

శ్రీగురుభ్యోనమః.

శ్రీ రామ చంద్ర పర బ్రహ్మ షేనమః.

దేవతా ప్రార్థన.

శుక్లాంబరధరం విష్ణుం శశివణాం చతుర్భుజమ్
ప్రసన్నవదనం ధ్యాయేత్సర్వవిఘ్నోపశాంతయే.
రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేదసే
రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయాః పతయేనమః.

వాల్మీకిప్రార్థన.

కూజంతంరామరామేతి మధురం మధురాక్షరమ్
ఆరుహ్య కవితాశాఖాం వందే వాల్మీకికోకిలమ్.
వాల్మీకేమునిసింహస్య కవితావనచారిణః
శ్రుణ్వనామకథానాదం కోసయాతి పరాంగతిమ్.

అంజనేయ ప్రార్థన.

అంజనానందనం వీరం జానకీశోకనాశనమ్
కపీశమక్షహంతారం వందే లంకాభయంకరమ్.
గోష్పదీకృతవారాశిం మశకీకృతరాక్షసమ్
రామాయణమహామాలారత్నం వందే నిలాత్మజమ్.
మనోజవం మారుత తుల్యవేగం జితేంద్రియం బుద్ధిమతాంపరిష్కమ్
వాతాత్మజంవానరగమూఢముఖ్యంశ్రీరామదూతంశిరసానమామి.

శ్రీరామాయణప్రశంస.

వేదవేద్యే పరే పుంసే జాతే దశరథాత్మజే
వేదః ప్రాచేతసాదాసీ త్సాక్షా ద్రామాయణాత్మనా.
శ్రీమద్భివక్తృతచేవబీజే మమలం యస్యాజుర శ్చిన్నయః
కాండైస్సత్తభిరన్వితోజివితతో ఋష్యాలవాలోదితః.
పత్రైస్తత్త్వసహస్రైక్రస్సువిలస చ్చాఖాశతైఃపంచభిః
స్వాత్మప్రాప్తిఫలప్రదోవిజయతే రామాయణస్వస్తరుః.
యఃకణాంజలిసంపుతై రహరహ స్సమ్యక్ప్రత్యాదరా
ద్వాల్మీకేర్వదనారవిందగళితం గామాయణాఖ్యంమధు.
జస్తవ్యాధిజరావిపత్తిమరణై రత్యస్తసోపద్రవం
సంసారంసవిహాయగచ్ఛతిపుమాన్నిష్ఠోపదంశాశ్వతమ్.
వాల్మీకిగిరిసంఘాతా రామాంభోనిధిసంగతా
శ్రీమద్రామాయణీ గంగా పునాత్మధువనత్రయమ్.

నానాదేవతానాం

నానాదేవతానాం

మూలం, తపస్సాన్వధ్యాయ నిరతం తపస్వీ వాగ్విదాం వరమ్
నారదం పరిప్రప్రచ్ఛ వాల్మీకి ర్హ్ని వుంగవమ్.

అవతరణిక.—చతుర్ముఖాంశసంఘాతులును సర్వజ్ఞులునగు వా
ల్మీకిమహా ముని, “యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠస్తత్తదేవేతరేజనాః, సయ
త్ప్రచూణంకురుతేలోకస్తదనువతతే” (ఎద్దాని శ్రేష్ఠుడాచరించు
నో, దానినేయతరజనులునాచరింతురు ; ఆశ్రేష్ఠుడెద్దానిఁబ్రమా
ణముగాఁజేయునో, దానిలోకమంతయు ననుసరించును.) అనున్వాయ
యంబున, లోకులందఱును గురూపగమనపూర్వకముగఁ దాపత్రీయ
విముక్తినిొందుదురు గాకయని యనుగ్రహించి, తాముపరమజ్ఞానులై
నప్పటికిని, బరమదయాళువులుగావున, నారదముఖమునఁ, దాపత్ర
యవిమోచనంబును బరమప్రాప్యంబునగు బ్రహ్మస్వరూపమును దెలి
సికొని, యప్పరమార్థంబందఱకును దెల్లంబగునట్లు, రామాయణాఖ్య
మహాకావ్యరూపమునఁ బ్రచురింపఁ దలంచినవారై, యయ్యది నిర్వి
ఘ్నంబుగఁ బరిసమాప్తినిొందుటకొఱకు, గురూపదిష్టవస్తుస్మరణేష్ట
దేవతానమస్కారలక్షణమంగళమును శ్లోకరూపముగా నాచరించు
చున్నవారు.

౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

టీక ॥ తపస్వీ=కృచ్ఛాచంద్రా
యశాది నిత్య నైమిత్తిక వ్రతాను
ష్ఠానముగల; వాల్మీకిః=వాల్మీకియ
నుమహాషిః ; తపస్వాధ్యాయని
రతం, తపః= (తపఆలోచనేఅను
ధాతువునఁబుట్టినది) జ్ఞానమందు
ను, స్వాధ్యాయ=వేదములయందు
ను, నిరతం=మిక్కిలియాసక్తుఁడు
ను; లేక, తపః=బ్రహ్మప్రతిపాదక
మగు, స్వాధ్యాయ=వేదములయం
దు, అనఁగా, వేదాంతములయందు,
నిరతం; లేక, తపః=చాంద్రాయ
శాది నిత్యనైమిత్తిక వ్రతానుష్ఠాన
మందును. స్వాధ్యాయ=అధావ
బోధపర్యంత వేదాధ్యయనమందు
ను, నిరతం; వాగ్విభాం, వాక్=బ్ర
హ్మమును, విదాం=ఎఱింగినవారి
లోపల, వరం=శ్రేష్ఠుఁడును, లేక,
వాక్=శబ్దప్రతిపాదకమగు వ్యాక
రణము, ఇదియితరాంగములకుప
లక్షణము; షడంగముల నెఱింగినవారి
లోశ్రేష్ఠుఁడును; లేక, వాక్=అ
ష్టాదశవిద్యలు; వాటి నెఱింగినవారి
లోశ్రేష్ఠుఁడును; లేక, వాక్=వివక్షి
తమగుదాని బయలుపఱుపసమర్థ
మగువాక్యము; దానిఁ దెలిసినవారి

లోశ్రేష్ఠుఁడును; మునిపుంగవం, ము
ని=మననశీలురయందు, అనఁగా,
బ్రహ్మనుసంధానము సేయువారల
యందు, పుంగవం=శ్రేష్ఠుఁడును;
అగు; నారదం=నారదమహాముని
ని; పరిప్రవృత్త= (వత్స్యమాణప్రశ్న
మును) విశేషించి (ఏలాగడిగినట్టైన
వారికిఁగృహపుట్టునోఆలాగు) అడి
గెను.

విశేషార్థములు—తపస్వీ=శ్రే
ష్ఠమైనతపస్సుగలవాఁడు; “తపః”
అనుదానిమైన, మత్స్యధీయ మైన
విశ్రాంత్యమురాఁగా, “తపస్వీ”
అనియైనది. “భూమనిందా ప్రశం
సానునిత్యయోగేతిశాయనే, సంస
గేఁ స్తివివత్సాయాం భవంతిమతు
బాదయః” అనియుండుటవలనమ
త్స్యధీయమునకు భూమాదులధా
ములు, ఇచ్చటఁబ్రాశస్త్యమధాము.
తపస్సుజ్ఞానసాధనమని వేదము చె
ప్పచున్నది. అట్టితపస్సేసాధనచతు
యసంపత్తి. అదియే వేదాంతశా
స్త్రాధికారిలక్షణము. అదికలవారి
లోను త్రముఁడనియధాము. వాల్మీ
కిః=వాల్మీకమందు, అనఁగా, పుట్ట
యందు, బుట్టినపురుషుఁడు. బ్రహ్మ

కైవలము “అథాబ్రవీన్మహాతేజా
బ్రహ్మలోకపితామహః | వల్మీకప్ర
భవో యస్మాత్తస్మాద్వాల్మీకిరిత్య
సా” (మహాతేజాండునులోకపితా
మహాండునగు బ్రహ్మ “యీఋ
త్యుండు, వల్మీకమందుఁ బుట్టినవాఁ
డగుటవలన, వాల్మీకియని చెప్పఁబ
డు” ననిపలికెను) అనివాల్మీకిశత్రు
ధృమునుజెప్పచున్నది. “ఋత్యో
భూద్భాగవత్తస్మాద్వాల్మీకి
ర్యోభిధీయతే” (అతనివలన (అనఁ
గా, అప్రచేతసునివలన) వాల్మీకి
యనిప్రసిద్ధుడైన భాగవతుడగు
ఋత్యుండువుత్పైను) అనువిష్ణువురా
ణవచనము, వాల్మీకి, ఋత్యుండును
నామాంతరము కలవాఁడనియు,
భృగువంశమునందుఁ బుట్టినప్రచేత
సునకుఁగూమారుఁడనియు, దెల్పు
చున్నది. “చక్రేప్రచేతసఃపుత్రః” అ
నువచనమును దీనికిపక్షంభక మగు
చున్నది. ఇందువలన, వాల్మీకి, భృ
గువంశోత్పన్నుడైన ప్రచేతసునకు
జనించి, ఋత్యుండును నామముగలిగి
యుండెననియు, నటు వెనుక స్థాణ
వువలెఁ గదలక మెదలక నిశ్చలజే
హుండైతపముసేయుచుండ, నతని

చుట్టునువల్మీకముమొలిచిన, నంత
నావల్మీకగర్భముననుండి తపస్సు
చేయుటంబట్టి “వాల్మీకి” యనుపౌ
రుషనామంబునఁ బ్రసిద్ధుడయ్యెనని
యు, దెలియవచ్చుచున్నది. ఇట్లు
ఋత్యుదినామములున్నను, వాల్మీకి
యనుపౌరుషనామంబున నిర్దేశం
చుటంబట్టి, శమాదిసంపత్తియుఁ ద
పఃప్రాచుర్యమును, సూచితమగుచు
న్నది. “తపస్వీ, వాల్మీకిః” అనునీశబ్ద
మలచేత వాల్మీకియందు వేదాంత
శాస్త్రాధికారిలక్షణము సూచింపఁ
బడినది. “తపస్స్వాధ్యాయ నిర
తం, వాగ్విదాంవరం, మునిపుంగ
వం, నారదం” అనునవినారదుని
యందుగురులక్షణమును సూచింపు
చున్నది. “సాధనచతుష్టయ సంప
న్నుడగువాఁడు, బ్రహ్మస్వరూప
మును దెలిసికొనుటకు, సమిత్యాణి
యై, శ్రోత్రియుండును బ్రహ్మనిష్ఠుఁ
డునగు గురువును, బొందవలయు”
నని వేదమందుండుటంబట్టి, “గురు
వు” అనఁగా, శ్రోత్రియత్వమును బ్ర
హ్మనిష్ఠత్వమునుగలవాఁడు. “శ్రో
త్రియశ్చందోధీతే” అనుననుశాస
నమువలన, శ్రోత్రియుఁడనఁగా,

ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

వేదవేదార్థములు దెలిసినవాడని
యర్థము. అట్టిశ్రోత్రియ శబ్దార్థ
మును, “తపస్సాస్యాధ్యాయనిరతం”
అనుశబ్దముచెప్పచున్నది. బ్రహ్మ
నిష్ఠ శబ్దార్థమును, “వాగ్విదాం వ
రం, మునిపుంగవం” అనునవి, చె
ప్పచున్నవి, “గుశబ్ద స్త్వంధ కార
స్సాస్యాద్రుశబ్ద స్తస్మిరోధకః, అంధ
కార నిరోధిత్యా ధ్గురురిత్యభిధీయ
తే” (“గుః” అనఁగా, అంధకార
ము; “రుః” అనఁగా, దానినిరోధిం
చువాడు; అంధకారమునుబోఁగొ
ట్టుటవలన “గురుః” అనిచెప్పఁబడు
చున్నాడు) అనఁగా నజ్ఞానమును
బోఁగొట్టువాడనియర్థము; ప్ర
కాశమునుగలుగఁజేయక చీకటిని
బోఁగొట్టుటశక్యముగానట్లు, జ్ఞా
నమును గలుగఁజేయక యజ్ఞానము
నుబోఁగొట్టుట శక్యముకాదుకావు
న, అజ్ఞానమునుబోఁగొట్టి జ్ఞానము
నిచ్చువాడనిగురుశబ్దార్థము. “గా
యన్నారాయణకథాంసదాపాప
భయాపహం, నారదోనాశయస్తే
తినృణామజ్ఞానజంతమః” (పాపభ
యంబులఁబోఁగొట్టునారాయణక
థనెల్లప్పుడునుబాడుచు, మనుష్యుల

యజ్ఞానజన్యమగుసంధకారమునున
శింపఁజేయుచు, నారదుడు వచ్చు
చున్నాడు) అనునారదీయమురీతి
ని; నరసంబధినారం- అనఁగా నజ్ఞా
నము, దాని, దః (ద్యతి, దోఅవఖండ
నే) ఖండించువాడు కాఁగా, నార
దుడనిచెప్పఁబడును; అనఁగా నజ్ఞా
నమునుబోఁగొట్టువాడనియర్థము.
లేక; “నరతీతినరఃప్రోక్తః పరమా
త్మాననాతనః” (ప్రపంచమునందు
సృష్టిస్థితిలయములనయించువాడు
నరుడనఁబడును (నరతీతినరః, న్మా
నయే, అనుధాతువునఁబట్టినది) అ
ట్టినరుడే సనాతనుడగు పరమా
త్మ) అనుప్రమాణమునుబట్టి ‘నారం’
(నరసంబధి) అనఁగా బరమాత్మవిష
యకమగుజ్ఞానము, దాని, దః (దదా
తి, డుదాహ్ దానే) ఇచ్చువాడు, ప
రమాత్మ విషయకమగు జ్ఞానముని
చ్చువాడని యర్థము; అనఁగా, న
జ్ఞానమునుబోఁగొట్టి జ్ఞానమునిచ్చు
వాడని, నారద శబ్దార్థ మేర్పడు
చున్నది. కావున, “నారదం” అనుశ
బ్దముచేతగురుశబ్దార్థముచెప్పఁబడి
నది “పరిప్రప్చ” అనిపరిపూర్వక
మగుప్రచ్ఛధాతువునుబ్రయోగించు

టవలన “తద్విద్ధిప్రణిపాతేనపరిష్క
శ్చేనసేవయా” ౯ శాస్త్రముఁబ
ట్టిశాస్త్రోక్తవిధానమునసేవచ్ఛిం
చిరనితెలియఁజేయఁబడుచున్నది. ఇ
ట్లు, ఈశ్లోకమున, శిష్యులక్షణమును,
గురులక్షణమును, శాస్త్రోక్తగురూ
పగమనరీతియును, సూచింపఁబడిన
వి-“శ్లోకేచప్రతిసాహస్రంప్రథమే
ప్రథమేక్రమాత్ । గాయత్ర్యక్షర
మేకైకంస్థాపయామాసవైమునిః”
(ప్రతిశ్లోకసహస్రమునకును, మొ
దటిశ్లోకమందు మొట్టమొదట, వా
ల్మీకిమహాముని, యొక్కొక గాయత్ర్య
క్షరమునుగూఁచెను) అనియుండు
నట్లు, ఇచ్చట, గాయత్రీప్రథమాక్ష
రమగు తకారముగూర్పఁబడినది.

వాల్మీకిమహాముని, తపోవిశేష

కోన్వస్త్రింత్యాంప్రతం లోకే గుణవాన్కశ్చ వీర్యవాన్
ధమన్జ్ఞశ్చకృతజ్ఞశ్చ సత్యవాక్యోద్భవతః. ౨.

అ || అప్రశ్నము నేవివరింపుచు
న్నారు.—

టీక || అస్త్రిన్ లోకే = ఈ భూ
లోకమందు; సాంప్రతం = ఇప్పుడు;
గుణవాన్ = ప్రశస్తములైన గుణము
లుకలవాఁడు; కోను = ఎవ్వఁడు?
“సుసృచ్చాయాంవికల్పేచ” అని

ముచేతనిష్కల్మషుండై, వేదాంతప
రమాధికము జెలిసికొనఁగోరి, మ
హాశ్రోత్రియుఁడును బ్రహ్మసిష్టాగ్ర
గణ్యుఁడునగు నారదమహామునిని,
భక్తితోనిట్లని, యడిగెను; అనితాత్ప
ర్యము.

అర్థాంతరము.—తపస్వీ; వా
ల్మీకి; స్వాధ్యాయనిరతం, స్వా
ధ్యాయ = అర్థజ్ఞానపర్యంతవేదా
ధ్యయనమందు, నిరతం = మిక్కిలి
యాసక్తుఁడును; వాగ్విదాం; వరం;
మునిపుంగవం; నారదం; తపః = (త
పఆలోచనే అనుధాతువునఁబుట్టిన
ది) బ్రహ్మమును; పరిపఞ్చ.

వాల్మీకి మహాముని నారదుల
వారినిబ్రహ్మ మెట్టిదనియడిగెననితా
త్పర్యము. (శేషము-మై.)

యమరము.) వీర్యవాంశ్చ = వీర్యవం
తుఁడును, దేనిచేదనకుక్షుతికలుగ
కుండఁబురుషుఁడు సరులజయించు
నోఅదివీర్యమనిచెప్పఁబడును, అట్టి
శక్తికలవాఁడును; కః = ఎవ్వఁడు?
(చకారంబు క్త సముచ్చాయకము,
“గుణవంతుఁడును వీర్యవంతుఁడు

ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

నగువాఁడెవ్వడు?" అనుసముచ్చితార్థమునుగలిగించుచున్నది. ఇట్లు త్తరస్థలములయందును దెలిసికొనునది.) ధర్మజ్ఞశ్చ, ధర్మః=సామాన్యవిశేషరూపంబగునతొకకేయిస్సాధనమును, జ్ఞశ్చ=ఎఱింగినవాఁడును; కః=ఎవ్వఁడు? (ఇచ్చట, చకారం బనుక్త సముచ్చాయకము, "అధర్మమునుగూడఁదెలిసినవాఁడనునధర్మమునిచ్చుచున్నది. "కః" అనునదియధ్యాహృతము. "కః" అనియొకమాటుప్రయోగమేచాలియున్నను, ఆదరాతిశయమునఁ బలుమఱుఁబ్రయుక్తమైనది. ఈశబ్దములేనిస్థలములయందంతట నిశ్లేయధ్యాహృతమగును.) కృతజ్ఞశ్చ, కృత=ఇతరులచేఁదనకుఁజేయఁబడినస్వల్పమగునుపకారమును; జ్ఞశ్చ=అధికముగాఁదెలిసికొనువాఁడును; కః=ఎవ్వఁడు? సత్యవాక్యః, సత్య=అతిప్రయాస కాలములయందైన నన్యతశూన్యమగు, వాక్యః=పలుకుగలవాఁడు; కః=ఎవ్వఁడు? దృఢవ్రతః,

దృఢ=ఫలపర్యంతము విడువఁబడని, వ్రతః=సంకల్పముగలవాఁడు; కః=ఎవ్వఁడు.

విశేషార్థము. — లోకాంతరమందు, నారాయణాదులుండుట, ప్రసిద్ధమగుటవలనఁ, దెలిసినదికాఁబట్టి, యదుగవలసినదిలేదని "భూలోకమందు" అనిచెప్పఁబడినది-కాలాంతరమందు, నరసింహాద్యవతారములు, ప్రసిద్ధములుకాఁబట్టి, యవియు, జిజ్ఞాసావిషయములుకావుకావున, "ఇప్పుడు" అనిచెప్పఁబడినది-చకారములు ప్రయోగించుటవలన, గుణవత్త్వాదివిశేషణసముదాయవిశిష్టత్వముసూచితమగుచున్నది-ఓకచకార ప్రయోగముననే అట్టిసముచ్చయము సిద్ధించుచున్నను, మాటిమాటికిఁబ్రయోగించుట, ఉక్తవిశేషణసముదాయ విశిష్టనందలి యాదరాతిశయమునుసూచించుచున్నది. "గుణవాక్" ఇత్యాది విశేషణములువేదోక్తమహాపురుషలక్షణమునుజెప్పుచున్నవి.

చారిత్రేణచ కోయుక్త స్సర్వభూతేషు కోహితః

విద్వాన్-ః కస్యమధఃశ్చ కశ్చైచక్రప్రియదర్శనః॥ ౩.

టీక || చారిత్రేణ = కులక్రమాగతా చారముతో (చరిత్రం అనఁగా, కులక్రమాగతాచారము; చరిత్రమేవచారిత్రంస్వాధ్యేణో, చరిత్రమేచారిత్రమని యైనది.) యుక్తశ్చ = కూడియుండువాఁడును; కః = ఎవ్వఁడు? సర్వభూతేషు = సమస్త ప్రాణులవిషయమై, అనఁగా, సాపరాధులవిషయమై గాని యనపరాధులవిషయమై గాని, యనియర్థము; హితః = హితమును జేయువాఁడు (హితశబ్దముపైని, తత్కరోతీతిణిచ్, పచాద్యచ్, ణిలోపము, రాఁగా, నీయధఃముకలిగినది); కః = ఎవ్వఁడు? విద్వాన్ = తెలిసికొనఁదగినవాని నన్నిటిని దెలిసి కొనినవాఁడు; కః = ఎవ్వఁడు? సమర్థశ్చ = ఇతరులకు నిర్వహింప నశక్యమగు

కార్యమును నిర్వహించువాఁడును; కః = ఎవ్వఁడు? ఏకప్రియదర్శనశ్చ, ఏక = ఒకటే రీతిగ నుండునట్టి, ప్రియ = సంతోషజనకమగు, దశేనశ్చ = చూడఁబడుటకలవాఁడును, అనఁగా, “క్షణేక్షణే యన్నవతాముప్రైతితదేవరూపంరమణీయతాయాః” (ప్రతిక్షణమును ఏదినూతనమగుచుండునో; అదియెరమణీయతకుస్వరూపము) అనిచెప్పఁబడినట్లు, ఎల్లప్పుడును జూడఁబడుచుండినప్పటికిని గ్రొత్తగాఁ జూడఁబడువానియట్లు, విస్త్రయమునుగలుగఁజేయువాఁడుననియధఃము; లేక, ఏక = సరిలేని, ప్రియ = సంతోషజనకమగు, దశేనశ్చ = చూడఁబడుటకలవాఁడును; కః = ఎవ్వఁడు? తాత్పర్యము సులభము.

ఆత్మవాన్కోజితక్రోధో ద్యుతిమాన్కోనసూయకః
కస్య బిభ్యతి దేవాశ్చ జాతరోషస్య సంయుగే. ౪

టీక || ఆత్మవాన్ = ధైర్యము కలవాఁడు (“ఆత్మాజీవేధ్యతాదేహేస్వభావేపరమాత్మని” అనియమరము); కః = ఎవ్వఁడు? జితక్రోధః, జిత = జయింపఁబడిన, క్రోధః =

కోపముకలవాఁడును, క్రోధశబ్దముకామాద్యుపలక్షకము, వశీకృతమైనయరిషడ్వర్గముకలవాఁడని యర్థము; కః = ఎవ్వఁడు? ద్యుతిమాన్ = ప్రశస్తమైనకాంతికలవాఁడు; కః =

ఎవ్వఁడు? అనసూయకః = గుణము
లయందుదోషారోపణము “అసూ
య” అని చెప్పఁబడును (“అసూ
యాతుదోషారోపాగుణేష్వపి” అ
నియమరము) అదిలేనివాఁడు; కః =
ఎవ్వఁడు? జాతరోషస్య, జాత = పు
ట్టిన, రోషస్య = రోషముగల, అనఁ
గా, రుష్టఁడైన; కస్య = ఎవ్వనికి; సం
యుగే = యుద్ధమునందు; దేవా
శ్చ = (చకారమనురాది సముచ్చ

యాధః) దేవాసు రాదులును; వి
భ్యణి = భీతిలుదురు? లేక; జాతరోష
స్య, కస్య, సంయుగే, దేవాశ్చ = (చ
కారమప్యర్థకము) మిత్రులైన దేవ
తలును, విభ్యతి; (కోపమువచ్చినపు
డు మిత్రులకుఁగూడ భయముపుట్టఁ
గాశత్రువులకు భయముపుట్టుటచే
ప్రవలసినది లేదనియభిప్రాయము.)
అనియడిగెనని, “పరిపశ్రచ్చ” అను
క్రియతో సంబంధము.

ఏతదిచ్ఛామ్యహం శ్రోతుం పరంకౌతూహలం హిమే
మహాషే త్వంసమర్థోసి జ్ఞాతు మేవంవిధన్తరం. ౫

టీక || ఏతత్ = ఇట్టిగుణము
లుగలమనుష్యరూపమయినవస్తువు
ను; అహం = నేను; శ్రోతుం = విను
టకు; ఇచ్ఛామి = కోరుచున్నాను.
మే = నాయొక్క; కౌతూహలం =
హాషఃము; పరంహి = అధికముగ
దా. మహార్షే, మహత్ = పూజ్యుఁ
డైన, ఋషే = జ్ఞానపారంగతుఁ
డా; అనఁగా, జ్ఞానపారంగతులలో
ను త్తముఁడా; త్వం = నీవు; ఏవంవి
ధం = ఇట్టిగుణములుగల; నరం = మ
నుష్యుని; జ్ఞాతుం = ఎఱుంగుటకు; స
మర్థః = నేర్పరివి; అసి = అగుచు

న్నావు.
విశేషార్థము. — ఋషతీతి
ఋషిః (“ఋషగతా” అనుధాతువు
నఁబుట్టినది) జ్ఞానముయొక్క పార
మును బొందుచున్నాఁడు కాఁగా,
“ఋషిః” అని చెప్పఁబడును. ఇట్టిగు
ణములుగల పురుషునిఁ దెలిసికొనఁ
గోరి తామచెప్పఁగా వినవలెనని
యడిగితిని గాని యాక్షేపింపలేదు
(అని “శ్రోతుం” అనునదిసూచింపు
చున్నది) “తామసుగ్రహించిచెప్పి
నట్లైనవి నఁ గోరెదను, అవశ్యము
గాఁ జెప్పవలయునని నిర్బంధింపఁ

జాలను" (అని "ఇచ్చామి" అనుదాని చేడఁబడుచున్నది) "దీనియందు నాకుఁ జాలఁ గుతూహలమున్నదనియింగి తాకారములచేఁ దమకు నుదెలియ వచ్చియే యున్నది" (అని "హి" అనుశబ్దము తెల్పుచున్నది.) మీరు జ్ఞానవంతులలో నుత్తములు

కాబట్టి, యిట్టిలోకో త్రరుండగు మనుష్యునెఱుంగుటకు, మీకన్నమఱి యెవ్వరును సమర్థులు లేనందున, మీ రాకను ఇంతవఱకుఁ బ్రతీక్షించుచుంటిని (అనియు త్రరార్థముచే సూచితమగుచున్నది.)

తాత్పర్యము సులభము.

శ్రుత్వా చైత త్త్రిలోకజ్ఞో వాల్మీకే నాకరదో వచః
శ్రూయతా మితిచామంత్ర్య ప్రహృష్టో వాక్యమబ్రవీత్. ౬

టీక || త్రిలోకజ్ఞః, త్రిలోకముఁడులోకములను, జ్ఞః = ఎఱింగినట్టి, లేక, త్రిలోక = భూర్భువస్సువః అనెడు మూఁడులోకములు గల బ్రహ్మాండమును, జ్ఞః; లేక, త్రిలోక = బద్ధము క్తనిత్యుల నెడుత్రివిధజనులను, జ్ఞః; ("లోకస్తుభువనేజనే" అనియమరము.) నారదః = నారదమహాముని; ఏతత్ = ఇప్పుడుచెప్పఁబడిన; వాల్మీకేః = వాల్మీకిమహామునియొక్క; వచః = వాక్యమును; శ్రుత్వాచ = వినియు; శ్రూయతాం = వినఁబడుఁగాక; ఇతి = అని; ఆమంత్ర్యచ = వినిచియు; అనఁగా, వాల్మీకిని అభిముఖునిఁగాఁజేసికొని; ప్రహృష్టః = సంతసించినవాఁడై;

వాక్యం = (వక్ష్యమాణమగు) మాటను; అబ్రవీత్ = పలికెను.

లోకములనన్నింటిని ఎఱింగియున్న నారదమహాషిఁ, వాల్మీకిమహామునియొక్క ప్రశ్నమును విని, "ఇదిగో! వినవలసినది" అని వారి నభిముఖుకరించుకొని, "ఈ వాల్మీకి, సమస్త గుణసంపన్నుడైన, మనుష్యునిఁడెలిసికొనఁగోరెను, ఈ గుణములు సార్వభౌమసామాన్యునియందు దొరకొనవు- సమస్త జగద్రథ శార్థము మనుష్య రూపముతో నవతరించిన సాక్షాత్ నారాయణమూర్తియొక్కఁడే యిట్టి గుణములు కలిగినవాఁడు, కావున, భగవద్గుణ కీర్తనము ఘటిల్లే నని సంతోషించి, ఇట్లుని,

౧౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

ప్రత్యుత్తరమునుజెప్పెను- అనితాత్పర్యము.

బహవో దుర్లభాశ్చైవ యేత్వయా కీర్తితాగుణాః

మునేవత్యైవ్యహం బుద్ధ్యా తైవ్యక్తశ్శూక్రియతాన్నరః॥ ౭.

టీక || బహవః = విఫలములు
ను, లేక, అనంతములును; దుర్లభా
శ్చైవ = సాధారణలకెంతమాత్ర
మును బొందఁగూడ నివియును, అ
గు; యేగుణాః = యేవీర్యాదిగుణ
ములు; త్వయా = నీచేత; కీర్తితాః =
వర్ణింపఁబడినవో; మునే = ఓవాల్మీ
కిమహామునీ! తైః = ఆగుణములతో;
యోక్తః = కూడియున్న, నరః = మ
నుష్యుఁడు; శ్రూయతాం = వినఁబ
డుగాత; అహం = నేను; బుద్ధ్యా =
తెలిసికొని; వత్యైమి = చెప్పె
దను.

విశేషార్థము. — ఇప్పుడు వా
ల్మీకిచేనడుగఁబడినగుణములుకొద్ది
గానే తెలియవచ్చుచున్నను, అవి, అ
నంత కల్యాణ గుణము లేవురుషని
యందుండునో, వానియందే యుం
డుటంబట్టి, “బహవః” అనుశబ్దము
చేనిదే శింపఁబడినవి.

ఓవాల్మీకిమహామునీ, నీవడిగిన
గుణములు అనంతములు, సాధార
ణలయందుదొరకొనవు- అట్టిగుణ
ములతోఁగూడినమహాపురుషునినిశ్చ
యించి చెప్పెదను, సావధానము
గావినము; అనితాత్పర్యము.

ఇత్యైకువంశప్రభవో రామోనామ జనై శ్శ్రుతః

నియతాత్మా మహావీర్యో ద్యుతిమా న్ధృతిమా న్వశః॥ ౮.

టీక || ఇత్యైకువంశప్రభవః; ఇ
త్యైకు = ఇత్యైకు మహారాజయై
క్త, వంశ = కులము, ప్రభవః = ఉత్ప
త్తి స్థానము గాఁగల ; రామో
నామ = రాముఁడుగదా! (అతఁడే
మీరడిగిన గుణములతోఁగూడినవాఁ

డనుట.) సః (అధ్యాత్మాతమ-
ఇట్లుప్రతివిశేషణమందును అధ్యా
త్మాతమగుచుండును) = ఆరాముఁ
డు; జనైః = లోకులచేత; శ్రుతః =
గుణములచేత సాక్షాన్నాయణుఁ
డనినిశ్చయింపఁబడినవాఁడు (“శ్రు

తం శాస్త్రావధృతయోః" అనియ
మరము), లేక, శ్రుతః = వినబడిన
వాడు; జనులందఱును దన్నెఱుంగు
నట్లు గుణసంపత్తి గలవాడని యభి
ప్రాయము. సః = ఆరాముడు; ని
యతాత్మా, నియత = నిశ్చితమగు,
ఆత్మా = స్వభావముగలవాడు, నిర్వి
కారస్వరూపుడనుట. సః = ఆరా
ముడు; మహావీర్యః, మహాత్ = అ
చింత్యమగు, వీర్యః = శక్తికలవా
డు. సః = ఆరాముడు; ద్యుతి
మాన్ = ప్రశస్తమగు ప్రకాశముగల
వాడు, స్వయంప్రకాశస్వరూపు
డనుట. సః = ఆరాముడు; ధృతి
మాన్ = ప్రశస్తధైర్యముకలవా
డు; లేక, ప్రశస్తమగు నానందము
కలవాడు; నిరతిశయానందస్వరూ
పుడనుట. ("ధృతిస్తుతుష్టిస్సంతో
షః" అని వైజయంతి) సః = ఆరా
ముడు; వశీ = ఇంద్రియనిగ్రహముక
లవాడు; లేక, సమస్తప్రపంచము
ను దనవశములో నుంచుకొనినవా

డు; సర్వేశ్వరుడనుట.
విశేషార్థము. — "రామో
రమయతాంవరః" (రమింపఁజేయు
వారిలో రాముఁడు శ్రేష్ఠుఁడు) అని
యందుటంబట్టి, రమయతీతిరామః,
రమింపఁజేయువాడని రామశబ్దా
ర్థము, లేక, "రమంతే యోగినో
సంతే సత్యానందేచిదాశ్లాసి, ఇతి
రామపదేనాసౌ పరం బ్రహ్మభిధీ
యతే" (అనంతసచ్చిదానందాత్మ
కుండగువీనియందు యోగులరమిం
తురు. ఇట్లు రామశబ్దముచేబరబ్ర
హ్మచెప్పబడుచున్నది.) అనుసగ
స్త్యసంహితావచనమువలన, ర
మంతేన్మిన్నితిరామః, వీనియందు
యోగులరమింతురనిగాని, రామ
శబ్దార్థము. "రాముఁడు గదా
అని చెప్పటంబట్టి "మీరును జిత్రకూ
టపర్వతమునందుండు నపుడు రా
మునింజూచియున్నా" రనిజ్ఞాపకస
ఱచడమైనది.

తాత్పర్యము సులభము.

బుద్ధిమాన్మితిమాన్వాగ్మీ శ్రీమాన్ శత్రు నిబహణః

విపులాంసో మహాబాహుః కంబుగ్రీవో మహాహనుః. ౯

టీక || సః = ఆ రాముడు, బుద్ధి
మాన్ = ప్రశస్తమైనబుద్ధికలవాడు; సర్వజ్ఞుడనుట. సః = ఆ రాముడు; నీతిమాన్ = ప్రశస్తమగునీతికలవాడు, లేక, సృష్టిస్థితిలయరూపమర్యాదలుకలవాడు. సః = ఆ రాముడు; వాగ్మీ = సమస్తవిద్యలును దెలిసినవాడు. సః = ఆ రాముడు; శ్రీమాన్ = అఖండమైన యైశ్వర్యముకలవాడు. సః = ఆ రాముడు; శత్రునిబహుళాణి, శత్రు = విరోధులను, నిబహుళాణి = నశింపఁజేయువాడు. సః = ఆ రాముడు; విపులాంసః, విపుల = ఉన్నతములగు, అంసః = మూలపులుకలవాడు. సః = ఆ రాముడు; మహాబాహుః, మహత్ = బలిసిన, బాహుః = ఘజములుగలవాడు. సః = ఆ రాముడు; కంబుగ్రీవః, కంబు = శంఖమువంటి, గ్రీవః = కంఠముకలవాడు. సః = ఆ రాముడు; మహాహనుః, మహత్ = ఉన్నతములగు, హనుః = చెక్కిల్లమీడిభాగములు కలవాడు.

విశేషార్థము. — విపులాంసః = “కక్షకుక్షిశ్చవక్షశ్చఘ్రాణస్సృంధో లలాటికా, సర్వభూతేషునిర్ది

ష్టాఉన్నతాస్తు సుఖప్రదాః” (చంక, కడుపు, తొమ్ము, ముక్కు, మూఁపు, నోసలు, ఇవి, సమస్తపాణులయందును, ఉన్నతములైనవై న, సుఖప్రదములు గాఁజెప్పఁబడినవి) అని సాముద్రికములోఁ జెప్పఁబడినట్లు; ఉన్నతములైన మూఁపులుగలవాఁడనుట. కంబుగ్రీవః = “కంబుగ్రీవశ్చ నృపతిలంబకర్ణోతిభూషణః” (శంఖమువంటికంఠముగలవాఁడు, రాజగును; వేలాడు చెవులుగలవాఁడు, పెక్కుభూషణములుగలిగియుండును.) అని సాముద్రిక వచనమురీతిని; శంఖమువలెనుండు కంఠముగలవాఁడనుట. మహాహనుః = “హంసలే తుహనూయస్యభవతస్త్రీషడున్నతే, సనరోమృష్టమశ్నాతియావదాయుస్సుఖాన్వితః” (ఎవ్వనియొక్క, చెక్కిల్ల మీడి భాగములు, బలిసియుండుటచేఁ, గొంచెమున్నతములుగానుండునో; ఆమనుష్యుఁడు, జీవితకాలమంతయు, సుఖముగలిగి, మృష్టాన్నమును భుజింపుచుండును) అనియుండునట్లు, ఉన్నతములైన హనువులుగలవాఁడనుట.

తాత్పర్యమునులభము.

మహేరస్కాం మహేష్వాసో గూఢజత్రు రరిందమః

ఆజానుబాహు స్సుశిరా స్సులలాట స్సువిక్రమః. ౧౦

టీక || సః = ఆరాముడు; మహేరస్కాం, మహత్ = విశాలమగు, ఉరస్కాం = తొమ్మిదిగలవాడు. సః = ఆరాముడు; మహేష్వాసః, మహత్ = గొప్పదగు, ఇష్వాసః = విల్లుగలవాడు. సః = ఆరాముడు; గూఢజత్రుః, గూఢ = మాంసముగ్నములగుటవలననగుపడనట్టి, జత్రుః = మూఁపులసంధి యెముకలు కలవాడు. సః = ఆరాముడు; అరిందమః, అరిం = కామక్రోధాదిశత్రువులను, లేక, పాపములను, దమః = పోగొట్టువాడు. సః = ఆరాముడు; ఆజానుబాహుః, ఆజాను = మోకాళ్లవఱకు నిడుదలైన, బాహుః = ధుజములుగలవాడు. సః = ఆరాముడు; సుశిరాః = మంచులక్షణముతోఁగూడినశిరముగలవాడు. సః = ఆరాముడు; సులలాటః = శుభలక్షణముగల నొసలుగలవాడు. సః = ఆరాముడు; సువిక్రమః = శోభనమగు పాదవిన్యాసముగలవాడు.

విశేషార్థము. — మహేరస్కాం = “స్థిరం విశాలం కరినమున్న తమ్మాంసలంసముం, వత్సో యస్య మహీపాలస్తత్సమోవాభవేన్నరః” (దృఢమై, విశాలమై, కఠినమై, యున్నతమై, బలిసి, సమముగానుండుతొమ్మిదివయస్కిగలదో; వాడు, రాజుగాని, రాజసముండుగాని, యగును.) ఇట్లు శాస్త్రోక్తవత్సోలక్షణముగలవాడనుట. ‘మహేష్వాసః’ ఈశబ్దముచే, “గొప్పధనువును ధరింపఁదగినంతదృఢమైన శరీరముగలవాడు” అనునర్థము సూచింపఁబడుచున్నది, కావునఁ, బ్రక్రమభంగములేదు. గూఢజత్రుః = “విషమైజత్రుభిర్నిస్సాస్త్రి అతిసూక్ష్మైశ్చమానవాః, ఉన్నతైర్భోగినో నితైర్నిస్సాస్త్రి పీనై నారాధిపాః” (మూఁపులసంధియెముకలు “జత్రువు” లనంబడును) మనుజులు, ఎచ్చుతక్కువలు గలిగిగాని, యతిసూక్ష్మములుగఁగాని, యుండు, జత్రువులచే, దరిద్రులగుదురు; ఉన్న

౧౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

తములైన జత్రువులచే భోగులగుదురు, లోకత్రుగానుండు జత్రువులచే బీదవాండ్రగుదురు; బలిసిన జత్రువులచే, రాజులగుదురు.) అనునట్లు, మాంసాధిక్యము గలిగి బలిసియున్నందున, గూఢములగు, మూపులసంధియెముకలుగలవాండ్రనుట. అరిందము = కామక్రోధాదిశత్రువర్గమునుబోగొట్టువాండనియర్థము; కామక్రోధాదులులేక కమముగలుగదు, కమములేక శరీరపరిగ్రహముసంభవింపదు; కాబట్టి, ఈ శబ్దముచే, “ఇప్పుడు, రామునిచేనంగీకరింపబడినమనుష్యశరీరము, కమములకముగాదు; లోకానుగ్రహార్థమైయంగీకరింపబడినది” అనిసూచితమగుచున్నది. ఆజానుబాహుః = “ఆజానులంబినౌబాహూ వృత్తపీనౌ మహేశ్వరః” (గుండ్రముగాబలిసి మోక్షకాశ్లావఃకు వ్రేలాడునట్టి బాహువులుగలవాడు, సార్వభౌముండగును.) అనుసాముద్రికవచనమరీతిని; సార్వభౌమలక్షణముగలబాహువులుగలవాండ్రనుట. సుశిరాః = “సమవృత్తశిరాశ్చైవ శత్రాకార శిరాస్త

ధా, ఏకచ్ఛత్రాంమహీంఘశ్చైదీ ఘమా యుచ్ఛజీవతే” (సమముగా గుండ్రమయియుండు శిరముగలవాడును, గొడుగువంటి శిరముగలవాడును, ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యము సేయుచు, దీఘకాలముజీవించును.) అనురీతిని, శుభలక్షణముగల శిరముగలవాండ్రనుట. సులలాటః = “అధః చంద్రనిభస్తంగం లలాటం యస్య సప్రభుః” (అధః చంద్రాకారముగలిగి యున్నతమైన లలాట, మెవ్వనికిగలదో; వాడురాజగును.) అనిచెప్పబడిన లలాట లక్షణముగల నొసలుగలవాండ్రనుట. సువిక్రమః = “సింహాక్షభగజవ్యాఘ్రగతయోమనుజామునే, సర్వత్రసుఖమేధంతే సర్వత్రజయినస్సదా” (సింహమువంటిగాని, వృషభమువంటిగాని, యేనుంగువంటిగాని, బెబ్బలివంటిగాని, గవనముగలవారలు, సమస్తస్థలములయందును, ఎల్లప్పుడు, సుఖముగావృద్ధిబొందుచు, జయముగలిగి యుందురు.) అని జగద్వల్లభయందుండునట్లు, శుభలక్షణములుగలనడకగలవాండ్రనుట.

తాత్పర్యము సులభము.

శ్లో || సమ స్సమవిభక్తాంగ స్స్నిగ్ధవణః ప్రతాపవాక్

పీనవత్సా విశాలాక్షో లక్ష్మీవాక్ శుభలక్షణః. ౧౧

టీక || సః = ఆరాముడు; స విశేషార్థము. —

మః = అతిదీఘమును అతిహ్రాస్వమునుగాని దేహము గల వాడు .
సః = ఆరాముడు; సమవిభక్తాంగః, సమ = ఎచ్చుతక్కువలులేని, విభక్త = విభజింపబడిన, అంగః = అవయవములుగలవాడు. సః = ఆరాముడు; స్నిగ్ధవణః, స్నిగ్ధ = స్నేహముగల, వణః = రంగుగల వాడు. సః = ఆరాముడు; ప్రతాపవాక్ = ప్రశస్తమగు, పరాక్రమముగలవాడు, లేక, తేజస్సు కలవాడు. సః = ఆరాముడు; పీనవత్సాః, పీన = బలిసిన, వత్సాః = తోముగలవాడు. సః = ఆరాముడు, విశాలాక్షః, విశాల = దీఘములైన, అక్షః = నేత్రములు గలవాడు. సః = ఆరాముడు ; లక్ష్మీవాక్ = ప్రశస్తమైన యవయవకాంతి గలవాడు. సః = ఆరాముడు ; శుభలక్షణః, శుభ = మంగళకరములగు, లక్షణః = సాముద్రికశాస్త్రమందుఁ జెప్పబడినలక్షణములుగలవాడు.

సమః = “షణ్ణవత్యంగుళో త్సేధస్సార్వభౌమోభవేన్నృపః” (తొంబది యాఁంగుళముల పొడవుగలరాజు సార్వభౌముఁడగును.) అనిజగద్వల్లభయందుఁ జెప్పబడినట్లు, ఎచ్చుతక్కువలులేకతొంబది యాఁంగుళములపొడవు గలవాఁ డనుట . సమవిభక్తాంగః = “భ్రువానాసాపుటానేత్రేకర్ణావోష్ఠాఽచ చూచకే, కూర్మరౌమణిబంధౌచజానునీవృషణౌకటీ, కరాపాదౌస్థిశౌయస్యసహజ్ఞేయస్సభూపతిః” (కనుబొమలు, నాసికారంధ్రములు, కండ్లు, చెవులు, పెదవులు, చనుమొనలు, మోఁచేతులు, మనికట్లు, మోఁకాళ్లు, వృషణములు, కటిప్రదేశములు, హస్తములు, పాదములు, పిఱుదులు, ఇవి, యెవ్వ నికి, సమములగునో; అతఁడు రాజుగాఁగలఁడు) అనుసాముద్రికమురీతిని, ఎచ్చుతక్కువలులేక, సమములైన, విభక్తములైన, కనుబొమలు మొదలగు

౧౮ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

నవయవములుగలవాఁడనుట. స్మిదు స్నేహముండిన, మంచిభోజన
గ్ధవర్ణః = “చక్షుస్సేహేనసౌభాముగల్గును; చమకమందు స్నేహ
గ్యందంతస్నేహేనభోజనం, త్వచిముండినసుఖశయ్యగలుగును; పాద
స్నేహేనశయ్యాచ పాదస్నేహముల యందు, స్నేహముండిన, వా
నవాహనం” (స్నేహమనఁగా, హనములుగలుగును) అనివరరుచిచె
మెఱుంగుగలిగియుండుట. నేత్రముప్పినట్లు, నేత్రాద్యవయవములయం
లయందు స్నేహముండిన, సౌభాదు, స్నేహముగలవాఁడనుట.
గ్యముగలుగును; దంతములయం తాత్పర్యము సులభము.

శ్లో || ధమఃజ్ఞ సృత్యసంధశ్చ ప్రజానాంచ హితేరతః

యశస్వీజ్ఞానసంపన్నశ్శుచిర్వశ్యస్సమాధిమాన్. ౧౨

టీక || సం = ఆరాముఁడు; ధయశస్వీ = ప్రశస్తమగుకీర్తికలవాఁ
మఃజ్ఞః, ధమః = శరణాగత రక్షడు. సం = ఆరాముఁడు; జ్ఞానసంప
ణాది ధమఃములను, జ్ఞః = ఎఱింన్నః, జ్ఞాన = సర్వవిషయకజ్ఞానము
గినవాఁడు. సం = ఆరాముఁడు; సత్తః, సంపన్నః = కూడినవాఁడు.
త్యసంధః, సత్య = యథార్థమైన, సం = ఆరాముఁడు; శుచిః = పరిశు
సంధః = ప్రతిజ్ఞగలవాఁడు (చకాద్ధుఁడు. సం = ఆరాముఁడు; వశ్యః =
రముపాదపూరణార్థము. (“తుగురుజనులకు లోకువ యగువాఁ
హిచన్ద్రహవై పాదపూరణే” అనిడు, లేక, ఆశ్రితపరతంత్రుఁడు
యమరము.) సం = ఆరాముఁడు; ప్రసం = ఆరాముఁడు; సమాధిమాన్ =
జానాం = ప్రాణులకు; హితే = ఆశ్రితరక్షణచింత గలవాఁడు.
హితము సేయుటయందు; రతః = తాత్పర్యము సులభము
ఆసక్తుఁడు. సం = ఆరాముఁడు;

శ్లో || ప్రజాపతి సమ శ్రీమాన్ ధాతా రిపునిషాదనః

రక్షితా జీవలోకస్య ధమఃస్య పరిరక్షితా. ౧౩

టీక || సః=ఆరాముడు ; ప్ర
జాపతిసమః, ప్రజాపతి = బ్రహ్మ
తో, సమః=సమానుడు. సః=ఆ
రాముడు; శ్రీమాన్=సర్వమునతి
శయించినవాడు. సః=ఆరాము
డు ; ధాతా=సమస్త ప్రపంచము
నుబోషించు వాడు. సః = ఆరా
ముడు; రిపునిషాదనః, రిపు= శ
త్రువులను , నిషాదనః=నిరసించు
వాడు. సః= ఆరాముడు ; జీవ
లోకస్య=ప్రాణివర్గమునకు; ర
క్షితా=పాలకుడు. సః = ఆరా
ముడు; ధర్మస్య= తత్త్వద్వర్ణా
శ్రీమధర్మమునకు; పరిరక్షితా=
విశేషించి రక్షకుడు.

విశేషార్థము.—“జీవలోకస్య
క్షితా” సార్వభౌమ మాత్రుడు ,
స్వజనములమాత్రము, రక్షించును,
లేక, మనుష్యులనుమాత్రమరక్షిం

చును. రాముడట్లుకాదు. ప్రాణి
వర్గమునంతయు, బిషీలికాది బ్ర
హ్మపర్యంతము, రక్షించువాడను
ట. ప్రాణివర్గమునంతయురక్షిం
చుపక్షమున, బావులనుగూడరక్షిం
చునా! అనిన; “ధర్మస్యపరిరక్షి
తా” ధర్మమునురక్షించుటవలన
బావులనుగూడ రక్షించువాడే! ఎ
ట్లనగా; ఏలాగు , చికిత్సకుడు ,
రోగికి, అప్పుడవకారిగానగుపడు
చుండినను, రోగమును బోగొట్టు
టచే, నుపకారియగునో; ఆలాగు,
పావులకు, శిక్షకుడగుటచే, నప్ప
టికిఁ గూరుడుగానగుపడినప్పటి
కిని, అధర్మములోఁబడి, పాపము
లనాచరించుచు, నశించు చున్నవా
రి, నుద్ధరించుటంబట్టి, వారికే , వి
శేషించి రక్షకుడగును.

తాత్పర్యము సులభము.

శ్లో || రక్షితా స్వస్య ధర్మస్య స్వజనస్యచ రక్షితా

వేదవేదాంగతత్త్వజ్ఞో ధనుర్వేదచ నిష్ఠితః. ౧౮

టీక || సః=ఆరాముడు; స్వ
స్య=తనదగు ; ధర్మస్య=శరణా
గత రక్షణరూప దర్మమునకు ,
లేక, త్రివిధ ధర్మమునకు; రక్షి

తా=రక్షకుడు , సః=ఆరాము
డు. స్వజనస్యచ=ఆశ్రితబాంధవా
దిస్త్రీయజనమునకును; రక్షితా=ర
క్షకుడు. సః=ఆరాముడు, వేదవే

దాంగతత్త్వజ్ఞః, వేద=ఋగ్యజు
స్సా మాధర్వణములనెడు చతుర్వి
ధ వేదములయొక్కయు, వేదాం
గ=శిక్షావ్యాకరణ చందోనిరుక్త
జ్యోతిషకల్పములనెడు షడ్విధ వే
దాంగములయొక్కయు, తత్త్వ=
సిద్ధాంతమును, జ్ఞః=ఎఱింగినవాఁ
డు. సః=ఆరాముఁడు; ధనుర్వేదే
చ = ధనుర్విద్యను దెల్పు నుపవే
దమందును, (చకారమునుక్తసము
చ్ఛాయకము, ఇతరోప వేదముల
గ్రహింపుచున్నది.) ఆయుర్వేదము
నందును, గాంధర్వవేదమునందును,
అధికాశాస్త్రమునందును; నిష్ఠితః=
నిష్ఠగలవాఁడు.

విశేషార్థము.—ధర్మప్రవ
తకమాత్రుఁడు” ధర్మోపదేశ
సమయేజనాస్సర్వేపిపండితాః, త
దనుష్ఠానసమయే మునయోపినపం
డితాః” (ధర్మోపదేశము సేయు
టయందు సమస్త జనులును బండి
తులే; ఆధర్మముననుష్ఠించు కాల
మందు ఋషులు సగా పండితులు
కాఁజాలరు.) అనిచెప్పఁబడినట్లు,
పరులకుధర్మోపదేశము సేయస
మర్హుఁడేకాని, తాననుష్ఠింపఁడు.

రాముఁడట్లుకాదు అని తెల్పుటకుఁ
గా “రక్షితాస్వస్య ధర్మస్య”
అని చెప్పఁ బడి నది. లేక,
“ధర్మ” మనఁగా, ధనువు. (స్వా
మ్యస్వభావనుకృతేష్వస్త్రీధర్మం
తుకార్తుకే” అనిబాణనిఘంటువు.)
తనదగు ధనువును రక్షించు కొను
వాఁడు, (ధర్మశబ్దమురధాద్యుప
లక్షకము.) యుద్ధమునందు, భం
గములేకుండ, ధనువును, రథమును,
సారధిని, గుఱ్ఱములను, శత్రుకేత
నములను, రక్షించుకొను నట్టియతి
రథ శ్రేష్ఠుఁడనుట. లేక, శివధను
భంగం పరశురామ పరాజయ
దులచేఁ దనదు శ్రీనారాయణావ
తారత్వరూపధర్మమునురక్షించు
వాఁడనుట. “స్వజనస్యచరక్షితా”
అని, జీవలోకరక్షణములోనే, స్వజ
నరక్షణమంతగూర్చితమైనను, మఱి
లఁజెప్పుట, స్వజనులయందలిరాము
నకుఁగలయాదరాతిశయమునుసూ
చించుచున్నది. లేక, “దాస్యమైశ్వ
ర్య భావేన జ్ఞాతీనాంచ కరోమ్య
హం” (ఐశ్వర్యముగలిగినదనునహం
కారముచేత, నేను, జ్ఞాతులకున
గా, దాస్యమును గలుగఁజేయు చు

న్నాను.) అని భగవంతునిచే జెప్పబడినట్లు, బాంధవాదులఁ దిరస్కరించుటప్రభువునకుసహజము, రామున కట్లు కాదు . “అత్యాసన్నంపరిత్యజ్యమునే దత్తంతు నిష్ఫలం”(ఆశ్రితునిఁగాని బంధువును

గాని విడిచి, మునీశ్వరు కివ్వబడినదియు నిష్ఫలముగును.) అనుశాస్త్రమురీతిని, ఆశ్రితబాంధవుల విశేషించిరక్షించు వాఁడనుట.

తాత్పర్యము సులభము.

శ్లో ॥ సర్వశాస్త్రార్థతత్త్వజ్ఞస్త్వత్ప్రతిమాన్ప్రతిభానవాన్
సర్వలోకప్రియస్సాధురదీనాత్మా విచక్షణః. ౧౫

టీక ॥ సం=ఆరాముఁడు; సర్వశాస్త్రార్థతత్త్వజ్ఞః, సర్వ=సమస్తములైన, శాస్త్ర=ముందుచెప్పబడినవేదములు, వేదాంగములు, వీటికంటె వ్యతిరేకములగు, ధర్మశాస్త్రపురాణమీమాంసాన్యాయసాంఖ్యవైశేషికయోగశాస్త్రములయొక్క, అర్థ=అభిప్రాయముయొక్క, తత్త్వ=సిద్ధాంతమును, జ్ఞః=ఎఱింగినవాఁడు . సం=ఆరాముఁడు; స్త్వత్ప్రతిమాన్=జ్ఞప్తికలవాఁడు, అనఁగా, తెలిసినవిషయమునకెంతమాత్రము మఱివు లేనివాఁడనుట. సం=ఆరాముఁడు; ప్రతిభానవాన్=వ్యవహారమునందు, ఉత్తరోత్తరయుక్తిస్ఫూర్తికలవాఁడు. సం=ఆరాముఁడు; సర్వలో

కప్రియః, సర్వ=సమస్తములైన, లోక=జనములకును , ప్రియః=ఇష్టఁడు, లేక, సర్వ=సమస్తములైన, లోక=జనములు, ప్రియః=ఇష్టులుగాఁగలవాఁడు. సం=ఆరాముఁడు; సాధుః=తనకపకారము చేసినవారికిని ఉపకారముసేయువాఁడు. సం=ఆరాముఁడు; అదీనాత్మా, అదీన=అతిదుఃఖకాలమందైనను తోభమునొందనట్టి, ఆత్మా=మనస్సుకలవాఁడు. సం=ఆరాముఁడు; విచక్షణః=వినువారికి హృదయా నందముగ నానావిధములగు మాటలాడువాఁడు, లేక, ఆయాకాలములయందుఁజేయవలసిన వాటినిజేయుటయందుఁజతురుఁడు.

తాత్పర్యము సులభము.

౨౨ ప్రతిపదాన్ధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

శ్లో || సర్వదాభిగత స్సద్భి స్సముద్ర ఇవ సింధుభిః

ఆర్య స్సర్వసమశ్చైవ సదైకప్రియదశశనః. ౧౬

టీక || సం=ఆరాముడు ; సద్భిః=సత్పురుషులచేత; సర్వదా= ఎల్లప్పుడు, అనఁగా, కాలత్రయమందును; సముద్రః=మున్నీరు; సింధుభిరివ = నదులచేతంబోలె; అభిగతః=పొందఁబడిన వాడు. సం=ఆరాముడు; ఆర్యః=పొందఁ దగిన వాడు, లేక, పూజ్యుఁడు; సపివ=ఆరాముఁడే; సర్వసమః, సర్వ=జాతి వణాఁది తారతమ్యములు లేక సమస్త భూతములయందును, సమః=వైషమ్యములేనివాడు. (చకారము పాదపూరణార్థము “తుహిచస్త హవై పాద పూరణే” అనియమరము) సం=ఆరాముడు; సదైకప్రియదశశనః (ఇదిగోవిందరాజపారము.) సదా=ఎల్లప్పుడు, ఏక=ఒకటేరీతిగనుండు, ప్రియ=సంతోషజనకమగు, దశశనః=చూడఁబడుటగలవాడు (దీనివిశేషార్థము, వాత్సీకిప్రశ్నశ్లోకములోవివరింపఁబడి

నది.) సదైవ (ఇదిమహేశ్వరతీర్థీయపారము) = ఎల్లప్పుడును (ఏవకారమప్యర్థశము,) ప్రియదశశనః, ప్రియ=సంతోషజనకమగు, దశశనః=చూడఁబడుటగలవాడు.

విశేషార్థము.—“సర్వదా” అనుటవలన, “ఏలాగునదులకు సముద్రుని సేవించుటయందు, గాలనియమమక్కఱలేదో, ఆలాగు, భక్తులకు, రాముని సేవించుటయందు, గాలనియమమక్కఱలేదు” అనిదెల్పఁబడినది. “అభిగతః” అను శబ్దముచే, “సత్పురుషులకుఁ బరమప్రాప్యస్థానమీరాముఁ” డనిసూచితమైనది. “సముద్రః సింధుభిరివ” అను నుపమానముచే, “నదులకు సముద్రుడు తప్పవేఱుగతిలేనట్లు, సత్పురుషులకు రాముఁడు తప్పగత్యంతరములేదు” అనిసూచింపఁబడుచున్నది.

తాత్పర్యము సులభము.

శ్లో || సచ సర్వగుణోపేతః కౌసల్యానందవర్ధనః

సముద్రఇవ గాంభీర్యే చై ర్యేణహిమవానివ. ౧౭

టిక॥ సచ=ఆరాముడే(చకారమేవకారార్థకము.); సర్వగుణోపేతం, సర్వ=సమస్తములైనఅనగా, ఇప్పుడుచెప్పబడినవియుజెప్పబడినివియునైన, గుణ=గుణములతో, ఉపేతం=కూడికొనినవాడు . సః=ఆరాముడు; కౌసల్యానందవధానః , కౌసల్యా=కోసలదేశపురాజుయొక్క- పుత్రికయగు, కౌసల్యాదేవికి, ఆనంద=సంతోషమును, వధానః=కుమారుడగుటంబట్టి, వృద్ధిబొందించువాడు. సః=ఆరాముడు, గాంభీర్యే=తనహృదయములోనుండుదానిబైటికిఁ దెలియకుండజేయుటయందు, సముద్ర ఇవ = సముద్రుని వంటివాడు , అనగా , సముద్రుడు తనలోపలనుండురత్నాదులనుబైటికిఁ దెలియకుండ జేయుచుండునట్లు, హృదయమునందుండుదానిబైటికిఁ దెలియకుండజేయువాడగుట. సః=ఆరాముడు; ధైర్యేణ=దుఃఖ కారణము

న్నను దుఃఖము నొందకయుండుటచేత, హిమవానివ=హిమవత్పర్వతమువంటివాడు, అనగా , “గిరయోవషణ్ణారాభిహాన్యమానాచవివ్యధుః, అభిభూయ మానావ్యసనై యథాధోక్షజచేతసః” (ఏలాగు , నారాయణ భక్తులు , వ్యసనములచే గొట్టుపడుచుండినను , దుఃఖింపరో ; ఆలాగు , పర్వతములు , వషణ్ణారలచేఁగొట్టు పడుచుండి నను దుఃఖింపలేదు.) అనిచెప్పబడినట్లు వషణ్ణము గురియుట , పిడుగులు పడుట మొదలగు దుఃఖము గలిగించుకారణము లున్నను , బర్వతములకు వ్యధకలుగదు ; అట్టిపర్వతములనన్నింటికన్నను, హిమవంతుడు, పర్వతరాజుకావున, మిక్కిలి-ధైర్యశాలి; ధైర్యముచేనట్టి హిమవంతునితోసమానుడగుట.

తాత్పర్యము సులభము.

శ్లో॥ విష్ణునాసదృశోవీర్యే సోమవత్ప్రియదశానః

కాలాగ్నిసదృశః క్రోధే త్తమయాపృథివీసమః. ౧౮.

టీక॥ సః=ఆరాముడు; వీర్య=పరాక్రమమునందు (దేనిచేదనకుతతి

గలుగ కుండఁబురుషుఁడు పరులజ యించునో; అదివీర్యమనఁ బడును.) విష్ణునా=విష్ణు దేవునితో; సదృశః= సమానుఁడు; ఈ రాముఁడే విష్ణువై నను, అవ తారోపాధివలన, విష్ణు పుకంఠేభిన్నుఁడుకాఁబట్టి, “విష్ణు పుతోసమానుఁ”డనిచెప్పఁ బడినది. లేక, “విర్యవిషయమందు, వి ష్ణువగు తనతోనే సమానుఁడు, ఉపమానములేనివాఁ” డనియైనను జెప్పవచ్చును. సః=ఆ రాముఁడు; సోమవత్=చంద్రుఁడువలె; ప్రియ దశఃసః, ప్రియ=దుఃఖమునుబోఁ గొట్టిసంతోషమును గలిగించునట్టి,	దశఃసః=చూడఁ బడుట గలవాఁ డు. సః=ఆ రాముఁడు; క్రోధే= కోపమునందు; కాలాగ్నిసదృశః, కాల= ప్రళయకాలమందలి, అ గ్ని=నిప్పుతో, సదృశః=సమానుఁ డు. సః=ఆ రాముఁడు; క్షమయా= ఓర్పుచే; పృథివీసమః, పృథివీ= భూమితో, సమః=సమానుఁడు, భూమి, తన్ను జనులు, త్రొక్కినను, ద్రవ్వినను, ఏమిచేసినను, ఓచి యుండునట్లు, తనకెంతయవకార ముచేసినను, అచేతనపదార్థము వలె మిన్నక యుండువాఁడనుట. తాత్పర్యము సులభము.

శ్లో || ధనదేన సమస్త్యాగే సత్యేధమివాపరః. ౧౮౪

టీక సః=ఆ రాముఁడు; త్యాగే=ఈవియందు; ధనదేన=కుబేరు నితో; సమః=సమానుఁడు. ఇచ్చటధ నద (ధనము నిచ్చువాఁడు) శబ్దప్ర యోగముచేఁ గుబేరుని త్యాగవిశే షము సూచింపఁ బడినది. సః = ఆ రాముఁడు, సత్యే=సత్య వచనమం దు; అపరః=తనకన్న నితర మగు	నుత్యక్తవస్తువులేని, ధమివాపరః= ధమిదేవతవంటివాఁడు. (ఇదిగో విందరాజమతము.) అపరః=రెండ వదియైన; ధమివాపరః=ధమిదేవ తయట్లున్నవాఁడు. (ఇదిమహే శ్వరతీర్థమతము.) తాత్పర్యము సులభము.

శ్లో || తమేవంగుణసంపన్నం రామం సత్యపరాక్రమం. ౧౯

జ్యేష్ఠం శ్రేష్ఠగుణై ర్యుక్తం ప్రియం దశరథ స్సుతమ్
ప్రకృతీనాం హీతై ర్యుక్తం ప్రకృతి ప్రియకామ్యయా. ౨౦
యావరాజ్యేన సంయోక్తు మైచ్చ త్ప్రీత్యా మహీపతిః.

అవతరణిక. — నారదులవారు, మొదట; “ఇత్వోక్తువంశప్రభవః” అనుశబ్దముచే, రామావతారమును జెప్పిరి, “మహావీర్యశత్రునిబహుళాః” అనుశబ్దములచే, దాటకామారీచవధపరశురామ పరాజయముల, సూచించిరి, “లక్ష్మీవాక్, శ్రీమాక్” అనుశబ్దములచే, సీతాపరిణయమును దెలియజేసిరి, “ధనుర్వేదచనిష్ఠితః” అను వాక్యముచే గౌళికునివలన రామనకులగిరిన సమస్తాస్త్రప్రాప్తిని దెలిపిరి. ఇట్లు బాలకాండకథను జెప్పి, యిప్పుడయోధ్యాకాండకథను జెప్పుచున్నారు.

టీక॥ మహీపతిః, మహీ = ధూమికి, పతిః = ప్రభువైన; దశరథః = దశరథమహారాజు; ఏవం గుణసంపన్నం, ఏవం గుణ = ఇప్పుడుకేపుంబడిన గుణములతో, సంపన్నం = కూడుకొనినవాడును; సత్యపరాక్రమం, సత్య = వ్యధాము

కాని, పరాక్రమం = వీర్యముగలవాడును; జ్యేష్ఠం = తనకుమారులలోఁ బెద్దవాడును; శ్రేష్ఠగుణైః, శ్రేష్ఠ = ఉత్తమములైన, గుణైః = గుణములతో; యుక్తం = కూడియుండు వాడును; ప్రియం = తనదుప్రీతికిఁ బాత్రభూతుఁడును; సుతం = పుత్రుఁడును; ప్రకృతీనాం = ప్రజలకు; హీతైః = సౌఖ్యముగలిగించుకార్యములతో; యుక్తం = కూడుకొనినవాడును; తం = ప్రసిద్ధుఁడునగు; రామం = రాముని; ప్రకృతి ప్రియకామ్యయా, ప్రకృతి = ప్రజలకు; ప్రియకామ్యయా = ప్రీతిసేయునిచ్చచేతను; ప్రత్యా = ప్రేమచేతను, యావరాజ్యేన = యువరాజుదొరతనముతో; సంయోక్తం = కూర్చుటకు; ఇచ్చత్ = కోరెను.

దశరథమహారాజు, ప్రజలకు హితముసేయఁదలంచి, సమస్తగుణసంపన్నుడై, యమోఘంబగు పరాక్రమముగలిగి వెలుంగుచు, నె

౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్య సహితము.

ల్లస్వదునుబ్రజలకుహితముసేయు | డగు రాముని యువరాజుగాఁ జె
చున్నప్పియుండైన తనశ్రేష్ఠపుత్రుఁ | యుగోరెను; అనితాత్పర్యము.

తశ్యాభిషేకసంభారాన్వృష్ట్యాభార్యాధ కైకయా. ౨౦
పూర్వ స్తత్త వరాదేవీ వరమేన మయాచత
వివాసనంచ రామస్య భరతస్యాభిషేచనమ్. ౨౧

టీక అధ=అటుపిమ్మట; త స్య=ఆరామునియొక్క; అభిషేక సంభారాన్, అభిషేక=రాజ్యాభి షేకముయొక్క, సంభారాన్=ఉ పకరణములను; దృష్ట్యా=చూచి, (తెలిసికొనియనుట.); భార్యా=ప త్నియు; దేవీ= రాణిగారునైన; పూర్వం= మునుపు; దత్తవరా, ద త్త=ఇవ్వఁబడిన; వరా=వరములు గలది(గనుకనే) కైకయా=కేకయ రాజపుత్రి; ఏనం=ఈదశరథుని; రా మస్య=రామునకు; వివాసనం=వ నవాసముచేయించడమును; భరత స్య=భరతునకు; అభిషేచనంచ=	రాజ్యాభిషేకము సేయించడము ను; వరం=(ఈ)వరమును; అయా చత=యాచించెను. దశరథుని రాజులలో నొక తె యగుకైకయి, రామాభిషేకమున కుగానేర్పరిచిన యుపకరణములఁ దెలిసికొని, తనకుమున్ను దశరథుఁ డురెండువరములిచ్చియున్నందున, “అందొకవరమునకు, రామునరణ్య మునకుఁబంపవలెను; రెండవవరము నకు, భరతుని రాజ్యాభిషిక్తునిగాఁ జేయవలె”ననిదశరథుని యాచించె ను; అనితాత్పర్యము.

స సత్య వచనాచ్చైవ ధర్మపాశేన సంయతః
వివాసయామాస సుతం రామం దశరథః ప్రియమ్. ౨౩

టీక రాజా=సర్వజనులనురంజి ల్లఁజేయునట్టి; సః=ఆ, (పూర్వము రామునకు రాజ్యమిచ్చిన); దశర	ధః=దశరథమహారాజు; సత్యవచ నాత్=సత్యవాక్యమువలన; ధర్మ పాశేన; ధర్మ= ధర్మమనెడు,

పాశేన=తాటిచే; సంయతః=కట్టబడినవాడై; ప్రియం = ప్రేమార్పించినట్లు; సుతం=కుమారుడగు; రామం=రాముని; వివాసయామాసం=అరణ్యమునకంపెను.

సమస్తజనులనుసంతోషింపఁజేయుచుండు నాదశరథమహారాజు,

సత్యవాక్కుడు కావున, పూర్వము తానుగైక కిచ్చినవరద్వయమునంజేసి, ధర్మమునతిక్రమింపలేక, తనకుఁ బ్రియపుత్రుడైనను, రాముని, వనమునకుఁ బంపెను; అని తార్పర్యము.

స జగామ వనం వీరః ప్రతిజ్ఞా మనుపాలయన్

పితుర్వచననిదేశా త్రైకేయ్యాః ప్రియకారణాత్. ౨౪

టీక || వీరః = పరాక్రమశాలియగు; సః = ఆరాముడు; కైకేయ్యాః = కైకయొక్క; ప్రియకారణాత్ = ప్రీతిహేతువైన; పితుః = తండ్రియొక్క; వచననిదేశాత్, వచనం = మాటయనెడు, నిదేశాత్ = ఆజ్ఞవలన; ప్రతిజ్ఞాం = తనయొక్క ప్రతిజ్ఞను; అనుపాలయన్ = రక్షింపుచు; వనం = అరణ్యమునుగూర్చి; జగామ = వెళ్లెను.

ఆరాముడు, అతిపరాక్రమశాలియైనను, గైకేయికి సంతోషముగ లిగించుటకై, తండ్రిగారు మాట

మాత్రముచెప్పినంతనె, తాను “తద్బ్రూహి వచనంచేవిరాజ్ఞోయదభికాంక్షితమ్, కరిష్యేప్రతిజ్ఞానేవ రామోద్విన్నాభిభాషతే” (తల్లీ! రాజుగారి కేదియిష్టమో; ఆమాటనుజెప్పుము; దానిఁజేసెదను; ఆప్రకారము ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాను; రాముడు రెండువిధములుగ మాటలాడువాఁడుకాఁడు) అనికైకేయీ సమ్ముఖమునఁ జేసిన ప్రతిసలు బాలింపుచు, వనముగూర్చి వెళ్లెను; అని తార్పర్యము.

తంవ్రజంతం ప్రియోభ్రాతా లక్ష్మణో నుజగామహ

స్నేహా ద్వివర్య సంపన్న స్సుమిత్రానంద వర్ధనః. ౨౫

భ్రాతరందయితో భ్రాతృ స్సౌభ్రాత్ర మనుదర్శయన్.

౨౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

టీక || ప్రియః = రామునియందు సహజప్రితిగలవాఁడును; భ్రాతా = రామునకును జుఁచును; వినయ సంపన్నః, వినయ = కైంకర్యముతో, సంపన్నః = కూడియుండువాఁడును; సుమిత్రానందవర్ధనః, సుమిత్రా = సుమిత్రాదేవికి, ఆనంద = సంతోషమును, వర్ధనః = వృద్ధిబొందించువాఁడును; భ్రాతృః = అగ్రజుఁడగు రామునకు; దయితః = ఇష్టుఁడును; అగుఃలక్ష్మణః = లక్ష్మణుఁడు; సౌభ్రాత్రం = మంచితోడఁబట్టుదనమును; అనుదశయక్ = చూపుచు; వ్రజంతం = అరణ్యమునకుఁ బోవుచున్న; తం = ఆ; భ్రాతరం =

అగ్రజుఁడగు రాముని; స్నేహత్ = భక్తివలన; అనుజగామ = వెంబడించి వెల్లెను; హ = ఆశ్చర్యము ('హవిస్తయే విషాదేచ' అని బాణనిఘంటువు).

ఆ రాముఁ డరణ్యమునకు వెళ్లుచుండఁగా, నతని కిష్టుఁడును అనుజుఁడునగు సుమిత్రా పుత్రుఁడైన లక్ష్మణుఁడు, రామునియందు సహజ ప్రీతిగలవాఁడుకావున, నతనికిఁ కైంకర్యము సేయఁగోరి, మంచి తోడఁబట్టుదనమును జనులకుఁ దెలియఁజేయుచు, భక్తితో వెంబడించెను; అని తాత్పర్యము.

రామస్య దయితా భార్యా నిత్యం ప్రాణ సమాహితా. ౨౧

జనకస్య కులేజాతా దేవమాయేవ నిమిత్తా

సర్వలక్షణ సంపన్నా నారీణా ముత్తమా వధూః. ౨౨

సీతాప్యనుగతా రామం శశినం రోహిణీ యథా.

టీక || రామస్య = రామునకు; దయితా = ఇష్టురాలును; భార్యా = పత్నియును; ప్రాణసమా, ప్రాణ = ప్రాణములతో, సమా = సమానురాలును; నిత్యం = ఎల్లప్పుడును; హితా = హితము సేయునదియు

ను; జనకస్య = జనకమహారాజుయొక్క; కులే = కులేయజ్ఞగృహమునందు; జాతా = పుట్టినదియు; నిమిత్తా = సుందోపసుంద మోహనాథము దేవతలచే నిమింపఁబడిన; దేవమాయేవస్థితా ('స్థితా' అనునది

యధ్యాహ్నతమ.) తిలో త్రమయ
ట్లున్నదియు; లేక, నిమిఁతా=అ
మృతమధనానంతరమురాక్షసమో
హనాధఁముతనచే నిమిఁపఁబడి
న; దేవమాయేవస్థితా=విష్ణుదేవు
నియొక్క- మాయామోహినిరూప
మువలెనున్నదియు; సర్వలక్షణసం
పన్నా, సర్వ=సమస్తములైన, ల
క్షణ=సాముద్రికమందుఁజెప్పఁబడి
నశుభలక్షణములతో, సంపన్నా=
కూడినదియు; నారీణాం = (స్త్రీ)ల
లోపల; ఉత్తమా=శ్రేష్ఠురాలును;
వధూః = దశరథునికోడలునగు; సీ
తా=సీతాదేవియును; (“సీతా

లాంగలపద్ధతిః.”లాంగలపద్ధతిలోఁ
బుట్టినదికాఁబట్టి. “సీత” యనిపేరు
కలిగినది.) శశినం=చంద్రుని; రో
రోహిణీయథా = హిణీదేవితలె;
అనుగతా=వెంబడించెను.

రామునకుఁ, బ్రియభార్యయుఁ
బ్రాణసమానురాలును ఎల్లప్పుడు
హితకారిణియునై, జనకకులమం
దుఁబుట్టితిలో త్రమవలెనర్హుత్తర
సౌందర్యశాలినియై, సర్వలక్షణము
లునుగలిగియు త్రమవనితయై వెలిం
గఁడుసీతాదేవియును, చంద్రునిరో
హిణి వెంబడించునట్లు, రాముని,
వెంబడించెను; అనితాత్పర్యము.

పౌరైరనుగతో దూరం పితౌ దశరథేనచ. ౨౮

టీక || సః=ఆ రాముఁడు; పౌ
రైః= అయోధ్యాపురవాసులగుజ
నులచేతను, పిత్రా=తండ్రియైన; ద
శరథేనచ=దశరథమహారాజుచేత
ను; దూరం=దవ్వు; అనుగతః=
వెంబడింపఁబడెను.

“పునర్విశ్లేషభీరుత్వంపరమాభ

క్తిరుచ్యతే” (మఱలవియోగమునం
దుభయముగలుగుట “పరమభక్తి”
యనిచెప్పఁబడుచున్నది.) అన్నట్లు,
పరమభక్తివలన, బాలవృద్ధావిశేష
ముగ, సమస్తపౌరులును, దశరథుఁ
డును, దూరమువఱకు, రాముని వెం
బడించిరి; అనితాత్పర్యము.

శృంగిబేరపురే సూతం గంగాకూలే వ్యసర్జయత్

గుహమాసాద్య ధర్మాత్మా నిషాదాధి పతిం ప్రియం. ౨౯

గుహేన సహితోరామో లక్ష్మణేనచ సీతయా.

టీక ధర్మాత్మా, ధర్మ = ఆశ్రిత రక్షణాది ధర్మములే; ఆ త్మా = స్వభావముగాఁగల; రా మః = రాముఁడు; గంగాకూలే, గం గా = గంగానదియొక్క, కూలే = తీ రమందు; స్థితే (అధ్యాత్మతము) = ఉండునట్టి; శృంగి బేరపురే = శృంగి బేరమను పట్టణమందు, స్థితం (అ ధ్యాత్మతము) = ఉన్నట్టి, నిషా దాధిపతిం, నిషాద = బోయ వాండ్రకు, అధిపతిం = ప్రభు వైన; ప్రియం = తనయందుఁబ్రీతిగ ల; గుహం = గుహుని; ఆసాద్య = చే రి; గుహేన = గుహునితోను; లక్ష్మ ణేన = లక్ష్మణునితోను; సీతయా చ = సీతాచేనితోను; సహితం = కూ డుకొనినవాఁడై; సూతం = సారధి యైననుమంత్రిని; వ్యసర్జయత్ = అ యోధ్యకనిచెను. ధర్మాత్ముడైన రాముఁడు, గంగాతీరమందున్న శృంగి బేరమనె డుపట్టణమందు బోయ వాండ్రకు బ్రభువైనగుహునిఁజేరి, సీతాలక్ష్మ ణగుహులతోఁ గూడికొనినవాఁడై తనసారధియగు సుమంత్రి నయో ధ్యకుఁబంపెను; అని తాత్పర్యము.	అర్థాంతరము. — ధర్మాత్మా, ధర్మ = ఆశ్రితరక్షణాదిధర్మములే, ఆత్మా = స్వభావముగాఁగలరా ముఁడు; గంగాకూలే; స్థితే; శృంగి బేరపురే; స్థితం; నిషాదాధిపతిం; ప్రి యం; గుహం; ఆసాద్య; సూతం; వ్యసర్జయత్, సః = ఆ; రామః = రా ముఁడు; లక్ష్మణేన = లక్ష్మణునితోను; సీతయాచ = సీతతోను; సహ (అ ధ్యాత్మతము) = కూడ; గుహేన = గుహునిచే; హితం = పంపఁబడెను, అనగా, గంగానదినిదరింపఁజేయఁ బడెననుట. ధర్మాత్ముడైన రాముఁడు, గం గాతీరమందున్న శృంగి బేరమనెడు పట్టణమందు, బోయవాండ్రకుఁబ్ర భువగు గుహునిఁజేరి, తనసారధి యగుసుమంత్రిని నయోధ్యకుఁబం పెను. అగుహుఁడు, రాముని, సీతా లక్ష్మణులతోఁగూడ, గంగానదిని, దాఁటించెను; అని తాత్పర్యము. విశేషార్థము. — శృంగితాం, బేరాణి, యస్మిన్, తత్, శృంగి బే రం; జింకలుమొదలగుకొమ్ములుగ లమృగములయొక్క, కృత్రిమశరీర ములుఅనఁగా వానివలెఁజేయఁబడి

నప్రతిమలు, ఎచ్చటనుండునో, అది, గా, తమవంటి ప్రతిమలను జూచి యవియు మృగములేయనుభ్రాంతి చే, వానివద్దకు రాఁగా, జింకలు మొదలగు మృగములను బట్టుకొనవచ్చునని, నిమింపఁబడిన, మృగములవలెనుండు, ప్రతిమలుగలదియనుట. ఈశబ్దముచే, నాపట్టణమునందుండువారల సాధారణవృత్తి, జీవహింసయని, సూచితమగుచున్నది. గుహాతీతి, గుహః ("గుహాసంవరణే" అనుధాతువునఁబుట్టినది.) పరద్రవ్యాదులను, దాఁచువాఁడుకాఁ

గా, గుహఁడనంబడును - అనఁగాఁబరులహింసించి ధనము మొదలగుపదార్థములఁజూఱగొని, వానినితరులకుఁ దెలియకుండ దాఁచువాఁడనుట.

గుహఁడు, స్వవృత్తిచేతనుదనకులవృత్తిచేతను, అతినిఘఁడైనను, దనయందుఁ బ్రేమగలిగి వతింఁచిన మాత్రముననే, వానియందు, రాముండు, సీతాలక్ష్మణుల యందుంబలె, స్నేహమునుంచెను; అనుటచే, "అశ్రితుఁడెవ్వఁడైనను, ఆశ్రయణమాత్రాననే, రాముండు వానిరక్షించు"ననిసూచితమగుచున్నది.

తేవనేన వసంగత్వా నదీస్తీర్వా బహూదకాః. 30

చిత్రకూటమనుప్రాప్య భరద్వాజస్య శాసనాత్

రమ్యమావసథం కృత్వా రమమాణౌ వనేత్రయః. 30

దేవగంధర్వ సంకాశా స్తత్రతేన్యవస న్ముఖమ్

టీక || తే=ఆసీతారామలక్ష్మణులు; వనేన=వనమునుండి (పంచమ్యర్థమందు, తృతీయ); వసం=వసమును; గత్వా=పొంది; బహూదకాః; బహు = అధికమగు, ఉదకాః=జలముగల; నదీః= నదులను; తీర్తా=దాటి; అను= అటువెనుక; భరద్వాజస్య= భరద్వాజమహా

షేయొక్క; శాసనాత్= ఆజ్ఞవలన; చిత్రకూటం=చిత్రకూటమనే ఊపర్వతమును; ప్రాప్య=పొంది; రమ్యం=మనోహరమైన; ఆవసథం=పణకమయమగు గృహమును; కృత్వా=నిమింఁచికొని; తే= ఆ, అనఁగా, నయోధ్యలో సమస్తసుఖములననుభవించిన; త్రయః= సీతారా

మలత్కుణులుముచ్చిరును; తత్ర= ఆచిత్రకూట పర్వతము నందుండెడి; వనే= వనమునందు; రమమాతాః=క్రీడింపుచు; దేవగంధర్వసంకాశాః, దేవ=దేవతలతోను; గంధర్వ= గంధర్వుల తోను, సంకాశాః=సమానులై; సుఖం=సుఖముగా; న్యవసక్=ఉండిరి.

ఆసీతారామలక్ష్మణులు, ఒక వనమునుండి మఱియొక వనమునకు రుచు, గొప్ప గొప్పనదులు దాటుచు, భరద్వాజమహామునిని సందర్శించి, వారియాజ్ఞ చేరి, జిత్రకూటపర్వతమునకుఁబోయి, యంచొక పర్వశాల నిమిఁచికొని, యయోధ్యలో సమస్త సుఖముల ననుభవించిన వారైనను, వారుమువ్వురు, నాచిత్రకూటవనములో, దేవగంధర్వసమానులై, యెంత మాత్రమునుదుఃఖములేక, సుఖముగాఁ గ్రీడింపుచుండిరి; అని తాత్పర్యము.

అథాంతరములు.—తే=ఆ, అనఁగా, అయోధ్యలో సమస్త సుఖముల ననుభవించుచుండిన; త్రయః=సీతారామలక్ష్మణులుముచ్చిరు; అవనేన=పరస్పరరక్షణముచే; వనం=

అరణ్యమును; గత్వా = పొంది; బహుదకాః; నదీః; తీర్థాః; అను; భరద్వాజస్య; శాసనాత్; చిత్రకూటం; ప్రాప్య; రమ్యం; ఆవసథం; కృత్వా; తత్ర; వనే; తే=ఆలయోధ్యలో నుండు వారుగానే; రమమాతాః = క్రీడారసమునుభవించుచు; (సీతారాములు, వనవిహారాదీక్రీడలననుభవించుచు; లక్ష్మణుఁడు, తత్సేవారసము ననుభవించుచు, అనుట.) దేవగంధర్వసంకాశాః, దేవ=లక్ష్మీనారాయణులతోను, (దేవీచదేవశ్చ=దేవా, ఘమాక్ (ప్రియేత్యేక శేషః) గంధర్వ = ఎల్లప్పుడు సామగానపరుడగుజీవన్ముక్తునితోను (గానం ధారయ తీతిగంధర్వః; గానమును, ధరించుచుండును, అనఁగా బాడుచుండును, కావున, గంధర్వుఁ డనఁబడును) ; సంకాశాః = సమానులై, (సీతారాములు, లక్ష్మీనారాయణులతోను, లక్ష్మణుఁడు సామగాన పరుడగుజీవన్ముక్తునితోను సమానులై, యనుట.); సుఖం; న్యవసక్

ఆసీతారామలక్ష్మణులుముచ్చిరును, బరస్పరమురక్షించుకొనుచు,

అరణ్యమునుబ్రవేశించి, నదులదాటుచు, భరద్వాజాజ్ఞావలనఁ జీత్రకూటపర్వతమునకుఁబోయి, యందొక పఠాశాల నేర్పఱిచి కొని, తామయోధ్యలో నెట్లుసుఖముగా నుండురో, అట్లే, సుఖముగానుండిరి; సీతారాములు, ఆచిత్రకూటవనమందుఁ, గ్రీడింపుచు, లక్ష్మీనారాయణులుంబలెఁబ్రకాశింపుచుండిరి. లక్ష్మణుండును, సాక్షేల్లక్ష్మీనారాయణయూవులగు, సీతారాముల సేవింపుచు, సామగానపరాయణుండగుజీవన్ముక్తునియల్లుసంతసంబునఁ బాదలుచుండెను; అనితాత్పర్యము.

తే;త్రయః, అవనేనసహ ("సహ" అనునదియధ్యాహృతము.) స్థలప్రదేశముతోఁగూడ; వనం= అరణ్యమును; గత్వా= పొంది (అనఁగా, స్థలప్రదేశమును, అరణ్యమును, బొంది, యనుట.); బహూదకాః; నదీః; అను; తీర్థాః; భరద్వాజస్య; శాసనాత్; చిత్రకూటం, ప్రాప్య; రమ్యం; ఆవనభంకృత్వా; తే= వనవాసులుగానే, అనఁగా, నాగరికులుగానుండి నూతనముగా వనవాసులైనవారి కుండునట్టి వైలక్షణ్యములేక, యెప్పుటికిని వనములోనే వాసముచేయుచుండు వారుగానే యనుట; తత్ర; వనే; రమమాతాః; దేవగంధర్వసంకాశాః; సుఖం; న్యవసత్,

అసీతారామలక్ష్మణులు, మువ్వరును, స్థలప్రదేశములకును వనప్రదేశములకునుం బోవుచు, భరద్వాజాజ్ఞావలనఁ జీత్రకూటపర్వతమునకుఁబోయి, యందుఁ బఠాశాలనిమిఁచికొని, నగరములో సుఖముల ననుభవించిన వారమును భేదమెంతమాత్రములేక, వనవాసులెట్లుసంతోషముతోనుండురో, ఆలాగుసంతోషముగలవారై యాచిత్రకూటవనములో విహరింపుచు, దేవగంధర్వ సమానులై, సుఖముగానివసించిరి; అనితాత్పర్యము.

తే;త్రయః; తేవనేన= క్రిడచే, ("తేవ దేవనే" అనుధాతువునఁ బుట్టినది.) వనం= అరణ్యమును; గత్వా= ప్రవేశించి; (శేషము-పై). ఆసీతారామలక్ష్మణులు క్రిడించునట్లుసుఖముగానరణ్యముఁ బ్రవేశించి, నదులనుదాటుచు, భరద్వాజాజ్ఞావలనఁ జీత్రకూట పర్వతమున

తే;త్రయః; తేవనేన= క్రిడచే, ("తేవ దేవనే" అనుధాతువునఁ బుట్టినది.) వనం= అరణ్యమును; గత్వా= ప్రవేశించి; (శేషము-పై).

ఆసీతారామలక్ష్మణులు క్రిడించునట్లుసుఖముగానరణ్యముఁ బ్రవేశించి, నదులనుదాటుచు, భరద్వాజాజ్ఞావలనఁ జీత్రకూట పర్వతమున

కుంబోయి, యచ్చటఁ బణకశాల నిమింఁచికొని, ఆవనమందుఁ గ్రీడింపుచు, దేవగంధర్వసమానులై, సుఖముగా నుండిరి. అని తాత్పర్యము.

తే;త్రయః; తేవనేన=కాలినడకచే ("తేవ్య దేవనే" అను ధాతువునఁబుట్టినది.) వనం=అరణ్యమును; గత్వా=ప్రవేశించి; (శేషము, పై.) ఆసీతారామలక్ష్మణులు పాదసంచారముచేసరణ్యమును బ్రవేశిం

చి. (శేషము, పై.); అని తాత్పర్యము,

విశేషార్థము.—భరద్వాజః=విభ్రీత్, వాజః, "వాజః" అనఁగా, "ప్రజ" యని వేదమందుఁ జెప్పఁబడి యున్నది; ప్రజలభరించు వాఁడుకాఁగా భరద్వాజుఁడనుట; లేక, "వాజః" అనఁగా "రేతస్సు" అని వేదమందుఁ జెప్పఁబడియున్నది, రేతస్సును భరించినవాఁడు, నిత్యబ్రహ్మచారియనుట.

చిత్రకూటం గతే రామే పుత్రశోకాతుర స్తథా. 3.౨

రాజా దశరథ స్వగ్గం జగామ విలపక్తుతమ్

టీక || రామే=రాముఁడు, తథా (ఇదిగోవిందరాజపారము)= అట్లు, అనఁగా, ఉక్తప్రకారమున; చిత్రకూటం = చిత్రకూటపర్వతమునుగూచి; గతే=పోయిన వెనుక; పుత్రశోకాతురః, పుత్ర=కుమారునిగుఱించిన, శోక = దుఃఖముచే, ఆతురః=వీడింపఁబడిన; రాజా=ప్రభువైన; దశరథః=దశరథుఁడు; సుతం=కుమారునిగూర్చి; విలపక్తు=వీడ్చుచు; స్వగ్గం=దే

వలోకమును; జగామ=పోయెను. రామే, చిత్రకూటం; గతే; పుత్రశోకాతురః; తథా (ఇదిమహేశ్వరతీర్థపారము) = అప్పుడు; రాజా; దశరథః; (శేషము, పై.) రాముఁడు చిత్రకూటమునకు వెళ్లినవెనుక, దశరథమహారాజు, పుత్రశోకముచే బీడితుఁడై, పుత్రుని గూర్చి యేడ్చుచు, మృతబాంధవు; అని తాత్పర్యము.

మృతేతు తస్మిన్ భరతో వసిష్ఠ ప్రముఖై ద్విజైః. ౩౩

నియుజ్యమానో రాజ్యాయ నైచ్చద్రాజ్యం మహాబలః

టీక॥ తస్మిన్=ఆ; దశరథే=దశరథమహారాజు; మృతే=మృతిబొందినవెనుక; మహాబలః; మహాత్=గొప్పదగు, బలః=శక్తిగల, అనఁగా, రాజ్యము సేయసమర్థుడైన; భరతస్తు=భరతుఁడును (తుకారమప్యధాకము); వసిష్ఠప్రముఖైః; వసిష్ఠ=వసిష్ఠమహాముని; ప్రముఖైః=మొదలుగాఁగల; ద్విజైః=బ్రాహ్మణులచేత; రాజ్యాయ=రాజ్యము సేయుటకు; నియు

జ్యమానః=నియోగింపఁబడినవాఁడైనను; రాజ్యం=దొరతనమును; నైచ్చత్=కోరలేడు.

దశరథుఁడు మృతిబొందినవెనుక, భరతుఁడు, రాజ్యము సేయసమర్థుడైనను, వసిష్ఠాదులు గూడఁదన్న రాజ్యము సేయుమని నియోగించినను, రామునియందలి గౌరవముచే, రాజ్యమునకొప్పలేడు; అనితాత్పర్యము.

స జగామ వనం వీరో రామపాద ప్రసాదకః. ౩౪

టీక॥ వీరః=రాగద్వేషాదిజయముగల; సః=ఆభరతుఁడు; రామపాదప్రసాదకః; రామపాద=పూజ్యుడైన రాముని యొక్క, (“పూజ్యేతుపాదనామాంకః” అని యమరము.), ప్రసాదకః=ప్రసన్నుఁగాఁజేయువాఁడై; (అనఁగా, పూజ్యుడైన రాముని, ప్రసన్నునిగాఁజేయుటకనుట.) లేక, రామ=రామునియొక్క, పాద=చరణము

లయొక్క, ప్రసాదకః=ప్రసన్నములుగాఁజేయువాఁడై, (రామునిచరణములఁ బ్రసన్నములుగాఁజేయుటకనుట.) వనం=అరణ్యమును; జగామ=పొందెను.

రాగద్వేషాదులను జయించిన యాభరతుఁడు, రాముని ప్రసాదమునుగోరి, అరణ్యమునకు వెళ్లెను; అనితాత్పర్యము.

గత్వాతు సుమహాత్మానం రామంసత్య పరాక్రమమ్

అయాచ ద్భ్రాతరం రామ మార్యభావ పురస్కృతః. 3x

టీక॥సః(అధ్యాహృతము)=ఆభరతుడు; ఆర్యభావ పురస్కృతః, ఆర్యభావ=వినయముచే, పురస్కృతః=పూజింపబడినవాడై(వినయముగలిగియుండుటంబట్టి జనులచేఁబూజింపబడినవాడై యునుట); లేక, పూజింపబడిన వినయముగలవాడై (విశేషణోత్తర పదకమధారయము, వినయముగలవాడై యునుట.); సుమహాత్మానం, సుమహాత్=మిక్కిలిసూజ్యమైన, ఆత్మానం=హృదయముగల వాడును; సత్యపరాక్రమం, సత్య = నిజమనందు, పరాక్రమం= దృఢవ్రతముగలిగినవాడును; అగు; రామం=రాముని; గత్వా=పొంది; (తుశబ్దము

పాదపూరణార్థము), భ్రాతరం=తోడంబుట్టువగు; రామం=రాముని; అయాచత్ (తనయభీష్టమును)=ప్రార్థించెను.

సః, ఆర్యభావపురస్కృతః; సుమహాత్మానం; సత్యపరాక్రమం; రామం=సంతోషజనకుడును; భ్రాతరం= తోడంబుట్టువును; అగు; రామం=రాముని; గత్వా= పొంది; అయాచత్;

ఆభరతుడు, వినయముతోఁగూడుకొనినవాడై, సూజ్యంబగు హృదయమును ఎడతెగనిసత్యవ్రతమునుగలతనభ్రాతయగు రామునిజేరి, యిట్లని, ప్రార్థించెను; అని తాత్పర్యము.

త్వమేవరాజా ధర్మజ్ఞ ఇతి రామం వచోబ్రవీత్.

అ, ఆప్రార్థనమునేవివరింపునున్నారు.

టీక॥ సః=ఆభరతుడు, ధర్మజ్ఞః, ధర్మ=జేష్ఠుడుండగాఁగనిష్ఠుడు రాజ్యాహుఁడుకాడనుధ

మమును; జ్ఞః=ఎఱింగి యున్నట్టి; త్వమేవ=నీవే; రాజా=రాజువు; ఇతి=ఇట్లుని; రామం=రామునిగూర్చి; వచః=వాక్యమును; అబ్రవీత్=పలికెను.

“నివునమస్త ధమములనెఱింగి నవాడవు, జ్యేష్ఠుండుండగాగ నిష్ఠుండురాజు గాఁగూడదనుడమక మునీకుం డెలిసియే యున్నది, కాక

బట్టినివేరాజు, నీవుతప్పమఱియెవ్వరును, రాజుకాదగరు” అనిభరతుండు రామునితోఁ జెప్పెను; అని తాత్పర్యము.

రామోపిపరమోదారస్సమఖి స్సుమహాయశాః. 32
నచైచ్చత్పితౄరాదేశాద్రాజ్యంరామో మహాబలిః.

టీక॥ రామోపి=సమస్తజనుల సురంజిల్లఁజేయునట్టివాఁడైనను; పరమోదారోపి (అపితేజ్జమన్నివిశేషణములయందుననువర్తించును)=స్వసాయుజ్యముమొదలగు సర్వాభీష్టముల నిచ్చువాఁడైనను; సుమఖి=పి=యాచకలాభముచేఁ, బ్రసన్నమగుముఖముగలవాఁడైనను; సుమహాయశాః, సుమహాత్=మిక్కిలి గొప్పదగు, యశాః=చానాతిశయమునఁగలిగిన, కీర్తిఁగలవాఁడైనను; మహాబలిః=ఒక బాణముచేసమస్తరాక్షసుల సంహరించునంతబలముగలవాఁడైనను, లేక, ఆశ్రితులయభీష్టమునుబూణముసేయసమర్థుంఁడైనను; రామః=రాముండు; పితౄః=తండ్రయొక్క; ఆదేశాత్=ఆజ్ఞవలన; రాజ్యం = దొరతనమును; నైచ్చత్=కోరలేదు, చకారముచే “పితౄనియోగకాలానంతరము, కోరెను” అనిసూచితమగుచున్నది.

రాముండు, తాను, సమస్తజనులకుసంతోషమునేగలిగించువాఁడైనను, తనయొక్కసాయుజ్యముమొదలగుసమస్తాభీష్టముల నాశ్రితులకిచ్చువాఁడైనను, “యాచితోమోదమాదతేవాంఛితాదధికప్రదః, అనుసృత్యప్రియంబూతేతస్తాత్కణోధికోఽజ్ఞాన” (యాచింపఁబడినవాఁడైనంతోషమునొందును; కోరినదాని కన్ననెచ్చగానిచ్చును; అనుసరించి ప్రియముగామాటలాడును; కాఁబట్టి, ఓఅజ్ఞానుఁడా! కణుండధికుండు.) అని భారతమునందున్నట్లు యాచనమాత్రముననే “యాచకులమనోరథమును బూర్ణముచేయునంతభాగ్యమునాకుఁ గలిగెనుగాదా!” అనిసంతోషమునొందువాఁడైనను, “సహ్యాధిఁనఃకార్యవశాదుపేతాః కకుత్స్థవంశేవిము

౩౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

ఖాఃప్రయాంతి” (కకుత్స్థవంశము తి=గలవాడైనను, ఆశ్రితాభీష్టము నందు, గార్యాధికమైవచ్చినయూ లనెఱవేఱుటకు సమర్థుడైన చకులు, విముఖులైపోవరుగదా.) న, భరతుడెంత ప్రాధికించిన అనివిష్ణువు రాజమునందున్నట్లు,వు ను, దండిపనువునంజేసి, రాజ్యము రాణప్రసిద్ధమైన దానజనితమగు కీ నుగోరలేదు. అని తాత్పర్యము.

పాదుకేశాస్య రాజ్యాయ న్యాసందత్వా వునఃపునః. ౩౭
నివతాయామాస తతో భరతం భరతాగ్రజః

టీక॥ చ=మఱియేమన్నను;భ స=మఱిలించెను.
రతాగ్రజః,భరత=భరతునకు, అ అయితే,రాముడు, రాజ్యము గ్రజః=అన్నయగు రాముడు; రా సేయుటకుఁగాఁదనపాదుకలనుభ జ్యాయ=రాజ్యము సేయుటకు; అ రతునకుఁదానువచ్చునంతవఱకును స్య=ఈభరతునకు;పాదుకే=తన దనకుఁబ్రతినిధిగానుంచి కొనుమని పావకోళ్లను;న్యాసం=ఇల్లడగా, యిచ్చి, అటు వెనుకనతనినయోధ్య దత్వా=ఇచ్చి;తతః=ఆవెనుకఃపు కుఁ బొమ్మని నానావిధముగాబో నఃపునః = మాటిమాటికిని; భర ధించిపంపెను;అనితాత్పర్యము. తం = భరతుని; నివతాయామా

సకామ మనవాప్యైవ రామపాదా వుపస్పృశత్. ౩౮
నందిగ్రామేఽకరో ద్రాజ్యం రామాగమన కాంక్షయా

టీక॥ సః=ఆభరతుడు, కా వింపుచు; రామాగమన కాంక్ష మం=మనోరథమును; అనవాప్యై యా,రామ=రామునియొక్క, ఆ వ=పొందకనే;రామపాదా, రా గమన=వచ్చుటయందలి, కాంక్ష మ=రామునియొక్క,పాదా(పా యా=కోరికతో, రాజ్యం=రాజ దశబ్దము పాదుకోపలక్షకము.)= కార్యమును;నందిగ్రామే=అయో పావకోళ్లను; ఉపస్పృశత్=సే ధ్యకుసమీపమందుండు నందిగ్రామ

మనెడుగ్రామమందు; అకరోత్ = చేసెను.

ఆభగతుడు, రామ కైంకర్య ముసేయవలెనను తన మనోరథము సుబాంధకయే వెల్లి, రామపాదుక

లను సేవింపుచు, రాముడులేని య యోధ్యలోనుండరోసి, నందిగ్రామ మందు, రామాగమనమును గోరు చు, రాజ్యముచేసెను; అని తాత్ప ర్యము.

గతేతు భరతే శ్రీమాన్ సత్యసంధో జితేంద్రియః. ౩౯

రామస్తు పునరాలత్య నాగరస్య జనస్యచ
తత్రాగమన మేకాగ్రో దండకా స్ప్రవివేశహ. ౪౦

టీక॥ భరతే=భరతుడు; గతేతు=పోఁగానే; శ్రీమాన్=భర తాగమనముచేఁగలిగినప్రతిజ్ఞాభం గభయముపోయినందున, ప్రశస్త కాంతి గలవాఁడును; సత్యసంధః, సత్య=భరతుడునిర్బంధించినను, ఎంతమాత్రముచలించని, సంధః=ప్రతిజ్ఞగలవాఁడును, జితేంద్రియః, జిత=జయింపఁబడిన, ఇంద్రియః= ఇంద్రియములుగలవాఁడును, అనఁ గా, తల్లి, భరతుడు, వీరిప్రార్థనలు వ్యాజముగానున్నను, రాజ్యభోగ మునందుఁ జూపలములేనివాఁడును అగు; రామస్తు = తుకారముసము చ్చయార్థకము) రాముడును; నాగ రస్య = పట్టణమందుఁగల; జనస్య చ= జనముయొక్కయు, భరతుని

యొక్కయు (చకారమును క్తసము చ్చాయకము, “భరతుని యొక్క యు” అనిసూచించు చున్నది); త త్ర=అచిత్రకూట పర్వతమునందు; పునః=మఱి; ఆగమనం= వచ్చుట ను; అలత్య=ఊహించి; ఏకాగ్రః= తండ్రిపనుపును జేయుటయందుసా వధానుడై; లేక, విరోధులగురా తుసులున్నందున సావధానుడై; దండకాన్ = దండకారణ్యమును; ప్రవివేశహ = ప్రవేశించెను. (హ కారముపాదపూరణార్థము).

భరతుడు వెళ్లఁగానే, రాము డు, భరతుడువచ్చినపుడుతనకుఁగ లిగినప్రతిజ్ఞాభంగ భయముపోవుట చే, సర్వాతిశాయియగుకాంతిగలి గినవాడైప్రియానుజుడగుభరతుఁ

౪౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

దెంతనిర్బంధించినను గొంచెమైనచ
దనస్థిరమైనప్రతినిను జలంపనీయక,
కౌసల్యభరతుండు, వీరుచేసినప్రా
ర్థనలు, రాజ్యాంగీకారమందవకాశ
మునకు వ్యాజము గానుండినను, రా
జ్యభోగములం దెంతమాత్రమును
జాపలమునొందక, యాచిత్రకూట

పర్వతమునందు దానుండడమంద
అకును దెలిసియున్నందున, అయో
ధ్యలోనుండుజనులుగాని, భరతుం
డుగానిమఱల నచ్చటికివత్తురని డి
హించి, పితృజ్ఞాపరిపాలనమందు
సావధానుడై, దండకావనమును
బ్రవేశించెను. అని తాత్పర్యము.

ప్రవిశ్యతు మహారణ్యం రామో రాజీవలోచనః

విరాధం రాక్షసం హత్వా శరభంగం దదశశహ. ౪౧

సుతీక్ష్ణం చాప్యగస్త్యంచ అగస్త్య భ్రాతరం తథా

అ, ఇట్లు, అయోధ్యాకాండక
థనుజెప్పియిప్పడరణ్యకాండకథను
జెప్పుచున్నారు.

టీక || రాజీవ లోచనః, రాజీ
వ=కమలములవంటి, లోచనః=కం
డ్లుగల; రామః=రాముండు; మహా
రణ్యం=దండకారణ్యమును; ప్రవి
శ్యతు=ప్రవేశించుచునే; విరా
ధం=విరాధుండను; రాక్షసం=ర
క్షసుని; హత్వా=చంపి; శరభం
గం=శరభంగమహామునిని; సుతీ
క్ష్ణంచాపి=సుతీక్ష్ణమహామునిని; అ

గస్త్యంచ=అగస్త్యమహాషిఁని; అ
గస్త్యభ్రాతరంతథా=అగస్త్యుని
తమ్ముండగు సుదశశనమహామునిని;
దదశశహ=చూచెను (హకారము
పాదపూరణార్థము).
కమలములవంటినేత్రములుగలరా
ముండుదండకారణ్యమును, బ్రవేశిం
చుచునే, విరాధుండను రాక్షసుని
జంపి, శరభంగులవారిని, సుతీక్ష్ణమ
హామునిని, అగస్త్యమహాషిఁని, అ
గస్త్యభ్రాతయగు సుదశశనమహా
మునిని, చూచెను. అని తాత్పర్యము.

అగస్త్య వచనాచ్చైవ జగ్రాహేంద్రం శరాసనమ్. ౪౨

ఖడ్గంచ పరమప్రీత స్తూణీచాక్షయ సాయకౌ

టీక రామః (అధ్యాత్మలము) = రాముడు; అగస్త్యవచనాచ్చైవ, అగస్త్య = అగస్త్యమహామునియొక్క, వచనాచ్చైవ = వాక్యమువలననే; వింద్రం = ఇంద్రునిచేని వ్యవధివశరాసనం = విల్లును; ఖడ్గంచ = కత్తిరి; అక్షయసాయకౌ, అక్షయ = నాశములేని, సాయకౌ = బాణములుగల, తూణౌచ = అమ్మలపొదులను; పరమప్రీతిః, పరమ = అధికముగా, ప్రీతిః = సంతసించిన	వాఁడై; జగహ = స్వీకరించెను. అగస్త్యుడు, తన కింద్రునిచేని వ్యవధివ, విల్లు, కత్తి, యుద్ధములో నెంత ప్రయోగించినను దగ్గనిబాణములుగలయమ్ముల పొదులురెండు, వీటినిబుచ్చుకొనుమనిచెప్పఁగా, రాముడు, తనపరాక్రమమునకుఁదగిన యాయుధములు దొరకొనినందుకు సంతసించినవాఁడై, వానిఁ, బుచ్చుకొనెను. అనితాత్పర్యము.

వసతస్తస్య రామస్య వనే వనచరైస్సహ. ౪౩

ఋషయో భ్యాగమన్సర్వే వధాయా సురరక్షసామ్,

టీక వనే = శరభంగమహర్షియొక్క, తపోవనమునందు; తస్య = ఆ; రామస్య = రాముడు; వసతః = వాసముచేయుచుండఁగా; సర్వే = సమస్తులైన; ఋషయః = ఋషులు; వనచరైస్సహ = వానప్రస్థులగు, మునులతోఁగూడ; అసుర = అసురులయొక్కయు, రక్షసాం = రాక్షసులయొక్కయు; వధాయ = చంపుటనుబ్రాధింపుటకొఱకు; అభ్యాగమక్ = (రామునిసమీపమునకు) వచ్చిరి.	ఆశరభంగ మహామునియొక్క తపోవనమునందు రాముడు వాసముసేయుచుండఁగా, జుట్టుప్రక్క, లనుండు సమస్త ఋషులును, అసురులను రాక్షసులను వధింపుమని ప్రాధింపుటకొఱకు, రామునిసమీపమునకువచ్చిరి; అనితాత్పర్యము. అర్ఘాంతరము. - వనే = శరభంగునితపోవనమునందు; వనచరైస్సహ = వనమునందు వసించుచుండు మునులతోఁగూడ, వసతః = వాసముచేయుచున్న; తస్య = ఆ; రామ

౪౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స్య=రామునకు; సర్వే; ఋషిః; సులతోఽగూడవనింపుచుండునారా
అనురరక్షసా, అను=ప్రాణముల మనకు, దండకావనమందునట్టి
ను, ర=గ్రహించునట్టి; రక్షసాం= సుప్తములును, దమకుఁ బ్రాణ
రాక్షసులయొక్క; వధాయ=చం హింసకులగు రాక్షసులనుజంపించు
పుటకైః భ్యామక్ = శరణాగ టకై, శరణాగతులైరి; అనితాత్ప
తులైరి. ర్యము.

శరభంగ ప్రహేవనమందువనవా

స తేషాం ప్రతిశుశ్రావ రాక్షసానాం తథావనే. ౪౪

టీక || సః = ఆరాముడు; రా వ=అంగీకరించెను.
క్షసానాం= రాక్షసులయొక్క; వ ఆరాముడు, రాక్షస నివాస
నే=నివాసమైన, దండకారణ్యమం భూతమైనదండకారణ్యమందు, ఋ
దు; తేషాం = ఆఋషులయొక్క; షులుతన్నుఁ బ్రాధికంచినట్లు, అంగీ
తథా=అప్రాధికనను; ప్రతిశుశ్రా కరించెను; అనితాత్పర్యము.

ప్రతిజ్ఞాతశ్చ రామేణ విధ స్సంయతి రక్షసామ్

ఋషీణా మగ్ని కల్పానాం దండకారణ్య వాసినామ్. ౪౫

టీక || రామేణ=రామునిచేత; చంపుటయును; ప్రతిజ్ఞాతః=తప్పక
అగ్నికల్పానాం, అగ్ని=నిప్పుతో, చేసెదననిచెప్పబడెను.
కల్పానాం=సమానులైన, దండకా అగ్నిహోత్రమువలెఁ బరిశుద్ధ
రణ్యవాసినాం, దండకారణ్య=దం స్వభావులై దండకారణ్యమందువా
డకారణ్యమందు, వాసినాం=వసిం సము చేయుచుండు ఋషుల కొఱ
పుచున్నట్టి; ఋషీణాం = ఋషుల కు, “యుద్ధమునందు రాక్షసులఁ ద
కొఱకు (చతుర్ధ్యర్థమందువచ్చి); ప్పకవధించెద”ననిరాముఁడుప్రతిజ్ఞ
సంయతి = యుద్ధమందు; రక్ష చేసెను; అనితాత్పర్యము.
సాం=రాక్షసులయొక్క; వధశ్చ=

తేన తత్రైవ వసతా జనస్థాన నివాసిని

విరూపితా శూపణఖా రాక్షసీ కామరూపిణీ. ౪౬

టీక|| తత్రైవ = ఆదండకారణ్యము నందే; వసతా = వసింపుచున్న; తేన = ఆరామునిచేత; కామరూపిణీ, కామ = ఇచ్ఛాధీనమగు; రూపిణీ = ఆకారముగలదియు; జనస్థాననివాసిని, జనస్థాన = జనస్థానమను పేరుగలదండకారణ్యముతోఁజేరిన, యొక్కదేశమందు, నివాసిని = వాసముచేయుచుండునదియునగు; శూపణఖా = శూర్పణఖయనెడు; రాక్షసీ = రాక్షసప్రీతి; విరూపితా = వికృతమగురూపముగలదిగాఁజేయబడెను.

విశేషార్థము. — శూర్పణఖా ల్యానఖాః యస్యాః, సాశూర్పణఖా, యేప్రీతి, తేటలవంటి గోల్లుగలవా; ఆప్రీతి “శూర్పణఖ” యనఁబడును. శూపణఖను, లక్ష్మణుఁ

డే, విరూపిణిగాఁజేసినను; “రామస్యదక్షిణోబహుః” అని, లక్ష్మణుఁడురామునియొక్కదక్షిణబాహువుగాఁ జెప్పబడినందువలనను; లక్ష్మణుఁడురామాజ్ఞాంబట్టియెట్లుచేసినందువలనను “రామేణవిరూపితా” అని, రాముఁడేశూర్పణఖనువిరూపిణిగాఁజేసినట్లు, చెప్పబడినది.

రాముఁ, దాదండకారణ్యములోనే వాసముసేయుచు, నాదండకారణ్యములోరావణుని సేనానివేశస్థానమగు జనస్థాన మందు వాసము చేయుచుఁ గామరూపిణియై యున్న శూర్పణఖయను రక్కసిని, ముక్కుఁజెవులుఁగోసి, విరూపిణిగాఁజేసెను. అనితాత్పర్యము.

తతః శూర్పణఖా వాక్యా దుద్యుక్తా న్వర్వరాక్షసాన్

ఖరం త్రిశిరసం చైవ దూషణం చైవ రాక్షసమ్. ౪౭

నిజఘాన రజేరామ స్తేషాం చైవ పదాసుగాన్

టీక|| తతః = అటుపిమ్మట; శూర్పణఖావాక్యాత్, శూర్పణఖా = శూర్పణఖయొక్క, వాక్యాత్ =

మాటవలన; ఉద్యుక్తాన్ = యుద్ధముసేయుటకు. సన్నద్ధులైన; న్వర్వరాక్షసాన్, న్వర్వ = సమస్తులైన,

౪౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

రాక్షసాఁ = రాక్షసులను; (ఎవ్వరి ననఁగా) ఖరం = ఖరుని; త్రిశిరసంచై వ = త్రిశిరసుని; దూషణం = దూషణుండను; రాక్షసంచైవ = రాక్షసుని; తేషాం = ఆ ఖరత్రిశిరోదూషణులయొక్క; పదానుగాంచైవ = అనుచరులగువారిని; రణే = యుద్ధమునందు; రామః = రాముఁడు; నిజఘాన = చంపెను.

అధాఁంతరము. — తతః; శూర్పణఖా వాక్యాత్; ఉద్యుక్తాః;

ఖరం; త్రిశిరసంచైవ; దూషణం; రాక్షసంచైవ; తేషాం; పదానుగాంచైవ; (ఇట్లు) సర్వరాక్షసాఁ, సర్వ = సమస్తులైన, రాక్షసాఁ = రాక్షసులను, రణే; రామః; నిజఘాన.

శూర్పణఖ విరూపితయైనపిమ్మట, ఆ శూర్పణఖయొక్క మాటవిని యుద్ధమునకువచ్చిన, ఖరుని, త్రిశిరుని, దూషణుని, వారి నైన్యములను, నిశ్శేషముగా, రాముఁడు యుద్ధమునందుజంపెను; అని తాత్పర్యము.

వనే తస్మిన్నివసతా జనస్థాన నివాసినామ్. ౪౮

రక్షసాన్నిహతాన్యాస స్సహస్రాణి చతుదశ

టీక || తస్మిన్ = ఆ; వనే = దండకారణ్యమందు; నివసతా = వాసముచేయుచున్న; రామేణ (అధ్యాహృతము) = రామునిచేత; జనస్థాన నివాసినాం, జనస్థాన = జనస్థానమందు, నివాసినాం = వసించుచున్న; రక్షసాం = రాక్షసులలో; చతుదశ = పదునాలుగు; సహస్రా

ణి = సహస్రములు. (ఆసంఖ్యగల రక్కసులనుట) నిహతాని = చంపబడినవి; అసన్ = అయినవి.

రాముఁడు, తానాదండకారణ్యములోనుండఁగా, జనస్థానమునందువాసముసేయువారలలో, బహునాలుగువేల రాక్షసులను, జంపెను; అని తాత్పర్యము.

తతోజ్ఞాతి వధం శ్రుత్వా రావణః క్రోధమూర్ఛితః. ౪౯

సహాయం వరయామాస మారీచన్నామ రాక్షసమ్

టీక || తతః = ఆపిమ్మట; జ్ఞాతివధం, జ్ఞాతి = దాయాదులయొక్క;

వధం = చావును; శ్రుత్వా = విని; రావణః = రావణుఁడు; క్రోధమూర్ఛితః

తః, క్రోధ = కోపముచే, మూర్ఛి
తః=వ్యాపింపఁబడినవాఁడై; మారీ
చన్నామ=మారీచుఁడనెడు, రాక్ష
సం=రాక్షసుని; సహాయం = తన
కుఁదోడైనవానిఁగా; వరయామా
స=కోరెను.

రామునిచే ఖరాదులు చచ్చిన
వెనుక, రావణుఁడు, తనదాయాదు
లగు ఖరాదులమరణమును విని, చా
లఁగోపముగలవాఁడై; సీతనహ
రించుటయందుఁ దనకుఁ దోడుగా

నుండుటకు, మారీచుఁడను రాక్షసు
నిఁ, గోరెను; అని తాత్పర్యము.

విశేషార్థము. — రావణతీ
తి, రావణి, “రుశభై” అనుధాతు
వునఁబుట్టినది, ఈలోకము నంత
యు, రోదనధ్వనిచే, శబ్దింపఁజేయు
వాఁడు, కాఁగా, రావణుఁడనంబడె
ను, లేక, ‘విశ్రవసో విశ్రవణః’
అను ప్రమాణముఁ బట్టి, విశ్రవసః
అపత్యం వుమా, రావణి, విశ్ర
వసునకుఁ గుమారుఁడు, కాఁగా,
రావణుఁడనిచెప్పఁబడును.

వార్యమాణ స్ఫుబహుశో మారీచేన సరావణిః. ౫౦

న విరోధో బలవతా ఊమో రావణ తేన తే

టిక॥ సః=ఆ, రావణి=రావ
ణుఁడు, హేరావణి=హేరావణు
డా! తే=నీకు, బలవతా = ఖరాది
రాక్షసులనుజంపుటచేఁ బ్రసిద్ధమై
న, బలముగల; తేన=ఆరామునితో;
విరోధః=పగ, నక్షమః= తగినది
కాదు, ఇతి (అధ్యాహృతము) =
ఇట్లు, సుబహుశః=పలుమాఱు,
వార్యమాణః=అడ్డగింపఁబడినవాఁ

డు, అభూత్ (అధ్యాహృతము) =
ఆయెను.

అమారీచుఁడు “ఓరావణా! మ
హాబలవంతులైన ఖరుఁడు మొదలగు
పదునాలుగు వేల రాక్షసులను జంపి
నట్టిబలవంతుఁడైనయీ రామునితో
టిపగనీకుఁడగుదు, సీతను అసహరిం
పవలదు” అని పలుమాఱు రావణు
నడ్డగించెను, అని తాత్పర్యము.

అనాదృత్యతు తద్వాక్యం రావణిః కాలచోదితః. ౫౧

జగామ సహమారీచ స్తస్యాశ్రమ పదం తదా

టీక॥ రావణం = రావణుడు, కాలచోదితః, కాల=మృత్యువుచే త,చోదితః = ప్రేరింపఁజేసినవాఁడై,తద్వాక్యం, తత్=ఆమారీచుని యొక్క,వాక్యం=మాటను; అనా దృత్యతు = ఆదరింపకయే; సహ మారీచః=మారీచునితోఁగూడుకొనినవాఁడై; తదా=అప్పుడు; తస్య=ఆరామునియొక్క; ఆశ్రమప

దం=ఆశ్రమస్థానమునుగూచి; జగామ=వెళ్లెను.

రావణుడు, తనకుమృత్యువు సమీపములోనున్నందున, నామారీచునిమాట నెంతమాత్ర మొప్పుకొనక, ఆమారీచునివెంటఁబెట్టుకొని, యప్పుడురాముని యాశ్రమమునకు వెళ్లెను; అనితాత్పర్యము.

తేన మాయావినా దూర మపవాహ్య నృపాత్మజౌ. ౫౨

జహర భార్యాం రామస్య శృద్ధం హత్వా జటాయుషమ్

టీక॥ సః=(అధ్యాహృతము) ఆరావణుడు; మాయావినా = మాయకాండగు, తేన=ఆమారీచునిచే;నృపాత్మజౌ= రాచకొడుమలగు రామలక్ష్మణులను, దూరం= దూరముగా, అపవాహ్య=తొలంగిపోవునట్లు చేయించి, జటాయుషం=జటాయువను, శృద్ధం=గద్దను, హత్వా=చంపి, రామస్య=రామునియొక్క, భార్యాం= పత్నియగుసీతాదేవిని, జహర= అపహరించెను.

విశేషార్థము.— “హత్వా” అను చోట, అపూర్వ కాలమందు

క్వాప్రత్యయముగలిగినది. “ముఖం వ్యాదాయస్వపితి” (నోరు తెఱచుకొనినిద్రించుచున్నాఁడు) అని, నిద్ర వచ్చినవెనుక, నోరు తెఱవడమగుచున్నను, “నోరు తెఱచి నిద్రపోవుచున్నాఁ” డను వ్యవహారముండునట్లు, సీతనపహరించినవెనుక, జటాయువునుజంపడమైనను, “జటాయువునుజంపి సీతనపహరించె” ననిచెప్పఁబడినది.

మాయకాండైన మారీచుఁడుదనమాయచే రామలక్ష్మణులనుదూరముగొనిపోవఁగా, నారావణుఁడు రామునిభార్యయగు సీతాదేవినప

హరించి, యాసీతాదేవిని విడిపిం జటాయువునుజంపెను; అనితాత్ప
చుటకై, యుద్ధమునకు వచ్చిన ర్యము.

గృధ్రంచనిహతం దృష్ట్వా హృతాం శ్రుత్వాచ మైధిలీమ్. ౫౩
రాఘవ శ్లోకసంతప్తో విలలా పాకులేంద్రియః,

టీక || నిహతం = చక్కగా ఆకుల=దుఃఖముచే బరవశములై
కొట్టబడిన, గృధ్రం=గద్దను, దృ న, ఇంద్రియః= ఇంద్రియములుగల
ష్ట్వాచ=చూచియును, మైధిలీం=మి వాడై; విలలాప=వడ్చెను.
ధిలారా జపుత్రియగు సీతాదేవిని, రాముడు, చచ్చుటకు, సిద్ధమై
హృతాం=అపహరింపబడిదాని పడియున్న జటాయువునుజూచి, ఆ
గా, శ్రుత్వాచ=వినియును, రాఘ జటాయువువలన రావణుడు సీతా
వః=రఘువంశమునందుఁబుట్టినరా దేవినపహరించిన సంగతిని విని, మి
ముండు; శ్లోకసంతప్తః, శ్లోక=దుఃఖ క్కిలిదుఃఖితుండై, ఇంద్రియములను
ముచే, సంతప్తః= మిక్కిలితపింపఁ వశములోనుంచలేక, యేడ్వసాగె
బడిన వాడై; ఆకులేంద్రియః, ను; అనితాత్పర్యము.

తతస్తేనైవ శోకేన గృధ్రం దద్ధ్వా జటాయుషమ్. ౫౪
మాగమాణో వనే సీతాం రాక్షసం సందదర్శహ
కబంధన్నామరూపేణ వికృతం ఘోరదశేనమ్. ౫౫

టీక || తేన=ఆ; శోకేనైవ= మాణి = వెదకుచు; రూపేణ=ఆ
దుఃఖముచేతనే; తతః=వ్యాపింపఁ కారముచే; వికృతం=వికారముగల
బడిన; సః (అధ్యాహృతము)= ఆ వాడును; ఘోరదర్శనం, ఘోర=
రాముడు; గృధ్రం=గద్దయైనను; భయమునుబుట్టించు, దర్శనం=చూ
జటాయుషం = జటాయువును; ద డబడుటగలవాడును; అగు; కబం
ద్ధ్వా=దహించి; వనే= అరణ్యముం ధన్నామ=కబంధుడనైడు; రాక్ష
దు; సీతాం=సీతాదేవిని; మాగమా సం= రాక్షసుని; సందదర్శహ=

౪౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్య సహితము.

చూచెను.

అంత, రాముడు, ఆగుఃఖము
తోనే, జటాయువు గద్దయైనను,
దన తండ్రి గారికి మిత్రుండై తనకా
ర్యమునకుఁ గాయుద్ధము చేసి చచ్చి
నందున, నాజటాయువునకు, ద

హనసంస్కారము చేసి, అరణ్యమం
దు, సీతాదేవిని వెదకుచు, వికృత
రూపుండై చూపరులకు భయముఁబు
ట్టించునట్టి కబంధుండను రాక్షసునిఁ,
జూచెను; అని తాత్పర్యము.

తన్నిహత్య మహాబాహు దాహా స్వగత శ్చసః

టీక || మహాబాహుః, మహా పాంచెను.

త్ = గొప్పబలము గలిగిన, బా
హుః = చేతులుగల; సం (అధ్యా
హృతము) = ఆరాముడు; తం = ఆ
కబంధుని; నిహత్య = చంపి; దదా
హ = దహించెను. సచ = ఆకబంధు
డును; స్వః = స్వర్గమును; గతః =

బలిష్ఠములైన బాహువులు గల
యా రాముడు కబంధునిఁ జంపివాని
ని దహనక్రియతో సంస్కరించెను.
ఆకబంధుడును, రాముని చేదహన
సంస్కారమును బొంది, స్వగము
నకు వెళ్లెను; అని తాత్పర్యము.

సచాస్య కథయామాస శబరీం ధమచారిణీమ్. ౫౬

శ్రమణీం ధమనిపుణౌ మభిగచ్ఛేతి రాఘవ

టీక || సచ = స్వగమునకు వె
ళ్లుచున్న యాకబంధుడును; అస్య =
ఈ రామునకు; రాఘవ = ఓ రాముఁ
డా! ధమచారిణీం, ధమ = ధర్మ
ములను, చారిణీం = ఆచరించుచున్న
దియు; శ్రమణీం = సన్యాసాశ్రమ
మునుబొందియున్నదియు; ధమ =
నిపుణుం, ధమ = ధమముల

యందు; నిపుణౌ = సమధురాల్గు
ను; అగు; శబరీం = శబరజాతి స్త్రీని
గూచి; అభిగచ్ఛ = పొమ్ము; ఇతి =
ఇట్లు, కథయామాస = చెప్పెను.

విశేషార్థము. — “చతుర్థమా
శ్రమం ప్రాప్తాశ్చ మథా నామ తే
స్త్వతాః” (నాలవయాశ్రమమును
బొందినవారలు శ్రమణులని చెప్పఁ

బడుదురు)లనియుండుటవలన, “శ్రమణః” అనగా, నాలవ యాశ్రమమును బొందినవాఁడు; (శ్రీ)కావున “శ్రమణీ” అనిచెప్పఁబడినది. “సృపాయాంవైశ్యతోజాతశ్శబరః పరికీర్తితః, మధునివృతాదానీయవిక్రీణితే స్వవృత్తయే” (ఉత్రియశ్రీయందు వైశ్యునివలనఁబుట్టినవాఁడు శబరుఁడనంబడును; అతఁడు, తనజీవనము కొఱకు, వృక్షమునుండితేనెనుదీసి, విక్రయించును) అనునారదీయవచనమురీతిని, ఉత్రియశ్రీకిని వైశ్యు

రుషునకునుబుట్టిన(శ్రీ) “శబరీ” యనంబడును.

ఆకబంధుఁడు, స్వగృహమునకుఁ బోవుచు, “ఓరాముఁడా! ధర్మసూత్నుముల నెఱింగి, సమస్తధర్మములనాచరించుచు, సన్యాసాశ్రమమునవలంబించియున్న, యొకశబరజాతిశ్రీ, యున్నది; నీవాబిడవద్దకుఁ బొమ్ము; నిన్నుఁజూల సత్కరించును.” అనిరామునకుఁజెప్పెను. అని తాత్పర్యము.

సోఽభ్యగచ్ఛన్తహతేజా శ్శబరీం శత్రుసూదనః. ౫౭

టీక || మహాతేజాః, మహత్ = ప్రశస్తమగు, తేజాః = కాంతిగలవాఁడైనను; శత్రుసూదనః, శత్రువిరోధులను; సూదనః = బాధించువాఁడైనను; సః = ఆరాముఁడు; శబరీం = శబరజాతిశ్రీనిగూర్చి, అభ్యగచ్ఛత్ = వెళ్లెను.

ఆరాముఁడు, తానుమహాతేజుఁడును సమస్తశత్రువులబాధించువాఁడునైనను, భక్తపరాధీనుఁడుగావున, నది నీచజాతిలోఁ బుట్టినదైనను, ఆశబర శ్రీవద్దకుఁ బోయెను; అనితాత్పర్యము.

శబర్యా పూజిత స్సమ్యక్ గామో దశరథాత్మజః,

టీక || దశరథాత్మజః, దశరథ = దశరథ మహారాజునకు, ఆత్మజః = పుత్రుఁడైన; రామః = రాముఁడు; శ

బర్యా = శబరశ్రీచేత; సమ్యక్ = చక్కగా; పూజితః = పూజింపఁబడెను.

విశేషార్థము. “దశరథాత్మరత్నీ, యిప్పుడు, వన్యహారముచే జూడగు రాముండు చక్కగాఁబూనిచిన యాతిధ్యము, రామున కెచ్చుగాఁబ్రీతినిగలిగించిన” దనిసూచితమగుచున్నది.

కయండియటువెనుక మహాప్రయతనమున సంతానమునుబొందినదశజలచే, దశరథ పుత్రుండగు రామురధుండు తనప్రియపుత్రుండగు రానిఁ, జక్కగా, సత్కరించెను; అనిమునకెచ్చుభోజనముకన్నను, ఆశబతాత్పర్యము.

పంపాతీరే హనుమతా సంగతో వానరేణహ. ౫౮

అ, ఇట్లు, అరణ్యకాండ కథను కెగిరెను; ఇట్లు, సూర్యునిపేడిమిని, జెప్పియింక గిష్కింధాకాండ కథ ఎంతమాత్రములెక్కింపక, మున్నునుజెప్పచున్నారు.

టీక || సం(అధ్యాహృతము)= ఘింపఁగాఁజూచి, యింద్రుండు, కోఆరాముండు; పంపాతీరే, పంపా= పించి, యాహనుమంతునిపై, వజ్రపంపయినెడు పద్మ సరస్సుయొక్క, మునుపేసను; ఆవజ్రముచేఁగొట్టఁ తీరే= గట్టునందు; హనుమతా= హ బడినవాడై, యొక పర్వత శిఖరము నుమంతుడనెడు; వానరేణ= కోఁ మైబడఁగా, నప్పుడతని వామహను తితో; సంగతో= చేరెను; హ= సం పుభగ్నమయ్యె. కాఁబట్టి, యతనికి తోషము. హనుమంతుడను పేరుగలిగె. అనికి

విశేషార్థము. — హనుమాన్ = స్మింధాకాండములోఁ జెప్పబడి ప్రళస్తములైన చెక్కిళ్లమీది భాగ యున్నది. ఈశబ్దముచే, మహాపరా ములుగలవాఁడు; పూర్వము, హ క్రమశాలియని సూచింపబడుచు నుమంతుండుపుట్టుచునే, సూర్యుని న్నది. “సీతనుబొఁగొట్టుకొని, యతి జూచి, “యిదియొక ఫలము, దీనిభ దుఃఖితుడై యరణ్యములో సంచరిం ట్లించెదను” అనితలంచి, యతనిపై పుచుండు, రామునకు, మహాపరాక్ర

మశాలియగు హనుమంతుని స్నేహము ఘటెల్లెను; సంతోషము! అని యాశ్లోకమందుం గవితాత్పర్యము. రాముండు, విరహజనులకుంజాలబాధగలిగించునట్టి పంపాతీరమం

దుఃఖరింపుచు, లోక ప్రసిద్ధమైన పరాక్రమముగల హనుమంతుం డను వానరునితోఁజేరెను; సంతోషము! అని తాత్పర్యము.

హనుమద్వచనాచ్చైవ సుగ్రీవేణ సమాగతః,

టీక || సః (అధ్యాహృతము) = ఆ రాముండు; హనుమ ద్వచనాత్, హనుమత్ = హనుమంతుని యొక్క, వచనాత్ = మాటవలన; సుగ్రీవేణ చైవ = సుగ్రీవునితోను గూడ; స

మాగతః = చేరెను. రామునకు, హనుమంతుని స్నేహమువలన, సుగ్రీవునితోఁ గూడ, స్నేహము, సవకూరెను; అని తాత్పర్యము.

సుగ్రీవాయచ తత్సర్వం శంస ద్రామో మహాబలిః. ౫౯

ఆదిత స్తద్యథా వృత్తం సీతాయాశ్చ విశేషతః

టీక || మహాబలిః, మహత్ = గొప్పదగు, బలిః = బలముగల; రామః = రాముండు; ఆదితః = తనపుట్టుక మొదలు; తత్ = ప్రసిద్ధమైన; సర్వం = సమస్తమైన దానిని; సుగ్రీవాయచ = సుగ్రీవునికొఱకును (చకారమువలన) హనుమంతుని కొఱకును; శంసత్ = చెప్పెను, మహాబలిః = గొప్పబలముగల; రామః = రాముండు; సీతాయాశ్చ = సీతాదేవియొక్క-యు; తత్ = ఆవృత్తాంతము

ను; యథావృత్తం = నడిచినది నడిచినట్లు; విశేషతః = అధికముగా; సుగ్రీవాయచ = సుగ్రీవునికొఱకును (చకారమువలన) హనుమంతునికొఱకును; శంసత్ = చెప్పెను, మహాబలుండైన రాముండు, జన్మము మొదలు, తనవృత్తాంతమంతయును, సుగ్రీవునకును హనుమంతునకును జెప్పి; మఱివి శేషముగా, సీతావృత్తాంతమును, నడిచినది నడిచినట్లు, వారలకుం దెలియఁజేసెను. అని తాత్పర్యము.

౫౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

సుగ్రీవశ్చాపితత్పర్యం శ్రుత్వా రామస్య వానరః. ౬౦
చకార సఖ్యం రామేణ ప్రీతశ్చైవ వాగ్విసాక్షికం,

టీక వానరః = కోఁతియగు;	నే; రామేణ = రామునితో; సఖ్యం =
సుగ్రీవశ్చాపి = సుగ్రీవుఁడును; రామ	మైత్రిని; చకార = చేసెను.
స్య = రామునియొక్క; సర్వం = స	సుగ్రీవుఁడు రామవృత్తాంతమంత
మస్తమైస; తత్ = ఆవృత్తాంతము	యును విని, తనవలె నేడుఃఖితాఁడైన
ను; శ్రుత్వా = విని; ప్రీతః = సంతో	మహాబలునితోటి మైత్రి గలిగినదని
పించినవాఁడై; అగ్నిసాక్షికంచైవ,	సంతోపించి, యగ్ని హోత్రుని
అగ్ని = అగ్ని హోత్రుఁడే, సాక్షి	సాక్షిగా నుంచికొని, రామునితో
కంచైవ = సాక్షిగా గలుగునట్లుగా	మైత్రిగావించెను; అని తాత్పర్యము.

తతో వానర రాజేన వై రాను కథనంప్రతి. ౬౧
రామాయా వేదితం సర్వం ప్రణయా ద్దుఃఖితేనచ

టీక తతః = అటు వెనుక, దుఃఖి	అంతట, పరమ స్నేహితుఁడై
తేన = దుఃఖముగల; వానర రాజేన	న రాముఁడు సమీపమందుండుటచే,
చ, వానర = కోఁతులకు, రాజేన	దుఃఖములై టికుబ్బ గాఁ దల్లడిల్లుచు
చ = ప్రభువగు సుగ్రీవునిచేతను; వై	న్న సుగ్రీవునిజూచి, యా రాముఁడు
రానుకథనంప్రతి, వైర = వానితోటి	“సికును వాలికిని విరోధ మెట్లు కలిగె”
విరోధము యొక్క, అనుకథనంప్ర	నిని యడిగెను; అందుకా సుగ్రీ
తి = ప్రశ్నమును గూర్చి; రామా	వుఁడు, స్నేహమువలన, రహస్యము
య = రాముని కొఱకు; ప్రణయా	లను సగాదాపక, సమాచారమం
త్ = స్నేహమువలన; సర్వం = సమ	తయు, రామునకుఁ జక్క-గాఁ జెలి
స్తమును; ఆవేదితం = చక్క-గాఁ జె	యఁజెప్పెను. అని తాత్పర్యము.
ప్పఁబడినది.	

ప్రతిజ్ఞాతంచ రామేణ తదా వాలివధంప్రతి. ౬౨

టీక తదా=అప్పుడు; రామే ణ=రామునిచే; వాలినధంప్రతి, వా లి=వాలియొక్క, వధంప్రతి=చం పుటనుగుఱించి; ప్రతిజ్ఞాతం=ప్రతి నసేయడము; బభూవ(అధ్యాత్మా	తము=)అయినది. తనకునువాలికినివిరోధముగలిగి నరీతిని సుగ్రీవుఁడుచెప్పినవెనుక, రా ముఁడు, “వాలినిదప్పకచంపెద”నని ప్రతిజ్ఞ చేసెను; అనితాత్పర్యము.

వాలినశ్చ బలం తత్ర కథయామాస వానరః,

టీక తత్ర=ఆ ఋశ్యమూక మందు; వానరః=కోఁతియగుసుగ్రీ వుఁడు; రామస్య= (అధ్యాత్మాత ము)=రామునకు; వాలినః=వాలి యొక్క; బలం = వీర్యమును; కథ యామాస=చెప్పెను.	డు, అరుణోదయముమొదలు సూ ర్యోదయములోఁపల నాలుగుసము ద్రములయందును ఆర్ఘ్యములువిడు చుటమొదలగు వాలియొక్క-బలము నంతయు రామునకుఁజెప్పెను; అని తాత్పర్యము.

ఆఋశ్యమూకమందు, సుగ్రీవుఁ

సుగ్రీవ శ్శంకితశ్చాసీ నిత్యం వీర్యేణ రాఘవే. ౬౩

టీక సుగ్రీవశ్చ=సుగ్రీవుఁడు ను; రాఘవే=రామునివిషయమై; వీ ర్యేణ=పరాక్రమముచే; నిత్యం=ఎ ల్లప్పుడును; శంకితః=సందేహముగ లవాఁడుగా; ఆసీత్=అయెను.	సుగ్రీవుఁడు, రామునిఁజూచినది మొదలు కొని, “యితఁడు వాలిని జంపనమధుఁఁడో, కాఁడో” యని సందేహింపు చుండెను; అనితాత్ప ర్యము.

రాఘవప్రత్యయాధఁతు దుందుభేః కాయ ముత్తమమ్

దశఁయామాస సుగ్రీవో మహాపర్వత సన్నిభమ్. ౬౪

టీక రాఘవప్రత్యయాధఁతు తు, రాఘవ= రామునియందు, ప్ర	త్యయాధఁతు= నమ్మకముకొఱ కు; సుగ్రీవః=సుగ్రీవుఁడు; దుందు

భేః=దుందుభియను రాక్షసునియొక్కః; ఉత్తమం=శ్రేష్ఠమైన; మహాపర్వతసన్నిభం, మహాపర్వత=గొప్ప కొండతో, సన్నిభం = సమానమగు; కాయం=క శేఖరమును; రామస్య (అధ్యాహృతము)= రామనకు; దశకాయామాస=చూపెను.

సుగ్రీవుడు, రామునియందుంచ నకునమ్మకముగలుగుటకై, పూర్వమువారిచే దూరముగావిసరివైవఁ బడిగొప్పకొండవలెనున్న దుందుభియను రాక్షసునియొక్కక శేఖరమును, రామునకుఁజూపెను; అని తాత్పర్యము.

ఉత్ స్తయిత్వా మహాబాహుః ప్రేక్ష్యచాస్థి మహాబలః

పాదాంగుష్ఠేన చిత్తేప సంపూర్ణం దశయోజనమ్. ౬౫

టీక || మహా బాహుః, మహత్=గొప్పవగు, బాహుః=చేతులు గలవాఁడును; మహాబలః, మహత్=లెక్కింపరాని, బలః=వీర్యము గలవాఁడునగు; రామః (అధ్యాహృతము) = రాముఁడు; ఉత్ స్తయిత్వా = గంభీరముగాఁగొంచెమున వ్యి; అస్థిచ=ఎముకను; ప్రేక్ష్య=చూచి; పాదాంగుష్ఠేన, పాద=అడుగులోని, అంగుష్ఠేన= బొటనవ్రేలిచే; దశయోజనం= పదియోజనములదూరము; సంపూర్ణము=తక్కువలేకుండునట్లు; చిత్తేప=చిమ్మెను.

అంగుశ్యగ్రమాత్రమున రాక్షసాదినమస్తలోకవిరోధుల వధించుటకు సమర్థములైన బాహువులును

లెక్కింపరాని వీర్యమును గల రాముఁడు, “నావిషయమై జ్ఞానులున గామోహమునొందెదరు; ఈయరణ్యములోని కోఁతి మోహమునొందుట కేమియాశ్చర్యము!” అని గంభీరముగాఁ జీఱునవ్వనవ్వ, యస్థిమయమై పడియున్న యాదుందుభి క శేఖరమును బూచి, కొంచెమైనను దక్కువలేకుండఁ బది యోజనముల దూరములోఁబడునట్లు, దానిఁ, దన పాదాంగుష్ఠముతోఁ, చిమ్మెను. అని తాత్పర్యము. ఇట్లు, మహేశ్వర తీర్థులవారు, వ్యాఖ్యానము చేసిరి. మహాబాహుః; మహాబలః; రామః; అస్థిచ; ప్రేక్ష్య; స్తయిత్వా; చిమ్మనవ్వనవ్వ; పాదాంగుష్ఠేన; దశ

యోజనం; సంపూర్ణం; ఉచ్చితే స=ఎత్తి చిత్తును. (“ఉత్ స్తయి త్వా” అనుచోటనుండు “ఉత్” అను నుపసగణము “చిత్తేప” అనుదా నితోఁజేర్పబడియె.)

తెక్కింపరాని బలముగల వాఁ డును ఆబలమునకుఁ దగినట్లుకార్య మునేయ సమర్థములైన బాహువు లుగలవాఁడునగు రాముఁడు, అస్థి

మయమైనయాదుందుభి కళేబరము నుబూచి, “ఇదియెంతమాత్రము” అ నినవ్వి, కొంచెమైనను దక్కువ లే కుండఁ బదియోజనముల దూరము లోఁబడునట్లు, దానిఁ, దనపాదాం గుష్ఠముతో నెత్తిచిత్తును. అనితా త్పర్యము. ఇట్లుగోవిందరాజులవారు, వ్యాఖ్యానముచేసిరి.

విభేదచ పున స్సాలాక్ సప్తై కేన మహేషుణా
గిరిం రసాతలంచైవ జనయక్ ప్రత్యయత్తదా. ౬౬

టీక || తదా = అప్పుడు; పున శ్చ = మఱలను; రామః (అధ్యాత్మా తము) = రాముఁడు; ప్రత్యయం = న మ్మకమును; జనయక్ = పుట్టింపు చు; ఏకేన = ఒకటైన; మహేషు ణా = కొప్పుజాణముచేత; సప్త = ఏ డింటిని; సాలాక్ = మద్దిచెట్లను; గి రిం = సమీపమందుండు, కొండను; రసాతలంచైవ = రసాతలలోకము నుగూడ; విభేద = భేదించెను.

అప్పుడారాముఁడు, దుందుభి కళేబరమునుజిమ్ముటచేత సుగ్రీవున కుఁ దనయందునమ్మకము గలుగక పోవుటనుజూచి యతనికిఁ దనయం దునమ్మకమును బుట్టించుటకై, ఏ డుమద్దిచెట్లను, ఆసమీపమందుండు కొండను, అధోలోకములలోనాఱ వదియగు రసాతలలోకమును, ఒక బాణముచే భేదించెను; అనితాత్ప ర్యము.

తతః ప్రీతమనాత్తైవ విశ్వస్త స్సమహాకపిః

కీష్కింధాం రామసహితో జగామచ గుహం తదా. ౬౭

ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

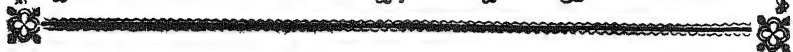
టీక తతః = అటుపిమ్మట; తే న = రామునిచే జేయఁబడినయాస ప్రసాలభేదనాదులచే; విశ్వస్తః = నమ్మకమును బొందినవాఁడును; ప్రీ తమనాః, ప్రీతః = సంతోషించిన, మ నాః = మనసుగలవాఁడునైన; సః = ఆః = మహాకపిః = పెద్దకోతియగును గ్రీవుఁడు; తదా = అప్పుడు; రామస హితః, రామ = రామునితో; సహి తః = కూడుకొనినవాఁడై; గుహం = గుహవలెనుండునట్టి; కిష్కింధాం చ = కిష్కింధాపట్టణమును గూర్చి	యుః జగామ = వెళ్లెను. సప్తసాలములను, సమీపపర్వత మును, రసాతలలోకమును, నొక బాణముచే భేదించిన వెనుక, సు గ్రీవుఁడు, రాముఁడు వాలినిజంపఁ గలంఁడని నమ్మినవాఁడై, తనకు శీ ఘ్రిముగా రాజ్యము ప్రాప్తమగు నని సంతోషించి, రాముని వెంటఁ బెట్టుకొని, తనకు, రామునితోడులే క, యెంతమాత్రమును, జోరుటక శక్యమైన, కిష్కింధా పట్టణమును బ్రవేశించెను. అని తాత్పర్యము.

తతోఽగజః = ధరివర స్సుగ్రీవో హేమపింగళః,

టీక తతః = అటు వెనుక; హ రివరః, హరి = కోఁతులలోపల, వ రః = శ్రేష్ఠుఁడును; హేమపింగళః, హేమ = బంగారువలె, పింగళః = గోరోచనవర్ణముగల వాఁడునగు; సుగ్రీవః = సుగ్రీవుఁడు; అగజః = సింహనాదముచేసెను.	కిష్కింధనుబ్రవేశించుచునే, రా మసాహాయ్యమునంజేసి, సంతోషా శిశయమున, బంగారువంటివన్నెగ లిగిప్రకాశించుచు, దనకన్న నెచ్చె నవానరుఁడులేడనితలంచి, సింహ నాదముచేసెను. అని తాత్పర్యము.

తేన నాదేన మహతా నిజః గామ హరీశ్వరః. ౬౮

టీక మహతా = గొప్పదగు; తేన = ఆ; నాదేన = ధ్వనిచేత; హరి శ్వరః, హరి = కోఁతులకు, ఈశ్వ	రః = ప్రభువగువారి; నిర్జ గామ = బై లు వెడలెను. ఎప్పటి కన్నను విలక్షణముగా

నుండు సుగ్రీవునిసింహనాదమునువి | లవచ్చెను. అని తాత్పర్యము.
ని, వాలి, గృహమునుండిబయలు వెడ

అనుమాన్య తదాతారాం సుగ్రీవేణ సమాగతః,

టీక || తదా=బయలు వెడలున గానున్నాడని మనయంగదునివల
ష్టడు; సః(అధ్యాహృతము)=ఆ నందెలియవచ్చుచున్నది, కాంబట్టి
వాలి; తారాం = తనభార్యయగు విష్ణుడు యుద్ధమునకుఁబోవలదు
తారను; అనుమాన్య = ఒప్పించి; సు అనియడ్డగించు తనభార్యయగు తా
గ్రీవేణ=సుగ్రీవునితో; సమాగతః= రను, “రాముఁడు పరమధామిఁకుఁ
చేరెను. డు, కాంబట్టి, నన్నేమియుఁ జేయఁ
దు” అని యొప్పించి, సుగ్రీవునితో

ఇంటినుంచి బయలు వెడలు నప్పడు, వాలి, “సుగ్రీవునకుబల యుద్ధము సేయ సాగెను- అనితా
వంతుఁడగు రాముఁడు సహాయుఁడు త్పర్యము.

నిజఘానచ తత్రైనం శరేణైకేన రాఘవః. ౬౯

టీక || రాఘవశ్చ=రఘువంశ నందుఁబుట్టుటచే నకలధమఁసూ
మునందుఁబుట్టినరాముఁడును; త త్త్వముల నెఱింగినరాముఁడు, యు
త్ర = ఆయుద్ధభూమియందు; ఏ ధ్ధభూమియందుఁజాల వరబలము
నం=ఈవాలిని; ఏకేన=ఒకటైన; గలిగి సుగ్రీవునితో యుద్ధము సేయు
శరేణ=బాణముచే; నిజఘాన=చం చున్న వాలిని, ఒకచాణముతోనే,
పెను. చంపెను. అనితాత్పర్యము.

అతిపూజ్యమగు రఘువంశము

తత స్సుగ్రీవవచనా ద్ధత్వా వాలిన మాహవే

సుగ్రీవమేవ తద్రాజ్యే రాఘవః ప్రత్యపాదయత్. ౭౦

టీక|| సుగ్రీవవచనాత్, సుగ్రీ మాటవలన; ఆహవే=యుద్ధమునం
వ=సుగ్రీవునియొక్క, వచనాత్ = దు; వాలినం=వాలిని; హత్వా=

చంపిఃతతః=అటుపిమ్మట; రాఘ వః=రఘువంశమునందుంబుట్టినరా ముడు; తద్రాజ్యే, తత్=ఆవాలి యొక్క, రాజ్యే=దారతనమందు; సుగ్రీవమేవ=సుగ్రీవునే; సత్యపా దయత్=ప్రతిపించెను.	రాముడు సుగ్రీవుని ప్రాధాన్య ప్రకారము, సుగ్రీవునితో యుద్ధ ముసేయుచుండునపుడు, వాలినిజం పి, యావెనుక, నావాలిరాజ్యమం దు, సుగ్రీవునే, పట్టాభిషిక్తుఁజేసెను. అని తాత్పర్యము.

సచ సర్వాక్ సమానీయ వానరాక్ వానరక్షణః

దిశః ప్రస్థాపయామాస దిదృక్షుః జనకాత్మజామ్. ౭౧

టిక II సః=ఆ; వానరర్ష భశ్చ = సుగ్రీవుఁడును; జనకాత్మజాం, జన క=జనకమహారాజుయొక్క; ఆత్మ జాం=పుత్రియగుసీతాదేవిని, దిదృ క్షుః=చూడ నిచ్చగలవాఁడై; స ర్వాక్ = సమస్తములైన; వాన రాక్=కోతులను; సమానీయ=ర ప్పించి; దిశః=దిక్కులనుగూర్చి; ప్ర	స్థాపయామాస=పంపెను. వానరప్రభువైన యాసుగ్రీవుఁ డును, రామునకుఁ బ్రత్యుపకరింపఁ దలంచినవాఁడై, సీతాదేవిని వెదకి చూచి వచ్చుటకుఁగా, సమస్తవాన రులనురప్పించినాలుగుదిక్కులకును బంపెను. అని తాత్పర్యము.

తతో గృధ్రస్య వచనా త్సంపాతే హనుమా న్భవీ

శతయోజనవిస్తీర్ణం పుష్టవే లవణాణావమ్. ౭౨

అ, ఇట్లుకొప్పుంధాకాండకథ నుజెప్పి యింకనుందరకాండ కథను జెప్పుచున్నారు.	పాతియనెడు; గృధ్రస్య=గద్దయొ క్క; వచనాత్=మాటవలన; శత యోజనవిస్తీర్ణం, శతయోజన=

టిక II తతః=అటు వెనుక; బలీ=ప్ర శస్తమైనబలముగల; హనుమాక్=	నూలుయోజనములచే, విస్తీర్ణం= వెడల్పుగల; లవణార్ణవం=ఉప్పున ముద్రమును; పుష్టవే=దాఁటెను.

విశేషార్థము. — “బలీ, హనుమాన్” అనుశబ్దములచే, జాంబవంతుండు త్యాహము కల్పింపఁగా హనుమంతునకప్రమేయమైనబలముగలుగుట, సూచితమైనది.

సుగ్రీవుఁడు వానరుల నాలుగు

దిక్కులకునుబంపినపిమ్మట, బలవంతుఁడగుహనుమంతుఁడు, సంపాతియ నెడుగద్దబోధించినప్రకారము, నూటుయోజనముల వెడల్పుగలయుష్మసముద్రమును, దాఁటెను. అని తాత్పర్యము.

తత్ర లంకాం సమాసాద్య పురీం రావణపాలితామ్
దదర్శ సీతాం ధ్యాయంతీ మశోకవనికాం గతామ్. ౭౩

టీక॥ సః=(అధ్యాహృతము)= ఆహనుమంతుఁడు; రావణ పాలితాం, రావణ= రావణునిచే, పాలితాం = రక్షింపఁబడిన; లంకాం= లంకయ నెడు; పురీం=పట్టణమును; సమాసాద్య=చేరి; తత్ర=ఆలంకా పురియందు; అశోకవనికాం=అశోకవనికయ నెడు రావణునియంతఃపురోద్ధానమును; గతాం=పోందినదియు; ధ్యాయంతీ=రామునే, స్మరింపుచున్నదియునగు; సీతాం=సీతాదేవిని; దదర్శ=చూచెను.

విశేషార్థము. — నవిద్యతేశోకః, యస్యాః, సాఅశోకా, అశోకావసావనికావ; అశోకవనికా. దేనికి దుఃఖములేదో, అనఁగా, ఎచ్చోనుం

డువారికిదుఃఖములేదో; అది “అశోకా” అనఁబడును; అశోకయగువనికకాఁగా; “అశోకవనికా” అనిచెప్పఁబడుచున్నది. “వనికా” అనఁగా, చిన్నవనము; అనఁగా, “అంతఃపురములోనుండువనము”, అనుట. లేక; అశోకానాం వనికా, “అశోకవృక్షములవనము” అనుట.

ఆహనుమంతుఁడు, సముద్రమును దాఁటి, రావణునిచేఁబాలింపఁబడుచుండు, లంకాపురిఁజేరి, యచ్చట, నశోకవనికయ నెడు రావణునియంతఃపురోద్ధానమున నెప్పుడునురామునే స్మరింపుచున్న సీతాదేవిని, జూచెను-అని తాత్పర్యము.

౬౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

నివేదయిత్వాభిజ్ఞానం ప్రవృత్తిచ నివేద్యచ

సమాశ్వాస్యచ వైదేహీం మడయామాస తోరణమ్. ౭౪

టీక || సః(అధ్యాహృతము)= ఆహనుమంతుడు; అభిజ్ఞానం= గుఱుతును; నివేదయిత్వా= సమర్పించి; ప్రవృత్తిచ= వృత్తాంతమును; నివేద్యచ= విన్నవించియు; వైదేహీం= సీతాదేవిని; సమాశ్వాస్యచ= ఊట డించియు; తోరణం= బహిర్భాగమును; మర్దయామాస= చూర్ణముచేసెను.

ఆహనుమంతుడు, రాముడు

తనచేతికిచ్చిన యంగుళీయకమును, సీతాదేవికి, గుఱుతుగా సమర్పించి, సుగ్రీవునకును రామునకును సఖ్యము గలిగినది మొదలుగ వృత్తాంతమంతయును విన్నవించి, “రాముడునీ ఘ్రీముగా వచ్చును దుఃఖింపకు” మని యాచిడనూటడించి; ఆయిశోకవనబహిర్భాగమును, చూరణము చేసెను. అని తాత్పర్యము.

పంచసేనాగ్రగాఁ హత్వా సప్త మంత్రిసుతా నపి

శూర మత్తుచ నిష్పిష్య గ్రహణం సముపాగమత్. ౭౫

టీక || సః(అధ్యాహృతము)= ఆహనుమంతుడు; సేనాగ్రగాఁ= సేనాపతులను; పంచ= ఐదుగురిని; మంత్రిసుతాఁ, మంత్రి= మంత్రుల యొక్క; సుతాఁ= కుమారులను; సప్తాపి= ఏడువరను; హత్వా= చంపి; శూరం= యుద్ధమునకు భయపడనివాడగు; అత్తుచ= అత్తుడను రావణకుమారుని, నిష్పిష్య= ముద్దచే

సి; గ్రహణం= బంధనమును; సముపాగమత్= పొందెను.

ఆహనుమంతుడు, సేనాపతులనైదువురను, మంత్రిపుత్రుల సేడ్పురనుజంపిశూరుడగు నత్తుకుమారునివధించివానిశరీరమును ముద్దగాఁజేసి, యింద్రజిత్తుచేఁబ్రయుక్తమైన బ్రహ్మస్త్రమునకుఁ, గట్టువడెను. అని తాత్పర్యము.

అస్త్రేణోస్తుక్త మాత్మానం జ్ఞాత్వాపైతామహద్వరాత్
మషాయత్రాక్షసాన్వీరో యంత్రణస్తాఽయదృచ్ఛయా. ౭౬

తతోదధ్వా పురీం లంకా మృతే సీతాంచ మైధిలీమ్

రామాయ ప్రియమాఖ్యాతుం పునరాయన్త హాకపిః. ౭౭

టీక॥ వీరః=పరాక్రమశాలియ
గు; మహాకపిః = హనుమంతుడు;
పైతామహాత్ = బ్రహ్మచేనివ్వఁబ
డిన; వరాత్ = వరమువలన; ఆత్మా
నం=తన్ను; అస్త్రేణ=బిచ్చిస్త్రు
ముచే; ఉన్నుక్తం=విడువఁబడినవా
నిఁగా; జ్ఞాత్వా=తెలిసికొని; యదృ
చ్ఛయా=మఱియొక కార్యమునంద
లియాపేక్షచే; యంత్రిణిః=తాటి
చేఁ దన్నుఁ గట్టి యీడ్చుచున్న;
తా=ఆ; రాక్షసా=రాక్షసు
లను; మహాయ=తమించుచు; త
తః=ఆకార్యమైనవెనుక; మైధిలీం=
మిథిలారాజ పుత్రియగు; సీతాం
చ=సీతాదేవిని (చకారముచే)విభీ
షణగృహమును; ఋతే=విడిచి; లం
కాం=లంకయ నెడు; పురీం=పట్టణ
మును; దధ్వా=కాల్చి; రామా
య=రాముని కొఱకు; ప్రియం=
సంతోషవాతఁను; ఆఖ్యాతుం=చె

ప్పటకు; పునః=మఱి; ఆయాత్ =
వచ్చెను.

సురాసురులకు సగా ప్రవేశిం
పఁగూడని లంకాపురిని బ్రవేశించి
సీతంగాంచుటచేఁబ్రసిద్ధమగుపరా
క్రమముగలహనుమంతుడు, పూ
ర్వముతనకుబ్రహ్మ దేవుఁడిచ్చినవర
ముయొక్క-మహిమవలన, తన్నుబ్ర
హ్మిస్త్రుబంధము వదలిపోవుట నె
ఱింగి, తన్నుఁద్రాటిచేఁగట్టి యీ
డ్చుకొనిపోవుచున్నరాక్షసులను వ
ధించుటకుసమర్థుఁడైనను, రావ
ణునిఁజూడఁగోరి, వారినిమన్నింపు
చు, తానురావణునితోమాటలాడి
నవెనుక, సీతాదేవియుండుప్రదేశ
మునువిభీషణగృహమునుమాత్రము
విడిచి, లంకాపురినంతయుఁగాల్చి,
రామునకీసంతోషవాతఁనుజెప్పట
కై, మఱిరాముని సమీపమునకువె
ల్లెను. అనితాత్పర్యము.

సోఽభిగమ్య మహాత్మానం కృత్వా రామం ప్రదక్షిణమ్

న్యవేదయ దమేయాత్మా దృష్టాసీతేతి తత్త్వతః. ౭౮

౬౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

టీక॥ అమేయాత్మా, అమేయ= లెక్కింపరాని, ఆత్మా=బుద్ధిగల; సః=అహనుమంతుఁడు; మహాత్మా నం, మహాత్=గొప్పదగు, ఆత్మా నం=ధైర్యముగల; రామం=రాముని; అభిగమ్య=పొంది; ప్రదక్షిణం=ప్రదక్షిణమును; కృత్వా=చేసి; సీతా=సీతాదేవి; దృష్టా=చూడబడినది; ఇతి=ఇట్లు; తత్త్వతః=యథార్థముగా; న్యవేదయత్=విన్నవించెను. విశేషార్థము.— “సీతాదృష్టా” (సీతాదేవిచూడబడెను) అని చెప్పఁదగియున్నను, అట్లుచెప్పక, “దృష్టాసీతా” (చూడబడినదిసీతా	దేవి) అనిని దేశించుట, “సీతా” అనియుచ్చరించినమాత్రముననే, పైమాట సుచ్చరించుటకు మునుపు, “సీతబ్రతికియున్నదోలేదో, చూడబడెనోలేదో” అనిరామునకుఁదోచునమంగళశంకనునివారించుటకై, చేయఁబడినది. అతి బుద్ధిశాలియగు హనుమంతుఁడు, సీతావియోగము గలిగినను ఎంత మాత్రమును దగ్గని ధైర్యముగలరామునివద్దకుఁబోయి, యాతని వలగొని, “చూడఁబడెనుసీత” యని, యథార్థముగావిన్నవించెను. అనితాత్పర్యము.
తత స్సుగ్రీవసహితో గత్వా తీర మ్మహేంద్రః సముద్రం క్రోధయామాస శరై రాదిత్యసన్నిభైః. ౭౯ అ, ఇట్లు సుందరకాండ కథను జెప్పి యిప్పుడుయుద్ధకాండ కథను జెప్పుచున్నారు. టీక॥ తతః=అటుపిమ్మట; సః (అధ్యాత్మాతము)=ఆరాముఁడు; సుగ్రీవసహితః, సుగ్రీవ=సుగ్రీవునితో, సహితః= కూడుకొనినవాఁడై; మహేంద్రః=సముద్రముయొ	క్క; తీరం=గట్టును; గత్వా=పొంది; అదిత్యసన్నిభైః, అదిత్య=సూర్యునితో, సన్నిభైః=సమానములైన; శరైః = బాణములచే; సముద్రం=సముద్రుని; క్రోధయామాస=కలఁతపడఁజేసెను. హనుమంతుఁడు సీతావృత్తాంతమును జెప్పినవెనుకనే, రాముఁడు,

సుగ్రీవుని వెంటఁబెట్టుకొని సముద్ర | సూర్యుని వలెఁ దీక్ష్యములైన బాణ
తీరముఁజేరి, సముద్రుఁడుతనకువ | ములచే, నాసముద్రునిఁగలఁతఁడఁ
శముగాకుండుటఁజూచి కోపించి, | శేసెను. అనితాత్పర్యము.

దశకయామాస చాత్మానం సముద్ర స్సరితాం పతిః
సముద్రవచనాచ్చైవ నశం సేతు మకారయత్. ౮౦

టీక || సరితాం = నదులకు; ప | ననేనశం = నశుని; సేతుం = సేతు
తిః = ప్రభువైన; సముద్రశ్చ = సము | వ్రను; అకారయత్ = చేయించెను.
ద్రుఁడును; అత్మానం = తనరూప | నదీ నాయకుఁ డగు సముద్రుఁ
మును; రామాయ (అధ్యాహృత | డు, రామునికోపమునకు భయపడి,
ము) = రామునికొఱకు; దశకయా | నిజరూపమును, రామునకుఁజూపె
మాస = చూపెను. సః (అధ్యాహృ | ను; ఆరాముఁడును, సముద్రునిమాట
తము) = ఆరాముఁడు; సముద్రవచ | ప్రకారము, నశునిచే, సేతువు కట్టిం
నాచ్చైవ, సముద్ర = సముద్రుని | చేను. అనితాత్పర్యము.

తేన గత్వా పురీం లంకాం హత్వా రావణ మాహవే

రామ స్సీతా మను ప్రాప్య పరాం ప్రీడా ముపాగమత్. ౮౧

టీక || రామః = రాముఁడు; తేన = | గమత్ = పొందెను.
ఆసేతువుచే, లంకాం = లంకయు | రాముఁడాసేతు మాగమున
నెడు; పురీం = పట్టణమును; గత్వా = | నేలంకాపురిఁజేరి, యుద్ధమునందు
పొంది; ఆహవే = యుద్ధమునందు; | రావణు వధించి, సీతాదేవినిబొం
రావణం = రావణుని; హత్వా = చం | దియటు వెనుక, “పరగృహములోఁ
పి; సీతాం = సీతాదేవిని; ప్రాప్య = | జాలఁగలమువసించినభార్య నెట్లు
పొంది; అను = అటు వెనుక; పరాం = | పరిగ్రహింతు” ననియధికముగాసి
అధికమైనప్రీడాం = సిగ్గును; ఉపా | గ్గుపడెను. అనితాత్పర్యము.

౬౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

తా మువాచ తతో రామః పరుషం జనసంసది,

టీక || తతః=అందువలన; రామః=రాముడు; తాం=ఆసీతాదేవినిగూర్చి; జనసంసది, జన=జనులయొక్క, సంసది = సభయందు; సరుషం=హ్రీరమగుమాటను; ఉవాచ=పలికెను,

అందువలన రాముడు, మహాపాతి వ్రత్యముతోఁ గూడి యున్న యాసీతాదేవితో, దేవతలువానరులురాక్షసులువినుచుండుఁ, గూరముగా మాటలాడెను. అని తాత్పర్యము.

అమృష్యమాణౌ సా సీతా వివేక జ్వలనం సతీ. ౮౨

టీక || సతీ = పతివ్రతయగు; సా=ఆ, సీతా= సీతాదేవి; అమృష్యమాణౌ=సహింపలేనిదై; జ్వలనం=అగ్ని హేతుమును; వివేక=చూచెను.

ఆసీతాదేవి, పతివ్రతకావున, రాముడు, తనయందు దోషముదలంచుటకు సహింప లేక, యగ్ని హేతుము జూచెను. అని తాత్పర్యము.

తతోఽగ్ని వచనా త్సీతాం జ్ఞాత్వా విగతకల్మషామ్
బభౌ రామ స్సంప్రహృష్టః పూజిత స్సర్వ దైవతైః. ౮౩

తతః = ఆపిమ్మట; రామః=రాముడు; అగ్ని వచనాత్; అగ్ని = అగ్ని హేతునియొక్క; వచనాత్=మాటవలన; సీతాం=సీతాదేవిని; విగతకల్మషాం, విగత=బొత్తిగాఁబోయిన, కల్మషాం=దోషముగలదానిఁగా, జ్ఞాత్వా=ఎఱింగి, సంప్రహృష్టః = సంతోషించినవాఁడును; సర్వదైవతైః=ఎల్లదేవ

తలచేతను; పూజితః=పూజింపబడినవాఁడునై, బభౌ=ప్రకాశించెను. సీతాదేవియగ్నిప్రవేశముచేసినవెనుక, రాముడగ్ని హేతుని మాటనుబట్టి, సీతాదేవిని గరణత్రయమందును ఎంతమాత్రము దోషగంధము లేని దానిఁగా నెఱింగి, “ప్రియు రాలగు సీతాదేవి, పరిశుద్ధురాలై పరిగ్రహింపఁ దగి

యున్నదిగదా” యనిసంతోషించి, ఒడిసవాడై, ప్రకాశించెను. అనితా సమస్తదేవతలచేతను బూజింపఁ త్వర్యము.

కమఁదా తేన మహతా త్రైలోక్యం సవరాచరమ్
సదేవషిఁగణం తుష్టం రాఘవస్య మహాత్మనః. ౮౪

టీక || మహాత్మనః, మహత్ = దెలియ వచ్చుచున్నది - గనుకనే, అధికమగు, ఆత్మనః = ధైర్యముగల; “అంతస్సంజ్ఞాభవంశ్యేతే” (ఈస్థా రాఘవస్య = రామునియొక్క; సు వరములగువృత్తాదులను త్కముల హతా = గొప్పదియగు; తేన = ఆ, గుసంజ్ఞలుగలిగియున్నవి) అనిష్ట కమఁదా = రావణవధరూపమగు, పురాణమునందు, “స్థావరములను కార్యముచే; సవరాచరం = జం గా, సంజ్ఞలచే, సంతోషాదిభావ గమస్థావరములతోఁ గూడినవియు; ములను, సూచింపుచున్నవి” అని, చె సదేవషిఁగణం, దేవ = దేవతలయొ ప్పించుడియున్నది. ఆసంజ్ఞలు, చిగి క్కయు, ఋషి = ఋషులయొక్క రించుట మొదలగునవి. యు, స + గణం = సమూహముల మహాధైర్య శాలియగు రాముఁ తోఁగూడుకొనినవియునగు; త్రై డు, దుఃఖంబులును లోకకంటకం ట్రై లోక్యం = మూఁడులోకములును; డునగు రావణునిఁ జంపుటచే, జంగ తుష్టం = సంతోషించినవి. మస్థావరా త్కములైన మూఁడు లోకములును, దేవతాఋషిసమూ హసహితముగా సంతోషించినవి. అనితాత్పర్యము.

విశేషార్థము. — స్థావరముల గువృత్తాదులయొక్క సంతోషము, చిగి రించుట మొదలగు వానిచేఁ

అభిషిచ్యచ లంకాయాం రాక్షసేంద్రం విభీషణమ్

కృతకృత్య స్తదా రామో వి జ్వరఃప్రముమోదహ. ౮౫

టీక || రామః = రాముఁడు; రా ఇంద్రం = ప్రభు వగు; విభీష ట్కసేంద్రం, రాక్షస = రక్కసులకు, ణం = విభీషణుని; లంకాయాంచ =

౬౬ ప్రతిపదాండ్రటికాతాత్పర్యసహితము.

లంకాయందును; అభిషిచ్య=అభిషేకించి; తదా = అప్పుడు; కృతకృత్యః, కృత=చేయబడిన, కృత్యః=ప్రతిజ్ఞారూప కార్యముగలవాఁడును; విజ్వరః, వి=పోయిన, జ్వరః=అంతస్తాపముగలవాఁడునై; ప్రముమోద=సంతసించెను; హ=ఆశ్చర్యము.

రాముఁడు, పూర్వముతనచేసముద్రతీరమందు రాక్షసరాజుగానభిషిక్తుడైన విభీషణుని, మఱలంకాపురియందును బ్రతిజ్ఞాప్రకారము, అభిషిక్తునిజేసికృతకృత్యుడైనందునఁ, “దనప్రతిజ్ఞ నెఱవేఱునో, నెఱవేఱదో” అనెడితాపమించుకయులేక, సంతసించెను- రామునిసత్యవ్రతమత్యాశ్చర్యకరము ' అని తాత్పర్యము.

అధాంతరము. — రామః;

రాక్షసేంద్రిం; విభీషణం; లంకాయాంచ; అభిషిచ్య; తదా; కృతకృత్యః; విజ్వరః, వి=పక్షియగుజటాయువువిషయమై, జ్వరః=అంతస్తాపముగలవాఁడునై; ప్రముమోద; హ;

రాముఁడు, తనప్రతిజ్ఞాప్రకారము, విభీషణుని లంకాపురిలోరాక్షసరాజుగానభిషిక్తునిజేసి, కృతకృత్యుడై, తండ్రి, ఒకకొడుకుచనిపోయినపిమ్మట మఱియొకకొడుకునకు ఉత్పన్నకాలము వచ్చినప్పుడు సంతోషము నిండియున్నను చనిపోయిన కొడుకును దలంచుకొని దుఃఖము నొందునట్లు, రాజ్యాభిషేకమును బొందకయే చని పోయిన జటాయువునుదలంచుకొని దుఃఖించుచు, సంతసించెను. అనితాత్పర్యము.

దేవతాభ్యో వరంప్రాప్య సముత్థాప్యచ వానరాన్
అయోధ్యాం ప్రస్థితోరామః పుష్పకేణ సుహృద్వృతః. ౮౬

టీక|| రామః=రాముఁడు; దేవతాభ్యః=వేల్పులవలన; వరం=వరమును; ప్రాప్య=పొంది; వానరాన్=కోతులను; సముత్థాప్య

చ=లేపియు; సుహృద్వృతః, సుహృత్=స్నేహితులచే; వృతః=చుట్టబడినవాడై; పుష్పకేణ=పుష్పకమును విమానముచే; అయో

ధ్యాం=అయోధ్యనుగూచిఁ; ప్రస్థి
తః=తల్లెను.

రాముఁడు, రావణ వధానంత
రము విజయ లక్ష్మీవిరాజమానుఁ
డైనతన్నుఁజూడవచ్చినదేవతలవల
నవరముఁ బొంది, యావరముచే

యౌద్ధమునందుఁజచ్చినవానరులనం
దఱబ్రతికించికొని, సుగ్రీవవిభీషణా
దిసేప్పహితులతోఁగూడి, పుష్పకవి
మానా రూఢుఁడై, యయోధ్యను
గూచిఁ పయనమైపోయెను. అని
తాత్పర్యము.

భరద్వాజాశ్రమం గత్వా రామ సత్వపరాక్రమః

భరతస్యాంతికం రామో హనుమంతం వ్యసర్జయత్. ౮౩

టీక||సత్వపరాక్రమః, సత్వ=సత్య
మునందు; పరాక్రమః= దార్ఢ్యము
గల; రామః=రాముఁడు; భరద్వా
జాశ్రమం, భరద్వాజ= భరద్వాజ
మహర్షిఁయొక్క; ఆశ్రమం= ప
ర్వశాలను, గత్వా=పోంది; రామః
(క్రియాభేదముఁబట్టి మఱలఁజెప్పఁ
బడినది)=రాముఁడు; భరతస్య=
భరతునియొక్క; అంతికం=సమీప
మునుగూచిఁ; హనుమంతం=హ

నుమంతుని; వ్యసర్జయత్=పం
పెను.

సత్యవ్రతుండగు రాముఁడు, భ
రద్వాజమహామునియొక్క యాశ్ర
మమునకువెళ్లి, వారియాజ్ఞ చే న
చ్చోట నొకదినముండఁగోరి, తన
రాకభరతునకుఁ దెలియఁటకై, య
తనియొద్దకు హనుమంతుని ముందు
గాఁబంపెను. అని తాత్పర్యము.

పునరాఖ్యాయికాం జల్పక్ సుగ్రీవసహితశ్చ సః

పుష్పకం తత్సమారుహ్య నందిగ్రామం యయాతదా. ౮౪

టీక || పునః=మఱల; సః=ఆ
రాముఁడు; సుగ్రీవసహితశ్చ, సుగ్రీ
వ=సుగ్రీవునితో, సహితశ్చ=కూడి
నవాఁడును (చకారముచే) విభీష

ణాదులతోఁ గూడిన వాఁడునై;
తత్=ఆ; పుష్పకం=పుష్పకవిమాన
మును; సమారుహ్య=ఎక్కి; ఆఖ్యా
యికాం= పూర్వవృత్తాంతమును;

౬౮ ప్రతిపదాన్తరీకాతాత్పర్యసహితము.

జల్పక = చెప్పడు; నందిగ్రామం = దులంగూడి, పుష్పకవిమానానానా
నందిగ్రామమున; తదా = అప్పుడు; ఘండై, పూర్వ వృత్తాంతములను జె
యయా = పొందెను. స్వకొనుచునందిగ్రామమునకు వెళ్లె
ఆరాముడు, సుగ్రీవవిభీషణా ను. అని తాత్పర్యము.

నందిగ్రామే జటాం హిత్యా భ్రాతృభి స్సహితోఽనఘః
రామ స్సీతా మనుప్రాప్య రాజ్యం పునరవాప్తవాక్. ౮౯

టీక || అనఘః = పాపరహితుఁ మను; అవాప్తవాక్ = పొందెను.
డైన; రామః = రాముడు; భ్రా పాపరహితుఁడగురాముడు,
భిః = తోడఁబుట్టువులతో; సహ తోడఁబుట్టువులఁగూడి, నందిగ్రామ
తః = కూడెనవాఁడై; నందిగ్రామే = మందు, జటనువిడిచి, మునివేషమును
నందిగ్రామమందు; జటాం = జట విడుచుటచే, సీతాదేవి ననుకరింపు
ను; హిత్యా = విడిచి; సీతాం = సీతా చు, మఱల రాజ్యమును బొందెను. అ
దేవిని; అనుప్రాప్య = అనుకరించి; ని తాత్పర్యము.
పునః = మఱల; రాజ్యం = దొరతన

ప్రహ, ప్రముదితో లోక స్తుప్తః పుష్ప స్సధామికః
నిరామయోహ్యోగశ్చ దుర్భిక్ష భయవజితః. ౯౦

టీక || లోకః = జనము; ప్రహ, నాచరించునదియు; నిరామయః =
ప్రముదితః, ప్రహ, ప్ర = గగుర్పాటు పడలేనిదియు; అరోగః = వ్యాధిలేని
గలిగినదియు, ముదితః = సంతసిం దియు; దుర్భిక్ష భయవజితః తత్త్వ, దు
చినదియు; తుప్తః = కొంకలనుబొం భిక్ష = తొషమువలనఁ గలుగు; భ
ల చేఁగలుగు ప్రీతితోఁ గూడినది య = భయముచే; వజితః తత్త్వ = విడు
ము; పుష్పః = సంతోషముచేవృద్ధి వఁబడినదియు; అసీత్ (అధ్యాహ్న
బొందిన శరీరము గలిగినదియు; సు తము) = ఐనది; హి = ఆచ్ఛర్యము.
ధామికః = చక్క-గాధమముల రాముడు రాజ్యాభిషి క్తుఁడగు

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౯

చుండఁగా, లోకమునకంతయు, నా నందాతిశయమున గగుర్పాటుగట గెను. “ఇచ్చామోహీ మహాబాహుంరఘువీరం మహాబలం, గజేన మహతా యాంతం రామంభత్రా వృతాననం” (మహాబాహువునుమహాబలుఁడును రఘువీరుఁడునగురాముఁడు, పట్టాభిషిక్తుఁడై, మహాగజమునెక్కి శ్వేతచ్ఛత్రచ్ఛాయచేఁగఁపుంబడినముఖముగలిగియుండఁగోరెదము) అనియయోధ్యకాండము

లోఁజెప్పఁబడినట్లు తమకోరికసఫలమగుటచే లోకమంతయుఁ బ్రతియక్తమయ్యె-సంతోషాతిశయమునంజేసి స్థావరజంగమాశ్చక్రమైనప్రపంచముయొక్క శరీరమంతయువృద్ధిబొందెను-ప్రజలందఱుఁజక్క-గాధమము నాచరించు చుండిరి. లోకమందుఁ బీడావ్యాధి దుభిక్షభయములును దొలంగిపోయెను. అనితాత్పర్యము.

నపుత్రమరణం కించి ద్ద్రత్యంతి పురుషాః క్వచిత్

నార్య శ్చావిధవా నిత్యం భవిష్యంతి పతివ్రతాః. ౯౧

అ, ఇట్లు యుద్ధకాండకథనుజెప్పియింక నుత్తరకాండకథను జెప్పుచున్నాను.

టీక || పురుషాః = పురుషులు; క్వచిత్ = ఒకానొకచోటనైనను; కించిత్ = కొంచెమైనను; పుత్రమరణం, పుత్ర = కొడుకుయొక్క, మరణం = చావును; నద్రత్యంతి = మాడఁబోరు- నార్యశ్చ = స్త్రీలును; నిత్యం = ఎల్లప్పుడును; అవిధవాః = ముండమోపులు గానివారలును, లే

క, అవిధవాః = వివిధులైనభర్తలుగలుగనివారలును, అనఁగా, వ్యభిచారిణులుకానివారలును; పతివ్రతాః = పతిభక్తిగలవారలునై; భవిష్యంతి = అగుదురు.

రాముఁడువారతనముసేయునపుడు; తండ్రిబ్రతికియుండఁగాఁ బుత్రుఁడుచావఁబోఁడు; (స్త్రీ)లందఱు విధవలుకాకుండఁబతివ్రతలైయుండురు. అనితాత్పర్యము.

౧౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతత్పర్యసహితము.

నచాగ్నిజం భయం కించి న్నాప్నో మజ్జంతి జంతవః
 నవాతజం భయం కించి న్నాపి జ్వరకృతం తథా. ౯౨
 నచాపి త్సూర్యయం తత్ర నతస్కర భయం తథా

టీక॥ తత్ర=ఆరామరాజ్యమం దు; అగ్నిజం, అగ్ని=నిష్పవలన, జం=పుట్టునట్టి; భయం=భయము; కించిత్=కొంచమైనను; నభవిష్య తి("భవిష్యతి" అనునదియధ్యాహృ తము; ఇట్లుత్తరస్థలములయందును దెలిసికొనునది.)=కలుగదు. జం తవః = ప్రాణులు; అప్నో=నీళ్ల యందు; నమజ్జంతి=మునుగరు, అ నఁగా, మునిగిచావరు. వాతజం, వాత=వాయువువలన, జం=పు ట్టునట్టి; భయం = భయము; కిం చిత్=కొంచెమైనను; నభవిష్యతి= కలుగదు. తథా=అట్లు; జ్వరకృ తం, జ్వర=జ్వరమువలన, కృతం= కలుగునట్టి; భయమపి (అధ్యాహృ తము)=భయమును; నభవిష్యతి=క లుగదు. త్సూర్యయంచాపి, త్సూత్=	ఆకలివలనఁ గలుగు, భయంచా పి=భయమును; నభవిష్యతి=కలు గదు-తస్కరభయంతథా, తస్కర ర=దొంగలవలనఁగలుగు, భయం తథా=భయమును; నభవిష్యతి=క లుగదు. రామరాజ్యమందు, కొంచెమైన, నగ్నిభయముగలుగదు; ప్రాణులునీ ళలోమునిగిచావరు; ఎంతమాత్ర మునువాయుభయముకలుగదు; స్వ ల్పమైనను, జ్వరభయముజనింపదు; ప్రాణులు, ఎప్పుడును సిద్ధభోజనులు గానున్నట్లన, ఆకలిదుఃఖమెట్టిదో యెఱుంగఁజాలరు; రాముఁడుదుష్ట లఁగరినముగా శిక్షించువాఁడుకావు నఁబ్రజలకుదొంగలభయముకొంచె మైననుగలుగదు. అని తాత్పర్యము.

నగరాణిచ రాష్ట్రాణి ధనధాన్యయుతానిచ. ౯౩

టీక ॥ నగరాణి=పట్టణములు ను; రాష్ట్రాణిచ=దేశములును; ధ	నధాన్యయుతాని, ధన=ధనముల తోను, ధాన్య=ధాన్యములతోను,

యతాని=కూడినవిగా; (చకారముపాదపూరణార్థము.) భవిష్యంతి(అధ్యాహృతము) = కాఁబోవుచున్నవి.

పట్టణములును దేశములును, ధనధాన్యములుగలిగి సమృద్ధములుగానుండును. అనితాత్పర్యము.

నిత్యం ప్రముచితా స్సర్వే యథాకృతయగే తథా

టీక|| సర్వే=సమస్తజనులును; నిత్యం=ఎల్లప్పుడును; కృతయగే=కృతయగమందు; యథా=ఎట్లు; (సంతోషించిరో) తథా= అట్లు; ప్రముచితాః= సంతోషించినవారలు; భవిష్యంతి(అధ్యాహృతము)= కాఁబోవుచున్నారు.

సమస్తజనులును, సంపూర్ణమైన ధర్మముగల కృతయగమందు సంతోషముగలిగియుండునట్లు, రాముఁడు రాజ్యపాలనముసేయుచుండగాఁ ద్రేతాయగమందును, సంతోషముగలిగియుండెదరు; అనితాత్పర్యము.

అశ్వమేధ శత్రై రిష్టావ తథా బహు సువణకైః. ౯౪

గవాం కోట్యయతం దత్వా బ్రహ్మలోకం ప్రయాన్యతి

అసంఖ్యేయం ధనం దత్వా బ్రాహ్మణేభ్యో మహాయశాః. ౯౫

టీక|| మహాయశాః, మహాత్ = పూజ్యమగు, యశాః=కీర్తిగల; రామః (అధ్యాహృతము) = రాముఁడు; అశ్వమేధశత్రైః, అశ్వమేధ=అశ్వమేధయాగములయొక్క, శత్రైః=నూలుచే; అనఁగా, అనేక శతసంఖ్యగల అశ్వమేధములచేతను; బహుసవర్ణకైస్తథా= బహుసువణకములను యాగములచేతను; ఇష్టా= దేవతలదృష్టినాం

దించి; గవాం=ఆవులయొక్క; కోట్యయతం=పదివేలకోట్లను; బ్రాహ్మణేభ్యః=బ్రాహ్మణులకొఱకు; దత్వా=ఇచ్చి; అసంఖ్యేయం=లెక్కింపరాని; ధనం=ధనమును; బ్రాహ్మణేభ్యః(అధ్యాహృతము)=బ్రాహ్మణులకొఱకు; దత్వా=ఇచ్చి; బ్రహ్మలోకం, బ్రహ్మ=బ్రహ్మయగుతనయొక్క, లోకం=స్థానమును; ప్రయాన్యతి=పొదగలఁడు.

౭౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

విశేషార్థము. — ‘సుబహు’ నిసువణాకనియత్రోపకరణత్వతః, విందంతే సక్రతు స్సచ్చిస్త్రుతోబహుసువణాకః” (ఏయాగమందు మిక్కిలి యధికమగు సువణము ఉప కరణముగా నుండునో, ఆ యాగము “బహుసువణాక” మనః బడును.) అనుప్రమాణమునుబట్టి; బహుసువణాకమనఃగా, అధికమైనబంగారముపకరణముగాఁ గల యొకయాగము. “మహాయశాః” అ

నుశబ్దముచే, స్వల్పమగు నపవాదమునకుఁగానీ తాదేవిని విడిచిపెట్టుటసూచితమగుచున్నది.

మహాయశుండగు రాముఁడు, అనేకతాశ్వమేధములచేతను అనేకబహుసువణాకములచేతను దేవతలఁ బూజించి, పదివేలకోట్లగోవులనుతెక్కింపరానిధనమును బ్రాహ్మణులకిచ్చి, శాశ్వతమగు తనస్థానమునుబొందఁగలఁడు. అనితాత్పర్యము.

రాజవంశాక్ శతగుణాక్ స్థాపయిష్యతి రాఘవః

చాతుర్వణ్యంప లోకేన్ద్రిక్ స్వేస్వేధమేనియోత్యతి. ౯౬

టీక || అస్త్రిక్ = ఈ; లోకే = భూలోకమందు; రాఘవః = రాముఁడు; రాజవంశాక్, రాజ = త్రియులయొక్క, వంశాక్ = కులములను; శతగుణాక్ = నూటింతలైనవానిఁగా; స్థాపయిష్యతి = ప్రతిష్ఠింపఁగలఁడు; చాతుర్వణ్యం = నాలుగు వణాములను; స్వేస్వే = తమతమవణాశ్రమములకుఁదగిన;

ధమే = ధర్మమందు; నియోత్యతి = ప్రవర్తింపఁజేయఁగలఁడు.

రాముఁడు త్రిత్రియులకు రాజ్యములనిచ్చినూటింతలుగావారివంశమునువృద్ధిబొందించును; బ్రాహ్మణత్వత్రియవైశ్యశూద్రులనువారివారివణాశ్రమములకుఁ దగినధర్మములొఁబ్రవర్తింపఁజేయును. అనితాత్పర్యము.

దశవషః సహస్రాబి దశవషః శతానిచ

రామో రాజ్య ముపాసీత్వా బ్రహ్మలోకం గమిష్యతి. ౯౭

టీక రామః = రాముడు; దశ వషఃసహస్రాణి = పదివేలసంవ త్సరములును; దశవషఃశతానిచ = మఱి, వేయిసంవత్సరములును; అ నంగా, పదునొకండువేలసంవత్సర ములు; రాజ్యం = రాజ్యమును; ఉ పాసిత్వా = సేవించి; బ్రహ్మలో కం, బ్రహ్మ = బ్రహ్మ మగువిష్ణు	పుయొక్క, లోకం = స్థానమైనవై కుంఠమును; గమిష్యతి = బొంద గలడు. రాముడు, పదునొకండువేల సంవత్సరములు, రాజ్యమును, బ్రజ లకుసుఖము గలుగునట్లు, పాలించి, వైకుంఠమును బొందగలడు. అని తాత్పర్యము.

ఇదం పవిత్రం పాపఘ్నం పుణ్యం వేదైశ్చ సమ్మితమ్
యః పఠేద్రామ చరితం సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే. ౯౮

టీక పవిత్రం = పరిశుద్ధినిగలి గించునదియు; పాపఘ్నం = పా పములఁ బోఁగొట్టునదియు; పు ణ్యం = పుణ్యమును గలుగఁజేయు నదియు; వేదైశ్చ = వేదములతోను; సమ్మితం = సమానమై నదియున గు; ఇదం = ఈ, పోర్వోక్తమైన; రా మచరితం, రామ = రామునియొక్క, చరితం = చరిత్రమును; యః = ఎవఁ డు; పఠేత్ = చదువునో; సః (అ ధ్యాహృతము) = వాఁడు; సర్వ పాపైః, సర్వ = సమస్తములైన,	పాపైః = పాపములచే; ప్రముచ్య తే = విడువఁబడును. పరిశుద్ధి సాధనమును సమస్త పాపములఁబోఁగొట్టునదియుఁ బు ణ్యప్రదమును సర్వవేదసదృశమున గు నీసంక్షేపరూపమైన రామచరి త్రమును, ఎవ్వఁడు, భక్తియుక్తఁ డై, వేదములఁబఠించునట్లు, నియమ ముతోఁబఠించునో, వాఁడు, సమ స్త పాపములచేతను విడువఁబడు ను. అని తాత్పర్యము.

ఏత దాఖ్యాన మాయుష్యం పఠ న్నామాయణ స్మరః
సపుత్ర పుత్ర స్సగణః ప్రేత్య స్వగౌ మహీయతే. ౯౯

టీక॥ ఆయుష్యం=ఆయుర్వృత్తి స్వగ్లోకమందు; మహీయతే =
 ద్ధికరమును; ఆఖ్యానం=వాస్తవ పూజింపబడుచుండును.
 ధణముగలదియునగుపితౄ=ఈ; ఆయుర్వృద్ధి కరంబును వాస్త
 రామాయణం, రామ = రాముని వాధణప్రతిపాదకమునగునీరామా
 యొక్క, అయనం (“అయగతౌ” యణమునుబరించు మనుష్యుఁడు, ఈ
 అనుధాతువునఁబుట్టినది)=చరిత్ర లోకమందు, బుత్ర పౌత్రమిత్రభృ
 మును; పరక=చదువుచున్న; సరః= త్యబంధువులతోఁ గూడినమస్తభో
 మనుష్యుఁడు; సపుత్రపౌత్రః=కొడు గముల ననుభవించి, అంతమందు,
 కులతోనుమనుమలతోనుగూడినవాఁ స్వగ్లోకమునుబొంది, దేవతల
 ఁడును; సగణః = భృత్యబంధు స చేఁ బూజింపఁ బడుచుండును. అ
 మూహముతోఁగూడిన వాఁడునై; ని తాత్పర్యము.
 ప్రేత్య=దేహమును విడిచి; స్వర్గే=

పరక ద్విజో వాగృషభత్వ మీయాత్
 స్యాత్ త్రియో ధూమిపతిత్వ మీయాత్
 వణి గ్జనః పణ్యఫలత్వ మీయాత్
 జనశ్చ శూద్రోపి మహత్త్వ మీయాత్. ౧౦౦

టీక॥ పరక=ఈరామాయణ త్తరస్థలములయందును దెలిసికొను
 మునుజుడువునట్టి; జనః = మనుష్యుఁ నది) ఈరామాయణమును జదువు
 ఁడు; ద్విజస్యాత్ = బ్రాహ్మణుఁ నట్టి; జనః (అధ్యాత్మము, ఇ
 ఁడైనట్టైన; వాగృషభత్వం, వా స్లు త్తరస్థలములయందును దెలిసికొ
 క్=అష్టాదశవిద్యలయందును, బు నునది) = మనుష్యుఁడు; త్రియ
 షభత్వం = శ్రేష్ఠుఁడగుటను, అనఁ స్యాత్ = త్రియఁడైనట్టైన;
 గా, అష్టాదశవిద్యాపారం గతుఁ ధూమిపతిత్వం, ధూమి=ధూమం
 ఁడగుటను ; ఈయాత్=పొందును. ఁడమనకు, పతిత్వం=ప్రభువగుట
 పరక = (అధ్యాత్మము, ఇట్లు ను; ఈయాత్=పొందును. పరక=

ఈ రామాయణమును జదువునట్టి;	పొందును.
జనః=మనుష్యుడు; వణిక్స్యాత్=	ఈ రామాయణమును, బ్రాహ్మ
వైశ్యుడైనట్టైన; పణ్యఫలత్వం,	జుడు పరించినట్టైన, నష్టాదశ
పణ్య = క్రయవిక్రయార్హములగు	విద్యా పారంగతుడగును; త్సత్రి
వస్తువులవలన, ఫలత్వం=లాభము	యుడు పరించినట్టైన, భూమం
గలిగియుండుటను; ఈయాత్=	డలాధిపత్యమునుబొందును; కైశ్యు
పొందును. పరక్=ఈ రామాయణ	డుపరించినట్టైన, వాణీజ్యమునం
మును జదువునట్టి; జనః=మనుష్యు	దులాభమును బొందును; శూద్రు
డు; శూద్రోఽపిచస్యాత్= శూ	డు పరించినట్టైన, శూద్రకులము
ద్రుడైనట్టైనను; మహత్త్వం =	లోఁబూజ్యుడగును. అనితాత్ప
పూజ్యుడగుటను; ఈయాత్ =	ర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, సంక్షేపేనామ ప్రథమ స్సగః.

టీక ఇతి = ఇట్లు; ఆషే =	ము) = ముగిసినది.
ఋషిప్రోక్తమైన, రామాయణే =	ఇట్లు, ఋషిప్రోక్తమైన రామా
రామాయణమనెడు; ఆదికావ్యే =	యణమున నాదికావ్యమునందలి బా
ఆదికావ్యమందలి; బాలకాండే =	లకాండము నందు, రామాయణక
బాలకాండమందు; సంక్షేపేనా	ధా సంక్షేపమని ప్రసిద్ధమైన మొద
మ = సంక్షేపమని ప్రసిద్ధమైన; ప్ర	తీసగఃము ముగిసినది. అని తాత్ప
థమః = మొదటిదియగు; సగః =	ర్యము.
సర్గము; సమాప్తః (అధ్యాహృత	

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు శ్రీమద్రామాయణాంధ్రవ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండప్రథమసర్గటీక, ముగిసినది.

శ్రీరామాయనము.

అథ ద్వితీయసర్గః ప్రారంభః.

నారదస్యతు తద్వాక్యం శ్రుత్వా వాక్య విశారదః

పూజయామాస ధర్మాత్మా సహశిష్యో మహామునిః. ౧

టీక॥ నారదస్య = నారదమహా
మునియొక్క; తత్ = ముందుచెప్ప
బడిన; వాక్యం = వాక్యమును; శ్రు
త్వాతు = వినినంతనె; వాక్యవిశా
రదః, వాక్య = వాక్యములయందు,
విశారదః = పండితుఁడును; ధర్మా
త్మా, ధర్మ = ధర్మమందు, ఆ
త్మా = బుద్ధిగలవాఁడునగు, మహా
మునిః = వాల్మీకిమహాముని; సహ
శిష్యః = శిష్యునితోఁగూడినవాఁడై;
పూజయామాస = పూజించెను.

వాల్మీకిమహాముని, తానుధర్మ
బుద్ధిగలవాఁడును వాక్యములవిశేష
మునెఱింగిన వాఁడును గావున, నా
రదులుచెప్పిన సంక్షేప రామాయ
ణరూపమగు వాక్యమును వినినంత
నె, శిష్యసహితుఁడై, దానిశ్లాఘిం
చెను. అని తాత్పర్యము.

విశేషార్థము. — వాక్యవిశా
రదః, వాక్య = వాక్యరూపమగున
మస్తశాస్త్రములయందును, విశా

రదః = పండితుఁడును ; ధర్మా
త్మా, ధర్మ = ధర్మమునందు,
ఆత్మా = బుద్ధిగలవాఁడును, అనఁ
గా, ధర్మము నాచరించు వాఁడు
ను, అగు; వాల్మీకిః (అధ్యాత్మ
తము) = వాల్మీకిమహాషిః; నారద
స్య = “నరతీతనరఃప్రోక్తః పరమా
త్మా సనాతనః” (సనాతనుఁడగుప
రమాత్మ, ప్రపంచమునందు సృష్టి
స్థితిలయములనయించునుగావున,
నరుఁడనంబడును) అనుప్రమాణము
ను బట్టి; “నరః” అనఁగా, పరమా
త్మ, నరసంబంధి, నారం, పరమా
త్మ సంబంధిజ్ఞానము “నారం” అ
నఁబడును ; నారంద దాతీతి నా
రదః ; పరమాత్మ విషయకమగు
జ్ఞానమునిచ్చు వాఁడుకావున నార
దుఁడనఁబడును ; ఆశ్రితులకు బ్ర
హ్మార్పణము సేయునట్టి నార
దమహాషియొక్క ; తత్ = ఆ,
అనఁగా వేదాంత ప్రసిద్ధమైన ;

వాక్యం = వాక్యమును; శుక్రత్వా తు = వినినంతనే; మహామునిః, మహాత్ = పూజ్యుడైన, మునిః = బ్రహ్మనుసంధానము సేయు వాఁడును; సహశిష్యః = శిష్యునితోఁ గూడిన వాఁడునై; సూర్యమాన = స్థాపించెను.

సమస్తశాస్త్రార్థములఁ దెలిసికొని జ్ఞానమునుగలిగించునట్టి కర్తానుపానము సేయుచున్న వాల్మీకిమహర్షిఁ, బ్రహ్మార్పణంబున నారదఁడుహర్షి యపఁజెంచిన వేదాంతార్థమును విని నంతనె, తానుబ్రహ్మనుభవమునుబొందుటయెకాక, శిష్యులకును ఆయర్థమునుపఁజేసించి, శిష్యునితోఁగూడినవాఁడై, యెల్లప్పుడు నావేదాంతపరమార్థా నందమునే యనుభవింపు చుండెను. అనితాత్పర్యము.

యథావత్పూజితస్తేన దేవషిః నారదస్తథా

ఆప్యహ్నే వాభ్యనుజ్ఞాత సృజగామ విహాయసం. ౧

టీక|| దేవషిః = దేవతయును బుషియునైన; సః = ఆ; నారదః = నారదుఁడు; తేన = ఆవాల్మీకిమహర్షిఁచే; యథావత్ = యథాయోగ్యముగ; పూజితః = పూజింపఁబడినవాఁడై; ఆప్యహ్నే వ = వాల్మీకిని, సంతోషపఱచియే; అభ్యనుజ్ఞాతః = అనుజ్ఞనుబొందినవాఁడగుచు; విహాయసం = ఆకాశమును ; జగామ = పొందెను.

దేవషిః యగు నారదమహాముని, వాల్మీకిచేయధోచితముగఁబూజింపఁబడినవాఁడై, యావాల్మీకినిఆ

లింగనాదులచే సంతోషపఱచి, వారియనుజ్ఞనుబొంది, యాకాశ మార్గమున, దేవలోకమునకువెల్లెను. అనితాత్పర్యము.

విశేషార్థము. — దేవషిః, దేవ = దేవతలలోపల, బుషిః = జ్ఞానపారంగతుడగు వాఁడైన (“బుష్టిగతౌ” అనుధాతువునఁబుట్టినది); సః = ఆ (వాల్మీకి జ్ఞానోపదేశము చేసిన); నారదః = జ్ఞానప్రదాతయగు నారదమహాముని; తేన = శిష్యుడగు నావాల్మీకిచేత; యథావత్ = గురువును బూజింపవలసిన రీతిని;

౨౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

పూజితః=పూజింపఁబడినవాఁడై; వాల్మీకికిఁ బరమాధోఽప దేశము
ఆపృష్ఠ్యా=సంశయములనన్నింటిని సేయుటకై యే గురుత్వాభి మాన
దీచుటచే, సంతోషపఱచి; అభ్య మును గల్పించికొనినవాఁడు కావు
నుజ్ఞాతవవ=అనుజ్ఞనుబొందినవాఁ నను, ఆయభిమానముకల్పితముకాఁ
డైయే; విహాయసం= (భావప్రధా బట్టి, యుపదేశానంతరము, మఱల
ననిదేశము) ఆకాశమగుటను; జ శాశ్వతమగునిరభిమానత్వమే సిద్ధ
గామ=పొందెను. ముగానున్నందునను, జ్ఞానోపదేశ
దేవతలలోజ్ఞానపారంగతుఁడు శానంతరమువాల్మీకికిఁగలశిష్యత్వా
నుఆశ్రీతులకు జ్ఞానమునిచ్చువాఁడు భిమానమును దనకన్ననుతక్రష్టుఁడ
నగు నారదమహాముని, వాల్మీకికిపే ను నారదుని యందలి గురుత్వాభి
దాంతపరమాధోఽపదేశముచేసి, మానమునునశించుటవలనను, మఱ
యావాల్మీకిచేగురుపూజనుబొంది, ల, నాకాశమువలెనిర్వికల్పమగుతన
యతనికిఁ గలసమస్త సంశయముల స్వరూపమును బొందెను. అనితా
నుందీచిఁ సంతోషపఱచి, తాను, త్పర్యము.

స ముహూతకంఠే తస్మిన్ దేవలోకం మునిస్తదా

జగామ తమసాతీరం జాహ్నువ్యా స్త్వ విదూరతః. ౩

టీక || తస్మిన్=ఆనారదమహా మీపమందు(ఉన్న); తమసాతీరం =
ముని ; ముహూతకంఠ=అల్పకాల తమసానదిగట్టును; జగామ = పొం
ముచే, (“ముహూర్తమల్ప కాలేపి దెను.
స్యాత్” అనినిఘంటువు ; అత్యంత ఆనారద మహాముని శీఘ్రము
సంయోగ మందు ద్వితీయ.) దేవ లోనేబ్రహ్మలోకమునకువెళ్లినవెను
లోకం=బ్రహ్మలోకమును; గతే క, వాల్మీకి, మాధ్యాహ్నిక సా
పొందఁగా; తదా=అప్పుడు; మునిః నముకై, గంగానదికి సమీపమం
=వాల్మీకిమహాముని; జాహ్నువ్యా దుండు తమసానదీతీరముఁ, జేరెను.
స్త=గంగానదికిని; అవిదూరతః=స అనితాత్పర్యము.

విశేషార్థము. — తస్మిన్ = తనగురువగు నారదమహామునిఁము పూతకం = అల్పకాలముచే ; దేవలోకం, దేవ = పరబ్రహ్మముయొక్క, లోకం = స్థానమును, అసంగా, పరబ్రహ్మస్వరూపమును; గతే = బాంధవ్యా; తదా = అప్పుడు; మునిః = బ్రహ్మను సంధానముసేయుజ్ఞానియగువాల్సికి ; జాహ్నవాః; అవిదూరతః; తమసాతీరం ; జగామ.

ఆనారదమహాముని, వాల్మీకికు పదేశించినయుత్తరక్షణము నందే, వాల్మీకి కుపదేశము సేయుటకై కల్పించికొనిన గురుత్వము మొదలగు నభిమానములను వదలి, తనయధార్థ రూపముగు బ్రహ్మత్వమునుబాంధవ్యా దినవెనుక, ఆవాల్మీకిమహర్షి, తాను బ్రహ్మచేత్ర కాంబట్టి, తనకూగర్హానుష్ఠానావశ్యకతలేక పోయినను, “యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠస్తత్తదేవేతరేజనాః, సయత్ప్రమాణం కురుతేలోకస్తదనువతకతే” (ఎద్దాని

శ్రేష్ఠుడాచరించునో, దానినేయితరజనులు నాచరింతురు ; ఆశ్రేష్ఠుడెద్దానిఁబ్రమాణముగాఁ జేయునో, దానిలోకమంతయు ననువతింతును) అనుగీతావచనమురీతిని, ఉత్తమముగు భృగువంశమునందుఁబుట్టినవాఁడును బ్రహ్మపుత్రుండగు నారదమహాషిఁకిశిష్యుఁడును జితేంద్రియత్వమహామంబుట్టి “వాల్మీకి” యను నన్వర్థాభిధానమునం బ్రసిద్ధుఁడునగు, తానే, కర్మానుష్ఠానమునువదలినచో, అజ్ఞానులును గర్మానుష్ఠానము కన్న మఱివేఱుగతిలేనివారునగు జనులు, తన్నుఁజూచి, సిద్ధముగు కర్మానుష్ఠానగతిని అజ్ఞానముచేవిడిచి, యసిద్ధముగుదాని సంపాదించినశక్తులై, నశింతురని, లోకానుగ్రహార్థమై, యప్రతిబంధకముగుకర్మానుష్ఠానమునం బ్రవతింపఁబూని, మాధ్యాహ్నాక సానము సేయుటకై తమసాతీరమునకుఁ బోయెను. అనితాత్పర్యము.

నతు తీరం సమాసాద్య తమసాయా మహామునిః

శిష్య మాహ స్థితం పార్శ్వే దృష్ట్వా తీర్థ మకదమమ్. ౮

౯౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్య సహితము.

టీక॥ సః=ఆ; మహామునిః = ద్వాజునిఁగూచిఁ; ఆహ= (వత్స
వాల్మీకిమహాముని, తమసాయాః = మూరీతిని,) చెప్పెను.
తమసానదియొక్కఁగఁగీరం = గట్టు ఆవాల్మీకిమహాముని, తమసాన
ను; సమాసాద్యతు = పొందినం దీతీరముఁజేరి, యందుబురదలేనిరే
తనె; అకదఁమం = బురదలేనట్టి; వునుజూచి, పక్కనున్నతనశిష్యు
తీర్థం = రేవును; దృష్ట్యా=చూ డగు భరద్వాజునితోనిట్లని చెప్పె
చి; పార్శ్వే=పక్కను; స్థితం = ను. అనితాత్పర్యము.
ఉన్నట్టి; శిష్యం = శిష్యుడగు భర

అకదఁమ మిదం తీర్థం భరద్వాజ నిశామయ

రమణీయం ప్రసన్నాంబు సన్తనుష్యమనోయథా. ౫

టీక॥ భరద్వాజ=భరద్వాజు రేవునుజూడుము. అనితాత్పర్యము.
డా! సన్తనుష్యమనోయథా = స విశేషార్థము. — ఉపమాన
త్వరుషుని హృదయమువలె; అక మగు సత్పురుషుని హృదయ మం
దఁమం = బురదలేనిదియును, (ప దలి పాపరహితత్వమును జలమువ
క్షాంతరమందు) పాపములేనిదియు లె నిమలముగా నుండుటయును,
ను; ప్రసన్నాంబు, ప్రసన్న=నిమల ఉపమేయమగు తీర్థమందలి బురద
లమైన, అంబు = జలముగలదియు లేకయుండుటను నిమలమైన జల
ను, (ప) జలమువలె నిమలమైన ముగలిగియుండుటనుం, చెలిపెడి,
దియును (గనుకనే); రమణీయం = అకదఁమప్రసన్నాంబుశబ్దములు,
మనోహరమైనదియునగు; ఇదం = అర్థభేదము గలిగియున్నను, శ
ఈ; తీర్థం = రేవును; నిశామ బృభేదములేనివిగావున, సాదృశ్య
య=చూడుము. మును గలిగించుచున్నవి. “అర్థత

ఓభరద్వాజుడా! సత్పురుషుని శృబ్ధితోవాపిమనాకాక్యావ్యాధిసూ
హృదయమువలె నిష్పంకమై నిమల చరం” (గ్రంథాదియందు (అనఁ
లజలమై మనోహరమై యుండు నీ గా, మంగళమునందు.) అర్థము

జలనఁగాని, శబ్దమువలనఁగాని, క్రింద సందర్భముందీ యాదికావ్య
కొంచెము కావ్యకథలు నూరించు మొక్క కథయును, నూరించు
నది.) అనువాలకారికసరణినను బడినది. అందు; “అకదమ మిదం
సంచి, వాచి? నీవని” అని యిదం” అనుటచే, పరిశుద్ధుగ
కదమ మిదం అధికం ఇచ్చి” అనునాహ్వానము జ్ఞాపితమైనది.

న్యన్యతాం కలశ స్తాత దీయతాం వల్కలం మను

ఇదమే వావగాహిష్యే తమసా తీర్థ ము త్తవమ్. ౬

టీక || తాత=నాయనా; కల=చేసెదను.

శం=జలపాత్రము; న్యన్యతాం = “ నాయనా! జల పాత్రమును
క్రిందనుంచు బడుఁగాక . మను = మునుంచుము; నాకునారచీర ని
నాకు; వల్కలం=నారచీర; దీయ
తాం = ఇవ్వఁడుఁగాక . ఉత్త
మం=శ్రేష్ఠమైన; ఇదం=ఈ; తమ అని వాల్మీకి శిష్యునితోఁజెప్పెను.
సాతీర్థమేవ = తమసానది రేవు అనితాత్పర్యము.
నండే; అవగాహిష్యే=స్నానము

ఏవ ముక్తో భరద్వాజో వాల్మీకేన మహాత్మనా

ప్రాయచ్ఛత మునే స్తస్య వల్కలం నియతో గురోః. ౭

టీక || మహాత్మనా, మహాత్ = స్వ=ఆ; మునే=వాల్మీకిమహాము
పూజ్యుఁడు, ఆత్మనా=మనస్సుగ నికి; వల్కలం=నారచీరను; ప్రా
ల; వాల్మీకేన = వాల్మీకిచేతను; ఏ యచ్ఛత=ఇచ్చెను.
వం=ఈప్రకారము, ఉక్తః=చెప్పఁ ఈప్రకారము, మహాత్ముఁడగు
బడినవాఁడును; గురోః=గురువున వాల్మీకి యడుగఁగా , గురువిధే
కు; నియతః= విధేయఁడనైన ; యుండైనభరద్వాజుఁ, డావాల్మీకికి
భరద్వాజః = భరద్వాజుఁడు; త నారచీరనిచ్చెను. అనితాత్పర్యము.

౧౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

సశిష్యహస్తా దాదాయ వల్కలం నియతేంద్రియః

విచచారహ పశ్యంస్త త్సర్వతో విపులం వనమ్. ౮

టీక || నియతేంద్రియః, నియతః చుచు; విచచార= తిరిగెను. హ= త = నిగ్రహించు బడిన, ఇంద్రియః=ఇంద్రియములుగల; సః= ఆవాత్మికి, భరద్వాజుని చేతి ఆవాత్మికి; శిష్యహస్తాత్, శిష్య= నుంచి నారచీరను బుచ్చివొని, తా శిష్యునియొక్క, హస్తాత్ = చేతి నిండియ నిగ్రహము గలవాడై నుంచి; వల్కలం=నారచీరను; ఆ నను, విశాలమగునావసము నంత దాయ=తీసికొని; విపులం=విశాలము జూచుచు, సంవరించెను; లమైన; తత్=ఆ; వనం=వనమును; ఆత్పర్యము. అనితాత్పర్యము. సర్వతః=అంతటను; పశ్యం=చూ

త స్యాభ్యాశేతు మిధునం చరంత మనపాయినం

దదర్శ భగవాంస్తత్ర క్రౌంచయో శ్చారునిస్వనమ్. ౯

టీక|| భగవాన్=మాహాత్మ్య లయొక్క; మిధునం = ఆటముగల ముగలవాత్మికి; (“భగశ్శ్రీ” కామ జతను; దదర్శ=చూచెను. మాహాత్మ్య వీర్యయత్నార్గ కీ శాపానుగ్రహాది మాహాత్మ్య తి=ష” అనియమరము); తత్ర = ముగల వాత్మికిమహాషిఁ, యావ ఆవనమునందు; తస్య=ఆ రేవునకు; నములొ నాతమసా తీర్థ మున అభ్యాశేతు=సమీపమునందే; చ కు సమీపముననే, సంవరించుచు రంతం= తిరుగుచున్నదియు; అన మనోహరంబుగఁ గూయు చున్నది పాయినం=ఎడఁబాటులేనిదియు; యు త్తణకాలమైన నెడఁ బాటులే చారునిస్వనం, చారు=మనోహర నివియునగుక్రౌంచపక్షిచంపతులం మగు, నిస్వనం = ధ్వనిగలదియున జూచెను. అనితాత్పర్యము గు; క్రౌంచయోః = క్రౌంచపక్షు ఇందు, వత్సమాణప్రకారము

గఁ, గావ్యకథయు సూచించఁబడి నది. — భగవాన్ = మాహాత్మ్య ముగల (అనఁగా, త్రైకాలికజ్ఞాన ముగల, అనుట) వాల్మీకిమహర్షిః; తస్య = ఆసముద్రమునకు; అభ్యాశే తు = సమీపమందే; తత్ర = ఆలం కాపురియందు; చరంతం = భోగ ములననుభవింపుచున్నదియు (“చర గతిభక్షణయోః” అనుధాతువునఁ బుట్టినది) అనపాయినం = బ్రహ్మవర మహిమవలన, బహుకాలమునుండి యపాయములేనిదియు; దారునిస్వ నం = మనోహరమగువీణానాదము గలదియు నగు; క్రౌంచయోః = కు టిలులగు రాక్షసులయొక్క (“కుం

చగతికౌటిల్యాల్పీ భావయోః” అ నుధాతువునఁబుట్టినది); మిధునఁ = ఆలుమగలజతను; దదర్శ = తెలిసి కొనెను.

భూతభవిష్యద్వృత్త మాన జ్ఞానముగలయావాల్మీకిమహర్షిః, సముద్ర తీరమందున్న లంకాపురి యందు సమస్త భోగములననుభ వింపుచు, బ్రహ్మదేవునివరమునంజే సి దీఘకాలమునుండి యపాయ ములేక, మనోహరంబగువీణానాద ముమొదలగు శ్రీహారసంబలం దే లుచున్నరాక్షసదంపతుల నెఱింగె ను. అనితాత్పర్యము.

తస్మాత్తు మిధునా దేకం పుమాంసం పాపసిశ్చయః
జఘాన వైరనిలయో నిషాద స్తస్య పశ్యతః. ౧౦

టీక॥ పాపసిశ్చయః, పాప = కూరమగు, సిశ్చయః = నిణాయ ముగలవాఁడును; వైరనిలయః, వై ర = పగకు, నిలయః = స్థానమునైన; నిషాదః = బోయవాఁడు; తస్మాత్ = ఆ; మిధునాత్ = క్రౌంచపక్షులజత నుడగ్గఱి (ల్యబ్లోపమందుఁ బంచ మి); ఏకం = ఒకఁడైన; పుమాంసం

తు = పురుషపక్షినిమాత్రము; పశ్య తః = చూచుచున్న, తస్య = ఆవాల్మీకి మునినాదరింపక (అనాదరమందు పక్షి); జఘాన = చంపెను.

సమస్త జంతువులయందును స హజమైన పగగలిగి క్రూరముగాజీ వించుచుండు నొక బోయవాఁడు, ఆక్రౌంచపక్షి దంపతులను డగ్గఱి,

౨౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

యందొక టైనపురుషపక్షిని, దానిఁ
కూచుచున్న వాల్చీకి మహా మునిగ
గూడనాదరింపక, చంపెను. అని
తాత్పర్యము.

విశేషార్థము. — ఇందును ప
త్యమాణరీతిని గావ్యకథ సూచింప
మైనది. — పాపశిశ్యుని = దుష్టుఁ
డనునిఁగయముగలవాఁడను; (అ
నఁగా, రావణుఁడు దుష్టుఁడని ని
శ్చయించినవాఁడనుట); వైరని
యః = దుష్టులతోటి పగకు స్థానభూ
తుఁడునైన నిషాదః = సమస్తజం
బులకు నాధారభూతుఁడైన విష్ణు
పుత్రః = పీదంత్యత్రసర్వాణిజగంతీతి
షాదః; వీనియందు సమస్తజగ
లనుండును గావున “నిషాదుఁ”డన
బడును; తస్మాత్ = ఆ; ఊహుచు

త్ = రాక్షసదంపతుల డగ్గఱి; ఏ
కం = ఒకఁడైన; పుమాంసంతు = పు
రుషుఁడగు రావణుని మాత్రము;
పశ్యతః = చూచుచున్న; తస్య = ఆ
రాక్షసదంపతులలోఁ గల య
గమందోదరినాదరింపక (అనఁగా
యందోదరిని జంపకయనుట.); జ
సూన = చంపెను.

దుష్టులయందు సహజమైన వై
రము గలిగి సమస్త జగంబులకునా
ధారభూతుఁడై వెలుంగుచున్న శ్రీ
మహావిష్ణువు, ఆ రాక్షసదంపతుల డ
గ్గఱి, యందొక టైన రావణుఁడు ప
రమదుష్టుఁడని యెఱింగి, యదుష్టు
యగుమందోదరిని బీడింపక, యా
రావణుని మాత్రము, చంపెను. అని
తాత్పర్యము.

తం శోణిత పరీతాంగం వేష్టమానం మహీతలే

భార్యాతు నిహతం నృష్ట్య దురావ కరుణాం గిరమ్. ౧౧

వియుక్తా పతినా తేన ద్విజేన సహ చారిణౌ

తామ్రశీషేణ మత్రేన పత్రిణా సహితేన వై. ౧౨

టీక॥ భార్యాతు = క్రొంచెయు; ప
తినా = పెనిమిటియును; సహ
చారిణౌ = కూడఁ దిరుగునదియు

ను; తామ్రశీషేణ, తామ్ర = ఎఱువ
గు, శీషేణ = తలగలదియును; మ
త్రేన = మడించినదియును; పత్రి

ణా=ప్రళస్తములగు తైక్కలు గ
లదియును; సహితేన=మనస్సంగ
త్యముగలదియునగు (“వై” అనునది
పాదపూరణార్థము); తేన=ఆ; ద్వి
జేన=మగపక్షిచే; వియుక్తా=విడు
వబడినదై; నిహతం=చంపక బడిన
దియును (గనుకనే); మహీతలే=
భూతలమందు; వేష్టమానం=పొర
లుచున్నదియును= శోణితపరీతాం
గం, శోణిత = నెత్తురుచే, పరీతం=క
ప్పక బడిన, అంగం=శరీరముగలది
యునగు; తం=ఆక్రాంతమును; దృ
ష్టా=చూచి; కరుణాం=కనికరము
నుబుట్టించెడి; గిరం=వాక్కును; రు
రావ=పలికెను.

భార్యయగుక్రాంచి, ప్రళస్తము
లగు తైక్కలును ఎఱ్ఱనితలయునుగ
లిగిరతిపరవశతచే బ్రకాశింపుచుం
దనకుం బెనిమిటయై సహచారియై
మనఃప్రియమైయున్న క్రాంచముచే
విడువబడినదై బోయవానిచేజం
పక బడినేలం బొరలుచు నెత్తుటం
దోగి పడియున్నయా క్రాంచము
నుజూచి, కనికరమువృట్టునట్టులేడ్చె
ను. అనితాత్పర్యము.

విశేషార్థము. — ఈశ్లోకము
లయందుమందోదరీప్రలాపముసూ
చితమైనది. — భార్యతు = మం
దోదరియును; పతిగా; సహచారి
ణా; తామ్రశీషేణ=రత్నవయ
కిరీటముచే నెఱ్ఱగానుండు తలగ
లవాడును; పత్రిణా=వాహనాదు
లతోఁ గూడియుండువాడును; మ
త్తేన=బ్రహ్మవరమువలనమదించిన
వాడును; సహితేన=ఇంద్రజిత్తుం
భకణాదులగుహీతులతోఁ గూడి
నవాడునైన; తేన=ఆ; ద్విజేన=
బ్రాహ్మణుడగురావణునిచే; వి
యుక్తా; నిహతం; మహీతలే; వేష్ట
మానం; శోణిత పరీతాంగం; తం=
ఆరావణుని; దృష్టా; కరుణాం; గి
రం; రురావ.

పులస్త్యపంశమునందుం బుట్టి
బ్రహ్మదేవునివలనవరము పొందియె
దురులేకగర్వించి కుంభ కణాది
హీతులతోఁగూడి మణిమయకీటా
లంకృత శిరస్సుండైవెలింగెడి తన
ప్రియుండైన పెనిమిటిచేవిడువబడి
నదై, యామందోదరి, విష్ణుదేవునిచే
జంపకబడినేలంబొరలుచు నెత్తుటం

౧౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

దోగిపడియున్న తన పెసిమిటి యట్టునట్టు లేచెను. అని తాత్పర్యము.

గురావణునిజూచి, కనికరము

తదాతు తం ద్విజం దృష్ట్వా నిషాచేన నిపాతితన్.

ఋషే ధమాత్తన స్తస్య కారుణ్యం సమపద్యత. ౧౩

టీక॥ తదాతు=అప్పుడె; నిషాచేన=హాయవానిచే; నిపాతితం=పడఁ ద్రోయఁబడిన; తం=ఆ; ద్విజం=పక్షిని; దృష్ట్వా=చూచి; స్థితస్య(అధ్యాహృతము)=ఉన్నట్టి; ధమాత్తనః=ధమః స్వభావుడైన; తస్య=ఆ; ఋషే=వాల్మీకిమహాషికి; కారుణ్యం=దయ; సమపద్యత=కలిగినది. తాత్పర్యము సులభము.

విశేషార్థము.—౧౩ పదము వ్యాధి సూచనము సేయఁ బడినది.

ది.—తదాతు=అప్పుడె; నిషాచేన=విష్ణువుచే; నిపాతితం; తం; ద్విజం = బ్రాహ్మణుఁడు గురావణుని; దృష్ట్వా; స్థితస్య; ధమాత్తనః; తస్య; ఋషే; కారుణ్యం=జుగుప్స; సమపద్యత=కలిగినది.

ఆరావణుని, విష్ణురూపుడగు రాముఁడుచంపరాజు బాదుచున్న ధమః స్వభావుడైన యావాల్మీకిమహాషికి “అధమాత్తునిస్త్రరణముగూడనయంగళకరము” అని జుగుప్స కలిగినది. అని తాత్పర్యము.

తతః కరుణవేదిత్వా చధర్మోఽయ మితి ద్విజః

నిశామ్య రుదతీం కౌచీ నిదం వచన వబ్రవీత్. ౧౪

టీక॥ తతః=పిమ్మట; ద్విజః=బ్రాహ్మణుడగువాల్మీకిమహాషి; రుదతీం=పద్మచన్ద్ర; కౌచీం=ఆడుకొంచపక్షిని; నిశామ్య=చూచి; కరుణవేదిత్వా=దయఁబొందినవాడగుటవలన; అయం=ఈరతి

కాలవధము; అధర్మః=ధర్మముకాదు; ఇతి=అనియుత్వా (అధ్యాహృతము)=తలఁచి; ఇదం=ఈ(వత్సమాణముగు); వచనం=వాక్యమును; అబ్రవీత్=పలికెను.

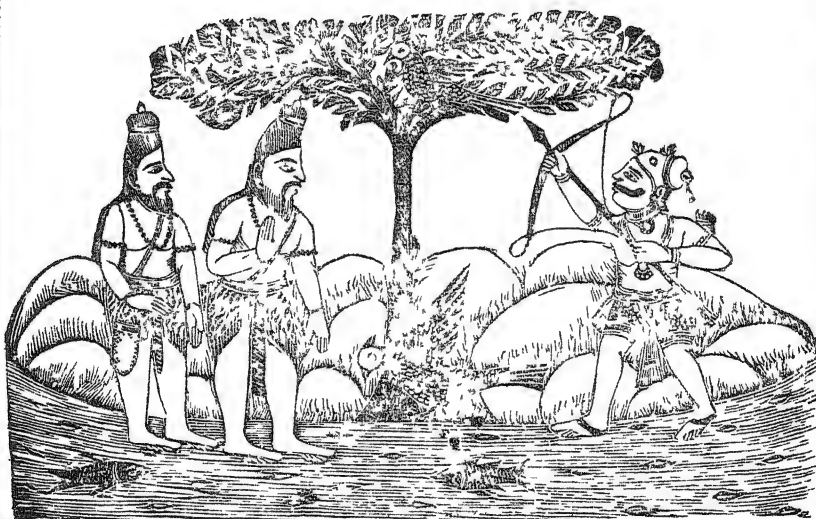
అటుపిమ్మట, ఆవాల్మీకిమహా

ముని, యేడ్చుచున్నకొంచిన జూచి, దయగలవాడై, “రతికాలమందు జంపుట పాడిగాదు” అని శలగచుచు, నిట్లనిచెప్పెను. అనితాత్పర్యము.

విశేషార్థము. — తలః ; స్త్రీ జః ; రుదతం ; క్రౌంచీ = రాక్షసస్త్రీ యగు మందోదరిని ; నిశావ్యః ఆయం = ఈ పరభార్యన సహరించుట ; అధమః ఇతి = పాడికాదః ; మత్వా = తలంచిన ; కరుణ వేదిత్వా తే =

జుగుప్సించిన వాడగుట వలన ; ఇనం ; వచనం ; అబ్రవీత్.

అటుపిమ్మట, వాల్మీకి మహర్షి, యేడ్చుచున్న మందోదరిని జూచి, “పరభార్య న సహరించిన యీరావణుడెప్పుడై నీ శిని బొందినాడని కాబట్టి, పరభార్యన సహరించుట యెంతమాత్రము సుధర్మముకాదు” అని శలించి, జుగుప్సించిన వాడై, యిట్లనిచెప్పెను. అనితాత్పర్యము.

భరద్వాజుడు వాల్మీకి క్రౌంచపక్షులు బోయవాడు
మానిమాద ప్రతిష్ఠాం త్వమగమ శ్శాశ్వతీ స్సమాః
య త్కౌంచమిధునా గేక మవధిః కామమోహితమ్. ౧౫

౧౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

టీక || అమ = నిర్భాగ్యుడై వ్రమొడుట, నిగ్గమించినట్లొకము. కా
న ; నిషాద = బోయవాడా , వునన , గేవలశాపరూపము కాం
స్వం=నీవు; యత్=ఏకారణమువల దగను. ఇదియొకవిధమునకును
న . క్రౌంచ మిధునాత్ = క్రౌంచమున గళము.” అనిపూర్వాచార్యులు వ
చించిరి.—
మోహితం, కామ=మన్తధునిచే, మానిషాద = లక్ష్మికినివాస
మోహితం=మోహమునుబొందఁ స్థానమైన విష్ణువా (నిషేదశ్యస్త్రీ
జేయఁబడిన ; ఏకం=ఒకదాని; ఇతినిషాదః, దీనియం దుండును ,
వధీః=చంపితివో; తత్ (అధ్యా గాబట్టి , “నిషాదః” అనంబడు
హృతము)=ఆకారణమువలన; శా ను, అనఁగా నివాస స్థానము);
శ్వతీః=స్థిరములైన; సమాః=సం త్వం = నీవు ; యత్ = ఏకారణ
వత్సరములయందు (అత్యంత సం మున; క్రౌంచమిధునాత్=రాక్షస
యోగమందు ద్వితీయ) ; ప్రతి దంపతులగు రావణమందో దరుల
ష్టాం = ఉండుటను; మాగమః= డగ్గటి; కామమోహితం=మన్తధ
పొందకపోదువుగాక. పరవశమగు; ఏకం=ఒకతైనరావ
ణుని; అవధీః=చంపితివో; తత్ = ఆకారణమున; శాశ్వతీః=స్థిరము
లైన; సమాః=సంవత్సరములయం లైన; సమాః=సంవత్సరములయం
దు; ప్రతిష్ఠాం=మాహాత్మ్యమును. దు; ప్రతిష్ఠాం=మాహాత్మ్యమును.
ప్రతిష్ఠాస్థితిమాహాత్మ్యే” అనివై (“ప్రతిష్ఠాస్థితిమాహాత్మ్యే” అనివై
జయంతి); అగమః = పొందెదవు
గాక.

“నిర్భాగ్యుడైన యోబోయ వాడా! క్రౌంచసత్త్వి దంపతుల ఓశ్రీనివాసుడా! రావణమందో
డగ్గటి , యందు మన్తధపరవశమ దరులను రాక్షసదంపతుల వద్దకుఁ
గునొకదానిం, జంపితివి , కావున బోయి , వారిలో నొకఁ డును
నీవు, శాశ్వతకాలముప్రతిష్ఠనుబొం దరలను రాక్షసదంపతుల వద్దకుఁ
దక పోయెదవుగాక; అనిపలికెను. బోయి , వారిలో నొకఁ డును
అనితాత్పర్యము.

విశేషాధము.— “ఇది బ్ర హ్మనుగ్రహమునంజేసి, శ్రీమద్వా త్త్రికిమప- షి=ముఖము వలన, మొ

మానిషాద = లక్ష్మికినివాస
స్థానమైన విష్ణువా (నిషేదశ్యస్త్రీ
ఇతినిషాదః, దీనియం దుండును ,
గాబట్టి , “నిషాదః” అనంబడు
ను, అనఁగా నివాస స్థానము);
త్వం = నీవు ; యత్ = ఏకారణ
మున; క్రౌంచమిధునాత్=రాక్షస
దంపతులగు రావణమందో దరుల
డగ్గటి; కామమోహితం=మన్తధ
పరవశమగు; ఏకం=ఒకతైనరావ
ణుని; అవధీః=చంపితివో; తత్ = ఆకారణమున; శాశ్వతీః=స్థిరము
లైన; సమాః=సంవత్సరములయం
దు; ప్రతిష్ఠాం=మాహాత్మ్యమును.
ప్రతిష్ఠాస్థితిమాహాత్మ్యే” అనివై
జయంతి); అగమః = పొందెదవు
గాక.

ఓశ్రీనివాసుడా! రావణమందో
దరులను రాక్షసదంపతుల వద్దకుఁ
బోయి , వారిలో నొకఁ డును

ఓశ్రీనివాసుడా! రావణమందో
దరులను రాక్షసదంపతుల వద్దకుఁ
బోయి , వారిలో నొకఁ డును

మన్నధపరవశుడైనీతాదేవినపహరించినవాఁడునగు రావణునిజంపితి వికాపున, నీవు, శాశ్వతకాలముమా హాత్మ్యమును, బొందితివి. అనితాత్పర్యము.

“కావ్యాధః సూచనంకైశ్చిన్నాం ద్యామేవనిరూప్యతే” (మంగళశ్లోకమునందే, కొందఱిచేఁ , గావ్యకథాసూచనము నిరూపింపఁ బడుచున్నది) అనునాలంకారిక వచనముననుసరించి, యిచ్చట , రామాయణకథయంతయు , సంక్షేపముగా, సూచింపఁబడినది. — “మానిషాద” అనుశబ్దముచే, సీతావివాహపర్యంతమగు బాలకాండకథసంగ్రహింపఁ బడినది “ప్రతిష్ఠాంత్యమగమశ్శాశ్వతీస్సహాః” అనుటచేఁ, పితృవచనపరిపాలనమనెడు మాహాత్మ్యముఁబొందుటను దెలుపు నట్టి యయోధ్యాకాండకథ, సూచింపఁ బడినది. ఈవాక్యముచేతనే, యరణ్యకాండకథయును జూపఁబడినది. “క్రాంచమిధునాదేకమవధిః కామమోహితం” (“క్రాంచశబ్దము, క్రంచగతికొటిల్యావృత్తిభావయోః” అను

ధాతువునఁబుట్టినది. క్రాంచమిధునం” కుటిలులగు వానర దంపతులనుట.) ఈవాక్యముచే, కుటిలులగు వానరదంపతులైనతారావాలలలో నొకఁడును సుగ్రీవ భార్యనప హరించిన వాఁడునగు వాలిని జంపితివి” అనుసంధాముచే, కిష్కింధా కాండకథయును సూచితమైనది. క్రాంచా=అవృత్తభూతులు, అనఁగా, కృశులనుట. ఈవాక్యముచేతనే, కృశులగు సీతారాములలోనొకతెయగుసీతాదేవి, నపహరించి మిక్కిలి, పీడించితివి” అని, సీతాదేవివిరహదుఃఖమునువణింపఁబడు సుందర కాండ కథయును, దెల్పఁ బడినది. దీనిచేతనే, “రాక్షసదంపతులగు రావణ మందోదరులలో నొకఁడైన రావణుని జంపితివి” అని, యుద్ధకాండకథయును గ్రథితమైనది. ఈవాక్యముననే, (మానిషాద=ఓశ్రీనివాసుఁడా, అనగా, ఓదైవమాఅనుట) ఓదైవమా! పూర్వమరణ్య వాసమున, ననుభవింపఁబడినవియోగదుఃఖమునంజేసి యత్యంత కృశులగు సీతారాము

౧౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

లలో నొక తెయగు సీతాదేవిని మ పీడించితివి" అని, యు త్తరకాండ
అల నరణ్యములోఁ జేర్చి మిక్కిలి కథయును జెప్పఁబడినది.

తస్యైవం బ్రువత శ్చింతా బభూవ హృది వీక్షతః

శోకాతేన నాస్య శకునేః కిమిదం వ్యాహృతం మయా. ౧౬

టీక వీక్షతః = చూచుచున్న	ఈవాక్యము; కిం=ఎట్టిది! ఇతి (అ
వాడును; ఏవం=ఇప్పుడు చెప్పఁ	ధ్యాహృతము)= అని; చింతా=
బడినట్లు; బ్రువతః= పలుకుచున్న	తలఁపు; బభూవ=కలిగెను.
వాడు నగు; తస్య= ఆవాల్కిమి	ఆ క్రొంచ దంపతులను జూచి
హషికి; హృది=మనస్సునందు ;	మానిషా దేత్యాదివాక్యమును బ
అస్య=ఈ; శకునేః= పక్షినిమిత్త	లికిన యావాల్కిమి మ హషికి ,
ము; శోకాతేన, శోక = దుఃఖ	హృదయమునందు, "ఈపక్షింజూ
ముచే, ఆతేన= పీడింపఁబడిన ;	చి దుఃఖితుడనైన నేనెట్టి వాక్య
మయా=నాచేత; అద్య=ఇప్పుడు;	మును బలికితిని!" అని చింత వుట్టి
వ్యాహృతం=పలుకఁబడిన; ఇదం=	నది. అనితాత్పర్యము.

చింతయన్ స మహాప్రాజ్ఞ శ్చకార మతిమాన్ మతిమ్

శిష్యం చైవాబ్రవీ ద్వాక్య మిదం స మనిపుంగవః. ౧౭

టీక మహాప్రాజ్ఞః=పూజ్యుఁ	యే; అబ్రవీత్ = పలికెను.
డగుపండితుఁడును; మతిమాన్ =	మహా పండితుఁడును బుద్ధిమం
బుద్ధిమంతుఁడునగు; సః=ఆవాల్కి	తుఁడునగు వాల్కిమిమహామని యీ
కి; చింతయన్ = చింతింపుచు; మ	ప్రకారమాలోచన సేయుచు, వ
తిం=నిశ్చయమును; చకార=చేసె	త్యమాణప్రకారముగనిశ్చయించి.
ను. చ=మఱియు; సః=ఆ; ముని	శిష్యునితో నిట్లు చెప్పెను. అనితా
పుంగవః=మునులందు శ్రేష్ఠుడైన	తాత్పర్యము.
వాల్కికి; శిష్యమేవ=శిష్యునిగూర్చి	

పాదబద్ధోఽక్షరసమస్తంత్రీలయ సమన్వితః

శోకాతఃస్య ప్రవృత్తో మే శ్లోకో భవతు నాన్యథా. ౧౮

టీక || శోకాతఃస్య, శోక = దుఃఖముచే, అతఃస్య = పీడింపఁ బడిన; మే(పంచమ్యధః మందు వ ప్తి)=నావలన; ప్రవృత్తః=పుట్టిన దియు; పాదబద్ధః, పాద=నాలుగు పాదములచే, బద్ధః = నియత మైనదియు; అక్షరసమః, అక్షర=ప్రతిపాదాక్షరములచేతను, సమః= సమానమైనదియు; తంత్రీలయ సమన్వితః, తంత్రీ= వీణెతంతులతో ను, లయ=నృత్తగీతవాద్యములసమః సరామముతోను, సమన్వితః=కూడినదియున్న (అనఁగా, వీణెయందారోపించి నృత్తగీతవాద్యములతోఁబాడుటకు యోగ్యమైనదనుట. "నాశేసంశ్లేషణేతౌర్యత్రిక సామ్యే

భవేల్లయః" అనిరత్నమాల. తౌర్యత్రిక మనఁగా, నృత్తగీతవాద్యము); అయం(అధ్యాహృతము) ఈగ్రంథము; శ్లోకః=శ్లోకముగా; భవతు = అగుఁగాక, అన్యథా=వేరువిధముగ;న (భవతు)=కాక పోవుఁగాక.

దుఃఖితుండనైననాముఖము వలననిగఁపించి నాలుగు పాదములు గలదై ప్రతిపాదమును సమసంఖ్యగలయక్షరములతోఁగూడినదై వీణెయందారోపించి నృత్తగీతవాద్యములతోఁ బాడఁదగియున్న ఈగ్రంథము, శ్లోకమనుషేరం బ్రసిద్ధమగుఁగాక, మఱివేరుషేరం జెప్పఁదగదు. అనితాత్పర్యము.

శిష్యస్తు తస్య బ్రువతో మునే ర్వాక్య మనుత్తమమ్

ప్రతి జగ్రాహ సంహృష్టస్తస్య తుష్టో భవద్ధరుః. ౧౯

టీక|| శిష్యస్తు=శిష్యుడైనభరద్వాజుఁడును; తస్య=ఆ; మునే=వాల్మీకి మహాముని; బ్రువతః=చెప్పుచుండఁగా; అనుత్తమం=తనక

న్న మఱియొక శ్రేష్ఠపదార్థము లేనిదగు; వాక్యం=మానిషాదేత్యాదివాక్యమును; ప్రతిజగ్రాహ=ప్రతిగ్రహించెను; గురుః=గురువైనవా

౯౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

శ్రీకిమహాముని; తస్య=ఆభరద్వా చున్న, మునిషాఽత్యాది వాక్య
 జాని విషయమై; తుష్ట=సంతసించి మును, వాగ్విధేయముగాఁ జేసికొ
 నవాఁడుగా; అభవత్ = ఆయెను. నెను; వాల్మీకి మహామునియును,
 భరద్వాజుఁడు, తనగురువగు అందుకుఁగాఁ, దనశిష్యునియందుఁ,
 వాల్మీకిమహామునిచేఁ జెప్పఁబడి, బ్రీతిగలవాఁ డాయెను. అనితాత్ప
 శ్రీమద్రామాయణార్థః సంగ్రహ ర్యము.
 మగుటచే సర్వోత్తమమై వెలుంగు

సోభిషేకం తతః కృత్వా తీర్థే తస్మిన్ యధావిధి

తమేవ చింతయన్నధా ముపావతతత వైమునిః. ౨౦

టీక॥ తతః = అటుపిమ్మట ; దిపాదపూరణార్థము.)
 సః=ఆ; మునిః=వాల్మీకిమహాముని; ఆపిమ్మట, వాల్మీకిమహాముని,
 తస్మిన్=ఆ; తీర్థే=తమసాతీర్థ యాతమసా తీర్థమునందు, య
 మందు; యధావిధి=యధాశాస్త్ర ధాశాస్త్రముగ, మాధ్యాహ్నాక
 ముగ; అభిషేకం = స్నానమును; స్నానమునరించి, యాకస్మికము
 కృత్వా=చేసి; తం=ఆ; అర్థమే గఁ దననోటనుండి, ఛందోబద్ధము
 వ=ఆకస్మికముగ, ఛందోబద్ధశ్లోక ను బరమార్థప్రతిపాదకము నగు
 ము పుట్టుటనే; చింతయన్=చింతి శ్లోకమువెడలుటనుగుఱించియే చిం
 చుచు; ఉపావతత= ఆశ్రమమున తింపుచు, నాశ్రమము తట్టుమఱలె
 కుఁ బోవమఱలెను (“వై” అనున ను. అనితాత్పర్యము.

భరద్వా జస్తత శ్చియ్యో వినీత శ్శృతవాక్ మునిః

కలశం పూణా మాదాయ పృష్ఠ తో ను జగామహ. ౨౧

టీక॥ తతః=పిమ్మట; శిష్యః=శి ములు తెలిసినవాఁడును ; మునిః=
 ష్యుఁడును ; వినీతః=వినయముగల బ్రహ్మను సంధానము సేయువాఁ
 వాఁడును; శృతవాక్ = శాస్త్ర డునగు; భరద్వాజః=భరద్వాజుఁ

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౯౩

దుఃపూణం=నిండిన; కలశం=జల టింగి , బ్రహ్మనుసంధానము సే
పాత్రమును; ఆదాయ=తీసికొని; యుచు వాల్మీకికి శిష్యుడై యు
పృథ్వుతః=వెనుకను ; అనుజగామ న్న భరద్వాజుడు, జలపూణము
హ=వెంబడించెను. గు కలశమును దీసికొని , యావా

వాల్మీకిమహాముని యాశ్రమ త్మీకిని వెంబడించెను . అనితాత్ప
ముతట్టు మఱలగానే, వినయసం ర్థము.

పన్నుడై సమస్తశాస్త్రముల నె

సప్రవిశ్యా శ్రమపదం శిష్యేణ సహ ధమేవిత

ఉపవిష్టః కథాశ్చన్యో శ్చకార ధ్యాన మాస్థితః. ౨౨

టీక || ధమేవితః; ధమ = సేను.

ధమములను; విత్ = ఎఱింగిన ; సమస్త ధమముల నెఱింగిన

సః=ఆవాల్మీకి; శిష్యేణ సహ=శి యా వాల్మీకి మహాముని , శిష్యుని

ష్యునితోఁగూడ; ఆశ్రమపదం= ఆ తోఁగూడ నా శ్రమమును బ్రవేశిం

శ్రమస్థానమును; ప్రవిశ్య=చొచ్చి; చి, సుఖాననంబునఁ గూఁపండి ,

ఉపవిష్టః= కూఁపండిన వాడై; ' అకారణముగ బోయివాడు చా

ధ్యానం = అకారణముగ బోయఁ రు స్వరంబగు క్రౌంచమును జంపు

వాడు క్రౌంచమునుజంపుట, ఆక ట, ఆకస్మికముగఁదననోట ఛందో

స్మికముగ దననోట ఛందోబద్ధ మ బద్ధమును విచిత్రార్థప్రతి పాదక

గుశ్లోకము వెడలుట, వీటిని గుఱిం మునగు శ్లోకరూప వాక్యము వెడ

చినచింతను; ఆస్థితః (ఏవ)=పొం లుట" వీటినిగుఱించి, చింతింపుచు

దినవాడైయె; అన్యః=ఇతరము నే, బ్రహ్మయజ్ఞ పారాయణము

లైన; కథాశ్చ=బ్రహ్మయజ్ఞ పా మొదలగు క్రియా కలాపము నిర్వ

రాయ తాదులను; చకార = చే తింఁచెను. అనితాత్పర్యము.

ఆజగామ తతో బ్రహ్మ లోక కతా స్వయంప్రభుః
చతుర్ముఖో మహాతేజా ద్రష్టుం తం మునిపుంగవమ్. ౨౩

టిక || తతో=అటు వెనుక; లోకముటకు; ఆజగామ = వచ్చెను.
కర్తా, లోక=లోకములను, కర్తా, అటు వెనుక , సమస్తలోకము
చేయువాఁడును; ప్రభుః = లోకములను సృజించువాఁడును సమస్త లో
ములకు, స్వామియును; చతుర్ముఖః=నాలుగు మొగములు గలవాఁడును కధిపుండును నాలుగు మో
ఖః=నాలుగు మొగములు గలవాఁడును ములచే నొక్కట నాలుగు వేద
డును; మహాతేజాః, మహత్=అముల నుచ్చరింప సమర్థుండును
తిశయించిన, తేజాః=ప్రభావము మహా ప్రభా వుండునగు బ్రహ్మ
గలవాఁడు నగు; బ్రహ్మ=నలువ ; దేవుండు మునిశ్రేష్ఠుండైన యావా
మునిపుంగవం = మునిశ్రేష్ఠుండగు; శ్రీకి మహామునిం జూడనే తెంచెను.
తం= ఆవాశ్రీకిని; ద్రష్టుం = చూ ఆనితాత్పర్యము.

వాశ్రీకిరథ తం దృష్ట్వా సహ సోత్థాయవాగ్యతః

ప్రాంజలిః ప్రయతో భూత్వా తస్థౌ పరమ విస్తి తః. ౨౪

టీక || అధ = విమ్మట; వాల్మీకి = వాల్మీకిమహాముని; తం = ఆ బ్రహ్మదేవుని; దృష్ట్యా = చూచి; సహసా = శీఘ్రముగ; ఉత్థాయ = లేచి; పరమవిస్థితః = మిక్కిలియూత్సర్గమును బొందిన వాడై; వాగ్యతః = నిగ్రహింపఁ బడినవాక్కుగలవాఁడును (అనగా మానముగలవాఁడనుట) ; పాంజలిః = ఉత్కృష్టమగుచేమోడ్పు గలవాఁడును ; పర్యాయతః = పరిశుద్ధుఁడును; భూత్వా = అయి; తస్థా = నిలిచెను.

వాల్మీకి మహాముని బ్రహ్మదేవునిఁ బూజించుచునే, “ఊర్ధ్వం ప్రాణా

హ్యుత్క్రమంతియూనస్థవిర ఆగతే, ప్రత్యుత్థానాభివాదాభ్యాం పునస్తాకప్రతిపద్యతే” (ముదుసలివాఁడుదగ్గిఁ జకు వచ్చుచుండఁగ నేపాయపువాని ప్రాణంబులుపైకిఁ బోవంజూచును. అతఁడెదుర్కొనుటనవస్తరించుటలచే మఱల, వానిఁ బొందును.) అనుశాస్త్రమురీతిని, దన ప్రాణములు పోజూచుననుభయంబున దిగ్గనలేచి, మిక్కిలియూత్సర్గమును బొందినవాడై, మానముధరించి, చేమోడ్పు గీలుకొల్పి, పరిశుద్ధ హృదయంబుడై, నిలిచెను. అనితాత్పర్యము.

పూజయామాస తందేవం పాద్యాఘ్నాః సన వందనైః

ప్రణమ్య విధి వచ్చేనం పృష్ట్యా నామయ మవ్యయమ్. ౨౫

టీక || సః (అధ్యాత్మతము) = ఆవాల్మీకి; తం ఏనం = ఆయీ; దేవం = బ్రహ్మదేవుని ; విధివత్ = శాస్త్రీయరీతిని; ప్రణమ్య = నమస్కరించి; అవ్యయం = అవిచ్ఛిన్నమగు; అనామయంచ = కుశలమును ; పృష్ట్యా = అడిగి ; పాద్యాఘ్నాః సన వందనైః, పాద్య = పాదములకు జలము నిచ్చుటచేతను, అఘ్నా =

పూజాయోగ్యమగు జలమును సమపిండుటచేతను; అసన = పీఠమునమపిండుటచేతను; వందనైః = స్తుతించుట చేతను; పూజయామాస = పూజించెను.

వాల్మీకిమహాముని , బ్రహ్మదేవుని, యథాశాస్త్రముగ నమస్కరించి, యవిచ్ఛిన్నమగు కుశలమును బ్రచ్చించి, యఘ్నపాద్యాసనము

౯౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

లచేతను, స్తుతులచేతను, బూజించెను. అనితాత్పర్యము.

అధోపవిశ్య భగవా నాసనే పరమాచితే

వాల్మీకయే మహాషణ్యే సందిదేశాసనం తతః.

టీక॥ అధః=తర్వాతను ; భగవాన్=మహాత్మ్యముగల బ్రహ్మచేను.

దేవుడు ; పరమాచితే , పరభగవంతుఁ డగు బ్రహ్మదేవుఁడు, పరమపూజితమగు నుత్తమబడిన ; ఆసనే=ఆసనమందు ; ఉపసనమందుఁ గూచుండి, ఋషిశ్రేష్ఠి = కూచుండి ; మహాషణ్యే=ఋషిశ్రేష్ఠుఁడగు ; వాల్మీకయే=ఋషిశ్రేష్ఠుఁడగు ; వాల్మీకయే=వాల్మీకికొఱకు ; ఆసనం=కూర్చుకొనియున్నందున.

బ్రహ్మణా సమనుజ్ఞాత స్సోఽప్రపాదిత దాసనే. ౨౬

టీక॥ సోపి=ఆవాల్మీకి మహాబడినవాఁడై ; ఆసనే = పీఠయంపియును ; బ్రహ్మణా=బ్రహ్మదేవునిచే ; సమనుజ్ఞాతః=ఆజ్ఞాపింపఁబడినందున.

ఉపవిష్టే తదా తస్మిన్ సాక్షాల్లోకపితామహే

తద్గతే నైవ మనసా వాల్మీకి ధ్యానమాస్థితః. ౨౭॥

టీక॥ లోకపితామహే ; లోకం=లోకములకంతయు , పితామహే=తాతయైన ; తస్మిన్=అబ్రహ్మదేవుడు ; సాక్షాత్ = ప్రత్యక్షముగా ; ఉపవిష్టే=కూచుండి నవాఁడగు చుండగా ; తదా=అప్పుడు ; వాల్మీకిః=వాల్మీకిమహాముని ; తద్గతేన , తత్=ఆక్రాంతమున, గతేన=పొందినట్టి ; మనసైవ=మనస్సుచేతనే ; ధ్యానం = చింతన ; ఆస్థితః=పొందెను.

సర్వలోకంబులకును బిలహుండైన బ్రహ్మదేవుడు తక్షణముగాఁ గూచుకొని

వాల్మీకి మహాముని , యాక్రౌంచ సాగను. అనితాత్పర్యము.
మునందే మనస్సునుంచి, చింతింప

పాపాత్మనా కృతం కష్టం వైర గ్రహణ బుద్ధినా

యస్తాదృశం చారురవం క్రౌంచం హన్యాదకారణాత్. ౨౮

టీక || యః = ఏబోయవాఁడు; తాదృశం=అట్టిదియును (అనగా, రతిపరవశమైనదిఅనుట); చారురవం, చారు=మనోహరమైన, రవం=కూతలుగలదియునగు; క్రౌంచం=క్రౌంచపక్షిని; అకారణాత్=నిష్కారణముగ; హన్యాత్=చంపునో; వైరగ్రహణ బుద్ధినా; వైర=పగచేతను, గ్రహణ=గ్రహించుటయందు, బుద్ధినా=బుద్ధిగల వాఁడును; పాపాత్మనా=

పాప స్వరూపుఁడునగు; తేన=అబోయవానిచేతను; కష్టం=భయం కరమగు కార్యము; కృతం = చేయబడినది.
రతిపరవశమై మనోహరముగఁ గూయుచుండునట్టి క్రౌంచమును నిష్కారణముగఁ జంపఁ గలిగిన, పాపస్వరూపుఁడును వైరోపజీవియునగు నాబోయవాఁడు భయం కరమగు కార్యముఁజేసెను. అనిచింతించెను. అనితాత్పర్యము.

శోచన్నేవ ముహుః క్రౌంచీ ముష శ్లోక మిమంపునః

జగా వంతగతమనా భూత్వా శోకపరాయణః. ౨౯

టీక || శోకపరాయణః=దుఃఖినిగుఱించి; ముహుః=పలుమాఖపరవశుఁడైన; సః (అధ్యాహృతము) = ఆవాల్మీకి; అంతగతమనా, అంతగత=హృదయగతమగుశ్లోకార్థమందు, మనా=మనస్సుగలవాఁడు; భూత్వా = అజలము నిచ్చు = ఆఁడుక్రౌంచప

క్షినిగుఱించి; ముహుః=పలుమాఱు; శోచన్నేవ = దుఃఖింపుచునే; పునః=మఱల; ఇమం = ఈ; శ్లోకం=మానిషాదేత్యాదిశ్లోకమును; ఉపజగౌ = పరించెను.
దుఃఖపరవశుండగు వాల్మీకిమహర్షి, హృదయ గతమగు మా

౯౦ ప్రతిపద్రాంధ టీకాతాత్పర్యసహితము.

నిషాదేత్యాదిశ్లోకార్థమును జిం | చు, మానిషాదేత్యాది శ్లోకమును
తింపుచునుటలనాయాడుక్రాంతప | బరించెను. అనితాత్పర్యము.
క్షీనిదలంచి, పలుమాటు దుఃఖింపు

త మువాచ తతో బ్రహ్మ ప్రహసన్సునిపుంగవమ్
శ్లోకఏవ త్వయాబద్ధో నాత్ర కార్యా విచారణా. ౩౦

టిక తతః=అపిమ్మటః బ్రహ్మ=	గావిని, బ్రహ్మదేవుడు, మునిశ్రే
బ్రహ్మదేవుడు; ముని పుంగవం =	ష్టుడగునా వాల్మీకినిజూచి, “ఇ
మునులయందు శ్రేష్టుడగు; తం =	తడు నాదునియోగంబునఁ దనజ
అవాల్మీకినిగూర్చి; ప్రహసన్ =	హ్నిగ్రమందవతీర్ణా యగు సరస్వ
నవ్వుచు; త్వయా=నీచేత; బద్ధః=	తీదేవి నెఱుంగఁడు” అని నవ్వుచు,
గ్రధితమైనది; శ్లోకఏవ=శ్లోకమే;	నీచే గ్రధితంబైన వాక్యము శ్లోక
అత్ర = ఈవిషయమందు; విచార	మేయగును, ఈవిషయంబునఁ జిం
ణా=చింత; నకార్యా= చేయఁద	తింపవలదు” అనిచెప్పెను. అనితా
గినదికాదు.	త్పర్యము.

వాల్మీకియాశ్లోకమును బరింపఁ

మచ్చందా దేవతే బ్రహ్మ ప్రవృత్తేయం సరస్వతీ
రామస్య చరితం సర్వం కురు త్వ మృషి సత్రమ. ౩౧

టిక బ్రహ్మ=బ్రాహ్మణుడైన	త్వం=నీవు; సర్వం=సమస్తమైన;
వాల్మీకిమహామునీ! తే=నీయొక్క;	రామస్య= రామునియొక్క; చరి
ఇయం=ఈ; సరస్వతీ= మానిషా	తం=చరిత్రమును; కురు, చేయుము.
దేత్యాదివాక్కు; మచ్చందాదేవ,	ఓవాల్మీకి మహామునీ! నాయొ
మతే=నాయొక్క, ఛందాదేవ=	క్కయిచ్చవలననే, నీముఖమునుండి
ఇచ్చవలననే; ప్రవృత్తా= పుట్టినది.	యీమానిషాదేత్యాదిశ్లోకమువెడ
ఋషిసత్రమ = ఋషిశ్రేష్టుడా!	లినది; ఋషిశ్రేష్టుడా! నీవు, రా

మకధనంతయు శ్లోకరూపముగాఁ జేయుము. అనితాత్పర్యము.

విశేషార్థము. — “బ్రహ్మ” అనిసంబోధించుటచే, “నీవును బ్రహ్మయగు నాయంశమునంబుట్టిన వాడగుటం జేసి, నీముఖమునుండి, నాయిచ్చ చొప్పున, సరస్వతి వెడలినది” అని సూచితమగుచున్న

ది. “ఋషిసత్తమ” అనుటచే, “నా నృషింకురులేకావ్యం” (ఋషికాని వాడు కావ్యమును జేయఁ జాలఁడు) అను, న్యాయమరీతిని, “నీవు కావ్యముచేయశక్తిగలవారిలో శ్రేష్ఠుఁడు, గాఁబట్టి, నీవురచించినకావ్యమును, అన్నింటి కన్ను శ్రేష్ఠమగును” అనితెల్పఁ బడుచున్నది.

ధర్మాత్మనో గుణవతో లోకే రామస్య ధీమతః

వృత్తం కథయ ధీరస్య యథా తే నారదా చ్ఛ్రితమ్. ౩౨

టీక || ధర్మాత్మనః = ధర్మస్వభావుఁడును; లోకే = లోకముందు; గుణవతః = ప్రశస్త గుణములుగలవాఁడును; ధీమతః = బుద్ధిమంతుఁడును; ధీరస్య = ధైర్యశాలియునగు; రామస్య = రామునియొక్క; వృత్తం = చరిత్రమును; యథా = యేప్రకారము; తే = నీచేతను (తృతీయార్థమందు షష్ఠి); నారదా

త్ = నారదునివలన; శ్రుతం = వినినబడెనో; తథా = అప్రకారము; కథయ = చెప్పుము.

ధర్మస్వభావుఁడును లోకమునందుఁ బ్రశస్తంబులగుసమస్తగుణములుగల వాఁడును బండితుఁడును ధైర్యశాలియు నగు రాముని చరిత్రమును, నీవు, నారదునివలన వినినట్లు, చెప్పుము. అనితాత్పర్యము.

రహస్యంచ ప్రకాశంచ యద్వృత్తం తస్య ధీమతః

రామస్య సహసౌమిత్రే రాక్షసానాంచ సర్వశః. ౩౩

వైదేహ్యశ్చాపి యద్వృత్తం ప్రకాశం యదివారహః

తచ్ఛాప్య విదితం సర్వం విదితం తే భవిష్యతి. ౩౪

టీక || ధీమతః = బుద్ధిమంతుఁడైన; సహసౌమిత్రే = లక్ష్మణుని

తోఁగూడిన; తస్య=ఆ; రామస్య= రామనియొక్కయు; రాక్షసానాం చ=రాక్షసులయొక్కయు; రహస్యంచ=ఇతరులకుఁ దెలియనిదియును; ప్రకాశంచ= అందఱకును దెలిసినదియును; సర్వశః = సర్వప్రకారముగా; యత్=ఏ; వృత్తంచరిత్రమో; వై దేహ్యశ్చాపి= నీ తాదేవియొక్కయు (అపిశబ్దము వలన) భరతాదులయొక్కయు; ప్రకాశంయదివా= అందఱకును దెలిసినదిగాని; రహావా=రహస్యముగాని; యత్= ఏ, వృత్తంచరిత్ర

మో; తచ్చ=అదియంతయు; అవిది తమపి=తెలియనిదియైనను, తే=నీ కు; విదితం= తెలిసినదిగా; భవిష్యతి=కాఁగలదు.

లక్ష్యణ సహితంజైన రామనియొక్కయు, రాక్షసులయొక్కయు, సీతాదేవియొక్కయు, భరతాదులయొక్కయు, రహస్యముగాఁగాని ప్రకాశముగాఁగాని నడిచినచరిత్ర మంతయు, నిష్పడునీకుఁదెలియ కున్నను, ఇంక, స్పష్టముగాఁ దెలియఁ బోవుచున్నది. అని తాత్పర్యము.

న తే వా గన్వతా కావ్యే కాచి దత్రభవిష్యతి

కురు రామకథాం పుణ్యాం శ్లోకబద్ధాం మనోరమామ్. ౩౫

టీక || అత్ర=ఈ; కావ్యే=కావ్యమందు; తే=నీయొక్క; వాక్=వాక్యము; కాచిత్= ఒకానొకటియైనను; అన్వతా=అసత్యముగా; నభవిష్యతి= కానేరదు. త్వం (అధ్యాత్మీయము)= నీవు; పుణ్యాం=పాపములఁబోఁగొట్టునదియు; మనోరమాం = మనస్సున కానందముఁబుట్టించునదియు; శ్లోకబద్ధాం, శ్లోక=శ్లోకములచే, బద్ధాం= నియ

తమైనదియునగు; రామకథాం, రామ= రామవిషయకమైన; కథాం= ప్రబంధమును; కురు=చేయుము.

ఈకావ్యమందు, నీవుచెప్పినయొకమాటయైన నసత్యము కానేరదు; నీవుశ్లోకములచే, రామకథను జేయుము. అది, వినువారి సమస్తపాపములఁబోఁగొట్టుచు, వినినయు త్తరక్షణమునందే, పరమానం

దమును బుట్టించుచుండును. అని తాత్పర్యము.

యావత్ స్థాస్యంతి గిరయ స్సరితశ్చ మహీతలే

తావ ద్రామాయణకథా లోకేషు ప్రచరిష్యతి. ౩౬

టీక గిరయః = పర్వతములు	తలమం దెంతవఱకుండఁ గలనో ;
ను, సరితశ్చ = నదులును; మహీత	అంతవఱకు నీవుచేసిన రామాయ
లే = భూతలమందు; యావత్ =	ణము సప్తలోకములయందునుబ్ర
ఎంతవఱకు; స్థాస్యంతి = ఉండఁగల	చారమును బొందఁగలదు. (ఈరా
నో; తావత్ = అంతవఱకు; రా	మాయణం బెంతవఱకుఁ బ్రచార
మాయణకథా, రామాయణ = రా	ము గలిగి యుండునో; అంతవఱ
మాయణమనెడు; కథా = ప్రబంధ	కును నీదు కీర్తిలోకంబులయందు
ము; లోకేషు = లోకములయందు;	వ్యాపించి యుండును.) అనితాత్ప
ప్రచరిష్యతి = ప్రవర్తింపఁగలదు.	ర్యము.
పర్వతములును నదులును భూ	

యావ ద్రామాయణ కథా త్వత్కృతా ప్రచరిష్యతి

తావ దూర్ధ్వ మథ శ్చత్వం మల్లోకేషు నివత్స్యసి. ౩౭

టీక యావత్ = ఎంతవఱకు;	యందు; నివత్స్యసి = నివసింపఁ
త్వత్కృతా, త్వత్ = నీచేతఃకృ	గలవు.
తా = చేయఁబడిన; రామాయణక	నీవుచేసిన రామాయణం బెంత
థా = రామాయణప్రబంధము; ప్ర	వఱకుఁ బ్రచారముగలిగి యుండు
చరిష్యతి = ప్రచారము గలిగియుం	నో; అంతవఱకు, నాచేసెడింపఁబ
డునో; తావత్ = అంతవఱకు;	డిన యూర్ధ్వలోకముల యందు
త్వం = నీవు; ఊర్ధ్వం = పైని; అథ	ను అధోలోకములయందును, ఎదు
శ్చ = క్రిందను; మల్లోకేషు; మత్ =	రులేక, సంచరింపుచుండఁగలవు. అ
నాయొక్క, లోకేషు = లోకముల	నిచెప్పెను. అని తాత్పర్యము.

ఇత్యక్త్వా భగవాన్ బ్రహ్మ తత్రై వాంతరధీయత
తత స్సశిష్యో భగవా న్తుని ర్విన్నయ నూయయా. ౩౮

టీక॥ ఇతి=ఈప్రకారము; ఉ యా=బొందెను.

క్త్వా=చెప్పి; భగవాన్=మాహాత్మ్యముగల; బ్రహ్మ=బ్రహ్మ దేవుడు; తత్రైవ=ఆయాసము నందే; అంతరధీయత=అంతర్ధానమున బొందెను. తతః=అటుపిమ్మట; భగవాన్=మాహాత్మ్యముగల; మునిః=వాల్మీకిమహాముని; సశిష్యః=శిష్యునితోఁ గూడిన వాడై; విన్నయం=ఆశ్చర్యమును; ఆయ	ఈప్రకారము వాల్మీకి కుపదేశించి, బ్రహ్మ దేవుఁడాయాసము నందుండియే, అంతర్ధానమును బొందెను; ఆపిమ్మట, బ్రహ్మ దేవుఁ డుపదేశించిన యధామునుదలంచి, వాల్మీకిమహాముని, శిష్యునితోఁగూడ, నాశ్చర్యమును బొందెను. అనితాత్పర్యము.

తస్య శిష్యా స్తత స్సర్వే జగు శ్లోక మిమం పునః

ముహుముహుఃప్రియమాణాః ప్రాహుశ్చ భృశవిస్మితాః. ౩౯

టీక॥ తతః=ఆపిమ్మట; సర్వే=సమస్తులైన; తస్య=ఆవాల్మీకిమహామునియొక్క; శిష్యాః=శిష్యులు; ముహుముహుః=మాటిమాటికి; ప్రియమాణాః=సంతోషింపుచు; పునః=మఱి; ఇమం=ఈ; శ్లోకం=మానిషాదేత్యాదిశ్లోకమును; జగుః=పాడిరి. భృశవిస్మితాః, భృ	శ=మిక్కిలి, విస్మితాః=ఆశ్చర్యమునుబొందిన వారలై; ప్రాహుశ్చ=పరస్పరమును, జెప్పికొనిరి. ఆవెనుక, వాల్మీకిశిష్యులందఱును, మాటిమాటికి సంతసింపుచు, మఱి, నీమానిషాదేత్యాదిశ్లోకమును బరించి, యొందారులకుఁ, జెప్పికొనిరి. అనితాత్పర్యము.

సమాక్షరై శ్చతుర్భిర్యః పాదై గీతో మహాషిణా

సో నువ్యాహరణా ద్భూయ శ్లోక శ్లోకత్వ మాగతః. ౪౦

టీక॥యః=ఏది;సమాక్షరైః=	మగుట వలన, అనఁగా, కీర్తింపఁ
సమానమైన సంఖ్యతోఁగూడినయ	బడుచుండుటవలన, అధాఁంతరవి
క్షరములుగల ; చతుర్భిః=నాలు	శిష్టమగుశ్లోకశబ్దమునకువాచ్యమగు
గైన; పాదైః=పాదములతో; మ	టను, అనుట); ఆగతః=పొందెను.
హషిణా=వాల్మీకి మహషిఁచే	సమానమైన సంఖ్యగల నాలు
తను;గీతః=చెప్పఁ బడినదో; సః=	గు పాదములతో వాల్మీకిచేఁ జె
అ;శ్లోకః=శ్లోకము; అనువ్యాహర	ప్పంబడిన శ్లోకలక్షణముగలిగి యు
ణాత్=మాటిమాటికిఁ బరించుట	న్న శ్లోకము , శిష్యులచే, మాటి
వలన; భూయః = మఱల ; శ్లోక	మాటికిఁ బరింపఁబడుటంబట్టి, మ
త్వం=శ్లోకమగుటను (శ్లోక్యమాన	ఱల, శ్లోకమైనది. అనితాత్పర్యము.

తస్య బుద్ధి రియం జాతా మహాషేఽర్థావితాత్మనః
కృత్సర్వరామాయణంకావ్యమీదృశైఃకరవాణ్యహమ్. ౮౧

టీక॥అహం=నేను;కృత్సర్వం=	తస్య=ఆ; మహాషేః=వాల్మీకిమ
సమస్తమైన; రామాయణం=రా	హషిణి; జాతా=కలిగెను.
మాయణమనెడు; కావ్యం = కా	వాల్మీకి మహాముని , పరమా
వ్యమును; ఈదృశైః = ఇట్టిశ్లోక	త్వధ్యానముసేయుచు , 'రామా
ములతో; కరవాణి = చేయుదును	యణకావ్యము సంతయుఁ, దఱచు
గాక. ఇయం=ఈ; బుద్ధిః=బుద్ధి ;	గా, మానిషాదేత్యాదిశ్లోకమువం
భావితాత్మనః, భావిత=ధ్యానింపఁ	టిశ్లోకములతోఁ జేసెద" ననుబుద్ధి
బడిన, ఆత్మనః = పరమాత్మగల ;	కలవాఁడయ్యెనుఅని. తాత్పర్యము.

ఉదారవృత్తార్థకపదై మన్రోరమై
స్తదాస్య రామస్య చకార కీర్తిమాణ
సమాక్షరై శ్లోకశతై ర్యశస్వినో
యశస్కరం కావ్య ముదారధీ ర్మునిః. ౮౨

౧౦౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

టీక || కీర్తిమాణ = కీర్తిగల
వాఁడును; ఉదారధీః, ఉదార =
గొప్పదియైన, ధీః = బుద్ధిగలవాఁ
డునగు; మునిః = మననశీలుఁడైన
వాఁడీకి; తదా = అప్పుడు; యశస్వి
నః = కీర్తిమంతుఁడగు; అన్యః = ఈ
(ప్రసిద్ధుఁడైన) రామస్య = రామున
కును; యశస్కరం = కీర్తినిగలిగిం
చునట్టి; కావ్యం = కావ్యమును; ఉ
దారవృత్తార్థః పదైః, ఉదార =
ఉత్తమలక్షణముతోఁ గూడిన, వృ
త్త = పద్యములును, అర్థః = శబ్దా
ర్థములును, పదైః = శబ్దములును,
గలిగినవియు; మనోరమైః = మనో
హరము లైనవియును; సమాక్ష

రైః = సమములైన యక్షరములుగల
వియునగు; శ్లోకశతైః, శ్లోక = శ్లో
కములయొక్క, శతైః = నూలుచే
త; చకార = చేసెను.

కీర్తి మంతుఁడును మహాబుద్ధి
మంతుఁడునగు వాఁడీకి మహాముని
యశస్వియగు రామునిమాహాత్మ్య
మును దెలుపునట్టికావ్యమును, మ
నో హరములైనవియును, ఉత్త
మములగు పద్యముల నర్థముల
శబ్దములం బ్రకాశింపుచున్నవియు
ను, సమాక్షరములు గలిగినవియు
నగు ననేకశత శ్లోకములతోఁ జేసె
ను. అనితాత్పర్యము.

తదుపగతసమాససంధియోగం సమమధురోపనతాధావాక్యబద్ధమ్
రఘువరచరితం మునిప్రణీతందశశిరసశ్చవధన్నిశామయధ్వం. ౪౩

టీక || ఉపగత సమాస సంధి
యోగం, ఉపగత = శాస్త్రమువలన
ప్రాప్తములైన, సమాస = సమా
సములును, సంధి = సంధులును; యో
గం = శబ్దవ్యుత్పత్తులుగలదియు
ను; సమమధురోపనతాధావాక్య
బద్ధం, సమ = సమానములును, మ
ధుర = మనోహరములును, ఉపన

తాధా = సంగతమైన యధాము
గలవియునగు, వాక్య = వాక్యము
లచేత, బద్ధం = కట్టబడినదియును;
రఘువరచరితం = రామచరిత్రము
ను; దశశిరసః = రావణునియొ
క్క; వధంచ = చంపుటను గు
ఱించి; మునిప్రణీతం, ముని = వాఁ
కిమునిచే, ప్రణీతం = చేయబడినది

యునగు; తత్ = ఆరామాయణమును; నిశామయధ్వం = చూడుడు. (వినుఁడనుట).

జనులారా! శాస్త్రప్రాప్తములైన సమాసములును సంధులును వ్యుత్పత్తులును, గలిగి, సమములును

మధురములును స్వప్తార్థములును గువాక్యములతోఁ గూడియుండునట్లు, రామచరిత్రమును రావణవధమును గుఱించివాల్మీకిచేఁజేయఁబడిన, రామాయణమును వినుఁడు. అనితాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, ద్వితీయస్సగః.

ఇది, స్వప్తార్థము

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు శ్రీమద్రామాయణాంధ్రీ
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండద్వితీయసగఃటిక, ముగిసినది.

ॐ

తృ తీ య స గ ఁ ప్రా ర ం భః.

శ్రుత్వా వస్తు సమగ్రం తద్ధర్మాత్మా ధర్మసంహితమ్
వ్యక్త మన్వేషతే ధూయో యద్వృత్తంతస్య ధీమతః. ౧

టిక || ధర్మాత్మా = ధర్మస్వభావుఁడైనవాల్మీకి; ధర్మసంహితం = ధర్మముతోఁగూడిన; కృత్ = సమస్తమైన; తత్ = ఆ, నారదునిచేఁ జెప్పఁబడిన; వస్తు = రామకథా రూపమైన వస్తువును; శ్రుత్వా = విని; ధూయః = ఇంకను; ధీమతః = బుద్ధిమంతుఁడగు; తస్య = ఆరామునియొక్క; వృత్తం = చరిత్రము; యత్ = ఏది; అస్తి (అధ్యా

హితము) = కలదో; తత్ = దానిని; వ్యక్తం = స్పష్టమగునట్లు; అన్వేషతే = ఆలోచించెను.

ధర్మస్వభావుఁడైన వాల్మీకి, నారదుఁడుచెప్పఁగా, ధర్మసహితంబగురామకథను, సమగ్రముగ వినియును, అంతకన్ననధికమైనచరిత్రభాగమును, దెలియఁగోరి, యాలోచించెను. అనితాత్పర్యము.

౧౦౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

ఉపస్పృశ్యోదకం సమ్యజ్జుని స్థిత్యా కృతాంజలిః
పాచీనా గ్రేషు దర్భేషు ధర్మేణా న్వేషతే గతిమ్. ౨

టీక || మునిః=వాల్మీకి; సమ్యజ్జుని చరిత్రముయొక్క రీతిని ; అన్వేష
కః=చక్క-గా; ఉదకం=జలమును; తే=అలోచించెను.
ఉపస్పృశ్య = ఆచమించి; ప్రాచీనా వాల్మీకి, చక్క-గాజలమునాచ
నాగ్రేషు, ప్రాచీన=తూర్పు మొగ మించి , తూర్పు మొగములగుకొన
ములైన, అగ్రేషు=కొనలుగల; ద లుగలుగునట్లుపఱచినదభివలయం
ర్భేషు=దభివలయందు; స్థిత్యా= దుండి, చేమోడ్పుగీలించి, బ్రహ్మ
ఉండి;కృతాంజలిః,కృత=చేయఁబ ప్రిసాదమునందు మనస్సునిడి , శ్రీ
డిన,అంజలిః;చేమోడ్పుగలవాడై; రామ చరిత్రము నాలోచించెను.
ధర్మేణ=బ్రహ్మనుగ్రహరూపమై అనితాత్పర్యము.
నధర్మముచేతను; గతిం= రామ

రామలక్ష్మణ సీతాభీ రాజ్ఞా దశరథేన చ
సభార్యేణ సరాష్ట్రేణ య త్ప్రాప్తం తత్ర తత్త్వతః. ౩
హసితం భాషితం చైవ గతి ర్భయచ్చ చేష్టితమ్
తత్సర్వం ధర్మ వీర్యేణ యథావత్సంప్రపశ్యతి. ౪

టీక || సః(అధ్యాహృతము)= విషయమై; యత్ (అధ్యాహృ
ఆవాల్మీకి; రామలక్ష్మణసీతాభిః= తము)=ఏది ; హసితం = నవ్వు
రామలక్ష్మణసీతలచేతను;రాజ్ఞా= టయో;యత్ (అధ్యాహృతము)=
రాజైన; దశరథేనచ = దశరథుని ఏది; భాషితంచైవ = మాటలాడు
చేతను ; సభార్యేణ = భార్య ట యునో; యా=ఏది ; గతిః=గ
తోఁ గూడినరామునిచేతను ; స మనమో; యత్ = ఏది; చేష్టితం
రాష్ట్రేణ = రాజ్యముతోఁగూడి చ=నడతయునో; సర్వం=సమస్త
నరామునిచేతను;యత్=ఏది;ప్రా మైన;తత్=దాని; తత్త్వతః=య
ప్రం=పొందఁబడినదో; తత్ర= ఆ ధాధముగా; యథావత్ = నడ

చినట్లు; ధనుఃవీర్యేణ, ధనుః=బ్రహ్మనుగ్రహముయొక్క, వీర్యేణ=శక్తిచేతను ; సంప్రపశ్యతి=చక్కగాఁజూచెను.

దశరథమహారాజును, రామలక్ష్మణసీతాదేవులును, రాజ్యములో

నేమేమిచేసిరో , నవ్వులును మాటలు గమనములు చేష్టలు ఇవిమొదలగువాటి నంతయు , బ్రహ్మను గ్రహబలముచే వాల్మీకి , యథార్థముగా, నడిచినట్లు, చక్కగాఁ దెలిసికొనెను. అనితాత్పర్యము.

స్త్రీ తృతీయేన చ తదాయ త్ప్రస్తుం చరతా వనే సత్య సంధేన రామేణ తత్సర్వం చాన్వ వేక్షితమ్. ౫

టీక॥ స్త్రీతృతీయేన, (స్త్రీ)=భార్యచేతను , తృతీయేన=మూడవ వాఁడును ; వనే=అరణ్యమందు; చరతా=తిరుగుచున్న వాఁడును; సత్యసంధేన, సత్య=అబద్ధము కాని , సంధేన=ప్రతిజ్ఞ గలవాఁడునగు; రామేణ=రామునిచేతను; తదాచ=అప్పుడును; యత్=ఏది; ప్రస్తుం=పొందఁబడెనో; తత్=అ

ది; సర్వంచ=అంతయును ; అన్వ వేక్షితం=చూడఁ బడినది.

వాల్మీకి, సత్యప్రతిజ్ఞఁడగురాముఁడు, సీతాలక్ష్మణులతోఁ గూడి, అరణ్యములో సంచ రింపు చుండునపుడు, చేసినకార్యముల నన్నియునుగూడఁ, తెలిసికొనెను. అని తాత్పర్యము.

తతః పశ్యతి ధర్మాత్మా తత్సర్వం యోగ మాస్థితః పురా య త్తత్ర నిర్వృత్తం పాణౌ వామలకం యథా. ౬

టీక॥ తతః=అపిమ్మట ; ధర్మాత్మా=ధర్మఃస్వభావుఁడైన వాల్మీకి; యోగం = యోగమును; ఆస్థి తః=పొందినవాఁడై ; పురా=మునుపు; తత్ర=ఆరామాదుల యందు; యత్=ఏది; నిర్వృత్తం=జరి

గెనో; తత్=అది ; సర్వం=సమస్తమును ; పాణౌ=అటచేతియందు ; ఆమలకంయథా=ఉసిరికాయవలె; పశ్యతి=చూచెను.

అటుపిమ్మట , ధర్మాత్ముండగు వాల్మీకి, పూర్వము రామాదు

౧౦౮ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

లకుజరిగినవృత్తాంతమంతయు, నఱచెలిసికొనెను.

చేతియందలియసిరికకాయవలె, అనితాత్పర్యము.

తత్సర్వం తత్త్వతో దృష్ట్వా ధర్మేణ సమహా ద్యుతిః

అభి రామస్య రామస్య చరితం కతుః ముద్యతః. ౭

కామాధృగ్గుణ సంయుక్తం ధర్మాధృగ్గుణవిస్తరమ్

సముద్ర మివ రత్నాఢ్యం సర్వశ్రుతి మనోహరమ్.౮

టీక॥ మహాద్యుతిః=పూజ్యమదియును; సర్వశ్రుతిమనోహరం, సగుకాంతిగల; సః=ఆవాత్మికి; తర్వ = సమస్తమైన వారియొక్క, త్=ఆచరిత్రమును; సర్వం=అంత శ్రుతి=చెపులను, మనః=హృదయయును; ధర్మేణ=ధర్మము చేతములను, హరం=ఆకషించునదిను; తత్త్వతః=యధాధముగా; యును; లేక, సర్వ=సమస్తములై దృష్ట్వా=చూచి; అభి రామస్య=న, శ్రుతి=వేదములయొక్క, మసమస్తగుణములచే, నొప్పుచున్న; నః= హృదయ రూపమైన తత్త్వమును; హరం=సంగ్రహించు నదియును, అగు; చరితం=చరిత్రమును; కతుః=చేయుటకు; ఉద్యతః=యత్నించెను.

మహా తేజుండగు వాత్మికి, యారామచరిత్రమునంతయు, ధర్మశక్తిచే, యధాధముగా, చెలిసికొని, ధర్మాధృకామ మోక్షంబులగు చతుర్విధ పురుషార్థంబులవిస్తరించియుచ్చుటంబట్టి, రత్నాకరంబగుసముద్రంబును బోలియున్నదియును వినువారియొక్క-కణ

హృదయంబులనెల్ల నానందింపఁజేసినాప్పుచున్నరాముని, చరిత్రంబుఁజేసదియును శ్రుతిరహస్యాధికృతియనారంభించెను. పాదకంబునగు, సమస్తగుణంబులచే అనితాత్పర్యము.

సయధాకథితం పూర్వం నారదేన మహాషికా

రఘువంశస్య చరితం చకార భగవాన్మహిః ౯

టీక|| భగవాన్ = మాహాత్మ్య దుఁబుట్టిన రామునియొక్క ; చరిముగల; సః = ఆ; ఋషిః = వా తం = చరిత్రమును; చకార = చేసెను శ్రీకి; మహాషికా = ఋషిశ్రేష్ఠుఁ భగవంతుండగు నావాశ్రీకిమడగు; నారదేన = నారదునిచే; పూ హాషిక, నారదమహాముని, మునుర్వం = మునుపు; యధా = ఎట్లు; పు, తనకుఁజెప్పియుండినట్లు, రకథితం = చెప్పబడెనో; తథా (అ ఘువంశమందుఁబుట్టిన రాముని చరిత్రమును జేసెను.) = అట్లు ; రఘు వంశస్య = రఘువుయొక్క - వంశమం అనితాత్పర్యము.

జన్మరామస్య సుమహా ద్వీర్యం సర్వానుకూలతామ్

లోకస్య ప్రియతాం త్కౌంతిం సౌమ్యతాం సత్యశీలతామ్. ౧౦

టీక|| రామస్య = రామునియొ భావుండగుటను; (భగవాన్ = మాక్త; జన్మ = అవతారమును; సుమహా హాత్మ్యముగలవాఁడును; ఋషిః = తత్ = మిక్కిలియధికమైన ; వీర్యం = త్వమునుజూచినవాఁడునగు ; వా పరాక్రమమును ; సర్వానుకూల శ్రీకిః = వాశ్రీకి; చకార = చేసెను. లతాం = అందఱకుననుకూలముగ (అని, కెఱవశ్లోకమువఱకు, ఆశ్లోక మునందుండు కత్యక్రియ లభ్యానుండుటను; లోకస్య = ప్రపంచమున హార్యంబులు.) మునందుండు కత్యక్రియ లభ్యానుండుటను; ప్రియతాం = ప్రేమపాత్రమ రామునియవతారమును, అతగుటను ; త్కౌంతిం = అపరాధము ని, మహాపరాక్రమమును, అతఁడంలనోర్చుటను; సౌమ్యతాం = సౌంద దఱకు నను కూలముగనుండుటను ర్యమును; సత్యశీలతాం = సత్యస్వ

అతఁడు లోకము నకంతయుఁబ్ర
యఁడగుటను , అతని యొర్పు మాంయణములో, నభివణింఁచెను.
ను , అతని సత్యస్వభావతను , అనితాత్పర్యము.

నానాచిత్ర కథా శ్చన్యా విశ్వామిత్రసమాగమే
జానక్యాశ్చ వివాహంచ ధనుషశ్చ విభేదనమ్. ౧౧

టీక॥ విశ్వామిత్రసమాగమే, విశ్వా తాదేవియొక్క-యు (చకారమువల
మిత్ర=విశ్వామిత్రమహాషిఁతో, స న) ఊమి=శామాండపిశుత కీర్తుల
మాగమే = చేరుటయందు ; అ యొక్క-యు; వివాహంచ=పెండ్లి
న్యాః=ఇతరములైన , నానాచిత్ర ని; ధనుషః=శివుని వింటి యొక్క-
కథాశ్చ , నానా=అనేక విధము (వింటినిఅనుట); విభేదనంచ=విఱు
లైన, చిత్ర=ఆశ్చర్యకరములగు, క చుటను; (చకార=చేసెను).
ధాశ్చ=కథలను; జానక్యాశ్చ=సీ తాత్పర్యము, సులభము.

రామ రామ వివాదంచ గుణా న్దాశరథే స్తథా
తథాభిషేకం రామస్య కైకేయ్యా దుష్ట భావతామ్. ౧౨

టీక॥ రామ రామవివాదంచ, మునకు ; అభిషేకంతథా=అభిషే
రామరామ=రఘురామ పరశురా కప్రయత్నమును ; కైకేయ్యాః=
ములయొక్క , వివాదంచ=తగవు కైకయొక్క; దుష్టభావతాం= దు
ను; దాశరథే=దశరథ పుత్రుఁడ ప్టమైన మనసు గలిగియుండుటను.
గు రామునియొక్క; గుణా త (చకార=చేసెను.) తాత్పర్యము
ధా=గుణములను; రామస్య=రా సులభము.

విఘాతం చాభిషేకస్య రాఘవస్య వివాసనమ్

రాజ్ఞ శ్శోక విలాపంచ పరలోకస్య చాశ్రయమ్. ౧౩

టీక॥ అభిషేకస్య=పట్టాభిషే ను; రాఘవస్య= రామునియొక్క-
కమునకు ; విఘాతంచ=విఘ్నము (రాముని) వాసనం=అరణ్యము

నకుఁ బంపుటను; రాజ్ఞః=దశరథ | లోకముయొక్క (స్వగఁ లోకము
మహాతాజు యొక్క; శోకవిలాపం | ను); ఆశ్రయంచ=పొందుటను (చ
చ, శోక=దుఃఖముతో; విలాపం | కార=చేసెను.)
చ=ఏడ్చుటను; పరలోకస్య=స్వర్గ | తాత్పర్యమునులభము.

ప్రకృతీనాం విషాదంచ ప్రకృతీనాం విసజ్జనమ్

నిషాదాధిపసంవాదం సూతోపావతనం తథా. ౧౪

టీక || ప్రకృతీనాం=జనులయొ | సంభాషణమును; సూతోపావతన
క్క విషాదంచ = దుఃఖమును ; నంతథా, సూత= సారధియైనను
ప్రకృతీనాం=జనులయొక్క (జను | మంత్రునియొక్క, ఉపావతనం
లను); విసజ్జనం = విడుచుటను; తథా = మఱివచెప్పటను. (చకా
నిషాదాధిపసంవాదం, నిషాదాధి | ర=చేసెను.)
ప=బోయితినితో, సంవాదం= | తాత్పర్యమునులభము.

గంగాయాశ్చాపీ సంతారం భరద్వాజస్య దశనమ్

భరద్వాజాభ్యనుజ్ఞానా చ్చిత్రకూటస్య దర్శనమ్.

టీక || గంగాయాః=గంగాన | జునియొక్క, అభ్యనుజ్ఞాత్ = ఆ
దియొక్క (గంగానదిని); సంతా | జ్ఞ వలన; చిత్రకూటస్య=చిత్రకూ
రంచాపి=దాటుటను; భరద్వాజ | టపర్వతముయొక్క (చిత్రకూటప
స్య=భరద్వాజమహామునియొక్క | ర్వతమును); దశనం= చూచుట
(భరద్వాజమహామునిని) ; దశ | ను. (చకార=చేసెను.)
నం= చూచుటను; భరద్వాజాభ్య | తాత్పర్యము,నులభము.
నుజ్ఞాత్, భరద్వాజ = భరద్వా |

వాస్తు కమనీవేశంచ భరతాగమనం తథా

ప్రసాదనంచ రామస్య పితృశ్చ సలిలక్రియామ్. ౧౬

౧౧౨ ప్ర తిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

టీక || వాస్తుకమ = శాస్త్రాన్ని స్య = రామునియొక్క (రాముని);
క్రవిధానమున గృహమును నిమిత్తం పనిసాదనంచ = వేడుకొనుటను ;
చుటను, నివేశించ = ఆ గృహమునం పితుః = తండ్రియైన దశరథునకు ;
దుండుటను ; భరతాంగమనంత సలిలక్రియాంచ = జలదానరూపమై
ధా ; భరత = భరతుని యొక్క, ఆ నకార్యమును. (చకార = చేసెను).
గమనంతధా = వచ్చుటను ; రామ తాత్పర్యము, సులభము.

పాదుకాగ్యాభిషేకంచ నందిగ్రామ నివాసనమ్
దండకారణ్య గమనం విరాధస్య వధం తథా. ౧౩

టీక || పాదుకాగ్యాభిషేకం ని); వధంతథా = చంపుటను; (చ
చ, పాదుకాగ్ర్య = శ్రేష్ఠములైన కార = చేసెను)
పావకోశ్లకు, అభిషేకంచ = పట్టా భరతుండు, శ్రేష్ఠములైన రా
భిషేకమును; నందిగ్రామనివాసనం, మపాదు కలకుంబట్టాభిషేకముసే
నంది గ్రామ = నందిగ్రామ మనెడు యుటను నందిగ్రామమందు నివసిం
గ్రామమందు , నివాసనం = నివసిం చుటను, రాముండు, దండకారణ్య
టను; దండకారణ్య గమనం = దండ మునకుం బోవుటను విరాధునింజం
కారణ్యమునకుం బోవుటను; విరా ఘటను, వాల్మీకియభివణిం చెను.
ధస్య = విరాధుని యొక్క (విరాధు అని తాత్పర్యము.

దశనం శరభంగస్య సుతీజ్ఞేన సమాగమమ్

అన సూయా సహస్యా మప్యంగ రాగస్య చాపణమ్ ౧౪

టీక || శరభంగస్య = శరభంగ యాసహస్యామపి, అనసూయా =
మహాముని యొక్క (శరభంగమహా అనసూయాదేవితో, సహస్యామ
మునిని) దశనం = చూచుటను; సు పి = కూడఁగూర్చుండుటను ; అంగ
తీజ్ఞేన = సుతీజ్ఞ మహామునితో, స రాగస్య = మైపూతయొక్క (మై
మాగమం = చేరుటను ; అనసూ పూతను); అర్పణంచ = ఇచ్చుటను;

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౧౩

(చకార=చేసెను.)

రాముడు, శరభంగునిజూచు
బను సుత్స్యసితోఁజేరుటను, సీతా
దేవి యనసూయా దేవితోఁ గూడఁ

గూఁచుకొందుటను, ఆయనసూయా
దేవితోఁజేరికొని జందనంపు మైపుఁ
తనిచ్చుటను, నాల్గ్విధివణింపఁ
చెను- అన్తాత్పర్యము.

అగస్త్యదశకనం చైవ జటాయో రభిసంగమమ్
పంచవట్యాశ్చ గమనం శూర్పణఖ్యాశ్చ దశకనమ్. ౧౧౩

టీక|| అగస్త్యదశకనంచైవ=అగ
స్త్యమహామునినిజూచుటను; జటా
యోః=జటాయువుయొక్క; అభి
సంగమం=సమాగమమును; పంచ
వట్యాః= పంచవటిక్షేత్రమునకు;

గమనంచ=పోవడమును; శూర్పణ
ఖ్యాః= శూర్పణఖయొక్క (శూ
ర్పణఖను); దశకనం=చూచుటను,
(చకార=చేసెను).
తాత్పర్యము, సులభము.

శూర్పణఖ్యాశ్చ సంవాదం విరూపకరణం తథా
వధం ఖరత్రిశిరసో రుద్ధానం రావణస్యచ. ౧౧౪

టీక|| శూర్పణఖ్యాః=శూర్ప
ణఖయొక్క; సంవాదం=సంభా
షణమును; విరూపకరణంతథా, వి
రూప=రూపవికారముయొక్క
(రూపవికారమును), కరణంత
థా=చేయుటను; ఖరత్రిశిరసోః=

ఖరత్రిశిరులను రాక్షసుల యొక్క
(రాక్షసులను); వధం=చంపుటను;
రావణస్య=రావణునియొక్క; ఉ
ద్ధానంచ=బైలు వెడలుటను. (చకా
ర=చేసెను).
తాత్పర్యము, సులభము.

మారీచస్య వధంచైవ వైదేహ్యో హరణం తథా
రాఘవస్య విలాపంచ గృధ్రరాజ నిబహాణమ్. ౧౧౫

టీక|| మారీచస్య=మారీచుని
యొక్క (మారీచుని); వధంచైవ=

చంపుటను; వైదేహ్యో= సీతాదే
వియొక్క (సీతాదేవి); హరణం

తథా = అపహరించుటను; రాఘవ టాయువు యొక్క (జటాయువు
స్య = రామునియొక్క; విలాపంచ = ను), నిబహణం = చంపుటను. (చ
దుఃఖించుటను; గృధ్ర రాజ నిబర్హ కార = చేసెను).
ణం, గృధ్ర రాజ = గద్దల తోడగుజ తాత్పర్యము, సులభము.

కబంధ దశనంచైవ పంపాయాశ్చాపి దశనమ్
శబర్యా దశనంచైవ హనూష ద్దశనం తథా. ౨౨

టీక || కబంధ దర్శనంచైవ, కబం ట (శబర స్త్రీని); దర్శనంచైవ =
ధ = కబంధునియొక్క (కబంధుని), చూచుటను; హనూష ద్దర్శనం త
దర్శనంచైవ = చూచుటను; పంపా ధా, హనూషత్ = హనుమంతుని
యాః = పంపా సరస్సుయొక్క (పం యొక్క (హనుమంతుని), దర్శనంత
పా సరస్సును); దర్శనంచాపి = చూ ధా = చూచుటను. (చకార = చేసె
చుటను; శబర్యాః = శబర స్త్రీయొ ను) తాత్పర్యము, సులభము.

ఋశ్యమూకస్య గమనం సుగ్రీవేణ సమాగమమ్
ప్రత్యయోత్పాదనం సఖ్యం వాలిసుగ్రీవ విగ్రహమ్. ౨౩

టీక || ఋశ్యమూకస్య = ఋశ్య చుటను; సఖ్యం = (రామసుగ్రీవుల
మూక పర్వతమునకు; గమనం = పో కు) స్నేహమును; వాలిసుగ్రీవ విగ్ర
వుటను; సుగ్రీవేణ = సుగ్రీవునితో; స హం, వాలిసుగ్రీవ = వాలికిని సుగ్రీవు
మాగమం = చేరుటను; ప్రత్యయో నకును, విగ్రహం = యుద్ధమును. (చ
త్పాదనం, ప్రత్యయ = (సుగ్రీవునకు) కార = చేసెను).
నమ్మకమును, ఉత్పాదనం = పుట్టిం తాత్పర్యము సులభము.

వాలిప్రమథనం చైవ సుగ్రీవ ప్రతి పాదనమ్
తారా విలాసం సమయం వషరాత్ర నివాసనమ్. ౨౪

టీక || వాలిప్రమథనంచైవ, వా నంచైవ = చంపుటను; సుగ్రీవ ప్రతి
లి = వాలియొక్క (వాలిని); ప్రమథ పాదనం, సుగ్రీవ = సుగ్రీవునకు, ప్ర

తిపాదనం=రాజ్యము, నిచ్చుటను; నం, వషకరాత్ర=వానగల, రాత్రు
తారావిలాపం, తారా=వాలిభా, లయందు (వషకతుకవునందుఅను
ర్యయగుతారయొక్క; విలాపం=ట), నివాసనం=నివసించుటను.
ఏడ్పును; సమయం=రామసుగ్రీవుల (చకార=చేసెను).
సంకేతమును; వషకరాత్రనివాస తాత్పర్యము, సులభము.

కోపం రాఘవ సింహస్య బలానా ముపసంగ్రహమ్

దిశః ప్రస్తాపనం చైవ పృథివ్యాశ్చ నివేదనమ్. ౧౫

టీక || రాఘవసింహస్య, రాఘ టను; దిశః=దిక్కులను గూచి; ప్ర
వ=రఘువంశమునందుంబుట్టిన రా స్థాపనం చైవ=నైన్యముల, బంపు
జలయందు, సింహస్య=శ్రేష్ఠుడ టను; పృథివ్యాః=భూమియొక్క
గురామునియొక్క; కోపం=సుగ్రీ (భూమి. అనఁగా దేశములస్థితిని
వుని యందలి కోపమును; బలా అనుట); నివేదనంచ=చెప్పుటను.
నాం=నైన్యములయొక్క (నైన్య (చకార=చేసెను).
ములను), ఉపసంగ్రహం=చేచు తాత్పర్యము, సులభము.

అంగుళీయకదానంచ ఋక్షస్య బిలదశకనమ్

ప్రాయోపవేశనం చాపి సంపాతే శ్చాపి దశకనమ్ ౧౬

టీక || అంగుళీయకదానంచ, పాతే=జలాయువు అన్నయగు
అంగుళీయక=ఉంగరముయొక్క, సంపాతియొక్క (సంపాతని); ద
(ఉంగరమును) దానంచ = హను శకనంచాపి=చూచుటను, (చకా
మంతున, కిచ్చుటను; ఋక్షస్య=ఋ ర=చేసెను).
క్షునియొక్క; బిలదర్శనం, బిల=బి రాముడు హనుమంతున కుం
లముయొక్క (బిలమును), దర్శనం= గరమునిచ్చుటను, హనుమదాదులు
చూచుటను; ప్రాయోపవేశనంచా ఋక్షబిలమునునొక్కగొప్ప గుహ
పి, ప్రాయ= చావుకొఱకు, ఉపవే నుజూచుటను, వారలు సీతం గానక
శనంచాపి=కూచుకొందుటను; సం మరణార్థము సిద్ధపడుటను, వార

౧౧౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

లుసంపాతిం జూచుటను, వాల్మీకి | ను- అనితాత్పర్యము.

రామాయణములో నభివణికెంచె

పర్వతా రోహణం చాపి సాగరస్యచ లంఘనమ్

సముద్ర వచనాచ్చైవ మైనాకస్యచ దశకనమ్. ౨౭

టీక|| పర్వతారోహణం చాపి, సు; సముద్ర వచనాచ్చైవ, సము
పర్వత= మహేంద్రపర్వతముయొ | ద్ర = సముద్రునియొక్క, వచనా
క్క(మహేంద్ర పర్వతమును), ఆ | చైవ=మాటవలన; మైనాకస్య=
రోహణంచాపి=ఎక్కుటను; సాగ | మైనాక పర్వతముయొక్క; దశక
రస్య= సముద్రముయొక్క (సము | నంచ=చూడబడుటను. (చకార=
ద్రమును); లంఘనంచ = దాటుట | చేసెను). తాత్పర్యము సులభము.

సింహికాయాశ్చ నిధనం లంకామలయదశకనమ్

రాత్రౌ లంకాప్రవేశంచ ఏకస్యాధ విచింతనమ్. ౨౮

టీక|| సింహికాయాః=సింహిక | నం= చూచుటను, రాత్రౌ=రాత్రి
యొక్క; నిధనంచ=చావును; లంకా | యందు; లంకాప్రవేశంచ, లంకా=
మలయదర్శనం, లంకామలయ=లం | లంకయొక్క (లంకను) ప్రవేశంచ=
క యందుండెడి పర్వతైక దేశము | చూచుటను; అధ = ఆపివట్ట, ఏక
యొక్క (పర్వతైక దేశమును, “మల | స్య= ఒకడైన హనుమంతుని యొ
యః పర్వతాంతరే, పర్వతాం శే ప్రి | క్త; విచింతనం= ఆలోచించుటను.
యోద్యానే” అనిరత్నమాల), దర్శ | (చకార=చేసెను) తాత్పర్యమును.

దశకనం రావణస్యాపి పుష్పకస్యచ దశకనమ్

ఆపానధూమి గమన మవరోధస్య దశకనం. ౨౯

టీక|| రావణస్య = రావణుని | మానముయొక్క (పుష్పకవిమాన
యొక్క (రావణుని); దశకనమపి= | మును); దర్శనంచ= చూచుటను; ఆ
చూచుటను; పుష్పకస్య = పుష్పకవి | పానధూమి గమనం, ఆపానధూ

మి=మధ్యమునుద్రాగు ప్రదేశమున పురమును); దర్శనం=చూచుటను.
కు,గమనం=పోవుటను; అవరోధ (చకారం=చేసెను),
స్య=అంతఃపురముయొక్క-(అంతః తాత్పర్యము, సులభము.

అశోకవనికాయానం సీతాయాశ్చాపి దశకనమ్

అభిజ్ఞానప్రదానంచ రావణస్యచ దశకనమ్. ౩౦

టీక|| అశోకవనికాయానం, అ సుంగరముయొక్క-(ఉంగరమును),
శోకవనికా = అశోకవనమునకు, ప్రదానంచ=ఇచ్చుటను; రావణ
యానం=పోవుటను; సీతాయాః= స్య=రావణునియొక్క-(రావణుని)
సీతాదేవియొక్క- (సీతాదేవిని); దర్శనంచ=చూచుటను. (చకారం=
దశకనంచాపి=చూచుటను; అభిజ్ఞా చేసెను).
నప్రదానంచ, అభిజ్ఞాన=గుఱుతగు తాత్పర్యము, సులభము.

రాక్షసీ తజకనం చైవ త్రిజటా స్వప్న దశకనమ్

మణిప్రదానం సీతాయా వృక్షభంగం తదైవచ. ౩౧

టీక || రాక్షసీతజకనంచైవ, మణి=శిరోరత్నముయొక్క-(శిరో
రాక్షసీ=రాక్షస(స్త్రీ)లయొక్క, త రత్నమును), ప్రదానం=హనుమం
జకనంచైవ=సీతనుద్దేశించి, యద తునకిచ్చుటను; తథా=అట్లు; వృక్ష
ల్పుటను; త్రిజటాస్వప్నదశకనం, భంగమేవచ, వృక్ష=చెట్లయొక్క,
త్రిజటా=త్రిజటయొక్క, స్వప్నద (చెట్లను) భంగమేవచ=విఱచుట
ర్శనం=కలగనుటను; సీతాయాః= ను.(చకారం=చేసెను)
సీతాదేవియొక్క; మణిప్రదానం, తాత్పర్యము, సులభము.

రాక్షసీ విద్రవం చైవ కింకరాణాం నిబహణమ్

గ్రహణం వాయుసూనోశ్చ లంకాదాహశ్చి గజకనమ్. ౩౨

టీక|| రాక్షసీవిద్రవంచైవ, రా వంచైవ = పాటుటను; కింకరా
క్షసీ=రాక్షస(స్త్రీ)లయొక్క, విద్ర కాం = రావణునిభటులయొక్క-

౧౦౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

(భటులను), నిబహుణం = చంపుటను; వాయుసూనోః = వాయువుకొ	నం, లంకా = లంకయొక్క (లంకను)
డుకైన హనుమంతునియొక్క (హనుమంతుని); గ్రహణంచ = పట్టు	దాహ = కాల్పుటచే, అభిగజ =
కొనుటను; లంకా దాహాభిగజ =	నం = అణచుటను; (చకార = చేసెను).

తాత్పర్యము, సులభము.

ప్రతిష్ఠపన మేవాధ మధూనాం హరణం తథా

రాఘవాశ్వాసనం చాపి మణినిర్యాతనంతథా. ౩౩

టీక॥ అధ = ఆపిమ్మట; ప్రతిష్ఠ	పి = ఊబడించుటను; మణిని ర్యాతనం
వన మేవ = మఱలనముద్రమును దా	తథా, మణి = శిరోరత్నముయొక్క
టుటను; మధూనాం = తేనియలయొ	(శిరోరత్నమును), నిర్యాతనంత
క్క (తేనియలను); హరణంత	థా = రామునకు, అప్పగించుటను-
థా = అపహరించుటను; రాఘవా	(చకార = చేసెను).
శ్వాసనంచాపి, రాఘవ = రాముని	తాత్పర్యము, సులభము.
యొక్క (రాముని), ఆశ్వాసనంచా	

సంగమంచ సముద్రేణ నశసేతోశ్చ బంధనమ్

ప్రతారంచ సముద్రస్య రాత్రౌ లంకావరోధనమ్. ౩౪

టీక॥ సముద్రేణ = సముద్రుని	తారంచ = దాటుటను; రాత్రౌ =
తో; సంగమంచ = సైన్యసహితుఁ	రాత్రియందు; లంకా వరోధనం,
డై రాముఁడు, చేరుటయును; నశ	లంకా = లంకయొక్క (లంకను),
సేతోః = నలునిచేఁగట్టఁబడిన సేతు	అవరోధనం = ముట్టడించుటను.
వుయొక్క (సేతువును); బంధనం	(చకార = చేసెను).
చ = కట్టుటను; సముద్రస్య = సము	తాత్పర్యము, సులభము.
ద్రమయొక్క (సముద్రమును); ప్ర	

విభిషణేన సంసగ్ధం వధోపాయ నివేదనమ్

కుంభకణ్ఠస్య నిధనం మేఘనాద నిబర్హణమ్. ౩౫

టీక విభీషణేన = విభీషణుని	కుంభకణ్ఠానియొక్క; నిధనం =
తో; సంసగం = సంబంధమును;	చావును; మేఘనాదనిబర్హణం, మే
వధోపాయనివేదనం, వధ = రావ	ఘనాద = ఇంద్రజిత్తుయొక్క (ఇం
ణునిజంపుటయందు; ఉపాయ =	ద్రజిత్తును), నిబహ్ణం = చంపు
వెరపుయొక్క (వెరపును), నివేద	టను. (చకార = చేసెను).
నం = తెల్పుటను; కుంభకణ్ఠస్య =	తాత్పర్యము, సులభము.

రావణస్య వినాశంచ సీతావాప్తి మరేః పురే
విభీషణాభిషేకంచ పుష్పకస్యచ దశనమ్. ౩౬

టీక రావణస్య = రావణుని	షేకంచ, విభీషణ = విభీషణునియొ
యొక్క; వినాశంచ = చావును; అ	క్క, అభిషేకంచ = పట్టాభిషేకము
రేః = శత్రువుయొక్క; పురే = పట్ట	ను; పుష్పకస్య = పుష్పకవిమానము
ణమందు; సీతావాప్తిం, సీతా = సీ	యొక్క (పుష్పకవిమానమును); ద
తాదేవియొక్క (సీతాదేవిని), అ	శనంచ = చూచుటను. (చకార =
వాప్తిం = పొందుటను; విభీషణాభి	చేసెను). తాత్పర్యము సులభము.

అయోధ్యాయాశ్చ గమనం భరతేన సమాగమమ్
రామాభిషేకాఘ్యదయం సర్వసైన్య విసజ్జనమ్
స్వరాష్ట్ర రంజనంచైవ వైదేహ్యాశ్చ విసజ్జనమ్. ౩౭

టీక అయోధ్యాయాః = అ	రామునియొక్క, అభిషేకాఘ్యద
యోధ్యా పట్టణమునకు; గమనం	యం = పట్టాభిషేకోత్సవమును; స
చ = పోవుటను; భరతేన = భరతుని	ర్వసైన్యవిసజ్జనం, సర్వ = సమస్త
తో; సమాగమం = చేరుటను; రా	ములైన, సైన్య = సైన్యములయొ
మాభిషేకాఘ్యదయం, రామ =	క్క (సైన్యములను), విసజ్జనం =

విడుచుటను, స్వరాష్ట్రరంజనంచై | దేవ్యః=సీతాదేవియొక్క (సీతా
వ, స్వ=తనదగు, రాష్ట్ర=రాజ్య దేవిని) విసజ=నంచ=విడుచుటను.
ముయొక్క (రాజ్యమును), రంజనం (చకార=చేసెను).
చైవ=సంతోషింపఁజేయుటను; వై | తాత్పర్యము, సులభము.

అనాగతంచ యత్కించి ద్రామస్య వసుధాతలే
తచ్చకారోత్తరే కావ్యే వాల్మీకి ర్భగవాన్మహిః. ౩౮

టీక॥ రామస్య=రామునకు; వ (ఇట్లు, ౧౦వ శ్లోకము మొదలు,
సుధాతలే=భూతలమందు; అనా ౩౮వ శ్లోకము కడవఱకు, నేకాన్వ
గతం=నడవఁబోవునట్టి; యత్=ఏ యముగా, నెఱుంగునది).
చరిత్రము; కించిత్=కొంచెము; అ సీతావిసజ=నమునకుఁ బూర్వ
స్తి (అభ్యాహృతము) కలదో; ఉత్త ముజరిగినకథాభాగమును పట్టాం
రే=ఉత్తరకథాప్రతిపాదకమగు; డముల యందును, సీతావిసజ=న
కావ్యే=కావ్యమందు; తచ్చ=దాని ముమొదలగు భవిష్యత్కథాభాగ
ని; భగవాన్=మాహాత్మ్యము గల మునుత్తరకాండమునందును, భగ
వాఁడును; ఋషిః= పరమార్థము వంతుఁడగువాల్మీకిమహర్షి, యభి
నుదెలిసినవాఁడునగు; వాల్మీకిః = వణిం=చెను. అని తాత్పర్యము.
వాల్మీకిమహర్షి; చకార=చేసెను.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, తృతీయస్కంః.

ఇది, స్పష్టార్థము

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర

వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ తృతీయస్కంఃటిక,

ముగిసినది.

(౨౬)

చ తు ర్థ స గ ఁ ప్రా ర ం భః.

ప్రాప్తరాజ్యస్య రామస్య వాల్మీకి భగవా నృషిః
చకార చరితంకృత్స్నం విచిత్ర పద మాత్మవాక్. ౧

టీక॥ భగవాన్ = మాహాత్మ్యముగలవాఁడును; ఆత్మవాక్ = బుద్ధిశాలియును ; ఋషిః = కార్యముసేయశక్తుఁడునగు; వాల్మీకిః = వాల్మీకి ; ప్రాప్తరాజ్యస్య, ప్రాప్తఃపొందఁబడిన, రాజ్యస్య = రాజ్యముగల; రామస్య = రామనియొక్క; విచిత్రపదం, విచిత్ర = ఆశ్చర్యజనకములగు, పదం = శబ్దములుగల; కృత్స్నం = సమస్తమైన; చరితం = చరిత్రమును; చకార = చేసెను.	భగవంతుండును “నానృషికురుతే కావ్యం” (ఋషిగానివాఁడుకావ్యముసేయఁజాలఁడు) అనునట్లు, ఋషియగుటం బట్టి, కావ్యము సేయసమర్థుండునగు వాల్మీకి, రాముఁడు, రాజ్యమును బాలింపుచుండగా, నతనిచరిత్రమంతయు, విచిత్రంబులగుశబ్దములతోఁ జేసెను.
అనితాత్పర్యము.	

చతుర్వింశ త్సహస్రాణి శ్లోకానా ముక్తవా నృషిః
తథా సగశతాక్ పంచ షట్కాండాని తథోత్తరమ్. ౨

టీ॥ ఋషిః = వాల్మీకిమహర్షి; శ్లోకానాం = శ్లోకములయొక్క; చతుర్వింశ త్సహస్రాణి = ఇరువదినాలుగువేలును (ఇరువదినాలుగువేలశ్లోకములనుఅనుట); పంచ = ఐదు; సగశతాక్ = నూలుసగలను; షట్కాండాని = ఆఱు; కాండాని = కాండములను. అనితాత్పర్యము.	ను; ఉత్తరంతథా = ఉత్తరకాండమును; ఉక్తవాక్ = చెప్పెను.
	వాల్మీకిమహర్షి, ఇరువదినాలుగువేలశ్లోకములును, ఐదునూలుసగలను, ఏడు కాండములును, ఉండునట్లు, రామాయణమును జేసెను. అనితాత్పర్యము.

౧౦౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

కృత్వాపి తన్మహాప్రాజ్ఞ స్సభవిష్యం సహోత్తరమ్
చింతయామాన కోన్వేత త్ప్రియుంజీయా దితి ప్రభుః. ౩

టీక॥ మహాప్రాజ్ఞః = పండిత	యామాస=ఆలోచించెను.
శ్రేష్ఠుండైన; ప్రభుః = సమర్థుండగు	పండితశ్రేష్ఠుండును సమర్థుండున
వాల్మీకి; సహోత్తరం = శ్రీరామప	గువాల్మీకి, శ్రీరామపట్టాభిషేకము
ట్టాభిషేకమునకు వెనుకటికధాభా	నకు వెనుకటికధలను, అశ్వమేధము
గముతోఁ గూడినదియు ; సభవి	సేయుటకు వెనుకటి భవిష్యత్కథ
ష్యం=అశ్వమేధమునకు వెనుకటిభ	లునుం, జేర్చి, యారామ కథనంత
విష్యత్కథతోఁ గూడినదియు నగు;	యుండేసి, “దీనినెవ్వఁడుపరించిలో
తత్ = ఆరామాయణమును; కృ	కమునందుఁ బ్రవర్తిల్లఁ జేయును”
త్వాపి=చేసియు; కోను=ఎవ్వఁడు;	అని యాలోచించెను.
ఏతత్=దీనిని; ప్రయుంజీయాత్ =	అని తాత్పర్యము.
ప్రయోగించును; ఇతి = అని; చింత	

తస్య చింతయ మానస్య మహాషేఽర్చావితాత్మనః
అగృహ్ణీతాం తతః పాదౌ ముని వేషౌ కుశీలవా. ౪

టీక॥ తతః=అపిమ్మట; మునివే	గృహ్ణీతాం=పట్టుకొనిరి.
షౌ, మ్ముని=మునులయొక్క, వే	ఆవాల్మీకిమహాముని, తగిన శి
షౌ = వేషముల వంటివేషములుగ	వ్యుండూదొరకొనుటకై పరమాత్మ
ల; కుశీలవా=కుశలపులు; చింతయ	యందు మనసునిడి చింతింపు చుం
మానస్య = ఆలోచింపుచున్నవాఁ	డఁగా, మునివేషములధరించి యుం
డును; భావితాత్మనః, భావిత=	డుకుశలపులనురాజపుత్రులు, ఆవా
ధ్యానింపఁబడిన, అత్మనః=పరమా	ల్మీకిపాదములకభివందనముఁజేసిరి.
త్మగలవాఁడునగు; తస్య=ఆవాల్మీకి	అని తాత్పర్యము.
యొక్క; పాదౌ=అడుగులను; అ	

కుశీలవాతు ధమఁజ్ఞౌ రాజపుత్రౌ యశస్వినౌ
భ్రాతరౌ స్వరసంపన్నౌ దదశాశ్రమ వాసినౌ. ౫

టీక॥ సః(అధ్యాత్మతము)= న్నౌ=కూడుకొనినవారును; ఆశ్ర
మవాసినౌ, ఆశ్రమ=తనయాశ్రమ
మందు, వాసినౌ=వాసముసేయు
రాచకొమరులును; యశస్వినౌ=
కీర్తికలవారును; భ్రాతరౌ=తో
డంబుట్టువులును; స్వరసంపన్నౌ,
స్వర=శారీర సౌష్ఠవముతో, సంప
త్తార్థము, సులభము.

వాల్మీకిమహర్షిఁ.

లక్ష్మణుఁడు.

కుశులము.

సతు మేధావినౌ దృష్ట్వా వేదేషు పరినిష్ఠితౌ
వేదోప బృంహతాధాకాయ తా వగ్రా హయత ప్రభుః. ౬

౧౨౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

కావ్యం రామాయణం కృత్స్నం సీతాయాశ్చరితం మహాత్
పాలస్త్య వధ మిత్యేవ చకార చరిత్రవ్రతః. ౭

టీక || ప్రభుః=స్వతంత్రుడై గొప్పదైన; కావ్యం=కావ్యమును;
న;సః=ఆవాల్మీకి; మేధావినా=బు చకార=చేసెనో; వేదోపబృంహ
ద్ధిశాలులును; వేదేషు=వేదముల ణాధాయ, వేద=వేదములయొ
యందు; పరిసిష్ఠితౌ=దృఢమైనదిష్ గ్క, ఉపబృంహణ=అధఃనిర్వచ
గలవారునగు; కుశీలవౌ (అధ్యా నమను, అధాయ = ప్రయోజ
హృతము) = కుశలపులను; దృ నముకొఱకు; తౌ=ఆకుశలపులను;
ష్ట్యా=మాచి; (తాను) చరిత్రవ్ర తత్ (అధ్యాహృతము)=ఆకావ్య
తః, చరిత=ఆచరింపబడిన, వ్ర మును; అగ్రాహయత=గ్రహింపఁ
తః=చాంద్రాయణాదివ్రతములుగ జేసెను.
లవాడై; సీతాయాః=సీతాదేవి స్వతంత్రుడగువాల్మీకి, బుద్ధిశా
యొక్క; కృత్స్నం=సమస్తమైన; లులును సాంగంబుగ వేదాధ్యయన
చరితం=చరిత్రమును; పాలస్త్యవ ముఁజేసినవారలునగు నా కుశలపు
ధం, పాలస్త్య=పులస్త్యవంశమం లంబూచి, తాను సీతాచరిత్రమును
దుఁ బుట్టిన రావణునియొక్క, వ రావణవధమునుం గుఱించిరచించి
ధం=చంపుటను; ఇత్యేవ=వీనిగు నరామాయణంబనుమహాకావ్యము
ఱించియో; రామాయణం=రామా నాకుశలపులకుఁ దెలియఁజెప్పెను.
యణమనెడు; యత్=ఏ; మహాత్= అనితాత్పర్యము.

పార్శ్వే గేయేచ మధురం ప్రమాణై త్త్రిభి రస్వితమ్

జాతిభి స్సప్తభి ర్చర్ధం తంత్రీలయ సమన్వితమ్. ౮

రనై శృంగార కారుణ్య హాస్య వీర భయానకైః

రాద్రాదిభిశ్చ సంయు క్తం కావ్య మేత దగాయతామ్. ౯

తాతు గాంధర్వ తత్త్వజ్ఞౌ మూర్ఛనాస్థానకోవిదౌ

భ్రాతరా స్వరసంపన్నా గంధర్వా వివ రూపిణౌ. ౧౦
రూప లక్షణ సంపన్నా మధుర స్వరభాషిణౌ
బింబా చివోద్భృతా బింబౌ రామదేహా త్తథాపరా. ౧౧

టీక॥ గాంధర్వతత్వజ్ఞౌ; గాంధర్వ=గానశాస్త్రముయొక్క, తత్వ=రహస్యములను, జ్ఞౌ=ఎఱింగినవారును; మూర్ఖనాస్థాన కోవిదౌ, మూర్ఖనా=స్వరపూర్తియొక్క, స్థాన = పుట్టుచోట్లను; కోవిదౌ=ఎఱింగినవారును; భ్రాతరా= తోడఁ బుట్టువులును ; స్వరసంపన్నౌ=స్వర = శారీరముతో, సంపన్నౌ=కూడుకొనినవారును; రూపిణౌ=మనుష్యరూపముగల; గంధర్వావివ(స్థితౌ)=గంధర్వులవలెనున్నవారును; రూపలక్షణసంపన్నౌ, రూప=నాటకముయొక్క (“రూపస్వభావేశుక్లాదౌ సౌందర్యేనాటకేపశా” అనిభాస్కరనిఘంటువు), లక్షణ = లక్షణములతో ; సంపన్నౌ=కూడికొనినవారును; మధుర స్వరభాషిణౌ, మధురస్వర = మనోహర మైన ధ్వని గలుగు నట్లు, భాషిణౌ=పలుకువారును; తథా= అట్లు; బింబాత్ = మూల బింబమైన; రామదేహాత్, రామ=రా

మునియొక్క, దేహాత్ = దేహము నుండి; ఉద్భృతౌ=నిమిత్తంపఁబడిన; అపరా=ఇతరములైన; బింబావివ(స్థితౌ)=ప్రతిబింబములువలెనున్నవారునగు; తౌ = ఆకుశలవులు (“తు” అనునదిపాదపూరణార్థము.); పార్యే = పరించుటయందును; కేయేచ = పాడుటయందును; మధురం = మనోహరమైనదియును; త్రిభిః=మూడైన; ప్రమాణైః=ద్రుత మధ్యవిలంబితము లనెడుప్రమాణములతో; అన్వితం=కూడినదియును; సప్తభిః=ఏడైన; జాతిభిః = షడ్జమధ్యమ గాంధారనిషాదషఽభధైవతపంచమంబు లనెడు జాతులతో; బద్ధం=కట్టఁబడినదియును; తంత్రీలయసమన్వితం, తంత్రీ=వీణెతంతులయొక్క, లయ=తాళాదిసామ్యముతో, సమన్వితం= కూడినదియును; శృంగారకారుణ్యహాస్యవీరభయానకైః=శృంగారకారుణ్యహాస్యవీర భయానకంబులను నవి

౧౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

యును; రాద్రాదిభిశ్చ = రాద్ర, (ఆదిశబ్దముచేత) బీభత్సా ద్భృత శాంతంబులనునవియునగు; రస్యైః = రసములతో; సంయుక్తం = కూడుకొనినదియునగు; ఏతత్ = ఈ; కావ్యం = రామాయణ కావ్యమును; అగాయతాం = పాడిరి.

గానశాస్త్రరహస్యములనెఱింగి షడ్జాది స్వరముల యుత్పత్తిస్థానంబులఁ దెలిసికొని, నాటకయోగ్యములైన యభినయములతో, మనోహరంబగుకంఠంబున, మధురస్వరం

బుగభాషింపుచు, మానుషవేషధారులగుగంధర్వులుంబోలె వెలుంగుచున్నవారును మూలబింబంబగురామదేహంబువలన సంగ్రహింపఁబడినప్రతిబింబములట్లున్నవారు నగునా కుశలవులు, మనోహరంబుగఁబరించుటకును బాడుటకునుందగి, దుగ్రీతమధ్యవిలంబితములనొప్పచు, షడ్జాదిన ప్రజాతులుగలిగి, శృంగారాదినవరసంబులచే రమణీయంబైన యీ రామాయణ కావ్యమును పాడిరి. అని తాత్పర్యము.

తౌ రాజపుత్రౌ కాత్మేన ధమ్యమాఖ్యాన ముత్తమమ్
వాచోవిధేయం తత్సర్వం కృత్వా కావ్య మనిందితౌ. ౧౨
ఋషీణాంచ ద్విజాతీనాం సాధూనాం చ సమాగమే
యథోపదేశం తత్త్వజ్ఞౌ జగతు స్సుసమాహితౌ. ౧౩
మహాత్మా నౌ మహాభాగౌ సర్వలక్షణ లక్షితౌ

టీక॥ రాజపుత్రౌ = రాజకొమరులును; అనిందితౌ = దూఱఁదగినవారును; తత్త్వజ్ఞౌ = నిశ్చితాభిప్రాయము నెఱింగినవారును; సుసమాహితౌ = మిక్కిలి యెచ్చరికగలవారును; మహాత్మా నౌ = గొప్పబుద్ధిగలవారును; మహాభాగౌ = గొప్పభా

గ్యము గల వారును (“భాగాభాగ్యాంశతుల్యాంశాః” అనివై జయంతి); సర్వలక్షణలక్షితౌ, సర్వ = సమస్తములైన, లక్షణ = శుభలక్షణములతో, లక్షితౌ = కూడుకొనినవారునగు; తౌ = ఆకుశలవులు; కాత్మేన = న = సాకల్యముగ; ధమ్యం = ధ

మఁముతోఁగూడినదియును; ఉత్త
మం=శ్రేష్ఠమైనదియునగు; ఆఖ్యా
నం=చరిత్రయాపమైన; తత్=ఆ;
కావ్యం = రామాయణకావ్యము
ను; సర్వం=అంతయును; వాచః=
నోటికి; విధేయం=వశమును గాఁకృ
త్వా=చేసికొని; ఋషీణాంచ=
ఋషులయొక్కయు; ద్విజానాం=
ద్విజులయొక్కయు; సాధూనాం
చ=పెద్దలయొక్కయు; సమాగ
మే=సభయందు; యథోపదేశం=
తమకుపదేశించినరీతినిదప్పక; జగ
తుః=పాడిరి.

మిక్కిలిబుద్ధిశాలులును సమస్త
శుభలక్షణములతోను గూడినవారు
నగు నారాచకొమరులు, రామా
యణముయొక్క యధాధాన్యము
ముదెలిసికొని, సావధానులై, సమ
స్త స్థలములయందునుధమఁమయ
మై యుత్తమమై పూర్వముజరిగిన
చరిత్రమును జెప్పచున్న యీరా
మాయణ మహాకావ్యమునంతయు
నోటికివచ్చునట్లుచేసికొని, ఋషు
లునుద్విజులునుసాధువులును, జేరు
కాలములయందు, బాడసాగిరి.
అని తాత్పర్యము.

తౌ కదాచి త్వమేతానా ఋషీణాం భావితాత్మనామ్. ౧౪
ఆసీనానాం సమీపస్థా విదం కావ్యమగాయతామ్

టీక॥ తౌ=ఆకుశలవులు, కదా
చిత్=ఒకానొకప్పుడు, భావితా
త్మనాం, భావిత=ధ్యానింపఁబడిన,
ఆత్మనాం=పరమాత్మగలవారును,
సమేతానాం = గుంపుచేరినవారు
ను, ఆసీనానాం=కూచుండినవారు
నగు, ఋషీణాం = ఋషులయొ
క్క; సమీపస్థా=సమీపమందున్న
వారలై; ఇదం=ఈ, కావ్యం=రా

మాయణ కావ్యమును, అగాయ
తాం=పాడిరి.
ఆకుశలవులు, ఒకానొకప్పుడు,
పరమజ్ఞానులగు ఋషులుకొందఱు
సభచేరి కూర్చుండియుండగా,
వారిసమీపమందుండి యీరామా
యణకావ్యమునుబాడిరి. అని తా
త్పర్యము.

త చ్చౌత్వా మునయ స్సర్వే బాష్పపర్యా కులేక్షణాః. ౧౫

౧౬౮ ప్ర తిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్య సహితము.

సాధుసాధ్వీతి తా వూచుః పరంవిత్తయ మాగతాః

టీక॥ సర్వే = సమస్తులయిన, మురునై; తా = ఆకుశలవులఁగూచి,
 నయః = మునులు, తత్ = ఆపాట సాధుసాధ్వీతి = బళాబళా యని;
 నుః శ్రుత్వా = విని, పరం = అధికమై ఊచుః = చెప్పిరి.
 న, విత్తయం = ఆశ్చర్యమును; ఆగ ఆయుషులు, వారి పాటను విని, మి
 తాః = పొందినవారును; బాష్పప గుల నాశ్చర్యమునుబొంది, కన్నుల
 ర్యాకులేక్షణాః, బాష్ప = సంతసం నానంద బాష్పములు గాఁగగా నా
 వుఁగన్నీరు చే, వ్యాకుల = కలఁతవడి కుశలవులఁజూచి, బలే! బలే! అని
 న, ఈక్షణాః = నేత్రములుగలవా మెచ్చుకొనిరి-అని తాత్పర్యము.

తే ప్రీతమనన స్సర్వే మునయో ధర్మవత్సలాః. ౧౬

ప్రశశంసుః ప్రశస్తవ్యా గాయమానౌ కుశీలనౌ

టీక॥ ధర్మవత్సలాః, ధర్మ = వారునైన, కుశీలవా = కుశలవులను;
 ధర్మమందు; వత్సలాః = మిక్కిలి ప్రశంసుః = కొనియాడిరి.
 స్నేహముగల; తే = ఆ; సర్వే = సమ ధర్మైకబుద్ధిగల ఆయుషులంద
 స్తులయిన; మునయః = ఋషులు; ప్రీ టును, సంతసించి, మధురముగా
 తమనసః, ప్రీత = సంతోషించిన, మ రామాయణమును చాడుటం బట్టి
 నసః = హృదయములుగలవారలై; కొనియాడందగి యున్న కుశలవుల
 గాయమానౌ = పాడుచున్నవారు ను, బ్రశంసించిరి. అని తాత్పర్యము.
 ను; ప్రశస్తవ్యా = కొనియాడఁదగిన

అహో గీతస్య మాధుర్యం శ్లోకానాంతు విశేషతః- ౧౭

చిరనిర్వృత్త మప్యేత త్ప్రత్యక్షమివ దశిః తమ్

టీక॥ గీతస్య = పాటయొక్క; అహో = ఆశ్చర్యకరము; శ్లో
 మాధుర్యం = మనోహరమగుట; కానాం = శ్లోకముల యొక్క;

మముతోఁగూడినదియును; ఉత్త
మం=శ్రేష్ఠమైనదియునగు; ఆఖ్యా
నం=చరిత్రయాపమైన; తత్=ఆ;
కావ్యం = రామాయణకావ్యము
ను; సర్వం=అంతయును; వాచః=
నోటికి; విధేయం=వశమును గాఁకృ
త్వా=చేసికొని; ఋషీణాంచ=
ఋషులయొక్కయు; ద్విజానాం=
ద్విజులయొక్కయు; సాధూనాం
చ=పెద్దలయొక్కయు; సమాగ
మే=సభయందు; యథోపదేశం=
తమకుపదేశించినరీతినిదప్పక; జగ
తుః=పాడిరి.

మిక్కిలిబుద్ధిశాలులును సమస్త
శుభలక్షణములతోను గూడినవారు
నగు నారాచకొమరులు, రామా
యణముయొక్క యధాధాన్యము
ముదెలిసికొని, సావధానులై, సమ
స్త స్థలములయందునుధమముయ
మై యుత్తమమై పూర్వముజరిగిన
చరిత్రమును జెప్పచున్న యీరా
మాయణ మహాకావ్యమునంతయు
నోటికివచ్చునట్లుచేసికొని, ఋషు
లునుద్విజులునుసాధువులును, జేరు
కాలములయందు, బాడసాగిరి.
అని తాత్పర్యము.

తౌ కదాచి త్వమేతానా ఋషీణాం భావితాత్మనామ్. ౧౪
ఆసీనానాం సమీపస్థా విదం కావ్యమగాయతామ్

టీక॥ తౌ=ఆకుశలవులు, కదా
చిత్=ఒకానొకప్పుడు, భావితా
త్మనాం, భావిత=ధ్యానింపఁబడిన,
ఆత్మనాం=పరమాత్మగలవారును,
సమేతానాం = గుంపుచేరినవారు
ను, ఆసీనానాం=కూచుండినవారు
నగు, ఋషీణాం = ఋషులయొ
క్క; సమీపస్థా=సమీపమందున్న
వారలై; ఇదం=ఈ, కావ్యం=రా

మాయణ కావ్యమును, అగాయ
తాం=పాడిరి.
ఆకుశలవులు, ఒకానొకప్పుడు,
పరమజ్ఞానులగు ఋషులకొందఱు
సభచేరి కూర్చుండియుండగా,
వారిసమీపమందుండి యీరామా
యణకావ్యమునుబాడిరి. అని తా
త్పర్యము.

త చ్చౌత్వా మునయ స్సర్వే బాష్పపర్యా కులేక్షణాః. ౧౫

ప్రకారము; తౌ=ఆకుశలపులు; ప్ర పాడిరి.

శస్యమానౌ= కొనియాడఁబడుచు

మిక్కిలియుఁ దపస్వులునుబుద్ధి

న్నవారై; సంర క్తతరం = శ్రేష్ఠము

శాలులునగు మహామూలీ ప్రకార

లైనరాగములు హెచ్చుగాఁగలుగు

ముల్లాఘింపుచుండఁగా, మఱంత

నట్లును; అత్యర్థం= మిక్కిలి; మ

మంచిరాగములతో, మిక్కిలిమధుర

ధ్వరం = మనోహరమగు నట్లును;

ముగాఁచాడిరి. అని తాత్పర్యము.

తౌ=ఆకుశలపులు; అ గాయతాం=

ఋషులు కుశలపులకు బహుమతు లిప్పించుట.

ప్రీతః కశ్చి స్తుని స్తాభ్యాం సంస్థితః కలశంద దౌ. ౨౦

ప్రసన్నో వల్కలం కశ్చి ద్దదౌ తాభ్యాం మహాయశాః

టీక కశ్చిత్ = ఒకానొక; మునిః = ఋషి; ప్రీతః = సంతసించినవాఁడును; సంస్థితః = లేచినవాఁడునై; తాభ్యాం = ఆకుశలవులకొఱకు; కలశం = జలపాత్రమును; దదౌ = ఇచ్చెను, మహాయశాః = గొప్పకీర్తిఁగల; కశ్చిత్ = ఒకానొకమునిఁప్రసన్నః = సంతసించినవాఁడై; తాభ్యాం = ఆకుశలవులకొఱ	కు; వల్కులం = నారచీరను; దదౌ = ఇచ్చెను. ఒకానొక మహాషిఁ, సంతసించి ప్రేమాతిశయంబున లేచి, యాకుశలవులకు, జలపాత్రమునిచ్చెను; మహాయశుండగు మఱియొకండు, సంతుష్టుడై, నారచీరనిచ్చెను. అని తాత్పర్యము.

ఆశ్చర్య మిద మాఖ్యానం మునినా సంప్రకీర్తితమ్. ౨౧
పరం కవీనా మాధారం సమాప్తంచ యధాక్రమమ్
అభిగీత మిదం గీతం సర్వగీతేషు కోవిదా. ౨౨
ఆయుష్యం పుష్టిజనకం సర్వశ్రుతి మనోహరమ్
ప్రశస్యమానౌ సర్వత్ర కదాచి త్తత్ర గాయకా. ౨౩
రధ్యాసు రాజమాగేషు దదశే భరతాగ్రజః

టీక ఆశ్చర్యం = ఆశ్చర్యముగలిగించునదియును; మునినా = వాల్మీకిచేత; సంప్రకీర్తితం = చక్కగాఁ జెప్పఁ బడి నదియును; కవీనాం = కవులకు; పరం = ఉత్కృష్టమైన; ఆధారం = ఆధారమైనదియును; యధాక్రమం = వరుసతప్పక; సమాప్తం = ముగిసినదియును; ఆఖ్యానం = చరిత్రరూపమునైన; ఇదం = ఈ ప్రబంధమునుగూచి; సర్వగీతేషు = సమస్త గానములయందును; కోవిదా = సమధులగు కుశలవులారా! యువాభ్యాం (అధ్యాపౌతము) = మీచేత; ఆయుష్యం = ఆయుస్సును వృద్ధిఁబొందించు నదియును; పుష్టిజనకం = పుష్టినిగలిగించు నదియును; సర్వశ్రుతి మనోహరం, సర్వశ్రుతి = స్వరావయవ

౧౩౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

రూపములైన సమస్త శ్రుతులచే
త, మనోహరం=ఇంద్రునిదియైన
గుఃఇదం=ఈగీతం=పాట; అభి
గీతం=చక్క-గాఁబాడఁబడినది; ఇ
తి (అధ్యాహృతము)=అనితత్ర=
అయిశ్వమేధ యజ్ఞవాటముందును;
రధ్యాను=వీధులయందును; రాజ
మార్గేషు=రాజమార్గములయందు
ను; ప్రశస్యమానా=కొనియాడఁబ
డుచుండునట్టి; గాయకౌ=గానము
సేయువారైనకుశలవులను; కదా
చిత్=ఒకానొకప్పుడు; భరతాగ్ర
జః = భరతునకన్నయైనరాము
డు; దదశ=చూచెను.

“సమస్తగానములయందునుస

మధులైన ఓకుశలవులారా! వా
త్క్రిమహామునిచే, వరుసదప్పక ర
చింపఁబడి, కవులకుఁ బరమాధా
రంబై, యాశ్చర్యావహంబైవెలుం
గుచున్న, శ్రీరామచరిత్రరూపమగు
నీరామాయణంబును, ఆయర్వృద్ధి
కరంబునుబుష్టిప్రదంబును యుక్త
స్వరావయవంబులచే నొప్పుచున్న
దియనత్ముత్తమంబునగు గానము
చేఁ, బాడితిరి” అని, అశ్వమేధయ
జ్ఞవాటమునందును రాజమార్గా
దులయందునుగొనియాడఁబడుచుం
డుకుశలవులను, రాముఁడు తానశ్వ
మేధయాగము సేయుచున్నప్పుడు,
చూచెను. అని తాత్పర్యము.

స్వవేత్స చానీయ తతో భ్రాతరౌ స కుశీలవౌ. ౨౪

పూజయామాస పూజార్హౌ రామ శ్శత్రునిబహుభావః

టిక॥ తతః=అపిమ్మట; శత్రుని
బహుభావః = శత్రువులఁజంపునట్టి;
సః=ఆ; రామః = రాముఁడు; పూ
జాహవా, పూజ = పూజకు, అ
ర్హౌ=తగినవారును; భ్రాతరౌ=తో
డఁబుట్టువులునగు; కుశీలవౌ=కుశల
వులను; స్వవేత్స=తనయశ్వమేధశా
లాగృహమును; ఆనీయ = పొందిం

చి; పూజయామాస = కొనియా
డెను.

శత్రువులఁ జంపునట్టి యారా
ముఁ, డాకుశలవులనుదానుజూచిన
వెనుకనే, వారిందనయశ్వమేధశా
లాగృహమునకురప్పించి, స్లాఘిం
చెను. అని తాత్పర్యము.

ఆసీనః కాంచనే దివ్యే సచ సింహాసనే ప్రభుః. ౨౫
 ఉపోప విష్ట స్సచివై భ్రాతృభిశ్చ పరంతపః
 దృష్ట్వాతు రూపసంపన్నా తావుభా నియతస్తథా. ౨౬
 ఉవాచ లక్ష్మణం రామ శ్శత్రుఘ్నం భరతంతథా
 శ్రూయతా మిద మాఖ్యాన మనయో దేవవర్చసోః. ౨౭
 విచిత్రార్థకపదం సమ్యగ్గాయకౌ తావచోదయత్

టీక॥ ప్రభుః=రాజును; కాంచనే=బంగారుతోఁ జేయఁ బడినదియును; దివ్యే=స్వర్గమునందుఁబుట్టినదియునగు; సింహాసనే=సింహాసనమందు; ఆసీనః=కూర్చుండియున్నవాఁడును; సచివైః=మంత్రులచేతను; భ్రాతృభిశ్చ=తోఁబుట్టువులచేతను; ఉపోపవిష్టః=చుట్టఁబడినవాఁడును; పరంతపః, పరం=శత్రువులను; తపః=వేదచవాఁడును; నియతః=యజ్ఞదీక్షితుఁడునగు; సః=ఆ (“చ” అనునది పాదపూరణార్థము); రామః=రాముఁడు; రూపసంపన్నా, రూప=సౌందర్యముతో, సంపన్నా=కూడికొనినట్టి; తా=ఆ; ఉభా=ఇద్దఁడైన కుశలవులను; దృష్ట్వా=చూచి (“తు” అనునది పాదపూరణార్థము); తదా=అప్పుడు; తథా=అట్లు; దేవవర్చసోః, దే	వ=దేవతలయొక్క, వర్చసోః=కాంతివంటికాంతిగల; అనయోః=వీరియొక్క; విచిత్రార్థకపదం, విచిత్ర=ఆశ్చర్యముగలిగించునట్టి, అర్థకపదం=అర్థశబ్దములుగల; ఆఖ్యానం=ప్రబంధమును; సమ్యక్=చక్కగా; శ్రూయతాం=వినబడుఁగాక; ఇతి(అధ్యాహృతము)=అని; లక్ష్మణం=లక్ష్మణుని; శత్రుఘ్నం=శత్రుఘ్నుని; భరతం=భరతునిగూర్చి, ఉవాచ=చెప్పెను. తౌ=ఆ; గాయకౌ=పాఠకులగు కుశలవులను, అచోదయత్=ప్రేరేపించెను. యజ్ఞదీక్షితుండగు రాముఁడు, దశరథునిచేస్వర్గమునుండి తీసికొని రాఁబడిన స్వర్గమయ సింహాసనమునందుఁగూఁచుకొండి, తోఁబుట్టువులు నుమంత్రులునుం గొలువ నిండుకొలుపుండి, యతి సుందర రూపులగు

నాకుశలవులంబూచి, “ఆశ్చర్యావ వినుఁడు” అనితోడంబుట్టువులకుఁజె
హంబులగు శబ్దార్థంబులనొప్పు ప్ర ప్రి,యాకుశలవుల గానముసేయని
బంధమును వీరుగానముసేయఁగా యోగించెను. అనితాత్పర్యము.

తౌ చాపి మధురం ర క్తం స్వంచితాయతనిస్వనమ్. ౨౮
తంత్రీలయవ దత్యధఁ విశ్రుతాధఁ మగాయతామ్

టీక || తౌచాపి=ఆకుశలవులు ట్లుగాను; తంత్రీలయవత్=వీణెతం
ను; మధురం=మనోహరముగాను; తులును దాళాదిసామ్యమునుగలు
ర క్తం=రాగయు క్తముగాను; స్వం గునట్లుగాను; అత్యర్థం=మిక్కిలి;
చితాయతనిస్వనం, స్వంచిత=మి విశ్రుతాధఁ=స్పష్టమైన అర్థము
క్కిలిపూజ్యమును, ఆయత=దీఱు గలుగునట్లుగాను; అగాయతాం=
మునైన, నిస్వనం= భ్వనిగలుగున పాడిరి. తాత్పర్యము, సులభము.

హ్లాదయ త్సర్వగాత్రాణి మనాంసి హృదయానిచ
శ్రోత్రాశ్రయ సుఖం గేయం తద్వఘౌ జనసంసది. ౨౯

టీక || శ్రోత్రాశ్రయసుఖం, శ్రోత్ర సంసది, జన=జనులయొక్క, సంస
త్ర=చెవియే, ఆశ్రయ=స్థానము ది=సభయందు, బఘౌ=ప్రకాశిం
గాఁగలశ్రోత్రేంద్రియములకు; సు చెను.
ఖం=సుఖమును గలుగఁజేయునట్టి; వీనులకానందముగలుగఁజేయు
తత్=ఆ; గేయం=కుశలవులపా నాకుశలవులగానము, వినువారి, స
ట; సర్వగాత్రాణి=సమస్తావయ మస్తావయవములను, మనస్సులను,
వములను; మనాంసి=మనస్సులను; మనస్సుల కధిపానభూతములైన
హృదయానిచ=మనస్సులకధిస్తాన హృదయములను సంతసింపఁజేయు
ములైనహృదయములను; హ్లాదయ చు, జనసమాజమందంతటను, బ్రకా
త్=సంతోషింపఁ జేయుచు; జన శించెను. అనితాత్పర్యము.

ఇమా మునీ పాధివ లక్షణాన్వితౌ

కుశీలవా చైవ మహా తపస్వినౌ

మమాపి తద్భూతి కరం ప్రవత్యతే

మహాను భావం చరితం నిబోధత. ౩౦

టీక॥ హేజనాః (అధ్యాపృతము) = ఓజనులారా! ఇమా = ఈ కుశలవులు; మునీ = మునులైనను; పాధివలక్షణాన్వితౌ, పాధివలక్షణ = రాజలక్షణములతో, అన్వితౌ = కూడుకొనినవారుగాను; కుశీలవాచైవ = గాయకులైనను; మహాతపస్వినౌ = తపస్సుగలవారిలో శ్రేష్ఠులుగాను; భవతః (అధ్యాపృతము) = అగుచున్నారు. ఆభ్యాం (అధ్యాపృతము) = వీరిచేత; మమాపి = నాకును; భూతికరం = శ్రేయస్కరమును; మహానుభావం = గొప్పప్రభావముగలదియునగు, త

త్ = ఆ; చరితం = సీతాదేవిచరిత్రము, ప్రవత్యతే = చెప్పబడుచున్నది. నిబోధత = తెలిసికొనుండు.

ఓజనులారా! ఈకుశలవులు, సాధారణముగ మనులుగానగుపడినను రాజలక్షణములుగలిగియున్నారు, గాయకులుగానున్నను గొప్పతపస్సుగల వారలుగానున్నారు. వీరలు, సీతావిరహముచే బడింపబడుచున్ననాకును గొంతసౌఖ్యమునిచ్చునదియు మహాప్రభావంబునగు సీతాచరిత్రమును జెప్పబోయెదరు, కాబట్టి, సావధానముగా వినుండు. అనితాత్పర్యము.

తతస్తు తౌరామవచః ప్రచోదితా

వగాయతాం మాగవిధాన సంపదా

సచాపి రామః పరిషద్యత శ్వనై

బుభూషయా సక్తమనా బభూవ. ౩౧

టీక॥ తతస్తు = ఆపిమ్మటనే, తౌ = ఆకుశలవులు ; రామవచఃప్రచోదితౌ, రామ = రామునియొక్క, వచః = మాటచే, ప్రచోదితౌ = ప్రేరేపింపఁ బడిన వారై; మార్గవిధానసంపదా, మాగఁవిధాన = మాగఁమనెడి గానప్రకారముయొక్క, సంపదా = అతిశయతో; అగాయతాం = పాడిరి; సః = ఆ; రామశ్చపి = రాముఁడును; శన్తైః = మెల్లగా; పదిషద్గతః = సభనుబొందినవాడై; బుభూషయా = సుఖమును, అనుభవింప నిచ్చుచేత; సక్తమనాః, సక్త = ఆసక్తిగల, మనాః =	హృదయముగలవాఁడుగా; బధూవ = ఆయెను. అంత, రాముఁడు ప్రేరేపింపఁగానే, యాకుశలవులు, “మాగఁము, దేశి” యనెడు గానప్రకారములరెంటిలోను, ముఖ్యమైన మాగఁమును బట్టి, పాడనారంభించిరి. అంతరాముఁడును, “ద్విగనలేచివెల్లినచోసభి కులును లేవంబూతురు, దానరసభంగమగు” నని, మెల్లగాసింహాసనమునుండిద్విగనభంజేరి, యాశ్రోత్రానందమనుభవింపఁగోరి, వారిపాటనువిన నాసక్తుడయ్యెను. అనితాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, చతుర్థఃసర్గః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థఃచంద్రికాఖ్యానంబగు శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర

వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ చతుర్థఃసర్గఃటీక,

ముగిసినది.

౫౨

పంచమసర్గప్రారంభః.

శ్రీరామ సన్నిధానంబునఁ గుళలవులు
రామాయణమును గానముసేయుట.

సర్వాపూర్వ మియం యేషా మాసీత్కృత్సామి వసుంధరా
ప్రజాపతి ముపాదాయ నృపాణాం జయశాలినామ్. ౧

టీక॥ కృత్సామి = సమస్తమైన; (ఈశ్లోకమునకు మూడవశ్లోకంబు
ఇయం = ఈ; వసుంధరా = భూమి; నందన్వయపూతి = యగును)
జయశాలినాం = జయముచేఁబ్రకా జయశాలులైనయేరాజులదిగానీ
శించునట్టి; యేషాంనృపాణాం = ఏ భూమియంతయు, మనుప్రజాపతి
రాజులదిగా; ప్రజాపతిం = మనుప్ర మొదలుకొని, ఇతరరాజుల కెవ్వరి
జాపతిని; ఉపాదాయ = ఆరంభి కనిసంబంధములేనట్లుండినదో. (అ
చి; సర్వాపూర్వం, సర్వ = సమస్త ని, మూడవశ్లోకంబుతో నన్వయ
రాజులకును, అపూర్వం = సూతన ము.) అని తాత్పర్యము.
మగు నట్లు; ఆసీత్ = ఆయెనో

౧౩౮ ప్రతిపదాంత్రటికాతాత్పర్యసహితము.

యేషాం స సగరో నామ సాగరో యేన ఖానితః

షష్ఠిః పుత్రసహస్రాణి యం యాంతం పర్యవారయన్. ౨

టీక॥ యేన = ఎవనిచేత; సాగ, కలిగెనో.

రః = సముద్రము; ఖానితః = త్రవ్వించు
పర్యవారయన్ = యాంతం = యుద్ధమున
కుఃపోవుచున్న; యం = ఎవ్వని; పుత్ర
సహస్రాణి = వెయ్యికోమారులు;
షష్ఠిః = అటువదిమంది; పర్యవార
యన్ = చుట్టుకొనినో; సః = అటు
వంటి; సగరో నామ = సగరుడనిప్ర
సిద్ధుడైనరాజు; యేషాం = ఎవ్వరి
లో; ఆసీత్ = (అధ్యాత్మతము) =

ఎవ్వనిచేత ద్వీప్వింపబడినము
ద్రము “సాగర” మనుపేరునుబొందె
నో, ఎవ్వడు, యుద్ధమునకు అటువే
లకుమారులతో వెళ్లుచుండెనో; అ
ట్టిసగరచక్రవర్తి యెవ్వరివంశము
నబుట్టెనో - (“అటువంటి” అనిపై
శ్లోకములతో నన్వయము). అనితా
త్పర్యము.

ఇత్వోకూడా మిదం తేషాం రాజ్ఞాం వంశే మహాత్మనామ్

మహా దుత్పన్న మాఖ్యానం రామాయణ మితి శ్రుతమ్. ౩

టీక॥ మహాత్మనాం = గొప్పప్ర
భావము గలవారును ; ఇత్వోకూ
డాం = ఇత్వోక్తు వంశమునందుంబు
ట్టినవారునగు; తేషాం = అటువం
టి; రాజ్ఞాం = రాజులయొక్క; వం
శే = వంశమందు ; రామాయణమి
తి = రామాయణమని; శ్రుతం = ప్ర
సిద్ధమైన; మహత్ = పూజ్యమగు; ఇ

దం = ఈ; ఆఖ్యానం = ప్రబంధము;
ఉత్పన్నం = పుట్టినది.
అటువంటి మహాత్ములైన యి
త్వోక్తు వంశపురాజుల వంశమునం
దు, రామాయణమను పేరంబ్రసిద్ధ
మగు, సీపూజ్య ప్రబంధము, పుట్టి
నది. అనితాత్పర్యము.

త దిదం వతయిష్యామి సర్వం నిఖిల మౌచితః

ధమకాకామాధక సహితం శ్రోతవ్య మనసూయయా. ౪

టీక || తత్ = అటువంటి (అనఁ గా, బ్రహ్మప్రసాదమునఁబుట్టిన); ఇదం = ఈరామాయణమును; వ త్ = యిష్టామి = ప్రవర్తిల్లఁజేయఁ బోవుచున్నాను. ధర్మకామార్థస హితం = ధర్మకామార్థములతోఁ గూడిన; సర్వం = సమస్తమైనరా మాయణము; నిఖిలం = చక్క-వపడ నట్లు; అనసూయయా = అసూయ

లేమితో; శ్రోతవ్యం = వినఁబడవల యును.

సాక్షాద్బ్రహ్మప్రసాదమునఁ బుట్టిన ఈరామాయణమును నేను లోకమునఁబ్రవర్తిల్లఁజేసెద- ధర్మ కామార్థప్రదంబగుచీనినంతయుఁడ క్కు-వపడకుండ, నసూయలేనివార లై, వినవలయును. అనితాత్పర్యము.

కోసలో నామ ముదిత స్స్థితో జన పదో మహాః
నివిష్ట స్సరయాతీరే ప్రభాత ధనధాన్యవాః. ౫

టీక|| ముదితః = సంతోషించిన దియును (లక్షణవలన, సంతోషించి నజనముగలదియనుట); స్థితః = స మృద్ధమై నదియును; ప్రభాతధన ధాన్యవాః, ప్రభాత = అధికము లైన, ధనధాన్యవాః = ధనధాన్య ములు గలదియునగు; కోసలోనా మ = కోసలమని ప్రసిద్ధమైన; మ హాః = గొప్పదియైన; జనపదః =

దేశము; సరయాతీరే = సరయా నదిగట్టునందు; నివిష్టః = ఉన్నది. అధికంబులగుధనధాన్యంబులచేస మృద్ధమై యెప్పుడును సంతసంబు నం బొదలెడి జనులతో నొప్పు చున్న కోసలదేశంబునొకగొప్ప దేశము, సరయానది తీరంబునంగ లదు. అనితాత్పర్యము.

అయోధ్యా నామ నగరీ తత్రాసీ ల్లోక విశ్రుతా
మనునా మానవేంద్రేణ యాపురీ నిమిత్తా స్వయమ్. ౬
ఆయతా దశచ ద్వేచ యోజనాని మహాపురీ
శ్రీమతీ త్రిణి విస్తీర్ణా సువిభక్త మహాపథా. ౭

౧౪౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

రాజమాగేణ మహతా సువిభక్తేన శోభితా
ముక్తపుష్పావకీర్ణేన జలసిక్తేన నిత్యశః. ౮

టీక॥ యాపురీ = ఏపట్టణము; మానవేంద్రేణ = మనుష్యులకుఁబ్రధువైన; మనునా = వైవస్వతమనువుచేత; స్వయం = తానుగానే; నిమిత్తా = నిమిత్తపఁబడినదో; యా (అధ్యాహృతము) మహాపురీ = ఏమహాపట్టణము; దశచ = పదియును; ద్వేచ = రెండును; యోజనాని = యోజనముల; ఆయతా = దీర్ఘమై; శ్రీమతీ = కాంతిగలదియై; త్రిణి = మూడుయోజనముల; విస్తీర్ణా = వెడల్పుగలదై; సువిభక్తమహాపథా, సువిభక్త = చక్కగాఁగ్లప్తములైన, మహాపథా = గొప్పమాగాములుగలదై; నిత్యశః = ఎల్లప్పుడును; ముక్తపుష్పావకీర్ణేన, ముక్త = విడువఁబడిన, పుష్ప = పువ్వులచే; అవకీర్ణేన = వ్యాప్తమైనదియును; జలసిక్తేన, జల = నీటిచే, సిక్తేన = తడుపఁబడినదియును; సువిభక్తేన = చక్కగాఁగ్లప్తమైనదియును; మహతా = గొప్పదియునగు; రాజమాగేణ = రాజవీధిచేత; శోభితా = ప్రకాశింపఁజే

యఁబడినదై; స్యాత్ = (అధ్యాహృతము) = ఉండునో; సా (అధ్యాహృతము) = అటువంటిదియును; లోకవిశ్రుతా, లోక = ప్రపంచమునందు, విశ్రుతా = ప్రసిద్ధమయినదియునగు; అయోధ్యానామ = అయోధ్యయనిప్రసిద్ధమైన; నగరీ = పట్టణము; తత్ర = ఆకోసలదేశమందు; ఆసీత్ (లకారవ్యత్యయము, ఆషము) = కలదు.

ఆకోసలదేశమందు, మొట్టమొదటమనుష్యులకందఱకును రాజుగా నుండినవైవస్వతమనువుచే సంకల్పమాత్రమున నిమిత్తపఁబడి, పండ్రెండు యోజనంబుల నిడుపును మూడుయోజనంబుల తనర్పునుంగలిగి, వంకరలేనట్లు చక్కగానేర్పఱుపఁబడిన గొప్పమాగాంబులచే నొప్పుచు, ఎల్లప్పుడును రాజపుషరులుపరిమళార్థకమై పుష్పంబులవెదచల్లఁజల్లఁచనంబునకై యుదకంబునందడుపఁగమ్మనితావిగలిగి చల్లగావిసరు మందమారుతంబులశోభి

ల్లుచున్నరాజవీధిం దేజరిల్లుచు, లోయోధ్యయనెడు నొక్కపట్టణంబు
కత్రయంబుననువినుతికెక్కిన, యగలదు. అని తాత్పర్యము.

తాంతు రాజా దశరథో మహారాష్ట్ర వివర్ధనః

పురీ మావాసయామాస దివం దేవపతి ర్యథా. ౯

టీక మహారాష్ట్రవివర్ధనః,	ణమందుఃఆవాసయామాస=వాస
మహారాష్ట్ర=గొప్పరాజ్యమును, వి	ముచేసెను.
వర్ధనః=వృద్ధిబొందించువాడై	గొప్పరాజ్యమును ధర్మము
న; దశరథః=దశరథుడనెడి; రా	తోచాలించివృద్ధి బొందింపఁగలి
జా=రాజు; దివం (సప్తమ్యధఃము	గినట్టిదశరథుడనునొకరాజు, స్వ
నందుద్వితీయ)=స్వగమందు; దే	గమనందుచేవేంద్రుఁడంటే,
వపతిర్యథా = దేవేంద్రుఁడంటే	నాయయోధ్యపురియందు, వాస
లె; తాం=ఆ; పురీం (సప్తమ్యధః	ముచేసెను.
మందుద్వితీయ)= అయోధ్యాపట్ట	అనితాత్పర్యము.

కవాట తోరణవతీం సువిభక్తాంతరాపణామ్

సర్వయంత్రా యుధవతీ ముపేతాం సర్వశిల్పిభిః. ౧౦

టీక కవాటతోరణవతీం=ప్రశస్త	ధవతీం = యంత్రములునుఆయుధ
ములైన నగరమునకువెలుపలితలు	ములునుంగలదియును; సర్వశిల్పిభిః,
పులును దారుబంధములునుం గలది	సమస్తశిల్పులతోను; ఉపేతాం =
యును; సువిభక్తాంతరాపణాం, సు	కూడినదియును (అగు, అయోధ్యా
విభక్త=చక్కగా నేర్పఱుపఁబడిన,	పురియందుదశరథమహారాజువాస
అంతర=మధ్యప్రదేశములుగల, ఆ	ముచేసెనని ౨౨వ శ్లోకమునందన్వ
పణాం = అంగడివీదులుగలదియు	యము. ఇట్లే, ఇతర శ్లోకములయం
ను; సర్వయంత్రాయుధవతీం, స	దునుజూచుకొనునది.)
ర్వ=సమస్తములైన, యంత్రాయు	తాత్పర్యముసులభము.

౧౪౨ ప్ర తివదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

సూత మాగధ సంబాధాం శ్రీమతీ మతుల ప్రభామ్
ఉచ్చాట్టాల ధ్వజవతీం శతఘ్నీశతసంకులామ్. ౧౧

టీక || సూతమాగధసంబాధాం, సూత=స్తుతిచేయువారిచేతను, మాగధ= కులవంశములఁబొగడువారిచేతను, సంబాధాం=నిండినదియు; శ్రీమతీం = సమృద్ధిగలదియు; అతులప్రభాం, అతుల=సరిలేని, ప్రభాం= కాంతిగలదియును; ఉచ్చాట్టాలధ్వజవతీం; ఉచ్చ=ఉన్నతములైన, అట్టాల = కోటబురుజులును, ధ్వజవతీం=ఔక్కిములునుగలదియును; శతఘ్నీ శతసంకులాం, శతఘ్నీశత=అసంతములగుగొప్పయునుపగుదియలచే, సంకులాం = నిండినదియును (అగుఅని, ౨౨వశ్లోకంబుననన్వయము).
తాత్పర్యము సులభము.

వధూనాటక సంఘైశ్చ సంయుక్తాం సవతః పురీమ్
ఉద్యానామ్రవణోపేతాం మహతీం సాలమేఖలామ్. ౧౨

టీక || పురీం (సప్తమృధకమందుద్వితీయ)= పట్టణమందు; సర్వతః=అంతటను; వధూనాటకసంఘైశ్చ, వధూ=స్త్రీలయొక్కయు, నాటక = నటులయొక్కయు, సంఘైశ్చ=సమూహములతోను; సంయుక్తాం=కూడుకొనినదియును; ఉద్యానామ్రవణోపేతాం, ఉద్యాన=ఉపవనములతోను, అమ్రవణ=నూమిడితోఁటలతోను; ఉపేతాం=కూడుకొనినదియును; మహతీం=విశాలమైనదియును; సాలమేఖలాం, సాల = ప్రాకారమే, మేఖలాం=మొలనూలు గాఁగలదియును- (అగు, అని ౨౨వశ్లోకంబుననన్వయము).
తాత్పర్యము సులభము.

దుగ్గంగంభీరపరిఘాం దుగ్గా మన్యై దుగ్గారాసదామ్
వాజివారణసంపూణాం గోభి రుష్టైః ఖరైస్తథా. ౧౩

టీక|| దుగ్గంగంభీరపరిఘాం, గంభీర= అగ్రాధమైనదియునగు, పరిఘాం = ప్రవేశింపఁగూడనిదియు, దుగ్గా= మన్యై దుగ్గారాసదామ్, గోభి రుష్టైః, ఖరైస్తథా.

ల్లుచున్నరాజవీధిం దేజరిల్లుచు, లోయోధ్యయనెడు నొక్కపట్టణంబు
కత్రయంబుననువినుతికెక్కిన, యగలదు. అని తాత్పర్యము.

తాంతు రాజా దశరథో మహారాష్ట్ర వివర్ధనః

పురీ మావాసయామాస దివం దేవపతి ర్యథా. ౯

టీక మహారాష్ట్రవివర్ధనః,	ణమందుఃఆవాసయామాస=వాస
మహారాష్ట్ర=గొప్పరాజ్యమును, వి	ముచేసెను.
వర్ధనః=వృద్ధిబొందించువాడై	గొప్పరాజ్యమును ధర్మము
న; దశరథః=దశరథుడనెడి; రా	తోచాలించివృద్ధి బొందింపఁగలి
జా=రాజు; దివం (సప్తమ్యధఃము	గినట్టిదశరథుడనునొకరాజు, స్వ
నందుద్వితీయ)=స్వగమందు; దే	గఁమనందు దేవేంద్రుఁడుంబోలె,
వపతిర్యథా = దేవేంద్రుఁడుంబో	నాయయోధ్యపురియందు, వాస
లె; తాం=ఆ; పురీం (సప్తమ్యధః	ముచేసెను.
మందుద్వితీయ)= అయోధ్యాపట్ట	అనితాత్పర్యము.

కవాట తోరణవతీం సువిభక్తాంతరాపణామ్

సర్వయంత్రా యుధవతీ ముపేతాం సర్వశిల్పిభిః. ౧౦

టీక కవాటతోరణవతీం=ప్రశస్త	ధవతీం = యంత్రములును ఆయుధ
ములైన నగరమునకు వెలుపలితలు	ములునుంగలదియును; సర్వశిల్పిభిః,
పులును దారుబంధములునుం గలది	సమస్తశిల్పితోను; ఉపేతాం =
యును; సువిభక్తాంతరాపణాం, సు	కూడినదియును (అగు, అయోధ్యా
విభక్త=చక్కగా నేర్పఱుపఁబడిన,	పురియందుదశరథమహారాజువాస
అంతర=మధ్యప్రదేశములుగల, ఆ	ముచేసెనని ౨౨వ శ్లోకమునందన్వ
పణాం = అంగడివీదులుగలదియు	యము. ఇట్లే, ఇతర శ్లోకములయం
ను; సర్వయంత్రాయుధవతీం, స	దునుజూచుకొనునది.)
ర్వ=సమస్తములైన, యంత్రాయు	తాత్పర్యమునులభము.

చిత్రామష్టాపదాకారాం వరనారీగణై ర్యుతామ్
సర్వరత్నసమాకీర్ణాం విమానగృహశోభితామ్. ౧౬

టీ॥ చిత్రాం=నానావిధమైన త, సమాకీర్ణాం=వ్యాపింపఁబడి
దియును; అష్టాపదాకారాం, అ నదియును; విమాన గృహ శోభి
ష్టాపద = బూదమాడెడిపంటయొ తాం, విమానగృహ=సార్వభౌమ
క్క, ఆకారాం=ఆకారమువంటి గృహముల చేతను (“ విమానో
యాకారముగలదియును; వరనారీ (స్త్రీ) దేవయానేసార్వభౌమికసద్వ
గణైః, వరనారీ=సుందర(స్త్రీ)లయొ ని” అనిభాస్కరనిఘంటువు), శోభి
క్క, గణైః = సమూహములతో; తాం= ప్రకాశింపఁజేయఁబడినది
యుతాం= కూడుకొనినదియును; యును(అగు, అని, ౨౨వ శ్లోకమున
సర్వరత్నసమాకీర్ణాం, సర్వ= నన్వయుము).
సమస్తములైన, రత్న=మణులచే తాత్పర్యము, సులభము.

గృహగాఢా మవిచ్ఛిద్రాం సమభూమా నివేశితామ్
శాలితండులసంపూర్ణాం మిత్తుకాండ రసోదకామ్. ౧౭

టీక॥ గృహగాఢాం, గృహ= సంపూర్ణాం = నిండినదియును;
ఇండ్లచేతను, గాఢాం=దట్టమైనది ఇత్తు కాండ రసోదకాం, ఇత్తు
యును; అవిచ్ఛిద్రాం=దోషములే కాండ= చెఱకుకాండయొక్క, ర
నిదియును; సమభూమా=మిట్టప స=రసమువంటి, ఉదకాం=నీళ్లు
ల్లములులేని ప్రదేశమందు; నివేశి గలదియును. (అగు, అని, ౨౨వ శ్లో
తాం = నిమింపఁబడినదియును, కంబుననన్వయుము).
శాలితండుల సంపూర్ణాం, శా తాత్పర్యము, సులభము.
లితండుల = తెల్లవరిబియ్యముచే,

దుందుభీభి మృదంగై శ్చ వీణాభిః పణవైస్తథా

నాదితాం భృశమత్యర్థం పృథివ్యాం తా మనుత్తమామ్. ౧౮

టీక || దుందుభీభిః=భేరులచేత మియందు; అను త్తమాం=తనకన్న
ను; మృదంగైశ్చ= మద్దైశ్చచేతను; మఱివేఱు శ్రేష్ఠమైనపట్టణము లేనిది
వీణాభిః=వీణలచేతను; తథా=అ యును; తాం=ప్రసిద్ధమైనదియును.
ట్లు; పణవైః=తమ్ముటములచేతను; (అగు, అని ౨౨వశ్లోకముననన్వయము).
భృశం=మిక్కిలి; నాదితాం= భవము).
నింపఁజేయఁబడి నదియును; అత్య తాత్పర్యముసులభము.
ధం=మిక్కిలి; పృథివ్యాం=ఘా

విమాన మివ సిద్ధానాం తపసా ధిగతం దివి

సునివేశిత వేశ్మాంతాం నరోత్తమ సమావృతామ్. ౧౯

టీక|| దివి = స్వర్గమునందు; నేర్పఱుపఁబడిన, వేశ్మాంతాం=గృ
తపసా = తపస్సుచేతను; అధిగ హప్రదేశములుగలదియును; నరో
తం=పొందఁబడిన; సిద్ధానాం=త త్తమసమావృతాం, నరోత్తమ=మ
పస్సిద్ధులయొక్క; విమానమివ=వి సుష్యశ్రేష్ఠులచే, సమావృతాం=
మానమువలె; స్థితాం (అధ్యాహృ తము)=ఉన్నదియును; (అగు, అని,
తము)=ఉన్నదియును; సునివేశితవే ౨౨వశ్లోకముననన్వయము).
శ్మాంతాం, సునివేశిత = చక్కగా తాత్పర్యము సులభము.

యేచబాణే నవవిధ్యంతి వివిక్త మపరాపరమ్

శబ్దవేద్యంచ వితతం లఘుహస్తా విశారదాః. ౨౦

సింహవ్యాఘ్ర వరాహాణాం మత్తానాం నదతాంవనే

హంతారోని శితైశ్చస్త్రై ర్బలాద్యాహు బలైరపి. ౨౧

తాదృశానాం సహస్రై స్తా మభిపూణాం మహారథైః

పురీ మావాసయామాస రాజా దశరథ స్తదా. ౨౨

టీక|| లఘుహస్తాః, లఘు=లఘువాదును; విశారదాః=నేర్పరులునై
ఘవముగల, హస్తాః= చేతులుగల న; యే=ఎవరు; వివిక్తం=ఁబంటరి

౧౪౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

యైనవానిని; అపరాపరం=ముందు వెనుక లేనివాని (తండ్రియైనను గు మారుండైనను లేనివానిని అనుట) శబ్ద వేద్యం, శబ్ద=ధ్వనిచే, వేద్యం=కొ ట్టడగినవానిని; వితతంచ= పరుగె త్తువానిని; బాణైః=బాణములచేత ను; నవిద్యంతి = కొట్టరో; మత్తా నాం=క్రొవ్వి నవియును; వసే=అర ణ్యమందు; నర్దతాం= గర్జించునవి యునగు; సింహవ్యాఘ్రౌవరాహా దౌ=సింహముల యొక్క-యొంబు లుల యొక్క-యొం బందుల యొక్క- యొ(సింహములను బులులను బందు లను); బలాత్=బలాత్తారముగా; నిశితైః=కఠినుల; శస్త్రైః=ఆ యుధముల చేతను; బాహుబలైర పి= భుజబలముల చేతను; హంతా రః=చంపువారలో; మహారథైః= తన్ను సారధిని గుఱుములనుం బ్రోచి కొనుచు యుద్ధము సేయునట్టి; తా దృశానాం=అట్టివారి యొక్క; స హస్రైః=వేలసంఖ్యలచేతను, అభి పూడాం=నిండినట్టి; తాం= ఆ; పురీం(సప్తమృగమందు ద్వితీయ)=	అయోధ్యాపట్టణమందు ; దశర థః= దశరథుండనెడి; రాజా=రా జు; తదా= అప్పుడు; ఆవాసయా మాస=వాసము చేసెను. తాము నేర్పరితనముతో నతివేగ ముగ బాణప్రయోగము సేయఁగలిగి యున్నను , ధామి=కులైనందున, నొంటరియైనవానిఁగాని, తండ్రులు నుగొడుకులును దోడంబుట్టువులును లేనివానిఁగాని, కండ్లకగుపడక, మ ఱుఁగుననుండి ధ్వని మాత్రము గుఱి గాఁగొట్టడగినవానిఁగాని, పరుగె త్తువానిఁగాని, యుద్ధమునందు బాణ ముచే నైనఁ బ్రహరింపనోడు వారు ను, వనమునందు మదించి యధేచ్ఛ ముగ గజైఁంచుచున్న సింగములు పు లులు మొదలగు క్రూర మృగంబులఁ బట్టి బలాత్కారముగ నాయుధము లతోఁగాని తమ భుజబలంబులతోఁ గాని చంపఁ గలవారైనను, గొప్ప శూరులచే నిండియున్న యా య యోధ్యాపట్టణమందు, దశరథమ హారాజు, వాసము సేయుచుండెను. అని, తాత్పర్యము.

తా మగ్నిమద్భి ర్గుణవద్భి రావృతామ్

ద్విజోత్తమై ర్వేదషడంగ పారగైః
సహస్రదై స్సత్యరతై మహాత్మభి
మహాపి కల్పైః ఋషిభిశ్చ కేవలైః. ౨౩

టీక అగ్నిమద్భిః = ఆహితా గ్నులును; గణవద్భిః = మంచిగుణ ములుగలవారును; వేదషడంగ పార గైః, వేద = ఋగ్యజుస్సామా ధర్వ ణంబులను వేదములయొక్కయు, ష డంగ = శిక్షావ్యాకరణచ్ఛందోనిరు క్త జ్యోతిష కల్పంబులను నాటువే దాంగములయొక్కయు, పారగైః = అంతమునుబొందినవారును; సహ స్రదైః = అనంతముగ దానముసే యువారును; సత్యరతైః, సత్య = స త్యమునందు, రతైః = ఆసక్తులును;	మహాత్మభిః = గొప్పబుద్ధిగల వారు ను; కేవలైః ఋషిభిశ్చ = కేవలఋ షులైనను; మహర్షికల్పైః = మహర్షు లవంటివారునగు; ద్విజోత్తమైః = బ్రాహ్మణక్షత్రియ వైశ్యులలో శ్రే ష్ఠులచేత; ఆవృతాం = నిండిన; తాం (సప్తమ్యర్థమందుద్వితీయ) = ఆయయోధ్యాపట్టణమందు; (దశ రథః = దశరథమహారాజు; ఆవాస యామాస = వాసముచేసెను.) తాత్పర్యము సులభము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, పంచమస్కంధః.

ఇది స్వప్రార్థనము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర

వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ పంచమస్కంధ టీక,

ముగిసినది.

౧౪౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

౫

షష్ఠసగప్రారంభః.

తస్యాం పుర్యా మయోధ్యాయాం వేదవి త్వర్వసంగ్రహ
దీఘదశీ మహాతేజాః పౌరజానపదప్రియః. ౧
ఇత్వాకూడా మతిరథో యజ్వా ధమరతో వశీ
మహషికల్పీ రాజషిః త్రిషు లోకేషు విశ్రుతః. ౨
బలవాన్నిహతామిత్రో మిత్రవా స్విజితేంద్రియః
ధనైశ్చ సంగ్రహై శ్చవైశ్చ శక్తవైశ్రవణోపమః. ౩
యథా మను మహాతేజా లోకస్య పరిరక్షితా
తథా దశరథోరాజా వసజగ దపాలయత్. ౪

టీక॥ వేదవిత్ = వేదములనెఱుంగినవాఁడును; సర్వసంగ్రహః, సర్వఃశూరులు పండితులుమొదలగుసమస్తజనులయొక్క (సమస్తజనులను), సంగ్రహః = దానాదులచే, వశీకరించువాఁడును; దీఘదశీ, దీఘః = పెద్దకాలమునకుఁబెట్టరాఁబోవునధికమును, దర్శి = చూచువాఁడును; మహాతేజాః = గొప్పపరాక్రమముగలవాఁడును; పౌరజానపదప్రియః, పౌర = పట్టణమందువసించెడుజనులును, జానపద = గ్రామమునందు వసించెడుజనులును, ప్రియః = ఇష్టులుగాఁగలవాఁడును; ఇత్వాకూడాం = ఇత్వాకువంశపురాజులలోపల; అతిరథః = పెక్కు-మహారథులతో నొంటరిగా యుద్ధముసేయుఁజాలినరథిక్రేష్ఠుఁడును; యజ్వా = యజ్ఞములుసేసిన వాఁడును; ధర్మరతో = ధర్మమునందాసక్తుఁడును; వశీ = సమస్తజనులుతనస్వాధీనతకుఁబడినవారుగాఁగలవాఁడును; మహర్షికల్పీ = మహషికతోసరియైనవాఁడును; రాజషిః = రాజునుఋషియునైనవాఁడును; త్రిషు = మూడైన; లోకేషు = భూభువస్సువలోకములయందును; విశ్రుతః =

శ్రీమ ద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౪

వినుతికెక్కినవాడును; బలవాణ్ =
పెక్కు సైన్యములు గలవాడును;
నిహతామిత్రః, నిహతః = చంపబడి
న, అమిత్రః = శత్రువులుగలవాడు
ను; మిత్రవాణ్ = గొప్పచేలికాం
ద్రుగలవాడును; విజితేంద్రియః,
విజితః = చక్కగా జయింపబడిన,
ఇంద్రియః = ఇంద్రియములు గల
వాడును; ధనైశ్చ = ధనములచేత
ను; అన్యైః = ఇతరములైన; సం
గ్రహైశ్చ = కూడఁబెట్టబడిన వా
నిచేతను; శక్రవైశ్రవణోపమః =
ఇంద్రునితోను గుబేరునితోను సరి
యైనవాడునగు; దశరథః = దశర
థుండనెడు; రాజా = రాజు; య
థా = ఎట్లు; మహాతేజాః = గొప్ప
పరాక్రమముగల; మనుః = వైవస్వ
తమనువు; లోకస్య = ప్రపంచము
యొక్క (ప్రపంచమును); పరిరక్షి
తా = రక్షించువాడుగా; ఆసీత్
(అధ్యాహృతము) = అయ్యెనో; త
థా = అట్లు; తస్యాం = ఆ; అయో
ధ్యాయాం = అయోధ్యయ నెడు;
పుర్యాం = పట్టణమందు; వసత్ =
వాసముచేయుచు; జగత్ = భూ

మండలమును; అపాలయత్ = పా
లించెను.

దశరథమహారాజు, ఆయయో
ధ్యాపురంబుననివసింపుచు, వేదవే
దాధికంబులనెఱింగి, పండితులు
శూరులు మొదలగువారి నెల్లయధో
చితంబుగ నాదరింపుచు, బెద్దకా
లంబునకుఁ బిమ్మట రాఁబోవునధిక
మునెఱింగియెచ్చరికతోఁ బ్రవత్తి
ల్లుచు, బట్టణవాసులయందును గ్రా
మవాసులయందు నేకరీతిగఁ బీఠి
నెఱపుచు, నెల్లజనంబులస్వాధీను
లుగాఁజేసికొని, యాహితాగ్నియై
ధమకరతుండై, రాజషికయై మహ
షికయుం బోలెఁ బ్రకాశింపుచు,
మూడు లోకంబులయందునుందన
పేరుప్రసిద్ధి వహింపమహాపరాక్ర
ముండై చలంబున శత్రువులంజక్క
డిచి, యింద్రకుబేరులుంబోలె వివిధ
ధనంలఁగూడఁబెట్టుచు నిర్వృకువం
శపురాజులలోపలనతిరధుండై, జి
తేంద్రియుండై, మహాతేజుండగు
వైవస్వతమనువుంబోలె భూమండ
లముంబాలింపుచుండెను. అని తా
త్పర్యము.

తేన సత్యాభిసంధేన త్రివక్ర మనుతిష్ఠతా
పాలితాసా పురీ శ్రేష్ఠా ఇంద్రదేవే వామరావతీ. ౫

టీక॥ సత్యాభిసంధేన, సత్య = రావతివలె; పాలితా = పాలింపఁబ
సత్యమునందు, అభిసంధేన = అభి డినది.
ప్రాయముగలవాఁడును; త్రివర్గం = ఆదశరథమహారాజు, సత్యము
ధర్మాధర్మకామంబులను; అనుతి నందుశ్రద్ధగలిగి, ధర్మార్థకామం
ష్ఠతా = అనుసరించువాఁడునగు; తే బులననుసరింపుచు, నింద్రుండ మ
న = ఆదశరథమహారాజుచేత; శ్రే రావతీపురినిబాలించునట్లు, ఆయ
ష్ఠా = ఉత్తమమైన; సా = ఆ; పురీ = యోధ్యాపట్టణమనుబాలించెను. అ
అయోధ్యాపట్టణము; ఇంద్రదేవ = దే నితాత్పర్యము.

తస్మి స్ఫుర వరే హృష్టా ధర్మాత్మానో బహుశ్రుతాః
నరా స్తుష్టా ధనై స్సైవైస్సైవై రలుభా సత్యవాదినః. ౬

టీక॥ తస్మి = ఆ; పురవరే = ప సత్యవాదినః = సత్యముగ మాటలా
ట్టణశ్రేష్ఠమైన యయోధ్యాపురము డువారుగాను; ఆనఁ (ఆధ్యాత్మా
నందు; నరాః = మనుష్యులు; హృ తము) = ఉండిరి.
ష్టాః = ప్రీతిఁబొందినవారుగాను; ఆయయోధ్యాపట్టణమందు, మ
ధర్మాత్మానః = ధర్మస్వభావు సుఖ్యులందఱును, మనస్సంతోషము
లుగాను; బహుశ్రుతాః, బహు = అ గలిగిధర్మస్వభావులై, యధికముగ
ధికమైన, శ్రుతాః = శాస్త్రాధ్యాస శాస్త్రాధ్యాసముచేసి, మేరమీఱిన
ముగలవారుగాను; సైవైస్సైవై = యాశలేకతమవర్ణాశ్రమధర్మముల
తమతమవియగు; ధనైః = ధనముల కుండగినట్లుతమకుదొరకొను ధనం
తో; తుష్టాః = సంతసించువారుగా బులందృష్టిఁ బొందుచు, సత్యవా
ను; అలుభాః = ఆశలేనివారుగాను; దులై, యుండిరి. అనితాత్పర్యము.

నాల్పసన్నిచయః కశ్చిదాస్ తస్మిన్ పురోత్తమే
కుటుంబీ యో హ్యసిద్ధార్థోఽగవాశ్వధనధాన్యవాక్. ౭

టీక॥ తస్మిన్ = ఆ; పురోత్త | టుకోడండ్రును గొమారై యును
మే = పట్టణశ్రేష్ఠమైనయయోధ్య భార్యయు నతిథియును దానముం
యందు; యః = ఎవ్వఁడు; అల్పసన్ని గాఁ బోష్యులు పదిమందిగలవాఁ
చయః, అల్ప = కొంచెమైన, సన్నిచ డు; కశ్చిత్ = ఒకానొకండును; నా
యః = కోశముగలవాఁడును; అసి నీధి = లేఁడుగదా.
ద్ధార్థః, అసిద్ధ = ప్రాప్తింపని, కొంచెముగాఁగోశముగలిగి, ధ
అర్థః = ధర్మార్థకామములుగలవాఁ మాధవకామములఁబొందనేరక,
డును; అగవాశ్వధనధాన్యవాక్ = గోవులును గుఱ్ఱములును ధనధాన్య
గోవులును గుఱ్ఱములును ధనధాన్య ములునేమియులేక, గొప్పకుటుంబ
ములును లేనివాఁడనైన; కుటుంబీ = ము గలిగియుండు వాఁడెవ్వఁడును
తలిదండ్రులు నిర్దఱు కొడుకులునిర్ద లేఁడు-అనితాత్పర్యము.

కామీ వా న కదర్యోవా నృశంసః పురుషః క్వచిత్

ద్రష్టుం శక్య మయోధ్యాయాన్నా విద్వా న్నచ నాస్తికః. ౮

టీక॥ కామీవా = కాముకుఁడు | టనైనను; ద్రష్టుం = చూచుటకు; న
గాని; కదర్యోవా = లోభంబునఁద శక్యం = అలవికాఁడు; అవిద్వాక్ =
స్పృధమకార్యమును గొడుకులను పండితుఁడు కాని వాఁడును; (ద్ర
భార్యనుదలిదండులను దోచుట ష్టుం = చూచుటకు); న(శక్యం) = అ
పులనుంబిడించువాఁగుగాని; నృశం లవికాఁడు; నా స్తికశ్చ = పరలోక
సః (వా) = క్రూరుండుగాని; ము లేదని చెప్ప వాఁడును; (ద్ర
అయిన; పురుషః = పురుషుఁడు; అ ష్టుం = చూచుటకు); న(శక్యం) = అ
యోధ్యాయం = అయోధ్యాపట్ట లవికాఁడు.
ణమందు; క్వచిత్ = ఒకానొకచో ఆయయోధ్యా పట్టణమందు,

౧౫౬ ప్ర తివదాంధ్ర టీకా తాత్పర్య సహితము.

ఒకానొకచోటనైనను, గాముకు డించువాఁడుగాని, పండితుఁడుకా ఁడుగాని, యితఱలో భంబునఁదన్నుధ నివాఁడుగాని, నా స్తికుఁడుగాని, మఁమును గొడుకులను భార్యను యొక్కఁడైనను, దొరకొనఁడు. అని తాత్పర్యము.

సర్వే సరాశ్చ నార్యశ్చ ధర్మశీలా స్ససంయతాః

ఉచితా శీలవృత్తాభ్యాం మహాషయ ఇవామలాః. ౯

టీక || సర్వే = సమస్తులయిన; హఘలుంబోలె; అమలాః = పరి సరాశ్చ = మనుష్యులును; నార్య శుద్ధులగు వారలు గాను; ఆసక్ శ్చ = స్త్రీలును; ధర్మశీలాః = ధర్మ (అధ్యాత్మతము) = ఉండిరి. స్వభావముగలవారలుగాను; సు ఆయయోధ్యాపట్టణమునందు, సంయతాః = చక్కగా నిందియని బురుషులును (స్త్రీ)లునందఱును, ధ గ్రహముగలవారలుగాను; శీలవృ మఁ గుణము నిందియ నిగ్రహ వృత్తాభ్యాం, శీల = మంచిస్వభావము మునుగలవారలై, పుట్టిననాఁటనుం తోను, వృత్తాభ్యాం = మంచియా డి మంచిస్వభావమును మంచియా చారముతోను; ఉచితాః = పుట్టినవా చారమునుగలిగి, మహాషలుంబో రలుగాను; మహాషయ ఇవ = మ తెఱచి శుద్ధులుగా, నుండిరి. అనితా.

నాకుండలీ నామకుటీ నాస్సగ్నీ నాల్పభోగవాక్

నామృష్టో నానులిప్తాంగో నాసుగంధశ్చ విద్యతే. ౧౦

టీక || అకుండలీ = కణఁ ధూష (విద్యతే) = లేఁడు. అమృష్టః = అ ణములులేనివాఁడు; నవిద్యతే = లేఁ భ్యంగములేనివాఁడు; న(విద్యతే) = ఁ. అమకుటీ = శీరో ధూషణములే లేఁడు. నానులిప్తాంగః = మైపుఁత లేనిదేహముగలవాఁడు; (నవిద్య స్వీ = పుష్పములేనివాఁడు; న(విద్య తే) = లేఁడు. అసుగంధశ్చ = మంచి తే) = లేఁడు. అల్పభోగవాక్ = వాసనలేనివాఁడును; న(విద్యతే) = కొంచెమైనను ఖముగలవాఁడు; న లేఁడు. తాత్పర్యము, సులభము.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౫౩

స ౬

నామృష్టభోజీ నాదాతా నాప్యనంగద నిష్క-ధృక్
నాహస్తాభరణోవాపి దృశ్యతే నాప్యనాత్మవాక్. ౧౧

టీక అమృష్టభోజీ = కడుపునిం	శ్యతే) = కానబడడు. అహస్తాభ
డభుజింపనివాడు; నదృశ్యతే = కా	రణోవాపి = కడియములులేనివా
నబడడు. అదాతా = ఈవిలేని	డును; న(దృశ్యతే) = కానబడడు.
వాడు; న(దృశ్యతే) = కానబడ	అనాత్మవానపి = జితేంద్రియుడు
డు; అనంగదనిష్క-ధృగపి = చా	కానివాడును; న(దృశ్యతే) = కా
హపురులను తొమ్మునధరింపదగి	నబడడు.
నపతకమునుధరింపనివాడు; న(దృ	తాత్పర్యము, సులభము.

నానాహితాగ్ని ర్నాయజ్వా నతుద్రోవా నతస్కరః
కశ్చిదాసీదయోధ్యాయా న్నచ నిర్వృత్త సంకరః. ౧౨

టీక అయోధ్యాయాం = అ	డుగాని; న(అసీత్) = లేడు. తస్క
యోధ్యాపట్టణముందు; కశ్చిత్ =	రః = దొంగయైనవాడు; న (అసీ
ఒకా నొకండును; అనా హితా	త్) = లేడు. నిర్వృత్తసంకరశ్చ, ని
గ్నిః = ఆధానముసేయనివాడు; ర్వృత్త = చేయబడిన, సంకరశ్చ =	వణసంకరము గలవాడును; న
నాసీత్ = లేడు. అయజ్వా = యా	(అసీత్) = లేడు.
గముసేయనివాడు; న(అసీత్) =	తాత్పర్యము, సులభము.
లేడు. తుద్రోవా = నీచుడైనవా	

స్వకమన్ నిరతా నిత్యం బ్రాహ్మణా విజితేంద్రియాః
దానాధ్యయన శీలాశ్చ సంయతాశ్చ పరిగ్రహే. ౧౩

టీక బ్రాహ్మణాః = బ్రాహ్మ	క్షులును; విజితేంద్రియాః, విజిత = చ
ణులు; నిత్యం = ఎల్లప్పుడును; స్వక	క్కగా జయింపఁ బడిన, ఇంద్రి
మన్ నిరతాః, స్వకమన్ = తమక	యాః = ఇంద్రియములుగలవారలు
మన్ ములయందు, నిరతాః = ఆస	ను; దానాధ్యయనశీలాశ్చ, దాన =

౧౫౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬

ఈవియును, అధ్యయన = వేదపా
రాయణమును, శీలాశ్చ = స్వభావ
ముగాఁగలవారును; పరిగ్రహే =
పుచ్చుకొనుటయందు; సంయతా
శ్చ = సంకోచముగలవారునై (అని
గోవిందరాజాభిప్రాయము); పరి
గ్రహే = భార్యయందు; సంయతా
శ్చ = నియమముగలవారునై; (అని
మహేశ్వర తీర్థాభిప్రాయము)
సంతి (అధ్యాహృతము) = ఉన్నా
రు.

ఆయయోధ్యా పట్టణమందు,
బ్రాహ్మణులందఱు, నెల్లప్పుడును,
దమకమముల ననుష్ఠింపుచు, జీ
తేంద్రియలై, యతిధుల కభీష్టంబు
లనొసంగుచు, వేదంబులఁ బరింపు
చు, గొంచెముగఁ బరిగ్రహముసే
యుచు (అని, గోవిందరాజాభిప్ర
యము) స్వభార్యా మాత్రగాము
లై పరదారపరాఙ్ముఖులై, యు
న్నారు. (అని మహేశ్వరతీర్థాభి
ప్రాయము) అని తాత్పర్యము.

ననాస్తీకో నా నృతకో నకశ్చి దబహుశ్రుతః

నాసూయకోనచా శక్తో నావిద్వాక్ విద్యతే తదా. ౧౪

టీక|| తదా = ఆదశరధుఁడు ప
రిపాలించు నప్పుడు; కశ్చిత్ = ఒకా
నొకఁడును; నాస్తీకః = పరలోక
ము లేదనువాఁడు; నవిద్యతే = లేఁ
డు. అనృతకః = అసత్యమాడువాఁ
డు; న(విద్యతే) = లేఁడు. అబహు
శ్రుతః = మిగుల శాస్త్రాభ్యాసము
లేనివాఁడు; న(విద్యతే) = లేఁడు. అ
సూయకః = గుణములయందు దోష
ము నారోపించు వాఁడు; న(విద్య
తే) = లేఁడు. అశక్తశ్చ = సమధుఁఁ

డు కానివాఁడును; న(విద్యతే) =
లేఁడు. అవిద్వాక్ = జ్ఞానము లేని
వాఁడును; న(విద్యతే) = లేఁడు. “ఆ
దశరధుఁడు పరిపాలించునప్పుడు”
అనియున్నందున, నీశ్లోకము దశర
ధునిచేఁ బాలింపబడుచుండిన జన
పదాదులను గుఱించినదిగాఁ గను
పడుటం బట్టి, యందలి విషయముల
కుఁ బానరుక్త్య దోషంబు లేదు.
తాత్పర్యము, సులభము.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౫౫

స ౬

నాషండగవి దత్రాసీ న్నావ్రతో నాసహస్రదః
నదీనః క్షిప్తచిత్తోవా వ్యధితోవాపి కశ్చన. ౧౫

టిక॥ అత్ర = ఈయయోధ్యయం దుఃకశ్చన = ఒకానొకండును; అష డంగవిత్ = శీతావ్యాకరణచ్చందో నిరుక్తి జ్యోతిషకల్పంబులను నాటు వేదాంగముల నెఱుంగని వాడు; నాసీత్ = లేడు. అవ్రతః = చాం ద్రాయణము మొదలుగాఁగల వ్ర తములు లేనివాడు; న(ఆసీత్) = లేడు. అసహస్రదః = సహస్ర జను	లకు దానము సేయనివాడు; న(ఆ సీత్) = లేడు. దీనః = దైన్యము గల వాడు; న(ఆసీత్) = లేడు క్షిప్త చిత్తోవా, క్షిప్త = కలఁచవడిన, చిత్తో వా = మనస్సుగలవాడును; న(ఆసీ త్) = లేడు. వ్యధితోవాపి = వ్యాధి గలవాడును; న(ఆసీత్) = లేడు. తాత్పర్యము, సులభము.

కశ్చిన్నరోవా నారీవా నాశ్రీమాన్ నాప్యరూపవాన్
ద్రష్టుం శక్యమయోధ్యాయాం నాసిరాజన్య భక్తిమాన్. ౧౬

టిక॥ అయోధ్యాయాం = అ యోధ్యా పట్టణమందు; నరోవా = పురుషుడుగాని; నారీవా = (స్త్రీ)గా ని; కశ్చిత్ = ఒకానొకజనమును; అ శ్రీమాన్ = కాంతిలేనిది; ద్రష్టుం = చూచుటకు; నశక్యం = సాధ్యముకా దు. అరూపవానపి = మంచిరూప ము లేనిదియును; (ద్రష్టుంశక్యం) న = చూచుటకుసాధ్యముకాదు. రా	జని = రాజైన దశరథునియందు; అ భక్తిమానపి = భక్తిలేనిదియును. (ద్రష్టుంశక్యం)న = చూచుటకుసా ధ్యముకాదు. అయోధ్యాపట్టణమందు సమ స్త పురుషులును సమస్త (స్త్రీ)లు ను గాంతియును రూపమును గలి గి రాజభక్తి యుక్తులై యుండిరి. అనితాత్పర్యము.

వర్ణే వ్యగ్రవతుర్థేషు దేవతా తిధి పూజకాః
కృతజ్ఞాశ్చ వదాన్యాశ్చ సూరా విక్రమ సంయుతాః. ౧౭

౧౫౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬

దీఘాయుషో నరాస్సర్వే ధర్మం సత్యంచ సంశ్రితాః
సహితాః పుత్రపౌత్రైశ్చ నిత్యం స్త్రీభిః పురోత్తమే. ౧౮

టీక॥ పురోత్తమే = పట్టణ శ్రేష్ఠ
మైనయయోధ్యయందు; అగ్ర్యచ
తుధేః, అగ్ర్య = ముందుపుట్టిన
బ్రాహ్మణులే, చతుధేః నాలవవా
రలుగాఁగల; వణేః = క్షత్రియ
వైశ్య శూద్రులనెడు వణముల
యందు; (ఉన్న) సర్వే = సమస్తులై
న; నరాశ్చ = మనుష్యులును; దేవతా
తిధి పూజకాః = దేవతాతిధులను
బూజించు వారుగాను; కృతజ్ఞా
శ్చ = ఉపకారమెఱింగి యుండువా
రుగాను; వదాన్యాశ్చ = మిక్కిలి
చానముసేయు వారుగాను; శూ
చి = యుద్ధమునందు భయపడని
వారుగాను; విక్రమసంయుతాః =
చ విక్రమముతోఁ గూడినవారుగా
ను; దీఘాయుషః = దీఘమైనజీ
విత కాలము గల వారుగాను; ధ
ర్మం = ధర్మమును; సత్యంచ =
సత్యమును; సంశ్రితాః = పొందిన

వారుగాను; నిత్యం = ఎల్లప్పుడును;
స్త్రీభిః = భార్యలతోను; పుత్రపౌ
త్రైశ్చ = కొడుకులునుమలతోను;
సహితాః = కూడియుండువారుగా
ను; ఆసక్ (అధ్యాహృతము) = ఉం
డిరి.

అయోధ్యాపట్టణమందు, క్షత్రి
యవైశ్యశూద్రులందఱును, దేవత
లనతిధులఁబూజింపుచు, నుపకార
జ్ఞులై, యత్యంతముగా, చానముసే
యుచు, మిక్కిలిపరాక్రమముగలిగి
యుద్ధములందు వెనుదీయని వారైన
ను, ఎల్లయుద్ధములందును జయము
గొనుచుండుటంబట్టి, దీఘకాల
ముజీవింపుచు, ధర్మము సత్యంబు
నవలంబించి, కొడుకులునుమను
లునుగలిగి, తమకుసన్యాసాశ్రమ
మునిషిద్ధమైనందున నెల్లప్పుడునుగృ
హస్థాశ్రమమందేవతింపుచు, నుం
డిరి. అని తాత్పర్యము.

క్షత్రం బ్రహ్మముఖం చాసీ ద్వైశ్యాః క్షత్ర మనువ్రతాః

శూద్రా స్స్వ ధర్మనిరతా స్త్రీవర్ణా నుపచారిణః. ౧౯

టిక॥క్షత్రం=క్షత్రియజాతి; బ్రహ్మ
ముఖం=బ్రాహ్మణలప్రధానము
గాఁగలదిగా; ఆసీత్=అయినది.
వైశ్యాశ్చ=వైశ్యులును; క్షత్రం=
క్షత్రజాతిని; అనువ్రతాః=అనుస
రించియుండువారుగా; ఆసత్ (అ
ధ్యాహృతము) = అయిరి. శూ
ద్రాః=శూద్రులు; శ్రీత్=మూఁడై
న; వర్ణాత్=బ్రాహ్మణక్షత్రియవై
శ్యజాతులను; ఉపచారిణః=సేవిం
పుచున్నవారై; స్వధర్మక నిరతాః,
స్వ=తమదైన, ధర్మక=బ్రాహ్మణ

క్షత్రియవైశ్యసేవనమనెడు ధర్మక
మందు; నిరతాః=ఆసక్తులుగా; ఆ
సత్ (అధ్యాహృతము)=ఉండిరి.

క్షత్రియులు బ్రాహ్మణుల నను
సరించియుండిరి, వైశ్యులూ క్షత్రి
యులనను వతికంపుచుండిరి, శూ
ద్రులు, బ్రాహ్మణులను క్షత్రియుల
ను వైశ్యులనుంగొలుచుచు, నాము
వ్వురిని సేవింపుటయనెడు తమధ
ర్మకమందు వ్యవస్థితులుగా, నుండి
రి. అనితాత్పర్యము.

సా తే నేత్వౌకు నాథేన పురీ సుపరి రక్షితా

యథా పురస్తా న్మనునా మానవేంద్రేణ ధీమతా. ౨౦

టిక॥ సా=ఆ; పురీ=అయో
ధ్యాపట్టణము; యథా=ఎట్లు; పుర
స్తాత్=మునుపు; ధీమతా=బుద్ధిగ
లవాఁడును; మానవేంద్రేణ=మను
ష్యులకుఁ బ్రభువునగు; మనునా=వై
వస్వతమనువుచేత; సుపరి రక్షితా
(అధ్యాహృతము) = చక్క-గార
క్షింపబడెనో; తథా (అధ్యాహృ
తము)=అట్లు; ఇత్వౌకునాథేన=ఇ
త్వౌకువంశమునందుఁ బుట్టినవారి
కిఁ బ్రభువైన; తేన = ఆదశరథుని

చేత; సుపరిరక్షితా=చక్క-గార
క్షింపబడినది.

బుద్ధిమంతుఁడును మనుష్యులకుఁ
బ్రభువు నగు వైవస్వత మనువు,
పూర్వము, అయోధ్యానగరము,
నెట్లురక్షించెనో, ఆప్రకారమున
నే, యిత్వౌకు వంశమురాజులలో
మేటి యగునా దశరథుం, డయో
ధ్యానగరమును రక్షింపుచుండెను.
అనితాత్పర్యము.

౧౫౫ ప్ర తివదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬

యోధానా మగ్నికల్పానాం పేశలానా మమర్షిణామ్
సంపూర్ణా కృతవిద్యానాం గుహా కేసరిణామివ. ౨౦

టీక॥ సా(అధ్యాహృతము)= మందుషష్ఠి=సింహములచేతంబో
ఆయయోధ్యాపట్టణము; అగ్ని క లెఃపూర్ణా=నిండినది; ఆసీత్ (అ
ల్పానాం = నిష్పతోసరివచ్చునట్టి ధ్యాహృతము)=ఆయెను.
వారును; పేశలానాం = కుటిలులు ఆయయోధ్యాపట్టణమందు, స
గానివారును; అమషిణాం=కోప మస్త శత్రువిద్యల నభ్యసించి శౌ
ము గలవారును; కృతవిద్యానాం= ర్యంబున నిష్ఠ వలె బరిభవంప
అభ్యసంపదించిన సమస్త విద్యల వశక్యమై, కొంచెమైనను గౌటి
గలవారునగు; యోధానాం (తృతీ ల్యములేక, చాలగోపము గలిగి, వ
యార్థమందుషష్ఠి) = భటులచేత; అలుచున్న భటులు, పవిత్ర గుహ
గుహా=పర్వతము నందుండుగొప్ప యందు సింగంబులుంబోలె, నిండి
బిలము; కేసరిణామివ (తృతీయార్థ యుండిరి. అని తాత్పర్యము.

కాంభోజవిషయే జాతై ర్వాహ్నికైశ్చ హయోత్తమైః
వనాయుజై నదీజైశ్చ సూర్ణా హరి హయోత్తమైః. ౨౧

టీక॥ సా(అధ్యాహృతము)= ఆ లె, ఉత్తమైః=శ్రేష్ఠము లైనవియు
యయోధ్య; కాంభోజవిషయే = నగు; హయోత్తమైః = అశ్వశ్రేష్ఠ
కాంభోజ మనెడుదేశమందు; జా ములచేత; పూర్ణా=నిండినది; ఆ
తైః=పుట్టినవియు; వాహ్నికైశ్చ= సీత్ (అధ్యాహృతము)=ఆయెను.
వాహ్నికైశ్చ= దేశమునందుం బుట్టినవి ఆయయోధ్యయందు, గాంభోజ
యను; వనాయుజైః=వనాయుదేశ మిట్లాకవనాయు సింధుదేశములం
మందుంబుట్టినవియు; నదీజైశ్చ=సిం దుంబుట్టి యుచ్చైశ్చవముతోసరి
ధుదేశమునందుంబుట్టినవియు; హ యైవెలుంగుచున్న శ్రేష్ఠములైనగు
రిహయోత్తమైః, హరిహయ=ఇం ఱ్ఱములు, మెండుగా నిండి, యుండిన
దుర్నిగుఱ్ఱముగు నుచ్చైశ్చవము వ వి. అని తాత్పర్యము.

వింధ్యపర్వతజై ర్మత్తైః సూక్ష్మా హై మవతైరపి
మదాన్వితై రతిబలై మాతంగైః పర్వతోపమైః. ౨౩
ఐరావత కులీనైశ్చ మహాపద్మ కులై స్తథా
అంజనాదపి నిష్పన్నై వామనా దపి చ ద్విషైః. ౨౪

టీక॥ సా(అధ్యాహృతము)= ఆ యయోధ్యాపురి; మత్తైః=గర్వించినట్టి;వింధ్యపర్వతజైః=వింధ్యపర్వతమునందుఁబుట్టిన;మాతంగైః= ఏనుఁగులచేతను, మదాన్వితైః= గర్వముతోఁగూడినవియు; అతిబలైః=చాలబలము గలవియు; పర్వతోపమైః= కొండలతోసరివచ్చునట్టివియునగు; హైమవతైరపి= హిమవత్పర్వతము నందుఁ బుట్టిన యేనుఁగులచేతను; ఐరావత కులీనైః= ఇంద్రునియేనుఁగైన యైరావతము యొక్క కులమందుఁ బుట్టిన;ద్విషైశ్చ=ఏనుఁగులచేతను;మహాపద్మకులైస్తథా= పుండరీకము ను దిగ్గజము యొక్క కులమందుఁ గలిగినయేనుఁగులచేతను;అంజనాత్=వరుణ దిగ్గజమయిన యంజ	నమువలన;నిష్పన్నై రపి = పుట్టిన యేనుఁగులచేతను;వామనాత్ యమద్దిగ్గజమయిన వామనమువలన;నిష్పన్నై ౨౩(అధ్యాహృతము)అపిచ= పుట్టిన యేనుఁగులచేతను;పూర్వాణా నిండినది; ఆసీత్ (అధ్యాహృతము)=ఆయెను. ఆయయోధ్యయందు, వింధ్యపర్వతమునందుఁ బుట్టినమత్త గజములును,హిమవద్దిరియందు జనియించినయతిబలాఢ్యములగు మదపుటేనుఁగులును, ఐరావతపంచమునందు సంభవించిన మత్తేభంబులును, బుండరీకకులంబునందుత్పత్తి నొందిన మాతంగంబులును, అంజన వామన సంతతులంగల్గిన కుంజరంబులును, నిండియొండినవి. అనితాత్పర్యము.

భద్రై మందై మృగైశ్చైవ భద్రమంద్రమృగైస్తథా
భద్రమందై భద్రమృగై మృగ మందైశ్చ సాపురీ
నిత్యమత్తైస్సదా పూర్వా నాగై రచల సన్నిభైః. ౨౫

౧౬౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬

టీక॥ సా=ఆ; పురీ=అయోధ్యా పట్టణము; భద్రైః=భద్రజాతీయములును; మంద్రైః=మంద్రజాతీయములును; మృగైశ్చైవ=మృగజాతీయములును; భద్రమంద్రమృగైస్తథా=భద్రమంద్రమృగంబులనెడుమూడుజాతుల లక్షణములును సంకీర్ణముగాఁగలవియును; భద్రమంద్రైః=భద్రమంద్రములనెడు రెండుజాతులలక్షణములు సంకీర్ణముగాఁగలవియు; భద్రమృగైః=భద్రమృగంబులనెడు రెండుజాతులలక్షణములు సంకీర్ణముగాఁగలవియు; మృగమంద్రైశ్చ=మృగమంద్రములనెడు రెండుజాతులలక్షణములు సంకీర్ణముగాఁగలవియు; ని

త్యమతైః = ఎల్లప్వడునుమదించి యుండునవియు; అచలసన్నిభైః=పర్వతముతోసరివచ్చునవియునగు; నాగైః=ఏనుంగులచేసదా=ఎల్లప్వడును; పూర్ణా=నిండినది; అసీత్ (అధ్యాహృతము)=అయినది.

ఆ యయోధ్యాపట్టణమందు, “భద్రములు, మంద్రములు, మృగములు, భద్రమంద్రమృగములు, భద్రమంద్రములు, భద్రమృగములు, మృగమంద్రములు,” అనుగజజాతులలో, నన్నిటియందును, ఎల్లప్వడుమదించిపర్వతములుం బోలె నున్నతములై యుండునేనుంగులును, నిండియుండినవి. అని తాత్పర్యము.

సా యోజనేచ ద్వే భూయ స్సత్యనామా ప్రకాశతే
యస్యాం దశరథో రాజా వసన్ జగద పాలయత్. ౨౬

టీ॥ యస్యాం = ఏపట్టణమందు; రాజా=రాజైన; దశరథః=దశరథుండు; వసన్=వాసముసేయుచు; జగత్=ప్రపంచమును; అపాలయత్=పాలించెనో; సా=అట్టి; పురీ = అయోధ్యాపట్టణము; భూయః = అధికముగా (అనఁగా నగర

మునకు వెలుపలననుట) ద్వే=రెండైన; యోజనేచ=యోజనములును; సత్యనామా, సత్య=యధార్థమైన, నామా=పేరుగలదిగా (అనగా “అయోధ్యా” ఎదిరించుటకు శక్యముకానిది, యనుపేరు యధార్థముగాఁగలదిగా, ఎదిరింప నశక్యమై

యనుట); ప్రకాశతే = వెలుంగుచున్నది.

ప్రపంచమునంతయుఁబాలింపుచుండిన దశరథమహారాజునకునివాసస్థానమైనయయోధ్యాపురము, పట్టణమునకు వెలుపల సైతము, రెండు

యోజనములదూరము, శత్రువులకేదిరింపనశక్యమై తనదు “అయోధ్య” యనెడు నామధేయశబ్దము యొక్క యధఃము యధాధఃముగాఁ దనయందున్నదని, తెల్పుచుఁ బ్రకాశించుచున్నది. అని తాత్పర్యము.

తాం పురీం స మహాతేజా రాజా దశరథో మహాః

శశాస శమితామిత్రో నక్షత్రాణీవ చంద్రమాః. ౨౭

టీక॥ మహాతేజాః = మిక్కిలి పరాక్రమము గలవాఁడును; మహాః = పూజ్యుఁడును; రాజా = రంజిల్లఁజేయువాఁడునగు; దశరథః = దశరథమహారాజు; శమితామిత్రః, శమిత = శాంతినిొందింపఁబడిన, అమిత్రః = శత్రువులు గలవాఁడై; తాం = ఆ; పురీం = అయోధ్యాపట్టణమును; చంద్రమాః = చంద్రుఁడు; నక్షత్రాణీవ = నక్షత్రములంబోలె;

శశాస = పాలించెను.

అధికంబగు పరాక్రమముగలిగి జనరంజన సామర్థ్యముతో వెలుంగుచున్న దశరథమహారాజు, శత్రువులంజక్కడిచి, చంద్రుండు తనభార్యలగు నక్షత్రంబులంబోలె, జనుల కందఱును సౌఖ్యంబుగలుగఁ జేయుచు, నాయయోధ్యను, బాలింపుచుండెను.

అని తాత్పర్యము.

తాం సత్యనామాం దృఢతోరణార్గళాం

గృహై ర్విచిత్రై రుపశోభితాం శివామ్

పురీ మయోధ్యాం నృసహస్ర సంకులాం

శశాస వై శక్రసమో మహీపతిః. ౨౮

౧౨౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬

టీక॥శక్రసమః=ఇంద్రునితో స
రివచ్చునట్టి; మహాపతిః= భూమికి
బ్రభువైన దశరథుడు, సత్యనా
మాం, సత్య=యథార్థమైన; నా
మాం=పేరుగలదియును; దృఢతో
రణార్థశాం, దృఢ = గట్టివియైన,
తోరణ = ద్వారములును, అగణ
శాం=గడియమ్రాకులుంగలదియు
ను; విచిత్రైః = ఆశ్చర్యకరములై
న, గృహైః=ఇండ్లచే; ఉపశోభి
తాం=ప్రకాశింపఁ జేయఁబడినది
యును; శివాం=శుభముగలదియు
ను; నృసహస్రసంకులాం, నృసహ
స్ర=వేనవేలమనుష్యులచేత, సంకు
లాం=నిండినదియునగు; తాం=ఆ;

అయోధ్యాం=అయోధ్యయనెడు;
పురీం= పట్టణమును; శశాసం=పా
లించెను. (“వై” అనునది పాదపూ
రణార్థము).

శత్రువులకెదిరింపనశక్యమైనం
దను, యథార్థమగు “అయోధ్య”
అనుపేరం బరఁగఁచు, దిటవు గల
ద్వారములుగడియమాకులు నా
శ్చర్యకరములైన గృహంబులుంగలి
గి, యెల్లప్పుడు మంగళోపేతమై
వేనవేల మనుష్యులచే నిండియున్న
యాఅయోధ్యను, ఇంద్రతుల్యుం
డగు దశరథమహారాజు పాలింపు
చుండెను. అని తాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, షష్టసర్గః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర

వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ షష్టసర్గ టీక,

ముగిసినది.

అ

స త్త మ స ర్గ ప్రా రం భః.

తస్మామాత్యా గుణైరాస నిత్యైకోస్తు మహాత్మనః
మంత్రజ్ఞాశ్చేంగితజ్ఞాశ్చ నిత్యం ప్రియహితే రతాః. ౧

టీక || మహాత్మనః=అధికమైన
బుద్ధిగల; తస్య=ఆ; ఇత్యైకోః=
ఇత్యైకువంశమునందు బుట్టినదశ
రధునకు; గుణైః=మంత్రకినుండవల
సినప్రజ్ఞాదిగుణములచేత; మంత్ర
జ్ఞాశ్చ=అలోచనము చెలినవారు
ను; ఇంగితజ్ఞాశ్చ = ఇతరులయభి
ప్రాయముచెలుసుకొనువారును;ని
త్యం=ఎల్లప్పుడును;ప్రియహితే,ప్రి
య = తమకుచియుండైన రాజున

కు,హితే=మేలుసేయుటయందు;
రతాః = ఆసక్తులునగు; అమా
త్యాః=మంత్రులు;ఆసక్=ఉండిరి
అతిబుద్ధిశాలియగునాదశరధము
హారాజునకు, బ్రజ్ఞాదిబలముచేఁ
గార్యాలోచనవిధమునెఱింగి, ము
ఖవికాసాదులచేఁబరులయభిప్రాయ
ములంచెలిసికొనుచు, రాజునకు
మేలుసేయ నాసక్తులైన, మంత్రు
లుండిరి.అనితాత్పర్యము.

అష్టా బహువు ర్విరస్య తస్మామాత్యా యశస్వినః
శుచయ శ్చాసురక్తాశ్చ రాజకృత్యేషు నిత్యశః. ౨

టీక||విరస్య=పరాక్రమముగల
వాఁడును; యశస్వినః = కీర్తిగల
వాఁడునగు; తస్య=ఆదశరధమహా
రాజునకు; శుచయశ్చ=పరిశుద్ధు
లును;నిత్యశః=ఎల్లప్పుడును; రాజ
కృత్యేషు = రాజకార్యములయం
దు; అసురక్తాశ్చ=మిక్కిలియాస

క్తులునగు;అష్టా=ఎనమండైన;అ
మాత్యాః=మంత్రులు;బహువుః=
ఉండిరి.

పరాక్రమమును గొప్ప కీర్తి
యునుగలదశరధునకుఁబరిశుద్ధులు
ను ఎల్లప్పుడును రాచకార్యములం
దుమిక్కిలియాసక్తులు నగు నెన

౧౬౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౭

మండు)మంత్రులుండిరి. అని తాత్పర్యము.

ధృష్టి జయంతో విజయ సిద్ధార్థో హ్యధకసాధకః
అశోకో మంత్ర పాలశ్చ సుమంత్రశ్చాప్తమో భవత్. ౩

టీక॥ ధృష్టిః = ధృష్టియనువాఁడు; ప్రథమః (అధ్యాహృతము) = మొదటివాఁడు; అభవత్ = ఆయెను. జయంతః = జయంతుండనువాఁడు; ద్వితీయః (అధ్యాహృతము) = రెండవ వాఁడు; అభవత్ (అధ్యాహృతము) = ఆయెను. విజయః = విజయిండునువాఁడు; తృతీయః (అధ్యాహృతము) = మూడవవాఁడు; అభవత్ (అధ్యాహృతము) = ఆయెను. సిద్ధార్థః = సిద్ధార్థుడనువాడు, చతుర్థః అభవత్ (అధ్యాహృతము) = నాలవ వాఁడాయెను. ("హి" అనునది పాద పూరణ)	ధకము). అధకసాధకః = అధకసాధకుడనువాఁడు; పంచమః అభవత్ (అధ్యాహృతము) = అయిదవ వాఁడాయెను. అశోకః = అశోకుడనువాఁడు; షష్ఠః అభవత్ (అధ్యాహృతము) = ఆఱవ వాఁడాయెను. మంత్రపాలశ్చ = మంత్రపాలుండనువాఁడును; సప్తమః అభవత్ (అధ్యాహృతము) = ఏడవవాఁడాయెను. సుమంత్రశ్చ = సుమంత్రుఁ డను వాఁడును; అప్తమః = ఎనిమిదవవాఁడు; అభవత్ = (అధ్యాహృతము) = ఆయెను. తాత్పర్యము, సులభము.

ఋత్విజౌద్వా వభిమతో తస్యాస్తా మృషిసత్తమా
వసిష్ఠో వామదేవశ్చ మంత్రిణశ్చ తథాపరే. ౪

టీక॥ తస్య = ఆదశరథమహారాజునకు; వసిష్ఠః = వసిష్ఠమహాషిఁ యును; వామదేవశ్చ = వామదేవమహర్షి యును; ద్వా = ఇద్దఱైన; ఋషిసత్తమా = ఋషిశ్రేష్ఠులు; అభిమతా = ప్రధానులైన; ఋత్విజౌ = పు	రోహితులుగా; అస్తాం = ఉండిరి. తథా = అట్లు; అపరే = ఇతరులైన; మంత్రిణశ్చ = మంత్రులును (చకరమువలన) బురోహితులును; ఆనక (అధ్యాహృతము) = ఉండిరి. తాత్పర్యము, సులభము.

విద్యావినీతా ప్రీమంతః కుశలా నియతేంద్రియాః

శ్రీమంతశ్చ మహాత్మాన శ్శాస్త్రజ్ఞా దృఢవిక్రమాః. ౫

కీర్తిమంతః ప్రణహితా యథావచన కారిణః

తేజఃక్షమాయశఃప్రాప్తా స్త్రితపూర్వాభిభాషిణః. ౬

టీక॥ తే (అధ్యాహృతము) = ఆమంత్రులు; విద్యావినీతాః, విద్యా = రాజనీతిమొదలగువిద్యలందు, వినీతాః = శిక్షితులుగాను; ప్రీమంతః = లజ్జగలవారుగాను; కుశలాః = సమర్థులుగాను; నియతేంద్రియాః, నియత = నిగ్రహింపఁబడిన, ఇంద్రియాః = ఇంద్రియములుగల వారుగాను (శాస్త్రనిషిద్ధమగు నింద్రియవ్యాపారము లేనివారుగాననుట); శ్రీమంతశ్చ = సంపదగలవారుగాను; మహాత్మానః = గొప్పబుద్ధిగలవారుగాను; శాస్త్రజ్ఞాః = నీతిశాస్త్రము మొదలగు శాస్త్రముల నెఱింగినవారుగాను; దృఢవిక్రమాః, దృఢ = ఎదురులేని, విక్రమాః = పరాక్రమముగలవారుగాను; కీర్తిమంతః = గొప్పమంతులను కీర్తిగలవారుగాను; ప్రణహితాః = రావకార్యములందు, బ్రమాదము లేనివారుగాను; యథావ

చనకారిణః, యథావచన = చెప్పెడి మాటనతిక్రమింపక, కారిణః = చేయు వారుగాను, (ప్రకారము చెప్పదురో, అప్రకారముగానే చేయువారుగాని, ఒక విధముగాఁ జెప్పి మఱియొక విధముగాఁ జేయువారుగారనుట); తేజఃక్షమాయశఃప్రాప్తాః, తేజః = ప్రతాపమును, క్షమా = ఓపును, యశః = కీర్తిని, ప్రాప్తాః = పొందినవారుగాను; స్త్రితపూర్వాభిభాషిణః, స్త్రితపూర్వ = చిఱునవ్వుముందుగాఁ గల్గునట్లు, అభిభాషిణః = మాటలాడువారుగాను; ఆసక్త (అధ్యాహృతము) = ఉండిరి.

ఆమంత్రులు, సమస్తవిద్యలందును నేర్పరులై, యకార్యములవలన లజ్జచేనివ ర్తిల్లుచు, యుక్తాయుక్త పర్యాలోచనము నందు సమర్థులై, యుక్తంబగు నింద్రియ వ్యాపారముగలిగి, శ్రీమంతులై, బుద్ధిమంతు

౧౬౬ ప్ర తిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౭

లై, సమస్తశాస్త్రముల నెఱింగి, పంచుచు, బ్రతాపంబున నోర్పునంగీ రాక్రమమునం దెదురు లేక, ప్రజల తివహించి, మాత్పర్యము లేక చి చేంగితికాదులై, రాజకార్యములం టున వృత్తోమాటలాడుచు, నుండిరి. దప్రమత్తులై, మాటదాటక జరిగిం అని తాత్పర్యము.

క్రోధా త్కా-మార్థహేతోర్వా నబూరియు రన్మతం వచః

టీక॥ తే(అధ్యాహృతము)= ఆ యుః=పలుకరు. మంత్రులు; క్రోధాత్=కోపమువల ఆమంత్రులు, కోపమువలన నై నఁగాని; కామార్థహేతోర్వా= నను, గామనిమి త్తమైనను అర్థనిమి కామనిమి త్తమువలనఁగాని, యర్థ త్తమైనను, అసత్యము పలుకరు. అని నిమి త్తమువలనఁగాని; అన్మతం=అ తాత్పర్యము. సత్యమైన; వచ.=మాటను; నబ్రూ

తేషా మవిదితం కించి త్స్వేషు నాస్తి పరేషు వా. ౭

క్రియమాణం కృతంవాపి చారేణాపి చికిర్షితమ్

టీక॥ తేషాం= ఆమంత్రులకు; వేగువానిచే; అవిదితం=తెలియని స్వేషు=తమరాజ్యమందలివృత్తాం ది; నాస్తి=లేదు. తములయందుఁగాని; పరేషువా= తమరాజ్యములందును బరరా ఇతరుల రాజ్యముల యందలి వృ జ్యములందును, చేయఁబడుచుండు త్తాంతములందుఁగాని; క్రియమా నదిగాని, చేయఁబడినదిగాని, చేయ ణం= చేయఁబడు చుండునదిగాని; నిచ్చింపఁబడినదిగాని, యేదియైన కృతం=చేయఁబడినదిగాని; చికిర్షి= ను, వేగువాని మూలము గా, నామం తమపి = చేయనిచ్చింపఁబడినదిగా త్రులు తెలిసికొననిది, లేదు. అనితా ని; కించిత్=ఏదియైనను; చారేణ= త్పర్యము.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౬౭

స ౭

కుశలా వ్యవహారేషు సౌహృదేషు పరీక్షితాః. ౮
ప్రాప్తకాలం తు తే దండం ధారయేయ స్సుతేష్వపి

టీక వ్యవహారేషు = వ్యవహారములయందు; కుశలాః = సమర్థులును; సౌహృదేషు = మిత్రభావముల విషయమై; పరీక్షితాః = పరీక్షించబడినవారునగు; తే = ఆమంత్రులు; సుతేష్వపి = కొడుకులయందును; ప్రాప్తకాలం, ప్రాప్త = పొందబడిన; కాలం = సమయముగల; దండంతు = శిక్షనుమాత్రము; ధారయే	యః = ప్రవర్తించజేయుదురు. వ్యవహారములందు సమర్థులును, న్యాయవిచారమున, మిత్రశత్రులందును సమముగానుండు వారు, నగు, నామంత్రులు, తమకొడుకులైన, నపరాధముచేసినచో, సరియైన దండమును విధింతురు. అనితాత్పర్యము.

కోశసంగ్రహణే యుక్తా బలస్యచ పరిగ్రహే. ౯
అహితం చాపి పురుషం నవిహింస్య రదూషకమ్

టీక తే (అధ్యాహృతము) = ఆమంత్రులు; కోశసంగ్రహణే, కోశ = బొక్క-సముయొక్క, సంగ్రహణే = సంపాదించుటయందును; బలస్య = నైస్యముయొక్క, పరిగ్రహేచ = సంగ్రహించుటయందును, యుక్తః = ఆసక్తులై, అహితంచాపి = శత్రువునైనను, అదూషకం =	అపరాధము సేయని; పురుషం = పురుషుని, నవిహింస్యః = పీడింపరు. ఆమంత్రులు, బొక్క-సమును వృద్ధిబొందింపుచు, నైస్యములసంగ్రహించికాపాడుచు, దమకుశత్రువైనను, అపరాధము సేయనివాని, నెంతమాత్రమును, పీడింపరు. అని తాత్పర్యము.

వీరాశ్చ నియతోత్సాహా రాజశాస్త్ర మనుష్ఠితాః. ౧౦
శుచీనాం రక్షితారశ్చ నిత్యం విషయవాసినామ్

౧౬౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స 2

టీక॥ తే(అధ్యాహృతము)= ఆ
మంత్రులు, వీరాశ్వ= పరాక్రమము
గలవారుగాను; నియతోత్సాహః,
నియత=స్థిరమైన, ఉత్సాహః= ప్ర
యత్నమందలినంతోషముగలవారు
గాను; రాజశాస్త్రం=నీతిశాస్త్ర
మును; అనుష్ఠితాః = అనుష్ఠించిన
వారుగాను; విషయవాసినాం, విష
య= దేశమందు, వాసినాం=వసించు
చున్న; శుచీనాం = సాధువుల
యొక్క- (సాధువులను); నిత్యం=ఎ

ల్లప్పుడును; రక్షితారశ్వ=కాపా
డువారుగాను, ఆసక్(అధ్యాహృ
తము)=అయిరి.

ఆమంత్రులు, శత్రువులజయిం
పసమర్థులై, యెల్లప్పుడును మిక్కిలి
సంతోషముతోఁబ్రయత్నములు సే
యుచు, నీతిశాస్త్రోక్త పద్ధతినిగా
ర్యములనడుపుచు, సమస్త స్థలముల
యందునుండుసాధువురుఱులసంర
క్షించుచు, నుండిరి. అనితాత్పర్య
ము.

బ్రహ్మక్షత్ర మహింసంత స్తేకోశం సమపూరయత్. ౧౧

సుతీక్ష్ణదండా స్సంప్రేక్ష్య పురుషస్య బలాబలమ్

టీక॥ తే = ఆమంత్రులు, బ్రా
హ్మ=బ్రాహ్మణజాతిని; క్షత్రం =
క్షత్రియజాతిని, అహింసంతః = పీ
డింపనివారై; పురుషస్య=అపరాధి
యగు పురుషునియొక్క, బలాబ
లం=శక్తిని అశక్తిని; సంప్రేక్ష్య=
చక్కగాఁజూచి; సుతీక్ష్ణదండాః, సు
తీక్ష్ణ=మిక్కిలి దీప్రమయిన, దం
డాః = శిక్షగలవారలై; కోశం=

బొక్క-సమును, సమపూరయత్=
నిండించిరి.

ఆమంత్రులు, బ్రాహ్మణక్షత్రి
యలఁబీడింపక, అపరాధిబలాబల
ములఁ జక్కగాఁ బరీక్షించి, ప్రబ
లనకుఁ దీప్రశిక్షయను దుర్బలన
కు మృదుశిక్షయను విధించుచు,
బొక్క-సమును, నిండించుచుండిరి.
అనితాత్పర్యము.

శుచీనా మేకబుద్ధీనాం సర్వేషాం సంప్రజానతామ్. ౧౨

నాసీత్పురేవా రాష్ట్రేవా మృషావాదీ నరః క్వచిత్

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౬

స ౭

టీక॥ శుచీనాం = పరిశుద్ధులు	మృగండు; నాసీత్ = లేకపోయెను.
ను; ఏకబుద్ధీనాం = ఒక టేబుద్ధిగల	ఆమంత్రులందఱుం, బరస్పరమ
వారునగు; సర్వేషాం = సమస్తమం	సూయపడక, యేకకందులై, యైక
త్రులు; సంప్రజానతాం = రాజ్యతం	మత్యముగలిగి, రాజ్య తంత్రములు
త్రమును, విచారింపుచుండఁగా (భా	విచారింపుచుండఁగా, నయోధ్యాప
వలక్షణసప్తమ్యర్థమందు, వప్తి) పు	ట్టణమందును, దేశములయందును,
రేవా = పట్టణమందుఁగాని; రాష్ట్రే	ఏమూలయందైనను, దబ్బఱలాడుమ
వా = రాజ్యమందుఁగాని; క్వచిత్ =	నుమృగండు, లేకపోయెను.
ఒకానొకచోటనైనను; మృషావా	అనితాత్పర్యము.
దీ = దబ్బఱలాడునట్టి; నరః = మను	

కశ్చి న్నదుష్ట స్తత్రాసీ త్వరదార రతో నరః. ౧౩
ప్రశాంతం సర్వమేవాసీ దాప్త్వాం పురవరంచ తత్

టీక॥ తత్ర = ఆ రాజ్యమందు; క	ప్రశాంతం = దేశమును; తత్ = అదశర
శ్చిత్ = ఒకానొక; నరః = మనుష్యు	ధమహారాజుచేఁ బాలింపఁ బడున
డును; దుష్టః = కుటిలఁడుగాను; ప	ట్టి; సర్వం = సమస్తదేశమును; ప్ర
రదారరతః, పరదార = ఇతరులభా	శాంతమేవ = అధర్మము లేనందున,
ర్యలందు, రతః = ఆసక్తుఁడుగాను;	మిక్కిలిశాంతముగానే; ఆసీత్ = అ
నాసీత్ = కాలేదు; పురవరం = పట్ట	యినది.
ణశ్రేష్ఠమైనయయోధ్యయును; రా	తాత్పర్యము, సులభము.

సువాసస స్సువేషాశ్చ తేజ సర్వే సుశీలినః. ౧౪
హితార్థంచ నరేంద్రస్య జాగ్రతో నయచక్షుషా

టీక॥ తే = ఆమంత్రులు; సర్వే	వస్త్రములు గలవారుగాను; సువే
చ = అందఱును; సువాససః = మంచి	షాశ్చ = మంచియలంకారము గల

౧౭౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౭

వారుగాను; సుశీలినః = మంచియా
చారము గలవారుగాను; నరేంద్ర
స్య = రాజయొక్క; హితార్థం =
మేలుకొనుటకు; నయచతుషా, న
య = నీతియనెడు, చతుషా = నేత్ర
ముచే; జాగ్రతశ్చ = మేలుకొనియుం
డువారుగాను (అనఁగా, నీతియనె
డినేత్రము, నెప్పుడును మూయకతె
ఱచికొనియేయుండువారుగా, నను

ట); ఆసక్ (అధ్యాహృతము) = అ
యిరి.

ఆమంత్రులందఱును, మంచివ
త్తములు మంచి యలంకారములు
మంచియాచారములుం గలిగి, రాజు
నకు మేలుగలుగుటకై, యెల్లప్పుడు
ను, రాజనీతియుక్తముగానే, యెం
తమాత్రమునేమఱక, ప్రవర్తించు
చుండిరి. అని తాత్పర్యము.

గురౌ గుణగృహీతాశ్చ ప్రఖ్యాతాశ్చ పరాక్రమే. ౧౫
విదేశేష్వపి విజ్ఞాతా స్వర్వతో బుద్ధి నిశ్చయాత్

టీక॥ తేనర్వేచ (అధ్యాహృత
ము) = ఆమంత్రులందఱును; గురౌ =
మాతాపిత్రాది గురుజనమందు; గు
ణగృహీతాశ్చ = గుణములమాత్ర
ముగ్రహించినవారుగాను; పరాక్ర
మే = పరాక్రమవిషయమందు; ప్ర
ఖ్యాతాశ్చ = ప్రసిద్ధులుగాను; స్వర్వ
తః = అన్నిటను; బుద్ధినిశ్చయాత్ =
బుద్ధియొక్క నిశ్చయించుటవలన;
విదేశేష్వపి = దేశాంతరములందు
ను; విజ్ఞాతాః = ప్రసిద్ధులుగాను; ఆ

సక్ (అధ్యాహృతము) = అయిరి.
ఆమంత్రులందఱును, గురుజన
మందు, గుణములమాత్రముగ్రహిం
చి దోషంబులగణింపక, గౌరవము
నెఱపుచు, “గొప్పపరాక్రమము గల
వా”రనివినుతినొందినవారై, అన్ని
విషయములందు, నిశ్చయజ్ఞానముగ
లిగియుండుటంబట్టి, యెల్ల దేశంబు
లందునుంబ్రసిద్ధులై, యుండిరి. అని
తాత్పర్యము.

సంధివిగ్రహత త్త విజ్ఞాః ప్రకృత్యా సంపదాన్వితాః. ౧౬
మంత్ర సంవరణే శక్తా శ్చక్తా స్సూక్ష్మాను బుద్ధిషు

టీక॥ తేనర్వేచ(అధ్యాహృతము)= ఆమంత్రులందఱును; సంధివిగ్రహతత్త్వజ్ఞాః, సంధి=సంధానముయొక్కయు, విగ్రహ=కలహించుటయొక్కయు, తత్త్వ= నిజాయమును; జ్ఞాః= ఎఱింగినవారుగాను; ప్రకృత్యా= స్వభావముచేత; సంపదా= విశ్వర్యముతో; అన్వితాః= కూడియుండువారుగాను; మంత్రసంవరణే=ఆలోచింపఁబడినరహస్యముయొక్క దాఁచుటయందు; శక్తాః= సమర్థులుగాను; సూక్ష్మాను= ఎఱుంగుటకుఁగష్టములైన; బుద్ధిషు= బుద్ధిశ్చయములందు; శక్తాః= సమర్థులుగాను(అనిమహేశ్వరతీర్థపారము); శ్లేష్ఠాః=

మృదువైనవారుగాను(అనిగోవిందరాజపారము); ఆసక్(అధ్యాహృతము)=అయిరి.

ఆమంత్రులందఱును, ఎప్పుడు ఎవనితోసంధిసేయవలెనో, ఎప్పుడు ఎవనితో యుద్ధము సేయవలెనో, ఆనిజాయమంతయు నెఱింగినవారలై, పుట్టిననాఁటనుండి స్వతస్సిద్ధంబగు నైశ్వర్యంబునంబొదలుచు, మంత్రరహస్యంబుల నెవ్వరికింఁడెలియరాకుండునట్లు మఱుఁగు పఱచుటకు, దురవగాహంబులగుసూక్ష్మాధికంబుల నిజాయించుటకు, నతిసమర్థులై, యుండిరి. అనితాత్పర్యము.

నీతిశాస్త్ర విశేషజ్ఞా స్సతతం ప్రియవాదినః. ౧౭

టీక॥ తేనర్వేచ(అధ్యాహృతము)= ఆమంత్రులందఱును; నీతిశాస్త్రవిశేషజ్ఞాః, నీతి= రాజనీతిచే, శాస్త్ర=శిక్షించుటయందలి(“గ్రంథశాసనయోశ్చాస్త్రం” అని భాస్కరనిఘంటువు), విశేష= విశేషములను, జ్ఞాః= ఎఱింగినవారుగా

ను; సతతం= ఎల్లప్పుడును; ప్రియవాదినః= ఇంపుగామాటలాడువారుగాను; ఆసక్ (అధ్యాహృతము)=అయిరి.

ఆమంత్రులందఱును, ఎవ్వని, నెట్లు, ఎప్పుడు, శిక్షించఁదగునో, అనీతివిశేషముల నెఱింగినవారై, ఎల్ల

౧౭౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౭

ప్పడును, అందఱకు, నింపుజనించున | రి. అనితాత్పర్యము.

టులు, మాటలాడువారుగా, నుండి

ఈదృశై సై రమాత్రైస్తు రాజా దశ రథోఽనఘః

ఉపపన్నో గుణోపేతై రన్వశాస ద్వసుంధరామ్. ౧౮

టీక అనఘః = కామక్రోధము	సేత్రైః = కూడియుండువారునగు;
లం బుట్టినవ్యసనములు లేనట్టి; రా	త్రైః = ఆ; అమాత్రైః = మంత్రుల
జా = రాజైన; దశరథః = దశరథుఁ	తో; ఉపపన్నస్తు = కూడినవాఁడై
డు; ఈదృశైః = ఇప్పడుచెప్పఁబడి	యే; వసుంధరాం = భూమిని; అన్వ
నగుణములు గలవారును; గుణోపే	సత్ = పాలించెను.
త్రైః, గుణః = ఇతరగుణములతోను, ఉ	తాత్పర్యము, సులభము.

అవేక్షమాణ శ్చారేణ ప్రజా ధర్మైః రంజయన్

ప్రజానాం పాలనం కుర్వ న్నధర్మైః పరివర్జయన్. ౧౯

విశ్రుత స్త్రింషు లోకేషు వదాన్య సత్త్వసంగరః

స తత్ర పురుష వ్యాఘ్ర శ్శశాస పృథివీమిమాం. ౨౦

టీక సః = ఆ; పురుషవ్యాఘ్రః =	అధర్మమును; పరిరంజయన్ = వి
పురుషశ్రేష్ఠుఁడగుదశరథ మహారా	డిచిపెట్టుచు; త్రింషు = మూఁడైన;
జు; చారేణ (జాత్యైకవచనము) = వే	లోకేషు = లోకములయందును; వి
గువాండ్రచే; అవేక్షమాణః = చూ	శ్రుతః = ప్రసిద్ధుఁడై; వదాన్యః =
చుచు; ప్రజాః = ప్రజలను; ధర్మైః	చాలనీవిగలవాఁడై; సత్త్వసంగరః =
ణ = ధర్మముచే; రంజయన్ = సం	సత్త్వమైన ప్రతిజ్ఞ గలవాఁడై; త
తోపింపఁజేయుచు; ప్రజానాం =	త్రీ = ఆయయోధ్యాసట్టణమందు;
ప్రజలయొక్క; పాలనం = రక్షణము	వసన్ (అధ్యాపృతము) = వసించు
ను; కుర్వన్ = చేయుచు; అధర్మం =	చు; ఇమాం = ఈ; పృథివీం = భూమి

ని; శశాసం = పాలించెను.

పురుష శ్రేష్ఠుండైన యాదశరథ
మహారాజు, వేగువాండ్రీవలన నిఖి
లదేశవృత్తాంతంబుల నెఱుంగుచు,
నవరాధుల నెల్ల దండించి ప్రజలకు
సంతోషము కల్పించుచు, బ్రజలకు
సౌఖ్యముగలుగునట్లురక్షించుచు, న

ధనుఁమును బాజుందోలి, తనకీర్తిఁ
మూఁడులోకంబులయందును విను
తికెక్క, మహాదాతయై, సత్యప్ర
తిజ్ఞుండై, యయోధ్యాసగరంబునని
వసించి, యీధూమండలం బంత
యొఁబాలింపుచుండెను. అనితాత్ప
ర్యము.

నాధ్యగచ్ఛ ద్విశిష్టంవా తుల్యంవా శత్రు మాత్మనః
మిత్రవా న్మిత్రసామంతః ప్రతాప హతకంటకః. ౨౧

టీక॥ మిత్రవాఁ = స్నేహితు
లుగలవాఁడును; నత్రసామంతః, న
త్ర = నమస్కరించిన, సామంతః =
పొరుగురాజులుగలవాఁడును; ప్ర
తాపహతకంటకః, ప్రతాప = ప
రాక్రమముచేత, హత = కొట్టబడి
న, కంటకః = శత్రువులుగలవాఁడు
నగు; సః (అధ్యాహృతము) = ఆదశ
రథమహారాజు; అత్మనః = తనకు; వి
శిష్టంవా = అధికుఁడుగాని; తుల్యం
వా = సమానుఁడుగాని, యగు; శ
త్రుః = పగవాని; నాధ్యగచ్ఛత్ =

ఎఱుంగఁడు.
మిత్రసంపన్నుండగు దశరథమ
హారాజు, సామంత ప్రభువులంద
ఱుఁబాదానతులై, దన్నుఁ గొల్పు
చుండ, బేరువినినంతనై, తనప్రతా
పముదలంచి, శత్రువులందఱుఁ జిచ్చ
వడిపాఁటిపోవ, నిష్కంటకుండై, పు
డమింబాలింపుచు, దనకన్ననధికుఁ
డుగానిసమానుఁడుగానియగు, శ
త్రువెట్టివాఁడో, యెఱుంగలేనివాఁ
డాయెను
అని తాత్పర్యము.

స శశాసం జగద్రాజా దివం దేవ పతి ర్యధా

టీక॥ సః = ఆ; రాజా = దశరథ
మహారాజు; జగత్ = ప్రపంచము
ను; దివం = స్వర్గమును; దేవపతి

ర్యధా = దేవేంద్రుఁడువలె; శశా
సం = పాలించెను.
తాత్పర్యము, సులభము.

తైమంత్రిభి మంత్రిహితే నివిష్టైః
వృతోసుర కైః కుశలై స్సమధైః
స పాధివో దీ ప్తి మవాప యుక్త
స్తేజోమయై గోభిరి వోదితో ౭౪౯. ౨౨

టీక॥ మంత్రిహితే, మంత్రి= అలోచనమందును, హితే = తన కు, మేలునందును; నివిష్టైః=ఆస క్తిగల వారును (అనిమహేశ్వరతీ ర్థపారము); నియుక్తైః=నియో గింపబడినవారును (అని గోవింద రాజపారము); అనుర కైః= తన యందు, స్నేహముగలవారును; కు శలైః= బుద్ధికౌశలముగలవారును; సమధైః = కార్యములు సేయుట యందు, నేర్పరులునగు; తైః=ఆ, మంత్రిభిః= మంత్రుల చేత; వృతః= చుట్టబడిన; సః=ఆ; పార్థివః=దశ రథమహారాజు; తేజోమయైః = తే జోరూపములైన; గోభిః = కిరణ	ములతో; యుక్తః=కూడియుండు; ఉదితః=ఉదయించిన; అకాశవ= బాలసూర్యుడువలె; దీ ప్తి=కాం లిని; అవాప=పొందెను. అలోచనమందును దనకు మేలు సేయుటయందు నభినివిష్టులై, తన యందనురాగముగలిగి, సమస్తకా ర్యములయందును సమధుక్తలైయుం డు, మంత్రులతో, కూడియున్న, యాదశరథమహారాజు, తేజోరూ పంబులగుటంజేసి పరులఁబరిభవింప సమర్థములైన, కిరణములతో, కూడి, యదయించిన, బాలసూ ర్యుడుంబోలె, బ్రకాశించెను. అని తాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, సప్తమస్కంధః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర

వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ సప్తమస్కంధ టీక,

ముగిసినది.

అ

అష్టమ సర్గ ప్రారంభః.

తస్య త్వేవం ప్రభావస్య ధమజ్ఞస్య మహాత్మనః

సుతార్థం తప్య మానస్య నాసీ ద్వంశకర స్సుతః. ౧

టీక|| ఏవం ప్రభావస్య = ఇట్టి ప్రభావము గలవాఁడును; ధమజ్ఞస్య = ధమజ్ఞమునెఱింగినవాఁడును; మహాత్మనః = పూజ్యమగు స్వభావముగలవాఁడును; సుతార్థం = పుత్రునికొఱకు; తప్య మానస్య = పరితపించుచున్నవాఁడునగు; తస్య = అదశరథమహారాజునకును; వంశకరః = వంశమునుజేయునట్టి; కుమారుఁడు; నాసీత్ = కలుగలేదు.

భావము గలవాఁడును; ధమజ్ఞస్య = ధమజ్ఞమునెఱింగినవాఁడును; మహాత్మనః = పూజ్యమగు స్వభావముగలవాఁడును; సుతార్థం = పుత్రునికొఱకు; తప్య మానస్య = పరితపించుచున్నవాఁడునగు; తస్య = అదశరథమహారాజునకును; వంశకరః = వంశమునుజేయునట్టి; కుమారుఁడు; నాసీత్ = కలుగలేదు.

ఇట్టి ప్రభావముగలవాఁడశరథమహారాజు, ధమజ్ఞమునెఱింగి ప్రవర్తించుచు, ధమజ్ఞస్వభావముగలిగి, సంతానముగలుగుటకు బ్రతిబంధకములు లేకపోయినను దనకు బుత్రుండుగలుగమిందేసి, పరితపించుచున్నను, వానికి, వంశకరుండగు కుమారుఁడు, జనింపలేదు.

అని తాత్పర్యము.

చింతయానస్య తస్యైవం బుద్ధి రాసీ న్మహాత్మనః

సుతార్థం హయ మేధేన కిమర్థం న యజా మ్యహమ్. ౨

టీక|| చింతయానస్య = చింతించుచున్న; మహాత్మనః = మిక్కిలి బుద్ధిశాలియగు; తస్య = అదశరథమహారాజునకు; సుతార్థం = పుత్రునికొఱకు; హయమేధేన = అశ్వమేధమునయోగముచేత; అహం = నేను; కిమర్థం = ఎందుకు; నయజామి = చేవలఁచుటచింపలేదు; ఏవం = ఈ

ప్రకారము; బుద్ధి = తలంపు; అసీత్ = కలిగినది.

పుత్రుండుకలుగలేదని చింతించుచున్న మహాబుద్ధిశాలియగు నాదశరథమహారాజునకు, ఇదివఱకునే నేల, యశ్వమేధయాగముచే, చేవల నారాధింపలేదు? అని తలంపువాడమనది. అని తాత్పర్యము.

౧౭౬ ప్రతిపదాండ్రటికాతాత్పర్యసహితము.

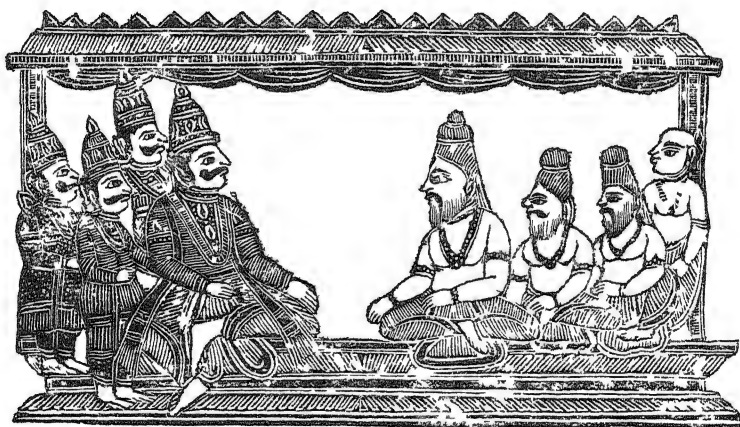
స ౮

స నిశ్చితాం మతిం కృత్వా యష్టవ్య మితి బుద్ధిమాన్
మంత్రిభి స్సహ ధర్మాత్మా సర్వైరేవ కృతాత్మభిః. ౩
తతోఽబ్రవీ దదం రాజా సుమంత్రం మంత్రిన త్తమమ్
శీఘ్రీ మానయమేసర్వాన్ గురూంస్తాన్ సపురోహితాన్. ౪

టీక || బుద్ధిమాన్ = బుద్ధిశాలి హితులతోఁ గూడిన; తాన్ = ఆ,
యను; ధర్మాత్మా = ధర్మస్వప్రసిద్ధులైన; మే = నాయొక్క; గు
భావుండునగు; సః = ఆ; రాజా = రూఁ = గురువులను; సర్వాన్ = అం
దశరథమహారాజు; కృతాత్మభిః, దఱును; శీఘ్రీం = వడిగా; ఆనయ =
కృత = చాలునంత, (“క్లిబేకృతం తోడితెమ్ము; ఇదం = ఈవాక్యము
యుగేపిస్యా త్వలపర్యాప్తయోర ను; అబ్రవీత్ = చెప్పెను.
పి” అనిభాస్కరనిఘంటువు), ఆ బుద్ధిశాలియుధర్మస్వభావుం
త్మభిః = బుద్ధిగల; సర్వైః = సమస్త డునగు నాదశరథమహారాజు, మం
లయిన; మంత్రిభిస్సహైవ = మం త్రకార్యంబుల నారితీరి యెంతకు
త్తులతోఁ గూడనే; యష్టవ్యం = నుం జాలియున్న మంత్రులందఱి
యజింపఁబడవలసినది; ఇతి = అని; తో“యాగమసేయవలసినది” అని
నిశ్చితాం = నిశ్చయ ముతోఁగూ గట్టిగానాలోచనచేసి, యాపిమ్మ
డిన; మతిం = ఆలోచన మును; ట, మంత్రీశ్రేష్ఠుండగు సుమంత్రున
కృత్వా = చేసి; తతః = ఆపిమ్మ కు, “మాగురువులఁ బురోహితుల
ట; మంత్రిన త్తమం = మంత్రీశ్రేష్ఠుం నందఱందోడితెమ్ము” అని, యాజ్ఞా
డైన; సుమంత్రం = సుమంత్రునిఁ పించెను.
గూర్చి; సపురోహితాన్ = పురో అని తాత్పర్యము.

తత స్సుమంత్ర స్త్వరితం గత్వా త్వరిత విక్రమః
సమానయ త్స తాన్ సర్వాన్ సమస్తా న్నేదపారగాన్. ౫
సుయజ్ఞం వామదేవంచ జాబాలి మథ కాశ్యపమ్
పురోహితం వసిష్ఠంచ యేచాన్యే ద్విజసత్తమాః. ౬

టిక॥తతః=ఆపిమ్మట; త్వరితవి	మదేవుని; జాబాలిం= జాబాలిని; అ
క్రమమః=శీఘ్రమైననడకగల; సః=	ధ=ఇంకను; కాశ్యపం=కాశ్యపుని;
ఆ; సుమంత్రః=సుమంత్రుడు; త్వరి	పురోహితం= పురోహితుడైన;
తం=శీఘ్రముగా; గత్వా=పోయి;	వసిష్ఠంచ=వసిష్ఠుని; అన్యే= ఇతరు
వేదపారగాః, వేద = వేదముల	త్రైస; ద్విజసత్తమాః=బ్రాహ్మణశ్రే
యొక్క; పార = అంతమును,	ష్ఠులు; యే(సంతి)= ఎవరుగలరో;
గాః=పొందిన; సమస్తాః=గుంపు	(తాః)చ=వారిని; సర్వాః=అం
చేరిన; తాః=ఆగురువులను; సుయ	దఱను; సమాన్యత్=తోడతెచ్చెను.
జ్ఞం= సుయజ్ఞుని; వామదేవం=వా	తాత్పర్యము, సులభము

తాః పూజయిత్వా ధర్మాత్మా రాజా దశరథస్తదా
ఇదంధర్మార్థ సహితం శ్లక్ష్యం వచన మబ్రవీత్. ౭

టిక॥తదా= అప్పుడు; ధర్మా	యిత్వా= పూజించి; ధర్మార్థస
త్వా = ధర్మస్వభావుడగు; రా	హితం=ధర్మార్థములతోగూ
జా=రాజైన; దశరథః=దశరథుఁ	డినదియు; శ్లక్ష్యం=మనోహరమైనది
డు; తాః = ఆగురువులను; పూజ	యొనగు; ఇదం = ఈ, వత్సమాణ

౧౭౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౮

మగు;వచనం=వాక్యమును;అబ్రవీత్=పలికెను. తాత్పర్యము, సులభము.

మమలా లప్యమానస్య పుత్రార్థ న్నా స్తి వై సుఖమ్
తదహం హయమేధేన యత్యైమీతి మతి ర్మమ. ౮

టీక॥పుత్రార్థం=కొడుకులకొ	చే;యత్యైమి=దేవతలనారాధిం
ఱకు;లాలప్యమానస్య=మిక్కిలి వి	పుదును;ఇతి=అని;మమ = నాకు;
లపించుచున్న;మమ=నాకు; సుఖం	మతిః=తలంపు;ఆసీత్ (అధ్యాహ్న
సౌఖ్యము;నా స్తివై=కలుగ నేలేదు,	తము)=కలిగినది.
తత్=అందువలన;అహం=నేను;	తాత్పర్యము, సులభము.
హయమేధేన=అశ్వమేధయాగము	

త దహం యష్ట మిచ్ఛామి శాస్త్రదృష్టేన కర్తౄణా

కథం ప్రాప్స్యో మ్యహం కామం బుద్ధి రత్ర విచార్యతామ్. ౯

టీక॥తత్=కావున;అహం=నే	అహం=నేను;కామం=కోరిక
ను;శాస్త్రదృష్టేన=శాస్త్రములం	ను;కథం = ఎట్లు;ప్రాప్స్యోమి=
దుఃఖాడంబడిన;కమణా = క్రి	పొందగలను;అత్ర=ఈవిషయమం
యాకలాపముచేత;యష్టం=యా	దు;బుద్ధిః = ఉపాయము;విచార్య
గము సేయుటకు;ఇచ్ఛామి= కోరు	తాం=ఆలోచింపఁబడుఁ గాక.
చున్నాను.	తాత్పర్యము, సులభము.

తత స్సాద్వీతి తద్వాక్యం బ్రాహ్మణాః ప్రత్యసూజయన్

వసీష్ఠప్రముఖా స్సర్వే పాధివస్య ముఖా చ్ఛ్చ్యుతమ్. ౧౦

టీక॥తతః=ఆపిమ్మట;వసీష్ఠప్ర	స్య=రాజుయొక్క;ముఖాత్=ము
ముఖాః=వసిష్ఠుఁడు మొదలుగాఁగ	ఖమువలన;చ్ఛ్చ్యుతం = జూఱిన;త
ల;సర్వే = సమస్తులైన;బ్రాహ్మ	తే=ఆ;వాక్యం = మాటను, సాద్వీ
ణాః = బ్రాహ్మణులు;పాధివ	తి="బలే" అని;ప్రత్యసూజయన్=

శ్లాఘించిరి.

అంతట, వసిష్ఠుడు మొదలుగా
బ్రాహ్మణులందఱును, సాక్షాద్రా
జముఖంబునుండి బయలు వెడలిన ధ

మిశ్రమగునావాక్యమును, “చక్క-
గానున్నది” అని శ్లాఘించిరి. అని తా
త్పర్యము.

ఊచుశ్చ పరమప్రీతా స్సర్వే దశరథం వచః

టీక॥ సర్వేచ=బ్రాహ్మణులం
దఱును; పరమప్రీతాః = అత్యంత
ముసంతసించినవారలై; దశరథం=
దశరథునిగూర్చి; వచః = (వక్త్ర్య)

మాణమగు) వాక్యమును; ఊచుః=
చెప్పిరి.
తాత్పర్యము, సులభము.

సంఘారా స్సంభ్రీయంతాం తే తురగశ్చ విమువ్యతామ్. ౧౧

టీక॥ తే = ఆ, ప్రసిద్ధములైన;
సంఘారాః = ఉపకరణములు; సం
భ్రీయంతాం = సంపాదించబడు

గాక. తురగశ్చ = గుఱ్ఱమును; విము
వ్యతాం = విడువబడుగాక.
తాత్పర్యము, సులభము.

సర్వధా ప్రాప్యసే పుత్రా నభిప్రేతాంశ్చ పాధివ
యస్య తే ధామికీ బుద్ధిరియం పుత్రార్థమాగతా. ౧౨

టీక॥ పాధివ = రాజా; య
స్య = ఏ; తే = నీకు; ఇయం = ఈ; ధా
మికీ = ధర్మమే ప్రయోజనము
గాఁగలబుద్ధి; తలంపు; పుత్రార్థ
ధాం = కొడుకులకొఱకు; ఆగ
తా = వచ్చినదో; సఃత్వం (అధ్యా
హృతము) = అట్టి నీవు; సర్వధా = అ
న్నివిధములను; అభిప్రేతా = కో

రబడిన; పుత్రాంశ్చ = కొడుకు
లను (చకారమువలన) కీర్తిని; ప్రా
ప్యసే = పొందఁగలవు.
రాజా! పుత్రార్థమునీ కిట్టి ధా
మికబుద్ధిజనించినది కావున, నన్ని
విధంబుల, నుత్తమగుణులగు కుమా
రులంబడ నెదవు. అని తాత్పర్యము.

౧౫॥ ప్రతిపదాంత్రటికాతాత్పర్యసహితము.

స ౮

తతః ప్రితో భవ ద్రాజా శుక్రా తద్విజ భాషితమ్
అమాత్యాంశ్చ బ్రవీ ద్రాజా హాషణపర్యా కులేత్యణః. ౧౩

టిక॥ తతః=ఆపిన్న టఃద్విజభా షితం, ద్విజ=బ్రాహ్మణులచే, భా షితం=పలుకంబడిన; తతః=ఆమా టను; శుక్రా=నిని; రాజా=దశర థమహారాజు; ప్రితః=సంతసించి నవాడు; అభవత్=ఆయెను. రా జా=దశరథమహారాజు; హాషణప	ర్యాకులేత్యణః, హాషణ=సంతోష ముచే, పర్యాకుల=కలతవడిన, ఈ త్యణః=కండ్లుగలవాడై; అమా త్యాంశ్చ=మంత్రులనుంగూచి; అబ్రవీత్ (వత్యమాణ వాక్యము ను)=చెప్పెను. తాత్పర్యము, సులభము.

సంభారా స్సంభ్రీయంతాం మే గురూదౌ వచనా చిసా
సమధాః ధిష్ఠిత శ్చాశ్వ స్సోపాధ్యాయో విముచ్యతామ్. ౧౪

టిక॥ ఇహ=ఇప్పుడు; మే=నా యొక్క; గురూదౌ=గురువుల యొక్క; వచనాత్=వాక్యమువల న; సంభారాః=ఉపకరణములు; సంభ్రీయంతాం=సంపాదించు డుగాక. సమధాః=ధిష్ఠితః, సమ	ధాః=నేర్పరులచే; అధిష్ఠితః=ర క్షింపఁ బడినదియు; సోపాధ్యాయః =ఉపాధ్యాయులతోఁగూడిన దియునగు; అశ్వశ్చ=గుఱ్ఱమును; వి ముచ్యతాం=విడువఁబడుఁగాక. తాత్పర్యము, సులభము.

సరయ్యా శ్చోత్తరే తీరే యజ్ఞభూమి ర్విధీయతామ్
శాంతయ శ్చాభివధింతుం యధాకల్పం యధావిధి. ౧౫

టిక॥ సరయ్యా=సరయున ది; యొక్క ఉత్తరే=ఉత్తరపుదిక్కు నందలి; తీరే=గట్టునందు; యజ్ఞభూ మిశ్చ=యాగభూమియును; విధీయ తాం=చేయఁబడుఁగాత; శాంతయ	శ్చ=శాంతిక్రమములును; యధాక ల్పం=యధాక్రమముగాను; అభివ ర్ధతాం=వృద్ధినిొందెడుగాక. తాత్పర్యము, సులభము.

శక్యః ప్రాప్తు మయం యజ్ఞ స్సర్వేణాపి మహీక్షితా
నాపరాధో భవేత్సంప్రో యద్యస్మిన్ క్రతుసత్తమే. ౧౬

టీక॥ అస్మిన్ = ఈ; క్రతుసత్త తను; ప్రాప్తుం = పొందుటకు; శ
మే = యాగశ్రేష్ఠమైనయశ్వమేధ క్యః = సాధ్యము; స్యాత్ (అధ్యా
మందు; కష్టః = అపాయకరమైన; అ హృతము) = అగును.
పరాధః = అపచారము; యదినభ ఈయశ్వమేధయాగమునం ద
వేత్ = కలుగకుండినట్లైన; అ పాయకరమైనయపచారము గలు
యం = ఈ; యజ్ఞః = అశ్వమేధయా గుట కవకాశము లేకున్నట్లైన,
గము; మహీక్షితా = రాజుగాను దీని, సమస్తరాజులును జేయ సమ
న్నః సర్వేణాపి = సమస్తజనముచే ధులుకాగలరు. అనితాత్పర్యము.

భిద్రంహి మృగయంతేత్ర విద్వాంసో బ్రహ్మరాక్షసాః
నిహతస్యచ యజ్ఞస్య సద్యః కతాన్ వినశ్యతి. ౧౭

టీక॥ అత్ర = ఈయశ్వమేధయా ములు సేయుటయందుఁ బ్రమాదం
గమునందు; విద్వాంసః = పండితు బులుగలుగుటంజేసి, రాక్షసత్వం
లయిన; బ్రహ్మరాక్షసాః = బ్రహ్మ బు నొందిన, బ్రహ్మరాక్షసులు,
రక్షసులు; భిద్రం = అపచారము యాగములందుఁగలుగు నపరాధం
ను; మృగయంతేహి = వెదకుచున్నా బులజక్క-గా నెఱింగియున్నవారు
రుగదా; నిహతస్య = కొట్టువడిన; కావున, నీయశ్వమేధయాగము సే
యజ్ఞస్య = యాగముయొక్క; క యునప్పుడును, అపరాధంబులనే
ర్తాచ = చేయువాఁడును (యజమా వెదకుచు, యాగమును జేయుపంజూ
నుఁడుననుట); సద్యః = అప్పుడే; తురు; యాగముచేడినచో, దానియ
వినశ్యతి = నశించుచున్నాఁడు. జమానుఁడును, అప్పుడే, నశించును.

బ్రాహ్మణులుగానుండి, యాగ అని తాత్పర్యము.

తద్యథా విధిపూర్వం మే క్రతురేవ సమాప్యతే

౧౮౨ ప్ర తివదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౮

తథా విధానం క్రియతాం సమర్థాః కరణే ప్షిహా. ౧౮

టిక॥ తత్ = కావునఁ యధా =	తాం = చేయఁబడుఁగాక; ఇహ = ఇ
ఎట్లు; మే = నాయొక్క; ఏషఁ = ఈ;	చ్చట; కరణేషు = కార్యములందు;
క్రతుః = అశ్వ మేధయాగము; విధి	యూయం (అధ్యాపౌతము) = మీ
పూర్వం = శాస్త్ర ప్రకారముగఁ స	రు, సమర్థాః = నేర్పరులరు.
మాప్య లే = తుదముట్టునో, తథా =	తాత్పర్యము, సులభము.
అట్లు; విధానం = యత్నము; క్రియ	

తథేతి చాబ్రువత్ సర్వే మంత్రిణః ప్రత్యపూజయత్

పార్థివేంద్రస్య తద్వాక్యం యథాజ్ఞాప్తం నిశమ్య తే. ౧౯

టిక॥ తే = ఆ, మంత్రిణః = మం	వత్ = చెప్పిరి. ప్రత్యపూజయంత్యు =
త్రులు; సర్వే = అందఱును; పార్థి =	దాని, స్లాఘనమునుజేసిరి.
వేంద్రస్య = రాజశ్రేష్ఠుఁడైనదశర	దశరథమహారాజు వాక్యమును
థునియొక్క; తత్ = ఆ; వాక్యం =	విని, యామంతులందఱును “ఆజ్ఞా
మాటను, నిశమ్య = విని; యథా = ఎ	ప్రకారము చేసెదము” అనిమనివి
ట్లు; ఆజ్ఞాప్తం = ఆజ్ఞాపింపఁబడిన	చేసి, స్లాఘించిరి.
దో; తథా = అట్లే; ఇతి = అని; అబ్ర	అని త త్పర్యము.

తథా ద్విజాస్తే ధర్మజ్ఞా వర్ధయంతో నృపోత్తమమ్

అనుజ్ఞాతా స్తత స్సర్వే పునర్జన్తు ర్యథాగతమ్. ౨౦

టిక॥ ధర్మజ్ఞాః = ధర్మముల	తః = వృద్ధి నొందించుచు; అనుజ్ఞా
నెఱింగిన; తే = ఆ; ద్విజాః = బ్రా	తాః = అనుజ్ఞనుబొందినవారలై, త
హ్మణులు; సర్వే = అందఱును; నృ	తః = ఆపిమ్మట, యథాగతం = వ
పోత్తమం = రాజశ్రేష్ఠుఁడైన దశర	చ్చినట్లు; పునః = మఱి; జన్తుః =
థుని; తథా = అట్లు; వర్ధయంతః =	పోయిరి.

ధర్మజ్ఞులగు నాబ్రాహ్మణులు యాశీర్వాదముచేసి, యతనిచే నను
లందఱును, దశరథమహారాజునకు, జ్ఞాతులై, వచ్చునప్పుడుతమకుఁగ
“సీవుకోరినపద్ధతినే, యజ్ఞము, నిర్వి
ఘ్నముగాఁ, దుదముట్టెడు” నని, అని తాత్పర్యము.

విసర్జయిత్వా తాన్ విప్రాన్ సచివా నిద మబ్రవీత్

ఋత్విగ్భిరుపదిష్టోఽయం యథావ త్కృతు రాప్యతామ్. ౨౧

టీక॥ సః(అధ్యాత్మతము)= పాదించు బడుఁగాక; ఇదం=ఈ
అదశరథమహారాజు; తాన్=ఆ; వి
ప్రాన్= బ్రాహ్మణులను; విసర్జయి
యిత్వా=వదలి; ఋత్విగ్భిః=ఋ
త్విక్కులచేత; ఉపదిష్టః=చెప్పఁబ
డిన; అయం=ఈ; క్రతుః=యాగ
ము(యాగమునకుఁగావలయునుప
కరణంబులనుట); యథావత్ =
క్రమముదప్పక; ఆప్యతాం= సం
పాదించు బడుఁగాక; ఇదం=ఈ
వాక్యమును; సచివాన్=మంత్రుల
నుగూచి; అబ్రవీత్=పలికెను.
దశరథమహారాజు, అబ్రాహ్మ
ణులనందఱుంబంపి, “ఋత్విక్కులు
చెప్పినప్రకారము, యాగోపకరణ
ద్రవ్యంబుల నన్నింటిని సంపాదిం
పుఁడు” అనిమంత్రులకాజ్ఞాపించె
ను. అనితాత్పర్యము.

ఇత్యుక్త్వా నృపశార్దుల సచివాన్ సముపస్థితాన్

విసర్జయిత్వా స్వం వేత్త ప్రవివేశ మహాద్యుతిః. ౨౨

టీక॥ మహాద్యుతిః=అధికమగు మీపమందున్నట్టి; సచివాన్=మం
కాంతిగల; నృపశార్దులః=రా
జశ్రేష్ఠుడైన దశరథమహారాజు, త్వులను; విసర్జయిత్వా=వదలి;
ఇతి = ఇప్పుడుచెప్పినప్రకారము; స్వం=తనదైన; వేత్త=గృహము
ఉక్త్వా=చెప్పి; సముపస్థితాన్=ను; ప్రవివేశ=ప్రవేశించెను.
తాత్పర్యము, సులభము.

తత స్సగత్వా తాః పత్నీ నరేంద్రో హృదయప్రియాః

ఉవాచ దీక్షాం విశత యజ్ఞేహం సుతకారణాత్. ౨౩

౧౫౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౮

టీక॥ తతః=ఆపిమ్మట; సః=ఆ
దశరథమహారాజు; గత్వా = పో
యి; హృదయప్రియాః, హృదయ=
మనస్సునకు, ప్రియాః=సంతోషము
గలిగించువారును; పత్నీః=తనతో
యజ్ఞము సేయుటకు సంబంధముగల
వారునగు; తాః=ఆకౌసల్యమొదల
గుభార్యలనుగూర్చి; యూయం (అ
ధ్యాహృతము)=మీరు; దీక్షాం=య
జ్ఞ దీక్షను; విశత = పొందుడు; అ

హం=నేను; సుతకారణాత్ =పుత్ర
నిమిత్తము; యత్యే = యాగము
చేసెదను; ఇతి(అధ్యాహృతము)=
అని; ఉవాచ=పలికెను.

అంతట, నాదశరథమహారాజు,
ఇంటిలోనికి వెళ్లి, తనమనః ప్రి
యలగు కౌసల్యాది పత్నులంజూ
చి “మిరుదీక్షనొందుడు, నేనుబు
త్తుడు గలుగుటకై యాగముచేసె
దను” అనిచెప్పెను. అనితాత్పర్యము

తాసాం తేనాతికాంతేన వచనేన సువర్చసామ్

ముఖపద్మా న్యశోభంత పద్మానీ వహిమాత్యయే. ౨౪

టీక॥ అతికాంతేన=మిక్కిలిమ
నోహరమైన; తేన=ఆ; వచనేన=
మాటచేత; సువర్చసాం = మంచి
కాంతిగల; తాసాం = వారలయొ
క్క; ముఖపద్మాని = కమలమువలె
సుందరములైన మొగములు; హే
మాత్యయే=హేమంతు ఋ
తువుయొక్క; అత్యయే=అంతమం

దు; పద్మానీవ=కమలములుంబోలె;
అశోభంత=ప్రకాశించినవి.

అతిమనోహరంబగు నామాట
నువినఁగానే, హేమంతుఋతువుగ
డచినపిదపఁ గమలములు ప్రకాశిం
చునట్లు, లాదశరథకాంతల, ముఖ
ములుప్రకాశించినవి. అనితాత్పర్య
ము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, అష్టమస్కంధే.

ఇది, స్వప్తార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండాష్టమస్కంధ టీక,
ముగిసినది.

శ్రీమ ద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౫౫

స ౯

(భృ)

న వ మ స ర్గ ప్రా రం భః.

ఏత చ్చృత్యా రహ స్సూతో రాజాన మిద మబ్రవీత్

టీక॥ ఏతత్ = ఈవృత్తాంతము	జనుగూర్చి; ఇదం = దీనిని (వత్సమా
ను; శ్రుత్వా = విని; సూతః = సారధి	ణమును); అబ్రవీత్ = చెప్పెను.
యైనను మంత్రుడు; రహః = రహ	తాత్పర్యము, సులభము.
స్య ప్రదేశమందు; రాజానం = రా	

ఋత్విగ్ని రుపదిష్టోయం పురావృత్తో మయా శ్రుతః. ౧

టీక॥ ఋత్విగ్నిః = వసిష్ఠుడు	ముగా; శ్రుతః = వినఁబడినది.
మొదలగు ఋత్విక్కులచేత; ఉపది	ఈవసిష్ఠాదిమహర్షులు పదేశించిన
ష్ఠః = ఉపదేశింపఁబడిన; అయం =	పుత్ర ప్రాప్త్యపాయమును, నేను
ఈయపాయము; మయా = నా	బూర్వము, ఇతిహాసరూపముగా
చేత; పురావృత్తః = ఇతిహాసరూప	వినియున్నాను. అని తాత్పర్యము.

సనత్కుమారో భగవాన్ పూర్వం కథితవాన్ కథామ్
ఋషీణాం సన్నిధౌ రాజన్ తవ పుత్రతా గమంప్రతి. ౨

టీక॥ రాజన్ = దశరథమహారా	ధను; కథితవాన్ = చెప్పెను.
జా; పూర్వం = మునుపు; భగ	మున్ను, భూతభవిష్యద్వర్త
వాన్ = మాహాత్మ్యముగల; సన	మానజ్ఞానాదిమాహాత్మ్యములుగ
త్కుమారః = సనత్కుమారమహ	ల సనత్కుమారమహాషిః, ఋష
షిః; ఋషీణాం = ఋషులయొ	లందఱును వినుచుండ, నీపుత్రాప్తి
క్కు; సన్నిధౌ = సమీపమందు; త	గుఱించి, జరుగఁబోవు, నొక్క-కథ
వ = నీయొక్క; పుత్రతా గమంప్రతి =	ను, జెప్పెను.
పుత్రప్రాప్తిని గుఱించి; కథాం = క	అని తాత్పర్యము.

౧౦౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౯

కాశ్యపస్యతు పుత్రోస్తి విభండక ఇతిశుతః
ఋశ్యశృంగ ఇతి ఖ్యాత స్తస్య పుత్రో భవిష్యతి. ౩

టీక॥కాశ్యపస్యతు = కాశ్యప	శ్యశృంగ ఇతి = ఋశ్య శృంగుఁ
మహాషికిని; విభండక ఇతి = విభం	డని; ఖ్యాతః = ప్రసిద్ధుఁడైన; పు
డకుండని; శుతః = ప్రసిద్ధుఁడైన; పు	త్రః = కుమారుఁడు; భవిష్యతి =
త్రః = కుమారుఁడు; అస్తీ = కలఁ	కాఁగలఁడు.
డు. తస్య = అవిభండకునకు; ఋ	తాత్పర్యము, సులభము.

స వనే నిత్యసంవృద్ధో ముని వనచర స్సదా
నాన్యం జానాతి విప్రేంద్రో నిత్యం పితృన వర్తనాత్. ౪

టీక॥వనే = అడవియందు; నిత్య	తి(భవిష్యద్ధర్మమందు వత్కమాన
సంవృద్ధః, నిత్య = ఎల్లప్పుడు, సంవృ	ము) = విఱుంగకయుండును.
ద్ధః = పెరిగినవాఁడును; సదా = ఎ	అఱుశ్యశృంగమహాముని, విడు
ల్లప్పుడు; వనచరః, వన = అడవియం	వకయడవిలో నేపెరిగి, యడవిలో
దు, చరః = తిరుగుచున్నవాఁడును;	నేయెల్లప్పుడును సంచరించుచు, నడ
విప్రోద్రః = బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుఁడైన	విలోనుండుతండ్రి గారి నేయనుసరిం
గు; సః = ఆ; మునిః = ఋశ్యశృంగమ	చుచు, నుండుటంజేసి, యడవికన్నని
హాముని; నిత్యం = ఎల్లప్పుడును; పి	తరములగునగర గ్రామములను గాని
త్రసువత్కనాత్, పితృ = తండ్రి	యందుండు విశేషపదార్థములను
యొక్క (తండ్రిని), అనువత్కనా	గాని, యెఱుంగకయుండును. అని
త్ = అనుసరించుటవలన; అన్యం =	తాత్పర్యము.
అడవికన్ననితరమగుదాని; నజానా	

దైవిధ్యం బ్రహ్మచర్యస్య భవిష్యతి మహాత్మనః
లోకేషు ప్రధితం రాజక విపైశ్చ కధితం సదా. ౫

టీక॥ రాజక = దశరథమహారాజా; మహాత్మనః = పూజ్యమగుస్వభావముగలఋశ్యశృంగమహామునియొక్క; బ్రహ్మచర్యస్య = బ్రహ్మచర్యమునకు; లోకేషు = లోకములందు; ప్రథితం = ప్రసిద్ధమైనదియును; విప్రైః = బ్రాహ్మణులచేత, సచా = ఎల్లప్పుడును; కథితంచ = చెప్పబడినదియునగు; దైవవిధ్యం = రెండువిధములుగలిగియుండుట; భవిష్యతి = కలుగును.

విశేషార్థము. — బ్రహ్మచారులు, గాయత్రుడు, వ్రతీ, ప్రాజాపత్యుడు, వైష్ణికుడు, అని, నాలుగువిధములు. అందుభిక్షుటనము, గు

రుశుశ్రూష, సేయుచు, వేదాధ్యయన మాచరించువాడు, “వ్రతీ” యనియు, వివాహముచేసికొని, పరదార వజికతుడై, శాస్త్రనియతంబులగుఋతుకాలంబులందుమాత్రము, భార్యోపగమము సేయవచ్చువాడు, “ప్రాజాపత్యుడు” అనియు ననబడుదురు.

ఋశ్యశృంగుడు, లోకంబులందుఁబ్రసిద్ధమై, బ్రాహ్మణులచేఁగొనియాడంబడురీతిని, వ్రతీత్వమును, ప్రాజాపత్యత్వమునను, రెండువిధముల బ్రహ్మచర్యములు, నొందఁగలడు.

అనితాత్పర్యము.

తస్యైవం వర్తమానస్య కాల స్సమభివర్తత
అగ్నిం శుశ్రూషమాణస్య పితరంచ యశస్వి నమ్. ౬

టీక॥ తస్య = ఆఋశ్యశృంగమహాముని (భావలక్షణస్తమధఃమందు, వష్టి); అగ్నిం = అగ్నిహోత్రమును; యశస్వి నం = కీర్తిగల; పితరంచ = తండ్రిని; శుశ్రూషమాణస్య = సేవించుచు (భావలక్షణస్తమధఃమందు, వష్టి); ఏవం = ఈప్రకారము; వత్తమానస్య = ఉం

చుండఁగా (స్తమధఃమందు వష్టి); కాలః = కొంత, కాలము; సమభివత్తత = కడవఁగలదు (భవిష్యదధఃమందు, లక్ష్య)

ఆఋశ్యశృంగ మహాముని, అగ్నిహోత్రమును గీర్తింపఁబడునట్లుండగుతండ్రిని సేవింపుడు, కొంతకాలము, వ్రతీత్వంబునెడు బ్రహ్మచర్య

౧౫౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౯

మందుండగలడు. అని తాత్పర్యము.

ఏతస్మిన్నేవ కాలేతు రోమపాదః ప్రతాపవాక్
అంగేషు ప్రధితోరాజా భవిష్యతి మహాబలః. ౭

టీక॥ ఏతస్మిన్=ఈ; కాలమివ	లడు.
తు=కాలమందే; అంగేషు=అంగ	ఈకాలమందే, యంగ దేశమం
దేశములందు; ప్రతాపవాక్=ప	దు, మహాపరాక్రమమును, మహాబల
రాక్రమము గలవాడగును; ప్రధి	మునుం గలిగి, జగద్విఖ్యాతుడై,
తః=ప్రసిద్ధుడగును; మహాబలః=	యొందు, రోమపాదుండను రా
గొప్పబలముగలవాడగును; రోమ	జొకం, డుండగలడు.
పాదః=రోమపాదుండనెడు; రా	అని తాత్పర్యము.
జా=రాజు; భవిష్యతి = ఉండగ	

తస్య వ్యతిక్రమాద్రాజ్యో భవిష్యతి సుదారుణా
అనావృష్టి స్సఫూర్ణావై సర్వభూత భయావహః. ౮

టీక॥ తస్య=ఆ; రాజ్యః = రో	సర్వభూత=ఎల్లప్రాణులకును, భ
మపాదమహారాజుయొక్క; వ్యతి	య=వెఱపును, ఆవహ=కలిగించు
క్రమాత్=ధమము నతిక్రమించు	నదియగును; అనావృష్టిః=వఱపు;
టయ నెడుదోషమువలన; సుదారు	భవిష్యతి=కాగలదు.
ణా=పెద్దకాల ముండుటచే, భ	ఆరోమపాదుండు, ధర్మమునతి
యంకరమగునదియు, సుఫూర్ణా=	క్రమించుటంజేసి, పెక్కు దేశంబు
పెక్కు దేశంబుల వ్యాపించుటచే,	లం, బెద్దకాలమువఱకు, సర్వప్రా
వెఱపుంబుట్టించునదియును (“వై”	ణిభయంకరంబైన, అనావృష్టి, జ
అనునది పాద పూరణార్థము);	నింపంగలదు.
(గనుకనే) సర్వభూతభయావహః,	అని తాత్పర్యము.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౪౯

స ౯

అనావృష్ట్యాంతు వృత్తాయాం రాజా దుఃఖసమన్వితః
బ్రాహ్మణాః శ్రుతవృద్ధాంశ్చ సమానీయ ప్రవత్యతి. ౯

టీక అనావృష్ట్యాం = వఱపు;	హ్మణులను, సమానీయం = రప్పించి;
వృత్తాయాంతు = కలుగఁగానే;	ప్రవత్యతి = ఇట్లుని, చెప్పఁగలఁడు.
రాజా = రోమపాదమహారాజు;	అనావృష్టిరాఁగానే, యారో
దుఃఖసమన్వితః = దుఃఖముతోఁగూ	మపాదుఁడు, దుఃఖమునొంది, వేద
డినవాఁడై, శ్రుతవృద్ధాఁ, శ్రుత =	శాస్త్రసంపన్నులగుబ్రాహ్మణుల
శాస్త్రాభ్యాసముచే, వృద్ధాఁ = పె	రావించి, యిట్లుని, యడుగును.
ద్దవారగు; బ్రాహ్మణాంశ్చ = బ్రా	అని తాత్పర్యము

భవంత శ్శ్రుతధర్మాణో లోకచారిత్ర వేదినః
సమాదిశంతు నియమం ప్రాయశ్చిత్తం యథాభవేత్. ౧౦

టీక శ్రుతధర్మాణః, శ్రుత =	మం = అనుష్ఠానమును; సమాదిశం
విసంబడిన, ధర్మాణః = ధర్మము	తు = అజ్ఞాపించు. (అని, “చెప్పఁ
గలవారును; లోకచారిత్రవేదినః,	గలఁడు” అనుపూర్వశ్లోక క్రియతో
లోకచారిత్ర = లోకాచారమును,	నన్వయము.)
వేదినః = ఎఱింగినవారునగు; భవం	మీరు, సమస్తధర్మములు లో
తః = మీరలు; యథా = ఎట్లు; ప్రా	కాచారముల నెఱుంగుదురు, ఈ
యశ్చిత్తం = పాప పరి హర	యనావృష్టికిఁ గారణమైన పాపము
ము; భవేత్ = అగునో; తథా (అ	పోవునట్లు ఒకనియమమును, నాకు
ధ్యాహృతము) = అట్లు; నియ	పదేశించుఁడు, అని తాత్పర్యము.

వత్యంతి తే మహీపాలం బ్రాహ్మణా వేదపారగాః

టీక వేదపారగాః, వేద = వేద	గాః = ఎఱింగినట్టి; తే = ఆ, బ్రా
ములయొక్క, పార = అంతమును,	హ్మణాః = బ్రాహ్మణులు; తం = ఆ;

౧౯౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౯

మహీపాలం=భూమికిఁబ్రభువై న | ఇట్లు, చెప్పఁగలరు.
రోమపాదునిగూర్చి; వత్స గ్రంథి= తాత్పర్యము, సులభము.

విభండకసుతం రాజన్ సర్వోపాయై రిహానయ. ౧౧
ఆనాయ్యచ మహీపాల ఋశ్యశృంగం సుసత్కృతమ్
ప్రయచ్ఛ కన్యాం శాంతాం వైవిధినా సు సమాహితః. ౧౨

టీక|| రాజన్ = రోమపాదమ కూడుతురైన, శాంతాం=శాంతను;
హారాజా! విభండకసుతం= విభం (“వై” అనునది పాదపూరణార్థము)
డకమహామునికొడుకైన ఋశ్యశృంగం విధినా = శాస్త్రీయమగు క్రమము
గుని; సర్వోపాయైః= సమస్తోపా చే; ప్రియచ్ఛ=ఇమ్ము (అని, “చెప్పఁ
యముల చేత; ఇహ=ఇచ్చటకీ; ఆన గలరు” అనుదానితో నన్వయము.)
య = తోడితెమ్ము, మహీపాల= రోమపాద మహారాజా! ఏయు
భూమికిఁబ్రభువై నవాఁడా! ఋ శ్య పాయముచేతనైనను, విభండకమ
శృంగం=ఋశ్యశృంగుని; సుసత్కృతం=మంచి నత్కారముతోఁ గూడి హమునికొడుకైన ఋశ్యశృంగు, ని
యుండునట్లు; ఆనాయ్యచ=రప్పిం చ్చటకీ, దోడితెమ్ము; అట్లుచిత స
చియు; త్వం(అధ్యాత్మతము)=నీ త్కారంబులతోఁదోడితెచ్చి, విచా
వు; సుసమాహితః=మనస్సమా రముదక్కి, యాయనకు, నీకూడుతు
ధానముగలవాడవై, కన్యాం= రైన శాంతను, యథావిధిగ, నొసం
గుము. అని తాత్పర్యము.

తేషాంతు వచనం శ్రుత్వా రాజా చింతాం ప్రపత్స్యతే
కేనోపాయేన వై శక్య ఇహానేతుం స వీర్యవాన్. ౧౩

టీక|| తేషాం= ఆబ్రాహ్మణుల | యేన = ఉపాయముచేత; వీర్య
యొక్క; వచనం = మాటను; శ్రు వాన్ = ఇంద్రియ నిగ్రహముగల;
త్వాతు = వినినంతనె; రాజా=రో సః = ఆఋశ్యశృంగుఁడు; ఇహ=
మపాదమహారాజా; కేన=ఏ; ఉపా ఇచ్చటకీ; ఆనేతుం= తెచ్చుటకు; శ

కృః=సాధ్యుడు; స్యాత్ (అధ్యాపృతము)=అగును; ఇతి (అధ్యాపృతము) = అని; చింతాం = ఆలోచనమును; ప్రపత్య తే=పొందగలడు. ఆచార్యులు అనునవి నానాగానా రోమపాదుండు, “ఏయ పాయము న, జితేంద్రియండు గునాబుశ్యశ్యం గునిటకు దోడితేదగు” ననియాలోచింపగలడు. అని తాత్పర్యము

తతో రాజా వినిశ్చిత్త్య సహమంత్రిభి రాత్తవాక్

పురోహిత మమాత్యాంశ్చ తతః ప్రేష్యతి సత్కృతాక్. ౧౪

టీక॥ తతః=ఆపిమ్మట; ఆత్మ తి=(భవిష్యదధఃమందులట్) పం వాక్=ధైర్యశాలియగు; రాజా= పంపగలడు. రోమపాదమహారాజు; మంత్రిభిస్స పిమ్మట, మంత్రులతో నాలా హ = మంత్రులతోఁగూడ; వినిశ్చి చించి, నిశ్చయించి, మంత్రులనుంబు త్య=నిశ్చయించి; తతః=పిమ్మట; రోహితునిం బూజించి, ఋశ్య సత్కృతాక్=సత్కరింపఁబడిన; శృంగునిం దోడితెచ్చుటకు, వారిం అమాత్యాక్=మంత్రులను; పురో బంపగలడు. హితంచ=పురోహితుని; ప్రేష్య అని తాత్పర్యము.

తేతు రాజ్ఞో వచశ్శుత్వా వ్యధితా వినతాననాః

నగచ్ఛేమ ఋషేభీతా అనునేష్యంతి తం నృపమ్. ౧౫

టీక॥ రాజ్ఞః=రోమపాదమ ఋషేః=విభండకమహర్షివలన; భీ హారాజుయొక్క; వచః=వాక్యము తాః=భయముపడినవారలై; నగ ను; శ్రుత్వా=విని; తేతు=ఆపురో చ్ఛేమ=మేముపోఁజాలము; ఇతి(అ హితమంత్రులును; వ్యధితాః=దుః ధ్యాహృతము)=అని; తం=ఆ; నృ భితులై; వినతాననాః=వినత=వంగి పం=రోమపాదమహారాజును; అ న, ఆననాః=ముఖముగలవారలై; నునేష్యంతి=ఊరింపగలరు.

౧౯౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౯

ఆపురోహితమంత్రులును, రో దుఃఖితులై, మొగమువాంచి, “మే
మపాదునిమాటనాలకించి, మహాత ముపోజాలము” అనియారోమపా
పస్వియును జండకోపుండునగు వి దుని, ననునయింతురు.
భండక మహర్షి వలన భయంపడి, అనితాత్పర్యము.

వత్స్యంతి చింత యిత్వా తే తస్యోపాయాం శ్చ తత్త్వమాక్
అనేష్యామో వయం విప్రం నచ దోషో భవిష్యతి. ౧౬

టీక॥ తే = ఆపురోహితమం విష్యతి = కలుగదు; ఇతి (అధ్యాహ్వా
త్రులు; తత్త్వ మాక్ = ఆ ఋశ్యశృం తము) = అని, తస్య = ఆరోమపాదు
గుని దోడి తెచ్చుటయందు సమర్థ నకు, వత్స్యంతి = చెప్పగలరు.
ములైన; ఉపాయాం శ్చ = ఉపాయ ఆపురోహితమంత్రులు, ఋశ్య
ములను; చింతయిత్వా = ఆలోచిం శృంగుని దోడి తెచ్చుటకుం దగిన
చి; వయం = మేము; విప్రం = బ్రాహ్మ యుపాయంబు నాలోచించి, “మే
ణుడైన ఋశ్యశృంగుని; అనేష్యా ము, ఋశ్యశృంగునిదోడి తెచ్చెదము
మః = తోడి తెగలము; దోషశ్చ = దో దోష మేమియుంగలుగదు” అనియా
షమును; (అనావృష్టిగానివిభండకు రోమపాదునకుం జెప్పగలరు.
నిశాపముగాని, చెప్పవచ్చును); నభ అనితాత్పర్యము.

ఏవ మంగాధిపేనైవ గణికాభిః ఋషే స్సుతః
అనీతోఽవషయద్దేవ శ్వాంతా చాస్మై ప్రదీయతే. ౧౭

టీక॥ ఏవం = ఈప్రకారము; సుతః = కుమారుడగు ఋశ్యశృం
అంగాధిపేన = అంగదేశమునకు గుండు; అనీతః = తెప్పింపబడు
బ్రాహ్మవైనరోమపాదునిచేత; గణి సు; దేవః = వషాధిదేవతయగు
కాభిరేవ = వేశ్యలచేతనే; ఋ పర్జన్యుడు; అవషయత్ = వర్షిం
షే = విభండక మహర్షి యొక్క, చును. (భవిష్యదర్థ మందులక)

శాంతాచ= రోమపాదునికూతు
రైనశాంతయును; అస్తై=ఈఋ
శ్యశృంగునికొఱకు; ప్రదీయతే(భ
విష్యదధామందులట్) =ఇయ్య
బడును.

ఈప్రకారము, రోమ పాదుం

డు, వేశ్యలచే, నాఋశ్యశృంగునిఁ,
దన పట్టణమునకుం, దోడి తెప్పించఁ
గానే, పర్జన్యండువర్షము గురియ
ను; అంత, రోమపాదుఁడు, తనకూ
తురైనశాంత, నాఋశ్యశృంగున,
కిచ్చును. అనితాత్పర్యము.

ఋశ్యశృంగస్తు జామాతా పుత్రాంత్రవ విధాన్యతి

సనత్కుమారకథిత మేతావద్వ్యాహృతం మయా. ౧౮

టీక|| జామాతా= అల్లుడైన;
ఋశ్యశృంగస్తు=ఋశ్యశృంగుఁడు
మాత్రము; తవ=నీకు; పుత్రా=
కొడుకులను; విధాన్యతి= చేయఁగ
లఁడు; సనత్కుమారకథితం; సన
త్కుమార = సనత్కుమారుని
చే; కథితం = చెప్పబడినదాని;
ఏతావత్ = ఇంతమాత్రము; మ
యా=నాచే; వ్యాహృతం=చెప్పఁ

బడినది. అని, సుమంత్రుఁడు, చెప్పె
ననుట. ఋశ్యశృంగునిభార్యయగు
శాంత, దశరథునకు, ఔరసపుత్రి
యును, దశరథునిచేరోమపాదున
కుదత్తయైనదియును, గావున, ఋ
శ్యశృంగుఁడు, దశరథునకునురోమ
పాదునకును, జామాత యగుచు
న్నాడు.

తాత్పర్యము, సులభము.

అథ హృష్టిో దశరథ స్సుమంత్రం ప్రత్యభాషత

యధర్షశృంగ స్సాన్వీతో విస్తరేణ త్వయోచ్యతామ్. ౧౯

టీక|| అథ=అటుపిమ్మట; దశర
థః=దశరథమహారాజు; హృష్టిః=
సంతోషించినవాఁడై; యథా=ఎ
ట్లు; ఋశ్యశృంగః=ఋశ్యశృంగు
డు; అనీతః = తోడి తెఱబడెనో; (త

థా)తు=అవిధమంతయును; విస్త
రేణ=వివరముతో; త్వయా = నీచే
త; ఉచ్యతాం=చెప్పబడుఁగాక;
ఇతి(అధ్యాహృతము)= అని; సు
మంత్రప్రతి= సుమంత్రునిఁగూర్చి;

౧౯౪ ప్ర తివదాంధ్ర టీకా తాత్పర్య సహితము.

స ౧౦

అభావత = సలికెను.

సుమంత్రుడు చెప్పిన కథయంత
యువినపిమ్మట, దశరథుండు, సం
తుష్టుడై, “వారలు ఋశ్యశృంగు

నిదోడి తెచ్చిన విధమంతయు, వివ
రముగా జెప్పము” అని, సుమంత్రు
నకానతిచ్చెను. అని తాత్పర్యము.

ఇత్యాషేక, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, సమస్తసగళః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇచ్చట, సర్గసమాప్తి యుచితముగాదనియు, నిద్రవాయువారి
ప్రమాదమువలనం గలిగినదనియు, గోవింద రాజులు, వచించిరి.
మహేశ్వరతీర్థులవారు మాత్రము, ఈవిషయమై యేమియో వ్రాయనం
దున, వారి, కిట్టటసగళసమాప్తియుండుట, సమ్మతమని, తోచెడిని.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర

వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ నవమసగళ టీక,

ముగిసినది.

ॐ

ద శ మ స ర్గ ప్రా రం భః.

సుమంత్ర శ్చోదితో రాజ్ఞా ప్రోవాచేదం వచస్తదా

టీక॥ రాజ్ఞా = దశరథమహారా
జుచే; చోదితః = ప్రేరేపింపబడిన;

గు; వచః = మాటను; ప్రోవాచ = ప
లికెను.

సుమంత్రః = సుమంత్రుడు; తదా =

తాత్పర్యము, సులభము.

అస్పదు; ఇదం = ఈ, వత్సమాణమ

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౫౫

స ౧౦

యథ ర్శ్యశృంగ స్తా వనీత శృణు మే మంత్రిభిస్సహ. ౧

టీక॥ యథా = ఎట్లు; సః = ఆయుః (తథా) తు = అవిధమునే; మే = శృశ్యంగుఁడు; మంత్రిభిః = మంత్రుల నావలన; శృణు = వినుము. చేతఁ; అనీతః = తోడితేబడెనో; తాత్పర్యము, సులభము.

రోమపాద మువాచేదం సహమాత్యః పురోహితః
ఉపాయో నిరపాయో య మస్మాభి రభిచింతితః. ౨

టీక॥ పురోహితః = పురోహి యములేని; అయం = ఈ; ఉపా తుఁడు; సహమాత్యః = మంత్రుల యః = ఉపాయము; అస్మాభిః = తోఁగూడినవాఁడై; ఇదం = ఈ; వ మాచేతఁ; అభిచింతితః = ఆలోచిం త్యహూణ మగుదాని; రోమపా పఁబడెను. దం = రోమపాదునిగూర్చి; ఉపా తాత్పర్యము, సులభము. చ = పలికెను. నిరపాయః = అపా

బుశ్యశృంగో వనచర స్తపస్సా వధ్యాయనే రతః
అనభిజ్ఞ స్స నారీణాం విషయాణాం సుఖస్యచ. ౩

టీక॥ వనచరః = అడవియందుఁ ప్తి) = సౌఖ్యమును; అనభిజ్ఞః = ఎ దిరుగుచుండువాఁడును; తపస్సా వ తింగినవాఁడుకాఁడు. ధ్యాయనే; రతః = తపస్సునందు ఆయుశ్యశృంగుఁడు, అడవియం ను; సావధ్యాయనే = వేదాధ్యయన దేతిరుగుచు, ఎల్లప్పుడును, దపస్సు మందును; రతః = ఆసక్తుఁడునగు; వేదాధ్యయనము, వీటియందేవర్తిం నః = ఆ; బుశ్యశృంగః = బుశ్యశృం పుచుండుటంబట్టి, (స్త్రీ)లం గాని, విష గుఁడు; నారీణాం = (స్త్రీ)లను (కర్మ యసుఖముగాని, యెంతమాత్రము, ణీషస్తి); విషయాణాం = విషయము నెఱుంగఁడు. అని, తాత్పర్యము. లయొక్క; సుఖస్యచ (కమఁజిష

౧౯౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౧౦

ఇంద్రియార్థై రభిమతై నకరచిత్త ప్రమాధిభిః

పుర మానాయయిష్యామః శ్రీప్రం చాధ్యవసీయతామ్. ౪

టీక॥నరచిత్త ప్రమాధిభిః,నర	వసీయతాంచ = నిశ్చయముం జే
చిత్త = పురుషునిహృదయమును,	యందు
ప్రమాధిభిః = త్రోవించుజేయు	పురుషహృదయములకు త్రోవ
నవియును;అభిమతైః=పురుషులకు	మును గలిగించు,నర్వసమ్మతములై
సమ్మతములై నవియునగు; ఇంద్రి	నరూపరసగంధాదులగు నింద్రియ
యార్థైః= ఇంద్రియములకువిషయ	విషయములచే, నాఋశ్యశృంగుని
ములైనగంధాదులచేతను;పురం =	హృదయమును వశీకరించి,యతని,
పట్టణమునుగూర్చి;తం(అధ్యాహ్వా	నిపట్టణమునకుం, దోడితెప్పించెద
తము) = ఆఋశ్యశృంగుని;ఆనా	ము; శీఘ్రముగానాప్రకారమునిశ్చ
యయిష్యామః = తోడితెప్పించెద	యింపుడు.అనితాత్పర్యము.
ముఃశ్రీప్రం = శీఘ్రముగా;అధ్య	

గణికా స్తత్ర గచ్ఛంతు రూపవత్య స్వలంకృతాః

ప్రలోభ్య వివిధోపాయై రానేష్యం తీహ సత్కృతాః. ౫

టీక॥రూపవత్యః=మంచిరూప	ధ్యాహ్వాతము) = ఆఋశ్యశృంగు
ముగలవారును; స్వలంకృతాః =	ని;వివిధోపాయైః= నానావిధము
మంచియలంకారముగలవారునగు;	లగును పాయములచేత; ప్రలోభ్య
గణికాః=వేశ్యలు;తత్ర = ఆఋ	=వంచించి;ఆనేష్యంతి = తోడి
శ్యశృంగుండు డున్నచోటికి; గచ్ఛం	తేగలరు.
తు = పోదురుగాక;తాః(అధ్యా	ఆఋశ్యశృంగునియెడకు, మం
హ్వాతము) = ఆవేశ్యలు;సత్కృ	చిరూపముగలిగి,చక్కనైనయలం
తాః = ఆఋశ్యశృంగునివలన,స	కారములుధరించియుండు, వేశ్య
త్కారమునొందినవారలై;తం(అ	లం,బంపవలయు; వారలా ఋశ్య

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧-౭

స ౧౦

శృంగునింబలు దెఱంగుల, వంచించియిటకుఁదోడి తేఁగలరు. అని తా.

శ్రుత్వా తథేతి రాజాచ ప్రత్యువాచ పురోహితమ్
పురోహితో మంత్రణశ్చ తథా చక్ర శ్చతేతదా. ౬

టీక॥ శ్రుత్వా=విని; రాజాచ=	మునుంజేసిరి.
రోమపాద మహారాజును; పురో	రోమపాదుండామాటనువిని,
హితం=పురోహితునిగూచి; త	యాలాగుననే, సేయవలయునని,
థా=అట్లే; ఇతి=అని; ప్రత్యువా	పురోహితునితోఁజెప్పెను, అప్పుడు
చ=బదులుపలికెను. పురోహితః=	ఆపురోహితుండును, మంత్రులును
పురోహితుండును; తే=ఆ; మంత్ర	ఆప్రకారమే, వేశ్యల, నచ్చటికిఁ బం
ణశ్చ=మంత్రులును; తదా=అప్పు	పిరి. అనితాత్పర్యము.
దు; తథా=అట్లే; చక్రశ్చ=కార్య	

వారముఖ్యాశ్చ తచ్చుత్వా వనం ప్రవివిశు మహాత్

టీక॥ వారముఖ్యాశ్చ=వేశ్యల	మహాత్=గొప్పదైన; వనం=అడ
లోమేటియైనవారును; తత్=ఆ	విని; ప్రవివిశుః=ప్రవేశించిరి.
మంత్రవాక్యమును; శ్చుత్వా=విని;	తాత్పర్యము, సులభము.

ఆశ్రమస్యా విదూరేస్థిక్ యత్నం కుర్వంతి దర్శనే. ౭
ఋషిపుత్రస్య ధీరస్య నిత్య మాశ్రమ వాసినః

టీక॥ తాః(అధ్యాహృతము)=	రస్య = ఇంద్రియములకు లోఁబ
ఆవేశ్యలు; అస్థిక్=ఈయడవియం	డనివాఁడును; నిత్యం= ఎల్లప్పుడు
దు; ఆశ్రమస్య=ఆవిభండకాశ్రమ	ను; ఆశ్రమవాసినః=ఆశ్రమమునం
మునకు; అవిదూరే=సమీపమందు;	దుండు వాఁడు నగు; ఋషి పుత్ర
స్థితా(అధ్యాహృతము)=ఉండి; ధీ	స్య=విభండకమహాపిఁ కుమారుఁ

౧౯౮ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతత్పర్యసహితము.

స ౧౦

దైవ ఋశ్యశృంగునియొక్క (ఋశ్యశృంగుని); దశక=స=చూచుట యందు; యత్నం=ప్రయత్నమును; కుర్వంతి=చేసిరి (ఘాతాధికమందు, లబ్ధి).
ఆవేశ్యలు, విచారకాశ్రమమునకు సమీప ప్రదేశముననుండి, ఋశ్యశృంగుడు ఋషి పుత్రుడై య
డవిలోనే యున్నందున నాగరు. క్రియ నెఱుంగని వాడై, జితేంద్రి యుండై, యెప్పుడైనా శ్రమలో నేయుండుటం బట్టి, యాయనకుఁ గోపమువొడపించునట్లు, చూడడ, మెల్ల గుని, ఆయశ్యమును జేయుచుండెరి.
అని తాత్పర్యము.

పితుస్స నిత్య సంకుప్తో నాతివక్రము చాత్రమాత్. ౮

టీక॥ పితుః=తండ్రివలన; నిత్య సంకుప్తః = ఎల్లప్పుడును సంతోషమునొందియున్న; సః=ఆఋశ్యశృంగుడు; అశ్రమావృత్తి=ఆశ్రమమునుండియు; నాతివక్రము=దాటివచ్చుట లేదు.

ఆ ఋశ్యశృంగుడు, పితృశ్రుశ్రావ్యం దేయానకుండగుటంబట్టి, యాశ్రమమును సైతము, దాటి యావలికిఁబోవుట లేదు.
అని తాత్పర్యము.

స తేన జన్మప్రభృతి దృష్టపూర్వం తపస్వినా

స్త్రీవా పుమాన్వా యచ్ఛాన్య త్వర్వం నగరరాష్ట్రజమ్. ౯

టీక॥ తపస్వినా=శ్రేష్ఠమైనతపస్సుగల; తేన=ఆఋశ్యశృంగుని చేత; జన్మప్రభృతి=పుట్టి నది మొదలు; స్త్రీవా=స్త్రీగాని; పుమాన్వా=పురుషుడుగాని; అన్యచ్ఛ=ఇతరమును; యత్ (అస్తి)=ఏదికల

దో; తద్వా (అధ్యాహృతము) = అదిగాని, నగరరాష్ట్రజం=పట్టణములయందును గ్రామములందునుం బుట్టిన; త్వర్వం=సమస్తమును; దృష్టపూర్వం=మునుపుచూడఁబడినది, న(అసీత్)=కాలేదు.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౯

స ౧౦

ఆఋశ్య శృంగుండు, పుట్టినది మొదలు, అంతకుమున్ను, స్త్రీనిగా ని, పురుషునిగాని, యింకనితరములై నవానిగాని, సట్టిణములందు, గామ	ములందుఁ బుట్టిన, యేపదార్థము నుం, జూచి యెఱుంగఁడు. అని తాత్పర్యము.

తతః కదాచి త్తం దేశ మాజగామ యదృచ్ఛయా
విభండక సుత స్తత్ర తా శ్చాపశ్య ద్వరాంగనాః. ౧౦

టిక తతః=ఆపిమ్మట; కదాచి త్తం=ఒకానొకప్పుడు; విభండకసు తః=విభండకునికొడుకైన ఋశ్య శృంగుండు; యదృచ్ఛయా=దైవవ శముచేత; తం=ఆ; దేశం=ప్రదేశ మును; ఆజగామ=ప్రాండెను. తత్ర=	ఉత్తమస్త్రీలను; అపశ్యత్ = చూ చెను. ఆపిమ్మట, నొకానొకప్పుడా ఋశ్యశృంగుండు, దైవవశంబునం జేసి, యావేశ్య లుండు చొటికే తెంచి, యాయుత్తమ స్త్రీలంబూ చెను. అని తాత్పర్యము.

తాశ్చిత్రవేషాః ప్రమదా గాయంత్యో మధురస్వరాః
ఋషిపుత్ర ముపాగమ్య సర్వా వచన మబ్రువత్. ౧౧

౧౦౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౧౦

టీక॥ చిత్రవేషాః = నానావిధములైన యలంకారములుగలవారును; మధురస్వరాః = మనోహరమైనకంఠధ్వనిగలవారునగు; తాః = ఆప్రమదాః = (స్త్రీ)లు; సర్వాః = అందఱును; గాయంత్యః = పాడుచు; ఋషిపుత్రం = విభండక మహాషిఃకొడుకైన, ఋశ్యశృంగుని; ఉ	పాగమ్య = చేరి; వచనం = (వత్సమాణమగు) మాటను; అబ్రువక్ = పలికిరి. ఆవేశ్యలందఱును, నానావిధంబులగు నలంకారంబులుదాల్చి, మనోహరంబైనకంఠధ్వనితోగానముసేయుచు, నా ఋశ్యశృంగునింజేరి, యిట్లునిపలికిరి. అని తాత్పర్యము.

క స్తవ్యం కిం వర్తనే బ్రహ్మక జ్ఞాతు మిచ్ఛామ హే వయమ్ ఏక స్తవ్యం విజనే ఘోరే వనే చరసి శంస నః. ౧౨

టీక॥ బ్రహ్మక = బ్రాహ్మణుడు; డా! త్వం = నీవు; కః = ఎవ్వడవు; కిం = ఎందుకు; వతః సే = ఈయడవియందు, నుండెదవు? వయం = మేము; జ్ఞాతుం = తెలిసికొనుటకు; ఇచ్ఛామహే = కోరుచున్నాము. త్వం = నీవు; ఏకః = అసహాయుడవై; విజనే = జనులు లేనట్టిదియును; ఘోరే = భయంకరమైనదియునగు; వనే = అడవియందు; చరసి = తి	రుగుచున్నావు. నః = మాకు; శంస = ఆకారాణమును, చెప్పము. (అని, “పలికిరి” అనుదానితోనన్వయము.) బ్రాహ్మణుడా! “నీవెవ్వడవు? ఎందుకీయడవిలోనుండెదవు? మేముదానినెఱుంగగోరితిమి; జనసంచారమేలేక భయంకరంబైన యుండునీడవిలోనొంటిఁజరించెదవు; ఆకారణమునుమాకుంజెప్పము.” అనిపలికిరి. అని తాత్పర్యము.

అదృష్టరూపా స్తా స్తేన కామ్యరూపా వనే (స్త్రీ)యః హదా తస్య మతి ర్జాతా హ్యఖ్యాతుం పితరం స్వకమ్. ౧౩

టీక॥ యష్టాత్ (అధ్యాహృతము) = ఏకారణము వలన; కామ్య రూ	పాః = కోరఁదగిన రూపముగల; తాః = ఆ; (స్త్రీ)యః = (స్త్రీ)లు; వనే =

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౦౧

స ౧౦

అడవియందు; తేన=ఆముళ్ళశృంగునిచేత; అదృష్టరూపాః=చూడంబడనిరూపముగలవారలో; తస్మాత్ (అధ్యాహృతము)=ఆకారణమువలన; హాదాత్=స్నేహమువలన; తస్య=ఆముళ్ళశృంగునకు; స్వకం=తన; పితరం=తండ్రిని; ఆఖ్యాతుం=తెల్పుటకు; మతిః=బుద్ధి; జాతాహి=పుట్టినదిగదా. అవేశ్యలవంటిరూపముగలవారి నడవియందుముళ్ళశృంగుండెప్పుడుం జూచియుండనందున, వారియందతనికిమిగుల స్నేహముగలిగి, వారికి, దనతండ్రిగారిని, డెలుపవలెనని, బుద్ధివుట్టెను. అని తాత్పర్యము.	అడవియందు; తేన=ఆముళ్ళశృంగునిచేత; అదృష్టరూపాః=చూడంబడనిరూపముగలవారలో; తస్మాత్ (అధ్యాహృతము)=ఆకారణమువలన; హాదాత్=స్నేహమువలన; తస్య=ఆముళ్ళశృంగునకు; స్వకం=తన; పితరం=తండ్రిని; ఆఖ్యాతుం=తెల్పుటకు; మతిః=బుద్ధి; జాతాహి=పుట్టినదిగదా. అవేశ్యలవంటిరూపముగలవారి నడవియందుముళ్ళశృంగుండెప్పుడుం జూచియుండనందున, వారియందతనికిమిగుల స్నేహముగలిగి, వారికి, దనతండ్రిగారిని, డెలుపవలెనని, బుద్ధివుట్టెను. అని తాత్పర్యము.

పితా విభండ కోఽస్మాకం తస్యాహం సుత ఔరసః

ముళ్ళశృంగ ఇతి ఖ్యాతం నామ కర్తృ చ మే భువి. ౧౪

టీక అస్మాకం=మాయొక్క; పితా=తండ్రి; విభండకః=విభండకుండను పేరుగలవాడు; తస్య=ఆవిభండకునకు; అహం=నేను; ఔరసః=ఔరసుండగు(అనఁగా, ఉరమునందుంబుట్టిన, ఉరోగతమైన) తేనెస్సనకుంబుట్టిన, అనియధఃము. రేతస్సుతోమ్మున నుండుట ప్రసిద్ధతాత్పర్యము, సులభము.	ము); సుతః, కుమారుండను; మే=నాయొక్క; నామ, పేరు; ముళ్ళశృంగ ఇతి=ముళ్ళశృంగుండని; ఖ్యాతం=ప్రసిద్ధము. కమః=చ=తపోరూపమైనకమఃమును; భువి=భూమియందు; ఖ్యాతం(అధ్యాహృతము)=ప్రసిద్ధము. తాత్పర్యము, సులభము.

ఇహశ్రమపదోఽస్మాకం సమీపే శుభదర్శనాః

కరిష్యేవోఽత్ర పూజాం వై సర్వేషాం విధిపూర్వకమ్. ౧౫

టీక శుభదర్శనాః=మంగళశక్తి మపడః=ఆశ్రమస్థానము; అస్త్రీ(అరమైనచూడబడుటగలవారలా; ఇహ=యిచ్చట; సమీపే=సమీపమందు; అస్మాకం=మాయొక్క; ఆశ్రమపదః=ఆశ్రమమందు; వః=మీకు; సర్వేషాం=అందఱకును; పూజాం=	మపడః=ఆశ్రమస్థానము; అస్త్రీ(అధ్యాహృతము)=ఉన్నది. అత్ర=ఈయాశ్రమమందు; వః=మీకు; సర్వేషాం=అందఱకును; పూజాం=

౨౦౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౦

పూజను; (“వై” అనునది పాదపూరణార్థము) విధిపూర్వకం = శాస్త్రప్రకారముగా; కరిష్యే = చేయఁగలను.

లనెడుజ్ఞానంబు లేనందునఁ, బురుషులెయనియెంచి, “సర్వేషాం” అని పుంలింగము ప్రయుక్తంబయ్యె. తాత్పర్యము, సులభము.

ఇచ్చట, ఋశ్యశృంగునకు, (శ్రీ)

ఋషిపుత్రవచ శ్రుత్వా సర్వాసాం మతిరాసవై

తదాశ్రమపదం ద్రష్టుం జగ్ము స్సర్వాశ్చ తేన తాః. ౧౬

టీక॥ ఋషిపుత్రవచః = ఋషికుమారుఁడైన ఋశ్యశృంగునిమాట ను; శ్రుత్వా = విని; తదాశ్రమపదం = ఆ ఋశ్యశృంగునియాశ్రమస్థానమును; ద్రష్టుం = చూచుటకు; సర్వాసాం, అందఱకును; మతిః, తలం

పు; ఆస = కలిగినది. (“వై” అనునది పాదపూరణార్థము) తాః = ఆ వేశ్యలు; సర్వాశ్చ = అందఱును; తేన = ఆ ఋశ్యశృంగునితో; జగ్ముః = వెల్లిరి. తాత్పర్యము, సులభము.

ఆగతానాం తతః పూజా మృషిపుత్ర శ్చకారహ

ఇద మర్హ్య మిదం పాద్య మిదం మూలం ఫలంచ నః. ౧౭

టీక॥ తతః = అపిమ్మట; ఆగతానాం = తనయాశ్రమమునకు, వచ్చినయా వేశ్యలకు; ఋషిపుత్రః = ఋషికుమారుఁడైన ఋశ్యశృంగుఁడు; నః = మూమాయొక్క; అఘ్నం = అర్హ్యము; ఇదం = ఇదిగో; పాద్యం = పాద్యము; ఇదం = ఇదిగో;

మూలం = గడ్డలును; ఫలంచ = పండును; ఇదం = ఇదిగో; ఇతి (అధ్యాహృతము) = అని; పూజాం = పూజను; చకార = చేసెను (“హ” అనునది పాదపూరణార్థము.) తాత్పర్యము, సులభము.

ప్రతిగృహ్య చ తాం పూజాం సర్వావసానముత్సుకాః

ఋషే ర్భీతాశ్చ శీఘ్రం తా గమనాయ మతిం దధుః. ౧౮

టీక॥ తాః = ఆవేశ్యలు; సర్వా ఏవచ=అందఱునే; సముత్సుకాః= ఉత్సాహముగలవారలై; తాం= ఆ; పూజాం = పూజను; ప్రతిగృహ్య= స్వీకరించి; ఋషేః= విభండకమహాషిః వలన; భీతాశ్చ= భయముపడినవారునై; శీఘ్రం = శీఘ్రముగా; గమనాయ= పోవుటకు; మతిం= తలంపును; దధుః= ధరించిరి.

ఆవేశ్య లందఱును, మిగులనుత్సాహముతో నా ఋశ్యశృంగుండు సేయు పూజంబుతిగ్రహించి, విభండకమహర్షి దీని నెఱింగినఁగోపించిశపించుననిభయమొంది, “ఋచ్చటదడవు సేయరాదు, శీఘ్రముగా వేళ్ల వలయు” నని నిశ్చయించిరి. అని తాత్పర్యము.

అస్తాక మపి ముఖ్యాని ఖలా నీమాని వై ద్విజ గృహణ ప్రతి భద్రం తే భక్షయస్వచ మాచిరమ్. ౧౯

టీక॥ ద్విజ = బ్రాహ్మణుఁడా! అస్తాకం = మాయొక్క; ముఖ్యాని= శ్రేష్ఠములగు; ఇమాని = ఈ (“వై” అనునది పాదపూరణార్థము); ఖలాన్యపి = పండ్లను; ప్రతిగృహణ= స్వీకరించుము. తే= నీకు; భద్రం = మంగళము; అస్తు (అధ్యాహృతము) = అగుఁగాక; భక్షయ

స్వచ= తినివేయుము. చిరం= విశంబనము; మా (కురు)= చేయకుము. అన్నిట శ్రేష్ఠములైన యీమాఖలములనుం బుచ్చుకొనుము; దీనిని కు మంగళమొదవు; ఆలస్యము సేయక, వీటిని, భక్షింపుము. అని తాత్పర్యము.

తత స్తా స్తం సమాల్లింగ్య సర్వా హర్ష సమన్వితాః
మోదకాన్ ప్రదదు స్తస్మై భక్ష్యాంశ్చ వివిధాన్ బహూన్. ౨౦

టీక॥ తతః= ఆపిమ్మట; తాః= ఆవేశ్యలు; సర్వాః= అందఱును; హషణ సమన్వితాః= సంతోషముతో

గూడుకొనినవారలై; తం= ఆ ఋశ్యశృంగుని; సమాల్లింగ్య= చక్కగాఁగఁగిలించికొని; తస్మై = ఆ

౨౦౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౦

ఋశ్య శృంగుని కొఱకు; మోద కాఁ=కుడుములను; వివిధాఁ= నానావిధములయినవియును; బ హుఁ=అనేకములయినవియున గు;భక్త్యాంశ్చ=ఇతరములైనపిండి వంటలను;ప్రదదుః=ఇచ్చిరి.	అంతట, నావేశ్యులందఱును,సం తోషముతో నాఋశ్యశృంగునిఁ గ వుంగిలించికొని,యితనికేగుడుముల ను,నుఱియు, ననేకములయిన నా నావిభభక్త్యములను,నొసంగిరి. అని తాత్పర్యము.

తాని చాస్వాద్య తేజస్వీ ఫలానీతి స్తమన్యతే
అనాస్వాదిత పూర్వాణి వనే నిత్య నివాసినామ్. ౨౧

టీక॥ తేజస్వీ=బ్రహ్మ తేజము గల ఋశ్యశృంగుఁడు; తాని=ఆధ త్యములను;ఆస్వాద్యచ=భక్షించి యు;ఇమాని (అధ్యాహృతము)= ఇవి;వనే=అడవియందు; నిత్యనివా సినాం=ఎల్లప్పుడును వసించియుం డువారికి (వసించి యుండు వారి చేతనగుట, తృతీయాధికమందుష స్తి);అనాస్వాదితపూర్వాణి=ను న్నభక్షింపఁబడనట్టి; ఫలాని=పం	డ్లు;ఇతి,అని;మన్యతేన్న,తలంచెను. తపస్సునందేదృష్టిగల, ఆఋ శ్యశృంగుఁడు, వారిచ్చినభక్త్యంబు లమెసవియు,నవిభక్త్యములని తెలిసి కొనంజాలక, “ఇవి,యెల్లప్పుడునడ వియందు వాసము సేయు, మము బోఁటివారలిదివఱకుంజవిచూడనిభ లములు”అనితలంచెను. అని తాత్పర్యము

ఆపృచ్ఛ్య చ తదా విప్రం వ్రతచర్యాం నివేద్య చ
గచ్ఛంతి స్నా పడేశా త్తా భీతా స్తస్య పితౄ శ్రీయః. ౨౨

టీక॥తదా=అప్పుడు; తాః= ఆ; శ్రీయః=వెలయాండు; త స్య=ఆఋశ్యశృంగునియొక్క; పి	తుః=తండ్రియైనవిభండకునివలన; భీతాః=వెఱచినవారలై=విప్రం= బ్రాహ్మణుఁడైన ఋశ్యశృంగుని;

ఆపృచ్ఛ్యచ=వీడుకొనియు; వ్రతచ ర్యాం = వ్రతానుష్ఠానమును; నివే ద్యచ=చెప్పియు; అపదేశాత్ = వ్యాజమువలన; గచ్ఛంతిస్త=వెళ్లిరి. అప్పుడావేశ్యలు, “విభండకునకుం	దెలిసినచపాయముగలుగు” నని భ యమునొంది, ఋశ్యశృంగుని వీ డుకొలిపి, “యిక్కవ్రతానుష్ఠానము నకు.బోవలయు” నని యొక సాకు సెప్పి వెళ్లిరి అని తాత్పర్యము.

గతాసు తాసు సర్వాసు కాశ్యపస్యా త్వజో ద్విజః
అస్వస్థహృదయ శ్చసీ ద్దుఃఖా త్త్స పరివర్తతే. ౨౩

టీక॥ తాసు=ఆవేశ్యలు; సర్వా సు=అందఱు; గతాసు=వెళ్లగా; కాశ్యపస్య=కాశ్యపునికొడుకైనవి భండకునియొక్క; అత్వజః=కొ డుకైన; ద్విజః=బ్రాహ్మణుండగు ఋశ్యశృంగుడు; అస్వస్థహృదయ శ్చ, అస్వస్థ = కలంతవడిన, హృద యశ్చ=మనసుగలవాడుగాను; ఆ	సీత = ఆయెను. దుఃఖాత్=దుఃఖ మువలన; పరివర్తతేస్త=తిరుగుచుం డెను. ఆవేశ్యలందఱును వెళ్లినవెనుక, విభండకునుతుండగు నాఋశ్యశృం గుడు, మనస్సున సాస్వస్థములేక, దుఃఖంబున, నిట్టట్టు, తిరుగుచుండె ను. అని తాత్పర్యము.

తతోఽపరే ద్యు స్తందేశ మాజగామ స వీర్యవాన్
మనోజ్ఞా యత్ర తా దృష్టా రూపవత్య స్స వ్విలంకృతాః. ౨౪

టీక॥ తతః=ఆపిమ్మట; అపరేద్యుః= మఱుసటినాడు; వీర్యవాన్=నియ తమైనబ్రహ్మచర్యముగల; సః=ఆ ఋశ్యశృంగుడు; యత్ర=ఎచ్చట; మనోజ్ఞాః = మనోహరలును; రూపవత్యః=మంచి రూపముగల	వారును; స్వలంకృతాః=మంచియ లంకారముతోఁ గూడినవారునగు; తాః=ఆవారముఖ్యాః=మేటియై నవేశ్యలు; దృష్టాః=చూడఁబడిరో; తం=ఆ; దేశం=స్థలమును; ఆజగా మ=పోందెను.

౨౦౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౦

అంతనామఱుసటినాడు,నియ | లతోఁ వెలుంగుచున్నయావేశ్యలం
తట్రహ్మ చర్మంఁడైనఱుశ్యశృంగుఁ | బూచినప్రదేశమునకు,వచ్చెను.
డు,తాను,మున్ను,మనోహరంబగు | అనితాత్పర్యము.

దృష్టైవ తా స్తదా విప్ర మాయాంతం హృష్టమానసాః
ఉపస్పృత్య తత స్సర్వా స్తా స్తమాచు రిదం వచః. ౨౫

టీక|| తదా=అప్పుడు; తాః= | శృంగుని;ఉపస్పృత్య=డగ్గఱి;ఇదం=
ఆవేశ్యలు;ఆయాంతం = వచ్చుచు | ఈ,వత్సమాణమగు,వచః=వాక్య
న్న; విప్రం=బ్రాహ్మణుఁడైన ఱు | మును;ఉఁచుః=పలికిరి.
శ్యశృంగుని;దృష్టైవ = చూచి | ఆఱుశ్యశృంగుండు తమయొద్ది
నంతనే;హృష్టమానసాః=సంతో | కతెంచుటను జూచినంతనే, సంత
షించినమనస్సుగలవారలై;తతః= | సించి, యతని,డగ్గఱి, యిట్లనిపలికి
ఆపిమ్మట; తాః = ఆవేశ్యలు;స | రి. అనితాత్పర్యము.
ర్వాః=అందఱును; తం=ఆఱుశ్య

ఏహ్యశ్రమపదం సౌమ్య హ్యస్తాక మితి చాబ్రువత్
తత్రాప్యేష విధి శ్రీమాన్ విశేషేణ భవిష్యతి. ౨౬

టీక||సౌమ్య= శాంతుఁడా!అ | ధిః = అతిధిసత్కారము; విశేషే
స్తాకం = మాయొక్క;ఆశ్రమప | ణ=అతిశయముచే;భవిష్యతి=కా
దం = ఆశ్రమస్థానమునుగూర్చి;ఏ | గలదు.ఇతివ = అనియును;అబ్బు
హిహి=వచ్చెదవుగదా(అని“పలికి | వత్=చెప్పిరి.
రి”అను పూర్వశ్లోకకక్రియతోనన్వ | “సౌమ్యుఁడా!మాయాశ్రమమున
యము)తత్రాపి = అచ్చటను;శ్రీ | కు,నీవురావలయు;నచ్చట,స్వదేశ
మాన్=శ్రేష్ఠమైన; ఏషః= ఈ;వి | మగుట వలన, నీకుఁ, జక్క-గాన

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౦౭

స ౧౦

తాగ్రము సేయఁగలము; అనివచించిరి. అనితాత్పర్యము.

శ్రుత్వాతు వచనం తాసాం సర్వాసాం హృదయంగమమ్
గమనాయ మతిం చక్రే తంచ నిన్యస్తదా స్త్రియః. ౨౭

టీక॥ తాసాం = ఆ;సర్వాసాం = వేశ్యలందఱియొక్కయు; హృదయంగమం = మనోహరమయిన; వచనం = మాటను; శ్రుత్వాతు = వినినంత నె;సః (అధ్యాత్మము) = ఆయుశ్యశృంగుఁడు; గమనాయ = పోవుటకు; మతిం = బుద్ధిని; చక్రే = చేసెను. తదా = అప్పుడు; స్త్రియశ్చ = వెలయాండ్రును; తం = ఆ యుశ్యశృంగుని; నిన్యః = తీసికొనివెల్లిరి. ఆవేశ్యలందఱును జెప్పిన మనోహరమైనమాటను విని, యీయుశ్యశృంగుఁడు, వారలవెంబడించుటకిచ్చగించెను, అంత, వారలతనిందోడుకొని వెల్లిరి అనితాత్పర్యము.

తత్ర చానీయ మానేతు విప్రే తస్మిన్ మహాత్మని
వవర్ష సహసా దేవో జగత్ప్రహ్లాదయంస్తదా. ౨౮

టీక॥ తత్ర = ఆయంగదేశమందును; మహాత్మని = పూజ్యమైనస్వభావముగల; తస్మిన్ = ఆ; విప్రే = బ్రాహ్మణుఁడైనయుశ్యశృంగుఁడు; ఆనీయమానేతు = తీసికొనిరాబడుచుండగానే; తదా = అప్పుడు; సహసా = శీఘ్రముగా; దేవః = వహ్నిధిసాన దైవతయైన పజ్జాన్యఁడు; జగత్ = ప్రపంచమును; ప్రహ్లాదయన్ = సంతోషింపఁజేయుచు, వవర్ష = వర్షించెను. అంగదేశమందును, మహాత్ముండగు నాయుశ్యశృంగుఁడు ప్రవేశించినంతనే, శీఘ్రముగా, ప్రపంచమునంతయు, సంతోషముగలుగునట్లువర్షముగురిసెను. అనితాత్పర్యము.

వర్షేణైవాగతం విప్రం విషయం స్వం సరాధిపః
ప్రత్యుద్యమ్య మునిం ప్రహ్వ శ్శిరసాచ మహీం గతః. ౨౯

౨౦౮ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౦

టీక॥నరాధిపః=మనుష్యులకుఁ	చేతఃమహిం=హూమిని;గతశ్చ =
బ్రభువైన రోమపాదుఁడు; ప్ర	పొందినవాఁడునాయెను.
హ్వః=వినయముచేపంగినవాఁడై;	రోమపాదుండు, వర్షముతోఁ
వషేఁజైవ = వషఁముతోనే;	గూడఁదనచేశమునకేతెంచినమహా
స్వం=తనదైన;విషయం=దేశము	బ్రాహ్మణుండగు నాఋశ్యశృంగ
నుగూర్చి; ఆగతం = వచ్చిన;వి	మహాషిఁని,వినయనముండు, యె
ప్రం = బ్రాహ్మణుండగు;మునిం=	దుర్కొని,సాష్టాంగముగ, నభివం
ఋశ్యశృంగ మహామునిని; ప్రత్యు	దించెను.అనితాత్పర్యము.
ద్గమ్య=ఎదుర్కొని,శిరసా = తల	

ఆర్ఘ్యంప్రదదౌతస్తై న్యాయతస్సు సమాహితః

వప్రే ప్రసాదం విప్రేంద్రా న్నావిప్రం మన్య రావిశత్. ౩౦

టీక॥ సః(అధ్యాహృతము)=	లేడు.
ఆరోమ పాదుఁడు; సుసమాహి	ఆరోమపాదుఁడు, నిమఁలమ
తః = మనస్సమాధానముగలవాఁ	యినహృదయముగలవాఁడై, యా
డై;తస్తై=ఆఋశ్యశృంగునికొఱ	ఋశ్యశృంగున కఘ్ఘృఁ పాద్యంబు
కు;అఘ్ఘృఁంచ=అఘ్ఘృఁమును(చ	ల,శాస్త్రక్రమంబున, నోసంగి,అ
కారమువలన) పాద్యమును; న్యా	నుగ్రహింపవలయునని,వేఁడెను.ఆ
యతః=శాస్త్రక్రమంబువలన; ప్ర	ఋశ్యశృంగుండును, అతనిప్రార్థ
దదౌ= ఇచ్చెను. విప్రేంద్రాత్=	న నంగీకరించి,యతండు మోసం
బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుండగుఋశ్యశృంగుని	బునందన్నుఁగొని తెచ్చుటకుఁ,గోప
వలన;ప్రసాదం=అనుగ్రహమును;	గింపలేదు,అనితాత్పర్యము.
వప్రే=యాచించెను.విప్రం= బ్రా	అర్ధాంతరము.— పూర్వార్థ
హ్మణుండగు ఋశ్యశృంగుని; మ	ముసమానార్థకము.సః= ఆరోమ
న్యః=కోపము,మావిశత్=పొంద	పాదుఁడు;విప్రేంద్రాత్=బ్రాహ్మ

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౦

స ౧౦

అశ్రేష్ఠుడగు ఋష్యశృంగునివలన; వి
ప్రసం = బ్రాహ్మణుడైన విభండకుని;
మన్యుః = కోపము; మావిశత్ (లకా
రవ్యత్యయంబార్వము) = పొందకుం
డెడుఁగాక, ఇతి (అధ్యాహృత
ము) = అని; ప్రసాదం = అనుగ్రహ
మును; వప్రే = యాచించెను.

“మిమ్ములందోడితెచ్చినందున,
మీతండ్రియగు విభండకమహర్షి నా
మీఁదఁ గోపమునొందకుండునట్లును
గ్రహింపు” మనియరోమపాదుం
డాఋష్యశృంగునిం, బ్రార్థించెను,
అనితాత్పర్యము.

అంతఃపురం ప్రవిశ్యాస్తై కన్యాం దత్వా యధావిధి

శాంతాం శాంతేన మనసా రాజా హర్ష మవాప సః. ౩౧

టీక॥ సః = ఆరోమపాదమహారా
జు; తేనసహ (అధ్యాహృతము) =
ఋష్యశృంగునితోఁగూడ; అంతః
పురం = అంతఃపురమును; ప్రవిశ్య =
చొచ్చి; శాంతేన = దుఃఖములేనం
దున, శాంతమైన; మనసా = హృద
యముతో; యుక్తః (అధ్యాహృత
ము) = కూడుకొనినవాఁడై; అస్తై =
ఈ ఋష్య శృంగుని కొఱకు; క
న్యాం = తనకూతురైన; శాం

తాం = శాంతను; యధావిధి = య
ధాశాస్త్రముగ; దత్వా = ఇచ్చి;
హర్షం = సంతోషమును; అవాప =
పొందెను.

రోమపాదమహారాజాఋష్య
శృంగు, నంతి పురికిం గొనిపోయి,
శాంతమనస్కుండై, యతనికిం దన
కూతురైన శాంతను, యధాశా
స్త్రంబుగనొసంగి, సంతోషంబు,
నొందెను. అనితాత్పర్యము.

ఏవం స న్యవస త్తత సర్వకామై స్సుపూజితః

టీక॥ ఏవం = ఈప్రకారము;
సః = ఋష్యశృంగుండు; సర్వకా
మైః = ఎల్లకోరులచేతను; సుపూ
జితః = చక్కగాఁబూజింపబడిన

వాఁడై; తత్ర = ఆయంతఃపురము
నందు; న్యవసత్ = ఉండెను.
ఋష్యశృంగుడాప్రకారము
శాంతను వివాహంబై, రోమపా

౨౧౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౧

దుండుతనకోర్కులన్నియుం దీర్చు | రంబునందుం డెను.
మఁగొలుచుచుండ, నాయంతః పు | అని తాత్పర్యము.

ఇత్యావే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, దశమస్కంధః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ దశమస్కంధ టీక,
ముగిసినది.

శ్రి

ఏ కా ద శ స ర్గ ప్రా ర ం భః.

భూయఏవ హి రాజేంద్ర శృణు మే వచనం హితమ్
యథా స దేవప్రవరః కథాయా మేవ మబ్రవీత్. ౧

టీక॥ రాజేంద్ర=రాజశ్రేష్ఠుఁ	ట్లు; మే = నాయొక్క	హితం=మే
డైన, దశరథుఁడా;	భూయఏవ=	లుగలిగించునట్టి; వచనం = వాక్య
ఇంకను; యథా=ఎట్లు; సః=ఆ; దే	మును; శృణు=వినుము.	
వప్రవరః= దేవతలలో శ్రేష్ఠుఁడైన	దశరథుఁడా! ఇంకనాసన	
సనత్కుమారుఁడు; కథాయాం=	తక్కుమారుండు చెప్పినట్లు సెప్పె	
కథయందు; ఏవం=ఈప్రకారము;	ద; నామాట వినుము. అని తాత్ప	
అబ్రవీత్ = చెప్పెనో; తథా=అ	ర్థము.	

ఇట్వోకూడాం కులే జాతో భవిష్యతి సుధార్మికః
నామ్నా దశరథో నామ శ్రీమా స్సత్యప్రతిశ్రవః. ౨

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౧౧

స ౧౧

టీక॥ శ్రీమాన్ = కాంతిగలవాఁడును; సత్యప్రతిశ్రవః = సత్యమైన ప్రతిజ్ఞగలవాఁడును; నామ్నా = పేరుచేత; రశరథోనామ = దశరథుండుని ప్రసిద్ధుడైనవాఁడునగు; సుధామి = కః = చక్క-గాధమమునాచరించునొకఁడు; ఇత్వోకూడాం = ఇత్వోక్తువంశపురాజులయొక్క; కులే = వంశమునందు; జాతః = పుట్టినవాఁడు గా; భవిష్యతి, కాఁగలఁడు. శ్రీమంతుండును సత్యప్రతిజ్ఞుండునగు దశరథుండనియెదునొకధామి = కుం, డిత్వోక్తువంశమునం బుట్టఁగలఁడు. అని తాత్పర్యము.

అంగరాజేన సఖ్యంచ తస్య రాజ్ఞో భవిష్యతి

టీక॥ చస్య = ఆ; రాజ్ఞః = దశరథుడు. అచశరథునకు నంగదేశపు ధమహారాజునకు; అంగరాజేన = భువునకును జేలిమిగలుగును. అంగదేశపురాజుతో; సఖ్యంచ = అని తాత్పర్యము. చెలిమియును; భవిష్యతి = కాఁగల

కన్యా చాస్య మహాభాగా శాంతా నామ భవిష్యతి. ౩
పుత్రస్తు సోఽంగరాజస్య రోమపాద ఇతి శ్రుతిః
తం స రాజా దశరథో గమిష్యతి మహాయశాః. ౪

టీక॥ అంగరాజస్యతు = అంగదేశ ప్రభువునకును; రోమపాద ఇతి = రోమపాదుడని; శ్రుతిః = ప్రసిద్ధుడైన; సః = ఆ; పుత్రః = కొడుకు; భవిష్యతి = కాఁగలఁడు. అస్య = ఈ రోమపాదునకు; మహాభాగా = పూజ్యమైన భాగ్యముగల; శాంతానామ = శాంతయనెడు; కన్యాచ = కూతురును; భవిష్యతి (అధ్యాత్మ తము) = కాఁగలదు. మహాయశాః = గొప్ప కీర్తి = గల; సః = ఆ, దశరథః = దశరథుండనెడు; రాజా = రాజు; తం = ఆ రోమపాదునింగూర్చి; గమిష్యతి = పోఁగలదు. ఆయంగరాజునకు, రోమపాదుండనెడు ప్రసిద్ధుడైన కుమారుఁడు, పుట్టఁగలఁడు; ఆ రోమపాదునకు శాంతయనెడు, మహాభాగ్యవతి

౧౦౦ ప్రతిపదాంధ్రటికాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౧

యగు, నొకకూడురుజనింపఁగల రధుండు, పోఁగలఁడు. అని తాత్పర్యము; ఆరోమపాదునియొద్దకు దశ ర్యము.

అనపత్యోద్ధి ధర్మాత్మ శాంతాభర్తా మమ క్రతుమ్
ఆహారేత త్వయాజ్ఞాప్త స్సంతానార్థం కులస్యచ. ౫

టీక॥ ధర్మాత్మ = ధర్మస్వభా	గలుగటకై; ఆహారేత = నిర్వహిం
వుండైనరోమపాదుఁడా; అహం (అ	మను.
ధ్యాహృతము) = నేను; అనప	“ధర్మాత్ముఁడ వైన, రోమపా
త్యః = బిడ్డలులేనివాఁడుగా; అ	దుఁడా! నాకుసంతానములేకయు
స్తి = అగుచున్నాను. శాంతాభ	న్నది; నీవాజ్ఞాపించినట్టైన, శాంతా
తా = శాంతకుఁడనిమిటియైన	పతియైన ఋశ్యశృంగుండు, వంశ
ఋశ్యశృంగుండు; త్వయా = నీచే	మునకు సంతానముగలుగునట్లుగ,
త; ఆజ్ఞాప్తః = ఆజ్ఞాపింపబడినవాఁ	నాయజ్ఞమునుజక్కగా నెఱవేర్చు
డై; మమ = నాయొక్క; క్రతుం =	ను.” అని, దశరధుఁడురోమపాదున
యాగమును; కులస్య = వంశమునకు;	డుగఁగలఁడు. అని తాత్పర్యము.
సంతానార్థంచ = సంతతియుం	

శ్రుత్వా రాజ్ఞో ధ తద్వాక్యం మనసా స విచింత్యచ
ప్రదాస్యతే పుత్రవంతం శాంతాభర్తా ర మాత్మవాక్. ౬

టీక॥ ఆత్మవాక్ = బుద్ధిశాలియ	లోచించియు; పుత్రవంతం = కొడు
గు; సః = ఆరోమపాదుఁడు; రా	కులుగల (తాను, దేని, సంపాదించి
జ్ఞః = దశరథమహారాజుయొక్క; త	కొనలేఁడో, దాని నితరులకిచ్చుటకె
త్ = ఆ; వాక్యం = మాటను; శ్రు	ట్లుసమర్థుండుగను? తనకే కొడు
త్వా = విని; అధ = అటుపిమ్మట; మన	కులులేకయుండునప్పుడు, ఇతరుల
సా = మన్నుచేత, విచింత్యచ = ఆ	కుఁ గొడుకులుగల్గించుట తనచే

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౧౧

స ౧౧

టీక॥ శ్రీమాన్ = కాంతిగలవాఁడును; సత్యప్రతిశ్రవః = సత్యమైన ప్రతిజ్ఞగలవాఁడును; నామ్నా = పేరుచేత; రశరథోనామ = దశరథుండుని ప్రసిద్ధుడైనవాఁడునగు; సుధామి = కః = చక్క-గాధమమునాచరించునొకఁడు; ఇత్యౌకూతాం = ఇత్యౌకువంశపురాజులయొక్కకులే = వంశమునందు; జాతః = పుట్టినవాఁడు గా; భవిష్యతి, కాఁగలఁడు. శ్రీమంతుండును సత్యప్రతిజ్ఞుండునగు దశరథుండనియెదునొకధామి = కుం, డిత్వౌకువంశమునం బుట్టఁగలఁడు. అని తాత్పర్యము.

అంగరాజేన సఖ్యంచ తస్య రాజ్ఞో భవిష్యతి

టీక॥ చస్య = ఆ; రాజ్ఞః = దశరథుడు. అచశరథునకు నంగదేశపు ధమహారాజునకు; అంగరాజేన = భువునకును జెలిమిగలుగును. అంగదేశపురాజుతో; సఖ్యంచ = అని తాత్పర్యము. చెలిమియును; భవిష్యతి = కాఁగల

కన్యా చాస్య మహాభాగా శాంతా నామ భవిష్యతి. ౩
పుత్రస్తు సోఽంగరాజస్య రోమపాద ఇతి శ్రుతిః
తం స రాజా దశరథో గమిష్యతి మహాయశాః. ౪

టీక॥ అంగరాజస్యతు = అంగదేశ ప్రభువునకును; రోమపాద ఇతి = రోమపాదుడని; శ్రుతిః = ప్రసిద్ధుడైన; సః = ఆ; పుత్రః = కొడుకు; భవిష్యతి = కాఁగలఁడు. అస్య = ఈ రోమపాదునకు; మహాభాగా = పూజ్యమైన భాగ్యముగల; శాంతా నామ = శాంతయనెడు; కన్యాచ = కూతురును; భవిష్యతి (అధ్యాత్మ తము) = కాఁగలదు. మహాయశాః = గొప్పకీర్తి = గల; సః = ఆ, దశరథః = దశరథుండనెడు; రాజా = రాజు; తం = ఆ రోమపాదునింగూర్చి; గమిష్యతి = పోఁగలదు. ఆయంగరాజునకు, రోమపాదుండనెడు ప్రసిద్ధుడైన కుమారుఁడు, పుట్టఁగలఁడు; ఆ రోమపాదునకు శాంతయనెడు, మహాభాగ్యవతి

౧౦౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౧

శ్వరః=మనుష్యులకుఁ బ్రభువునగు; దశరథశ్చ=దశరథుఁడును; కృతాంజలిః=చేయఁబడిన చేమోడుగలవాఁడై; ద్విజశ్రేష్ఠం=బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుఁడైన; తం=ఆ; ఋశ్యశృంగం=ఋశ్యశృంగుని; యజ్ఞార్థం=యాగము కొఱకును; ప్రసవార్థం=సంతానముకొఱకును; స్వర్గార్థం=స్వర్గముకొఱకును; వరయిష్యతి=ప్రాధింపఁగలడు. సః=ఆ; విశాంపతిః=మనుష్యులకుఁ బ్రభువైనదశరథుఁడు; తం = ఆ; కామంచ=కామ్యయాగమును; ద్విజముఖ్యాత్=బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుఁడగు	ఋశ్యశృంగునివలన; లభతే(భవిష్యదర్థమందులట్)=పొందఁగలఁడు. ఆదశరథమహారాజును, యజ్ఞముసేయఁదలంచి, మోడుపుఁజేయిదాల్చి, బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుండగు నాఋశ్యశృంగునిఁ, దనకుయాగమునుజేయించుటకును, దాన, సంతానముగలిగించుటకును, దాన, స్వర్గముప్రాప్తిచునట్లు సేయుటకును, బ్రార్థింపఁగలడు; ఆఋశ్యశృంగుఁడును, దశరథుని ప్రార్థన నంగీకరించి, యాకామ్యయాగమునుజేయించును.

అని తాత్పర్యము

పుత్రాశ్చాస్య భవిష్యంతి చత్వారిః మితవిక్రమాః
వంశప్రతిష్ఠానకరా స్సర్వలోకేషు విశ్రుతాః. ౧౦

టీక ఆస్య=ఈదశరథమహారాజునకు; అమితవిక్రమాః, అమిత=కొలందిలేని, విక్రమాః=పరాక్రమముగలవారును; వంశప్రతిష్ఠానకరాః, వంశ=కులముయొక్క (కులమును), ప్రతిష్ఠాన=శాశ్వతముగా నిలుపుటను, కరాః=చేయువారును; సర్వలోకేషు=సమస్తలోకములయందును; విశ్రుతాః=ప్రసిద్ధులు	లునగు; చత్వారిః=నలువురు; పుత్రాశ్చ= కొడుకులును; భవిష్యంతి=కాఁగలరు దశరథమహారాజునకుఁ, గొలందిలేనిపరాక్రమముగలిగి, యాచంద్రార్కముగవంశమును వృద్ధిబొందించుచు, సమస్తలోకంబులందును బ్రసిద్ధులై, వెలుంగు, కొడుకులునలుపురు, జనింపంగలరని తాత్పర్యము.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౦౫

స ౧౧

ఏవం స దేవ ప్రవరః పూర్వం కథితవాక్ కథామ్
సనత్కుమారో భగవాన్ పురా దేవ యుగే ప్రభుః. ౧౧

టీక|| దేవ = దశరథమహారాజా ! ఏవం = ఈ ప్రకారము; దేవ ప్రవరః = దేవతలలో శ్రేష్ఠుఁడును; భగవాన్ = మహాత్మ్యము గలవాఁడును; ప్రభుః = సమర్థుఁడునగు సః = ఆ; సనత్కుమారః = సనత్కుమారుఁడు; పూర్వం = మునుపు; పురా = మునుపటి; యుగే = యుగమునందు (అనగా, కృతయుగమునందు); కథితవాక్ = వాక్ = చెప్పెను. దేవ శ్రేష్ఠుఁడును మాహాత్మ్యముగలవాఁడును సమర్థుఁడునగు నాసనత్కుమారుఁడు, మునుపుకృతయుగమునం, దీప్రకారము కథ చెప్పెను. అని తాత్పర్యము.

స త్వం పురుషశార్దూల త మానయ సుసత్కృతమ్
స్వయమేవ మహారాజ గత్వా సబలవాహనః. ౧౨

టీక|| పురుషశార్దూల = పురుషశ్రేష్ఠుఁడై న; మహారాజ = దశరథమహారాజా; సః = ఆ; పుత్రార్థివై న; త్వం = నీవు; సబలవాహనః = సైన్యములతోనువాహనములతోనుం గూడికొనినవాఁడవై; స్వయమేవ = నీవే; గత్వా = పోయి; తం = ఆయుశ్యశృంగుని; సుసత్కృతం = మంచిసత్కారముగలుగునట్లు; ఆనయ = తోడితెమ్ము. పురుషశ్రేష్ఠుఁడవైనదశరథుఁడా! నీవుపుత్రార్థివికావున, నీవే, సైన్యవాహనములతోనచచ్చిటికివెళ్లి, గొప్పసత్కారమునీసి, యాయుశ్యశృంగునిందొడ్కొనిరమ్ము; అని, సుమంత్రుఁడు, దశరథు నకుఁ జెప్పెను. అని తాత్పర్యము.

అనుమాన్య వసిష్ఠంచ సూతవాక్యం నిశమ్యచ
సాంతఃపుర స్సహమాత్యః ప్రయయా యత్ర స ద్విజః. ౧౩

౨౧౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౧౧

టీక॥ సః(అధ్యాహృతము)= ఆ దశరథ మహారాజు; సూతవాక్యం=సారధి యైన సుమంత్రుని మాటను; విశమ్యచ=వినియు; వసిష్ఠం=వసిష్ఠమహాషిఁని; అనుమాన్యచ=ఒప్పించియున్న; సాంతఃపురః=అంతపురమువారితోఁగూడుకొనినవాఁడై; సహమాత్యః=మంత్రులతోఁగూడినవాఁడై; సః=ఆ; ద్విజః=బ్రాహ్మణుడైన ఋశ్యశృంగుడు; య	త్ర=ఎచ్చట; వతః=తే (అధ్యాహృతము) ఉన్నాడో; తత్ర(అధ్యా)=అచ్చటికి; ప్రయయా=పోయెను. ఆదశరథుండు, సుమంత్రుని మాటవిని, వసిష్ఠునకుం దెలిపి, వారియ నుజ్జనొంది, యంతఃపుర(స్త్రీ)లనుం దోడ్కొని, మంత్రి సహితుఁడై, యా ఋశ్యశృంగుండున్న రోమపాదుని పట్టణమునకుం బోయెను. అని తాత్పర్యము.

వనాని సరితశ్చైవ వ్యతిక్రమ్య శనైశ్చనైః

అభిచక్రామ తం దేశం యత్రవై మునిపుంగవః. ౧౪

టీక॥ సః (అధ్యాహృతము)= ఆదశరథుండు; వనాని=అడవులను; సరితశ్చైవ=నదులను; శనైశ్చనైః=మెల్ల మెల్లగా; అతిక్రమ్య=దాటి; యత్ర=ఎచ్చట; (“వై” అనునది పాదపూరణార్థము); మునిపుంగవః=ముని శేషుండు; వతః=తే (అధ్యాహృతము)= ఉన్నాఁ	డో; తం=ఆ; దేశం=దేశమును; అభిచక్రామ=ప్రవేశించెను. ఆదశరథమహారాజు, అడవుల నునదులనుం జూచుచు మెల్ల మెల్లగా దాటి, ఆఋశ్యశృంగుండున్న దేశమును బ్రవేశించెను. అని తాత్పర్యము.

ఆసాద్య తం ద్విజశ్రేష్ఠం రోమపాదసమీపగమ్

ఋషిపుత్రం దదర్శాదౌ దీప్యమాన మివాసలమ్. ౧౫

టీక॥ సః(అధ్యాహృతము)= ఆదశరథుండు; ఆసాద్య=ప్రవేశించి; ద్విజశ్రేష్ఠం= బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుడును; రోమపాదసమీపగం, రోమ	

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౧

స ౧౧

పాద=రోమపాదునియొక్క, సమీ
ప=సమీపమును, గం=పొందినవా
డును; దీప్యమానం=మండుచున్న;
అనలమివ(స్తీతం)= అగ్నిహేళాత్మ
మువలెనుండువాఁడనగు; తం= ఆ;
ఋషిపుత్రం= ఋషికుమారుఁడైన
ఋశ్యశృంగుని; ఆదౌ=మొదట; ద
దర్శ=చూచెను.

ఆదశరధుండంగ దేశముప్రవేశిం
చి, మండెడునగ్నిహేళాత్రముంబో
లెఁబ్రకాశించుచురోమపాదునిసమీ
పఁబునఁగూర్చుండియున్నబ్రాహ్మ
ణ శ్రేష్ఠుండగు నాఋశ్యశృంగుని,
మొదటఁజూచెను.
అనితాత్పర్యము.

తతో రాజా యధాన్యాయం పూజాం చక్రే విశేషతః

సఖిత్వా తస్య వై రాజ్ఞః ప్రహృష్టేనాం తరాత్మనా. ౧౬

టీక॥ తతః = అపిమ్మట; రా
జా = రోమపాదమహారాజు; సఖి
త్వాత్=మిత్రుండగటవలన; ప్రహృ
ష్టేన=మిక్కిలిసంతసించిన; అంత
రాత్మనా= అంతకపిరణముతో; త
స్య=ఆ(“వై” అనునది, పాదపూర
ణార్థము); రాజ్ఞః, దశరథమహారా
జునకు; యధాన్యాయం=యధా
శాస్త్రముగ; విశేషతః=అధికము

గా; పూజాం=పూజను; చక్రే=చే
సెను.

అపిమ్మట, రోమపాదుండు, త
నమిత్రుండు వచ్చినందున, మిక్కిలి
సంతసమంది, యాదశరథమహారా
జునకు, న్యాయప్రకార మధికము
గాఁబూజచేసెను.

అనితాత్పర్యము.

రోమపాదేన చాఖ్యాత మృషిపుత్రాయ ధీమతే

సఖ్యం సంబంధకం చైవ తదా తం ప్రత్యపూజయత్. ౧౭

టీక॥ రోమపాదేన=రోమ
పాదునిచేతను; ధీమతే = బుద్ధిమం
తుండగు; ఋషిపుత్రాయ=ఋషి

కొడుకైనఋశ్యశృంగునకొఱకు; స
ఖ్యం=స్నేహమును; సంబంధకం=చై
వ = శాంతదశరధునకుఁబుట్టినకొ

౨౧౮ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౧

మార్తయగుట వలనం గలిగినసం బంధమును; అఖ్యాతం=చెప్పబడిన ది. తదా, అప్పుడు; సః (అధ్యా)=అ యుశ్యశృంగుండు; తం=అదశరధు ని; ప్రత్యపూజయత్=పూజించెను. రోమపాదుండు, బుద్ధిశాలియ గునా యుశ్యశృంగునకు, “ఈదశరధ	మహారాజు, నాకుంజాల స్నేహి తుండు; ఇతండు, నీభార్యయగు శాంతకు, జనకపిత; నీకునుమామ యగు”నని చెప్పెను; అంతనా యు శ్యశృంగుండుదన మామయగుదశర ధునింబూజించెను. అని తాత్పర్యము.

ఏవం సుసత్కృత స్తేన సహౌషిత్యా నరర్షభః
సప్తాష్ట దివసాన్ రాజా రాజాన మిద మబ్రవీత్. ౧౮

టీక॥ నరర్షభః=మనుష్యశ్రే ష్ఠుండగు; రాజా=దశరథమహారా జు; ఏవం=ఈప్రకారము; సుసత్కృ తః=చక్కగాఁ బూజించబడిన వాఁడై; తేనసహ=అరోమపాదు నితోఁగూడ; సప్తాష్టదివసాన్=ఏడే నిమిదిదినములను; ఉషిత్యా=ఉండి; రాజానం=రోమపాదమహారాజు	నుగూర్చి; ఇదం=దీనిని (వక్ష్యమాణ వాక్యమును); అబ్రవీత్=పలికెను. పురుషశ్రేష్ఠుండగునాదశరథమ హారాజు, ఈప్రకారముచక్కగాఁ బూజనొంది, యారోమపాదునితో గూడనచ్చట, నేడేనిమిదిదినములుం డి, యంత, వానితో, నిట్లని, చెప్పెను. అని తాత్పర్యము.

శాంతా తవ సుతా రాజన్ సహ భర్తా విశాంపతే
మదీయనగరం యాతు కార్యం హి మహ దుద్యతమ్. ౧౯

టీక॥ విశాంపతే=మనుష్యులకుఁ బ్రభుండవైన; రాజన్=రోమపాద మహారాజు; తవ = నీయొక్క; సు తా = కొమార్తయగు; శాంతా=	తోఁగూడ; మదీయనగరం= నాదై నపట్టణమును; యాతు = పొందు నుగాక; మహత్=గొప్పదైన; కా ర్యం=పని; ఉద్యతంహి= సంభవిం చినదిగదా.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౧

స ౧౧

మనుష్యులకందఱకునుం బ్రభుండఁ | పృకార్యమొకటిసంభవించియున్న
వైనరోమపాదుండా!నికొమాతఁ | ది. అనిదశరథుండఁడు, రోమపాదుని
యగుశాంత, పెనిమిటితోఁగూడ, తోఁజెప్పెను.
నాపట్టణమునకు రావలయును;గొ | అనితాత్పర్యము.

తథేతి రాజా సంశ్రుత్య గమనం తస్య ధీమతః
ఉవాచ వచనం విప్రం గచ్ఛ త్వం సహభార్యయా. ౨౦

టీక|| రాజా=రోమపాదమహా | చ్చ=పొమ్ము;(ఇతి=అని) వచనం=
రాజు; తథేతి = అట్లేయని;ధీమ | మాటను;ఉవాచ=పలికెను.
తః=బుద్ధిమంతుండగు;తస్య = ఆ | రోమపాదుండు, బుద్ధిమంతుం
ఋశ్యశృంగునియొక్క; గమనం= | డగు ఋశ్యశృంగుం డయోధ్యకుం
పోవుటను;సంశ్రుత్య = అంగీకరిం | బోవుట నంగీకరించి, “నీవుభార్య
చి;విప్రం=బ్రాహ్మణుండైనఋశ్య | తోఁగూడదశరథునివెంటంబొమ్ము.”
శృంగునిగూర్చి;త్వం = నీవు;భార్య | అనిఋశ్యశృంగునకుఁజెప్పెను.
యాసహ = భార్యతోఁగూడ;గ | అనితాత్పర్యము.

ఋషిపుత్రః ప్రతిశ్రుత్య తథేత్యాహ నృపం తదా
స నృపేనా భ్యనుజ్ఞాతః ప్రయయా సహ భార్యయా. ౨౧

టీక|| తదా=అప్పుడు;ఋషిపు | భ్యనుజ్ఞాతః = అనుజ్ఞనుబొందిన
త్రః=ఋషిగొడుకైన ఋశ్యశృం | వాఁడై;భార్యయాసహ = భార్య
గుండ;ప్రతిశ్రుత్య= అంగీకరించి; | తోఁగూడ;ప్రయయా=పోయెను.
నృపం=రోమపాదమహారాజునుం | అప్పుడా ఋశ్యశృంగుండంగీక
గూర్చి;తథేతి=అట్లేయని; ఆహ | రించి,“యట్లే” యనిరోమపాదుని
(ఘాతాధమందులట్)=చెప్పె | తోఁజెప్పెను; ఇట్లు, ఋశ్యశృంగు
ను.సః=ఆఋశ్యశృంగుండ;నృపే | డు, రోమపాదునిచే నభ్యనుజ్ఞను
ణ=రోమపాదమహారాజుచేత;అ | బొంది, భార్యతోఁగూడఁ, బయ

౧౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౧౧

నంబయ్యె. అని తాత్పర్యము.

తా వన్యోన్యంజలిం కృత్వా స్నేహోత్సంశ్లిష్య చోరసా
ననందతు ర్దశరథో రోమపాదశ్చ వీర్యవాక్. ౨౨

టీక॥ తా = ఆ; దశరథః = దశరథుం కాంగిలించి కొనియును; ననంద
డును; వీర్యవాక్ = పరాక్రమశా తుః = సంతసించిరి.
లియగు; రోమపాదశ్చ = రోమపా దశరథుండునురోమపాదుండు
దుండును; అన్యోన్యంజలిం, అన్యో ను, బరస్పరమంజలిఘటించి, స్నే
న్య = పరస్పరముగుఱించి, అంజ హంబున టొమ్మంటంగపుంగిలింఁచు
లిం = చేమోడువును; కృత్వా = చే కొని, సంతసించిరి.
సి; స్నేహోత్ = చెలిమివలన; ఉర అనితాత్పర్యము.
సా = టొమ్ముచేత; సంశ్లిష్యచ =

తత స్సృహృద మాపుచ్చ్య ప్రస్థితో రఘునందనః

పౌరేభ్యః ప్రేషయామాస దూతా వై శీఘ్రగామినః. ౨౩

టీక॥ తతః = అటుపిమ్మట; ర తా = వాతా వహులను ("వై"
ఘునందనః = రఘువంశపువారినిసం అనునది పాదపూరణార్థము);
తసింపఁజేయునట్టిదశరథుండు; సు ప్రేషయామాస = పంపెను.
హృదం = స్నేహితుఁడైనరోమపా అంత నాదశరథుండు, తనమి
దుని; ఆపుచ్చ్య = వీడుకొని; ప్రస్థిత్రుండగురోమపాదునివీడుకొని, ప
తః = బయలుదేఱినవాఁడై; పౌరే యనంబై యయోధ్యావాసులగు జ
భ్యః = పట్టణమునందువాసముసే నులకుఁ దమరాక తెలియుటకై, శీ
యువారల కొఱకు; శీఘ్రగామి ఘ్రముగానడువంగలదూతలంబం
నః = వడిగానడుచునట్టి; దూ పెను. అనితాత్పర్యము.

క్రియతాం నగరం సర్వం షీప్రమేవస్వలంకృతమ్

ధూపితం సిక్తసమ్మృష్టం పతాకాభి రలంకృతమ్. ౨౪

శ్రీమద్రామాయణము * చాలకాండము. ౨౦

స ౧౧

టీక॥ నగరం = పట్టణము; సర్వం = అంతయును; తీవ్రమేవ = శీఘ్రముగానే; స్వలంకృతం = చక్కగాసింగారింపబడినదిగాను; ధూపితం = ధూపమువేయబడినదిగాను; సిక్తసమృష్టం = తడుపబడినదిగాను, సమృష్టం = గరగరయైనదిగాను; పతాకాభిః = ధ్వజములచేత; అలంకృతం, సింగారింపబడినదిగాను; క్రియతాం = చేయబడుచుండునదిగాను (అనిపారులకుఁజెప్పఁడ

ని, దశరథుఁడు, దూతల కాజ్ఞాపించెను)

“అయోధ్యా పట్టణ మంతయును, జక్కగాసింగారించి, ధూపమువేసి, వీధులనన్నింటిని దడిపిగరగరగానుండునట్లుచేసి, ధ్వజములతోనలంకరించి, యించవలెను.” అని, పారులకుఁజెప్పఁడని. దశరథుఁడు, దూతల కాజ్ఞాపించెను.

అనితాత్పర్యము.

తతః ప్రహృష్టాః పౌరాస్తే శ్రుత్వా రాజాన మాగతమ్

తథా ప్రచక్రుస్త త్వర్వం రాజ్ఞాయ త్రేపితం యథా. ౨౧

టీక॥ తతః = అటుపిమ్మట; తే = ఆ; పౌరాః = పట్టణవాసిజనులు; ప్రహృష్టాః = సంతసించినవారలై; రాజానం = దశరథమహారాజును; ఆగతం = వచ్చినవానిగా; శ్రుత్వా = విని; రాజ్ఞాదశరథమహాజుచేత; యత్ = ఏది; యథా = ఎట్లు; ప్రేపితం = పంపబడెనో; తత్ =

దాని; సర్వం = అంతను; తథా = అట్లు; ప్రచక్రుః = చక్కగాఁజేసిరి. అంతనాపారులు; దశరథమహారాజయోధ్యకు వచ్చుటవిని, సంతసించినవారలై, యాదశరథమహారాజు, ఎట్లుదేనిఁ జేయనాజ్ఞాపించి పంపెనో, దానినట్లుచక్కగాఁజేసిరి. అని తాత్పర్యము.

తత స్వలంకృతం రాజా నగరం ప్రవివేశ హ

శంఖదుందుభినిఘోషైః పురస్కృత్య ద్విజవభవమ్. ౨౨

౧౨౨ ప్ర తివదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౧

టీక తతః=అపిమ్మట; రాజా = దశరథమహారాజు; ద్విజవక్షఃభం= బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుడైన ఋశ్యశృంగుని; పురస్కృత్య=మున్సిడుకొని; శంఖదుందుభినిఘోషే(సహ)=శంఖభేరిధ్వనులతోఁగూడ; స్వలంకృతం=చక్క-గాసింగారింపబడిన; నగరం=పట్టణము	ను;ప్రవివేశ=ప్రవేశించెను ("హ" అనునదిపాదపూరణార్థము). అంత,దశరథమహారాజు, ఋశ్యశృంగు మున్సిడుకొని, శంఖభేరియాది వాద్యధ్వనులతోఁగూడి, చక్క-గానలంకరింపబడియున్న యయోధ్యాపట్టణమును బ్రవేశించెను. అని తాత్పర్యము.

తతః ప్రము దితా స్సర్వే దృష్ట్వా తం నాగరా ద్విజమ్
ప్రవేశ్యమానం సత్కృత్య నరేంద్రజేంద్ర కర్తృణా. ౨౭

టీక తతః= అపిమ్మట;నాగరాః= పట్టణవాసిజనులు;సర్వే= అందఱును;ఇంద్రకమణౌ = ఇంద్రునియొక్క కార్యములవంటికార్యములుగల;నరేంద్రేణ=మనుష్యులకుఁబ్రభువైన దశరథమహారాజుచేత;సత్కృత్య=సత్కూనించి;ప్రవేశ్యమానం = ప్రవేశింపఁజేయఁబడుచున్న;తం=ఆ;ద్విజం=బ్రాహ్మణుడగుఋశ్యశృంగుని;దృష్ట్వా=	చూచి;ప్రముదితాః=సంతసించినవారలు; ఆసక్ (అధ్యాహృతము)=అయిరి. అంతఁజౌరులందఱు,దేవేంద్రునితోసరిసేయందగిన దశరథమహారాజు,నానావిధ సత్కారంబులుసేసి,దారిచూపుచు, బట్టణంబునకుందోడ్కొనివచ్చుచున్న ఋశ్యశృంగుని,బాచి,సంతసించిరి. అని తాత్పర్యము.

అంతఃపురం ప్రవేశ్యైవం పూజాం కృత్వా చ శాస్త్రోతః
కృతకృత్యం తదాత్మానం మేనే తస్యో పవాహనాత్ . ౨౮

టీక సః(అధ్యాహృతము)= ఆదశరథమహారాజు;ఏనం = ఈ	ఋశ్యశృంగుని,అంతఃపురం= అంతిపురిని;ప్రవేశ్య= ప్రవేశింపఁజేసి;

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౨౩

స ౧౧

శాస్త్రుతః= శాస్త్రమువలనఃపూ	మేనే=ఎంచికొనెను.
జాంచ=పూజనుఃకృత్వా= చేసి;	ఆ దశరథమహారాజు, ఋశ్య
తదా=అప్పుడుఃతస్య = ఆఋశ్య	శృంగునంతిపురికిం దోడ్కొని పో
శృంగునియొక్క (ఆఋశ్యశృంగు	యి, యథాశాస్త్రముగఁబూజిం
ని), ఉపవాహనాత్ = తోడితెచ్చు	చి, యతనిందోడి తెచ్చినందునఁ,
టవలనఃఆత్మానం=తన్నుఃకృతకృ	దన్నుఁ గృతార్థునిఁగాఁ దలంచు
కృత్యం, కృత = చేయఁబడిన, కృ	కొనెను.
త్యం= చేయవలసినదిగలవానిఁగా;	అనితాత్పర్యము.

అంతఃపుర స్త్రీయ స్సర్వా శాంతాం దృష్ట్వా తథాగతామ్
సహ భద్రాః విశాలాక్షీం ప్రీత్యానంద ముపాగమత్. ౨౯

టీక॥ అంతపురస్త్రీయః=అం	సమునుఃఉపాగమత్=పొందిరి.
తి పురమునందుండు స్త్రీలుః స	అంతిపురంబునందుండు దశర
ర్వాః=అందఱునుః తథా= అట్లుః	థ భార్యలందఱు, నంతటివైభవం
భర్తాసహ=పెనిమిటితోఁగూడః	బునఁ బెనిమిటితోనేతెంచినవెడం
ఆగతాం = వచ్చినఃవిశాలాక్షీం=	దకన్నులుగల శాంతంజూచి, పే
వెడందకన్నులుగలః శాంతాం =	మభరంబున, నానందంబునొందిరి.
శాంతనుః దృష్ట్వా = చూచిఃప్రీ	అనితాత్పర్యము.
త్యా=ప్రేమచేతఃఆనందం= సంత	

పూజ్యమానాచ తాభి స్సా రాజ్ఞాచైవ విశేషతః
ఉవాస తత్ర సుఖితా కంచి త్కాలం సహత్విజా. ౩౦

టీక॥ తత్ర=అయ్యోధ్యయందుః	శృంగునితోఁగూడః తాభిః=ఆయం
సా=ఆశాంతః ఋత్విజాసహ=	తఃపురస్త్రీలచేతనుఃవిశేషతః=ఆ
యజ్ఞంబున ఋత్విజుండైన ఋశ్య	ధికముగాః రాజ్ఞాచైవ=దశరథమ

౨౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౨

హారాజుచేతను; పూజ్యమానా= పూజించు బడు చున్నదై; సుఖతా=సుఖముగలిగినదై; కంచిత=కొంత; కాలం= కాలమును(అత్యంతసంయోగమునందు ద్విత్వీయ); ఉవాస=ఉండెను.	హితమైయతఃపుర (స్త్రీ)లును విశేషించిదశరథమహారాజునుందన్నవి విధసత్కారంబులంబూజించుచుండ, గొంతకాలం, బాయయోధ్యానగరంబునందు, సుఖంబుండెను.

అని తాత్పర్యము.

ఆకాంతయును, ఋశ్యశ్యంగన

ఇత్యావే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, ఏకాదశస్కంధః.
ఇదిస్పష్టార్థః.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్రీ
వ్యాఖ్యానంబు నందు, బాలకాండైకాదశస్కంధః టీక,
ముగిసినది.

ॐ

ద్వాదశస్కంధప్రారంభః.

తతర్థ కాలే బహుతిథే కస్మిం శ్చ త్సుమనోహరే
వసంతే సమనుప్రాప్తే రాజ్ఞో యష్టుం మనోభవత్. ౧

టీక తతః=ఆపిమ్మట; బహుతిథే=బాలదీపకమైన; కాలే=కాలము; గతే(అధ్యాహృతము)= కడచినదగుచుండగా; కస్మింశ్చిత్=ఒకానొక; సుమనోహరే= మిక్కిలి యింపైన; వసంతే= వసంతర్తువు;	సమనుప్రాప్తే=వచ్చినదగుచుండగా; రాజ్ఞః= దశరథమహారాజునకు; యష్టుం= యజ్ఞము సేయుటకు; మనః=తలంపు; అభవత్ = కలిగినది.

అంతటం, బెద్దకాలముకడచిన

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౨౫

స ౧౨

పిమ్మట, మిక్కిలి మనోహరమైనవ / మహారాజు యాగము సేయఁదలం
సంతర్జువుతటస్థింపఁగానే, దశరథ / చెను. అనితాత్పర్యము.

తతః ప్రసాద్య శిరసా తం విప్రం దేవవర్జినమ్

యజ్ఞాయ వరయామాస సంతానార్థం కులస్య వై. ౨

టీక తతః=ఆపిమ్మట; సః(అ	దిపారం పర్యముగలుగుటకై; వర
ధ్యాహృతము)=ఆదశరథుఁడు; దే	యామాస=ప్రార్థించెను.
వవర్జినం = దేవతలయొక్క-కాంతి	ఆపిమ్మట, నా దశరథుఁడు,
వంటికాంతికల;తం = ఆ;విప్రం=	దేవతయుం బోలె వెలుంగు చున్న
బ్రాహ్మణుఁడైనఋశ్యశృంగుని;శిర	యాఋశ్యశృంగుని సాష్టాంగనమ
సా = తలచేతను; ప్రసాద్య=అను	స్కారంబులంబ్రసన్నునింజేసి, తన
గ్రహింపఁజేసి;యజ్ఞాయ=యాగ	చే యాగము సేయించితనవంశము
ముకొఱకు;కులస్య = వంశమునకు	పుత్రపౌత్రాదిపారంపర్యముగలిగి
("వై" అనునది పాదపూరణార్థ	యుండునట్లు ఘటించంప్రార్థించె
ము);సంతానార్థం =పుత్రపౌత్రా	ను. అనితాత్పర్యము.

తథేతిచ స రాజాన మువాచచ సుసత్కృతః

సంభారా స్సంభ్రీయంతాంతే తురగశ్చ విముచ్యతామ్. ౩

టీక సచ=ఋశ్యశృంగుండు	గశ్చ=గుఱ్ఱమును;విముచ్యతాం=వి
ను;సుసత్కృతః=చక్క-గాసమ్మా	డువంబడుఁగాక; ఇతి(అధ్యాహృ
నింపఁబడినవాఁడై; రాజానం=దశ	తము)చ=అనియును;ఉవాచ=పలి
రథమహారాజునుగూర్చి;తథేతి=ఆ	కెను.
లాగేయని; ఉక్త్వా (అధ్యాహృత	ఆ ఋశ్యశృంగుండును, జక్క-
ము)=చెప్పి;తే=ఆ; సంభారాః=	గాసన్నానమునొంది, యాదశరథ
ఉపకరణద్రవ్యములు; సంభ్రీయం	మహారాజునుగూర్చి, "ఆలాగేచేసె
తాం = కూర్చుంబడుఁగాక;తుర	దను; యాగోపకరణములన్నియుం

౨౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౨

గూర్చుడు; అశ్వంబును విడువుడు.” అని చెప్పెను. అనితాత్పర్యము
తతో రాజా బ్రవీ ద్వాక్యం సుమంత్రం మంత్రిన త్తమమ్
సుమంత్రావాహయః షీప్రం ఋత్విజో బ్రహ్మవాదినః. ౪
సుయజ్ఞం వామదేవంచ జాబాలి మధ కాశ్యపమ్
పురోహితం వసిష్ఠంచ యేచాన్యే ద్విజస త్తమాః. ౫

టీక తతః = ఆపిమ్మట; రాజా = దశరథమహారాజు; మంత్రిన త్తమమ్ = మంత్రులలో శ్రేష్ఠుండగు; సుమంత్రం = సుమంత్రునింగూర్చి; సుమంత్ర = సుమంత్రుడా! ఋత్విజః = ఋతువునందు యాగముసేయువారును; బ్రహ్మవాదినః = వేదములచదువువారునగు; సుయజ్ఞం = సుయజ్ఞుని; వామదేవంచ = వామదేవుని; జాబాలిం = జాబాలిని; కాశ్యపమధః = కాశ్యపుని (“అధ” అనునది సముచ్చ యార్థకము); పురోహితం = పురోహితుడైన; వసిష్ఠంచ = వసిష్ఠుని; అన్యే = ఇతరులైన; ద్విజస త్తమాః = బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులు; యే = ఎవరు; సంతి (అధ్యాహ్న	తము) = కలరో; తా (అధ్యాహ్న తము) చ = వారలను; షీప్రం = శీఘ్రముగా; అవాహయః = తోడి తెమ్ము. ఇతి (అధ్యాహ్న తము) = అనెడు; వాక్యం = మాటను; అబ్రవీత్ = చెప్పెను. అంత, దశరథమహారాజు, మంత్ర శ్రేష్ఠుండగు సుమంత్రునింబిలిచి, నీవు, ఋత్విజులును వేదాధ్యయనపరులునగు, సుయజ్ఞుని, వామదేవుని, జాబాలిని, కాశ్యపుని, బురోహితుండగు వసిష్ఠుని, నింక, నీతరులైన బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులెవ్వరుగలరో వారినం దఱి, శీఘ్రముగాఁ దోడి తెమ్ము” అని యాజ్ఞాపించెను. అనితాత్పర్యము.

తత స్సుమంత్ర స్త్వరితం గత్వా త్వరిత విక్రమః
సమానయ త్స తాన్ సర్వాన్ సమస్తాన్ వేదపారగాన్. ౬

టీక తతః = ఆపిమ్మట; త్వరితవిక్రమః = శీఘ్రమైననడకగల; సః =	అ; సుమంత్రః = సుమంత్రుడు; త్వరితం = శీఘ్రముగా; గత్వా = పోయి;

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౨

స ౧౨

వేదపారగాఁ = వేదములయొక్క అంత, శీఘ్రముగా నడుచునట్టి
యంతము నెఱింగినవారును; సమ యాసుమంత్రుఁడు, త్వరితముగాఁ
స్తాఁ = గుంపుచేరిన వారునగు; బోయి, సమ స్తవేదంబులనెఱింగిన
తాఁ = వారిని; సర్వాఁ = అందఱు; వారినందఱు, గుంపుగాఁ దోడ్కొని
సమానయత్ = తోడ్కొనివచ్చెను. వచ్చెను. అనితాత్పర్యము.

తాఁ సూజయిత్వా ధర్మాత్మా రాజా దశరథ స్తదా
ధర్మార్థ సహితంయుక్తం శ్లఙ్ఘ్యం వచన మబ్రవీత్. ౨

టీక|| తదా = అప్పుడు; ధర్మాత్మా = ధర్మస్వభావుండగు; రాజా = రాజైన; దశరథః = దశరథుఁడు; తాఁ = ఆయన యజ్ఞాదులను; సూజయిత్వా = పూజించి; ధర్మార్థసహితం = ధర్మార్థములతోఁగూడుకొనినదియును; యుక్తం = సరియైనదియును; శ్లఙ్ఘ్యం = మృదువైనదియునగు; వచనం = మాటను; అబ్రవీత్ = పలికెను.
అప్పుడు, ధర్మఁ స్వభావుండగు దశరథ మహారాజు, ఆయన జ్ఞాదులం బూజించి, ధర్మార్థసహితంబును సంగతంబునగు మృదువైనమాటఁజెప్పెను.
అనితాత్పర్యము.

౨౨౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౨

మమ లాలప్యమానస్య పుత్రాధకం నా స్తి వై శుభమ్

తదధకం హయమేధేన యత్యై మీతి మతి మమ్. ౮

టీక॥ పుత్రాధకం=కొడుకుల	యమేధేన = అశ్వమేధము చేత;
కొఱకు; లాలప్యమానస్య= మిక్కి-	యత్యైమి= దేవతలంబూజించెద
లివసితపించుచున్న;	మమ= నాకు;
సుఖం=సౌఖ్యము; నా స్తి వై= లేనే	న; ఇతి= అని; మమ= నాకు; మతి=
లేదు. తదధకం=దానికొఱకు; హ	అంపు; ఆసీత్ (అధ్యాపృత
	ము)= కలిగెను. తాత్పర్యము, సు

తదహం యష్ట మిచ్ఛామి శాస్త్రో దృష్టేన కమణౌ

ఋషిపుత్రప్రభావేన కామాక్ ప్రాప్స్యామి చాప్యహమ్.

టీక॥ తత్ = అందువలన; అ	హం=నేను; శాస్త్రోదృష్టేన= శా
హం=నేను; శాస్త్రోదృష్టేన= శా	పొందఁగలను.
శ్రుమునందుఁ జూడఁబడిన; కమ	కావున, నేనిష్టము, యథాశా
ణౌ=విధిచేత; యష్టం=యాగమ	స్త్రముగ యాగమునేయఁగోరెద
నేయుటకు; ఇచ్ఛామి= కోరెదను.	ను; ఋష్యశృంగుని పృథావంబునం
ఋషిపుత్రప్రభావేన = ఋషికు	జేసి, కోరికనుం బడయఁగలను.
మారుడైన ఋష్యశృంగునియొక్క	అని తాత్పర్యము.
మాహాత్మ్యముచేత; కామానపి	

తత స్సార్థితి త ద్వాక్యం బ్రాహ్మణాః ప్రత్యపూజయన్

వసిష్ఠ ప్రముఖా స్సర్వే పార్థివస్య ముఖాచ్ఛ్రియత్. ౧౦

టీక॥ తతః=అటుపిమ్మట; వసిష్ఠ	గల; బ్రాహ్మణాః=బ్రాహ్మణులు;
ప్రముఖాః=వసిష్ఠుడు మొదలు గాఁ	సర్వే=అందఱును; పార్థివస్య=

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౯

స ౧౨

దశరథమహారాజుయొక్క-; ముఖా
త్ = ముఖమువలన; చ్యుతం = జాతీ
సఃతత్ = ఆ; వాక్యం = మాటను; సా
ధ్వితి = మంచిదని; ప్రత్యపూజ
యక్ = కొనియాడిరి.

వసిష్ఠుండు మొదలుగానాబ్రా
హ్మణులందఱునుదశరథ మహారా
జుముఖంబునుండివెల్వడిన యామా
టంజాలఁగొనియాడిరి.

అనితాత్పర్యము.

ఋశ్యశృంగపురోగాశ్చ ప్రత్యూచ నృపతిం
సంభారా స్సంభ్రయంతాం తే తురగశ్చ విముచ్యతామ్. ౧౧
సర్వధా ప్రాప్స్యసే పుత్రాం శ్చత్వారోఽమితవిక్రమాన్
యస్యతే ధార్మికీ బుద్ధి రియం పుత్రార్థ మాగతా. ౧౨

టీక|| తదా=అప్పుడు; బ్రాహ్మ
ణాః (అధ్యాపూతము) = వసిష్ఠు
డుమొదలుఁగాగల, బ్రాహ్మణులు;
ఋశ్యశృంగపురోగాశ్చ = ఋశ్య
శృంగుండు మొదలుఁగాగల వారలు
నై; నృపతిం = దశరథమహారాజు
నుగూచి; తే = ఆ; సంభారాః = ఉ
పకరణములు; సంభ్రయంతాం =
కూపఁబడుఁగాక; తురగశ్చ = గు
ఱ్ఱమును; విముచ్యతాం = విడువంబ
డుఁగాక; యస్య = ఏ; తే = నీకు; ఇ
యం = ఈ; ధామిక్ = ధర్మమే
ప్రయోజనముగాఁగల; బుద్ధిః = త
లంపు; పుత్రార్థం = కొడుకులకొ
ఱకు; ఆగతా = వచ్చినదో; సః
(అధ్యాపూతము) = అట్టి; త్వం
(అధ్యాపూతము) = నీవు; సర్వ

ధా = అన్నివిధంబుల; అమితవిక్ర
మాన్ = కొలందిలేని పరాక్రమము
గల; చత్వారః = నలుపురిని; పు
త్రాన్ = కొడుకులను; ప్రాప్స్య
సే = పొందఁగలవు; ఇతి (అధ్యాపూ
తము) = అని; ప్రత్యూచః = బదులు
చెప్పిరి.

వసిష్ఠుండు మొదలుగా బ్రాహ్మ
ణులందఱును, ఋశ్యశృంగునిమున్న
డుకొని, “ఉపకరణములన్నియుం
గూఁపుము; తురగమును విడుపు
ము; నీకు, బుత్రార్థమై, యిట్టిధా
మిక్ బుద్ధిగలిగినందున, నన్నివిధం
బులం గొలందిలేని పరాక్రమముగ
లనలుపురఁగొడుకులం బడసెదవు”
అని దశరథమహారాజునకుఁజెప్పిరి.
అని తాత్పర్యము.

౨౩౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౨

తతః ప్రీతోఽభవద్రాజాశ్చ తద్ద్విజభాషితమ్
అమాత్యం శ్చబ్రవిద్రాజాహర్షేణేదం శుభాక్షరమ్. ౧౩

టీక॥ తతః = ఆపిమ్మట; రాజా = దశ గూర్చి, శుభాక్షరం = మంగళక
రధమహారాజు; తత్ = ఆ; ద్విజభా రములైన యక్షరములుగల; ఇదం =
షితం = బ్రాహ్మణులమాటను; శ్చ ఈమాటను; అబ్రవీత్ = చెప్పెను.
త్వా = విని; ప్రీతః = సంతసించినవాఁ దశరథమహారాజాబ్రాహ్మణుల
డు; అభవత్ = ఆయెను. రాజా = ద మాటవిని, సంతసమంది, మంత్రుల
శరధమహారాజు; హర్షేణ = సంతస కు, మంగళకరములైనమాటలతో, ని
ముచేత; అమాత్యక్ = మంత్రులం ట్లనియాజ్ఞాపించెనని తాత్పర్యము.

గురూణాం వచనాచ్ఛీఘ్రం సంభారా స్సంభ్రయంతు మే
సమర్థాధిష్ఠిత శ్చశ్వ సోపాధ్యాయో విముచ్యతామ్. ౧౪

టీక॥ మే = నాయొక్క; గురూ ధాధిష్ఠితః = నేర్పరులచేరక్షింపఁ
ణాం = గురువులయొక్క; వచనా బడినదియు; సోపాధ్యాయః = ఉ
త్ = మాటవలన; శీఘ్రం = త్వరిత పాధ్యాయులతోఁగూడినదియు న
ముగా; సంభారాః = ఉపకరణము గుఁఅశ్వశ్చ = గుఱ్ఱమును; విముచ్య
లు; సంభ్ర)యంతు (పరస్పైపదమా తాం = విడువఁబడుఁగాక.
షణ్ము) = కూర్పఁబడుఁగాక. సమ తాత్పర్యము, సులభము.

సరయ్యో శ్చో త్తరే తీరే యజ్ఞభూమి ర్విధీయతామ్
శాంతయ శ్చ భివర్ధంతాం యధాకల్పం యధావిధి. ౧౫

టీక॥ సరయ్యః = సరయూనదియొ తయశ్చ = శాంతులును; యధాక
క్క; ఉత్తరే = ఉత్తరపుదిక్కునంద ల్పం = కల్పప్రకారముగ; యధావి
లి, తీరే = గట్టునందు; యజ్ఞభూమి ధి = యధాశాస్త్రముగ; అభివర్ధం
శ్చ = యాగభూమియును; విధీయ తాం = వృద్ధినిొందెడుఁగాక.
తాం = చేయఁబడుఁగాక. శాం తాత్పర్యము, సులభము.

శక్యః ప్రాప్తు మయం యజ్ఞ స్సర్వేణాపి మహీక్షితా
నాపరాధో భవేత్కష్టో య ద్యస్మిక్ క్రతుస త్రపే. ౧౬

టీక॥ అస్మిక్ = ఈ క్రతుస త్రపే | స్తజనము చేతను; అయం = ఈ;
మే = యాగ శ్రేష్ఠమైన యశ్వమేధ యజ్ఞః = అశ్వమేధయాగము; ప్రా
మునందు; కష్టః = అపాయకరమైన; పుం = పొందుటకు; శక్యం = సాధ్య
అపరాధః = అపచారము; యదిన ము; స్యాత్ (అధ్యాహృతము) =
భవేత్ = కలుగకుండినట్లైన మహీ అగును.
క్షితా = రాజైన; సర్వేణాపి = సమ తాత్పర్యము, సులభము.

భిద్రంహి మృగయంతేత్ర విద్వాంసో బ్రహ్మరాక్షసాః
నిహతస్యచ యజ్ఞస్య సద్యః కతా విసశ్యతి. ౧౭

టీక॥ అత్ర = ఈ యశ్వమేధయాజ్ఞస్య = యాగముయొక్క; కతా
గమందు; విద్వాంసః = పండితుల చ = చేయువాడును (యజమానుఁ
యిన; బ్రహ్మరాక్షసాః = బ్రహ్మర దుననుట); సద్యః = అప్పుడే, వినశ్య
క్షస్సులు; భిద్రం = అపచారమును, తి = నశించుచున్నాడు.
మృగయంతేహి = వెదకుచున్నారు తాత్పర్యము, సులభము.
గదా, నిహతస్య = కొట్టువడిన; య

త ద్యధా విధిపూర్వం మే క్రతు రేష సమాప్యతే
తథా విధానం క్రియతాం సమధాః కరణేష్విహ. ౧౮

టీక॥ తత్ = కావున; యథా = పూర్వం = శాస్త్రప్రకారముగ;
ఎట్లు, మే = నాయొక్క, ఏషః = ఈ; సమాప్యతే = తుదముట్టునో; త
క్రతుః = అశ్వమేధయాగము; విధి ధా = అట్లు; విధానం = యత్నము;

౧౩౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౨

క్రియతాం=చేయంబడుఁగాక. ఇ హ=ఇచ్చట; కరణేషు=కార్యము లందు; యాయం (అధ్యాత్మత	ము)=మీరు; సమధాః=నేర్పరు లరు. తాత్పర్యము, సులభము.
తథేతి తతస్సర్వే మంత్రీణః ప్రత్యపూజయన్	
పాధి=వేంద్రస్య తద్వాక్యం యధాజ్ఞాప్త మకుర్వతః ౧౯	
టీక తతః = అటుపిమ్మట, మం త్రిణః=మంత్రులు, సర్వే=అందఱు ను; తథేతి=అలాగేయని; ఉక్త్వా (అ ధ్యాత్మతము) చ = చెప్పియును; పాధి=వేంద్రస్య=రాజశ్రేష్ఠుండ గుదశరధునియొక్క; తత్=ఆ; వా క్యం = మాటను; పృత్యపూజ యన్ = కొనియాడిరి. యధాజ్ఞా	ప్రం=ఆజ్ఞాపింపబడినప్రకారము గ; అకుర్వతః=చేసిరి. మంత్రులందఱును, అలాగేచేసి దమని, రాజశ్రేష్ఠుండగు దశరథుని వాక్యమునుగొనియాడి, యాజ్ఞాప్ర కార మంతయుంజేసిరి. అనితాత్పర్యము.
తతో ద్విజాస్తే ధమజ్ఞ మస్తువన్ పాధి=వషభమ్	
అనుజ్ఞాతాస్త తస్సర్వే పున జగ్న్య ర్యధాగతమ్. ౨౦	
టీక తతః=అపిమ్మట; తే=ఆ; ద్విజాః = బ్రాహ్మణులు; ధర్మ జ్ఞం=ధర్మమునెఱింగిన; పార్థివర్ష భం=రాజశ్రేష్ఠుండగు దశరథుని; అస్తువన్=స్తుతించిరి; తతః=అటు వెనుక; సర్వే=అందఱును; అనుజ్ఞా తాః=అనుజ్ఞను బొందినవారలై; పునః=మఱియు; ధాగతం=వచ్చి నట్లు; జగ్న్యః=వెల్లిరి.	ను, సమస్తధర్మంబులనెఱింగి, సమ స్తరాజులకును మేటియైవెలుంగు చున్నయాదశరథమహారాజుం, బ్ర స్తుతించి, యతనివలనననుజ్ఞంబొం ది, వచ్చునప్పుడు తమకుగౌరవార్థ మైరాజుచేసమర్పింపబడినయత్త మయానంబుల నారోపించి, యం తటిగౌరవంబుననే, తమతమయిర వులకుంబోయిరి.
అంత నాబ్రాహ్మణులందఱు	అనితాత్పర్యము.

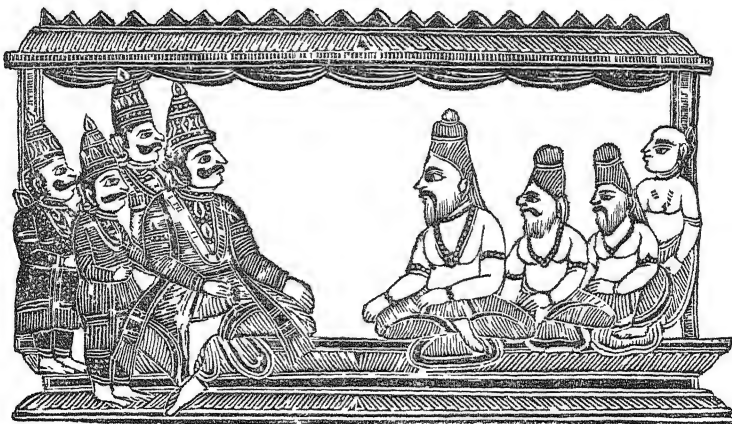
గతే ష్వర ద్వజాగ్ర్యేషు మంత్రిణ స్తా న్నరాధిపః
విసజ్ఞాయిత్యా స్వం వేత్త్య ప్రవివేశ మహాద్యుతిః. ౨౧

టీక అధ=అటుపిమ్మట; ద్వి	ను; ప్రవివేశ=ప్రవేశించెను.
జాగ్ర్యేషు=బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులు ;	వసిష్ఠుఁడు మొదలగు బ్రాహ్మణ
గతేషు= వెళ్లఁగా; మహాద్యుతిః=	శ్రేష్ఠులందఱును వెళ్లఁగా, సంతో
గొప్పకాంతిగల ; నరాధిపః=మ	క్షముచే నధికమైన కాంతిగల యా
నుష్ఠులకుఁ బ్రభువైనదశరథుఁడు;	దశరథుఁడు, మంత్రులకు సేవివచ్చి
తా= ఆ; మంత్రిణః=మంత్రుల	తానునంతః పురంబునకుం బొయె
ను; విసజ్ఞాయిత్యా= విడిచిపెట్టి,	ను. అనితాత్పర్యము.
స్వం= తనదైన; వేత్త్య=గృహము	

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, ద్వాదశ స్సగః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థక చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ ద్వాదశస్సగః టీక,
ముగిసినది.

౨౩౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౩

తృ యో ద శ స గ క ప్రా రం భః.

పునఃప్రాప్తే వసంతే తు పూర్ణ స్సంవత్సరోభవత్
ప్రసవాధం గతో యష్టుం హయమేధేన వీర్యవాక్. ౧

టీక పునః = మఱి; వసం	తః = (యాగశాలకు) పోయెను.
తే = వసంతఋతువు; ప్రాప్తే =	రెండవవసంతతువు రాగా
రాగా; సంవత్సరః = ఏడాది;	నే యేడాదిసంపూర్ణమయినది;
పూర్ణః = నిండినది; అభవత్ =	అంతటఁ బరాక్రమశాలియగు దశ
అయినది; వీర్యవాక్ = పరాక్రమ	రధుఁడు, సంతానముకొఱకు, న
ముగలదశరధుఁడు; ప్రసవాధం =	శ్వమేధయాగము నేయుటకు యా
సంతానము కొఱకు; హయమేధే	గశాలను బ్రవేశించెను.
న = అశ్వమేధయాగముచేత; య	అనితాత్పర్యము.
ష్టుం = దేవతలఁ బూజించుటకు; గ	

అభివాద్య వసిష్ఠంచ న్యాయతః ప్రతిపూజ్యచ

అబ్రవీ త్ప్రశితం వాక్యం ప్రసవార్థం ద్విజోత్తమమ్. ౨

టీక సః (అధ్యాహృతము) =	ణమగు) మాటను; అబ్రవీత్ =
ఆదశరధుఁడు; ద్విజోత్తమం =	పలికెను.
బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుఁడగు; వసిష్ఠం =	ఆదశరఁగుఁడు, బ్రాహ్మణశ్రే
సిష్ఠమహాషేఁని; అభివాద్యచ =	ష్ఠుఁడగు విష్ణు మహామునిని నమ
మస్కరించియు; న్యాయతః =	స్కరించి యాధాశాస్త్రముగఁబూ
శాస్త్రమువలన; ప్రతిపూజ్యచ =	జించి, తనకునిర్విఘ్నముగ సంతా
జించియు; ప్రసవాధం =	నముగల్గుటకై, వినయముతో నిట్లని,
సంతానముకొఱకు; ప్రశితం =	చెప్పెను.
వినయముతోఁగూడిన; వాక్యం (వత్సమ	అనితాత్పర్యము.

యజ్ఞో మే క్రియతాం బ్రహ్మక్ యథోక్తం మునిపుంగవ

యథా న విఘ్నః క్రియతే యజ్ఞాంగేషు విధీయతామ్. ౩

టీక || మునిపుంగవ = మునిశ్రేణి (అధ్యాహృతము) = అట్లు; విధి
 ఘండవగు; బ్రహ్మక = బ్రాహ్మణుల యతాం = చేయఁబడుఁగాక.
 డా ! మే = నాయొక్క; యజ్ఞం = “మునిశ్రేష్ఠుండవగువనిష్ఠుడా!
 యాగము; యధోక్తం = శాస్త్ర నాయాగమునుయథా శాస్త్రంబు
 మందుఁ జెప్పఁబడిన దానినతిక్రమిం గనెఱవేర్చ వలయును ; ఉపకరణ
 పక; క్రియతాం = చేయఁబడుఁగా ము, క్రియ, చేవత, మొదలగుయా
 క. యజ్ఞాంగేషు = యాగముయొ గాంగములయందు, రాక్షసు, లం
 క-అంగములయందు ; యథా = తరాయముసేయుట కవకాశములే
 ఎట్లు; విఘ్నః = అంతరాదు ; కుండు నట్లు, సేయవలయును.
 నక్రియతే = చేయఁబడదు ; యథా అనితాత్పర్యము.

భవాన్ స్నిగ్ధస్సహృత్సహ్యం గురుశ్చ పరమో మహాన్
 ఓభవోభవతా వైవ భారో యజ్ఞస్య చ్యుతః ౪

టీక || భవాన్ = నీవు; మహ్యం = చే) ఆత్మి = జ్యమును; భవతైవ =
 (వ్యర్థధామందుఁ జతుర్థి) = నా నీచేతనే; ఓభవ్యః = వహింపఁ బడ
 కు; స్నిగ్ధః = స్నేహముతోఁ గూడి వలయును.
 న; సహృత్ = స్నేహితుఁడు. పర సీవునాకుఁ, బరమ స్నేహితుండ
 మః = ఉత్కృష్టుఁడును; మహాన్ = వు ; పరమసూజ్యాచార్యుండవు ;
 సూజ్యుఁడునగు; గురుశ్చ = అచా ఈ యాగమునకు ఋత్విజుండవై,
 ర్యుఁడును. ఉద్యతః = అరంభింపఁ బ యిందలిభారమునంతయు వహిం
 డిన; యజ్ఞస్య = యాగముయొక్క; పవలయును; అనిచెప్పెను. అనితా
 భారశ్చ = భారమును (చకారము త్పర్యము.

తథేతి చ స రాజాన మబ్రవీ ద్ద్విజసత్తమః
 కరిష్యే సర్వమేవైత ద్భవతా య త్సమధికతమ్. ౫

టీక || ద్విజసత్తమః = బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుండగు; సచ = ఆవనిష్ఠుండు

౨౩౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౩

ను; రాజానం=దశరథమహారాజు త్=చెప్పెను.
 ను గూచిఁ;భవతా=నీచేత; య బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుండగు నావసి
 త్=ఏది; సమధిఁతం=పాధిఁ ఘండును, “నివుప్రాధిఁచినవాని
 బంబడెనో; తత్ (అధ్యాహృత సంతయునాలాగేచేసెదను”అని,ద
 ము)=ఆ; ఏతత్=దీని;సర్వమేవ= తరథమహారాజుతోఁ జెప్పెను,అని
 అంతయునే; తథా=ఆలాగు;కరి తాత్పర్యము.
 ష్యే=చేసెదను;ఇతి=అని; అబ్రవీ

తతో బ్రవీ ద్విజా న్వృద్ధా న్యజ్ఞ కమఁసు నిస్థితాఁ
 స్థాపత్యే నిస్థితాం శ్చైవ వృద్ధా న్వరమ ధామికాఁ. ౬
 కమాంతికాఁ శిల్పకరా న్వధకీఁ ఖనకా నపి
 గణకాఁ శిల్పిన శ్చైవ తదైవ నటనతకాఁ. ౭
 తథా శుచీఁ శాస్త్రవిదః పురుషాఁ సుబహుశ్రుతాఁ
 యజ్ఞకమఁ సమీహంతాం భవంతో రాజశాసనాత్ ౮
 ఇష్టకా బహుసాహస్రా శ్శీఘ్ర మానీయతా మితి

టీక || తతః=ఆపిమ్మట; సః తాంశ్చైవ=నియోగింపఁ బడినట్టి
 (అధ్యాహృతము)= ఆవసిష్ఠుఁ వారలను;కమాంతికాఁ = పని
 డు; యజ్ఞకమఁసు=యాగకార్య వాండ్రను; శిల్పకరాఁ = ఇటిక
 ములయందు; నిస్థితాఁ = నియో తాళ్లు మొదలగువాటిని శేయువార
 గింపఁబడిన;వృద్ధాఁ=ముసలివాం లను; వధకీఁ=వడ్ల వాండ్రను;
 డగు; ద్విజాఁ=బ్రాహ్మణులను; ఖనకానపి=త్రవ్వవారలను; గణ
 వృద్ధాఁ=ముసలివాండును; పర కాఁ=లెక్కించువారలను; శిల్పిన
 మధామికాఁ=మిక్కిలిధర్మము శ్చైవ=చిత్రములు వ్రాయువార
 నాచరించువారునగు; స్థాపత్యే= లను; తదైవ=ఆలాగే; నటనతక
 ఆయాద్రవ్యములఁదెప్పించుట యం కాఁ, నట=రసము నభినయించు
 దలి యధికారము నందు; నిస్థి వారలను, నతకాఁ=భావము

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౩౭

స ౧౩

నభి నయించు వారలను; తథా =
 ఆలాగు; శుచీక = పరిశుద్ధులును;
 శాస్త్రవిదః = శాస్త్రముల నెఱింగి
 నవారును; సుబహుశ్రుతాక = మి
 క్కిలియధికమైన శాస్త్రనిశ్చయము
 గలవారునగు; పురుషాక = రాజ
 పురుషులనుంగూచిక; భవంతః =
 మీరలు; రాజశాసనాత్ = రాజా
 జ్ఞవలన; యజ్ఞ కర్మ = యాగ కార్య
 మును; సమీహంతాం = ప్రయత్నిం
 పుదురుగాక. బహుసాహస్రాః -
 పెక్కువేలసంఖ్యగల; ఇష్టకాం -
 ఇటికతాళ్లు; శీఘ్రం = వడిగా; ఆసీ
 యతాం = (ఏకవచనంబావము)
 లేబడుగాక. ఇతి = అని; అబ్రవీ
 త్ = చెప్పెను.

అంత, నావసిష్ఠుండు, యాగ

కార్యనియ్య క్తులైనవృద్ధబ్రాహ్మణు
 లను, వృద్ధులును ధార్మికులునగునా
 యాద్రవ్యములఁ దెప్పించుటయంద
 ధిక్పతులైనవారలను, బనివాండ్ర
 ను, ఇటికతాళ్లు మొదలగువానింజే
 యువారలను, వడ్లవాండ్రను, దటా
 కముమొదలైన వానింద్రవ్యవారల
 ను, లెక్కలు వ్రాయు వారలను, జి
 త్తువులు కల్పించువారలను, రస
 ధావంబుల నభినయించువారలను,
 పరిశుద్ధులును శాస్త్రత
 యులైనవారలునగురాజ
 పురుషులనుంజూచి, “రాజాజ్ఞంబ
 ట్టి, మీరందఱుయాగ కార్యములఁబ్ర
 వతించువుండు, ఇటికతాళ్లు పెక్కు
 సహస్రంబులుకొనిరండు” అనియా
 జ్ఞాపించెను. అనితాత్పర్యము.

ఔపకార్యాః క్రియంతాంచ రాజ్ఞాం బహుగుణాన్వితాః. ౯

టీక || రాజ్ఞాం = రాజులకు;
 బహుగుణాన్వితాః = పెక్కుగుణ
 ములతోఁగూడిన; ఔపకార్యాశ్చ =
 మేడలును; క్రియంతాం = చేయంబ
 ఁగాక.

పెక్కుపదార్థంబుల సంపూ
 ర్ణంబులయిన రాజగృహంబులర
 చియింప వలయును.
 అనితాత్పర్యము.

బ్రాహ్మణావసధా శ్చైవ కథవాగ్మ్య శ్చతశ శ్చుభాః

భక్త్యోన్నపానై ర్బహుభి స్సముపేతా స్సునిష్ఠితాః. ౧౦

టీక శుభాః=మంగళశకరము లై నవియును; బహుభిః = అనేక మలై న; భక్త్యోన్నపానైః = భ క్త్యములతోను అన్నములతోను బా నియంబులతోను ; సముపేతాః = కూడినవియును; సునిష్ఠితాః= స్థిర ములునగు; బ్రాహ్మణావసధా శ్చై వ=బ్రాహ్మణగృహములును ; శత శః=అనేకములు గా; కతకవ్యాః=	చేయంబడవలయును. నానా విధంబులగు భక్త్యోన్న పానీయంబులతోఁగూడి, మంగళశ కరంబులై గాలివానలం గూలకుండు నట్లు సుస్థిరంబులై, యుండు, బ్రా హ్మణగృహంబులనుం, గావింప వల యును. అని తాత్పర్యము.

తథా పౌరజనస్యాపి కతకవ్యా బహువిస్తరాః
 ఆవాసా బహుభక్త్యో వై సర్వకామై రుప స్థితాః ౧౧

టీక తథా= ఆప్రకారము; పౌరజనస్యాపి= పట్టణమునందువ సించు జనమునకును ; బహువిస్త రాః= అధికమైనవెడల్పును నిడుపు నుంగలవియును; బహుభక్త్యోః=అ నేకములైనభక్త్యములు గలవియు ను; (“వై” అనునదిపాదపూరణా ధము) సర్వకామైః, సర్వ=స మస్తములైన, కామైః = కోరికబ డు పదార్థములతో; ఉపస్థితాః=	కూడినవియు నగు; ఆవాసాః=ని వాస స్థానములు; కతకవ్యాః = చేయబడవలయును. ఆప్రకారము, పట్టణమునందుం డు జనులకును, మిక్కిలి వెడల్పు ను నిడుపునుం గలిగి, నానావిధభ క్త్యంబులతోను శ్రేష్ఠములైనసమస్త పదార్థములతోనుంకూడిననివాస స్థానములు కల్పింపవలయును. అని తాత్పర్యము.

తథా జానపదస్యాపి జనస్య బహుశోభనమ్
 దాతవ్య మన్నం విధివ త్సత్కృత్య నతు లీలయా. ౧౨

టీక తథా = ఆప్రకారము;	మాత్రము; న(దాతవ్యం) = ఇవ్వఁ
జానపదస్య = గ్రామములలోనుం	బడఁగూడదు.
డు నట్టి; జనస్యాపి = జనమున	ఆప్రకారము, గ్రామ్యజనులకు
కును; విధివత్ = శాస్త్రప్రకారము	ను, మిక్కిలిశ్రేష్ఠమైన యన్నమును
గ; బహుశోభనం = మిక్కిలి మం	శాస్త్రప్రకారము, శ్రద్ధతో, నివ్వ
గళకరములయిన; అన్నం = అన్న	వలయును; అనాదరముగామాత్ర
ము; దాతవ్యం = ఇవ్వఁబడవలయు	మివ్వఁగూడదు.
ను. లీలయాత్రు = అనాదరముచేత	అనితాత్పర్యము.

సర్వే వణౌ యథా పూజాం ప్రాప్నువంతి సుసత్కృతాః
న చావజ్ఞా ప్రయోక్తవ్యా కామక్రోధవశాదపి. ౧౩

టీక యథా = ఎట్లు; వణౌః =	అవజ్ఞాచ = అవమానము మాత్ర
జాతులు; సర్వే = అన్నియును; సు	ము; నప్రయోక్తవ్యా = చేయఁబ
సత్కృతాః = చక్కగాసత్కరిం	డఁగూడదు.
పఁబడినవై; పూజాం = పూజను;	అన్నిజాతులు, నెట్లు, చక్క
ప్రాప్నువంతి = పొందుదురో; త	గాఁబూజనొందునో; ఆప్రకారము
థాకతకవ్యం(అధ్యాహృతము) =	చేయవలయును; కామక్రోధముల
ఆ ప్రకారముచేయఁ బడవలయు	వలనఁగాని యనాదరమువలనఁగా
ను, కామక్రోధవశాదపి = కామ	ని, యెంతమాత్రమవమానముచే
క్రోధముల కధీనతవలనను (అపిశ	యఁగూడదు. అనితాత్పర్యము.
బ్ధమువలన) అనాదరమువలనను;	

యజ్ఞకమఃసు యే వ్యగ్రాః పురుషా శ్శిల్పిన స్తథా
తేషామపి విశేషేణ పూజా కార్యా యథాక్రిమమ్. ౧౪

టీక తథా = ఆప్రకారము;	లందు; వ్యగ్రాః = ఆసక్తులైన; పు
యజ్ఞకమఃసు = యాగకార్యము	రుషాః = రాజపురుషులును; శిల్పి

౨౪౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౩

నః=శిల్పముచేయువారును ; యే
(సంతి)=ఎవరుగలరో ; తేషామ
పి=వారలకును ; విశేషేణ= అతి
శయముచేత ; యథాకృమిం=వ
రుసదప్పక ; పూజా=పూజ ; కా
ర్యా=చేయఁదగినది.

మఱియు , యాగకార్యములయం
దాసక్తులయిన రాజపురుషుల కు
ను శిల్పిలకును, విశేషముగా, వా
రివారియోగ్యతననుసరించి, పూజ
సేయవలయును.

అనితాత్పర్యము.

తే చ స్యు స్సంభృతా స్సర్వే వసుభి ర్ఛోజనే నచ

టీక || తే=ఆయాగ కార్యము
లయందాసక్తులయినవారు ; సర్వే
చ=అందఱును ; వసుభిః=ధనము
లచేతను ; భోజనేనచ=భోజనము
చేతను ; సంభృతాః=తృప్తులుగా,

స్యః=అగుదురు.
యాగకార్యములయందాసక్తు
లగువారందఱును, ధనములచేతను
భోజనముచేతనుం, తృప్తులగుదురు.
అనితాత్పర్యము.

యథా సర్వం సువిహితం న కించి త్పరిహీయతే. ౧౫

తథా భవంతః కుర్వంతు ప్రీతిస్నిగ్ధేన చేతసా

టీక || యథా=అట్లుగా ; సర్వం=
సమస్తమును ; సువిహితం=చక్క-
గాఁజేయఁబడినది ; స్యాత్ (అధ్యా
హృతము)=అగునో ; కించిత్=
కొంచమైనను ; నపరిహీయతే=
విడువఁబడదో ; తథా = అట్లు ;
భవంతః=మీరలు ; ప్రీతిస్నిగ్ధేన,
ప్రీతి=ప్రేమచే, స్నిగ్ధేన=ఆర్ద్ర
మైన ; చేతసా=మనస్సుతో ; కుర్వం

తు=చేయుదురుగాక.
సమస్తమునుం జక్కగాఁ జే
యఁబడి, కొంచమైనను విడువం
బడకుండు నట్లు, మిక్కిలిప్రేమగ
లహృదయముతో, మీరలు, చేయు
దురుగాక అని, వసిష్ఠుఁడు, ఆచార్య
హ్మణులంజూచి, చెప్పెను , అని
తాత్పర్యము.

తత స్సర్వే సమాగమ్య వసిష్ఠ మిద మబ్రువన్ ౧౬

యథోక్తం త త్సువిహితం నకించి త్పరిహీయతే
యథోక్తం త త్కురిష్యామో నకించి త్పరిహాస్యతే. ౧౭

టీక || తతః=ఆపిమ్మట; సర్వే=ట్లు, కరిష్యామః = చేసెదము. కిం
అందఱును; సమాగమ్య=వచ్చి; వచిత్ = కొంచెమైనను; నపరిహాస్య
సిద్ధం=వసిద్ధునిఁగూర్చి; తత్=ఆ, తే=విడువఁబడదు; ఇదం = ఈవా
రాజగృహముల నేర్పఁబడుటమొద క్యమను; అబ్రవత్ = చెప్పిరి.
లగుకార్యము; యథా = ఎట్లు; ఉ అంతట, వారలందఱును, వచ్చి,
క్తం = చెప్పఁబడినదో; తథా(అ “రాజగృహములనిర్మించుటమొద
ధ్యాహృతము) = అట్లు; సువిహి లగువానిం, దాము సెలవిచ్చినపద్ధతి
తం=చక్క-గాఁజేయఁబడినది. కిం నే, చక్క-గాఁజేసితిమి; కొంచెమైన
చిత్ = కొంచెమైనను; నపరిహీయ సువిడువలేదు; అన్నదానముమొద
తే=విడువఁబడలేదు. తత్=ఆ, అ లగువానినిం, దాము సెలవిచ్చినట్లే,
న్నదానము మొదలగు కార్యము; చేసెదము, కొంచెమైనను, విడవ
యథా=ఎట్లు; ఉక్తం=చెప్పఁబడె ము” అని, వసిద్ధునితోఁజెప్పిరి.
నో; తథా(అధ్యాహృతము) = అ అని, తాత్పర్యము.

తత స్సుమంత్ర మానీయ వసిష్ఠో వాక్య మబ్రవీత్

టీక || తతః=ఆపిమ్మట; వసి అబ్రవీత్ = చెప్పెను.
ష్ఠః=వసిష్ఠుఁడు; సుమంత్రం=సు అంత, వసిష్ఠుఁడు, సుమంత్రు
మంత్రుని; ఆనీయ=రప్పించి; వా రావించి, యిట్లని, చెప్పెను.
క్యం=(వత్సమాణమగు) మాటను; అని, తాత్పర్యము.

నిమంత్రయస్వ నృపతీః పృథివ్యాం యేచ ధామికాః. ౧౮

టీక || పృథివ్యాం = భూమి పాదపూరణార్థము); ధామిక
యందు; యే=ఎవరు (చకారంబు కాః = ధర్మమునాచరించువార

౨౪౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము

స ౧౩

లో; తాక(అధ్యాహృతము)=ఆ;	భూమండలమందు ధామికు
నృపతీక=రాజులను; నిమంత్రయ	లుగానున్నరాజులనందఱుఁ బిలుపు
స్వ=పిలుపుము.	ము. అని, తాత్పర్యము.

బ్రాహ్మణాకృతియాకృత్యైశ్యాన్ముద్రాం శ్చైవ సహస్రశః
సమానయస్వ సత్కృత్య సర్వదేశేషు మానవాక. ౧౯

టీక॥ బ్రాహ్మణాకృతియాకృత్యైశ్యాన్ముద్రాం శ్చైవ సహస్రశః	సృశః=వేనవేలుగా; సమానయ
హ్మణులును; కృతియాకృతి	స్వ=తెమ్ము.
యులును; వైశ్యాకృత్యైశ్యాన్ముద్రాం శ్చైవ సహస్రశః	సమస్తదేశముల యందుండు,
శూద్రాం శ్చైవ=శూద్రులనుగ; బ్రాహ్మణులను, కృతియులను, వై	
సర్వదేశేషు = సమస్తదేశములం	శ్యులను, శూద్రులనుం, బూజించి,
దును; స్థితాకృతియాకృత్యైశ్యాన్ముద్రాం శ్చైవ సహస్రశః	వేనవేల కొలంది, నిటకుఁ, దోడితె
ఉన్నట్టి; మానవాక=మనుష్య	ము.
లను; సత్కృత్య=పూజించి, సహ	అని, తాత్పర్యము.

మిథిలాధిపతిం శూరం జనకం సత్యవిక్రమమ్
నిష్ఠితం సర్వశాస్త్రేషు తథా వేదేషు స్థితమ్. ౨౦
త మానయ మహాభాగం స్వయం సత్కృతమ్
పూర్వసంబంధినం జ్ఞాత్వా తతః పూర్వం బ్రవీమితే. ౨౧

టీక॥ మిథిలాధిపతిం=మిథిల	దును; నిష్ఠితం=సమధుఁడును; త
దేశమునకుఁబ్రభువును; శూరం=	ధా=అట్లు; వేదేషు=వేదములం
యుద్ధమునందుభయము లేనివాఁడు	దు; నిష్ఠితం=సమధుఁడును; మ
ను; సత్యవిక్రమం=యథార్థఁప	హాభాగం = గొప్పభాగ్యముగల
రాక్రమముగలవాఁడును; సర్వశా	వాఁడునగు; తం=ఆ; జనకం=జనక
స్త్రీషు=సమస్తశాస్త్రములయం	మహారాజును; స్వయమేవ=నీవే;

సుసత్కృతం = చక్క-గాఁబూజిం
పఁబడినవానిఁగా; ఆనయఁ=తోడి
తెమ్ముఃతం (అధ్యాహృతము) =
అజనక మహారాజును; పూర్వం
బంధిసం=మునుపటిబంధుసంబంధ
ముగలవానిఁగ; జ్ఞాత్వా=ఎఱింగి;
తతః=అందువలనఃపూర్వం=ముం
దు; తే=నీకు; బ్రహ్మి=బ్రహ్మచ
న్నాను.

రుండై, సమస్తశాస్త్రములునువేద
ములునుంజక్క-గానెఱింగి, మహా
భాగ్యశాలియైయున్న,మిథిలాధిప
తియగు జనకమహారాజును, నీవే,
నానావిధ సత్కారములుం జేసి,
తోడితెమ్ముఃఅతఁడు మునుపటిసం
బంధియని యెఱింగి యున్నందున,
మొదట, నతనిఁదోడితెమ్మని,నీకుఁ
జెప్పితిని.

దృఢ సరాక్రియముగలిగి చూ

అని,తాత్పర్యము.

తథా కాశీపతిం స్నిగ్ధం సతతం ప్రియవాదినమ్

వయస్యం రాజసింహస్య స్వయమేవా నయస్వ ౧౨

టీక॥ తథా=అట్లు; స్నిగ్ధం=
దయగలవాఁడును;సతతం = ఎల్ల
ప్పుడును; ప్రియవాదినం=సంతోష
ముపుట్టినట్లు మాటలాడు వాఁడు
ను;రాజసింహస్య=రాజ శ్రేష్ఠుఁడ
గు దశరథునకు; వయస్యం=స్త్రీ
హితుఁడునగు; కాశీపతిం=కాశీ
దేశపురాజును; స్వయమే వ=నీవే;

ఆనయస్వఁతోడితెమ్ము(“హ” అ
నునదిపాదపూరణార్థము).

దయాశాలియు, నెల్లప్పుడు
నుం బ్రియముగామాటలాడువాఁ
డనై, రాజశ్రేష్ఠుఁడగుదశరథున
కుఁ బ్రియమిత్తుండైయుండు, కా
శీరాజును,నీవే,తోడితెమ్ము.

అని,తాత్పర్యము.

తథా కేకయరాజానం వృద్ధం పరమ ధార్మికమ్

శ్వశురం రాజసింహస్య సపుత్రం త్వ మిహానయ. ౧౩

టీక॥ తథా=అట్లు; వృద్ధం=నీ
పు;ఇహ=ఇచ్చటికి; వృద్ధం=ముస

లివాఁడును;పరమధార్మికం=మి
క్కి-లిధమము నాచరించువాఁడు

౨౪౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౩

ను; రాజసింహస్య=రాజశ్రేష్ఠం
డగుదశరథునకు; శ్వశరం=మామ
గారునగు; సపుత్రం=కొడుకుతో
గూడుకొనిన; కేకయరాజానం=
కేకయదేశపురాజును; ఆనయ =
తోడితెమ్ము.

వృద్ధుండై, ధమమునాచరిం
చువారలలో శ్రేష్ఠుండై, రాజశ్రే
ష్ఠుండగు దశరథునకు మామయైన
కేకయరాజు, నతనికుమారునితో
గూడుచుచుండితిమి.
అని తాత్పర్యము.

అంగేశ్వరం మహాభాగం రోమపాదం సుసంస్కృతమ్
వయస్యం రాజసింహస్య సమానయ యశస్వినమ్. ౨౪

టీక|| అంగేశ్వరం=అంగదేశ
ప్రభువును; మహాభాగం=పూజ్య
మగుభాగ్యముగలవాఁడును; సుసం
స్కృతం=చక్కగా నలంకరింపఁ
బడినవాఁడును; రాజసింహస్య=
రాజశ్రేష్ఠుండగు దశరథునకు, వ
యస్యం=స్నేహితుండును; యశ
స్వినం=శ్రేష్ఠ మైనకీర్తిగలవాఁడు
నగు; రోమపాదం = రోమపాద

మహారాజును; సమానయ=చక్క
గాఁదోడి తెమ్ము,
సద్గుణంబులచే నలంకరింపఁబ
డి, శ్రేష్ఠుండైనకీర్తిగలిగి, మహాభా
గ్యశాలియై, రాజశ్రేష్ఠుండగు దశ
రథునకుఁ బ్రియమిత్తుండై, యు
న్నయంగదేశాధిపతియగు రోమ
పాదునిదోడి తెమ్ము.
అని, తాత్పర్యము.

ప్రాచీనా సింధుసౌవీరా సారాష్ట్రీయాంశ్చ పార్థివా
దాక్షిణాత్యా న్నరేంద్రాంశ్చ సమస్తా నానయస్వహ. ౨౫

టీక|| ప్రాచీనా=తూర్పుది
క్కునందలి రాజులను; సింధుసౌవీ
రా = సింధుసౌవీర దేశంబులం
దుండు రాజు లను; సారాష్ట్రీ

యా = సారాష్ట్రదేశమునందుం
డు; పార్థివాంశ్చ=రాజులను; దా
క్షిణాత్యా = దక్షిణపుదిక్కునం
దుండు; నరేంద్రాంశ్చ=రాజులను;

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౪౫

స ౧౩

సమస్తాః = అందఱను; ఆనయ
స్వ=తోడి తెమ్ము (హాకారంబు పా
దపూరణార్థము).

తూర్పుదిక్కునందలి రాజుల
ను, సింధుసావీర దేశంబులనుండు

రాజులను, సారాష్ట్ర దేశమునం
దుండురాజులను, దక్షిణపుదిక్కు
నందలి రాజులను, నందఱు దోడితె
మ్ము.

అని, తాత్పర్యము.

సంతి స్నిగ్ధాశ్చ యేచాన్యే రాజానః పృథివీతలే

తానానయ యథాక్షిప్రం సాసుగాః సహబాంధవాః. ౨౬

టీక॥ పృథివీతలే=భూమండల
మందు; స్నిగ్ధాః=దయగలవా రును;
అన్యేచ=ఇతరులునగు; యే=ఏ; రా
జానః = రాజులు; సంతి=కలరో;
తాంశ్చ=వారలను; సాసుగాః=ప
రివారముతోఁగూడినవారు గాను; స
హబాంధవాః=బంధువులతోఁగూ
డినవారు గాను; యథాక్షిప్రం=వేగ

మునతిక్రమింపక; ఆనయ=తోడి తె
మ్ము. మఱియు, భూమండలమందు,
సమస్త నదయాది సద్గుణములు గల
రాజు లెవ్వరుగలరో, వారినందఱ
నుంబరివారబంధు జనంబులతోడం
గూడశీఘ్రంబుగఁదోడితెమ్ము; అని
వసిష్ఠుఁడుసుమంత్రునకుఁజెప్పెను.
అని తాత్పర్యము.

వసిష్ఠవాక్యం త చ్చుత్వా సుమంత్ర స్త్వరిత స్తదా

వ్యాదిశ త్పురుషాం స్తత్ర రాజ్ఞా మానయనే శుభాత్. ౨౭

టీక॥ తత్=ఆ; వసిష్ఠవాక్యం=
వసిష్ఠునిమాటను; త్రుత్వా=వినిత
దా=అప్పుడు; సుమంత్రః=సుమం
త్రుఁడు; త్వరితః = వేగముగలవాఁ
డై; తత్ర=అచ్చట; రాజ్ఞాం=రాజు
లయొక్క (రాజులను); ఆనయనే=
తోడితెచ్చటయందు; శుభాత్ =
మంచిగుణములుగల; పురుషాత్=

పురుషులను; వ్యాదిశత్=అజ్ఞాపిం
చెను.
సుమంత్రుండావసిష్ఠవచనమువి
ని, శీఘ్రముగాఁ, గొందఱ తాజులఁ,
దోడితెచ్చటకు, సద్గుణసంపన్నుల
యిన, పురుషులం, బంచెను.
అని తాత్పర్యము.

౨౪౬ ప్ర తిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౩

స్వయమేవహి ధర్మాత్మా ప్రయయా మునిశాసనాత్
సుమంత్ర స్త్వరితో భూత్వా సమానేతుం మహీషితః. ౨౮

టీక॥ మునిశాసనాత్ = వసిష్ఠ హి = పోయెనుగదా.

మహాముని యాజ్ఞ వలన; ధర్మా వసిష్ఠమహామునిపనుపునంజేసి,
త్వా = ధర్మస్వభావుండగు; సు ధర్మస్వభావుండగుసుమంత్రుండు,
మంత్రః = సుమంత్రుండు; త్వరితః = జనకమహారాజుమొదలగుమహారా
జేగము గలవాండు; భూత్వా = అ జులఁ, జక్క-గాఁబిలిచికొనివచ్చుట
యి; మహీషితః = రాజులను; సమా కు, శీఘ్రముగాఁదానేహయెను.
నేతుం = చక్క-గాఁదోడితెచ్చుట అనితాత్పర్యము.
కు; స్వయమేవ = తానే; ప్రయయా

తేచ కర్మాంతికాస్సర్వే వసిష్ఠాయ చ ధీమతే
సర్వం నివేదయంతి స్త్వ యజ్ఞే య దుపకల్పితమ్. ౨౯

టీక॥ తే = అ; కర్మాంతికాః = ము పాదపూరణార్థము); నివేద
పనివాండ్రు; సర్వేచ = అందఱును; యంతిస్త = అప్పగించిరి.
యజ్ఞే = యాగమునందు (యాగనిమి ఆపని వాండ్రందఱును, దాము
త్తము); యత్ = ఏది; ఉపకల్పి యాగ సెమితము నిర్మించిన దంత
తం = చేయఁబడెనో; తత్ (అధ్యా యు, బుద్ధిమంతుండగువసిష్ఠున, క
హృతము) = దాని; సర్వం = అంత ప్పగించిరి.
ను; ధీమతే = బుద్ధిమంతుండగు; వసి అనితాత్పర్యము.
ష్ఠాయ = వసిష్ఠునికొఱకు (చకార

తతః ప్రితో ద్విజశ్రేష్ఠ స్తాక్ సర్వా నిద మబ్రవీత్
అవజ్ఞయా న దాతవ్యం కస్యచి శ్రీలయాపివా. ౩౦
అవజ్ఞయా కృతం హన్యా ద్దాతార న్నాత్ర సంశయః

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౪౭

స ౧౩

టీక|| తతః = అంతట; ద్విజశ్రేష్ఠః = బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుండగు వసిష్ఠుండు; ప్రీతః = సంతసించినవాఁడై; తాన్ = ఆపనివాండ్లను; సర్వాన్ = అందఱనుంగూర్చి; “కస్య చిత్ = ఒకానొకనికైనను; అవజ్ఞయా = అనాదరముచేతఁగాని; లీలయాపివా = అశ్రద్ధచేతఁగాని; నదాతవ్యం = ఇవ్వఁబడఁగూడదు. అవజ్ఞయా = అనాదరముచేత; కృతం = చేయఁబడిన దానము; దాతారం = దానముచేయువాని; హన్యాత్ = చంపును; అత్ర = ఈవిషయమందు;

సంశయః = సందేయము; న = లేదు” ఇదం = ఈమాటను; అబ్రవీత్ = చెప్పెను.

అంత, బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుండగు వసిష్ఠుండు, సంతసించి, యాపనివాండ్ల నందఱుంబూచి, “అనాదరముగాఁగాని, శ్రద్ధలేక గాని, యొకానొకనికైనను, దానముచేయఁగూడదు; అనాదరముగా దానచేసినట్టియిన, దానము చేయువానికిం గీడువాటిల్లును, ఇందెంతమాత్రము సందేయంబులేదు.” అని, చెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

తతః కైశ్చిదపేహారాత్రైరుపయాతా మహీక్షితః. ౩౧

బహూని రత్నాన్యాదాయ రాజ్ఞో దశరథస్యచై

టీక|| తతః = అపిమ్మట; కైశ్చిత్ = కొన్ని; అపేహారాత్రైః = అపేహారాత్రములచేత; మహీక్షితః = రాజులు; రాజ్ఞః = రాజైన; దశరథస్య = దశరథునకు; (“చై” అనునది పాద పూరణార్థము). బహూని = అనేకములైన; రత్నాని =

మణులను; ఆదాయ = తీసికొని; ఉపయాతాః = వచ్చిరి.

అంతఁ, గొన్నియపేహారాత్రంబులకు, రాజులందఱు, దశరథమహారాజునకు పాయనంబిడుటకై, పెక్కుమణులందీసికొని, వచ్చిరి.

అని, తాత్పర్యము.

తతో వసిష్ఠ స్సుప్రీతో రాజాన మిద మబ్రవీత్. ౩౨

౨౪౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౩

తతః=అపిమ్మట, వసిష్ఠః=వసి
ష్ఠుఁడు; సుప్రీతః=మిక్కిలిసంతసిం
చినవాఁడై; రాజానం=దశరథమ
హారాజునుగూర్చి; ఇదం=ఈ; మా
టను; అబ్రవీత్=చెప్పెను.

అంత, వసిష్ఠుండు, మిక్కిలి
సంతసించి, దశరథమహారాజుతో,
నిట్లుని, చెప్పెను,
అని, తాత్పర్యము,

ఉపయాతా నరవ్యాఘ్రే రాజానస్తవ శాసనాత్

మయాపి సత్కృతా స్సర్వే యథాహం రాజసత్తమాః. ౩౩

టీక || నరవ్యాఘ్రే=పురుషశ్రే
ష్ఠుఁడైనదశరథుఁడా ! తవ=నీయొ
క్క, శాసనాత్=ఆజ్ఞవలన; రా
జానః=రాజులు; ఉపయాతాః=
వచ్చిరి; రాజసత్తమాః=రాజశ్రే
ష్ఠులు; సర్వే=అందఱు; మయాపి=
నాచేతను; యథాహం=యథా

యోగ్యముగ; సత్కృతాః= పూ
జింపఁబడిరి.

పురుషశ్రేష్ఠుండవైన దశరథుఁ
డా! నీయాజ్ఞ వలనరాజులందఱువ
చ్చిరి, నేను, నారాజశ్రేష్ఠుల, వారి
వారిగౌరవమునకుం దగురీతింబూ
జించితిని. అని తాత్పర్యము.

యజ్ఞీయం చ కృతం రాజే పురుషై స్సుసమాహితైః

నిర్మాతృ చ భవాన్యష్టం యజ్ఞాయతన మంతికాత్. ౩౪

సర్వకామై రుపహృతై రుపేతం వై సమంతతః

టీక|| రాజే = దశరథమహా
రాజా! సుసమాహితైః=మిక్కిలి
యెచ్చరికగలిగిన; పురుషైః=పురు
షులచేత; యజ్ఞీయంచ=యాగము
మునకుఁగావలయునన్నియును; కృ
తం=చేయఁబడినది. భవాన్య=నీ

పును; యష్టం=యాగముసేయుట
కు; అంతికాత్ = (సత్తమ్యధా
మందుఁబంచమి)సమీపమునందు; స
మంతతః = అంతటను; ఉపహృ
తైః=చేర్చఁబడిన; సర్వకామైః=స
మస్తములైన కామ్యవస్తువులతో ;

ఉపేతం=కూడినట్టి (“వై” అనునది పాదపూరణార్థము); యజ్ఞాయ తనం= యాగశాలనుగూచి; నిర్యాతు=బయలు వెడలుదువుగాక. రాజపురుషులు మిక్కిలియెచ్చరికగలిగి, యాగమునకుఁగావలయు

వానింజేసిరి; నీవును, యాగమునే యుటకై, సమీపమందు, సమస్తకామంబులనంతటను, నిండియున్న, యజ్ఞశాలఁబ్రవేశింపుము. అని, తాత్పర్యము.

ద్రష్టు మహా=సి రాజేంద్ర మనసేవ వినిర్మితమ్. ౩౫

టీక॥ రాజేంద్ర = రాజశ్రేష్ఠుఁడా; మనసా=మనస్సుచేత; వినిర్మిత మివ(స్థితం)=చేయఁబడిన దన్నట్లు న్న, యాగశాలను; ద్రష్టుం=చూచుటకు; అహా=సి=తగుదువు.

రాజశ్రేష్ఠుఁడవైనదశరథుఁడా నీవు, మనస్సుచేతజేయఁబడినట్లుతి శీఘ్రముగానిమిఁపఁబడిన యాగశాలనుంజూడవలయును. అని, తాత్పర్యము.

తథా వసిష్ఠ వచనా దృశ్యశృంగస్య చోభయోః శుభే దివస నక్షత్రే నిర్యాతో జగతీపతిః. ౩౬

ఇచ్చట, “వసిష్ఠస్యవచనాత్” అనిచెప్పవలసియుండఁగా, అహమగుటంజేసి, “వసిష్ఠస్య” అనుపదమునందలి విభక్తి ప్రత్యయంబగు “స్య” అనుదాని, లోపింపఁజేసి, “వసిష్ఠవచనాత్” అనిప్రయుక్తంబైనది. కావున, “వసిష్ఠస్య వచనాత్” అనియేవిభాగముచేసి వ్యాఖ్యానమువ్రాయఁబడినది.

టీక॥ తథా=అట్లు; వసిష్ఠస్య=వసిష్ఠునియొక్క-యు; ఋశ్యశృంగస్యచ = ఋశ్యశృంగనియొక్క-యు; ఉభయోః=ఇద్దఱియొక్క; వచనాత్ = మాటవలన; జగతీపతిః=ధూమికిఁ బ్రభువైనదశరథుఁడు; శుభే=మంగళకరమైన; దివస నక్షత్రే=దినమందునునక్షత్రమందును; నిర్యాతే=బయలు వెడలెను.

౨౫౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౧౩

ఆప్రకారము, వసిష్ఠుండును ఋష్యశృంగుండును జెప్పఁగా, దశరథ మహారాజు, మంగళకరమైన, వారమునక్షత్రముగలతిథియందు, గృహమునుండి, యాగశాలకుఁబోయెను. అని, తాత్పర్యము.

తతో వసిష్ఠ ప్రముఖా స్సర్వవీవ ద్విజోత్తమాః

ఋశ్యశృంగం పురస్కృత్య యజ్ఞకర్తారభంస్తదా. ౩౭

టీక॥ తతో=ఆపిమ్మట; తదా= అప్పుడు; వసిష్ఠ ప్రముఖాః=వసిష్ఠుండు మొదలు గాఁగల; ద్విజోత్తమాః=బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులు; సర్వవీవ=అందఱునే; ఋశ్యశృంగం=ఋశ్యశృంగుని; పురస్కృత్య=మున్నడికొని; యజ్ఞకర్మ=యాగకార్యమున; ఆరభః=మొదలుపెట్టిరి. అంత, వసిష్ఠుండు మొదలగు బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులందఱు, ఋశ్యశృంగమున్నడికొని, యాగకార్యమునారంభించిరి. అని తాత్పర్యము.

యజ్ఞవాట గతా స్సర్వే యథాశాస్త్రం యథావిధి

టీక॥ సర్వే=అందఱును; యజ్ఞవాటగతాః=యాగశాలనుబొందినవారలై; యథాశాస్త్రం=కల్పసూత్రమునతిక్రమింపక; యథావిధి=వేదమందుఁజెప్పఁబడిన దానినతిక్రమింపక; ఆరభః(అధ్యాహుతము)=ఆరంభించిరి. అందఱును, యాగశాలంజేరి, కల్పములోఁజెప్పఁబడినట్లును, వేదములచేవిధింపఁబడినట్లును, యాగకార్యంబులఁ, జేయసాగిరి. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాపే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, త్రయోదశ స్సర్గః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థః చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్రీ

వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ త్రయోదశస్సర్గః టీక,

ముగిసినది.

౞౞

చ తు ర్ద శ స ర్గ ప్రా ర ం భః.

అథ సంవత్సరే పూర్ణే తస్మిన్ ప్రాప్తే తురంగమే
సరయ్యశ్చోత్తరే తీరే రాజ్ఞో యజ్ఞోఽభ్యవర్తత. ౧

టీక॥ అథ=గుఱ్ఱమునువిడిచినపి హారాజుయొక్కయజ్ఞశ్చ=యాగ
మ్మట;సంవత్సరే = ఏడాది;పూ మును;అభ్యవర్తత=జరిగినది.
ర్ణే=నిండఁగా;తస్మిన్=అ;తురంగ గుఱ్ఱమును విడిచియేఁడాదియు
మే=గుఱ్ఱము; ప్రాప్తే=రాఁగా;స నిండఁగానే యాగుఱ్ఱముమఱలవచ్చి
రయ్యః=సరయూనదియొక్క;ఉ నది; అంత,సరయూనదియు త్తరతీ
త్తరే = ఉత్తరపుదిక్కునందలి;తీ రమందు,దశరథుని, యశ్వమేధము,
రే=గట్టునందు; రాజ్ఞః=దశరథుని ప్రవర్తించెను. అనితాత్పర్యము.

ఋశ్యశృంగం పురస్కృత్య కర్మ చక్ర ద్విజర్షభాః
అశ్వమేధే మహాయజ్ఞే రాజ్ఞోస్య సుమహాత్మనః. ౨

టీక॥ ద్విజర్షభాః = బ్రాహ్మణ కర్మ=కార్యమును; చక్రః=చేసెరి.
శ్రేష్ఠులు;సుమహాత్మనః = మిక్కిలి మిక్కిలి పూజ్యంబగు స్వభావ
పూజ్యమైనస్వభావముగల;అస్య= ముగలయీదశరథుని యశ్వమేధమ
ఈ;రాజ్ఞః=దశరథునిహారాజుయొ హా యాగమునందు, బ్రాహ్మణశ్రే
క్క; అశ్వమేధే = అశ్వమేధమనె ష్ఠులందఱు, ఋశ్యశృంగునిమన్నిడి
దు;మహాయజ్ఞే = గొప్పయాగము కొని,కార్యములం, జేయుచుండిరి.
నందు; ఋశ్యశృంగం=ఋశ్యశృం అనితాత్పర్యము.
గుని, పురస్కృత్య=మున్నిడుకొని;

కర్మ కుర్వంతి విధివ ద్యాజకా వేదపారగాః

యథావిధి యథాన్యాయం పరిక్రామంతి శాస్త్రుతః. ౩

౨౫౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౪

టీక॥ వేదపారగాః=వేదముల
యొక్కయంతమునెఱింగినట్టి; యా
జకాః=ఋత్విజులు; విధివత్=య
ధాశాస్త్రముగ; కర్తృ=కార్యము
ను; కుర్వంతి = (ఘాతార్థమందు
లట్) చేయుచుండిరి. యధావిధి=
చేయుచుండునది జెప్పబడినదాని
నతిక్రమింపక; యధాన్యాయం =
మీమాంసాన్యాయమున ప్రకరిం
పక; శాస్త్రతః=కల్పశాస్త్రమున
న; పరిక్రామంతి=(ఘాతార్థమందు

దులట్) సంచరింపుచుండిరి.
సమస్త వేదముల పారంబు నె
ఱింగినట్టి ఋత్విజులు, యధాశా
స్త్రముగఁగమకములం జేయుచు,
వేదంబుల యందు విధింపఁ బడిన
ట్లును, మీమాంసాన్యాయంబుల ని
శ్చితంబగునట్లును, కల్పసూత్రంబు
నఁ జెప్పంబడినట్లును, సంచరింపు
చుండిరి.
అని, తాత్పర్యము.

ప్రవర్త్యం శాస్త్రతః కృత్వా తథైవోపసదం ద్విజాః
చక్రశ్చ విధివత్సర్వ మధికం చర్క శాస్త్రతః. ౪

టీక॥ ద్విజాః=బ్రాహ్మణులు;
శాస్త్రతః= శాస్త్రప్రకారమున;
ప్రవర్త్యం=ప్రవర్తకమునకమక
మును; తథైవ=అలాగే; ఉపసదం=
ఉపసత్తు అనెడు కమకమును; కృ
త్వా=చేసి; సర్వం=సమస్తమైన;
కమకచ=కమకమును; విధివత్=
వేదవిధిప్రకారము; శాస్త్రతః=క
ల్పసూత్రప్రకారమున; అధికం=ఎ

క్కుగా (గొఱంతపడకుండననుట)
చక్రం=చేసిరి.
బ్రాహ్మణులు, ప్రవర్తకమును,
ఉపసత్తును, యధా శాస్త్రముగఁ
జేసి, సమస్తమయిన కమకమును, వే
దవిధిప్రకారమును, కల్పసూత్రమం
దుఁ జెప్పఁబడినట్లును, గొఱంతపడ
కుండఁజేసిరి.
అని తాత్పర్యము.

అభిపూజ్య తతో హృష్టా స్సర్వే చక్ర ర్యధావిధి
ప్రాత స్సవనపూర్వాణి కర్మాణి మునిపుంగవాః. ౫

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౫౩

స ౧౪

టీక॥ తతః=అపిమ్మట; మునిపుంసు; యధావిధి=యధాశాస్త్రము
గవాః=మునిశ్రేష్ఠులు; సర్వే=అంగ; చక్రం=చేసిరి.
దటును; హృష్టాః=సంతసించినవాముని శ్రేష్ఠులందఱును; సంతోష
రత్నైః అభిసూజ్య=ఆయాకర్మదేముతో, నాయా కర్మ దేవతలం
వతలను, సూజించి; ప్రాతస్సవనబూజించి, ప్రాతస్సవనముమొదల
పూర్వాణి=ప్రాతస్సవనముమొదగుకర్మంబుల, యధాశాస్త్రము
లుగాఁగల; కర్మాణి=కర్మములుగాఁజేసిరి. అని తాత్పర్యము.

ఐంద్రశ్చ విధివ ద్దత్తో రాజాచా భిష్టుతోఽనఘః
మాధ్యందినంచ సవనం ప్రా వ ర్తత యధాక్రమమ్. ౬

టీక॥ ఐంద్రశ్చ=ఇంద్రదేవతా తిక్రమింపక; ప్రావర్తత=ప్రవర్తిం
కమైనహవిర్భాగమును; విధివత్=చేను.
యధా శాస్త్రముగ ; దత్తః= ఇంద్రునకివ్వవలసిన హవిభా
ఇవ్వఁ బడినది. అనఘః = దోగంబింద్రునకివ్వఁబడినది; దోషరహి
షరహితమైన; రాజాచ=సోమలతంబగుసోమలతయును, స్తుతింపఁ
తయును; అభిష్టుతః=స్తుతింపఁబడినబడినది; యధాక్రమముగా, మా
ది. మాధ్యందినం=మధ్యాహ్నమంధ్యందినసవనము నుజరిగిది.
దుశ్శేయఁ దగిన; సవనంచ=సవనఅని, తాత్పర్యము.

తృతీయ సవనం చైవ రాజ్ఞోఽస్య సుమహాత్మనః
చక్రుస్తే శాస్త్రతో దృష్ట్వా తథా బ్రాహ్మణ పుంగవాః. ౭

టీక॥ తథా=అట్లు; తే=ఆ; బ్రామగుస్వభావముగల; అస్య=ఈ;
హ్మణపుంగవాః=బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠురాజ్ఞః= (చతుర్థ్యర్థమందుష్టి)
లు; సుమహాత్మనః=మిక్కిలిపూజ్యదశరథమహారాజుకొఱకు; శాస్త్ర

౨౫౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౪

తః=శాస్త్రమువలన; దృష్ట్యా=త్తుండగు దశరథమహారాజుకొఱ
చూచి; తృతీయసవనంచైవ=తృతీ కు, శాస్త్రప్రకారమునెఱింగి, తృ
యసవనమును; చక్రః=చేసిరి. తీయసవనమునుంజేసిరి.

అదాప్తాణశ్రేష్ఠలు, మహా అని, తాత్పర్యము.

న చాహుత మధూ తత్ర స్థలితం వాపి కించన
దృశ్యతే బ్రహ్మవ త్సర్వం క్షేమయు క్తం హి చక్రిరే. ౮

టీక||తత్ర=ఆయాగమందు, క్రిరేహి=చేసిరిగదా!
అహుతం=వేల్వబడనిదిగాని; స్థలి ఆయాగమునందు, మంత్రప్ర
తంవాపి=తప్పినదిగాని; కించనచ= కారమువేల్వబడనిదిగాని, వేఱువి
కొంచెమైనను; నాధూత్=కాలే ధముగావేల్వబడినదిగాని కొంచె
దు. సర్వం=సమస్తమును; బ్రహ్మవ మైననుండలేదు; విష్ణుములేమియు
తే=మంత్రయుక్తముగా; దృశ్య లేక, క్షేమముతోనే చేసిరికావున,
తే=(భూతాధిపతులతో) కను మంత్రయుక్తముగానే, యంతయు
పడుచుండినది. క్షేమయుక్తం= కనుపడుచుండినది.
క్షేమముతోఁగూడియుండునట్లు; చ అని తాత్పర్యము.

న తే ష్వహస్సు శ్రాంతోవా యుధితోవాపి దృశ్యతే
నావిద్వా బ్రాహ్మణ స్తత్ర నాశతానుచర స్తథా. ౯

టీక||తత్ర=ఆయాగమందు; తే డుగాని; బ్రాహ్మణః=బ్రాహ్మణు
షు=ఆ; అహస్సు=దినములందు; డు; న(దృశ్యతే)=కనుపడలేదు. త
శ్రాంతోవా=శ్రమమునుబొందిన ధా=అట్లు; అశతానుచరః=నూ
వాడుగాని, యుధితోవాపి=ఆకలి టుగురు పరివారజనులులేనివాడు;
గొన్నవాడుగాని; నదృశ్యతే=క న(దృశ్యతే)=కనుపడలేదు.
నుపడలేదు. అవిద్వా=పండితుఁ ఆయశ్వమేధయాగదినములందు,

దప్పిగొన్నవాఁడు గాని, యాకలి నుండలేదు; నూఱుగురు పరివారజ
గొన్నవాఁడుగాని, కనుపడలేదు; నులులేనివాఁడుదొరకలేదు.
పండితుఁడు గాని బ్రాహ్మణుండు అని, తాత్పర్యము.

బ్రాహ్మణా ఘంజలే నిత్యం నాథవంతశ్చ ఘంజలే
తాపసా ఘంజలే చాపి శ్రమణా ఘంజలే తథా. ౧౦

టీక|| నిత్యం=ఎల్లప్పుడును; బ్రా చుండిరి. తథా=అట్లు; శ్రమణాః=
హ్మణాః= బ్రాహ్మణులు; ఘంజ సన్న్యాసులు; ఘంజలే= ఘంజింపు
లే=(ఘాతాధ=మందులట్) ఘ చుండిరి.
జింపుచుండిరి; నాథవంతశ్చ=నాథు లగలవారును (శూద్రులుమొదల
గుదాసులనట); ఘంజలే=ఘంజి పస్వులును, సన్న్యాసులును, ఘంజి
పుచుండిరి. తాపసాశ్చాపి=తపస్సు పుచుండిరి.
చేయువారును; ఘంజలే=ఘంజింపు అని, తాత్పర్యము.

వృధాశ్చ వ్యాధితా శ్చైవ స్త్రియో బాలా స్తథైవచ
అనిశం ఘంజమానానాం న తృప్తి రుపలభ్యతే. ౧౧

టీక|| వృధాశ్చ=ముసలివాండు) దబడలేదు.
ను; వ్యాధితాశ్చైవ= వ్యాధిగల ముసలివాఁడును, వ్యాధిగ్రస్త
వారును; స్త్రియః=స్త్రీలును; తథై లును, స్త్రీలును, బాలురును, ఎల్లప్పు
వ=అలాగే; బాలాశ్చ=పిన్నవాం డును ఘంజింపుచున్న వారైనను, ప
డును; ఏతేషాం(అధ్యాత్మతము) దాధ=ముల యందలిరుచ్యతీయ
వీరలు; అనిశం=ఎల్లప్పుడును; ఘం మువలనఁ, దనివినొందలేరైరి, అని,
జమానానాం= ఘంజింపుచున్నను; గాని; లేకముసలివాండును వ్యాధి
తృప్తిః=తనివి; నోపలభ్యతే=పొం గ్రస్తులును, స్త్రీలును, బాలురును, ఎ

౨౫౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.
స ౧౪

ల్లస్పదునుభుజింపుచున్నను, మహా గాక" యనియే, కోరుచుండెను, అ
దాతయగుదశరథమహారాజు దనివి ని, గాని, తాత్పర్యము.
నొందక, "యింకను భుజింపుదురు

దీయతాం దీయతా మన్నం వాసాంసి వివిధానిచ
ఇతి సంహృదితా స్తత్ర తథా చక్రు రనేకశః. ౧౨

టీక॥ తత్ర=ఆయాగమునందు; క్రుః=చేసిరి.
అన్నం=అన్నము; దీయతాం = ఇ "అన్నం, బివ్వబడుగాక! యి
వ్వబడుగాక! దీయతాం=ఇవ్వ వ్వబడుగాక! నానావిధంబులగు
బడుగాక! వివిధాని = నానావిధ వస్త్రబులునివ్వబడుగాక!" అ
ములైన; వాసాంసిచ=వస్త్రములు ని, దశరథునిచే, నాదరాతిశయంబు
ను; దీయతాం (అధ్యాహృత నంబులును, బ్రేరేపింపబడినవా
ము)=ఇవ్వబడుగాక! ఇతి = ఇ రలై, రాజపురుషు, లాప్రకారమునే
ట్లు; సంహృది తాః=ప్రేరేపింపబ కవిధములుగా, నిచ్చిరి.
డినవారలై; తథా=ఆప్రకారము; అని తాత్పర్యము.
అనేకశః = అనేకవిధములుగా, చ

అన్నకూటాశ్చ బహవో దృశ్యంతే పర్వతోపమాః
దివసే దివసే తత్ర సిద్ధస్య విధివ త్తదా. ౧౩

ఇచ్చట, "అన్నస్యకూటాః" అని వసేదివసే=ప్రతిదినమందును; విధి
చెప్పవలసియుండగా, ఆర్థంబగు వత్=పాకశాస్త్రీపకారముగ; సి
టచే, "స్య" అనునదిలుప్తముగా, "అ ధస్య=ఈజేఱిన; అన్నస్య = అన్న
న్నకూటాః" అనిచెప్పబడినది, ముయొక్క; బహవః=అనేకములు
టీక॥ తత్ర ఆయాగశాలయం ను; పర్వతోపమాః=కొండలతోస
దు; తదా=ఆయాగకాలమందు; ది రియైనవియునగు; కూటాశ్చ =

రాసులును; దృశ్యంతే = (భూతార్థ) దృశ్యముచేయఁ బడినకొండలం తేనియ
మందులట్) కనుపడుచుండినవి. న్నరాసులనేకములు, కనుసడినవి.

అయాగ శాలలో, నప్పుడు, ప్రతి అనితాత్పర్యము.
దినమందును, పాకశాస్త్ర సద్ధతిగని

నానాదేశా దనుప్రాప్తాః పురుషా స్త్రీ గణా స్తథా
అన్నపానై స్సువిహితా స్తస్మి న్యజ్ఞే మహాత్మనః. ౧౪

టీక॥ మహాత్మనః = సూర్యమై లచేతను; సువిహితాః = చక్కగాఁ
నస్వభావముగలదశరథునియొక్క; దనివినొందింపబడిరి.
తస్మిన్ = అ; యజ్ఞే = అశ్వ మేధయా న్నత్తుండగుదశరథునియశ్వ
గమందు; నానాదేశాత్ = పలుదేశ మేధయాగమునందు, నానాదేశం
ములనుండి; అనుప్రాప్తాః = వచ్చి బులనుండివచ్చినపురుషులును స్త్రీలు
న; పురుషాః = మగవాండ్రును; త ను, అన్నపానంబులచేఁజక్కగాఁద
థా = అట్లు; స్త్రీగణాః = ఆడవా నివినొందునట్లు, చేయఁబడిరి.
రల సమూహములును; అన్నపా అనితాత్పర్యము.
నైః = అన్నములచేతనుచానియము

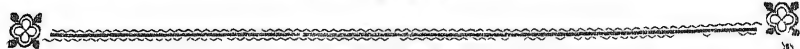
అన్నం హి విధివ త్స్వాదు ప్రశంసంతి ద్విజర్షభాః

అహో తృప్తాస్తృ భద్రం తే ఇతి శుశ్రావ రాఘవః. ౧౫

టీక॥ “అన్నం = అన్నము; విధి ము; తే = నీకు; భద్రం = మంగళము;
వత్ = ఉపచారముగలదిగాను; స్వా అస్తు (అధ్యాహృతము) = అగుఁగా
దు = రుచ్యముగాను; అస్తి = (అధ్యా క” ఇతి = అని; ద్విజర్షభాః = బ్రా
హ్మతము) ఉన్నదిగా. తృప్తాః = హ్మణశ్రేష్ఠులు; ప్రశంసంతి = (భూ
తనివినొందినవారము; స్తృ = అగుచు తాదా = మందులట్) కొనియాడిరి.
న్నారము. అహో = ఆశ్చర్య తత్ (అధ్యాహృతము) = ఆమాట

౨౫౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౧౪

ను; రాఘవః=రఘువంశమునందుఁ | వినొందితిమి ! ఆశ్చర్యము ! నీకు
బుట్టినదశరథుఁడు; శుశ్రావ= వి | మంగళమగుఁగాక !” అని, బ్రాహ్మ
నెను. | ణశ్రేణులు, నానావిధంబులం గొని

“అన్నము, బహురుచిగానున్న | యాడిరి; చానిదశరథుండు వినియె
ది ! మిక్కిలియుపచారముతోనివ్వఁ | ను.
బడుచున్నది ! మేమందఱమునుదని | అని, తాత్పర్యము.

స్వలంకృతాశ్చ పురుషా బ్రాహ్మణాః పర్యవేశయన్
ఉపాసతే చ తా నన్యే సుమృష్ట మణికుండలాః. ౧౬

టీక॥ స్వలంకృతాః=చక్క-గా | అన్యే=ఇతరులు; ఉపాసతే=(భూ
నలంకరింపఁబడిన; పురుషాశ్చ=పు | తాధామందులతో) సేవించిరి.
రుషులును; బ్రాహ్మణాః=(చతు | మంచియలంకారములతోఁ గూ
ర్ధ్వధామందుద్వితీయ) బ్రాహ్మ | డినపురుషులు, బ్రాహ్మణులకు, వ
ణులకొఱకు; పర్యవేశయన్=వ | డ్డింపుచుండిరి; ఆపురుషులను, మణి
డ్డించిరి. తాన్యే=ఆపురుషులను; | కుండలములం దాల్చియున్న మణి
సుమృష్టమణికుండలాః, సుమృష్ట= | కొందఱు, సహాయాధామము, సేవిం
మంచికాంతిగల, మణికుండలాః=ర | చిరి.
త్నమయములగు కుండలములుగల; | అని, తాత్పర్యము.

కర్తాంతరే తదా విప్రా హేతువాదాన్ బహూ నపి
ప్రాహుశ్చ వాగ్నినో ధీరాః పరస్పర జిగీషయా. ౧౭

టీక॥ తదా=అప్పుడు; కర్మాం | లాడువారునగు; విప్రాశ్చ=బ్రా
తరే=ఆయాకర్మముల మధ్యకాల | హ్మణులును; పరస్పరజిగీషయా=
మందు; ధీరాః=పండితులును; వా | బండ్లారుల జయింపనిచ్చచేత; బ
గ్నినః=యుక్తియుక్తముగామాట | హూన్=అనేకములైన; హేతు

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౫

స ౧౪

వాదానపి = యుక్తివాదములను;
ప్రాహుః = చేసిరి.

అప్పుడు, ఆయాకర్మముల మ
ధ్యకాలమందు, బండితులునువావ

దూకులునగు బ్రాహ్మణులొండొ
రులజయింపఁదలంపుగొని, యుక్తి
వాదంబులఁజేసిరి.
అని, తాత్పర్యము.

దివసే దివసే తత్ర సంస్తరే కుశలా ద్విజాః
సర్వకర్మాణి చక్రు స్తే యథాశాస్త్రం ప్రచోదితాః. ౧౮

టీక|| తత్ర = ఆ; సంస్తరే = యా
గమందు (“సంస్తరాప్రస్తరాధ్వ
రా” అనియమరము) ; దివసే దివ
సే = ప్రతిదినమందును; తే = ఆ, ఋ
త్విజులైన; ద్విజాః = బ్రాహ్మణులు;
యథాశాస్త్రం = యథావిధిగ; ప్ర
చోదితాః = ప్రేరేపింపఁబడినవార

లై; సర్వకర్మాణి = సమస్తకర్మ
ములను; చక్రుః = చేసిరి.
ఆయశ్వమేధమందు, బ్రతిదినం
బును, యథాశాస్త్రముగా వృద్ధు
లచేఁబ్రేరేపింపఁబడినవారలై, ఋ
త్విజులు, సమస్తకర్మంబులంజేసిరి.
అని, తాత్పర్యము.

నాషడంగవి ద్రతాసీ న్నావ్రతో నా బహుశ్రుతః
సదస్యా స్తస్య వై రాజ్ఞో నావాదకుశలా ద్విజాః. ౧౯

టీక|| అత్ర = ఈయశ్వమేధము
నందు; అషండంగవిత్ = ఆఱంగంబు
లం దెలియనివాఁడు; నాసీత్ = ఉం
డలేదు. అవ్రతః = బ్రహ్మచర్యాది
వ్రతములు లేనివాఁడు; న(ఆసీత్) =
ఉండలేదు. అబహుశ్రుతః = అధి
కమైనశాస్త్రాభ్యాసములేనివాఁడు;
న(ఆసీత్) = ఉండలేదు. తస్య =

ఆ; (“వై” అనునదిపాదపూరణా
ర్థము) రాజ్ఞః = దశరథమహారా
జాయొక్క; సదస్యాః = సభికులైన;
ద్విజాః = బ్రాహ్మణులు; అవాదకు
శలాః = వాదమునందు సమర్థులు
కానివారలు; న(ఆసక్) = ఉండ
లేదు.
ఆయశ్వమేధ యాగమందు,

౨౬౦ ప్రతిపదాంతర్జాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౪

బ్రాహ్మణులందఱును, శిక్షావ్యాకరణచ్చందోనిరుక్తజ్యోతిష కల్పంబులనియెడు నాఱు వేదాంగంబులనెఱింగినవారుగాను, బ్రహ్మచర్యాదివ్రతాచరణశీలురుగాను, అధికంబ	గుశాస్త్రాభ్యాసముం గలవారుగాను, నుండిరి; ఆదశరథమహారాజు సదస్యు లందఱును, వాదము నందు, సమధులుగా, నుండిరి. అని, తాత్పర్యము.

ప్రాప్తే యూపోచ్చయే తస్మిన్ షడ్వైల్వాః ఖాదిరాస్తథా
తావంతో బిల్వ సహితాః పర్జినశ్చ తథాపరే. ౨౦
శ్లేష్మాతక మయ స్త్వేకో దేవదారు మయ స్తథా
ద్వావేవ విహితౌ తత్ర బాహువ్యస్త పరిగ్రహశ్చ. ౨౧

టీక తస్మిన్=ఆయాగమం దు; యూపోచ్చయే=యూపస్తంభముల యొక్క నిలుపుట; ప్రాప్తే=రాఁగా; షట్=ఆఱు, షడ్వైల్వాః=బిల్వంబుల; తథా=అట్లు; తావంతో=సహితాః=బిల్వయుపంబులనమీపంబుననున్న; ఖాదిరాః=చండ్రవియును; తథా=అట్లు; అపరే=ఇతరములైన; పర్జినః=మోదుగవియును; ఏకః=ఒకటి; శ్లేష్మాతకమయస్త=శ్లేష్మాతకవృక్షసంబంధమైనదియును; దేవదారుమయః=దేవదారు వృక్షసంబంధమైనదియొకటియును; తథా=అట్లు, దేవదారువృ	క్షసంబంధమైనది మఱియొకటియును; ఉచ్చితాః = (అధ్యాహృతము)నిలుపఁబడినవి; తత్ర=అందు; ద్వౌ = రెండేసియూపములు, బాహువ్యస్తపరిగ్రహవేవ, బాహువ్యస్త=చాంచలమైనచేతులచే (విశేషణోత్తరపదము), పరిగ్రహవేవ=తాఁకదగినవిగానే; విహితౌ=చేయఁబడినవి. ఆయశ్వమేధమందు, యూపస్తంభంబునిలుపునప్పుడు, ఆఱుబిల్వయుపంబులను, వానిదగ్గిఱనాఱు ఖాదిరయుపంబులను, ఆఱుపలాశయుపంబులను, ఒకశ్లేష్మాతకయుపంబును, రెండుదేవదారు

యూపంబులను, నిలిపిరి; ఆయూపం | గల్గునట్లు, నిలిపిరి.
బులలో రెండేసి యూపంబులు గాఁ | అని, తాత్పర్యము.
జూచిన బాహువంత వ్యవధానము

కారితా స్సర్వ ఏవైతే శాస్త్రజ్ఞై యజ్ఞై కోవిదైః

శోభార్థం తస్య యజ్ఞస్య కాంచనాలంకృతా భవత్. ౨౨

టీక || ఏతే=ఈయూప స్తంభ | రుచే నలంకరింపఁ బడినవిగా; భ
ములు; సర్వఏవ=అన్నియును; శా | వత్ (ఆషణము)=అయినవి.
స్త్రజ్ఞైః = శాస్త్రజ్ఞుల నెఱింగిన | ఈయూపములన్నియు, శాస్త్ర
వారును; యజ్ఞైకోవిదైః=యాగం | వేత్తలును యాగంబులం దెలిసినవా
బుల నెఱింగిన వారనగు వారిచేత | రునగు బ్రాహ్మణులచే, జేయింపం
ను; కారితాః=చేయింపఁబడినవై; | బడినవై, యాయాగశాలకలంకా
తస్య=ఆ; యజ్ఞస్య=యాగమున | రంబుగల్గుటకై, బంగారముచేనలం
కు; శోభార్థం=అలంకారముకొ | కరింపఁబడినవి.
ఱకు; కాంచనాలంకృతాః=బంగా | అని, తాత్పర్యము.

ఏకవింశతి యూపాస్తే ఏకవింశత్యర్థత్యయః

వాసోభి రేకవింశద్భి రేకైకం సమలంకృతాః. ౨౩

టీక || తే=ఆ; ఏకవింశతియూ | కయూపము వంతున; సమలంకృ
పాః=ఇరువదియొక్క యూపంబు | తాః=చక్కగా నలంకరింపఁ బడిన
లును; ఏకవింశత్యర్థత్యయః=చాఁచ | విగాను; ఆసత్= (అధ్యాహృత
బడిన చిటికెనవేలుగల పిడికిటితోఁ | ము) ఉండినవి.
గూడిన యిరువదియొక్క మూరలు | ఆ యిరువదియొక్క యూప స్తం
గలిగినవిగాను; ఏకవింశద్భిః=ఇరు | భంబులు, చాఁచఁబడిన చిటకెనవే
వదియొక్క; వాసోభిః=వస్త్రము | లుగల పిడికిళ్లతో నుండు నిర్వదియొ
లచేత; ఏకైకం=ఒకవస్త్రముచేనొ | క్కు మూరలపొడవుగలవై, ప్రతి

౨౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౪

యూపమును, ఒక్కొక్క వస్త్రం డినవి.

ముచేనలంకరింపబడినవై, యుం అని, తాత్పర్యము.

విన్యస్తా విధివ త్సర్వే శిల్పిభి స్సుకృతా దృఢాః

అష్టాశ్రయ స్సర్వపవ శ్శక్త్యరూప సమన్వితాః. ౨౪

టీక॥ సర్వే = అన్నియూపములును; విధివత్ = యధాశాస్త్రముగా; విన్యస్తాః = ఉంచబడినవిగాను; శిల్పిభిః = శిల్పిలచేత; సుకృతాః = చక్కగాఁజేయబడినవిగాను; దృఢాః = గట్టివిగాను; అసక్ (అధ్యాహృతము) = ఉండినవి.

యూప స్తంభంబు లన్నియు, యధా శాస్త్రముగ స్థాపితంబులై, శిల్పిలచేఁజక్కగాఁజేయబడినవై, దృఢంబులై, యెనిమిదంచులుగల్గి, నున్నగా, నుండినవి.

(“స్త్రియోపాధికో” అని అని తాత్పర్యము.

అచ్చా - యః పుష్పై ర్గంధైశ్చ భూషితాః

సప్త ర్వయో దీప్తమంతో విరాజంతే యథా దివి. ౨౫

టీక॥ వాసోభిః = వస్త్రములచేత; అచ్చాదితాః = కప్పబడినవియును; పుష్పైః = పువ్వులచేతను; గంధైశ్చ = గంధములచేతను; భూషితాః = అలంకరింపఁ బడినవియును; సప్త = ఆయూప స్తంభంబులు, వస్త్రంబులచేఁగప్పబడి, పుష్పగంధంబులనలంకృతంబులై, యాకాశమందుఁ

కాంతిగల; సప్తవయోయథా = సప్తర్షులువలె; విరాజంతే = (భూతార్థమందులట్) ప్రకాశించుచుండినవి.

అయూప స్తంభంబులు, వస్త్రంబులచేఁగప్పబడి, పుష్పగంధంబులనలంకృతంబులై, యాకాశమందుఁ

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౩

స ౧౪

దేజరిల్లెడుస ప్రభులుంబాలెఁబ్రకాశింపుచుండినవి. అనితాత్పర్యము.

ఇష్టకాశ్చ యథాన్యాయం కారితాశ్చ ప్రమాణతః
చిత్తోఽగ్ని బ్రాహ్మణైః స్తత్ర కశలై శ్శుల్బకర్తృణి. ౨౬

టీక॥ ఇష్టకాశ్చ=ఇటికతాళ్లు తః=కట్టబడినది.
ను;యథాన్యాయం = యథాశా విశేషార్థము. — “శుల్బం” అనఁ
స్త్రీముగను; ప్రమాణతశ్చ=కొల గా, ఒంటిపేటత్రాడు; అదిసాధన
తప్రకారముగను; కారితాః = చే ముగాఁగల కార్యము “శుల్బం” అని
యింపబడినవి. శుల్బకర్తృణి=శు వ్యవహరించుచున్నది.
ల్బమనెడుయాగకార్యమందు; కశలైః = నేర్పరులగు; బ్రాహ్మణైః= కొలఁచినబట్టి, యిట్కతాళ్లు, చే
బ్రాహ్మణులచేత; తత్ర=ఆయాగ యింపబడినవి; శుల్బకార్యమందు
శాలయందు; అగ్నిః=వేది(ఇచ్చట, నేర్పరులగుబ్రాహ్మణులు, ఆయిటి
అగ్నిశబ్దముచేత, అగ్నికాధారమై కతాళ్లతో, నగ్నివేదిగట్టిరి.
న, వేది, లక్షితమగుచున్నది); చి అని తాత్పర్యము.

స చిత్యో రాజసింహస్య సంచితః కశలై ర్ద్విజైః
గరుడో రుక్మపక్షో వై త్రిగుణోఽష్టాదశాత్మకః. ౨౭

టీక॥ సః=ఆ; చిత్యః=కట్టదగి ము) త్రిగుణః=ప్రతిప్రస్తారమందు
నప్రదేశము; రాజసింహస్య=రాజ ను, మూడుగుణములుగలదియును
శ్రేష్ఠుడగుదశరథునియొక్క; కశలైః (మూడుఇటికతాళ్లుగలదియు న
=నేర్పరులగు; ద్విజైః=ఋత్వి నుట)గనుకనే; అష్టాదశాత్మకః=
జులచేత; రుక్మపక్షః= బంగార పదునెనిమిదియిటికతాళ్లైస్వరూప
ముతోఁగూడినతొక్కలుగలదియు; ముగాఁగలదియునగు; గరుడః=గ
“వై” అనునదిపాదపూరణార్థం రుడాకారముగా; సంచితః=చ

౨౬౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౧౪

క్కగాఁగట్టఁబడినది సమధుఁలగుదశరధునిఋత్విజు లు, ఆకట్టవలసినప్రదేశమును, బం గారమతోఁగూడినతెక్కలుగలిగి ప్రతి ప్రస్తారమందును మూఁడేసి	యిటికతాళ్లుండుటంజేసి, యాటు ప్రస్తారములకును, బదునెనిమిదియి టికతాళ్లుగలదియైయుండు, గరుడ పక్షిరూపమునఁ, జక్కగాఁగట్టిరి. అని, తాత్పర్యము.

నియుక్తా స్తత్ర పశవ స్తత దుద్దిశ్య దైవతమ్

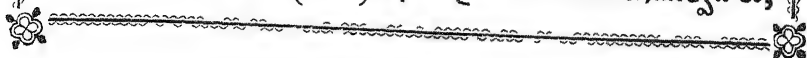
ఉరగాః పక్షిణశ్చైవ యధాశాస్త్రం ప్రచోదితాః. ౨౮

టిక తత్ర = ఆయాపస్తంభం బులందు; యధాశాస్త్రం = యధా విధిగఁ; ప్రచోదితాః = శాస్త్రము లందు, విధింపఁబడిన; పశవః = పశు వులును; ఉరగాః = సర్పంబులును; పక్షిణశ్చైవ = పక్షులును; తత్ర తే = ఆయా; దైవతం = దేవతను; ఉ	ద్దిశ్య = ఉద్దేశించి; నియుక్తాః = కట్టఁ బడినవి శాస్త్రంబులవిధింపఁబడిన, ప శువులను, సర్పంబులను, బక్షులను, ఆయా దేవతలనుద్దేశించి, యధా విధిగ, నాయూపస్తంభంబులంగ ట్టిరి. అని, తాత్పర్యము.

శామిత్రేతు హయ స్తత్ర తథా జలచరాశ్చ యే

ఋత్విగ్ని స్సర్వ మేవైత స్నియుక్తం శాస్త్రిత స్తదా. ౨౯

టిక శామిత్రేతు = పశుబంధ ముసేయుటయందుమాత్రము; త దా = ఆపశుబంధకాలమందు; త త్ర = ఆయాగములందు; ఋత్వి గ్నిః = ఋత్విజులదేత, హయః = గు ఋమును; తథా = అట్లు; జలచరాః = నిల్లలోదిరుగునవి; యే (సంతి) =	ఏవిగలవో; తె (అధ్యాహృతము) చ = అవియును; ఏతత్ = ఇది; స ర్వమేవ = అంతయునే; శాస్త్ర తః = శాస్త్రప్రకారము; నియు క్తం = కట్టఁబడినది. పశుబంధముసేయుట యందు మాత్రమాకాలమందు, ఋత్విజులు,

శాస్త్రోక్తంబులగు, గుఱ్ఱము, జలచ | లనుమాత్రము, ఆయాపంబులంగ
రములు మొదలగు గామిజమ్మగంబు | ట్టిరి. అని, తాత్పర్యము.

పశూనాం త్రిశతం తత్ర యూపేషు నియతం తదా

అశ్వరత్నోత్తమం తస్య రాజ్ఞో దశ రథస్యచ. ౩౦

టీక॥ తత్ర = ఆయశ్వమేధమం	లోను త్తమంబయినదియును; నియ
దు; తదా = ఆపశుబంధకాలమందు;	తం = కట్టబడినవి.
యూపేషు = యూపస్తంభంబులం	ఆ యశ్వమేధమందు, బశుబం
దు; పశూనాం = (ప్రధమార్థమందు	ధకాలంబున, మున్నూఱుపశువులు
షష్ఠి) పశువులు; త్రిశతం = మున్నూ	ను, దశరథమహా రాజును త్తమాశ్వం
ఱును; రాజ్ఞః = రాజైన; తస్య = ఆద	బును, యూపస్తంభంబులందు, గ
శరథస్య = దశరథునియొక్క; అశ్వర	ట్టబడినవి.
త్నోత్తమంచ = అశ్వరత్నోత్తమంబుల	అని తాత్పర్యము.

కౌసల్యా తం హయం తత్ర పరిచర్య సమంతతః

కృపాజ్ఞై ర్విశశాసైనం త్రిభిః పరమయా ముదా. ౩౧

టీక॥ తత్ర = ఆపశుబంధప్రదే	తెను.
శమందు; కౌసల్యా = కౌసల్యాదేవి;	విశేషార్థము. — ఇచ్చట “సౌవ
తం = ఆ; హయం = గుఱ్ఱమును; స	ర్ణిభిన్నాచీభిః పత్నయోశ్వస్యాసిప
మంతతః = అంతటను; పరిచర్య = ప్ర	ధాకల్పయంతి” (బంగారపుసూ
దక్షిణముచేసి; త్రిభిః = మూడైన;	దులచే, భార్యలు, గుఱ్ఱమునకు, గ
కృపాజ్ఞైః = బంగారపుసూదులచే	త్రివాట్లు వేయవలయును) అనుకల్ప
తఃపీనం = ఈగుఱ్ఱమును; పరమ	సూత్రమునుబట్టి, “కృపాజ్ఞైః” అను
యా = మిక్కిలియధికమైన; ము	టకు “బంగారపుసూదులచేత” అని
దా = సంతోషముతో; విశశాస = గ్ని	యర్థమువ్రాయబడినది. మఱియు

౧౬౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౪

నీకల్ప సూత్రమందు “పత్నయః” (భార్యలు) అనిబహువచనముగానున్నది, కావున “కౌసల్యా” అనుశబ్దము కైకయీసుమిత్రల కుపలక్షణమగుననియెఱుంగునది.	దశరథునిభార్యలు, ఆగుఱ్ఱమునకుఁబ్రదక్షిణముచేసి, మిక్కిలిసంతోషంబున, బంగారపు సూదులచేఁగఱ్ఱివాట్లువేసిరి అని తాత్పర్యము.

పతత్రిణా తదా సార్థం సుస్థితేనచ చేతసా
అవసద్రజనీ మేకాం కౌసల్యా ధర్మకామ్యయా. ౩౨

టీక॥ కౌసల్యా=కౌసల్యాదేవి; తదా=అప్పుడు; పతత్రిణాసార్థం=గుఱ్ఱముతోఁగూడ; సుస్థితేన = మిక్కిలిస్థిరమైన; చేతసా = మనస్సుతోను; ధర్మకామ్యయా = ధర్మమునందలియిచ్చచే; ఏకాం=ఒకఁడైన; రజనీం = రాత్రియంతయు; అవ	సత్=ఉండెను. అప్పుడు, కౌసల్యాదేవి, ధర్మమునందలియిచ్చచే, సుస్థిరంబగుమనంబుగలిగి, యాగుఱ్ఱముతోఁగూడ, నొకరాత్రియంతయు, నివసించెను. అని తాత్పర్యము.

హేమాతా ధ్వర్యుస్తథోద్గాతా హస్తేన సమయోజయన్
మహిష్యా పరివృత్త్యాచ వావతాంచ తథాపరామ్. ౩౩

టీక॥ హేమాతా=హేమాతయును; అధ్వర్యుః = అధ్వర్యువును; ఉద్గాతా=ఉద్గాతయును; తథా= (ఇది, అనుక్తసముచ్చాయకము) బ్రహ్మయును; మహిష్యా=మహిషితోను; పరివృత్త్యాచ=పరివృత్తితోనుం గూడ; వావతాం=వావత	ను; తథా=అట్లు; అపరాం=ఇప్పుడుచెప్పఁబడినవారికన్నతరయగు పాలాకలిని; హస్తేన=తమహస్తముతో; సమయోజయన్=గ్రహించిరి. “కృతాభిషేకా మహిషీ పరివృత్తి రుపేక్షితా, వావతా భోగినీపాత్ర ప్రదా పాలాకలిమ

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౬ 2

స ౧౪

శ్రా" అవివైజయంతి.

హవిభాఁధము. — అశ్వమేధ

యజమానుఁడు, హోత

ను; స్వర్ణకుసు, ఉద్ధాతకుసు,

టీకంను, (వీరలుఋత్విజులు) మ

క్రమము, పరివృత్తిని, వావాతను, బా

తనులిని, గ్రమముగా, నివ్వవలయు

ను. ఆవెనుకఁ, బ్రతినిధిదానంబున, మ

అలఁ, బుచ్చుకొనుట సంప్రదాయ

ము.

దశరథుఁడవ్వఁగా, హోతయు

ను, అధ్వర్యువును, ఉద్ధాతయును,

బ్రహ్మయును, ఈనలువురుఋత్విజు

లును, మహిషిని, బరివృత్తిని, వావా

తను, బాలాకలిని, గ్రమముగఁ, బ

రిగ్రహించిరి. అనితాత్పర్యము.

పతత్రిణస్తస్య వపా ముద్ధృత్య నియతేంద్రియః

ఋత్విక్వరమసంపన్న శ్రృపయామాసశాస్త్రతః. ౩౪

టీక॥ నితేంద్రియః = నిగ్రహిం

పఁబడిన యింద్రియములు గలవాఁ

డును; పరమసంపన్నః = అధికమైన

శాస్త్రజ్ఞానసంపత్తిగలవాఁడునగు;

ఋత్విక్ = అధ్వర్యువు; తస్య = ఆ; ప

తత్రిణః = గుఱ్ఱముయొక్క; వపాం =

మొదడును; ఉద్ధృత్య = ఎత్తి; శాస్త్ర

తః = శాస్త్రప్రకారముగ; శ్రవ

యామాస = పక్వముచేసెను.

ఇంద్రియ నిగ్రహముగలవాఁడు

ను, సమస్తశాస్త్రంబుల నెఱింగిన

వాఁడునగు, నధ్వర్యువు, ఆయశ్వము

నందలి మొదడు నెత్తి, యధాశా

స్త్రంబుగఁ, బక్వముచేసెను.

అనితాత్పర్యము

ధూమగంధం వపాయాస్తు జిఘ్రితిస్త నరాధిపః

యధాకాలం యధాన్యాయం నిర్ణదృ పాపమాశ్చనః. ౩౫

టీక॥ నరాధిపస్తు = మనుష్యులకుఁబ్ర

భువైనదశరథుఁడును; ఆత్మనః = త

నయొక్క; పాపం = పాపమును; ని

ర్ణదృ = పోఁగొట్టుకొనుచు; యధా

కాలం = కాలమునతిక్రమింపక; య

ధాన్యాయం = శాస్త్రము నతిక్ర

౧౬౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్య సహితము.

స ౧౪

మింపక; వపాయాః = మెదడుయొక్క; పయగ్ని హేమాత్రమందుచేల్చి బంధు
 క్క; ధూమగంధం = పొగవాసన మండఁగా, దాని పొగవా
 ను; జిఘ్రితిస్త్య = ఆఘ్రాణించెను. స్తోక్తకాలంబున శాస్త్ర
 దశరథమహారాజును, దనపాప నాఘ్రాణించెను.
 మునుబోఁగొట్టుకొనుటకై, యావ అని, తాత్పర్యము.

హయస్య యాని చాంగాని తాని సవాణి బ్రాహ్మణ
 అగ్నోప్రాప్యంతి విధివ త్సమంత్రా షోడశ ర్విజః. ౩౬

టీక || హయస్య = గుఱ్ఱముయొక్క; శ్రోముగ; అగ్నో = అగ్ని హేమాత్ర
 అంగాని = అవయవములు; యాని మందు; ప్రాప్యంతి (భూతాధిక
 (సంతి) = ఏవిగలవో; తాని = వాటి మందులట్) = హేమామముచేసిరి.
 ని; సర్వాణివ = అన్నింటిని; సమం మంత్రవేత్తలగు ఋత్విజులు పది
 త్రాః = మంత్రములతోఁగూడిన; యాఱుగురు, ఆగుఱ్ఱమునంగంబుల
 ఋత్విజః = ఋత్విజులైన; బ్రాహ్మ నియు, యధాశాస్త్రంబుగ, నగ్ని
 ణాః = బ్రాహ్మణులు; షోడశ = ప హేమాత్రంబునందు, హేమామముచే
 దునాఱుగురు; విధివత్ = యధాశా సరి. అని, తాత్పర్యము.

ష్టక్షశాఖాసు యజ్ఞానా మన్యేషాం క్రియతే హవిః
 అశ్వమేధస్య యజ్ఞస్య వైతసోభాగ ఇవ్యతే. ౩౭

టీక || అన్యేషాం = ఇతరములై స్య = యాగమునకు; వైతసః = ప్ర
 న; యజ్ఞానాం = యాగములకు; బృలితీకెయందు సంస్కరింపఁబడి
 హవిః = హవిస్సు; ష్టక్షశాఖాసు = న; భాగః = హవిభాగము; ఇవ్య
 జువ్వకొమ్మలయందు; క్రియతే = తే = విధింపఁబడుచున్నది.
 సంస్కరింపఁబడుచున్నది. అశ్వమే ఇతరయాగంబులకు, హవిస్సు,
 ధస్య = అశ్వమేధమనెడు; యజ్ఞ జువ్వకొమ్మలయందు, సంస్కరిం

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము ౨౬

స ౧౪

పంబుచున్నదిఁబశ్వమేధంబునకు, యందు, సంస్కరింపఁబడుచున్నది.
హవిభాగము, ప్రబులి తీగెల అని, తాత్పర్యము.

త్ర్యమూఁ ౭ శ్వమేధ సంఖ్యాతః కల్పసూత్రేణ బ్రాహ్మ జైః

టీక || కల్పసూత్రేణ=యాగ సంఖ్యాతః=లెక్కింపఁబడినది.
క్రమమును దెల్పెడికల్పసూత్రముచే కల్పసూత్రముచేతను, వేదవా
తను; బ్రాహ్మజైః=వేదంబులయం వ్యంబుల చేతను, అశ్వ మేధము,
దలివిధివాక్యంబులచేతను; అశ్వమే మూఁడుదినములయాగమని, యెచ్చ
ధం = అశ్వమేధయాగము; త్ర్య డుచున్నది.
హం= మూఁడుదినములుగలదిగా; అని రాత్పర్యము.

చతుష్టోమ మహా స్తస్య ప్రథమం పరికల్పితమ్. ౩౮
ఉక్త్యం ద్వితీయం సంఖ్యాత మతిరాత్రం తథా త్తరమ్

టీక || తస్య=ఆయశ్వమేధము ము; అతిరాత్రం=అతిరాత్రమని;
యొక్కఁప్రథమం=మొదటిదైన; అ సంఖ్యాతం(అధ్యాహృతము)= లె
హం=దినము; చతుష్టోమం=చతు క్కింపఁబడినది.
ష్టోమమని; పరికల్పితం=ఏర్పఱుపఁ ఆయశ్వమేధము మొదటిదినము
బడినది. ద్వితీయం=రెండవదినము; చతుష్టోమమనియు, రెండవదినంబు
ఉక్త్యం=ఉక్త్యమని; సంఖ్యాతం= క్త్యమనియు; మూఁడుదినంబతిరా
లెక్కింపఁబడినది. తథా=అట్లు; ఉ త్రమనియు, సెప్పఁబడుచున్నది.
త్తరం= అపైదియగుమూఁడుదిన అని, తాత్పర్యము.

కారితా స్తత్ర బహవో విహితా శ్శాస్త్ర దశనాత్. ౩౯

టీక|| తత్ర=ఆయశ్వమేధమునం ముయొక్క అగునటువలన; విహి
దు; శాస్త్రదశనాత్=ప్రమాణ తాః=విధింపఁబడిన; బహవః=అ

౨౭౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౪

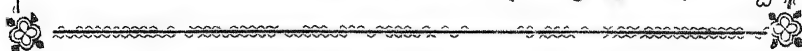
నేకము లైన యాగములు; కారి	శాస్త్రవిహితంబులగు, బహుయా
తాః=చేయింపబడినవి.	గంబులు, చేయింపబడినవి.
అందుఁబ్రమాణాంతరమునుంబట్టి,	అని, తాత్పర్యము.

జ్యోతిష్టోమాయుషీ నైవ మతిరాత్రౌ వినిమితౌ
అభిజి ద్విశ్వజి చైవ మప్తోర్యామో మహా క్రతుః. ౪౦

టీక॥ జ్యోతిష్టోమాయుషీ=జ్యోతిష్టోమమును	హాక్రతుః = గొప్పయాగముకటి
అయుర్యాగమును; వినిమితౌ= (అధ్యాహ్న	యును; వినిమితౌ= (అధ్యాహ్న
నిమితౌ=చేయబడినవి. ఏవం = తము)=చేయబడినవి.	
ఇట్లు; అతిరాత్రౌ= రెండతిరా	జ్యోతిష్టోమం బొకటియును, ఆ
త్రములును; వినిమితౌ (అధ్యా	యుర్యాగంబొకటియును, రెండతి
హ్నతము) = చేయబడినవి. అ	రాత్రౌంబులును, అభిజిద్యాగంబొక
భిజిత్ = అభిజిత్తను యాగముక	యును, విశ్వజిద్యాగంబొకటియు
టియును; విశ్వజిత్=విశ్వజిద్యాగ	ను, అప్తోర్యామంబొకటియును,
ముకటియును; ఏవం=ఇట్లు; అప్తో	జేసిరి.
ర్యామః=అప్తోర్యామంబనెడు; మ	అని, తాత్పర్యము.

ప్రాచీం హూత్రే దదౌ రాజా దిశం స్వకులవర్ధనః
అధ్వర్యవే ప్రతీచీంతు బ్రహ్మణే దక్షిణాం దిశమ్. ౪౧
ఉక్తాత్రేచ తథోదీచీం దక్షిణైషా వినిర్నితా
అశ్వమేధే మహాయజ్ఞే స్వయంభువిహితే వుతా. ౪౨

టీక॥ స్వకులవర్ధనః=తనవం	తూర్పు; దిశం=దిక్కును; దదౌ=
శమునువృద్ధి బొందించునట్టి; రా	ఇచ్చెను. అధ్వర్యవేతు=అధ్వర్యవు
జా=దశరథమహారాజు; హూ	కొఱకును; ప్రతీచీం= పడమటిదిక్కు
త్రే= హూతకొఱకు; పాచీం=	ను; దదౌ (అధ్యాహ్నతము)=ఇచ్చె

ను. బ్రహ్మజే=బ్రహ్మకొఱకు; దక్షిణం=దక్షిణపు; దిశం=దిక్కు-
ను; దదౌ(అధ్యాహృతము)=ఇచ్చెను; తథా=అట్లు; ఉద్గాత్రేచ=ఉద్గాతకొఱకును; ఉదీచిం=ఉత్తరపుదిక్కును; దదౌ(అధ్యాహృతము)=ఇచ్చెను. పురా=మునుపు; స్వయంఘవిహితే=బ్రహ్మచేసృజింపబడిన; అశ్వమేధే=అశ్వమేధమనెడు; మహాయజ్ఞే=గొప్పయగమందు; ఏషా=ఈ; దక్షిణా=దక్షిణ; వినిమితా=వీర్పలుపబడినది.

దానమహిమచేదనకులంబును వృద్ధిబొందించునట్టి దశరథమహారాజు, హిమతకుందూవు=దిక్కునందలిదేశమునిచ్చెను; అధ్వర్యువునకు, బడమటిదిక్కునందలిదేశంబునొసంగెను; బ్రహ్మకు దక్షిణపుదిక్కునందలిదేశంబుసమపిఁచెను; ఉద్గాతకుత్తరదిక్కునందలిదేశంబునిచ్చెను; మునుపు, బ్రహ్మచేసృజింపబడిన అశ్వమేధమహాయగమం, దీదక్షిణ యేర్పలుపబడినది.

అని, తాత్పర్యము.

క్రతుం సమాప్యతు తదా న్యాయతః పురుషర్షభః

ఋత్విగ్భ్యో హి దదౌ రాజా తాంధరాం క్రతువర్ధనః. ౪౩

టీక|| పురుషర్షభః=పురుషశ్రేష్ఠుండును; క్రతువర్ధనః=యాగమునువృద్ధిబొందించువాఁడునగు; రాజా=దశరథమహారాజు; క్రతుం=యాగమును; సమాప్యతు=ముగించినంతనే; న్యాయతః=యథాశాస్త్రముగ; తాం=ఆ; ధరాం=భూమిని; ఋత్విగ్భ్యః=ఋత్విజులకొ

ఱకు; దదౌహి=ఇచ్చెనుగాదా! అశ్వమేధంబు ముగియఁగానే, పురుషశ్రేష్ఠుండగు దశరథమహారాజు, క్రతుఫలంబభివృద్ధి నొందుటకై, భూమండలంబంతయు, ఋత్విజులకిచ్చెను.

అని తాత్పర్యము.

ఋత్విజ స్తవ్రువక్ సర్వే రాజానం గతకల్మషమ్

౧౭౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౧౪

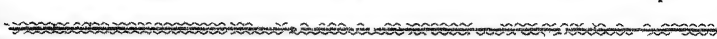
టీక॥ ఋత్విజః=ఋత్విజాలుః	ను)చెప్పిరి.
సర్వేతు = అందఱును; గతకల్ప	ఋత్విజాలందఱును, నిష్కల్ప
షం=పోయిన పాపముగల; రాజా	ఘండగుపశరధమహారాజుతో, నిట్లు
నం= దశరధమహారాజునుగూర్చి;	ని, చెప్పిరి.
అబ్రువన్=(వత్సమాణవాక్యము	అని తాత్పర్యము.

భవానేవ మహీం కృత్స్నా మేకో రక్షితు మర్హతి.౪౪

టీక॥ భవాన్=నీవు; ఏకఏవ=	నీ వొక్కడచే నమస్తం బగ
ఒకడే; కృత్స్నా=సమస్తమయి	ఘామినింబరిపాలింప నర్హుండవగ
న; మహీం = ఘామిని; రక్షితుం=	యవు; మఱియెవ్వరునుం గాఁజూ
పాలించుటకు; అహతి=తగుదు	రు.
వు.	అనితాత్పర్యము.

నఘామ్యా కార్య మస్మాకం నహి శక్తా స్తృపాలనే
రతా స్వాధ్యాయకరణే వయం నిత్యంహి ఘామిప. ౪౫
నిష్క్రియం కించి దేవేహ ప్రయచ్ఛతు భవా నితి

టీక॥ ఘామిప=ఘామింబాలిం	ఇందువలన, భవాన్=నీవు; ఇహ
చుదశరఘండా! అస్మాకం=మాకు;	దీనివిషయ మందు; నిష్క్రియం =
ఘామ్యా=ఘామిచేత; కార్యం=	మూల్యమును; కించిదేవ=కొంచె
చేయఁదగినది; న=లేదు. పాలనే=	మునే; ప్రయచ్ఛతు=ఇత్తువు గాక
ఘామిని, రక్షించుట యందు; శ	విశేషార్థము. —“ ఘామిప”
క్తాః=సమర్థులము; నస్తృహి=కా	(ఘామింబాలించువాఁడా!) అనిసర్
ముగదా! వయం=మేము; నిత్యం=	బోధించుట చేత; “ ఘామిం బాలి
ఎల్లప్పుడు=స్వాధ్యాయకరణే=వే	చుటనీకుసహజము; మాకట్లుకాదు’
దాధ్యయనము సేయుటయందు;	అనిసూచితమగుచున్నది. “నిష్క్రి
రతాహి=అసమర్థులముగదా! ఇతి=	యం కించి దేవ ప్రయచ్ఛతు

(మూల్యముకొంచెముగానే యిత్తువుగాక “అనిచెప్పటచే”, ఇప్పుడుమీకునాచేనివ్వబడినసనుస్తభూమంశలమునకును, ఏమిమూల్యంబివ్వఁగలననిశంకింపవలదు, ఇష్టమువర్చనంతయిచ్చినంజాలును” అనితెప్పఁబడినది.

దశరథ మహారాజా! మాకు హామిచ్చేనేమియుఁబ్రయోజనంబుధదు; మేముదానిం బాలించుటకుస

మలర్థముకామనియు, నెల్లప్పుడువేదాధ్యయనమునే చేసికొనుచుండువారషనియు, నీకునుంచెలిసియున్నందున, మాకుదానం గలుగునంకటంబుల నెచ్చుగాఁ జెప్పనక్కఱలేదు; కావునఁ, గొంచెముగానేదానికి బదులుగా మూల్యం బిత్తువుగాక.

అనితాత్పర్యము.

మణిరత్నం సువర్ణం వా గావో యద్వా సముద్యతమ్. ౪౬
తత్ప్రయచ్చ నరశ్రేష్ఠ ధరణ్యా న ప్రయోజనమ్

టీక॥ నరశ్రేష్ఠ=పురుషశ్రేష్ఠుఁడగుదశరథుండా! మణిరత్నం = పురుషశ్రేష్ఠుఁడగుదశరథుఁడణిశ్రేష్ఠముగాని; సువర్ణం వా = డా; మంచితత్నముగాని, బంగారముగాని; యద్వా = ఏదిగాని; సముద్యతం=సిద్ధమైనదిగా; పతి (అధ్యాత్మతము)= అగుమాకెంతయుఁ బ్రయోజనంబు లేన్నదో; తత్=దాని; ప్రయచ్చ=దు. అనిదశరథునితోఁజెప్పిరి. ధరణ్యా=భూమిచే; ప్ర అనితాత్పర్యము.

ఏవ ముక్తో నరపతి బ్రాహ్మణే ర్వేదపారగైః. ౪౭
గవాం శతసహస్రాణి దశ తేభ్యో దదాన్మహః
శతకోటి స్సువర్ణస్య రజతస్య చతుర్గుణమ్. ౪౮
టీక॥ నరపతిః=మనుష్యులకుఁబ్రభువైన; నృపః=దశరథమహారా

౨౭౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౪

జు (“సరపతిశబ్ద ముయాగికము , నృపశబ్దమురూఢము, కాఁబట్టి పౌనరుక్త్యములేదు” అనిమహేశ్వర తీర్థులు, వ్రాసియుండుటంబట్టి, నరపతిశబ్దమునకుమాత్రంబవయవాధకము వ్రాయఁ బడినది); వేదపారగైః=వేదంబులయంతమునెఱింగిన; బ్రాహ్మజ్ఞేః=ఋత్విజులచేత; ఏవం=ఈప్రకారము; ఉక్తః=చెప్పఁబడినవాఁడై; తేభ్యః=ఆఋత్విజులకొఱకు; గవాం = (ద్వితీయాధకమందుషష్ఠి) ఆవులను; దశ=పది; శతసహస్రాణి= నూఱువేలును(ప	దిలక్షులను); సువణాశ్శ్య = (ద్వితీయాధకమందుషష్ఠి) బంగారమును; శతకోటిః=నూఱుకోట్లను; రజతశ్శ్య=(ద్వితీయాధకమందుషష్ఠి) వెండిసి; చతుర్గుణం=బంగారమునకు, నాల్గంతలను (నన్నూఱుకోట్లను); దదౌ=ఇచ్చెను. సమస్తవేదంబులనుసాంతంబుగ నెఱింగినఋత్విజులీరీతింజ్ఞెప్పఁగా, నాదశరథమహారాజు, పదిలక్షలగోవులను, నూఱుకోట్లబంగారముఘన న్నూఱుకోట్లవెండిని, వారల, కిచ్చెను. అనితాత్పర్యము.

ఋత్విజుశ్చ తత స్సర్వే ప్రదదు స్సహితా వసు
ఋశ్యశృంగాయ మునయే వసిస్తాయచ ధీమతే. ౪౯

టీక. శతః=అపిన్నుటఃఋత్విజః=ఋత్విజులు; సర్వేచ=అందఱును; సహితాః = కూడికొనినవారలై; మునయే=మననముచేయునట్టిఃఋశ్యశృంగాయ=ఋశ్యశృంగునికొఱకును; ధీమతే=బుద్ధిమంతుఁడగు; వసిస్తాయచ=వసిండుని కొఱకును; వసు=ధనమును; ప్రదదుః=ఇచ్చిరి.	అంత, నాఋత్విజులందఱుంజేరి, దశరథుండు తమకందఱకును , మొత్తముగాదక్షిణయిచ్చినధనమును, దమకుఁ బంచిపెట్టుటకై, ఋశ్యశృంగ మహామునికిని , బుద్ధిమంతుఁడగు వసిష్ఠమహర్షికిని, సమపిఁచిరి. అనితాత్పర్యము.

తతస్తే న్యాయతః కృత్వా ప్రవిభాగం ద్విజో త్తమాః

సుప్రీతమనస స్సర్వే ప్రత్యూచు ముదితా భృశమ్. ౫౧

టీక || తతః=అటుపిమ్మట; తే=తరించినవారలై; ప్రత్యూచః=ప
ఆ=ద్విజోత్తమాః=బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులు; సర్వే=అందఱును; సుప్రీత
మనసః=మిక్కిలిసంతసించిన హృదయముగలవారలై; న్యాయతః=న్యాయముగా;
ప్రవిభాగం=పంచుకొనుటను; కృత్వా=చేసికొని; భృశం=మిక్కిలి; ముదితాః=సంత
సించినవారలై; ప్రత్యూచః=పరస్పరము, చెప్పకొనిరి.
అంత నాబ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులందఱును, న్యాయముగా, ధనమునంతయును, బంచుకొని, సంతసమునొంది, పరస్పరము స్తోత్రవాక్యములం జెప్పకొనిరి.
అని తాత్పర్యము.

తతః ప్రసవకేభ్యస్తు హిరణ్యం సుసమాహితః

జాంబూనదం కోటి సంఖ్యం బ్రాహ్మణేభ్యో దదౌ తదా. ౫౨

టీక || తతః=అటుపిమ్మట; తదా=అప్పుడు; సః (అధ్యాహృతము)=ఆదశరథమహారాజు; సుసమాహితః=శ్రద్ధతోఁ గూడినవాఁడై; ప్రసవకేభ్యః=అభ్యాగతులగు; బ్రాహ్మణేభ్యస్తు=బ్రాహ్మణులకొఱకును; జాంబూనదం=జంబూనదియందుం బుట్టినదియును; కోటిసంఖ్యం=కోటికొలదిగలదియునగు; హిరణ్యం=బంగారమును; దదౌ=ఇచ్చెను.
అంత, నప్పుడా దశరథ మహారాజు శ్రద్ధగలవాఁడై, యభ్యాగతులగు బ్రాహ్మణులకు, జంబూనదీసంభవమైనబంగారమును గోటికొలంది నిచ్చెను.
అని తాత్పర్యము.

దరిద్రాయ ద్విజాయా ధ హస్తాభరణ ముత్తమమ్

కస్త్యై చి ద్యావమానాయ దదౌ రాఘవనందనః. ౫౩

౨౭౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతత్పర్యసహితము.

స ౧౪

టీక || అధ=పిమ్మట; రాఘవ | ణం=కడియమును; దదౌ=ఇచ్చెను
నందనః=రఘువంశమునందుఁబుట్టి | అంత , రాఘవుండగు నజమ
న యజమహారాజు కొడుకైనదశ | హారాజుకొడుకైన దశరథుండు ,
రథుండు; యాచమానాయ=యా | ఒకానొక దరిద్ర బ్రాహ్మణుండు
చించునట్టి; కస్త్యైచిత్ = ఒకా | యాచింపగా, నతనికి , శ్రేష్ఠంబ
నొక; దరిద్రాయ=దరిద్రుఁడైన ; గు తనచేతి కడియము నిచ్చెను. అ
ద్విజాయ=బ్రాహ్మణుని కొఱకు; | నితాత్పర్యము.
ఉత్తమం=శ్రేష్ఠమైన ; హస్తాభర

తతః ప్రీతేషు నృపతిః ద్విజేషు ద్విజవత్సలః
ప్రణామ మకరో త్రైషాం హాషాపర్యా కులేక్షణః. ౫౩

టీక || తతః=అపిమ్మట; ద్విజ | ణ్ణు గలవాఁడై; త్రైషాం = అబ్రా
వత్సలః=బ్రాహ్మణులయందు వా | హ్మణులకు;ప్రణామం=నమస్కా
త్సల్యము గలవాఁడైన ; నృపతిః= | రంబును; అకరోత్=చేసెను.
మనుష్యులకుఁ బ్రభువైన దశరథుఁ | అంత , బ్రాహ్మణులయందుఁ
డు;ద్విజేషు=బ్రాహ్మణులు; ప్రీతే | జాలం బ్రేమగల దశరథ మహారా
షు=తృప్తినొందినవారలగుచుండ | జు,బ్రాహ్మణులుత్పప్తి నొందగాఁ
గా;హాషాపర్యాకులేక్షణః , హ | నే, సంతోషవిశేషంబునం గలతవ
షా= సంతోషముచే , పర్యాకు | డినకండ్లుకలిగినవాఁడై , వారలకు
ల = కలతనొందిన, ఈక్షణః=కం | నమస్కారము చేసెను. అని,తా.

తస్యా శిషో ధ విధివ ద్భ్రాహ్మణే స్సముదీరితాః
ఉదారస్య నృవీరస్య ధరణ్యాం ప్రణతస్యచ. ౫౪

టీక || అధ=అపిమ్మట; ఉదా | రస్య = మనుష్యులలోఁ బరాక్ర
రస్య=మిక్కిలిదాతయును ; నృవీ | మ శాలియును ; ధరణ్యాం =

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౭

స ౧౪

భూమియందు; ప్రణతస్య = పడి
యన్నవాఁడు నగు; తస్య = ఆద
శరధమహారాజునకు; బ్రాహ్మజ్ఞే
శ్చ=బ్రాహ్మణులచేతను ; విధివ
త్=యథాశాస్త్రముగఁగఁగింపఁ
ఆశీర్వాచనములు; సముదీరితాఁ=చె
ప్పఁ బడినవి,

అంత, నాబ్రాహ్మణులును,
మహాదాతయును మనుష్యుల నంద
ఁజేరినం బరాక్రమశాలియనందగి
యుండువాఁడును, దమముంగలనే
లంబడియున్నవాఁడునగు, నాదశ
రధమహారాజునకు, వేదోక్తా శీర్వా
దంబులు చేసిరి. అని తాత్పర్యము.

తతః ప్రితమనా రాజా ప్రాప్య యజ్ఞ మనుత్తమమ్
పాపాపహం స్వనయనం దుష్కరం పాధివక్షఃభైః ౨౫

టీక || తతః=అది న్నుట ; రా
జా=దశరథమహారాజు ; అనుత్త
మం= తనకన్న శ్రేష్ఠంబగు నితర
ములేనిదియును ; పాపాపహం=
పాపంబులఁ బోగొట్టునదియును;
స్వనయనం=స్వగమమును బొం
దించునదియును ; పార్థివక్షఃభైః=
రాజశ్రేష్ఠులచేతను ; దుష్కరం=
చేయఁగూడనిదియునగు; యజ్ఞం=
అశ్వమేధయాగమును ; ప్రాప్య=

పొంది; ప్రితమనాఁ=సంతసించిన
మనస్సుగలవాఁడుగా; బభూవ (అ
ధ్యాహృతము) ఆయెను.
అంతదశరథమహారాజు, స
ర్వోత్తమంబును, సకల పాపం
బులఁబోగొట్టునదియును, స్వగ
ప్రదంబునై, రాజశ్రేష్ఠులచేతనుం
జేయనశక్యంబై యుండు, నశ్వమే
ధం, బొంది సంతృప్తుం డయ్యెను.
అని తాత్పర్యము.

తతో బ్రవీ ద్యశ్యశృంగం రాజా దశరథస్తదా
కులస్య వధా నం త్వంతు కతు మహాసి సువ్రత ౨౬

టీక || తతః= ఆపిమ్ముట ; త
దా= అప్పుడు; రాజా=రాజైన,

దశరథః=దశధుండు ; ఋశ్యశృం
గం=ఋశ్యశృంగునిఁ గూచి; సు

౧౭౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౧౪

జ్ఞే

వృత = మంచివృతముగల ఋశ్యశృంగుండు! త్వంతు=నీవుమాత్రము; కులస్య=వంశముయొక్క; వధానం=వృద్ధిని గలుగఁ జేయునట్టి కమణమును; కతుం=చేయుటకు; అహాసి=తగుదువు; ఇతి (అధ్యాహృతము)=అని; అబ్రవీత్=

చెప్పెను.

అంత దశరథమహారాజు, ఋశ్యశృంగునిం జూచి, దృఢ వ్రతుండవైన ఋశ్యశృంగుడా! నీవుమాత్రము, నాకు, వంశవృద్ధికరంబగుకర్తృమును జేయవలయునని చెప్పెను. అని తాత్పర్యము.

తథేతి చ స రాజాన మువాచ ద్విజసత్తమః

భవిష్యంతి సుతా రాజం శ్చత్వారస్తే కులో ద్వహః. ౫౭

టీక॥ ద్విజసత్తమః=బ్రాహ్మణ చెప్పెను.

శ్రేష్ఠుండగు; స=ఋశ్యశృంగుడు; రాజానం= దశరథమహారాజునుగూర్చి; రాజ= దశరథమహారాజా! తథా=అలాగే, తే=నీకు; కులోద్వహః=కులమునుద్ధరించునట్టి; సుతాః= కుమారులు; చత్వారః=నలువురు; భవిష్యంతి=కలుగుదురు. ఇతి=అని; ఉవాచ =

బ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠుండగు నాఋశ్యశృంగుండు. “దశరథ మహారాజా! ఆలాగేచేసెదను, నీకువంశోద్ధారకులగు నలువురుకొడుకులు, గల్గుదురు” అని, దశరథ మహారాజుతో, జెప్పెను. అని తాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, చతుర్దశ స్సర్గః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థ చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయ కాంధ్య ఖ్యానంబునందు, బాలకాండచతుర్దశస్సర్గ టీక, ముగిసినది.

౨౩

పంచదశసగప్రపంచభాగము.

మేధావీతు తతో ధ్యాత్వా స కించి దద ముత్తరమ్

లబ్ధసంజ్ఞాస్తతస్తంతు వేదజ్ఞో నృప మబ్రవీత్. ౧

టీక || తతః=అంతట; మేధా=మాటను; అబ్రవీత్=చెప్పెను. అంత వేదంబుల నెఱింగిన యా ఋష్యశృంగుండు, “ఈ దశరథున కుంబుతోత్పత్తి యే కమంబునం గల్లు” ననికొంచె మాలోచించి, ధారణ సామర్థ్యంబు గలవాడు కావుననంతలోస్తృతి నొంది, యా దశరథున కిట్లు ప్రత్యుత్తరంబు చెప్పెను. అని తాత్పర్యము.

వీ=ధారణసమర్థుండుగు బుద్ధిగల వాడును; వేదజ్ఞః=వేదంబుల నెఱింగిన వాడునగు; సతు=ఆఋష్యశృంగుండును; కించిత్=కొంచెము; ధ్యాత్వా=ఆలోచించి; తతః=అపిమ్మట; లబ్ధసంజ్ఞః=పొందబడిన స్మృతిగలవాడై; తం=ఆ, (తుకారంబుపాదపూరణార్థము) నృపం=దశరథమహారాజును గూర్చి; ఇదం=ఈ; ఉత్తరం=మాటు

ఇష్టిం తేహం కరిష్యామి పుత్రీయాం పుత్రకారణాత్

అధర్వశిరసి ప్రోక్తై మ్మంత్రై స్సిద్ధాం విధానతః. ౨

టీక|| అహం=నేను; తే=నీకొఱకు; పుత్రకారణాత్=కొడుకుల నిమిత్తము; పుత్రీయాం=కొడుకుల గల్గించునదియు; విధానతః=శాస్త్రమువలన; సిద్ధాం=వీర్పడినది యునగు; ఇష్టిం=యాగమును; అధర్వశిరసి=అధర్వశిరస్సు అనెడు వేదమునందు; ప్రోక్తైః=చెప్పబడిన, మంత్రైః=మంత్రములచే; కరిష్యామి=చేసెదను. నేనునీకుఁగొడుకులుగలుగుటకై, శాస్త్రసిద్ధంబైపుత్రోత్పత్తినిమిత్తంబైయున్న, యొక యాగమును, అధర్వశిరస్సునందు జెప్పబడిన మంత్రం

౨౦౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౫

బులచేఁ, శేసెదను. అనిచెప్పెను. అనితాత్పర్యము.

తతః ప్రాక్రమ్య తామిష్టిం పుత్రీయాం పుత్రకారణాత్
జుహోవ చాగ్నో తేజస్వీ మంత్రదృష్టేన కర్తృణా. ౩

టీక॥ తతః=ఆపిమ్మటఁ; పుత్రకాణా=కమముచేత, అగ్నో=అ
రణాత్=కొడుకులనిమిత్తము; పుత్రియా=గిహితమునందు ; జుహోవ
త్రీయాం = కొడుకులఁగల్గించునచ=హోమమునుం శేసెను.
ట్టి; తాం=ఆఁఇష్టిం= యాగము అంతఁ, బుత్రనిమిత్తము, పుత్ర
ను, ప్రాక్రమ్య=ఆరంభించి, తేజలఁగల్గించునట్టి యాయాగము, నా
స్వీ= బ్రహ్మ తేజముగల ఋశ్యశృంరంభించి, వేదమునందుఁజెప్పఁబడి
గుఁడు; మంత్రదృష్టేన = వేదమంనట్లుహోమమునుంశేసెను.
త్రంబులందుఁ జూడఁబడిన; కమఅనితాత్పర్యము.

తతో దేవా స్స గంధర్వా సిద్ధాశ్చ పరమవేతాః
భాగప్రతిగ్రహణం వై సమవేతా యధావిధి. ౪

టీక॥ తతః=అంతటఁ; సగంధర్వాః=నుటకొఱకు; సమవేతాః=దేరిరి.
గంధర్వులతోఁగూడిన; దేవాః=దేఅంత, దేతతలును, గంధర్వులు
వతలును; పరమర్షయః=శ్రేష్ఠులగును, సిద్ధులును, బ్రహ్మ దేవుండును,
ఋషులును; సిద్ధాశ్చ=సిద్ధులును(చబరమఘటలును, ఆ యాగంబునం
కారంబుచే)బ్రహ్మయును; యధాదు హవి భాగమును బుచ్చుకొ
విధి=యధాశాస్త్రముగ; భాగప్రనుటకై, యొకటిగాఁజేరిరి. అనితా
తిగ్రహణం = హవిర్భాగముయొత్పర్యము.
క్కు- (హవిర్భాగమును)బుచ్చుకొ

తా స్స మేత్య యధాన్యాయం తస్మిన్ సదసి దేవతాః
అబ్రువన్ లోకకతాఞ్చం బ్రహ్మణం వచనం మహత్. ౫

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౯౦

స ౧౫

టీక తాః = ఆ ; దేవతాః =	చెప్పిరి.
దేవతలు; తస్మిన్ = ఆ; సదసి = యా	ఆ దేవతలందఱు , యథాశా
గసభయందు; యథాన్యాయం =	స్త్రంబుగ , నాయాగసదస్సునం
యథాశాస్త్రముగ; సమేత్య = చే	డుఁ జేసి, లోకంబులంజేయునట్టిబ్ర
రి; లోకకతాః = లోకంబులఁ	హ్న దేవునితో, నిట్లుని, యొకగొప్ప
జేయునట్టి; బ్రహ్మాణం = బ్రహ్మదే	మాటను, జెప్పిరి.
వునిగూర్చి; మహాత్ = గొప్పదైన;	అనితాత్పర్యము.
వచనం = వాక్యమును; అబ్రువన్ =	

భగవత్ త్వత్ప్రసాదేన రావణో నామ రాక్షసః
సర్వా న్నో బాధతే వీర్యా చ్ఛాసితం త న్న శక్నుమః. ౬

టీక భగవత్ = భగవంతుఁ	మః = సమధుఁలముకాము.
డా! రావణోనామ = రావణుండ	భగవంతుడా! రావణుండను
నియెడు; రాక్షసః = రాక్షసుఁడు;	నొకరక్క-నుండు, నీయనుగ్రహము
త్వత్ప్రసాదేన = నీయనుగ్రహము	నొంది, పరాక్రమంబుచే, మమ్ము
చేత; వీర్యాత్ = పరాక్రమమువల	లంగాఁజియి పెట్టుచున్నాఁడు; అ
న; నః = మమ్ము; బాధతే = కాఱి	తని శాసింపమాకు శక్తిలేదు.
యపెట్టుచున్నాఁడు; తం = వాని ;	అనితాత్పర్యము.
శాసితం = శిక్షించుటకు; నశక్ను	

త్వయా తస్మై వరో ద త్తః ప్రీతేన భగవత్ పురా
మానయంత శ్చ త న్నిత్యం సర్వం తస్య త్నమామహే. ౭

టీక భగవత్ = భగవంతుఁ	వరము; ద త్తః = ఇవ్వఁబడినది. వ
డా! పురా = మునుపు; ప్రీతేన = సం	యం(అధ్యాహృతము)చ = మేము
తసించినట్టి; త్వయా = నీచేత, త	ను; తం = ఆవరమును ; మానయం
స్మై = ఆరావణునికొఱకు; వరః =	తః = సూజింపుచు ; తస్య = ఆరావ

౨౮౨ ప్రతిపదాంత్యటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౫

ణునియొక్క-; సర్వం=అంతకార్యమును ; ఉమామహే = ఓర్పుచున్నాము.	రంబాసంగితివి; మేము, నావరముంబూజింపుచు, వాడుచేసిన యపకారంబుల సంతయు, నోర్చుచున్నాము.
భగవంతుడా! నీవుపూర్వము, సంతోషవిశేషంబున, నతనికి , వ	అనితాత్పర్యము.

ఉద్వేజయతి లోకాం (స్త్రీ) నుచ్చితాః ద్వేష్టి దుమతిః
శక్రం త్రిదశరాజానం ప్రథవ్యాయతు మిచ్చతి. ౮

టీక దుమతిః=దుర్బుద్ధియగురావణుండు; లోకాః=లోకంబుల ; త్రిః=మూఁటిని ; ఉద్వేజయతి = భీతిల జేయుచున్నాడు.	టకు; ఇచ్చతి=కోరుచున్నాడు.
ఉచ్చితాః=గొప్పవారగులోకపాలురను; ద్వేష్టి = ద్వేషించుచున్నాడు. త్రిదశరాజానం=దేవతలకు బ్రభువైన ; శక్రం=ఇంద్రుని; ప్రథవ్యాయతు=అవమానించు	అరావణుండు, దుర్బుద్ధియై, లోకంబుల భయపడఁ జేయుచున్నాడు; ఉన్నతపదస్థులగు లోకపాలురద్వేషించుచున్నాడు; దేవతలందఱకును బ్రభుండగు నింద్రునవమానింపఁ గోరుచున్నాడు.
	అనితాత్పర్యము.

ఋషీన్ యత్రాన్ సగంధర్వానసురాన్ బ్రాహ్మణాం స్తథా
అతిక్రామతి దుధమ్నో వరదానేన మోహితః. ౯

టీక దుధమ్నః= ఎదిరింపఁగూడనియారావణుండు; వరదానేన=వరప్రదానముచేత; మోహితః=ఒడలెఱుంగనివాడై ; ఋషీన్ = ఋషులను; సగంధర్వాన్=గంధర్వులతోఁగూడిన; యత్రాన్=య	తలను; అసురాన్=రాహువుమొదలగునసురులను; తథా=అట్లు ; బ్రాహ్మణాన్=బ్రాహ్మణులను; అతిక్రామతి; అవమానించుచున్నాడు.
	అరావణుండు, నీవరముచే నొడలెఱుంగక, యెదిరింపనలవిగాక,

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౩

స ౧౫

ఋషులను, యత్నులను, గంధర్వులను, నవమానించుచున్నాఁడు.
లను, అసురులను, బ్రాహ్మణులను, అనితాత్పర్యము.

నైనం సూర్యః ప్రతపతి పార్శ్వే వాతి న మారుతః
చలోమిమాంసా తం దృష్ట్వా సముద్రోపి న కంపతే. ౧౦

టీక || ఏనం=ఈ రావణునిగూర్చి; సూర్యః=సూర్యుఁడు; నప్రచి; నకంపతే=కదలఁడు.
తపతి=చక్కగానెండ కాయఁడు ఈ రావణుని మీఁద సూర్యుం
అస్య (అధ్యాహృతము)=ఈరాజుండగాయఁడు; వానిప్రక్కనై న
వణునియొక్క; పార్శ్వే=ప్రక్క వాయువువీచినోడు; ఎల్లప్పుడును
యందు; మారుతః=వాయువు; జంచలంబులగు తరంగంబులు గల
నవాతి=వీచఁడు. చలోమిమాంసా సముద్రుండును, వానింజూచి, కద
లీ=చంచలములగు నలలపక్షిగలకుండు.
ల; సముద్రోపి=సముద్రుండును; అనితాత్పర్యము.

తన్మహా న్నో భయం తస్మాద్దాక్షసా ధ్వోరదశనాత్
వధాధం తస్య భగవన్ముపాయంకతుక మహాసి. ౧౧

టీక || తత్=అందువలన; ధ్వోరదశనాత్=భయంకరమగుచూడబడుటగల; తస్మాత్=ఆ; రాక్షసాత్=రాక్షసునివలన; నః=మాకు; మహాత్=గొప్పదగు; భయం=వెఱపు; అస్తి (అధ్యాహృతము)=కలదు. భగవత్=భగవంతుడా! తస్య=ఆ రావణునియొక్క; వధాధం=వధముకొఱకు;

ఉపాయం=వెరపును; కతుకం=చేయుటకు; అహాసి=తగుదువు. కాబట్టి, భయంకరా కారుండగు నారాక్షసునివలన, మాకుగొప్పభయంబుగలిగియున్నది. అతనివధంబగువల్లు వెరవేదైనం జేయవలయును.
అనితాత్పర్యము.

౨౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౧౫

ఏవ ముక్త స్సరై స్సరైవ శ్చింతయిత్వా తతో బ్రవీత్
 టీక || బ్రహ్మ (అధ్యాత్మత బ్రవీత్ = దేవతలనుగూర్చి, చె
 ము) = బ్రహ్మదేవుడు ; ఏవం = పేను.
 ఈ ప్రకారిము; సరైవైః సమస్తులై దేవతల ప్రకారము చెప్పగా,
 స; సరైః = దేవతలచే, ఉక్తః = చె బ్రహ్మదేవుం, డాలోచించి, యా
 ప్పబడినవాడై; చింతయిల్వా = పిమ్మట, దేవతలకిట్లునిచెప్పను.
 ఆలోచించి, తతః = అపిమ్మట ; ల అనితాత్పర్యము.

హంతా యం విదిత స్తస్య వధోపాయో దురాత్మనః. ౧౨

టీక || దురాత్మనః = దుష్టస్య షము.
 భావముగల; తస్య = ఆరావణుని సంతోషము' దుష్టస్య భావుండ
 యొక్క; ఆయం = ఈ; వధోపా గునారావణుని వధయనికీయుపా
 యః = వధమునకు వెరవు; విదితః = యంబువోచినది.
 ఎఱుంగబడినది హంత = సంతో అనితాత్పర్యము.

తేన గంధర్వయత్రాణాం దేవదానవరక్షసామ్

అవధ్యోస్తీతి వాగుక్తా తథే త్యుక్తంచ తన్వయా. ౧౩

టీక || తేన = ఆరావణునిచేత; త; మయాచ = నాచేతను తథేతి =
 గంధర్వయత్రాణాం = గంధర్వుల ఆలాగేయని ఉక్తం = చెప్పబడినది
 కునుయత్తులకును; దేవదానవర ఆరావణుడు, తాను, గంధ
 షసాం = దేవతలకును దానవులకు ర్వులకును, యత్తులకును, దేవతల
 నురాక్షసులకును; అహం (అధ్యా కును, దానవులకును, రాక్షసులకు
 హ్యశము) = నేను; అవధ్యః = దం ను, అవధ్యుడనుకావలయునని, వ
 పగూడనివాడుగా; అస్తి = అగు రంబుకోరెను; నేనాలాగే యగు
 రును. ఇతి = అని; వాక్ = మాట ; గాకయనిచెప్పితిని.
 ఉక్తా = చెప్పబడినది. తత్ = ఆమా అనితాత్పర్యము.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౮౫

స ౧౫

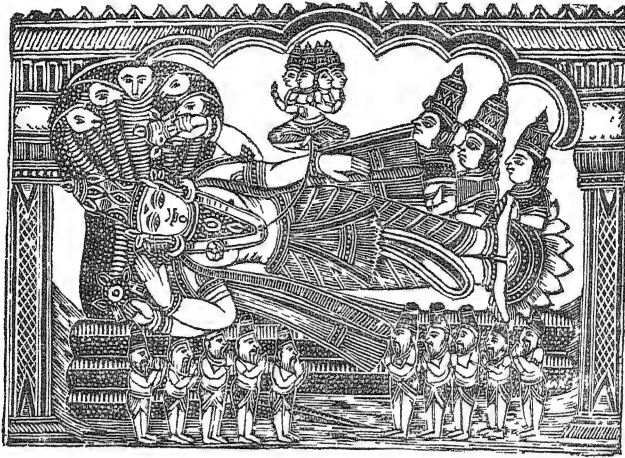
నాకీర్తయ దవజ్ఞానా త్త ద్రక్షో మానుషాం స్తదా
తస్మాత్స మానుషాద్వద్యో మృత్యునా న్యోస్యవిద్యతే. ౧౪

టీక || తదా = ఆవరమడుగు రుండయిన; మృత్యుః = చంపువాఁ
కాలమందు; తత్ = ఆ; రక్షః = రా డు; నవిద్యతే = లేడు.
క్షునుడగు రావణుడు; అవజ్ఞానా ఆ రావణుడు, వరమడుగుకా
త్ = అవమానంబు వలన; మాను లమందు, అవమానమగునని యెం
షాన్ = మనుష్యులను ; నాకీర్తనా చి, మనుష్యులవలనఁ దనకుఁ జా
యత్ = చెప్పలేదు . తస్మాత్ = అం వులేకుండునట్లుడుగ లేదు ; కాఁబ
దువలన; సః = ఆ రావణుడు; మా ట్టి, వాఁడు మనుష్యునిచేఁ జంపం
నుషాత్ = మనుష్యునివలన ; వ బడు; మఱియెవ్వఁడును, వానింజంప
ధ్యః = చంపఁదగినవాఁడు; అస్య = లేడు. అనిబ్రహ్మ దేవుఁడు చెప్పెను.
వీనికి ; అన్యః = మనుష్యునికన్ననిత అనితాత్పర్యము.

ఏత చ్ఛ్రీత్వా ప్రియం వాక్యం బ్రహ్మణా సముదాహృతమ్
దేవా మహాషణ్య స్సర్వే ప్రహృష్టా స్తేభవం స్తదా. ౧౫

టీక || బ్రహ్మణా = బ్రహ్మదే స్థాః = మిక్కిలిసంతసించినవారలు;
వునిచే; సముదాహృతం = చెప్పఁ ఆభవన్ = అయిరి.
బడిన; ప్రియం = సంతోషముగలిగి ఇట్లు బ్రహ్మదేవుఁడు చెప్పఁ
చునట్టి ; ఏతత్ = ఈ; వాక్యం = గా, సంతోష జనకంబగు బ్రహ్మ
మాటను; శ్రుత్వా = విని; తదా = అ దేవుని మాటను విని, దేవతలును,
ప్పుడు; తే = ఆ; దేవాః = దేవతలు మహాఘ్నాలు నందఱును, మిక్కిలి
ను; మహాషణ్యః = గొప్పఋషు సంతోషము గలవారైరి.
లును; సర్వే = అందఱును ; ప్రహృ అనితాత్పర్యము.

౨౦౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము. స ౧౫

ఏ తస్మిన్నంతరే విష్ణు రుసయాతో మహాద్యుతిః
శంఖ చక్ర గదా పాణిః పీతవాసా జగత్పతిః. ౧౬

టీక || ఏతస్మిన్=ఈ ; అంత వచ్చెను.

రే=మధ్యమందు; మహాద్యుతిః=ఎ వైచినకాంతిగలవాఁడును; శంఖచ క్రగదాపాణిః=శంఖము , చక్ర ము, గద, ఇవి, హస్తములందుఁ గ లవాఁడును; పీతవాసాః= పసుపు వన్నె వస్త్రముగలవాఁడును; జగ త్పతిః= ప్రపంచమునకుఁ బ్రభువు నైనవిష్ణుః=విష్ణువు; ఉపయాతః=	ఇంతలో, నాపన్న రత్నబంబు దొరకొనుటం గల్గిన సంతోషవిశే షంబున నినుమడించిన కాంతిగలిగి, నిజ భక్తులం బొరిగొన నెడఁబా యకకరంబుల శంఖచక్రగదలధరిం పుచు, పీతాంబరుండును జగన్నా థుండునగు, విష్ణుదేవుండుగు డెం డెను. అని తాత్పర్యము.

బ్రహ్మణాచ సమా గమ్య తత్ర తస్థౌ సమాహితః

త మబ్రువత్ సురా స్సర్వే సమభిప్రాయ సన్నతాః. ౧౭

టీక (సః=ఆవిష్టువు) తత్ర=ఆ యాగశాలయందు; బ్రహ్మణాచ=	బ్రహ్మదేవునితోను; సమాగమ్య= కూడుకొని; సమాహితః=సమా

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౮౭

స ౧౫

ధిగలవాడై; తథా=ఉండెను. సు
రా=దేవతలు; సర్వే=అందఱును;
తం =, ఆవిష్టుదేవుని; సమభిష్టా
య=చక్కగాఁ బ్రస్తుతించి; సన్న
తాః = మిక్కిలినములై; అబ్రి
వక్=చెప్పిరి.

విష్టుదేవెందు, వచ్చి, బ్రహ్మ
తోఁగూడనచ్చట సమాహితుండై
యుండెను; దేవతలందఱును, ఆవి
ష్టుదేవునిబ్రస్తుతించినములై, యి
ట్లని, పలికిరి.

అనితాత్పర్యము.

త్వాన్నియోత్యైమహేవిష్టో లోకానాం హిత కామ్యయా

టీక॥విష్టో=విష్టుదేవుడా! లో
కానాం; లోకములకు; హితకా
మ్యయా = మేలునందిచ్చుచేత;
త్వాం= నిన్ను = నియోత్యైమ
హే=ప్రేరేపించెదము.

విష్టుదేవుడా! సమస్తలోకంబు
లకును, మేలుగలుగుటకై, నిన్నొక
కార్యమునందుఁ, ప్రేరేపించెదము.
అనితాత్పర్యము.

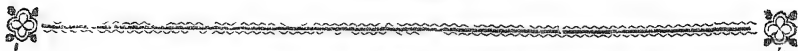
రాజ్ఞో దశరథస్య త్వ మయోధ్యాధిపతేః ప్రభోః. ౧౮
ధర్మజ్ఞస్య వదాన్యస్య మహర్షి సమ తేజసః
తస్య భార్యాసు తిస్స ఘా ప్రీశ్రీకీర్త్యుపమానుచ. ౧౯
విష్టో పుత్రత్వ మాగచ్ఛ కృత్వాత్మానం చతుర్విధమ్

టీక ॥ విష్టో=విష్టుదేవుడా! అ
యోధ్యాధిపతేః= అయోధ్యానగ
రంబునకుఁ బ్రభువును; ప్రభోః=
రాజ్యపాలన సమర్థుండును; ధర్మజ్ఞ
స్య=ధర్మంబుల నెఱింగినవాఁడు
ను; వదాన్యస్య = మహాదాతయ
ను; మహర్షి సమ తేజసః=గొప్ప
బుధితో సరియగు తేజస్సు గలవాఁ

డును; రాజ్ఞి=రాజునకు; దశర
థస్య=దశరథునకు; తస్య = ఆదశ
రథునియొక్క; ప్రీశ్రీకీర్త్యుపమా
ను=ప్రీ, శ్రీ, కీర్తి, యను దత్తు
కూతులతో సరివచ్చునట్టి; తిస్స
ఘ=మువ్వురైన; భార్యాసుచ=భా
ర్యలందును; త్వం=నీవు; ఆత్మానం=
స్వరూపమును; చతుర్విధం = నా

౨౦౮ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౫

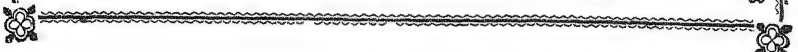
లుగు భాగములు గలవానిగా; కృత్వా=చేసికొని ; పుత్రత్వం=కొడుకగుటను; అగచ్ఛ=పొందుమా. విష్ణుదేవుడా! నమస్తథమంబుల నెఱిగి, మహాదాతయై, మహాపితృలుండై, రాజ్యమును యధాన్యాయంబుగఁ బాలింపనమధుండ్లై, యయోధ్యానగరంబున	కుంబ్రభువై, యున్న, దశరథమహారాజునకు, హ్రీశ్రీ కీర్తులతో సరివచ్చు, నతని, మువ్వరి భార్యలందును, నీవు, స్వరూపమును, నాలుగుభాగంబులుగా వించికొని, నలువురుకొడుకులుగా, జనింపుము. అని తాత్పర్యము.

తత్ర త్వం మానుషోభూత్వా ప్రవృద్ధం లోకకంటకమ్. ౨౦
అవధ్యం దైవతై ర్విష్ణో సమరే జహి రావణమ్

టీక విష్ణో= విష్ణుదేవుడా; త్వం=నీవు; తత్ర = ఆదశరథభార్యలందు; మానుషః= మనుష్యుడుగా; భూత్వా=అయి; ప్రవృద్ధం=వరబలంబున, మిక్కిలివృద్ధిబొందిన వాడును; లోక కంటకం=లోకంబులకు శత్రువును, దైవతైః=దేవతలచేత; అవధ్యం=చంపఁగూడని వాడునగు; రావణం=	రావణుని; సమరే=యుద్ధమునందు; జహి=జంపుము. విష్ణుదేవుడా! నీవాదశరథ భార్యలందు, మనుష్యుడైపుట్టి, వరబలంబున నభివృద్ధి నొందినవాడును, లోకకంటకంబునకు, దేవతలకవధ్యుండునగు, రావణుని, యుద్ధంబునం జంపుము. అని తాత్పర్యము.

సహి దేవాంశ్చ గంధర్వాన్ సిద్ధాంశ్చ మునిసత్తమాన్. ౨౧
రాక్షసో రావణోమూర్ఖో వీర్యోత్సేకేన బాధతే

టీక రాక్షసః = రాక్షసుడును; మూఖః=జ్ఞానహీనుండునగు; సః=ఆ; రావణః = రావ	ణుడు; వీర్యోత్సేకేన= పరాక్రమాతిశయముచే; దేవాంశ్చ=దేవతలను; గంధర్వాన్= గంధర్వు

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౪

స ౧౫

లను; సిద్ధాంశ్చ=సిద్ధులను; మునిస
త్తమా=మునిశ్రేష్ఠులను; బాధ
తేహి=కాఠియపెట్టుచున్నాడు
గదా!

రాక్షసుండును మూఱుకండున

గు నారావణుండు, పరాక్రమాతి
శయంబున, దేవతలను, గంధర్వు
లను, సిద్ధులను, మునిశ్రేష్ఠులను,
గాఠియపెట్టుచున్నాడు.

అని, తాత్పర్యము.

ఋషయశ్చ తతః ప్రేన గంధర్వాప్సరస స్తథా. ౨౨

క్రీడంతో నందనవనే క్రూరేణ కిల హింసితాః

టీక॥ తతః=ఆపరాక్రమాతిశ
యమువలన; క్రూరేణ=క్రూరుడై
న; తేన=ఆరావణునిచేత; ఋష
యశ్చ=ఋషులును; తథా=అట్లు;
నందనవనే = నందనవనంబును
ద్యానవనమునందు; క్రీడంతః (లింగ
వ్యత్యయమావము)=క్రీడించుచు
న్నట్టి; గంధర్వాప్సరసః=గంధర్వు
లతోఁగూడినయప్సరలును; హింసి

తాఃకిల=బాధింపబడిరిగదా!

ఆరావణుండు, క్రూరస్వభా
వుండగుటంజేసి, ఋషులను, నందన
వనమందు, గంధర్వులంగూడివిహ
రించుచున్న, యప్సరసలనుం గాఠి
యపెట్టెను; కావున, నీవవశ్యంబు
వానింజంపవలయు.

అని, తాత్పర్యము.

వధార్థం వయ మాయాతా స్తస్య వైమునిభిస్సహ. ౨౩

సిద్ధగంధర్వయతౌశ్చ తత స్త్వాం శరణం గతాః

టీక॥ తస్య=ఆరావణునియొ
క్క (“వై” అనునది పాదపూరణా
ర్థము); వధార్థం=వధముకొ
ఱకు; సిద్ధగంధర్వయతౌశ్చ=సిద్ధు
లును గంధర్వులును యత్సులును; వ

యంచ=మేమును; మునిభిస్సహ=
మునులతోఁగూడ; ఆయాతాః=వ
చ్చినాము. తతః=అందుకై; శర
ణం=రక్షకుడవగు; త్వాం=నిన్ను;
గతాః=హిందితిమి.

౨౯౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితముః

స ౧౫

ఆరావణునివధముకొఱకు, యే, రత్నకుండగునిన్నుబొందితిమి.
 తుగంధరస్విధులును, మునులును, మే అని, తాత్పర్యము.
 మును, మీకడకు, వచ్చితిమి; అందుకై

త్వం గతిః పరమా దేవ సర్వేషాం న్నః పరంతప. ౨౮
 వధాయ దేవశత్రుణాం నృణాం లోకే మనః కురు

టీక || పరంతప = శత్రువులదపింప లోకమందు; మనః = మనస్సును; కు
 జేయునట్టి; దేవ = విష్ణుదేవుడా! రు = చేయుము,
 నః = మాకు; సర్వేషాం = అందఱ శత్రుంజయుండవగువిష్ణుదేవుఁ
 కు; త్వం = నీవు; పరమా = ముఖ్యమై డా! నీవు, మాకందఱకును, బరమగ
 న; గతిః = ఉపాయమవు; దేవశ తివి. రాక్షసులవధంబుకొఱకు, మను
 త్రాణం = రాక్షసులయొక్క; వ ప్య లోకంబున నవతరింప, నిచ్చ
 ధాధకం = వధముకొఱకు; నృ గొనుము. అని, దేవతలుచెప్పిరి.
 ణాం = మనుష్యులయొక్క; లోకే = అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్తస్తు దేవేశో విష్ణు స్త్రిదశపుంగవః. ౨౯
 పితామహపురోగాం స్తాన్ సర్వలోకనమస్కృతః
 అబ్రవీ త్త్రిదశాన్ సర్వాన్ సమేతాన్ ధర్మసంహితాన్. ౩౦

టీక || దేవేశః = దేవతలకుఁబ్ర తాన్ = చేరినవారును; ధర్మసం
 భువును; త్రిదశపుంగవః = దేవతల హితాన్ = ధర్మముతోఁగూడిన
 లో శ్రేష్ఠుఁడును; సర్వలోక నమ వారునగు; తాన్ = ఆ; పితామహ
 స్కృతః = సమస్తలోకంబులచేన పురోగాన్ = బ్రహ్మమొదలుగాఁ
 మస్కరింపఁబడినవాఁడునగు; విష్ణు గల; త్రిదశాన్ = దేవతలను; స
 స్తు = విష్ణుదేవుఁడును; ఏవం = ఇట్లు; ర్వాన్ = అందఱనుంగూచి; అబ్ర
 ఉక్తః = చెప్పఁబడినవాఁడై; సమే వీత్ = చెప్పెను.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౯౧

స ౧౫

దేవతలీప్రకారము దన్నుఁబ్బాగి గు,విష్ణుదేవుండు, ఆనదస్సునందుఁ
ధింపఁగా, దేవతావిభుండును, జేరియున్నధర్మిక్షులగు, బ్రహ్మ
దేవశ్రేష్ఠుండును, సమస్తలోకంబు మొదలైన, దేవతల నందఱుంబూచి,
లచే నమస్కరింపఁబడిన వాఁడున యిట్లునిచెప్పెను. అనితాత్పర్యము.

భయం త్యజత భద్రంవో హితార్థం యుధి రావణమ్
సపుత్రపౌత్రం సామాత్యం సమిత్రజ్ఞాతిబాంధవమ్. ౨౭
హత్వా కూరం దురాత్మానం దేవషీణాం భయావహమ్
దశవక్ష సహస్రాణి దశవక్ష శతానిచ. ౨౮
వత్స్య మిమానుషే లోకే పాలయక్ పృథివీమిమామ్

టీక || యూయం(అధ్యాహృతము)=మీరలు; భయం=వెఱపును; హం = వెఱపుఁబుట్టించువాఁడున
త్యజత=విడువుఁడు. భద్రం=మంగ యుద్ధమునందు; హత్వా=చంపి; ద
ళము; అస్తు(అధ్యాహృతము)=అ శ=పది; వక్షసహస్రాణి=వేల
గుఁగాక. వః=మీయొక్క; సీతా సంవత్సరంబులను; దశ=పది; వ
ర్థం= మేలుకొఱకు; సపుత్రపౌ షకశతానిచ= నూఱుసంవత్సరం
త్రం= కొడుకులుమనుమలతోఁగూ రులను (పదునొకండువేలసంవత్స
డినవాఁడును; సామాత్యం=చుత్తు రంబులనుట); ఇమాం=ఈ; పృథి
లతోఁగూడినవాఁడును; సమిత్రజ్ఞా వీం=భూమిని; పాలయక్=పాలిం
తిబాంధవం=స్నేహితులతోనుజ్ఞా పుచు; మానుషే=మనుష్యసంబంధి
తులతోను బంధువులతోనుం గూడి యగు; లోకే=భూలోకమందు; వ
నవాఁడును; కూరం=కూరుఁడు త్యామి=వాసముచేసెదను
ను; దురాత్మానం= దుష్టస్వభావ దేవతలారా! మీరలుభయంబు
ముగలవాఁడును; దేవషీణాం= విడువుఁడు; మీకుమంగళంబగుఁగా
దేవతలకునుబుష్టులకును; భయావ కఃమీమేలుకొఱకు, కూరుఁడై, దు

౨౯౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౧౫

ప్రస్వభావుండై, దేవతల ఋషుల | లనుం, జంపి, మనుష్యలోకంబున, నీ
వెఱపించుచున్న, రావణుని, వాని | ధూమిఁబాలింపుచుం, బదునొకండు
కొడుకులను, మనుమలను, మంతుల | వేలవత్సరంబు, లుండెదను. అని, చె
ను, మిత్రులను, జ్ఞాతులను, బంధువు | ప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఏవం దత్వా వరం దేవో దేవానాం విష్ణు రాత్నవాక్. ౨౯
మానుషే చింతయామాస జన్త భూమి మధాత్మనః

టీక॥ దేవః=సృష్టిస్థితి లయం | సుష్యలోకంబునందు; ఆత్మనః=త
బులచేఁ, గ్రీడించునట్టి ("దేవదేవ | నకు; జన్మభూమిం=పుట్టుటకుండ
నే" అనుధాతువునంబుట్టినది); ఆ | గుప్తానమును; చింతయామాస=ఆ
త్నవాక్=జీవాత్మలుగల (జీవాత్మ | లోచించెను.
లకాధారభూతుండైనయనుట; దే | సృష్టిస్థితిలయంబులం గ్రీడించు
నినెది గలిగి యున్నదో, దానికది | చు, సమస్తజీవాత్మలకు నాధార
యాధారమనుటస్పష్టము.) ; వి | భూతుండైయున్నవిష్ణుదేవుండీప్ర
ష్ణుః=విష్ణు దేవుండ; దేవానాం= | కారము దేవతలకు వరంబొసంగి,
దేవతలకు; ఏవం=ఈ ప్రకారము; వ | యంత, మనుష్యలోకంబునందు,
రం=వరమును; దత్వా=ఇచ్చి; అ | దానుబుట్టుటకుందగు నిరవునాలో
ధ = అటుపిమ్మట; మానుషే=మ | చించెను. అని, తాత్పర్యము.

తతః పద్మపలాశాక్షః కృత్వాత్మానం చతుర్విధమ్. ౩౦
పితరం రోచయామాస తదా దశరథ స్సృపమ్

టీక॥ తతః=అపిమ్మట; తదా= | ధం=నాలుగుభాగములు గలవానిఁ
అప్పుడు; పద్మపలాశాక్షః=తమ్మి | గా; కృత్వా=చేసికొని; నృపం=
తేకులవంటి కండ్లుగల విష్ణుదేవుం | రాజైన; దశరథం=దశరథుని; పిత
డు; ఆత్మానం=తన్ను; చతుర్వి | రం= తండ్రిని గా; రోచయామా

స=ఇచ్చించెను.

అంత, నవుడు, తమ్మిఱ్ఱోకులం
బోలునయనంబులు గలవిష్ణుదేవుఁ
డు, తన్నునాలుగుభాగములుగాఁ

జేసికొని, దశరథమహారాజుం దన

కుఁదండ్రిగా, నిచ్చించెను.

అని, తాత్పర్యము.

తతో దేవా స్సగంధర్వా స్సరుద్రా స్సాప్సరోగణాః

స్తుతిభి ర్దివ్య రూపాభి స్తుష్టువు ర్మధుసూదనమ్. ౩౧

టీక|| తతః=అపిమ్మట; సగంధ
ర్వాః=గంధర్వులతోఁగూడినవారు
ను; సరుద్రాః=రుద్రులతోఁగూడిన
వారును; సాప్సరోగణాః=అప్పర
సలసమూహముతోఁ గూడినవారు
నగు; దేవాః = దేవతలు; దివ్యరూ
పాభిః=దివ్యంబగునాత్మస్వరూపం
బుగుఱించిన; స్తుతిభిః=స్తోత్రముల

చేత; మధుసూదనం=“మధు”అను

రాక్షసునింజంపిన విష్ణుదేవుని, తుష్టు
వుః=స్తుతియించిరి.

అంత, గంధర్వులును, ఏకాదశరు
ద్రులును, దేవతలును, అప్పరసలు
ను, దివ్యాత్మవిషయకంబులగు స్తో
త్రంబుల, విష్ణుదేవునిం, బ్రస్తుతించిరి.
అని, తాత్పర్యము.

త ముద్ధతం రావణ ముగ్రతేజసం

ప్రవృద్ధదర్పం త్రిదశేశ్వరద్విషమ్

విరావణం సాధు తపస్వికంటకం

తపస్విరా ముద్ధర' తంభయావహమ్. ౩౨

టీక|| తం = ప్రసిద్ధుఁడును; ఉద్ధ
తం=గర్వించినవాఁడును; ఉగ్రతేజ
సం=భయంకరమగుపరాక్రమము
గలవాఁడును; ప్రవృద్ధదర్పం=వరబ
లంబున, వృద్ధిొందిన గర్వముగల
వాఁడును; త్రిదశేశ్వరద్విషం = దే

వేంద్రునకుశత్రువును; విరావణం=

లోకంబుల, మొఱలిడునట్లు సేయు
వాఁడును; తపస్వికంటకం=తపస్సు
సేయువారికి శత్రువును; (గనుకనే)
తపస్వినాం=తపస్సు సేయువారల
కు; భయావహం= వెఱపుగల్గించు

౨౯౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౧౫

వాఁడునగుఃతం = ఆ; రావణం =
రావణుని, సాధు = చక్క-గాఁడ౯
ర=ఉన్నా లనము సేయుము.

విష్ణు దేవుఁడా! సమ స్తలోకంబు
లంబ్రసిద్ధుఁడై; వరబలంబున, నినుమ
డించినగర్వంబుగలిగి, ఛయంకరంబ
గుసరాక్రమంబున లోకంబులనన్ని

యుమొఱివిడంజేయుచు, తపస్సు సే
యువారలకుశత్రువై, భయంబుఁబు
ట్టింపుచు, దేవేంద్రుని ద్వేషించి,
యుండు, నారావణుని, బుత్రపా
త్రాదినహితంబుగాఁ జంపుము.
అని తాత్పర్యము.

త మేవ హత్వా సబలం సబాంధవం
విరావణం రావణ మగ్ర్యపౌరుషమ్
స్వలోక మాగచ్ఛ గతజ్వర శ్చిరం
సురేంద్రగుప్తం గతదోషకల్మషమ్. ౩౩

టిక|| సురేంద్ర=దేవశ్రేష్ఠుఁడా!
సబలం = సైన్యముతోఁగూడినవాఁ
డును; సబాంధవం=బంధువులతోఁ
గూడినవాఁడును; విరావణం = లో
కంబుల, మొఱివిడునట్లు సేయువాఁ
డును; అగ్ర్యపౌరుషం = శ్రేష్ఠ మైన
మగఁటిమిగలవాఁడును, తం=ఆ; రా
వణమేవ=రావణునిమాత్రము(విభీ
షణునింజంపకయనుట); హత్వా=
చంపి; గతజ్వరః=పోయినవ్యధగల
వాఁడవై; చిరం = పురాతనమును,
గుప్తం=రహస్యమును; గతదోషక
ల్మషం=పోయినదోషంబులనుకల్మ

షముగలదియునగు; స్వలోకం=
వైకుంఠమును; ఆగచ్ఛ=పోందుము.
దేవశ్రేష్ఠుండవగువిష్ణుదేవుఁడా!
శ్రేష్ఠంబగుమగఁటిమిగలిగి, లోకం
బులన్నియు మొఱివిడం జేయుచు
న్న, యారావణునిమాత్రము, వాని
సైన్యములతోను బాంధవులతోనుం
జంపి, గతవ్యధుండవై, పురాతనం
బును, రహస్యంబును, నిదోషంబు
నగు, వైకుంఠమునకురమ్ము. అని, ఆ
దేవతలువిష్ణుదేవుని, స్తుతియించిరి.
అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యావే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, పంచదశ స్సగః.

ఇది, స్వప్తార్థము.

ఇది, పరమార్థక చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండపంచదశస్సగః టీక,
ముగిసినది.

ॐ

షోడశస్సర్గప్రారంభః.

తతో నారాయణో దేవో నియుక్త స్సురసత్తమైః
జానన్మపి సురానేవం శ్లత్త్వం వచన మబ్రవీత్. ౧

టీక॥ తతః=ఆ; దేవః=సృష్టిస్థి తిలయములచేర్చిడించునట్టి; నారా యణః=సృష్టికేఁబూర్వము, జలము లేస్తానముగాఁగల (సమస్తకారణ భూతుండగుననుట) విష్ణుదేవుఁడు; సురసత్తమైః=దేవశ్రేష్ఠులచే; ని యుక్తః = ప్రేరేపింపఁబడినవాఁ డై; జానన్మపి=ఎఱింగినవాఁడయ్యు ను; సురాన్=దేవతలనుగూచిఁ; ఏవం=ఇట్లు; శ్లత్త్వం=మధురంబైన;	వచనం=మాటను; అబ్రవీత్=పలి కెను. అంత, సృష్టిస్థితిలయంబులంగీ డించువాఁడును, సృష్టికేఁబూర్వము జలంబులశయనించియుండువాఁడు నగువిష్ణుదేవుండు, దేవతలచేఁబ్రా ధిఁతుఁడై, తనకురావణవధోపా యంబుఁదెలిసియున్నను, దేవతలం గూచిఁ, యిట్లుని, మధురంబగుమా టంజెప్పెను. అనితాత్పర్యము.

ఉపాయః కోవధే తస్య రావణస్య దురాత్మనః

యమహంతం సమాస్థాయ నిహన్యా మృషేకంటకమ్. ౨

౨౯౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.
స ౧౬

టీక అహం=నేను; యం=	యం=ఉపాయము; కః=ఏది?
ఏయూపాయమును; సమాస్థాయ=	ఏయూపాయంబునాశ్రయించి,
ఆశ్రయించి; ఋషికంటకం=ఋ	ఋషులకుశత్రుండగు నారావణు
షులశత్రువగు; తం=ఆరావణుని;	నింజంపగలనో, దుష్టస్వభావుండ
నిహన్యాం=చంపుదునో; దురాత్మ	గు రావణునివధంబునకై; యట్టి
నః=దుష్టస్వభావుండగు; తస్య=	యూపాయంబునాకుఁజెప్పవలయు
ఆ; రావణస్య=రావణునియొక్క;	ను. అనిపలికెను.
వధే=వధమునందు; సః=ఆ; ఉపా	అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్తా స్సురా స్సర్వే స్రత్యూచు ర్విష్ణు మవ్యయమ్

టీక సురాః=దేవతలు; స	దులు సెప్పిరి.
ర్వే=అందఱు; ఏవం=ఇట్లు; ఉ	ఈప్రకారము విష్ణుదేవుండఁ
క్తాః=చెప్పఁబడినవారలై; అవ్య	గఁగా, దేవతలందఱు, నాశరహి
యం=నాశములేని; విష్ణుం=విష్ణు	తుండగునావిష్ణు దేవున, కిట్లని, బదు
దేవునిఁగూచి; స్రత్యూచుః=బ	లువల్లిరి. అని, తాత్పర్యము.

మానుషీం తను మాన్ధాయ రావణం జహి సంయుగే. ౩

టీక మానుషీం=మనుష్యసం	హి=చంపుము.
బంధియగు; తనుం=దేహమును; ఆ	మనుష్యదేహంబునొంది, యుద్ధ
స్థాయ=పొంది; సంయుగే=యుద్ధ	మునందు, రావణుని, జంపుము.
మునందు; రావణం=రావణుని; జ	అని, తాత్పర్యము.

స హి తేపే తప స్తీవం దీర్ఘకాల మరిందమ

యేన తుష్టో భవ ద్భవక్తి లోకకృ ల్లోకపూర్వజః. ౪

టీక || అరిందమా = శత్రువులంజంపునట్టివిష్ణు దేవుఁడా! సః=ఆరావ

ఋణుడు; యేన=ఏతపస్సుచేతను; లోకకృత్=లోకంబులఁజేయువాఁడు
ను; లోకపూర్వజః = లోకంబులకన్నముందు పుట్టినవాఁడునగు; బ్రహ్మ=బ్రహ్మదేవుఁడు; తుష్టః=సంతసించినవాఁడు; అభవత్=అయె
నో; తీవ్రం=తీవ్రమగు; తత్(అధ్యాహృతము)=ఆ; తపః=తపస్సును;

దీర్ఘకాలం=బహుకాలము; తేవేహి = తపించెనుగదా!
ఆరావణుడు, బహుకాలము, తీక్షణంబగుతపస్సుచేసెను; దానంజేసి, లోకంబులకన్నముందు పుట్టినమస్తలోకంబులఁ బుట్టించునట్టిబ్రహ్మదేవుఁడుసంతసించినవాఁడయ్యెను.
అని, తాత్పర్యము.

సంతుష్టః ప్రదదౌ తస్మై రాక్షసాయ వరంప్రభుః

నానావిధేభ్యో ధూతేభ్యో భయన్నాన్యత్ర మానుషాత్. ౫

టీక|| ప్రభుః=వరంబులనిచ్చుటయందు సమర్థుఁడైన, బ్రహ్మదేవుఁడు; సంతుష్టః=సంతసించినవాఁడై; తస్మై=ఆ; రాక్షసాయ=రాక్షసుండగు రావణునికొఱకు; మానుషాత్=మనుష్యునికన్న; అన్యత్ర=ఇతరస్థలములందు; నానావిధేభ్యః=పలుదెఱుగులుగల; ధూతేభ్యః=ప్రాణులవలన; భయం=వె

ఱపు; న=లేదు; ఇతి(అధ్యాహృతము)=అని; వరం=వరంబును; ప్రదదౌ=ఇచ్చెను.

వరదానంబుల సమర్థుఁడగు బ్రహ్మదేవుఁడు, సంతసించి, ఆరావణాసురునకు, మనుష్యుఁడుతక్కఁదక్కినసమస్తభూతంబుల వలననుభయంబులేదని, వరంబొసంగెను.
అని, తాత్పర్యము.

అవజ్ఞాతాః పురా తేన వరదానే హి మానవాః

టీక|| పురా=మునుపు; వరదానే=వరముయొక్క(వరమును)యి

చ్చుటయందు; తేన=ఆరావణునిచేత; మానవాః=మనుష్యులు; అవజ్ఞా

౨౦౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౬

తాహి = అవమానింపఁబడిరిగదా! మునుపు, బ్రహ్మవరమిచ్చునట్టి కాలమునందు, నతండు, మనుష్యుల,	“వీరలెంతమాత్రము”. అని, యవమానబుద్ధితోఁజూచెను. అని, తాత్పర్యము.

ఏవం పితామహా తస్మా ద్వరం ప్రాప్య స దర్శితః. ౬

ఉత్సాదయతి లోకాన్ శ్రీయశ్చిప్యప కర్షతి

టీక॥ ఏవం = ఇట్లు; తస్మాత్ = అపకవకతి = అపహరింపుచున్నాఁడు. అ; పితామహాత్ = బ్రహ్మదేవునివలన; వరం = వరమును; ప్రాప్య = ఇట్లారావణుండు, బ్రహ్మదేవుని పొంది; సః = ఆరావణుండు; దపి = వలనవరంబునొంది, గర్వించి, ముతః = గర్వించినవాఁడై; లోకాన్ = ల్లోకంబులనశింపఁ జేయుచున్నాఁడు; శ్రీ = మూఁడింటిని; ఉత్సాదయతి = నశింపఁజేయుచున్నాఁడు. శ్రీయశ్చిపి = శ్రీలను; అని, తాత్పర్యము.	అపకవకతి = అపహరింపుచున్నాఁడు. ఇట్లారావణుండు, బ్రహ్మదేవుని వలనవరంబునొంది, గర్వించి, ముల్లోకంబులనశింపఁ జేయుచున్నాఁడు; శ్రీలనందలనుంజెఱగొనుచున్నాఁడు. అని, తాత్పర్యము.

తస్మా తస్య వధో దృష్టో మానుషేభ్యః పరంతప. ౭

టీక॥ తస్మాత్ = అందువలన; మానుషేభ్యః = మనుష్యులవలన; తస్య = ఆరావణునకు; వధః = చావు; దృష్టః = చూడఁబడినది (నిశ్చయింపఁబడినదనుట).	అందువలన, నారావణునకు, మనుష్యులవలనం, జావు, సిద్ధము. అని, దేవతలుచెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యేత ద్వచనం శ్రుత్వా సురాణాం విష్ణు రాత్నవాన్

పితరం రోచయామాస తదా దశ రథం నృపమ్. ౮

శ్రీమ ద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౯

స ౧౬

టీక॥ ఇతి = ఈ ప్రకారము; అత్త చ్చించెను.
 వాక్ = జీవులకాధార భూతుండై ఈ ప్రకారము, సమస్తజీవులకు
 న; విష్ణుః = విష్ణుదేవుడు; సురా నాధార భూతుండగు విష్ణుదేవుం
 డాం = దేవతలయొక్క; ఏతత్ = డు, దేవతలమాటలంతయువిని, య
 ఈ; వచనం = మాటను; శ్రుత్వా = ప్పుడు, మనుష్యరూపంబుననవతరిం
 విని; తదా = అప్పుడు; నృపం = రా ముటకు, దశరథమహారాజును, దన
 జైన; దశరథం = దశరథుని; పితరం = కుండండిగాఁ, గోరెను.
 తండినిగా; రోచయామాస = ఇ అని, తాత్పర్యము.

స చాప్య పుత్రో నృపతి స్తస్మిక్ కాలే మహాద్యుతిః
 అయజత్పుత్రియా మిష్టిం పుత్రేఘ్న రరిసూదనః. ౯

టీక॥ తస్మిక్ = ఆ; కాలే = కాల సు; అయజత్ = యజించెను.
 మండు; అపుత్రః = కొడుకులులేని ఆకాలమునందే, గొప్పకాంతిగ
 వాడును; మహాద్యుతిః = గొప్ప లిగిసమస్తశత్రువులంజంపునట్టియా
 కాంతిగలవాడును; అరిసూదనః = దశరథమహారాజును, దనకుఁగొడు
 శత్రువులంజంపువాడునుగ; సః = కులులేకుండుటం జేసి, కొడుకులంబ
 ఆ; నృపతిశ్చాపి = దశరథమహారా డయఁగోరి, పుత్రప్రదంబగుయాగ
 జను; పుత్రేఘ్నః = కొడుకులయంది ముఁజేసెను.
 చ్చగలవాడై; పుత్రియాం = కొడు అని తాత్పర్యము.
 కులఁగల్గించునట్టి; ఇష్టిం = యాగము

స కృత్వా నిశ్చయం విష్ణు రామంత్ర్యచ పితామహమ్
 అంతర్ధానం గతో దేవైః పూజ్యమానో మహర్షిభిః. ౧౦

టీక॥ సః = ఆ; విష్ణుః = విష్ణుదేవుఁ డ్వా = చేసి; పితామహంచ = బ్రహ్మ
 డు; నిశ్చయం = ఏర్పాటును; కృ దేవుని (చకారముచే) దేవతలను; ఆ

౩౦౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౬

మంత్ర్య=వీడ్కొని; దేవైః=దేవ
తలచేతను; మహాషిః=పూజ్యు
లగు ఋషులచేతను; పూజ్యమా
నః=పూజింపఁ బడుచున్నవాఁడై;
అంతర్ధానం = మఱుఁగుపాటు
ను; గతః=పోయెను.

అవిష్ణుదేవుండు “మనుష్యులయం
దేయవతరించెదను” అనినిశ్చయిం
చి, బ్రహ్మదేవునివీడ్కొని, దేవతల
చేతనుమహాఋషులచేతనుంబూజిం
పఁబడుచు, నంతర్ధానంబు, నొం
దెను. అని, తాత్పర్యము.

తతోవై యజమానస్య పావకా దతులప్రభమ్
ప్రాదుర్భూతం మహద్భూతం మహావీర్యం మహాబలమ్. ౧౧
కృష్ణరక్తాంబరధరం రక్తాస్యం దుందుభిస్వనమ్
స్నిగ్ధహర్యక్షతనుజ శ్మశ్రుప్రవరమూర్ధజమ్. ౧౨
శుభలక్షణ సంపన్నం దివ్యాభరణ భూషితమ్
శైలశృంగ సముత్సేధం దృష్టశార్దూల విక్రమమ్. ౧౩
దివాకర సమాకారం దీప్తానల శిఖోపమమ్
తప్తజాంబూనదమయీం రాజతాంత పరిచ్ఛదామ్. ౧౪

దివ్యపాయససంపూర్ణాం పాత్రీం పత్నీ మివ ప్రియామ్
ప్రగృహ్యవిఫులాందోర్భాగ్యం స్వయంమాయామయీమివ.౧౫

టీక॥తతః=అపిమ్మట; అతుల
ప్రభం=సరి లేనికాంతిగలదియును;
మహావీర్యం=గొప్ప పరాక్రమముగ
లదియును; మహాబలం=గొప్పబల
ము గలదియును; కృష్ణరక్తాంబరధ
రం = నలుపు నెఱుపునుంగలసినవ
స్త్రము ధరించినదియును; రక్తా
స్యం = ఎఱునిముఖముగలదియును;
దుందుభిస్వనం= భేరియొక్కధ్వని
వంటిధ్వనిగలదియును; స్నిగ్ధహార్య
క్షతసుజత్న శ్రుప్రవరమూర్ధజం ,
స్నిగ్ధ=సుందరములైన, హార్యక్ష=
సింహముయొక్క, తనుజ=వెండ్రు
కలవంటివెండ్రుకలును, శ్మశ్రుప్రవ
ర=శ్రేష్ఠములైన మీసములవంటిమీ
సములును, మూర్ధజం=తల వెండ్రుక
లవంటితల వెండ్రుకలునుంగలదియు
ను; శుభలక్షణసంపన్నం=మంగళ
కరంబులగు సాముద్రికలక్షణంబుల
తోఁ గూడినదియును; దివ్యాభరణ
భూషితం = స్వర్ణమునందుంబుట్టిన
యాభరణంబులచేసినలంకరింపఁబడి
నదియును; శైలశృంగసముత్సేధం=

పర్వతశృంగముయొక్క పొడవువం
టిపొడవుగలదియును; దృష్టశార్దూ
లవిక్రమం= గర్వించినపెద్దపులియొ
క్క పరాక్రమమువంటి పరాక్రమ
ముగలదియును; దివాకరసమాకా
రం=సూర్యునితోసమానంబగురూ
పముగలదియును; దీప్తానలశిఖోప
మం= మండుచున్ననిప్పుమంటతోస
మానమగునదియును; మహాత్ =
గొప్పదైన; భూతం = పురుషరూ
పంబగుభూతము; తప్తజాంబూన
దమయీం= కరకఁగఁజెట్టినబంగార
మువికారమైనదియును; రాజతాం
తపరిచ్ఛదాం=వెండిచేఁజేయఁబడి
నపైమూత గలిగినదియును; దివ్య
పాయససంపూర్ణాం= స్వర్ణము
నందుంబుట్టిన పాయసముచే నిండి
నదియును; మాయా మయీమివ
(స్థితాం) = మాయామయ మ
నునట్లున్నదియును; విఫులాం=పెద్ద
దియు నగు; పాత్రీం = కలశ
మును; ప్రియాం = ప్రియురాలగు;
పత్నీమివ= భార్యనుబోలె; స్వ

309 ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౬

యం=తానే; దోభ్యాం=బాహువులచేత; పరిగృహ్య=ఎత్తికొని; యజమానస్య=యాగముసేయుచున్నదశరథునియొక్క (“వై” అనునది పాదపూరణార్థము) ; పావకాత్= అగ్నిహోత్రమువలన; ప్రాదుర్భూతం=బయలు వెడలెను.

అంత, సరిలేనికాంతియొకటి క్రమంబును బలంబునుం గలిగి, ఎఱుపు నలుపునుం గలసినవస్త్రంబుగట్టి, యెఱ్ఱనిముఖంబును భేరిధ్వనిసమానంబగు కంఠధ్వనియునుం గల్గి, సింహకేశంబులం బోలినరోమంబులునుమీసంబులునుదల వెండ్రుకలును మనోహరంబులై ప్రకాశింప, శుభలక్షణసహితంబై, స్వర్గంబునందుంబు

ట్టినయాభరణంబులధరించి, పర్వతశృంగంబుంబోలెనమున్నతంబై, మదించిన పెద్దపులికి సాటియగుచు, సూర్యునితోను మండుచున్న నిప్పు మంటతోను సరివచ్చునాకారమునం జేజరిల్లు నొకగొప్పభూతము, పురుషరూపంబుతో, యాగముసేసే డునాదశరథుని యగ్నిహోత్రంబుననుండి, తత్తంబగు బంగారముతోఁజేయఁబడిన, వెండిమూతగలిగి, దివ్యపాయససూరణంబై, మా యామయంబోయన్న ల్లెన్నదగి యున్నయొక్కపాత్రమును, బియ్యభార్యంబోలె, బాహువులఁగదియంబట్టి, బయలు వెడలెను.

అని, తాత్పర్యము.

సమవేత్స్యా బ్రవీ ద్వాక్య మిదం దశరథం నృపమ్

ప్రాజాపత్యం నరం విద్ధి మా మిహ భ్యాగతం నృప. ౧౬

టీక॥ తత్ (అధ్యాహృతము)= ఆభూతము; నృపం=రాజైన; దశరథం=దశరథుని; సమవేత్స్య=చూచి; “నృప=రాజా! ఇహ=ఇచ్చటికి; అభ్యాగతం=వచ్చిన; మాం=న

న్న; ప్రాజాపత్యం=ప్రాజాపతియొద్దనుండివచ్చిన; నరం=పురుషునిఁగా; విద్ధి=తెలిసికొనుము” ఇదం=ఈ; వాక్యం=మాటను; అబ్రవీత్=చెప్పెను.

అభూతము, దశరథమహారాజుంబూచి, “రాజా ! ఇచ్చటికి వచ్చిననన్ను బ్రజాపతియొద్దనుండి వచ్చినపురుషునిగా నెఱుంగుము” అనిచెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

తతః పరం తదా రాజా ప్రత్యువాచ కృతాంజలిః
భగవన్ స్వాగతం తేఽస్తు కిమహం కరవాణి తే. ౧౭

టీక|| తతః పరం = అపిమ్మట; తదా = అప్పుడు; రాజా = దశరథమహారాజు; కృతాంజలిః = చేయబడిన చేమోడ్పు గలవాడై; “భగవన్ = భగవంతుడా ! తే = నీకు; స్వాగతం = సుఖముతోడిరాక; అస్తు = అగుగాక ! తే = నీకు; అహం = నేను; కిం = ఏమి; కరవాణి = బదులుచెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

అథో పున రిదం వాక్యం ప్రాజాపత్యో నరోబ్రవీత్

టీక|| అథో = అపిమ్మట; ప్రాజాపత్యో = అపిమ్మట, బ్రజాపతియొద్దనుండి వచ్చినపురుషుడు; పునః = మఱి; ఇదం = ఈ; వాక్యం = మాటను; అబ్రవీత్ = దశరథునిగూచి, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

రాజ స్మర్చ యతా దేవా నద్య ప్రాప్త మిదం త్వయా. ౧౮

టీక|| రాజన్ = దశరథమహారాజా ! దేవాన్ = దేవతలను; అర్చయా = పూజించుచున్న; త్వయా = నీచే; అద్య = ఇప్పుడు; ఇదం =

౩౦౪ ప్రతిపదాండ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౬

ఈపాయసము; ప్రాప్తం=పొందఁ చితివి, కావున, నీపాయసం, బి
బడినది. ప్పడు, నీకుఁబ్రాప్తించినది.

దశరథమహారాజా! నీవు, యా అని, తాత్పర్యము.
గంబులచే దేవతలందృష్టినొందిం

ఇదంత నృసశౌర్దూల పాయసం దేవనిర్మితమ్
ప్రజాకరం గృహణ త్వం ధన్య మారోగ్య వర్ధనమ్. ౧౯

టీక॥ నృపశౌర్దూల= రాజ యసమును మాత్రము; త్వం=నీవు;
శ్రేష్ఠుఁడా! దేవనిర్మితం=దేవ గృహణ=స్వీకరింపుము.
తలచేనిమిఁపఁబడినదియును; ప్ర రాజశ్రేష్ఠుఁడా! దేవతలచేని
జాకరం=సంతానమును గల్గించున మిఁపఁబడి, సంతానప్రదంబై, ధ
దియును; ధన్యం=ధనమునిచ్చునది న్యంబై, యారోగ్యమును వృద్ధిబొం
యును; ఆరోగ్యవర్ధనం=ఆరో దించునదియై, యుండు, నీపాయ
గ్యమును వృద్ధిబొందించునదియున సంబును మాత్రము, నీవు, తప్పక, స్వీ
గు; ఇదం=ఈ; పాయసంతు=పా కరింపుము. అని తాత్పర్యము.

భార్యాణా మనురూపాణా మశ్నీతేతి ప్రయచ్ఛవై
తాసు త్వం ప్రాప్స్యసే పుత్రాన్ యదర్థం యజసేన్యప. ౨౦

టీక॥ నృప=రాజా; అనురూ యాగము సేయుచున్నావో; తాన్
పాణాం=సజాతీయలగు భార్యా (అధ్యాహృతము)=ఆ; పుత్రాన్=
ణాం=భార్యలకు; అశ్నీత=భోజన కొడుకులను; తాను=ఆభార్యలం
ముసేయుఁడు; ఇతి=అని; ఉక్త్వా= దు; ప్రాప్స్యసే=పొందఁగలవు.
(అధ్యాహృతము) చెప్పి; ప్రయ రాజా! ఈపాయసంబును, స
చ్ఛ=ఇమ్ము (“వై” అనునదిపాద జాతీయలగు క్షత్రియ జాతీయభా
పూరణార్థము); త్వం=నీవు; య ర్యలకు “భుజింపుఁడు” అని, చెప్పియి
దధణం=ఎవరికొఱకు; యజసే= మ్ము; (విజాతీయలగు వైశ్యాదిభార్య

లకిష్వకుముః) దీనింగుడుచుటవలన | లంబడసేదవు. అని, చెప్పెను.
ఆభార్యలందు, నీవిష్ట, డేవరికొఱ | అని, తాత్పర్యము.
కుయాగము సేసెదవో, అట్టిపుత్రు

తథేతి నృపతిః ప్రీత శ్శిరసా ప్రతిగృహ్య తామ్
పాత్రీం దేవాన్నసంపూర్ణాం దేవదత్తాం హిరణ్మయీమ్. ౨౧

టీక|| నృపతిః = మనుష్యులకుఁ | నవాఁడు; అభవత్ (అధ్యాహృత
బ్రభువైనదశరథుఁడు; తథేతి = ఆలా | ము) = ఆయెను.
గేయని; దేవాన్నసంపూర్ణాం = దశరథమహారాజు, ఆలాగేయని
దేవతలయొక్క యన్నముచే నిండి | చెప్పి, దేవాన్నముతోనిండియున్న
యున్నదియును; దేవదత్తాం = దేవ | దియు, దేవతలచేనివ్వబడినదియు,
తలచేనివ్వబడినదియును; హిరణ్మ | బంగారుతోఁ జేయబడినదియున
యీం = బంగారువికారమైనదియు | గు, నాకలశమునుశిరస్సుచే, నమ్రుఁ
నగు; తాం = ఆ; పాత్రీం = కలశము | డై, పుచ్చుకొని, సంతసించెను.
ను; శిరసా = శిరస్సుచేత; ప్రతిగృ | అని, తాత్పర్యము.
హ్య = స్వీకరించి; ప్రీతః = సంతసించి

అభివాద్య చ త స్మృత మద్భుతం ప్రియదర్శనమ్
ముదా పరమయా యుక్త శ్చకారా భిప్రదక్షిణమ్. ౨౨

టీక|| సః (అధ్యాహృతము) = | ర్శనము గలదియునగు; తత్ = ఆ ;
ఆదశరథుఁడు; పరమయా = మిక్కిలి | భూతం = భూతమును; అభివాద్య
యధికమైన; ముదా = సంతోషము | చ = నమస్కరించియు; అభిప్రదక్షి
తో; యుక్తః = కూడినవాఁడై; ఆ | ణం = చుట్టుంబ్రదక్షిణము; చకార =
ద్భుతం = ఆశ్చర్యకరమును; ప్రియద | చేసెను.
ర్శనం = సంతోషముగలిగించునట్టిద | ఆదశరథుఁడు, పరమసంతోష

30౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౬

మనొంది, ఆశ్చర్యకరుండును, బ్రహ్మజ్ఞముచేసెను.
యదర్థనుండు నగునాప్రాజాపత్య అని, తాత్పర్యము.
పురుషుననుసగించి, చుట్టునుంబ

తతో దశరథః ప్రాప్య పాయసం దేవనిర్మితమ్

బభూవ పరమప్రీతః ప్రాప్య విత్త మివాధనః. ౨౩

టీక॥ తతః = ఆపిమ్మట; దశరథః = దశరథుండు; దేవనిర్మితం = దేవతలచే నిర్మింపఁబడిన ; పాయసం = పాయసమును; ప్రాప్య = పొంది; విత్తం = ధనమును; ప్రాప్య = పొంది; అధనఇవ = ధనములేనివాఁడువలె; పరమప్రీతః = మిక్కిలియధి
కముగా సంతసించినవాఁడు; బభూవ = ఆయెను.
అంత, దశరథుండు, దేవనిర్మితంబగు పాయసంబునొంది, ధనమునొందినదరిద్రుండుంబోలె, మిక్కిలియధికముగా సంతసించెను.
అని, తాత్పర్యము.

తతస్త దద్భుతప్రఖ్యం భూతం పరమ భాస్వరమ్

సంవర్తయిత్వా తత్కర్త తత్రైవాం తరథీయత. ౨౪

టీక॥ తతః = ఆపిమ్మట; అద్భుతప్రఖ్యం = ఆశ్చర్యకరంబగునాకారము గలదియును; పరమభాస్వరం = మిక్కిలి యధికముగాఁ బ్రకాశించునదియునగు; తత్ = ఆ, భూతం = భూతము; తత్ = ఆ; కర్త = కార్యమును; సంవర్తయిత్వా = ముగించి; తత్రైవ = అచ్చటనే; అంతరథీయ
త = మఱుఁగు పాటునొంచెను.
అంత, నద్భుతంబగునాకారంబునుంబరమంబగు కాంతియునుంగల, ఆ ప్రాజాపత్యపురుషుండు, పాయసమునిచ్చటముగియగానే, అచ్చటనే, యంతర్ధానంబునొంచెను.
అని తాత్పర్యము.

హర్షరశ్శిభి రుద్ధ్యోతం తస్యాంతఃపుర మాబభౌ
శారదస్యా భిరామస్య చంద్రస్యేవ నభోంశుభిః. ౨౫

టీక॥ హర్షరశ్శిభిః = సంతోష
ముచేతఁ గలుగుకాంతులచేత; ఉ
ద్ధ్యోతం = వ్యాపించుచున్నప్రకాశ
ముగల; తస్య = ఆదశరధమహారాజు
యొక్క; అంతఃపురం = అంతిపుర
ము; శారదస్య = శరద్భతువునందుఁ
బుట్టినవాఁడును; అభిరామస్య = ప్ర
కాశించు చున్నవాఁడునగు; చంద్ర
స్య = చంద్రునియొక్క; అంశుభిః = కి
రణములచేత; ఉద్ధ్యోతం (అధ్యా
హృతము) = వ్యాపించుచున్నప్రకా
శముగల; నభభిః = ఆకాశమువలె;
ఆబభౌ = మిక్కిలిప్రకాశించెను.

సంతోషంబునం గల్గుకాంతుల
చేవెలుంగుచున్న యాదశరధునంతి
పురము, శరత్కాలము నందలిచం
ద్రుని కాంతులచే వెలుంగునాకాశ
ముంబోలెఁబ్రకాశించెను.

అని, తాత్పర్యము.

సంతోషము “తెల్లనిది” అని, కవి
సంకేతము, పుత్రప్రదంబగుపాయ
సము దొరకొనుటంజేసి, యాదశర
ధునియంతఃపురస్త్రిలు, మిగుల, సం
తసించిరి.

అని, భావము.

సోఽంతఃపురం ప్రవిశ్యైవ కౌసల్యా మిద మబ్రవీత్
పాయసం ప్రతిగృహ్ణీష్వ పుత్రీయం త్వద మాత్మనః. ౨౬

టీక॥ సః = ఆదశరధుఁడు; అం
తఃపురం = అంతిపురమును; ప్రవి
శ్యైవ = ప్రవేశించినంతనే; కౌస
ల్యాం = కౌసల్యనుగూర్చి; ఆత్మనః =
నాకు; పుత్రీయం = కొడుకులనుగ
ల్గించునట్టి; ఇదం = ఈ; పాయసం
తు = పాయసమునుమాత్రము; ప్రతి

గృహ్ణీష్వ = పుచ్చుకొనుము. ఇదం =
ఈమాటను; అబ్రవీత్ = పలికెను.

ఆదశరధుండంతిపురముప్రవేశిం
చి, “ నాకుఁబుత్రప్రదంబగు, నీపా
యసమును దప్పకపుచ్చుకొనుము”
అని, కౌసల్యకుఁజెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

కౌసల్యాయై నరపతిః పాయసార్థం దదౌ తదా
అర్థా దర్థం దదౌచాపి సుమిత్రాయై నరాధిపః, ౨౭
కైకేయ్యై చావశిష్టార్థం దదౌ పుత్రార్థ కారణాత్
ప్రదదౌ చావశిష్టార్థం పాయసస్యా మృతోపమమ్. ౨౮
అనుచింత్య సుమిత్రాయై పునరేవ మహీపతిః
ఏవంతాసాం దదౌరాజా భార్యారణంపాయసంపృథక్. ౨౯

టీక॥ తదా=అప్పుడు; పుత్రార్థకారణాత్=పుత్రుండనుప్రయోజనముయొక్క నిమిత్తము; నరపతిః=మనుష్యులకుఁబ్రభువైనదశరథుఁడు; కౌసల్యాయై=కౌసల్యకొఱకు; పాయసార్థం=పాయసముయొక్క సగమును ; దదౌ=ఇచ్చెను. నరాధిపః=మనుష్యులకుఁబ్రభువైనదశరథుఁడు; సుమిత్రాయై చాపి = సుమిత్రకొఱకును; అర్థాత్=మిగిలినసగమునుండి; అర్థం=సగమును(నాలవభాగముననుట); దదౌ=ఇచ్చెను. కైకేయ్యైచ=కైకేయికొఱకును; అవశిష్టార్థం=మిగిలిననాలవభాగముయొక్క సగమును(ఎనిమిదవభాగముననుట); దదౌ=ఇచ్చెను. మహీపతిః=ఘామికిఁబ్రభువగుదశరథుఁడు ; అనుచింత్య=అటోచించి; పునరేవ=చుఱలనే; సుమిత్రాయై=సుమిత్రకొఱకు; తాత్రాయై=సుమిత్రకొఱకు; పాయసస్య=పాయసముయొక్క; అమృతోపమం=అమృతముతోసమానముగు; అవశిష్టార్థంచ=కైకేయికివ్వఁగామిగిలిననాలవభాగములోనిసగమును(ఁడవదియగు నెనిమిదవభాగముననుట) ప్రదదౌ=ఇచ్చెను. రాజా=దశరథమహారాజు; ఏవం=ఈప్రకారము, తాసాం=ఆ; భార్యారణం=భార్యలకు; పాయసం=పాయసమును; పృథక్=వేరువేరుగా; దదౌ=ఇచ్చెను.	అప్పుడు, దశరథమహారాజు, సంతానముగలుగుటకై, యాపాయసంబులో, సగము, కౌసల్యకిచ్చెను; యామిగిలినసగములో సగమును మిత్రకొసంగెను; సుమిత్రకివ్వఁగా మిగిలినదానితో సగముకైకేయికిఁదెను; ఆవెనుక, సుమిత్ర కైకేయికున్న

శ్రీమ ద్రామాయణము * బాలకాండము. ౩౦

స ౧౬

నెచ్చగా భుజింప నహుకరాని
యాలోచించి, మఱలనాకైకేయి
కివ్వఁగామిగిలినపాయసమును, సు
మిత్రకొసంగెను; ఈప్రకారము, ద
శరధమహారాజు, భార్యలకుఁ బా
యసమునుబంచిపెట్టెను.

అనఁగా, పాయసములో, సగ
ముకొసల్యకును, నాలవపాలునుమి
త్రకును, ఎనిమిదవపాలుకైకేయికిని
మఱలనా మిగతయెనిమిదవపాలు
నుసుమిత్రకిచ్చెను.

అని, తాత్పర్యము.

ఇట్లు, మహేశ్వరతీర్థఁగోవింద
రాజులువ్యాఖ్యానముసేసిరి. ముని
భావప్రకాశికాకారులుమాత్రము,
మఱియొక విధంబునను వ్యాఖ్యాన
ముచేసిరి.

విశేషార్థములు. — తదా=అ
ప్పుడు; పుత్రార్థకారణాత్=పు
త్రప్రయోజననిమిత్తము; నరపతిః=
దశరథమహారాజు; కొసల్యాయై=
కొసల్యకొఱకు; పాయసార్థకం=
పాయసముయొక్క సగమును; ద
దౌ=ఇచ్చెను. నరాధిపః=దశరథమ
హారాజు; సుమిత్రాయైచాపి=సుమి
త్రకొఱకును; శేషస్య(అధ్యాత్మత

ము)=కొసల్యకివ్వఁగా మిగిలినసగ
ముయొక్క; అర్థాత్ = సగము
నుండి (నాలవభాగమునుండియను
ట); అర్థకం=సగమును (ఎనిమిదవ
భాగమును); దదౌ=ఇచ్చెను. కైకే
య్యైచ=కైకేయికొఱకును; అవశి
ష్టార్థకం=కొసల్యకివ్వఁగామిగిలిన
సగములో సుమిత్రకిచ్చుటకురెండు
భాగములుచేసినసగముపొఁగా, మి
గిలినసగమును (నాలవభాగమునను
ట); దదౌ=ఇచ్చెను; మహీపతిః=ద
శరథుఁడు; అనుచింత్య=ఆలోచిం
చి; పునరేవ = మఱలనే; సుమిత్రా
యై=సుమిత్రకొఱకు; అమృతోప
మం= అమృతముతోసమానమగు;
పాయసస్య=పాయసముయొక్క;
అవశిష్టార్థంచ=పూర్వము, సుమిత్ర
కిచ్చుటకుఁగా రెండుభాగములుచేసి
ననాలవభాగములో, నపుడుసుమి
త్రకివ్వఁగామిగిలినసగమును (రెండ
వదియగు నెనిమిదవ భాగమునను
ట); ప్రదదౌ=ఇచ్చెను. రాజా=ద
శరథుఁడు; ఏవం=ఇట్లు; తాసాం=
ఆభార్యుఁడం=భార్యలకు; పా
యసం=పాయసమును; పృథక్=
వేఱువేఱుగ; దదౌ=ఇచ్చెను.

౩౧౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౬

అప్పుడు, దశరథమహారాజు, సంతానము గలుగుటకై, కౌసల్యకుం, బాల్యములో సగమునిచ్చెను; సుమిత్రకుమిగిలిన సగములోని సగములో సగము (ఎనిమిదవభాగమును) నిచ్చెను; సుమిత్రకుం గావిభజించబడిన నాలవపాలు గాక మిగిలిన నాలవపాలును, గైకేయికిచ్చెను; పూర్వమొననాలవపాలు విభజించి యందు సగమును సుమిత్రకివ్వగా మిగిలిన సగమును (రెండవదియగు నెనిమిదవభాగమును) మఱల, సుమిత్రకేయిచ్చెను. అనఁగా; కౌసల్యకుం బాల్యములో సగమునిచ్చెను; సుమిత్రకేనిమిదవపాలిచ్చెను; గైకేయికినాలవపాలిచ్చెను; మిగిలిన యెనిమిదవభాగమును మఱల సుమిత్రకేయిచ్చెను. అని, తాత్పర్యము. వీరే, పురాణాంతరవిరోధంబు పరిహరించుటకై, మఱియొకవిధంబునను, వ్రాసిరి. — తదా; పుత్రార్థకారణాత్; నరపతిః; కౌసల్యమై; పాయసార్థం=దదౌ. (ఇది సమానార్థకము) నరాధిపః=దశరథుండు; సుమిత్రామైచాపి=సుమిత్రకొఱకును; అర్ధాత్=కౌసల్యకి	వ్వంబడిన సగముననుండి; అర్ధం=సగమును; దదౌ=ఇచ్చెను. గైకేయ్యిచ్చెను; అవశిష్టార్థం=పూర్వముకౌసల్యసుమిత్రలకివ్వగా మిగిలిన సగములో సగమును; దదౌ=ఇచ్చెను; సుహిపతిః=దశరథుండు, అనుచింత్య=అలోచించి; పునరేవ=మఱలనే; సుమిత్రామై=సుమిత్రకును; అవశిష్టార్థంచ=సగములో సగముకై కేయికివ్వగా మిగిలిన సగమును; ప్రదదౌ=ఇచ్చెను. అప్పుడు, దశరథుండు మొదట, కౌసల్యకుం, బాల్యములో సగమునిచ్చెను; కౌసల్యకిచ్చిన సగములో సగముదీసి సుమిత్రకిచ్చెను; మిగిలిన సగములో సగమును గైకేయికిచ్చెను. అంతసవశిష్టంబగు నాలవపాలును, సుమిత్రకేయిచ్చెను. అనఁగా, కౌసల్యకునాలవపాలును, సుమిత్రకునాలవపాలును, గైకేయికినాలవపాలును, మిగిలిన నాలవపాలును మఱల, సుమిత్రకునిచ్చెను. అని, తాత్పర్యము. విచారము. — “ఋశ్యశృంగవసిష్ఠా భ్యామనుజ్ఞాతో దదౌహరిః, కౌసల్యమై సగైకేయ్యై అర్ధమర్ధం

ప్రయత్నతః. తతస్సుమితా సం
పాప్రాజిఘ్నతుః పాత్రికించరుం,
కౌసల్యాతుస్వభాగాధృం దదౌత
వై ముదాన్వితా. కైకేయాచ
స్వభాగాధృందదౌప్రీతిసమన్వితా.”
(ఆదశరథుండు, ఋశ్యశృంగవసిష్ఠు
లవలననన్తు నొంది పాయసమును,
గౌసల్యకును కైకేయికిని సగముసగ
ము గాఁబంచి పెట్టెను; అప్పుడు, పు
త్రప్రదంబగు పాయసంబుగ్రహిం
పనిచ్చుగొని, సుమిత్రయువచ్చెను;
కౌసల్య, సంతోషముతోఁ, దనభాగ
ములో సగము సుమిత్రకొసంగెను;
కైకేయియును, బ్రీతితోఁగూడినదై,
తనభాగములో సగము, సుమిత్రకి డె
ను.) అనునధ్యాత్మ రామాయణమం
దలి పాయసవిభాగ ఘట్టమందు, పా
యసమంతయు సరిగా రెండుభాగ
ములు చేసి, దశరథుండు, కౌసల్య
కైకేయులకొసంగినట్లును, అంతనా
కౌసల్యకైకేయులు, తమతమభా
గములలో సగముసగముదీసి, సుమి
త్రకిచ్చినట్లును, జెప్పఁబడియున్నది.
ఇచ్చట, ఈయధ్యాత్మ రామాయణ
మునకును, మహేశ్వరతీర్థగోవింద
రాజులవారు చేసిన, వ్యాఖ్యానమున

కునువిరోధముస్పష్టముగానగుపడు
చున్నది. గోవిందరాజులవారుమా
త్రము, పురాణాంతరి విరోధము, క
ల్పభేదముకల్పించి, పరిహరింపఁదగి
నదనివచించిరి. మునిభావ ప్రకాశి
కాకారు, వీయధ్యాత్మ రామాయ
ణవచన విరోధ పరిహారంబునకై
యే, రెండవయర్థము, వ్రాసినట్లుగు
పడుచున్నది. అయినను, అందు, కౌ
సల్యదులు భుజించిన పాయసభా
గనిర్ణయవిషయమునందుమాత్రము
విరోధము లేదుగాని, యధ్యాత్మ
రామాయణంబునందు సుమిత్రకుఁ
గౌసల్యకైకేయులు పాయసముని
చ్చినట్లు చెప్పఁబడియున్నందునను,
వీరివ్యాఖ్యానంబునదశరథుఁడేసుమి
త్రకునుంచాయసమునిచ్చెననియేర్ప
డినందువలనను, బాయసప్రదాత్య
భేదవిరోధముమాత్రముజూగరూక
మగుచున్నది. ఐనను, భిన్నగ్రంథము
లకుస్వల్పవిరోధంబుననేమియుదో
షంబు లేదు. వత్సమాణప్రకారం
బున వ్యాఖ్యానంబుచేసిన నావిరో
ధంబునుం బరిహరింపఁబడు.

తదా=అప్పుడు; పుత్రార్థకార
ణాత్=పుత్రప్రయోజననిమిత్తము;

309 ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౬

నరపతిః = దశరథుఁడు; కాసల్య యై = కాసల్యకొఱకు; పాయసా ధఁ = పాయసములో సగపాలు ను; దదౌ = ఇచ్చెను. నరాధిపః = దశరథుఁడు; అధాత్ = కాసల్యకిచ్చినసగమునుండి; అధఁ = సగమును; సుమిత్రామైచాపి = సుమిత్రకొఱకును; దదౌ = ఇచ్చెను. కైకేయ్యైచ = కైకేయికొఱకును; అవశిష్టాధఁ = కాసల్యసుమిత్రలకివ్వఁగామిగిలిన సగపాలును; దదౌ = ఇచ్చెను. మహీపతిః = దశరథుఁడు; అనుచింత్య (అధ్యాత్మ రామాయణములో, “ఋశ్యశృంగ వసిష్ఠులవలన ననుజ్ఞ నొంది” యని యుండుటవలన) = ఋశ్యశృంగవసిష్ఠులతోనాలోచించి, పునరేవ = మఱలనే; సుమిత్రాయై = సుమిత్రకొఱకు; అవశిష్టార్థం = పూర్వముకాసల్యసుమిత్రులకివ్వఁగామిగిలి యావెనుకఁగైకేయికివ్వఁబడిన సగములోసగము; ప్రదదౌ = ఇచ్చెను.

దశరథుఁడు, మొదట, గౌసల్యకుఁబాయసములో సగముదీసియిచ్చెను; మఱలఁ గౌసల్యకిచ్చినసగములో సగము దీసి, సుమిత్ర

కిచ్చెను; అందుమిగిలినదానిగౌసల్యకొసంగెను; అంతఁగౌసల్యసుమిత్రలకివ్వఁగామిగిలినసగమునుగైకేయికిచ్చెను; సుమిత్ర కిద్దఱుకొడుకులుపుట్టదగి యుండుట నెఱింగిన ఋశ్యశృంగవసిష్ఠులప్రేరణచే, కైకేయికిచ్చినసగములో, సగముదీసి, మఱల సుమిత్రకొసంగెను.

అని, తాత్పర్యము.

అధ్యాత్మ రామాయణమునందు, ఋశ్యశృంగవసిష్ఠులుచెప్పినరీతింబట్టి, దశరథుఁడు, పాయసమునంతయుఁ బంచిపెట్టినట్లును, వారలుసుమిత్రకిచ్చినట్లును, శిష్టబడియున్నదిగదా! కాసల్య కైకేయులు, దీఘదశులగు ఋశ్యశృంగవసిష్ఠుల యాజ్ఞాప్రకారము తమభతఁయగుదశరథుండు తమకిడిన, దివ్యపాయసంబులోఁబఱియొజ్జలెకయే, కొంతభాగమును, సుమిత్రకొసంగుటకు, సాహసింపలేరు; కావున, దశరథునియొజ్జంబట్టియే, వారలట్లు చేసియుందురు. దశరథుండును, ఋశ్యశృంగ వసిష్ఠాజ్ఞానువతిఁ కావున, వారి యనుమతింబట్టియే, భార్యల కట్లాజ్ఞాపించి

యందును. కాబట్టి; “దశరథుఁడు, మొదట, గౌసల్యాకై కేయలకుఁ బాయసం బంతయుఁబంచిసెట్టి, ఋశ్యశృంగవసిష్ఠులు, దీర్ఘదర్శులు కావున, సుమిత్రయందద్దఱుకొడుకులుగల్గుటెఱింగి, తన్నుఁ బ్రేరేపింపఁ గా, సుమిత్రకు క్షరీతినిచ్చునట్లు, గౌసల్యాకై కేయలకాజ్ఞాపించిన, వారలట్లుచేసిరి.” అని, యధ్యాత్మరామాయణవచనంబునకభిప్రాయము.

సుమిత్రకుఁ, గౌసల్యాకై కేయలు, పాయసంబునిచ్చినప్పటికిని, వారలు, దశరథుని యాజ్ఞచొప్పుననే యిచ్చుటంబట్టి, దశరథుండిచ్చినట్లే, యగుచున్నది. కావున, ఈరామాయణంబునకును, అధ్యాత్మరామాయణంబునకు, విరోధం, బేమియు, లేదనుట, స్పష్టము.

ఇంక, నీరామాయణంబుననే, యుక్తార్థంబునకు, విరుద్ధంబులగునట్లు కనుపడుచున్నవచనంబులయభిప్రాయమువివరింపఁబడుచున్నది.

అష్టాదశసర్గమందు, “కౌసల్యా జనయ ద్రామం సర్వ లక్షణ సంయుతం, విష్ణోరధకాంఠహాభాగం పుత్రమైత్వాకవర్ధనం. భరతో

నామకై కేయ్యం జజ్ఞేసత్యపరాక్రమః, సాక్షాద్విష్ణో శ్చతుర్భాగస్స రైవస్సముదితో గుణైః. అథలక్ష్యణ శత్రుఘ్నా సుమిత్రా జనయత్సుతా, వీరౌసర్వాస్త్రకుశలౌవిష్ణోరధకాసమన్వితౌ.” అని, రామఁడు, విష్ణుపుత్రౌనర్థభాగమనియు, భరతుఁడుచతుర్భాగమనియు, లక్ష్యణశత్రుఘ్నులు అర్థభాగమనియుఁ జెప్పఁబడియున్నది, పాయసమునుభార్యలందఱు సమముగా భుజించియున్నట్లైన, రామాదులయందు, విష్ణ్వంశంబును, సమముగా నేయుండును; “చతుర్భాగః” అనుటకు, అష్టమాంశంబుని, మహేశ్వర తీర్థగోవింద రాజులు వ్యాఖ్యానము సేసియుండుటంబట్టి, భరతుఁడు మాత్రమష్టమాంశమని, యేర్పడుచున్నది; మరియు, రామఁడు అర్థభాగమును, లక్ష్యణశత్రుఘ్నులు, క్రమంబున (ఇచ్చటి యధికాశబ్దమునకు అంశపర్యాయముగా వ్యాఖ్యానము సేయఁబడియుండుట వలన) చతుర్ధాష్టమాంశంబులనియు, నిశ్చితమగుచున్నది. పాయసవిభాగము సమముగా నున్నప్పు, డిచ్చటమాత్రము వి

ష్ట్యంశంబుసమముగాకయుండుట, పూర్వగ్రంథమునకు, విరుద్ధమగుచున్నది. అని విరోధోపన్యాసము. ఇక, సమాధానమువ్రాయఁబడుచున్నది.

రాముఁడు, విష్ణువులోనధర్మభాగంబగుటయు, భరతుండష్టమభాగంబగుటయు, లక్ష్మణశత్రుఘ్నులు, క్రమంబునఁ, జతుర్థాష్టమభాగంబులగుటయు, సిద్ధాంతితార్థమే పాయస విభాగంబు ననుసరించి యంశస్థితి సుండవలయునని, నియమంబేమియులేదు. పాయసము, ఋశ్యశృంగ మహామునిచేఁజేయింపఁబడిన పుత్రీయేష్టిప్రభావంబున, లబ్ధంబైనది. కావుననే “అధోపునరిదం వాక్యం ప్రాజాపత్యో నరోబ్రహ్మణీ, రాజన్నపయతాదేవా నద్యప్రాప్తమిదంత్యయా” (పిమ్మటఁ బ్రాజాపత్యుండగుపురుషుఁడు “దశరథుఁడా ! దేవతల యజించునట్టి నీచేతనీ పాయసంబిప్పుడు లబ్ధంబయ్యె, దేవతలయజించుటయనఁ

గాయాగముసేయుట) అని, యాగముసేయుటవలననే పాయసంబు దొరకొనెనని చెప్పఁబడియున్నది. రామాదుల యందు, దేవతాప్రాధికృతుండై విష్ణుదేవుండవరించుటంజేసి, విష్ణు దేవుని యంశంబులు సన్నివిష్టంబులయ్యె. దీసికిని, దానికి, నేమియు, సంబంధంబుండునట్లు, గ్రంథంబువలనం గానరాదు. “కృత్వా త్సానం చతుర్విధం” (విష్ణుదేవుఁడు, తన్నునాలుగుభాగములుగాఁజేసికొని) యను వచనంబునను, సమభాగంబులని నిరూపితంబుకాదయ్యె. కావున, యాగప్రభావంబువలన, లబ్ధంబయిన, పాయసంబుభుజించిన క్రమంబుననే, విష్ణువ్రతారఘటకంబగు నంశస్థితియుసుండవలయునని చెప్పట కేమియునవకాశంబులేదు. ఇట్లు, ఉక్తవచనవిరోధంబునులేదని, యెఱుంగునది. గ్రంథ విస్తర భయంబున, నీవిచారం, బింతటతో, ముగింపఁబడినది.

తాత్త్వేతత్పాయసం ప్రాప్య నరేంద్ర స్యోత్తమా స్త్రియః సమ్మానం మేనిరే సర్వాః ప్రహఙ్గోఽదితచేతసః. ౩౦

శ్రీమ ద్రామాయణము * బాలకాండము. ౩౧౫

స ౧౬

టీక॥ ఉత్తమాః=గుణములచే
నుత్తమలయిన ;నరేంద్రస్య=మను
ష్యులకుఁ బ్రభువైన దశరథునియొ
క్కఁ; తాః=ఆ; ప్రీయః=భార్య
లు;సర్వాస్తు=అందఱును;ఏతత్=
ఈ;పాయసం = పాయసమును;
ప్రాప్య=పొంది;ప్రహరే=దితచే
తనఁ; ప్రహరే=దిత=పుట్టినసం
తోషముగల (పూర్వపద విశేషణ
ము); చేతనః= మనస్సుగలవార

లై; సమ్మానం = బహుమానము
గా;మేనిరే=తలంచిరి.

దశరథునిభార్యలందఱును, శ్రీ
ష్ఠములైన గుణములుగలవారు గా
వున,నాపాయసంబునొంది, సంత
సించినవారలై, దశరథుండుచేసిన
పాయసప్రదానక్రమమును, బాల,
బహుమానముగా, నెంచిరి.

అని, తాత్పర్యము.

తతస్తు తాః ప్రాశ్య త దుత్తమ ప్రీయో
మహీపతే రుత్తమపాయసం పృథక్
హుతాశనాదిత్యసమానతేజస
శ్చిరేణగర్భాః ప్రతిపేదిరే తదా. ౩౧

టీక॥తతః=అపిమ్మట; మహీప
తేః=ఘామికిఁబ్రభువైన దశరథుని
యొక్కఁ;ఉత్తమప్రీయః=ఉత్తమ
భార్యలు; తత్=ఆ;ఉత్తమపాయ
సం = శ్రేష్ఠమైనపాయసమును;
ప్రాశ్య=ఘజించి; తదా= అప్పు
డు; హుతాశనాదిత్యసమానతేజ
సః=విష్ణుతోను సూర్యునితోనుసరి
వచ్చుకాంతిగలవారలై; చిరేణ=

గర్భాః=గభ=ములను; ప్రతిపేది
రే=పొందిరి.

అంత, నాదశరథుని యుత్తమ
భార్యలు, ఆయుత్తమ పాయసం
బుభుజించి,అగ్నిహోమముతోను,
సూర్యునితోను సరివచ్చు కాంతిగల
వారలై, కొంతకాలమునకు వెను
క,గభ=బులఁబొందిరి.

అని, తాత్పర్యము.

3౧౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౬

తతస్తు రాజా ప్రస మీత్య తాఃప్రియః
ప్రరూఢగర్భాః ప్రతిలబ్ధమానసః
బహువహృష్ట స్త్రిదివేయధా హరిః
సురేంద్రసిద్ధర్షి గణాభిపూజితః. ౩౨

టీక॥ తతః=అపిమ్మట; రాజా హరిర్యధా =ఇంద్రుడువలె; హృ
తు = దశరథమహారాజును, ప్రరూ ట్తః= సంతసించినవాడు; బహూ
ఢగర్భాః= మొలిచిన గర్భములు వ=అయెను.
గల; తాః = ఆ; ప్రియః = అంత, దశరథుండును, గర్భిణ
భార్యలను; ప్రసమీత్య=చూచి; ప్ర లైనతనభార్యలంజూచి, స్వస్థచిత్తు
తిలబ్ధమానసః=మఱలంబొందఁబడి డై, స్వర్ణమునందు దేవశ్రేష్ఠులచేత
నమనస్సుగలవాఁడై (స్వస్థచిత్తుడై ను సిద్ధులచేతను ఋషులచేతనుం
యనుట); త్రిదివే=స్వర్గమునందు; బూజింపఁబడుచుండు దేవేంద్రుఁ
సురేంద్రసిద్ధర్షిగణాభిపూజితః= దే డుంబోలె, సంతసించియుండెను.
వతాశ్రేష్ఠులచేతను సిద్ధులచేతను అని, తాత్పర్యము.
ఋషులచేతనుంబూజింపఁబడినట్టి;

ఇత్యావే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, షోడశ స్కంః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థః చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ షోడశస్కం టీక,
ముగిసినది.

౫౭

స త్త ద శ స ర్గ ప్రా ర ం భః.

పుత్రత్వంతు గతే విష్ణో రాజ్ఞ స్తస్య మహాత్మనః
ఉవాచ దేవతా స్సర్వా స్వయంభూ ర్భగవా నిదమ్. ౧

టీక॥ విష్ణో = విష్ణు దేవుడు; మను.

హాత్మనః = సూర్యుంబగుస్వభావముగలఃతస్య=ఆ; రాజ్ఞః=దశరథమహారాజునకు; పుత్రత్వం=కొడుకగుటను; గతేతు=పొందగానే; భగవాన్=భగవంతుడగు; స్వయంభూః=బ్రహ్మ; దేవతాః=దేవతలను; సర్వాః=అందఱనుంగూర్చి; ఇదం=ఈమాటను; ఉవాచ=పలికె	విష్ణు దేవుడు, మహాత్ముండగు నాదశరథమహారాజునకు, కొడుకుగా, బుట్టుటకుద్యుక్తుడనుకాగానే, భగవంతుండగుబ్రహ్మదేవుడు, దేవతలనందఱుగూర్చి, యిట్లని చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

సత్యసంధస్య వీరస్య సర్వేషా న్నో హితైషిణః
విష్ణో స్సహాయా న్పలిన స్పృజధ్వం కామరూపిణః. ౨

టీ॥ సత్యసంధస్య=సత్యమైనప్రతిజ్ఞ గలవాడును; వీరస్య=పరాక్రమముగలవాడును; నః=మనకు; సర్వేషాం = అందఱకును; హితైషిణః = మేలుగోరువాడనుగు; విష్ణోః=విష్ణు దేవునకు; పలినః = బలముగలవారును; కామరూపిణః=ఇచ్చాధీనమగు రూపముగలవారు న	గు; సహాయాన్=తోడైన వాండ్రును; స్పృజధ్వం=స్పృజింపుడు. సత్యంబగు ప్రతిజ్ఞ గలిగి, పరాక్రమశాలియై, మనకందఱకుమేలుగోరునట్టివిష్ణు దేవునకు, బలముగలవారును గామరూపులునగుసహాయుల, స్పృజింపుడు. అని, తాత్పర్యము.

మాచూవిద శ్చ సూరాంశ్చ వాయువేగసమాక్ జవే

308 ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్య సహితము.

స ౧౭

నయజ్ఞాన్ బుద్ధిసంపన్నాన్ విష్ణుతుల్య పరాక్రమాన్. ౩
అసంహార్యా నుపాయజ్ఞాన్ దివ్యసంహననాన్వితాన్
సర్వాస్త్రగుణ సంపన్నా నమృత ప్రాశనా నివ. ౪
అప్సరస్సు చ ముఖ్యాను గంధర్వీణాం తనూషు చ
సృజధ్వం హరిరూపేణ పుత్రాం స్తుల్యపరాక్రమాన్. ౫

టీక॥ మాయావిదశ్చ = మాయల నైర్వాస్త్రగుణ సంపన్నాన్ = సమస్త
జింగినవారును; శూరాంశ్చ = యు
ద్ధమునందు భయములేని వారలును;
జవే = వేగవిషయమందు; వాయువే
గసమాన్ = వాయువుయొక్క వేగ
ముతో సమానులైనవారును; నయ
జ్ఞాన్ = నీతుల నెఱింగినవారును; బు
ద్ధిసంపన్నాన్ శ్రేష్ఠమైనబుద్ధితోఁ
గూడినవారును; విష్ణుతుల్యపరాక్ర
మాన్ = విష్ణు దేవునితో సమానమ
యిన పరాక్రమముగలవారును; అ
సంహార్యాన్ = సంహరింపఁగూడని
వారును; ఉపాయజ్ఞాన్ = ఉపా
యంబుల నెఱింగినవారును; దివ్యసం
హననాన్వితాన్ = శ్రేష్ఠమైన శరీర
ముతోఁగూడిన వారును (ఇదిమహే
శ్వరత్వీర్థపారము); సింహసంహన
నాన్వితాన్ = సింహముయొక్క శరీ
రమువంటి శరీరముతోఁగూడినవారు
ను (ఇదిగోవిందరాజపారము); స

ర్వాస్త్రగుణ సంపన్నాన్ = సమస్త
ములైన యస్త్రములయొక్క శక్తి
తోఁగూడినవారును; అమృతప్రాశ
నానివ (స్థితాన్) = అమృతముభు
జించినవారలొ యనున్నట్లున్నవా
రును; తుల్యపరాక్రమాన్ = మీతో
సమానమైన పరాక్రమముగలవారు
నగు; హరిరూపేణ = వానరరూప
ముతో; ఉపలక్ష్మితాన్ (అధ్యాహృ
తము) = కూడిన; పుత్రాన్ = కొడు
కులను; ముఖ్యాను = శ్రేష్ఠులగు; అ
ప్సరస్సుచ = అప్సరసలయందును;
గంధర్వీణాం = గంధర్వస్త్రీలయొ
క్క; తనూషుచ = దేహములయం
దును; సృజధ్వం = సృజించుట.
దేవతలారా ! సమస్తమాయ
ల నెఱింగి, శూరులై, వాయువేగ
ముంబోలినవేగంబు గలిగి, నయజ్ఞా
లై, బుద్ధిశాలులై, విష్ణు దేవుఁడుం
బోలెఁ బరాక్రమశాలులై, పరుల

కెదిరింప నలవిగానివారలై, సమ
స్తోపాయంబులునేచి, శ్రేష్ఠంబ
గుసింహశరీరంబుంబోలు శరీరంబు
నుసర్వాస్త్రంబులకుంగలశక్తియు
నుంగలిగి, యమృతముఁగుడిచినవా
రువోలెడుత్తిపాసాదిరహితులై,
మీయొక్కపరాక్రమమువంటిపరా
క్రమముతోఁగూడిన, వానరరూపధ
రులగుకొడుకులను, శ్రేష్ఠ లగు న
ప్పర స్త్రీలందునుగంధర్వయువతు
లందును, బుట్టింపుఁడు.

అనితాత్పర్యము.
విశేషార్థము. — పార్వతీ
శాపంబువలనఁజేవతలకుఁ దమ భా
ర్యలయందుఁ బుత్రోత్పత్తి గలుగ
నేరదు, కావున, “నప్పరసలందును,
గంధర్వస్త్రీలందునుసృజింపుఁడు”
అని, చెప్పఁబడినది. నంది కేశ్వరుఁ
డు రావణునకువానరులవలనభయ
ముగలుగునట్లు శాపమిచ్చుటను, ద
లంచి “వానర రూపులగు పుత్రు
లసృజింపుఁడు” అని, చెప్పఁబడినది.

పూర్వమేవ మయా సృష్టో జాంబవా నృక్షపుంగవః
జృంభమాణస్య సహసా మమ వక్త్రా దజాయత. ౬

టీక|| పూర్వమేవ=మునుపే;
మయా = నాచేత; ఋక్షపుంగ
వః= ఎలుఁగుగొడ్డులలో శ్రేష్ఠుఁడ
గు; జాంబవాన్=జాంబవంతుఁడ
నువాఁడు; సృష్టః=సృజింపఁబడె
ను. సః(అధ్యాహృతము)=అజాం
బవంతుఁడు; జృంభమాణస్య=ఆపు
లించుచున్న; మమ=నాయొక్క; వ
క్త్రాత్=ముఖమువలన; సహసా=

తటాలున; అజాయత=పుట్టెను.
మునుపే, నేను, ఎలుఁగుగొడ్డు
లలో శ్రేష్ఠుఁడగు జాంబవంతుఁడ
ను వానింబుట్టించితి; అతఁడు; నే
నాపులింత విడుచుచుండఁగా, నా
ముఖంబుననుండి, తటాలునం, బు
ట్టెను. అని, బ్రహ్మదేవుఁడు, దేవ
తలతోఁజెప్పెను.
అనితాత్పర్యము.

తేతధోక్తా భగవతా త త్ప్రతిశ్రుత్య శాసనమ్
జనయామాను రేవం తే పుత్రా న్వానరరూపిణః. ౭

టీక॥ తే = ఆ దేవతలు; భగవత్కొడుగులను; జనయామాసుః = పుత్రా = భగవంతుడగు బ్రహ్మ దేవుని ట్టించిరి.
 చేతః తథా = అట్లు; ఉక్తాః = చెప్పఁబ్రహ్మ దేవుండట్లు చెప్పఁగానే,
 బహినిపారైః తత్ = ఆ; శాసనం = ఆ యాయాజ్ఞ నంగీకరించి, యా దేవత
 జ్ఞాను; ప్రతిశుత్య = అంగీకరించి; లు, ఈ ప్రకారము వానరరూపులగు
 తే = ఆ దేవతలు; ఏవం = ఈ (వత్స పుత్రులంబుట్టించిరి.
 మాణ) ప్రకారము; వానరరూపి అని తాత్పర్యము.
 ణః = కోఁతి రూపుగల; పుత్రాః =

ఋషయశ్చ మహాత్మాన స్సిద్ధవిద్యా ధరోరగాః

చారణాశ్చ సుతా స్వీరాః సస్యజ ర్వనచారిణః. ౮

టీక॥ మహాత్మానః = గొప్పవీర్యజుః = సృజించిరి.
 ముగల; ఋషయశ్చ = ఋషులును; మహావీర్యులగు, ఋషులును, సి
 సిద్ధవిద్యాధరోరగాః = సిద్ధులును విద్ధులును, విద్యాధరులును, ఉరగులు
 ద్యాధరులును ఉరగులును; చారణాను, చారణులును, పరాక్రమశాలుల
 శ్చ = చారణులును; వీరాః = పరాగుకోఁతి రూపుగలకొడుకుల సృజి
 క్రమముగల; వనచారిణః = కోఁతుయించిరి.
 లగు; సుతాః = కొడుకులను; సస్య అని, తాత్పర్యము.

వానరేంద్రం మహేంద్రాభ మింద్రో వాలిన మూర్జితమ్

సుగ్రీవం జనయామాస తపన స్తపతాం వరః, ౯

టీక॥ ఇంద్రః = దేవేంద్రుడు; మవానరేంద్రం = వానరులకుఁబ్రధా
 హేంద్రాభం = మహేంద్ర పర్వతవైన; వాలినం = వాలిని; జనయామా
 ముతో సమానుడైనవాఁడును; ఉర్జితమ్ = పుట్టించెను. తపతాం = తపించు
 తం = దృఢ దేహముగలవాఁడును; వారిలోపల; వరః = శ్రేష్ఠుడగు;

తపనః=సూర్యుడు; సుగ్రీవం=సుముగలవానరరాజుండగువాలియనుగ్రీవుని; జనయామాస(అధ్యాహ్నతము)పుట్టించెను.

దేవేంద్రుడు, మహేంద్రపర్వతముతో సరివచ్చు దృఢంబైనశరీరముగలవానరరాజుండగువాలియనువానింబుట్టించెను; ప్రతాపముగలవారిలో శ్రేష్ఠుండగు సూర్యుండునుగ్రీవునింబుట్టించెను.

అని, తాత్పర్యము.

బృహస్పతి స్వజనయ త్తారం నామ మహాహరిమ్
సర్వవానరముఖ్యానాం బుద్ధిమంత మను త్తమమ్. ౧౦

టీక॥ బృహస్పతిస్తు=బృహస్పతియును; సర్వవానరముఖ్యానాం=సమస్తవానరశ్రేష్ఠులలోపల; బుద్ధిమంతం = ప్రశస్తమైనబుద్ధిగలవాఁడును; అను త్తమం=తనకన్న శ్రేష్ఠుడైనయితరుఁడు లేనివాఁడునగు; తారంనామ = తారుఁడుని ప్రసిద్ధుడైన

న; మహాహరిం=గొప్పకోఁతిని; అజనయత్=పుట్టించెను.

బృహస్పతియు, వానరశ్రేష్ఠులనందఱితో శ్రేష్ఠుండునుబుద్ధిమంతుఁడునగు తారుఁడునుగొప్పవానరునింబుట్టించెను.

అని, తాత్పర్యము.

ధనదస్య సుత శ్రీమాన్ వానరో గంధమాదనః
విశ్వకర్తా త్వ జనయ న్నశం నామ మహాహరిమ్. ౧౧

టీక॥ ధనస్య = కుబేరునకు; శ్రీమాన్=కాంతిగల; గంధమాదనః=గంధమాదనుఁడను; వానరః=కోఁతి; సుతః = కొండుకు; అభవత్(అధ్యాహ్నతము)= ఆయెను. విశ్వకర్తా=విశ్వకర్తయును; నశంనామ=నశుఁడని ప్రసిద్ధుడైన; మహాహరిం=గొప్పకోఁతిని; అజనయత్=పుట్టించెను.

కుబేరునకు, మంచికాంతిగలగంధమాదనుఁడను వానరుఁడుకొండుకయ్యెను; విశ్వకర్త, నశుఁడనుగొప్పకోఁతిని, బుట్టించెను.

అని, తాత్పర్యము.

399 ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౧౭

పావకస్య సుత శ్రీమాన్ నీలోగ్ని సదృశప్రభః
లేజసా యశసా వీర్యా దత్యరిచ్యత వానరాః. ౧౨

టీక॥ పావకస్య = అగ్ని హేమా	తులను; అత్యరిచ్యత = అతిశయించె
త్రునియొక్క; సుతః = కొడుకును; సు.	
శ్రీమాన్ = సంపత్తుగలవాఁడును; అ	అగ్ని హేమాత్రుని పుత్రుండగు
గ్ని సదృశప్రభః = అగ్నితో సరివచ్చు	నీలుండు, శ్రీమంతుండై, యగ్ని దేవు
కాంతిగలవాఁడునగు; నీలః = నీలు	నికాంతితో సరియగు కాంతిగలిగి,
డు, లేజసా = కాంతిచేతను; యశ	కాంతిచేతను, గీర్తిచేతను, బరాక్ర
సా = కీర్తిచేతను; వీర్యాత్ = పరా	మముచేతనుం, గోతులనందఱు, నతి
క్రమమువలనను; వానరాః = కో	శయించెను. అని, తాత్పర్యము.

రూపద్రవిణసంపన్నా వశ్వినౌ రూపసమృతౌ

మైందంచ ద్వివిదంచైవ జనయామాసతు స్వయమ్. ౧౩

టీక॥ రూపద్రవిణసంపన్నా =	దంచైవ = ద్వివిదుని; జనయామాస
సౌందర్యమనెడు ధనముతోఁగూడి	తుః = పుట్టించిరి.
న; అశ్వినౌ = అశ్వినీదేవతలు; స్వ	రూపధనంబుతోఁగూడినయశ్వ
యం = తామె; రూపసమృతౌ =	నీదేవతలు, రూపమున, గారవింప
సౌందర్యముచేత బహుమానింప	బడిన, మైందద్వివిదులం, పుట్టించిరి.
బడిన; మైందంచ = మైందుని; ద్వివి	అని, తాత్పర్యము.

వరుణో జనయామాస సుషేణం వానరర్షభమ్

శరభం జనయామాస పర్జన్యస్తు మహాబలమ్. ౧౪

టీక॥ వరుణః = వరుణదేవు	యామాస = పుట్టించెను. పజన్య
డు; సుషేణం = సుషేణుండను; వా	స్తు = వషణంబునకధిదేవతయగు ప
నరషణభం = వానరశ్రేష్ఠుని; జన	జన్ముండును; మహాబలం = గొప్ప

బలముగల; శరభం=శరభుని; జన
యామాస=పుట్టించెను.

వరుణునకు, సుషేణుండను వా

నరశ్రేష్ఠుడగుటైను; పఞ్చాన్యున
కుమహాబలుండగు శరభుండుపుట్టె
ను. అని, తాత్పర్యము.

మారుతస్యా త్వజ శ్రీమాన్ హనుమాన్నామ వీర్యవాన్.

వజ్రసంహననో పేతో వైనతేయసమో జవే. ౧౫

టీక॥ మారుతస్య=వాయుదే
వునకు; శ్రీమాన్=కాంతిగలవాఁ
డును; వీర్యవాన్=పరాక్రమముగ
లవాఁడును; వజ్రసంహననోపేతః=
వజ్రమువంటి దేహముతోఁగూడిన
వాఁడును; జవే=వేగమునందు; వైన
తేయసమః = గరుత్మంతునితో స
మానుడైనవాఁడును; హనుమాన్
నామ= హనుమంతుండనువాఁడు;

ఆత్మజః = కొడుకు; అభవత్ =
(అధ్యాత్మతము) అయెను.
వాయుదేవునకు, శ్రీమంతుండై,
పరాక్రమశాలియై, వజ్రముంబోలె
నభేద్యుడుగుదేహముగలిగి, వేగము
నందు, గరుత్మంతునకు సాటియై,
యొన్నహనుమంతుండ , పుట్టెను.
అని, తాత్పర్యము.

తే సృష్టౌ బహుసాహస్రౌ దశగ్రీవవధే రతాః

అప్రమేయబలా వీరా విక్రాంతాః కామరూపిణః. ౧౬

టీక॥ బహుసాహస్రౌ=పె
క్కువేలసంఖ్యగలవారును; దశగ్రీ
వవధే =రావణునివధమునందు; ర
తాః = ఆసక్తులైనవారును; అప్ర
మేయబలాః=ఎఱుంగనలవిగాని బ
లముగలవారును; వీరాః=పరాక్ర
మముగలవారును; విక్రాంతాః=వి

క్రమించియుండు వారును; కామ
రూపిణః=ఇచ్ఛాధీనమగురూపము
గలవారునగు; తే=ఆవానరులు; సృ
ష్టాః=సృజింపబడిరి.
మఱియుం, బెక్కు సహస్రము
లసంఖ్యగలవారు, రావణవధమం
దాసక్తులై, కొలందిలేనిబలంబుగలి

3౨౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౧౬

గి, వీరులై పరాక్రమించిన వారలై, | స్వజింపబడిరి.
కామరూపులై యుండు, వానరులు, | అని తాత్పర్యము.

మేరుమందరసంకాశా వపుష్పంతో మహాబలాః
ఋతువానరగోవుచ్చాః క్షీప్రమేవా భిజజ్జిరే. ౧౭

టీక॥ మేరుమందరసంకాశాః = శీఘ్రముగ నే, అభిజజ్జిరే = పుట్టినవి.
మేరుపర్వతముతోను మందరపర్వత మేరుపర్వతముతో మందరనగం
ముతోను సమానులైనవారును; వ బుతోను సరివచ్చుచు, దృఢంబగుశరీ
పుష్పంతః = మంచి దేహముగలవారంబుగలిగి, యధికబలములై, యుం
రును; మహాబలాః = అధికంబగుబల డు, నెలుగుగొండ్డులును, గోతులు
ముగలవారునగుఁ ఋతువానరగోవు సు, గొండముచ్చులును, శీఘ్రంబు
చ్చాః = ఎలుగుగొండ్డులును గోతులు గఁ, బుట్టినవి.
నుగొండముచ్చులును; క్షీప్రమేవ = అని, తాత్పర్యము.

యస్య దేవస్య యద్రూపం వేషో యశ్చ పరాక్రమః
అజాయత సమస్తేన తస్య తస్య సుతః పృథక్. ౧౮

టీక॥ యస్య = ఏ; దేవస్య = దేవు మముచేతను; సమః = ఆయా దేవుని
నకు; యత్ = ఏది; రూపం = సౌంద తో, సమానుడై; అజాయత = పుట్టె
ర్యమో; యః = ఏది; వేషః = ఆకార ను.
మో; యః = ఏది; పరాక్రమశ్చ = ప ఏదేవున, కేరూపము, ఏవేషము,
రాక్రమమునో; తస్య తస్య = ఆయా ఏపరాక్రమము, గలిగియుండునో,
దేవునియొక్క; సుతః = కొడుకు; పృ ఆదేవునికొడుకు, ఆరూపము, ఆవే
థక్ = వేటు వెలుగొ; తేన = ఆరూప షము, ఆపరాక్రమమునే, గలిగి
ముచేతను, ఆవేషముచేతను, పరాక్ర యుండెను. అని, తాత్పర్యము.

గోలాంగూలిషు చోత్పన్నాః కేచి త్సమృత విక్రమాః

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౩౨౫

స ౧౭

ఋక్షీషచ తథా జాతా వానరాః కిన్నరీషచ. ౧౯

టీక॥ సమ్యతవిక్రమాః=బహు
మానింపఁబడినపరాక్రమముగల; కే
చిత్=కొండఱు; వానరాః=వానరు
లు; గోలాంగూలీషచ=అఁడుకొండ
ముచ్చలయందును; ఉత్పన్నాః=పు
ట్టిరి. కేచిత్ (అధ్యాహృతము)=
కొండఱువానరులు; ఋక్షీషచ =
అఁడుఎలుఁగుగొడ్డులయందును; జా
తాః= పుట్టిరి. తథా = అట్లు; కే
చిత్ (అధ్యాహృతము)=కొండఱు

వానరులు; కిన్నరీషచ=కిన్నర(స్త్రీ)
లయందును; జాతాః(అధ్యాహృత
ము)=పుట్టిరి.

అధికపరాక్రమ శాలిలగుకొం
దఱువానరులు, కొండముచ్చలందు
ను, కొండఱు ఎలుఁగు గొడ్డులందు
ను, కొండఱు కిన్నర(స్త్రీ)లందును,
జిత్రవిచిత్రముగాఁ, బుట్టిరి.

అని, తాత్పర్యము.

దేవా మహర్షి గంధర్వాస్త్రాత్యాయతా యశస్వినః
నాగాః కింపురుషాశ్చైవ సిద్ధవిద్యాధరౌరగాః. ౨౦
బహవో జనయామాసు హృష్టాస్తత్ర సహస్రశః
వానరాన్ సుమహాకాయాన్ సర్వాన్ వై వనచారిణః. ౨౧
అప్సరస్సుచ ముఖ్యాసు తథా విద్యాధరీషుచ
నాగకన్యాసు చ తథా గంధర్వీణాం తనూషుచ. ౨౨

టీక॥ యశస్వినః=కీర్తిగలవా
రును; బహవః=అనేకులునైన; దే
వాః = దేవతలును; మహర్షి గంధ
ర్వాః=మహర్షులును గంధర్వులును;
తాత్యాయః=గరుడులును; యతాః=
యత్నులును; నాగాః = దిగ్గజంబులు

ను; కింపురుషాశ్చైవ=కింపురుష
లును; సిద్ధవిద్యాధరౌరగాః=సిద్ధు
లును విద్యాధరులును సర్పములును;
హృష్టాః=సంతసించినవారలై; త
త్ర = ఆవిష్టు దేవునియవతారకాల
మందు; ముఖ్యాసు=శ్రేష్ఠలయిన; అ

3-౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౭

స్వరస్సుచ=అస్వరసలయందును; త
ధా=అట్లు, విద్యాధరీషుచ=విద్యా
ధరస్త్రీలయందును; నాగకన్యాసు
చ=నాగకన్యలందును; తధా= అ
ట్లు; గంధర్వీణాం= గంధర్వస్త్రీల
యొక్క; తనూషుచ=దేహంబులం
దును; సుమహాకాయాన్=మిక్కిలి
యధికమైనదేహముగలవారును; వ
నచారిణిః=వనములందుండిరుగువా
రునగు; వానరాన్=వానరులను; స
ర్వాన్=అందఱను("వై") అనునది
పాదపూరణార్థము); సహస్రశః=

వేనవేలుగా; జనయామాస=పుట్టిం
చిరి. కీర్తిమంతులగు, దేవతలును, మ
హర్షులును, గంధర్వులును, గరుడు
లును, యక్షులును, దిగ్గజంబులును,
సింపురుషులును, సిద్ధులును, విద్యాధ
రులును, ఉరగులును, సంతోషము
తో, నస్వరసలందును విద్యాధరస్త్రీ
లయందును, నాగకన్యలందును, గం
ధర్వస్త్రీలయందును, వనంబులం
దుండిరుగు వారును మహాకాయు
లునగు, వానరులనందఱ, వేనవేలు
గఁ, బుట్టించిరి. అని తాత్పర్యము.

కామరూపబలోపేతా యథాకామం విచారిణః
సింహశార్దూలసదృశా దర్శేణచ బలేనచ. ౨౩

టీక॥ తే (అధ్యాహృతము)=అ
వానరులు; కామ రూప బలోపే
తాః=ఇచ్చాధీనముగు రూపముతో
నుబలముతోనుంగూడిన వారలుగా
ను; యథాకామం= యథేచ్ఛముగ
ను; విచారిణః = సంచరించువారు
గాను; దర్శేణచ=గర్వముచేతను; బ
లేనచ = బలముచేతను; సింహశా
ర్దూలసదృశాః=సింహముతోను

బెద్దపులితోను సమానులుగాను; అ
భవన్ (అధ్యాహృతము)=అయిరి.
అవానరులు, ఇచ్చకువచ్చినట్లు
రూపంబునుబలంబునుంగలిగి, యి
చ్చకువచ్చినట్లు సంచరించుచు, దర్ప
బలంబులచేసింహవ్యాఘ్రంబులతో
సరివచ్చుచు, నుండిరి.
అని, తాత్పర్యము.

శిలాప్రహరణా స్ఫర్షే స్ఫర్షే పాదపయోధినః

నఖదంష్ట్రా యుధా స్సర్వే సర్వే సర్వాస్త్ర కోవిదాః. ౨౪

టీక॥ సర్వే = అందఱును; శిలాప్ర
హరణాః = తాల్లేయాయుధము
గాఁగలవారలుగా; అభవన్ =
(అధ్యాహృతము, ఇశ్లేయ త్తరస్థ
లంబులందును) అయిరి. సర్వే = అం
దఱును; పాదపయోధినః = చెట్ల
తోయుద్ధముచేయువారుగా; అభ
వన్ = అయిరి; సర్వే = అందఱు
ను; నఖదంష్ట్రాయుధాః = గోళ్లు
నుంగోఱు నాయుధములుగాఁగ

లవారలుగా; అభవన్ = అయిరి. స
ర్వే = అందఱును; సర్వాస్త్రకోవి
దాః = సమస్తాస్త్రముల నెఱింగినవా
రుగా; అభవన్ = అయిరి.

ఆవానరులందఱు, తాల్లేయా
యుధముగాఁ గలిగి, పెద్దపెద్దవృ
క్షంబులతోయుద్ధముసేయుచు, గో
ళ్లునుంగోఱుటతోనుంబ్రహరింపుచు,
సమస్తాస్త్రంబుల నెఱింగియుండిరి.
అని, తాత్పర్యము.

విచాలయేయు శైలేంద్రా స్థేదయేయు స్థిరాక్షద్రుమాన్
త్రోభయేయు శ్చవేగేన సముద్రం సరితాం పతిమ్. ౨౫

టీక॥ తే (అధ్యాహృతము) =
ఆవానరులు; శైలేంద్రాక్ష = పర్వత
శ్రేష్ఠములను; విచాలయేయుః = కది
లింతురు. స్థిరాక్ష = కదిలింపఁగూడ
ని; ద్రుమాన్ = వృక్షములను; భేద
యేయుః = పెఱికివైతురు. వేగేన =
వేగముచేత; సరితాం = నదులకు;
పతిం = పెనిమిటియైన; సముద్రం

చ = సముద్రుని; త్రోభయేయుః =
కలతపడఁజేయుదురు.

ఆవానరులు, గొప్పపర్వతంబు
లఁగఁదిలింపఁగలరు; గొప్పవృక్షంబు
లఁబెఱికివైవఁగలరు; నదులకుఁ బెని
మిటియైన సముద్రునింగూడఁ గలం
తపడఁజేయంగలరు.

అని, తాత్పర్యము.

దారయేయుః క్షితిం పద్భ్యా మాప్లవేయు మహాహంకవమ్
నభస్థలం విశేయశ్చ గృహ్ణీయ రపి తోయదాక్ష. ౨౬

3౨౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౧౭

టీక॥ తే (అధ్యాహృతము) =	మేఘములనుంగూడఁగృహ్ణీయః =
ఆవానరులు; పద్భ్యం = పాద	పట్టుకొనుదురు.
ములచేతఁజీతిం = భూమిని; దార	ఆవానరులు, పాదములతోభూ
యేయః = పగులఁగొట్టుదురు; మ	మినింబగులఁ గొట్టఁగలరు; ఎగిరిన
హార్దవం = గొప్ప సముద్రమును;	ముద్రమును దాటఁగలరు; ఆకాశ
ఆప్లవేయః = దాటుదురు. నభస్థస్స	మునుంబ్రవేశింపఁగలరు; మేఘముల
లంచ = ఆకాశమును గూడఁ విశే	నుంజేతులతోఁబట్టుకొనఁగలరు.
యః = చొత్తురు. తోయదానపి =	అని, తాత్పర్యము.

గృహ్ణీయ రపి మాతంగా న్నత్తాః ప్రవ్రజతో వనే
నదమానాశ్చ నాదేన పాతయేయ ర్విహంగమాః. ౨౭

టీక॥ తే (అధ్యాహృతము) =	శ్చ = పక్షులను; పాతయేయః = ప
ఆవానరులు; మత్తాః = మదించినవి	డఁదోయుదురు.
యును; వనే = అరణ్యమందు; ప్రవ్ర	ఆవానరులు, అరణ్యంబునమదిం
జతః = పరుగులెత్తుచున్నవియున	చిపరు లెత్తుచున్న యేనుంగులంబ
గు; మాతంగానపి = ఏనుంగులను;	ట్టుకొనఁగలరు; వారఱచినట్టియిన,
గృహ్ణీయః = పట్టుకొనుదురు; న	ఆధ్వనికె, బతులు నైతముక్రిందం బ
ర్దమానాః = అఱచుచున్నవారలై;	డును.
నాదేన = ధ్వనిచేత; విహంగమాం	అని, తాత్పర్యము.

ఈదృశానాం ప్రసూతాని హరీణాం కామరూపిణామ్
శతం శతసహస్రాణి యూధపానాం మహాత్మ నామ్. ౨౮

టీక॥ ఈదృశానాం = ఇట్టివా	హత్మనాం = అధిక మైన ధైర్యముగల
రును; కామరూపిణాం = ఇచ్ఛాధీన	వారునగు; హరీణాం = వానరులు
మగురూపము గలవారును; యూధ	(ప్రధమార్థమందుష్ఠి) శతం = సూ
పానాం = సేనానాయకులును; మ	టు; శతసహస్రాణి = సూటువేలు

(నూలులక్షలనుట); ప్రసూతాని=	ను, గొప్ప ధైర్యముగలవారునగు, సే
పుట్టిరి.	నానాయకులైనవానరులు, నూలు
ఇట్టిశక్తిగలిగినవారును, ఇచ్చకు	లక్షలు, పుట్టిరి.
వచ్చినరూపును గైకొనసమర్థులు	లని, తాత్పర్యము.

తే ప్రధానేషు యూధేషు హరీణాం హరియూధపాః
బహువు రూధపశ్రేష్ఠా వీరాంశ్చ జనయన్ హరీన్. ౨౯

టీక॥ తే=ఆ, ముందుచెప్పబడి	హరీంశ్చ = వానరులను; అజన
న; హరియూధపాః=వానరసేనా	యన్=పుట్టించిరి.
నాయకులగు వాలిమొదలగు వార	ఆవాలిమొదలగు వానరసేనా
లు; ప్రధానేషు=ప్రధానములైన;	నాయకులు ప్రధానంబులగువానర
హరీణాం = వానరులయొక్క;	సమూహంబులందు సేనానాయకు
యూధేషు = సమూహములందు;	లలోముఖ్యులుగానుండిరి; వారుప
యూధపశ్రేష్ఠాః= సేనానాయకు	రాక్రమశాలులగువానరులంబుట్టిం
లలోముఖ్యులుగా; బహువుః= అ	చిరి.
యిరి. వీరాన్=పరాక్రమముగల;	అని, తాత్పర్యము.

అన్యే ఋక్షవతః ప్రస్థా నవతస్థు స్సహస్రశః
అన్యే నానా విధాన్ శైలాన్ భేజిరే కాననానిచ. ౩౦

టీక॥ అన్యే=ఇతరవానరులు; ఋ	షలుదెలింగులైన; శైలాన్=పర్వ
క్షవతః=ఋక్షవంతమనెడపర్వత	తములను; కాననానిచ = అడవు
ముయొక్క; ప్రస్థాన్=కొండనెత్త	లను; భేజిరే=ఆశ్రయించిరి.
ములను; సహస్రశః=వేనవేలుగా;	మఱి, కొందఱువానరులు, ఋ
అవతస్థుః=అధిష్ఠించిరి. అన్యే =	క్షవత్పర్వతముకొండనెత్తములందు
ఇతరవానరులు; నానావిధాన్ =	నివసించిరి; మఱికొందఱు, నానావి

330 ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౭

ధంబులగు పర్వతంబుల నరణ్యంబులనాశ్రయించిరి. అని, తాత్పర్యము.

సూర్యపుత్రంచ సుగ్రీవం శక్రపుత్రంచ వాలినమ్
 భ్రాతరా వుపతస్థుఁడై సర్వవీవ హరీశ్వరాః. ౩౧
 నశం నీలం హనుమంత మన్యాంశ్చ హరియాధపాక్

టీక॥ తే=అ; హరీశ్వరాః=వా	న్యాక్ = ఇతరులైన; హరియాధ
నరశ్రేష్టులు; సర్వవీవ=అందఱునే;	పాంశ్చ = వానరసేనానాయకుల
భ్రాతరా=తోడంబుట్టువులైన; సూ	ను, ఉపతస్థుః=కొలుచుచుండిరి.
ర్యపుత్రం=సూర్యునికొడుకగు; సు	ఆవానరశ్రేష్టులందఱును, సుగ్రీవు
గ్రీవంచ = సుగ్రీవుని; శక్రపుత్రం=	ని, వాలిని, నళుని, నీలుని, హనుమంతు
ఇంద్రునికొడుకగు; వాలినంచ=వా	ని, మఱియు, నితరులగు వానరసే
లిని; నశం=నళుని; నీలం=నీలుని; హ	నానాయకులనుం గొలుచుచుండిరి.
నుమంతం = హనుమంతుని; అ	అని, తాత్పర్యము.

తే తార్క్ష్య బల సంపన్నా స్సర్వే యుద్ధ విశారదాః. ౩౨
 విచరంతోఽర్దయక్ దర్పా త్సింహవ్యాఘ్ర మహేరగాక్

టీక॥ తే=ఆవానరులు; సర్వే=	చు; విచరంతః = తిరుగుచున్నవా
అందఱును; తార్క్ష్య బల సంప	రుగాను; అభవక్ (అధ్యాత్మత
న్నాః=గరుడునిబలమువంటిబలము	ము)=అయిరి.
గల వారలు గాను; యుద్ధవిశార	ఆవానరు లందఱు, గరుడునకు
దాః=యుద్ధమునందు నేర్పరులుగా	న్నబలముగలిగి, యుద్ధమునందు నే
ను; దర్పాత్=గర్వమువలన; సిం	ర్పరులై, దర్పంబున, సింహంబులను
హవ్యాఘ్రమహేరగాక్ = సిం	బెద్దపులులనుగొప్ప సపకంబులను
హనులను బెద్దపులులనుగొప్పసర్ప	నొప్పించుచు, తిరుగుచుండిరి.
ములను; అదయక్ = నొప్పించు	అని, తాత్పర్యము.

తాంశ్చ సర్వాన్ మహాబాహు ర్వాలీ విఫులవిక్రమః. ౩౩

జుగోప భుజవిర్యేణ ఋక్షగోవుచ్చ వానరాన్

టీక॥ మహాబాహుః = గొప్ప బాహువులుగలవాఁడును; విఫులవిక్రమః = అధికమైనపరాక్రమముగలవాఁడునగు; వాలీ = వాలి; తాన్ = ఆ; ఋక్షగోవుచ్చవానరాన్ = ఎలుగొడ్డులును గొండముచ్చలునుగోతులను; సర్వాంశ్చ = అందఱను; భుజవిర్యేణ = చేతులయొక్కపరా	క్రమముచేత; జుగోప = రక్షింపుచుండెను. గొప్పచేతులును గొప్పపరాక్రమమునుగలవాలి, యాయెలుంగుగొడ్డులగొండముచ్చులగోతులనందఱ, బాహుపరాక్రమముచేఁ, బాలింపుచుండెను. అని, తాత్పర్యము.

తై రియం పృథివీ శూరై స్సపర్వతవనార్ణవా. ౩౪

కీర్ణా వివిధ సంస్థానై నానావ్యంజనలక్షణైః

టీక॥ శూరైః = యుద్ధమునందు భయములేనివారును; వివిధసంస్థానైః = నానావిధములైన యాకృతులుగలిగినవారును; నానావ్యంజనలక్షణైః = నానావిధములైన దేహమునకుఁగలగు లక్షణములును జాతికిఁగలగు లక్షణములునుగలిగినవారునగు; తైః = వారిచేతను; సపర్వతవనాణావా (అణావ (సముద్ర) శబ్దముచేతసముద్రములోనుండు ద్వీపములక్షితమగుచున్నది) = పర్వతములతోనువ	నములతోను ద్వీపములతోనుఁగూడిన; ఇయం = ఈ; పృథివీ = భూమి; కీర్ణాన్ = వ్యాపింపఁబడినది. వారలందఱు, నానావిధంబులైన యాకారంబులును, నానావిధములుగానుండు, నాయాదేహమునకును ఆయాజాతికినిగలగు లక్షణములును, గలిగి, శూరులై, ధూమండలంబులోనిపర్వతంబులందునువనంబులందును ద్వీపంబులందంతటను, వ్యాపించియుండిరి. అని, తాత్పర్యము.

330 ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౭

తై ర్దేఘబృందాచల కూటకత్వైః
మహాబలై ర్వానరయాధపాలైః
బభూవ భూ ర్భీమ శరీరరూపై
స్సమావృతా రామ సహాయహేతోః. 3౩౪

టీక॥ మేఘబృందాచలకూటక త్వైః, మేఘబృంద=మబ్బులసమూ హములతోను, అచలకూట=కొండ కొమ్ములతోను, కత్వైః=సమాను లైనవారును; మహాబలైః = అధిక మైనబలము గలవారును, భీమశరీర రూపైః, భీమ = భయముగలిగించు నట్టి, శరీర=దేహముయొక్క, రూ పైః = ఆకారముగలవారునగు; త్వైః=ఆ; వానరయాధపాలైః= వానర సేనానాయకులచేత; రామ సహాయహేతోః=రామునకుసహా	యనిమి త్తము; భూః=భూమి; స మావృతా = కప్పబడినది; బభూ వ=అయినది. మేఘసమూహంబులను గొండ కొమ్ములనుంబోలినవారును, అధి కంబగుబలముగలవారును, వెఱపు పుట్టించు శరీరాకృతులు గలవారు నగు, నావానర సేనానాయకులు, రామునకు, సహాయము సేయునిమి త్తము, భూమండలంబంతయు, వ్యా పించియుండిరి. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, సప్తదశ స్కంధే.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థ చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ సప్తదశస్కంధ టీక,
ముగిసినది.

(౨)

అష్టాదశసర్గప్రారంభః.

నివృత్తేతు క్రతౌ తస్మిన్ హయమేధే మహాత్మనః

ప్రతిగృహ్య సురా భాగాన్ ప్రతిజగ్న్య యథాగతమ్. ౧

టీక॥ మహాత్మనః = పూజ్యస్య	ప్రతిగృహ్య = పుచ్చుకొని; యథాగ
భావుండగు దశరథునియొక్క; త	తం = వచ్చినవిధంబునతిక్రమింపక;
స్మిన్ = ఆ; హయమేధే = అశ్వమేధ	ప్రతిజగ్న్యః = మఱి వెల్లిరి.
మను; క్రతౌతు = యాగమును;	మహాత్ముండగు, నాదశరథుని
(తుకారంబుచకారార్థకంబు; అం	యశ్వమేధంబునుబ్రతకామేష్టియు
దువలన) పుత్రకామేష్టియును; నివృ	నుంగాగానే, దేవతలు, హవిభా =
త్తే = కడవఁగా; సురా = దేవతలు;	గంబులంబుచ్చుకొని, వచ్చినరీతి, మ
భాగాన్ = హవిభాగంబులను;	ఱల, వెల్లిరి. అని, తాత్పర్యము.

సమాప్తదీక్షానియమః పత్నిగణ సమన్వితః

ప్రవివేశ పురిం రాజా సభృత్యబలవాహనః. ౨

టీక॥ పత్నిగణసమన్వితః = భా	పురిం = పట్టణమును; ప్రవివేశ = ప్ర
ర్యలసమూహముతోఁ గూడినవాఁ	వేశించెను.
డును; సభృత్యబలవాహనః = భృ	దశరథమహారాజు, యాగదీక్షా
త్యులతోను సైన్యములతోను వాహ	నియమముగిసినపిమ్మట, భార్యల
నములతోనుంగూడిన వాఁడునగు;	తోను భృత్యులతోను సైన్యములతో
రాజా = దశరథమహారాజు; సమా	నువాహనములతోనుంగూడి, పట్టణ
ప్రదీక్షానియమః = ముగిసినయాగదీ	మునుబ్రవేశింప నుద్యుక్తుఁ, డయ్యె
క్షాకొఱకైన నియమముగలవాఁడై;	ను. అని, తాత్పర్యము.

యథాహం పూజితాస్తేన రాజ్ఞావై పృథివీశ్వరాః

ముదితాః ప్రయయు దేశశాన్ ప్రణమ్య మునిపుంగవమ్. 3

టీక॥ పృథివీశ్వరాః=పూమిడి చి, దేశాన్ = (తమతమ) దేశముల
బ్రభువులగు రాజులు; తేన = ఆ; రా నుగూర్చి; ప్రయయుః=పోయిరి.
జ్ఞా=దశరథమహారాజుచేత (“వై” యాగమునకువచ్చిన రాజులంద
అనునది పాదపూరణార్థము); య ట, య, దశరథుని చేదమతమయోగ్య
ధాహం=యథా మోగ్యముగ, తకుండగునట్లు పూజింపఁబడినంతన
పూజితాః = పూజింపఁబడినవార మునొంది, మునిశ్రేష్ఠుండగువసిష్ఠుని
తై; ముదితాః=సంతసించినవార నమస్కరించి, తమతమ దేశంబుల
తై; మునిపుంగవం=మునిశ్రేష్ఠుండ కుఁబోయిరి.
గువసిష్ఠుని; ప్రణమ్య=నమస్కరించి అని, తాత్పర్యము.

శ్రీమతాం గచ్ఛతాం తేషాం స్వపురాణి పురా త్తతః

బలాని రాజ్ఞాం శుభ్రాణి ప్రహృష్టాని చకాశిరే. ౪

టీక॥ తతః = ఆ; పురాతన్=అ గాను; చకాశిరే=ప్రకాశించినవి.
యోధ్యాపట్టణమునుండి, స్వపురా ఆయయోధ్యాపురంబు నుండిత
ణి=శమపట్టణములనుగూర్చి; గచ్ఛ మతమపట్టణంబులకుఁ బోవుచున్న
తాం = పోవుచున్న; శ్రీమతాం= శ్రీమంతులగు నారాజులనైన్యంబు
కాంతిగల; తేషాం=ఆ; రాజ్ఞాం= లు దశరథునిచే నిఁబడిన వస్త్రాదుల
రాజులయొక్క; బలాని=నైన్యము చేఁ దెల్లనివిగా, సంతసంబుగలవై,
లు; శుభ్రాణి=దశరథునిచే నివ్వఁబడి ప్రకాశించినవి.
నవస్త్రాదులచేత, తెల్లని గాను; ప్ర అని, తాత్పర్యము.
హృష్టాని= మిక్కిలిసంతసించినవి

గతేషు పృథివీశేషు రాజా దశరథస్తదా

(౨)

అష్టాదశసర్గప్రారంభః.

నివృత్తేతు క్రతౌ తస్మిన్ హయమేధే మహాత్మనః

ప్రతిగృహ్య సురా భాగాన్ ప్రతిజగ్ము యధాగతమ్. ౧

టీక॥ మహాత్మనః = పూజ్యస్వ	ప్రతిగృహ్య = పుచ్చుకొని; యధాగ
భావుండగు దశరథునియొక్క; త	తం = వచ్చినవిధంబునతిక్రమింపక;
స్మిన్ = ఆ; హయమేధే = అశ్వమేధ	ప్రతిజగ్ముః = మఱి వెల్లిరి.
మను; క్రతౌతు = యాగమును;	మహాత్ముండగు, నాదశరథుని
(తుకారంబుచకారార్థకంబు; అం	యశ్వమేధంబునుబ్రతకామేష్టియు
దువలన) పుత్రకామేష్టియును; నివృ	నుంగాగానే, దేవతలు, హవిభా =
త్తే = కడవఁగా; సురాః = దేవతలు;	గంబులంబుచ్చుకొని, వచ్చినరీతి, మ
భాగాన్ = హవిభాగంబులను;	ఱల, వెల్లిరి. అని, తాత్పర్యము.

సమాప్తదీక్షానియమః పత్నిగణ సమన్వితః

ప్రవివేశ పురిం రాజా సభృత్యబలవాహనః. ౨

టీక॥ పత్నిగణసమన్వితః = భా	పురిం = పట్టణమును; ప్రవివేశ = ప్ర
ర్యలసమూహముతోఁ గూడినవాఁ	వేశించెను.
డును; సభృత్యబలవాహనః = భృ	దశరథమహారాజు, యాగదీక్షా
త్యులతోను సైన్యములతోను వాహ	నియమముగిసినపిమ్మట, భార్యల
నములతోనుం గూడిన వాఁడునగు;	తోను భృత్యులతోను సైన్యములతో
రాజా = దశరథమహారాజు; సమా	నువాహనములతోనుం గూడి, పట్టణ
ప్రదీక్షానియమః = ముగిసినయాగదీ	మునుబ్రవేశింప నుద్యుక్తుఁ, డయ్యె
క్షాకొఱకైన నియమముగలవాఁడై;	ను. అని, తాత్పర్యము.

సంపూర్ణమానసః = నిండినకోర్కి
గలవాడై, సుఖితః = సుఖముగల
వాడై; పుత్రోత్పత్తిం = కొడుకుల
యొక్కపుట్టుటను; విచిత్రయః =
తలచుకొనుచు; తత్ర = ఆయ్యో
ధ్యయందు; ఉవాస = ఉండెను.

ఈప్రకారము, బాబాహ్మణశ్రే
ష్ఠులనందఱు వారివారివాసస్థానము
లకంపి, దశరథమహారాజు, సంపూ
ర్ణమనోరథుడై, కొడుకులెప్పుడుపు
ట్టుదురోయనియాలోచించుచు, సు
ఖముగా, నుండెనని తాత్పర్యము.

తతో యజ్ఞే సమాప్తేతు ఋతునాం షట్సుత్యయః

టీక॥ యజ్ఞే = అశ్వమేధయాగ
ము; సమాప్తేతు = ముగియఁగానే;
తతః = ఆపిమ్మట; ఋతునాం = (ప్ర
ధమార్ధమందుషస్తి) ఋతువులు; ష

ట్ = ఆఱు; సమత్యయః = కడచినవి
అశ్వమేధ యాగము ముగిసినపి
మ్మట, నొకసంవత్సరము, కడచినది.
అని, తాత్పర్యము.

కౌసల్య.

కైకేయి.

సుమిత్ర.

తతశ్చ ద్వాదశే మాసే చైత్రే నావమికే తిథౌ. ౮
నత్రత్రేఽదితిదైవత్యే సోఽవ్యసంస్థేషు పంచసు
గ్రహేషు కర్కటే లగ్నే వాక్పతా విందునా సహ. ౯
ప్రోద్యమానే జగన్నాథం సర్వలోక నమస్కృతమ్
కౌసల్యా జనయ ద్రామం సర్వలక్షణ సంయుతమ్. ౧౦

విష్ణో రథః॥ మహాభాగం పుత్ర మైత్వోకవర్ధనమ్

టిక॥ తతశ్చ=అపిమ్మటను; ద్వా
దశే=పండ్రెండవదియగు; చైత్రే=
చైత్రమనెడు; మాసే=మాసమం
దు; నావమికే=నవమియనెడు; తి
థౌ=తిథియందు; అదితిదైవత్యే=అ
దితియేదేవతగాఁగల; నక్షత్రే=పు
నర్వసూత్రమందు; పంచను=ఐ
దైన; గ్రహేషు=గ్రహములు; స్తో
చ్చసంస్థేషు=తమతమయుచ్చస్థా
నంబులందుండఁగా; కర్కటే=క
ర్కటకమనెడు; లగ్నే=లగ్నమం
దు; వాక్పతౌ=బృహస్పతి; ఇందు
నాసహ=చంద్రునితోఁగూడ; ప్రో
ద్యమాసే=ఉదయించుచుండఁగా;
కౌసల్యా=కౌసల్యాదేవి; జగన్మా
ధం=లోకంబులకుఁబ్రభువును; స
ర్వలోకనమస్కృతం=సమస్తలో
కంబులచేతనమస్కరింపఁబడినవాఁ
డును; సర్వలక్షణసంయతం=సమ
స్తశుభలక్షణంబులతోనుం గూడిన
వాఁడును; విష్ణోః=విష్ణుదేవునిలో;
అర్థం=సగమైనవాఁడును; మహాభా
గం=అధికమైనభాగ్యముగలవాఁ

డును; ఐత్వోకవర్ధనం=ఇత్వోకు
వంశంబునం బుట్టిన వారి వృద్ధిఁ
బొందించువాఁడునగు; రామం=
రాముఁడను; పుత్రం=కొడుకును; అ
జనయత్=కనెను.

అంతఁ, గౌసల్యాదేవి, పండ్రెం
డవదియగుచైత్రమాసమునందు, న
వమీతిథియందు, బునర్వసూనక్షత్ర
మందు, సూర్యాంగారకశనిబృహ
స్పతి శుక్రలైదుగురునుం దమతమ
యుచ్చస్థానంబులగు మేషమకరతు
లాకర్కటక మీనంబు లందుండఁ
గా, నందుబృహస్పతిచంద్రునితోఁ
జేరియుండఁగా, కర్కటకలగ్నమం
దు, సమస్తలోకనాయకుండును, స
మస్తలోకంబులచే నమస్కరింపఁబ
డువాఁడును, సమస్తశుభలక్షణంబు
లతోనుం గూడియుండువాఁడును, ఇ
త్వోకువంశంబునందుంబుట్టినవారిన
భివృద్ధిబొందించువాఁడును, మహా
భాగ్యశాలియును, విష్ణుదేవునిలోని
గంబునైన, రాముండును, కొడుకును,
బ్రసవించెను. అని, తాత్పర్యము.

కౌసల్యా శుశుభే తేన పుత్రేణా మితతేజసా. ౧౧

యథా వరేణ దేవానా మదితి ర్వబ్రహ్మణినా

టీక॥ కొసల్యా=కొసల్యా దేవి; తివతె; శుశుభే=ప్రకాశించెను.
అమిత తేజసా=కొలందిలేనికాంతి కొసల్యా దేవి, కొలందిలేనికాం
గల; తేన=అ; పుత్రేణ=కొడుకుచే తితోఁగూడినయాకొడుకుంబొంది,
త; దేవానాం=దేవతలలోపల; వ దేవశ్రేష్ఠుండగు నింద్రునింబొందిన
రేణ=శ్రేష్ఠుండైన; వబ్రహ్మణినా= యదితియట్లు, ప్రకాశించెను.
ఇంద్రునిచేతను; అదితిర్యథా=అది అని, తాత్పర్యము.

భరతోనామ కైకేయ్యాం జజ్ఞే సత్యపరాక్రమః. ౧౨
సాక్షా ద్విష్ణో శ్చతుర్భాగ స్సర్వై స్సముదితో గుణైః

టీక॥ కైకేయ్యాం=కైకేయా వాఁడునగు; భరతోనామ=భరతుఁ
దేవియందు; సత్యపరాక్రమః = స డనువాఁడు; జజ్ఞే=పుట్టెను.
త్యమయిన పరాక్రమముగలవాఁడు సాక్షాద్విష్ణు దేవునిలో నెనిమిద
ను; సాక్షాద్విష్ణోః = ప్రత్యక్షుండ వయంశంబైనవాఁడును, సమస్తగు
గువిష్ణువుయొక్క; చతుర్భాగః, చ ణంబులతోనుం గూడినవాఁడును, స
తుః=నాలవభాగములో, భాగః= త్య పరాక్రమండునగు, భరతుండ
అంశమును(ఎనిమిదవభాగమునుట); నువాఁడు, కైకేయియందు, బుట్టె
సర్వైః=సమస్తములైన; గుణైః= ను. అని, తాత్పర్యము.
గుణములతో; సముదితః = కూడిన

అథ లక్ష్మణ శత్రుఘ్నా సుమిత్రాఽజనయ త్సుతౌ. ౧౩
వీరౌ సర్వాస్త్ర కుశలౌ విష్ణో రథౌ సమన్వితౌ

టీక॥ అథ=అటుపిమ్మట; సుమి త్రా=సుమిత్రాదేవి; వీరౌ=పరా
క్రమముగలవారును; సర్వాస్త్రకుశ లౌ=సమస్తంబులయినయస్త్రంబు

లందునుసమర్థులును; విష్ణుః=విష్ణు	యత్=క నెను.
దేవునియొక్క; అర్ధసమన్వితౌ=అం	అంతః, బరాక్రమశాలులును, స
శంబులతోఁ గూడినవారునగు (“భి	మస్తాస్త్రంబుల నెఱింగినవారును,
త్తంశకలఖం దేవా పుంస్యర్థార్ధంస	విష్ణు దేవుని యంతంబులంబుట్టినవా
మేశకే” అనియమరము); లత్కుణశ	రునునగు, లత్కుణశత్రుఘ్నులను, కొ
త్రుఘ్నా= లత్కుణశత్రుఘ్నులను;	దుకు, లిద్దఱు, నుమిత్రకుఁజన్మించిరి
సుతౌ=ఇద్దఱుఁగొడుకులను; అజన	అని, తాత్పర్యము.

పుష్కే జాతస్తు భరతో మీనలగ్నే ప్రసన్నధీః. ౧౪
సార్వే జాతౌ తు సౌమిత్రి కుళీరేఽభ్యు దితే రవౌ

టీక॥ భరతస్తు=భరతుఁడుమా	లే= ఉదయించిన వాఁడు కాఁగా
త్రము; పుష్కే=పుష్కమీనక్షత్రమం	(మధ్యాహ్నమందనుట); జాతౌ=
దు; మీనలగ్నే=మీనలగ్నమందు; ప్ర	పుట్టిరి.
సన్నధీః= నిమలమైనబుద్ధిగలవాఁ	నిమలంబగు బుద్ధిగలభరతుం
డై; జాతః=పుట్టెను. సౌమిత్రితు=	డు, పుష్కమీనక్షత్రమందు మీనల
సౌమిత్రకొడుకులగు లత్కుణశత్రు	గ్నమందుఁబుట్టెను; లత్కుణశత్రు
ఘ్నులును; సార్వే=ఆశ్రేషానక్షత్ర	ఘ్నులు, ఆశ్రేషానక్షత్రమందు, గ
మందు; కుళీరే=కకటకలగ్నమం	కకటకలగ్నమందు, మధ్యాహ్నం
దు; రవౌ=సూర్యుఁడు; అభ్యుది	బునఁ, బుట్టిరి. అని, తాత్పర్యము.

రాజ్ఞః పుత్రా మహాత్మాన శ్చత్వారో జజ్ఞిరే పృథక్. ౧౫
గుణవంతో నురూపాశ్చ రుచ్యా ప్రోక్ష పదోపమాః

టీక॥ రాజ్ఞః=దశరథమహారా	మంచిగుణములుగలవారును; అను
జునకు; మహాత్మానః = పూజ్యస్వ	రూపాశ్చ=తనకు, సమానులైనవా
భావముగలవారును; గుణవంతః=	రును; రుచ్యా=కాంతిచేత; ప్రోక్ష

తిక్రమించినంతనే; నామకమణ్ =
నామకరణమును; తథా = అట్లు; అ
కరోత్ = చేసెను.

విశేషార్థము. — “క్షుత్రియృ
లకుఁబండ్రించుదినములొకాచ” మ
ని, శ్రుతియందును, “బదుర్మాండవ
దినంబునక్షుత్రియృలకునామకరణం
బుసేయవలయు” నని, స్మృతియం
దును, శిష్టబడియొన్నందున, వా
టికి, విరోధముగలుగకుండునట్లు,
ఇచ్చట “ఏకాదశాహం” అనుదానికి

“లక్ష్మణుఁడుపుట్టినదినము మొదలు
గాఁబదునొకండవదినమును” అని,
అర్థముచెప్పవలయును. అట్లుచె
ప్పినచో, రాముఁడుపుట్టినమఱునటి
దినమునలక్ష్మణుఁడుపుట్టెను గావు
న, విరోధముకలుగదు.

రాముఁడుపుట్టిన దినముమొద
లు, పండ్రించవచ్చినముగడవఁగానే,
దశరథమహారాజు, కొడుకులకునా
మకరణము, చేసెను.

అని, తాత్పర్యము.

శ్లోకం రామం మహాత్మానం భరతం కైకయాసుతమ్. ౨౦
సౌమిత్రిం లక్ష్మణ మితి శత్రుఘ్న మపరం తథా
వసిష్ఠః పరమశ్రీతో నామాని కురుతే తదా. ౨౧

టీక॥ తదా = అప్పుడు; వసిష్ఠః =
వసిష్ఠుఁడు; పరమశ్రీతః = మిక్కిలి
యధికముగాసంతసించినవాఁడై;
మహాత్మానం = పూజ్యమైనస్వభా
వముగల; శ్లోకం = పెద్దకొడుకును;
రామం = రాముఁడనుపేరుగలవా
నిఁగాను; కైకయాసుతం = కైకయి
యొక్క కొడుకును; భరతః = భర
తుఁడనుపేరుగలవానిఁగాను; సౌమి
త్రిం = సుమిత్రయొక్క కొడుకును; ల
క్ష్మణం = లక్ష్మణుఁడనుపేరుగలవా

నిఁగాను; తథా = అట్లు; అపరం =
సుమిత్రయొక్క రెండవకొడుకును;
శత్రుఘ్నం = శత్రుఘ్నుఁడనుపేరుగ
లవానిఁగాను; ఇతి = ఈప్రకారము;
నామాని = పేళ్లను; కురుతే = (భూ
తార్థమందులట్) చేసెను.

విశేషార్థము. — “రమం తేన
ర్వేజనాగుణైరస్తి, ఇతి, రామః”
జనులందఱు, గుణంబులచే, వీనియం
దు, రమింతురుకావున, రాముఁడ
నంబడును; అని, రామశబ్దార్థము. “ల

క్షీఃఅస్యాస్తీతిలత్కుణః"సంపదగ	డును;అని,శత్రుఘ్నశబ్దార్థము.
లవాఁడు కావున, లత్కుణఁడనంబ	వసిష్ఠం, డష్ఠుడు,సంతోషంబు
డును;అనిలత్కుణశబ్దార్థము. "బిభ	న, జ్యేషునకు రాముండనియు, గైక
ర్మీతిభరతః" రాజ్యమును, భరించు	యికోడుకునకుభరతుండనియు,ను
వాఁడుకావున,భరతుఁడనంబడును;	మిత్ర కొడుకులలో, నొకనికిలత్కు
అని,భరతశబ్దార్థము. "శత్రూ౯హ	ణుండనియు, మఱియొకనికి శత్రు
స్తీతిశత్రుఘ్నుః" శత్రువులంజంపు	ఘ్నుండనియు, పేర్లు, పెట్టెను.
వాఁడుకావున, శత్రుఘ్నుఁడనంబ	అని,తాత్పర్యము.

బ్రాహ్మణ౯ భోజయామాస పౌరా౯ జాన పదానపి
అదదా బ్రాహ్మణానాంచ రత్న౯ మమితం బహు. ౨౨

టీక॥ సః (అధ్యాహృతము) = చ = వచనమూహమును;బహు = అ
అదశరథుఁడు; పౌరా౯ = పట్టణము ధికముగా; అదదాత్ = ఇచ్చెను.
లందుండునట్టివారును; జానపదా అంత, నాదశరథుండు, పట్టణం
నపి = గ్రామంబులనుండునట్టివారున బుల, గ్రామంబుల, నుండునట్టి, బ్రా
గు; బ్రాహ్మణ౯ = బ్రాహ్మణులను; హ్మణులకు, భోజనం, విడెను; బ్రా
భోజయామాస = భుజింపజేసెను. హ్మణులకు, గొలందిలేని రత్నస
బ్రాహ్మణానాం = బ్రాహ్మణులకు; మూహంబు, నధికముగానిచ్చెను.
అమితం = కొలందిలేని; రత్న౯ అని, తాత్పర్యము.

తేషాం జన్మక్రియాదీని సర్వకర్మాణ్యకారయత్

టీక॥ సః (అధ్యాహృతము) =	స్తకర్తంబులను; అకారయత్ = చే
అదశరథుఁడు; తేషాం = ఆకొడుకు	యించెను.
లకు; జన్మక్రియాదీని = జాతకర్మము	దశరథుఁడు, కొడుకులకు, జాత
దలుగాఁగల; సర్వకర్మాణి = సమ	కర్మముదలగుసమ స్తకర్తంబులనుం

౩౪౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౮

(అన్నప్రాశనచాళోపనయనంబులను) జేయించెను. అని, తాత్పర్యము.

తేషాం కేతు రివ జ్యేష్ఠా రామో రతికరః పితుః. ౨౩
బభూవ భూయో భూతానాం స్వయంభూ రివ స్రష్టతః

టీక॥ తేషాం=ఆకొడులలోప

యెను.

ల; జ్యేష్ఠః = వయస్సుచే; పెద్దవాఁ
డును; కేతురివ(స్థితః) ధ్వజమువలె
నున్నవాఁడునగు; రామః=రాముఁ
డు; పితుః=తండ్రికి, భూయః=అధి
కముగా; రతికరః=సంతోషముసే
యువాఁడుగాను; భూతానాం=
ప్రాణులకు; స్వయంభూరివ=బ్ర
హ్మదేవుఁడువలె; స్రష్టతః=మిక్కి
లియిష్టుఁడుగాను; బభూవ = ఆ

ఆకొడులలోఁ బెద్దవాఁడును,
గుణంబులచేనధికుఁడుకావున, ధ్వజ
మువలెఁబ్రకాశించు చున్నవాఁడున
గు, రాముఁడు; తండ్రికి, ఇతరులకన్న
నధికముగా; సంతోషముసేయుచు,
బ్రహ్మ దేవుఁడుంబోలె, సమస్తప్రా
ణులకు, మిక్కిలియిష్టుఁడుగా నుం
డెను. అని తాత్పర్యము.

సర్వే వేదవిద శ్శూరా సర్వే లోకహితే రతాః. ౨౪
సర్వే జ్ఞానోపసంపన్నా సర్వే సము దితా గుణైః

టీక॥ సర్వే=కొడుకులందఱును;
వేదవిదః = వేదంబుల నెఱింగినవా
రుగాను; శూరాః=యౌధ్ధంబులం
దుభయముపడనివారును; సర్వే=
అందఱును; లోకహితే = లోకము
యొక్క-మేలునందు; రతాః = ఆస
క్తులుగాను; సర్వే=అందఱును; జ్ఞా
నోపసంపన్నాః = వేదార్థజ్ఞానము

తోఁగూడినవారుగాను; సర్వే=అం
దఱును; గుణైః=గుణంబులతో; స
ముదితాః=కూడినవారుగాను; ఆ
సక్(అధ్యాత్మతము)=అయిరి.
దశరథుని కొడుకులందఱు, వే
దంబుల నెఱింగినవారుగాను, యౌధ్ధ
ములందు భయములేనివారుగాను,
లోకమునకు మేలు గోరు వారలు

గాను, వేదార్థంబు దెలిసినవారు తోఁగూడినవారు గాను, ఉండిరి.
గాను, దయమొదలగుసద్గుణంబుల అని, తాత్పర్యము.

తేషామపి మహాతేజా రామ స్సత్యపరాక్రమః. ౨౫
ఇష్ట స్సర్వస్య లోకస్య శశాంక ఇవ నిర్మలః

టీక || తేషామపి=వారిలోపల మును; రామః=రాముఁడు; మహాతేజాః = అధికమైనప్రతాపముగల వాఁడుగాను; సత్యపరాక్రమః=ఎచ్చటనైననువ్యర్థముగానిపరాక్రమముగలవాఁడుగాను; నిమలః=కలంకములేని; శశాంకఇవ=చంద్రుఁడువలె; సర్వస్య = సమస్తమైన; లోకస్య = ప్రపంచమునకును; ఇష్టః = ప్రియుఁడుగాను; ఆసీత్= (అధ్యాత్మతము)అయెను. వారిలోను, రాముఁడు, అధికమయినప్రతాపమును, ఎచ్చటనైనను వ్యర్థముకానిపరాక్రమమునుంగలిగి, కళంకములేనిచంద్రుఁడువలె, సమస్త లోకంబులకుం బ్రియుఁడై యుండెను. అని, తాత్పర్యము.

గజస్కంధేఽశ్వపుష్టేచ రథచర్యాసు సమృతః. ౨౬
ధనుర్వేదేచ నిరతః పితృశుశ్రూషణే రతః

టీక|| రామః(అధ్యాత్మతము)=దును(చకారముచే)నితరవిద్యలందు రాముఁడు; గజస్కంధే=ఏనుఁగు యొక్క-మూఁపునందును; అశ్వపుష్టే = గుఱ్ఱముయొక్క-వీచపునందును; రథచర్యాసుచ=రథముచేడిరుగుటలయందును; సమృతః=సమర్థుఁడని, యొప్పుకొనఁబడినవాఁడుగాను; ధనుర్వేదేచ=విలువిద్యయందును, గుఱ్ఱమువీచపునందును, రథం

బులందులందును, ఎక్కియ్యద్దంబు సమధుకండ్లై పితృసేవణం దాస
సేయసమధుకండ్లని, యందలు, నొ క్తుడుగా, నుండెను.
ప్రకొనిరి; మఱియు, రాముడు, వి అని, తాత్పర్యము.
లువిద్యమొదలగువిద్యలందుమిక్కిలి

బాల్యాత్పభృతి సుస్తిగ్ధో లక్ష్మణో లక్ష్మీవర్ధనః. ౨౭
రామస్య లోక రామస్య భ్రాతృ శ్శేష్ఠస్య నిత్యశః

టీక || లక్ష్మీవర్ధకనః = సంపద ఆసీత్ (అధ్యాహృతము) = ఆ
సువృద్ధిబొందించునట్టి; లక్ష్మణః = యెను.
లక్ష్మణుడు; లోక రామస్య = లో అనంతావతారముకావున, భ
కంబులనంతయు రమింపజేయున క్తులకు, సంపదవృద్ధి జేయునట్టి;
ట్టివాడును; శ్శేష్ఠస్య = చివరకునై లక్ష్మణుడు, తనకు శ్శేష్ఠభ్రాత
ర్దయగు, భ్రాతృః = తోడబుట్టువైన యు, లోకంబులనంతయు రమింప
వాడునగు; రామస్య = రామునకు; జేయువాడునగు, రామునియందు,
బాల్యాత్పభృతి = బాల్యముమొద బాల్యముమొదలుగా, నెల్లప్పుడును,
లకొని; నిత్యశః = ఎల్లప్పుడును; సు మిక్కిలి, స్నేహము గలవాఁ, డ
స్తిగ్ధః = మిక్కిలి స్నేహితుడుగా; య్యెను. అని, తాత్పర్యము.

సర్వప్రియకర స్తస్య రామస్యాపి శరీరతః. ౨౮
లక్ష్మణో లక్ష్మీసంపన్నో బహిఃప్రాణ ఇవా పరః

టీక || లక్ష్మీసంపన్నః = సంపద ములందును, ప్రియకరః = సంతోష
తోఁగూడిన; లక్ష్మణః = లక్ష్మణు మునుజేయువాఁడై; అపరః = మఱి
దు; తస్య = ఆ; రామస్య = రామున యొకడైన; బహిఃప్రాణఇవ = బయ
కు; శరీరతోపి = దేహమునకన్నను; టనుండుప్రాణమువలె; ఆసీత్ (అ
సర్వప్రియకరః, సర్వ = సమస్తకాల అధ్యాహృతము) = ఉండెను.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౩౪

స ౧౮

సంపదతోఁగూడియుండులత్త | దేహమునకు వెలుపల నుండు మఱి
ణుం, డారామునకు, అతని దేహము | యొక ప్రాణంబనఁదగి, యుండెను.
నకన్నను, సంతోషముగల్గించుచు, | అని, తాత్పర్యము.

నచ తేన వినా నిద్రాం లభతే పురుషోత్తమః. ౨౯
మృగ మన్న ముపాసిత మశ్వాతి నచ తం వినా

టీక|| పురుషోత్తమః, పురుష= హరిమునుఁనాశ్వాతి=తినఁడు.
పురుషులలో, ఉత్తమః=శ్రేష్ఠుఁడగు పురుషశ్రేష్ఠుండగు నారామున
రాముఁడు; తేనవినా=ఆలత్తుణుని కు, ఆలత్తుణుఁడులేనట్టైన, నిద్ర
విడిచినిద్రాంచ = నిద్రను; నలభ
తే=పొందఁడు. తంవినా=ఆలత్తు ణునివిడిచి, శ్రేష్ఠమైనయాహారంబు
ణునివిడిచి; ఉపాసితం=తేజుడిన; ను, భుజింప, నిచ్చుచుట్టదు.
మృగం=శ్రేష్ఠమైన; అన్నంచ=ఆ అని, తాత్పర్యము.

యదా హి హయమారూఢో మృగయాం యాశిరాఘవః. ౩౦
తదైనం పృథతోఽన్వేతి సధనుః పరిపాలయన్

టీక|| యదా=ఎప్పుడు; రాఘ డినవాఁడై; పరిపాలయన్=కాపా
వః = రఘువంశంబునందుఁబుట్టిన డుచు; పృథతః=వెనుకనుండి; అన్వే
రాముఁడు; హయం=గుఱ్ఱమును; ఆ తిహి=వెంబడించునుగదా!
రూఢః = ఎక్కినవాఁడై; మృగ రాముం, డెప్పుడు, గుఱ్ఱమునె
యాం=వేటనుగూర్చి; యాతి=పో క్కి, వేటకుఁబోవునో, అప్పుడే,
వునో; తదా=అప్పుడు; సః(అధ్యా యాలత్తుణుఁడు, విల్లుచేతంబూని,
హృతము)=ఆలత్తుణుఁడు; ఏనం= యాతనిరక్షించుచు, వెంటనే వెంబ
ఈరాముని; సధనుః=వింటితోఁగూ డించును. అని, తాత్పర్యము.

భరతస్యాపి శత్రుఃస్మా లత్తుణావరజోహి సః. ౩౧

ప్రాజ్ఞైః ప్రియ తరో నిత్యం తస్య చాసీ త్తథా ప్రియః

టీక॥ భరతస్యాపి=భరతునకు ను; శత్రుఘ్నుః = శత్రుఘ్నుడు; హి = ఏకారణమువలన, సః=ఆశ త్రుఘ్నుడు; లక్ష్మణావరజః, లక్ష్మ ణ=లక్ష్మణునియొక్క, అవరజః= తమ్ముడో; తస్మాత్ (అధ్యాహృత ము) = ఆకారణంబువలన; ప్రా జ్ఞైః (పంచమ్యర్థమందుదృతీయ) ప్రాణములకన్న; ప్రియతరః=అధిక ముగాసంతోషము గల్గించు వాడు గా; నిత్యం = ఎల్లప్పుడు; ఆసీత్=ఆ యెను. తస్యచ = ఆశత్రుఘ్నునకు	ను; సః(అధ్యాహృతము)=ఆభర తుడు; తథా=అట్లు; ప్రియః=సం తోషముగల్గించువాడుగా; అసీత్ (అధ్యాహృతము)=ఆయెను. శత్రుఘ్నుడు, లక్ష్మణునితమ్ముడు డగుటంజేసి, యతనికింగలగుణసంప త్తిగలవాడుకావున, భరతునకు, ప్రాణంబులకన్న, నధికప్రియుండ య్యెను; ఆప్రకారముగానే, భరతుం డును, శత్రుఘ్నునకు, అధికప్రియుం డుగా, నుండెను. అని, తాత్పర్యము.

స చతుర్థి ర్మహాభాగైః పుత్రై ర్దశ రథః ప్రియైః ౩౨

బభూవ పరమప్రీతో దేవైరివ పితామహాః

టీక॥ సః=ఆ; దశరథః=దశర థుడు; మహాభాగైః = అధికమైన భాగ్యముగలవారును; ప్రియైః=తన కుసంతోషముగల్గించువారునగు; చ తుర్థిః=నలుగులైన; పుత్రైః=కొ డుకులచేత; దేవైః=దిక్పాలకులచే త; పితామహాభవ=బ్రహ్మ దేవుడు వలె; పరమప్రీతః=మిక్కిలియధిక	ముగా సంతోషించినవాడుగా; బ భూవ=ఆయెను. ఆదశరథుడు, మహాభాగ్యశా లులును, బియులునగునలువురికొడు కులచేత, నలువురి దిక్పాలకులచేత బ్రహ్మ దేవుడుంబోలె, మిక్కిలిసం తసించియుండెను. అని, తాత్పర్యము.

శ్రీమ ద్రామాయణము * బాలకాండము. ౩౪

స ౧౮

తే యదా జ్ఞానసంపన్నా స్సర్వైః స్సముదితా గుణైః. ౩౩
 ప్రీమంతః కీర్తిమంతశ్చ సర్వజ్ఞా దీర్ఘదర్శినః
 తేషా మేవం ప్రభావానాం సర్వేషాం దీప్తతేజసామ్. ౩౪
 పితా దశరథో హృష్టిః బ్రహ్మలోకాధిపో యథా

టీక॥ తే= ఆరామలక్ష్మణభర తశత్రుఘ్నులు; యదా=ఎప్పుడు; జ్ఞానసంపన్నాః= శాస్త్రజ్ఞానము తోఁగూడినవారుగాను; సర్వైః=స మస్తమలైన; గుణైః=గుణములతో ను; సముదితాః= కూడినవారుగా ను; ప్రీమంతః= లజ్జగలవారుగా ను; కీర్తిమంతశ్చ=కీర్తిగలవారుగా ను; సర్వజ్ఞాః= అన్నింటినెఱింగిన వారుగాను; దీర్ఘదర్శినః=దూర ముగాఁబోచించువారుగాను; ఆ సత్(అధ్యాత్మతము)= అయి రో; తదా=అప్పుడు; ఏవంప్రభా వానాం= ఇట్టిప్రభావముగలవారు ను; దీప్తతేజసాం=ప్రకాశించుచు న్ను కాంతిగలవారు నగు; సర్వే షాం=సమస్తులైన; తేషాం=వార లయొక్క; పితా=తండ్రియగు; ద శరథః=దశరథుఁడు; బ్రహ్మలోకా	ధిపోయథా, బ్రహ్మలోక=బ్రహ్మ లోకముయొక్క, అధిపోయథా= ప్రభువైనబ్రహ్మదేవుఁడువలె; హృ ష్టిః=సంతసించినవాఁడు; అసీత్= (అధ్యాత్మతము)అయెను. ఆరామ లక్ష్మణ భరత శత్రు ఘ్నులు, ఎప్పుడు, శాస్త్రంబులనె ఱింగి, సమస్తసద్గుణంబులుం గలిగి, తప్పుకార్యంబులవలన లజ్జించుచు, “మంచిగుణంబులుగలవారు; చక్క గాశాస్త్రంబుల నెఱింగినవారు” అనెడుకీర్తినొంది, సర్వజ్ఞులు గా ను, దీర్ఘకాలోచనగలవారుగాను, ఐరో, అప్పుడు, ఇంతటిప్రభావంబు తోఁగూడి తేజరిల్లుచున్న యారామ లక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులతండ్రిదశ రథుండు, బ్రహ్మ లోకాధిపతియుం బోలె, సంతసించియుండెను. అని, తాత్పర్యము.

తేచాపి మనుజవ్యాఘ్రా వైదికాధ్యయనే రతాః. ౩౫

విత్త శుశ్రూషణరతా ధనుర్వేదేచ నిష్ఠితాః

టీక॥ మన జన్మాఘ్రిః = పురుష శ్రేష్ఠులయిన; తెచాపి = ఆరామలక్ష్యభారతశత్రుఘ్నులును; వైదికాధ్యయనే, వైదిక = వేదసంబంధులగు స్త్రీతులు మొదలయిన వానియొక్క, అధ్యయనే = చదువుటయందు; రతాః = ఆసక్తులుగాను; విత్త శుశ్రూషణరతాః, విత్త = తండ్రియొక్క, శుశ్రూషణ = సేవయందు; రతాః = ఆసక్తులుగాను; ధనుర్వేదే = విలువిద్యయందు; నిష్ఠితాశ్చ =	ఆసక్తులుగాను; ఆసక్ (అధ్యాపృతము) = అయిరి. ఆరామలక్ష్యభారతశత్రుఘ్నులును, బురుషశ్రేష్ఠులుకావున, దండ్రీమెచ్చుటచే విజ్ఞప్తిగి సోమరులుగాక, మణియు, నినుమడిగా, స్త్రీతులు మొదలగు వానింజదువుటయందును, దండ్రీకి శుశ్రూషసేయుటయందును, విలువిద్యయందును, ఆసక్తులై, యుండిరి. అని, తాత్పర్యము.

అథ రాజా దశరథ స్తేషాం దారక్రియాం ప్రతి. ౩౬

చింతయామాస ధర్మాత్మా సోపాధ్యాయ స్స బాంధవః

టీక॥ అథ = ఆపిమ్మట; ధర్మాత్మా = ధర్మమందు బుద్ధిగల; రాజా = రాజైన; దశరథః = దశరథుడు; తేషాం = ఆకొడుకులయొక్క; దారక్రియాం ప్రతి = వివాహమునుగూచి; సోపాధ్యాయః = పురోహితునితోఁగూడినవాడును; సబాంధవః = బంధువులతోఁగూడిన	వాండునై; చింతయామాస = ఆలోచించెను. అంత, ధర్మబుద్ధియగు నాదశరథమహారాజు, కొడుకులవివాహమును గుఱించి, పురోహితునిబంధువులనుం గూడి, యాలోచించెను. అని, తాత్పర్యము.

తస్య చింతయమాసస్య మంత్రిమధ్యే మహాత్మనః . ౩౭

అభ్యగచ్ఛ నృహతేజా విశ్వామిత్రో మహామనిః

టీక || మహాత్మనః = ధర్మమందు చృత్ = వచ్చెను.
బుద్ధిగల; తస్య = అదశరధుండు; మం ధర్మంబునం దాస క్తిగలయాద
త్రిమధ్యే = మంత్రులనడుమ; చింత శరధమహారాజు, మంత్రులతోఁగొ
యమానస్య = ఆలోచింపుచుండఁ డుకుల వివాహమును గుఱించి యా
గా; మహాతేజాః = అధికమైనప్రభా లోచింపుచుండఁగా, తపోవిశేషం
వముగలవాఁడును; మహామనిః = నంగల్గిన ప్రభావంబధికముగాఁగల
పూజ్యుడైన ఋషి యనగు; విశ్వా విశ్వామిత్రమహామని, వచ్చెను
మిత్రః = విశ్వామిత్రుండు; అభ్యగ అని, తాత్పర్యము.

స రాజ్ఞో దర్శనాకాంక్షీ ద్వారాధ్యతా నువాచ హ. ౩౮
శీఘ్ర మాఖ్యాత మాం ప్రాప్తం కాశికం గాధిన స్సుతమ్

టీక || సః = అవిశ్వామిత్రుండు; గముగాఁ; ఆఖ్యాత = చెప్పఁడు; ఇతి
రాజ్ఞః = దశరథమహారాజుయొ (అధ్యాహృతము) = అని; ఉవాచ =
క్క; దశనాకాంక్షీ = దశనము చెప్పెను. “హ” అనునది పాదపూ
ను గోరు వాడై; ద్వారా ధ్య రణాధము.
తా = ద్వారపాలకులనుంగూ ఆవిశ్వామిత్రుండు, రాజునుజూ
ర్చి; గాధినః = గాధియనువానియొ డఁగోరి, “మీరలు, కుశికవంశంబునఁ
క్క; సుతం = కొడుకును; కాశి బుట్టిన వాఁడును గాధి పుత్రుండన
కం = కుశికవంశమునందుఁబుట్టిన గు నేనువచ్చియున్నానని, రాజుతోఁ
వాఁడునగు; మాం = నన్ను; ప్రా జెప్పఁడు” అని; ద్వారపాలకులతోఁ
ప్రం = వచ్చినవానిగా; శీఘ్రం = వే జెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

త ధృత్వా వచనం త్రాసా ద్రాజ్ఞోవేత్త ప్రదుద్రువుః. ౩౯
సంభ్రాంతమనస స్సర్వే తేన వాక్యేన చోదితాః

3౫౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము. స ౧౮

టీక॥ సర్వే=ద్వారపాలకులం మనస్సుగలవారలై; రాజ్ఞః=రాజు
దటును; తత్=ఆ; వచనం=మాట యొక్క; వేత్త=గృహమునుగూర్చి;
ను, శ్రుత్వా=విని; తేన=ఆ; వాక్యే ప్రదుద్రువుః=పరుగై త్తిరి.
న=మాటచేత; చోదితాః=ప్రేరే ద్వారపాలకులందఱు విశ్వామి
పింపఁబడినవారలై, త్రాసాత్=భ త్రునిమాటవిని, భయంబునఁ, గలఁత
యంబువలన; సంభ్రాంత మనసః, వడినమనస్సుతో, రాజగృహముగూ
సంభ్రాంత=కలఁతపడిన, మనసః= ర్చిపరుగులిడిరి. అని, తాత్పర్యము.

తే గత్వా రాజభవనం విశ్వామిత్ర మృషిం తదా. ౮౦
ప్రాప్త మావేదయామాసు నృపా యైత్వైకవే తదా

టీక॥ తదా=అప్పుడు; తే=ఆ జైన దశరథునికొఱకు; ఆవేదయా
ద్వారపాలకులు ; రాజభవనం= మాను =తెల్పిరి.
రాజయొక్క గృహమును ; గ ఆద్వార పాలకులు, రాజగృ
త్వా=పోంది; తదా=అప్పుడు; వి హంబునకుఁబోయి, “విశ్వామిత్రుఁ
శ్వామిత్రః= విశ్వామిత్రుఁడనెడు; డను ఋషి, యిప్పుడు వచ్చియు
ఋషిం=ఋషిని; ప్రాప్తం=వచ్చిన న్నాడు.” అని, యిత్వైకువంశం
వానిఁగా, యిత్వైకవే=యిత్వైకువం బునం బుట్టిన, దశరథమహారాజున
శమునందుఁబుట్టిన; నృపాయ=రా కుఁ, దెల్పిరి. అని, తాత్పర్యము.

తేషాం త ద్వచనం శ్రుత్వా సపురోధా స్సమాహితః. ౮౧
ప్రత్యుజ్జ గామ తం హృష్టో బ్రహ్మణ మివ వాసవః

టీక॥ తేషాం= ఆద్వారపాల ధాః = పురోహితునితోఁగూడిన
కులయొక్క; తత్= ఆ; వచనం= వాఁడై; సమాహితః=ఎచ్చరికగల
మాటను; శ్రుత్వా=విని; సః(అధ్య వాఁడై; హృష్టః=సంతసించినవాఁ
హృతము)=ఆదశరథుఁడు; సపురో ఁడై; తం=ఆవిశ్వామిత్రుని; బ్రహ్మ

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౩౫౩

స ౧౮

ణం=బ్రహ్మదేవుని; వాసవభవ=
ఇంద్రుడువలె; ప్రత్యుజ్జగామ=ఎ
దుర్గొనెను.

ఆద్యార పాలకులమాటనువిని,
దశరథుడు, పురోహితునింగూడి,

ఎచ్చరికగలిగినవాడై, సంతసించి,
బ్రహ్మదేవుని, దేవేంద్రుండుంబోలె,
నావిశ్వామిత్రు, నెదుర్కొనెను.
అని, తాత్పర్యము.

తం దృష్ట్వా జ్వలితం దీప్తతపసం సంశితవ్రతమ్. ౪౨
ప్రహృష్టవదనో రాజా తతోర్ఘ్న ముపహరయత్

టీక|| తతః = ఆపిమ్మట; జ్వలి
తం=ప్రకాశించుచున్నవాడును; దీ
ప్తతపసం, దీప్త = ప్రకాశించుచు
న్న, తపసం=తపస్సుగలవాడును;
సంశితవ్రతం, సంశిత=మిక్కిలితీక్ష
మయిన, వ్రతం=నియమముగలవా
డునగు; తం = ఆవిశ్వామిత్రుని; దృ
ష్ట్వా = చూచి; రాజా=దశరథమ
హారాజు; ప్రహృష్టవదనః=ప్రహృ
ష్ట=మిక్కిలిసంతసించిన (సంతోష
చిహ్నములుగలయనుట), వదనః=

ముఖముగలవాడై; అర్ఘ్యం=అ
ర్ఘ్యమును; ఉపహరయత్=ఇప్పిం
చెను.
అంత, శరీరకాంతిచేజ్వలింపు
చు, నధికంబగుతపస్సునుదీక్ష్యంబగు
వ్రతమును 'గలిగియున్న, యావి
శ్వామిత్రుని, జూచి, సంతృప్తుడై,
యాయనకుం, బురోహితునిచే, న
ర్ఘ్యమిప్పించెను.
అని, తాత్పర్యము.

సరాజ్ఞః ప్రతిగృహ్యార్ఘ్యం శాస్త్రదృష్టేన కర్తృణా. ౪౩
కుశలం చావ్యయం చైవ పర్యపృచ్ఛన్నరాధిపమ్

టీక|| సః=ఆవిశ్వామిత్రుడు;
శాస్త్రదృష్టేన=శాస్త్రమునందు
జూడబడిన; కర్తృణా=విధిచేత; రా

జ్ఞః=రాజువలన; అర్ఘ్యం=అర్ఘ్య
మును; ప్రతిగృహ్య=స్వీకరించి; కుశ
లం=క్షేమమును; అవ్యయంచైవ=

౩౫౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౧౮

అపాయములేకుండుటను; నరాధి | త్రుంబుగ, దశరథమహారాజిచ్చిన
పం=మనుష్యులకు బ్రభువైనదశరథ | యర్హమును స్వీకరించి, యాదశర
మహారాజును; పర్యపుచ్చత్=అడి | ధమహారాజును, “నికుక్షేమమా! అ
గెను. | పాయములేకయున్నదా.” అని, య

అవిశ్వామిత్రుడు, యథాశా | డిగెను. అని, తాత్పర్యము.

పురే కోశే జనపదే బాంధవేషు సుహృత్సుచ. ౪౪

కుశలం కాశికో రాజ్ఞః పర్యపుచ్చ త్సుధార్మికః

టీక|| సుధార్మికః=చక్క-గా | మును; పర్యపుచ్చత్=చక్క-గాన
ధర్మమునాచరించునట్టి; కాశికః= | డిగెను.

కుశికవంశమునందుంబుట్టినవిశ్వామి | మిక్కిలి ధార్మికుండగు నావి
త్రుడు; రాజ్ఞః=దశరథ మహారా | శ్వామిత్రుడు, “నిపట్టణమును, బా
జయొక్క; పురే=పట్టణమందును; | క్క-సమును, దేశమును, ఉపద్రవము,
కోశే=బొక్క-సమందును; జనప | లేకయున్నదా? నీబంధువులునున్నే
దే=దేశమునందును; బాంధవేషు= | హితులును, ట్లేమముగనున్నారా?
బంధువులందును; సుహృత్సుచ = | అని, చక్క-గా, దశరథమహారాజున
న్నేహితులందును; కుశలం=ట్లేమ | డిగెను. అని, తాత్పర్యము.

అపితే సన్నతా స్పర్శే సామంతా రిపవో జితాః. ౪౫

దైవం చ మానుషం చాపి కర్తృతే సాధ్వనుష్ఠితమ్

టీక|| సామంతాః=పొరుగురా | క్క; దైవంచ=దేవతాసంబంధియై
జులు; సర్వే=అందఱును; తే=నీకు; | నదియును; మానుషంచ=మనుష్య
అపిసన్నతాః=మిక్కిలినమ్ములైనా | సంబంధియైనదియునగు; కర్తృ=కా
రాఃరిపవః = శత్రువులు; (అపి)జి | ర్యము; సాధు=చక్క-గా; అపిఅను
తాః=జయింపబడిరా? తే=నీయొ | స్థితం=చేయబడినదా?

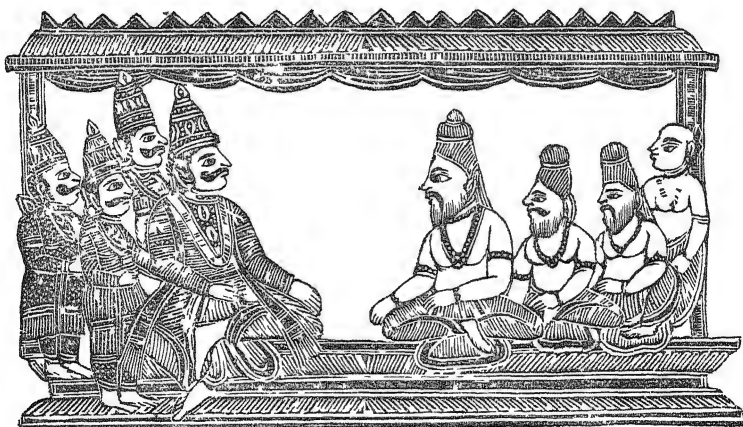
శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౩౫

స ౧౮

నీకు, బొరుగురాజులందఱు, లాంగియున్నారా? శత్రువులుజయింపఁబడిరా? దేవతాసంబంధియైనయజ్ఞముమొదలయినకర్తమును, మనుష్యసంబంధియగు సామదానభేద	దండాదులును, నీకు, సరిగాఁ, జేయఁబడుచున్నవా? అని, విశ్వామిత్రుఁడు, దశరథుని, అడిగెను. అని, తాత్పర్యము.

వసిష్ఠంచ సమాగమ్య కుశలం మునిపుంగవః. ౪౬
 ఋషీంశ్చ తాం యథాన్యాయం మహాభాగా నువాచహ

టీక॥ మునిపుంగవః = మునిశ్రేష్ఠుఁడగు విశ్వామిత్రుఁడు; వసిష్ఠంచ = వసిష్ఠుని; మహాభాగా = మహాత్ములయిన; తాం = ఆ; ఋషీంశ్చ = ఋషులను; సమాగమ్య = పొంది; యథాన్యాయం = క్రమమునతిక్రమింపక; కుశలం = డేమమును; ఉవాచ =	పలికెను (అడిగెననుట); “హ” అనునది పాదపూరణార్థము. మునిశ్రేష్ఠుఁడగు విశ్వామిత్రుఁడు, వసిష్ఠుని, మఱియు, మహాత్ములగు నితరమునులనుం, జేరి, యథాన్యాయంబుగ, వారివారి డేమంబు, నడిగెను. అని, తాత్పర్యము.

తే సర్వే హృష్టమనస స్తస్య రాజ్ఞో నివేశనమ్. ౪౭

వివిశుః పూజితాస్తత్ర నిషేదుశ్చ యధార్హ తః

టీక॥ తే=ఆయుషులు; సర్వే=	గృతనత్రిక్రమింపక; నిషేదుశ్చ =
అందఱును; హృష్టమనసః, హృష్ట=	కూచుండిరియు.
సంతసించిన, మనసః=మనస్సుగల	ఆయుషులందఱు, సంతసించి,
వారలై; తస్య=ఆ; రాజ్ఞః=దశర	యాదశరధమహారాజుసభను బ్రవే
ధమహారాజుయొక్క; నివేశనం=స	శించిరి; అచ్చట, నారాజుచే, బూ
భను; వివిశుః=ప్రవేశించిరి. తత్ర=	జింపఁబడి, వారివారియోగ్యతకు
అచ్చట; పూజితాః=పూజింపఁబడి	దగినట్లు, కూచుండిరి.
నవారలై; యధాహతః=యో	అని, తాత్పర్యము.

అథ హృష్టమనా రాజా విశ్వామిత్రం మహామునిమ్. ౪౮

ఉవాచ పరమోదారో హృష్టస్త మభిపూజయన్

టీక॥ అథ=అటుపిమ్మట; పర	తుని; అభిపూజయన్=స్తుతించు
మోదారః= మిక్కిలియధికముగా	చు; ఉవాచ=పలికెను.
దానము సేయునట్టి; రాజా=దశర	అంతఁ, బరమదాతయగుదశర
ధమహారాజు; హృష్టమనాః=సంత	ధుఁడు, సంతోషవిశేషంబున గగు
సించిన మనస్సు గలవాఁడై; హృ	ర్పాటునొందినవాఁడై, యావిశ్వా
ష్టః=గగుర్పాటుగలవాఁడై; మహా	మిత్రమహామునినిం బ్రస్తుతింపుచు,
మునిం= పూజ్యుఁడగుముషియైన;	నిట్లని, పలికెను.
తం=ఆ; విశ్వామిత్రం= విశ్వామి	అని, తాత్పర్యము.

యథామృతస్య సంప్రాప్తి యథావర్ష మనూదకే. ౪౯

యథాసదృశ దారేషు పుత్రజన్తాః ప్రజస్యచ

ప్రజస్త్వయథాలాభో యథాహర్షో మహేదయే. ౫౦

తథైవా గమనం మన్యే స్వాగతం తే మహామునే

టీక || అమృతస్య=అమృతము యొక్క; సంప్రాప్తిః=బొందుట; యథా=ఎట్లొ; అనూదకే=నీళ్లులే నిప్రదేశమునందు; వషణం=వాన; యథా=ఎట్లొ; అప్రజన్య=సంతానములేనివానికి; సదృశదారేణు=సజాతీయభార్యలందు; పుత్రజన్యచ=కొడుకులయొక్కపుట్టుటయును; యథా=ఎట్లొ; ప్రణామస్య=అగుపడకపోయిన నిధిమొదలగుదానియొక్క; లాభః=దొరకుట; యథా=ఎట్లొ; మహిమాయే, మహా=ఉత్సవముయొక్క, ఉదయే=పూర్వంభమందు; వషణం=సంతోషము; యథా=ఎట్లొ; తథైవ=ఆప్రకారముగనే; తే=నీయొక్క; అగమనం=రాకను; మన్యే=తలచెదను మహామునే=పూజ్యుడైన మునియ

గువిశ్వామిత్రుఁడా! తే(అధ్యాప్య తము)=నీకు; స్వాగతం=సుఖముతోడిరాక; అస్తు=(అధ్యాప్యతము)అగుఁగాక.

విశ్వామిత్రుఁడా ! అమృతము లబ్ధమగుటయెట్టిదో, నిజలప్రదేశమందు వానగురియుట యేలాటిదో, సంతానములేనివానికి సజాతీయయైనభార్యయందుఁ గొడుకుపుట్టుటయెటువంటిదో, అగుపడకపోయిననిత్యేపముమఱలదొరకుటయే రీతిదో, ఉత్సవారంభమందు సంతోషముగల్గుటయెట్లొ, నేనుగొడుకుల వివాహమునుగుఱించి యాలోచించుచుండఁగా, నీవువచ్చుట, యాలాటిదేయని, తలంచెద; నీకుస్వాగతంబగుఁగాక

అని, తాత్పర్యము.

కం చ తే పరమం కామం కరోమి కిము హర్షితః. ౫౧

పాత్రధూతోఽ సిమేబ్రహ్మక్ దిష్ట్యాప్రాప్తోఽ సికాశిక

టీక|| బ్రహ్మక్=బ్రాహ్మణుఁడా! అహం(అధ్యాప్యతము)=నేను; హర్షితః=సంతసించినవాఁ

డనై; తే=నీయొక్క; పరమం=శ్రేష్ఠమైన; కం=ఏ; కామం=కోరిక; కిముచ=ఏప్రకారముగాను; కరో

౩౫౮ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౮

మి=చేయుదును; కాశిక=విశ్వామి త్రుండ! మే=నాకు; పాత్రభూ తః = దానమునకుయోగ్యుడైన వాడవు; అసి=అగుచున్నావు;ది ష్ట్యా=భాగ్యముచేత;ప్రాప్తః=వ చ్చినవాడవు;అసి=అగుచున్నావు.	బ్రాహ్మణుడవైన విశ్వామి త్రుండ! నీముఖ్యమైనకోరికయెద్ది? దానినేనేవిధంబునఁ జేయవలయు? అనతిమ్ము;నీవునాకుదానయోగ్యుం డవు;నాభాగ్యంబుననీవిచ్చోటికి వి చ్చేసితివి. అని, తాత్పర్యము.

అద్య మే సఫలం జన్త జీవితంచ సుజీవితమ్. ౫౨

టీక॥అద్య=ఇప్పుడు; మే=నా యొక్క;జన్త=పుట్టుక; సఫలం= ఫలముతోఁగూడినది; అభవత్= (అధ్యాహృతము)అయినది. జీవి తం=బ్రతుకును;సుజీవితం=మంచి	బ్రతుకు; అభవత్=(అధ్యాహృత ము)అయినది. ఇప్పుడు, నాపుట్టుకసఫలంబైన ది,నాబ్రతుకుమంచిబ్రతుకైనది. అని, తాత్పర్యము.

పూర్వం రాజర్షిశబ్దేన తపసా ద్యోతితప్రభః

బ్రహ్మర్షిత్వ మనుప్రాప్తః పూజ్యోసి బహుధామయా. ౫౩

టీక॥ త్వం(అధ్యాహృతము)= నీవు; పూర్వం=మొదట;రాజర్షి శబ్దేన = రాజముషీయనుశబ్దము తో; సహితః(అధ్యాహృతము)= కూడుకొనినవాడవై; అను=అటు వెనుక;తపసా=తపస్సుచేత; ద్యో తితప్రభః,ద్యోతిత=ప్రకాశింపఁజే యఁబడిన, ప్రభః= కాంతులుగల వాడవై; బ్రహ్మర్షిత్వం=బ్రహ్మర్షి	యగుటను; ప్రాప్తః=పొందినవాఁ డవైతివి.అతః(అధ్యాహృతము)= ఇందువలన;బహుధా=అనేకవిధం బుల; మయా=నాచేత; పూజ్యః= పూజింపఁదగిన వాడవు; అసి=అ గుచున్నావు. నీవు, మొదటరాజర్షివై, యటు వెనుకసూర్యాదికాంతులకునుంబ్ర కాశముగల్గించు తపస్సునొందుటం

శేనీ, బ్రహ్మ ద్వివైతివి; కావున, బడవు.
హువిధంబుల, నీవు, నాకుఁబూజ్యం అని, తాత్పర్యము.

త దద్భుత మిదం బ్రహ్మక్ పవిత్రం పరమం మను
శుభక్షేత్ర గతశ్చాహం తవ సందర్శనా త్ప్రభో. ౫౮

టీక॥ బ్రహ్మక్ = బ్రాహ్మణుఁడా; త నవాఁడను; భవామి (అధ్యాత్మా త
త్ = అట్టి; ఇదం = ఈ నీయాగమనము ము) = అగుచున్నాను.
అద్భుతం = ఆశ్చర్యకరమును; మ విశ్వామిత్రుఁడా! అట్టి నీవు, వ
మ = నాకు; పరమం = మిక్కిలి-లియధిక చ్చుట, మిక్కిలి-లియాశ్చర్యకరము; నా
మైన; పవిత్రం = పరిశుద్ధి సేయునది కుఁ, జాలఁ, బరిశుద్ధిగల్గించునది; ని
యును; భవతి (అధ్యాత్మాతము) = స్తుఁజూచుటవలన, నేను, బుణ్యస్థ
అగుచున్నది ప్రభో = ఏలికా! తవ = లంబునందుండు వాఁడనైతిని. (నీవి
నీయొక్క; సందర్శనాత్ = చూచుట చ్చటికి వచ్చుటవలన, నేనుండునట్టి
వలన; అహంచ = నేనును; శుభక్షే యీ ప్రదేశము, పుణ్యస్థలంబైనదను
త్రగతః, శుభ = మంగళకరమైన, క్షే ట) అని, తాత్పర్యము.
త్ర = పుణ్యస్థలమును, గతః = పొంది

బ్రూహీ యత్రావర్ధితం తుభ్యం కార్య మాగమనం ప్రతి
ఇచ్ఛా మ్యనుగృహీతోహం త్వదర్థపరివృద్ధయే. ౫౯

టీక॥ ఆగమనం ప్రతి = వచ్చుట ను; అనుగృహీతః = నీచేత, అనుగ్ర
నుగూర్చి; తుభ్యం = (తృతీయార్థ హింపఁ బడినవాఁడనై; త్వదర్థపరి
మందుఁజతుర్థి) నీచేత; యత్ = ఏ; వృద్ధయే, త్వత్ = నీయొక్క, అర్థ =
కార్యం = ప్రయోజనము; ప్రాధి ప్రయోజనము యొక్క, పరివృద్ధ
తం = కోరఁబడినదో; తత్ (అధ్యా యే = అభివృద్ధికోఱకు; ఇచ్ఛామి =
హృతము) = అప్రయోజనమును, కోరుచున్నాను.
బ్రూహీ = చెప్పము. అహం = నే నీవిచ్చటి కేమి ప్రయోజనముగో

౩౬౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితముః

సం

రివచ్చితివో, దానింజెప్పుము; నీచేని బభివృద్ధి నొందునట్లు, చేయఁగోరు
ట్లునుగ్రహమునొంది, నీప్రయోజనం చున్నాను. అని, తాత్పర్యము.

కార్యస్య న విమర్శంచ గంతు మర్హసి కాశిక

కర్తా చాహ మశేషేణ దైవతం హి భవాన్త్యమ్. ౫౬

టీక॥ కాశిక = విశ్వామిత్రుఁడా! వుండవుగదా!

కార్యస్య = కార్యముయొక్క; విమర్శంచ = విచారమునుమాత్రము; గంతుం = పొందుటకు; నార్హసి = తగవు. అహం = నేను; అశేషేణ = కొఱుతలేనట్లుగాను; కర్తా = చేయువాఁడను; అస్మి (అధ్యాత్మతము) = అగుచున్నాను. భవాన్ = నీవు; మమ = నాకు; దైవతం హి = చే	విశ్వామిత్రుఁడా! “ఈకార్యముగొప్పదే, యితఁడు చేయఁగలఁడో చేయలేఁడో చేయునోచేయఁడో” అనెడు విచారము నొందవలదు; నీవునాకుదైవతమవుకావున, నాకార్యంబంతయు, నెంతమాత్రముకొఱుతవడకుండ, నేఁజేసెదను. అని, తాత్పర్యము.

మమ చాయ మనుప్రాప్తో మహా నభ్యుదయో ద్విజ

తవా గమనజః కృతోఽధర్మ శ్చైవ తత్తమో మమ. ౫౭

టీక॥ ద్విజ = బ్రాహ్మణుఁడా! మమచ = నాకును; అయం = ఈ; మహాన్ = గొప్పదైన; అభ్యుదయః = మంగళము; అనుప్రాప్తః = లభిమొనరి. మమ = నాకు; అనుత్తమః = తనకన్ననిధికములేనిదగు; తవ = నీయొక్క; అగమనజః = నీరాకవలనఁబ	ట్టిన; ధర్మః = ధర్మము; కృతోఽధర్మః = సమస్తమును; అనుప్రాప్తః = లభిమొనరి. నాకు, నీరాకయ నెఱుగొప్పమంగళము, లభిమొనరి; నీరాకవలన ననుత్తమంబగుధర్మంబంతయు, దొరకొనినది. అని తాత్పర్యము.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౩౬౧

స ౧౮

ఇతి హృదయసుఖం నిశమ్య వాక్యమ్
శ్రుతిసుఖ మాత్మవతా వినీత ముక్తమ్
ప్రధితగుణయశా గుణై ర్విశిష్టః
పరమఋషిః పరమం జగామ హర్షమ్. ౫౮

టీక॥ ఇతి=ఈ ప్రకారము; అత్త నగు; పరమఋషిః=శ్రేష్ఠుడైనఋషి వతా = బుద్ధిశాలియగుదశరథుని ప్రియగువిశ్వామిత్రుడు; పరమం= చేత; వినీతం=వినయముతోఁగూడు మిక్కిలియధికమైన; హషణం=సం నట్లుగ; ఉక్తం=చెప్పబడినదియు తోషమును; జగామ=పొందెను. ఈ ప్రకారము, మనస్సునకును జె స్సునకు, సుఖం=ఇంపైనదియును; వులకును సుఖకరంబగునట్లు బుద్ధి శ్రుతిసుఖం, శ్రుతి=చెవులకు, సు శాలియగుదశరథుని చేసినయంబు ఖం=ఇంపైనదియునగు; వాక్యం= గఁజెప్పబడినమాటనువిని, మహా మాటను, నిశమ్య=విని; ప్రధితగుణ గుణవంతుండునుమహాగుణవంతుం యశాః, ప్రధిత=ప్రసిద్ధమైన, గు డనుకీర్తిగలవాఁడు నగు విశ్వామి ణ = గుణములచేతఁగలిగిన, య త్రమహాముని, పరమ సంతోషంబు శాః=కీర్తిగలవాఁడును; గుణైః=గు నొందెను. అనితాత్పర్యము. ణములతో; విశిష్టః=కూడినవాఁడు	నగు; పరమఋషిః=శ్రేష్ఠుడైనఋషి ప్రియగువిశ్వామిత్రుడు; పరమం= మిక్కిలియధికమైన; హషణం=సం తోషమును; జగామ=పొందెను. ఈ ప్రకారము, మనస్సునకును జె వులకును సుఖకరంబగునట్లు బుద్ధి శాలియగుదశరథుని చేసినయంబు గఁజెప్పబడినమాటనువిని, మహా గుణవంతుండునుమహాగుణవంతుం డునుకీర్తిగలవాఁడు నగు విశ్వామి త్రమహాముని, పరమ సంతోషంబు నొందెను. అనితాత్పర్యము.

ఇత్యాహే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, సప్తదశ స్కంఁః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థ చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్రీ
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండాష్టాదశస్కం టీక,
ముగిసినది.

(౨)

ఏ కో న విం శ తి స ర్గ ప్రా రం భః.

తచ్చుత్వా రాజసింహస్య వాక్య మద్భుతవిస్తరమ్
హృష్టరోమా మహాతేజా విశ్వామిత్రో భ్యభాషత. ౧

టీక॥ రాజసింహస్య=రాజశే ష్ఠుండగుదశరథునియొక్క; అద్భుత విస్తరం, అద్భుత=అశ్చర్యముయొ క్క, విస్తరం=అతిశయముగల; త త్=ఆ; వాక్యం = మాటను; శ్రు త్వా=విని; మహాతేజాః=అధికమై నప్రభావముగల; విశ్వామిత్రః=వి శ్వామిత్రుడు; హృష్టరోమా, హృ ష్ట=గగుర్పాటుగొనిన, రోమా=	వెండుకలుగలవాడై; అభ్యభాష త=బదులుచెప్పెను. రాజశేష్ఠుండగు దశరథునియ త్యాశ్చర్యకరమైనమాటనువిని, మ హాప్రభావుండగు విశ్వామిత్రుండు, సంతోషంబునఁ బులికితంబులగువెం డుకలుగల్గి, యిట్లుని, బదులుచెప్పె ను. అని, తాత్పర్యము.

సదృశం రాజశార్దూల తవైత ద్భువి నాన్యథా
మహావంశప్రసూతస్య వసిష్ఠవ్యవదేశినః. ౨

టీక॥ రాజశార్దూల=రాజశే ష్ఠుండా'నువి= భూమియందు; ఏ తత్=ఈమాట; మహావంశప్రసూ తస్య, మహావంశ=గొప్పవంశము నందు, ప్రసూతస్య=పుట్టినవాడ వును; వసిష్ఠవ్యవదేశినః వసిష్ఠ=వసి ష్ఠునిచే, వ్యవదేశినః=ఉపదేశముగ లవాడవునగు, తవ= నీకు; సదృ	శం=తగినది. అన్యథా =వేరువిధ ము; న=కాదు. రాజశేష్ఠుండవైనదశరథుండా! భూమియందు, ఈప్రకారముమా టలాడుట, రఘువంశమంతటిమహా వంశమునందుఁ బుట్టివసిష్ఠుని వలన నుపదేశమునొందిననీకుఁడగినదేను; వేరుకాదు. అని, తాత్పర్యము.

యత్తు మే హృద్గతం వాక్యం తస్య కార్యస్య నిశ్చయమ్
కురుష్వ రాజశాస్త్రాల భవ సత్యప్రతిశ్రవాః. ౩

టీక॥ రాజశాస్త్రాల = రాజశ్రేణి వాః = ప్రతిజ్ఞ గలవాడవు; భవ = క
ష్టం ఉండవైనదశరథుడా! మే = నాయు
క్కు; హృద్గతం = మనస్సునుబొంది మ్ము.
యన్న; యత్ = ఏకార్యము; వా రాజశ్రేణుండవైనదశరథుడా!
క్యం = చెప్పదగినదో; తస్య = ఆ; కా నామనస్సులోనుండునట్టి యేకార్య
ర్యస్య = కార్యమునకు; నిశ్చయం మిప్పుడు నాచే జెప్పబడుచున్న
తు = ఏర్పాటునుమాత్రము; కురు దో; దానికిఁదప్పకతగినయేర్పాటు
ష్వ = చేయుము; సత్యప్రతిశ్రవాః, చేసి “ఏకార్యం బైనఁజేసెదను” అని,
సత్య = అన్యతముకాని, ప్రతిశ్ర కొనుము. అని, తాత్పర్యము.

అహం నియమ మాతిష్ఠే సిద్ధ్యర్థం పురుషర్షభ
తస్య విఘ్నకరో ద్వౌతు రాక్షసౌ కామరూపిణౌ. ౪

టీక॥ పురుషర్షభ = పురుషశ్రేణుఁ ద్తలు; రాక్షసౌ = రాక్షసులు; స్రుః
డవైనదశరథుడా; అహం = నేను; (అధ్యాహృతము) = ఉన్నారు.
సిద్ధ్యర్థం = సిద్ధికోటకు; నియమం = పురుష శ్రేణుండవైన దశరథుఁ
దీక్షను; ఆతిష్ఠే = పొందితిని. తస్య డా! నేనొకసిద్ధి నపేక్షించిదీక్ష వ
తు = ఆదీక్షకును; విఘ్నకరో = విఘ్న హించితిని; దానికివిఘ్నముగావించు
ము సేయునట్టి; కామరూపిణౌ = ఇ నిద్రలు కామరూపులగు రాక్షసులు
చ్చాధీనమగురూపముగల; ద్వౌ = ఇ న్నారు. అని, తాత్పర్యము.

వ్రతే మే బహుశ శ్రీరే సమాప్త్యాం రాక్షసౌ విమా
మారీచశ్చ సుబాహుశ్చ వీర్యవంతౌ సుశిక్షితౌ. ౫
సమాంసరుధిరౌ ఘోరౌ వేదిం తా మభ్యవర్ష తామ్

టీక॥ మే = నాయొక్క; వ్రతే = తురుప్రవాహముచేత; తాం = ఆ;
 దీక్షావ్రతము; బహుళః = చాలమట్టు వేదిం = యాగవేదిని; అభ్యవహ
 కు; చీర్ణే = ఆచరింపబడఁగా; సమా తాం = తడిపిరి.
 ప్త్యాం = ముగింపునందు; వీర్యవం నావ్రతము, చాలమట్టుకాచరింపఁ
 తౌ = పరాక్రమముగలవారును; సుశి బడి ముగింపునకువచ్చునట్టికాలమం
 షీతౌ = మిక్కిలిసమర్థులునగు; మా దుఁబరాక్రమముగలవారును నేర్ప
 రీచశ్చ = మారీచుఁడును; సుబాహు రులునగు, మారీచుఁడును సుబా
 శ్చ = సుబాహువును; ఇమా = ఈ; హుఁడునను నీయిద్దఱురాక్షసులు,
 రాక్షసౌ = రాక్షసులు; సమాంస మాంసములతోఁగూడిన నెత్తురుప్ర
 రుధిరాఘ్నేః, సమాంస = మాంస వాహములచేత, నాయాగవేదినిం
 ముతోఁగూడిన, రుధిరాఘ్నేః = నె

అవధూతే తథా భూతే తస్మిన్నియమనిశ్చయే. ౬

కృతశ్రమో నిరుత్సాహస్తస్యా దేశా దపాక్రమే

టీక॥ తథాభూతే = అప్రకార ప్రదేశమునుండి; అపాక్రమే =
 మైన; తస్మిన్ = ఆ; నియమనిశ్చ పాటివచ్చితిని.
 యే = దీక్షాసంకల్పము; అవధూ అప్రకారము చాలమట్టు కావ
 తే = కొట్టుపడఁగా; కృతశ్రమః, కృ రింపబడిన వ్రతము కొట్టుపడఁగా
 త = చేయఁబడిన, శ్రమః = ప్రయా నే, నేను బ్రయాసమనొందియును,
 సముగలవాఁడును; నిరుత్సాహః = ఉత్సాహములేనివాఁడనై, యాప్ర
 పోయినయుత్సాహముగలవాఁడు దేశమునుండి, పాటివచ్చితిని.
 నగు; అహం (అధ్యాహృతము) = అని, తాత్పర్యము.
 నేను; తస్మాత్ = ఆ; దేశాత్ =

నచ మే క్రోధ ముత్సంక్షుం బుద్ధి ర్భవతి పార్థివ. ౭

తథాభూతా హి సాచర్యా నశాపస్తత ముచ్యతే

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౩౬౫

స ౧౯

టీక॥ పాధివ=రాజా ! కో॥ ముచ్యతే=విడువబడలేదు.
 ధం = కోపమును; ఉత్సృష్టం=వి ఆరాక్ష సులమై గోపము
 డుచుటకు; బుద్ధిశ్చ=తలంపును, నభ ను బ్రయోగించుటకును దలంపు
 వతి=కలుగదు; సా=ఆ; చర్యా= గలుగదు, ఆయాగములోగోపము
 యాగ కార్యము; తథా భూతా నొందగూడదుకావున, నారాక్ష
 హి=ఆలాటిదిగదా! తత్ర=ఆరా సులశపింపనలవికాదయ్యె.
 తుసులయందు; శాపః =శాపము;న అని, తాత్పర్యము.

స్వపుత్రం రాజశార్దులం రామం సత్యపరాక్రమమ్. ౮
 కాకపక్షధరం శూరం జ్యేష్ఠం మే దాతు మర్హసి

టీక॥ స్వపుత్రం=నీకొడుకును; మే=నాకు; దాతుం=ఇచ్చుటకు; అ
 రాజశార్దులం=రాజశ్రేష్ఠుండు హా=ని=తగుదువు.
 ను; సత్యపరాక్రమం=సత్యమైనప ఎచ్చటనైననువ్యధముకాని ప
 రాక్రమముగలవాండును; కాకపక్ష రాక్రమముగలిగి, యుద్ధంబులభయ
 ధరం, కాకపక్ష=పిల్లజుట్టును, ధ ములేనివాడై, రాజశ్రేష్ఠుండై, పిల్ల
 రం=ధరించినవాండును; శూరం= జుట్టుధరించుచుండు, నీ జ్యేష్ఠకుమా
 యుద్ధమునందు భయములేనివాండు రుండగు రాముని, నా, కివ్వ వల
 ను; జ్యేష్ఠం=సహూదరులలోఁ బె యును. అని, తాత్పర్యము.
 ద్దవాండునగు; రామం= రాముని;

శక్తో హ్యేష మయా గుప్తో దివ్యేనస్మైన తేజసా. ౯
 రాక్షసా యే వికర్తార స్తేషామపి వినాశనే

టీక॥ ఏషః=ఈరాముండు; మ చేతః=యే=ఏ; రాక్షసాః=రాక్షసు
 యా=నాచేత; గుప్తః=రక్షింపబ లు; వికర్తారః=విఘ్నముచేయు
 డినవాడై; దివ్యేన=శ్రేష్ఠమైన స్వే వారలొ; తేషామపి = వారలయొ
 న=తనదగు; తేజసా=ప్రభావము క్కయ్యు; వినాశనే= నాశమునొం

దిండుచుందు; శక్తోహి = సమ గా, దివ్యంబగుతన తేజస్సు చేత, వి
ర్భుండుకదా! ఘ్నుముచేయు రాక్షసుల నందఱం
ఈరాముడు, నేనుగావుండఁ జంపనమర్థండు. అని, తాత్పర్యము.

శ్రేయ శ్చస్మైప్రదాస్యామి బహురూపం న సంశయః. ౧౦
త్రయాణామపి లోకానాం యేన ఖ్యాతిం గమిష్యతి

టీక|| యేన = ఏశుభముచేత; త్ర స్మై = ఈరామునికొఱకు; ప్రదా
యాణాం = మూఁడైన; లోకానా స్యామి = ఇచ్చెదను. సంశయః = సం
మపి = లోకములలోను; ఖ్యాతిం = దేహము; న = లేదు.
కీర్తిని; గమిష్యతి = పొందఁగల ఈరామునకు, మూఁడులోకం
డో; తత్ (అధ్యాత్మతము) = అటు బులందునుంబ్రఖ్యాతిగల్గినట్లు, నా
వంటి; బహురూపం = పలుదెఱం నావిధములుగా, మంచి, నిచ్చెదను.
గులైన; శ్రేయః = శుభమును; అ అని, తాత్పర్యము.

నచ తౌ రామ మాసాద్య శక్తౌ స్థాతుం కథంచన. ౧౧
నచ తౌ రాఘవా దన్యో హంతు ముత్సహతే పుమాన్

టీక|| తౌ = ఆమారీచసుబాహు మారీచ సుబాహువులను, హం
వులు; రామం = రాముని; ఆసాద్య = తుం = చంపుటకు; నోత్సహతేచ =
పొంది; కథంచనచ = అతిప్రయాసం ఉత్సహింపనులేదను.
బుననైనను; స్థాతుం = నిలుచుటకు; ఆమారీచసుబాహువులు, రా
శక్తౌ = సమధులు; న = కారు. రా మునెదుట, సంతమాత్రము, నిలువ
ఘవాత్ = రఘువంశము నందుఁబుట్టి లేరు; రాముఁడు గాక మఱియొకడు
నరామునికన్న; అన్యః = ఇతరుండై వారలంజంపలేడు.
న; పుమాన్ = పురుషుండు; తౌ = అ అని, తాత్పర్యము.

వీర్యోత్థిక్తౌ హి తౌ పాపౌ కాలపాశవశంకతౌ. ౧౨

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౩౬౨

సం-

రామస్య రాజశాఢ్యాల న పర్యాప్తా మహాత్మనః

టీక రాజశాఢ్యాల=రాజ	మునకు; నపర్యాప్తా హి=చాలరుగ
శ్రేష్ఠుడా! వీర్యోత్సక్తా, వీర్య=ప	దా!
రాక్రమముచేత, ఉత్సక్తా = గర్విం	రాజ శ్రేష్ఠుడవైన దశరథుం
చినవారును; పాపా=పాపస్వభా	డా! పాపస్వభావులగు నామారీచ
వులు నగు; తౌ = ఆమారీచను	సుబాహువులు, పరాక్రమముచేగ
బాహువులు; కాలపాశవశంగతౌ,	ర్వింఛియున్నవారైనను, మృత్యుపా
కాల=యముండనెడి, పాశ=త్రాటి	శమనకులొకవపడినవారగుటచే,
కి, వశంగతౌ=లోకకువయగుటను	నధికపరాక్రమశాలియగు రామన
బొందినవారలై; మహాత్మనః=అధి	కు, యుద్ధమునందుంజాలరు.
కమగువీర్యముగల; రామస్య=రా	అని, తాత్పర్యము.

నచ పుత్రకృతస్నేహం కర్తు మహాసి పార్థివ. ౧౩
అహం తే ప్రతిజానామి హతౌ తౌ విద్ధి రాక్షసౌ

టీక పార్థివ=రాజా! పుత్రకృ	భద్రులరాక్షసులను; హతౌ=చంప
తస్నేహంచ, పుత్ర=కొడుకగుట	బడినవారినిగా; విద్ధి=ఎఱుంగుము.
చే, కృత = చేయఁబడిన, స్నేహం	దశరథమహారాజా! కొడుకనిగా
చ=స్నేహమును; కర్తుం=చేయుట	రాబముంచవలదు; నామాటనమ్ము
కు; నార్హసి=తగవు. అహం=నేను;	ము; నేను నీకుఁబ్రతిజ్ఞ చేసియిచ్చెద
తే=నీకొఱకు; ప్రతిజానామి=ప్రతి	ను; ఆ రాక్షసులబిడ్డనుజంపఁబడిరని
జ్ఞ చేసెదను. తౌ = ఆ; రాక్షసౌ=	యేయెఱుంగుము. అని తాత్పర్యము.

అహం వేద్మి మహాత్మానం రామం సత్యపరాక్రమమ్. ౧౪
వసిష్ఠోపి మహాతేజా యేచేమే తపసి స్థితాః

టీక || అహం=నేను; రామం=రామని; మహాత్మానం=అధికమైన

౩౬౮ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

సం

ధైర్యముగలవానిఁ గాను; సత్యపరాక్రమం=ఎచ్చట నైననువ్యర్థముకాని పరాక్రమము గలవానిఁ గాను; వేద్మి=ఏఱుంగుదును. మహాతేజాః=అధికమైన ప్రభావముగల; వసిష్ఠోపి=వసిష్ఠమహర్షియును; వేత్తి=(అధ్యాపృతము)ఎఱుంగును. ఇమే=ఈ; తపసే=తపస్సునందు; స్థితాః=ఉన్నట్టియులు; యే(సంతి)=ఎవరుగలరా; తే (అధ్యాపృతము)చ=వారును; విదంతి=(అధ్యాపృతము)ఎఱుంగుదురు.

ఈ రాముఁడు, అధికంబగు ధైర్యముగలవాఁడనియు నెచ్చట నైననుబ్రతిహతము కాఁగూడని పరాక్రమముగలవాఁడనియు, నేనెఱుంగుదును; మహా ప్రభావుండగు వసిష్ఠుండు నెఱుంగును; మఱియు, తపస్సుచేసెడి యాఱులుండఱు, నెఱుంగుదురు

అని, తాత్పర్యము.

విశేషార్థము.—అహం=యోగబలంబునఁజక్క-గాఁ బరమాత్మస్వరూపంబు నెఱింగినవాఁడును జటావల్గ-లంబుల ధరించియాకులల్లంబు దినుచు దపస్సు చేయుసాత్వికుండును; మోక్షకామేష్టి యాగముచే

సినవాఁడును; బ్రహ్మషేయను పేరువహించిన వాఁడును ధర్మమోక్షంబులుమాత్రముకోరుచుండువాఁడనగు నేను (ఈయర్థము, “అహం” అనునది, ప్రసిద్ధార్థక పరామశక్తంబగు సర్వనామనామకం బగుట వలన, నిష్పన్నంబైనది.); రామం=రాముని; మహాత్మానం=అపరిచ్ఛిన్నమగు స్వరూపము గలవానిఁ గాను; లేక, “సతస్య పాక్రతామూర్తిః” (ఆపరమాత్మకు పాక్రతంబగు స్వరూపముండదు) అను శ్లోతింబట్టి, మహాత్=పాక్రతముకాని, ఆత్మానం=స్వరూపము గలవానిఁ గాను; లేక, మహాత్=పూజ్యమగు; ఆత్మానం=స్వభావముగలవానిఁ గాను (శరణాగతులనురక్షించుట మొదలగు మహాగుణములు గలవానిఁ గాననుట); సత్యపరాక్రమం, సత్య=ఎల్లప్పుడునొకటేరీతిగ నుండు, పరాక్రమం= పరాక్రమముగలవానిఁ గాను (తానునిద్రించునప్పుడును శత్రువులసరకు సేయనివానిఁ గా ననుట); వేద్మి=ఎఱుంగుదును. (ఒకవేళ, గేవలకమఁరుండవు, రత్నకిరీటాద్యలంకృతుండవు, రాజసుండవు,

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౩౬

స ౧౯

పుత్రకామేష్టిచేసినవాడవు, క్షత్రియుండవు, కేవలకామార్థపరుండవునగునీవు, రామునట్టివానిఁగా నెఱుంగక పోయినను గొఱంతలేదనుట) మహాతేజాః=అధికమైన ప్రభావముగల, లేక, నాకును జయింపనలవిగాని ప్రభావముగల, లేక, బ్రహ్మక్షేత్రము సిద్ధమగుటకై సాక్షిగా నాచేతనుంగోరఁబడిననంతటి ప్రభావము గల వాడగు; వసిష్ఠోపి= (అపిశబ్దమువిరోధార్థకము) నాకు విరోధియగు వసిష్ఠుఁడును; లేక, (అపిశబ్దము సముచ్చయార్థకము) మీకుఁ గులాచార్యుండును; వసిష్ఠుండును; లేక, సాక్షాద్బ్రహ్మకుమారుండగు వసిష్ఠుండును; వేత్తి=రామునట్టివానిఁగా నెఱుంగును. ఇమే=ఈ, నీకుఁబ్రయంబుగోరు	మనీయొద్దనున్నట్టి; తపసిస్థితాః = కాయకవ్యాపారదులవిడిచియెల్లప్పుడునుజ్ఞానయోగంబునందెయుండునట్టి, వామదేవాదియుషులు; విదంతి=రామునట్టివానిఁగా, ఎఱుంగుదురు. రాముఁడు, సాక్షాద్భగవత్స్వరూపుండుగావున, నతనిస్వరూపంబు, నాకుఁ, దెలియునుగాని, నీకుఁ దెలియదు, నేనుగార్యధిశైనచెప్పెదనంటివేని; నాకువిరోధియును నీకుఁ గులాచార్యుండునగు వసిష్ఠునకుందెలియును, మఱియు, నీప్రియముఁగోరునట్టి, వామదేవాదిమహాఘోరికుందెలియును, వారితోనాలోచించి, వారొప్పినట్టయిన, రామునినాకిమ్ము. అని, తాత్పర్యము.

యది తే ధర్మలాభంచ యశశ్చ పరమం భువి. ౧౫
స్థిత మిచ్చసి రాజేంద్ర రామం మే దాతు మర్హసి

టీక॥ రాజేంద్ర=రాజశ్రేష్ఠుఁడా! భువి=భూమియందు; తే=నీయొక్క; ధర్మలాభంచ=ధర్మవృద్ధిని; యశశ్చ=కీర్తిని; స్థితం=	ఉన్నదానిఁగా; యదిఇచ్చసి=కోరువాడవైనట్టయిన; మే=నాకు; రామం=రాముని; దాతుం=ఇచ్చుటకు; అహాసి=తగుదువు.

౩౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్య సహితము.

స ౧౯

రాజశ్రేష్ఠుడవైనదశరథుడా! నుండ వలయునని కోరువాడవైన
 ఘామియందు, పరమంబగు నీధ ట్టయిన, రామునినాకీవలయు.
 మంబునుగీతిఁయును, స్థిరముగా అని, తాత్పర్యము.

యది హ్యనుజ్ఞాం కాకుత్స్థస్య దదతే తవ మంత్రిణః. ౧౬
 వసిష్ఠ ప్రముఖా స్సర్వే తతో రామం వ్యసర్జయ

టీక॥ కాకుత్స్థస్య = కకుత్స్థస్యం పూరణార్థము); తతః = అంతమీద;
 శంబునఁబుట్టినదశరథుడా! వసిష్ఠ రామం = రాముని; వ్యసర్జయ = పం
 ప్రముఖాః = వసిష్ఠుడమొదలుగాఁ వుము.
 గల; తవ = నీయొక్క; మంత్రిణః = వసిష్ఠుడమొదలుగా నీమంత్రి
 మంత్రిలు; సర్వే = అందఱు; అను లందఱునొప్పుకొనినట్టైన రాముని
 జ్ఞాం = అనుమతిని; యదిదదతే = ఇ నాతోఁబంపుము.
 చ్చినట్టైన (“హి” అనునదిపాద అని, తాత్పర్యము.

అభిప్రేత మసంసక్త మాత్మజం దాతు మహాసి. ౧౭
 దశరాత్రం హి యజ్ఞస్య రామం రాజీవలోచనమ్

టీక॥ అభిప్రేతం = ప్రియుడు చ్చటకు; అర్హసి = తగుదువు.
 ను; రాజీవలోచనం = కమలముల నీకుఁబ్రియకుమారుండైనను, త
 వంటికండ్లు గలవాఁడును; ఆత్మ మ్మితోకులవంటికండ్లుగల యీరా
 జం = కుమారుఁడునగు; రామం = మునియాగసంరక్షణమునకై, జాగు
 రాముని; యజ్ఞస్య = యాగమునకు; సేయక పదిరాత్రములు, నావశంబు
 దశరాత్రం = పదిరాత్రులు; అసంస న, నుంచవలయు.
 క్తం = జాగుపడనట్లు; దాతుం = ఇ అని, తాత్పర్యము.

నాత్యేతి కాలో యజ్ఞస్య యథాయం మమ రాఘవః. ౧౮

తథా కురుష్వ భద్రంతే మాచ శోకే మనః కృధాః

టీక రాఘవ = రఘువంశమునం	దుమాత్రము; మనః = మనస్సును;
దుఃఖుఁడైనదశరథుఁడా! యథా = ఎ	మాకృధాః = చేయవలదు.
ట్లు; అయం = ఈ; మమ = నాయొ	దశరథుఁడా! నాయాగకాల
క్కఁడుజ్ఞాన్య = యాగమయొక్క;	మతిక్రమింపకమున్నె నాతోరాము
కాలః = కాలము; నా త్యేతి = అతిక్ర	నింబంపుము; నీకుమంగళంబగుఁగా
మింపదో; తథా = అట్లు; కురుష్వ =	క; దుఃఖమునొందకుము. అని, విశ్వా
చేయుము; తే = నీకు; భద్రం = మం	మిత్రుఁడుదశరథునితోఁజెప్పెను.
గళము; అస్తు (అధ్యాహృతము) =	అని, తాత్పర్యము.
అగుఁగాక. శోకేచ = దుఃఖమునం	

ఇత్యేవ ముక్త్వా ధర్మాత్మా ధర్మార్థ సహితం వచః. ౧౯
విరరామ మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహామనిః

టీక ధర్మాత్మా, ధర్మ = ధ	తం = కూడినట్టి; వచః = మాటను; డ్
మమందు, అత్మా = బుద్ధిగలవాఁ	క్త్వా = చెప్పి; విరరామ = విరమిం
డును; మహాతేజాః = అధికమైనప్ర	చెను.
భావము గలవాఁడును; మహాము	ధర్మస్వభావంబును అధిక
నిః = సూక్ష్మజ్ఞుడైనమునియునగు; వి	మగుప్రభావమునుంగలవిశ్వామిత్ర
శ్వామిత్రః = విశ్వామిత్రుఁడు; ఇ	మహామని, యీప్రకారము, ధ
త్యేవం = ఈప్రకారము; ధర్మా	నూర్ధ్వ సహితంబగు మాటచె
ధ = సహితం, ధర్మాధర్మ = ధర్మ	ప్పి, యంతనోరుమూసెను.
ముతోను అధర్మముతోను, సహ	అని, తాత్పర్యము.

స త న్నిశమ్య రాజేంద్రో విశ్వామిత్ర వచ శ్శుభమ్. ౨౦

౩౭౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౧౯

శోక మభ్యగమ త్రీవం వ్యవీదత భయాన్వితః

టీక॥ సః=ఆ; రాశేంద్రః=రా జశ్రేష్ఠుడగుదశరథుడు; శుభం=	తోఁగూడినవాడై; వ్యవీదత=దుః ఖించెను.
మంగళకరమగు; తత్=ఆవిశ్వామి త్రవచః, విశ్వామిత్ర=విశ్వామిత్రు	రాజులలో మేటియగు నాదశర థుడు, శుభంబగునావిశ్వామిత్రుని
నియొక్క, వచః=మాటను; నిశ వ్య=విని; త్రీవం=తీర్ణమైన; శో	మాటనువిని, భయమునొంది, మిక్కి లియందుఃఖింపసాగెను.
కం=దుఃఖమును; అభ్యగమత్=	అని, తాత్పర్యము.
పొందెను. భయాన్వితః=భయము	

ఇతి హృదయ మనోవిదారణం

మునివచనం త దతీవ శుశ్రవాన్

నరపతి రభవ న్నహం స్తదా

వ్యధితమనాః ప్రచచాల చాసనాత్. ౨౧౪

టీక॥ ఇతి=ఈప్రకారము; అతి	వ్యధితమనాః, వ్యధిత=వీడింపబడి
వ=మిక్కిలి; హృదయమనోవిదార	న, మనాః=మనస్సుగలవాడుగా;
ణం, హృత్ = మనస్సుయొక్క; అ	అభవత్ = ఆయెను. ఆసనాచ్చ=
య=స్థానమును, మనః=మనస్సును,	సింహా సనమునుండియు; ప్రచచా
విదారణం = పగులఁగొట్టుచట్టి,	ల=మిక్కిలికదలెను
తత్=ఆ; మునివచనం = విశ్వామి	త్తిట్లు, మనస్సుయొక్క-అధిష్ఠా
త్రుని యొక్క మాటను; శుశ్ర	నంబునుమనస్సునుంబగులఁ దీయువి
వాన్=వినినట్టి; మహాన్=పూజ్యుఁ	శ్వామిత్రవచనంబువిని, యష్టడు
డైన; నరపతిః=మనుష్యులకుఁబ్రభు	పూజ్యుండగుదశరథమహారాజు, నా
వైనదశరథుడు; తదా=అప్పుడు;	చ్చినమనస్సు గలవాడై, సింహాస

నంబుననుండిగడగడవడంకెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, ఏకోనవింశ స్సర్గః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థ చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర

వ్యాఖ్యానంబు నందు, బాలకాం డైకోన వింశసర్గః టీక,

ముగిసినది.

ॐ

వింశసర్గప్రారంభః

తచ్ఛ్రీత్వా రాజశాట్టాల విశ్వామిత్రస్య భాషితమ్

మహూర్తమివ నిస్సంజ్ఞ స్సంజ్ఞావానిద మబ్రవీత్. ౧

టీక॥ రాజశాట్టాలః=రాజశ్రేష్ఠాః; ఇదం=దీని; అబ్రవీత్=చెప్పెను.

శ్వామిత్రస్య = విశ్వామిత్రునియొక్క; రాజశ్రేష్ఠుండగు దశరథుండు,

క; భాషితం = మాటను; శ్రుతివిశ్వామిత్రునిమాటవిని, మహూర్త

త్వా = విని; మహూర్తం=మహూర్తకాలము తెలివిలేనివాడువోలె

మహూర్తకాలము; నిస్సంజ్ఞ ఇవ(స్థితి) బడియుండి, యంతఃకాలిని నొంది,

తః) = తెలివిలేనివాడువలెనున్నది యిట్లనిచెప్పెను.

వాండ్లై; సంజ్ఞావాక్ = తెలివిగల అని, తాత్పర్యము.

ఊనపోడశవర్షో మే రామో రాజీవ లోచనః

న యుద్ధ యోగ్యతా మస్య పశ్యామి సహ రాక్షసైః. ౨

టీక॥ మే=నాయొక్క; రాజీ నాకుందోచలేదు.

వలోచనః, రాజీవ = కమలమువంటి, లోచనః=కన్నులుగల; రామః = రాముడు; ఊనమోడశవషః, ఊన=తక్కువయైన, మోడశవషః = పదియాతేండ్లుగలవాడు; భవతి(అధ్యాహృతము)=అగుచున్నాడు. అస్య=ఈరామనకు; రాక్షసైస్సహ=రాక్షసులతోఁగూడ; యుద్ధయోగ్యతాం=యుద్ధమునకుఁదగుటకు; నపశ్యామి=చూడను.

కమలంబులంబోలుకన్నులుగల మారామనకుఁ, బదియాతేండ్లయిననుగాలేదు; వీడు రాక్షసులతో యుద్ధముసేయుటకు యోగ్యుడని

అని, తాత్పర్యము.

విశేషార్థము.—“బాలోద్వాశవర్షోఽ యమకృతాస్త్రశ్చరాఘవః”(అష్టాదు, రాముడు, బాలుడును, బండ్రెండ్రెండ్లవాడును, ఎచ్చుగానస్త్రాభ్యాసములేనివాడునుగా, నుండెను)”అని, యరణ్యకాండంబున, విశ్వామిత్రయాగరక్షణకాలమందు, “రాముడు పండ్రెండ్రెండ్లవాడు” అని, రావణునిఁగూచి, మారీచునిచేఁ జెప్పఁ బడటంబట్టి, యిచ్చట, “ఊనమోడశవషః” అనుదానికి, పండ్రెండ్రెండ్ల వాడని వ్యాఖ్యానముచేయఁబడినది.

ఇయ మక్షో హిణీ పూర్ణా యస్యాహం పతి రీశ్వరః

అనయా సంవృతో గత్వా యోద్ధాహం తై ర్నిశాచరైః. ౩

టీక॥ యస్యా=(సంధియాషఃము)దేనికి; అహం=నేను; పతిః=ప్రభువునో; ఈశ్వరః=నియామకుడనో; సా(అధ్యాహృతము)=ఆ;

ఇయం=ఈ; అక్షోహిణీ = అక్షోహిణీపరిమితిగలసేన; పూర్ణా=నిండినదిగా; భవతి (అధ్యాహృతము)=అగుచున్నది. అహం=నేను;

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౩౭౫

స ౨౦

అనయా=ఈయఁజొహిణిచే; సం హృతము)=అగుచున్నాను.
 వృతః = చుట్టబడినవాఁడై; గ ఇదిగో సంఖ్యార్ణవగునఁజొహి
 త్వా=పోయి; త్రైః=ఆ; నిశాచ ణియంత సేననాకున్నది; ఈ సేనతో
 రైః=రాక్షసులతో; యోధా=యు వెల్లి, యారాక్షసులతో యుద్ధముచే
 ధముచేయువాఁడను; అస్తి(అధ్యా సెదను. అని, తాత్పర్యము.

ఇమే శూరాశ్చ విక్రాంతా భృత్యామేఽస్త్రవిశారదాః
 యోగ్యో రక్షో గణై ర్యోధుం న రామం నేతు వర్హసి. ౪

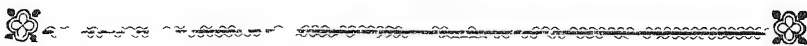
టీక॥ శూరాః = యుద్ధమునం డొకని పోవుటకు; నాహాని=త
 దు భయపడని వారును; విక్రాం గవు.
 తాః=పరాక్రమించియుండువారు సమస్తాస్త్రంబుల సమభుక్తలై
 ను; అస్త్రవిశారదాశ్చ=అస్త్రంబు యుద్ధంబున నెంతమాత్రము భయ
 లలో నేర్పరులునగు; మే = నాయొ ములేక పరాక్రమించి యుండునా
 క్క; ఇమే=ఈ; భృత్యాః = భటు భృత్యులు, రాక్షసులతో యుద్ధము
 లు; రక్షో గణైః=రాక్షససమూహ సేయఁదగుదురు; రాముఁడు తగఁ
 ములతో; యోధుం = యుద్ధముసే డుకావున, రామునిందొకని పో
 యుటకు; యోగ్యః=తగినవారు; వలదు.
 రామం = రాముని; నేతుం=తో అని, తాత్పర్యము.

అహ మేవ ధనుష్పాణి గోప్తా సమరమూర్ధని
 యావ త్రాణా ధరిష్యామి తావ ద్యోత్యే నిశాచరైః. ౫

టీక ॥ అహమేవ=నేనే; ధను దను. యావత్=ఎంతవఱకు; ప్లా
 ష్పాణిః = విల్లుచేతఁగలవాఁడనై; ణాణ=ప్రాణంబులను; ధరిష్యా
 గోప్తా = రక్షించువాఁడను; భవి మి=ధరించెదనో; తావత్=అంత
 ష్యామి(అధ్యాహృతము)=అయ్యె వఱకు; సమరమూర్ధాని, సమర=

32౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౨౦

యుద్ధముయొక్క, మూఢఁని=శిర స్సునందు; నిశాచరైః=రాక్షసుల తో; యోత్యే = యుద్ధముచేసె దను.	మరఁగించెదను; నాకుఁబ్రాణంబు లున్నంతవఱకు, యుద్ధభూమిమును మున నిలిచి, రాక్షసులతో యుద్ధ ముచేసెదను.

నేనే, ధనుస్సుచేతంబట్టి, యాగ | అని, తాత్పర్యము.

నిర్విఘ్నా వ్రతచర్యా సా భవిష్యతి సురక్షితా
అహం తత్రా గమిష్యామి న రామం నేతు మర్హసి. ౬

టీక॥ తత్ర= ఆయాగమునకు; తోడ్కొనిపోవుటకు; నాగ్నా సి=తగ అహం = నేను; ఆగమిష్యామి=వ చ్చెదను. సా=ఆ; వ్రతచర్యా=దీ క్షాకార్యము; నిర్విఘ్నా = విఘ్నము లేనిదై; సురక్షితా = చక్క-గారక్షిం పఁబడినది; భవిష్యతి = కాఁబోవుచు న్నది. రామం = రాముని; నేతుం =	వు. నేను యాగంబునకువచ్చెదను; దానం జేసి, నీవ్రతకార్యము, నిర్వి ఘ్నముగాఁ, జక్క-గారక్షింపఁబడు ను; రామునిందోడ్కొనిపోవలదు. అని, తాత్పర్యము.

బాలో హ్యకృత విద్యశ్చ నచ వేత్తి బలాబలమ్
న చాస్త్రం బలసంయుక్తో నచ యుద్ధ విశారదః. ౭

టీక॥ రామః (అధ్యాహృత ము) = రాముఁడు; బాలః = పండ్రెం డేండ్ల పిల్లవాఁడును; అకృతవిద్య శ్చ, అకృత = చక్క-గా నేర్వఁబడని, విద్యశ్చ = విలువిద్య గల వాఁడును గా; భవతి(అధ్యాహృతము)హి = ఉన్నాఁడు గదా ' బలాబలంచ,	బల = బలమును, అబలంచ = దౌర్బల ్యమును; నవేత్తి = ఎఱుంగఁడు. అ స్త్రంబలసంయుక్తశ్చ, అస్త్రబల = అస్త్రములవలనఁగలిగినబలముతో, సంయుక్తశ్చ = కూడినవాఁడును; న = కాఁడు. యుద్ధవిశారదశ్చ = యుద్ధమునందుగట్టివాఁడును; న =

టీక॥ సువ్రత=మంచివ్రతముగ
ల; బ్రహ్మక=బ్రాహ్మణుడా! రా
ఘవం=రఘువంశమునందుఁబుట్టిన
రాముని; నేతుం=తోడ్కొనిపోవు
టకు; ఇచ్చసియవివా=కోరువాఁడ
వైనట్టైన; చతురంగ సమాయు
క్తం, చతురంగ = సేనయొక్కనా
లు గంగముల తోను, సమాయు
క్తం = కూడినవానిఁగాను; మయా
చ=నాతోను; సహితం = కూడిన

వానిఁగాను; నయ=తోడ్కొనిపో
ము.

గొప్ప వ్రతములు గలబ్రాహ్మ
ణుడవైన విశ్వామిత్రుఁడా! నీవు,
రామునే, దోడ్కొనిపోవలయునని
కోరినట్టయిన, రథంబులును, ఏనుం
గులును, గుఱ్ఱంబులును, నన్నునుం
గూడ, రామునితోఁగొనిపోము.

అని, తాత్పర్యము.

షష్ఠి ర్షర్ష సహస్రాణి మమ జాతస్య కౌశిక. ౧౦

దుఃఖే నోత్పాదిత శ్చాయం న రామం నేతు మర్హసి

టీక॥ కౌశిక = విశ్వామిత్రుఁ
డా! జాతస్య=పుట్టిన; మమ=నాకు;
వర్షసహస్రాణి, వర్ష = సంవత్సర
ములయొక్క, సహస్రాణి=వేలు;
షష్ఠి = అఱువది; ఆసక్ (అధ్యా
హృతము)=అయినవి. అయంచ=
ఈ రాముఁడును; దుఃఖేన = దుఃఖ
ముచేత; ఉత్పాదితః=పుట్టించుకొ

నఁబడినవాఁడు. రామం=రాముని;
నేతుం=గొనిపోవుటకు; నార్హసి=
తగవు.

నాకఱువదివేలేండ్ల వయసుఅయి
నపిమ్మట, వ్రతము, ఉపవాసముమొ
దలగునతి ప్రయాసములచే, నితఁడు
పుట్టెను; కావున, నీరామునిఁగొని
పోవలదు. అని, తాత్పర్యము.

చతుర్థా మాత్మజానాం హి ప్రీతిః పరమికా మమ. ౧౧

శేష్ఠం ధర్మ ప్రధానంచ న రామం నేతు మర్హసి

టీక॥ మమ=నాకు; చతుర్థాం=నలుపురైన; ఆత్మజానాం=కొడుకు

లలో; రామే(అధ్యాహృతము)=	ముని; నేతుం=కొనిపోవుటకు; నా
రామునియందు; పరమికా=మిక్కి	ర్హసి=తగవు.
లియధికమైన; ప్రీతిహిం=ప్రేమగ	కొడుకులునల్వరిలోను, నాకు,
దా! జ్యేష్ఠం=కొడుకులలోఁ బెద్ద	రామునియందు, మిక్కిలిప్రీతి; కా
వాఁడును; ధర్మప్రధానంచ, ధర్మ=	వున, జ్యేష్ఠపుత్రుండును ధార్మికం
ధర్మమే, ప్రధానంచ=ప్రధానము	దునగు రామునిఁగొనిపోవలదు.
గాఁగలవాఁడునగు; రామం=రా	అని, తాత్పర్యము.

కింవీర్యా రాక్షసాస్తేచ కస్య పుత్రాశ్చ కేచ తే. ౧౨
కథంప్రమాణాః కే చైతాన్ రక్షంతి మునిపుంగవ

టీక మునిపుంగవ=మునిశ్రేష్ఠుఁ	రు? కే=ఎవరు; ఏతాన్=ఈరాక్ష
దా! తే=ఆ; రాక్షసాశ్చ=రాక్షసు	సులను; రక్షంతి=రక్షించుచున్నారు
లును; కింవీర్యాః=ఏమిపరాక్రమము	ఆరాక్షసుల పరాక్రమమెట్టిది?
గలవారు? కస్య=ఎవనికి; పుత్రా	వారెవ్వరికొడుకులు? వారలపేరే
శ్చ=కొడుకులును? తేచ=ఆరాక్ష	మి? వారలయొక్కారమెంతటిది? వారి
సులును; కే=ఎవ్వరు? కథంప్రమా	కిఁబ్రభువులెవ్వరు? వీటిని, నాకుఁజె
ణాః = ఎంతటియొక్కారముగలవా	ప్పము. అని, తాత్పర్యము.

కథంచ ప్రతిక ర్తవ్యం తేషాం రామేణ రక్షసామ్. ౧౩
మామకైర్వా బలై ర్భిహ్నాన్ మయావా కూటయోధినామ్

టీక బిహ్నాన్=బ్రాహ్మణుఁ	తఁగాని; మామకైః=నావియగు; బ
దా! కూటయోధినాం, కూట=కప	లైః=నైన్యములచేతఁగాని; మయా
టముగా, యోధినాం=యుద్ధముసే	వా=నాచేతఁగాని; ప్రతిక ర్తవ్యం
యనట్టి; తేషాం=ఆ; రక్షసాం=	చ=ప్రతికారముచేయఁబడవలసిన
రాక్షసులకు; రామేణ=రామునిచే	దియును; కథం=ఎట్లు?

౩౮౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౨౦

విశ్వామిత్రుఁడా! రాముఁడు గా తునులకుఁ బ్రతీకార మెట్లు సేయవల
ని, నా సైన్యములు గాని, నేను గాని, క యును? దీనిం జెప్పుము.
పటము గా యుద్ధము సేయునారా అని, తాత్పర్యము.

సర్వం మే శంస భగవత్ కథం తేషాం మయా రణే. ౧౮
స్థాతవ్యం దుష్టభావానాం వీర్యోత్పిక్తా హి రాక్షసాః

టీక॥ కథం = ఎట్లు; దుష్టభావా త్రుఁడా! సర్వం = అన్నింటిని;
నాం, దుష్ట = కపటముతోఁ గూడిన, మే = నాకు; శంస = చెప్పుము.
భావానాం = చునస్సుగల; తేషాం = ఆ రాక్షసుల యుద్ధమునందు, నే
ఆ రాక్షసుల యొక్క; రణే = యుద్ధ సేవ్య హముఁ బన్ని యేరీతిగ నుండ
మందు; మయా = నాచేత; స్థాత వలయును; రాక్షసులు మిక్కిలి యుఁ
వ్యం = ఉండుట కావలయును; రాక్ష బరాక్రమించి యుండువారలు గా
సాః = రాక్షసులు; వీర్యోత్పిక్తా హి, వున, నాకంతయుఁ జెప్పుము. అని,
వీర్య = పరాక్రమము చేత, ఉత్పిక్తా దశరథుఁడు, విశ్వామిత్రునితోఁ జె
హి = గర్వించినవారలుగదా! భగ ప్పెను.
వత్ = భగవంతుఁడవైన విశ్వామి అని, తాత్పర్యము.

తస్య త ద్వచనం శ్రుత్వా విశ్వామిత్రోఽభ్యభాషత. ౧౯

టీక॥ విశ్వామిత్రః = విశ్వామి దులుచెప్పెను.
త్రమహామని, తస్య = ఆదశరథుని విశ్వామిత్రుండా దశరథునిమా
యొక్క, తత్ = ఆ; వచనం = మాట టనుని యిట్లనిబదులు చెప్పెను.
ను; శ్రు త్వా = విని, అభ్యభాషత = బ అని, తాత్పర్యము.

పౌలస్త్య వంశప్రభవో రావణో నామ రాక్షసః

టీక॥ పౌలస్త్యవంశప్రభవః, పౌలస్త్య = పులస్త్యమహర్షి సంబంధ

మైన, వంశం = సంతతియందు, ప్రభు వంశం = పుట్టుక గల; రావణో నామ = రావణుడని ప్రసిద్ధుడైన; రాక్ష సం = రాక్షసుడు; అని (అధ్యాత్మ తము) = కలండు.	పులస్త్య మహాముని వంశంబు నందుఁబుట్టిన రావణుండనెడు రా త్సునుండొకఁడుగలఁడు. అని, తాత్పర్యము.

స బ్రహ్మణా దత్తవర స్త్రైలోక్యం బాధతే భృశమ్. ౧౬
 మహాబలో మహావీర్యో రాక్షసైః బహుభిః వృతః

టీక మహాబలః = అధికమైనబల ముగలవాఁడును; మహావీర్యః = అధి కమైనపరాక్రమముగలవాఁడును; బ హుభిః = పెక్కుండగు; రాక్షసైః = రాక్షసులచేత; వృతః = చుట్టఁబడిన వాఁడునగు; సః = ఆ రావణుడు; బ్రహ్మణా = బ్రహ్మచేవునిచేత; ద త్తవరః = దత్త = ఇవ్వఁబడిన; వరః = వరముగలవాఁడై; త్రైలోక్యం =	మూడులోకములను; భృశం = మి క్కిలిచాధతే = పీడించుచున్నాఁడు. మహాబలుండును మహాపరాక్ర మశాలియునగునా రావణుండు బ్ర హ్మచేవుని వలన వరంబు నొంది మూడులోకంబుల మిక్కిలియుం చీడించుచున్నాఁడు. అని, తాత్పర్యము.

శూర్యతేహి మహావీర్యో రావణో రాక్షసాధిపః. ౧౭
 సాక్షా ద్వై శ్రవణ భ్రాతా పుత్రో విశ్వసో మనః

టీక సాక్షాత్ = ప్రత్యక్షము గ; వైశ్రవణభ్రాతా, వైశ్రవణ = కుబేరునియొక్క, భ్రాతా = తమ్ము ఁడును; విశ్రవసః = విశ్రవసుండనె డి; మనః = ఋషియొక్క; పు	త్రః = కొడుకును; మహావీర్యః = అ ధికమైనపరాక్రమముగలవాఁడును; రాక్షసాధిపః = రాక్షసులకుఁబ్రభు వునైన; రావణః = రావణుడు; శూర్యతేహి = వినఁబడుచున్నాఁ

ఈప్రకారము విశ్వామిత్రుడు హా రాజు, అతనితోనిట్లనిబడులుచె
చెప్పఁగానామాటవిని, దశరథమ ప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

నహి శక్తోఽస్మి సంగ్రామే స్థాతుం తస్య దురాత్మనః. ౨౦

టీక॥ దురాత్మనః=దుష్టస్వభా దా!

వముగల; తస్య = ఆరాజునియె దుష్టస్వభావుండగు నారాజుని
క్క; సంగ్రామే=యుద్ధమునందు; నితో యుద్ధము సేయుటకు నేనుచ
స్థాతుం=నిలుచుటకు; శక్తః=సమ క్తుడనుగాను.
ర్తుడను; నాస్మిహి = కానుగ అని, తాత్పర్యము.

స త్వం ప్రసాదం ధర్మజ్ఞ కురుష్వ మమ పుత్రకే
మమ చైవాల్ప భాగ్యస్య దైవతంహి భవా న్మరుః. ౨౧

టీక॥ ధర్మజ్ఞ = ధర్మంబులనె ర్యుండవును; దైవతంహి=దేవతపు
ఱింగినవిశ్వామిత్రుడా! సః=అటు నుగదా!
వంటి; త్వం=నీవు; మమ = నాయె ధర్మజ్ఞుండ వగు విశ్వామిత్రు
క్క; పుత్రకే=చిన్నికొమరునియం డా! నీవునాకాచార్యుండవు, దేవత
దును; అల్పభాగ్యస్య, అల్ప=తక్కు వు; కావున, నాచిన్నికొమరునియం
వయైన, భాగ్యస్య=అదృష్టముగల; దును, అల్పభాగ్యుండనగునాయం
మమచైవ=నాకును; ప్రసాదం=అ దును, అనుగ్రహింపుము; కోపము
నుగ్రహమును; కురుష్వ = చేయు సేయవలదు. అని, తాత్పర్యము.
ము; భవా=నీవు; మరుః = ఆచా

దేవదానవగంధర్వా యతః పతగపన్నగాః

న శక్తా రావణం సోఘం కింపున ర్త్నానవా యుధి. ౨౨

టీక॥ దేవదానవగంధర్వాః=దేవతలునుదానవులునుగంధర్వులును;

౩౫౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౧౯

యత్నః = యత్నులును; పతగప
న్నగాః, పతగ = పత్నులును, పన్న
గాః = సర్పములును, యుధి = యుద్ధ
ముచందు; రావణం = రావణుని; సో
ఘం = ఓర్పుటకు; శక్తః = సమర్థుల
రు; న = కారు. పునః = ఇంకను; మా
నవాః = మనుష్యులు; కిం = ఎట్లు; స

హేయః (అధ్యాహృతము) = ఓ
ర్వగలరు.
దేవతలును దానవులును గంధ
ర్వులును యత్నులును బత్నులును బ
న్నగంబులును, యుద్ధమునందు, రా
వణునోర్వలేరు; మనుష్యులెట్లొర్వగ
లరు. అని, తాత్పర్యము.

సహి వీర్యవతాం వీర్య మాదత్తే యుధి రాక్షసః
తేన చాహం న శక్తోఽస్మి సంయోధ్యం తస్యవాబలైః. ౨౩
సబలో వా మునిశ్రేష్ఠ సహితో వా మమాత్మజైః

టీక॥ మునిశ్రేష్ఠ = మునులలో
మేటివగు విశ్వామిత్రుడా ! సః =
ఆ; రాక్షసః = రావణుడను రాక్ష
సుడను; యుధి = యుద్ధమునందు, వీ
ర్యవతాం = పరాక్రమముగలవారి
యొక్క; వీర్యం = పరాక్రమమును;
ఆదత్తేహి = గ్రహించునుగదా.
(నశింపఁజేయుననుట) అహం = నే
ను; సబలో వా = నైన్యముతోఁగూ
డుకొనినవాఁడైనను; మమ = నాయొ
క్క; అత్మజైః = కొడుకులతో; స
హితో వా = కూడినవాఁడైనను; తే

నచ = ఆ రావణునితోఁగాని; తస్య =
ఆ రావణునియొక్క; బలైవా =
నైన్యములతోఁగాని; సంయోధ్యం =
యుద్ధము సేయుటకు; శక్తః = సమ
ర్థుడను; నాస్మి = కాను.
ఆ రావణాసురుడు, యుద్ధము
న, నెట్టి పరాక్రమముగలవారి నైనను
మొక్క-పుచ్చును; నేను నైన్యమునా
కొడుకులనుం గూడియు, వానితోఁ
గాని, వాని నైన్యములతోఁగాని, పో
రానర్పలేము. అని, తాత్పర్యము.

కథమ ప్యమర ప్రఖ్యం సంగ్రామాణా మకోవిదమ్. ౨౪
చాలం మే తనయం బ్రహ్మై నైవ దాస్యామి పుత్రకమ్

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౩౮౫

స ౨౦

టీక॥ బ్రహ్మకృ = బ్రాహ్మణుల పి = ఎట్లైనను; నదాస్యామ్యేవ = ఇ
డా! అమరప్రఖ్యం = దేవతతోసమా చ్చటయేలేదు.
నుండైన వాడును; సంగ్రామా దేవతతోసమానుడుగా నుండు
ణం = యుద్ధములలో; అకోవిదం = వాడును, యుద్ధమును సమాచారమే
పండితుడు కాని వాడును; బాలం = యెంతమాత్రము తెలియని పండ్రెం
పండ్రెం డేండ్లపిన్నవాడును; పుత్ర డేండ్లపిల్లవాడును నన్నుఁబున్నాను
కం = పున్నామక మైన సరకమునుండి కంబగు సరకంబునుండి రక్షించువాఁ
రక్షించువాడునగు; మే = నాయొ డునగునాకొడుకు, నెంతమాత్రము
క్క; తనయం = కొడుకును; కథమ నిచ్చటలేదు. అని, తాత్పర్యము.

అథ కాలోపమా యుద్ధే సుతౌ సుందోపసుందయోః. ౨౫
యజ్ఞవిఘ్నకరౌ తౌ తే నైవ దాస్యామి పుత్రకమ్

టీక॥ అథ = మఱియును; యు త్రకం = చిన్నికొమరుని; నదాస్యా
ద్ధే = యుద్ధమునందు; కాలోప మ్యేవ = ఇచ్చటయేలేదు.
మా = యమునితోసమానులైనవా మఱియు, యుద్ధమునందు య
రలగు; సుందోపసుందయోః = సుం మునకు సరివచ్చునట్టి, సుందోపసుం
దుడును ఉపసుందుడనెడు వారి దపుత్రులగునామారీచసుబాహుపు
యొక్క; సుతౌ = కొడుకులగు; లు, నీకు, యాగవిఘ్నము సేయువా
తౌ = ఆమారీచ సుబాహువులు; రలుగానున్నారు; కావున, నేనెంత
తే = నీకు; యజ్ఞవిఘ్నకరౌ = యాగ మాత్రమునాచిన్ని కొడుకునివ్వను.
విఘ్నము చేయువారలుగా; భవతః అని, తాత్పర్యము.
(అధ్యాహృతము) = ఉన్నారు. పు

మారీచశ్చ సుబాహుశ్చ వీర్యవంతౌ సుశిక్షితౌ. ౨౬
తయో రన్యతరేణాహం యోద్ధాస్యాం ససుహృద్గణః

35౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౨౦

టీక॥ మారీచశ్చ=మారీచుడు	సితో;యోధా = యుద్ధముచేయు
ను; సుబాహుశ్చ=సుబాహువును;	వాఁడను;స్వాం=కాఁగలనా!
వీర్యవంతౌ=పరాక్రమముగలవార	మారీచుండును సుబాహువును
లును;సుశిక్షితౌ=మిక్కిలియునేర్ప	బరాక్రమముగలిగిమిక్కిలియునేర్ప
రులునుగా; భవతః(అధ్యాపృత	రులుగానున్నారు; వారిలో నొకని
ము)=ఉన్నారు. అహం=నేను;స	తోనైనను, నేనునాన్నేహితులనం
సుహృద్గణః = స్నేహితులసమూ	దఱంగూడియును,యుద్ధమునేయలే
హముతోఁ గూడిన వాఁడనై; త	ను. అని,దశరథుండు విశ్వామిత్రుని
యోః=వారిలో; అన్యతరేణ=ఒక	తోఁజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇతి నరపతిజల్పనా ద్ద్విశేంద్రం
 కుశికసుతం సుమహాక వివేశ మన్యుః
 సుహుత ఇవ మఖేఽగ్ని రాజ్యసిక్త
 స్సమభవ దుజ్జ్వలితో మహర్షివహ్నిః. ౨౭౪

టీక॥ఇతి=ఈప్రకారము;నరప	సిక్తః=తడవఁబడినదియునగు; అ
తిజల్పనాత్, నరపతి=మనుష్యుల	గ్నిరివ=అగ్నిఁబోలెదమువలె;మ
కుఁబ్రస్తువైనదశరథునియొక్క, జ	హషివహ్నిః=నిస్సవంటివిశ్వా
ల్పనాత్=అసంగతముగామాట	మిత్రమహషి,ఉజ్జ్వలితః=చక్క
లాడుటవలన; సుమహాక=మిక్కి	గామండు చున్నవాఁడు; సమభవ
లియుధికమైన;మన్యుః=కోపము;ద్వి	త్=ఆయెను.
శేంద్రం=బాహ్మణ శ్రేష్ఠుఁడైన;	ఇట్లు,దశరథమహారాజు, అసం
కుశికసుతం=విశ్వామిత్రుని; వివే	గతముగ మాటలాడఁగా, బ్రాహ్మ
శ=హిందెను.మఖే=యాగమందు;	ణశ్రేష్ఠుఁడగు విశ్వామిత్రుండు మి
సుహుతః=చక్కగా వేల్వఁబడినది	క్కిలియుఁగోపమునొంది, యాగ
యును;ఆజ్యసిక్తః, ఆజ్య=నేతిచే,	మునందు మొదటసమిధలచేవేల్వఁ

బడియంతటనాజ్యమునం దడపంబు బ్రజ్వలించెను.
డిన యగ్నిహోత్రముంబోలె, అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యావే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, వింశ స్సర్గః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థ చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర
వ్యాఖ్యానంబు నందు, బాలకాండ వింశ సర్గ టీక,
ముగిసినది.

ॐ

ఏ క వింశ సర్గ ప్రారంభః.

తచ్చుత్వా వచనం తస్య స్నేహపర్యాకులాక్షరమ్
సమన్యః కాశికో వాక్యం ప్రత్యువాచ మహీపతిమ్. ౧

టీక॥ తస్య = ఆదశరథునియొక్క వైన దశరథుని గూచి; వా
క్కః స్నేహపర్యాకులాక్షరం, స్నే క్యం = వత్సమాణమగుమాటను;
హ = చెలిమిచే, పర్యాకుల = కలం ప్రత్యువాచ = బదులు చెప్పెను.
తవడిన, అక్షరం = అక్షరములుగల; పుత్ర స్నేహంబున దడబడు
తత్ = ఆ; వచనం = మాటను; శ్రీ మ, దశరథమహారాజుచే, జెప్పబ
త్వా = విని; కాశికః = విశ్వామిత్రుడిన మాటనువిని, విశ్వామిత్రుడు,
డు; సమన్యః = కోపముతోగూడి కోపించి, దశరథమహారాజుతో, నిట్లు
నవాడె; మహీపతిం = భూమికింబ్ర ని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

3౫౫ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౨౧

పూర్వ మర్థం ప్రతిశుత్య ప్రతిజ్ఞాం హాతు మిచ్ఛసి
రాఘవాణా మయోక్త్యయం కులస్యాస్య విపర్యయః. ౨

టీక || పూర్వం = మొదట; అన్య = వంశమునకు; అయ్య క్తః = తగి
ర్థం = కోరఁబడినదాని; ప్రతిశుత్య = నదికాదు.
అంగీకరించి; ప్రతిజ్ఞాం = ప్రతినను; “నీవు కోరినదాని నిచ్చెదను”
హాతుం = విడుచుటకు; ఇచ్ఛసి = కోరినది, మొదటనొప్పుకొని యాప్రతి
రుచున్నావు, అయ్యం = ఈ; విపర్యయః = జ్ఞనువిడువఁగోరెదవు; ఇట్లుప్రతిజ్ఞ
యః = ప్రతిజ్ఞనుభేదించుట; రాఘు ను విడుచుట, రఘువంశమునందుఁ
వాచాం = రఘువంశమునందుఁబుట్టి బుట్టిన వారి కులమునకుఁ దగినది
నవారియొక్క; అన్య = ఈ; కుల కాదు. అని, తాత్పర్యము.

య దీదం తే త్షమం రాజక గమిష్యామి యథాగతమ్
మిధ్యాప్రతిజ్ఞః కాకుత్స్థ సుఖి భవ సబాంధవః. ౩

టీక || రాజక = దశరథమహారా సబాంధవః = బంధువులతోఁగూడి
జా! ఇదం = ఇది; తే = నీకు; త్షమంయ నవాడవై; సుఖి = సుఖముగలవాఁ
ది = తగినదైనట్టియిన; అహం = డవుగా, భవ = అగుము.
(అధ్యాహృతము) నేను; యథాగ ఇట్లు, మొదటనొప్పుకొని, వెను
తం = వచ్చినట్లు; గమిష్యామి = పో కఁబ్రతిజ్ఞ తప్పటనీకుఁ దగినదైన
యెదను, కాకుత్స్థ = కకుత్స్థవంశ టైన, నేనువచ్చినట్లుపోయెదను; నీ
మునందుఁ బుట్టిన దశరథమహారా వుప్రతిజ్ఞ తప్పి, బంధువులంగూడి, ను
జా! త్వం (అధ్యాహృతము) = నీవు; ఖంబుండుము. అని, విశ్వామిత్రుండు
మిధ్యాప్రతిజ్ఞః, మిధ్యా = దబ్బులు దశరథునితోఁజెప్పెను.
యైన; ప్రతిజ్ఞః = ప్రతినగలవాడవై; అని, తాత్పర్యము.

తస్య రోషపరీతస్య విశ్వామిత్రస్య ధీమతః

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౩౮

స ౨౧

చచాల వసుధా కృత్సా వివేశచ భయం సురాన్. ౪

టీక॥ ధీమతః=ప్రశస్తమైన బుద్ధి	దేవతలను; భయం=వెఱపు; వివే
గల; తస్య=ఆ; విశ్వామిత్రస్య=	శ=పొందినది.
(సప్తమ్యధఃపాదుషష్ఠి) విశ్వామి	బుద్ధిమంతుండగు నావిశ్వామి
త్రిండు; రోషపరీతస్య, రోష=రో	త్రిండు, రోషము నొందఁగానే,
షముచే, పరీతస్య=వ్యాపింపఁబడిన	భూమియంతయువడంకినది; దేవ
వాండగుచుండఁగా; కృత్సా=స	తలుభయంబునొందిరి.
మస్తమయిన; వసుధా=భూమి;	అని, తాత్పర్యము.
చచాల = కదలినది. సురాంశ్చ=	

త్రస్తరూపంతు విజ్ఞాయ జగత్సర్వం మహా నృషిః
నృపతిం సువ్రతో ధీరో వసిష్ఠో వాక్యమబ్రవీత్. ౫

టీక॥ మహాన్=పూజ్యుడైన	కృం=మాటను; అబ్రవీత్ = చె
వాడును; ఋషిః=ఋషియును;	ప్పెను.
సువ్రతః=మంచివ్రతములుగలవాఁ	పూజ్యుండునుమంచివ్రతంబులు
డును; ధీరః=ధైర్యముగలవాఁడున	చేసినవాడును ధైర్యశాలియునగు
గు; వసిష్ఠః=వసిష్ఠుండు; సర్వం=స	వసిష్ఠుండు, ప్రపంచము నంతయు
మస్తమైన; జగత్=ప్రపంచమును;	సంత్రస్తంబుగానెఱింగి, దశరథమ
త్రస్తరూపం=మిక్కిలియుభయప	హారాజుతో, నిట్లని, చెప్పెను.
డియున్నదానిఁగా; విజ్ఞాయ=ఎఱిం	అని, తాత్పర్యము.
గి; నృపతిం=రాజునుగూచి; వా	

ఇత్వాకూడాం కులే జాత స్సాక్షాద్ధర్మ ఇవాపరః
ధృతిమాన్ సువ్రతః శ్రీమా న్మధర్మం హతు మర్హసి. ౬

౩౯౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

సౌగ

టీక || ఇత్వాకూడాం=ఇత్వా
కువంశంబునందు బుట్టిన వారియొ
క్క-;కులే=వంశమునందుఃజాతః=
పుట్టినవాడవును; అపరః=రెండవ
దియైన; సాత్వాధర్మభవ (స్థితః)=
సాత్వాధర్మము అనునట్లున్నవాడ
వును; ధృతిమాన్=ధైర్యముగలవా
డవును; సువ్రతః=మంచివ్రతములు
గలవాడవును; శ్రీమాన్=సంపదగ
లవాడవునగు; త్వం (అధ్యాత్మత

ము)=నీవు; ధర్మం=ధర్మమును; హ
తుం=విడుచుటకు; నార్హసి=తగ
వు.

నీవు, పరమధార్మికమగునిత్వో
కువంశమునంబుట్టినవాడవు; రెండ
వదియగు సాత్వాధర్మ మనందగి
యుండువాడవు; ధైర్యవంతుండ
వు; గొప్పవ్రతములుచేసినవాడవు;
శ్రీమంతుండవు; అట్టినీకు, ధర్మమువి
డుచుటదగదు. అని, తాత్పర్యము.

త్రిషు లోకేషు విఖ్యాతో ధర్మాత్తా ఇతి రాఘవ
స్వధర్మం ప్రతిపద్యస్వ నాధర్మం వోఘమర్హసి. ౭

టీక|| రాఘవ = రఘువంశము
నందుంబుట్టిన దశరథుడా! త్వం (అ
ధ్యాత్మతము) = నీవు; త్రిషు=
మూడైన; లోకేషు=లోకంబులం
దును; ధర్మాత్తా=ధర్మస్వభావుడ
వు; ఇతి=అని; విఖ్యాతః=ప్రసిద్ధుడ
వైనవాడవు. స్వధర్మం=నీదైనధ
ర్మమును; ప్రతిపద్యస్వ=పొందుము.
అధర్మం=అధర్మమును; వోఘం=

వహించుటకు; నాహాసి=తగవు.
రఘువంశమునందుం బుట్టినదశ
రథుడా! నీవుమూడులోకంబుల
ను, ధర్మాత్ముండనిఖ్యాతివహించిన
వాడవు; నీకులధర్మంబగు ప్రతిజ్ఞా
పాలనముసేయుము; అధర్మంబున
నుసరింపవలదు.
అని, తాత్పర్యము.

సంశ్రుత్యైవం కరిష్యామి త్యకుర్వాణస్య రాఘవ
ఇష్టాపూర్తవధో భూయా త్తస్మా ద్రామం విసర్జయ. ౮

టీక॥ రాఘవ = రఘువంశము	స్తాత్ = కాబట్టి; రామం = రామ
నఁబుట్టినవాఁడా! ఏవం = ఈప్రకా	ని; విసర్జయ = ఇమ్ము.
రము; కరిష్యామి = చేసెదను; ఇతి =	ఈప్రకారము చేసెదనని, మొదట
అని; సంశ్రుత్య = ప్రతిజ్ఞ చేసి; అకు	నొప్పుకొని, యటు వెనుకనొప్పుకొ
ర్వాణస్య = చేయనివానియొక్క;	నినట్లు చేయని వాని యాగములును
ఇష్టాశూర్తవధః, ఇష్ట = యాగముల	వాపీకూప తటాకాది నిర్మాణాదిక
కును; పూర్త = వాపీకూపతటాకా	ర్తంబులును నిష్ఫలంబులుగను; కావు
దినిర్మాణమునకును, వధః = వ్యర్థమ	న, రాముని, విశ్వామిత్రునకిమ్ము.
గుట; ఘాయాత్ = అగును. త	అని, తాత్పర్యము.

కృతాస్త్ర మకృతాస్త్రంవా నైనం శత్యంతి రాక్షసాః
గుప్తం కుశికపుత్రేణ జ్వలనే నామృతం యథా. ౯

టీక॥ కృతాస్త్రం = నేర్వఁబడి	క్షసాః = రాక్షసులు; నశత్యంతి =
నయస్త్రములుగలవాఁడైనగాని; అ	సాధింపలేదు.
కృతాస్త్రంవా = నేర్వఁబడినయ	ఈరాముఁడు, అస్త్రంబుల
స్త్రములుగలవాఁడు కానివాఁడైన	యందునమధుఁడుకాని యసమ
గాని; కుశికపుత్రేణ = విశ్వామిత్రుని	ధుఁడుకాని, విశ్వామిత్రునిచే ర
చేత; గుప్తం = రక్షింపఁబడిన; ఏ	క్షింపఁబడియుండుగా, నితని, నన్ని
నం = ఈరాముని; జ్వలనేన = అగ్ని	హోత్రునిచేరక్షింపఁబడిన యమృ
హోత్రునిచేత; గుప్తం = (అధ్యా	తమునుంబోలె, రాక్షసులెంతమా
హృతము) రక్షింపఁబడిన; అమృ	త్రముసాధింపలేదు.
తంయథా = అమృతమునువలె; రా	అని, తాత్పర్యము.

ఏష విగ్రహవాక్ ధర్మ ఏష వీర్యవతాం వరః

ఏష బుధ్యాధికో లోకే తపసశ్చ పరాయణమ్. ౧౦

౩౯౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౨౧

ఏహోఽస్త్రాః వివిధా స్వేత్తి త్రైలోక్యే సచరాచరే
నైన వన్యః పుమా స్వేత్తి నచ వేత్స్యంతి కేచన. ౧౧
నదేవా నర్షయః కేచి న్నాసురా నచ రాక్షసాః
గంధర్వయక్షప్రవరా స్సకిన్నరమహేశ్వరగాః. ౧౨

అవతారిక. — విశ్వామిత్రుని
చేరక్షింసబడినరామునిరాక్షసులు
సాధింపలేరనుటనుస్థిరీకరించుటకై,
విశ్వామిత్రప్రభావమును జెప్పచు
న్నాడు.

టీక || ఏషః = ఈవిశ్వామిత్రుఁ
డు; విగ్రహవాక్ = ఆకారముగల;
ధర్మః = ధర్మము ఏషః = ఈవి
శ్వామిత్రుఁడు; వీర్యవతాం = పరా
క్రమముగలవారిలోపల; వరః = శ్రే
ష్ఠుఁడు. ఏషః = ఈవిశ్వామిత్రుఁడు;
లోకే = జగత్తునందు; బుధ్యా = బుద్ధి
చేతను; అధికః = ఎచ్చైనవాఁడు.
సచరాచరే = జంగమస్థావరముల
తోఁగూడిన; త్రైలోక్యే = మూఁడు
లోకంబులందును; వివిధాః = నా
నావిధములైన; అస్త్రాః = అస్త్ర
ములను; వేత్తి = ఎఱుంగును. అ
న్యః = ఇతరుఁడైన; పుమాః = పురు
షుఁడు; ఏనం = ఈవిశ్వామిత్రుఁడు
నేచి నయస్త్రసమూహమును; న

వేత్తి = ఎఱుంగఁడు. కేచన = కొం
దఁడైనను; నవేత్స్యంతి = ఎఱుంగఁ
బోరు. దేవాః = దేవతలును; న(వే
త్స్యంతి) = ఎఱుంగరు. కేచిత్ =
కొందఁడైనను; ఋషయః = ఋషు
లు; న(వేత్స్యంతి) = ఎఱుంగరు; అసు
రాః = అసురులు; న(వేత్స్యంతి) =
ఎఱుంగరు. రాక్షసాశ్చ = రాక్షసు
లును; న(వేత్స్యంతి) = ఎఱుంగరు. స
కిన్నరమహేశ్వరగాః = కిన్నరులతో
ను మహాసంపత్తులతోనుం గూడిన;
గంధర్వయక్షప్రవరాః, గంధర్వ =
గంధర్వులలోను, యక్ష = యక్షు
లలోను, ప్రవరాః = శ్రేష్ఠులు; నవే
త్స్యంతి (అధ్యాహృతము) = ఎ
ఱుంగరు.

ఈవిశ్వామిత్రుఁడు, ఆకారము
నొందిన ధర్మము, ఇతండుపరాక్ర
మముగలవారిలోమేటి, లోకంబున
నందఱి కన్ననుబుద్ధికాలి, మహాతప
స్వి, జంగమ స్థావర సహితంబగు

త్రైలోక్యంబునం గల అస్త్రంబుల నన్నింటి నెఱుంగును, ఇతఁడెఱింగి నన్ని యస్త్రంబుల మఱి యెవ్వరిప్పటి కెఱుంగరు, ఇంకమీఁద నెఱుంగఁబోరు, దేవతలకును ఋషులకును అసురులకును రాక్షసులకును గంధర్వులకును యక్షులకును కిన్నరులకును మఱాచారగులకును, ఎవ్వరికిని, ఇన్ని యస్త్రంబులు దెలియవు.

అని, తాత్పర్యము.

విశేషార్థము. — అ॥ ఈ రామున కురక్షకబలమున్నదని చెప్పఁబడినది; స్వబలంబును హెచ్చుగాఁగలదని చెప్పఁచునాఁడు.

ఇందు, “ఏషః” అనుదానికి, అంతటను, “రాముఁడు” అని యర్థము చూచుకొనునది. ఏనం = ఈ రాముని; అన్యః = ఇతరుఁడైన; పుమాన్ =

పురుషుఁడు; నవేత్తి = ఎఱుంగఁడు. ఇది, విశేషము.

ఈ రాముఁడు, ఆకారమునొంది నధర్మము, పరాక్రమము గలవారిలో మేటి; లోకంబున నందఱి కన్నను బుద్ధిమంతుఁడు, జంగమస్థావర సహితంబగు త్రైలోక్యంబు నందలి యస్త్రంబుల నన్నింటి నెఱుంగును; ఇతని స్వరూప మితనికిఁ దక్కఁమఱి యొకని కెవ్వరికిని దెలియదు; ఇంకను, మఱి యెవ్వరు నెఱుంగఁబోరు; దేవతలకును, ఋషులకును, అసురులకును, రాక్షసులకును, గంధర్వులకును, యక్షులకును కిన్నరులకును, మఱాచారగులకును, ఎవ్వరికిని, ఇతని స్వరూపము తెలియదు.

అని, తాత్పర్యము.

సర్వాస్త్రాణి భృశాశ్వస్య పుత్రాః పరమ ధామికాః
కాశికాయ పురా దత్తా యదా రాజ్యం ప్రశాసతి. ౧౩

టీక॥ పరమధామికాః = మిక్కిలియు ధమిక్యులును; సర్వాస్త్రాణి = సమస్తములైన యస్త్రములునగు; భృశాశ్వస్య = భృశాశ్వసియొక్క; పుత్రాః = కొడుకులు;

కాశికాయ = విశ్వామిత్రునికొఱకు; పురా = మునుపు; యదా = ఎప్పుడు, రాజ్యం = రాజ్యమును; ప్రశాసతి = (ఘాతార్థమందులట్) పాలింపుచుండెనో; తదా = అధ్యా

౩౯౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౨౧

హృతము) అవుడు; దత్తాః = (శివుని చేతి) ఇష్టబడినవి.
సూర్యమురాజ్యముఁ బాలింపు చుండునవుడు, ఈవిశ్వామిత్రునకు,

భృశాశ్వనికుఁ బుట్టిన పరమధార్మి కంబులగునత్రుంబులన్నియు, నీశ్వరుడిచ్చెను. అని, తాత్పర్యము.

తేపి పుత్రతా భృశాశ్వస్య ప్రజాపతి సుతాసుతాః
నైకరూపా మహావీర్యా దీ ప్తిమంతో జయావహాః. ౧౪

టీక || తే=ఆ; భృశాశ్వస్య= భృశాశ్వనియొక్క; పుత్రా అపి= కొడుకులును; ప్రజాపతి సుతాసుతాః, ప్రజాపతి సుతా=దత్తప్రజాపతికొమారతెలకు, సుతాః=కొడుకులుగాను; నైకరూపాః, నైక= అనేకములైన, రూపాః=రూపులుగలవారుగాను; మహావీర్యాః=అధికమైన పరాక్రమము గలవారుగాను; దీ ప్తిమంతాః=కాంతిగలవారుగా

ను; జయావహాః=జయమునుగల్గించువారుగాను; భవంతి(అధ్యాహృతము)= అగుచున్నారు.
ఆ భృశాశ్వనికొడుకులు, దత్తప్రజాపతి కొమారతెలకుఁ బుట్టినవారు; నానావిధంబులగురూపంబులుగల్గి, మిక్కిలియుంబరాక్రమవంతులై, ప్రకాశింపుచు, జయము గల్గించుచుందురు.
అని, తాత్పర్యము.

జయాచ సుప్రభాచైవ దత్తకన్యే సుమధ్యమే
తే సువాతేఽత్ర శస్త్రాణి శతం పరమభాస్వరమ్. ౧౫

టీక || జయాచ=జయయును; సుప్రభాచైవ=సుప్రభయును, అనెడు, సుమధ్యమే = మంచినడుముగల; తే=ఆ; దత్తకన్యే=దత్తప్రజాపతికొమారతెలు; పరమభాస్వరం= మిక్కిలి ప్రకాశించునట్టి; అస్త్రశస్త్రాణి= (విశేషణపూర్వపదకర్త

ధారయుము) ఛేదించునట్టి యస్త్రముల; శతం=సూటిని; సువాతే= (భూతాధిపతులతో) కనిరి.
సౌందర్యవతులగు జయ సుప్రభయనెడి దత్తకన్య లిర్వరును, మిక్కిలియుం బ్రకాశించుచు శత్రువ గణంబులఛేదించునట్టియస్త్రంబుల

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౩౯౫

స ౨౧

సూటిని గనిరి. అని, తాత్పర్యము.

పంచాశతం సుతాక్ష లేభే జయానామ పరాక్ష పురా
వధాయా సురసైన్యానా మమేయాక్ష కామరూపిణిః. ౧౬

టీక॥ పురా=మునుపు; జయా డుకులను; పంచాశతం=ఏబదిమంది
నామ = జయయనునది; అసురసై ని; లేభే=పొందెను.
న్యానాం = రాక్షసుల సైన్యముల పూర్వము, జయయనునది, రా
యొక్క; వధాయ = వధముకొఱ త్తససైన్యంబులంజంపుటకై, యధి
కు; పరాక్ష =. అధికులును; అమే యక్ష, కొలతలేనిప్రభావమును, ఇ
యాక్ష = కొలతపెట్టరానివారును; చ్చాధీనమగు రూపంబునుంగల్గి వె
కామరూపిణిః= ఇచ్చాధీనమగురూ లుంగుచుండునేబదికొడుకులంబొం
పముగలవారునగు; సుతాక్ష=కొ డెను. అని, తాత్పర్యము.

సుప్రభాజనయచ్చాపి పుత్రాక్ష పంచాశతం పునః
సంహారాన్నామ దుర్ధర్షాక్ష దురాక్రమాక్ష బలీయసః. ౧౭

టీక॥ సుప్రభాచాపి = సుప్రభా పంచాశతం=ఏబదిమందిని; అజన
యను; పునః=ఇంకను; సంహారాక్ష యత్=పుట్టించెను.
నామ=చంపువారుఅనెడు పేరుగ సుప్రభయనునదియును, జంపు
లవారును; దుర్ధర్షాక్ష=ఎదిరింప వారనెడుపేరువహించి దుర్ధర్షులై
నలవి గాని వారును; దురాక్ర యమోఘులై మిక్కిలియు బలము
మాక్ష = ఆక్రమింపనలవిగానివారు గల్గి యుండునేబదికొడుకులంబుట్టిం
ను; బలీయసః=మిక్కిలిబలముగల చెను. అని, తాత్పర్యము.
వారునగు; పుత్రాక్ష=కొడుకులను;

తాని చాస్త్రాణి వేత్త్యేష యథావ త్కుశికాత్తజః
అపూర్వాదాంఘ జననే శక్తో భూయ స్సధర్మవీత్. ౧౮

3-౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౨౧

టీక॥ ఏషః = ఈ కుశికాత్మ పుట్టిండుటయందు, శక్తః = సమర్థుఁ
జః = విశ్వామిత్రుఁడు; తాని = ఆ; అడు.
స్త్రాణిచ = అస్త్రములను; యథా ఈ విశ్వామిత్రుం డాయస్త్రం
వత్ = చక్కగా; వేత్తి = ఎఱుంగు బులనన్నింటిని జక్క-గా నెఱుంగు
ను; ధర్మవితే = ధర్మంబుల నెఱింగిన, ను; మఱియు సకల ధర్మంబుల నెఱింగి
సః = అవిశ్వామిత్రుఁడు; ధూయః = నయీ విశ్వామిత్రుఁడు, క్రొత్త క్రొ
ఇంకను; అసూర్వాణాం వ = క్రొత్త తయస్త్రంబులనుం బుట్టింపఁగలఁ
యస్త్రంబులయొక్కయు; జననే = డు. అని, తాత్పర్యము.

ఏవం వీర్యో మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహాయశాః
న రామగమనే రాజన్ సంశయం కర్తు మర్హసి. ౧౯

టీక॥ విశ్వామిత్రః = విశ్వామి నాహా = సి = తగవు.
త్రుఁడు; ఏవం వీర్యః = ఇట్టి పరాక్రమ విశ్వామిత్రుఁడు, ఇట్టి పరాక్ర
ముగలవాఁడుగాను; మహాతేజాః = మముగలవాఁడు; మిక్కిలియుఁడ్రబ
అధికమైన ప్రభావముగలవాఁడుగా భావము గలవాఁడు; చాలఁగితిక
ను; మహాయశాః = అధికమైన కీర్తిగ గలవాఁడు; కావున, దశరథమహా
లవాఁడుగాను; భవతి (అధ్యాత్మ రాజా! "రామఁడు, విశ్వామిత్రుని
తము) = అగుచున్నాఁడు. రాజన్ = తోఁబోయినట్లయిన, నేమిసంభవిం
రాజా! రామగమనే = రామ నియె చునో" అనియెంతమాత్రముసందే
క్కపోవుటయందు; సంశయం = సం హింపవలదు.
దేహమును; కతుకం = చేయుటకు; అని, తాత్పర్యము.

తేషాం నిగ్రహణే శక్త స్వయంచ కుశికాత్మజః
తవ పుత్ర హితార్థాయ ల్వాముపేత్యా భిమాచతే. ౨౦

టీక॥ కుశికాత్మజః = విశ్వామిత్రుఁడు; స్వయంచ = తానును; తేషాం =

ఆరాక్షసులయొక్క; నిగ్రహణే= నిగ్రహించుటయందు; శక్తి=సమ ధుఁడు. తవ=నీయొక్క; పుత్ర హితాధాయ, పుత్ర=కొడుకుల యొక్క; హిత=మేలనెడు, అర్థా య=ప్రయోజనముకొఱకు; త్వం= నిన్ను; ఉపేత్య=పొంది; అభియాచ	తే=యాచించుచున్నాడు. విశ్వామిత్రుఁడు, తానునారా క్షసులంజంపసమధుఁడే; అయి నను, నీకొడుకులకు మేలు గలుగుట కై, నిన్ను యాచించుచున్నాడు. అ నివసింపఁడు దశరథునకుఁజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇతి మునివచనా త్వస్సన్నచిత్తో

రఘువృషభస్తు ముమోద భాస్వరాంగః

గమన మభిరురోచ రాఘవస్య

ప్రథితయశాః కుశికాత్మజాయ బుధ్యా. ౨౧

టీక రఘువృషభస్తు=రఘువం శమునందుఁ బుట్టినవారిలో శ్రేష్ఠుఁ డైనదశరథమహారాజును; ఇతి=ఇ ప్పుడు చెప్పఁబడిన; మునివచనాత్= వసిష్ఠ మహామునిమాటవలన; ప్రస న్నచిత్తః = నిర్మలమైనమనస్సుగల వాఁడై; భాస్వరాంగః=ప్రకాశిం చుచున్న యవయవములు గలవాఁ డై; ముమోద=సంతసించెను. ప్రధి తయశాః= విస్తరిల్లినకీర్తిగలదశర థుఁడు; బుధ్యా=తనబుద్ధిచేతను; కు శికాత్మజాయ=విశ్వామిత్రునికొఱ	కుఁ రాఘవస్య = రఘువంశమునం దుఁబుట్టిన రామనియొక్క; గమ నం=పోవుటను; అభిరురోచ=అంగీ కరించెను. రఘువంశమునఁ బుట్టినవారిలో శ్రేష్ఠుండగు దశరథుఁడు, వసిష్ఠుని మాటవిని, ప్రసన్న హృదయుఁడై యవయవంబు లుప్పొంగ, సంతసిం చెను; అంత, మహాకీర్తియగునాదశ రథుఁడు, విశ్వామిత్రార్థమై రామగ మనమునంగీకరించెను. అని, తాత్పర్యము.

౩౯౮ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

సౌ.

ఇత్యాపే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, ఏకవింశస్సగః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థ చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయాంధ్ర
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండైకవింశస్సగః టీక,
ముగిసినది.

ద్వా వింశస్సగః ప్రారంభః.

తథా వసిష్ఠే బ్రువతి రాజా దశరథ స్వయమ్
ప్రహృష్ట వదనో రామ మాజుహావ సలక్షణమ్. ౧

టీక॥ వసిష్ఠే=వసిష్ఠమహర్షి; వ=పిలిచెను.

తథా=అట్లు; బ్రువతి=చెప్పఁగా;

రాజా=రాజైన; దశరథః=దశర

థుఁడు; ప్రహృష్టవదనః=సంతసిం

చినముఖముగలవాడై; స్వయం=

తాను; సలక్షణం=లక్ష్యణునితో

గూడిన; రామం=రాముని; ఆజుహా

వసిష్ఠం డాప్రకారము చెప్పఁ

గానే, దశరథమహారాజు, సంతసిం

చి, తానే, రాముని, లక్ష్యణునితో

గూడరమ్మని, పిలిచెను.

అని, తాత్పర్యము.

కృతస్వస్త్వయనం మాత్రా పిత్రా దశరథేనచ
పురోధసా వసిష్ఠేన మంగళై రభిమంత్రితమ్. ౨
సపుత్రం మూర్ఖ్య౯ పాఘాయ రాజా దశరథః ప్రియమ్
దదౌ కుశిక పుత్రాయ సుప్రీతేనాం తరాత్మనా. ౩

టీక॥ రాజా=రాజైన; సః= ఆ; దశరథః = దశరథుఁడు; మాత్రా=తల్లిచేతను; పిత్రా=తండ్రియైన; దశరథేనచ=దశరథునిచేతను; కృతస్వస్త్వయనం, కృత=చేయబడిన, స్వస్త్వయనం=మంగళాచరణముగలవాఁడును; పురోధసా=పురోహితుఁడుగు; వసిష్ఠేన=వసిష్ఠునిచేత; మంగళైః=మంగళముల నిచ్చు మంత్రములచేత; అభిమంత్రితం = అభిమంత్రింపఁ బడిన వాఁడును; ప్రియం= సంతోషముగల్గించు వాఁడునగు; పుత్రం=కొడుకును; మూర్ఖ్య= శిరస్సునందుఁడు	పాఘాయ=వాసనచూచి; సుప్రీతేన=మిక్కిలిసంతసించిన; అంతరాత్మనా=మనస్సుతో; కుశికపుత్రాయ=విశ్వామిత్రునికొఱకు; దదౌ=ఇచ్చెను. ఆదశరథమహారాజు, తానుం గౌసల్యయు రామునకుమంగళంబు గావించి, పురోహితుండైన వసిష్ఠునిచేమంగళప్రదంబులగుమంత్రంబులచేనభిమంత్రింపఁబడిన ప్రియకుమారుండగునారామని, శిరంబున మూర్ఖుని, షరమసంతుష్టంబగు హృదయంబున, విశ్వామిత్రునికిచ్చెను. అని, తాత్పర్యము.

తతో వాయు స్సుఖస్పర్శో నీరజస్కో వపా తదా
విశ్వామిత్రగతం దృష్ట్వా రామం రాజీవలోచనమ్. ౪

టీక॥ తతః=అపిమ్మట; విశ్వామిత్రగతం=విశ్వామిత్రునిఁబొందిన; రాజీవలోచనం=కమలములవం	టికండ్లుగల; రామం=రాముని; దృష్ట్వా=చూచి; తదా=అప్పుడు; వాయుః=గాలి; సుఖస్పర్శం= సౌఖ్య

౪౦౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౨౨

ముగల తాఁకుడుగలదిగాను; నీరజ | నకమలలోచనుండగు రామునింజూ
స్కః=దుమ్ము లేనిదిగాను; వహ= | చి, గాలి, దుమ్ము లేక, సుఖముగా వీ
వీచెను.

అంత, విశ్వామిత్రునింబొంది | అని, తాత్పర్యము.

పుష్పవృష్టి మహా త్యాగీ దేవదుందుభినిస్సవైః
శంఖదుందుభినిఘోషః ప్రయాతేతు మహాత్మని. ౫

టీక || మహాత్మని=అధికమైన | శంఖములయొక్కయు భేరులయొ
దైర్యముగలరాముఁడు; ప్రియాతే | క్కయుధ్వనియును; ఆసీత్=కలిగి
తు= విశ్వామిత్రునితోఁగూడఁబో | నది.
యి సంతనే; దేవదుందుభినిస్సవ | మహాత్ముండగురాముఁడు వి
వైః, దేవ=దేవతలయొక్క, దుందు | శ్వామిత్రునితోఁగూడఁ బోయినం
భి=భేరులయొక్క, నిస్సవైః=(స | తనే, గొప్పపుష్పవృష్టిగల్గినది; దేవ
హ) ధ్వనులతోఁగూడి; మహత్= | తలు దుందుభులమోయించిరి; ద
గొప్పదైన; పుష్పవృష్టిః=పూలవా | శరధుండునుశంఖంబుల భేరులనుధ్వ
నయును; శంఖ దుందుభి నిర్ఘోషః= | నింపఁజేసెను. అని, తాత్పర్యము.

విశ్వామిత్రో యయా వగ్రే తతోరామో ధనుర్ధరః
కాకపక్షధరో ధన్వీ తంచ సామిత్రి రన్వగాత్. ౬

టీక||అగ్రే= ముందట; విశ్వామి | వాఁడును; ధన్వీ=ధనుస్సుగలవాఁడు
త్రీః= విశ్వామిత్రుఁడు; యయా= | నగు; సామిత్రిః=లక్ష్మణుఁడు; అన్వ
పోయెను. తతః=ఆ వెనుక; ధనుర్ధ | గాత్=వెంబడించెను.
రః=ధనుస్సునుధరించిన; రామః= | ముందటవిశ్వామిత్రుండునడిచె
రాముఁడు; యయా(అధ్యాహృత | ను; అతని, ధనుర్ధరుండైనరాముం
ము)=వెల్లెను. తంచ=ఆరాముని; | డువెంబడించెను; కాకపక్షధరుండ
కాకపక్షధరః= పిల్లపట్టుధరించిన | గులక్ష్మణుండు, విల్లుచేతం బూని

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౦

స ౨౨

రాముని వెంబడించెను. అని, తాత్పర్యము.

కలాపినౌ ధనుష్పాణీ శోభయానౌ దిశో దశ
విశ్వామిత్రం మహాత్మానం త్రిశీర్షా వివ పన్నగా. ౭
అనుజగ్క్షతు రతుదౌ పితామహ మివాశ్వినౌ

టీక|| కలాపినౌ=అమ్ములపొడు | హృదేవునివలె; మహాత్మానం=పూ
లుగలవారును (“కలాపిఁ ధూషణేబ | జ్యమైన స్వభావముగల; విశ్వామి
ర్ణేతూణీరే సంహతావపి” అనియను | త్రం = విశ్వామిత్రుని; అనుజగ్క్ష
రము) గనుక నే; త్రిశీర్షా=మూడుత | తుః=వెంబడించిపోయిరి.
లలుగల; పన్నగావివ(స్థితౌ)=సర్ప | ఆ రామలక్ష్మణులు, ప్రత్యేకముగా
ములువలెనున్నవారును; ధనుష్పా | రెండేసియమ్ముల పొడుల ధరించి
ణీ == ధనుస్సుచేతంగలవారును; ది | యుండుటంబట్టి, మూడుతలలస
శః=దిక్కులను; దశ=పదింటిని; శో | ర్పంబులుంబోలె వెలుంగుచు, ధను
భయానౌ= ప్రకాశింపఁజేయువా | స్పాణులై, దశదిక్కులంబ్రకాశిం
రును; అతుదౌ= కుటిలులుగాని | పఁజేయుచు, కుటిలులుగాక, మహా
వారునగు; తౌ(అధ్యావృతము)= | త్తుండగువిశ్వామిత్రుని, నశ్వినీదేవ
ఆరామలక్ష్మణులు; అశ్వినౌ=అశ్వ | తలు బ్రహ్మదేవునట్లు, వెంబడించి
నీదేవతలు; పితామహమివ = బ్ర | రి. అని, తాత్పర్యము.

తదా కుశికపుత్రంతు ధనుష్పాణీ స్వలంకృతౌ. ౮
బద్ధగోధాంగుళిత్రాణౌ ఖడ్గవంతౌ మహాద్యుతీ
కుమారౌ చారువపుషౌ భ్రాతరౌ రామలక్ష్మణౌ. ౯
అనుయాతౌ శ్రియాదీప్తౌ శోభయేతా మనిందితౌ
స్థాణం దేవ మివాచింత్యం కుమారావివ పావకీ. ౧౦

టీక|| తదా=అప్పుడు; ధనుష్పాణీ = ధనుస్సుచేతంగలవారును; స్వ

౪౦౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౨౨

లంకృతౌ=చక్క-గానలంకరింపబడినవారును; బద్ధగోధాం గుళిత్రాణౌ, బద్ధ=కట్టబడిన, గోధా=ఉడుముతోలుతోడజేయఁ బడినహస్తకవచమును, అంగుళిత్రాణౌ=వేళ్లకవచమునుగలవారును; ఖడ్గవంతౌ=కత్తిగలవారును; మహాద్యుతీ=అధికమైన కాంతి గలవారును; కుమారా=పిల్లవాండ్రును; చారువపుషా=సుందరమైనదేహముగలవారును; భ్రాతృ=తోడంబుట్టువులును; శ్రియా=కాంతిచేత; దీప్తా=ప్రకాశించు చున్నవారును ; అనిందితౌ=నిందింపబడనివారును; కుశికపుత్రం=విశ్వామిత్రుని, అనుయాతౌ=వెంబడించయున్నవారునగు; రామలక్ష్మణౌతు=రామలక్ష్మణులు; దేవం=సృష్టిస్థితిసంహారములచేఁ, గ్రీడించు వాఁడును ; అచింత్యం=చింతింప నలవిగాని వాఁడునగు; స్థాణుం=శివుని; అనుయాతౌ(అధ్యాపృతము)=వెంబడించిన; పానకీ=అగ్నియందుఁబుట్టిన; కుమారావివ=స్కందవిశాఖులువలె; శోభయేతాం=(లజ్జర్థమందులోట్)

ప)కాశించిరి.

అప్పుడు, మనోహరంబుగుదేహముగలిగి, కాంతిచేఁబ్రకాశింపుచు, ధనుష్పాణులై, యుడుముతోలుతోడజేసిన హస్తకవచంబునంగుళికవచంబునుదొడిగి, ఖడ్గధరులై, చక్క-గా నలంకరింపఁబడి, విశ్వామిత్రునివెంబడింపుచున్న, సకలదారులును బాలురును నిందింపఁదగనివారునగు రామలక్ష్మణులు, అచింత్యుండగు నీశ్వరునివెంబడించునగ్నిహేళితోద్రవ్యులగు స్కందవిశాఖులుంబోలెఁబ్రకాశించిరి.

అని, తాత్పర్యము.

విశేషార్థము.—“తతో౭ భవచ్చతుర్ముర్తిః తుజ్జేనభగవాన్ పృథుః, స్కందోవిశాఖశ్చకశ్చనైగమేషశ్చప్యతః.”(అంత, భగవంతుండునుబ్రాహ్మణునగు కుమారస్వామి, “స్కందుఁడు, విశాఖుఁడు శాకుండు, నైగమేషుఁడు” అని నాలుగు రూపములుగలవాఁడయ్యె) అని, భారతమందుఁ, కుమారస్వామి, నాలుగురూపములు ధరించినట్లు చెప్పఁబడియున్నది. ఇందు, స్కందవిశాఖు

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౦౩

స ౨౨

లిర్వరు, ఉపమానముగా గ్రహింపబడిరి.

అధ్యర్థ యోజనం గత్వా సరయ్యా దక్షిణే తటే
రామేతి మధురాం వాణీం విశ్వామిత్రోఽభ్యభాషత. ౧౧

టీక || అధ్యర్థయోజనం, అధ్యర్థమైన; వాణీం=మాటను; అభ్యభాషత=పలికెను.
సగము అధికముగాఁగల, యోజనం=ఆమడను; గత్వా=పోంది; స ఒకటిన్ను యామడ దూరము
సరయ్యాః=సరయూనదియొక్క; ద పోయి, సరయూనదిదక్షిణతీరమం
దక్షిణే = దక్షిణపుదిక్కునందలి; త దు, విశ్వా మిత్రుఁడు, “రాముఁ
టే=గట్టునందు విశ్వామిత్రః=వి డా!” అని సుధురముగాఁబలిచెను.
శ్వామిత్రుఁడు; రామ = రాముఁ అని, తాత్పర్యము.
డా! ఇతి=అని; మధురాం=మనో

గృహాణ వత్స సలిలం మాధూ త్కాలస్య పర్యయః
మంత్రగ్రామం గృహాణ త్వం బలా మతిబలాం తథా. ౧౨

టీక || వత్స=బిడ్డా! సలిలం=జలమును; గృహాణ=తీసికొనుము. కా తిబలాం= అతిబలము నెడువిద్యను;
లస్య=కాలమునకు; పర్యయః=క గృహాణ=తెలిసికొనుము.
డచిపోవుట; మాధూత్=కారా బిడ్డా! ఒలముతీసికొనుము; కా
దు. త్వం=నీవు; మంత్రగ్రామం= లాతి క్రమముకారాదు; సమస్తమం
మంత్ర=మంత్రములయొక్క, గ్రా త్ర సమూహస్వరూపములైన, బల,
మం=సమష్టి రూపమైన; బలాం=బ అతిబల, య నెడువిద్యలం దెలిసికొ
లయ నెడువిద్యను; తథా=అట్లు; అ నుము. అని, తాత్పర్యము.

నశ్రీమో నజ్వరోవా తే నరూపస్య విపర్యయః
నచనుష్టం ప్రమత్తంవా ధర్మయ్యవ్యంతి వైర్వతాః. ౧౩

౪౦౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౨౨

టీక॥ తే=నీకు; శ్రమః=అలసట;న (భవిష్యతి)=కలుగదు. ద్వరోవా= దప్పియును;న (భవిష్యతి)= కలుగ దు. రూపస్య=రూపముయొక్క; వి పర్యయః= మాటు పాటు; న(భవి ష్యతి)=కలుగదు. సుప్తం=నిద్ర పోయిన వానిఁగాని; ప్రమత్తం వా = మఱపు నొందినవానిఁగాని;	త్వా(అధ్యాత్మాతము)=నిన్ను ; నైర్వతాః=రాక్షసులు;నభక్షం ప్యంతి=ఎదిరింపలేరు. ఈవిద్యలనెఱింగినట్లయిన, నీకు, అలసట గానిదప్పి గాని మాటురూపు గానికలుగదు;నీవునిద్రపోవుచుండిన నుమఱపుదగిలియుండిననునిన్ను రా క్షసులెదిరింపలేరు. అనితాత్పర్యము

నబాహ్వో సద్వశో వీర్యే పృథివ్యా మస్త్రీ కశ్చన
త్రిషు లోకేషు వై రామ నభవే త్సద్వశస్తవ. ౧౪

టీక॥ రామ=రాముఁడా! బా హ్వో=చేతులయొక్క; వీర్యే= బలమునందు; సద్వశః=సమానుఁ డు;కశ్చన=ఒకానొకఁడైనను; పృ థివ్యాం=భూమియందు; నాస్త్రీ= (భవిష్యదథకమందులటి) ఉండఁ డు. త్రిషు=మూఁడైన;లోకేషు= లోకములయందును (“వై” అనున దిపాదపూరణార్థము) తవ=నీ	కు; సద్వశః= సమానుఁడు; నభ వేత్=లేకపోవును. ఈవిద్యలనీవుజపించుచున్నయె డల, భూమండలమందు బాహుబ లంబుననీకెవ్వండును సాటికాఁజూ లఁడు; ముగ్ధులకంబులందును నీకు సమానుఁడెవ్వండునుండఁడు. అని,తాత్పర్యము.

న సౌభాగ్యే న దాక్షిణ్యే న జ్ఞానే బుద్ధినిశ్చయే
నోత్తరే పృథివక్తవ్యే సమో లోకే తవానఘ. ౧౫

టీక॥ అనఘ=పాపములేనిరా ముఁడా! లోకే=ప్రపంచమందు;	తవ=నీకు;సమః=సరియైనవాఁడు; సౌభాగ్యే=సౌందర్యమందు; న=

(భవిష్యతి) ఉండఁడు; వాఁడీద్యే= సామధ్యకమందు;న (భవిష్యతి)= ఉండఁడు. జ్ఞానే=తెలివియందు; న (భవిష్యతి)= ఉండఁడు. బుద్ధినిశ్చయె; బుద్ధి=బుద్ధిచేత,నిశ్చయె=నిశ్చయించుటయందు; నభవిష్యతి= (అధ్యాహృతము)ఉండఁడు, ప్రతివక్తవ్యే=బదులు చెప్పఁబడవలసిన; ఉత్తరే = ప్రత్యుత్తరమందు; న (భవిష్యతి)=ఉండఁడు.

పాపరహితుండవైన రాముఁడా! నీవీవిద్యలజపింపు చున్నట్లయిన, ప్రపంచమునందంతటను, సౌందర్యమందును, సామధ్యకమందును, తెలివియందును, బుద్ధిచే గార్యాకార్యంబుల నిశ్చయించుటయందును, ఉత్తర ప్రత్యుత్తరములయందును, నీకుసరియైనవాఁడుండఁడు. అని, తాత్పర్యము.

ఏతద్విద్యా ద్వయే లభ్యే భవితా నాస్తీతే సమః
బలాత్వతి బలాచైవ సర్వజ్ఞానస్య మాతరౌ. ౧౬

టీక॥ ఏతద్విద్యాద్వయే, ఏతత్ = ఈ, విద్యా=విద్యలయొక్క, ద్వయే=జంట, లభ్యే=పొందఁబడఁగా; లే=నీకు; సమః= సరియైనవాఁడు; నాస్తీ=లేఁడు; న(అధ్యాహృతము)భవితా=(ఇంకమీద) కలుగఁడు. బలాతు=బలయ నెడువిద్యయును; అతిబలాచైవ= అతిబలయ నెడువిద్యయును; సర్వజ్ఞానస్య=స

మస్తమైన జ్ఞానమునకును; మాతరౌ=తల్లులు. ఈ రెండువిద్యలంబొందినప్పటికి, నీకుసరియైనవాఁ డిప్పటి కుండఁడు; మఱియెప్పటికినుండఁబోఁడు; బల, అతిబల, అనువిద్యలు సమస్త జ్ఞానంబులనిచ్చునవి. అని, తాత్పర్యము.

త్రుత్విపాసే నతే రామ భవిష్యతే నరోత్తమ
బలా మతి బలాంచైవ పరశః పథి రాఘవ. ౧౭

౪౦౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

సౌ.

టీక॥నరోత్తమమునుష్యులఁ	ఆంకలియునుదప్పియును;నభవిష్యే
శ్రేష్ఠుండవైన; రాఘవంరఘువంశ	తే=కలుగవు.
మునందుఁబుట్టినరాముఁడా! పధి=	నరశ్రేష్ఠుండవైనరాముఁడా
మాగఁమునందు; బలాం=బలయ	నీవు,మాగఁమునందు బలాతిబలల
నెడువిద్యను; అతిబలాంచైవ=అతి	నుజపించుచుండిచినట్టయిన,నీకు,ఆం
బలయనెడువిద్యను; పరతః=జపిం	కలియునుదప్పియునుంగలుగదు.
పుచున్న; తే=నీకు; ట్సుత్పిపాసే=	అని,తాత్పర్యము.

విద్యాద్వయ మధీయానే యశశ్చాప్యతులం త్వయి

టీక॥విద్యాద్వయం = విద్యల	ము)=కలుగును.
యొక్క-జంటను; అధీయానే=జపిం	ఈరెండువిద్యల జపించుచున్న
చునట్టి; త్వయి=నీయందు; అతు	ట్టయిన,నీకుసరిలేనికీతి=యనుంగ
లం=సరిలేని; యశశ్చాపి=కీతి	లుగును.
యను; భవిష్యతి (అధ్యాపూత	అని,తాత్పర్యము.

పితామహసుతే హ్యేతే విద్యే తేజస్సమన్వితే. ౧౮
ప్రదాతుం తవ కాకుత్స్థ సదృశ స్త్వం హి ధార్మిక

టీక॥ తేజస్సమన్వితే=ప్రభావ	దాతుం=ఇచ్చుటకు; తవ=నీకు;స
మతోఁగూడినట్టి; ఏతే = ఈ;వి	దృశః = సరియైనవాండవు;త్వం
ద్యే = బలాతిబలలనెడువిద్యలు;వి	హి=నీవేకదా!
తామహసుతేహి = బ్రహ్మదేవుని	మహాప్రభావంబులగునీవిద్యలు
కొమార్తెలుగదా ధార్మిక=ధర్మ	బ్రహ్మదేవునిచేసృజింపఁ బడినవి;
మండవైన; కాకుత్స్థ=కకుత్స్థవం	ధార్మికుండవు కకుత్స్థవంశంబునం
శంబునంబుట్టినరాముఁడా! ఏతే(అ	బుట్టినవాండవు నీవెయిట్టివిద్యలకుఁ
ధ్యాపూతము)=ఈవిద్యలను; ప్ర	బాత్రహాతుండవు; నీవుదక్క-నీవం

శ్రీమ ద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౦

స ౨౨

టివాఁడుమఱియొప్పుండునులేడు. అని, తాత్పర్యము.

కామం బహుగుణా స్సర్వే త్వయ్యేతేనాత్రసంశయః. ౧౯
తపసా సంభృతే జైతే బహురూపే భవిష్యతః

టీక॥ ఏతే=ఈ, ఇష్టమచెప్పఁ బడిన; బహుగుణాః=అనేకములైన సౌభాగ్యాదిగుణములు; సర్వే=అ న్నియును; కామం = ఎచ్చుగాఁత్వ యి=నీయందు; సంశయః(అధ్యాహృత ము)= ఉన్నవి. అత్ర=ఈవిషయ మందు; సంశయః = సందేహము; సంభృతే=పొందఁబడిన; ఏతేచ= ఈవిద్యలును; బహురూపే=అనేక	ములైనగుణములుగలవిగాఁభవిష్య తః=కాగలవు. ఇష్టమచెప్పఁబడిన సౌభా గ్యాది గుణములన్నియు నీయందు మెండుగానున్నవి; ఇందెంతమాత్ర ముసందేహములేదు; ఈవిద్యలును, గొప్పతపస్సుచేసి సంపాదించఁబడి నవిగావున, బహుభలంబుల నీయొక లవు. అని, విశ్వామిత్రుఁడు రాము నకుఁజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

తతో రామో జలం స్పృష్ట్వా ప్రహృష్ట వదన శ్శుచిః. ౨౦
ప్రతిజగ్రాహతే విద్యే మహద్వైర్భావితాత్మనః

టీక॥ తతః=ఆపిమ్మట; రామః= రాముఁడు; జలం=జలమును; స్పృ ష్ట్వా = ఆచమించి; ప్రహృష్టవ దనః=సంతసించినముఖముగలవాఁ డై; శుచిః=పరిశుద్ధుఁడై; భావితా త్మనః, భావిత=ధ్యానింపఁబడిన, ఆ త్మనః=పరమాత్మగల; మహద్వైః= విశ్వామిత్రమహాషికవలన; తే=ఆ;	విద్యే= ఒలాతిబలలనెడువిద్యలను; ప్రతిజగ్రాహ=స్వీకరించెను. అంత, రాముం డాచమనంబుచే సి, సంతుష్టుఁడై, శుచియైయెల్ల పు డుం బరమాత్మ ధ్యానము సేయు చుండునావిశ్వామిత్రమహామునివల న, నావిద్యలరెంటినిం, బ్రతిగ్రహిం చెను. అని తాత్పర్యము.

౪౦౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౨౨

విద్యాసముదితో రామ శ్శుశుభే భూరివిక్రమః. ౨౧
సహస్ర రశ్మిభృగవాక్ శరదీవ దివాకరః
గురుకార్యాణి సర్వాణి నియుజ్య కుశికాత్మజే. ౨౨

టీక॥ కుశికాత్మజే=విశ్వామిత్రు
నియందు; సర్వాణి=సమస్తములై
న; గురుకార్యాణి=ఆచార్యునకు
జేయువలసిన కార్యములను; నియు
జ్య=చేసి; విద్యాసముదితః=బలాతి
బలల నెడువిద్యల చేత వృద్ధిబొందిన
ట్టి; రామః=రాముడు; శరది=శర
దృతువునందు; సహస్రరశ్మిః=వే
యికిరణములు గలవాడును; భగ
వాక్=మాహాత్మ్యము గలవాడు
నగు; దివాకరభవ = సూర్యుడువ

లె; భూరివిక్రమః, భూరి=అతిశ
యించిన, విక్రమః=పరాక్రమముగ
లవాడై; శుశుభే=ప్రకాశించెను.
విశ్వామిత్రునకు, వందనాదిగు
రుకార్యంబులుచేసి, రాముడు, వి
ద్యలచేవృద్ధి బొందినవాడై, శర
త్కాలమందు, భగవంతుండునువే
యికిరణంబులు గలవాడునగు సూ
ర్యుడుంబోలె, మాహాపరాక్రమశా
లియై ప్రకాశించెను.
అని, తాత్పర్యము.

ఊషు స్తాం రజసిం తత్ర సరయ్యాం సుసుఖం త్రయః

టీక॥ సరయ్యాం=సరయాన
దియందు; తత్ర=ఆదక్షిణపుదిక్కు
నందలిగట్టునందు; త్రయః=మువ్వు
రును; తాం = ఆ; రజసిం=(ఆ
త్యంత సంయోగమందు ద్వితీయ)
రాత్రియందు; సుసుఖం=చాలసుఖ

ముగా; ఊషుః=వాసముచేసిరి.
ఆసరయానది దక్షిణతీరమం
దు, రామలక్ష్మణవిశ్వామిత్రులు ము
వ్వురును, ఆరాత్రియంతయు, సుఖ
ముగా నివసించిరి.
అని, తాత్పర్యము.

దశరథ నృపసూను సత్తమాభ్యామ్
తృణశయనే నచితే సహ్యాపి తాభ్యామ్

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౦

స ౨౨

కుశిక సుతవచోను లాలితాభ్యామ్

సుఖమివ సా విబధౌ విభావరీచ. ౨౩౪

టీక॥ అనుచితే = అనుసరించిప ఋపబడినట్టి; తృణశయనే = కనవు పాన్పు నందు; సహజా పితా భ్యాం = కూడబరుండినవారును; కు శికసుతవచోనులాలితాభ్యాం, కుశి కసుత = విశ్వామిత్రునియొక్క, వ చః = మాటలచేత, అనులాలితా భ్యాం = బుజ్జగింపఁ బడినవారునగు; దశరథన్యపసూనుసత్తమాభ్యాం, ద శరథన్యప = దశరథమహారాజుయొ క్క, సూను = కొడుకులలో, సత్త మాభ్యాం = శ్రేష్ఠులైన రామలక్ష్మ	ణులకు (షష్ఠ్యర్థమందుఁజతుర్థి); సా = ఆ; విభావరీచ = రాత్రియును; సుఖమివ = (“ఇవ” అనునదివాక్యా లంకారార్థకము) సుఖముగా; వి బధౌ = తోచినది. దగ్గఱగాఁగనవుతోఁబాన్పులుప ఱచికొని, కూడబరుండివిశ్వామి త్రునిమాటలచే బుజ్జగింపఁ బడుచు న్నదశరథమహారాజుకొడుకులలో శ్రేష్ఠులగురామలక్ష్మణులకు, ఆరా త్రియంతయు, సుఖముగానేయుం డెను. అనితాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, ద్వావింశస్సర్గః.

ఇది, స్వప్టార్థము.

ఇది, పరమార్థః చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్రీ

వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ ద్వావింశస్సర్గః టీక,

ముగిసినది.

౪౧౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౨౩

అ

త్ర యో వింశ స గ క ప్రా రం భః.

ప్రభాతాయాంతు శర్వర్యాం విశ్వామిత్రో మహామునిః
అభ్యభాషత కాకుత్స్థే శయానౌ పణకసంస్తరే. ౧

టీక॥ శర్వర్యాం=రాత్రి; ప్రభాతాయాంతు=వేకువ కాగానే;	మలత్క్షణులను గూర్చి; అభ్యభాషత=పలికెను.
మహామునిః=పూజ్యుడైన మునియగు; విశ్వామిత్రః=విశ్వామిత్రుడు;	వేకువ కాగానే, మునిశ్రేష్ఠుండగు విశ్వామిత్రుడు, పర్ణశయనంబు
పర్ణసంస్తరే=ఆకులపాస్పనందు;	నందుఁ బవ్వలించియున్న, రామల
శయానౌ=పరుండియున్న; కాకుత్స్థే=కకుత్స్థవంశమునంబుట్టినరా	క్షుణులంజూచి, యిట్లనిపలికెను.
	అని, తాత్పర్యము.

కౌసల్యాసుప్రజా రామ పూర్వా సంధ్యా ప్రవతతే
ఉత్తిష్ఠ నరశాదుల కతకవ్యం దైవ మాహ్నికమ్. ౨

టీక॥ కౌసల్యాసుప్రజాః=కౌసల్యయొక్క సత్సంతానమైన; రామ=రాముడా! పూర్వా=పూర్వు	కౌసల్యాదేవి సత్పుత్రుండవైన రాముడా! వేకువ కావచ్చినది; పురుషశ్రేష్ఠుడా! లెమ్ము; ఈ శ్వరచోదిత మైన నిత్యకర్తము సేయవలయు.
దిక్కునందుఁగల్గు; సంధ్యా=సంధ్యాకాలము; ప్రవర్తతే=ప్రవర్తిం	అని, తాత్పర్యము.
చుచున్నది. నరశాదుల=పురుషశ్రేష్ఠుండవైన రాముడా! ఉత్తిష్ఠ=లెమ్ము; దైవం=దేవుని చేసేర్పటుపఁ	విశేషార్థములు. — మునివర్గుండగు విశ్వామిత్రుడు, రామలక్షుణుల మేలుకొల్పవచ్చి, రాముని యచింత్యరూపంబుచూచి విస్మితుండై చేయందగిన కార్యంబుమఱ
బడిన; ఆహ్నికం=నిత్యకర్తము; కర్తవ్యం=చేయందగినవలయును.	

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౧౧

స ౨౩

చి, యిట్టిరామునింగన్న కౌసల్యపు
 బ్యంబేమియనిపెచ్చియిట్లనిచెప్పుచు
 న్నాడు. — రామ = సర్వోత్తరంబు
 గుసొందర్యము గలవాడా? కౌస
 ల్యా = సర్వేశ్వరుండగునిన్నుగన్న
 కౌసల్యాదేవి; సుప్రజాః = సర్వేశ్వ
 రుండగునీవుకొడుకుగాఁబుట్టినందు
 న, మంచికొడుకుగలది. లేక; మాతృ
 శుశ్రూషలంజక-గాఁ జేయుచుం
 డునీదేతఁగాసల్య సుపుత్రవతియైన
 ది. లేక; రాముని యమేయస్వరూ
 పంబుచూచిమనంబులోనిట్లనివిశ్వా
 మిత్తుఁడు, వితర్కించు చున్నాఁ
 డు. — కౌసల్యా = ఇట్టి రామునింగ
 న్న కౌసల్యాదేవి; సుప్రజాః = మం
 చినంతానముగలది. (ఈయర్థమం
 దు, “రామ” అనునదిమైనిఅన్వయిం
 చుచున్నది). రాముఁడుకొడుకుగాఁ
 బుట్టినందున, మంచి కొడుకుగలిగి
 యుండుట, కౌసల్యకునుదశరథునకు
 నుసమానమైయున్నను, “పితృశ్శత
 గుణంమాతా” (తండ్రికన్ననూటిం
 తలుతల్లి) యనియుండుటం బట్టి,
 కౌసల్యాదేవిమాత్రము, మంచికొ
 డుకుగలదిగా, నిచ్చట, నుదాహరిం
 పఁబడినది. లేక; కౌసల్యా దశరథు

లకుఁజాలనంతరమున్నది; విశ్వామి
 త్రుఁడు, “అహంవేద్మి మహాత్మా
 నం” అనునదిమొదలుగా ననేక స
 మాధానములుచెప్పినను. దశరథుఁ
 డు, రామునివిశ్వామిత్రునిసొసంగు
 టకుసంజేహించెను; కౌసల్యశ్రీ
 జాతియైనను, తల్లికావున, దశరథు
 నికన్ననినుమడిగా రామనందు వా
 త్సల్యంబుగలదైనను, ఎంతమాత్ర
 ముసంజేహింపలేదు; అనునభిప్రాయంబున,
 కౌసల్యయనియుదాహరింపఁబడినది. రామ = రాముఁడా!
 సూర్యాసంధ్యాప్రవతతే = తూ
 ర్పుదిక్కునందుఁ గల్గు సంధ్యప్రవ
 తింబుచున్నది, నీవు, కౌసల్యకుం
 బోలె, దీనికినుపచారముసేయ వల
 యు; లేక; ఇంక, సూర్యుఁడుదయిం
 పఁబోవుచున్నాఁడు; సూర్యునకుం
 బోలెనీకునింక శత్రువులంజంపనమ
 యంబువచ్చినది; లేక; సూర్యాసం
 ధ్యాప్రవతతే = అంధకారముపో
 యినది తెల్లవాఱవచ్చినది, నాయ
 జ్ఞానంబునశించినది భగవంతుండవ
 గునీదశశానంబుగల్గినది. ఉత్తిష్ఠ = లే
 మ్ము; నీనిద్రాకాలలక్ష్మినిజూచితిని,
 ఇంకఁబ్రబోధలక్ష్మింజూడఁగోరెద

౪౦౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౨౩

ను; నరశామూలంపురుషశ్రేష్ఠుఁ
డా! నరశ్రేష్ఠుఁడవుకావున “య
ద్యదాచరతిశ్రేష్ఠస్తత్తదేవే తరోజ
నః” అనునట్లు, నీకును సంధ్యయు
పాసింపవలసినదేకదా! లేక; నీ
పు, ఆశ్రితులరక్షింపవలయు, తద్వి
రోధుల శిక్షింపవలయు, నీకునిదిం
చుటకవకాశమెక్కడిది; దైవమా
హ్నికంకతఃవ్యం, దైవం=దేవుని
చే, అనఁగా, సర్వేశ్వరునిచే నేర్పఱు
పబడిన; ఆహ్నికం= నిత్యకర్మ
ము; కతఃవ్యం=దేయబడవలయు

ను. లేక; దైవం=(దేవశబ్దముభవ
దధఃకము) నీచే నేర్పఱుపబడిన;
ఆహ్నికంకతఃవ్యం=నిత్యకర్మము
చేయబడవలయును; నీవేర్పఱచిన
నియమమునునీవే యనుష్ఠింపక పో
రాదుగదాయనుట. లేక, నేనునీచే
నాజ్ఞాపింప బడిన భగవత్పూ
జనరూపమైననిత్యకర్మము సేయ
వలయునుగదా! దానింబ్రతిగ్రహిం
చుటకులెమ్ము. అనుట. ఇంకనిట్లనేకా
ధంబులు బుద్ధిమంతు లూహించు
నది.

తస్యషేః పరమోదారం వచ శ్రుత్వా నృపాత్మజౌ
స్నాత్వా కృతోదకౌ వీరౌ జపతుః పరమం జపమ్. ౩

టీక|| తస్య=ఆ; ఋషేః=విశ్వా
మిత్రమహర్షి యొక్క; పరమోదా
రం = మిక్కిలియుగంభీరమైన; వ
చః=మాటను; శ్రుత్వా = విని; వీ
రౌ=పరాక్రమశాలులగు; నృపా
త్మజౌ=రాజకొమరులగు రామల
క్ష్మణులు; స్నాత్వా=స్నానముచే
సి; కృతోదకౌ, కృత=చేయబడిన,
ఉదకౌ=అర్ఘ్యములు గలవారలై;

పరమం=ఉత్కృష్టమైన; జపం=గా
యత్రాని; జపతుః=జపించిరి.

ఆవిశ్వామిత్ర మహర్షి చెప్పినప
రమగంభీరమగుమాటనువిని, పరా
క్రమ శాలులగు రామలక్ష్మణులు,
స్నానముచేసి, అర్ఘ్యంబు విడిచి,
పరమంబగు గాయత్రీమంత్రంబును,
జపించిరి.

అని, తాత్పర్యము.

కృతాహ్నికౌ మహావీర్యా విశ్వామిత్రం తపోధనమ్

అభివాద్యా భిసంహృష్టౌ గమనాయాభితస్థతుః ॥ ౪

టీక ॥ మహావీర్యో = గొప్పప రాక్రమముగల రామలక్ష్మణులు; తా హ్నోకౌ = చేయబడిన యాహ్న కంబుగలవారలై; తపోధనం = త పస్సే ధనము గాఁగల; విశ్వామి త్రం = విశ్వామిత్రుని; అభివాద్య = నమస్కరించి; అభిసంహృష్టౌ = సం తసించినవారలై; గమనాయ = పో వుటకొఱకు; అభితస్థతుః = తర	లిరి. మహాపరాక్రమశాలులగు రామ లక్ష్మణులు, సంధ్యోపాసనబ్రహ్మ యజ్ఞసమిధాధానాది ప్రాతఃకా లకరణీయంబులనిర్వహించిన వార లై, తపోధనండుగు విశ్వామిత్రుని మస్కరించి, సంతోషంబునఁబయ నంబయిరి. అని, తాత్పర్యము.

తౌ ప్రయాతౌ మహావీర్యౌ దివ్యాం త్రిపథగాం నదీమ్
దద్యశాతే తతస్తత సరయ్యా స్సంగమే శుభే ॥ ౫

టీక ॥ మహావీర్యో = గొప్పప రాక్రమముగల; తౌ = ఆ రామలక్ష్మ ణులు (విశ్వామిత్రుఁడును); తతః = అచ్చటనుండి; ప్రయాతౌ = తరలిన వారలై; తతః = ఆ; సరయ్యాః = సర యూనదియొక్క; శుభే = మంగళక రమైన; స్సంగమే = సంగమస్థానమం దు; దివ్యాం = స్వర్గమునందుంబు	ట్టిన; త్రిపథగాం = గంగయనెడు; న దీం = నదీని; దద్యశాతే = చూచిరి. మహాపరాక్రమశాలులగు, నా రామలక్ష్మణవిశ్వామిత్రులు, అచ్చ టనుండితల్లి, మంగళకరంబగు సర యూనదీ సంగమమందు, గంగాన దింబూచిరి. అని, తాత్పర్యము.

తత్రాశ్రమ పదం పుణ్యం ఋషీణా మగ్ర్యతేజసామ్
బహువర్ష సహస్రాణి తప్యతాం పరమం తపః ॥ ౬

౩౧౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

సౌ ౩

టీక॥ తత్ర=ఆసరయానదీసం గమమందు; తే(అధ్యాహృతము)= ఆశ్రమస్థానమును; దదృశుః= (అ ఆరామలక్ష్మణవిశ్వామిత్రులు; అ అధ్యాహృతము)చూచిరి.
గ్ర్యతేజసాం=శ్రేష్ఠమైన ప్రభావ ఆసరయానదీ సంగమమందు,
ముగలవారును; బహువర్షసహస్రా రామలక్ష్మణవిశ్వామిత్రులు, మహా
ణి = పెక్కువేలేండ్లు; పరమం= ప్రభావులై పెక్కువేలేండ్లు పరమ
ఉత్కృష్టమైన; తపః=తపస్సును; తపంబుచేయు, ఋషుల యాశ్రమ
తప్యతాం=తపించువారునగు; ఋ స్థానంబుచూచిరి.
షీణాం = ఋషులయొక్క; పు అని, తాత్పర్యము.

తం దృష్ట్వా పరమప్రీతౌ రాఘవౌ పుణ్య మాశ్రమమ్
ఊచతు స్తం మహాత్మానం విశ్వామిత్ర మిదం వచః. ౭

టీక॥ రాఘవౌ = రఘువంశము చి; ఇదం=ఈ; వచః=మాటను;
నందుంబుట్టిన రామలక్ష్మణులు; పు ఊచతుః=చెప్పిరి.
ణ్యం=పవిత్రమైన; తం=ఆ; ఆశ్ర రామలక్ష్మణులు, పవిత్రంబగు
మం=ఆశ్రమమును; దృష్ట్వా=చూ నాయాశ్రమమునుబాచి, చాలసం
చి; పరమప్రీతౌ=మిక్కిలియుసంత తసించి, మహాత్ముండగు విశ్వామి
సించినవారలై; మహాత్మానం = త్మనితో, నిట్లని, చెప్పిరి.
పూజ్యమైన మనస్సుగల; తం=ఆ; వి అని, తాత్పర్యము.
శ్వామిత్రం = విశ్వామిత్రునిగూ

కస్యాయ మాశ్రమః పుణ్యః కోన్వస్తి న్వసతే పుమాన్
భగవత్ శ్రోతు మిచ్ఛావః పరం కౌతూహలం హి నౌ. ౮

టీక॥ పుణ్యః=పవిత్రమైన; అ శ్రమః=ఆశ్రమము? అస్మిక్ = ఈ
యం=ఇదింక స్వ=ఎవనియొక్క; ఆ యాశ్రమమందు; కః = ఏ; పు

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౧౫

స ౨౩

మాక=పురుషుడు; వసతేను=వా
సముచేయుచున్నాడు; భగవత్=
మాహాత్మ్యము గల విశ్వామిత్రుఁ
డా; శ్రోతుం=వినుటకుఁబ్రార్థనఁ
కోరుచున్నాము; నా=మాయొక్క;
కౌతూహలం=కోరిక; పరంహి=
అధికముగదా!

పవిత్రంబగు నీయాశ్రమమెవ్వఁ
ది' ఇంచెవ్వఁడు వాసముచేయుచు
న్నాడు' భగవంతుఁడా! మేముదాని
వినఁగోరెదము; మాకధికముగాఁ
గౌతుకమున్నది. అని, చెప్పిరి.
అని, తాత్పర్యము.

తయో స్తద్వచనం శ్రుత్వా ప్రహస్య మునిపుంగవః
అబవీ హ్నూయతాం రామ యస్యాయం పూర్వ ఆశ్రమః. ౯

టీక॥ తయోః = ఆరామలక్ష్మ
ణులయొక్క; తత్=ఆ; వచనం=
మాటను; శ్రుత్వా=వినిమునిపుంగ
వః=మునిశ్రేష్ఠుండగుచిశ్వామిత్రుఁ
డు; ప్రహస్య=నవ్వి; అబవీత్=పలి
కెను. రామ=రాముఁడా! ఆయం=
ఈ; పూర్వః = ప్రాచీనమైన; ఆశ్ర
మః=ఆశ్రమము; యస్య = ఎవ్వని

దో; సః(అధ్యాపృతము)=వాఁ
డు; హ్నూయతాం= వినఁబడుఁగా
క.

రామలక్ష్మణులమాటవిని, ము
నిశ్రేష్ఠుండగుచిశ్వామిత్రుఁడునవ్వి,
యిట్లనిచెప్పెను; రాముఁడా! ఈయా
శ్రమమువీవ్వనిదో, అతనించెల్పెదవి
నుము. అని, తాత్పర్యము.

కందర్పో మూర్తిమా నాసీ త్కామ ఇత్యుచ్యతే బుధైః

టీక॥ కందర్పః=మన్మథుఁడు; లే
క, కుత్సిత మగుగర్వము; మూర్తి
మాక= ఆకారముగలవాఁడుగా;
ఆసీత్=ఉండెను. సః(అధ్యాపృ
తము)=అతఁడు; బుధైః=పండితు

లచేత; కామః=కాముఁడు; ఇతి=అ
ని; ఉచ్యతే=చెప్పబడుచున్నాడు.
మునుపుమన్మథుఁడు ఆకారము
గలిగియుండెను; అతనినే, పండితు
లుకాముఁడని, చెప్పెదరు. లేక; పూ

ర్వము, కుత్సితంబగుగర్వమురూప తులు, కాముడనిచెప్పెదరు.
ముగలిగియుండెను; దానినే, పండి అని, తాత్పర్యము.

తపస్యంత మిహ స్థాణం నియమేన సమాహితమ్. ౧౦
కృతోద్వాహం తు దేవేశం గచ్ఛంశం సమరుద్గణమ్
ధక్షయా మాస దుమేధా హుంకృతశ్చ మహాత్మనా. ౧౧

౬క || దుమేధాః = మష్టబుద్ధి దృఢంబగునియమంబున సమాధిగ
గలయామన్నధుండు; ఇహ = ఈ లిగి, యున్న, దేవేశ్వరుండగు శివు
యాశ్రమమందు; తపస్యంతం = తప ని, ఆశివుండు; పార్వతినివివాహమే
స్సుచేయుచున్నవాడను; నియమే దేవతలఁగూడి యిచ్చటనుండిపోవు
న = గట్టిపట్టుచేత; సమాహితం = టకుమునువు, ధక్షిణంచెను; అంత,
సమాధి గలవాడను; కృతోద్వా మహాత్ముండగు శివుండు హుంకా
హం = ఇంకమీద, చేయఁబడిన వి రంబున, నామన్నధుని వ్రేటుపడఁ
వాహము గల వాడై; సమరుద్గ జేసెను.
ణం = దేవతలసమూహముతోఁ గూ అని, తాత్పర్యము.
డినవాడై; గచ్ఛంతం = (భవిష్యద మునిభావప్రకాశికాకారులుమ
ధక్షమందుపతకమానము) పోగల ణియొక్క-విధముగా వ్యాఖ్యానము
వాడను; దేవేశం = దేవతలకుంబ) చేసిరి. — “సమరుద్గణం” అనుచో
భువునగు; స్థాణం = శివుని; ధక్ష ట, “మరుద్గణం” అని, విభాగము.దు
యామాస = ఎదిరించెను; మహాత్మ ర్తేధాః = మష్టబుద్ధిగల; సః = అమ
నా = మహాప్రభావుండగుశివునిచే న్నధుండు; ఇహ = ఈయాశ్రమమం
తః హుంకృతశ్చ = హుంకరింపఁబడి దు; గచ్ఛంతం = సంచరించుచున్న
నవాడనాయెను. ట్టి; మరుద్గణం = వాయువులసమూ
హమునుగూర్చి; కృతోద్వాహం, కృ త = చేయఁబడిన, ఉద్వాహం =

మష్టండుగునామన్నధుండు, ఈ
యాశ్రమమందుండవస్సు సేయుచు,

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౧

స ౨౩

వహించుట గలవాఁడును; వాయు	య్యెను.
వృజూరించి స్తంభించి యున్నవాఁ	దుష్టుండగునామన్తఃకుడు, ఈ
డుననుట;నియమేన=గట్టిపట్టుచేత;	యాశ్రమమందు, లోచల వెలుపల
సమాహితం = సమాధిగలవాఁడు	నుందిరుగుచున్న వాయువులం జి
ను;తపస్యంతం=తపస్సు సేయువాఁ	క్కబట్టి, దృఢంబగుసమాధిగలిగి,
డును;దేవేశం= దేవతలకుఁబ్రభువు	తపము సేయుచున్న, దేవేశ్వరుండ
నగు;స్థాణుం=ఈశ్వరుని; ధర్మయా	గునీశ్వరు, నెదిరించెను; అంత,నీశ్వ
మాసంధర్మించెను.మహాత్మనా=మ	రుండు,హుంకారంబున, నామన్త
హాత్ముండగునీశ్వరునిచేత; హుంకృ	ధుని,వ్రేటుపడంజేసెను.
తశ్చ= హుంకరింపఁబడినవాఁడున	అని,తాత్పర్యము.

అవదగ్ధస్య రాజేణ చతుషా రఘునందన
వ్యశీర్యంత శరీరాత్సా త్సర్వగాత్రాణి దుర్మతేః ౧౨

టీక॥ రఘునందన = రఘువంశ	దేహమునుండి; సర్వగాత్రాణి=స
ముఖంబుట్టినవారి సంతోషింపఁ జే	మస్తావయవ ములును;వ్యశీర్యంత=
యుఁగాముఁడా! రాజేణ=అగ్నివి	భస్మమైనవి.
కారమైన;చీతుషా=నేత్రముచేత;	రాముఁడా!అగ్నినేత్రంబున, ద
అవదగ్ధస్య=దహింపఁబడిన; దుర్మ	హింపఁబడిన దుష్టుండగునామన్తఃకుని
తేః = దుష్టుబుద్ధిగలమన్తఃకునియొ	దేహంబంతయు,నీత్రైనది.
క్క;సాత్=తనదైన;శరీరాత్=	అని,తాత్పర్యము.

తస్య గాత్రం హతం తత్ర నిర్దగ్ధస్య మహాత్మనా
అశరీరః కృతః కామః క్రోధా ద్దేవే శ్వరేణహి. ౧౩

టీక ॥ తత్ర=ఆకాలమందు; మహాత్మనా = మహాప్రభావుండగునీ

౪౧౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౨౩

శ్వరునిచేత; నిర్దగ్ధస్య=దహింపఁబడిన; తస్య=అమన్తధునియొక్క; గాత్రం=దేహము; హతం=కొట్టఁబడినది. దేవేశ్వరేణ=దేవతలకుఁబ్రభువైన శివునిచేత; క్రోధాత్=కోపమువలన; కామః=మన్తధుఁడు, అశరీరః = దేహము లేనివాఁడుగా; కృతోహి=చేయఁబడెనుగాదా!	అప్పుడు, మహాప్రభావుండగునీ శ్వరునిచేనగ్ని నేత్రంబునదహింపఁబడినదైయామన్తధునిశరీరముభస్మమైనది, దేవేశ్వరుండగునీశ్వరుండు, కోపంబున, మన్తధుని, శరీరములేనివానిఁగాఁ, జేసెను. అని, తాత్పర్యము.

అనంగ ఇతి విఖ్యాత స్తదాప్రభృతి రాఘవ
సచాంగవిషయశ్శ్రీమా న్యత్రాంగం ప్రముమోచహ. ౧౪

టీక॥ రాఘవ=రఘువంశమునఁబుట్టినరాముఁడా! తదాప్రభృతి=అదిమొదలు; కామః (అధ్యాహృతము)=మన్తధుఁడు; అనంగః=శరీరములేనివాఁడు; ఇతి = అనివిఖ్యాతః=ప్రసిద్ధుఁడయ్యెను. యత్ర=ఎచ్చట; అంగం=శరీరమును; ప్రముమోచ=విడిచెనో (“హ” అనునది పాదపూరణార్థము); శ్రీమాన్=స	ర్వాతిశాయియగు; సచ=అదియును; అంగవిషయః (ఇతి)=అంగదేశమనివిఖ్యాతః (అధ్యాహృతము)=ప్రసిద్ధమయ్యెను. రాముఁడా! అదిమొదలు, మన్తధుఁడు, అనంగుఁడనిప్రసిద్ధినిొందెను; మన్తధుఁడెచ్చట శరీరమునువిడిచెనో; అదేశముఅంగదేశమనిప్రసిద్ధినిొందెను. అని, తాత్పర్యము.

తస్యాయ మాశ్రమః పుణ్య స్తస్యేమే మునయః పురా
శిష్యా ధర్మపరా నిత్యం తేషాం పాపం న విద్యతే. ౧౫

టీక॥ పుణ్యః=పవిత్రమైన; అయం=ఈయాశ్రమము. తస్య=ఆ	స్థాణు రూపుండగు నీశ్వరునియొక్క; ఆశ్రమః=ఆశ్రమము. ఇమే=

ఈ; మనయః=మునులు; పురా =	తే= లేదు.
పూర్వముమొదలు; తస్య=ఆస్థాన	ఆస్థానని యాశ్రమం విది;
నియోక్కః శిష్యాః = శిష్యులు. తే	యీమునులతనిశిష్యులు; వీరలు, ఎల్ల
(అధ్యాత్మతము) = వారలు; ని	ష్ఠుడునుధర్మపరులు; వీరలకుఁబా
త్యం=ఎల్లష్ఠుడును; ధర్మపరాః=ధ	పంబేమియులేదు.
ర్మమందాసక్తులు. తేషాం=ఆము	అని, తాత్పర్యము.
నులకు; పాపం=పాపము; నవిద్య	

ఇహోద్య రజనీం రామ వసేమ శుభదర్శన
పుణ్యయా స్మరితో ర్మధ్యే శ్వస్తరిష్యామహే వయమ్. ౧౬

టీక శుభదర్శన, శుభ=మంగళ	తో= గంగాసరయూనదులయొ
కరమైన, దర్శన=చూడఁబడుటగల;	క్క; మధ్యే=నడుమను; తరిష్యామ
రామ=రాముఁడా ! వయం=మన	హే=దాఁటుదము.
ము; ఇహ=ఇచ్చట; అద్య=ఈ; రజ	శుభదశఁనుండవైన రాముఁ
నీం=(అత్యంతసంయోగమందు ద్వి	డా! ఇచ్చటనిరాత్రియంతయు నుం
తీయ)రాత్రియంతయు; వసేమ=	డుదము; రేవుపవిత్రంబులగు నీరెం
వాసముసేర్పరుదము. శ్వః=రేవు;	డునదులనడుమనుగంగానదిని దాఁ
పుణ్యయోః= పవిత్రములైన; సరి	టుదము. అని, తాత్పర్యము.

అభిగచ్ఛామహే సర్వే శుచయః పుణ్య మాశ్రమమ్
స్నాతాశ్చ కృత జప్యాశ్చ హుతహవ్యా నరోత్తమ. ౧౭

టీక నరోత్తమ=పురుషశ్రేష్ఠం	వారలుగాను; కృతజప్యాశ్చ= చే
డవైన రాముఁడా! వయం (అధ్యా	యఁబడిన గాయత్రీజపముగలవార
హృతము)=మనము; సర్వే=అంద	లుగాను; హుతహవ్యాః=వేల్చఁబ
ఁబము; స్నాతాశ్చ=స్నానముచేసిన	డినహోమముగలవారలుగాను; శు

౪౨౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స. ౨౩

చయః = పరిశుద్ధులుగాను; భూత్వా (అధ్యాహృతము) = అయి; పుణ్యం = పవిత్రమైన; ఆశ్రమం = ఆశ్రమమును; అభిగచ్ఛామహే = ప్రవేశించెదము.

రామృడా' మనమందఱమును,

స్నానముచేసి, జపమునల్పి, హేమంబుగావించి, పరిశుద్ధులమై, పవిత్రంబగునాశ్రమపదంబుప్రవేశించెదము. అని, విశ్వామిత్రుఁడచెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

తేషాం సంవదతాం తత్ర తపోదీప్యేణ చక్షుషా

విజ్ఞాయ పరమప్రీతా మునయో హషణమాగమత్. ౧౮

టీక॥ తత్ర = అచ్చట; తేషాం = ఆరామలక్ష్మణవిశ్వామిత్రులు; సంవదతాం = సల్లాపము సేయుచుండగా; మునయః = మునులు; తపోదీప్యేణ, తపః = తపస్సుచేత, దీప్యేణ = నిడునైన (చాలదూరము నందలియధకుంబు నెఱుంగంజూలినయనుట); చక్షుషా = నేత్రముచేత; (జ్ఞానముచేతననుట) విజ్ఞాయ = ఎఱింగి; పరమప్రీతాః = మిక్కిలిసంతసించినవారలై; హషణం = (తృప్తి

యాధామందుద్వితీయ) గగుపాటుతో; ఆగమత్ = వచ్చిరి.

ఆరామలక్ష్మణవిశ్వామిత్రులిచ్చట సల్లాపము సేయుచుండగా నాయాశ్రమమందలిమునులు, తపోవిశేషంబునసంపాదించబడినదివ్యజ్ఞానంబుచే నెఱింగి, మిక్కిలిసంతసించి, గగుపాటు నొందినవారలై, వారియొద్దకువచ్చిరి.

అని, తాత్పర్యము.

అఘృణం పాద్యం తథాతిధ్యం నివేద్య కుశికాత్మజే

రామలక్ష్మణయోః పశ్చాదకుర్వన్నతిధిక్రియామ్. ౧౯

టీక॥ తే (అధ్యాహృతము) = ఆమునులు; కుశికాత్మజే = విశ్వామి

శ్రీమ ద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౨

స ౨౩

త్రునియందు; అర్ఘ్యం=పూజోదకమును; పాద్యం=పాదోదకమును; తథా=అట్లు; ఆతిథ్యం = అతిథిసత్కారమును; నివేద్యం= సమర్పించి; సశ్చాత్=పిమ్మట; రామలక్ష్మణయోః = రామునకునులక్ష్మణునకును; అతిథిక్రియాం=ఆతిథ్యమును; అ

కుర్వత్ = చేసిరి.

ఆమునులు, మొదట, విశ్వామిత్రునకు, అర్ఘ్యపాద్యాతిథ్యములను మర్పించి, పిమ్మట, రామునకునులక్ష్మణునకును ఆతిథ్యము, నిచ్చిరి. అని, తాత్పర్యము.

సత్కారం సమనుప్రాప్య కథాభి రభిరంజయత్

యథాహృషజపక్ సంద్యా మృషయస్తే సమాహితాః, ౨౦

టీక|| తే=ఆ; ఋషయః=మునులు; సత్కారం=పూజను; సమనుప్రాప్య=పొంది; కథాభిః=కథలచేత; అభిరంజయత్=సంతోషింపఁజేసిరి. సమాహితాః=మనస్సమాధానముగలవారలై; సంద్యాం = సంధ్యను; యథాహృషజపక్=యథాయోగ్యముగా; అజపక్=ఉపా

సించిరి.

ఆఋషులు, రామలక్ష్మణవిశ్వామిత్రులవలన సత్కారమును బొంది, అతిథులైన రామలక్ష్మణవిశ్వామిత్రులను గథలచే సంతోషపఱచిరి; అంత, మనస్సమాధానముగ, సంధ్యను, యథాయోగ్యముగ, సంధ్యను పాసించిరి. అని, తాత్పర్యము.

తత్రవాసిభి రాసితా మసిభి స్సువ్రతై స్సహ

న్యవసక్ సుసుఖం తత్ర కామాశ్రమ పదే తదా. ౨౧

టీక|| తే(అధ్యాహృతము)=ఆ రామలక్ష్మణ విశ్వామిత్రులు; తత్ర=ఆయాశ్రమమందు; వాసిభిః=వాసముసేయు మునులచేత; అసి

తాః = తోడ్కొనిపోఁబడినవారలై; సుకృతైః=మంచివ్రతములుగల; మునిభిస్సహ=మునులతోఁగూడ; తదా=అప్పుడు; తత్ర=ఆ; కామా

౪౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౨౩

శ్రీమపదే= కామాశ్రీమస్థానమం దు; (కాముఁడు, అనఁగా మన్మథుఁ డు, ఇందుదహింపఁబడెను, గావు నఁ, గామాశ్రీమమనిచెప్పఁబడినది) సుసుఖం=మిక్కిలిసుఖము గాఁగ్నవ సక=నివసించిరి.	ఆరామలక్ష్మణవిశ్వామిత్రులు, ఆయాశ్రీమవాసులగు మునులచేత నాశ్రీమమనకుఁ దోడ్కొనిపోఁబ డి, యచ్చట, సువృతులగుమునుల తోఁగూడ, సుఖంబుండిరి. అని, తాత్పర్యము.

కథాభి రభిరామాభి రభిరామా నృపాత్మజౌ
రమయామాస ధర్మాత్మా కౌశికో మునిపుంగవః. ౨౨

టీక॥ ధర్మాత్మా=ధర్మస్వ భావుఁడును; మునిపుంగవః=ముని శ్రేష్ఠుఁడునగు; కౌశికో=విశ్వామి త్రుఁడు; అభిరామా=మనోహరు లయిన; నృపాత్మజౌ=రాజకొమ రులను; అభిరామాభిః=మనోహ రంబులగు; కథాభిః=కథలచేత; ర	మయామాస=రమింపఁజేసెను. ధర్మ స్వభావుండును మునిశ్రే ష్ఠుండునగువిశ్వామిత్రుఁడు, మనో హరులగు రామలక్ష్మణులను, వినవిన నింపుగా నుండుకథలచే, రమింపఁజే సెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, త్రయోవింశస్సర్గః.
ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థఁచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ త్రయోవింశస్సర్గః టీక,
మిగిసినది.

అ

చతుర్వింశసర్గప్రారంభః

తతః ప్రభాతే విమలే కృతాహ్నిక మరిందమా
విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య నద్యా స్తీర ముపాగతౌ. ౧

టీక|| తతః=అపిమ్మట; విమలే=కృ-స్తీరం=గట్టును; ఉపాగతౌ=స్వచ్ఛమైన; ప్రభాతే=ప్రాతఃకాలం; పొందిరి.
లమందు; అరిందమా=శత్రువుల న అంత, సూర్యోదయముకాగా
బంధించుకొన్నట్టి రామలక్ష్మణు నే, మహాపరాక్రమశాలులగు రా
లు; కృతాహ్నికం = చేయబడిన మలక్ష్మణులు, ప్రాతఃకాలకృత్యం
యాహ్నికముగల; విశ్వామిత్రం=బుద్ధిగొనిసిద్ధుడగు నన్న విశ్వా
విశ్వామిత్రుని; పురస్కృత్య = ము మిత్రునిమున్నిడికొని, గంగానదీ తీర
నిగడికొని; నద్యాః=గంగానదియై మునకుఁబోయిరి. అని తాత్పర్యము.

తేచ సర్వే మహాత్మానో మునయ స్సంశితవ్రతాః
ఉపస్థాప్య శుభాన్నావం విశ్వామిత్రీ మధాబువన్. ౨

టీక|| మహాత్మానః = పూజ్య అధః=పిమ్మట; విశ్వామిత్రం = వి
మయినస్వభావముగలవారును; సం శ్వామిత్రునిగూచి; అబువన్ =
శితవ్రతాః = తీక్షణమయిన వ్రత చెప్పిరి.
ములుగలవారునగు; తే=ఆ; మున మహాత్ములును, దీక్షవ్రతులునగు
యః=మునులు; సర్వేచ=అందఱు నామునులందఱును, మంచియొడదె
ను; శుభాం = మంగళశకరమయిన; చ్చి విశ్వామిత్రునితో నిట్లనిచెప్పిరి.
నావం=ఓడను; ఉపస్థాప్య=తెచ్చి; అని, తాత్పర్యము.

ఆరోహతు భవా న్నావం రాజపుత్రీ పురస్కృతః

౪౨౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితః

స ౨౪

అరిష్టం గచ్ఛ పంధానం మాభూ త్కాల విపర్యయః. 3

టీక|| భవాన్ = నీవు; రాజపుత్ర | గాక.
పురస్కృతః = రాచకొమరులచే నీవు, రామలక్ష్మణులవెంటఁ
మున్నిడుకొనఁబడినవాఁడవై; నా ట్టుకొని, యోడనెక్కుము; మా
వం = ఓడను; ఆరోహతు = ఎక్కు బునశుభంబుల నెఱపుచుఁబొమ్మ
ము. అరిష్టం = శుభముగల్గునట్లు; కాలవిశంబము, లేకపోవుఁగాక.
పంధానం = మార్గమును; గచ్ఛ = ని; మునులుచెప్పిరి.
పొందుము. కాలవిపర్యయః = కాల, అని, తాత్పర్యము.
విశంబము; మాభూత్ = లేకపోవుఁ

విశ్వామిత్ర స్తథేత్యుక్త్వా తా నృషీ నభిపూజ్యచ
తతార సహిత స్తాభ్యాం సరితం సాగరంగమామ్. ౪

టీక|| విశ్వామిత్రః = విశ్వామి బొందునట్టి; సరితం = గంగానది
త్రుఁడు; తథేతి = అలాగేయని; తతార = దాఁటెను.
క్త్వా = చెప్పి; తాన్ = ఆ; బుషీన్ = విశ్వామిత్రుఁ, డాలాగేయని
బుషులను; అభిపూజ్యచ = పూజిం ప్పి, యాబుములంబూజించి, రా
చియు; తాభ్యాం = ఆరామలక్ష్మ లక్ష్మణులంగూడి, సముద్రగా
ణులతో; సహితః = కూడినవాఁడై; యగుగంగానదిని దాటినార
సాగరంగమామ్ = సముద్రమును చెను. అని, తాత్పర్యము.

తత శ్శశ్రావ వైశబ్ద మతినరంభ వర్ధితమ్
మధ్య మాగమ్య తోయస్య సహ రామః కనీయసా. ౫

టీక|| తతః = ఆపిమ్మట; రా ముయొక్క; మధ్యం = మధ్యదే
మః = రాముఁడు; కనీయసా సహ = ను; ఆగమ్య = పొంది; అతినరంభ శ
తమ్మునితోఁగూడ; తోయస్య = జల ర్ధితం, అతినరంభ = అధి.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౨౫

స ౨౪

కిరపాటుచేత, వర్ధితం = వృద్ధి
గొందింపబడిన; శబ్దం=ధ్వనిని; శు
శావ=వినెను ("వై" అనునది పాద
-రణార్థము).

అంత, రాముండును లక్ష్మణుం
డును, జలమధ్యంబున, వేగిరపాటు
చేవృద్ధిబొందిన, యొకధ్వనిని, వినిరి.
అని, తాత్పర్యము.

అథ రామ స్మరిన్మధ్యే పప్రచ్ఛ మనిపుంగవమ్
వారిణో భిద్యమానస్య కిమయం తుములోధ్వనిః. ౬

ల టిక|| అథ=పిమ్మట; రామః=రా
ముండు; సరిన్మధ్యే=నదీమధ్యమందు;
భిద్యమానస్య= పరస్పరముకలయు
చున్న; వారిణః=జలముయొక్క; అ
వృద్ధం=వృద్ధి; తుములః=దట్టమైన; ధ్వ
ని=ధ్వనిము; కిం=ఎక్కడిది. ఇతి
(సంక్షిప్తము)=అని; మనిపుంగ

వం = మునిశ్రేష్ఠుడగు విశ్వామిత్రు
ని; పప్రచ్ఛ=అడిగెను.
అంత, రాముండు, నదీమధ్యమం
దు, పరస్పరముతాఁకుడు గల్గియు
న్న నీళ్లయందలి దట్టమైనధ్వనియెం
దు వలన గల్గినదని విశ్వామిత్రున
డిగెను. అని, తాత్పర్యము.

రాఘవస్య వచ శ్రుత్వా కౌతూహలసమన్వితః
కథయామాస ధర్మాత్మ తస్య శబ్దస్య నిశ్చయమ్. ౭

టిక|| రాఘవస్య = రాఘవంశ
మునంబుట్టిన రామునియొక్క; వ
చః=మాటను; శ్రుత్వా=విని; ధర్మా
త్మ=ధర్మస్వభావుండగు విశ్వామి
త్రుండు; కౌతూహలసమన్వితః=కో
-రిగూడినవాడై; తస్య=ఆశ
-యధ్వనియొక్క; నిశ్చయం=త

త్వమును; కథయామాస=చెప్పె
ను.
రామునిమాటవిని, ధర్మాత్ముం
డగు విశ్వామిత్రుండు, కౌతుకము
తోఁగూడినవాడై, అధ్వనికిం గల
గారణమును, జెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

౪౨౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౨౪

కైలాసపర్వతే రామ మనసా నిర్మితం సరః

బ్రహ్మణా సరశార్దూల తేనేదం మానసం సరః. ౮

టీక॥ రామ = రామండా! కై లాసపర్వతే = కైలాసపర్వతము దుః బ్రహ్మణా = బ్రహ్మ దేవునిచేత; మనసా = మనస్సుచేత; సరః = గుం ట; నిర్మితం = నిర్మింపబడినది. సర శార్దూల = పురుషశ్రేష్ఠుడవైనరా ముండా! తేన = ఆమనస్సుచే నిర్మింప బడుటచేత; ఇదం = ఈ; సరః = గుం ట; మానసం = మానససరస్సునుపే	రుగలది; అథూత్ (అధ్యాహృత ము) = అయినది. రామండా! కైలాసపర్వతంబు న, బ్రహ్మ దేవుండు తనమనస్సుచేనా కసరస్సుసృజించెను; మనస్సుచేసృ జించుటంబట్టి, యదిమానససరస్సు అని, పేరుపొందినది. అని, తాత్పర్యము.

తస్మా త్సుప్రావ సరస స్సాయోధ్యా ముపగూహతే

సరఃప్రవృత్తా సరయూః పుణ్యో బ్రహ్మసర శ్చ్యుతా. ౯

టీక॥ య (అధ్యాహృతము) = ఏనదిః తస్మాత్ = ఆ; సరసః = సర స్సునుండి; సుప్రావ = స్రవించెనో; సా = ఆనది; అయోధ్యాం = అయో ధ్యానట్టణమును; ఉపగూహతే = చుట్టొసె చున్నది. సా (అధ్యా హృతము) = ఆనదిః సరఃప్రవృత్తా = సరస్సునుండి పుట్టినది, గనుక నే; సర యూః = సరయూ అనుపేరుగలది. బ్రహ్మసరశ్చ్యుతా, బ్రహ్మసరః =	బ్రహ్మదేవునిసరస్సునుండి, చ్యుతా = జాఱినది, గనుక నే; పుణ్యో = పవిత్ర మైనది. ఆసరస్సునుండి యొకనది పుట్టిన ది; అదియయోధ్యాపట్టణమునావ రించి పాటుచున్నది; అది, సరస్సువ లనఁబుట్టినది గాన, సరయూ అనుపే రొందినది; మఱియు, బ్రహ్మదేవుని సరస్సులోనుండి పుట్టినందునఁ, బవి త్రమైనది. అని, తాత్పర్యము.

తస్యా యమతుల శృబ్ధో జాహ్నువీ మభివర్తతే
వారిసంతోభజో రామ ప్రణామం నియతః కురు. ౧౦

టీక॥ సా (అధ్యాహృతము) =	ప్రణామం = నమస్కారమును; కు
ఆసరయానదిః జాహ్నువీ = గంగ	రు = చేయుము.
ను; అభివర్తతే = పొందుచున్నది. అ	ఆసరయానది, గంగతోఁజేరు
యం = ఈ, అతులః = సరిలేని; శ	చున్నది; ఈగొప్ప శబ్దము, ఆసర
బ్ధః = ధ్వని; తస్యాః (సంధియాన్న	యానదిజలము, గంగాజలముతోఁ
ము) = ఆసరయానదియొక్క; వారి	గలయొటవలనఁగల్గినది; నీవునియ
సంతోభజి, వారి = జలముయొ	మంబున నీరెండునదులకుం బ్రణా
క్కః సంతోభ = కలయొటవలన;	మంబుసేయుము. అని, విశ్వామిత్రుఁ
జి = పుట్టినది రామ = రాముఁడా	డుచెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.
నియతః = నియమముగలవాడవై	

తాభ్యాంతు తా వుభౌ కృత్వా ప్రణామ మతిఘార్మికౌ
తీరం దక్షిణ మాసాద్య జగ్గుతు ర్లఘువిక్రమా. ౧౧

టీక॥ అతిఘామికౌ = మిక్కి	మైననడకగలవారలై; జగ్గుతుః =
లిఘమిష్టులగు; తౌ = ఆ ర్థమలక్ష్య	పోయిరి.
ణులు; ఉభౌ = ఇద్దఱును; తాభ్యాం	అతిఘామికలగు నారామల
తు = ఆ గంగాసరయానదులకొఱ	క్ష్యణులిద్దఱు, గంగాసరయానదు
కు; ప్రణామం = నమస్కారమును,	లకునమస్కరించి, దక్షిణతీరంబుఁ
కృత్వా = చేసి; దక్షిణం = దక్షిణపు	జేరి, శీఘ్రంబుగా నడుచుచు, బో
దిక్కునందలి; తీరం = గట్టును; ఆసా	యిరి. అని, తాత్పర్యము.
ద్య = పొంది; లఘువిక్రమా = శీఘ్ర	

స పనం ఘోరసంకాశం దృష్ట్వా నృప వరాత్తజః

౪౨౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౨౪

అవిప్రహత మైత్వైకః పప్రచ్చ మునిపుంగవమ్. ౧౨

టీక॥ ఐత్వైకః=ఇత్వైకువంశ మునంబుంబుట్టిన;సః=ఆ;నృపవరా త్వజః, నృపవర=రాజశ్రేష్ఠుండగు దశరథునియొక్క, ఆత్మజః=కొడు కైనరాముడు; ఘోరసంకాశం= భయంకరముగా నుండునదియును; అవిప్రహతం = తొక్కిబడనిది యునగు;వనం=అడవిని;దృష్ట్వా= చూచి; మునిపుంగవం= మునిశ్రీ	మండగువిశ్వామిత్రుని; పప్రచ్చ= అడిగెను. ఇత్వైకువంశమునంబుట్టిన దశ రథపుత్రుండగు నారాముడు, భ యంకరంబును, బాదసంచారము లే మిచేదొక్కబడనిదియునగునడ వింబాచి, మునిశ్రేష్ఠుండగువిశ్వామి త్రునిట్లని, యడిగెను. అని, తాత్పర్యము.

అహేనా వన మిదం దుగం ఝిల్లికాగణనాదితమ్
భైరవైశ్వాపదైః పూణం శకుంతైదారుణైః. ౧౩
నానాప్రకారై శ్శకునై ర్వాశ్యద్భి ర్భైరవస్వనైః
సింహవ్యాఘ్రైవరాహైశ్చ వారణై శ్శోపశోభితమ్. ౧౪
ధవాశ్వ కణకకుభై విల్వతిందుకపాటలైః
సంకీణం బదరీభిశ్చ కిన్నేత ద్దారుణం వనమ్. ౧౫

టీక॥ ఇదం=ఈ,వనం=అడవి; దుగం = ప్రవేశింపనశక్యముగా ను;ఝిల్లికాగణనాదితం, ఝిల్లికా గణ= ఈలపురుగుల సమూహము చేత, నాదితం=ధ్వనింపఁజేయుబ డినదిగాను; భైరవైః=భయంకర ములగు;శ్వాపదైః = కూరమ్మగ	ములచేతను;దారుణైః, దా రుణ=భయంకరమగు, ఆరులైః= ధ్వనిగల; శకుంతైః=భాసపతుల చేతను;పూర్ణం=నిండినదిగాను;భై రవస్వనైః = భయంకరధ్వనిగలవి యును;వాశ్యద్భిః=కుత్సితముగాన ఁచుచున్న వియును; నానాప్రకా

రైః=నానావిధములైనవియునగు; తత్=ఈ; దారుణం=భయంకరమైన; వనం=అడవి; కిన్ను=ఏమిటిది; ఈయడవి, ప్రవేశింపనశక్యమై, ఈలపురుగుల గుంపుచే శబ్దాయమానమై, భయంకరంబులగుక్రూరమృగంబులును దారుణంబుగానఱచుభాస పక్షులునుంగలిగి, మఱియు, భయంకరంబుగాధ్వనించునట్టి నానావిధంబులగు పక్షులచేతసింహవ్యాఘ్ర వరాహంబులచేత నేనుంగులచేతఁబూర్ణంబై, చంద్రునిమద్దియేఱుమద్దిమారేడు తుమ్మికి కలిగొట్టుచెట్లచేతను; బదరీభిశ్చ=రేఁగుచెట్లచేతను; సంకీర్ణం=వ్యాపింపఁబడినదిగాను; భవతి=అగుచున్నది. అపేచా = ఆశ్చర్యము! ఏముండడిగెను. అని, తాత్పర్యము.

౭

త మువాచ మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహామనిః

శూర్యతాం వత్స కాకుత్స్థ యస్యైత ద్దారుణం వనమ్. ౧౬

టీక॥ మహాతేజాః=అధికమైన ప్రభావముగలవాఁడును; మహామనిః=పూజ్యుడైనమనియునగు; విశ్వామిత్రః=విశ్వామిత్రుఁడు; తం=ఆరామునిఁగూర్చి; ఉవాచ=పలికెను. కాకుత్స్థః=కకుత్స్థవంశమునఁబుట్టిన; వత్స=చిన్నవాఁడా! ఏతత్=ఈ; దారుణం=భయంకరమైన; వనం=అడవి; యస్య=ఏప్రాణిదో; సః(అధ్యాత్మతము)= ఆప్రాణి; శూర్యతాం=వినఁబడఁగాక. మహాప్రభావుండగువిశ్వామిత్ర

౪౩౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

సౌక

మహాముని, రామునిజూచి యిట్లుని, గునీవనంచే ప్రాణిదో, ఆప్రాణింజె
చెప్పెను; రాముడా! భయంకరంబు | స్పెద, వినుము. అని, తాత్పర్యము.

ఏతా జనపదా స్థితౌ పూర్వ మాస్తాం సరోత్తమ
మలదాశ్చ కరూశాశ్చ దేవనిమాణ నిమితౌ. ౧౭

టీక || సరోత్తమ = పురుష శ్రేష్ఠ; స్థితౌ = వృద్ధిబొందినవిగా; ఆ
వృండ్లవైన రాముడా! దేవనిర్మాణని | స్తాం = ఉండినవి.
ర్మితౌ, దేవనిర్మాణ = దేవతలయొ | రాముడా! దేవతలు చేయుపని
క్కపనివంటిపనిచేతనిర్మితౌ = ని | వంటిపనిచేతనిర్మింపబడిన, యామ
ర్మింపబడిన; మలదాశ్చ = మలదదే | లదకరూశ దేశంబులు రెండును, ము
శంబును; కరూశాశ్చ = కరూశదే | నుపు, ధనధాన్యంబులవృద్ధి నొంది,
శంబుననియెడు; ఏతౌ = ఈ, జనప | యుండినవి.
దౌ = దేశములు; పూర్వం = మును | అని, తాత్పర్యము.

పురావృత్రవధే రామ మలేన సమభిప్లుతమ్
తూర్ధాచైవ సహస్రాక్షం బ్రహ్మహత్యా సమావిశత్. ౧౮

టీక || రామ = రాముడా! పు | త్యా = బ్రహ్మహత్య పాపము; స
రా = మునుపు; వృత్రవధే = వృత్రా | మావిశత్ = పొందెను.
సురునిచు పుటయగుచుండగా; మ | రాముడా! పూర్వము, ఇంద్రు
లేన = అశుచిత్వముచేతను; తూర్ధా | డువృత్రునిం జంపిన పిమ్మట, నా
చైవ = అకలిచేతను; సమభిప్లుతం = | యింద్రుడు, అశుచిత్వము నాకలి
వ్యాపింపబడిన; సహస్రాక్షం = వే | యునుగల్గి, బ్రహ్మహత్య పాపము
యొకండ్లుగల యిందుని; బ్రహ్మహ | నొందెను. అని, తాత్పర్యము.

తే మింద్రం స్నాపయన్ దేవా ఋషయశ్చ తపోధనాః

కలశై స్సాపయామాసు మకలంఛాస్య ప్రమోచయత్. ౧౯

టీక॥ దేవాః=దేవతలు; తపోధా- నాః=తపస్సేధనముగాఁగల; ఋష- యశ్చ=ఋషులును. తం = ఆ; ఇం- ద్రం=ఇంద్రుని; స్సాపయాత్ (పుణ్య- తీర్థంబులచేత) స్సానముచేయించి- రి. కలశైః=(మంత్రపూతంబులగు) కలశంబులచేత ; స్సాపయామా- సుః=స్నానముచేయించిరి. అస్య= ఈయింద్రునియొక్క; మలంచ=అ	శుచిత్వమును, (చకారముచే) ఆక- లిని, ప్రమోచయత్=విడిపించిరి. దేవతలును దపోధనులగు ఋషు- లును, ఆయిందునిగంగాది పుణ్యతీ- ర్థంబులనభిషేకించి, పిమ్మట, మం- త్రపూతంబులగు కలశజలంబుల స్నానముచేయించి, యతనియశుచి- త్వమునాకలినివిడిపించిరి. అని, తాత్పర్యము.

ఇహ భూమ్యాం మలం దత్వా దత్వా కారూశ మేవచ
శరీరజం మహేంద్రస్య తతో హవకం ప్రపేదిరే. ౨౦

టీక॥ తే (అధ్యాత్మతము)= ఆదేవతలును ఋషులును; ఇహ= ఈ; భూమ్యాం=ప్రదేశమందు; మ- హేంద్రస్య=దేవేంద్రునియొక్క; శ- రీరజం=దేహమందుఁబుట్టిన; మ- లం=అశుచిత్వమును; దత్వా=ఇ- చ్చి; కారూశమేవచ=ఆకలిని; ద- త్వా=ఇచ్చి; తతో=అటుపిమ్మట;	హవకం=సంతసమును; ప్రపేది- రే=పొందిరి. ఆదేవతలును ఋషులును, ఇంద్రు- నిశరీరమునందుఁబుట్టిన యశుచిత్వ- మునాకలి నీదేశంబునవిడిచి, యం- తట, సంతసమునొందిరి. అని, తాత్పర్యము.

నిర్మలో నిష్కరూశశ్చ శుచి రింద్రో యదాభవత్
దదౌ దేశస్య సుప్రీతో వరం ప్రభు రనుత్తమమ్. ౨౧

టీక॥ ప్రభుః=రాజైన; ఇంద్రః=ఇంద్రుఁడు; యదా=ఎప్పుడు;

నిమగ్నః = అశుచిత్వము లేనివాఁడై; నిమగ్నరూశశ్చ = ఆఁకలి లేనివాఁడై; శుచిః = పరిశుద్ధుఁడు గాఁగఁగలవాఁడై = ఆయెనో; తదా (అధ్యాత్మతము) = అప్పుడు; సుప్రీతః = మిక్కిలి సంతసించిన వాఁడై; దేశస్య = దేశమునకు, అనుత్తమం = తన కన్న శ్రేష్ఠమయినవరము లేనిదగు;	వరం = వరమును; దదౌ = ఇచ్చెను. ప్రభువైనయింద్రుఁడు, విష్ణుఁడు తాను, మలము నాఁకలివిడిచి పరిశుద్ధుండయ్యెనో, అప్పుడు, చాలసంతసించి, యీ దేశమునకు శ్రేష్ఠమయినవరంబొసంగెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇమా జనపదా స్థితౌ ఖ్యాతిం లోకే గమిష్యతః
మలదాశ్చ కరూశాశ్చ మమాంగమలధారిణౌ. ౨౨

టీక॥ మమ = నాయొక్క; అంగ = మలధారిణౌ, అంగ = శరీరమునందలి, మల = మలమును (ఇది కారూశమునకు నుపలక్షణము) కారూశమును, ధారిణౌ = ధరించుచున్న; ఇమా = ఈ; దేశౌ = దేశములు; స్థితౌ = వృద్ధిబొందినవై; మలదాశ్చ = మలదములనియు (మలంద్యుతీతిమలదః, మలము నుఖండించునది కావున మలదమనంబుడును); కరూశాశ్చ = కరూశములనియును (కరూశమస్యా స్థితీకరూశః కరూశము గలది కరూశమనం బ	డును); లోకే = ప్రపంచమునందు; ఖ్యాతిం = ప్రసిద్ధిని; గమిష్యతః = పొందఁగలవు. నాదేహంబునంగల్గిన మలంబు నాఁకలినిధరించినయీ దేశంబులన్నిధాన్యాదికంబులవృద్ధివొందినా దేహమలమునుఖండించుటం బట్టిమలదంబులనియు, నాకరూశమునుగ్రహించుటం బట్టి, కరూశంబులనియు, లోకంబునఁబ్రసిద్ధిపహింపఁగలవు. అనియింద్రుఁడువరంబిచ్చెను. అని, తాత్పర్యము.

సాధు సాధ్వితి తం దేవాః పాకశాసన మబ్రువన్

దేశస్య పూజాం తాం దృష్ట్వా కృతాం శక్రేణ ధీమతా. ౨౩

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౩౩

స ౨౪

టీక॥ ధీమతా = బుద్ధిశాలియ గూర్చి; సాధుసాధు = బాగుబాగు;
గు; శక్రేణ = ఇంద్రునిచేత; కృ ఇతి = అని; అబ్రువత్ = పలికిరి.
తాం = చేయఁబడిన; తాం = ఆ; దేశ ధీమంతుఁడగునింద్రుఁడు దేశము
స్య = దేశముయొక్క; పూజాం = సుబూజించినది చూచి, దేవతలా
పూజను; పృష్ట్యా = చూచి; దేవాః = యింద్రుని, బాగుబాగుని, కొనియా
దేవతలు; తం = ఆ; పాకశాసనం = డిరి. అని. తాత్పర్యము.
పాకాసురునిశిక్షించిన దేవేంద్రుని

ఏతౌ జనపదౌ స్థితౌ దీర్ఘ కాల మరిందమ
మలదాశ్చ కరూశాశ్చ ముదితౌ ధనధాన్యతః. ౨౪

టీక॥ అరిందమ = శత్రువులనణి విగాను; అభూతాం (అధ్యాహృత
గఁద్రొక్కురాముఁడా! ఏతౌ = ఈ; చు) = ఉండినవి.
మలదాశ్చ = మలదంబులును; కరూ శత్రువులం జంపునట్టి రాముఁ
శాస్త్రి = కరూశంబులున నెడు; జనప ఁడా! ఈమలదంబులుకరూశంబులున
దౌ = దేశములు; దీర్ఘ కాలం = పెద్ద నెడుదేశంబులు పెద్దకాలము వఱ
కాలము; స్థితౌ = వృద్ధిబొందినవి కు, వృద్ధిబొందిధనధాన్యంబులనం
గాను; ధనధాన్యతః = ధనంబునధా తుష్టిబొందియుండినవి.
న్యంబునను; ముదితౌ = సంతసించిన అని, తాత్పర్యము.

కస్యచి త్వద్ధ కాలస్య యక్షీ వై కామరూపిణీ
బలం నాగసహస్రస్య ధారయంతీ తదాహ్యాభూత్. ౨౫
తాటకానామ భద్రంతే భార్యా సుందస్య ధీమతః
మారీచో రాక్షసః పుత్రో యస్యా శ్శక్రపరాక్రమః. ౨౬

టీక॥ అథ = అటుపిమ్మట; కస్యచిత్ = ఒకానొక; కాలస్యతు = కాల

ముకాఁగానే; కామరూపిణీ=ఇచ్చా
ధీనమగురూపము గలదియును; త
దాహి=అష్టదే, అనఁగా, పుట్టిన
ష్టదే; నాగసహస్రిన్య = వెయ్యే
నుఁగులయొక్క; బలం= లావును;
ధారయంతీ= ధరింపుచున్నదియు
ను; ధీమతః=బుద్ధిశాలియును; సుంద
స్య=సుందునియొక్క; భార్య=
భార్యయునగు; రాక్షసః=రక్క
సుండును; శక్రపరాక్రమః=ఇంద్రు
నియొక్క పరాక్రమమువంటి పరా
క్రమముగలవాఁడునగు; మారీచః=
మారీచుఁడు; యస్యాః=ఎవ్వతెయ్యె
క్క; పుత్రః=కొడుకో; సా(అధ్యా
హృతము)=అట్టి; తాటకానామ=
తాటకయనుపేరుగల; యక్షీ=య

క్ష(క్షీ) ("వై" అనునదిపాదపూర
ణార్థము); అభూత్=కల్గినది. తే=
నీకుఁభద్రం = మంగళము; అస్తు(అ
ధ్యాహృతము)=అగుఁగాక.

అంతఁ గొంతకాలముగడచినపి
దపఁ, గామరూపిణీయును, బుట్టిన
ష్టదే, వెయ్యేనుఁగులబలముగల్గి
యుండినదియును, ధీమంతుండగు
సుందుని భార్యయునగు తాటకయ
నునొక్కయక్ష(క్షీ), పుట్టినది; అబి
డకు, రాక్షసుండును ఇంద్రునితో సరి
వచ్చుపరాక్రమము గలవాఁడునగు
మారీచుండుకొడుకయ్యెను; నీకా
తాటకామారీచులవలనిభయంబుగ
లుగకుండుఁగాక.

అని, తాత్పర్యము.

వృత్తచాహు ర్మహావీర్యో విపులాస్యతను ర్మహాఁ

రాక్షసో భైరవాకారో నిత్యం త్రాసయతే ప్రజాః. ౨౭

టీక || వృత్తచాహుః=గుండ్ర
ములైనచేతులుగలవాఁడును; మహా
వీర్యః=గొప్పపరాక్రమముగలవాఁ
డును; విపులాస్యతనుః, విపుల=వి
శాలములైన, అస్య=ముఖమును, త
నుః=శరీరమునుగలవాఁడును; మ

హాఁ=గొప్పవాఁడును; భైరవాకా
రః=భయంకరమైన యాకారముగ
లవాఁడునగు; రాక్షసః=రాక్షసుఁ
డైనమారీచుఁడు; నిత్యం=ఎల్లప్పుడు
ను; ప్రజాః = జనులను; త్రాసయ
తే=వెఱపించుచున్నాఁడు.

మహాపతాక్రమశాలియగు, నా గల్గి, భయంక రాకారుండై, యెల్ల
మారీచుఁడు, గుండ్రంబుల గుఱాహు ప్పుడుంబ్రజలను వెఱపించు చున్నాఁ
వులును విశాలంబయిన ముఖంబునుం డు. అని, తాత్పర్యము.

ఇహ జనపదౌ నిత్యం వినాశయతి రాఘవ
మలదాంశ్చ కరూ శాంశ్చ తాటకా దుష్టచారిణీ. ౨౮

టీక॥ రాఘవ = రఘువంశమునం త్యం = ఎల్ల ప్పుడును; వినాశయతి =
బుట్టిన రాముఁడా! దుష్టచారిణీ = దు నాశనము సేయుచున్నది.
ర్నార్గురాలైన, లేక, దుష్టముగా నం రాముఁడా! దుష్టచారిణీయగు
చరించునట్టి; తాటకా = తాటక; ఇ తాటక, ఈమలదకరూశ దేశంబుల,
హా = ఈ; మలదాంశ్చ = మలదంబు నెల్ల ప్పుడును, నాశనము సేయుచు
లును; కరూ శాంశ్చ = కరూశంబులు న్నది. అని, తాత్పర్యము.
ననియెడి; జనపదౌ = దేశములను; ని

సేయం పంధాన మావృత్య వన త్యధ్యర్థయోజనే
అతఏవ నగంతవ్యం తాటకాయా వనం యతః. ౨౯

టీక॥ సా = అట్టి, అనఁగా, పుట్టినప్పు యుచున్నది. యతః = ఏమార్గమం
డెవెయ్యెనుం గులబలముగల్గియుండి దు; తాటకాయాః = తాటకయొ
న; ఇయం = ఈ తాటక; అధ్యర్థయోజ క్క; వనం = అడవి; అస్తి (అధ్యా
నే, అధ్యర్థ = సగము అధికముగాఁగ హృతము) = ఉన్నదో; అతఏవ = అ
లయోజనే = ఆమడదూరంబునం ట్టి, యిమార్గముననే; నగంత
దు; పంధానం = మార్గమును; అవృ త్య (ఇది మహేశ్వరతీర్థ పారము) ఆ వ్యం = పోఁబడరాదు.
వార్య (ఇది గోవింద రాజపార ఆతాటక, యిక్కడికిఁబట్టెన్న
ము) = అడ్డగించి; వసతి = వాసము సే అయామడదూరంబున, మార్గమున
డ్డగించి వసింపుచున్నది; అదే తాట

౪౩౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౨౪

కావనముకావున, నీమార్గంబుననునమహోరాదు. అని, తాత్పర్యము.

స్వచాహుబల మాశ్రిత్య జహీమాం దుష్టచారిణీమ్
మన్నియోగా దిమం దేశం కురు నిష్కంటకం వునః. ౩౦

టీక॥ స్వచాహుబలం, స్వ=స్వీయ మ్కంటకం=ఉపద్రవములేనిదిగా;
మైన, చాహు=చేతులయొక్క, బ కురు=చేయుము.
లం=లావును; ఆశ్రిత్య=ఆశ్రయిం నీవు, స్వచాహుబలంబు నాశ్ర
చి; ఇమాం=ఈ; దుష్టచారిణీం=దు యించి, దుష్టచారిణీయగు నీతాట
మా=గు=రాలైనతాటకను ; జ కంజంపుము; నాపంపున, నీదేశము
హి=చంపుము. మన్నియోగాత్= నుమునుపటివలె , నిరుపద్రవము
నాయాజ్ఞ వలన; ఇమం= ఈ; దేశ గాఁజేయుము.
శం=దేశమును; వునః = మరల;ని అని, తాత్పర్యము.

నవా కశ్చి దిమం దేశం శక్తోత్యాగంతు మీదృశమ్
యక్షిణ్యా ఘోరయా రామ ఉత్సాదిత మసహ్యయా. ౩౧

టీక॥ రామ=రాముఁడా! ఘో నను; నశక్తోతిహి=నమధుఁడు
రయా=భయంకరురాలును; అస కాఁడుగదా'
హ్యయా=ఇతరులచే, సహింపఁ రాముఁడా! ఎవ్వరికిని సహింపఁ
గూడనివియునగు; యక్షిణ్యా=య గూడనిభయంకరియగు నీతాటకచే
క్షుప్తీయగుతాటకచేత; ఉత్సాది నిజానముగాఁజేయఁబడిన యిట్టిపు
తం=విజనముగాఁజేయఁబడిన; ఈ ణ్య దేశమును బ్రవేశించుటకెవ్వం
దృశం= ఇట్టిపవిత్రమైన; ఇమం= మనుసమధుఁడుగాఁడు.
ఈ, దేశం=దేశమును; ఆగంతుం= అని, తాత్పర్యము.
పోందుటకు; కశ్చిత్=ఒకానొకఁడై

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౩౭

స ౨౪

ఏత తై సర్వ మాఖ్యాతం యథైత ద్దారుణం వనమ్
యత్యోచోత్సాదితం సర్వ మద్యాపి న నివర్తతే. ౩౨

టీక॥ యథా=ఎట్లు; ఏతత్=	ను; తే=నీకు; ఆఖ్యాతం=చెప్పబడి
ఈ; వనం=అడవి; దారుణం=భ	నది,
యంకరమయినదో; యత్యో=తా	ఈవనము, ఎట్లుభయంకరమై
టకచేత; సర్వం=అంతయును; ఉ	నదో, ఎట్లుతాటకచేతవిజనముగా
త్సాదితంచ=నిజనముగాఁజేయఁ	జేయబడినదో, ఎట్లు, ఇప్పటికిని,
బడినదో; అద్యాపి=ఇప్పటికిని; నని	అలాగేయున్నదో; అవృత్తాంతమం
వత=తే= సరిపడలేదో; తత్=	తయనునీకుఁజెప్పితిని. అని, విశ్వామి
(అధ్యాహూతము)ఆ; ఏతత్=ఈ	త్రుండుచెప్పెను.
వృత్తాంతము; సర్వం=అంతయు	అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, చతుర్వింశస్సర్గః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర

వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ చతుర్వింశసర్గః టీక,

ముగిసినది.

ఓం

సం చ వింశ సర్గ ప్రారంభః.

అథ తస్మాప్రమేయస్య మునే ర్వచన ముత్తమమ్

శ్రుత్వా పురుషశార్దూలః ప్రత్యువాచ శుభాం గిరమ్. ౧

టీక॥ అథ=పిమ్మట; అప్రమేయః | గిరం=మాటను; ప్రత్యువాచ=బదు
స్య=కొలతపెట్టరాని; తస్య=ఆ; లుచెప్పెను.
మునేః=విశ్వామిత్రునియొక్క; ఉ అంత,నప్రమేయంబగుప్రభావ
త్తమం=శ్రేష్ఠమయిన; వచనం= ముగలవిశ్వామిత్రుని యుత్తమంబ
మాటను; శ్రుత్వా=విని; పురుషశా గుమాటవిని, పురుషశ్రేష్ఠుండయిన
దూలః= పురుషశ్రేష్ఠుండగు రా రాముండు, ఇట్లుని, మనోహరంబు
ముండు; శుభాం=మంగళకరంబైన; గాఁబలికెను. అని, తాత్పర్యము.

అల్పవీర్యా యదా యతా శ్రూయంతే మునిపుంగవ

కథ న్నాగసహస్రస్య ధారయ త్యబలా బలమ్. ౨

టీక॥ మునిపుంగవ= మునిశ్రేష్ఠి | క్క-బలం=లావును; ధారయతి=
మండవైన విశ్వామిత్రుడా! య ధరింపుచున్నది?
దా=ఏకారణమువలన; యతాః= మునిశ్రేష్ఠుండవైన విశ్వామిత్రుఁ
యతులు; అల్పవీర్యాః= కొంచె డా! యతులల్ప వీర్యులని ప్రసిద్ధ
ముబలముగలవారలుగా; శ్రూయం ము; అందు, బలములేమిచే, అబలయ
తే= వినఁబడుచున్నారో; తత్= నిచెప్పఁబడు (ప్రీతి, వెయ్యేనుంగు
(అధ్యాహృతము) ఆకారణంబున; లబలంబెట్లున్నది? అని, రాముండ
కథం=ఎట్లు; అబలా=ప్రీతి; నాగ డిగను.
సహస్రస్య = వెయ్యేనుంగులయొ అని, తాత్పర్యము.

విశ్వామిత్రో బ్రవీ ద్వాక్యం శృణు యేన బలోత్తరా
వరదానకృతం వీర్యం ధారయ త్యబలా బలమ్. ౩

టీక॥ విశ్వామిత్రః = విశ్వామిత్రుడు; వాక్యం = మాటను; అబ్రవీత్ = చెప్పెను. యేన = దేనిచేత; బలోత్తరా = బలముచేనధికురాలి; తత్ (అధ్యాహృతము) = ఆకారణమును; శృణు = వినుము. వరదానకృతం = వరదానంబుచేఁజేయఁబడిన; బలం = బలము; అస్తి (అధ్యాహృతము) = ఉన్నది. గనుక; అబలా = స్త్రీ; బలం = బలమును; ధారయతి = ధరింపుచున్నది. విశ్వామిత్రుండుచెప్పెను. తాటకకుబలంబు గలిగి నందుకుం గలకారణంబువినుము; ఆవిషకువరదానంబునఁబలంబుగల్గినది; కాఁబట్టి, స్త్రీయైనను బలాఢ్యురాలుగానున్నది. అని, తాత్పర్యము.

పూర్వ మాసీ న్మహాయత సుకేతు నామ వీర్యవాక్
అనపత్య శ్శుభాచార స్సచ తేషే మహ త్తపః. ౪

టీక॥ పూర్వం = మునుపు; వీర్యవాక్ = గొప్పదగు; తపః = తపస్సును; అనపత్యః = సంతానములేనివాఁడును; తేషే = తపించెను. పూర్వము; పరాక్రమశాలియును; శుభాచారః = మంగళకరమైనగుసుకేతుండను మహాయతనుండొకఁడు, మంచియాచారముగల్గి, యనతనామ = సుకేతువుఅనెడు; మపత్యుండై, యుండెను; వాఁడుసంతానార్థముగా గొప్పతపస్సుచేసెను. అని, తాత్పర్యము.

పితామహస్తు సుప్రీత స్తస్య యతఃపతే స్తదా

కన్యారత్నం దదౌ రామ తాటకా నామ నామతః. ౫

౪౪౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స౨౫

టీక॥ రామ = రాముఁడా! త దా = అప్పుడు; పితామహస్తు = బ ప్తా దేవుండును; సుప్రీతః = మిక్కిలి సంతసించినవాఁడై; తస్య = ఆయ క్షపతేః = యక్షులకుఁ బ్రభువగును కేతునకు; నామతః = పేరువలన; తాటకానామ = తాటకయనిప్రసిద్ధ	యైన; కన్యారత్నం = శ్రేష్ఠమయిన కొమార్తెను, దదా = ఇచ్చెను. రాముఁడా! అప్పుడు, బ్రహ్మదే వుండును, జాలసంతసించి, యాయ క్షపతియగును కేతునకు, తాటకయ నెడుకొమార్తెనిచ్చెను. అని, తాత్పర్యము.

దదా నాగసహస్రస్య బలం చాస్యాః పితామహాః
సత్వేవ పుత్రం యత్యాయ దదా బ్రహ్మ మహాయశాః. ౬

టీక॥ పితామహాః = బ్రహ్మ దే వుండు; అస్యాః = ఈ తాటకకు; నాగ సహస్రస్య = వెయ్యెనుంగులయొ క్క; బలంచ = బలమును (చకారము దేఇతరవరములను); దదా = ఇచ్చె ను. మహాయశాః = గొప్పకీర్తిగల; బ్రహ్మ = బ్రహ్మ దేవుండు; యత్య య = యతనుండగును కేతుని కొఱ	త్రు; పుత్రంతు = కొడుకునుమాత్ర ము; నదదాపివ = ఇవ్వనేలేదు. బ్రహ్మదేవుం డీ తాటకకు వెచ్చె నుంగులబలమునైతమునిచ్చెను; సు కేతునకుఁ గొడుకునుమాత్రము, బ్ర హ్మ దేవుండివ్వనేలేదు. అని, తాత్పర్యము.

తాంతు జాతాం వివర్ధంతీం రూపయావనశాలినిమ్
ఝఝఃపుత్రాయ సుందాయ దదా భార్యాం యశస్వినిమ్. ౭

టీక॥ సుకేతుః (అధ్యాత్మత ము) = సుకేతువు; జాతాం = పుట్టిన దియును; వివర్ధంతీం = చక్కగావృ ద్ధిబొందుచున్నదియును ; రూప	యావనశాలినిం, రూప = సౌందర్య ముచేతను, యావన = యావనముచే తను, శాలినిం = ప్రకాశించునదియు ను; యశస్వినిం = మంచికీర్తిగలది

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౪౧

స ౨౫

యునగు; తాం = ఆతాటకను; యు
 యువుత్రాయ = యుయువునికొడు
 కైన; సుందాయ = సుందునికొడుకు;
 భార్యం = భార్యనుగా; దదా = ఇ
 చ్చెను.

సుకేతుం, డిట్లు, పుట్టి, పెరుం

గుమ, సౌందర్య యావనంబులనొ
 ప్పచు, మంచికీ ర్తిగలిగియున్న, యా
 తాటకను, యుయువుత్రుండగుసుం
 దునకిచ్చి, పెండ్లిగావించెను.

అని, తాత్పర్యము.

కస్యచి త్వధ కాలస్య యక్షీ పుత్ర మజాయత

మారీచం నామ దుర్ధవక్షం యశ్చాపా దాక్షి సోధవత్. ౪

టీక|| అధ=అటుపిమ్మట; కస్య
 చిత్=ఒకానొక; కాలస్యతు=కా
 లముకాఁగానే; యక్షీ=యక్ష(స్త్రీ)
 యగుతాటక; యః = ఎవఁడు; శా
 పాత్=శాపమువలన; రాక్షసః=
 రాక్షసుఁడుగా; అధవత్=అయె
 నో; తం (అధ్యాహృతము)=అట్టి;
 దుర్ధర్షం=ఎదిరింపఁగూడని; మారీ

చంనామ=మారీచుఁడనెడు; పుత్రం
 =కొడుకును; అజాయత=కనెను.
 అంతఁ, గొంత కాలముగడచినపిద
 ప, తాటక, శాపంబువలన రాక్షస
 త్వంబుఁబొందిన మారీచుండునియె
 డునొకప రాక్షసునిగావించెను. అని, తాత్పర్యము.

సుందేతు నిహతే రామ సాగస్త్య మృషిసత్తమమ్

తాటకా సహపుత్రేణ ప్రధర్ష యితు మిచ్చతి. ౯

టీక|| రామ=రామఁడా! సుం
 దే=సుందుఁడు; నిహతేతు = అగ
 స్త్యునిచేత, చంపబడఁగానే; సా=
 ఆ; తాటకా = తాటక; పుత్రేణ స
 హ=కొడుకుతోఁగూడ; ఋషిసత్త

మం = ఋషిశ్రేష్ఠుండగు; అగ
 స్త్యం = అగస్త్యుని; ప్రధర్షయి
 తుం=ఎదిరించుటకు, ఇచ్చి(భూ
 తార్థమందులట్)=కోరెను.

అగస్త్యునిచేసుండుచంపబ

౪౪౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్య సహితము.

స ౨౫

డఁగానే, తాటకమారీచునింగూడి, స్తునిధర్మింపఁగోరెను.
కోపించి, ఋషిసత్తముండగునగ అని, తాత్పర్యము.

భక్షార్థం జాతసంరంభా గర్జంతీ సాభ్యధావత

టీక॥ సా=ఆతాటక; జాతసం రుగైత్రెను.
రంభా, జాత=పుట్టిన; సంరంభా= ఆతాటక, వేగముగలదై, యఱ
వేగిర పాటుగలదై; గర్జంతీ=అఱ చుచు, నాయగస్తునిధైకిబరుగై
చుచు; భక్షార్థం= భక్షించుటకొఱ ను. అని, తాత్పర్యము.
కు; అభ్యధావత=అగస్తునిధైకి, ప

ఆపతంతీతు తాం దృష్ట్వా అగస్త్యో భగవాన్మహిః ౧౦
రాక్షసత్వం భజన్వేతి మారీచం వ్యాజహర సః

టీక॥ ఆపతంతీం=పైకి, వచ్చు రీచం=మారీచునింగూర్చి; వ్యాజహ
చున్న; తాం=ఆతాటకను; దృష్ట్వా ర=చెప్పెను.
తు=మాచినంతనే; భగవాన్=భ ఆతాటక, పైకివచ్చుటం భూచి
గవంతుడైన; ఋషిః=ఋషియగు; సంతనే; భగవంతుండగు నాయగ
సః=ఆ; అగస్త్యః=అగస్తుడు; స్త్యమహర్షి, రాక్షసుండవుగమృని,
రాక్షసత్వం= రాక్షసుండగుటను; మారీచనిశపించెను.
భజన్వ=పొందుము; ఇతి=అని; మా అని, తాత్పర్యము.

అగస్త్యః పరమక్రుద్ధ స్తాటకామపి శప్తవాన్. ౧౧

పురుషాదీ మహాయక్షీ విరూపా విక్యతాననా

ఇదం రూపం విహాయా ధ దారుణం రూపమస్తుతే. ౧౨

టీక॥ అగస్త్యః = అగస్త్యుడు; పరమగుః రూపం = రూపము; అస్తు = మక్రద్ధః = మిక్కిలియుఁగోపించిన వాఁడై; త్వం = నీవు; ఇదం = ఈ; రూపం = రూపును; విహాయ = విడిచి; పురుషాదీ = మనుష్యులభక్షించు దానవుగా; మహాయక్షి = గొప్పయత్స (స్త్రీ) గా; విరూపా = వికృతరూపముగలదానవుగా; వికృతాననా, వికృత = రోతయయిన, ఆననా = ముఖముగలదానవుగా; భవ (అధ్యాత్మము) = కమ్ము. అధ = ఇంకమీద; తే = నీకు, దారుణం = భయంక

రమగుః రూపం = రూపము; అస్తు = అగుఁగాక. ఇతి (అధ్యాత్మతము) = అని; తాటకామపి = తాటకనుంగూడ; శక్తవాఁ = శపించెను.

అగస్త్యుండు, చాలఁగోపించి, “సేవీరూపమును విడిచి, మనుష్యమాంసమును భక్షించుచు, మహాయక్షివై, వికృతంబగు శరీరంబును ముఖంబునుంగలిగి, యుండుము; ఇంకమీద, నీకుభయంకరంబగు రూపముగలుగుఁగాక,” అని, తాటకనుంగూడ, శపించెను. అని, తాత్పర్యము.

పైషా శాపకృతామర్షా తాటకా క్రోధమూర్ఛితా
దేశ ముత్సాదయ త్యేన మగస్త్యచరితం శుభమ్. ౧౩

టీక॥ సా = అట్టి; ఏషా = ఈ; తాటకా = తాటక; శాపకృతామర్షా, శాప = శాపముచే, కృత = చేయఁబడిన, అమూఁ = ఓర్వమిగలదై; క్రోధమూఁఁతా, క్రోధ = కోపముచేత, మూఁఁతా = వ్యాపింపఁబడినదై; అగస్త్యచరితం = అగస్త్యునిచేసఁచరింపఁబడినదియును; శుభం = మంగళకరమయినది

యునగు; ఏనం = ఈ; దేశం = దేశమును; ఉత్సాదయతి = నిజఁనముగాఁజేయుచున్నది.

ఆతాటక, శాపంబు సహింపక, కోపంబువహించి, పూర్వంబగ స్త్రునియునికేపట్టయియుండినమంగళకరంబగునీదేశంబునంతయునిజఁనముగాఁజేయుచున్నది.

అని, తాత్పర్యము.

ఏనాం రాఘవ దుర్వృత్తాం యక్షీం పరమ దారుణామ్

౪౪౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౨౫

గోబ్రాహ్మణ హితార్థాయ జహి దుష్ట పరాక్రమామ్. ౧౪

టీక॥ రాఘవ=రఘువంశమునఁ బుట్టినరాముఁడా! దుష్టత్వాం= దురాచారము గలదియును; పరమ దారుడాం = మిక్కిలిభయంకరు రాలును; దుష్టపరాక్రమాం, దు ష్ట=దుష్టమైన, పరాక్రమాం= వీ ర్యముగలదియునగు; ఏనాం=ఈ; యక్షీం = యక్ష(స్త్రీ)యైనతాటక ను; గోబ్రాహ్మణహితార్థాయ, గో=అవులయొక్కయు, బ్రాహ్మ	ణ=బ్రాహ్మణులయొక్కయు, హి త=మేలనెడు, అధికాయ = ప్ర యోజనముకొఱకు; జహి=వంపు ము. రాముఁడా! గోబ్రాహ్మణుల మేలుకొఱకు, దురాచారమైన పరమ భయంకరమైనదుస్సహమగు పరా క్రమముగలిగియున్న యీ తాటకం జంపుము. అని, తాత్పర్యము.

నహ్యేనాం శాపసంస్పృష్టాం కశ్చి దుత్సహతే పుమాన్
నిహంతుం త్రిషు లోకేషు త్వా మృతే రఘునందన. ౧౫

టీక॥ రఘునందన=రాముఁడా! శాపసంస్పృష్టాం= శాపముచేత వ్యాపింపఁబడినట్టి; ఏనాం=ఈతా టకను; నిహంతుం=చంపుటకు; త్వా మృతే=నిన్నునిడిచి; త్రిషు=మూఁ డైన; లోకేషు=లోకములయందు ను; కశ్చిత్ = ఒకానొక; పుమాన్=	పురుషుఁడును; నోత్సహతేహి=ఉ త్సహింపఁడు. గదా! రాముఁడా! నీవుదక్క, శాపం బుచేగోపించియుండు నీతాటకం జంపుటకు, మూఁడులోకంబులందె న్నందును శక్తుండుకాఁడు. అని, తాత్పర్యము.

నహి తే (స్త్రీ) వధకృతే ఘృతా కార్యా నరోత్తమ
చాతుర్వర్ణ్య హితార్థాయ కర్తవ్యం రాజసూనునా. ౧౬

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౬౫

స ౨౫

టీక॥ నరోత్తమ=మనుష్యశ్రేష్ఠుడవైనరాముడా! శ్రీవధకృతే, శ్రీవధ=ఆడుదానిచంపుటయొక్క, కృతే=చేయుటయందు; ఘృణా=జుగుప్స; తే=నీకు; నకార్యాహి = చేయఁదగినదికాదుగాదా! రాజసూనునా = రాచకొమరుఁడగువానిచేత; చాతుర్వణ్య=హితాధాయ, చాతుర్వణ్య=నాలుగవణములయొక్క, హిత=	మేలనెడు, అధాకాయ=ప్రయోజనముకొఱకు; కతకవ్యం=చేయఁబడవలసినది. రాముడా! నీవాఁడుదానింజంపవలయునని జుగుప్ససేయవలదు, రాజపుత్రుండగువాఁడు, నాలుగువణములకును హితమయినకార్యమునునవశ్యము, సేయవలయు. అని; తాత్పర్యము.

నృశంస మనృశంసం వా ప్రజారక్షణకారణాత్
పాతకం వా సదోషంవా కర్తవ్యం రక్షతా సతా. ౧౨

టీక॥ సతా=ధర్మిష్ఠుడైన; రక్షతా=రక్షించునట్టిరాజుచేత; ప్రజారక్షణకారణాత్, ప్రజా = జనులయొక్క, రక్షణ=రక్షించుటయనెడు, కారణాత్=కారణమువలన; నృశంసం=క్రూరమైనదిగాని; అనృశంసంవా =క్రూరముకానిదిగాని; పాతకంవా=మహాపాపమైనదిగాని; సదోషంవా=అపవాదముతో	గూడినదిగాని; కర్తవ్యం=చేయఁబడవలయును. ధార్మికుండై ప్రజలరక్షించునట్టిరాజు, ప్రజలరక్షింపవలసియుండుటంబట్టి, క్రూరమైనదిగానిక్రూరముకానిదిగాని, మహాపాపముగాని, అపవాదము వచ్చునదిగాని, యేదిప్రజలకుహితమో, దానినవశ్యము, సేయవలయును. అని, తాత్పర్యము.

రాజ్యభారనియుక్తానా మేష ధర్మ స్సనాతనః

అధర్మ్యాం జహి కాకుఞ్ఞ ధర్మోహ్యస్యా న విద్యతే. ౧౩

౪౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౨౫

టిక॥ ఏషః=ఇది; రాజ్యభారని అన్యః=ఈతాటకకు; ధమః=ధ
యుక్తానాం, రాజ్య=దొరతనము మఃము; నవిద్యతేహి=లేదుగదా!
యొక్క, భార=భరించుటయందు, ప్రజాలక్షణనిమి త్రమై, యే కా
నియుక్తానాం= నియోగింపఁబడిన ర్యమైనను జేయుట, రాజ్యభారము
ట్టివారలయొక్క; సనాతనః=నిత్య నువహించియుండువారికి, ఎడతెగని
మైన; ధమః=ధమఃము. కాకు ధర్మము; అధర్మములొనుండునీతా
త్ప=కకుత్పవంశమునంబుట్టినరా టకంజంపుము; ఈతాటకకెంతమా
ముఁడా! అధమ్యాకం=అధమః త్రమునుధర్మములేదు.
ముగలతాటకనుఁబహి=చంపుము. అని, తాత్పర్యము.

శ్రూయతే హిపురా శక్రో విరోచనసుతాం నృప
పృథివీం హంతు మిచ్ఛంతీం మంధరా మభ్యనూదయత్ ౧౯

టిక॥ నృప=రాజా! పురా= ధ్యాహృతము) అని; శూయతే
మునుపు; శక్రో=ఇంద్రుఁడు; పృథి హి=వివరముచున్నదిగదా!
వీం=ధూమిని; హంతుం=చంపుట రాముఁడా పూర్వము, విరో
కు; ఇచ్ఛంతీం=కోరుచున్న; విరో చనునికూతురగుమంధర భూమిం
చనసుతాం=విరోచనునికూతురై జంపఁగోరినందున ఇంద్రుండుదా
న; మంధరాం=మంధరను; అభ్య నింజంపెను; అని వినుచున్నారముగ
నూదయత్=చంపెను; ఇతి=(అ దా! అని, తాత్పర్యము.

విష్ణునాపి పురా రామ భృగుపత్ని దృఢవ్రతా
అనింద్రం లోక మిచ్ఛంతీ కావ్యమాతా నిఘావితా. ౨౦

టిక॥ రామః=రాముఁడా! పు అనింద్రం = ఇంద్రుఁడులేనిదాని
రా=మునుపు; విష్ణునాపి= విష్ణుడే గా; ఇచ్ఛంతీ= కోరుచున్న; దృఢ
పునిచేతను; లోకం=ప్రపంచమును; వ్రతా=స్థిరమైనవ్రతముగల; కావ్య

మాతా=శుక్రునితల్లియైనఃభృగుప
త్నీ=భృగుమహర్షియొక్క భార్య;
నిషాదితా=చంపవడినది.

రాముడా! సూర్యము; ప్రపం
చములో, నిందుండె, లేకపోవుగా

కయనియిందునిజంపంగడంగుటం
బట్టి, శుక్రునితల్లియగుభృగుమహర్షి
భార్య, విష్ణుదేవునిచేజంపబడినది.
అని, తాత్పర్యము.

ఏతై శ్చవైశ్చ బహుభీ రాజపుత్ర మహాత్మభిః
అధర్మసహితా నార్యో హతాః పురుషసత్తమైః. ౨౦

టీక || రాజపుత్ర=రాచకొమ
రుండవైనరాముడా! ఏతైశ్చ=ఇ
ప్పుడు చెప్పబడినవారును; అన్యై
శ్చ=ఇతరులునగు; బహుభిః=అనే
కులయిన; మహాత్మభిః=మహాత్ముల
గు; పురుషసత్తమైః=పురుషశ్రేష్ఠు
లచేత; అధర్మసహితాః=అధర్మ

ముతోఁగూడిన; నార్యః=స్త్రీలు;
హతాః=చంపబడిరి.
ఇప్పుడు, చెప్పబడినవారలు,
ఇంకనితరులనేకులు, మహాత్ములగు
పురుషశ్రేష్ఠులు, అధర్మములుసే
యుస్త్రీలంజంపియున్నారు.
అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, పంచవింశస్సర్గః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్రీ
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ పంచవింశస్సర్గటీక,
ముగిసినది.

౪౪౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స - ౨౬

(౫౬)

వడ్డింశస్సప్రారంభః.

మునే ర్వచన వడ్డిబం శ్రుత్వా నరవరాత్మజః

రాఘవః ప్రాంజలి ర్భూత్వా ప్రత్యువాచ దృఢవ్రతః. ౧

టీక॥ మునే = విశ్వామిత్రుని యొక్క; అడ్డిబం = వ్యర్థముగా నివ చనం = మాటను; శ్రుత్వా = విని; దృ ఢవ్రతం = స్థిరమైనవ్రతముగల; నరవ రాత్మజః, నరవర = రాజుయొక్క, ఆత్మజః = కొడుకైన; రాఘవః = ర ఘువంశమునందుఁబుట్టినరాముడు; ప్రాంజలిః = మంచిచేమోడ్పుగల	వాఁడు; భూత్వా = అయి; ప్రత్యు వాచ = బదులుచెప్పెను. విశ్వామిత్రుఁడుచెప్పినయర్థవం తమగుమాటవిని, దృఢమైనవ్రతము గలరాజపుత్రుఁడగురాముండు, చే మోడ్పుగీలించి యిట్లుని బదులుచె ప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

పితు ర్వచన నిర్దేశా త్పిత ర్వచనగౌరవాత్

వచనం కౌశికస్యేతి కర్తవ్య మతిశంకయా. ౨

టీక॥ పితుః = తండ్రియొక్క; వ చననిర్దేశాత్, వచన = మాటయొ క్క, నిర్దేశాత్ = ఆజ్ఞవలనను; పి తుః = తండ్రియొక్క; వచనగౌర వాత్, వచన = మాటయందలి, గౌర వాత్ = బహుమానమువలనను; ఇ తి = ఇట్లు; కౌశికస్య = విశ్వామిత్రుని యొక్క; వచనం = మాట; అతిశంక	యా = సందేహభావముచేత; క ర్తవ్యం = చేయఁబడవలయు. తండ్రిగారియాజ్ఞవలనను, తం డ్రిగారియాజ్ఞయందలిగౌరవంబున ను, విశ్వామిత్రుండాజ్ఞాపించినట్లు, ఎంతమాత్రము సంశయముంచక, చేయవలసినది. అని, తాత్పర్యము.

అనుశిష్టో స్త్య యోధ్యాయాం గురుమధ్యే మహాత్మనా
పితౄ దశరథేనా హం నావజ్ఞేయం హి తద్వచః. ౩

టీక॥ అయోధ్యాయాం=అయో
ధ్యయందు; మహాత్మనా=పూజ్యు
గుస్వభావముగల; పితౄ = తండ్రి
యైన; దశరథేన= దశరథునిచే
త; గురుమధ్యే=ఆచార్యులనడుమ;
అహం=నేను; అనుశిష్టః=ఆజ్ఞాపిం
పబడినవాడను; అస్మి = అగుచు
న్నాను. తద్వచః=ఆదశరథునిమా
ట; నావజ్ఞేయంహి = అవమానిం

పడగినదికాదుగదా!

అయోధ్యానగరమందు, మహా
త్ముండునుదండియునగు దశరథుం
డు, వసిష్ఠాదిగురుమధ్యంబున, “వి
శ్వామిత్రుండు నెప్పినట్లు, చేయు
ము” అని, నాకాజ్ఞాపించెను; అయిన
మాట, నుల్లంఘింప నలవిగాదు గ
దా! అని, తాత్పర్యము.

సోహం పితౄ ర్వచ శ్రుత్వా శాసనా ద్రుహ్మవాదినః
కరిష్యామి న సందేహ స్తాటకావధ ముత్తమమ్. ౪

టీక॥ పితౄః=తండ్రియొక్క; వ
చః=మాటను; శ్రుత్వా = విని; స్థి
తః=ఉన్న; సం=అట్టి, అనఁగా, పితౄ
వచనపాలనధురంధరుండనగు; అ
హం = నేను; బ్రహ్మవాదినః, బ్ర
హ్మ=వేదమును, వాదినః = చెప్పు
నట్టి విశ్వామిత్రుని యొక్క, అనఁ
గా, వేదార్థములనుపదేశించువిశ్వా
మిత్రునియొక్క; లేక, బ్రహ్మ=బ్ర
హ్మమును, వాదినః = చెప్పనట్టివి

శ్వామిత్రునియొక్క, అనఁగా, బ్ర
హ్మార్థపదేశముసేయునట్టివిశ్వా
మిత్రునియొక్క; శాసనాత్=ఆజ్ఞా
వలన; ఉత్తమం=శ్రేష్ఠమైన; తాట
కావధం=తాటకయొక్క చంపుట
ను; కరిష్యామి = చేసెదను. సందే
హః=సందియము; న=లేదు.

ఇట్లు, తండియాజ్ఞను వినియు
న్నవాడఁగావునఁ, దండియాజ్ఞం
బాలించుట నాకు ముఖ్యవతంబగు

టంజేసి, బ్రహ్మవాదియగువిశ్వామి ను; సందియంబులేదు.
త్రునియాజ్ఞంబట్టి, తాటకంజంపెద అని, తాత్పర్యము.

గోబ్రాహ్మణహితార్థాయ దేశస్యా స్య సుఖాయచ
తవ చైవా ప్రమేయస్య వచనం కర్తు ముద్యతః. ౫

టీక || గోబ్రాహ్మణహితార్థాయ యేటకు ; అహం (అధ్యాత్మత
య, గో=ఆవులయొక్కయు, బ్రా ము)=నేను; ఉద్యతః=సిద్ధుండనైతి
హ్మణ = బ్రాహ్మణులయొక్కయు, ని.
హితార్థాయ=మేల నెడుప్రయోజ కును, ఈ దేశమునకును ఖంబుసిద్ధిం
నముకొఱకు; అస్య=ఈ; దేశస్య= చుటకొఱకును, మహానుభావుండః
దేశముయొక్క; సుఖాయచ=సుఖ గునీపనువు చేయుటకు సిద్ధుండనైతి,
ముకొఱకును; అప్రమేయస్య=కొ అని, తాత్పర్యము.
లతపెట్టరాని; తవచైవ=నీయొక్క
యు; వచనం=మాటను; కర్తుం=చే

వీవ ముక్త్యా ధనుర్నధ్యే బధ్వా ముష్టి మరిందమః
జ్యాశబ్ద మకరో త్రీవ్రం దిశ శ్చబ్దేన నాదయః. ౬

టీక || వీవం= ఈప్రకారము; ఉ తీక్షణమైన; జ్యాశబ్దం= వింటినారియొ
క్త్యా=చెప్పి; అరిందమః=శత్రువుల క్క-ధ్వనిని; అకరోత్=చేసెను.
నణగఁద్రొక్కునట్టిరాముండు; ధ ఇట్లుచెప్పి, శత్రువుల నణగఁ
నుర్నధ్యే=వింటినడుమ; ముష్టిం=పి ద్రొక్కునట్టిరాముండు; ధనుర్నధ్యం
డికిలిని; బధ్వా=కట్టి; శబ్దేన=ధ్వని బుపిడికిటంబట్టి, దిక్కులనన్నింటిని
చేత; దిశః = దిక్కులను; నాద ధ్వనింపఁజేయుచు, టంకారంబుగా
యః=ధ్వనింపఁజేయుచు; త్రీవ్రం= వింటెను. అని, తాత్పర్యము.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౫౦

స ౨౬

తేన శబ్దేన విత్రస్తా స్తాటకావనవాసినః

తాటకాచ సుసంక్రుద్ధా తేన శబ్దేన మోహితా. ౭

టీక॥ తేన=ఆ; శబ్దేన=ధ్వనిచే
త; తాటకావనవాసినః=తాటకా
వనమునందు వసించువారలు; విత్ర
స్తాః=భయపడిరి. సుసంక్రుద్ధా =
మిక్కిలి కోపముగలదియును; తాట
కాచ=తాటకయును; తేన=ఆ; శ
బ్దేన = ధ్వనిచేత; మోహితా=

భ్రాంతివొందినదియైనది.

ఆధ్వనివిని, తాటకావనమునం
దుండువారలందఱు, భయపడిరి; ప
రమకోపనయగుతాటకయును, ఆ
శబ్దమువిని, సంభ్రాంతయైనది.
అని, తాత్పర్యము.

తం శబ్ద మభినిధ్యాయ రాక్షసీ క్రోధమూర్ఛితా

క్రుత్వా చాభ్యద్రవ ద్వేగా ద్యత శృట్టో వినిస్సృతః. ౮

టీ॥ తం=ఆ; శబ్దం=ధ్వనిని; శృ
త్వాచ=వినియును; అభినిధ్యాయ=
అర్పించి; రాక్షసీ=రక్కసియ
గుతాటక; క్రోధమూర్ఛితా=కోప
ముచేవ్యాపింపబడినదై; యతః=వి
చటనుండి; శబ్దః = ధ్వని; వినిస్సృ
తః= బయలు వెడలెనో; తత్ర (అ
ధ్యాహృతము) = అచ్చటికి; వే

గాత్ = వేగమువలన; అభ్యద్ర
వత్=పరుగైత్రెను.

ఆధ్వనినివిని, కొంతదడవాలో
చించి, రక్కసియగుతాటక పరమ
కోపంబుపూని, యాశబ్దమెందుండివె
డలెనో, అచ్చటికివేగంబున బరుగై
త్రెను. అని, తాత్పర్యము.

తాం దృష్ట్వా రాఘవః క్రుద్ధాం వికృతాం వికృతాననామ్

ప్రమాణే నాతివృద్ధాంచ లక్ష్మణం సోభ్యభాషత. ౯

టీక॥ క్రుద్ధాం = కోపించియున్నదియును; వికృతాం=రోతగానుం

౪౫౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స. ౨౬

దునదియును; వికృతాననాం = వికారమునొందిన ముఖముగలదియును; ప్రమాణేన = కొలత చేత, పొడవు చేతననుట; అతివృద్ధాంచ = మిక్కిలి యునధికమైనదియునగు; తాం = ఆ తాటకను; దృష్ట్యా = చూచి; రాఘవః = రఘువంశమునంబుట్టిన; సః = ఆరాముడు; లక్ష్యణం = లక్ష్యణ

నిగూర్చి; అభ్యభాషత = పలికెను చూపఱులకు రోతపుట్టించు శరీరంబును వికృతంబయిన ముఖంబునుంగల్గి, యత్కున్నతయై, కోపంబునవచ్చునాతాటకంజూచి, రాముండు, లక్ష్యణునితో, నిట్లని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

పశ్య లక్ష్యణ యక్షిణ్యై ఖైరవం దారుణం వపుః
భిద్యేరక్ దశకనా దస్యా భీరూణాం హృదయానిచ. ౧౦

టీక || లక్ష్యణ = లక్ష్యణుడా! యక్షిణ్యై = యక్షిణ్యైయగు తాటకయొక్క; ఖైరవం = భయంకరమైనదియును; దారుణం = వికృతమునగు; వపుః = దేహమును; పశ్య = చూడుము. అస్యాః = ఈ తాటకయొక్క; దశకనాత్ = చూచుటవలన; భీరూణాం = భయశీలురయొక్క;

హృదయానిచ = మనస్సును; భిద్యేరక్ = పగులును. లక్ష్యణుడా! ఈ తాటకయొక్క భయంకరంబును వికృతంబగు శరీరంబుం జూడుము; ఈ తాటకంజూచి నట్లయిన, భీరువుల హృదయంబులు పగిలిపోవును. అని, తాత్పర్యము.

వీనాం పశ్య దురాధషాం మాయాబలసమన్వితామ్
వినివృత్తాం కరోమ్యద్య హృతకణాగ్ర నాసికామ్. ౧౧

టీక || దురాధషాం = ఎదిరింపఁగూడనిదియును; మాయాబలసమన్వితాం = మాయాబలముతో

గూడినదియునగు; వీనాం = ఈ తాటకను; వినివృత్తాం = పరాజయమునొందినదానిగాను; హృతకణాగ్ర

గ్రనాసికాం, హృత=హరింపఁబడి
న, కణఁ = చెవులును, అగ్రనాసి
కాం=ముందుముక్కును గలదానిఁ
గాను; అద్య=ఇప్పుడు; కరోమి=
చేసెదను. పశ్య=చూడుము.

ఎదిరింపఁగూడనిదియును మా
యాబలంబుగలదియునగు నీతాట
కనిప్పుడు, చెవులునుముక్కునుంగో
సి, పరాజయము నొందించెదను;
చూడుము. అని, తాత్పర్యము.

నహ్యేనా ముత్సహే హంతుం శ్రీస్వభావేన రక్షితామ్
వీర్యం చాస్యా గతిం చాపి హనిష్యామీతి మే మతిః. ౧౨

టీక॥ శ్రీస్వభావేన=ఆడుది
యగుటచేతను; రక్షితాం=రక్షిం
పఁబడిన; వీనాం = ఈతాటకను;
హంతుం=చంపుటకు; నోత్సహే
హి=యత్నింపనుగదా! అస్యాః=
ఈతాటకయొక్క; వీర్యంచ=బల
మును; గతించాపి=నడకను; హని
ష్యామి=కొట్టెదను; ఇతి = అని;

మే=నాయొక్క; మతిః=తలంపు.
ఈతాటకయాడదిగనుక, నే
నుదీనింజంపుటలేదు; దీనిచేతులును
గాళ్లునుంగోసి, పరాక్రమంబునుగ
మనంబును, లేకుండఁజేసెదను. అ
ని, రాముఁడు అత్మజునితోఁజెప్పె
ను.
అని, తాత్పర్యము.

ఏవం బురివాణే రామేతు తాటకా కోధమూర్ఖితా
ఉద్యమ్య బాహూ గజాంతీ రామ మేవాభ్యధావత. ౧౩

టీక॥ రామే=రాముఁడు; ఏ
వం=ఈప్రకారము; బురివాణేతు=
చెప్పుచుండఁగానే; తాటకా=తా
టక; కోధమూర్ఖితా=కోపము
చేవ్యాపింపఁబడినదై; బాహూ=
చేతులును; ఉద్యమ్య=పైకెత్తి; గ

జాంతీ=అటచుచు; రామమేవ=
రామునిగూర్చియె; అభ్యధావత=
పరుగెత్తెను.
రాముం డీప్రకారముచెప్పుచుం
డఁగానే, తాటక, కోపంబువహిం
చి, చేతులుపైకెత్తి, గజాంతుచు,

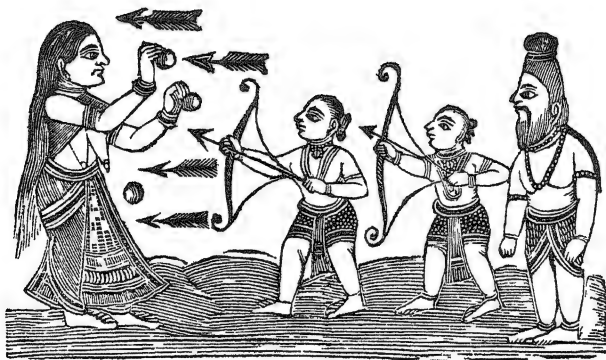
౪౫౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౨౬

లక్ష్మణునితట్టుపోక, రామునిపైకి, బరుగెత్తెను. అనితాత్పర్యము.

విశ్వామిత్రుడు బ్రహ్మషిఁ హుంకారేణా భిభత్స్య తామ్
స్వస్తి రాఘవయో రస్తు జయంచై వాభ్యభాషత. ౧౪

టీక॥ బ్రహ్మషిఁ=బ్రాహ్మణుం డగు ఋషియునైన; విశ్వామిత్ర స్తు=విశ్వామిత్రుండును; తాం=ఆ తాటకను; హుంకారేణ=“హుం” అనుటచేత; అభిభత్స్య=అదల్చి; రాఘవయోః=రఘువంశమునంబు ట్టినరామలక్ష్మణులకు; స్వస్తి=మం గళమును; జయంచైవ=గెలుపును;	అస్తు=కలుగుఁగాక; ఇతి (అధ్యా వృతము)=అని; అభ్యభాషత=ప లికెను. బ్రహ్మషిఁయగు; విశ్వామిత్రుం డును, తాటకను, హుంకారంబునన దల్చి, “రామలక్ష్మణులకు మంగళం బునుజయంబునుంగల్లఁగాక” అని యాశీర్వాదించెను. అనితాత్పర్యము.

ఉద్ధాన్వానారజో ఘోరం తాటకా రాఘవా వుభౌ
రజోమోహేన మహతాముహూర్తంసావ్యమోహయత్. ౧౫

టీక॥ సా=ఆ; తాటకా=తాటక; ఘోరం = భయంకరమగు;

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౫౫

స ౨౬

రజః=దుమ్మును; ఉద్ధూన్వానా= కాలము; వ్యమోహయత్ = మో
వెదచల్లుచున్నదై; రాఘవో=రఘు హింపఁజేసెను.
వంశమునఁబుట్టిన రామలక్ష్మణుల ఆతాటక, భయంకరముగాఁబరా
ను; ఉభౌ=ఇద్దఱును; మహతా=గొ గంబులవెదచల్లుచు, నారామలక్ష్మ
ప్పదైన; రజోమోహేన, రజః=దు ణులనిర్దురనాదుమ్ము చేఁగల్గినయం
మ్ముచేఁగలిగిన, మోహేన=చీక ధకారముచేఁగొంతకాలంబు మో
టిచేత; ముహూర్తం=కొంచెము హపఱచెను. అని, తాత్పర్యము.

తతో మాయాం సమాప్తాయ శిలావర్షేణ రాఘవో
అవాకిర త్సుమహతా తత శ్చక్రోధ రాఘవః. ౧౬

టీక॥ తతః=అటుపిమ్మట; సా మ్మట; రాఘవః = రాముఁడు; చు
(అధ్యాహృతము) = ఆతాటక; క్రోధ=కోపించెను.
మాయాం = మాయను; సమాప్తా అంతట, నాతాటక, మాయవ
య=పొంది; రాఘవో=రఘువంశ హించి, రామలక్ష్మణుల మీఁదగొ
మునఁబుట్టిన రామలక్ష్మణులనుగూ ప్పతాళ్ల వానగురిపించెను; రాముఁ
ర్ను మహతా=మిక్కిలిగొప్పదై డంతఁగోపంబునొందెను.
న; శిలావర్షేణ=తాళ్ల వానచేత; అ అని, తాత్పర్యము.
వాకిరత్=వెదచల్లెను, తతః=అపి

శిలావర్షం మహత్తస్యా శ్వరవర్షేణ రాఘవః
ప్రతిహత్యో పధావంత్యాః కరో చిచ్ఛేద పత్రిభిః. ౧౭

టీక॥ రాఘవః=రఘువంశము రవర్షేణ= బాణములవానచేత;
నఁబుట్టినరాముఁడు; తస్యాః = ఆ ప్రతిహత్య=కొట్టివేసి; ఉపధావం
తాటకయొక్క; మహత్ = గొప్ప త్యాః=పరుగెత్తివచ్చుచున్న, తాట
దైన; శిలావర్షం=తాళ్ల వానను; శ కయొక్క; కరో=చేతులను; పత్రి

౪౫౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౨౬

భిః=బాణముల చేత; చిచ్ఛేద=నఱి రించి, తన మైకింబరులె త్తివచ్చుచున్న కెను. యాతాటకచేతులు రెండును, బాణంబుల, నఱి కెను. రాముం, డాతాటకగురిపించి అని, తాత్పర్యము. నతాళ్ల వానను. బాణవర్షముచేవా

తత శ్చిన్నభుజాం శ్రాంతా మభ్యాశే పరిగజఃతీమ్ సామిత్రి రకరో క్రోధా ధృతకర్ణాగ్రనాసికామ్. ౧౮

టీక॥ తతః=ఆపిమ్మట; సామి త=హరింపబడిన, కర్ణ=చెవులు త్రిః=సుమిత్రకొడుకగు లక్ష్మణుం ను, అగ్రనాసికాం=ముందుముక్కు డు; శిన్నభుజాం, శిన్న=ఖండిం నుగలదానిగా; ఆకరోత్=చేసె పంబడిన, భుజాం=చేతులుగలది ను. యును; శ్రాంతాం=అలసటనొంది అంత, చేతులుదెగి, యలసట నదియును; అభ్యాశే = సమీపమం వొంది. సమీపంబున నఱచుచున్న డు; పరిగజఃతీం = అఱచుచున్నది యాతాటకకర్ణనాసికలను, గోపం యునగు; తాం(అభ్యాహృతము)= బున, లక్ష్మణుండు, కోసివేసెను. ఆతాటకను; క్రోధాత్=కోపము అని, తాత్పర్యము. వలన; హృతకర్ణాగ్రనాసికాం, హృ

కామరూపధరా సద్యః కృత్వా రూపాణ్యనేకశః అంతర్ధానం గతా యక్షీ మోహయంతీవ మాయయా. ౧౯ అశ్వవర్షం విముంచంతీ భైరవం విజచార హ

టీక॥ కామరూపధరా=ఇచ్చా ములుగా; రూపాణి=రూపముల ధీనమగురూపముధరించియుండు ; ను; కృత్వా=చేసి; మాయయా= యక్షీ=యక్ష(స్త్రీ)యగుతాటక; స మాయచేత; అంతర్ధానం=మఱు ద్యః=అప్పుడు; అనేకశః = అనేక గుపాటును; గతా= పొందినదై

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౫౭

స ౨౬

అశ్వవహం=తాళ్ల వానసు;విముం
చంతీం=విడుచుచున్నదై; మోహ
యంతీవ=మోహింపఁజేయుచున్న
దివోలే; భైరవం = భయంకరము
గా; విచచారహ=సంచరించెను.
“హ” అనునదిపాదపూరణార్థము.
ఆతాటక, కామరూపిణి గావు

న, నష్టదు అనేకరూపములాంది
యే, మాయాబలంబుననంతర్ధానం
బునొందియు, తాళ్ల వానగురియిం
చుచు, మోహముగల్గునట్లు, భయం
కరముగాసంచరించెను.
అని, తాత్పర్యము.

తత స్తా వశ్వవహేణ కీర్యమాణౌ సమంతతః. ౨౦
దృష్ట్వా గాధిసుత శ్రీమా నిదం వచన మబ్రవీత్

టీక|| తతః = అటుపిమ్మట;స
మంతతః=అంతటను; అశ్వవహే
ణ=తాళ్ల వానచేత; కీర్యమాణౌ=
కప్పబడుచున్న;తౌ = ఆరామల
క్ష్మణులను;దృష్ట్వా = చూచి;శ్రీ
మాణౌ=కాంతిగల, లేక, సర్వాతి
శాయినైన; గాధిసుతః=గాధికొ

డుకైనవిశ్వామిత్రుడు;ఇదం=ఈ;
వచనం=మాటను;అబ్రవీత్ = చె
ప్పెను.

అంత, నాల్గు ప్రక్కల, తాళ్ల వా
నంగప్పబడుచున్న రామలక్ష్మణు
లంజూచి, శ్రీమంతుండగువిశ్వామి
త్రుఁడిట్లునిచెప్పెను. అని తాత్పర్యము

అలం తే ఘృణయా రామ పాపైషా దుష్టచారిణీ. ౨౧
యజ్ఞవిఘ్నకరీ యక్షీ పురా వర్ధతి మాయయా

టీక|| రామ=రాముఁడా! తే=
నీయొక్క; ఘృణయా=దయచేత;
అలం = చాలును;పాపై=ఈ;య
క్షీ=యక్ష(స్త్రీ)యగుతాటక; పా
పా=పాపముగలది, దుష్టచారిణీ=

దుష్టముగాసంచరించునది. యజ్ఞవి
ఘ్నకరీ, యజ్ఞ = యాగములకు, వి
ఘ్న=అంత రాయములను, కరీ=చే
యునది. పురా=ముందు; మాయ
యా=మాయచేత;వర్ధతి = (భవి

౪౫౮ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

సౌ.

వ్యధర్థమందులట్) వృద్ధిబొందును | యాగంబులకు విఘ్నము సేయునది;
 రాముడా! నీవీతాటకయందు | మఱియు, నీతాటక, సాయంకాలమై
 దయయించినది చాలును; ఈతాట | నంతట, ఇంకంజాల మాయగలది
 క, పాపిష్ఠురాలు; దుర్మార్గురాలు; | యాను. అని, తాత్పర్యము.

వధ్యతాం తావ దేవైషా పురా సంధ్యా ప్రవర్తతే. ౨౨
 రక్షాంసి సంధ్యాకాలేషు దుర్ధషాణి భవంతిచై

టీక|| పురా = ముందు; సం | తి=అగుచున్నారు. “వై” అనునది
 ధ్యా=సాయంకాలము; ప్రవర్తతే | పాదపూరణార్థము.
 (భవిష్యద్ధర్థమందులట్) = ప్రవ | ముందుసాయంకాలమురాబో
 ర్తింపఁ గలదు. తావదేవ=అంత | వుచున్నది; అంతలోనేయీతాట
 లోనే; ఏషా = ఈతాటక; వధ్య | కంజంపుము; సాయంకాలంబునం
 తాం = చంపఁబడుగాక. రక్షాం | దురాక్షసుల నెదిరించుటకష్టము. అ
 సి=రాక్షసులు; సంధ్యాకాలేషు= | ని, విశ్వామిత్రుఁడుచేప్పెను.
 సాయంకాలములందు; దుర్ధషా= | అని, తాత్పర్యము.
 ణి = ఎదిరింపఁగూడనివారు; భవం

ఇత్యుక్త స్తు తదాయతీ మత్సవృష్ట్యా భివర్జితీమ్. ౨౩
 దర్శయత్ శబ్దవేధిత్వం తాం రురోధ స సాయకైః

టీక|| సః=ఆరాముడు; ఇతి= | ర్జితీమ్=వర్జించుచున్న; తాం=ఆ;
 ఈప్రకారము; ఉక్తః=చెప్పఁబడిన | యతీమ్=తాటకను; సాయకైః=
 వాఁడై; తదాయ=అప్పుడే; శబ్దవేధి | బాణములచేత; రురోధ=అడ్డగించె
 త్వం, శబ్ద=ధ్వనిచేత, వేధిత్వం=కొ | ను
 ట్టుటను; దర్శయత్=చూపుచు; ఆ | విశ్వామిత్రుం డిట్లుచెప్పినంతట
 త్వవృష్ట్యా=తొల్ల వానచేత; అభివ | నే, రాముండప్పుడు, ఎదిరికనుపడక

శ్రీమ ద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౫

స ౨౬

పోయినను అతనిశబ్దము నేగుటి గాఁ | ర్థముచూపుచు, తాళ్లవానగురిపిం
బట్టి, యతనిపైఁబడునట్లు, బాణము | చుచున్నయా తాటకను, బాణంబుల
వేయుటయందుఁ, దనకుంగలసామ | నిరోధించెను. అని, తాత్పర్యము.

సా రుద్ధా శరజాలేన మాయాబలసమన్వితా. ౨౪

అభిదుద్రావ కాకుత్స్థం లక్ష్మణం చ వినేదమీ

టీక || మాయాబలసమన్వితా = లక్ష్మణునినింగూర్చి; అభిదుద్రావ =
మాయాబలంబుతోఁగూడిన; సా = పరుగెత్తెను.
ఆతాటక; శరజాలేన = బాణముల మాయాబలంబుగల యాతాట
గుంపుచేత; రుద్ధా = అడ్డగింపఁబడి క, బాణంబులనిరోధింపఁబడి, రా
నదై; వినేదమీ = అఱచుచున్నదై; మలక్ష్మణులపైకిఁ, బరుగెత్తెను.
కాకుత్స్థం = రాముని; లక్ష్మణంచ = అని, తాత్పర్యము.

తా మాపతంతీం వేగేన విక్రాంతా మశనీ మివ. ౨౫

శరేణో రసి వివ్యాధ సా పపాత మమార చ

టీక || విక్రాంతాం = పరాక్ర తాటక; పపాత = పడెను. మమార
మించినదియును; అశనీమివ = పిడు చ = చచ్చెను.
గుంబోలె; వేగేన = వేగముచేత; ఆ పరాక్రమించి, పిడుగుంబోలె,
పతంతీం = వచ్చుచున్నదియునగు; వేగంబునం బైకిఁ బఱచెనుచున్న
తాం = ఆతాటకను; రామః (అధ్యా యాతాటకతోమ్మున, రాముండు
హృతము) = రాముఁడు; ఉరసి = బాణంబునంగొట్టెను; అంతనది, నే
తోమ్మునందు; శరేణ = బాణము లంబడిప్రాణంబులువిడిచెను.
చేత; వివ్యాధ = కొట్టెను. సా = ఆ అని, తాత్పర్యము.

తాం హతాం భీమనంకాశాం దృష్ట్వా సురపతిస్తదా. ౨౬

౪౬౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౨౬

సాధుసాధ్వితి కాకుత్స్థం సురాశ్చ సమపూజయన్

టీక॥ తదా = అప్పుడు; హ	త్స్థం = రాముని; సమపూజయన్ =
తాం = చంపబడిన; భీమసంకా	చక్కగాఁజూచించిరి.
శాం = భయంకరిగా నున్నట్టి;	అప్పుడు, భయంకరా కారయ
తాం = అతాటకన; దృష్ట్వా = చూ	గునాతాటక చంపబడుటంజూచి,
చి; సురపతి = దేవేంద్రుడును; సు	దేవేంద్రుండును దేవతలును, బాగు
రాశ్చ = దేవతలును; సాధుసాధు =	బాగాని, రామునిగొనియాడిరి.
బాగుబాగు; ఇతి = అని; కాకు	అని, తాత్పర్యము.

ఉవాచ పరమప్రీత స్సహస్రాక్షః పురందరః. ౨౭

సురాశ్చ సర్వే సంహృష్టా విశ్వామిత్ర మధాబ్రువన్

టీక॥ అథ = అటుపిమ్మట; సహ	స్థాః = సంతసించినవారలై; అ
స్రాక్షః = వేయికండ్లుగల; పురంద	బ్రువన్ = పల్కిరి.
రః = దేవేంద్రుడు; పరమప్రీతః =	అంత, సహస్రాక్షుండగు, దే
మిక్కిలిసంతసించినవాడై; విశ్వా	వేంద్రుండును, దేవతలునందఱు,
మిత్రం = విశ్వామిత్రునిగూర్చి; ఉ	చాలసంతసించి, విశ్వామిత్రుతో
వాచ = పలికెను. సురాశ్చ = దేవత	నిట్లనిపల్కిరి.
లును; సర్వే = అందఱు; సంహృ	అని, తాత్పర్యము.

మునే కాశిక భద్రం తే సేంద్రా స్సర్వే మరుద్గణాః. ౨౮

తోషితాః కర్తృణా నేన స్నేహం దర్శయ రాఘవే

టీక॥ మునే = మునివైన; కాశిక =	హృతము) = అగుఁగాక. అనేన =
విశ్వామిత్రుఁడా ! తే = నీకు; భ	ఈ; కమణా = కార్యముచేత; సేం
ద్రం = మంగళము; అస్తు (అధ్యా	దా) = ఇంద్రునితోఁగూడిన; మరు

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౬౦

స ౨౬

ద్వణాః= దేవతలసమూహములు;
సర్వే=అన్నియు; తోషితాః=సం
తోషింపఁ జేయఁబడినవి. రాఘవే=
రామునియందు; స్నేహం= చెలిమి
ని; దశకాయ=చూపుము.

విశ్వామిత్రుఁడా! నీకుమంగళ

మగుఁగాక ! ఈతాటకంజంపుట
చే, చేవేంద్రుండు దేవతలునందఱు
ను, సంతసించిరి; నీవురామునియం
దనుగ్రహంబునెఱపుము.

అని, తాత్పర్యము.

ప్రజాపతే ర్భృశాశ్వస్య పుత్రాక్ సత్యపరాక్రమాక్. ౨౯
తపోబలభృతాక్ బ్రహ్మక్ రాఘవాయ నివేదయ

టీక||బ్రహ్మక్=బ్రాహ్మణుఁడా!
తపోబలభృతాక్, తపోబల=తప
స్సుయొక్క-బలిమిచేత, భృతాక్=
సంపాదించఁ బడిన; సత్యపరాక్ర
మాక్=వ్యధఁముకానిపరాక్రమ
ముగల; ప్రజాపతేః=ప్రజాపతియ
గు; భృశాశ్వస్య=భృశాశ్వనియొ
క్క; పుత్రాక్=కొడుకులను; రా

ఘవాయ=రామునికొఱకు; నివేద
య=తెల్పుము.

విశ్వామిత్రుఁడా ! నీవుతపోబ
లంబునసంపాదించిన సత్యపరాక్ర
మంబులగు, భృశాశ్వప్రజాపతికొ
డుకులైనయింద్రులరామనకుఁ,
జెప్పము.

అని, తాత్పర్యము.

పాత్రీపూత శ్చ తే బ్రహ్మాంస్తవా సుగమనే ధృతః. ౩౦
కర్తవ్యంచ మహాత్కర్మ సురాణాం రాజసూనునా

టీక|| బ్రహ్మక్=బ్రాహ్మణుఁ
డా! తప=నీయొక్క; అనుగమనే=
వెంబడించుటయందు; ధృతః=నియ
తుఁడైన ; అయం (అధ్యాహృత

ము)=ఈరాముఁడు; తే=నీకు; పా
త్రభూతశ్చ=ఇవ్వఁదగినవాఁడను;
భవతి (అధ్యాహృతము)=అగుచు
న్నాఁడు. రాజసూనునా=రాచకొ

౪౬౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౨౬

మరుండగు రామునిచేత ; సురా
 ఛాం=దేవతలకు; మహత్ = గొ
 ప్పదైన; కర్మ=కార్యము; కర్తవ్యం
 చ=చేయఁబడవలసినదిగాను, అస్త
 (అధ్యాహృతము)=ఉన్నది.
 విశ్వామిత్రుఁడా ఈరాముం
 డు, నియతంబుగా, నీయాజ్ఞాప్రకా

రమనడుచువాఁడుకావున, నీకుఁబా
 త్రభూతుఁడు నగుచున్నాఁడు; మ
 టియు నీరాజపుత్రుఁడగు రాముం
 డు, దేవతలకుఁగాను, గొప్పకార్య
 ముచేయవలసినదిగానున్నది. అని
 చెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.

ఏవముక్త్యా సురా స్సర్వే హృష్ట్యా జగ్తు ర్యథాగతమ్. ౩౧
 విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య తత స్సంధ్యా ప్రవర్తతే

టీక॥ ఏవం=ఈప్రకారము; ఉ
 క్త్యా=చెప్పి; సురాః=దేవతలు; స
 ర్వే=అందఱును; హృష్ట్యా=సంత
 సించి; విశ్వామిత్రం=విశ్వామిత్రు
 ని; పురస్కృత్య=పూజించి; యథా
 గతం=వచ్చినట్లు; జగ్తుః=పోయి
 రి. తతః=అటుపిమ్మట; సంధ్యా=

సంధ్యాకాలము; ప్రవర్తతే(ఘా
 తార్థమందులట్)=వచ్చినది.
 ఇట్లు, చెప్పి, దేవతలందఱును
 సంతసించివిశ్వామిత్రుంబూజించి,
 వచ్చినట్లు, పోయిరి; అంత, సంధ్యా
 కాలంబువచ్చినది.
 అని, తాత్పర్యము.

తతోమునివరః ప్రీత స్తాటకావధ తోషితః. ౩౨

మూర్ధ్ని రామ ముపాఘ్రాయ ఇదం వచన మబ్రవీత్

టీక॥ తతః=అటుపిమ్మట; మునివ
 రః=మునిశ్రేష్ఠుండగు విశ్వామిత్రుం
 డు; తాటకావధతోషితః, తాటకా
 వధ=తాటకయొక్క-చంపుటచేత,

తోషితః=సంతోషింపం శేయఁబడి
 నవాఁడై; ప్రీతః=సంతసించినవాఁ
 ఁడై; రామం=రాముని; మూర్ధ్ని=
 శిరస్సునందు; ఉపాఘ్రాయ=వా

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౬౩

స ౨౬

సనచూచి; ఇదం=ఈ; వచనం= మాటను; అబ్రవీత్ = చెప్పెను.

అంత, మునిశ్రేష్ఠుండగు విశ్వా మిత్రుండు, తాటకంజంపుటవలన

సంతసంబొంది, రామునిశిరంబున మూర్కొని, యిట్లుని, చెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

ఇహ ద్య రజసిం రామ వసేమ శుభదర్శన. ౩౩

శ్వః ప్రభాతే గమిష్యామస్తదా శ్రమపదం మమ

టీక॥ శుభదర్శన= మంగళకర మైనచూడఁ బడుటగలవాఁడవైన,

రామ=రాముఁడా! ఇహ = ఇచ్చట; అద్య=ఈ; రజసిం(అత్యంతసం

యోగమందుద్వితీయ)=రాత్రియంతయు; వసేమ=ఉండెదము. శ్వః=

రేపు; ప్రభాతే=వేకువయందు; మమ=నాయొక్క; తత్=ఆ; ఆశ్రమ

పదం=ఆశ్రమస్థానమును; గమిష్యామః=పొందెదము.

శుభదర్శనండవగు రాముఁడా!

ఈరాత్రియంతయు, నీతాటకావన మండేయుండము; రేపువేకువను, నా

యాశ్రమంబునకుఁబోయెదము. అని, తాత్పర్యము.

విశ్వామిత్రవచః శ్రుత్వా హృష్టో దశరథాత్మజః. ౩౪

ఉవాస రజసిం తత్ర తాటకాయా వసే సుఖమ్

టీక॥ విశ్వామిత్రవచః=విశ్వామిత్రునిమాటను; శ్రుత్వా=విని; దశరథాత్మజః=దశరథునికొడుకైన

రాముఁడు; హృష్టః=సంతసించినవాఁడై; తత్ర=ఆ; తాటకాయాః=

తాటకయొక్క; వసే=అడవియందు; సుఖం=సుఖముగా; రజసిం(అత్యంతసంయోగమందుద్వితీయ)=

రాత్రియంతయు; ఉవాస=ఉండెను.

విశ్వామిత్రుని మాటవిని, రాముండు, సంతసించి, రాత్రియంత

ముందు, సంతసించి, రాత్రియంత

౪౬౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౨౬

య్య, నా తాటకావనంబున, సుఖంబుండెను. అని, తాత్పర్యము.

ము క్తశాపం వనం తచ్చ తస్మిన్నేవ తదాహని. ౩౫
రషణీయం విభభాజ యథా చైత్ర రథం వనమ్

టీక॥ తస్మిన్=ఆ; అహని=ది ప్రకాశించినది.

నమందు; తదైవ=అప్పుడు; తత్= ఆదినమునందప్పుడె, యావనం
ఆ; వనంచ=అడవియొను; ము క్తశా= బునుపద్రవంబులువీడి, చైత్రరథంబు
పం=విడువఁ బడినయుపద్రవముగ నెడు కుబేరుని యుద్ధాన వనంబు
లదై; చైత్రరథం = చైత్రరథమనె నుంబోలె, మనోహరమైయొప్పెను.
డు; వనం యథా=వనమువలె; రమ అని, తాత్పర్యము
ణీయం=మనోహరమై; విభభాజ=

నిహత్య తాం యతుసుతాం స రామః

ప్రశస్యమాన స్సురసిద్ధసం ఘ్నేః

ఉవాస తస్మి స్తునినా సహైవ

ప్రభాతవేశాం పృథివోధ్యమానః. ౩౬౪

టీక॥ సః=ఆ; రామః=రాముఁ దు; పృథివోధ్యమానః=మేలుకొలు
డు; తాం=ఆ; యతుసుతాం=య పఁబడుచున్నవాఁడై; మునినాసహై
తునికూఁతురైనతాటకును; నిహ వ=విశ్వామిత్రునితోఁగూడవే; త
త్య=చంపి; సురసిద్ధసంఘ్నేః=దేవ స్మిన్=ఆయడవి యందు; ఉవాస=
తలయొక్కయుసిద్ధుల యొక్కయు ఉండెను.
సమూహములచేత ; ప్రశస్యమా రామండా తాటకంజంపి, దేవ
నః=కొనియాడఁబడుచున్నవాఁడై; తలచేతనుసిద్ధులచేతనుం గొనియా
ప్రభాతవేశాం = (అత్యంతసం డంబడుచు, విశ్వామిత్రునితోఁగూ
యోగమందుద్వితీయ) వేకువయండ, నావనంబుననుండెను , వేకువ

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౬౫

స ౨౭

కాగా నే, విశ్వామిత్రుని చేమేలుకొలుపబడెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యావే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, షడ్వింశసర్గః.

ఇవి, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ షడ్వింశసర్గఃటీక,
ముగిసినది.

॥

సప్తవింశసర్గప్రారంభః.

అథ తాం రజసి ముష్య విశ్వామిత్రో మహాయశాః
ప్రహస్య రాఘవం వాక్య మువాచ ముధురాక్షరమ్. ౧

టీక ॥ అథ = అటుపిమ్మట;	ములుగల; వాక్యం = మాటను; ఉవా
తాం = ఆ రజసిం = (అత్యంతసం	చ = చెప్పెను,
యోగమందుచ్చిత్తీయ) రాత్రియంత	అంత, నా రాత్రియంతయునచ్చ
యు; ఉష్య = ఉండి; మహాయశాః =	టనుండి, మహాయశుండగు విశ్వామి
గొప్పకీర్తిగల; విశ్వామిత్రః = విశ్వా	త్రుండ, చిఱునవ్వుండజేసి, రాముని
మిత్రుండ; ప్రహస్య = నవ్వి; రాఘ	తోనిట్లని, మధురంబుగాఁబలికెను.
వం = రామునిఁగూర్చి; ముధురాక్ష	అని, తాత్పర్యము.
రం = మనోహరములయినయక్షర	

పరితృప్తో స్థిభద్రంతే రాజపుత్ర మహాయశః

౪౬౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౨౭

ప్రీత్యా పరమయా యుక్తో దదామ్యస్త్రాణి సర్వశః. ౨

టీక॥ మహాయశః = గొప్పకీర్తి గల; రాజపుత్ర = రాజకొమరుడ వైనరాముడా! అహం (అధ్యా హృతము) = నేను; పరితుష్టః = సం తసించినవాడను; అస్మి = అగుచు న్నాను. తే = నీకు; భద్రం = మంగళ ము; అస్తు (అధ్యాహృతము) = అ గుగాక. పరమయా = అధికమైన; ప్రీత్యా = సంతసముతో ; యు	క్తః = కూడినవాడనై; సర్వశః = సాకల్యముగా; అస్త్రాణి = అస్త్ర ములను; దదామి = ఇచ్చెదను. మహాయశుండవగురాముడా! నేను సంతసించితి; నీకు మంగళ మొ దవుగాక; నేను బరమ సంతోషం బునొందితింగావున, నస్తుంబులన న్నింటిని సీకిచ్చెదను. అని, తాత్పర్యము.

దేవాసురగణా న్వాపి సగంధర్వోరగా నపి
యై రమిత్రాః ప్రసహ్య జౌ వశీకృత్య జయిష్యసి. ౩
తాని దివ్యాని భద్రం తే దదామ్యస్త్రాణి సర్వశః

టీక॥ యైః = ఏయస్త్రములచే త; సగంధర్వోరగానపి = గంధర్వుల తోనుడరగులతోనుంగూడినవారలై నను; దేవాసురగణాన్వాపి = దేవత లయొక్కయు రాక్షసులయొక్క యు సమూహంబులనైనను , అమి త్రాః = శత్రువులను; ఆజౌ = యు ద్ధమునందు; ప్రసహ్య = బలాత్కరిం చి; వశీకృత్య = స్వాధీనముచేసికొని, జయిష్యసి = జయింపగలవో ; ది వ్యాని = శ్రేష్ఠములయిన; తాని = ఆ;	అస్త్రాణి = అస్త్రములను; సర్వశః = సాకల్యముగా ; దదామి = ఇచ్చెద ను. తే = నీకు; భద్రం = మంగళము; అస్తు (అధ్యాహృతము) = అగుగా క. దేవతలు, రాక్షసులు, గంధర్వు లునురగులుండేరి యొక్క పెట్టనై త్రివచ్చినను, శత్రువుల, నేయస్త్రం బుల, యుద్ధంబునంజక్కడిచి, జ యింపగలవో; అట్టిదివ్యంబులగున స్త్రంబులనన్నింటిని , నీకొసంగెద

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౬

స ౨౭

ను;నీకునుంగళమొదవుఁగాక. అని, తాత్పర్యము.

దండచక్రం మహాద్వివ్యం తవ దాస్యామి రాఘవ.౪

టీక || రాఘవ=రఘువంశము చక్రమును; దాస్యామి=ఇచ్చెదను.
నఁబుట్టినరాముఁడా! తవ=నీకు;మ రాముఁడా!నీకు, గొప్పదియును
హతే=గొప్పదైన;ద్వివ్యం=శ్రేష్ఠము శ్రేష్ఠంబునగు దండచక్రంబునిచ్చెద
గు; దండచక్రం=దండచక్రమనెడు ను. అని, తాత్పర్యము.

ధర్మచక్రం తతో వీర కాలచక్రం తథైవచ
విష్ణుచక్రం తథా త్యుగ్ర మైంద్రమస్త్రం తథైవచ.౫
వజ్రమస్త్రం నరశ్రేష్ఠ శైవం శూలవరం తథా
అస్త్రం బ్రహ్మశిరశ్చైవ ఐషిక మపి రాఘవ.౬
దదామి తే మహాబాహూ బ్రాహ్మ మస్త్రమనుత్తమమ్

టీక||వీ=పరాక్రమశాలివగు; ను;వజ్రం=వజ్రమనెడు; అస్త్రం=
నరశ్రేష్ఠంపురుషశ్రేష్ఠుడవయిన; అస్త్రమును;తథా=అట్లు;శైవం=
మహాబాహూ=గొప్పచేతులుగల; శివదేవతాకమైన;శూలవరం=శూ
రాఘవ = రాముఁడా! తే=నీకు;త లశ్రేష్ఠమును;బ్రహ్మశిరః=బ్రహ్మశి
తః=అటుపిమ్మట; ధర్మతక్రం=ధ రస్సనెడు; అస్త్రం=చైవ=అస్త్ర
ర్మచక్రమనెడు చక్రమును;తథైవ= మును; ఐషికమపి=ఐషికాస్త్రము
అలాగే;కాలచక్రంచ=కాలచక్రమ ను;అను త్తమం=తనకన్నశ్రేష్ఠమైన
నెడుచక్రమును;త థా= అట్లు;అ దిలేనట్టి;బ్రాహ్మం=బ్రహ్మసంబం
త్యుగ్రం=మిక్కిలిభయంకరమగు;వి ధియగు,అస్త్రం=అస్త్రమును;ద
ష్ణుచక్రం=విష్ణుచక్రమనెడు చక్రము దామి=ఇచ్చెదను.
ను;తథైవ=అట్లే;మైంద్రం=ఇంద్రదే వీరుండవు, పురుషశ్రేష్ఠుండవుమ
వతాకమైన; అస్త్రంచ=అస్త్రము హాబాహుండవగు రాముఁడా!నీకు,

౪౬౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్య సహితము.

సౌతి

ధర్మచక్రంబును గాలచక్రంబును అతి నెడియై స్త్రీంబును ఐహికంబును, బ్ర
భయంకరంబగు విష్ణుచక్రంబును విం హ్యై స్త్రీంబునిచ్చెదను.
ద్రా స్త్రీంబును, వజ్రా స్త్రీంబును అని, తాత్పర్యము.
తైవంబగు శూలంబును బ్రహ్మశిరంబ

గదే ద్వే చైవ కాకుత్స్థస్య మోదకీ శిఖరీ ఉభే. ౭

ప్రదీప్తే నరశార్దూల ప్రయచ్ఛామి నృపాత్మజ

టీక॥ నర శార్దూల = పురుష శ్రేష్ఠాత్మము) = అగదలను; ద్వే చై
ష్ఠ్యం దవై న; నృపాత్మజ = రాచకొ వ = రెంటిని; ప్రయచ్ఛామి = ఇచ్చెద
మరుండవగు; కాకుత్స్థస్య = కకుత్స్థస్య ను.
వంశమునంబుట్టిన రాముడా! మో పురుష శ్రేష్ఠుండవగు రాము
దశీశిఖరీ = మోదకీ, శిఖరీ, యనెడు; డా! మోదకీ, శిఖరీ, యనెడు రెండు
ప్రదీప్తే = చాలఁబ్రకాశించునట్టి; ఉ మంచిగదలున్నవి; ఆగదల రెంటిని నీకి
భే = రెండు; గదే = గదలు; విద్యేతే చ్చెదను. అని, తాత్పర్యము.
(అధ్యాత్మము) = ఉన్నవి. తే (అ

ధర్మపాశ మహం రామ కాలపాశం తథైవచ. ౮

పాశం వారుణ మస్త్రం చ దదామ్య హ మను త్తమమ్

టీక॥ రామ = రాముడా! అ న; పాశం = పాశమును; అస్త్రం
హం = నేను; ధర్మపాశం = ధర్మ పాశమును; తథైవ = అలాగే; కాల
పాశం చ = కాలపాశమును; దదా మి (అధ్యాత్మము) = ఇచ్చెదను.
అను త్తమమ్ = తనకన్న శ్రేష్ఠములేన శంబును వారుణాస్త్రంబునిచ్చెద
ట్టి; వారుణం = వరుణదేవతాకమై ను. అని, తాత్పర్యము.

శ్రీమ ద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౬

స ౨౭

అశనీ ద్వే ప్రయచ్ఛామి శుష్కా ద్దే రఘునందన. ౯
దదామి చాస్త్రం పైనాక మస్త్రం నారాయణం తథా

టీక రఘునందన = రాముఁ డా! శుష్కా ద్దే = శుష్కంబును అద్రీ = యంబున నెడు; అశనీ = పిడుగుల ను; ద్వే = రెంటిని; ప్రయచ్ఛామి = ఇచ్చెదను. పైనాకం = శివ దేవతాక మైన; అస్త్రం = అస్త్రమును; త థా = అట్లు; నారాయణం = నారా	యణదేవతాకమైన; అస్త్రం = అ స్త్రమును; దదామి = ఇచ్చెదను. రాముఁడా! నీకు, శుష్కాశనిని, ఆద్రాశనిని, పైనాకాస్త్రమును, నా రాయణాస్త్రమును, ఇచ్చెదను. అని, తాత్పర్యము.

అగ్నేయ మస్త్రం దయితం శిఖరం నామ నామతః. ౧౦
వాయవ్యం ప్రధనం నామ దదామి చ తవా నఘ

టీక అనఘ = పాపములేనిరా ముఁడా! నామతః = పేరువలన; శిఖ రం నామ = శిఖరమని ప్రసిద్ధమైన; ఆ గ్నేయం = అగ్ని దేవతామగు; ద యితం = (అగ్ని దేవునకు) ప్రియమై న; అస్త్రం = అస్త్రమును; ప్రధనం నామ = ప్రధనమని ప్రసిద్ధమైన; వా యవ్యంచ = వాయు దేవతామయి	నయస్త్రంబును; తవ = నీకు; దదా మి = ఇచ్చెదను. అనఘండవగు రాముఁడా! అ గ్నిదేవునకు బ్రియంబున శిఖరం బనియెడు నాగ్నేయాస్త్రంబును, బ్రధనంబనెడు వాయవాస్త్రంబు ను, నీకిచ్చెదను. అని, తాత్పర్యము.

అస్త్రం హయశిరో నామ క్రౌంచ మస్త్రం తదైవచ. ౧౧
శక్తిర్వాయంచ కాకుత్స్థ దదామి తవ రాఘవ

టీక || కాకుత్స్థ = కకుత్స్థవంశంబునఁబుట్టిన; రాఘవ = రాముఁడా;

హయశిరోనామ = హయశిరస్సనై
 డు; అస్త్రం = అస్త్రమును; తథై
 వ = అలాగే; కాంచం = కాంచము
 నెడు; అస్త్రంచ = అస్త్రమును; శక్తి
 ద్వయంచ = శక్తులయొక్క-జంటను;
 తవ = నీకు; దదామి = ఇచ్చెదను.

రాముడా! హయ శిరస్సనెడి
 యస్త్రంబును, కాంచాస్త్రంబు
 ను, విష్ణుశక్తియురుదగి శక్తియుననె
 డుశక్తుల రెంటిని, నీకిచ్చెదను.
 అని, తాత్పర్యము.

కంకాళం ముసలం ఘోరం కాపాల మధ కంకణమ్. ౧౨
 ధారయం త్యసురా యాని దదా మ్యేతాని సర్వతః

టీక॥ ఘోరం = భయంకరమ
 గు; కంకాళం = కంకాళమనెడు; ము
 సలం = రోకలిని; కాపాలం = కా
 పాలమనెడు ముసలమును; అధ =
 ఇంక; కంకణం = కంకణమును ముసల
 మును; యాని = ఏముసలములను, అ
 సురాః = రాక్షసులు; ధారయంతి =
 ధరింపు చున్నారో; తాని (అధ్యా

హృతము) = ఆ; ఏ తాని = ఈ ముసల
 ములను; సర్వతః = సాకల్యముగా; ద
 దామి = ఇచ్చెదను.
 రాక్షసులు ధరించునట్టి, భయంక
 రమైన, కంకాళము కాపాలముక్కు
 ణము, అను ముసలముల నన్నింటిని
 చ్చెదను. అని, తాత్పర్యము.

వైద్యాధరం మహాస్త్రం చ నందనం నామ నామతః. ౧౩
 అసిరత్నం మహాబాహూ దదామి చ నృపాత్మజ

టీక॥ మహాబాహూ = గొప్ప
 చేతులుగల; నృపాత్మజ = రాచకొ
 మరుడవగు రాముడా; వైద్యాధ
 రం = విద్యాధర దేవతాకమైన, మ
 హాస్త్రంచ = గొప్పయస్త్రమును;
 నామతః = పేరువలన; నందనం నా
 మ = నందనమని పసిద్ధమైన; అసిర
 త్నంచ = శ్రేష్ఠమైనకత్తిని; దదా
 మి = ఇచ్చెదను.
 మహాబాహుండవగు రాముడా!

వైద్యాధరాస్త్రంబును, నందనంబు దను.

నియెడు శ్రేష్ఠంబగు కత్తిని, నీకిచ్చె అని, తాత్పర్యము.

గాంధర్వ మస్త్రం దయితం మానవంనామ నామతః. ౧౪

ప్రస్వాపన ప్రశమనే దద్మి సారంచ రాఘవ

టీక॥ రాఘవ = రాముడా! స్త్రంబును; సారంచ = సూర్యదేవ
గాంధర్వం = గంధర్వదేవతాకమై తాకమగున స్త్రంబును; దద్మి = ఇ
న; దయితం = (గంధర్వులకు) ప్రియ
మగు; నామతః = పేరువలన; మాన
వంనామ = మానవంబుని ప్రసిద్ధమై
న; అస్త్రం = అస్త్రంబును; ప్ర
స్వాపన ప్రశమనే, ప్రస్వాపన = ని
ద్రావృత్తియునట్టియై స్త్రంబును,
సారంచ = శాంతిసేయునట్టియై
దద్మి అని, తాత్పర్యము.

దపణం శోషణం చైవ సంతాపన విలాపనే. ౧౫

మదనం చైవ దుఃఖక్షణం కందపదయితం తథా

మైశాచ మస్త్రం దయితం మోహనం నామ నామతః. ౧౬

ప్రతిచ్ఛ నరశాదూల రాజపుత్ర మహాయశః

టీక॥ నరశార్దూల = పురుషశ్రేష్ఠ శోషణం చైవ = శోషిల్ల జేయునట్టి
మృండవైన; మహాయశః = గొప్పకీ
ర్తిగల; రాజపుత్ర = రాచకొమ
రుడవైన రాముడా! దర్పణం = గ
ర్వింపజేయునట్టి యస్త్రంబును;
నట్టియై స్త్రంబును; తథా = అట్లు;

౪౭౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౨౭

కంధర్వదయితం=మన్మధునకుఁ బ్రేమ పురుష శ్రేష్ఠుండవృ మహాయ
యంబైన; దుర్గరం=ఎదిరింపఁగూడ శుండవగు రాముఁడా! దర్పణముశో
ని; మదనంబైన=మమింపఁజేయునట్టి వణముసంతాపనమువిలాపనముదు
యస్త్రంబును; మైశాచం=పిశాచ ధృవంబును మన్మధునకుఁబ్రేమ
దేవతాకమగు; దయితం=(పిశాచ బునగుమదనము పిశాచదేవతాకం
ములకు)ప్రియమైన; నామతః=పే బగుమోహనము, అనునీయస్త్రంబు
రువలన; మోహనంనామ=మోహ బులం, బ్రతిగ్రహింపుము.
నమనిప్రసిద్ధమైన; అస్త్రం=అస్త్రం ఆని, తాత్పర్యము.
మును; ప్రతిచ్ఛ=గ్రహింపుము.

తామసం నరశాక్షుల సౌమనంచ మహాబలం. ౧౭
సంవర్ధంబైన దుర్ధవం మౌసలంచ నృపాత్మజ
సత్యమస్త్రం మహాబాహు తథా మాయాధరం పరమగి
ఘోరం తేజఃప్రభం నామ పరతేజోపకషణమ్
సౌమ్యాస్త్రం శిశిరం నామ త్వష్టరస్త్రం సుదామనమ్. ౧౮
చారుణంచ భగస్యాపి శితేషు మధ మానవమ్

టీక॥ నరశాక్షుల=పురుషశ్రేష్ఠుండవైన; మహాబలం=గొప్పబలముగల; నృపాత్మజ=రాచకొమరుడవగు రాముఁడా! తామసం=తామసమనెడియస్త్రంబును; సౌమనంచ=సౌమనమనెడి యస్త్రంబును; సంవర్ధంబైన=సంవర్ధమునెడియస్త్రంబును; దుర్ధవం=ఎదిరింపఁగూడని; మౌసలంచ=మౌసలమును నస్త్రంబును; సత్యం=సత్యమనె
డు; అస్త్రం=అస్త్రమును; తథా=అట్లు; పరం=ఉత్కృష్టమైన మాయాధరం=మాయాధరమనెడునస్త్రంబును; ఘోరం=భయంకరమైన; పరతేజోపకషణం, పర=శత్రువులయొక్క, తేజః=పరాక్రమముయొక్క, అపకషణం=హింసగొట్టునదియనగు; తేజఃప్రభంనామ=

తేజఃప్రభమనునస్త్రంబును; శిశిరం
నామ = శిశిరమనిప్రసిద్ధమైన; సా
మ్యాస్త్రం = చంద్రదేవతాకమయి
న యస్త్రంబును; సుదామనం =
సుదామనమనెడు; త్వష్టః = త్వ
ష్టయొక్క; అస్త్రం = అస్త్రము
ను; దారుణం = భయంకరమైన;
భగన్య = భగనియొక్క; శితేషం
చాపి = తీక్షణమైనబాణమును, అ
స్త్రముననుట; అధఃపాతః = మాన
వం = మానవాస్త్రంబును; ప్రతిచ్ఛ
(అధ్యాహృతము) = గ్రహింపు

ము.

పురుషశ్రేష్ఠుండవుమహాబలుండ
వుమహాబాహుండవునగు రాముం
డా! తామసము, సామనము, సంవర్ధ
ము, దుర్ధృష్టంబగుమానసము, స
త్యము, మాయాధరము, శత్రువులతే
జస్సును బోగొట్టునట్టితేజఃప్రభం
బు, చంద్రదేవతాకమగుశిశిరము,
త్వష్ట దేవతాకమగు సుదామన
ము, దారుణంబగుభగాస్త్రంబును,
మానవంబుననునీయస్త్రంబులఁబ్ర
తిగ్రహింపుము. అని, తాత్పర్యము.

ఏతాన్ రామ మహాబాహూ కామరూపాన్ మహాబలాన్. ౨౦
గృహాణ పరమోదారాన్ త్రిప్రమేవ నృపాత్మజ

టీక || నృపాత్మజ = రావకొమ లిసికొనుము.

రుండవైన; మహాబాహూ = గొప్ప
చేతులుగల; రామ = రాముండా;
కామరూపాన్ = ఇచ్ఛార్థీనమగు
రూపము గలవియును; మహా బ
లాన్ = గొప్పబలము గలవియును;
పరమోదారాన్ = మిక్కిలి యతి
శయించి యున్నవియు నగు; ఏ
తాన్ = ఈయస్త్రములను; త్రిప్ర
మేవ = శీఘ్రముగనే; గృహాణ = తె

రాజపుత్రుండవుమహాబాహుం
డవునగు రాముండా! తమకువల
యునట్టిరూపముధరింపఁగలిగి, మ
హాబలంబులై, యన్నిటినిఅతిశయిం
చియుండు, నీయస్త్రంబుల, శీఘ్ర
ముగాఁడెలిసికొనుము. అని, విశ్వా
మిత్రుండురామునకుఁజెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

౪౪౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౨౭

స్థితస్తు ప్రాజ్ఞుభో భూత్వా శుచి ర్మునివర స్తదా. ౨౦
దదౌ రామాయ సుప్రీతో మంత్ర గ్రామ మను త్తమమ్

టీక॥ తదా=అప్పుడు; మునివ రః=మునిశ్రేష్ఠుండగు విశ్వామిత్రు డు; సుప్రీతః = సంతసించిన వా డై; శుచిః = పరిశుద్ధుడై; ప్రాజ్ఞు భిః = తూర్పుమొగముగలవాండు గా; భూత్వా=అయి; స్థితస్తు=నిలి చినవాడై; రామాయ= రాముని కొఱకు; అను త్తమం= తనకన్నశ్రే ష్ఠములేనట్టి; మంత్ర గ్రామం=మంత్ర	ములయొక్క సమాహమును; ద దౌ=ఇచ్చెను. అప్పుడు, మునిశ్రేష్ఠుండగు విశ్వా మిత్రుండు, సంతసించి, పరిశుద్ధుం డై, తూర్పుమొగముగానిలిచి, శ్రే ష్ఠంబులగు నాయుత్త్రమంత్రంబుల నన్నిటిని, రామున, కుపదేశించెను. అని, తాత్పర్యము.

సర్వసంగ హణం యేషాం దైవతైరపి దుర్లభమ్. ౨౧
తాన్యస్త్రాణి తదా విప్రో రాఘవాయ న్యవేదయత్

టీక॥ తదా=అప్పుడు; యే షాం=ఏయ స్త్రీములయొక్క; స ర్వసంగహణం, సర్వ=సాకల్యము చేత, సంగహణం=తెలిసికొనుట; దైవతైరపి=దేవతలచేతను; దుల= భం=సౌందర్యగూడనిదో; తాని=అ ట్టి; అస్త్రాణి= అస్త్రములను; వి ప్రః = బ్రాహ్మణుండగు విశ్వామి	త్రుండు; రాఘవాయ=రామునకొ ఱకు; న్యవేదయత్=తెలిపెను. ఏయస్త్రంబుల నన్నింటిని దెలి సికొనుట దేవతలకునశక్యమో, ఆ యస్త్రంబులనన్నింటిని, అప్పుడు, విశ్వామిత్రుండు, రామునకుఁజెప్పె ను. అని, తాత్పర్యము.

జపతస్తు మునే స్తస్య విశ్వామిత్రస్య ధీమతః. ౨౩

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౭౫

స ౨౭

ఉపతస్థు మహాహర్షాణి సర్వాణ్యస్త్రాణి రాఘవమ్

టీక॥ ధీమతః=బుద్ధిశాలియగు; నవి.

తస్య=ఆ; మునేః=బ్రహ్మనుసం	బుద్ధిమంతుండగు నా విశ్వామి
ధానముసేయువాడైన; విశ్వామి	త్రమహాముని, యయ్యత్త్రములరా
తస్య=విశ్వామిత్రుండు; జపతస్తు=	మునకు వశ్యములుగాఁ జేయుటకు
జపించుచుండఁగానే; మహార్హాణి=	కొంతజపముసేయఁగానే, శ్రేష్ఠ
శ్రేష్ఠములైన; అస్త్రాణి=అస్త్రము	ములైన యస్త్రములన్నియు, రా
లు; సర్వాణి=అన్నియును; రాఘ	మునిసేవించినవి.
వం=రాముని; ఉపతస్థుః=సేవించి	అని, తాత్పర్యము.

ఊచుశ్చ ముచితా స్సర్వే రామం ప్రాంజలయ స్తదా. ౨౪
ఇమే స్త పరమో దారాః కింకరా స్తవ రాఘవ

టీక॥ తదా=అప్పుడు; సర్వే=	రాః=పరిచారకులము; స్త=అయి
అస్త్రదేవతలందఱును; ముచితాః=	తిమి; ఇతి(అధ్యాహృతము)=అ
సంత సించిన వారలై; ప్రాంజల	నిఁఊచుశ్చ=చెప్పిరి.
యః = మంచిచేమోడ్పుగలవార	అయస్త్రదేవతలందఱును, సం
లై; రామం= రామునిఁగూచి;	తసించి, చేతులుమొగిచ్చి, “రాముఁ
“రాఘవ=రాముఁడా! పరమోదా	డా! సర్వాతిశాయులమగుమేము, నీ
రాః = మిక్కిలియతిశయించిన;	కుఁబరిచారకులమైతి”మనీ, రాము
ఇమే=ఈ; వయం (అధ్యాహృత	నితోఁజెప్పిరి.
ము) = మేము; తవ=నీకు; కింక	అని, తాత్పర్యము.

ప్రతిగృహ్య చ కాకుత్స్థస్సమాలభ్య చ పాణినా. ౨౫
మానసా మే భవిష్యత్స్వ మితి తా నభ్యుచోదయత్

౪౭౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౨౭

టీక॥ కాకుత్స్థస్థి = కకుత్స్థస్థవం లను; అభ్యుచోదయతే = ఆజ్ఞాపించె
శమునందుంబుట్టిన రాముండు; స్రుతి ను.
గృహ్య = స్వీకరించియు; పాణి రాముండు, ఆయత్రోదేవతలు
నా = చేతిచేత; సమాలభ్యచ = సేయు సేవంబ్రతిగహించి, వారల
తాకియు; మే = నాయొక్క మాన హస్తంబున సంస్పృశించి, “నామన
సాః = మనస్సుననుసరించువారలు స్సుననుసరించుచునుండుండు” అని,
గాఃభవిష్యద్ధ్వం = అగుదురు గాక, వారలకాజ్ఞాపించెను.
ఇతి = అని; తా = ఆయత్రోదేవత అని, తాత్పర్యము.

తతః ప్రీతమనా రామో విశ్వామిత్రం మహామనిష్ఠమ్. ౨౬
అభివాద్య మహాతేజా గమనాయోస చక్ర మే

టీక॥ తతః = అటుపిమ్మట; మ నాయ = పోవుటకొఱకు; ఉపచక్ర
హాతేజాః = అధికమైన ప్రభావము మే = ఆరంభించెను.
గల; రామః = రాముండు; ప్రీతమ అంత, మహాతేజుండగు రాముం
నాః = సంతసించిన మనస్సుగలవాఁ డు, సంతసించి, విశ్వామిత్రమహాఘ్ను
డై; మహామనిష్ఠః = పూజ్యుడైన ముని నికినమస్కరించి, పయనమగుటకు,
యగు; విశ్వామిత్రం = విశ్వామిత్రు యత్నించెను. అని, తాత్పర్యము.
ని; అభివాద్య = నమస్కరించి; గమ

ఇత్యాషేః, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికాన్యే,

బాలకాండే, సప్తవింశస్సర్గః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థ చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర,

వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండసప్త వింశస్సర్గటిక,

ముగిసినది.

(౨౨)

అష్టావింశసర్గప్రారంభః.

ప్రతిగృహ్య తతో స్త్రాణి ప్రహృష్టవదన శ్శుచిః
గచ్ఛన్నేవచ కాకుత్స్థో విశ్వామిత్ర మధాబ్రవీత్. ౧

టీక॥ తతః = అంతట; కాకుత్స్థః = రాముండు; అస్త్రాణి = అస్త్రములను; ప్రతిగృహ్య = స్వీకరించి; ప్రహృష్టవదనః = మిక్కిలి సంతసించినముఖముగలవాడై; శుచిః = పరిశుద్ధుడై; అథ = అటుపిమ్మట; గచ్ఛన్నేవచ = (భవిష్యదర్థమందులట్) పోవోవువాడైయే; విశ్వామిత్రం = విశ్వామిత్రునిఁగూర్చి; అబ్రవీత్ = పలికెను. అంత, రాముండు, అస్త్రంబులఁ బ్రతిగ్రహించి, సంతోషంబునొంది, పరిశుద్ధుడై, పయనముకాఁబోవుచు, విశ్వామిత్రునితో, నిట్లని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

గృహీతాస్త్రాస్త్రాస్త్రా భగవత్ దురాధర్ష స్సరైరపి
అస్త్రాణాం త్వహ మిచ్ఛామి సంహరం మునిపుంగవ. ౨

టీక॥ భగవత్ = మాహాత్మ్య అస్త్రాణాం = అస్త్రములయొక్క; ముగల; మునిపుంగవ = మునిశ్రేష్ఠుఁడైనవిశ్వామిత్రుఁడా! అహం = నేను; గృహీతాస్త్రాస్త్రాస్త్రా = గృహీత = తెలిసికొనఁబడిన, అస్త్రాస్త్రా = అస్త్రములుగలవాడనై; సరైరపి = దేవతలచేతను; దురాధర్షః = ఎదిరింపఁగూడనివాడనుగా; అస్మి = అయితిని. అస్త్రాణాం = అస్త్రములయొక్క; సంహరంతు = ఉపసంహరమునుమాత్రము; ఇచ్ఛామి = కోరుచున్నాను. భగవంతుడవు మునిశ్రేష్ఠుడవగువిశ్వామిత్రుఁడా! నేను, అస్త్రంబులఁ దెలిసికొనినందున, దేవతలకు నెదిరింపఁగూడని వాడనైతిని; తాము, అస్త్రములప్రయోగమును

౪౭౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౨౮

మాత్రమునాకుపదేశించితిరి; ఇప్పు రెదను. అని, రాముండుచెప్పెను.
డు, ఉపసంహరిమునుపదేశింపఁగో అని, తాత్పర్యము.

వీవం బ్రవతి కాకుఁ డ్దే విశ్వామిత్రో మహామునిః
సంహారం వ్యాజహారాధ ధృతిమాన్ సువ్రత శ్శుచిః. ౩

టీక॥ కాకుఁ డ్దే = రాముండు; వీవం = మిత్రుండు; సంహారం = ఉపసంహరి
ఇట్లు; బ్రవతి = చెప్పుచుండఁగా; అ మునుఁ వ్యాజహరి = చెప్పెను.
ధ = పిమ్మట; ధృతిమాన్ = సంతోష రాముండిట్లుడుగఁగానే, సంతో
ముగలవాఁడును, లేక, జ్ఞాపకశక్తిగ వంబునొంది, గొప్పవ్రతములనాచ
లవాఁడును; సువ్రతః = మంచివ్రతము రించిపరిశుద్ధుండైయున్న, విశ్వామి
లుగలవాఁడును; శుచిః = పరిశుద్ధుఁ త్రీ మహాముని, యుపసంహరిమం
డును; మహామునిః = పూజ్యుఁడైన త్రీంబుల, రామునకుఁ జెప్పెను.
మునియునగు; విశ్వామిత్రః = విశ్వా అని, తాత్పర్యము.

సత్యవంతం సత్యకీర్తిం ధృష్టం రభస మేవచ
ప్రతిహరితరంనామ పరాజ్ఞుః మహాజ్ఞుః. ౪
లక్షౌ విషమా చైవ దృఢాభ సునాభకౌ
దశాక్ష శతవక్త్రావ దశశేషశతోదరా. ౫

పత్తనాభ మహానాభౌ దుందునాభ సునాభకౌ
జ్యోతిషం కృశనం చైవ నైరాశ్య విమలావుభౌ. ౬
యోగంధర హరిద్రౌచ దైత్యప్రశమనౌ తథా
సార్చిమాణీ ధృతి మాణీ వృత్తిమాన్ రుచిరస్తథా. ౭
పితృసౌమనసం చైవ విధూత మకరా వుభౌ
కరవీరకరం చైవ ధనధాన్యౌచ రాఘవ. ౮

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౭౯

స ౨౮

కామరూపం కామరుచిం మోహ మావరణం తథా
జృంభకం సర్వనాభంచ సంతాన వరణోతథా. ౯
భృశాశ్వ తనయాః రామ భాస్వరా న్కామరూపిణః
ప్రతీచ్ఛ మమ భద్రంతే పాత్రభూతోసి రాఘవ. ౧౦

టీక॥ రాఘవ = రఘువంశము దరమనెడుదానిని; పద్మనాభమహా
నందుఁబుట్టిన; రామ=రామఁడా; నాభౌ, పద్మనాభ=పద్మనాభమ
సత్యవంతం= సత్యవంతమనుదాని నుదానిని, మహానాభౌ=మహానా
ని; సత్యకీర్తిం = సత్యకీర్తయి భమనుదానిని;దుందునాభసునాభ
నుదానిని; ధృష్టం = ధృష్టమను కా, దుందునాభ=దుందునాభమ
దానిని; రభసమేవచ= రభసమను సుదానిని;సునాభకౌ=సునాభకమ
దానిని; ప్రతిహారతరం నామ = నుదానిని;జ్యోతిషం=జ్యోతిషమనె
ప్రతిహారతరమని ప్రసిద్ధమైన దాని డుదానిని; కృశనంచైవ=కృశనమ
ని;పరాఙ్ముఖం=పరాఙ్ముఖమనుదా నెడు దానిని; నైరాశ్య విమలౌ,
నిని; అవాఙ్ముఖం=అవాఙ్ముఖమను నైరాశ్య=నై రాశ్యము, విమలౌ=
దానిని; లతౌక్షవిషమాచైవ,లతౌ విమలముననుపేర్లుగల;ఉభౌ=రెం
క్ష=లతౌక్షమనుదానిని, విషమాచై టిని;యోగంధరహరిద్రౌచ, యో
వ=విషమమనుదానిని; దృఢనాభసు గంధర= యోగంధరమనుదానిని,
నాభకౌ, దృఢనాభ=దృఢనాభమ హరిద్రౌచ= హరిద్ర మనుదాని
నెడుదానిని, సునాభకౌ=సునాభ ని;తథా=అట్లు; దైత్యప్రశమనౌ,
మనుదానిని;దశాక్షశతవక్త్రౌచ,ద దైత్య=దై త్యమనుదానిని, ప్ర శమ
శాక్ష = దశాక్షమనుదానిని,శతవ నౌ = ప్రశమనమనుదానిని;సార్చి
క్తౌచ=శతవక్త్రమనుదానిని; దశ ర్చాలి= (ద్వితీయార్థమందుప్రథమ,
శీషశతోదరౌ, దశశీషశ=దశశీ ఇట్లు త్తరస్థలంబులందును.) సార్చి
షశమను దానిని, శతోదరౌ=శతో ర్చాలియనుదానిని; ధృతిః=ధృతియ

౪౦౦ ప్రతిపదాంధ్రటికాతాత్పర్యసహితము.

సౌర

నుదానిని; మాలీ=మాలియునుదా
నిని; వృత్తిమాన్=వృత్తిమంతమును
దానిని; తథా=అట్లు; రుచిరః=రుచి
రమునుదానిని; పితృసౌమనసం చై
వ=పితృసౌమనసమనెడుదానిని; వి
ధూతమకరౌ=విధూతమునుమకర
ముననుపేర్చుగలఁడభౌ=రెంటిని; క
రవీరకరంచైవ=కరవీరకరమనెడు
దానిని; ధనధాన్యచ, ధన=ధనమ
నుదానిని, ధాన్యచ=ధాన్యమును
దానిని; కామరూపం=కామరూప
మునుదానిని; కామరుచిం=కామరు
చియునుదానిని; మోహం=మో
హమునుదానిని; తథా=అట్లు;
ఆవరణం=ఆవరణమునుదా
నిని; జృంభకం=జృంభకమునుదాని
ని; సర్వనాభంచ=సర్వనాభమును
దానిని; తథా=అట్లు; సంతానవ
రణౌ, సంతాన=సంతానమునుదా
నిని, వరణౌ=వరణమునుదానిని; భా
స్వరాన్=ప్రకాశించునవియును;
కామరూపిణి=ఇచ్ఛార్థీనమగురూ
పముగలవియు నగుఁభృశాశ్వతన
యాన్=భృశాశ్వనికొడుకులైన;
వీతాన్=(అధ్యాహృతము) ఈ
యుపసంహారములను; మమ=

(పంచమ్యధఃమందుషష్ఠి) నావ
లన; ప్రతీచ్ఛ=ప్రతిగ్రహింపు
ము. తే=నీకు; భద్రం=మంగ
ళము; అస్తు=(అధ్యాహృతము)
అగుఁగాక. రాఘవ=రాముఁ
డా! పాత్రభూతః=దానమున
కుండగినవాఁడవు; అసి=అయితివి.

రాముడా! సత్యవంతమును,
సత్యకీర్తిని, ధృష్టమును, రభసము
ను, బ్రతిహారతరంబును, బరాజ్ఞు
ఖంబును, అవాజ్ఞుఖంబును, ల
క్షౌత్తమును, విషమమును, దృఢ
నాభమును, సునాభమును, దశా
క్షమును, శతవక్త్రమును, శశశీ
షణ్మును, శతోదరమును, పద్మనా
భమును, మహానాభమును, దులద
నాభమును, సునాభకమును, జ్యోతి
షమును, కృశనమును, నైరాశ్యము
ను, విమలమును, యోగంధరమును,
హరిద్రమును, చైత్ర్యమును, ప్రశ
మనమును, సాచిమాళిని, ధృతి
ని, మాలిని, వృత్తిమంతమును, రు
చిరమును, చిత్తసౌమనసమును, వి
ధూతమును, మకరమును, కరవీరకర
మును, ధనమును, ధాన్యమును, కా
మరూపమును, కామరుచిని, మో

హమును, అవరణమును, జ్వంభక మును, సర్వనాభమును, సంతాన మును, వరణమును, కామరూపులై ప్రకాశించునట్టి, భృశాశ్వునికొడు కులైన, యీయుపసంహరముల, నిచ్చెదను; ప్రతిగ్రహింపుము; నీకు మంగళ మొదవుఁగాక; నీవునాకుఁ బాత్రభూతుఁడవైతివి. అని, విశ్వా మిత్రుఁడను, రామునకుఁజేప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

బాధ మిత్యేవ కామత్థస్యః ప్రహృష్టే నాంతరాత్మనా

టీక॥ కామత్థస్యః = రాముఁడు; ము) = ప్రతిగ్రహించెదను. ప్రహృష్టేన = సంతసించిన; అంత రాత్మనా = మనస్సుతో; బాధమే అనిచెప్పి, యామంత్రంబులు, బ్రతిగ వ = మంచిదే; ఇతి = అని; ఉక్త్వా = హించెను. చెప్పి పత్యజగ్రాహ (అధ్యాహృతము) అని, తాత్పర్యము.

దివ్యభాస్వరదేహః శ్చ మూర్తిమంత స్సుఖప్రదాః. ౧౧
కేచి దంగారసదృశాః కేచి ధూమోపమా స్తథా
చంద్రార్క సదృశాః కేచి త్రృహ్వంజలిపుటా స్తథా. ౧౨
రామం ప్రాంజలయో భూత్వా బ్రువత్ మధురభాషిణః
ఇమే స్త నరశాక్షుల శాధి కిం కరవామ తే. ౧౩

టీక॥ దివ్యభాస్వరదేహః శ్చ, ది వ్య = శ్రేష్ఠములైన, భాస్వర = ప్రకా శించునట్టి, దేహః శ్చ = దేహముగల వారును; మూర్తిమంతః = ఆకార ములుగలవారును; సుఖప్రదాః = సు ఖమునిచ్చువారును; కేచిత్ = కొంద టు; అంగారసదృశాః, అంగార = నిప్పుతో, సదృశాః = సమానులైన వారును, తథా = అట్లు; కేచిత్ = కొంద టు; ధూమోపమాః, ధూ మ = పొగతో, ఉపమాః = సరివచ్చు వారును; కేచిత్ = కొంద టు; చం ద్రార్క సదృశాః, చంద్రార్క = చంద్ర సూర్యులతో, సదృశాః = స మానులైనవారును; తథా = అట్లు; కేచిత్ (అధ్యాహృతము) = కొంద

౪౮౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౨౮

ఋ;ప్రహ్వంజలిపుటాః, ప్రహ్వ=న	వక=చెప్పి.
ప్రములైన, అంజలిపుటాః=దొప్ప	దివ్యంబులును దేదీప్యమానంబు
లవంటిచేమోడ్పులుగలవారునైన;	లునునగుదేహములుగల్గి, మూర్తి
తే(అధ్యాహృతము)=ఆమంత్రదే	మంతులై, సుఖప్రదాతలై యుండు,
వతలు; పాంజలయః = మంచిచే	నామంత్రాధిష్ఠానదేవతలందఱును,
మోడ్పుగలవారలు; భూత్వా=అ	గొందఱు, నిష్ప్రవంటివారును, గొం
యి; మధురబాషిణః=మనోహరము	దఱుపొగవలెనుండు వారును, గొం
గామాటలాడువారలై; రామం=	దఱుచంద్రసూర్యులకు సరివచ్చువా
రామునిగూర్చి; సరశాదూకల=	రును, గొందఱునప్రములైనచేమో
పురుషశ్రేష్ఠుడవైనరాముడా! ఇ	డ్పులుగలవారునుంగావచ్చి, చేతు
మే = ఈ;వయం(అధ్యాహృత	లుమొగిడ్చి, “పురుష శ్రేష్ఠుడవైన
ము)=మేము;స్త = ఉన్నాము;శా	రాముడా! ఇదిగోయున్నాము; ఆ
ధి=ఆజ్ఞాపింపుము; తే=నీకు;కిం=	జ్ఞాపింపుము; నీకేమిసేయవలయు
చేనిని;కరవామ=చేయుదుము; ఇతి	ను” అని, రామునితో, మధురంబు
(అధ్యాహృతము) = అని;అయి	గాఁ, జెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.

మానసాః కార్యకాలేషు సాహాయ్యం మే కరిష్యథ
గమ్యతా మితి తా నాహ యథేష్టం రఘునందనః. ౧౪

టీక॥ రఘునందనః = రాము	రు. యథేష్టం=మీయిష్టమున్నట్లు;
డు; “యూయం (అధ్యాహృత	యష్క్వాభిః(అధ్యాహృతము)=మీ
ము)=మీరలు; కార్యకాలేషు=కా	చేత; గమ్యతాం=పోఁబడుఁగాక.
ర్యముగల్గుకాలములయందు; మాన	ఇతి=అని; తా=వారలంగూర్చి;
సాః= నామనస్సుననుసరించువార	ఆహ= (భూతార్థమందులట్)చె
లై; మే=నాకు; సాహాయ్యం=తో	ప్పెను.
చుపాటును;కరిష్యథ=చేయఁగల	“మీరలు, కార్యముగల్గినపుడు,

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౨౩

స ౨౮

నేనుదలచినప్పుడు, వచ్చి, నాకుసా
హాయ్యము సేయుడు; ఇప్పుడు, య
ధేష్టుము గాఁబొందు.” అని, రాముఁ

డు, ఆమంత్రాధిష్ఠాన దేవతలతోఁజె
ప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

అథ తే రామ మామంత్ర్య కృత్వాచాపి ప్రదక్షిణమ్
ఏవ మస్త్రీతి కాకుత్స్థ ముక్త్యా జగ్తు ర్యధాగతమ్. ౧౫

టీక॥ అథ=అటుపిమ్మట; తే=
ఆదేవతలు; కాకుత్స్థం=కకుత్స్థున
శంబునఁబుట్టిన; రామం=రాముని;
ఆమంత్ర్య=వీడుకొని; ప్రదక్షిణం
చాపి=ప్రదక్షిణమును; కృత్వా=చే
సి; ఏక్సం=ఇట్లు, అస్తు=అగుఁగాక;
ఇతి=అని; ఉక్త్యా=చెప్పి; యధాగ

తం=వచ్చినట్లు; జగ్తుః=పోయిరి.
అంత, నామంత్రాధిష్ఠాన దేవత
లు, రాముని వీడుకొని ప్రదక్షిణం
చి, “ఈప్రకారమే యగుఁగాక”
యనిచెప్పి, వచ్చినట్లు, వెల్లిరి.
అని, తాత్పర్యము.

సచ తాఽ రాఘవో జ్ఞాత్వా విశ్వామిత్రం మహామునిమ్
గచ్ఛన్నే వాధ మధురం శ్లఙ్ఘ్యం వచన మబ్రవీత్. ౧౬

టీక॥ సః=ఆ; రాఘవశ్చ=రా
ముఁడును; తాఽ=అయినసంహార
మంత్రములను; జ్ఞాత్వా = తెలిసి
కొని; అథ=పిమ్మట; గచ్ఛన్నేవ=
పోవుచునే; మహామునిః=పూజ్యుఁ
డైనమునియగు; విశ్వామిత్రం=వి
శ్వామిత్రునిగూర్చి; మధురం=మ
నోహరమైనదియును; శ్లఙ్ఘ్యం=సప్త

మైనదియునగు; వచనం=వాక్యము
న; అబ్రవీత్=పలికెను.
ఆరాముండును, ఉప సంహార
మంత్రంబుల నెఱింగి, దారినడుచు
చు, మనోహరంబును సప్తంబునగు
నాకమాటచెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

౪౪౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౨౮

కి స్నేహిత స్నేహ సంకాశం పర్వతస్యా విసూరతః
వృక్షషండ మితో భాతి సరం కాతూహలం హి మే. ౧౭
దర్శనీయం మృగాకీర్ణం మనోరమ మతీవ చ
నానాప్రకారై శ్శకునై వల్లనాదై రలంకృతమ్. ౧౮

టీక॥ ఇతః = ఇక్కడః పర్వత స్య = పర్వతము నకు; అవిసూరతః = కొంచెముదూరమునందు; మేఘసం కాశం = మేఘముతో సమానమైనది యును; దర్శనీయం = చూడదగినది యును; మృగాకీర్ణం, మృగ = జింకల చే, ఆకీర్ణం = వ్యాపింపబడినది యును; అతీవ = మిక్కిలి; మనోరమం చ = మనోహరమైనదియును, నానా ప్రకారైః = పలుదెలుగులైన; వ ల్లనాదైః, వల్ల = మనోహరమైన, నాదైః = స్వనిగల; శకునైః = పక్షుల చేత; అలంకృతం = అలంకరింపబడి నదియునగు; వృక్షషండం, వృక్ష = మాకులయొక్క, షండం = సమా	హము; భాతి = ప్రకాశించునది. ఏ తత్ = ఇది; కిన్ను = ఏది? మే = నాకు; సరం = అధికమయిన; కాతూహలం హి = కోరికగదా! ఇచ్చట, పర్వతమునకుగొంచె ముదూరములో, మేఘమువలెదట్టు మై, దర్శనీయంబై, మృగముగల్గి, మనోహరంబై, మనోహరముగా ధ్వనించు నానావిధంబులగుపక్షుల చే నలంకృతంబైయున్న, నొక్క-వ నము ప్రకాశించుచున్నది, ఈవన మేడి? నాకుజూలగోగ్గె యు న్నదిగావునఁజెప్పవలయును. అని, తాత్పర్యము.

నిస్సృతాస్త్ర మునిశ్రేష్ఠ కాంతారా ద్రోమహర్షణాత్

టీక॥ మునిశ్రేష్ఠ = మునులలో మేటివైన విశ్వామిత్రుఁడా! రోమ చునట్టి; కాంతారాత్ = అడవి	హర్షణాత్ = గగుర్పాటుగల్గిం చునట్టి; కాంతారాత్ = అడవి

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౮౫

స ౨౮

నుండి; నిస్సృతాఃస్త్ర=బయలుపెడ
లినాముగదా!

మనిశ్రేష్ఠుండవగు విశ్వామి
తుఁడా! భయంకరమగుటచేగగు

ర్పాటుగల్గించునట్టి యాతాటకావ
నమునుదాఁటితిమిగదా!

అని, తాత్పర్యము.

అసయా త్వ వగచ్ఛామి దేశస్య సుఖవత్తయా. ౧౯

సర్వం మే శంస భగవత్ కస్యా శ్రమపదం త్విదమ్

టీక|| దేశస్య=ప్రదేశమందు; సర్వం=అంతను; మే=నాకు; శం
అసయా=ఈ; సుఖవత్తయాతు=స=చెప్పుము.

సుఖముగల్గియుండుటచేత మాత్ర ఈప్రదేశమందు, భయములేక
ము; ఇదం=దీనిని; ఆశ్రమపదంతు=సుఖముగానుండుటచే నిది ఋష్యా

ఆశ్రమస్థానమునుగామాత్రము; అ శ్రమమనిమాత్రము తెలిసి కొంటి

వగచ్ఛామి = తెలిసికొనుచున్నా ని; ఈయాశ్రమమెవ్వనిది? దీనినా
ను కస్య=ఎవ్వనిది; భగవత్=మూలాగ్రముగా నాకుఁ జెప్పు

మాహాత్మ్యముగలవిశ్వామితుఁడా! ము. అని, తాత్పర్యము.

సంపాప్తా యత్ర తే పాపా బ్రహ్మఘ్నా దుష్టచారిణః. ౨౦

తవ యజ్ఞస్య విఘ్నాయ దురాత్మానో మహామునే

భగవత్ తస్య కోదేశ స్సా యత్ర తవ యజ్ఞికి. ౨౧

రక్షితవ్యా క్రియా బ్రహ్మ న్తయా వధ్యాశ్చ రాక్షసాః

టీక || మహామునే=పూజ్యుడై గలవారును; బ్రహ్మఘ్నా=బ్రా
నమునివగువిశ్వామితుఁడా! తవ=హ్మణులంజంపువారును; దుష్టచా

నీయొక్క; యజ్ఞస్య=యాగమున రిణః = దుష్టముగానడుచువారున

కు, విఘ్నాయ=అంతరాయముకొ గు; తే = ఆమారీఁడుమొదలగు
అకు; దురాత్మానః=దుష్టస్వభావ రాక్షసులు; యత్ర = ఏయాశ్రమ

ముగలవారును; పాపాః=పాపము మందు; సంపాప్తాః=వచ్చినవా

౪౮౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౨౮

రలు, భవంతి (అధ్యాహృతము) అ
గుచున్నారో; బ్రహ్మక=బ్రాహ్మ
ణుడవైనవిశ్వామిత్రుడా! తవ=నీ
యొక్క; యాజ్ఞికీ=యజ్ఞసంబంధి
యగు; సా=ఆ; క్రియా=కర్తృము;
మయా=నాచేత; యత్ర=ఏయా
శ్రమమందు; రక్షితవ్యా=రక్షింపఁ
బడవననినదో; రాక్షసాశ్చ=మారీ
చుండుమొదలగు రాక్షసులును; వ
ధ్యాః = చంపఁదగినవారలో; భ
గవక్= మాహాత్మ్యముగలవిశ్వా
మిత్రుడా! తస్య=ఆయాశ్రమము

యొక్క; దేశః=స్థానము; కః=ఏది?
మునిశ్రేష్ఠుండవు భగవంతుం
డవునగువిశ్వామిత్రుడా! ఏయాశ్ర
మమందు, నీవు సేయుయాగమునకు
విఘ్నముగావించుటకై, దురాత్ము
లును, చాపస్వభావులును, బ్రహ్మ
ఘాతుకులును, దుష్టాచారముగల
వారునగు రాక్షసులు వత్తురో; ఏ
చ్చట, నేనారాక్షసులంజంపినీయా
గకార్యమునురక్షింపవలయునో; ఆ
యాశ్రమమెచ్చటనున్నది?
అని, తాత్పర్యము.

ఏతత్సర్వం మునిశ్రేష్ఠ శ్రోతుమిచ్ఛామ్యహం ప్రభో. ౨౩

టీక || ప్రభో=సమర్థుడవగు;
మునిశ్రేష్ఠ=మునులలో మేటివైన
విశ్వామిత్రుడా! అహం=నేను;
ఏతత్=దీనిని; సర్వం=అంతను; శ్రో
తుం=వినుటకు; ఇచ్ఛామి=కోరుచు
న్నాను.

మునిశ్రేష్ఠుండవు బ్రాహ్మణ
గు విశ్వామిత్రుడా! దీనినంతయు
వినఁగోరెదను. అని, రాముండు వి
శ్వామిత్రునితోఁజెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
చాలకాండే, అష్టావింశస్సగః.
ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థపరిక్రమాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౦

స ౨౯

వ్యాఖ్యానమునందు, బాలకాండాష్టావింశత్యర్థ టీక,
ముగిసినది.

ॐ

ఏకోనశ్రింశసర్గప్రారంభః.

అథ తస్య ప్రమేయస్య తద్వనం పరిపృచ్ఛతః
విశ్వామిత్రో మహాతేజా వ్యాఖ్యాతు ముపచక్రమే. ౧

టీక॥ అథ=అటుపిమ్మట; మహాతే	భించెను.
జాక=అధికమైన ప్రభావముగల; వి	అంత, రామఁడు, నారాయ
శామిత్రః=విశామిత్రుఁడు; అప్ర	ణావతారరూపుఁడైనను, మనుష్య
వేయస్య=కొలత పెట్టఁగూడనట్టి;	త్వంబునంజేసి, తన మనుపటివృ
తత్=ఆ; వనం=వనమును; పరిపృ	త్తాంతమును దెలియనట్లు, అడుగఁ
చ్ఛతః = అడుగుచున్న; తస్య =	గానే, మహాతేజుండగు విశ్వామి
(చతుర్థ్యధామందు వస్తి) ఆరా	త్తుఁడు, ఆయాశ్రమమును వివరించి
మునికొఱకు; వ్యాఖ్యాతుం=వివరిం	చెప్పనారంభించెను.
చిచెప్పటకు; ఉపచక్రమే= ఆరం	భి, తాత్పర్యము.

ఇహ రామ మహాబాహూ విష్ణు ర్దేవవరః ప్రభుః
వర్షాణి సుబహూ నీహ తథా యుగశతాని చ. ౨
తపశ్చరణయోగార్థ మువాస సుమహాతపాః

టీక॥ మహాబాహూ=గొప్ప హ=ఈవనమందు; ఇహ=ఈప్ర
దేశములుగల; రామ=రాముఁడా! ఇదేశమందు; దేవవరః=దేవతలలో

౪౫౫ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౨౯

శ్రేష్ఠుఁడును ; ప్రభుః=సమస్తలోకంబులకు, నధిపుఁడును; సుమహాతపాః= మిక్కిలియధిక మైనతపస్సుగలవాఁడునగు; విష్ణుః=విష్ణుదేవుఁడు; సుబహుని=అనేకములైన, వద్దాణి= (అత్యంతసంయోగమందు ద్వితీయ) సంవత్సర ములును; తథా=అట్లు; యుగశతానిచ=యుగములనూలులును; తపశ్చరణయోగార్థం, తపః=తపస్సుయొక్క, చరణ = అనుష్ఠానముకొఱకును, యో

గార్థం=యోగముకొఱకును; ఉవాస=ఉండెను.

మహాబాహుండ వగురామఁడా! ఈవనమందిచ్చట, దేవశ్రేష్ఠుండునుసమస్తలోక నాయకుండునుమిక్కిలియుఁదపస్వియునగు విష్ణుదేవుఁడు, పెక్కునూలుల యుగంబులు, “తపస్సు, యోగము,” ఇవిసిద్ధించుటకై, వాసముచేసెను.

అని, తాత్పర్యము.

ఏష పూర్వాశ్రమో రామ వామనస్య మహాత్మనః. ౩
సిద్ధాశ్రమ ఇతి ఖ్యాత సిద్ధో హ్యత్ర మహాతపాః

టీక॥ రామ = రామఁడా' ఏషః=ఇది; మహాత్మనః=పూజ్యమైనస్వభావముగల; వామనస్య=వామనావతార రూపుఁడగు విష్ణుదేవునియొక్క; పూర్వాశ్రమః=మునుపటియాశ్రమము. హి=ఏకారణమువలన; అత్ర=ఈయాశ్రమమందు; మహాతపాః = అధికమైనతపస్సుగల కాశ్యపుఁడు; సిద్ధః = సిద్ధినిొందినవాఁడో; తస్మాత్ (అధ్యాహృతము)=అకారణమువలన; సిద్ధాశ్ర

మః=సిద్ధాశ్రమము; ఇతి=అని; ఖ్యాతః=ప్రసిద్ధమైనది.

రామఁడా! నారాయణావతారరూపుఁడగువామనుఁడు, పూర్వము, అవతరించుటకు మునుపునారాయణుఁడుగానున్నపుడును, అవతరించినపిమ్మటనుగూడ, వాసముచేసినయాశ్రమమిది; ఇచ్చట, కాశ్యపుఁడుసిద్ధినిబొందినాఁడుకావున, నిది, సిద్ధాశ్రమమనిపేర్కొనంబడినది. అని, తాత్పర్యము.

ఏతస్మి స్నేవ కాలేతు రాజా వైరోచని బలిః. ౪
నిర్జిత్య దైవతగణాన్ సేంద్రాంశ్చ సమరుద్ధణాన్
కారయామాస తద్రాజ్యం త్రిషు లోకేషు విశ్రుతః. ౫

టీక॥ ఏతస్మిన్=ఈ; కాలేత్వే వ=కాలమందే; వైరోచనిః=విరో చనునికొడుకైన; బలిః=బలియనె డు; రాజా=రాజు; సేంద్రాంశ్చ= ఇందునితోఁగూడినవారును; సమ రుద్ధణాన్= వాయువులసమూహ ముతోఁగూడినవారునగు; దైవతగ ణాన్= దేవతలయొక్క-సమూహ ములును; నిర్జిత్య=జయించి; త్రిషు= మూడైన; లోకేషు = లోకముల యందు; విశ్రుతః=ప్రసిద్ధుడై; త ద్రాజ్యం, తత్=ఆ దేవతలయొక్క,	రాజ్యం=దొరతనమును; కారయా మాస= (స్వార్థమందుణిచ్) చేసె ను. ఇట్లువిష్ణుదేవుఁడిచ్చటతపస్సు సేయుచుండు నపుడే, ప్రహ్లాదపు తుండగు విరోచనునికొడుకైనబలి చక్రవర్తి, వాయుగణంబులతోఁ గూడినదేవతలనందఱు నింద్రసహ తంబుగాజయించి, ముల్లోకంబులం దునుంబ్రసిద్ధి నొంది, యాదేవతా రాజ్యమగు స్వర్గమును, బాలింపు చుండెను. అని, తాత్పర్యము.

బలేస్తు యజమానస్య దేవా స్సాగ్ని పురోగమాః
సమాగమ్య స్వయం చైవ విష్ణు మూచు రిహ శ్రీమే. ౬

టీక॥ బలేః=బలిచక్రవర్తి; యజ మానస్యతు= యాగము సేయుచుం డఁగానే; సాగ్నిపురోగమాః=ముం దునడుచువాఁడైన యాగ్నిదేవునితోఁ గూడిన; దేవాః=దేవతలు; స్వయం చైవ=తామే; సమాగమ్య=వచ్చి;	ఇహ=ఈ; ఆశ్రమే=ఆశ్రమమం దు; స్థితం(అధ్యాత్మతము)=ఉన్న ట్టి; విష్ణుం=విష్ణుదేవునింగూర్చి; ఊ చుః=పలికిరి. బలిచక్రవర్తి యాగము సేయు చుండఁగా, దేవతలందఱును, అగ్ని

౪౯౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౨౯

దేవుని మున్నిడికొని, తామేవచ్చి, యుచున్న, విష్ణుదేవునితో, నిట్లనిచె
యీ యాశ్రమమందుఁ దపస్సునే ప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.

బలి నైవేద్యోచని ర్విష్ణో యజతే యజ్ఞ ముత్తమమ్
అసమాప్తే కృతౌ తస్మిన్ స్వకార్య మభిపద్యతామ్. ౨

టీక॥ విష్ణో=విష్ణుదేవుఁడా! నైవేద్యోచని=విరోచనునికొడుకైన; బలి=బలిచక్రవర్తి; ఉత్తమం=శ్రేష్ఠమైన; యజ్ఞం=యాగమును; యజతే (చేయుచున్నాఁడు)= యజించుచున్నాఁడు. తస్మిన్=ఆ; కృతౌ=యాగము; అసమాప్తే=ముగియనిదిగానుండఁగా; స్వకార్యం=తమకార్యము, దేవకార్యమనుట; ఆశీతులగు వారికార్యము, స్వకార్యమేయనియభిప్రాయము; ఆభిపద్యతాం = సంపాదించఁబడుఁగాక. విష్ణుదేవుఁడా! విరోచనపుత్రుండుగు బలిచక్రవర్తి యుత్తమంబైన యాగమునేయుచున్నాఁడు; ఆయాగముసమాప్తి బొందుటకు మునుపే, మనకార్యమును సంపాదించవలయును. అని, తాత్పర్యము.

యే చైన మభివర్తంతే యాచితార ఇతస్తతః

యచ్చ యతః యథావచ్చ సర్వం తేభ్యః ప్రయచ్ఛతి. ౩

టీక॥ ఇతస్తతః=ఒకచోటనుం నిగూర్చి; అభివర్తంతే = వచ్చుచు డిమటియొక చోటికి; గచ్ఛతః (అన్వారో; తేభ్యః=వారలకొఱకు; తథ్యాహృతము) = పోవుచున్నట్టి; త్ర(అథ్యాహృతము)= ఆకాలమందు; తత్(అథ్యాహృతము)=దానియే; యచ్చ=దేనిని; యథావత్=ఎందు; సర్వంచ=అంతను; ప్రయచ్ఛతి=తమట్టుకు; యాచితారః=యాచించువారలై; ఏనం=ఈబలిచక్రవర్తి ఇటు, అటు, పోవువారలెవ్వరు,

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౯౧

స ౨౯

ఎప్పుడు, దేనిని, ఎంతమట్టుకు, ఈబ | వారలకు, అప్పుడే, దానినంతను, ఇ
లిచక్రివర్తిని యాచించుచున్నారో; | చ్చుచున్నాడు. అని, తాత్పర్యము.

సత్వం సురహితార్థాయ మాయాయోగ ముపాగతః
వామనత్వం గతో విష్ణో కురు కల్యాణ ముత్తమమ్. ౯

టీక|| విష్ణో = విష్ణుదేవుడా! మైన; కల్యాణం=మంగళమును;కు
సః=అట్టి; త్వం=నీవు; సురహితార్థాయ = చేయుము.
ధాన్య, సుర=దేవతలయొక్క, విష్ణుదేవుడా! మున్నెంతకష్టం
హితం=మేల నెడు, అధాన్య=ప్ర బుననుమమ్ముచేత్సినట్టిమహాప్రభా
యోజనముకొఱకు; మాయాయో వ్రుండవగునీవు, దేవతలకుమేలుగల్గు
మాయా = మాయయొక్క, టకై, మాయవహించి, వామనుం
త్యక్ గం=సంబంధమును; ఉపాగ తవయి, ఉత్తమంబగు మంగళంబా
వు) = పొందినవాడవై; వామన నగూర్చుము. అని దేవతలుచెప్పిరి.
ముగ్ధ = పొట్టివాడవగుటను; గతః= అని, తాత్పర్యము.
ందినవాడవై; ఉత్తమం=శ్రేష్ఠ

ఏతస్మిన్నంతరే రామ కాశ్యపోగ్నిసమప్రభః
అదిత్యా సహితో రామ దీప్యమాన ఇహాజనాః ౧౦
దేవీసహాయో భగవాన్ దివ్యం వర్షసహస్రకమ్
వ్రతం సమాప్య వరదం తుష్టావ మధునూదనమ్. ౧౧

టీక|| రామ=రాముడా! ఏత కాశ్యపుండ; అదిత్యా=అదితితో;
స్మిన్=ఈ; అంతరే=మధ్యమందు; సహితః=కూడినవాడై; ఓజసా=
భగవాన్=మాహాత్మ్యముగలవాఁ కాంతిచేత; దీప్యమానఇవ (స్థితః)
డును; అగ్నిసమప్రభః, అగ్ని=నిప్పు ప్రకాశించుచున్నట్లున్నవాడై; రా
తో, సమ=సరివచ్చునట్టి, ప్రభః= మ=రాముడా! (ఇప్పుడురాముఁ
కాంతిగలవాఁడునగు; కాశ్యపః= డుగానుండువిష్ణుడేకదాయినైకా

౪౯౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౨౯

ర్యములునుంజేసినది! కాశ్యపాదుల కుంగూడఁగవ్వసాధ్యమైన యీవిష్ణు దేవుఁడు, ఇష్టఁడు, రామరూపంబు న, మనకట్టెదుటఁ గాన్పించు చు న్నాఁడుగదా! మనపుణ్యమేమి! అ ని సంతోషంబున, “రామ” అని రెండవమాటును, విశ్వామిత్రుండు చ్చరించెను.) దివ్యం = స్వర్గము నందుఁబుట్టిన; వహఃసహస్రికం = వెయ్యేండ్లు (అత్యంతసంయోగమం దుద్వితీయ) వ్రతం = వ్రతమును; స మాప్య = ముగించి; దేవీసహాయః = భార్యయైనయదితియేతోడుగాఁగ	లవాఁడై; వరదం = వరంబులనిచ్చు నట్టి; మధుసూదనం = మధువనురా క్షునునింజంపిన విష్ణుదేవుని; తుష్టా వ = స్తుతించెను. రాముఁడా! యీమధ్యమందు; నిప్పువంటికాంతిగల భగవంతుండ గుకాశ్యపుండు, అదితింగూడి, కాం తిచేఁ బ్రకాశించుచు, సహస్రిదివ్య వహఃంబులు, వ్రతంబునల్పి, తనకు వరంబొసంగుటకై పొడసూపిన వి ష్ణుదేవుని, భార్యయునుండా ట్లని, స్తుతించెను. అని, తాత్పర్యము.

తపోమయం తపోరాశిం తపోమూర్తిం తపాత్మకమ్
తపసా త్వాం సుతప్తేన పశ్యామి పురుషోత్తమమ్. ౧౨

టీక॥ తపోమయం = తపస్సుప్ర చురముగాఁగల వాఁడవును; తపో రాశిం = తపస్సులసమూహమైన వాఁడవును, తపోమూర్తిఁ, తపః = జ్ఞానము, మూర్తిం = శరీరముగాఁగ లవాఁడవును; తపాత్మకం, తపః = (సంధియావహము) తపస్సే, ఆత్మ కం = స్వభావముగాఁగలవాఁడవు ను; పురుషోత్తమం = పురుషశ్రేష్ఠం	డవునగు; త్వాం = నిన్ను; సుతప్తే చక్క-గాఁజేయబడిన; తపసా తపస్సుచేత; పశ్యామి = చూ న్నాను. నీవు, తపోమయుండవు, తపో రాశివి, జ్ఞానస్వరూపుండవు, నీకుఁ దపస్సేస్వభావంబు, నీవు పురుషో త్తముండవు, అట్టినిన్ను, చక్క-గాన నుష్ఠింపబడిన, తపస్సుచేఁ జూచు

చున్నాను.

అనితాత్పర్యము.

ఇట్లు, మహేశ్వరతీర్థఁగోవింద
రాజు లిర్వురును వ్యాఖ్యానముచే
సిరి.

విశేషార్థము.—తపోమయం=
జ్ఞాన మయిండవును; తపోరాశిం,
తపః=తేజస్సు, యొక్క, రాశిం=
సమూహమయిన వాడవును. (“త
పోభీర్యమహాశౌర్య జ్ఞానతేజస్సునీ
త్యేతే” అని, హలాయుధనిఘంటు
వు.) తపోమూర్తిఁ=జ్ఞానముశరీర
ముగాఁగల వాడవును; తపాత్త

కం=జ్ఞానస్వరూపుండవును; పురు
షోత్తమం = పురుషశ్రేష్ఠుండవున
గు; త్వాం=నిన్ను; సుతప్తేన=వక్క
గాననుష్ఠింపబడిన; తపసా=తప
స్సుచేత; పశ్యామి=చూచెదను.

నీవు, జ్ఞానమయిండవు, తేజో
రాశిస్వరూపుండవు, జ్ఞానశరీరుం
డవు, జ్ఞానస్వరూపుండవు, పురుషో
త్తముండవు, నిన్నుసాంగముగానను
ష్ఠింపబడినతపస్సుచేతం జూచుచు
న్నాను. అని, తాత్పర్యము.

ఇట్లు, మునిప్రభావ ప్రకాశికా
కారులువక్కాణించిరి.

శరీరే తవ పశ్యామి జగత్స్వర్వ మిదం ప్రభో

త్వ మనాది రనిదైశ్య స్త్వా మహం శరణం గతః. ౧౩

టీక॥ ప్రభో=సమస్తలోకనా
యకుండవైనవిష్ణుదేవుడా! తవ=
యొక్క; శరీరే=దేహమందు; ఇ
ను=ఈ; జగత్=ప్రపంచమును; స
ర్వం=అంతను; పశ్యామి=చూచు
చున్నాను; (జగత్తంతయు నీవికా
రంబేయనుట.) త్వం=నీవు; అనా
దిః=పుట్టుకలేనివాడవు; అనిదే
శ్యః=నిదేశింపఁ గూడనివాడవు;

అహం=నేను; త్వాం=నిన్ను; శర
ణం=రక్షించువానిఁగా; గతః=
పొందినాడను.

సమస్తలోకనాయకుండవయిన
విష్ణుదేవుడా! నీశరీరమందీజగత్తం
తయఁ గన్పడుచున్నది, నీవు పు
ట్టుకలేనివాడవు, నిన్నునిదేశింప
నేరికినలవిగాదు; అట్టినిన్ను, నేను
శరణబొచ్చితిని. అని, కాశ్యపుఁడు

౪౪౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౨౯

స్తుతించెను. అని తాత్పర్యము.

త మువాచ హరిః ప్రీతః కాశ్యపం ధూతకల్పవమ్
వరం వరయ భద్రం తే వరాహ్నోసి మతో మమ. ౧౮

టీక॥ హరిః=విష్ణుదేవుడు; ప్రీతః=సంతసించినవాడై; ధూతకల్పవం, ధూత= పోగొట్టబడిన, కల్పవం=పాపముగల; కాశ్యపం=కాశ్యపునింగూర్చి; “వరం=వరమును; వరయ=కోరుము; తే=నీకు; భద్రం=మంగళము; అస్తు (అధ్యాహృతము)=అగుగాక; మమ=నాకు; వరాహాః = వరమునకు	దగినవాడవుగా; మతో=సమ్మతుండవు; అసి=అగుచున్నావు. విష్ణుదేవుండును, సంప్రీతుండై, “వరముగోరుము, నీకుమంగళముగూక, నేను, వరమిచ్చుటకు. నీవుదగినవాడవు” అని, నిష్కల్పమండగు కాశ్యపునితోజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

త ఛ్చృత్వా వచనం తస్య మారీచః కాశ్యపోబ్రవీత్

టీక॥ తస్య=అవిష్ణుదేవునియొక్క; తత్=ఆ; వచనం=మాటను; శ్రుత్వా=విని; మారీచః = మరీచి కొడుకైన; కాశ్యపః = కాశ్యపుండు; అబ్రవీత్=చెప్పెను.	విష్ణుదేవునిమాటవిని, మరీచి మహామునికొడుకైన కాశ్యపుండావిష్ణువుతోనిట్లనిచెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

అదిత్యా దేవతానాంచ మమచై వాసుయాచతః. ౧౯
వరం వరద సుప్రీతో దాతు మహాసి సువ్రత

టీక॥ సువ్రత=మంచివ్రతములుగల; వరద=వరములనిచ్చునట్టివిష్ణు

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౯౫

స ౨౯

దేవుడా! త్వం = (అధ్యాత్మతము) నీవు; సుప్రీతః = మిక్కిలి సంతసించిన వాడవై; యాచ మానా యాః (అధ్యాత్మతము) = యాచించుచున్నట్టి; అదిత్యాః = అదితికిని; యాచమానానాం (అధ్యాత్మతము) = యాచించుచున్నట్టి; దేవతానాంచ = దేవతలకును; అసుయాచతః = యాచించుచున్నట్టి; మమచై

వ = నాకును; వరం = వరమును; దాతుం = ఇచ్చుటకు; అహాసి = తగుదువు.

సువ్రీతుండవు వరప్రదుండవు నగువిష్ణుదేవుడా! నీవు, సుప్రీతుండవయి, నిన్ను యాచించుచున్న, నాకును, నాభార్య యయిన అదితికిని, దేవతలకును గూడ, వరమునివ్వవలయును. అని, తాత్పర్యము.

పుత్రత్వం గచ్ఛ భగవ న్మదిత్యా మమ చానఘ. ౧౬

భ్రాతా భవ యవీయాం స్త్వం శక్రస్యా సురసూదన

శోకాతానాంతు దేవానాం సాహాయ్యం కర్తు మర్హసి. ౧౭

టీక|| అనఘ = పాపములేని; భగవత్ = మాహాత్మ్యముగల విష్ణుదేవుడా! అదిత్యాః = అదితికిని; మమచ = నాకును; పుత్రత్వం = కొడుకగుటను; గచ్ఛ = పొందుము. అసురసూదన = రాక్షసులంజంపునట్టి విష్ణుదేవుడా! త్వం = నీవు; శక్రస్య = ఇంద్రునకు; యవీయాం = చిన్నవాడైన; భ్రాతా = తోడంబుట్టువుగా; భవ = అగుము. శోకాతానాం, శోక = దుఃఖముచే, ఆతా

నాం = పీడింపబడిన; దేవానాంతు = దేవతలకు మాత్రము; సాహాయ్యం = తోడుపాటును; కర్తుం = చేయుటకు; అహాసి = తగుదువు.

భగవంతుడా! నీవు, అదితికిని నాకును గొడుకుగాఁబుట్టుము; రాక్షసులంజంపునట్టి విష్ణుదేవుడా! నీ వింద్రునకుఁడమ్ముండవగుము; నీవు, దుఃఖపీడితులగు దేవతలకు మాత్రము తప్పక సాహాయ్యము సేయవలయును. అని, తాత్పర్యము.

ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౨౯

అయం సిద్ధాశ్రమోనామ ప్రసాదా తై భవిష్యతి
సిద్ధే కమణి దేవేశ ఉత్తిష్ట భగవ స్మితః. ౧౮

టీక॥ దేవేశ=దేవతలకుఁబ్రభు దేవుఁడా ! ఇతః=ఇక్కడనుండి;
వయినవిష్ణుదేవుఁడా ! లే=నీయొ ఉత్తిష్ట=లెమ్ము.
క్క;ప్రసాదాత్=అనుగ్రహమువ దేవవిభుండవగువిష్ణుదేవుఁడా!
లన; కమణి=నేనుచేయువ్రతకా నీయనుగ్రహంబున నావ్రత కార్య
ర్యము;సిద్ధే= సఫలముకాగానె;అ ముసఫలమై,యాయాశ్రమముసిద్ధా
యం= ఈయాశ్రమము; సిద్ధాశ్ర శ్రమంబునిపొగడొందఁగలదు; నీవు,
మోనామ=సిద్ధాశ్రమ మనిప్రసిద్ధ అవతరించుటకై, యిచ్చట నుండి
మైనదిగా;భవిష్యతి=కాఁగలదు.భ లెమ్ము. అని, కాశ్యపుఁడువిష్ణుదేవు
గవత్=భగవంతుఁడవయిన విష్ణు నితోఁజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

అథ విష్ణు ర్మహాతేజా అదిత్యాం సమజాయత
వామనం రూప మాస్థాయ వైరోచని ముపాగమత్. ౧౯

టీక॥అథ=అటుపిమ్మట; మహా నబలిచక్రివర్తిని; ఉపాగమత్ =
తేజాః=అధికమైనప్రభావముగల; పొందెను.
విష్ణుః=విష్ణుదేవుఁడు; అదిత్యాం= అంత,మహాప్రభావుండగువిష్ణు
అదితియందు;సమజాయత=పుట్టె దేవుండదితియందుఁబుట్టి, వామన
ను. వామనం = పొట్టిదైన; రూ రూపంబునొంది,బలిచక్రవర్తియొ
పం=ఆకారమును; ఆస్థాయ=పొం ద్దకుఁబోయెను
ది;వైరోచని=విరోచనునికొడుకై అని, తాత్పర్యము.

త్రీక్రమా నధ భిక్షిత్వా ప్రతిగృహ్యచ మానదః
ఆక్రమ్య లోకాన్ లోకాత్తా సర్వధూతహితే రతః. ౨౦
మహేంద్రాయ పునః ప్రాదా స్మియమ్య బలి మోజసా

తైగ్రీలోక్యం స మహాతేజా శ్చక్రే శక్రీ వశం పునః. ౨౦

అధః=అటుపిమ్మట; మానదః=మానమునిచ్చువాఁడును; లేక, మానమునుఖండించువాఁడును, నిరభిమానుఁడనుట; లోకాత్మా=లోకంబుల కాత్మగానుండు వాఁడును; సర్వభూతహితే, సర్వభూతం=సమస్తప్రాణుల హెక్కు, హితే=మేలునందు; శత్రోః=ఆసక్తుఁడనగువిష్ణుదేవుఁడు; త్రీక=మూఁడైన; క్రమాన్=అడుగులను; భీషీత్వా=యాచించి; ప్రతిగృహ్యచ=పుచ్చుకొనియు; లోకాన్=లోకములను; ఆక్రమ్య=ఆక్రమించి; ఓజసా=తేజస్సుచేత; బలిం=బలిచక్రవర్తిని; నియమ్య=బంధించి; పునః=మఱల; మహేంద్రాయ=దేవేంద్రుని కొఱకు; పాదాత్=ఇచ్చెను. మహాతేజాః=మహా ప్రభావముగల; సః=ఆవిష్ణుదేవుఁడు; తైగ్రీలోక్యం=మూడులోకములను;

పునః=మఱల; శక్రవశం=ఇంద్రునియధీనముగా; చక్రే=చేసెను.

అంత, విష్ణుదేవుండు, తానంద అకునుమానమునిచ్చువాఁడైనను, నిరభిమానుండై, బలిచక్రవర్తినిమూడడుగుల నేలనుయాచించి, పుచ్చుకొని, సమస్తలోకంబులకునాత్మభూతుండు గావున, సర్వభూతంబులకునుహితంబుగలుటకై, సమస్తలోకంబులనాక్రమించి, రెండడుగులకే ముల్లోకంబులునుసరిపోయినందున, మూడవయడుగుకు బలిచక్రవర్తిని బంధించి, తైగ్రీలోక్యంబునంతయు, మఱల దేవేంద్రునికొసంగెను; ఇట్లు, మహాతేజుండగునావిష్ణుదేవుండు, మఱల, తైగ్రీలోక్యంబునిందాధీనముగాఁజేసెను.

అని, తాత్పర్యము.

తేనైష పూర్వ మాకాంత ఆశ్రమ శ్చశ్రీమనాశనః
మయాపి భక్త్యా తస్యైష వామనస్యో పభుజ్యతే. ౨౧

టీక॥పూర్వం=మునుపు; శ్రమనాశనః=సంసారశ్రమమునునశించజే

౪౯౮ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౧౯

యనట్టి; ఏషః=ఈ; ఆశ్రమః=ఆ	దుచున్నది.
శ్రమము; తేన=ఆవామనునిచేత; ఆ	ఆవామనుఁడు, పూర్వము, సం
కాంతిః=ఆక్రమింపఁబడినది. మ	సారాశ్రమమును బోఁగొట్టు నట్టి
యాపి=నాచేతను; భక్త్యా=భక్తి	యీయాశ్రమమందుండెను; నేను
చేత; తస్య=ఆ; వామనస్య=వామ	ను, భక్తితో, వామనునిదగునీయాశ్ర
నునియొక్క; ఏషః= ఈయాశ్రమ	మమందునివసించుచున్నాను.
ము; ఉపభుజ్యతే=అనుభవింపఁబ	అని, తాత్పర్యము.

వీత మాశ్రమ మాయాంతి రాక్షసా విఘ్నకారిణః

అత్రైవ పురుషవ్యాఘ్ర హంతవ్యా దుష్టచారిణః. ౨౩

టీక॥ పురుషవ్యాఘ్ర=పురుషశ్రేష్ఠఁ	ముగ నడుచు నారాక్షసులు; హం
జవైనరాముఁడా! విఘ్నకారిణః=	తవ్యాః=చంపఁబడవలసినవారు.
అంతరాము సేయునట్టి; రాక్ష	పురుష శ్రేష్ఠఁడవగు రాముఁ
సాః=రక్కసులు, ఏతం=ఈ; ఆశ్ర	డా విఘ్నముసేయురాక్షసులీయూ
మం=ఆశ్రమమునుగూర్చి; ఆయాం	శ్రమమునకేవచ్చెదరు; ఈయాశ్ర
తి=వచ్చుచున్నారు. అత్రైవ=ఈ	మమందే, నీవాదుష్టులను జంఁగ
యాశ్రమమందే; దుష్టచారిణః=దుష్ట	యును. అని, తాత్పర్యము.

అద్య గచ్ఛామహే రామ సిద్ధాశ్రమ మనుత్తమమ్

తదాశ్రమ పదం తాత తివాప్యేత ద్యధా మమ. ౨౪

టీక॥ రామ=రాముఁడా! అ	తత్=ఆ; ఏతత్=ఈ; ఆశ్రమప
ద్య=ఇప్పుడు; అనుత్తమం = తనక	దం=ఆశ్రమస్థానము; మమ = నా
న్న శ్రేష్ఠములేని; సిద్ధాశ్రమం=సి	కు; యథా=ఎట్లో; తవాపి=నీకును;
ద్ధాశ్రమమును; గచ్ఛామహే=పొం	తత్రైవ(అధ్యాహృతము)=అట్లే.
దుచున్నాము. తాత = తండ్రి	రాముఁడా ! ఇప్పుడు, శ్రేష్ఠ

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౪౯

స ౨౯

మైనసిద్ధాశ్రమమును బ్రవేశించెద
ము; తండ్రి! అట్టియాయాశ్రమము,
నాకెట్లుసొంతమో, అలాగే, నీకును
సొంతమే. “నేనిష్వడియాశ్రమమం
దు, తపముసేయుచుండుటంబట్టి,
యిది, నాకుసొంతమైనది; నీవును,
రాముడుగా నవతరంచుటకుమును

పు, వామనావతారమందును, అంత
కుమునుపును, ఈయాశ్రమమందుండ
పము సేయుచుండినందున నీకును
సొంతమే (అని, రహస్యము.) అని, వి
శ్వామిత్రుడుచెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

ప్రవిశ న్నాశ్రమపదం వ్యరోచత మహామునిః
శశీవ గతనీహరః పునర్వసుసమన్వితః. ౨౫

టీక|| ఆశ్రమపదం=ఆశ్రమస్థా
నమును, ప్రవిశ=ప్రవేశించుచు
న్నశ్రమహామునిః=సూర్యుడైనము
నియు, విశ్వామిత్రుడు; గతనీహ
రః=గతంబయిన, నీహరః=మంచు
గలశ్రాండును; పునర్వసుసమన్వితః=
పునర్వసు నక్షత్రములతోఁ గూడిన
వాఁడునగు; శశీవ = చంద్రుఁడువ

లె; వ్యరోచత=ప్రకాశించెను.
రామలక్ష్మణులంగూడి, సంతో
షంబున, నాశ్రమంబుబ్రవేశించు
చున్నవిశ్వామిత్రమహాముని, మంచు
విడిచి పునర్వసు నక్షత్రములంగూ
డియున్నచంద్రుఁడుంబోలెఁ, బ్రకా
శించెను. అని, తాత్పర్యము.

తం దృష్ట్వా మనయ స్సర్వే సిద్ధాశ్రమ నివాసినః
ఉత్పత్యోత్పత్య సహసా విశ్వామిత్ర మపూజయత్. ౨౬

టీక|| సిద్ధాశ్రమ నివాసినః=సి
ద్ధాశ్రమమందువాసముసేయునట్టి;
మనయః=మునులు; సర్వే=అంద
ఱును; తం=ఆ; విశ్వామిత్రం=వి

శ్వామిత్రుని; దృష్ట్వా=చూచి; సహ
సా=వేగముగా; ఉత్పత్యోత్పత్య=
పరుగెత్తిపరుగెత్తి; అపూజయత్=
పూజించిరి.

సిద్ధాశ్రమమందుండు మునులం | బరుగై త్తివచ్చి, యతనింబూజించి
దఱును, ఆవిశ్వామిత్రునింబూచి, భరి. అని, తాత్పర్యము.
క్యతిశయమునం జేసి, వేగమునం

యధార్హం చక్రిరే పూజాం విశ్వామిత్రాయ ధీమతే
తద్దైవ రాజ పుత్రాభ్యా మకుర్వ న్నతిధిక్రియామ్. ౨౨

టీక|| తే (అధ్యాచ్యుతము) = క్రియాం = ఆతిథ్యమును; అకు
ఆమునులు; ధీమతే = బుద్ధిమంతుండ ర్వక్ = చేసిరి.
గు; విశ్వామిత్రాయ = విశ్వామిత్రు ఆమునులు, ధీమంతుండగు విశ్వా
నికొఱకు; యధాహం = యధా మిత్రునకు, యధా యోగ్యముగాఁ
యోగ్యముగ; పూజాం = పూజను, బూజుగావించి, యాలాగే, రాజపు
చక్రిరే = చేసిరి. తద్దైవ = ఆలాగే; త్రులగు రామలక్ష్మణులకు నాతిధ్య
రాజపుత్రాభ్యాం = రాచకొమరు ముచేసిరి. అని, తాత్పర్యము.
లగు రామలక్ష్మణులకొఱకు; అతిధి

ముహూర్త మధ విశ్రాంతౌ రాజపుత్రా వరిందమా
ప్రాంజలీ మునిశార్దూల మూచతూ రఘునందనౌ. ౨౩

టీక|| అధ = అటుపిమ్మట; అరిం డ్పగల వారలై; ముని శాసూక్
దమా = శత్రువులనణగఁగొక్కు లం = ముని శ్రేష్ఠుండగు విశ్వామిత్రు
వారును; రాజపుత్రౌ = రాచకొమ నింగూర్చి; ఊచతుః = చెప్పిరి.
రులునగు; రఘునందనౌ = రామల అంత, శత్రువులనడంగఁగొక్కు
క్ష్మణులు; ముహూర్తం = స్వల్పకాల నట్టి రాచకొమరులగు రామలక్ష్మణ
ము; విశ్రాంతౌ = అలపుడిర్చుకొన్న లు, కొంచెమలనటదీర్చికొని, చేతు
వారలై; ప్లాంజలీ = మంచిచేమో లుమొగిడ్చి, ముని శ్రేష్ఠుండగు విశ్వా

శ్రీమ ద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౦౦

స ౨౯

మితునితో, నిట్లుని, చెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.

అద్యైవ దీక్షాం ప్రవీశ భద్రం తే మునిపుంగవ
సిద్ధాశ్రమోఽయం సిద్ధసాస్య తస్య మస్తు వచ స్తవ. ౨౯

టీక॥ మునిపుంగవ=మునిశ్రేష్ఠుం డవగువిశ్వామిత్రుఁడా! అద్యైవ= ఇప్పుడే; దీక్షాం= తుదీక్షను; ప్రవి శ=పొందుము. తే=నీకు; భద్రం= మంగళము; అస్తు (అధ్యాహృత ము)=అగుఁగాక. అయం=ఈ; సి ద్ధాశ్రమః=సిద్ధాశ్రమము; సిద్ధః= సార్థకమగుపేరుగల్గుటచే, సిద్ధిగల ది; సాస్యత్=అగుఁగాక. తవ=నీయొ క్క; వచః=మాట; సత్యం=తప్పని	ది; అస్తు=అగుఁగాక. మునిశ్రేష్ఠుండ వగు విశ్వామి త్రుఁడా! ఇప్పుడే దీక్షవహించుము; నీ మమంగళమగుఁగాక; నీయాగముని ద్ధించుటంజేసి, ఈసిద్ధాశ్రమముసా ర్థకమగుపేరుగలదియైనదినిొందుఁ గాక; నీమాటసత్యమగుఁగాక. అని, రామలక్ష్మణులుచెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్తో మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహాః ఋషిః
ప్రవివేశ తదా దీక్షాం నియతో నియతేంద్రియః. ౩౦

టీక॥ మహాతేజాః=అధికమైన ప్రభావముగలవాఁడును; నియతేం ద్రియః, నియత=నిగ్రహింపఁబడి న, ఇంద్రియః=ఇంద్రియములుగ లవాఁడును; మహాః=పూజ్యుఁడై న; ఋషిః=ఋషియనగు; విశ్వామి త్రః=విశ్వామిత్రుఁడు; ఏవం=ఈ	ప్రకారము; ఉక్తః = చెప్పఁబడిన వాఁడై; తదా=అప్పుడు; నియతః= నియమముగలవాఁడై; దీక్షాం=దీక్ష ను; ప్రవివేశ=వహించెను. ఇట్లు రామలక్ష్మణులుచెప్పగా నే, అప్పుడు, మహాప్రభావుండును ఇంద్రియనిగ్రహముగలవాఁడునగు

విశ్వామిత్ర మహషిః, నియతుండై, దీక్షవహించెను. అని తాత్పర్యము.

కుమారా వపి తాం రాత్రి ముషిత్యా సుసమాహితౌ

(“కుమారావివ” అని మహేశ్వరతీర్థః పాఠము.)

ప్రభాతకాలే చోశ్థాయ పూర్వాం సంధ్యా ముపాస్యచ. ౩౧

స్పృష్టోదకౌ శుచీ జప్యం సమాప్య నియమేనచ

హుతాగ్నిహూత్ర మాసీనం విశ్వామిత్ర పవందతామ్. ౩౨

టీక|| కుమారావపి = పిన్నవాం
డైనయారామలక్ష్మణులును (ఇది,
గోవిందరాజీయపాఠము). కుమ
రావివ(స్థితౌ) = స్కందవిశ్వాఖులవ
లెనున్నట్టిరామలక్ష్మణులు (ఇది మ
హేశ్వర తీర్థ పాఠమున కర్థము);
తాం = ఆ; రాత్రిం = (అత్యంతసం
యోగమందుద్వితీయ) రాత్రియంత
యు; ఉషిత్యా = ఉండి; సుసమాహి
తౌ = చక్కగా ఎచ్చరిక గలవార
లై; ప్రభాతకాలే = పాితఃకా
లమందు; ఉత్థాయచ = లేచియు;
స్పృష్టోదకౌ, స్పృష్ట = తాంకబడి
న, ఉదకౌ = జలముగలవారలై,
స్నానముచేసినవారలై యనుట; శు
చీ = పరిశుద్ధులై; పూర్వాం = మొద
టిదైన, లేక, తూర్పునందలి; సం
ధ్యాం = ప్రాతస్సంధ్యను; ఉపాస్య

చ = ఉపాసించియు, నియమేన = ని
యతించేత; జప్యం = గాయత్రీజప
మును; సమాప్యచ = ముగియెయు;
హుతాగ్నిహూత్రం = వేల్పుబడి
నబోపాసనహూమము గలవాండ్రు
ను; ఆసీనం = కూర్చుండియున్నవాం
డునగు; విశ్వామిత్రం = విశ్వామి
త్రుని; అవందతాం = నమస్కరించిరి.

రామలక్ష్మణులును, ఆరాత్రి
యంతయుం బరుండి, సమాహి
తులై, పాితః కాలంబున మేల్కొ
ని, స్నానముచేసి, పాితస్సంధ్యా
వందనముగావించి, నియమంబున
గాయత్రిని జపించి, కృతాగ్ని
కార్యుడై కూర్చుండియున్న విశ్వా
మిత్రుని నమస్కరించిరి.

అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాపేక, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, వీకోన త్రింశసర్గః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థ చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయ ణాంధ్రీ
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండైకోన త్రింశసర్గటీక,
ముగిసినది.

ॐ

త్రింశసర్గప్రారంభః.

అథ తౌ దేశకాలజ్ఞౌ రాజపుత్రౌ వరిందమా
దేశే కాలే చ వాక్యజ్ఞౌ వబ్రూతాం కౌశికం వచః. ౧

టీక॥ అథ=అటుతర్వాత; దేశ	నిగూర్చి; వచః=మాటను; అబ్రూ
కాలజ్ఞౌ= దేశ కాలంబుల నెఱింగిన	తాం=చెప్పిరి.
వారును; వాక్యజ్ఞౌ = వాక్యంబుల	అంత, దేశ కాలంబులెఱింగిమా
దెలిసినవారును; అరిందమా=శత్రు	టలాడందెలిసినవారును, శత్రువుల
ఋషిడండ్రొక్కు వారునగు;	నడంగదొక్కుం జూలినవారునగు
తౌ=ఆ; రాజపుత్రౌ= రాజకొమ	నారామలక్ష్మణులు, ఉచితమగుదే
రులగురామలక్ష్మణులు; దేశే=తగి	శంబున, సరియైనసమయమ సూచి,
న, దేశమందును; కాలేచ=తగిన, కా	విశ్వామిత్రునితో, నిట్లుని, చెప్పిరి.
లమందును; కౌశికం=విశ్వామిత్రు	అని, తాత్పర్యము.

భగవత్ శ్రోతు మిచ్ఛావో యస్మిన్ కాలే నిశాచరా
సంరక్షణీయకా తౌ బ్రహ్మ న్నాతివర్తేత తత్త ణమ్. ౨

౫౦౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౩౦

టీక॥ భగవత్ = మాహాస్వ్యము (అధ్యాహృతము) = ఆకాలమును;
 గల; బ్రహ్మత్ = బ్రాహ్మణుడ వ శ్రోతుం = వినుటకు; ఇచ్ఛావః = కో
 గువిశ్వామిత్రుడా; యస్మిన్ = ఏ; రుచున్నాము. తత్ = ఆ; త్సణం =
 కాలే = కాలమందు; తౌ = ఆ; నిశాచ సమయము; నాతివ తేత = దాటి
 రా = మారీచసుబావుల నెడురాక్ష పోకుండుగాక.
 సులు; సంరక్షణీయా = రక్షింపదగి భగవంతుడవైనవిశ్వామిత్రుఁ
 నవారలో, వారలవలనిచాధలేకుం డా! ఎప్పుడారాక్షసులం జంపవచ్చు
 డునట్లుయాగము రక్షింపదగినదను నో, ఆసమయంబు, వినఁగోరెద
 ట, లేక, (విపరీతలక్షణచే, నిప్పునుము ము; అదిమాకుఁడెలియక దాటి
 ద్దుపెట్టుకొన్నఁ జల్లగానుండును, పోవటకుమునుసే, చెప్పుము. అని,
 అన్నట్లు) చంపదగినవారలో; తం రామలక్ష్మణులుచెప్పిరి
 అని, తాత్పర్యము.

ఏవం బ్రవాణౌ కాకుత్స్థౌ త్వరమాణౌ యుయుత్సయా
 సర్వే తే మునయః ప్రీతాః ప్రశశంసు నృపాత్మజౌ. ౩

టీక॥ తే = ఆ; మునయః = మును త్థౌ = రామలక్ష్మణులనుగూచి; ;
 లు; సర్వే = అందఱును; ప్రీతాః = సం ప్రశశంసుఁ = చెప్పిరి.
 తసించినవారలై; ఏవం = ఈప్ర ఈప్రకారముచెప్పి యుద్ధము
 కారము; బ్రవాణౌ = చెప్పుచున్న సేయ నిచ్చచేత వేగిరపడుచు
 వారును; యుయుత్సయా = యుద్ధ రామలక్ష్మణులంభూచి, యామును
 ముసేయనిచ్చచేత; త్వరమాణౌ = లందఱునుసంతసించి యిట్లని, చె
 వేగిరపడుచున్నవారనగు; నృపాత్మ ప్పిరి.
 త్మజౌ = రాచకొమరులైన; కాకు అని, తాత్పర్యము.

అద్య ప్రభృతి షడాశ్రీం రక్షతం రాఘవాయువామ్
 దీక్షాం గతో హ్యేష మునిః మానిత్వంచ గమిష్యతి. ౪

టీక॥ రాఘవా = రామలక్ష్మణులారా! యువాం = మీరలు; అద్యప్రభృతి = ఇప్పుడు మొదలు; షడ్భ్రతం = (అత్యంత సంయోగమందు ద్వితీయ) ఆట రాత్రులు; రక్షతం = రక్షింపుడు; ఏషః = ఈ; మునిః = విశ్వామిత్ర మహాముని; దీక్షాం = దీక్షను; గతోహి = పొందినాడుగదా! మానిత్వంచ = మానముగలవాడ

గుటను; గమిష్యతి = పొందఁగలఁడు. రామలక్ష్మణులారా! మీరలిప్పుడు మొదలుకొని, ఆట రాత్రులరక్షింపవలయును; ఈవిశ్వామిత్ర మహామునిదీక్షవహించి మానమునొంది యున్నాడుకావున, నితండుమాటలాడఁడు; అని, మునులు చెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.

నుతాతు తద్వచనం శ్రుత్వా రాజపుత్రౌ యశస్వినౌ
అనిద్రౌ షడహేనారాత్రం తపోవన మరక్షతామ్. ౫

టీక॥ యశస్వినౌ = ప్రశస్తమగు కీర్తిగల; తౌ = ఆ; రాజపుత్రౌ = రాజకొమరులైన రామలక్ష్మణులు; తత్ = ఆ; వచనం = మాటను; శ్రుత్వా = విని; షడహేనారాత్రం = ఆ ఋషులగు రాత్రులును; అనిద్రౌ = తూఁగు లేనివారలై; తపోవనం = ఆ

శ్రమమును; అరక్షతాం = రక్షించిరి. ఆమునులు చెప్పినమాటను విని, కీర్తినంపన్నులగు రామలక్ష్మణులు, ఆఋషేనారాత్రములు, నిద్రలేక, తపోవనమును, రక్షింపుచుండిరి. అని, తాత్పర్యము.

ఉపాసాంచక్రతు వీరౌ యత్యై పరమధన్వినౌ
రరక్షతు మునివరం విశ్వామిత్ర మరిందమా. ౬

టీక॥ వీరౌ = పరాక్రమశాలులగు రామలక్ష్మణులు; పరమధన్వినౌ,

పరమ = శ్రేష్ఠమైన, ధన్వినౌ = విల్లుగలవారలై; యత్యై = సన్నద్ధులై; ఉ

౫౦౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౩౦

పాసాంచక్రతుః=ఉండెరి. అరింద
మా=శత్రువులనడంగఁ ద్రొక్కున
ట్టిరామలక్ష్మణులు; మనివరం=ము
నిశ్రేష్ఠుడైన; విశ్వామిత్రం=విశ్వా
మిత్రుని; రరక్షతుః=రక్షించిరి.
ని, తాత్పర్యము.

పరాక్రమశాలులగు రామలక్ష్మ

అథ కాలే గతే తస్మిన్ షష్ఠీహని సమాగతే
సౌమిత్రి మబ్రవీ ద్రామో యతో భవ సమాహితః. ౭

టీక॥ అథ = అటుపిమ్మట; కా
లే=అయిదుదినములు; గతే = కడ
వఁగా; తస్మిన్=అ; షష్ఠీ=ఆటవది
యైన; అహని = దినము; సమాగ
తే=రాఁగానే; రామః = రాముఁ
డు; సౌమిత్రిం=లక్ష్మణునిగూర్చి; స
మాహితః= ఎచ్చరికగలవాడవై;
యత్తః=సన్నద్ధుడవై; భవ=ఉం
డుము; ఇతి(అధ్యాహృతహ) = అ
ని; అబ్రవీత్=చెప్పెను.
అంత, నైదుదినములును గ చి,
నాటవదినము రాఁగానే, రాముఁ
డు, లక్ష్మణుంజూచి, “నివెచ్చరికగ
ల్గి-సన్నద్ధుడవై యుండుము” అని,
చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

రామస్యై వం బ్రువాణస్య త్వరితస్య యుయుత్సయా
ప్రజజ్వాల తతో వేది స్సోపాధ్యాయ పురోహితా. ౮

టీక॥ యుయుత్సయా=యుగ
ముసేయనిచ్చచేత; త్వరితస్య=వేగి
రపాటుగల్గిన; రామస్య=రాముఁ
డు; పవం=ఇట్లు; బ్రువాణస్య=చె
ప్పుచుండఁగా; తతో=అంతట; సో
పాధ్యాయపురోహితా= ఋత్వి
జులతోనుబురోహితులతోనుం గూ
డిన; వేదిః=యాగవేదిక; ప్రజజ్వా

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౦౩

స ౩౦

ల=మండెను.

యుద్ధము సేయుటయందలి యా
శచేత, రాముండెట్లు చెప్పుచుండఁ

గానే, ఋత్విజులతోనుబురోహితు
లతోనుం గూడియున్నయాయాగవే
దిక, జ్వలించినది. అని, తాత్పర్యము.

సదర్శచమసస్రకా- ససమితు-సుమోచ్చయా
విశ్వామిత్రేణ సహితా వేది ర్జజ్వాల సర్వజా. ౯

టీక|| సదర్శచమసస్రకా=దర్శ
లతోనుపానపాత్రలతో హేమామపా
త్రలతోనుం గూడినదియును; ససమి
తు-సుమోచ్చయా= సమిధలతో
నుపుష్పసమూహములతోనుం గూ
డినదియును; సర్వజా=ఋత్విజుల
తోఁగూడినదియును; విశ్వామిత్రే
ణ= విశ్వామిత్రునితో; సహితా =
కూడినదియునగు; వేది=యాగవే
ది; జజ్వాల=జ్వలించెను.

దగ్ధులును బానపాత్రలును

హేమామ పాత్రలును సమిధలునుల
లంకారార్ధంబుగా నునిచినపుష్పం
బులునుంగల్గి, ఋత్విజులతోనువిశ్వా
మిత్రునితోనుం గూడియున్న, యా
గవేది, జ్వలించినది.

అని, తాత్పర్యము.

విశేషార్థము.—ఇట్లు, యాగ
వేది జ్వలించుటయు తాపతములలోఁ
జేరినదిగావున, రాక్షసాగమనము
నసూచించినది. అని, యభిప్రాయ
ము.

మంత్రవచ్చ యధాన్యాయం యజ్ఞోసా సంప్రవర్తతే
ఆకాశే చ మహాశ్ శబ్దః ప్రాదురాసీద్ధ్యయానకః. ౧౦

టీక|| అసా=ఈ; యజ్ఞః=యా
గము; మంత్రవచ్చ=మంత్రము గల
దిగాను; యధాన్యాయం=యధా
శాస్త్రముగాను; సంప్రవర్తతే=
(ఘాతార్థమందులట్) జరుగుచుం

డినది. ఆకాశే=ఆకాశమందు; భ
యానకః = భయముగల్గించునట్టి;
మహాశ్=గొప్పదైన; శబ్దః=ధ్వని
యును; ప్రాదురాసీత్=పుట్టినది.
యాగంబంతయు, మంత్రవత్తుగ

౧౦౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్య సహితము.

స ౩౦

యథా శాస్త్రముగా జరుగుచుండు మహాధ్వనియొక్క టిగల్గినది.
డంగ, మింట, భయంకరంబైనట్టి అని, తాత్పర్యము.

ఆవార్య గగనం మేఘా యథా ప్రావృషి నికతః
తథామాయాం వికుర్వాణౌ రాక్షసా వభ్యధావతామ్. ౧౧

టిక॥ ప్రావృషి = వహకాల	పరుగై త్రివచ్చిరి.
మండు; నికతః = బయలు వెడలిన;	ఎట్లు, వహకాలమందు మే
మేఘః = మబ్బు; యథా = ఎట్లా; త	ఘంచాకాశంబు నావరించి వచ్చు
ధా = అట్లు; రాక్షసా = మారీచసు	నో, అట్లు, మారీచసు బాహువులు,
బాహువులను రాక్షసులు, గగనం =	ఆకాశమంతయుఁ గ్రమ్మి మాయసే
ఆకాశమును; ఆవార్య = ఆవరించి,	యుచు బరుగై త్రివచ్చిరి.
మాయాం = మాయను; వికుర్వా	అని, తాత్పర్యము.
ణౌ = చేయుచు; అభ్యధావతాం =	

మారీచశ్చ సుబాహుశ్చ తయో రనుచరాశ్చ యే
ఆగవ్య భీమసంకాశౌ రుధిరౌఘ మవాస్మజన్. ౧౨

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౦

స ౩౦

టీక॥ మారీచశ్చ=మారీచుండు
ను; సుబాహుశ్చ=సుబాహుండు
ను; తయోః=ఆమారీచసుబాహువు
లయొక్క; అనువరాః=తోటివార
లు; యే=ఎవరో; తే(అధ్యాత్మత
ము)చ=వారును; భీమసంకాశాః=
భయంకరులైనవారలై; ఆగవ్య=

వచ్చి; రుధిరాఘం=నెత్తురువ్రవా
హమును; ఆవాస్పజ్=వర్షించిరి.
మారీచుండునుసుబాహుండును
వారియనుచరులగు రాక్షసులునుభ
యంకరులైనవచ్చినెత్తురు వెల్లువగా
వషింపించిరి. అని, తాత్పర్యము.

సా తేన రుధిరాఘేణ వేది ర్జజ్వాల మండితా
సహసా౭ భిద్రతో రామ స్తా నపశ్య త్తతో దివి. ౧౩

టీక॥ సా=ఆ; వేదిః=యాగవే
ది; తేన=ఆరుధిరాఘేణ=నెత్తురు
ప్రవాహముచేత; మండితా=అలం
కరింపబడినదై; జజ్వాల=మండిన
ది. తతః=అంతట; రామః=రాముం
డు; సహసా=శీఘ్రముగా; అభిదు
తః=ఎదురుగాఁబరుగె త్తినవాడై;

దివి=ఆకాశమందు; తా=ఆరా
క్షసులను; అపశ్యత్=చూచెను.
ఆ యాగవేది, నెత్తుటివెల్లువం
దోఁగిమండుచుండినది; అంత, రా
మండువేగంబున నభిముఖంబుగాఁ
బరువెత్తి, యాకాశమందు రాక్ష
సులంజూచెను. అని, తాత్పర్యము.

తా వాపతంతౌ సహసా దృష్ట్వా రాజీవలోచనః
లక్ష్మణం త్వభిసంప్రేక్ష్య రామో వచన మబ్రవీత్. ౧౪

టీక॥ రాజీవలోచనః= కమల
ములవంట్రికండ్లుగల; రామః=రా
ముండు; సహసా=శీఘ్రముగా; ఆప
తంతౌ=వచ్చుచున్నట్టి; తౌ=ఆమా

రీచసుబాహువులను; దృష్ట్వా=చూ
చి; లక్ష్మణంతు= లక్ష్మణునిమాత్ర
ము; అభిసంప్రేక్ష్య = ఎదురుగాఁ
జూచి; వచనం = మాటను; అబ్ర

ఏత్ = పలికెను.

వేగంబునవచ్చుచున్నయామారీచ
సుబాహువులంగని, కమలమలవం
టికండ్లుగలరాముండు, లక్ష్మణుని
మాత్రముచూచి, యిట్లని, చెప్పెను.

విశేషార్థము. — రాముండు, తా
ను “రాక్షసులంజంపెదఁజూడు” మ

నిచెప్పబోవుటచే, “దీనిఁబూజ్యుల
గుఱుఘలతోనుంజెప్పినట్టైననాత్మ
స్తుతిగాఁబరిణమించును; తమ్ముఁడగు
లక్ష్మణునితోఁజెప్పిన, నట్లుకా”దను
నభిప్రాయంబున, లక్ష్మణునితోమా
త్రముచెప్పెను.

పశ్య లక్ష్మణ దుర్వృత్తాన్ రాక్షసాన్ విశితాశనాన్
మానవాస్త్రసమాధూతా ననిలేన యధా ఘనాన్. ౧౫

టీక॥ లక్ష్మణ = లక్ష్మణుండా! దు
ర్వృత్తాన్ = దురాచారముగలవా
రును; విశితాశనాన్ = మాంసమే
యాహారముగాఁగలవారునగు; రా
క్షసాన్ = రక్కసులను; అనిలేన =
వాయువుచేత; ఘనాన్ యధా =
మేఘములనువలె; మానవాస్త్రస
మాధూతాన్, మానవాస్త్ర = మా
నవంబనునస్త్రముచేత, సమాధూ

తాన్ = ఎగురఁగొట్టఁబడినవారిని
గా; పశ్య = చూడుము.
లక్ష్మణుండా! దురాచారులును
మాంసాహారులునగు నీరాక్షసుల
ను, వాయువుచేమేఘంబులువోలె,
మానవాస్త్రంబుచే, పాఱఁద్రోలఁ
బడినవారినిగాఁజేసెదను; చూడు
ము. అని, తాత్పర్యము.

మానవం పరమోదారమస్త్రం పరమభాస్వరమ్
చిత్తేప. పరమక్రుద్ధో మారీచోరసి రాఘవః. ౧౬

టీక॥ రాఘవః = రాముండు; ప
రమక్రుద్ధః = మిక్కిలి కోపించినవాఁ

డై; పరమోదారం = మిక్కిలియతి
శయించి నదియు; పరమ భాస్వ

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౧౧

స ౩౦

రం=మిక్కిలిప్రకాశించుచున్నట్టిది
యునగు; మానవం=మానవంబునె
డు; అస్త్రం = అస్త్రమును; మారీ
చారసి=మారీచునితోమ్మునందు;
చిత్తేప=వేసెను.

రాముండు, మిక్కిలియుగోపిం
చి, శ్రేష్ఠంబును బరమభాగ్యరంబున
గుమానవాస్త్రంబును, మారీచుని
తోమ్ముంట, నేసెను.
అని, తాత్పర్యము.

స తేన పరమాస్త్రేణ మానవేన సమాహితః
సంపూర్ణం యోజనశతం ష్టిస్తస్మాగరసంప్లవే. ౧౬

టీక॥ సః=ఆమారీచుండు; సమా
హితః=ఎచ్చరికగలవాడైనను; ప
రమాస్త్రేణ=శ్రేష్ఠమైనయస్త్రంబు
గు; తేన=ఆ; మానవేన=మానవా
స్త్రముచేత; సాగరసంప్లవే=సము
ద్రపుగట్టునందు; సంపూర్ణం =
నిండిన; యోజనశతం = (అత్యంత
సంయోగమందు ద్వితీయ) నూలు
యోజనములు; ష్టిస్తః=తోయంబు
డెను.

ఆమారీచుండెచ్చరిక గల్గియున్న
ను, శ్రేష్ఠంబగునమ్మానవాస్త్రము,
సముద్రతీరమునవ్వల నీటిలోనూలు
యోజనంబులదూరంబున నతనింబ
డఁదోసెను. అని, తాత్పర్యము.

విశేషార్థము.—“సతేన” అ
నుచోట “స” అనునది గాయత్రి రెం
డవ యక్షరము; వెయ్యిశ్లోకములై
రెండవ వెయ్యి యారంభింపఁబడిన
ది.

విచేతనం విఘ్నార్ణవతం శీతేఘబలతాడితమ్
నిరస్తం దృశ్య మారీచం రామో లక్ష్మణ మబ్రవీత్. ౧౭

టీక॥ రామః=రాముండు; శీతే
ఘబలతాడితం, శీతేఘబల=మాన
వాస్త్రముయొక్క-బలముచేత, తా

డితం= కొట్టఁబడినవాఁడును; నిర
స్తం=తోయంబడినవాఁడును; వి
చేతనం = సంజ్ఞతస్థియున్నవాఁ

డును; విఘ్నాణం తం = తిరుగుడుప
డుచున్నవాఁడునగు; మారీచం =
మారీచుని; దృశ్య = చూచి; లక్ష్మ
ణం = లక్ష్మణునిగూచి; అబ్ర
వీత్ = చెప్పెను.

మానవాస్త్రబలంబునంగొట్టఁబ
డి, సముద్రజలంబుబడి, తెలివిత
ప్పి, తిరుగుడుపడుచున్న, మారీచుని
జూచి, రాముఁడు లక్ష్మణునితో, ని
ట్లని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

పశ్య లక్ష్మణ శీతేషుం మానవం ధర్మసంహితమ్
మోహయిత్వా నయత్యేనం నచ ప్రాణై వ్యయ్యజ్యత.

టీక॥ లక్ష్మణం = లక్ష్మణుఁడా
ధర్మసంహితం = ధర్మముతోఁ
గూడినదియు; శీతేషుం = చల్లనిబాణ
మైనదియునగు, (చల్లగాఁగోయుట
యన్నట్లు) తీక్ష్ణమైన బాణమగుట;
మానవం = మానవాస్త్రమును; ప
శ్య = చూడుము; ఏనం = ఈమారీచ
ని; మోహయిత్వా = మోహింపఁజే
సి; నయతి = తీసికొనిపోవుచున్నది.
మారీచం (అధ్యాహృతము) = మారీ
చుఁడు; ప్రాణైః = ప్రాణములచేత
మాత్రము; నవ్యయ్యజ్యత = విడువఁ

బడలేదు.
లక్ష్మణుఁడా! ధర్మసహితమగు
నీమానవాస్త్రంబుచూడుము; ఈ
మారీచుని, తెలివితప్పించికొనిపోవు
చున్నది; మారీచునకుఁ బ్రాణహాని
మాత్రముకల్గలేదు.
అని, తాత్పర్యము.
ఈశ్లోకమునకు మహేశ్వరతీర్థ
లుమాత్రముదహరించి వ్యాఖ్యాన
ముచేసిరి; ఈశ్లోకములేనట్లే గోవిం
దరాజు లభిప్రాయము పడినట్లున్న
ది. కావునదీనికి సంఖ్యవేయలేదు.

ఇమానపి వధిస్యామి నిఘ్నంతాన్ దుష్టచారిణః

రాక్షసాన్ పాపకర్తస్థాన్ యజ్ఞఘ్నాన్ రుధిరాశనాన్. ౧౯

టీక॥ నిర్ఘ్నంతాన్ = దయలేనివా
రును; దుష్టచారిణః = దుష్టముగానం

చరించువారును; పాపకర్తస్థాన్,
పాపకర్మ = పాపముగల్గించు

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౧౩

స ౩౦

కార్యములయందు; స్థాన్ = ఉం
డువారును; యజ్ఞఘ్నాన్ = యాగ
ములం జెఱపువారును; రుధిరాశ
నాన్ = రక్తమేఱహారముగాఁగల
వారునగు; ఇమాన్ = ఈ; రాక్షసా
నపి = రాక్షసులనుంగూడ; వధిష్యా
మి = చంపఁబోవుచున్నాను.

ఎంతమాత్రముదయలేక, దురా
చారులై, పాపకర్తంబులుసేయు
చు, యాగంబులఁజెఱపుచు, రక్తంబె
యాహారముగాఁగల్గియున్న, యీ
రాక్షసులనుం జంపెదను. అని, రా
ముఁడులక్ష్మణునితోఁజెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

సంగృహ్యస్త్రం తతో రామో దివ్య మాగ్నేయ మద్భుతమ్
సుబాహూరసి చిక్షేప సవిధః ప్రాపత ద్భువి. ౨౦

టీక|| తతః = అంతట; రామః =
రాముఁడు; దివ్యం = శ్రేష్ఠమయిన;
ఆగ్నేయం = అగ్నిదేవతాకమయి
న; అస్త్రం = అస్త్రమును; సంగృ
హ్య = ఎత్తి; అద్భుతం = ఆశ్చర్యము
గల్గునట్లు; సుబాహూరసి = సుబా
హువునియొక్కఁజొమ్ము నందు; చిక్షే
ప = వేసెను. సః = ఆసుబాహుఁడు;

విధః = కొట్టఁబడినవాఁడై; భువి = నే
లయందు; ప్రాపతత్ = పడెను.
అంత, రాముండు, దివ్యబగు
నాగ్నేయాస్త్రంబెత్తి, సుబాహు
నిఁజొమ్ముపైఁ, జూపఱకాశ్చర్యము
గల్గునట్లు, వేసెను; ఆదెబ్బకుసుబా
హుండునేలంబడిపచ్చెను.
అని, తాత్పర్యము.

శేషాన్ వాయవ్య మాదాయ నిజఘాన మహాయశాః
రాఘవః పరమోదారో మునీనాం ముద మావహాన్. ౨౧

టీక|| మహాయశాః = అధికంబ
గుకీర్తిగల వాఁడును; పరమోదా
రః = మిక్కిలియతిశయించినవాఁడు

నగు; రాఘవః = రాముఁడు; మునీ
నాం = ఋషులకు; ముదం = సంతో
షమును; ఆవహాన్ = కల్గించుచు; వా

౫౧౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.
స౩౦

యవ్యం=వాయవ్యాస్త్రమును; ఆ	రుండునగు రాముండు, మునులకంద
దాయ=ఎత్తి; శేషాక్ష=మిగిలిన రా	జకుసంతోషంబు సేయుచు, శేషించి
క్షసులను; నిజఘాతం=కొట్టెను.	నరాక్షసుల, వాయవ్యాస్త్రంబునం
మహాయశుండు బరమోదా	గొట్టెను. అని, తాత్పర్యము.

స హత్వా రాక్షసాన్ సర్వాన్ యజ్ఞఘ్నాన్ రఘునందనః
ఋషిభిః పూజితస్తత్ర యథేంద్రో విజయే పురా. ౨౨

టీక॥ తత్ర=ఆయాశ్రమమందు; ఇంద్రుడువలె; ఋషిభిః=ఋషుల	
సః=ఆ; రఘునందనః=రాముండు; చేత; పూజితః=పూజింపబడెను.	
యజ్ఞఘ్నాన్=యాగంబులంజెఱ	ఇట్లు, యాగంబులకువిఘ్నము
పునట్టి; రాక్షసాన్=రక్కసులను; గావించునట్టి రాక్షసులనందఱంజం	
సర్వాన్=అందఱను; హత్వా=చం	పినరాముని, ఋషులు, పూర్వమును
పి, పురా=మునుపు; విజయే=అసుర	ులజయించినపుడు చేవేంద్రునింబో
జయంబునందు ; ఇంద్రోయథా=	లెఁ, బూజించిరి. అని, తాత్పర్యము.

అథ యజ్ఞే సమాప్తే తు విశ్వామిత్రో మహామునిః

నిరీతికా దిశో దృష్ట్వా కాకుత్స్థ మిద మబ్రవీత్. ౨౩

టీక॥ అథ=అటుపిమ్మట; యజ్ఞే=	దం=దీనిని; అబ్రవీత్=చెప్పెను.
యాగము; సమాప్తేతు=ముగియఁ	అంత, యాగము సమాప్తిబొం
గానే; మహామునిః=పూజ్యుడైన	దఁగానే, విశ్వామిత్ర మహాముని,
మునియగు; విశ్వామిత్రః=విశ్వామి	యెంతమాత్రము నుపద్రవము లేక
త్రుండు; నిరీతికాః=ఉపద్రవములేన	శాంతంబులై యుండు దిక్కులం
ట్టి; దిశః=దిక్కులను; దృష్ట్వా=చూ	ఱచి, రామునితో, నిట్లని, చెప్పెను.
చి; కాకుత్స్థం= రామునిగూర్చి; ఇ	అని, తాత్పర్యము.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౦౫

స ౩౦

కృతార్థో స్తి మహాబాహూ కృతం గురువచ స్త్వయా
సిద్ధాశ్రమ మిదం సత్యం కృతం రామ మహా యశః. ౨౪

టీక॥ మహాబాహూ = గొప్పచేతులుగలవాడవును; మహాయశః = గొప్పకీర్తిగల వాడవునగు; రామ = రాముడా! త్వయా = నీచేత; అహం (అధ్యాహతము) = నేను; కృతార్థః = నేనుజేరినపనిగలవాడను; అస్తి = అయితిని. త్వయా (అధ్యాహతము, ఇట్లైయుత్తరస్థలమునందును) = నీచేత; గురువచః = తండ్రియొక్కమాట; కృతం = చేయబడినది. త్వయా = నీచేత; ఇదం = ఈ; సిద్ధాశ్రమం = సిద్ధాశ్రమము; సత్యం = నిజమైనపేరుగలదిగా; కృతం = చేయబడినది. మహాబాహుండవుగొప్పకీర్తిగలవాడవునగురాముడా! నీచేత, నేనుగృతార్థుడనైతిని; నీవుతండ్రిపనుగుగావించితివి; ఈసిద్ధాశ్రమము, నీచేత, సాధకకమగు పేరుగలదిగా, జేయబడినది. అని, విశ్వామిత్రుడుచెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యావే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, త్రింశస్సర్గః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థ చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్రీ
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ త్రింశస్సర్గటిక,
ముగిసినది.

త్రై

ఏ క త్రింశ సర్గ ప్రారంభః.

అధతాం రజనీం తత్ర కృతార్థా రామలక్ష్మణౌ
 ఊషతు ర్దుదితౌ వీరా ప్రహృష్టే నాంతరాత్మనా. ౧

టీక॥ అధ = అటుపిమ్మట; వీ	నీం = రాత్రియంతయు; తత్ర = ఆ
రా = పరాక్రమశాలులును; కృతా	యాశ్రమమందు; ఊషతుః = ఉండిరి.
ర్థా = నెఱవేఱిన పనిగలవారును; ము	అంతః, బరాక్రమశాలులగురా
దితౌ = సంతసించినవారునగు; రా	మలక్ష్మణులు, కృతార్థులై, సంతో
మలక్ష్మణౌ = రామలక్ష్మణులు; ప్ర	వంబున, నారాత్రియంతయు నా
హృష్టేన = సంతసించిన; అంతరా	యాశ్రమంబుననుండిరి.
త్మనా = మనస్సుతో; తాం = ఆ; రజ	అని, తాత్పర్యము.

ప్రభాతాయాం తు శర్వర్యాం కృతపౌర్వాష్టికక్రియా
 విశ్వామిత్ర మృషీం శాచిన్యాక్ సహితా వభిజగ్ముతుః. ౨

టీక॥ తౌ (అధ్యాహృతము) =	అన్యాక్ = ఇతరులైన; ఋషీంశ్చ =
ఆరామలక్ష్మణులు; శర్వర్యాం =	ఋషులనుంగూర్చి; అభిజగ్ముతుః =
రాత్రి; ప్రభాతాయాంతు = తెల్లవా	పోయిరి.
ఁగగానే; కృతపౌర్వాష్టికక్రియా,	తెల్లవాఁగగానే, రామలక్ష్మ
కృత = చేయఁబడిన, పౌర్వాష్టిక =	ణు లిద్దఱునుంజేరి, ప్రాతఃకాలకృ
ప్రాతఃకాలమందుంజేయవలసిన, క్రి	త్యంబులందీర్చికొని, విశ్వామిత్రుఁ
యా = కార్యముగలవారలై; సహ	దుమొదలగు ఋషులయొద్దకు వెళ్లి
తౌ = ఇద్దఱునుజేరినవారలై; విశ్వా	రి, అని, తాత్పర్యము.
మిత్రం = విశ్వామిత్రునింగూర్చియు;	

అభివాద్య మునిశ్రేష్ఠం జ్వలంత మివ పావకమ్
ఊచతు ర్మధురోదారం వాక్యం మధురభాషితౌ. ౩

టీక॥ మధురభాషితౌ = మనోక్యం = మాటను; ఊచతుః = చెప్పిరి.
హరముగా మాటలాడునట్టి రామల మనోహరముగా మాటలాడం
త్తులు; జ్వలంతం = మండుచున్న; గలయట్టి రామలత్తులు, అగ్ని
పావకమివ (స్థితం) = నిష్పవలెనున్న హేత్రునివలె వెలుంగుచున్నవిశ్వా
ట్టి; మునిశ్రేష్ఠం = మునులలో మేటి మిత్రునినమస్కరించి, మధురంబును
యగువిశ్వామిత్రుని; అభివాద్య = న గంభీరంబునగ నొకమాటచెప్పిరి.
మస్కరించి; మధురోదారం = మ అని, తాత్పర్యము.
నోహరమును గంభీరమునగు; వా

ఇహ స్త మునిశాస్త్రాల కింకరా సముపస్థితౌ
ఆజ్ఞాపయ యథేష్టం వై శాసనం కరవావ కిమ్. ౪

టీక॥ మునిశాస్త్రాల = మునిశ్రేష్ఠ సనం = ఆజ్ఞను; కరవావ = చేయు
ష్టంఁడవగు విశ్వామిత్రుఁడా! కింక దుము?
రా = పరిచారకులమైన; ఇహ = మునిశ్రేష్ఠుఁడవైన విశ్వామి
ఈ; ఆవాం (అధ్యాత్మతము) = మే త్రుఁడా! ఇదిగో కింకరులమువచ్చి
ము; సముపస్థితౌ = వచ్చినవారల యున్నాము; మేమేమిసేయ వల
ము; స్త = అగుచున్నాము. యథే యు, యథేష్టంబుగా నాజ్ఞాపింపు
ష్టం = ఇష్టముండునట్లు, (“వై” అను ము. అని, రామలత్తులు చెప్పిరి,
నదిపాదపూరణార్థము.) ఆజ్ఞా అని, తాత్పర్యము.
పయ = ఆజ్ఞాపించుము. కిం = ఏ శా

ఏవ ముక్తాస్త త స్తాభ్యాం సర్వవీవ మహర్షయః

విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య రామం వచన మబ్రవత్. ౫

టీక॥ మహాశయః = పూజ్య	రామునిఁగూర్చి; వచనం = మాటను;
త్రైవణ్ముఖులు; సర్వవశం = అందఱు	అబ్రవత్ = చెప్పిరి.
నే; తాభ్యాం = ఆ రామలక్ష్మణుల	అరామలక్ష్మణులిట్లు చెప్పఁగా
చేతః; వీవం = ఇట్లు; ఉక్తాః = చెప్ప	నే, మహర్షు లందఱును, విశ్వామిత్రు
బడినవారలై; తతః = అటుపిమ్మట;	నిమున్నడుకొని, రామునితో, నిట్లుని
విశ్వామిత్రం = విశ్వామిత్రుని; పుర	చెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.
స్కృత్య = మున్నిడికొని; రామం =	

మైథిలస్య నరశ్రేష్ఠ జనకస్య భవిష్యతి

యజ్ఞః పరమధర్మిః శ్రీ సస్య యాస్యామహే వయమ్. ౬

టీక॥ నరశ్రేష్ఠ = పురుష శ్రేష్ఠుఁడ	అచ్చటికి; వయం = మేము; యా
వగు రాముఁడా ! మైథిలస్య = మిథి	మహే = పోఁబోవుచున్నారము.
లకుఁబ్రభువైన; జనకస్య = జనకుని	పురుష శ్రేష్ఠుఁడవైన రాముఁ
యొక్క; పరమధర్మిః శ్రీ = మిక్కిలి	డా! మిథిలాధిపతియగు జనకమహా
యతిశయించినధర్మముగల; య	రాజు పరమధర్మిః శ్రీ బగు నొక
జ్ఞః = యాగము; భవిష్యతి = కా	యాగము సేయఁబోవుచున్నాఁడు;
గలదు. తస్య = ఆయాగమునకు; త	మేమాయాగమునకుఁబోయెదము.
త్ర (ఇదిమహేశ్వరతీర్థపారము) =	అని, తాత్పర్యము.

త్వం చైవ నరశాదూల సహస్రాభి గమిష్యసి

అద్భుతం ధనురత్నంచ తత్ర త ద్ద్రష్టు మహానీ. ౭

టీక ॥ నరశాదూల = పురుష శ్రేష్ఠుఁడవగు రాముఁడా ! అస్తాభి

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౧

స ౩౧

స్వహ=మాతోఁగూడఁ; త్వం=దైవ=
నీవును; గమిష్యసి=పోఁగలవు, రాఁ
గలవనుట; తత్ర=అచ్చట; తత్=
ఆ, ఎవ్వరికింబూరించుటకలవిగాని
దైయట్లు పూరించినవానికి సీతంబెం
డ్లియగునట్లు ప్రసిద్ధమైనదనుట; అ
ద్భుతం=ఆశ్చర్యకరమగు; ధనుర
త్నంచ(సంధియాషణము)=శ్రేష్ఠ

మైనవిల్లును; (చకారముచేత) సీత
ను; ద్రష్టుం=చూచుటకు; అహ=
సి=తగుదువు.

రాముఁడా! నీవును మాతోఁగూ
డవచ్చి, యచ్చటి ప్రసిద్ధమైయాశ్చ
ర్యకరమగు శివునివిల్లును సీతనుంజూ
డవలయును.

అని, తాత్పర్యము.

తద్ధి పూర్వం నరశ్రేష్ఠ దత్తం సదసి దైవతైః
అప్రమేయబలం ఘోరం మఖే పరమభాస్వరమ్. ౮

టీక॥ నరశ్రేష్ఠం=పురుషశ్రేష్ఠుఁ
డవైన రాముఁడా! అప్రమేయ బ
లం=కొలత పెట్టరాని సారముగలది
యు; ఘోరం=భయంకరమైనది
యు; పరమభాస్వరం=మిక్కిలిప్ర
కాశించుచున్నదియనగు; తత్=ఆ
విల్లు; పూర్వం=మునుపు; మఖే=
యాగమునందు; సదసి=సభయం

దు; దైవతైః=దేవతలచేత; దత్తం
హి=ఇయ్యింబడినదిగాదా!

రాముఁడా! కొలత పెట్టరాని
సారముగల్గి భయంకరంబై ప్రకా
శించుచున్న, యావిల్లు, మున్న, యా
గకాలమందు, సదస్సున, దేవతల
చే, నివ్వఁబడినది.

అని, తాత్పర్యము.

నాస్య దేవా న గంధర్వా నాసురా నచ రాక్షసాః
కతుః మారోపణం శక్తా న కథంచన మానుషాః. ౯

టీక॥ అస్య=ఈవింటియొక్క; ఆ
రోపణం=నారినారోపించుటను;
కతుః=చేయుటకు; దేవాః=దే

వతలు; శక్తాః=సమర్థులు; న=కా
రు. గంధర్వాః=గంధర్వులు; న
(శక్తాః)=సమర్థులుకారు. అను

౫౨౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౩౧

రాః=అనురులు; న(శక్తాః)=సమర్థులుకారు. రాక్షసాశ్చ=రాక్షసులును; న(శక్తాః)=సమర్థులుకారు. కథంచన=ఎంతప్రయాసముననైనను; మానషాః=మనుష్యులు; న(శక్తాః)=సమర్థులుకారు.	ఈవింటినారి నారోపించుటకు, జేవతలుగాని, గంధర్వులుగాని, అనురులుగాని, రాక్షసులుగాని; శక్తులుకారు; ఇంక, నెంతశ్రమపడిననుమనుష్యులెట్లు, శక్తులగుదురు? అని, తాత్పర్యము.

ధనుషస్తస్య వీర్యంతు జిజ్ఞాసంతో మహీక్షితః
నశేకు రారోపయితుం రాజపుత్రా మహాబలాః. ౧౦

టీక॥ రాజపుత్రాః=రాచకొమరులును; మహాబలాః=అధికమైనబలముగలవారునగు; మహీక్షితః=రాజులు; తస్య=ఆ; ధనుషః=వింటియొక్క; వీర్యంతు=సారమునుమాత్రము; జిజ్ఞాసంతః=ఎఱుంగఁగోరువారలై; ఆరోపయితుం=ఆరోపించుటకు; నశేకుః=శక్తులుకారైరి.	రాజవంశమునందుఁ బుట్టినవారును మహాబలులు నగురాజులు, ఆ వింటిసారమునెఱుంగఁగోరి, తుదకు, ఆరోపించుట కేసమర్థులుకారైరి. అని, తాత్పర్యము.

తద్ధను నరశాస్త్రాల మైధిలస్య మహత్తనః
తత్ర ద్రక్ష్యసి కాకుత్స్థం యజ్ఞం చాద్భుతదర్శనమ్. ౧౧

టీక॥ నరశాస్త్రాల=పురుషశ్రేష్ఠుండవగు; కాకుత్స్థం=రాముఁడాతత్ర=ఆమిధిలయందు; మహత్తనః=పూజ్యమగు స్వభావముగల; మైధిలస్య=మిధిలాధిపతియగుజ	నకమహారాజయొక్క; తత్ర=ఆ; ధనుః=వింటిని; అద్భుతదర్శనం, అద్భుత=అశ్చర్యకరమగు, దర్శనం=చూడఁబడుటగల; యజ్ఞంచ=యగమును; ద్రక్ష్యసి=చూడఁగలవు.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౨౧

స ౩౧

పురుష శ్రేష్ఠుండవైన రాముఁ | యునెద్దుతదర్శనంబగు యాగంబు
డా! మహాత్ముండగు జనకమహారా | నుంజూడఁగలవు.
జ్ఞుదియైనయాధనుస్సును, అతఁడుసే | అని, తాత్పర్యము.

తద్ధియజ్ఞఫలం తేన మైధిలే నో త్తమం ధనుః
యాచితం నరశాన్దూల సునాభం సర్వదైవతైః. ౧౨

టీక|| నరశాన్దూల = పురుష శ్రేష్ఠుఁ | (పంచమ్యధఃమందుఁడృతీయ) సమ
డవైన రాముఁడా! తేన = ఆ; మైధి | స్తదేవతలవలన; యాచితంసా =
తేన = మిధిలకుఁబ్రభువగు దేవరాత | యాచింపఁబడినదిగదా!
మహారాజుచేత; (దేవరాతుఁడుని | మిధిలాధిపతియగు దేవరాతుఁడు,
మిచక్రవర్తిఁకెఱివవాఁడు) సునా | తానుయాగముఁజేసినపుడు సమస్త
భం = మంచిముష్టిప్రదేశముగల; ఉ | దేవతలను, “యాగఫలముగా, నా
త్తమం = శ్రేష్ఠమైన; తత్ = ఆ; ధ | వంచిమధ్యప్రదేశముగల శ్రేష్ఠమైన
నుః = విల్లు; యజ్ఞ ఫలం = యాగము | ధనుస్సునిమ్మని” యాచింపఁగా, నది
యొక్క ఫలముగా; సర్వదైవతైః = | యతనికివచ్చినది. అని, తాత్పర్యము.

ఆయాగభూతం నృపతే స్తస్య వేశ్మని రాఘవ

(“అయాగభూతం” అనిమహేశ్వరతీర్థపారము)

అచిఃతం వివిధై గణంధై ధూమై శ్చాగరుగంధిభిః. ౧౩

టీక|| రాఘవ = రాముఁడా; | న, గంధైః = వాసనలచేతను; అగరు
తత్ (అధ్యాహృతము) = అధను | గంధిభిః = అగరుచెక్కవాసనగల;
స్సుః తస్య = ఆ; నృపతేః = జనకమ | ధూమైశ్చ = పొగలచేతను; అర్చి
హారాజుయొక్క; వేశ్మని = గృహ | తం = పూజింపఁబడినదై; ఆయాగ
మునందు; వివిధైః = నానావిధములై | భూతం (ఇదిగోవిందరాజపారము)

అయాగభూతం (ఇదిమహేశ్వరతీ
ర్థపారము) = ధనుస్సులయొత్పవ
ములొక బ్రధానముగాఁబూజింపఁ
బడుధనువైనది.

రామఁడా! ఆధనుస్సు, జనకము
హారాజుగృహమందు, నానావిధము

లగుగంధములచేతను అగరుధూప
ములచేతనుంబూజింపఁబడుచు, ధ
నుస్సులకుత్పవముసేయినపుడు, ప్ర
ధానముగాఁబూజింపఁబడుధనువు
గా, నున్నది. అనిమునులుచెప్పిరి.
అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్త్యా మునివరః ప్రస్థాన మకరో త్తదా
సర్వసంఘ స్సకాకుత్స్థ ఆమంత్ర్య వనదేవతాః. ౧౪
స్వస్తి వోస్తు గమిష్యామి సిద్ధ సిద్ధాశ్రమా దహమ్
ఉత్తరే జాహ్నువీతీరే హిమవంతం శిలోచ్చయమ్. ౧౫

టీక॥ ఏవం=ఇట్లు; ఉత్త్య=చె
ప్పి; మునివరః = మునిశ్రేష్ఠుఁడగువి
శ్వామిత్రుఁడు; తదా=అప్పుడు; స
ర్వసంఘః = ఋషులసమూహము
తోఁగూడినవాఁడై; సకాకుత్స్థః=
రామలక్ష్మణులతోఁగూడినవాఁడై;
“వః=మీకు, స్వస్తి=మంగళము; అ
స్తు=అగుఁగాక; సిద్ధః=సిద్ధిపొందిన,
అహం=నేను; సిద్ధాశ్రమాత్ = సి
ద్ధాశ్రమమునుండి; ఉత్తరే=ఉత్తర
పుక్కునందలి; జాహ్నువీతీరే=గం
గానదిగట్టునందు; హిమవంతం=
హిమవంతమనెడు; శిలోచ్చయం=
పర్వతమునుగూర్చి; గమిష్యామి=

పోయెదను.” ఇతి (అధ్యాహృత
ము)=అని; వనదేవతాః= అడవిదే
వతలను; ఆమంత్ర్య= వీడుకొని; ప్ర
స్థానం=పయనమును; అకరోత్=
చేసెను.

ఇట్లు, చెప్పి, మునిశ్రేష్ఠుఁడగువి
శ్వామిత్రుఁడు, ఋషులనురామల
క్ష్మణులనుంగూడి, “మీకుమంగళమ
గుఁగాక; నేనుసిద్ధిఁ బొందితిఁగావు
న, గంగానది యుత్తరతీరమందు,
హిమత్పర్వతమునకుంబోయెదను”
అని, వనదేవతలవీడ్కొని, పయనం
బయ్యెను. అని, తాత్పర్యము.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౨౩

స ౩౧

ప్రదక్షిణం తతః కృత్వా సిద్ధాశ్రమ మనుత్తమమ్
ఉత్తరాం దిశ ముద్దిశ్య ప్రస్థాతు ముపచక్రమే. ౧౬

టీక తతః=అటుపిమ్మట; సః (అధ్యాహృతము) = అవిశ్వామి త్రుఁడు; అనుత్తమం=తనకన్నశ్రేష్ఠ ములేని; సిద్ధాశ్రమం=సిద్ధాశ్రమము నుగూర్చి; ప్రదక్షిణం=ప్రదక్షిణము ను; కృత్వా=చేసి; ఉత్తరాం=ఉత్తరపు; దిశం=దిక్కును; ఉద్దిశ్య=కూర్చి	ర్చి; ప్రస్థాతుం=వెళ్లుటకు; ఉపచక్ర మే=ఆరంభించెను. అంత, నావిశ్వామిత్రుఁడు, శ్రేష్ఠమైనసిద్ధాశ్రమమునకుఁ బ్రదక్షిణ ముచేసి, ఉత్తరపుదిక్కుఁ గూర్చి వెళ్లుటకారంభించెను. అని, తాత్పర్యము.

తం ప్రయాంతం మునివర మన్వయా దనుసారిణమ్
శకటీశతమాత్రంతు ప్రాయేణ బ్రహ్మ వాదినామ్. ౧౭

టీక ప్రాయేణ= బాహుళ్య ముచేత; బ్రహ్మవాదినాం=వేదము నుంజెప్పనట్టివారియొక్క; శకటీశ తమాత్రంతు=నూఱుబండ్లుమాత్ర ము; అనుసారిణం=ఉత్తరదిక్కును, అనుసరించుచున్న వాఁడును; ప్రయాంతం=పోవుచున్న వాఁడునగు; తం=ఆ; మునివరం=ముని శ్రేష్ఠుఁడ	గువిశ్వామిత్రుని ; అన్వయాత్= వెంబడించినది. ఉత్తరపుదిక్కుఁ గూర్చిపోవుచు న్నముని శ్రేష్ఠుండగు విశ్వామిత్రుని, బ్రహ్మవాదులగు మునులు, నూఱు బండ్ల వఱకు వెంటఁ బెట్టుకొని, వెంబడించిరి. అని, తాత్పర్యము.

మృగపక్షిగణా శ్చైవ సిద్ధాశ్రమనివాసినః
అనుజగ్తు మహాత్మానం విశ్వామిత్రం మహామునిమ్. ౧౮

టీక || సిద్ధాశ్రమనివాసినః=సిద్ధాశ్రమమందునివసించునట్టి; మృగ

౫౨౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౩౧

పక్షిగణాశ్చైవ = జింకలయొక్క-
యొక బట్టలయొక్క-సమూహము
లును; మహాత్మానం = పూజ్యమైన స్వ
భావంబు గలవాఁడును; మహాము
ని = పూజ్యుఁడైన మునియునగు; వి
శ్వామిత్రం = విశ్వామిత్రుని; అను

జగ్ముః = వెంబడించినవి.
సిద్ధాశ్రమమందుండు జింకలును
బట్టలునుం గూడఁ, బయనమైపోవు
చుండు మహాత్ముండగు విశ్వామిత్ర
మహామునిని వెంబడించిపోయినవి.
అని, తాత్పర్యము.

నివతక్యామాస తతః పక్షిసంఘాన్యైగానపి

టీక॥ సః (అధ్యాహృతము) = ఆ
విశ్వామిత్రుఁడు; తతః = అటుపిమ్మ
ట; పక్షిసంఘాన్ = పట్టలయొ
క్క-సమూహములను; న్యైగానపి =
జింకలను; నివతక్యామాస = మ

ఱలించెను.
అంత, నా విశ్వామిత్రుఁడు, ప
ట్టలను మృగంబులను, వీడ్కొని,
మఱల సిద్ధాశ్రమంబునకుఁ బోవు
నట్లు మఱలించెను. అని తాత్పర్యము.

తే గత్వా దూర మధ్వానం లంబమానే దివాకరే. ౧౯
వాసం చక్రు మునిగణా శ్శోణాకూలే సమాహితాః

టీక॥ తే = ఆ; మునిగణాః = ము
నుల సమూహములు; దూరం = దూ
రమైన; అధ్వానం = మాగఁమును;
గత్వా = పొంది; దివాకరే = సూ
ర్యుఁడు; లంబమానే = వేలొడుచుం
డఁగా (అస్తమించుచుండఁగానను
ట); సమాహితాః = ఎచ్చరికగవా
రలై; శోణాకూలే = శోణనదముయొ

క్క గట్టునందు (శోణనదమునది
యొక మగయేఱు; (మగయేఱు, నద
మని చెప్పఁబడును), అదియే, యిచ్చ
ట, ఆకారాంతముగాఁ జెప్పఁబడిన
ది) వాసం = ఉనికిని; చక్రుః = చేసెరి.
ఆమునులు, చాలదూరముపో
యి, సూర్యుండ స్తమించునపుడు,
శోణనదముగట్టునందు, ఎచ్చరికతో

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౨౫

స ౩౦

వాసముగావించిరి. అని, తాత్పర్యము.

తేస్తంగతే దినకరే స్నాత్వా హుతహుతాశనాః. ౨౦
విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య నిషేధ రమితౌజసః

టీక॥ అమితౌజసః, అమితఃకొలందిలేని, ఓజసః = తేజస్సుగల; తే=ఆముసులు; స్నాత్వా=స్నానముచేసి; దినకరే=సూర్యుడగు; అస్తంగతే=అస్తమింపఁగా; హుతహుతాశనాః, హుత=హోమముచేయఁబడిన, హుతాశనాః=అగ్నిహోమాశ్రముగలవారలై; విశ్వామిత్రం= విశ్వామిత్రుని; పురస్కృత్య అని, తాత్పర్యము.	త్య=మున్నిడుకొని; నిషేధః=కూచుండ్రిరి. కొలందిలేని తేజముగలయాముసులు, స్నానముచేసి, సూర్యుండస్తమించినపిమ్మట, నగ్నిహోమాశ్రమునందు హోమముచేసి, విశ్వామిత్రునిఁబురస్కరించికొని, కూర్చుండిరి.

రామోపి సహసామిత్ర మున్సంస్తా నభిపూజ్యచ. ౨౧
అగ్రితో నిషసాదా ధ విశ్వామిత్రస్య ధీమతః

టీక॥ రామోపి=రాముండును; సహసామిత్రః=లక్ష్మణునితోఁగూడుకొనినవాఁడై; తా=ఆ; మున్=ముందును; అభిపూజ్యచ=పూజించి (చకారముచే) నమస్కరించి; అధ=పిమ్మట; ధీమతః=బుద్ధిమంతుడగు; విశ్వామిత్రస్య=విశ్వామిత్రునియొక్క; అగ్రతః = ముందఱ; నిషసాద=కూర్చుండెను. రాముండునులక్ష్మణుండును, ఆముసులంబూజించి నమస్కరించి, ధీమంతుడగు విశ్వామిత్రుని యెదుటం గూచుండిరి.	అని, తాత్పర్యము.

అథ రామో మహాతేజా విశ్వామిత్రం మహామునిమ్. ౨౨

౫౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౩౦

పప్రచ్చ నరశార్దూలః కౌతూహలసమన్వితః

టీక॥ అధ=అటుపిమ్మట; మహా	విశ్వామిత్రం = విశ్వామిత్రుని; ప
తేజాః=అధికమైన పరాక్రమముగ	ప్రచ్చ=అడిగెను.
లవాఁడును; నరశార్దూలః = పు	అంత, మహా తేజుండును బురుష
రుష శ్రేష్ఠుఁడునగు; రామః= రా	శ్రేష్ఠుండునగు రాముండు, కౌతూ
ముండు; కౌతూహలసమన్వితః =	హలంబున, విశ్వామిత్ర మహామునిం
కోరెఁగొంతొగూడినవాఁడై; మహా	జూచి, యిట్లుని, యడిగెను.
మునిం = సూర్యుఁడైనమునియగు;	అని, తాత్పర్యము.

భగవత్ కోన్వయం దేశ సమృద్ధవనశోభితః. ౨౩

శ్రోతు మిచ్ఛామి భద్రం తే వక్తు మర్హసి తత్త్వతః

టీక॥ భగవత్ = మాహాత్మ్య	ధ్యాప్య తము)=అగుఁగాక. తత్త్వ
ముగలవిశ్వామిత్రుఁడా సమృద్ధవ	తః=ఉన్నదియున్నట్లు; వక్తుం=చె
నశోభితః, సమృద్ధ=వృద్ధి నొందిన, వ	ప్పటకు; అర్హసి=తగుదువు.
న=వనముచేత, శోభితః=అలంకరిం	భగవంతుఁడవై నవిశ్వామిత్రుఁ
పఁబడిన; అయం= ఈ; దేశః=దేశ	డా! సమృద్ధంబగువనముచే నొప్పు
ము; కోను = ఏది? అహం(అధ్యా	చున్నయీ దేశం చెయ్యది? నేనువినఁ
ప్య తము)=నేను; శ్రోతుం=వినుట	గోరెదను; ఉన్నదున్నట్లు చెప్పవల
కు; ఇచ్ఛామి=కోరుచున్నాను. తే=	యును. అని, యడిగెను.
నీకు; భద్రం=మంగళము; అస్తు(అ	అని, తాత్పర్యము.

చోదితో రామవాక్యేన కథయామాస సువ్రతః. ౨౪

తస్య దేశస్య నిఖిల మృషిమధ్యే మహాతపాః

టీక॥ సువ్రతః=మంచివ్రతములుగలవాఁడును; మహాతపాః=అధిక

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౨

స ౩౨

మైనతపస్సుగలవాఁడునగువిశ్వామిత్రుఁడు; రామవాక్యేన = రాముని మాటచేత; చోదితః = పేరేపింపఁబడినవాఁడై; తస్య = అ; దేశస్య = దేశముయొక్క; వృత్తాంతం (అధ్యాత్మతము) సమాచారమును; నిఖిలం = అంతను; ఋషిమధ్యే = ఋషులను.	లనడుమను; కథయామాస = చెప్పెను. మంచివ్రతములు గలవాఁడును మహాతపస్వియునగు విశ్వామిత్రుఁడు, రామవాక్యంబునఁబేరేపింపఁబడి, ఋషిమధ్యంబున నాదేశవృత్తాంతమంతయుఁ, జెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, ఏకత్రింశస్సర్గః

ఇది, స్వప్నార్థము.

ఇది, పరమార్థః చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్రీ
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండైక త్రింశస్సర్గటీక,
ముగిసినది.

||

ద్వాత్రింశస్సర్గప్రారంభః.

బ్రహ్మయోని మహా నాసీ త్కుశోనామ మహాతపాః
అక్లిప్తవ్రతధర్మజ్ఞ స్సజ్జనప్రతిపూజకః. ౧

టీక మహాతపాః = అధికమైన తపస్సుగలవాఁడును; అక్లిప్తవ్రతధర్మజ్ఞః, అక్లిప్తవ్రత = బాధలేనివ్రతముగలవాఁడును (వృథవ్రతుడనుట), ధర్మజ్ఞః = ధర్మముల నెఱింగిన	వాఁడును; సజ్జనప్రతిపూజకః = మంచివారిని బూజించువాఁడును; మహా = శౌర్యాదులచే, అధికుండునగు; కుశోనామ = కుశుండునిప్రసిద్ధుండున (కాశేతే, ఇతి, కుశః, ధూమి

౫౨౮ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౩౨

యందుండువాఁడు, కావున, కుశుం
డనఁబడెను, బ్రహ్మలోకమునువిడి
చిప్రజాపాలనమందలి యాశచేత
భూలోకమునందుండువాఁడు, కా
వున, కుశుండును పేరుగల్గినదనియభి
ప్రాయము); బ్రహ్మయోనిః=బ్ర
హ్మదేవుఁడేపుట్టుకకుఁ గారణము
గాఁగలవాఁడు, బ్రహ్మపుత్రుఁడు;

ఆసీత్=ఉండెను.
మిక్కిలియుఁ దపముగల్గి, దృఢ
వ్రతుండై, ధర్మజ్ఞుండై, మంచివా
రిఁ బూజించుచు, శౌర్యాదులనధి
కుండై, యుండు, కుశుండును, బ్రహ్మ
పుత్రుఁడొకఁడుండెను.
అని, తాత్పర్యము.

స మహాత్మా కులీనాయాం యుక్తాయాం సుగుణోల్బణాన్
వైదర్భ్యాం జనయామాస చతుర స్సద్వశాన్ సుతాన్. ౨
కుశాంబం కుశనాథంచ అథూర్తరజసం వసుమ్

టీక॥ మహాత్మా=పూజ్యుఁడు
స్వభావముగల; సః=ఆకుశుండు; కు
లీనాయాం=మంచకులమునందుఁబు
ట్టినదియు; యుక్తాయాం=తనకు, త
గినదియునగు; వైదర్భ్యాం = విద
ర్భదేశపురాజుకూఁతురియందు; కు
శాంబం=కుశాంబుఁడనువానిని; కు
శనాథంచ=కుశనాథుఁడనువానిని;
అథూర్తరజసం=అథూర్తరజసుఁ
డనువానిని, వసుం=వసువనువానిని;
ఇమాన్(అధ్యాత్మతము)=ఈ; స
ద్వశాన్=తనకు, సమానులైన, సు

గుణోల్బణాన్=మంచిగుణములచే
నధికులగు; సుతాన్=కొడుకులను;
చతురః=నల్వరిని; జనయామాస=
పుట్టించెను.
మహాత్ముం డగు నాకుశునకు,
మంచికులమందుఁబుట్టినదియుభర్త
కనురూపయు నగు విదర్భరాజపు
త్రియందు, గుణాధికులుఁడంద్రీకిన
రివచ్చువారునగు, కుశాంబుఁడుఁ
గుశనాథుఁడు నథూర్తరజసుఁడు వ
సువుననునల్వరు కొడుకులు, పుట్టి
రి. అని, తాత్పర్యము.

దీప్తియక్తాన్తహ్నాత్సహం తత్త్రధమచిక్షయా. ౩
తా నువాచ కుశః పుత్రాన్ ధమిష్ఠాన్ సత్యవాదినః

టీక॥ కుశః = కుశుండు; దీప్తియక్తాన్ = కాంతితోఁగూడినవారును; మహ్నాత్సహం = అధికమైనయుత్సాహము గలవారును; ధమిష్ఠాన్ = మిక్కిలి ధామికములును; సత్యవాదినః = సత్యమునే చెప్పువారునగు; తాన్ = ఆ, పుత్రాన్ = కొడుకులంగూచి; తత్త్రధమచిక్షయా, తత్త్ర = తత్త్రియులయొక్క,	ధర్మ = ధర్మమున ప్రజాపాలనమును; చిక్షిర్షయా = చేయనిచ్చచేత; ఉవాచ = చెప్పెను. కుశుండు, ప్రజాపాలనమునే యుటకుఁగాను, మహ్నాత్సహులై, కాంతిగలిగి, మిక్కిలి ధార్మికులై, సత్యవాదులై యున్న కొడుకులంజూచి, యిట్లుని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

క్రియతాం పాలనం పుత్రా ధర్మం ప్రాప్స్యథ పుష్కలమ్. ౪

టీక॥ పుత్రాః = కొడుకులారా! యుష్మాభిః = (అధ్యాత్మతము) మీచేత; పాలనం = ప్రజలఁ, బాలించుట; క్రియతాం = చేయఁబడుఁగాక. యూయం = (అధ్యాత్మతము) మీరలు; పుష్కలం = అధికమైన; ధర్మం = ధర్మమును; ప్రాప్స్యథ =	పొందఁగలరు. కొడుకులారా! ప్రజలంబాలించుటకుఁ దానంజేసి, పుష్కలంబైన ధర్మంబు నొందెదరు. అని కుశుండు కొడుకులతోఁజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఋషేస్తు వచనం శ్రుత్వా చత్వారో లోకసమ్మతాః
నివేశం చక్రే సర్వే పురాణాం నృపరాస్తదా. ౫

టీక॥ ఋషేః = ఋషియైన కుశునియొక్క; వచనం = మాటను;

౫౩౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్య సహితము.
స ౩౨

శ్రుత్వాత్మ=వినినంతనే; తదా=అ	ను; చక్రీరే=చేసిరి.
ప్పుడు; లోక సమ్మతాః=జనులకంద	ఋషియగు కుశనిమాటవినినం
అకును ఇష్టులైన; చ త్వారః=నలుపు	తనే, లోక సమ్మతులగుకొడుకులున
రుకొడుకులు; సర్వే=అందఱును; నృ	ల్వరును, ప్రజాపాలనమందాసక్తు
పరాః, నృ = మనుష్యులయందు, ప	లై, తమకు రాజధానులుగాఁ బ
రాః=ఆసక్తులై; పురాణాం=పట్ట	ట్టణములనేర్పరచుకొనిరి.
ణములయొక్క; నివేశం=ఏర్పాటు	అని, తాత్పర్యము.

కుశాంబస్తు మహాతేజాః కౌశాంబీ మకరో త్పురీమ
కుశనాభస్తు ధర్మాత్మా పురం చక్రే మహేందయమ్. ౬

టీక॥ మహాతేజాః=అధికమైన	త్రము; మహేందయం=మహేంద
పరాక్రమముగల; కుశాంబస్తు=కు	దయమనెడు; పురం=పట్టణమును;
శాంబుండు మాత్రము; కౌశాం	చక్రే=చేసెను.
బీం=కౌశాంబీయనెడు(కుశాంబుని	మహాతేజుండగు కుశాంబుండుకొ
చేసిమింపఁ బడినదికావున, కౌ	శాంబీయనెడుపట్టణమును రాజధా
శాంబీయనంబడినది); పురీం=పట్ట	నిగాఁజేసికొనెను; ధర్మాత్ముండ
ణమును; అకరోత్ = చేసెను; ధ	గుకుశనాభుండు, మహేందయం
ర్మాత్మా=ధర్మస్వభావుండైన;	బనుపట్టణమును రాజధానిగాఁ జే
కుశనాభస్తు=కుశనాభుండు మా	సికొనెను. అని, తాత్పర్యము.

అధూర్తరజసో రామ ధర్మారణ్యం మహీపతిః
చక్రే పురవరం రాజా వసు శ్చక్రే మహేందయమ్. ౭

టీక॥ రామ = రాముడా! మ	ధూర్తరజసః=అధూర్తరజసుండు
హీపతిః=ధూమికింబ్రభువైన; అ	పురవరం = పట్టణశ్రేష్ఠమైన; ధ

మాఁరణ్యం=ధమాఁరణ్యమును;	ధూర్తరజసుండు ధమాఁరణ్యమును
చక్రే=చేసెను; రాజా=రాజైన; ప	పట్టణమును రాజధానిగాఁ జేసికొ
సుం=వసువు; మహిమాయం=అ	నెను; వసుమహారాజు, మహిమ
ధికమైనవృద్ధిగలిగివ్రజమనువురము	యంబగు గిరివ్రజమను పట్టణమును
ను; చక్రే=చేసెను.	రాజధానిగాఁజేసికొనెను.

రాముండా! ధూపతియగు న	అని, తాత్పర్యము.

ఏషా వసుమతీ రామ వసో స్తస్య మహాత్మనః
ఏతే శైలవరాః పంచ ప్రకాశంతే సమంతతః. ౯

టీక రామ = రాముండా! ఏ	రాముండా! ఇష్టమనముండు
షా=ఇది; మహాత్మనః=పూజ్యమైన	నది, మహాత్ముండగునావసుమహా
స్వభావముగల; తస్య=ఆ; వసోః=	రాజుభూమి; ఈపర్వతంబులైదునీ
వసుమహారాజుయొక్క; వసుమతీ=	భూమినిజుట్టిప్రకాశించుచున్నవి.
భూమి. ఏతే=ఈ; శైలవరాః=ప	(గనుకనే, దీనికి, “గిరివ్రజంబు”(ప
ర్వతశ్రేష్ఠములు; పంచ=అయిదు;	ర్వతములగుంపు) అనుపేరు గల్గి
సమంతతః = చుట్టును; ప్రకాశం	నది) అని, తాత్పర్యము.
తే=ప్రకాశించుచున్నవి.	

సుమాగధీ నదీ రమ్యా మగధాఁ విశ్రుతా యయా
పంచానాం శైలముఖ్యానాం మధ్యే మాలేవ శోభతే. ౯

టీక విశ్రుతా=ప్రసిద్ధమైన; ర	ధాఁ = మగధదేశమును; ఆయ
మ్యా = మనోహరమైన; సుమాగ	యా=పొందినది. పంచానాం=అ
ధీ = మంగళకరమైన మగధదేశమం	యిదైన; శైలముఖ్యానాం=పర్వత
దుంబుట్టిన; నదీ = శోణనది; మగ	శ్రేష్ఠములయొక్క; మధ్యే=నడుమ

ను; మాలేవ=పుష్పమాలికవలె; న్నది, ఈనది, పర్వతమలలయిదిం
 శోభతే=ప్రకాశించుచున్నది. తినడుమ, పుష్పమాలికవలెఁ బ్రకా
 ప్రసిద్ధంబునురవణీయంబునైమ శించుచున్నది.
 గధదేశంబునఁ బుట్టినయా శోణన అని, తాత్పర్యము.
 ది, మగధదేశమందుఁ బ్రవహించుచు

నైషాహి మాగధీ రామ వసో సస్య మహాత్మనః
 పూర్వాభిచరితా రామ సుతే తా సస్యమాలినీ. ౧౦

టీక॥ రామ = రాముఁడా! స్యమాలినీ=పైరులయొక్కప జ్జీ-
 సా=ఆ; ఏషా=ఈ; మాగధీ = మ గలది.
 గధదేశమునందుఁబుట్టిన శోణనది; రాముఁడా! అట్టియీశోణన
 మహాత్మనః= పూజ్యమైనస్వభావ ది, మహాత్ముండగు నావసుమహా
 ముగల; తస్య=ఆ; వసోహి=వసు రాజుదేశములోనిది; ఇది, చూర్పు
 వుదిగా! రామ=రాముఁడా! ఏ దేశమునుండిపడమరతట్టుగాఁబ్రవ
 షా(అధ్యాత్మతము)= ఈశోణ హించుచున్నది; దీనిగట్టున నుండు
 నది; పూర్వాభిచరితా, పూర్వ= భూములుచక్కగాఁఫలించునవి; దీ
 తూర్పుదేశమునుండి, అభిచరితా= నిగట్టుననంతటను, ఎప్పుడును, బైరు
 ప్రవహించునది. సుతే తా= చ లుమెండుగానుండును.
 క్క-గాఁఫలించెడుభూమిగలది. స అని, తాత్పర్యము.

కుశనాభస్తు రాజషిః కన్యాశత మను త్రమమ్

జనయామాస ధర్మాత్మా ఘృతాచ్యాం రఘునందన. ౧౧

టీక॥ రఘునందన = రాముఁ డును; రాజర్షిః=రాజునుఋషియు
 డా! ధర్మాత్మా=ధర్మస్వభావుం నైన; కుశనాభస్తు=కుశనాభుఁడు

మాత్రము; ఘృతాచ్యాంఁఘృతా
చియనెడుఅప్పరసయందు, అనుత్త
మంఁ తమకన్న శ్రేష్ఠములేని; కన్యా
శతంఁకొమాత్రైలనూటిని; జనయా
మానఁపుట్టించెను.

రాముఁడా ధర్మాత్మండును
రాజ్నియ నగుకుశనాభుండు, ఘృ
తాచియందుఁ, బరమసౌందర్యవతు
లైనసూర్యురఁగొమాత్రైలం, గనెను.
అని, తాత్పర్యము.

తాస్తు యావనశాలినోఽరూపవత్స స్వలంకృతాః
ఉద్యానభూమి మాగమ్య ప్రివృషీవ శతహ్రదాః. ౧౨
గాయంత్యో నృత్యమానాశ్చ వాదయంత్యశ్చ సర్వశః
ఆమోదం పరమం జగ్తు వరాభరణభూషితాః. ౧౩

టీక || యావనశాలిన్యః=యా
వనముచేఁ బ్రకాశించుచున్నవారు
ను; రూపవత్సః=మంచిరూపముగ
లవారును; స్వలంకృతాః=చక్క
గా నలంకరింపఁబడినవారును; వ
రాభరణభూషితాః, వరాభరణ=
శ్రేష్ఠములైన యాభరణములచే ,
భూషితాః=అలంకరింపఁబడినవా
రునగు; తాస్తు=ఆకొమాత్రైలు
ను; ఉద్యానభూమిం=ఉద్యానవ
నప్రదేశమును; ఆగమ్య = పొం
ది; ప్రివృషి = వషాకాలమం
దలి; శతహ్రదా ఇవ (స్థితాః)=
మెఱుపులు వలె నున్నవారలై; స
ర్వశః = అన్ని విధములను; గా

యన్త్యః = పాడుచు; నృత్యమా
నాశ్చ = ఆడుచును; వాదయన్త్య
శ్చ = వీణల, వాయించుచుచును;
పరమం = అధిక మైన; ఆమో
దం = సంతోషమును; జగ్తుః=
పొందిరి.

మంచియావనంబును రూపంబు
నుంగల్గి, పుష్పగంధంబులను శ్రేష్ఠం
బులగుభూషణంబులునుం జక్కగా
నలంకరింపఁ బడియొప్పుచున్న కుశ
నాభునికొమాత్రైలు సూర్యురును,
ఉద్యాన వనమునకుఁ బోయి, వ
షాకాలమందలి మెఱుపులుంబోలె
మెఱయుచు, నానావిధంబులుగాఁ
బాడుచునాడుచు వీణలవాయించు

చు, మిక్కిలియుసంతోషంబునొందిరి. అని, తాత్పర్యము.

అథ తా శ్చారుసర్వాంగ్యో రూపేణాప్రతిమా భువి
ఉద్యానభూమి మాగమ్య తారా ఇవ ఘనాంతరే. ౧౪

టీక॥ అథ=అటుపిమ్మట; చారు
సర్వాంగ్యః, చారు=సుందరములై
న, సర్వాంగ్యః= అన్నియవయవ
ములునుగల్గినవారును; భువి=భూ
మియందు; రూపేణ=రూపముచే;
అప్రతిమాః = సరిలేనివారునగు;
తాః= ఆకుశనాభునికూఁతురులు;
ఉద్యానభూమిం= ఉద్యానవనప్ర
దేశమును; ఆగమ్య=పోంది; ఘనాం
తరే= మేఘమధ్యమందు; తారాఇ
వ=నక్షత్రములువలె; బభుః=(అ
ధ్యాత్పూతము) ప్రకాశించుచుం
డిరి.
సమస్తావయవంబులును సుంద
రంబులుగాఁగల్గి, రూపంబున, భూ
లోకంబుననెందును, సరిలేక, యొ
ప్పుచున్న కుశనాభునికూఁతురులు,
ఉద్యానవనమునకువచ్చి, తన్మధ్య
మందుండి, మేఘమధ్యమందలినక్ష
త్రములుంబోలెఁ, ప్రకాశించుచుం
డిరి. అని, తాత్పర్యము.

తా స్సర్వగుణ సంపన్నా రూప యావనసంయుతాః
దృష్ట్వా సర్వాత్మకో వాయు రిదం వచన మబ్రవీత్. ౧౫

టీక॥ సర్వాత్మకః, సర్వ=అన్ని
ప్రదేశములయందును, అత్మకః=
స్వరూపముగల, సమస్తప్రదేశము
లయందునుందిరుగువాఁడనుట; వా
యః=వాయుదేవుఁడు; సర్వగుణ
సంపన్నాః= సమస్తగుణములతో
నుంఁగూడినవారును; రూపయావన
సంయుతాః= రూపముతోనుయా
వనముతోనుం గూడిన వారునగు;
తాః = ఆకుశనాభునికూఁతురుల
ను; దృష్ట్వా=చూచి; ఇదం=ఈ;
వచనం= మాటము; అబ్రవీత్ =

చెప్పెను.

సమస్తప్రదేశములయందును
సంచరించుచుండువాయుదేవుండు,
సమస్తగుణసంపన్నులై రూపయా

వనంబులుగల్గి యొప్పుచున్న కుశ
నాభుని కూతురులంబూచి, యిట్లు
ని, చెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

అహం వః కామయే సర్వా భార్యా మమ భవిష్యథ

మానుష స్త్యజ్యతాం భావో దీర్ఘమాయు రవాప్స్యథ. ౧౬

టీక|| అహం=నేను; వః = మి
మ్ములను; సర్వాః=అందఱను; కా
మయే=వలచుచున్నాను. మమ=
నాకు; భార్యాః=భార్యలుగా; భవి
ష్యథ = అగుదురుగాక. మాను
షః=మనుష్యునియందలి, భావః=అ
నురాగము; త్యజ్యతాం=విడువఁబ
డుగాక. లేక; మానుషః=మనుష్య
సంబంధియగు; భావః=ధర్మము; త్య
జ్యతాం = విడువఁబడుఁగాక. దీ

ర్ఘం=అధికమైన; ఆయుః=జీవిత
కాలమును; ప్రాప్స్యథ=పొందుఁడు
నేనుమిమ్ములనందఱుం జూచికా
మించుచున్నాను; నాకు భార్యలు
గానుండుఁడు; మనుష్యునియందను
రాగముంచవలదు; దేవతనైననా
యందనురాగంబుఁ జేర్చుఁడు; (లే
క; దేవతనైన నన్నుఁ బెండ్లియైమను
ష్యత్వమును విడుపుఁడు) మీకు దీర్ఘ
యుస్సు కల్గెడిని. అని, తాత్పర్యము.

చలంహి యావనం నిత్యం మానుషేషు విశేషతః

అక్షయ్యం యావనం ప్రాప్తా అమర్యశ్చ భవిష్యథ. ౧౭

టీక|| మానుషేషు=మనుష్యుల
యందు; నిత్యం=ఎల్లప్పుడును; యా
వనం=యావనము; విశేషతః=అధి
కముగా; చలంహి = చంచలముగ

దా! యాయం = మీరలు; అక్ష
య్యం = నశింపనట్టి; యావనం=
యావనమును; ప్రాప్తాః=పొందిన
వారలై; అమర్యశ్చ=దేవతా(స్త్రీ)

౨౩౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము. స ౩౨

లునుగాఃభవిష్యధః=కాఁగలరు.

ఎల్లప్పుడునుచునుమృత్యులయావన
మువిశేషముగాఁజంచలము; మీరలు

నన్నుబెండ్లియైనట్లయిన, నాశము

లేనియావనమునొంది, దేవతాశ్రీ
లునుగాఁగలరు. అని, తాత్పర్యము.

తస్య తద్వచనం శుభ్రత్వా వాయో రక్షిష్టకర్మణః

అపహాస్య తతో వాక్యం కన్యాశత మధాబ్రవీత్. ౧౮

టీక॥ అక్షిష్టకర్మణః, అక్షిష్ట=
కొట్టువడని, కర్మణః=కార్యముగ
ల; తస్య=ఆ; వాయో=వాయుదే
వునియొక్క; తతో = ఆ; వచనం=
మాటను; శుభ్రత్వా=విని; తతః=అ
టుపిమ్మట; అపహాస్య = పరిహాస
ముచేసి; అధ=అపిమ్మట; కన్యాశ
తం = పడుచులయొక్కనూలును;

వాక్యం=మాటను; అబ్రవీత్ =చె
ప్పినది.

అప్రతిహతంబులగు కార్యంబు
లుగల యావాయుదేవుఁడుచెప్పిన
మాటనువిని, దానిం బరిహసించి,
యంత, నూలురుకన్యలును, ఇట్లని,
చెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.

అంత శ్చరసి భూతానాం సర్వేషాం త్వం సురోత్తమ

ప్రభావజ్ఞాః స్త తే సర్వాః కి మస్మా నవ మన్యసే. ౧౯

టీక॥ సురోత్తమ=దేవతలలోమేటి
వైనవాయుదేవుఁడా! త్వం=నీవు;
సర్వేషాం=సమస్తములైన; భూ
తానాం= ప్రాణులయొక్క; అం
తః=అోపల; చరసి=తిరిగెదవు. వ
యం(అధ్యాపృతము)=మేము; స
ర్వాః=అందఱము; తే=నీయొక్క;

ప్రభావజ్ఞాః=ప్రభావమునెఱింగిన
వారము; స్త=అగుచున్నాము. అ
స్తాక్=మమ్ములను; కిం=ఎందుకు; అ
వమన్యసే=అవమానించుచున్నావు
దేవతాశ్రేష్ఠుడవైనవాయుదే
వుఁడానీవుసమస్తప్రాణులలోనుం
దిరుగు చుండెదవు; మేమందఱము

నీప్రభావము నెఱుంగుదుము; ఎంపు.

దుకు, మమ్ముల నవమానించెద | అని,తాత్పర్యము.

కుశనాభసుతా స్సర్వా స్సమర్థా స్తావం సురోత్తమ
స్థానా చ్యవయితం దేవం రక్షామస్తు తపో వయమ్.౨౦

టీక|| సురోత్తమ = దేవశ్రేష్ఠుడవై
నవాయుదేవుడా! వయం = మేము;
సర్వాః = అందఱమును; కుశనాభ
సుతాః = కుశనాభుని కూతురుల
ము. తావం = నిన్ను; దేవం = నీప్రభు
వైనయింద్రుని; స్థానాత్ = అధికార
స్థానమునుండి; చ్యవయితం = తొ
లగించుటకు; సమధాః = శక్తుల
ము. తు = అయితే; తపః = తపస్సు

సురక్షామః = కాపాడుచున్నా
ము. దేవతా శ్రేష్ఠుడవైన వా
యుదేవుడా! మేమందఱముకుశ
నాభుని కూతురులము; నిన్ను, నీప్ర
భువైనయింద్రుని, మీమీయధికార
స్థానమునుండి తొలగింపఁగలము;
అయితే, శపించినట్లయినఁ, దప
స్సు తఱుగుననియెంచి, యూరకు
న్నాము. అని, తాత్పర్యము.

మాఘా త్సకాలో దుమేధః పితరం సత్యవాదినమ్
నావమన్యస్వ ధమేణ స్వయం వర ముపాస్త హే. ౨౧

టీక|| దుర్మేధః = దుష్టబుద్ధిగల
వాయుదేవుడా! సః = మాతండ్రి
యైన, ఆకుశనాభుడు; తే (అధ్యా
హృతము) = నీకు; కాలః = మృత్యువు
గా; మాఘాత్ = కాకుండుగాక.
సత్యవాదినం = సత్యమునేమాటలా
డునట్టి; పితరం = మా, తండ్రిని; నావ

మన్యస్వ = అవమానింపకుము. ధ
ర్మేణ = ధర్మముచేత; స్వయం = మే
మే; వరం = పెనిమిటిని; ఉపాస్త
హే = హొందెదము.

దుష్టబుద్ధిగలవాయుదేవుడా
మాతండ్రియగు కుశనాభుండునీకు
మృత్యువు కాకుండుగాక; నీవతని

౫౩౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౩౨

నవమానింపకుముః ధమఁబునఁ,	కుఁగల్గకుండుఁగాకయనుట. లేకః
దండియనుమతింబట్టి, మేమే,భర్త	సః=ఆ, మాకుఁదండియుండఁగా,
ను,వరించెదము. అని,తాత్పర్యము.	తండిలేని వారియట్లు స్వతంత్రము
విశేషార్థము. — సః=ఆ, తం	గాఁబఱిసివరింపవలసివచ్చునట్టికా
డిమాటనుదిరస్కరించినిపుచెప్పిన	లః=కాలము;మాఘాత్=లేకయే
ట్లుగాంధర్వవివాహంబునఁ బఱిసివ	పోవుఁగాక. మాకుఁదండియుండఁ
రించుటకుమేముప్పుకొనునట్టికా	గాదండిలేనట్లు వ్యవహరించునట్టి
లః=కాలము;మాఘాత్=లేకయే	యమంగళముగల్గకుండుఁ గాకయ
పోవుఁగాక;తండియాజ్ఞనుదిరస్క	నుట. ఇట్లుముసిభావప్రకాశికాకా
రించుటవలనం గల్గునధమఁముమా	రులుమాత్రమువ్యాఖ్యానముచేసిరి.

పితా హి ప్రభు రస్మాకం పరమం దైవతం హి సః
యస్య నో దాస్యతి పితా స నో భతా భవిష్యతి. ౨౨

టీక॥ అస్మాకం = మాకుఁ;ప్ర	భతా = పెరిమిటి;భవిష్యతి =
భః=బడయఁడు;పితాహి=తండి	కాఁగలఁడు.
గదా!సః = ఆతండి;పరమం=ఉ	మాకుఁ బ్రభువుతండి! తండి
త్కృష్టుఁడైన; దైవతంహి=దేవుఁ	యే పరమదైవతము; మాతండిమ
డుగదా!పితా=తండి;నః=మమ్ము	మ్ములనెవ్వనికిచ్చునో, అతండుమా
లను;యస్య=ఎవ్వనికి;దాస్యతి=ఇ	కుఁబఱితిగాఁగలఁడు. అని,కన్యలుచె
చ్చునో; సః=ఆతండు;నః=మాకు;	ప్పిరి. అని,తాత్పర్యము.

తాసాం త ద్వచనం శ్రుత్వా వాయుః పరమ కోపనః
ప్రవిశ్య సర్వగాత్రాణి బభంజ భగవాన్ ప్రభుః. ౨౩

టీక॥ తాసాం=ఆకన్యలయొక్క;తత్=ఆ;వచనం=మాటను;శ్రు

శ్రీమ ద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౩౯

స ౩౨

త్వా=విని; పరమకోపనః = అ	శించి; బభంజ=విడిచెను.
ధికమయిన కోపముగల వాఁడును;	అకన్యలుచెప్పినయామాటనువి
భగవాన్ = మాహాత్మ్యముగల	ని, పరమకోపియైనభగవంతుండగు
వాఁడును; ప్రభుః = సమర్థుఁడు	వాయు దేవుండు, వారిసమస్తావయ
నగు; వాయుః = వాయుదేవుఁ	వంబులునుబ్రవేశించివిడిచెను.
డు; సర్వగాత్రాణి = సమస్తా	అని, తాత్పర్యము.
వయవములను; ప్రవిశ్య = ప్రవే	

తాః కన్యా వాయునా భగ్నా వివిశు నృపతే గృహమ్
ప్రాపతక్ భవి సంభ్రాంతా స్సలజ్జా సాస్రీలోచనాః. ౨౪

టీక॥ తాః=అ; కన్యాః=పడు	చనాః, సాస్రీ=కన్నీటితోఁగూడిన;
చులు; వాయునా=వాయు దేవునిచే	లోచనాః=కండ్లుగలవారలై; భు
తః; భగ్నాః=విఘ్నంబడినవారలై;	వి=భూమియందు; ప్రాపతక్=ప
నృపతే= రాజైనకుశనాథునియొ	డిరి.
క్క; గృహం=ఇంటిని; వివిశుః =	అకన్యలు, వాయువుచేత విఘ్న
ప్రవేశించిరి. తాః (అధ్యాత్మత	వంబడి, యంతః గుశనాథునిగృహం
ము) = ఆపడుచులు; సంభ్రాం	బులోనికింజని, సంభ్రమంబునుసిగ్గు
తాః=తొట్టు పాటుగలవారలై; స	నుంజెంది, కండ్లనీరుకాఱుగా, నే
లజ్జాః=సిగ్గుగలవారలై; సాస్రీలో	లంబడిరి. అని, తాత్పర్యము.

సచ తా దయితా దీనాః కన్యాః పరమశోభనాః
దృష్ట్వా భగ్నా స్తదా రాజా సంభ్రాంత ఇద మబ్రవీత్. ౨౫

టీక॥ తదా = అప్పుడు; రా	డును; దయితాః=తనకుఁబ్రీతిగల్గిం
జా=రాజైన; సచ=అకుశనాథుఁ	చువారును; పరమశోభనాః = మి

౨౪౦ ప్రతిపదాంత్రటికాతాత్పర్యసహితము.

స౩౨

కిలియించి కాశించువారును; భ	బ్రహ్మ = చెప్పెను.
గ్నాః = విలువబడినవారును; డీ	అప్పుడు, అకుశనాభమహారా
నాః = దైన్యముగల వారునగు; జు,	పరమశోభనలగు తనప్రియపు
తాః = ఆకన్యాః = కొమార్తెలను; త్రికలు, భగ్నులై	దైన్యమునొంది
దృష్ట్వా = చూచి; సంభ్రాంతః = కల	యుండుటంజూచి, కలతనొంది, యి
తనొందినవాడై; ఇదం = దీనిని; అ	ట్లని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

కి మిదం కథ్యతాం పుత్ర్యః కో ధర్మ మవమన్యతే
కుజ్ఞాః కేన కృతా స్సర్వా వేష్టంత్యో నాభిభాషధ, ౨౬

టీక॥ పుత్ర్యః = కొమార్తె	యా యం (అధ్యాహృతము) = మీ
లారా' ఇదం = ఇది, కిం = ఏమి? కథ్య	రలు; వేష్టంత్యః = చుట్టుకొనినవార
తాం = చెప్పబడుటగాక. కః = ఎ	లై; నాభిభాషధ = బదులుపలు
వడు; ధమ = ధర్మమును; అవ	కరు.
మన్యతే = (భూతార్థమందులట్)	కొమార్తెలారా ! ఇదేమి ?
అవమానించినాడు. యాయం =	చెప్పడు; ఎవడుధర్మమునతిక్ర
(అధ్యాహృతము) మీరలు; స	మించినాడు? ఎవ్వడు మిమ్ముల
ర్వాః = అందఱును; కేన = ఎవ్వనిచే	నెట్లుకట్టుగాఁజేసెను ? ఎందుకు
త; కుజ్ఞాః = వంకరశరీరముగలవా	బదులుచెప్పరు? అని, కుశనాభుఁ
రలుగా; కృతాః = చేయబడితిరి.	డుచెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఏవం రాజా వినిశ్చస్య సమాధిం సందధే తతః

టీక॥ రాజా = రాజైనకుశనా	ధిం = సమాధానమును; సందధే =
భుఁడు; ఏవం = ఇట్లు; వినిశ్చస్య =	ధరించెను.
దుఃఖించి; తతః = అంతట; సమా	కుశనాభమహారాజిట్లుదుఃఖించి

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౪౦

స ౩౩

యంతమనస్సమాధానము నొందెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాపేక్ష, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, ద్వాత్రింశస్సర్గః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమాధిక చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్రా
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ ద్వాత్రింశస్సర్గటిక,
ముగిసినది.

అ

త్రయస్త్రింశస్సర్గప్రారంభః.

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా కుశనాభస్య ధీమతః
శిరోభిశ్చరణౌస్పృష్ట్వా కన్యాశతమభాషత. ౧

టిక ధీమతః=బుద్ధిశాలియగు;	త=పలికెను.
తస్య=ఆ; కుశనాభస్య=కుశనాభు	ధీమంతుండగు నాకుశనాభుఁ
నియొక్క; తత్=ఆ; వచనం=మా	డుచెప్పినయామాటలనువిని, యా
టను; శ్రుత్వా=విని; కన్యాశతం=	కన్యలునూర్వురును, తమతల అతని
కొమాతెలయొక్కనూలును; శి	యడుగులుసోఁకునట్లు ప్రణమిల్లి,
రోభిః=తలలచేత; చరణౌ= అడు	యిట్లని, చెప్పిరి.
గులను; స్పృష్ట్వా=తాఁకి; అభాష	అని, తాత్పర్యము.

వాయు స్సర్వాత్మకో రాజకౌ ప్రధర్షయితు మిచ్ఛతి
అశుభం మార్గ మాస్థాయ న ధర్మం ప్రత్యవేక్షతే. ౨

౫౪౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౩౩

టీక॥ రాజక=రాజైనకుశనా వేత్తతే= (భూతార్థమందులట్) భుండా!సర్వాత్మకః, సర్వ=అన్ని చూడలేదు. టియందును, అత్మకః=స్వరూపము కుశనాభుండా! అన్నిటందిరుగు గల; వాయుః= వాయుదేవుండు; లాడెడువాయుదేవుండు, మమ్ముధ పృథర్నయితం=తిరస్కరింతుకు; ఇ ధ్వింపగోరెను; అమంగళకరంబనిత చ్చుతి= (భూతార్థమందులట్)కో లంపక, మమ్ము బలాత్కరించుట రెను. అశుభం=అమంగళకరమైన; కుంబూని, ధమకంబు నెంతమాత్ర మునుంజూడడయ్యె. మార్గం=దారిని; అస్థాయ = పొం మునుంజూడడయ్యె. ది; ధమకం=ధమకమును; వప్రత్య అని, తాత్పర్యము.

పితృమత్య స్త్వ భద్రం తే స్వచ్ఛందే న వయం స్థితాః
పితరం నో వృణీష్వ త్వం యది నో దాస్యతే తవ. ౩

టీక॥ వయం=మేము; పితృమ రము; “భార్యలమయ్యెద” మనిచె త్యః=తండ్రిగలవారము; స్త్వ=అగు ప్పట యందు; సాధారణముగా చున్నాము. స్వచ్ఛందే= స్వాతంత్ర్యముండు; నస్థితాః=ఉండినవార (స్త్రీ)లకుంగల్లనిగ్గును సూచించుట ముకాము; నః=మాయొక్క; పిత కై, చెప్పబడదయ్యె.) తే=నీకు; రం=తండ్రిని; త్వం=నీవు; వృణీ భద్రం=మంగళము; అస్తు(అధ్యా హృతము)=అగుంకాక. ష్వ=కోరుము. నః= మమ్ములను; మాకుండండియున్నాడు కా తవ=నీకు; యదిదాస్యతే=ఇచ్చున వున, స్వాతంత్ర్యములేదు; నీవు ట్టయిన; “తవ=నీకు; భార్యాః= మాతండ్రినడుగుము; అతండు, మ భార్యలుగా; భవిష్యామః=కాంగ మ్మునీకిచ్చినట్టయిన, మేము నీకుభా ము అని, అధ్యాహృతమగుచున్న ర్యలమయ్యెదము; అని, మేమతని ది” “భార్యమభవిష్యథ” అని కింజెప్పితిమి. వాయువుచేనడుగంబడినందు కు త్త అని, తాత్పర్యము.

తేన పాపానుబంధేన వచనం న ప్రతీచ్ఛతా
ఏవం బ్రువంత్య స్సర్వాస్త్య వాయునా నిహతా భృశమ్.౪

టీక॥ ఏవం = ఈప్రకారము; తృభృశం=మిక్కిలి,నిహతాః=కొ
బ్రువంత్యః = చెప్పచున్న ట్టి,వ ట్టబడినవారము;స్త్య=అగుచున్నా
యం(అధ్యాహృతము)=మేము;స ము.
ర్వాః=అందఱమును; పాపానుబం ఈప్రకారము చెప్పచున్న మ
ధేన,పాప=పాపముయొక్క, అ మ్మందఱనావాయువు, పాపంబను
నుబంధేన = అనుసరించుటగల; సరించువాఁడై, మామాటనంగీక
(కనుకనే) వచనం=మాటను; న రింపక,యిట్లుకొట్టెను. అని, కన్య
ప్రతీచ్ఛతా= అంగీకరింపనట్టి; తే లు కుశనాభునితోఁజెప్పిరి.
న=ఆ; వాయునా= వాయువుచే అని,తాత్పర్యము.

తాసాం త ద్వచనం శ్రుత్వా రాజా పరమధార్మికః
ప్రత్యువాచ మహాతేజాః కన్యాశత మనుత్తమమ్. ౫

టీక ॥ తాసాం=ఆకన్యలయొక్క;తత్=ఆ; వచనం=మాటను; ఆకన్యలుచెప్పినయామాటవిని,
శ్రుత్వా=విని; పరమధార్మికః= మహాశురాక్రమశాలియగు నాకుశ
మిక్కిలిధర్మిఁవృండును; మహా తే నాభుండు, పరమధార్మికుండగు
జాః=అధికమైన పరాక్రమముగల టంజేసి, వాయువుపైఁగోపంబు వ
వాఁడునగు; రాజా=రాజైన కుశ హింపక, ఉమయేముఖ్యుంబని త
నాభుండు; అనుత్తమం=తమకన్న లంచి, ఉత్తమలైనసూర్వురి కన్యల
శ్రేష్ఠములేని; కన్యాశతం=కొమా కునిట్లని,బదులు సెప్పెను
తే=లయొక్క-నూటినింగూచి;ప్ర అని, తాత్పర్యము.

తాంతం తుమావతాం పుత్ర్యః కర్తవ్యం సుమహా త్కృతమ్
వికమత్య ముపాగమ్య కులంచా స్వేక్షితం మమ. ౬

టీక॥ పుత్ర్యః = కూతురులారా! అన్వేషితం = చూడబడినది.
తుమావతాం = ఓర్పుగలవారలకు, కూతురులారా! ఓర్పుగలవార
కర్తవ్యం = చేయదగినది; తాం లు, తమ కెవ్వడైననపరాధము చే
తం = ఓచుకట. కృతం = చేయబ
డినకార్యము; సుమహత్ = చాల తయు, తమించుటయే; ఇప్పుడు,
గొప్పది. యుష్మాభిః (అధ్యాహ్న మీరలుచేసినకార్యము, చాలగొప్ప
తము) = మీచేత; వికమత్యం = ఒద్ది ది; మీరలొకరితోనొకరు కలసికొ
కనుండిపాగమ్య = పొంది; మమ = ని, యొద్దికనొంది, నాకులంబునుం
నాయొక్క; కులంచ = వంశమును; గూడరక్షించితిరి. అనితాత్పర్యము.

అలంకారో హి నారీణాం తుమా తు పురుషస్య వా

టీక॥ తుమాతు = ఓర్పుమాత్ర భూషణముగదా!
ము; నారీణాం = (స్త్రీ)లకుం గాని; పు “ఓర్పు,” అనునది, (స్త్రీ)లకు
రుషస్యవా = (జాత్యైకవచనము) పు ని, బురుషులకుం గాని, భూషణ
రుషులకుం గాని; అలంకారోహి = అని, తాత్పర్యము.

దుష్కరం తచ్చ యత్ తాంతం త్రిదశేష విశేషతః. ౭

యాదృశీ వః తుమా పుత్ర్య స్సర్వాసా మవిశేషతః

టీక॥ తాంతం = తమయనున మయినది. తత్ (అధ్యాహ్నత
ది; యత్ (అస్త్రీ) = ఎదికలదో; త ము) = అయోర్పు; త్రిదశేష = దేవత
త్ = అది; దుష్కరం = చేయనశక్య లయందు; విశేషతః = అధికముగా;

దుష్కరం (అధ్యాహృతము) =
చేయనశక్యమైనది. పుత్ర్యః = కొ
మార్తెలారా! వః=మీకు; సర్వా
సాం=అందఱకును; అవి శేషతః=భే
దములేక; యాద్యశీ=ఎట్టిది; ఆనీత్
(అధ్యాహృతము) = కల్గెనో; తా
దృశీ (అధ్యాహృతము) = అట్టి
క్షమ ; దుష్కరా (అధ్యాహృత
ము)=చేయనశక్యమైనది.

సాధా రణముగా త్నమించుట
యనునదియె కష్టసాధ్యము; అందు
రూపైశ్వర్యాదులు గలదేవత లప
రాధము సేసినపుడు, వారినిక్షమిం
చుటచాలగష్టము; అందును, మీనూ
ర్వురికినివీకరితిగా నోర్పుగలుగుట,
మరియుదుర్లభము. అట్టిక్షమమీకుం
గల్గినది. అని, తాత్పర్యము.

క్షమా దానం క్షమా యజ్ఞః క్షమా సత్యంహి పుత్రికాః. ౮
క్షమా యశః క్షమా ధర్మః క్షమయా విష్ణితం జగత్

టీక|| పుత్రికాః=కూతురులారా!
క్షమా=ఓర్పు; దానం= ఈవి. క్ష
మా=ఓర్పు; యజ్ఞః=యాగము. క్ష
మా=ఓర్పు; సత్యంహి=సత్యముగ
! క్షమా=ఓర్పు; యశః=కీర్తి. క్ష
మా=ఓర్పు; ధర్మః=తాకికముకా
నిశ్రేయస్సాధనము. క్షమయా=ఓ
ర్పుచేత; జగత్=ప్రపంచము; విష్ణి
తం=ఉన్నది.

కూతురులారా! దానంబునంగల్గు

ఫలముక్షమవలనంగల్గును; యాగం
బులంగల్గునదిక్షమవలనంగల్గును; స
త్యంబునం గల్గునదిక్షమవలనంగల్గు
ను; కీర్తివలనంగల్గునదిక్షమవలనంగ
లుగును; ధర్మంబునంగల్గునదిక్షమ
వలనంగల్గును; జగత్తంతయుక్షమ
చేతనేయున్నది. అని, కుశనాభుం
డుకొమా రైలకుంజెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

విస్ఫుజ్య కన్యాః కాకుత్స్థ రాజా త్రిదశవిక్రమః. ౯
మంత్రజ్ఞో మంత్రయామాస ప్రదానం సహమంత్రభిః

౫౪౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౩౩

దేశకాలౌ ప్రదానస్య సదృశే ప్రతిపాదనమ్. ౧౦

టీక॥ కాకుత్స్థ = రాముఁడా!	నం = చేయుటనుంగూర్చి; మంత్రభి
కన్యాః = కొమార్తెలను; విస్సజ్య =	స్సహ = మంత్రులతోఁగూడ; మం
విడిచిపెట్టి; త్రిదశవిక్రమః = దేవతల	త్రయామాస = ఆలోచించెను.
వంటి పరాక్రమముగలవాఁడును;	రాముఁడా! కొమార్తెలనుబం
మంత్రజ్ఞః = ఆలోచననెఱింగిన	పి, దేవతాసమానంబగు పరాక్ర
వాఁడునగు; రాజా = రాజైనకుశ	మంబుగలవాఁడును మంత్రజ్ఞుఁడున
నాభుఁడు; ప్రదానం = కన్యాదాన	గునాకుశనాభుఁడు, కన్యాప్రదాన
ముగూర్చి; ప్రదానస్య = కన్యాదాన	మునుగూర్చి; “ఈకన్యలనెచ్చటనె
ముయొక్క; దేశకాలౌ = దేశమును	ప్పుడెవ్వనికిచ్చునది;” అని, మంత్రు
గాలమునుంగూర్చి; సదృశే = తనకు	లతోనాలోచించెను.
సరియైనపాత్రమునందు; ప్రతిపాద	అని, తాత్పర్యము.

ఏతస్మిన్నేవ కాలేతు చూళీనామ మహాతపాః

ఊర్ధ్వరేతా శ్శుభాచారో బ్రాహ్మం తప ఉపాగమత్. ౧౧

టీక॥ ఏతస్మిన్ = ఈ; కాలేత్వే	హ్మం = వైదికమైన; తపః = తపస్సు
వ = కాలమందే; మహాతపాః = అధి	ను; ఉపాగమత్ = పొందెను, చేసె
కమైనతపస్సుగలవాఁడును, ఊర్ధ్వ	ననుట.
రేతాః = ఎగువమొగమైనవీర్యముగ	ఈకాలమందే, మహాతవుండై
లవాఁడును, అష్టలితవీర్యుఁడనుట;	యష్టలితవీర్యుండై నుంచియాచార
శ్శుభాచారః = మంగళకరమైనయా	ముగల్గియుండుచూళీయను నొకమ
చారముగలవాఁడునగు; చూళీనా	హముని వేదచోదితంబగు తపము
మ = చూళీయనువాఁడు; బ్రా	సేయుచుండెను. అని, తాత్పర్యము.

తప్యంతం త మృషిం తత్ర గంధర్వి పర్యుపాసతే
సోమదానామ భద్రంతే ఊర్తిశాతనయా తదా. ౧౨

టీక॥ తత్ర=అచ్చట; తదా= తే=నీకు; భద్రం=మంగళము; అస్తు
అప్పుడు; తస్యంతం= తపస్సునే (అధ్యాహృతము)=అగుచుండును.
యంచున్నంతం=ఆ; ఋషిః=ఋ
షిని, ఊర్షిః=శాతనయా=ఊర్షిఃశ
కూతురైన; సోమదానామ=సో
మదయనెడు; గంధర్వీ=గంధర్వ
(స్త్రీ); పర్యుపాసతే=(భూతాథః
మందులతో) సేవించెను. రామ=
(అగ్రాహృతము) రాముడా ! అని, తాత్పర్యము.

సాచ తం ప్రణతా భూత్వా శుశ్రూషణపరాయణా
ఉవాస కాలే ధర్మిష్ఠా తస్యా స్తుష్టోఽభవ ద్గురుః. ౧౩

దేవు టిక॥ ధర్మః స్థామిక్కిలిధామిక్కురాలగు; సావః ఆసోమదయును; తంః ఆచాళిని; ప్రణతాః నమస్కరించినదియును; శుశూక్ష్మణపరాయణా, శుశూక్ష్మణః సేవయే, పరః ముఖ్యమైన; అయనాః గతిగాఁగలదియును; భూత్వాః అయి; ఉవాసః ఉండెను. కాలేః కొంతకాలమందు; తస్యాః ఆసోమదకు ; గురుః ఆచార్యుడైన చూళి, తుష్టః సంతసించినవాఁడు; అభవత్ ఆయెను.

మిక్కిలి ధామిక్కురాలగునా సోమదయును, ఆచాళిని నమస్కరించియతని కల్లప్పడును శుశూక్ష్మ సేయుచుండెను; అంతఁగొంతకాలమునకు, చూళి, సంతోషంబునొందెను. అని, తాత్పర్యము.

సచ తాం కాలయోగేన ప్రోవాచ రఘునందన
పరితుష్టో స్తి భద్రంతే కిం కరోమి తవ ప్రియమ్. ౧౪

టీక|| రఘునందన = రాముఁ రోమి=చేయుదును. ఇతి(అధ్యా
డా! సచ=ఆచూళియును; కాలయో హృతము)= అని; ప్రోవాచ=చె
గేన= కాలముయొక్క సంబంధము ప్పెను.
చేత; తాం=ఆసోమదనుగూర్చి “అ రాముడా! ఆచూళియును, గా
హం(అధ్యాహృతము)=నేను; పరి లయోగంబున, “నేనుసంతతుష్టుడ
తుష్టః = సంతసించినవాడను; అ నైతిని, నీకుమంగళమగుఁగాక, నీకు
స్తి=అగుచున్నాను. తే=నీకు; భ నే నేమిప్రియము సేయవలయును?”
ద్రం=మంగళము; అస్తు=(అధ్యా అని, యాసోమదతోఁజెప్పెను.
హృతము)= అగుఁగాక. తవ=నీ అని, తాత్పర్యము.
కు; కిం=ఏ; ప్రియం=ఇష్టమును; క

పరితుష్టం మునిం జ్ఞాత్వా గంధర్వీ మధురస్వరా
ఉవాచ పరమప్రీతా వాక్యజ్ఞా వాక్యకోవిదమ్. ౧౫

టీక|| మునిం=చూళిమహాముని డైనచూళినింగూచి; ఉవాచ=
ని; పరితుష్టం = సంతసించినవానిఁ ప్పెను.
గా; జ్ఞాత్వా=ఎఱింగి; వాక్యజ్ఞా= చూళినిసంతసించినవానిఁగా నె
మాటల నెఱింగినదియు; మధురస్వ ఱింగి, మనోహరంబైనకంఠస్వరము
రా=మనోహరమైనకంఠస్వనిగలది గల్గిచక్క-గామాటలాడుటకుఁ జా
యునగు; గంధర్వీ=గంధర్వ(స్త్రీ) లినయాసోమద, మిక్కిలియు సంత
యైన, సోమద; పరమప్రీతా=మి సించి, మాటలాడుటయందు సమ
క్కిలియు సంతసించినదై; వాక్య ధుఁడైనచూళితో నిట్లనిచెప్పెను.
కోవిదం=మాటలయందు సమర్థుఁ అని, తాత్పర్యము.

లత్కై సముదితో బ్రాహ్మ్య బ్రహ్మభూతో మహాతపాః

(“దీప్యతేపరయాలత్కై” అనిపాఠాంతరము.)

బ్రాహ్మణ తపసా యుక్తం పుత్ర మిచ్ఛామి ధామిక.౧౬

టీక|| ధామిక=ధమమునీ బంధియగు; తపసా = తపస్సుతో;
యునట్టిచూశిమహామునీ! త్వం(అ యుక్తం=కూడిన; పుత్రం=కొడు
ధ్యాహృతము) = నీవు ; బ్రా కును; ఇచ్ఛామి=కోరుచున్నాను.
హ్మ్య=బ్రాహ్మణసంబంధియగు; ధామిక=ఉడవైనచూలి మహా
లత్కై=కాంతిచేత, బ్రహ్మవర్చ ముని! నీవు బ్రహ్మవర్చసముచేతనంద
సముచేతనగుట సముదితః=శ్రేష్ఠఁ అనుమించినవాడవు ; (నీవు, ఉ
డైనవాడవు. (“పరయా=ఉత్కృ త్కృష్టంబగు బ్రహ్మవర్చసముచే
ష్టమైన; లత్కై=కాంతిచేత; దీప్య బ్రకాశించు చున్నావు.) బ్రహ్మ
సే = ప్రకాశించుచున్నావు” అని, దేవునకు సరివచ్చువాడవు; మిక్కిలి
పాఠాంతరము). బ్రహ్మభూతః= యుఁ దపస్సు గలవాడవు; నాకు
బ్రహ్మదేవుడైనవాడవు, బ్రహ్మ బ్రాహ్మణశక్తితోఁ గూడినకొడుకు
దేవునితో సమానుడవగుట. మహా కావలయును.
తపాః= అధికమైనతపస్సుగలవాఁ అని, తాత్పర్యము.
డవు. బ్రాహ్మణ= బ్రాహ్మణసం

అపతి శ్చాస్తి భద్రంతే భార్యా చాస్తి నకస్య చిత్

బ్రాహ్మణోపగతాయా శ్చ దాతు మర్హసి మే సుతమ్.౧౭

టీక|| అహం (అధ్యాహృత తే=నీకు; భద్రం=మంగళము; అస్తు
ము)=నేను; అపతిశ్చ=పెనిమిటిలే (అధ్యాహృతము)=అగుఁగాక. క
నిదానను; అస్తి= అగుచున్నాను. స్యచిత్=ఒకానొకనికిని; భార్యా

౫౫౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము

స ౩౩

చ=పెండ్లామును; నాస్తి=కాను.
ఉపగతాయాః= శరణుచొచ్చిన;
మేచ=నాకును; బ్రాహ్మణ=బ్రా
హ్మణసంబంధియగు తపోమహిమ
చేత; సుతం=కొడుకును; దాతుం=
ఇచ్చుటకు; అహా=సి=తగుదువు.

నేను బెనిమిటిలేనిదానను; నీకు
మంగళమగుఁగాక; నేనెవ్వనినింబెం
డ్లాడినదాననుగాను; నిన్ను శరణు
చొచ్చితిని; నాకుఁ, దపోమహిమచే
గొడుకునివ్వవలయును. అని, సో
మదచెప్పినది. అని, తాత్పర్యము.

విశేషార్థము. — ఇచ్చట,
“నేను బెనిమిటిలేనిదానను” అను
మాటను వినినంతనే “నేనెవ్వనినిం
బెండ్లాడలేదు” అనుమాటను విను
టకుమునుపు, చూళి, సోమదను విధ
వఁగానెంచి, “ఈవిధవ మనకింత
కాలము శుశ్రూషసేయుచుండెను
గదా!” అని, జుగుప్సనొందకుండు
టకై, మొదలిమాటను జెప్పినంతనే
“నీకుమంగళమగుఁగాక” యని, చె
ప్పబడినది.

తస్యాః ప్రసన్నో బ్రహ్మర్షి దౌదౌ పుత్ర మనుత్తమమ్
బ్రహ్మదత్త ఇతి ఖ్యాతం మానసం చూళిన స్సుతమ్. ౧౮

టీక || బ్రహ్మర్షి=బ్రాహ్మ
ణుఁడును ఋషియైన చూళి; త
స్యాః=ఆసోమదకు; ప్రసన్నః=
సంతసించినవాడై; చూళినః=
చూళియగు పేరుగల; స్వస్య=
(అధ్యాత్మతము) తనయొక్క; మా
నసం=మనస్సునంబుట్టిన; సు
తం=కొడుకైనవాఁడును; బ్రహ్మద
త్త ఇతి=బ్రహ్మదత్తుడని (బ్రాహ్మ
ణుని చేసివ్వబడుటంబట్టి, బ్రహ్మ

దత్తుడను పేరుగల్గినది); ఖ్యాతం=
ప్రసిద్ధుడైన వాఁడును; అనుత్త
మం = తనకన్న శ్రేష్ఠుఁడులేనివాఁ
డునగు; పుత్రం=కొడుకును; ద
ౌ=ఇచ్చెను.

బ్రహ్మర్షియగుచూళి, ప్రస
న్నుడై, తనమానసంబునఁబుట్టిన,
బ్రహ్మదత్తుడను సుత్తమపుత్రుని,
ఆసోమదకిచ్చెను.

అని, తాత్పర్యము.

స రాజా సౌమదేయస్తు పురీ మధ్యవస త్తదా
కాంపిల్యం పరయా లత్యై దేవరాజో యథా దివమ్.౧౯

టీక|| తదా=అప్పుడు; సౌమదే సత్=అధిష్ఠించియుండెను.
యః=సోమదకొడుకైన; సః=ఆ; ఆకుశనాభుడుకన్యాదానమును
రాజాతు=బ్రహ్మదత్తమహారాజు గుఱించియాలోచించునపుడు, సో
ను; పరయా = ఉత్కృష్టమైన; ల మదకొడుకైన, యాబ్రహ్మదత్తు
త్యై=సంపదతో; కాంపిల్యం= డు, సమస్తసంపదలంగూడి, కాంపి
కాంపిల్యయనెడు; పురీం=పట్టణము ల్యానగరమునందు, స్వర్గమునందు
ను; దివం=స్వర్గమును; దేవరాజో దేవేంద్రుండుంబోలె, వాసముసే
యథా=దేవేంద్రుడువలె; అధ్యవ యుచుండెను. అని, తాత్పర్యము.

స బుద్ధిం కృతవాక్ రాజా కుశనాభ స్సుధామికః
బ్రహ్మదత్తాయ కాకుత్స్థ దాతుం కన్యాశతం తదా. ౨౦

టీక|| కాకుత్స్థ= రాముడా! ఇచ్చటకు; బుద్ధిం=నిశ్చయమును;
తదా=అప్పుడు; సుధామికః=మి కృతవాక్=చేసెను.
క్కిలియుధామికకుండైన; రాజా= రాముడా! అప్పుడు, మిక్కిలి
రాజైన; సః=ఆ; కుశనాభః=కుశ యుధామికకుండగు నాకుశనాభ
నాభుడు; బ్రహ్మదత్తాయ=బ్ర మహారాజు, కొమార్తెలనూర్పురిని
హ్మదత్తునికొఱకు; కన్యాశతం=కొ బ్రహ్మదత్తుని కిచ్చనట్లునిశ్చయము
మార్తెలయొక్కనూటిన; దాతుం= చేసెను. అని, తాత్పర్యము.

త మాహవాయ మహాతేజా బ్రహ్మదత్తం మహీపతిః
దదౌ కన్యాశతం రాజా సుప్రీతే నాంతరాత్మనా. ౨౧

టీక|| మహాతేజాః= అధికమైనప్రభావముగలిగిన; మహీపతిః=భూమి

కింబ్రీఘవైన; రాజా=కుశనాభమ | క్కనూటిని;దదౌ=ఇచ్చెను.
 హారాజు;శం=ఆ;బ్రహ్మదత్తం= మహాతేజుండగుకుశనాభమహా
 బ్రహ్మదత్తుని; ఆహూయ=పిలిచి; రాజు,ఆబ్రహ్మదత్తునింబిలిచి, పర
 సుప్రీతేన = మిక్కిలిసంతసించిన; మప్రీతంబగునంతఃకరణంబున, నత
 అంతరాత్మనా = అంతఃకరణము నికిఁ, గొమార్తలనూర్వుర,నిచ్చెను.
 తో; కన్యాశతం=కొమార్తలయొ | అని, తాత్పర్యము.

యథాక్రమం తతః పాణీక్ జగ్రాహ రఘునందన
 బ్రహ్మదత్తో మహీపాల స్తాసాం దేవపతి ర్యథా. ౨౨

టిక|| రఘునందన=రాముఁడా! హస్తములను; జగ్రాహ=గ్రహిం
 తతః=అటుపిమ్మట; దేవపతిర్యథా చెను.
 (స్థితం) = దేవేంద్రుఁడువలెనున్న రాముఁడా! అంత, నైశ్వర్యంబు
 వాఁడును; మహీపాలః=ఘామిం నదేవేంద్రునింబోలిన బ్రహ్మదత్త
 చాలించు వాఁడునగు; బ్రహ్మదత్త మహారాజు,వరుసగా,నాకన్యలనం
 తః=బ్రహ్మదత్తుఁడు; యథాక్రీ దఱఁ, చాణిగ్రహణముచేసి, పెం
 మం = వరుసనతిక్రమింపక;తా ధ్లాడెను. అని, తాత్పర్యము.
 సాం=ఆకన్యలయొక్క; పాణీక్=

స్పృష్టమాత్రే తతః పాణౌ వికబ్ధా విగత జ్వరాః
 యుక్తాః పరమయా లక్ష్మ్యే బధుః కన్యా శతం తదా. ౨౩

టిక||తతః=అంతకు; పాణౌ=(జా మగుచుండఁగానే;తదా=అప్పుడు
 త్రేకవచనము) హస్తములు,స్పృ కన్యాః=(విసర్గలోపమాషణము)
 ష్టమాత్రే= తాఁకఁబడినవిమాత్ర) పడుచులు; శతం = నూర్వురును;

వికుబ్ధాః = వంకరశరీరములేనివార
లై; విగతజ్వరాః = పోయినబాధ
గలవారలై; పరమయా = మిక్కిలి
యధికమైన; లక్ష్మ్యా = కాంతితో,
యుక్తాః = కూడినవారలై; బభుః =
ప్రకాశించిరి.

అంత, నాబ్రహ్మదత్తుఁడు, హ
స్తముల నంటినమాత్రమున నె,యా
పడుచులునూర్వరును, కుబ్జత్వము
విడిచి, యెంతమాత్రమును బాధ
లేనివారలై, పరమకాంతిగల్గి ప్ర
కాశించిరి. అని, తాత్పర్యము.

స దృష్ట్వా వాయునా ముక్తాః కుశనాభో మహీపతిః
బభూవ పరమప్రీతో హషం లేభే పునఃపునః. ౨౪

టీక॥ వాయునా = వాయువుచే
తఃముక్తాః = విడువఁబడిన; కన్యాః
(అధ్యాహృతము) = కొమార్తెల
ను; దృష్ట్వా = చూచి; మహీపతిః =
భూమికిఁబ్రభువైన; సః = ఆ; కుశ
నాభః = కుశనాభుఁడు; పరమప్రీ
తిః = మిక్కిలియు నధికముగా సంత
సించినవాఁడు; బభూవ = ఆయెను.
పునఃపునః = మాటిమాటికిని; హ

షం = సంతోషమును; లేభే = పొం
దెను.

వాయుబాధచే విడువఁబడినత
నకొమార్తెలంజూచి, యాకుశనా
భమహారాజు, మిక్కిలిసంతసించె
ను; మఱియు, మాటిమాటికిని, సంతో
షమునొందుచుండెను.

అని, తాత్పర్యము.

కృతోద్వాహంతు రాజానం బ్రహ్మదత్తం మహీపతిః
సదారం ప్రేషయామాస సోపాధ్యాయ గణం తదా. ౨౫

టీక॥ తదా = అప్పుడు; మహీప
తిః = భూమికిఁబ్రభువైనకుశనాభుఁ
డు; కృతోద్వాహం = చేయఁబడిన
వివాహము గలవాఁడును; సదా
రం = భార్యలతోఁగూడినవాఁడును;

సోపాధ్యాయగణం = ఋషిజల
యొక్క సమూహముతోఁగూడిన
వాఁడునగు; రాజానం = రాజైన;
బ్రహ్మదత్తంతు = బ్రహ్మదత్తుని;
ప్రేషయామాస = పంపెను.

అప్పుడు, కుశనాభమహారాజు, త్వజులనుంగూడఁ, గాంపిల్యా నగర
వివాహముకాఁగానే, బ్రహ్మదత్త మునకంపెను. అని, తాత్పర్యము.
మహారాజును, అతనిభార్యలనుఋ

సోమదాపి సుసంహృష్టా పుత్రస్య సదృశీం క్రియామ్
యథాన్యాయంచ గంధర్వీ స్సుషాంతాః ప్రత్యనందత. ౨౬
స్పృష్టా వస్పృష్టా చ తాః కన్యాః కుశనాభం ప్రశస్యచ

టీ॥ గంధర్వీ=గంధర్వస్త్రీయై కోడండను; యథాన్యాయం=న్యాయము నతిక్రమింపక; ప్రత్యనందత=కొనియాడెను.
న; సోమదాపి=సోమదయును; సు సంతసిం
సంహృష్టా=మిక్కిలియు సంతసిం
చినదై; తాః=ఆ; కన్యాః=పడు
చులను; స్పృష్టా వస్పృష్టా చ = ను సంతోషంబున, నాపడుచులను
తాకి తాకియు; కుశనాభం= దాకిదాకికుశనాభునిబ్రశంసించు
కుశనాభుని; ప్రశస్యచ=కొనియా
డియు; పుత్రస్య=కొడుకుయొక్క; చు, తనకొడుకున కనురూపమైనవి
సదృశీం=తగిన; క్రియాం=వివాహ వాహమును దనకోడండ్రునుంజాల
కార్యమును; తాః=ఆ; స్సుషాంతాః= నభినందించెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాపే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, త్రయస్త్రింశస్సర్గః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థః చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర

వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండత్రయస్త్రింశస్సర్గటిక,

ముగిసినది.

శ్రీమ ద్రామాయణము * బాలకాండము. x x x

స ౩౪

అ

చ తు స్త్రిం శ స గ్గ ప్రా రం భః.

కృతోద్వాహే గతే తస్మిన్ బ్రహ్మదత్తేచ రాఘవ
అపుత్రః పుత్ర లాభాయ పౌత్రీ మిష్టి మ కల్పయత్. ౧

టీక|| రాఘవ=రాముడా! కృదుకు నిచ్చునట్టియనుట; ఇష్టిం =
తోద్వాహే=చేయఁబడిన వివాహ ముగల; తస్మిన్ = ఆ; బ్రహ్మదత్తే=బ్రహ్మదత్తుఁడు; గతేచ=పోఁ
గానే; అపుత్రః=కొడుకులులేని; కొని బ్రహ్మదత్తుఁడుపోఁగానే, కు
కుశనాభః (అధ్యాపృతము)=కు శనాభుఁడు, తనకుకొడుకులేకుండు
టంజేసి, కొడుకుగల్గుటకై, పుత్ర
త్ర=కొడుకుయొక్క, లాభార్థం= ప్రదంబగు పుత్రకామేష్టిని జేసేను,
పొందుటకొఱకు; పౌత్రీం=కొడు అని, తాత్పర్యము.

ఇష్ట్యాంతు వ ర్తమానాయాం కుశనాభం మహీపతిమ్
ఉవాచ పరమోదారః కుశో బ్రహ్మ సుత స్తదా. ౨

టీక|| ఇష్ట్యాం=పుత్రకామేష్టి; పతిం= భూమికిఁబ్రభువైన; కుశ
వ ర్తమానాయాంతు= జరుగుచు నాభం=కుశనాభునిగూర్చి; ఉవా
డఁగానే; తదా= అప్పుడు; పర చ=పలికెను.
మోదారః=మిక్కిలియతిశయించి పుత్రకామేష్టి జరుగు చుండఁ
నవాఁడును; బ్రహ్మసుతః=బ్రహ్మ గా, నప్పుడు, అందఱను మించి
దేవునికొడుకునగు; కుశః=కుశనా యుండు బ్రహ్మపుత్రుండైన కుశుఁ
భునితండ్రియైన, కుశుఁడు; మహీ డు, తనకొడుకైన కుశనాభమహా

౫౫౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౩౪

రాజుంజూచి, యిట్లని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

పుత్ర స్తే సదృశః పుత్ర భవిష్యతి సుధామిణః

గాధిం ప్రాప్స్యసి తేన త్వం కీర్తిం లోకేచ శాశ్వతీమ్. ౩

టీక॥ పుత్ర=కొడుకా! సుధామిణః=మిక్కిలియు ధర్మమాచరించువాఁడును; తే=నీకు; సదృశః=సమానుఁడునగు; పుత్రః=కొడుకు; తే(అధ్యాహృతము)= నీకు; భవిష్యతి=కాఁగలఁడు; త్వం=నీవు; గాధిం=గాధియనుపేరుగలకొడుకును; ప్రాప్స్యసి=పొందఁగలవు. తేన=ఆ గాధిచేత; లోకే=ప్రపంచమందు; శాశ్వతీం=విల్లపుడునుండు నట్టి, స్థిరమైనయనుట; కీర్తిం=తీర్తి; ప్రాప్స్యసి (అధ్యాహృతము)=పొందఁగలవు. పుత్రుఁడా! మిక్కిలియు ధార్మికుండును, గుణములచే నీకు సరివచ్చువాఁడునగు పుత్రుఁడు నీకుఁగల్గును; అతనిపేరు “గాధి” యనంబడును; అతనిచే, నీవు, శాశ్వతంబగుయశంబు నుంబొందఁగలవు. అని, కుశుండు చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్త్యా కుశో రామ కుశనాభం మహీపతిమ్

జగా మాకాశ మావిశ్య బ్రహ్మలోకం సనాతనమ్. ౪

టీక॥ ఏవం = ఇట్లు; మహీపతిం=భూమికిఁబ్రభువైన; కుశనాభం = కుశనాభునిఁ గూర్చి; ఉక్త్యా=చెప్పి; కుశః=కుశుండు; ఆకాశం=ఆకాశమును; ఆవిశ్య=పొంది; సనాతనం = శాశ్వతమగు; బ్రహ్మలోకం=బ్రహ్మలోకమును; జగా=పొందెను. ఈ ప్రకారము, కుశనాభమహారాజుతోఁజెప్పి, కుశుం, డాకాశమాగఁబున, శాశ్వతమగు బ్రహ్మలోకమునకుఁబోయెను. అని, తాత్పర్యము.

కస్యచి త్వద్ధ కాలస్య కుశనాభస్య ధీమతః

జ్ఞే పరమ ధర్మిన్స్థో గాధి రిత్యేవ నామతః. ౫

టీక॥ అధ = విమ్మట; కస్య	ము) = కొడుకు; జ్ఞే = పుట్టెను.
చిత్ = ఒకానొక; కాలస్యతు = కా	అంతః, గొంత కాలముకడచినపి
లముకాఁగానే; ధీమతః = బుద్ధిమం	దప, బుద్ధిమంతుఁడగు కుశనాభున
తుఁడైన; కుశనాభస్య = కుశనాభు	కు, కుశుఁడుచెప్పినట్లు, గాధియని
నకు; పరమధర్మిన్స్థః = మిక్కిలిధా	యే పేరుగల్గిన, పరమధర్మిన్కుం
ర్మిన్కుఁడైన; నామతః = పేరుచే;	డగునొకకొడుకు, పుట్టెను.
గాధి రిత్యేవ = గాధియనియేప్రసి	అని, తాత్పర్యము.
ద్ధుఁడగు ; పుత్రః (అధ్యాత్మత	

స పితా మమ కాకుత్స్థ గాధిః పరమ ధర్మిన్కః

కుశవంశ ప్రసూతోస్తి కాశికో రఘునందన. ౬

టీక॥ కాకుత్స్థ = రాముఁడా! ప	(అధ్యాత్మతము) = నేను; కాశి
రమధార్మికః = మిక్కిలియు ధర్మ	కః = కాశికుండను పేరుగలవాఁడ
ముసేయునట్టి; సః = ఆ; గాధిః =	ను (కుశవంశమునందుఁబుట్టినవాఁ
గాధి; మమ = నాయొక్క; పితా =	డు, కాశికుండనంబును).
తండ్రి. రఘునందన = రాముఁడా! కు	రాముఁడా! పరమధార్మికుండ
శవంశ ప్రసూతః = కుశునివంశము	గునాగాధికి నేనుబుట్టితిని; ఇట్లు,
నందుబుట్టినవాఁడను ; అస్మి = అ	కుశవంశమునఁబుట్టినవాఁడను, కా
గుచున్నాను. (కాఁబట్టి); అహం	శికుండనైతిని. అని, తాత్పర్యము.

పూర్వజా భగినీచాపి మమ రాఘవ సువ్రతా

నామ్నా సత్య వతీ నామ ఋచికే ప్రతిపాదితా. ౮

౧౫౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స౩౪

రాఘవ = రాముఁడా ! సుభ్ర	(చతుర్థ్యర్థమందున జ్ఞమి) ఋచికుఁ
తా = మంచివ్రతములుగలదియే;	డనుమునికొఱకు; ప్రతిపాదితా =
నామ్నా = పేరుచేత; సత్యవతీనా	ఇయ్యఁబడినది
మ = సత్యవతియని ప్రసిద్ధయైనది	రాముఁడా! మంచివ్రతములాచ
యునగు; మమ = నాయొక్కఁ; పూ	రించిన నాయొక్క సత్యవతియను
ర్వణా = ముందుపుట్టిన; శ్రేష్ఠయ	నది ఋచికుండను ఋషిని బెండ్లియై
నుట; భగినీచాపి = తోడఁబుట్టువు	నది. అని, తాత్పర్యము.
ను; అక్కయుననుట, ఋచికే =	

సశరీరా గతా స్వగఁం భతాః ర మను వతిఁనీ
కౌశికి పరమోదారా ప్రవృత్తా చ మహానదీ. ౮

టీక॥ సా (అధ్యాహృతము) =	గాను; ప్రవృత్తా = అయినది.
ఆసత్యవతి; భతాః రం = పెనిమిటి	ఆసత్యవతి, భతఁను సేవింపు
ని; అనువతిఁనీ = సేవింపుచున్నదై;	చుండి, శరీరంబుతో స్వగఁమునొం
సశరీరా = డేహముతోఁగూడినది	దినది; మఱియు, నాబిడ, పరమో
గా; స్వగఁం = స్వగఁమును; గ	త్కృష్టంబైన కౌశికియను మహానది
తా = పొందినది. పరమోదారా =	గాఁ, బ్రవహించినది.
మిక్కిలియతిశయించిన; కౌశికి = కా	అని, తాత్పర్యము.
శికియను; మహానదీ చ = గొప్పనది	

దివ్యా పుణ్యో దకా రమ్యా హిమవంత ముపాశ్రితా
లోకస్య హితకామార్థం ప్రవృత్తా భగినీమమ. ౯

టీక॥ మమ = నాయొక్క; భగి	ముష్టికముకొఱకును, కామార్థం =
నీ = అక్క; లోకస్య = లోకముయొ	ఐహికముకొఱకును; దివ్యా = శ్రేష్ఠ
క్క; హితకామార్థం, హిత = ఆ	యైనదిగా; పుణ్యోదకా = పరిశుద్ధ

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౫

స ౩౪

మైనజలముగలదిగా; రమ్యా=మనో	ముష్టికంబులు సిద్ధించుటకై, దివ్య
హరయైనదిగా; సామవంతం=హి	యుఁ బరిశుద్ధంబగు జలముగల్గినది
మవత్పర్వతమును; ఉపాశ్రితా =	యరమణీయయునగునదియైహిమ
పొందినదిగా; ప్రవృత్తా=అయినది.	వత్పర్వతమునాశ్రయించినది.
నాభగిని, లోకమునకైహికా	అని, తాత్పర్యము,

తతోహం హిమవత్పర్వే వసామి నిరత స్సుఖమ్
భగిన్యాం స్నేహసంయుక్తః కౌశిక్యాం రఘునందన. ౧౦

టీక రఘునందన = రాముఁ	తముయొక్కపార్శ్వమందు; వసా
డా! తతః=అందువలన; అహం=నే	మి=వాసము సేయుచున్నాను.
ను; భగిన్యాం = అక్కయైన,	రాముఁడా! కాఁబట్టి, నేను, భగి
కౌశిక్యాం= కౌశికినదియందు; స్నే	నియగుకౌశికినదియందలిస్నేహంబు
హసంయుక్తః=స్నేహముతోఁగూ	న, మిక్కిలియాసక్తితో, సుఖము
డినవాఁడనై; నిరతః=మిక్కిలియా	గా, హిమవత్పర్వతము దగ్గఱ కౌ
సక్తుఁడనై; సుఖం = సుఖముగా;	శికిరీరంబున, వాసము సేయుచు
హిమవత్పర్వే = హిమవత్పర్వ	న్నాను. అని, తాత్పర్యము.

సాతు సత్యవతీ పుణ్యా సత్యే ధర్మే ప్రతిష్ఠితా
పతివ్రతా మహాభాగా కౌశికి సరితాం వరా. ౧౧

టీక సా=ఆ; సత్యవతీ=సత్య	పెనిమిటియందలి వ్రతముగలదిగా
వతి; పుణ్యా = పరిశుద్ధయైనదిగా	ను; మహాభాగా = పూజ్యురాలు
ను; సత్యే=సత్యమందును; ధర్మే=	గాను; కౌశికి=కౌశికియనుపేరుగ
ధర్మమందును; ప్రతిష్ఠితా = స్థిర	ల్గినదిగాను; సరితాం=నదులలో;
ముగానుండునదిగాను, పతివ్రతా=	వరా=శ్రేష్ఠయైనదిగాను; వర్తతే

౫౬౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౩౪

(అధ్యాహృతము) = ఉన్నది.

అసత్యపతి, పరిశుద్ధయైనది; సత్యము ధర్మమునుంగలది; పతివ్ర

త; పూజ్యయైనది; నదులలో మేటి

యై, కాశికీయను పేరొందినది.

అని, తాత్పర్యము.

అహంసా నియమా ద్రామ హిత్యా తాం స ముపాగతః

సిద్ధాశ్రమ మనుప్రాప్య సిద్ధోస్తి తవ తేజసా. ౧౨

టీక॥ రామ = రాముఁడా! అ

హం = నేను; నియమాత్ = యాగని

యమమువలన; తాం = ఆకాశికీని;

హిత్యా = విడిచి; సముపాగతః = వ

చ్చినవాడనై; సిద్ధాశ్రమం = సిద్ధా

శ్రమమును; అనుప్రాప్య = పొంది; త

వ = నీయొక్క; తేజసా = పరాక్రమ

ముచేత; సిద్ధః = సిద్ధిపొందినవాడ

ను; అస్తి హి = అయితినిగదా.

రాముఁడా! నేను, యాగముసే

యుటకై, యాకాశికీనదిని విడిచి

వచ్చి, సిద్ధాశ్రమముచేరి, యచ్చ

ట, నీపరాక్రమంబుచే సిద్ధుండనై

తిని. అని, తాత్పర్యము.

వీష రామ మమోత్పత్తి స్వస్య వంశస్య కీర్తితా

దేశస్యచ మహాబాహూ యన్తాం త్వం పరిపృచ్ఛసి. ౧౩

టీక॥ మహాబాహూ = గొప్ప

చేతులుగల; రామ = రాముఁడా!

త్వం = నీవు; మాం = నన్ను; య

త్ = దేనిని; పరిపృచ్ఛసి = అ

డుగుచున్నావో; సా (అధ్యాహృత

ము) = ఆ; ఏషా = ఈ; మమ = నా

యొక్కయు; స్వస్య = నాదైన; వం

శస్య = వంశముయొక్కయు; దేశ

స్యచ = దేశముయొక్కయు; ఉత్ప

త్తి = ప్రట్టుక; కీర్తితా = చెప్పబడి

నది.

మహా బాహుండవగు రాముఁ

డా! నీవునన్ను దేనింజెప్పుమనియడిగి

తివో; ఆ, నాయుత్పత్తిని నావంశో

త్పత్తిని, ఈదేశమునుత్పత్తిని, దాని

నంతయు, నీకుంజెప్పితిని.

అని, తాత్పర్యము.

గతోర్ధరాత్రః కాకుత్స్థః కథాః కథయతో మమ
నిద్రా మఖ్యేహి భద్రం తే మాభూ ద్విశ్వా ధ్వనీహ నః. ౧౪

టీక కాకుత్స్థ = రాముడా! మమ = నేను; కథాః = కథలను; క థయతః = చెప్పుచుండగా; అర్ధరా త్రః = కొంచెమురాత్రి; గతః = కడ చినది. నిద్రా = నిదురను; అఖ్యే హి = పొందుము. తే = నీకు; భ ద్రం = మంగళము; అస్తు (అధ్యా హృతము) = అగుగాక. నః = మా కు; ఇహ = ఇచ్చట; అధ్వని = మా	ర్గమునందు; విఘ్నః = అంతరాయ ము; మాభూత్ = లేక పోవు గాక. రాముడా ! నేనిట్లుకథలు చె ప్పచుండగా రాత్రిలోఁగొంత సే పైనది; ఇంకనిదురింపుము ; నీకు మంగళమగుగాక; మాకిచ్చిమా గమునం దంతరాయముగల్గకుం డుగాక. అని, తాత్పర్యము.

నిష్పందా స్తరవ స్సర్వే నిలీనా మృగపక్షిణః
నైశేన తమసా వ్యాప్తా దిశశ్చ రఘునందన. ౧౫

టీక రఘునందన = రాము డా! తరవః = వృక్షములు; సర్వే = అన్నియును; నిష్పందాః = కదలకు న్నవి. మృగపక్షిణః = జింకలును బక్షులును; నిలీనాః = మఱుగుపడి నవి. దిశశ్చ = దిక్కులును; నైశేన = రాత్రియందలి; తమసా = చీకటిచే	త; వ్యాప్తాః = వ్యాపింపబడినవి. రాముడా ! వృక్షము లన్ని యుం, బక్షిసంచారములేకుండుటం జేసి, కదలకున్నవి; మృగములునుబ క్షులునుసంచారముమానిదురించి నవి; దిక్కులన్నియుం జీకట్లుగ మైనవి అని, తాత్పర్యము.

శనై వియ్యజ్యతే సంధ్యా నభో నేత్రై రివా వృతమ్
నక్షత్రతారాగహనం జ్యోతిర్భి రవభాస్యతే. ౧౬

(“జ్యోతిర్నిరవధానతే” అని గోవింద రాజపారము.)

టీక॥ సంధ్యా = సంధ్యాకాలము; శనైః = మెల్లగా; వియుజ్యతే = (ఘాతార్థమందులట్) విడువబడుచున్నది (రాత్రిచేతనపటు); నక్షత్రతారాగహనం, నక్షత్ర = సాధారణ నక్షత్రములచేతను, తారా = అశ్వినాది నక్షత్రములచేతను, గహనం = దట్టమైనది, గనుకనే; నేత్రైః = కండ్లచేత; ఆవృతమివ (స్థితం) = కప్పబడినట్లున్నట్టి; నభః = ఆకాశము; జ్యోతిర్భిః = నక్షత్రములయొక్క, కాంతులచేత; అవధాన్యతే = ప్రకాశింపజేయబడుచున్నది.

సంధ్యాకాలము, మెల్లగా గడచినది; ఆకాశము, నక్షత్రములచే నిండియుండుటంబట్టి, అనేకనేత్రములం గూడియున్నట్లుగ పడుచున్నదై, యానక్షత్ర కాంతులచే,

ప్రకాశింపజేయబడుచున్నది అని, తాత్పర్యము. ఇట్లు, మహేశ్వరతీర్థులు వ్యాఖ్యానము చేసిరి. నక్షత్ర తారాగహనం = సాధారణ నక్షత్రములచేతను అశ్వినాది నక్షత్రములచేతను దట్టమైన; నభః = ఆకాశము; జ్యోతిర్భిః = కాంతిరూపములైన (కాంతిగలిగినయునుట); నేత్రైః = కండ్లచేత; ఆవృతమివ = కప్పబడినదివలె; అవధానతే = ప్రకాశించుచున్నది.

రాత్రిమెల్లగా గడచినది; ఆకాశము, నక్షత్రములచే నిండినదై, జ్యోతిష్సంతములగు నేత్రములచే నిండియున్నట్లు, ప్రకాశించుచున్నది. అని, తాత్పర్యము. ఇట్లు, గోవింద రాజులు వచించిరి.

ఉత్తిష్ఠతి చ శీతాంశు శృశీ లోకతమోనుదః

హ్లాదయక్ ప్రాణినాం లోకే మనాంసి ప్రభయా విభో. ౧౭

టీక॥ విభో = ప్రభువైనరాముడు; హ్లాదయక్ = వల్లనికీరింపములుగ

లవాడును; లోకతమోనుదః, లోక = ప్రపంచముయొక్క, తమః = చీ

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౬౩

స ౩౪

కటిని, నుదః = పోఁగొట్టువాఁడున
గు; శశీచ=చంద్రుఁడును; లోకే =
లోకమునందు; ప్రభయా=కాంతి
చేత; ప్రాణినాం=జంతువులయొ
క్క; మనాంసి=మనస్సులను; హ్లాద
యక్=సంతసించఁజేయుచు; ఉత్తి
ప్రతి=ఉదయించుచున్నాఁడు.

రాముఁడా! చల్లనికిరణములుగ
ల్లిలోకంబునందలి చీకటింబోఁగొ
ట్టుచంద్రుఁడును, లోకమునందు, న
మస్త ప్రాణులమనంబులకును సంత
సము సేయుచు, నుదయించు చు
న్నాఁడు. అని, తాత్పర్యము.

నైశాని సర్వభూతాని ప్రచరంతి తతస్తతః

యక్షరాక్షససంఘాశ్చ రాద్రాశ్చ పిశితాశనాః. ౧౮

టీక॥ నైశాని=రాత్రియందుఁ
జరించునట్టి; సర్వభూతాని=సమ
స్తప్రాణులును; రాద్రాః=భయం
కరులును; పిశితాశనాశ్చ=మాంస
మె యాహారముగాఁ గలవియగు;
యక్షరాక్షససంఘాశ్చ=యక్షుల
యొక్కయు రాక్షసులయొక్కయు
సమూహములును; తతస్తతః=అ
చ్చటచ్చట; ప్రచరంతి = తిరుగుచు

న్నవి.

రాత్రి యందు సంచరించునట్టిగు
డ్ల గూబలు మొదలగు జంతువులును,
భయంకరులై మాంస మెయాహార
ముగాఁగల్గి యుండు యక్షులును రా
క్షసులును, అచ్చటచ్చట, సంచరిం
చుచున్నారు. అని, విశ్వామిత్రుఁడు
రామునకుఁ జెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్త్యా మహాతేజా విరరామ మహామునిః

సాధు సాధ్వితి తం సర్వే మునయో హ్యభ్యపూజయత్. ౧౯

టీక॥ ఏవం=ఇట్లు; ఉక్త్యా=చె
ప్పి; మహాతేజాః=అధిక మైన ప్రభా

వముగల; మహామునిః=పూజ్యుఁడై
నమునియగు విశ్వామిత్రుఁడు; విర

౫౬౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౩౪

రామ=ఊరకుండెను. మునయః= మునులు; సర్వే=అందఱును; తం= ఆవిశ్వామిత్రుని; సాధుసాధు=బాగుబాగు; ఇతి = అని; అభ్యపూజయన్=కొనియాడిరిగాదా!

ఈప్రకారముచెప్పి, మహాప్రభా

వుండగు విశ్వామిత్ర మహాముని, యూరకుండెను; అంత, మునులందఱు, నావిశ్వామిత్రుని, “బాగుబాగు” అనికొనియాడిరి.

అని, తాత్పర్యము.

కుశికానా మయం వంశో మహాః ధమః పరస్తదా

బ్రహ్మపమా మహత్త్వానః కుశవంశ్యా నరోత్తమాః. ౨౦

టీక॥ కుశికానాం=కుశునిసంతతియందుఁబుట్టిన వారియొక్క; అయం = ఈ; వంశః=వంశము; సదా=ఎల్లప్పుడును; మహాః=పూజ్యమైనది; ధమః=ధర్మము; పరస్తదా=నందాసక్తమైనది. కుశవంశ్యాః = కుశునివంశంబునఁబుట్టిన; నరోత్తమాః=పురుషశ్రేష్ఠులు; మహత్త్వానః=పూజ్యమైనస్వభావముగలవా

రలు. బ్రహ్మపమాః=బ్రహ్మదేవునితోసమానులు.

కుశకులవంశము, ఎల్లప్పుడునుంబూజ్యమును ధర్మమును నైనది; కుశునివంశంబునంబుట్టినపురుషశ్రేష్ఠులందఱు, మహాత్ములు, బ్రహ్మదేవునకు సరివచ్చువారలు.

అని, తాత్పర్యము.

విశేషేణ భవా నేవ విశ్వామిత్రో మహాయశాః

కాశికీ సరితాం శ్రేష్ఠా కుటోద్యోతకరీ తవ. ౨౧

టీక॥ విశ్వామిత్రః = విశ్వామిత్రుండగునగుల; భవానేవ = నీవే; విశేషేణ=అధికముచేత; మహాయశాః=అధికమైనకీర్తిగలవాఁడవు. సరితాం = నదులలో; శ్రేష్ఠా=మేటియైన; కాశికీ=కాశికీనది;

హాయశాః=అధికమైనకీర్తిగలవాఁడవు. సరితాం = నదులలో; శ్రేష్ఠా=మేటియైన; కాశికీ=కాశికీనది;

శ్రీమద్రామాయణము * చాలకాండము. ౫౬౫

స ౩౪

తవ = నీయొక్క; కులోద్యోత కరీ, కుల=వంశమునకు; ఉద్యోత=ప్రకాశమును, కరీ = చేయునది.

అందు, విశ్వామిత్రుండను పేరంబరంగు నీవే యందఱికన్నను,

అధికమైనకీర్తిగలవాడవు; నదీశేష్టమగు కాశికె నీకులమును మఱియుం బ్రకాశింపఁ జేయుచున్నది. అని, మునులువిశ్వామిత్రునిం గొనియాచిరి. అని, తాత్పర్యము.

ఇతి తై మునిశాస్త్రాలైః ప్రశస్తః కుశికాత్మజః

నిద్రా ముపాగమ చ్ఛ్రీమాన్ శ్రీమానస్త మివాంశువాన్. ౨౨

టీక|| శ్రీమాన్ = బ్రహ్మవర్చసముగల; కుశికాత్మజః = విశ్వామిత్రుండు; ఇతి = ఈప్రకారము; తైః = ఆ; మునిశాస్త్రాలైః = మునిశ్రేష్ఠులచేత; ప్రశస్తః = కొనియాడఁబడినవాడై, నిద్రాం = నిదురను; అస్తం = కనఁబడకపోవుటను; శ్రీమాన్ =

కాంతిగల; ఆంశుమానివ = సూర్యునివలె; ఉపాగమత్ = పొందెను. శ్రీమంతుండగు విశ్వామిత్రుం, డిట్లుమునిశ్రేష్ఠులచేఁ గొనియాడఁబడి, శ్రీమంతుండగు సూర్యుడై స్తమించునట్లు, నిదురవోయెను. అని, తాత్పర్యము.

రామోపి సహసామిత్రీః కించి దాగత విస్తయః

ప్రశస్య మునిశాదూలం నిద్రాం సముపసేవతే. ౨౩

టీక|| సహసామిత్రీః = లక్ష్యణనితోఁగూడిన; రామోపి = రాముండును; కించిత్ = కొంచెము; ఆగతవిస్తయః, ఆగత = పొందఁబడిన, విస్తయః = ఆశ్చర్యముగలవాడై, ము

నిశాదూలం = మునిశ్రేష్ఠుండగు విశ్వామిత్రుని; ప్రశస్య = స్తుతించి; నిద్రాం = నిదురను; సముపసేవతే = (భూతార్థమందులట్) చక్కగాఁ బొందెను.

౫౬౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౩౫

రాముండును లక్ష్మణుండును, | యాసంబునబడలియున్నవారు కా
నిద్రాపరవశులగుటంజేసి, కొంచె | వునఁ, జక్క-గానిదురించిరి.
ముగానాశ్చర్యమునొంది; మార్గా | అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాషేఁ, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, చతుస్త్రింశస్సగఃః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థఁ చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర

వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండచతుస్త్రింశస్సగటిక,

ముగిసినది.

॥

పంచత్రింశస్సగఃప్రారంభః.

ఉపాస్య రాత్రిశేషం తు శోణాకూలే మహాషిభిః

నిశాయాం సుప్రభాతాయాం విశ్వామిత్రో భృభాషత. ౧

టీక॥ విశ్వామిత్రః = విశ్వామి	రాత్రి; సుప్రభాతాయాం = చక్క-
త్రుండు; శోణాకూలే = శోణనదిగ	గాఁడెల్ల వాఁఁగఁ; అభృభాషత =
ట్టునందు; మహాషిభిః = పూజ్యులైన	పలికెను.
ఋషులతో; రాత్రిశేషంతు = (అ	విశ్వామిత్రుండు, మిగిలినరాత్రి
త్యంతసంయోగమందు ద్వితీయ)మి	కాలమంతయు, శోణానది గట్టునం
గిలినరాత్రియంతయు; ఉపాస్య =	దు, మహాఘృణతోఁగూడఁ, బరుం
ఉండి, పరుండియనుట; నిశాయాం =	డియుండి, తెల్లవాఁఁగఁనె, యి

ట్లని. చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

సుప్రభాతా నిశా రామ పూర్వా సంధ్యా ప్రవర్తతే
ఉత్తిష్టోత్తిష్ట భద్రంతే గమనాయా భి రోచయ. ౨

టీక॥ రామ = రాముఁడా!ని చయ=ఆసక్తుఁడవగుము.
శా=రాత్రి; సుప్రభాతా=చక్క రాముఁడా! చక్కగాతెల్లవా
గాఁడెల్లవాఁడనది. పూర్వా=మొ ఁనది; పాత్రసంధ్యాకాలము, ప్ర
దలిదైన; సంధ్యా = సంధ్యాకాల వతింఁచుచున్నది; లేమ్ము, లేమ్ము;
ము; ప్రవర్తతే=వచ్చుచున్నది. ఉ నీకుమంగళమగుఁగాక; పయనంబ
త్తిష్ట, ఉత్తిష్ట = లేమ్ము, లేమ్ము; గుటకాసక్తుఁడవగుము. అని, విశ్వా
తే=నీకు; భద్రం=మంగళము; అస్తు మిత్తుఁడు, చెప్పెను.
(అధ్యాహృతము)=అగుఁగాక; గ అని, తాత్పర్యము.
మనాయ=పోవుటకొఱకు; అ భిరో

త చ్ఛృత్వా వచనం తస్య కృత్వా పూర్వాహ్నికీం క్రియామ్
గమనం రోచయామాస వాక్యం చేద మువాచహ. ౩

టీక ॥ రామః (అధ్యాహృత టను; రోచయామాస=ఒప్పుకొనె
ము)=రాముఁడు; తస్య=ఆవిశ్వా ను; ఇదం = ఈ; వాక్యంచ=మాట
మిత్తునియొక్క; తత్ = ఆ; వచ ను; ఉవాచ=చెప్పెను. “హ” అను
నం=మాటను; శ్రుత్వా=విని; పూ నది పాదపూరశార్థము.
ర్వాహ్నికీం= పూర్వాహ్ణమందు రాముండా, విశ్వామిత్తునిమా
జేయవలసిన; క్రియాం=కర్మము టవిని, పూర్వాహ్ణమందుఁజేయవల
ను; కృత్వా=చేసి; గమనం=పోవు నిన కర్మంబులంజేసి, పయనము

౫౬౮ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితమ్

స౩౫

కాదలంచినవాడై, యిట్లనిచెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

అయం శోణ శ్శుభజలః గాధః పులిసమండితః
కతరేణ పథా బ్రహ్మక్ సంతరిష్యామహే వయమ్. ౪

టీక॥ అయం=ఈ; శోణః=శోణానదము; శుభజలః= మంగళకరమైనజలముగలది; గాధః=లోతులేనిది; పులిసమండితః=ఇసుకదినైలచేసలంకరింపబడినది. బ్రహ్మక్=మిత్రుడా! మనముదీనినేమార్గమునచాిప్తాఁడు వైన విశ్వామిత్రుడా! వయం=మనము; కతరేణ=ఏ; పథా = మార్గముచేత; సంతరిష్యామహే= మార్గముహే= దాఁటుదము. ఈశోణానదము, మంచిజలముగలది, లోతులేనిది, ఇసుకదినైలచేసలంకరింపబడియున్నది; విశ్వామిత్రుడా! మనముదీనినేమార్గమునదాఁటుదము. అని, రాముండు చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్తస్తు రామేణ విశ్వామిత్రో బ్రవీ దిదమ్
ఏష సంధా మయో ద్దిప్తో యేన యాంతి మహాషణయః. ౫

టీక॥ విశ్వామిత్రస్തു=విశ్వామిత్రుండును; రామేణ = రామునిచేత; ఏవం=ఇట్లు, ఉక్తిః=చెప్పబడినవాడై; “మహాషణయః=పూజ్యులైనఋషులు; యేన=ఏమార్గముచేత; యాంతి=పోవుచున్నారో, సః(అధ్యాత్మతము)=ఆ; ఏషః=ఈ; సంధాః=మార్గము; మయా=నాచేత; ఉద్దిప్తః=ఉద్దేశింపబడినది.” ఇదం = ఈమాటను; అబ్రవీత్ = చెప్పెను. ఈప్రకారమురాముండుచెప్పఁగానే, విశ్వామిత్రుండు “ఏమార్గంబునమునులు పోవుచున్నారో, యామార్గంబున దాఁటవలెనని, నాయభిప్రాయము” అని, రామునితోఁజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ట్రసి. ఏవముక్తా మహాషయో విశ్వామిత్రేణ ధీమతా
పశ్యంతస్తే ప్రియాతా వై వనాని వివిధానిచ. ౬

టీక॥ తే=ఆ; మహాషయః= చూచుచును; ప్రియాతాః=పోయి
పూజ్యులైనయుములు; ధీమతా=బు రి. “వై” అనునదిపాదపూరణార్థ
ధిశాలియైన; విశ్వామిత్రేణ=విశ్వా ము.
మిత్రునిచేత; ఏవం = ఈప్రకార ఈప్రకారము విశ్వామిత్రుడు
ము; ఉక్తాః=చెప్పబడినవారలై; వి చెప్పగానే, యామహర్షులు, నా
విధాని=పలుదెలుంగులైన; వనా నావిధంబులగునరణ్యంబులంజూచు
ని = అరణ్యములను; పశ్యంతశ్చ= చుచు, బోయిరి. అని, తాత్పర్యము.

తే గత్వా దూర మధ్వానం గతే ధేదివసే తదా
జాహ్నువీం సరితాం శ్రేష్ఠాం దద్యశు మునిసేవితామ్. ౭

టీక॥ తే=ఆమునులు; దూరం= స్థాం=మేటియునగు; జాహ్నువీం=
దూరమైన; అధ్వానం= మాగ్ గంగను; దద్యశుః=చూచిరి.
మును; గత్వా=పోంది; అధేదివ ఆమునులుచాలదూరము పోయి
సే=సగముదివసము; గతే=కడచి సగముదివముగడచినపిదప, మును
నదికాగా; తదా=అప్పుడు; ముని లచేసేవింపబడినదై, నదులలో శ్రే
సేవితాం=మునులచే సేవింపబడి ష్టమైయుండుగంగానదిం, జూచిరి
నదియు; సరితాం=నదులలో; శ్రే అని, తాత్పర్యము.

తాం దృష్ట్వా పుణ్యసలిలాం హంససారససేవితామ్
బభూవు ముచితా స్సర్వే మనయ స్సహ రాఘవాః. ౮

టీక ॥ పుణ్యసలిలాం=పవిత్రమైనజలముగలదియును; హంససారస

సేవితాం = హంసలచేతను చెగ్గురు	బభూవుః = అయిరి.
పత్నల చేతను సేవింపఁ బడినదియు	పవిత్రంబైనజలముగల్గిహంసల
నగు; తాం = ఆగంగానదిని; దృ	ను బెగ్గురు పత్నలనుంగూడియున్న
ష్ట్యా = చూచి; సహ రాఘవాః = రా	యాగంగానదించూచి, మునులురా
మ లక్ష్మణులతోఁ గూడిన; మన	మలక్ష్మణులు నందఱును, సంతసిం
యః = మునులు; సర్వే = అందఱును;	చిరి. అని, తాత్పర్యము.
ముదితాః = సంతసించినవారలు;	

తస్యా స్తీరే తత శ్చక్ర స్త ఆవాసపరిగ్రహమ్

టీక॥ తతః = అటుపిమ్మట; తే =	హించుటను; చక్రః = చేసిరి.
ఆమునులు; తస్యాః = ఆగంగానది	అంతట, నామునులు, ఆగంగా
యొక్క; తీరే = గట్టునందు; ఆవాస	నదిగట్టునందు, నివాసము గావించి
పరిగ్రహం, ఆవాస = నివసించుట	రి. అని, తాత్పర్యము.
యొక్క, పరిగ్రహం = చక్క-గాగ	

తత స్సాత్వా యథాన్యాయం సంతర్ప్య పితృ దేవతాః.

హుత్వా చైవాగ్నిహోత్రాణి ప్రాశ్యచా మృతవ ధ్ధవిః ; అబ్రవీ
వివిశు జాహ్నువీతీరే శుచౌ ముదితమానసాః. ౧౦
విశ్వామిత్రం మహాత్మానం పరివార్య సమం తతః.

టీక॥ తతః = అంతట; తే (అ	అగ్ని హోత్రాణి = అగ్ని హోత్ర
ధ్యాహృతము) = ఆమునులు; సా	ములను; హుత్వా చైవ = హోమ
త్వా = సానము చేసి; యథాన్యాయ	ముచేసియు; అమృతవత్ = అమృత
యం = యథాశాస్త్రముగా, పితృ	మువంటి; హవిః = హవిస్సును; ప్రా
దేవతాః = పితృ దేవతలను; సంత	శ్యచ = భుజించియు; ముదితమాన
ర్ప్య = చక్క-గాదృష్టి నొందించి;	సాః = సంతసించినమనస్సు గలవార

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౭౦

స ౩౫

లై; శుచౌ=పరిశుద్ధమైన; జాహ్ను దలగు నగ్నిహోత్రకార్యములు ని
వీతీరే= గంగానదిగట్టునందు; మ ర్వర్తించి, హోమాము సేయఁగా
హోత్తానం = అధికమైనప్రభావము మిగిలిన యమృతమువంటి హవిస్సు
గల; విశ్వామిత్రం=విశ్వామిత్రుని; నుభుజించి, సంతృప్తులై, పరిశుద్ధం
సమంతతః=చుట్టును; పరివార్య= బగు గంగానదిగట్టునందు, మహా
చుట్టుకొని; వివిశుః=కూర్చుండిరి. త్కుండగు విశ్వామిత్రునిఁ జుట్టునుం

అంత, నామునులు, స్నానము బరివేష్టించి, కూర్చుండిరి.
చేసి, యధాశాస్త్రముగాఁ బితృ అని, తాత్పర్యము.
తర్పణము చేసి, వైశ్వదేవముమొ

అథ తత్ర తదా రామో విశ్వామిత్ర మధా బ్రవీత్. ౧౧

టీక॥ అథ = అటుపిమ్మట; త శ్చకాశ్చైష్యశ్చోఅథ"అనియ
త్ర=అచ్చట; తదా=అప్పుడు; రా మరము); అబ్రవీత్=పలికెను.
మః= రాముఁడు; విశ్వామిత్రం= అంత, నచ్చట, నష్టడారా
విశ్వామిత్రునిఁగూర్చి; అథ=ప్రశ్న ముండు విశ్వామిత్రునింబూచి, యి
మును ("మంగళానంతరారంభప) ట్లని, యడిగెను. అని, తాత్పర్యము.

భగవత్ శ్రోతు మిచ్ఛామి గంగాం త్రిపథగాం నదీమ్
తై గ్రీలోక్యం కథ మాక్రమ్య గతా నదనదీపతిమ్. ౧౨

టీక॥ భగవత్ = మాహాత్మ్య టకు; ఇచ్ఛామి= కోరుచున్నాను.
ముగల విశ్వామిత్రుఁడా ! త్రిపథ సా(అధ్యాపృతము)=ఆగంగ; క
గాం=మాడుమాగఁములచేఁబో ధం=ఎట్లు; తై గ్రీలోక్యం=మాడు
వునట్టి; గంగాం=గంగయనుపేరు లోకములను; ఆక్రమ్య= ఆక్రమిం
గల; నదీం=నదిని; శ్రోతుం= విను చి; నదనదీపతిం=నదములకునునదు

౫౭౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౩౫

లకునుం బ్రభువైన సముద్రుని; గ

తా=పొందినది?

భగవంతుడవైనవిశ్వామిత్రుఁ

డా! మూఁడుమార్గములంబోవునట్టి

గంగానదివృత్తాంతమును వినఁగో

రెదను; గంగానది, యెట్లుముల్లో

కంబుల నాక్రమించి, సముద్రునిం

బొందినదో, దానింజెప్పుము. అని,

రాముఁడడిగెను.

అని, తాత్పర్యము.

చోదితో రామవాక్యేన విశ్వామిత్రో మహామునిః

వృద్ధిం జన్మచ గంగాయా వత్తు మే వోపచ క్రమే. ౧౩

టీక॥ మహామునిః=పూజ్యుడై చెను.

సమునియగు; విశ్వామిత్రః=విశ్వా

మిత్రుఁడు; రామవాక్యేన=రాము

నిమాటచేత; చోదితః=ప్రేరేపిం

పఁబడినవాఁడై; గంగాయాః=గం

గానదియొక్క; జన్మ=పుట్టుకను;

వృద్ధిచ=అభివృద్ధిని; వత్తుమేవ=చె

ప్పటకే; ఉపచక్రమే=పొరంభిం

మహామునియగువిశ్వామిత్రుఁ,

డిట్లురామునిమాటచేఁ బ్రేరేపింపఁ

బడి, గంగానది యెట్లుపుట్టినదో;

యెట్లభివృద్ధిబొందినదో, యీవృ

త్తాంతమంతయుఁ జెప్పందొడంగ

ను. అని, తాత్పర్యము.

శైలేంద్రో హిమవాక్ నామ ధాతూనా మాకరో మహాః

తస్య కన్యాద్వయం రామరూపేణాప్రతిమం భువి. ౧౪

టీక॥ రామ=రాముఁడా! ధాతూ

నాం=గైరికాదిధాతువులకు; మ

హాః=గొప్పదైన; ఆకరో=గనియ

గు; హిమవాక్ నామ=హిమవంతు

డనెడు; శైలేంద్రః=పర్వతరాజు;

అస్తి (అధ్యాత్మము)=కలదు.

తస్య=ఆహిమవంతునకు; భువి=

భూమియందు; రూపేణ=సొంద

ర్యముచేత; అప్రతిమం=సరిలేని; క

న్యాద్వయం = కొమాతెలయొ

క్క-జంట; అస్తి (అధ్యాత్మము)=కలదు.

శ్రీమ ద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౭౩

స ౩౫

గైరికాది ధాతువులచే నిండిన పంజునఘామియందెచ్చటనుం బి
హిమవంతుండనెడు పర్వతరాజు తిలేసికొమాతె=లిద్దఱు, కలరు.
కలండు; ఆహిమవంతునకు, రూ అని, తాత్పర్యము.

యా మేరుదుహితా రామ తయో ర్క్వాతా సు మధ్యమా
నామ్నా మనో రమా నామ పత్నీ హిమవతః ప్రియా. ౧౫

టీక|| సుమధ్యమా=మంచినడు (అధ్యాహ్నతము) = అది; త
ముగల; యా = ఏది; మేరుదుహి యో=ఆకొమాతలెక్కుమాతా=
తా = మేరుపర్వతముయొక్కకొ తల్లి; ఆసీత్ (అధ్యాహ్నతము)=అ
మార్తెగాను; హిమవతః= హిమ యినది.
వంతునకు; ప్రియా=ప్రీతిపాత్రుడై మేరుపర్వతపుత్రుడైమంచినడు
న; పత్నీ=భార్యగాను; నామ్నా= ముగల్గి, హిమవంతునకుఁబ్రియప
మేరుచేత; మనోరమానామ=మ త్నియైయుండు మనోరమయనునది
నోరమయనిప్రసిద్ధ గాను; ఆసీత్ (అ యాయిద్దఱకునుండల్లియైనది.
ధ్యాహ్నతము)=అయినదో; సా అని, తాత్పర్యము.

తస్యాంగంగేయ మభవ జ్యేష్ఠా హిమవత స్సృతా
ఉమా నామ ద్వితీయా భూ న్నామ్నా తస్యైవ రాఘవ. ౧౬

టీక|| రాఘవ=రాముఁడా! త న్యైవ = ఆహిమవంతునకే; నా
స్యాం = ఆమనోరమయందు; హ్నా=మేరుచేత; ఉమానామ=
హిమవతః=హిమవంతునకు; గం ఉభయని ప్రసిద్ధులైన; ద్వితీయా=
గా=గంగయనుమేరుగల; ఇయం= రెండవకొమాతె; అభూత్=క
ఈ; జ్యేష్ఠా=పెద్దదైన; సృతా=కు ల్లినది.
మాతె; అభవత్=కల్లినది. త ఆమనోరమయందు, హిమవం

౫౭౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము. ౩౩౫

తున, కీగంగానది జ్యేష్ఠపుత్రిగాఁ, బు | ఉమయనునది పుట్టినది.
ట్టినది; అతనికే రెండవకొమార్తె | అని, తాత్పర్యము.

అథ జ్యేష్ఠాం సురా స్సర్వే దేవతార్థచిక్కిర్షయా
శేలేంద్రం వరయామాసు గంగాం త్రిపథగాం నదీం. ౧౭

టీక అథ = అటుపిమ్మట; సు రా = దేవతలు; సర్వే = అందఱు ను; దేవతార్థచిక్కిర్యయా, దేవ తా = దేవతలైనతమయొక్క, అ ర్థ = కార్యమును, చిక్కిర్షయా = చే యనిచ్చుచేత; శేలేంద్రం = పర్వత రాజైన హిమవంతుని; జ్యేష్ఠాం = జ్యేష్ఠపుత్రియును; త్రిపథగాం =	మూడు మాగ్గములం బోవునట్టి; నదీం = నదియునగు; గంగాం = గం గను; వరయామాసు = కోరిరి. అంత, దేవతలందఱు, తమకా ర్యము సిద్ధించుటకై, హిమవంతుని యొద్దకుఁబోయి, త్రిపథగ యగు గంగానది, నిమ్ననియడిగిరి. అని, తాత్పర్యము.

దదా ధర్మేణ హిమవాక్ తనయాం లోకపావనీమ్
స్వచ్ఛంద పథగాం గంగాం త్రైలోక్య హితకామ్యయా. ౧౮

టీక హిమవాక్ = హిమవం తుఁడు; త్రైలోక్యహితకామ్యయా, త్రైలోక్య = మూఁడులోకముల యొక్క, హిత = మేలునందలి, కా మ్యయా = ఇచ్చుచేత; ధర్మేణ = ధ ర్మముచేత; లోకపావనీం = లో కంబులఁ బరిశుద్ధ ములుగాఁ జే యునదియును; స్వచ్ఛందపథగాం,	స్వచ్ఛంద = స్వేచ్ఛచేఁగలిగిన, ప థ = మాగ్గముచే, గాం = పోవునది యును; తనయాం = కొమార్తె యునగు; గంగాం = గంగా నది ని; దదా = ఇచ్చెను. హిమవంతుఁడు, ముల్లొకంబుల హితంబుగోరి, యావలయూశవ్య ర్థము సేయఁ దగదనుధర్తం బవలం

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౭౫

స ౩౫

బించి, లోకంబులఁ బరిశుద్ధములు
గాఁజేయునదియు యథేచ్ఛముగా
సంపరించుటకుం జాలినదియునగు

తనకొమార్తెయైనగంగానదిని, దే
వతలకిచ్చెను. అని, తాత్పర్యము.

ప్రతిగృహ్య తతో దేవా స్త్రిలోకహితకారిణః

గంగా మాదాయ తేఽగచ్ఛక్ కృతార్థే నాంతరాత్మనాం॥

టీక || త్రిలోకహితకారిణః =
మూఁడు లోకములకును మేలుసే
యునట్టి; తే=ఆ; దేవాః=దేవతలు;
ప్రతిగృహ్య=పుచ్చుకొని; తతః=అ
టుపిమ్మట; గంగా=గంగను; ఆ
దాయ=తీసికొని; కృతార్థేన=నెఱ
వేతినపనిగల; అంతరాత్మనా=మ

నస్సుతో; అగచ్ఛక్=పోయిరి.
ముల్లోకంబులకును హితముసే
యునట్టిదేవతలు, హిమవంతుండె
వ్వగాఁబుచ్చుకొని, గంగందీసికొని,
కృతార్థులై, పోయిరి.
అని, తాత్పర్యము.

యా చాన్యై శైలదుహితా కన్యా సీ ద్భీషునందన

ఉగ్రిం సా వ్రత మాస్థాయ తప స్తేపే తపోధనా. ౨౦

టీక|| రఘునందన = రాముఁ
డా! అన్యై=ఇతరయైన; యా=ఏ;
శైలదుహితా= హిమవంతునికొ
మాతె; కన్యా=పెండ్లిగానిది గా;
అసీత్=అయినో; సాచ=ఆయుమ
యును; తపోధనా=తపస్సేధనము
గాఁగలదియై; ఉగ్రిం=భయంకర
మైన; వ్రతం=నియమమును; ఆస్థా

య=పోంది; తపః=తపస్సును; తే
పే=తపించెను, చేసెననుట.
రాముడా! పెండ్లిగాకయుం
డినహిమవంతుని రెండవకూతురై
నయుమయును తపస్సేధనముగా
నెంచి, భయంకరమగునియమంబవ
లంబించి, తపముచేసెను.
అని, తాత్పర్యము.

ఉగ్రేణ తపసా యుక్తాం దదౌ శైలవర స్స తామ్
రుద్రాయా ప్రతిరూపాయ ఉమాం లోకనమస్కృతామ్. ౨౧

టీక॥ శైలవరః = పర్వతరాజై గల; రుద్రాయ = రుద్రునికొఱకు; ద
నహిమవంతుడు; ఉగ్రేణ = భయం దౌ = ఇచ్చెను.
కరమైన; తపసా = తపస్సుతో; యు హిమవంతుడు, లోకంబులచే
క్తాం = కూడినదియును; లోకనమ మస్కృరింపఁబడినదై, భయంకర
స్కృతాం = లోకంబులచేనమస్కృ మగుతపము సేయుచున్న, తనకూఁ
రింపఁబడినదియు; సుతాం = కూఁ తురగు, నుమాదేవిని, సరిలేనిసొంద
తురునగు; ఉమాం = ఉమాదేవిని; అ ర్యముగలశివునకొసంగెను.
ప్రతిరూపాయ = సరిలేని రూపము అని, తాత్పర్యము.

ఏతే తే శైలరాజస్య సుతే లోకనమస్కృతే
గంగాచ సరితాం శ్రేష్ఠా ఉమా దేవీ చ రాఘవ. ౨౨

టీక॥ రాఘవః = రామఁడా వంతునియొక్క; సుతే = కూఁతురు
లోకనమస్కృతే = లోకములచేన లు.
మస్కృరింపఁబడిన; తే = అట్టి; ఏ రామఁడా! నదులలో శ్రేష్ఠయై
తే = ఈ; సరితాం = నదులలో; శ్రే న గంగయును, శివునిభార్యయైన
ష్ఠా = మేటియైన; గంగాచ = గంగ యుమయును, లోకములచే నమ
యును, దేవీ = దేవుఁడగుశివునిభార్య స్కృరింపఁబడుచున్నట్టి వీరలిర్వురు
యైన; ఉమాచ = పార్వతియును; శై సు, హిమవంతునికూఁతురులు.
లరాజస్య = పర్వతరాజైనహిమ అని, తాత్పర్యము.

ఏత తై సర్వ మాఖ్యాతం యథా త్రిపథగా నదీ
ఖం గతా ప్రధమం తాత గతిం గతిమతాం వర. ౨౩

టీక॥ గతిమతాం = మంచినడకము) = అట్లు; ఏతత్ = ఈ; వృత్తాంత
గలవారిలో; వర = శ్రేష్ఠుడవైన; ము; సర్వం = అంతయును; తే = నీకొ
తాత = నాయనా; యథా = ఎట్లు; అకు; ఆఖ్యాతం = చెప్పబడినది.
ప్రిపథగా = మూఁడుమార్గములం సుందరమైన నడకగలవారిలో
బోవునట్టి; నదీ = నదియైన గంగ; ప్ర శ్రేష్ఠుడవైన రాముఁడా! గంగానది
ధమం = మొదట; ఖం = ఆకాశము యెట్లు, మొదట, నాకాశమునొంది
ను; గతిం = స్థానమును గా; గతా = నదో, ఆవృత్తాంతమంతయును నీ
పొందినదో; తథా (అధ్యాహృత కుఁజెప్పితిని. అని, తాత్పర్యము.

నైషా సురనదీ రమ్యా తైలేంద్రస్య సుతా తదా
సురలోకం సమారూఢా విషాపా జలవాహినీ. ౨౪

టీక॥ తదా = అప్పుడు; రమ్యా = రలోకం = దేవలోకమును, సమా
మనోహరమయినదియును; విషా రూఢా = ఎక్కినది.
పా = పాపములేనిదియును; జలవా అప్పుడు, మనోహరయై, పాప
హినీ = జలమును వహించుచున్నది ములేక, యెల్లప్పుడును నీళ్లుగలిగి పా
యునగు; సా = అట్టి; ఏషా = ఈ; శై టుచుండు, హిమవంతుని కూతురై
లేంద్రస్య = పర్వతరాజైన హిమవం న, గంగ, దేవతానదియై, దేవలోక
తునియొక్క; సుతా = కూతురైన మునొందినది.
గంగ; సురనదీ = దేవతానదియై; సు అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యావే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, పంచత్రింశస్సర్గః.
ఇతి, స్వప్టార్థము.

ఇది, పరమార్థ చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర
వ్యాఖ్యానంబునందు, చాలకాండపంచత్రింశసర్గటిక,
ముగిసినది.

ప్రతి

ష ట్త్రింశసర్గప్రారంభః.

ఉక్తవాక్యే మనో తస్మి న్నభౌ రాఘవలక్ష్మణౌ
ప్రతినంద్య కథాం వీరా వూచతు మునిపుంగవమ్. ౧

టీక॥ తస్మిన్ = అ; మనో = వి	నిగూర్చి; ఊచతుః = చెప్పిరి.
శ్వామిత్రమహాముని; ఉక్తవాక్యే =	ఆవిశ్వామిత్రుం డిట్లు చెప్పగా
చెప్పి బడినమాట గలవాడుకా	నే, పరాక్రమశాలులగు రామలక్ష్మ
గా! వీరా = పరాక్రమశాలులగు;	ణులిర్వరు, నాకథను స్లాఘించి,
రాఘవలక్ష్మణౌ = రామలక్ష్మణు	మునిశ్రేష్ఠుండగు నావిశ్వామిత్రుం
లు; ఉభౌ = ఇర్వరును; కథాం = కథ	జూచి, యిట్లనిచెప్పిరి.
ను; ప్రతినంద్య = స్లాఘించి; మునిపుం	అని, తాత్పర్యము.
గవం = మునిశ్రేష్ఠుండగు విశ్వామిత్రు	

ధర్మాయుక్త మిదం బ్రహ్మక కథితం పరమం త్వయ ,
దుహితృ శ్చైలరాజస్య శ్రేష్ఠాయా వక్తు మహానః. ౨
విస్తరం విస్తరజ్ఞోసి దివ్యమానుషసంభవమ్

టీక॥ బ్రహ్మక = బ్రాహ్మణుల; నీచేత; శ్చైలరాజస్య = పర్వతరాజై
డవైనవిశ్వామిత్రుడా! త్వయా = న హిమవంతునియొక్క; శ్రేష్ఠా

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౭౯

స ౩౬

యాః=పెద్దదైన; దుహితుః=కూతురియొక్క; ధమఁయుక్తం=ధమఁముతోఁ గూడినదియును; పరమం=శ్రేష్ఠమైనదియునగు; ఇదం=ఈవృత్తాంతము; కధితం=చెప్పబడినది. తస్యాః(అధ్యాహృతము)=ఆగంగానదియొక్క; దివ్యమానుషసంభవం, దివ్య=స్వర్గలోకమందును, మానుష=మనుష్య లోకమందును, సంభవం= కల్గిన; విస్తరం=కథావివరమును; వక్తం=చెప్పటకు; అహఁసి = తగుదువు.

త్వం(అధ్యాహృతము)=నీవు; విస్తరజ్ఞః=వివరమునెఱింగినవాడవు; అసి=అగుచున్నావు.

విశ్వామిత్రుఁడా! ధమఁష్టంబునుశ్రేష్ఠంబునగు హిమవంతునిపెద్దకూతురైన గంగానది వృత్తాంతమింత మాత్రము చెప్పితివి; ఇంకనాగంగకు, స్వర్గములోనుభూమిలోనుం గల్గిన వృత్తాంతమంతయు, సవిస్తరముగాఁజెప్పవలయు; నీవిట్టికథలు సవిస్తరముగానెఱుంగుదువు. అని, తాత్పర్యము.

త్రీక్ష పథో హేతునా కేన స్థావయే ల్లోకపావసి. ౩

టీక॥ లోకపావసి=లోకంబులఁబరిశుద్ధములుగాఁ జేయునట్టిగంగానది, కేన=చేత; హేతునా=కారణముచేత; త్రీక్ష=మూఁడైన; పథః=మార్గములను; స్థావయేత్=(భూతార్థమందులిట్) ప్రవహించి

నది? భావయేత్ (పాఠాంతరము)=ప్రవహించినది? ఏకారణముచేత, లోకపావనియగుగంగానది, మూఁడుమార్గాంబులుగల్గిప్రవహించినది? అని, తాత్పర్యము.

కథం గంగా త్రిపథగా విశ్రుతా సరిదుత్తమా
త్రిషు లోకేషు ధమఁజ్ఞ కర్తృభిః కై స్సమన్వితా. ౪

టీక ॥ ధమఁజ్ఞ = ధమఁంబులనెఱింగినవిశ్వామిత్రుఁడా! త్రిపథ

౫౮౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము

స ౩౬

గా=మూఁడుమాగఁబులఁబోవు
నట్టి; గంగా=గంగానది; కథం=ఎ
ట్లు; కైః=ఏ; కమఁభిః=కార్యముల
తో; సమన్వితా=కూడినదై; త్రి
షు=మూఁడైన; లోకేషు=లోకం
బులందును; సరిదుత్తమా=నదుల
లోనుత్తమయై; విశ్రుతా=ప్రసిద్ధ
యైనది;

ధనుఁబులనెఱింగిన విశ్వా
త్రుడా! త్రిపథగయైన గంగా
ఎట్లు, వీకార్యములుచేసి, ముల్ల
బులందునునదీ శ్రేష్ఠయై ప్రసిద్ధి
దినది? ఈవృత్తాంతమంతయు నా
కుఁజెప్పము. అని, రామఁడుచెప్పె
ను. అని, తాత్పర్యము.

తథా బ్రువతి కాకుత్స్థే విశ్వామిత్ర స్తపోధనః
నిఖలేన కథాం సర్వా మృషిమధ్యే న్యవేదయత్. ౫

టీక॥ కాకుత్స్థే=రామఁడు;
తథా=అప్రకారముగా; బ్రువతి=
చెప్పుచుండగా; తపోధనః=తప
స్సేధనముగాఁగల; విశ్వామిత్రః=
విశ్వామిత్రుఁడు; కథాం=కథను; స
ర్వాం=అంతను; నిఖలేన=సాకల్య
ముచేత; మృషిమధ్యే=ముఘలనడు

మను; న్యవేదయత్=తెలిపెను.
రాముండట్లుచెప్పఁగానే, తపో
ధనుండగెవిశ్వామిత్రుఁడు, గంగాన
దికథ యంతయును, సాకల్యంబు
గా, ముఘలనడుఁగఁజెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

పురా రాషు కృతోద్వాహో నీలకంఠో మహాతపాః
దృష్ట్వాచ స్పృహయా దేవీం మైథునా యోపచక్రమే. ౬

టీక॥ రాషు=రాముడా! పు
రా=మునుపు; మహాతపాః=అధిక
కమైనతపస్సుగల, నీలకంఠః=నల్లని

గాంతుగల శివుఁడు; కృతోద్వా
హః=చేయఁబడిన వివాహముగల
వాడై; దేవీం=భార్యయైన పార్వ

వృష్ట్యావ=చూచియు; స్పృహ =ఆశచేత; మైథునాయ =సం ససేయుటకొఱకు; ఉపచక్ర ఆరంభించెను. రాముడా! మునుపు, అగ్నికం	బగుతపముగలనీలకంఠుడైన శివుం డు, వివాహముచేసికొని, భార్యయై నపార్వతింజూచి, యాసగొని, సం భోగముసేయ నారంభించెను. అని, తాత్పర్యము.

శితికంఠ్య దేవస్య దివ్యం వషశతం గతమ్
నచాపి తనయో రామ తస్యా మాసీ త్వరంతప. ౭

టీక పరంతప=శత్రువులద పింపజేయునట్టి; రామ=రాము డా! శితికంఠస్య=నల్లని కంఠముగ లశివుండు; దేవస్య=క్రీడించుచుండ గా! దివ్యం=స్వర్గమునందుగల్గి న; వషశతం=సంవత్సరములయొ క్కనూలు; గతం=కడచినది. త స్యాం=ఆపార్వతియందు; తనయ	శ్చాపి=కొడుకును; నాసీత్=కలు గలేదు. శత్రువులం దపింపజేయు రా ముడా! శివుండేట్లు క్రీడింపుచుండ గానే, దివ్యసంవత్సరంబులు నూలు గడచినవి; అప్పుడును, బార్వతియం దుఁగొడుకువుట్టలేదు. అని, తాత్పర్యము.

తతో దేవా స్సముద్విగ్నాః పితావహపురోగమాః

(“భయోద్విగ్నాః” అనిమహేశ్వరతీర్థపారము.)

యదిహోతృద్యతే భూతం కస్తత్ప్రతిసహిష్యతే. ౮

టీక తతః=అంతట; పితావ హపురోగమాః = బ్రహ్మదేవుండు మందు నడచువాఁడుగాఁగల; దే వాః=దేవతలు; “ఇహ=ఈపార్వ	తియందు; యత్=ఏ; భూతం= భూతము; ఉత్పద్యతే=పుట్టునో; తత్ = అభూతమును; కః=ఎ వ్వఁడు; ప్రతిసహిష్యతే = ఓర్వఁ

౫౮౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్య సహితము.

స ౩౬

గలఁడు?" ఇతి (అధ్యాహృతిము) =	ము) = అయిరి.
అనిఁగముద్విగ్నాః = భయముపడిన	అంత, బ్రహ్మదేవుఁడు ష
వారలు (అని, గోవింద రాజపాఠ	గాఁగలదేవతలు, "ఈపార్వ
ము); భయోద్విగ్నాః, భయ = వె	దుఁ బుట్టుభూతము నెవ్వఁ
అపుచేత, ఉద్విగ్నాః = కలఁతనాం	హింపఁగలం" డని భయంబున
దినవారలు (అని, మహేశ్వరతీర్థ =	దిరి.
పారము); అసౌ (అధ్యాహృత	అని, తాత్పర్యము.

అభిగమ్య సురా స్సర్వే ప్రణిపత్యే ద మబ్రువన్

టీక॥ సురాః = దేవతలు; స	దేవతలందఱు శివుని యొద్దకుఁ
ర్వే = అందఱును; అభిగమ్య = ఎదు	బోయి నమస్కరించి, యిట్లని, చె
టికిఁబోయి; ప్రణిపత్య = నమస్క	ప్పిరి.
రించి; ఇదం = ఈమాటను; అబ్రు	అని, తాత్పర్యము
వన్ = చెప్పిరి.	

దేవదేవ మహాదేవ లోకస్యా స్య హితే రత. ౯

సురాణాం ప్రణిపాతేన ప్రసాదం కర్తు మహంసి

టీక॥ అస్య = ఈ; లోకస్య = ప్ర	అనుగ్రహమును; కర్తుం = చేయు
పంచముయొక్క; హితే = మేలునం	టకు; అహంసి = తగుదువు.
దుఃరత = ఆసక్తుఁడవును; దేవదేవ =	లోకహితంబు నందాసక్తుఁడ
దేవతలకును దేవుఁడవునగు; మహాదే	వు, దేవతలకును దేవుఁడవునగుశివుఁ
వ = ఈశ్వరుఁడా! సురాణాం = దే	డా! దేవతలమైనమేమందఱమునీకు
వతలమైనమాయొక్క; ప్రణిపాతే	నమస్కారము చేసెదము; నీవు
న = నమస్కారముచేత; ప్రసాదం =	మాయొందను గ్రహము సేయవల

యను. అని, తాత్పర్యము.

న లోకా ధారయిష్యంతి తవ తేజ స్సురోత్తమ. ౧౦
బ్రాహ్మేణ తపసా యుక్తో దేవ్యా సహ తప శ్చర

టీక॥ సురోత్తమ=దేవతాశ్చే తీదేవితోఁగూడ; తపః=తపస్సును; స్వంఁడవైనశివుఁడా! లోకాః=లోక చర=చరింపుము.
ములు; తవ=నీయొక్క; తేజః=తేజ దేవతాశ్చేష్ఠం, డవగుశివుఁడా!
స్సును, తేజస్సునంబుట్టినపుత్రునినను నీతేజస్సునంబుట్టినపుత్రునిలోకంబు
ట; నధారయిష్యంతి = ధరింపలే లుధరింపలేవు, కావున, నీవువేదో
వు. త్వం(అధ్యాహ్వాతము)=నీవు; క్తంబగుయోగంబవలంబించి, పా
బ్రాహ్మేణ = వేదోక్తమైన; తప ర్వతీదేవింకూడి, తపం బాచరింపు
సా=యోగముతో; యుక్తః=కూడ ము. అని, తాత్పర్యము.
డినవాఁడవై; దేవ్యాసహ=పార్వ

త్రైలోక్యహితకామార్థం తేజ స్తేజసి ధారయః ౧౧

టీక॥ త్రైలోక్యహితకామా పుము.
ర్థం, త్రైలోక్య=మూఁడులోకము మూఁడు లోకంబులకును మేలు
లయొక్క, హిత=మేలనెడు, కా గల్గుటకై, రేతస్సును దేహంబునం
మార్థం= కోరికొకొకకు; తేజః= చె ధరింపుము; విడువవలదు. అ
వీర్యమును; తేజసి=తేజోమయమై ని, దేవతలు చెప్పిరి.
న, శరీరమందు; ధారయ=ధరిం అని, తాత్పర్యము.

దేవతానాం వచ శ్రుత్వా సర్వలోకమహేశ్వరః
బాధ మిత్య బ్రవీ త్సర్వా వున శ్చేద మువాచ హ. ౧౨

౫౧౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౩౬

టీక॥ దేవతానాం = వేల్పుల
యొక్క; వచః = మాటను; శు
త్వా = విని; సర్వలోకమహేశ్వ
రః, సర్వ = సమస్తములైన, లో
క = లోకములకును, మహేశ్వరః =
మహాప్రభువగుశివుడు; బాధం =
మంచిది; ఇతి = అని; అబ్రవీత్ = చె
ప్పెను. పునశ్చ = మఱియు; స
ర్వాః = దేవతల, నందఱంగూర్చి;

ఇదం = ఈమాటను; ఉవాచ = చె
ప్పెను. “హ” అనునది పాదపూర
తార్థము.

దేవతలమాటవిని; సమస్తలో
కంబులకును మహేశ్వరుండగు శి
వుండు, “మంచిది” అని, చెప్పి,
మఱి నాదేవతలనందఱం జూచి,
యిట్లని పలికెను.

అని, తాత్పర్యము.

ధారయిష్యామ్యహం తేజస్తైజస్యేవ సహాయయా
త్రిదశాః పృథివీ చైవ నిర్వాణ మధిగచ్ఛతు. ౧౩

టీక॥ అహం = నేను; ఉమయా
సహా = పార్వతీదేవితోఁగూడ; తేజ
స్యేవ = తేజోమయులుగుశరీరమం
దే; తేజః = రేతస్సును; ధారయిష్యా
మి = ధరించెదను. త్రిదశాః = దేవత
లును; పృథివీచైవ = భూమియును
(చకారముచే) ఇతరలోకంబులును;
నిర్వాణం = సౌఖ్యమును; అధిగచ్ఛ
తు = (ఏకవచనమార్హము) పొందు

గాక.

నేను శరీరమందే రేతస్సును ధ
రించెదను; అలాగే పార్వతియును,
శరీరమందే శోణితమును ధరింపఁగ
లదు ; దేవతలును సమస్త లో
కంబులును సౌఖ్యంబు నొందెడు
గాక.

అని, తాత్పర్యము.

యదిదం తుభితం స్థానాన్తమతేజోహ్యనుత్తమమ్
ధారయిష్యతి కస్తస్యే బ్రువంతు సురసత్తమాః. ౧౪

టీక|| మమ=నాయొక్క; అను
త్తమం = తనకన్న శ్రేష్ఠములేని;
యత్=ఏ; ఇదం=ఈ; తేజః=రేత
స్సు; (“హి” అనునది పాదపూరణా
ర్థము) స్థానాత్ = రేతస్సుండు స్థాన
మునుండి; త్సుభితం = కదలినదో;
తత్=ఆ రేతస్సున; కః=ఎవ్వఁడు;
ధారయిష్యతి = ధరింపఁగలఁడు;
సురస త్తమాః = దేవతాశ్రేష్ఠులు;
మే=నాకొఱకు; బ్రువంతు = చెప్ప
దురుగాక.

అయితే, ఇప్పుడు రేతస్సుండు
స్థానంబునుండి జాతిన శ్రేష్ఠమయిన

నారేతస్సు నెవ్వఁడు ధరింపనోపు
ను? దేవతలునాకు దీనిం జెప్పవల
యు. అని, శివుండు చెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

(దీనివలన, “ఇదివఱకు రేతస్థాన
నమునుండి చలించని రేతస్సును విడు
చుటలేదు; ఇదివఱకు ఆ స్థానమునుం
డి చలించియున్న రేతస్సును మాత్ర
మ విడిచెదను, దాని ధరింపఁగలవాఁ
డెవ్వఁడు?” అని శివుండు చెప్పెను; అ
ని, మైరెండుశ్లోకములకును దాత్పర్య
మేర్పడుచున్నది.)

ఏవ ముక్తా స్సురాస్సర్వే ప్రత్యూచ వృషభధ్వజమ్
య త్రైజః త్సుభితం హ్యేత త్తద్ధరా ధారయిష్యతి. ౧౫

టీక|| సురాః = దేవతలు; స
ర్వే=అందఱును; ఏవం = ఇట్లు; ఉ
క్తాః=చెప్పఁబడినవారలై; వృషభ
ధ్వజం = ఎద్దులెక్కి-ముగాఁగలశి
వునిగూర్చి; యత్=ఏ; తేజః=రేత
స్సు; త్సుభితం=చలించినదో; తత్=
అట్టి; ఏతత్=దీనిని; ధరా=భూమి;

ధారయిష్యతిహి = ధరింపఁగలదు
గదా!” ఇతి (అధ్యాహృతము)=అ
ని; ప్రత్యూచః=చెప్పిరి.

ఇట్లు, శివుండు చెప్పఁగా, దేవత
లందఱును “జలించిన రేతస్సును,
భూమి ధరింపఁగలదు” అని, శివుని
తోఁజెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్త స్సురపతిః ప్రముమోచ మహీతలే

తేజసా పృథివీ యేన వ్యాప్తా సగిరి కాననా. ౧౬

టీక॥ సురపతిః = దేవతలకుఁబ్ర భువైనశివుఁడు; ఏవం = ఇట్లు; ఉ క్తః = చెప్పఁబడినవాఁడై; యేన = ఏ; తేజసా = వీర్యముచేత; సగిరికా ననా = పర్వతములతోను అడవుల తోనుం గూడినట్టి; పృథివీ = భూమి; వ్యాప్తా = వ్యాపింపఁబడినదో; తత్ (అధ్యాత్మతము) = ఆరేతస్సును;	మహీతలే = భూతలమందు; ప్రము మోచ = విడిచెను. దేవతలకుఁ బ్రభువైనశివుఁడు, దేవతలమాటనిని, రేతస్సునుభూమి మీఁదవిడిచెను; ఆరేతస్సుపర్వతము లతో నరణ్యములతోనుం గూడియు న్నభూమియంతయు వ్యాపించెను. అని, తాత్పర్యము.

తతో దేవాః పున రిద మూచు శ్చాధ హుతాశనమ్
ప్రవిశ త్వం మహాతేజో రౌద్రం వాయు సమన్వితః. ౧౭

టీక॥ తతః = అందువలన; అ ధ = అటుపిమ్మట; దేవాః = దేవతలు; పునశ్చ = మఱియు; హుతాశనం = అ గ్నిదేవునింగూర్చి; “త్వం = నీవు; వా యుసమన్వితః = వాయు దేవునితోఁ గూడినవాఁడవై; రౌద్రం = శివునిదై వము; మహాతేజః = మహారేతస్సును; ప్ర విశ = ప్రవేశించుము.” ఇదం = ఈ	మాటను; ఊచుః = చెప్పిరి. అంత, నారేతస్సుభూమియంత యువ్యాపించినందున, భయపడి, దే వతలగ్నిదేవునింబూచి, “నీవువాయు వుం గూడియాళివరేతస్సునుబ్రవేశిం చుము.” అనిమాటిమాటికిఁ జెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.

తద గ్నినా పున ర్వాప్తం సంజాత శ్చేత్పరవర్తతః
దివ్యం శరవణం చైవ పావకాదిత్య సన్నిభమ్. ౧౮
యత్ర జాతో మహాతేజాః కార్తికేయోగ్ని సంభవః

టీక|| పునః=మఱి; తత్=ఆ
రేతస్సు; అగ్నినా=అగ్నిదేవునిచే;
వ్యాప్తం=వ్యాపింపబడినదై; శ్వే
తపర్వతః=తెల్లనికొండగా; సంజా
తః=పుట్టినది. యత్ర=ఎచ్చట; కా
తికేయః = కృత్తికలకుఁగొడుకు
ను; అగ్నిసంభవః=అగ్నిదేవునియం
దుఁ బుట్టిన వాఁడునగు; మహాతే
జాః = అధికమైనప్రభావముగల
వాఁడునగు, కుమారస్వామి; జా
తః=పుట్టెనో; తత్(అధ్యాత్మత
ము) = అట్టి; పావకాదిత్యసన్ని
భం = నిష్పతోనుసూర్యునితోనున
మానమైన; దివ్యం=శ్రేష్ఠమగు; శర

వణంచైవ=తెల్లువనముగాను; సం
జాతం (అధ్యాత్మతం)=పుట్టినది.
ఆరేతస్సుఅగ్నిదేవునిచేవ్యాపిం
పబడినదై, శ్వేతపర్వతముగానైన
ది; అంతనిష్పతోనుసూర్యునితోనున
మానమైన దివ్యమగుతెల్లువనమైన
ది; ఆతెల్లువనమునందే మహాతేజుం
డగుకుమారస్వామిపుట్టెను; అతని
కిఁగృత్తికలుపాలిచ్చి పెంచినందున
గార్తికేయండనిపేరుగల్గెను; అగ్ని
దేవునిచేధరింపబడినందున నతండ
గ్నిపుత్రుండనంబడెను.

అని, తాత్పర్యము.

అథోమాంచ శివంచైవ దేవా స్సప్తై గణాస్తదా. ౧౯

పూజయామాసు రత్యర్థం సుప్రీత మనస స్తతః

టీక|| అథ = అటుతర్వాత; త
దా=అప్పుడు; సర్వి గణాః=ఋషి
సమూహములతోఁ గూడిన; దే
వాః=దేవతలు; తతః=అందువల
న; సుప్రీతమనసః=మిక్కిలిసంతసిం
చినమనస్సుగలవారలై; ఉమాంచ=
పార్వతీదేవిని; శివంచైవ=శివుని; అ

త్యర్థం = అధికముగా; పూజయా
మాసుః=పూజించిరి.

అంత, నప్పుడు, దేవతలునుఋ
షులును, మిక్కిలియు సంతసించి,
పార్వతీ పరమేశ్వరుల, నధికము
గాఁ, బూజించిరి.

అని, తాత్పర్యము.

౫౫౫ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౩౬

అధ శైల సుతా రామ త్రిదశా నిద మబ్రవీత్. ౨౦
సమన్య రశపత్నర్వాక్ క్రోధసంరక్త లోచనా

టీక॥ రామ = రాముడా! అవియెట్టినైన, లోచనా = కండ్లుగల
ధ = అటుపిమ్మట; శైలసుతా = పాదై; సర్వాక్ = దేవతల, నందఱను;
ర్వతీదేవి; త్రిదశాక్ = దేవతలఁగూ అశపత్ = శపించెను.
ర్చి; ఇదం = ఈమాటను; అబ్రవీత్ = రాముడా! అంతఁబార్వతీదేవి,
పలికెను. సమన్యః = కోపముగల కోపించి, యెట్టనికండ్లతో, దేవతల
దై; కోర్ధసంరక్తలోచనా, కోర్ధ నందఱను, శపించెను.
ధ = కోపముచేత, సంరక్త = మిక్కిలి అని, తాత్పర్యము.

యస్తా నివారితాదైవ సంగతిః పుత్ర కామ్యయా. ౨౧
అపత్యం స్వేషు దారేషు తస్తా న్నోత్పాద యివ్యధ.

టీక॥ యస్తాత్ = ఎందువలన; వైన; దారేషు = భార్యలందు;
పుత్రకామ్యయా = కొడుకునందలి అపత్యం = సంతానమును; నోత్పా
కోరికచేత; క్రియమాణా (అధ్యా దయివ్యధ = పుట్టింపలేరు.
హృతము) = చేయఁబడుచున్న; సం మీరు, పుత్రేచ్ఛచే జేయఁబ
గతిః = సంభోగము; నివారితా = డుచున్న సంభోగమును నిలిపించి
నివారింపఁబడినదో; తస్తాన్నోత్పాద = తిరి. కావున, మీకుస్వభార్యలయం
అందువలననే; యూయం (అధ్యా దు సంతానము కలుగదు.
హృతము) = మీరలు; స్వేషు = తమ అని, తాత్పర్యము.

అద్య ప్రభృతి యుష్మాక మప్రీజా స్సంతు పత్నయః. ౨౨

టీక॥ అద్యప్రభృతి = ఇప్పుడుమొదలుగా; యుష్మాకం = మీ

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౦౯

స ౩౬

యొక్క; పత్నయః=భార్యలు; అ ప్రజాః= సంతానములేనివారలు; సంతు=అగుదురుగాక. ఇదిమొదలు, మీభార్యలకుసం	తానము లేక పోవుచుగాక. అని పార్వతి, దేవతలశపించెను. అని, తాత్పర్యము.

వీవ ముక్త్యా సురాన్ సర్వాన్ శశాప పృథివీ షపి.

టీక॥ సా (అధ్యాహృతము)= ఆపార్వతి; సురాన్=దేవతలను ; సర్వాన్ = అందఱనుంగూర్చి; ఏ వం=ఈప్రకారము; ఉక్త్వా= చె ప్పి; పృథివీమపి= ధూమినింగూడ;	శశాప=శపించెను. ఆపార్వతియీ ప్రకారము, దే వతలశపించి, ధూమిని గూడ శపించెను. అని, తాత్పర్యము

అవనే నైకరూపా త్వం బహుభార్యా భవిష్యసి. ౨౩
నచ పుత్ర కృతాం ప్రీతిం మతోగ్రీధ కలుషీ కృతా
ప్రాప్స్య సి త్వం సుదుమేధే మమ పుత్ర మనిచ్ఛతీ. ౨౪

టీక॥ అవనే = ధూమీ!త్వం= నీవు; నైకరూపా = నానావిధము లయినరూపముగల దానవుగాను; బహుభార్యా=అనేకులకుభార్యవు గాను; భవిష్యసి = కాఁగలవు. సు దుత్తేధే = మిక్కిలిదుష్టబుద్ధిగల, ధూమీ!మమ=నాకు;పుత్రం=కొడు కును; అనిచ్ఛతీ=కోరనట్టి; త్వం=నీ వు;మతోగ్రీధకలుషీకృతా,మత్తోగ్రీ	ధ = నాకోపముచేత, కలుషీకృ తా=కలఁకఁబాటినదిగాఁజేయఁబ డినదానవై;పుత్రకృతాం,కొడుకు చేఁజేయఁబడిన;ప్రీతిం,సంతోషము ను;నచప్రాప్స్యసి=పొందనేలేవు. ఓధూమీ! నీవునానావిధరూప ములుగల్గి, బహురాజులకుభార్యవు కాఁగలవు; దుష్టబుద్ధిగలధూమీ! నీవు, నాకుఁగొడుకుగల్గుటకిచ్చింప

౫౯౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౩౬

కుండుటండేసి, నాకోపంబుననీవె | మిని శపించెను.
ప్పుడును, గొడుకువలనం గల్గునం | అని, తాత్పర్యము.
తోషంబు నొందలేవు. అని, భూ

తా నర్వాక్ ప్రీతి తా దృష్ట్యా సురా నురపతి స్తదా
గమనా యోపచక్రామ దిశం వరుణ పాలితాం. ౨౫

టీక|| ప్రీతి తా = సిగ్గుబొంది | గూర్చి; గమనాయ = పోవుటకొఱ
న; తా = ఆ; సురా = దేవతల | కుండపచక్రామ = ఆరంభించెను.
ను, సర్వా = అందఱును; దృష్ట్యా = ఆ దేవత లందఱునిగ్గు బొంది
చూచి; సురపతి = దేవతలకుఁ బ్రభు యుండుటంజూచి, దేవతలకుఁ బ్రభు
వగు శివుఁడు; తదా = అప్పుడు; వరు వైన శివుండు పుడు, వరుణ పాలితంబు
ణ పాలితాం = వరుణుని చేఁబాలించ గుపశ్చిమదిక్కునకుఁబోయెను.
పఁబడిన; దిశం = పశ్చిమదిక్కును | అని, తాత్పర్యము.

స గత్వా తప ఆతిష్ఠ త్పార్శ్వే తస్యో త్రరే గిరౌ
("గిరే" అని గోవిందరాజపారము.)

హిమవ త్ప్రభవే శృంగే డేవ్యా సహ మహేశ్వరం. ౨౬

టీక|| సః = ఆ; మహేశ్వరః = శివు, హిమవత్పర్వతమునందుఁబుట్టి
వుండు; గత్వా = పోయి; ఉత్తరే = ఉత్తర యనుట; శృంగే = శిఖరమందు;
త్తరపుదిక్కునందలి; గిరౌ (అనిమ దేవ్యా సహ = పార్వతీ దేవితోఁగూ
హేశ్వరతీర్థం పారము.) = హిమవ డ; తపః = తపస్సును; ఆతిష్ఠత్ =
త్పర్వతమునందు; తస్య = ఆహిమ అవలంబించెను.
వంతునియొక్క; పార్శ్వే = ప్రక్క ఆమహేశ్వరుండు పోయి, యు
యందు, ఉన్న; హిమవత్ప్రభవే = త్తరపు దిక్కున నుండు హిమవ
హిమవత్పర్వతమే కారణముగాఁగ త్పర్వతము నందు, ఆపర్వతము

పార్శ్వమునందుండు నొకశిఖరంబునఁ, బార్వతీ దేవితోఁ, దపము సేయనారంభించెను. అని, తాత్పర్యము. అని, మహేశ్వరతీర్థులు వ్యాఖ్యానముచేసిరి.

సః=ఆ; మహేశ్వరః= శివుఁడు; గత్వా=పోయి; హిమవత్ప్రభవే=హిమవత్పర్వతమెకారణముగాఁగల. తస్య=ఆ; గిరేః(ఇదిగో విందరాజపారము)=హిమవత్పర్వతముయొక్క; ఉత్తరే=ఉత్తరపు దిక్కునందలి; పార్శ్వే=ప్రక్క

యందు, ఉన్న; శృంగే=శిఖరమందు; దేవ్యాసహ=పార్వతీదేవితోఁగూడ; తపః=తపస్సును; ఆతిష్ఠత్=అవలంబించెను.

ఆమహేశ్వరుండుపోయి, హిమవత్పర్వతము నుత్తరపార్శ్వమందుండు నొకశిఖరమందుఁ బార్వతీదేవితోడంగూడి తపముసేయ నారంభించెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇట్లు, గోవిందరాజులు వచించిరి.

ఏష తే విస్తరో రామ శైలపుత్ర్యా నివేదితః

గంగాయాః ప్రభవంచైవ శృణు మే సహలత్సః. ౨౭

టీక॥ రామ=రాముఁడా! శైలపుత్ర్యాః=పార్వతీయొక్క; ఏషః=ఈ; విస్తరః=కథావివరము; తే=నీ కొఱకు; నివేదితః=తెల్పఁబడినది. గంగాయాః=గంగానదివలన; ప్రభవంచైవ = కుమారస్వామియొక్క, యుత్పత్తిని; (ఇది, మహేశ్వరతీర్థాభిప్రాయము); గంగాయాః=గంగయొక్క; ప్రభవంచైవ = ప్రభావమును; (ఇది, గోవిందరాజాభి

ప్రాయము.); మే=(పంచమ్యధఃమందుషష్ఠి) నావలన; సహలత్సః = లత్సః అని తోఁగూడినవాఁడవై; శృణు=వినుము.

రాముఁడా! నీకీప్రకారము, పార్వతీదేవికథను వివరముగాఁజెప్పితిని; ఇంక, గంగానదివలనఁగమారస్వామిపుట్టినవృత్తాంతమునెప్పెద, లత్సః అని తోఁగూడవినుము (అని, మహేశ్వరతీర్థాభిప్రాయము). ఇం

౫౯౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౩౭

క, గంగానదీప్రభావము సెప్పెద, గోవిందరాజాభిప్రాయము).
లక్ష్మణునితోఁగూడవినుము. (అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యావే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాల కాండే, షట్త్రింశ సర్గః

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థశాస్త్రాచంద్రికా ఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర

వ్యాఖ్యానంబునందు, బాంకాండ షట్త్రింశసర్గటిక,

ముగిసినది.

ॐ

సప్తత్రింశ సర్గప్రారంభః.

తప్యమానే తపో దేవే దేవా స్పషి గణాః పురా

సేనాపతి మభీష్పంతః పితామహ ముపాగమన్. ౧

టీక॥ దేవే=శివుఁడు; తపో= బ్రహ్మదేవుని; ఉపాగమన్=పొం
తపస్సును; తప్యమానే=తపించు దిరి.
చుండగా! పురా=మునుపు; సర్విగ ఇట్లు, శివుఁడు తపస్సు సేయు
తాః=ముఖుల సమూహములతోఁ చుండగా, దేవతలునుముఖులును,
గూడినట్టి; దేవాః=దేవతలు; సే సేనాపతినిగోరి, బ్రహ్మదేవుయొ
నాపతి= సేనానాయకుని; అభీ ద్దకుఁబోయిరి. అని, తాత్పర్యము.
ష్పంతః=కోరుచు; పితామహం=

తతోఽబ్రువన్ సురా స్సర్వే భగవంతం పితామహమ్

ప్రణిపత్య సురా స్సర్వే సేంద్రా స్సాగ్ని పురోగమాః. ౨

టీక॥ తతః = అంతట; సేం సురాః = దేవతలు; సర్వే = అందఱు
ద్రాః = ఇంద్రునితోఁగూడినవారు సు(క్రియాభేదంబునఁ బునరుక్తిదో
ను; సాగ్నిపురోగమాః = ముందున షంబులేదు); అబ్రువత్ = పలికిరి.
డచునగ్నిదేవునితోఁగూడినవారు అంత, సగ్నిమున్నుగాఁగలదేవ
గు; సురాః = దేవతలు, సర్వే = అంద తలందఱును దేవేంద్రునిగూడి, బ్ర
ఱును; ప్రణిపత్య = నమస్కరించి; భ వ్నాదేవునకు నమస్కరించియిట్లుని
గవంతం = మాహాత్మ్యముగల; పి చెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.
తామహం = బ్రహ్మ దేవునిగూర్చి ;

యో న స్సేనాపతి ద్వేవ దత్తో భగవతా పురా
తపః పరమ మాస్థాయ తప్యతే స్త సహామయా. ౩

టీక॥ దేవ = బ్రహ్మదేవుడా! స్పృశు; ఆస్థాయ = అవలంబించి;
పురా = మునుపు; భగవతా = భగ తప్యతే స్త = తపించుచున్నాఁడు
వంతుఁడవైన నీదేత; సః = మాకొ గదా!
ఱకు; యః = ఎవ్వఁడు; సేనాప బ్రహ్మదేవుడా! భగవంతుం
త్థి = సేనానాయకుఁడుగా; ద డవగునీవు మునుపుమాకెవ్వనిసేనా
త్తః = ఇవ్వఁబడెనో; సః (అధ్యా నాయకునిగానిచ్చితివో; అరుద్రుం
హృతము) = ఆశీవుఁడు; ఉమయా డివుడు పార్వతీదేవిగూడి పరమం
సహ = పార్వతీదేవితోఁగూడ; పర బయినతపము సేయుచున్నాఁడు.
మం = ఉత్కృష్టమైన; తపః = తప అని, తాత్పర్యము.

య దత్రానంతరం కార్యం లోకానాం హితకామ్యయా
సంవిధత్స్వ విధానజ్ఞ త్వం హి సః పరమాగతిః. ౪

టీక॥ విధానజ్ఞ = ఉపాయంబులనెఱింగిన బ్రహ్మదేవుడా! అత్ర =

౫౯౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౩౭

ఈవిషమునందు; అనంతరం = వెనుక
టి; కార్యం = పని; యత్ = వీదో;
తత్ (అధ్యాహృతము) = దానిని;
లోకానాం = లోకములయొక్క;
హితకామ్యయా = మేలునందలికో
ర్నిచేత; సంవిధత్వ = ఆలోచించు
ము. సః = మాకు; పరమా = ముఖ్య
మైన; గతిః = పొందఁదగిన స్థానము;
త్వంహి = నీవెకదా!

ఉపాయజ్ఞుండ వగు బ్రహ్మదే
వుడా, యీవిషయంబునందికనే
మిసేయవలయునో, లోకంబులకు
మేలు గల్గుటకై, దాని, నాలో
చింపుము. మాకుఁబరమగతివి నీవె
కదా! అని, దేవతలు బ్రహ్మదేవు
నితోఁ జెప్పిరి.
అని, తాత్పర్యము.

దేవతానాం వచ శ్చుత్వా సర్వలోకపితామహః

సాంత్వయన్మధురైర్వాక్యైః ప్రీదశానిద మబ్రవీత్. ౫

టీక|| దేవతానాం = దేవతల
యొక్క; వచః = మాటను; శ్చు
త్వా = విని; సర్వలోకపితామ
హః = సమస్తలోకములకును తాత
యైన బ్రహ్మదేవుడు; మధురైః =
ఇంద్రులైన; వాక్యైః = మాటలచేత;
సాంత్వయన్ = ఊఱుచుచు; త్రిద
శాన్ = దేవతలంగూర్చి; ఇదం = ఈ

మాటను; అబ్రవీత్ = చెప్పెను.
దేవతల మాటవిని, సమస్తలో
కంబులకును చితామహుండగు బ్ర
హ్మదేవుడు, మధురంబులగు మా
టలచే నోదార్చుచు, దేవతలంజూ
చి, యిట్లని, చెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

శైలపుత్రా యదుక్తం తన్న పౌజాస్యధ పత్నిష
తస్యా వచన మక్లిప్తం సత్య మేతన్న సంశయః. ౬

టీక|| శైలపుత్రా = పార్వతీచేత; యత్ = వీది; ఉక్తం = చెప్పఁ

శ్రీమ ద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౯౫

స ౩౭

బడినదో;తత్=దానివలన; యూ
యం(అధ్యాహృతము)=మీరలు;ప
త్నిషు=భార్యలయందు;నప్రజాస్య
ధ=పుట్టింపలేదు. తస్యాః=ఆపా
ర్వతియొక్క; వచనం=మాట;అస్తి
ప్తం=వ్యర్థముకానిది. వీతత్=ఈ
మాట;సత్యం=యధార్థము. సంశ

యః=సందేహము;న=లేదు.

పార్వతీదేవి మిమ్ముశపించినం
దువలన, మీరలుభార్యలయందుసం
తానముగలిగింపలేదు; పార్వతీదే
విమాటవ్యర్థముకానేరదు; నేను
జెప్పినదిసత్యము, ఇందుసందియము
లేదు. అని, తాత్పర్యము.

ఇయ మాకాశగా గంగా యస్యాం పుత్రం హుతాశనః
జనయిష్యతి దేవానాం సేనాపతి మరిందమమ్. ౭

టీక॥యస్యాం=దేనియందు;హు
తాశనః= అగ్నిదేవుడు; అరింద
మం = శత్రువులనడగఁద్రొక్కు
వాఁడును;దేవానాం=దేవతలయొ
క్క; సేనాపతిం= సేనానాయ
కుఁడునగు; పుత్రం=కొడుకును;జ
నయిష్యతి= పుట్టింపఁగలఁదో; సా
(అధ్యాహృతము)=ఆ; ఇయం=
ఈ; ఆకాశగా= ఆకాశమందుఁ

దిరుగునట్టి; గంగా = గంగాన
ది; అస్త్రీ(అధ్యాహృతము)= ఉ
న్నది.

ఇదిగో! ఆకాశమందుఁ దిరుగు
గంగానది; దీనియందగ్నిదేవుడు,
శత్రుల నడఁగఁద్రొక్కఁ జాలిన
దేవసేనాపతియగు కొడుకునుబు
ట్టింపఁ గలఁడు.

అని, తాత్పర్యము.

శ్రేష్ఠా శైలేంద్రదుహితా మానయిష్యతి తత్సుతమ్
ఉమాయా స్తద్భహుమతం భవిష్యతి న సంశయః. ౮

టీక॥శ్రేష్ఠా=పెద్దదైన;శైలేంద్ర
దుహితా = పర్వతరాజుకొమార్తె

యగుగంగానది; తత్సుతం,తత్=
ఆయగ్నిదేవునియొక్క,సుతం=కొ

౫౯౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౩౭

డుకైనగర్భమును; మానయివ్యతి =
బహుమానింపఁగలదు, బహుమా
నముతోధరింపఁగలదనుట. తత్ =
అది; ఉమాయాః = పార్వతికిని; బ
హుమతం = మిక్కిలియు నిష్ఠము;
భవిష్యతి = కాఁగలదు. సంశ
యాః = సందేహము; న = లేదు.

హిమవంతునిజ్యేష్ఠ పుత్రయగు

గంగానది యాయగ్నిదేవునిచేనుం
చఁబడినగర్భమునుబహుమానపూ
ర్వకముగాధరింపఁగలదు. అట్లక్క
డధరించుట, పార్వతికినిమిక్కిలియు
ష్ఠముగానుండును. అని, బ్రహ్మ దే
వుఁడుదేవతలకుఁజెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

తచ్చుత్వా వచనం తస్య కృతార్థా రఘునందన

ప్రణిపత్య సురా స్సర్వే పితామహ మపూజయన్. ౯

టీక|| రఘునందన = రాముఁ
డా! సురాః = దేవతలు; సర్వే =
అందఱును; తస్య = ఆబ్రహ్మదేవు
నియొక్క; తత్ = అ; వచనం =
మాటను; శ్రుత్వా = విని; కృతా
ర్థాః = నెఱవేఱినపనిగలవారలై;
పితామహం = బ్రహ్మదేవుని; ప్రణి

పత్య = నమస్కరించి; అపూజ
యన్ = పూజించిరి.

రాముఁడా! దేవతలందఱు నా
బ్రహ్మదేవుని మాటవిని, కృతార్థు
లై, యాబ్రహ్మదేవుని, నమస్కరిం
చిరి, పూజించిరి.

అని, తాత్పర్యము.

తే గత్వా పర్వతం రామ కైలాసం ధాతుమండితమ్

అగ్నిం నియోజయామాసుః పుత్రార్థం సర్వదేవతాః. ౧౦

టీక|| రామ = రాముఁడా! తే =
ఆ; సర్వదేవతాః = సమస్తదేవతలు
ను; ధాతుమండితం = గైరికాదిధా

తువులచేనలంకరింపఁబడిన; కైలా
సం = కైలాసమనెడు; పర్వతం =
కొండను; (అగ్నినిపుని రేతస్సును

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౯౭

స ౩౭

బ్రవేశింపఁగానే గల్గినశ్వేతపర్వత' రాముఁడా, ఆదేవతలందఱు' మేకైలాసపర్వత మనంబడు చున్న ధాతువులచేసిండియుండు, కైలాస ది.) పుత్రార్థం=కొడుకుకొఱకు; పర్వతమునకుఁబోయి, కొడుకుఁబు అగ్నిం = అగ్ని దేవుని; నియోజయా ట్టింపుమని, యగ్నిజేవు నాజ్ఞాపిం మానుఁ=ఆజ్ఞాపించిరి. చిరి. అని, తాత్పర్యము.

దేవకార్య మిదం దేవ సంవిధత్స్వ హుతాశన

శైలపుత్ర్యాం మహాతేజో గంగాయాం తేజ ఉత్సృజ. ౧౦

టీక || హుతాశన= హోమా యం=గంగయందు; తేజః=రేత ముచేయఁబడినదియె యాహారము స్సను; ఉత్సృజ=విడుపుము. గాంగల; దేవ= అగ్నిదేవుఁడా! ఇ అగ్నిహోమాత్రుఁడా! నీవీదేవ దం=ఈ; దేవకార్యం=దేవతలయొ కార్యమునుజేయుము; హిమవంతు క్క-కార్యమును; సంవిధత్స్వ=చే నికొమాతేయగు గంగయందు, నీ యుము. మహాతేజః=అధిక మైనప్ర వుధరించియుండు శివుని రేతస్సునువి భావముగలయగ్నిదేవుఁడా! శైల డువుము. అని, దేవతలాజ్ఞాపించిరి. పుత్ర్యాం= హిమవత్పర్వతముయొ అని, తాత్పర్యము. క్క- కొమాతే యగు; గంగా

దేవతానాం ప్రతిజ్ఞాయ గంగా మభ్యేత్య పావకః

గర్భం ధారయ వై దేవి దేవతానా మిదం ప్రియమ్. ౧౧

టీక || పావకః=అగ్నిదేవుఁడు; గాం=గంగనుగూర్చి; అభ్యేత్య=పో దేవతానాం=(చతుర్థ్యర్థమందువ యి; "దేవి=గంగాదేవి! గభం= ప్తి)=దేవతలకొఱకు; ప్రతిజ్ఞాయ= గభమును; ధారయ=ధరింపుము. (అలాగేయని) ప్రతిజ్ఞ చేసి; గం ('వై' అనునది పాదపూరణార్థము)

౫౯౮ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౩౭

ఇదం=ఇది; దేవతానాం=వేల్పుల గీకరించి, గంగయొద్దకుఁబోయి, “నీ కుఁప్రియం=ప్రీతికరము. ఇతి, ఉవాచ పుగర్భమును ధరింపుము, ఇది దేవత (అధ్యాహృతము)= అని చెప్పెను. లకుఁబ్రయము” అని, చెప్పెను. అగ్నిదేవుఁడు దేవతల మాట నం అని, తాత్పర్యము.

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా దివ్యం రూప మధారయత్ దృష్ట్వా తన్తహిమానం స సమంతా దవశీర్యత. ౧౩

టీక|| తస్య=ఆయగ్నిదేవునియొక్క; తత్=ఆ; వచనం=మాట ను; శ్రుత్వా=విని; సా (అధ్యాహృతము)=ఆ గంగ; దివ్యం=త్రేవ మైన; రూపం = ఆకారమును; అధారయత్=ధరించెను; సః=ఆయగ్నిదేవుండు; తన్తహిమానం, తత్= ఆ గంగయొక్క, మహిమానం= సౌందర్యముయొక్క, అతిశయమును; దృష్ట్వా=చూచి; సమం తాత్= అన్నిటివలనను; అవశీర్యత=(రేతస్సును) వెదచల్లెను. ఆయగ్నిదేవుండు చెప్పినమాట విని, గంగానది, నదీరూపమును విడిచి, దివ్యమైన స్త్రీరూపమును ధరించెను, అగ్నియు, నా గంగసౌందర్యాతిశయముంజూచి, కామంబు న, సర్వావయవంబులవలనను, రేతస్సును విడిచెను. అని, తాత్పర్యము.

సమంతత స్తదా దేవీ మభ్యషించత పావకః సర్వ స్రోతాంసి పూర్ణాని గంగాయా రఘునందన. ౧౪

టీక|| రఘునందన=రాముఁడా; తదా=అప్పుడు; పావకః=అగ్నిదేవుండు; సమంతతః=అంతటను; దేవీ=గంగను; అభ్యషించత=తడిపెను. గంగాయాః=గంగయొక్క; సర్వస్రోతాంసి = సమస్తములైన యింద్రియములును; పూర్ణాని=నిండినవి.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౯

స ౩౭

రాముడా! అప్పుడగ్ని హేమా ను; అంత గంగానదియింద్రియముల
త్రుడు, గంగను, అవయవములందం న్నియు రేతస్సు చేసిందినవి.
తలను రేతస్సువ్యాపించునట్టుదడిపె అని, తాత్పర్యము.

త మువాచ తతో గంగా సర్వదేవపురోహితమ్
అశక్తా ధారణే దేవ తవ తేజ సముద్ధతమ్ ౧౫
దహ్యామా నాగ్నినా తేన సంప్రవృధితచేతనా

టీక॥ తతః=అంతట; గంగా= అహం(అధ్యాత్మతము)= నేను;
గంగ; తేన=ఆ; అగ్నినా = రేత ధారణే= ధరించుటయందు; అశ
స్సుయొక్క వేడిమిచేత; దహ్యామా క్తా=సమర్థురాలనుగాను" ఇతి (అ
నా=దహింపబడుచున్నదై; సం ధ్యాత్మతము)= అని; ఉవాచ=చె
ప్రవృధితచేతనా; సంప్రవృధిత= ప్పినది.
మిక్కిలిదుఃఖమునొందిన, చేతనా= అంత, గంగాదేవి, ఆరేతస్సువే
మనస్సుగలదై; సర్వదేవ పురో డిమిచేదహింపబడి, మిక్కిలిదుఃఖ
హితం, సర్వదేవ=సమస్తదేవతల మునొంది, "అగ్నిదేవుడా! నీరేత
యొక్కయు, పురోహితం=పురో స్సు అప్పటప్పటికి వృద్ధిబొందుచు
హితుడైన; తం= ఆయగ్నిదేవుని న్నది, నేనుదానిధరింపనోపను" అ
గూర్చి; "దేవ=అగ్నిదేవుడా! త ని, సమస్తదేవతలకును బురోహి
వ=నీయొక్క; తేజః = రేతస్సు; తుండగునగ్నిదేవునితోఁజెప్పెను.
సముద్ధతం=వృద్ధిబొందినది; భవతి అని, తాత్పర్యము
(అధ్యాత్మతము)= అగుచున్నది.

అథా బ్రవీ దిదం గంగాం సర్వదేవశుతాశనః. ౧౬

ఇహ హైమవతే పాదే గర్భో యం సన్నివేశ్యతామ్

౬౦౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౩౭

టీక॥ అధ=అటుపిమ్మట; సర్వ
దేవహుతాశనః, సర్వదేవ=సమ
స్తదేవతలకొఱకు, హుతం=హో
మముచేయఁబడినది, అశనః=అహః
రముగాఁగల యగ్నిదేవుఁడు; గం
గాం=గంగనుగూర్చి; అయం=ఈ;
గర్భః=గర్భము; ఇహ=ఈ; హై
మవతే=హిమవత్పర్వతమందుఁ బు
ట్టిన; పాదే=తిప్పయందు; సన్ని

వేశ్యతాం = ఉంచఁబడుఁగాక.”
ఇదం=ఈమాటను; అబ్రవీత్ = చె
ప్పెను.

అంత, సమస్తదేవతలంగూర్చి
హుతంబగుదానిభుజించునట్టియగ్ని
దేవుఁడు, “ఈహిమవత్పర్వత పా
దమందీ గర్భమునుంచుము” అని,
గంగతోఁజెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

శ్రుత్వా త్వగ్నివచో గంగా తం గర్భ మతిభాస్వరమ్. ౧౭
ఉత్పన్నం మహాతేజ స్సోత్తోభ్యో హి తదానఘ

టీక॥ మహాతేజః=అధికమైనప
రాక్రమముగల; అనఘ=పాపము
లేని, రాముఁడా! గంగా = గంగ;
అగ్నివచః= అగ్నిదేవునిమాటను;
శ్రుత్వాతు=వినినంతనె; తదా=అ
ప్పుడు; అతిభాస్వరం=మిక్కిలి ప్ర
కాశించుచున్నట్టి; తం=ఆ; గర్భం=
గర్భమును; సోత్తోభ్యః= ఇంది

యంబులనుండి; ఉత్పన్నం= విడి
చెనుగదా!

మహాతేజుండవు నిష్పాపుండవు
నగు రాముఁడా! గంగానది, యగ్ని
మాటవిని, యప్పుడు, పరమభా
స్వరంబగునాగర్భంబు, నిండియం
బులవలన విసర్జించెను.

అని, తాత్పర్యము.

య దస్యా నిగతం తస్మాత్తప్త జాంబూనద ప్రభమ్. ౧౮
కాంచనం ధరణీం ప్రాప్తం హిరణ్య మమలం శుభమ్

అస్యాః=ఈగంగానదినుండి; నిగతం=బయలు వెడలిన; యత్=

ఏరేతస్సు; ధరణీం=భూమిని; ప్రా ప్తం=పొందినదో; తస్మాత్=ఆరేత స్సువలన; తప్తజాంబూనదప్రభం, తప్తజాంబూనద = కాంచనబడిన బంగారమువంటి, ప్రభం=కాంతిగ ల; కాంచనం=బంగారమును(పరి శుద్ధమైన బంగార ముననుట); అమ లం=నిమళమును; శుభం=మంగ ళకరమునగు; సారణ్యం=వెండియు	ను; అభవత్ (అధ్యాత్మతమ)=అ యినది. ఈగంగనుండిబయలు వెడలినరే తస్సు భూమిమీదఁబడుట వలనఁ, గరఁగింపఁ బడిపరిశుద్ధమై యుండు బంగారముంబోనిబంగారమును, ని మళము మంగళకరమునగు వెండి యునుంబుట్టినవి. అని, తాత్పర్యము.

తామ్రం కాష్ఠాకాయ సంచైవ తైత్త్వాదేవా భ్యజాయత. ౧౯
మలం తస్యా భవ త్తత త్రపు సీనక మేవచ

టీక॥ తత్ర=అచ్చట; తైత్త్వాదే వ=కారమువలననే; తామ్రం=రా గియును; కాష్ఠాకాయసం చైవ=న ల్లనియునుమును; అభ్యజాయత=పు ట్టినది. తస్య= ఆరేతస్సుయొక్క; మలం=మలము; త్రపు=తగరముగా ను; సీనకమేవచ=సత్తుగాను; అభ	వత్=అయినది. అక్కడ, ఆరేతస్సు కారము వలన, రాగియు నల్లని యినును నుబుట్టినవి; ఆరేతస్సు మలము గరము గాను సీనముగాను అయి నది. అని, తాత్పర్యము.

తదేత ధరణీం ప్రాప్య నానాధాతు రవధకర. ౨౦

టీక॥ తత్=ఆ, గంగచేవిడువఁ బడిన; ఏతత్ = ఈరేతస్సు; ధర ణీం=భూమిని; ప్రాప్య=పొంది; బాం	నానాధాతుః=నానావిధవైనధా తురూపముగా; అవధత= పృథ్వి బాంధినది.

౬౦౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౩౭

ఇట్లు, గంగచే విడువబడిన ధములగు ధాతువులై, వృద్ధిబొంది యీరేతస్సు, భూమిమీదనానావి నది. అని, తాత్పర్యము.

నిక్షిప్తమాత్రే గర్భే తు తేజోభి రభిరంజితమ్

సర్వం పర్వతసన్నద్ధం సౌవణ్ణ మభవ ద్వనమ్. ౨౦

టీక॥ గర్భే=గర్భము; నిక్షిప్త వర్ణం=బంగారువికారముగా; అభ మాత్రేతు=ఉంచబడినదిమాత్రమ వత్=అయినది.
గుచుండగానే; తేజోభిః=దాని, గంగ, గర్భమునుంచినమాత్రము కాంతులనేత; అభిరంజితం=ప్ర ననేశ్వత పర్వతమందు మొలిచిన కాశింపఁజేయబడిన; పర్వతసన్న తెల్లవనమంతయు దానికాంతుల ధం, పర్వత=శ్వేతపర్వతమందు, చే వ్యాపింపఁబడినువణ్ణమయమై సన్నద్ధం=మొలిచినట్టి; వనం=తె నది. అని, తాత్పర్యము.
ల్లవనము; సర్వం=అంతయును; సౌ

జాతరూప మితి ఖ్యాతం తదా ప్రభృతి రాఘవ

సువణ్ణం పురుషవ్యాఘ్ర హతాశనసమప్రభమ్. ౨౧

టీక॥ పురుషవ్యాఘ్ర=పురుష పురుష శ్రేష్ఠుండవగు రాముఁ శ్రేష్ఠుండవైన; రాఘవ= రాము డా! అప్పుడు, బంగారము పుట్టినది డా! తదాప్రభృతి= అప్పుడుమొద కాబట్టి, అదిమొదలు, నిష్పతోస లు; హతాశనసమప్రభం=నిష్ప రివచ్చుకాంతిగలశ్రేష్ఠమైన బంగా తోసమానమైన కాంతిగల; సువ రము “జాతరూపము(పుట్టినరూప ముగలది)” అని, పేర్కొనఁబడినది. ర్ణం=బంగారు; జాతరూపం=జా అని, తాత్పర్యము.
తరూపము(పుట్టినరూపముగలది);
ఇతి=అని; ఖ్యాతం=ప్రసిద్ధమైనది.

తృణవృక్షలతాగుల్మం సర్వం భవతి కాంచనమ్

టీక॥ తృణవృక్షలతాగుల్మం =	నది.
పచ్చికయును మ్రాకులునుదీగెలు	ఆవనమందలి, తృణములునువృ
ను బొదలును; సర్వం=అంతయు	క్షములునుదీగెలును బొదలును, అ
ను; కాంచనం=బంగారముగాఁభ	న్నియును, బంగారమైనవి.
వతి=(ఘృతార్థమందులట్)అయి	అని, తాత్పర్యము.

తం కుమారం తతోజాతం సేంద్రా స్సహ మరుద్గణాః. ౨౩
క్షీరసంభావనాధాన్య కృత్తికా సమయోజయన్

టీక॥ తతః = ఆపిమ్మట; జా	యోజనము కొఱకు; కృత్తికాః=
తం=పుట్టిన; తం=ఆకుమారం=	షట్కృత్తికా నక్షత్రములను; సమ
కొడుకును; సేంద్రాః= ఇంద్రుని	యోజయన్=కూడునట్లు చేసిరి.
తోఁగూడిన; మరుద్గణాః= దేవత	గంగగర్భమునువిడువఁగాఁబుట్టి
లయొక్క-సమూహములు; సహ=	నకుమారుని, ఇంద్రుఁడుమున్నగుదే
ఏకకాలమందే; క్షీరసంభావనార్థా	వతలు, కృత్తికలందఱుంగూడి యొ
య, క్షీర=పాలచేత, సంభావన=	క్రమముగాఁబాలిచ్చి పెంచుదురనికృ
పెంచుటయనెడు, అధాన్య=ప్ర	త్తికలతోఁజేప్పిరి. అని, తాత్పర్యము

తాః క్షీరం జాతమాత్రస్య కృత్వా సమయ ముత్తమమ్. ౨౪
దదుః పుత్రో య మస్మాకం సర్వాసా మితి నిశ్చితాః

టీక॥ తాః=ఆకృత్తికలు; “అ	తః=కొడుకు; భవతు(అధ్యాత్మ
యం=ఈశిశువు; అస్మాకం=మా	తము)=అగుఁగాక;” ఇతి=అని; దే
కు; సర్వాసాం = అందఱకును; పు	వై స్సహ(అధ్యాత్మతము)= దేవ

౬౦౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౩౭

తలతోఁగూడ; ఉత్తమం=శ్రేష్ఠమై
న; సమయం = సంకేతమును; కృ
త్వా=చేసికొని, నిశ్చితాః= నిశ్చ
యించినవారలై; జాతమాత్రస్య=
ప్రబ్బినట్లుగానేయున్నయాశిశువున
కు; క్షీరం=పాలును; దదుః= ఇ
చ్చిరి.

ఆకృత్తికలు, “ఈశిశువుమాకం
దఱకును బుతుండయ్యెడి” ననిచేవ
తలముందఱ శ్రేష్ఠమైనసంకేతముచే
సికొని, పుట్టినట్లుగానే యున్నట్టి
యాశిశువునకుఁ బాలిచ్చిరి,
అని, తాత్పర్యము.

తతస్తు దేవతా స్వర్వాః కాఠికేయ ఇతి బ్రువన్. ౨౫
పుత్ర స్త్రైలోక్యవిఖ్యాతో భవిష్యతి న సంశయః

టీక ॥ తతః=అపిమ్మట; దేవ
తాః=దేవతలు; స్వర్వాః=అంద
ఱును; “పుత్రః=కొడుకు; కార్తికే
యః=కార్తికేయుఁడు (కృత్తికల
కొడుకు); ఇతి=అని; త్రైలోక్యవి
ఖ్యాతః= మూఁడులోకములయం
దునుబ్రసిద్ధుఁడు; భవిష్యతి=కాఁగ
లఁడు, సంశయః=సందేహము; న=

లేదు”. ఇతి(అధ్యాహృతము)=అ
ని; బ్రువన్(అబ్రువన్)=చెప్పిరి.
అంత, దేవతలందఱు, “ఈకు
మారుఁడు, కార్తికేయుఁడని ము
ల్లోకంబులందును బ్రసిద్ధుఁడుకాఁ
గలఁడు; సందేహములేదు.” అని, చె
ప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.

తేషాం త ద్వచనం శ్రుత్వా సు-గ్ధం గర్భపరిస్రవే. ౨౬
స్నాపయన్ పరయా లక్ష్మ్యే దీప్యమానం యథానలమ్

టీక ॥ తేషాం= ఆదేవతలయొ
క్క; తత్=ఆ; వచనం=మాటను;
శ్రుత్వా=విని; తాః(అధ్యాహృత

ము)=ఆకృత్తికలు; గర్భపరిస్రవే=
గర్భముయొక్క స్రవించుట యగు
చుండగా, గర్భస్రావమగుచుండఁ

గాననుట ; స్కన్నం = పడినట్టి చిరి.

వాఁడును; అనలంయథా = అగ్ని

హోమాత్రునివలె; పరయా=అధిక

మైన; అత్యైకాంతిచేత; దీప్య

మానం=ప్రకాశించుచున్నవాఁడన

గు, నాశిశువును; స్నాపయన్ (అ

స్నాపయన్)= స్నానముచేయిం

చిరదేవతలమాటవిని, యాకృత్తి

కలు, గర్భస్రావమగుచుండఁగానే

లఁబడి, అగ్నిహోమాత్రుఁడుం బోలె

నధికంబగుకాంతిచేఁ బ్రకాశించుచు

న్నయాశిశువును, స్నానముసేయిం

చిరి. అని, తాత్పర్యము.

స్కంద ఇత్య బ్రువన్ దేవా స్కన్నం గర్భపరిస్రవాత్. ౨౭

కాతికేయం మహాభాగం కాకుత్స్థ జ్వలనోపమమ్

టీక॥ కాకుత్స్థ = రాముఁడా!

దేవాః=దేవతలు; మహాభాగం=అ

ధికమైనభాగ్యముగలవాఁడును; జ్వ

లనోపమం= నిష్పతోసరియైనవాఁ

డునగు; గర్భపరిస్రవాత్ = గర్భ

స్రావమువలన; స్కన్నం= పడిన;

కాతికేయం= కృత్తికలకొడుకు

ను; స్కందఇతి=స్కందుఁడని(పడి

నవాఁడని)అబ్రువన్=చెప్పిరి.

రాముఁడా! దేవతలు, మహాభా

గుండుననిష్పతోసరివచ్చువాఁడున

గు కృత్తికలకొడుకు, గర్భస్రావం

బునం బడినవాఁడుకావున, నతని

కి, స్కందుండునిపేరిడిరి.

అని, తాత్పర్యము.

ప్రాదుర్భూతం తతః క్షీరం కృత్తికానా మనుత్తమమ్. ౨౮

షణ్ణాం షడాననో భూత్వా జగ్రాహ స్తనజం పయః

టీక॥ తతః= స్నానముసేయిం

చినప్పిమ్మట; కృత్తికానాం=కృత్తిక

లకు; అనుత్తమం=తనకన్నశ్రేష్ఠము

లేసి; క్షీరం= పాలు ; ప్రాదుర్భూ

తం= వుట్టినది. సః(అధ్యాహృత

ము)=ఆకుమారుఁడు; షడానసః=

౬౦౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స౩౭

ఆటు మొగములుగలవాఁడు; భూత్వా=అయి; షణ్ణాం=ఆర్వురియొక్కయు; స్తనజం=స్తనములవలనంబుట్టిన; పయః=పాలను, జగ్రహ=గృహించెను.

స్నానముచేయించినంతట, గృ

త్తికల స్తనంబులందుఁ బాలుపుట్టినది; ఆశిశువును, ఆటుముఖములవాఁడయి, యార్వురికృత్తికల యుస్త్రమునుద్రాగెను.

అని, తాత్పర్యము.

గృహీత్వా తీర మేకాహ్న సుకుమారవపు స్తదా. ౨౯

అజయ త్వేన వీర్యేణ దైత్యసేనాగణా విభుః

టీక॥ విభుః=ప్రభువైనకుమారుఁడు; ఏకాహ్న=ఒకదినముచేత; తీరం=పాలను; గృహీత్వా=గృహించి; తదా=అప్పుడు; సుకుమారవపుః(అపి)=కోమలమైనదేహముగలవాఁడైనను; స్వేన=తనదైన; వీర్యేణ=పరాక్రమముచేత; దైత్యసేనాగణా=రాక్షసులసేనలయొక్క సమూహములను;

అజయత్=జయించెను.

అంతనాకుమారుండు, ఒక్క-దినంబున స్త్రన్యం బంతయుఁ ద్రావి, కోమలంబగుదేహము గలవాఁడైనను, బరమేశ్వర పుత్రుండగుటంజేసి, తానునులోకవిభుండుకావున, తన పరాక్రమంబుననె, రాక్షససేనాసమూహంబుల, జయించెను.

అని, తాత్పర్యము.

సురసేనాగణపతిం తత స్త మతులద్యుతిమ్. ౩౦

అభ్యషింఛత్ సురగణా స్సమే త్యాగ్ని పురోగమాః

టీక॥ తతః=అంతట; అగ్నిపురోగమాః=అగ్నిదేవుఁడుముందునడుచువాఁడుగాఁగల; సురగణాః=

దేవతలయొక్క సమూహంబులు; సమేత్య=వచ్చి; అతులద్యుతిం=సరిలేనికాంతిగల; తం=ఆకుమారుని;

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౦౭

స ౩౭

సురసేనాగణపతిం = దేవసేనల టువచ్చి, సరిలేనికాంతింగ్రాలుచు
యొక్క సమూహములకుఁబ్రభువు న్నయాకుమారుని, దేవసేనలకన్నం
నుగా; అభ్యషించఁ = అభిషే టికధిపతినిగా, నభిషేకించిరి.
కించిరి. అని, తాత్పర్యము.

అంత, నగ్నిమున్నగు దేవతలంద

వీష తే రామ గంగాయా విస్తరోభి హితో వయా. ౩౧

కుమారసంభవశ్చైవ ధన్యః పుణ్య స్తథైవచ

టీక॥ రామ=రాముఁడా! మ యుత్పత్తియు; అభిహితః=చెప్పఁ
యా= నాచేత; తే=నీకొఱకు; ధ బడినది.
న్యః= పుణ్యముగలిగించునదియు; రాముఁడా! నీకు, నేను, ధన్యం
పుణ్యః=పవిత్రమైనదియునగు; ఏ బునుబుణ్యమునగు, గంగానదికిస్వ
షః=ఈ; గంగాయాః= గంగానది గమందు జరిగినవృత్తాంతమును,
యొక్క; విస్తరః=స్వగమనం ఆలాగే ధన్యముఁ బుణ్యమునగు కు
దలి, కథావివరమును; తథైవచ= మారస్వామియుత్పత్తియుం, జెప్పి
ఆలాగేయుండు; కుమార సంభ టిని. అని, తాత్పర్యము.
వశ్చైవ= కుమారస్వామియొక్క

భక్తశ్చ యః కార్తికేయే కాకుత్స్థః ధువి మానవః. ౩౨

ఆయుష్మాన్ పుత్రపౌత్రైశ్చ సుందరాలోక్యతాం వ్రజేత్

టీక॥ కుత్స్థ=రాముఁడా! క్తః=భక్తిగలవాఁడో; సః(అధ్యా
ధువి=ధూమియందు; యః=ఏ; వృత్తము) చ=వాఁడును; ఆయు
మానవః=మనుష్యుఁడు; కార్తికే ష్మాన్=దీర్ఘాయుస్సుగలవాఁడై;
యే= కుమారస్వామియందు; భ పుత్రపౌత్రైః=కొడుకులతోనుమను

౬౦౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౩౮

మలతోను; యుక్తిః (అధ్యాహృతము) చ=కూడినవాడునై; స్కందసాలాక్యతాం, స్కంద=కుమారస్వామితో, సాలాక్యతాం=సమానమైన లోకముగలిగియుండుటను; ప్రజేత్=పొందును.

రాముడా! ధూమియంచేమను

మృండు, కుమారస్వామియందుభక్తిగలిగియుండునో; అతండిచ్చట దీక్షాయున్న గలిగి, పుత్రపౌత్రులంగూడియుండి, యంతంబున, కుమారస్వామిలోకంబు, నొందును. అని, విశ్వామిత్రుడు రామునకుఁజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాషేఁ, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, సప్తత్రింశస్సగళః.

ఇది, సప్తష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థక చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర

వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండసప్తత్రింశసర్గటిక,

ముగిసినది.

॥

అష్టత్రింశసగళప్రారంభః.

తాంకథాంకాశికోరామేనివేద్యకుశికాత్మజః

పునరేవాపరంవాక్యంకాకుత్స్థమిదమబ్రవీత్. ౧

టిక॥ కుశికాత్మజః=కుశవంశ | తాం=అ; కథాం=కథను; రామే=మునందుఁబుట్టిన గాధికీ గుమారు (చతుర్థ్యర్థమందుసప్తమి) రాముని డగు; కాశికః=విశ్వామిత్రుడు; కొఱకు; నివేద్య=తెలిపి; పునరేవ=

మఱలనేకాకుత్స్థం = రామునిఁగూర్చి; ఇదం = ఈ; అపరం = మఱియొక; వాక్యం = మాటను; అబ్రవీత్ = చెప్పెను.	గాధి కుమారుండగు విశ్వామిత్రుఁడు, ఆకథను రామునకుఁజెప్పి, మఱల రామునిఁజూచి, యీమాట నుఁజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

అయోధ్యాధిపతి శూరః పూర్వ మాసీ న్నరాధిపః
సగరోనామ ధర్మాత్మా ప్రజాకామ స్స చాశ్రజః. ౨

టీక॥ పూర్వం = మనువు; అయోధ్యాధిపతిః = అయోధ్యకుఁడగు భువును; ధర్మాత్మా = ధర్మఁస్వభావుండును; శూరః = యుద్ధమునందు వెఱపు లేని వాఁడునగు; సగరోనామ = సగరుండునియెడు; నరాధిపః = రాజు; ఆసీత్ = ఉండెను. సచ = ఆసగరుండును; అశ్రజః = సంతానము లేనివాఁడై; ప్రజాకామః =	సంతానముగోరువాఁడుగా; ఆసీత్ (అధ్యాహృతము) = ఉండెను. పూర్వము, యుద్ధమునందెంత మాత్రము వెఱపు లేక, ధర్మాత్ముండై, అయోధ్యకురాజైయుండు, సగరుండునియెడు రాజొకండుండెను; అతఁడు, సంతానము లేనివాఁడగుటంజేసి, సంతానముగోరుచుండెను. అని, తాత్పర్యము.

వైదర్భదుహితా రామ కేశిని నామ నామతః
జ్యేష్ఠా సగరపత్ని సా ధమిష్ఠా సత్యవాదిని. ౩

టీక॥ రామ = రాముఁడా! నామతః = పేరువలన; కేశినినామ = కేశినియని ప్రసిద్ధయైన; వైదర్భదుహితా = విదభ = దేశపు రాజుకొమారుడు; ధమిష్ఠా = మిక్కిలి ధామిఁకురాలును; సత్యవాదిని = సత్యమెఱచునదియునగు; సా = ఆ కేశిని;	తే; ఆసీత్ (అధ్యాహృతము) = ఉండెను. ధమిష్ఠా = మిక్కిలి ధామిఁకురాలును; సత్యవాదిని = సత్యమెఱచునదియునగు; సా = ఆ కేశిని;

౬౧౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౩౮

శ్యేష్ఠా = పెద్దదైన; సగరపత్నీ = సమాతేయైకతేయండినది; మిక్కిలి ధామికురాలును సత్యవాదిని యునగు నాకేశిని, సగరునకు జ్యేష్ఠ భార్యయైనది. అని, తాత్పర్యము.

అరిష్టనేమే ద్దుహితా రూపేణా ప్రతిమా భువి ద్వితీయా సగరస్యా సీ త్పత్నీ సుమతిసంజ్ఞికా. ౪

టీక॥ భువి = భూమియందు; రునియొక్క; ద్వితీయా = రెండవది రూపేణ = సౌందర్యముచేత; అప్రతిమా = సరిలేనట్టి; సుమతిసంజ్ఞికా = సుమతియనుపేరు గల; అరిష్టనేమే = అరిష్టనేమియొక్క, లేక, కశ్యపునియొక్క (కశ్యపునకరిష్టనేమి యనియును బేరుగలదు); దుహితా = కొమాతే; సగరస్య = సగరునియొక్క; ద్వితీయా = భార్య; అసీత్ = ఆయెను. భూమియందెక్కడను సౌందర్యంబునసరిలేని సుమతియనుకశ్యపునికొమాతే సగరునకు రెండవ భార్యయైనది. అని, తాత్పర్యము.

తాభ్యాం సహతదా రాజా పత్నీభ్యాం తప్తవాం స్తపః హిమవంతం సమాసాద్య భృగుప్రస్రవజే గిరా. ౫

టీక॥ తదా = అప్పుడు; రాజా = రాజైన సగరుడు; తాభ్యాం = ఆ; పత్నీభ్యాం = భార్యలతోఁగూడ; హిమవంతం = హిమవత్పర్వతమును; సమాసాద్య = పొంది; భృగుప్రస్రవజే = భృగుప్రస్రవణంబునెడు (భృగుమహర్షిచేసెనిది) ప్రింపఁ బడిననెల యేఱుగల); గిరౌ = కొండయందు; తపః = తపస్సును; తప్తవా = తపించెను. అప్పుడా సగర చక్రవర్తి, ఆ భార్యలఁగూడి, హిమవత్పర్వతముఁ జేరి, యందుభృగు ప్రస్రవణంబును నొక్క కొండ యందుఁ దపంబు

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౦౦

స ౩౮

చేసెను. అని, తాత్పర్యము.

అథ వషణశతే పూర్ణే తపసా రాధితో మునిః

సగరాయ వరం ప్రాదాద్భృగుస్సత్యవతాం వరః. ౬

టీక|| అథ=అటుపిమ్మట; వషణశతే=సంవత్సరములయొక్కనూలు; పూర్ణే=నిండగా; సత్యవతాం=సత్యముగలవారిలో; వరః=శ్రేష్ఠుడైన; మునిః=బ్రహ్మసంధానము సేయునట్టి; భృగుః=భృగుమహాషిః; తపసా=తపముచేత; ఆరాధితః=సంతోషపడుచుబడినవాడై; సగరాయ=సగరునికొఱకు; వ

రం = వరమును; ప్రాదాత్=ఇచ్చెను.

అంత, సగరుండిట్లు, నూలుసంవత్సరములుతపముసేసినపిమ్మట, సత్యవంతులలో శ్రేష్ఠుడగు భృగుమహాముని, యాతపంబునకు సంతోషించి, సగరునకువరంబొసంగెను.

అని, తాత్పర్యము.

అపత్యలాభ స్సమహా భవిష్యతి తవా నఘ

కీర్తిం చా ప్రతిమాం లోకే ప్రాప్స్యసి పురుషషణ్భ. ౭

టీక|| అనఘ=పాపములేని సగరుడా! తవ=నీకు; సమహా=మిక్కిలియధికమైన; అపత్యలాభః=సంతానలాభము; భవిష్యతి=కాలగలదు. పురుషషణ్భ = పురుషశ్రేష్ఠుడవైనసగరుడా! త్వం (అధ్యాత్మాతము)=నీవు; లోకే=ప్రపంచమందు; అప్రతిమాం=సరిలేని; కీ

ర్తించ= యశమును; ప్రాప్స్యసి=పొందగలవు.

పాప రహితుండవగు సగరుడా, నీకికమిక్కిలియధికముగాసంతానముగల్గును; పురుషశ్రేష్ఠుడవైనసగరుడా! నీవీలోకంబునందు, సరిలేని యశంబునుం బొందగలవు. అని, తాత్పర్యము.

౬౧౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౩౮

ఏకా జనయితా తాత పుత్రం వంశకరం తవ
షష్ఠిః పుత్రసహస్రాణి అపరా జనయిష్యతి. ౮

టీక॥ తాత=నాయనా! తవ=నీ	నుఃజనయిష్యతి= పుట్టింపఁగలదు.
యొక్కః; ఏకా=ఒక, భార్య; వంశ	నాయనా! నీ భార్యలలోనొక తె
కరం= వంశమును జేయునట్టి; పు	వంశకరుండగునొకకొడుకునుగనఁ
త్రం=కొడుకును; జనయితా =	గలదు; రెండవభార్య వంశకరు
పుట్టింపఁగలదు. అపరా=మఱియు	లు గానట్టి యిటువదివేల పుత్రులను
క, భార్య; షష్ఠిః=అటువది; పుత్రస	గనఁగలదు. అని వరమునిచ్చెను.
హస్రాణి=కొడుకులయొక్క-వేల	అని, తాత్పర్యము

భాషమాణం మహాత్మానం రాజపుత్ర్యై ప్రసాద్య తమ్
ఊచతుః పరమప్రీతే కృతాంజలిపుటే తదా. ౯

టీక॥ తదా=అప్పుడు; భాష	లనుమాటచే వ్యవహరింపఁ బడ
మాణం=మాటలాడుచున్న; మహా	ట్లు(శ్రుతిన్యాయముననుసరించి)
త్మానం=పూజ్యమైనస్వభావముగ	ద్దఱును రాచకొమారెకలని
ల; తం=ఆ; భృగుమహాషిః=ని; రా	ప్పఁబడినది); ప్రసాద్య=సంతోష
జపుత్ర్యై= రాచకొమారెకలగు	ఱిచి; పరమప్రీతే=మిక్కిలియుసం
కేశినియునుమతియును; (ఇచ్చట;	తసించినవారలై; కృతాంజలిపుటే,
సుమతికశ్యపుని కూతురుకావునఁ,	కృత=చేయఁబడిన, అంజలిపుటే=
గేశిని మాత్రమే రాచకొమారెక	దొప్పవంటినే మోడ్పుగలవారలై;
యైనప్పటికిని, “గొడుగుగలవా	ఊచతుః=చెప్పిరి.
రలగుంపుపోవుచున్నది” అని, గుంపు	ఇట్లు, చెప్పుచున్నమహాత్ముండ
లోఁగొందఱుగొడుగులేని వారలు	గునాభృగుమహాషిః, సంతోషప
న్నను, అందఱునుగొడుగుగలవార	ఱిచి, కేశినియునుమతియునుమిక్కి

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౦౩

స ౩౮

లిసంతసించి, చేమోడ్పు గీలించి,
యిట్లునిచెప్పిరి.

అని, తాత్పర్యము.

ఏకః కస్యో స్సతో బ్రహ్మక్ కా బహూక్ జనయిష్యతి
శ్రోతు మిచ్ఛావహే బ్రహ్మక్ సత్య మస్తు వచస్తవ. ౧౦

టీక॥ బ్రహ్మక్ = బ్రాహ్మణుఁ
డవైన భృగుమహాషీః! కస్యోః = ఎ
వతెకు; ఏకః = ఒక్కడైన; సుతః =
కొడుకు; భవిష్యతి (అధ్యాత్మత
ము) = కాఁగలఁడు; కా = ఎవతె; బ
హూక్ = అనేకులను; జనయిష్య
తి = పుట్టించఁగలఁడు; బ్రహ్మక్ = బ్రా
హ్మణుఁడవైన భృగుమహాషీః! శో
తుం = వినుటకు; ఇచ్ఛావహే = కో
రెదము. తవ = నీయొక్క; వచః =

మాట; సత్యం = అన్యతముకానిది;
అస్తు = అగుఁగాక.
బ్రాహ్మణుఁడవైన భృగుమహా
షునీ! ఎవ్వతెకొకకొడుకుపుట్టును?
ఎవ్వతెకలువదివేవురు గొడుకులుగ
ల్లుదురు? దీనినిమేమువిన గోరెదము;
నీవెట్లుచెప్పెదవో అట్లేఅగుఁగాక;
మాకదియిష్టము. అని, చెప్పిది.
అని, తాత్పర్యము.

తయో స్త ద్వచనం శ్రుత్వా భృగుః పరమధామికః
ఉవాచ పరమాం వాణీం స్వచ్ఛందో త్ర విధీయతామ్. ౧౧
ఏకో వశకరో వాస్తు బహవోవా మహాబలాః
కీతికమంతో మహాత్మాహః కావా కం వర మిచ్ఛతి. ౧౨

టీక॥ తయోః = ఆకేశినిమఱు
లయొక్క; తత్ = ఆ; వచనం = మా
టను; శ్రుత్వా = విని; పరమధామిక
కః = మిక్కిలియు ధనుఁముసేయు

నట్టిభృగుః = భృగుమహాషీః; “అ
త్ర = ఈవిషయమందు; స్వచ్ఛందః =
స్వేచ్ఛ; విధీయతాం = ఏర్పాటుచే
యఁబడుఁగాక. వంశకరః = వంశ

౬౧౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స౩౩

మునుజేయునట్టి; ఏకోవా=ఒకకొ
డుకైనను; అస్తు=అగుఁగాక. మ
హాబలాః=అధికమైనబలముగలవా
రును; కీర్తి=మంతః=ప్రశస్తంబగు
కీర్తి=గలవారును; మహేలాత్సా
హః=అధికమైన యుత్సాహముగ
లవారునగు; బహవోవా=బహువు
త్రులైనను; సంత (అధ్యాహృత
ము)=అగుదురుగాక. కావా=ఎవ
తె;కం=ఏ; వరం=వరమును; ఇచ్చ
తి=కోరుచున్నది; ఇతి(అధ్యాహృ
తము)=అని; పరమాం=ఉత్కృష్ట
మైన; వాణీం=మాటను; ఉవాచ=
చెప్పెను.

అకేళినిమతులమాటనువిని, ప

రమధామి=కుండగుభృగుమహర్షి,
వారలంబూచి, “మీరు స్వేచ్ఛగానే
ర్పాటుచేసికొనుఁడు; ఎవతెవంశ
కరుండగునొకకొడుకెకావలయున
నికోరునో, దానికల్లెకలుగును; ఎవ
తె, మహాబలును, గీర్తిగలవారును
అధికమైన యుత్సాహముగలవారు
నగు, వంశకరులుమాత్రముకానట్టి
యటువదివేపురుఁ గొడుకులఁగోరు
నో, దానికల్లెయటువదివేపురుగు
ల్లదురు; మీలో, నెవ్వతెకేవరము
కావలయు? దానింజెప్పఁడు. అని,
యుత్కృష్టంబగుమాటచెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

మునేస్తు వచనం శ్రుత్వా కేళిని రఘునందన

పుత్రం వంశకరం రామ జగ్రాహ నృపసన్నిధౌ. ౧౩

టిక॥ రఘునందన= రఘువంశ
మునఁబుట్టినవారిసంతసింపఁజేయు
నట్టి; రామ=రాముఁడా! మునేః=
భృగుమహామునియొక్క; వచనం=
మాటను; శ్రుత్వాతు=వినినంతనె;
కేళిని= కేళినియనునది; నృపసన్ని

ధౌ=రాజైనసగరునిసమీపమందు;
వంశకరం= వంశమునుజేయునట్టి;
పుత్రం=కొడుకును; జగ్రాహ=గ్ర
హించెను, కోరెననుట.

రఘునంద నుండవగు రాముఁ
డా! భృగుమహామునిమాటవినినంత

నె, పెద్దభార్యయైనకేశిని, సగరునిస తునిం, గోరెను.
స్నిధానంబున, వంశకరుండగు పు అని, తాత్పర్యము.

షష్ఠిః పుత్ర సహస్రాణి సుపణాభగిని తదా
మహూత్సాహాః కీర్తిమతో జగ్రాహ సుమతి స్సతాః. ౧౪

టీక॥ తదా=అప్పుడు; సుపణాభ= యొక్క వేలను; జగ్రాహ = గ) భగిని=గరుత్మంతునితోడం బుట్టువ హించెను.
గు; సుమతిః = సుమతియనునది; మ అప్పుడు, గరుత్మంతుని తోడం బుట్టువగు సుమతి, మహూత్సాహాః అధికమైనయు బుట్టువగు సుమతి, మహూత్సాహాః తాహముగలవారును; కీర్తిమతః= హులును గీర్తిగలవారునగు నటువ ప్రశస్తమగుకీర్తిగలవారునగు; సు దివేపురం గొడుకులంగోరెను.
తాః=కొడుకులను; షష్ఠిః=అటు అని, తాత్పర్యము.
వది; పుత్రసహస్రాణి=కొడుకుల

ప్రదక్షిణ మృషిం కృత్వా శిరసా భిప్రణమ్యచ
జగామ స్వపురం రాజా సభార్యో రఘునందన. ౧౫

టీక॥ రఘునందన=రాముడా! పురం=తనపట్టణమును; జగామ=
రాజా = రాజైనసగరుడు; సభా పొందెను.
ర్యః= భార్యలతోఁగూడినవాడై; రాముడా! సగరచక్రవర్తి, భా
బుషిం= భృగుమహర్షినిగూర్చి; ర్యలంగూడి, యాభృగుమహర్షికి
ప్రదక్షిణం = ప్రదక్షిణమును; కృత్వా బ్రదక్షిణ నమస్కారంబులుచేసి, త
త్వా=చేసి; శిరసా=తలచేత; అభి నపట్టణంబునకుఁబోయెను.
ప్రణమ్యచ=నమస్కరించియు; స్వ అని, తాత్పర్యము.

అథ కాలే గతే తస్మిన్ జ్యేష్ఠా పుత్రం వ్యజాయత

అసమంజసాతి ఖ్యాతం కేశినీ సగరాత్మజమ్. ౧౬

టీక॥ అధ = అటుపిమ్మట; త	తృం = కొడుకును; వ్యజాయత =
స్త్రిక = అ; కాలే = గర్భధారణకా	కనెను.
లము; గతే = కడవఁగా; జ్యేష్ఠా = పె	అంత, గర్భధారణోపయోగియ
ద్దభార్యయైన; కేశినీ = కేశినియనున	గుతొమ్మిదిమాసములును గడవఁగా
ది; సగరాత్మజం = సగరునకుఁగా	నే, సగరుని పెద్దభార్యయగు కేశిని,
డుకైన; అసమంజసాతి = అసమం	యసమంజఁడను పేరం బ్రసిద్ధుఁడైన
జఁడని; ఖ్యాతం = ప్రసిద్ధుఁడగు; పు	పుత్రునిం, గనెను. అని, తాత్పర్యము.

సుమతిస్తు నరవ్యాఘ్రీ గర్భతుంబం వ్యజాయత
షష్ఠిః పుత్ర సహస్రాణి తుంబభేదా ద్వినిస్సృతాః. ౧౭

టీక॥ నరవ్యాఘ్రీ = పురుష శ్రేష్ఠుఁ	ఋవది; వినిస్సృతాః = బయలు వెడలి
డవైన రాముఁడా! సుమతిస్తు = సు	నవి.
మతియను నదియును; గర్భతుం	పురుష శ్రేష్ఠుఁడవగు రాముఁ
బం = సౌరకాయవంటి గర్భపిండ	డా! రెండవభార్యయైన సుమతికిని,
మును; వ్యజాయత = కనెను. తుం	సౌరకాయ వలెనుండు గర్భపిండ
బభేదాత్, తుంబ = సౌరకాయ	మొకటి పుట్టినది; ఆపిండమును భేదిం
యొక్క, సౌరకాయవంటి గర్భపిండ	పఁగానే, యందుండి, అఋవదివేపు
ముయొక్కయనుట, భేదాత్ = భే	రుకొడుకులు ధ్వనించిరి
దించుటవలన; పుత్రసహస్రాణి =	అని, తాత్పర్యము.
కొడుకులయొక్క పేలు, షష్ఠిః = అ	

ఘృతపూణేకః కుంభేషు ధాత్ర్యస్తాక సమవర్ధయక
కాలేన మహతా సర్వే యావనం ప్రతిపేదిరే. ౧౮

టీక॥ ధాత్యైః = దాదులు;	యావనం=జవ్వనమును; ప్రతిపేది
తా=అకొడుకులను; ఘృతపూ	రే=పొందిరి.
జే=ను=నేతిచేసిండిన; కుంభేషు=	దాదులాశిశువుల నేతిచేసిండిన
కుండలందు; సమవధ=యౌ=పెం	కుండలందుంచిపెంచిరి; అంత, దీర్ఘ
చిరి. సర్వే=అందఱును; మహతా=	కాలంబున వారందఱు యావనం
దీఘమైన; కాలేన=కాలముచేత;	బునొందిరి. అని, తాత్పర్యము.

అథ దీర్ఘేణ కాలేన రూపయావనశాలినః

షష్ఠిః పుత్రసహస్రాణి సగరస్యా భవం స్తదా. ౧౯

టీక॥ అథ = అటుపిమ్మట; త	తనుయావనముచేతనుం బ్రకాశిం
దా=అప్పుడు; దీఘేణ=దీఘ	చునవి; అభవత్=అయినవి.
మైన; కాలేన=కాలముచేత; సగర	అంత, దీఘకాలంబునకు, సగ
స్య=సగరచక్రవర్తియొక్క; పుత్ర	రునికొడుకులఱువదివేపురునుసొంద
సహస్రాణి= కొడుకులయొక్కవే	ర్వమునుయావనంబునుంగల్గి ప్రకా
లు; షష్ఠిః=అఱువదియును; రూప	శించిరి. అని, తాత్పర్యము.
యావనశాలినః= సొందర్వముచే	

సచ శ్చేష్ఠో నరశ్రేష్ఠ సగరస్యా త్తసంభవః

బాలాన్ గృహీత్వా తు జలే సరయ్యా రఘునందన. ౨౦

ప్రక్షిప్య ప్రహసన్నిత్యం మజ్జితస్తాన్ సమీక్ష్యచై

టీక॥ నరశ్రేష్ఠ=పురుషశ్రేష్ఠుఁ	డుకును; నిత్యం = ఎల్లప్పుడు; బా
డవై సరఘునందన=రాముడా! స	లాన్ = పిల్లవాండ్రను; గృహీత్వా
గరస్య=సగరునియొక్క; శ్చేష్ఠః=	తు=పట్టుకొని; సరయ్యా = సర
పెద్దవాండైన; ఆత్మసంభవః=కొ	యూనదియొక్క; జలే = నీటియం

౬౧౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౩౮

దుఃప్రక్షిప్య = పడవేసి; చుజ్జతః = మునుంగుఁచున్న; తాన్ = ఆపిల్లవాండ్లను; సమీప్య = చూచి ("వై" అను నదిపాదపూరణార్థము); ప్రహసన్ = నవ్వుచు; ఆసీత్ (అధ్యాహృతము) = ఉండెను.

పురుష శ్రేష్ఠుండవగు రాముఁడా! సగరుని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు, ఎల్లప్పుడును, బిల్లవాండ్రంబట్టి సరయునదిజలంబులంబడఁద్రోసి, వారలాజులంబుల మునుంగుటంజూచి, నవ్వుచుండెను. అని, తాత్పర్యము.

ఏవం పాపసమాచార స్సజ్జనప్రతిబాధకః. ౨౦

పౌరాణా మహితే యుక్తః పుత్రో నిర్వాసితః పురాత్

టీక॥ ఏవం = ఇట్లు; పాపసమాచారః, పాప = పాపములుగల్గించునట్టి, సమాచారః = నడతలుగలవాఁడును; సజ్జనప్రతిబాధకః = మంచివారిని బాధించు వాఁడును; పౌరాణాం = పట్టణమందుండువారికి; అహితే = అనిష్టమందు; యుక్తః = ఆసక్తుఁడునగు; పుత్రః = కొడుకైన; యసమంజుఁడు; సగరేణ (అధ్యా

హృతము) = సగరునిచేత; పురాత్ = పట్టణమునుండి; నిర్వాసితః = వెడలఁగొట్టఁబడెను. ఇట్లు, పాపిష్ఠుంబగు నడతగల్గి, మంచివారి బాధించుచు, బట్టణవాసులగు వారికినిష్టము సేయుచున్న యసమంజుని, సగరుఁడు, పట్టణంబునుండి, వెడలఁగొట్టెను. అని, తాత్పర్యము.

తస్య పుత్రో యమా న్నామ అసమంజస్య వీర్యవాన్. ౨౧

గమ్యత స్సర్వలోకస్య సర్వస్యాపి ప్రియంవదః

టీక॥ తస్య = ఆ; అసమంజస్య = అసమంజునకు; వీర్యవాన్ = పరాక్రమము గలవాఁడును; సర్వలోక

స్య = సమస్తమైన జనమునకును; సమ్యతః = ఇష్టుఁడైనవాఁడును; సర్వస్యాపి = సమస్తజనమునకును; ప్రి

యంవదః= ఇష్టముగామాటలాడు
వాఁడునగు; అంశుమాన్నామ =
అంశుమంతుండనెడు; పుత్రః=కొ
డుకు; ఆసీత్ (అధ్యాహృతము)=
ఉండెను.

ఆయసమంజునకుఁ, బరాక్రమ

శాలియుసమస్తజనులకు సమ్మతుం
డును ఎల్లరకుఁబ్రయంబుగా మాట
లాడువాఁడునగు నంశుమంతుండ
ను పుత్రుండుకండుండెను.

అని, తాత్పర్యము.

తతః కాలేన మహతా మతి స్సమభిజాయత. ౨౩

సగరస్య నరశ్రేష్ఠ యజేయ మితి నిశ్చితా

టీక॥ నరశ్రేష్ఠ= పురుషశ్రేష్ఠుఁ
డవగురాముఁడా ! తతః= అటుపి
మ్మట, మహతా=దీఘకాలమున; కా
లేన=కాలముచేత; సగరస్య= స
గరచక్రవర్తికి; యజేయం=యాగ
ముసేయుదును; ఇతి=అని; నిశ్చి
తా=నిశ్చయముగల; మతిః = బు

ద్ధి; సమభిజాయత (సమభ్యజా
యత)=పుట్టినది.

పురుష శ్రేష్ఠుడవగు రాముఁ
డా! అంత, దీఘకాలము గడచిన
పిదప, సగరునకు “యాగము సేయ
వలయు” నని, నిశ్చితంబగుతలంపు
గల్గినది. అని, తాత్పర్యము.

స కృత్వా నిశ్చయం రామ సోపాధ్యాయగణస్తదా. ౨౪

యజ్ఞకర్మణి వేదజ్ఞో యష్టం సముపచక్రమే

టీక॥ రామ=రాముఁడా ! త
దా=అప్పుడు; వేదజ్ఞః=వేదంబు
లనెఱింగినట్టి; సః=ఆ; సగరుఁడు;
సోపాధ్యాయగణః = ఋషిజుల
యొక్క-సమూహముతోఁ గూడిన

వాఁడై; యజ్ఞకర్మణి=యాగకా
ర్యమువిషయమై; నిశ్చయం=ఏర్పా
టును; కృత్వా= చేసి; యష్టం =
యాగము సేయుటకు; సముపచక్ర
మే=ఆరంభించెను.

౬౨౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౩౯

రాముఁడా! అప్పుడు, వేద వేదా | బుసేయ, నారంభించెను. అని, వి
ధంబుల నెఱింగినయానగరుండు, శ్వామిత్రుఁడు రామునకుఁ జెప్పె
ఋత్విజులంగూడి, యాగకార్యంబు ను. అని, తాత్పర్యము.
గుఱించి యేర్పాటుచేసి, యాగం

ఇత్యాషేఁ, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, అష్టత్రింశస్సగః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థఁ చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండాష్టత్రింశస్సగః టీక,
ముగిసినది.

త్రి

ఏకోనచ త్వారింశస్సగః ప్రారంభః.

విశ్వామిత్రవచ శ్రుత్వా కథాం తే రఘునందనః
ఉవాచ పరమస్తో మునిం దీప్త మివానలమ్. ౧

టీక॥ రఘునందనః = రాముఁ | మిఁ (స్థి ౩౦) = అగ్ని హేమాత్రునివలె
డు; విశ్వామిత్రవచః = విశ్వామిత్రు నున్న ట్టి, మునిం = విశ్వామిత్రమహా
నిమాటను; శ్రుత్వా = విచి; కథాం మునింగూర్చి; ఉవాచ = చెప్పెను.
తే = మాటయొక్క తుదయందు; స రాముండు, విశ్వామిత్రునిమా
రమప్రీతః = మిక్కిలియునంతసించి టవిని, తుదను, “సగరుఁడుయాగ
నవాడై; దీప్తం = మండిన; అనల మునారంభించె” ననుమాటను విని

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౦

స ౩౯

నంతనె, మిక్కిలిసంతోషము నొం
ది, చక్కగామండినిలిచి యున్న
యగ్నిహోత్రునిం బోలెవెలుంగు

విశ్వామిత్రునింబాచి, యిట్లుని, చె
ప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

శ్రోతు మిచ్ఛామి భద్రం తే విస్తరేణ కథా మిమామ్
పూర్వకో మే కథం బ్రహ్మక్ యజ్ఞం వై సముపాహరత్. ౨

టీక|| బ్రహ్మక్ = బ్రాహ్మణుడవైనవిశ్వామిత్రుడా! తే = నీకు;
భద్రం = మంగళము; అస్తు(అధ్యా
హృతము) = అగుఁగాక. మే = నా
యొక్క; పూర్వకిఁ = కూటస్థుడైన
సగరుఁడు, కథం = ఎట్లు; యజ్ఞం =
యాగమును (“వై” అనునదిపాద
పూరణార్థము); సముపాహ
రత్ = చేసెను? ఇమాం = ఈ; క

థాం = కతను; విస్తరేణ = వివరము
చేత; శ్రోతుం = వినుటకు; ఇచ్ఛా
మి = కోరుచున్నాను.

బ్రాహ్మణుడవైన విశ్వామి
త్రుడా! నీకుమంగళ మగుఁగాక;
నాకూటస్థుడగు సగరచక్రవర్తి,
యాగంబునెట్లుచేసెను? నేనీకథను
వివరముగావినఁగోరెదను.

అని, తాత్పర్యము.

విశ్వామిత్రుడు కాకుత్స్థ మువాచ ప్రహసన్నివ

టీక|| విశ్వామిత్రుడు = విశ్వామి
త్రుఁడును; ప్రహసన్ = నవ్వుచు
(“ఇవ” అనునదివాక్యాలంకా
రార్థము.); కాకుత్స్థం = రాముని
గూర్చి; ఉవాచ = చెప్పెను.

నుజెప్పఁదలంచినదానినే యడిగెను,
ఇతఁడు సర్వజ్ఞుడైనను దానెఱుం
గనివాఁడు వోలె నభినయించుచు
న్నాఁడనినవ్వుచు, రామునింజూచి
యిట్లుని, చెప్పెను.

విశ్వామిత్రుండును, “ఇతఁడునే అని, తాత్పర్యము.

శ్రూయతాం విస్తరో రామ సగరస్య మహాత్మనః. ౩

౬౨౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౩౯

టీక॥ రామ=రాముఁడా! త్వ విసంబంధుఁగాక.
 యా(అధ్యాహృతము)=నీచేతఃమ రాముఁడా! మహాత్ముఁడగునగ
 హాత్మనః=పూజ్యస్వభావముగల; రునికథయంతయుఁ జెప్పెద; విను
 సగరస్య =సగరునియొక్క; విస్త ము. అని, తాత్పర్యము.
 రః=కథావివరము; త్రూయతాం=

శంకరశ్వశురో నామ హిమవా నచలోత్తమః
 వింధ్యపర్వత మాసాద్య నిరీక్షేతే పరస్పరమ్. ౪

టీక॥ శంకరశ్వశురః=శివునకు ఆపర్వతములు; పరస్పరం=ఒండా
 మామయైన; హిమవాన్నామ=హి రులను; నిరీక్షేతే= చూచుచున్నవి.
 మవంతుఁడ నెడు; అచలోత్తమః= శివునిమామయైన హిమవంతుం
 పర్వతశ్రేష్ఠము; వింధ్యపర్వతం = డనుపర్వతశ్రేష్ఠమువింధ్యపర్వతము
 వింధ్యపర్వతమును; ఆసాద్య=సమీ డగ్గఱియున్నది; ఆపర్వతములు రెం
 పించి; స్థితః = ఉన్నది; (రెండుప డనుమిక్కిలి యున్నతము లైయు
 ర్వతముల నడుమపెద్ద పర్వతమేది న్నందున, బరస్పరము చూచుచు
 యులేనందున సమీపమందున్నట్లు న్నట్లున్నవి. అని, తాత్పర్యము.
 న్నదనుట). తా(అధ్యాహృతము),

తయో మధ్యే ప్రవృత్తో భూ ద్యజ్ఞ స్స పురుషోత్తమ
 సహి దేశో నరవ్యాఘ్రీ ప్రశస్తో యజ్ఞకర్మణి. ౫

టీక॥ పురుషోత్తమ=పురుషశ్రే ధూత్ = అయినది. నరవ్యాఘ్రీ=
 ముండువైనరాముఁడా! సః=ఆ; య మనుష్యశ్రేష్ఠుఁడవగు రాముఁడా!
 జ్ఞః=యాగము; తయోః=ఆరెం సః=ఆ; దేశః=రెండుపర్వతములన
 డుపర్వతములయొక్క; మధ్యే = డుమనుండుదేశము; యజ్ఞకర్మణి=
 నడుమను; పవృత్తిః=జరిగినది; అ యాగ కార్యమునందు; ప్రశస్తో

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౨౩

స ౩౯

హి=శ్రేష్ఠమైనదిగాదా!

పురుషశ్రేష్ఠుడవగు రాముఁ
డా! ఆవింధ్యహిమవత్పర్వతములన
డుమనుండుదేశము యాగములుసే

యటకుం బ్రశస్తమైనది, కావు
న, నాసగరునియాగము, ఆరెండు
పర్వతములనడుమ, జరిగినది.
అని, తాత్పర్యము.

తస్యాశ్వచర్యాం కాకుత్స్థ దృఢధన్వా మహారథః
అంశుమా నకరో త్తాత సగరస్య మతే స్థితః. ౬

టీక|| కాకుత్స్థ=కకుత్స్థవంశ
మునంబుట్టిన; తాత=నాయనా!
దృఢధన్వా=దృఢమైన విల్లుగలవాఁ
డును; మహారథః=తన్నునుసారధిని
గుఱ్ఱములను కాపాడుకొనుచుపడు
నొకండు వేలమందివిలుకాండ్రితోఁ
బోరువాఁడునగు; అంశుమాన్=
అంశుమంతుఁడు; సగరస్య=సగరు
నియొక్క; మతే=ఆజ్ఞయందు; స్థి
తః=ఉన్నవాఁడై; తస్య = ఆయా
గముయొక్క; అశ్వచర్యాం= గు

ఱ్ఱముయొక్క-వెంబడించుటను; అక
రోత్=చేసెను.
రాముఁడా; దృఢంబగుధనుస్సు
ధరించి, తన్నునుసారధినిగుఱ్ఱంబుల
నుం గాపాడుకొనుచుం బడునొకం
డువేలమందివిలుకాండ్రితోఁ బోరం
జాలినయంశుమంతుండు, సగరునా
జ్ఞ నను సరింపుచు, నాయశ్వమును
రక్షణార్థకామై వెంబడించెను.
అని, తాత్పర్యము.

తస్య పర్వణి తం యజ్ఞం యజమానస్య వాసవః
రాక్షసీం తను మాస్థాయ యజ్ఞీయాశ్వ మపాహరత్. ౭

టీక|| వాసవః=ఇంద్రుఁడు; రా
క్షసీం= రాక్షససంబంధియగు; త
నుం=శరీరమును; ఆస్థాయ=పొంది;

పర్వణి = ఉక్త్యకాలమునందు(ఉ
క్త్యమనునదియాగములొనొకభాగ
ము); తం=ఆ; యజ్ఞం=అశ్వమేధ

౬౨౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స౩౯

యాగమును; యజమానస్య = య
జించుచున్నట్టి; తస్య = ఆసగరుని
యొక్క; యజ్ఞీయాశ్వం = యాగా
హామైన గుఱ్ఱమును; అపాహ
రత్ = అపహరించెను.

ఇందుండి, రాక్షస దేహము
దాల్చి, యుక్త్యము సేయుకాలమం
దు, అశ్వమేధయాగము సేయుసగ
రుని యాగీయాశ్వమునపహరించె
ను. అని, తాత్పర్యము.

హ్రీయమాణేతు కాకుత్స్థ తస్మిన్నశ్వే మహాత్మనః
ఉపాధ్యాయగణా స్సర్వే యజమాన మధాబ్రువన్. ౮

టీక॥ కాకుత్స్థ = రాముడా!
మహాత్మనః = పూజ్యస్వభావముగల
సగరునియొక్క; తస్మిన్ = అ; అ
శ్వే = గుఱ్ఱము; హ్రీయమాణేతు =
అపహరింపబడుచుండగానే; అ
ధ = అటుపిమ్మట; ఉపాధ్యాయగ
ణాః = ఋత్విజులసమూహములు;
స్సర్వే = అన్నియును; యజమానం =

యాగముసేయునట్టి సగరునిగూ
ర్చి; అబ్రువన్ = చెప్పినవి.

రాముడా! మహాత్ముడగు సగ
రునియోగీయాశ్వంబపహరింపఁ బ
డుచుండగానే, ఋత్విజులందఱు
దానింజూచి, సగరునితో, నిట్లని,
చెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.

అయం పర్వణి వేగేన యజ్ఞీయాశ్వో పసీయతే
హతాకరం జహి కాకుత్స్థ హయశ్చైవోప నీయతామ్. ౯

టీక॥ కాకుత్స్థ = రాముడా! అ
యం = ఈ; యజ్ఞీయాశ్వః = యాగా
ర్హమగుగుఱ్ఱము; పర్వణి = ఉక్త్యకా
లమందు; వేగేన = వేగముచేత; అప
సీయతే = (ఘాతార్థమందుల

ట్) అపహరింపబడినది. హతా
రం = అపహరించువానిని; జహి =
చంపుము; హయశ్చైవ = గుఱ్ఱము
ను; ఉపనీయతాం = తేబడుకాక.

(ఇచ్చట “కాకుత్స్థ” అని, విశ్వా

మిత్రుడగు రాముని గూర్చి సంబోధించెను” అని యెఱుంగునది. కకుత్స్థుఁడు, సగరుని మునిమనుమని మనుషుఁడగుటంజేసి, కకుత్స్థవంశస్థుఁడగుట సగరునియందుంబొసంగదు, కావున, సగరపరముకానేరదు.)

మనము, ఉక్థము సేయుచుండునపు, డీయాగీయాశ్వము, వేగంబున, నపహరింపఁబడినది; కావున, నపహరించినవానింజంపి మఱలనాగుఱ్ఱమును దీసికొనిరమ్ము. అని, తాత్పర్యము.

యజ్ఞచ్ఛిద్రం భవత్యేత త్వర్వేషా మశివాయనః

తత్తదాక్రియతాం రాజక్యధాఽచ్ఛిద్రః కృతుర్భవేత్. ౧౦

టీక|| ఏతత్ = ఈ, యజ్ఞచ్ఛిద్రం = యాగమునందలియపరాధము (“ఛిద్రం రంధ్రాపరాధయోః” అని వైజయంతి); నః = మనకు; సర్వేషాం = అందఱకును; అశివాయ = అమంగళముకొఱకు; భవతి = అగుచున్నది. తత్ = అందువలన; రాజక్య = రాజా! యధా = ఎట్లు; క్రతుః = యాగము; అచ్ఛిద్రః = అపరాధము లేని

ది; భవేత్ = అగునో; తదా = అట్లు; క్రియతాం = చేయఁబడుఁగాక. ఇప్పుడు, యాగమునందుఁగలిగినయీతప్పువలన, మనకందఱకును జేటుగల్గును; కావున, రాజా! ఈ యాగంబెట్లపరాధములేక చక్కఁబడనో, ఆప్రకారము సేయుము. అని, ఋత్విజులు, సగరునకుంజెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.

ఉపాధ్యాయవచ శ్రుత్వా తస్మిన్ సదసి పాథివః

షష్ఠిం పుత్ర సహస్రాణి వాక్య మేత దువాచ హ. ౧౧

టీక|| పాథివః = రాజైన సగరుఁడు; ఉపాధ్యాయవచః = ఋత్విజులమాటను; శ్రుత్వా = విని; త

స్మిన్ = అ; సదసి = సభయందు; షష్ఠిం = అఱివది; పుత్ర సహస్రాణి = కొడుకులయొక్క వేలనుంగూర్చి; ఏ

ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౩౯

తల్ = ఈ; వాక్యం = మాటను; ఉవాచ = చెప్పెను. “హ” అనునది పాద పూరణార్థము.

ఋత్విజులమాటవిని, సగరచక్ర

వళిక, ఆయాగసదస్సునందు, దన కొడుకుల నటువది వేపురంజించి, యీమాటచెప్పెను, అని, తాత్పర్యము.

గతిం పుత్రా న పశ్యామి రక్షసాం పురుషర్షభాః

మంత్రపూతై మహాభాగై రాస్థితో హి మహాక్రతుః. ౧౨

టీక॥ పురుషమహాభాః = పురుష శ్రేష్ఠులరైన; పుత్రాః = కొడుకులారా! రక్షసాం = రాక్షసులకు; గతిం = అవకాశమును; నపశ్యామి = చూడలేదు; మహాక్రతుః = పూజ్యమైన యీయశ్వమేధయాగము; మంత్రపూతైః = మంత్రశ్ఠుల చేతఁబరిశుద్ధులైన; మహాభాగైః = పూజ్యమైన భాగ్యముగల ఋత్విజులచేత; అస్థి

తోహి = అనస్థింపబడినదిగాదా! పురుష శ్రేష్ఠులరగుకొడుకులారా! ఈయశ్వమేధయాగము, మంత్రజులగుపూజ్యులైన ఋత్విజులచేత ననస్థింపబడుచున్నది, కావున, రాక్షసుల కవకాశం బెంతమాత్రము నాకగుపడలేదు. అని, తాత్పర్యము.

తద్గచ్ఛత విచిన్వధ్వం పుత్రకా భద్ర మస్తు వః

సముద్రమాలినీం సర్వాం పృథివీ మనుగచ్ఛత ౧౩

టీక॥ పుత్రకాః = కొడుకులారా! తల్ = అందువలన; యాయం (అధ్యాహృతము) = మీరలు, గచ్ఛత = పొండు; విచిన్వధ్వం = వెదకుడు. వః = మీకు; భద్రం = మంగళము; అస్తు (అధ్యాహృతము) = అ

గుఁగాక. సముద్రమాలినీం, సముద్రమె యావరణముగాఁగల; పృథివిం = భూమి; సర్వాం = అంతను; అనుగచ్ఛత = వెదకుడు. కొడుకులారా! గుఱ్ఱమున పహరించినవారు, వీరని, మనమెఱుంగ

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౨

స ౩౯

ము, కావున, మీరుపోయి వెదకుడు; మీకుమంగళమగుగాక; సముద్రమధ్యమందున్నట్టి భూమియంత	యుండిరిగి, వెదకుడు. అని, తాత్పర్యము.

ఏకైకయోజనం పుత్రా విస్తార మధిగచ్ఛత

టీక పుత్రాః=కొడుకులారా! ఏకైకయోజనం=ఒకైకఅడుదగా; విస్తారం=భూమియొక్క, వైశాల్యమును; అధిగచ్ఛత=పొందుడు.	కొడుకులారా! మీరలాక్కొక్కఅడుదగా, భూమియంతయుండిరుగుడు . అని, తాత్పర్యము.

యావత్తురగనందర్శస్తావత్థనత మేదినిమ్. ౧౪

తంచైవ హయహతాకరం మార్గమాథా మమాజ్ఞయా

టీక యాయం (అధ్యాహృతము)=అగునో; యావత్=అంతవఱకు; మీరలు; మమ=నాయొక్క; అజ్ఞయా=అజ్ఞచేత; తం=అ; హయహతాకరంచైవ=గుఱ్ఱమునపహరించినవానిని; మార్గమాథాః=వెదకుచు; యావత్=ఎంతలోపల; తురగనందర్శః = గుఱ్ఱముయొక్క చూచుట; స్యాత్ (అధ్యాహృతము)=అగునో; తావత్=అంతవఱకు; మీరలు; నాయాజ్ఞచొప్పున, గుఱ్ఱమునపహరించిన వానివెదకుచు, గుఱ్ఱమగుపడువఱకు, నేలంద్రవ్వండి. అని, తాత్పర్యము.

దీక్షితః పాత్రసహిత స్సోపాధ్యాయగణో హ్యహమ్. ౧౫

ఇహ స్థాస్యామి భద్రం వో యావత్తురగదర్శనమ్

టీక|| దీక్షితః = యాగదీక్షవహించిన; అహం=నేను; పాత్రస

౬౨౮ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౩౯

హితః=మనుమనితోఁ గూడినవాఁడ శము; అస్తు(అధ్యాహృతము)=అ
నై; సోపాధ్యాయగణః=ఋత్విజు గుఁగాక.
లతోడం గూడిన వాఁడనై; యా నేను, యాగచీతవహించి యు
వత్ = ఎంతలోపల; తురగదశః న్నానుగావున, మనుమండగునంశు
నం = గుఱ్ఱముయొక్క చూచుట; మంతునింగూడి, ఋత్విజులతోఁగూ
స్యాత్ (అధ్యాహృతము)= అగు డ, నీయజ్ఞవాటమందే, గుఱ్ఱముఁజూ
నో; తావత్ (అధ్యాహృతము)= చుపర్యంత, ముండెదను; మీకుమంగ
అంతవఱకు; ఇహహి=ఈయజ్ఞవా శమగుఁగాక. అని, సగరుఁడు, కొడు
టమందేకదా! స్థాస్యామి=ఉండెద కులంజూచి, చెప్పెను.
ను.వః=మీకొఱకు; భద్రం=మంగ అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యుక్తా హృష్టమనసో రాజపుత్రా మహాబలాః. ౧౬
జగ్న్య మహీతలం రామ పితృ ర్వచనయంత్రితాః

టీక॥ రామ = రాముఁడా! మ తబద్ధులై; మహీతలం=భూతలము
హాబలాః = అధికమైనబలముగల; ను; జగ్న్యః=పొందిరి.
రాజపుత్రాః= రాచకొమరులు; ఇ రాముఁడా! మహాబలులగు రా
తి=ఇట్లు; ఉక్తాః=చెప్పఁబడినవార చకొమరులు, సగరుని మాటవిని,
లై; హృష్టమనసః=సంతసించినమ సంతసించి, తండ్రిమాటకు బద్ధు
నస్సుగలవారలై; పితృః=తండ్రియై లై, భూమియందు వెదకఁబోయిరి.
క్క; వచనయంత్రితాః=మాటచే అని, తాత్పర్యము.

యోజనాయామవిస్తార మేకైకో ధరణీతలమ్. ౧౭
విభిదుః పురుషవ్యాఘ్ర పజస్పర్శసమై న౯ త్తేః

టీక॥ పురుషవ్యాఘ్ర=పురుషశ్రేష్ఠుఁడవైన రాముఁడా! తే(అధ్యా

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౨

స ౩౯

హృతము) = వారు; ఏకైకః=ఒక్కొక్కడును; వజ్రస్పర్శ సమై=వజ్రముయొక్క తాకుడుతో సరియైన తాకుడుగల; నఖైః=గోళ్ల చేత, యోజనాయామ విస్తారం, యోజన=ఒకామడ ప్రమాణము, ఆయా వవిస్తారం=నిడుపును వెడల్పునుగల; ధరణీతలం= భూతలమును; భిదుః=త్రవ్వరి.	పురుష శ్రేష్ఠుడవగు రాముడా! ఆయఱువది వేపురు రాజపుత్రులును, ఒక్కొక్కడు, ఒక యోజనము నిడుపును ఒక యోజనము వెడల్పునుగల భూమి వంతున, వజ్రములుంబో తెగరినంబులగు నఖములచే, భూయంతయుఁ, ద్రవ్వరి. అని, తాత్పర్యము.

శూలై రశనికలై శ్చ హలై శ్చాపి సుదారుణైః. ౧౮
భిద్యమానా వసుమతీ ననాద రఘునందన

టీక॥ రఘునందన = రాముడా! అశనికలై = వజ్రాయుధముతో సమానములైన; శూలై శ్చ = ముమ్మైన వాలుల చేతను; సుదారుణైః = మిక్కిలి భయంకరములైన; హలై శ్చాపి = నాగేళ్ల చేతను; భిద్యమానా = భేదించబడుచున్న; వసు	మతీ=భూమి; ననాద = ధ్వనించినది. రాముడా! వారలు భూమియంతయు వజ్రాయుధముం బోనిశూలముల చేతను, అతిభయంకరంబులగు నాగేళ్ల చేతనుంబగుల్పంగానే, గొప్పధ్వనిగల్గినది. అని, తాత్పర్యము.

నాగానాం మధ్యమానానా మసురాణాంచ రాఘవ. ౧౯
రాక్షసానాం చ దుర్ధవః స్స త్వానాం నినదోభవత్

టీక॥ రాఘవ=రాముడా! మధ్యమానానాం=నలగఁగొట్టబడు	చున్న; నాగానాం= సర్పములయొక్కయు; అసురాణాంచ=అసురు

౬౩౦ ప్రతిపదాండ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స౩౯

లయొక్కయు; రాక్షసానాంబ= రాక్షసుల యొక్కయు; సత్వానాం=ఇతరములైన, జంతువులయొక్కయు; నినదః = ధ్వని; దుఃఖః=పట్టఁగూడనిది, అభవత్=అయినది.

రాముడా! సర్పములుననురులు, రాక్షసులు, మణియు, సితరజంతువులును, వారల చేనలఁగఁగొట్టంబడి, యార్చుచుండఁగా, నాధ్వని, నిననశక్యమైనది. అని, తాత్పర్యము.

యోజనానాం సహస్రాణి షష్టిం తు రఘునందన. ౨౦
బిభిదు ధృరణీం వీరా రసాతల మను త్తమమ్

టీక|| రఘునందన = రాముడా! వీరాః = పరాక్రమశాలులగు నానగరుని కొడుకులు; యోజనానాం=ఆమడలయొక్క; సహస్రాణి=వేలను; షష్టింతు=అఱవదింటిని; ధరణీం=భూమిని; అను త్తమం=తనకన్న శ్రేష్ఠములేనట్టి; రసాతలం

(యథాభవతితథా)=పాతాళమగునట్లుగా; బిభిదుః=త్రవ్వెరి. రాముడా! పరాక్రమశాలులగునానగరునికొడుకుల, అఱవదివేలయోజనములు, భూమిని, బాతాళమగునట్లు, త్రవ్వెరి. అని, తాత్పర్యము.

ఏవం పర్వతసంబాధం జంబూద్వీపం నృపాత్మజాః. ౨౧
ఖనంతో నరశాదుకల సర్వతః పరిచక్రీముః

టీక|| నరశాదుకల=మనుష్య శ్రేష్ఠుడవైన; రాముడా! నృపాత్మజాః = రాజ కొమరులు; ఏవం=ఇట్లు! పర్వతసంబాధం = కొండలచే దట్టమైన; జంబూద్వీ

పం=జంబూద్వీపమును; ఖనంతః=త్రవ్వచు; సర్వతః=అంతటను; పరిచక్రమః=చుట్టిరి. రాముడా! ఆనగరునికొడుకులు, ఇట్లు, పర్వతములచే నిండి

యందుజలబూద్ధిపంబునుద్రవ్యము, నంతటనుందిరిగిరి. అని, తాత్పర్యము.

తతో దేవా స్సగంధర్వా స్సాసురా స్సహపన్నగాః. ౨౨
సంభ్రాంతమనస స్సర్వే పితామహ ముపాగమన్

టీక॥ తతో=అంతట; సగంధ ర్వాః=గంధర్వులతోఁగూడినవారు; సాసురాః=అసురులతోఁగూడి నవారును; సహపన్నగాః=సర్పము లతోఁగూడినవారునగు; దేవాః=దే వతలు; సర్వే=అందఱును; సంభ్రాం తమనసః=కలతఁపడిన మనస్సుగల వారలై; పితామహం=బ్రహ్మదేవు ని; ఉపాగమన్=పొందిరి. అంత, దేవతలునుగంధర్వులు న సురులునుబన్నగంబులు నందఱును, సంభ్రాంతులై, బ్రహ్మదేవుని యొ ద్దకుఁబోయిరి. అని, తాత్పర్యము.

తే ప్రసాద్య మహాత్మానం వివర్ణవదనా స్తదా. ౨౩
ఊచుః పరమసంత్రస్తాః పితామహ మిదం వచః

టీక॥ తే=ఆదేవతలు; మహాత్మా నం=పూజ్యస్వభావముగల; పితా మహం=బ్రహ్మదేవుని; ప్రసాద్య= సంతసింపఁజేసి; తదా=అప్పుడు; వి వర్ణవదనాః=దుఃఖముగల్గినముఖ ముగలవారలై; పరమసంత్రస్తాః= మిక్కిలియుభయముపడినవారలై; ఇదం=ఈ; వచః=మాటను; ఊ చుః=చెప్పిరి. ఆదేవతలు, మహాత్ముండగుబ్ర హ్మదేవుని సంతోషపఱిచి, పరమ దుఃఖితులై, మిక్కిలియు, భయపడి నవారలై, యిట్లనిచెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.

భగవన్ పృథివీ సర్వా ఖన్యతే సగరాత్తజైః. ౨౪
బహువశ్చ మహాత్మానో హన్యంతే తలవాసినః

టీక॥ భగవన్=మాహాత్మ్య జైః=సగరునికొడుకులచే; పృథి ముగలబ్రహ్మదేవుఁడా! సగరాత్త వీ=భూమి; సర్వా=అంతయును;

ఖన్యతే=త్రవ్వఁబడుచున్నది. తలవా భగవంతుఁడవైన బ్రహ్మదేవుఁ
సినః=పాతాళమందున్నట్టి; బహు డా! సగరుని కొడుకులు, భూమి
వః=అనేకులైన; మహాత్మానశ్చ=యంతయుఁ, ద్రవ్యచున్నారు; పా
పూజ్యమైన స్వభావముగలవారలు తాళమందున్న మహాత్ములననేకులం
ను; హన్యంతే, చంపఁబడుచున్నారు. చంపుచున్నారు. అని, తాత్పర్యము.

అయం యజ్ఞహరోస్తాక మనేనా శోషనీయతే. ౨౫

(“యజ్ఞ హరోస్తాకం” అని పాఠాంతరము.)

ఇతి తే సర్వభూతాని నిఘ్నంతి సగ రాత్తజాః

టీక॥ తే=ఆ; సగరాత్తజాః=చెప్పి; సర్వభూతాని=సమస్త పా
సగరునికొడుకులు; “అయం=ఇతఁ ణులను; నిఘ్నంతి=చంపుచున్నారు.
డు; యజ్ఞహరః, యజ్ఞహరః (అని, “ఇతఁడే యాగమును జెలచిన
పాఠాంతరము)=యాగమును జెల పాపాత్ముఁడు; ఇతఁడే మాయాగా
చినవాఁడు. అనేన=వీని చేత; అస్తా శ్వంబున పహరించినవాఁడు;” అని,
కం=మాయొక్క; అశ్వః=గుఱ్ఱ చెప్పచు, సమస్త పా
ము; అపనీయతే=(ధూతార్థమందు పుచున్నారు. అని, దేవతలు బ్రహ్మ
లట్) అపహరింపఁబడినది. ఇతి=దేవునితోఁ జెప్పిరి.
అని; ఉక్త్వా (అధ్యాహృతము)= అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, ఏకోనచత్వారింశ స్సగః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థః చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర

వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండైకోనచత్వారింశ సర్గటీక,

ముగిసినది.

అమై

చత్వారింశసగప్రపారంభః.

దేవతానాం వచ శ్రుత్వా భగవాన్వై పితామహః
ప్రత్యువాచ సుసంత్రస్తాక్ కృతాంతబలమోహితాః. ౧

టీక|| భగవాన్=మాహాత్మ్యముగల; (“వై” అనునది పాదపూరణార్థము); పితామహః=బ్రహ్మదేవుఁడు; దేవతానాం=దేవతలయొక్క; వచః=మాటను; శ్రుత్వా=విని; సుసంత్రస్తాక్=మిక్కిలిభయముపడిన వారును; కృతాంతబలమోహితాః, కృత=చేయఁబడిన; అంత=జననాశముగల సగరపుత్రులయొక్క, బల=బలముచేత, మోహితాః = కలతనొందిన వారునగు (అని, గోవిందరాజాభిప్రాయము.); లేక, కృతాంతబల=

దైవబలముచేత, మోహితాః=కలతనొందినవారునగు (అని, మహేశ్వరతీర్థాభిప్రాయము); తాక్ (అధ్యాహృతము)= ఆదేవతలనుగూర్చి; ప్రత్యువాచ= బదులుచెప్పెను.

భగవంతుడగు బ్రహ్మదేవుఁడు, దేవతలమాటవిని, మిక్కిలి భయముఁజెంది, సగరపుత్రులుసేయుజననాశంబున (దైవబలంబున) మోహితులై యున్న దేవతలంబూచి, యిట్లని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

యస్యేయం వసుధా కృత్సా వాసు దేవస్య ధీమతః
కాపిలం రూప మాస్థాయ ధారయ త్యనిశం ధరామ్. ౨
తస్య కోపాగ్నినా దగ్ధా భవిష్యంతి నృపాత్మజాః

టీక|| ఇయం=ఈ; వసుధా=తః=బుద్ధిమంతుఁడైన; యస్య=ఏ; భూమి; కృత్సా=అంతయు; ధీమ=వాసు దేవస్య=విష్ణుదేవునిదో; యః

(అధ్యాహృతము) = ఎవ్వఁడు; కా పిలం = కపిలసంబంధియగు; రూ పం = ఆకారమును; ఆస్థాయ = పొంది; ధరాం = భూమిని; అనిశం = ఎల్లప్పుడును; ధారయతి = ధరించుచున్నాఁడో; నృపాత్మజాః = రాచకొమరులు; తస్య = ఆకపిలరూపుఁడైన విష్ణుదేవునియొక్క; కోపాగ్నినా = కోపమనెడునిప్పుచేత; దగ్ధాః = ద

హింపఁబడినవారలు; భవిష్యంతి = కాఁగలరు.
 ఈభూమియంతయు నే విష్ణుదేవునిదో, వీదేవుఁడుకపిలరూపముధరించి యీభూమి నెల్లప్పుడుభరించుచున్నాఁడో; అట్టికపిలరూపధారియగువిష్ణుదేవునికోపంబున, సగరపుత్రులందఱు, దహింపఁ బడఁగలరు. అని, తాత్పర్యము.

పృథివ్యా శ్చాపి నిర్భేదో దృష్ట ఏవ సనాతనః. ౩
 సగరస్య చ పుత్రాణాం వినాశో దీర్ఘజీవినామ్

టీక॥ పృథివ్యాః = భూమియొక్క; నిర్భేదశ్చాపి = త్రవ్వటయును; సగరస్య = సగరునియొక్క; అదీ ఘజీవినాం = దీర్ఘకాలముజీవించనట్టి; పుత్రాణాం = కొడుకులయొక్క; వినాశశ్చ = చావును; సనాతనః = పురాతనముగా, అవశ్యము కాదగినదిగాననుట; దృష్టఏవ = చూడఁబడినదియే, నిశ్చయింపఁబడినదే, యనుట.
 భూమింద్రవ్వటయు, అల్పాయుషులైన సగరపుత్రులచావును, ఇవి, యవశ్యముకాదగినవని, నిశ్చయింపఁబడియేయున్నవి. అని, బ్రహ్మదేవుఁడుదేవతలకుఁజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

పితామహ వచ శ్శుత్వా త్రయస్త్రింశ దరిందమ. ౪
 దేవాః పరమసంహృష్టాః పున ర్జన్తు ర్యధాగతమ్

టీక॥ అరిందమ = శత్రువులనడంగఁద్రొక్కునట్టి రాముఁడా! పితామ

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౩౫

స ౪౦

హవచః=బ్రహ్మ దేవునిమాటను; శ్రు	పునః=మఱల; యథాగతం=వచ్చి
త్వా=విని; త్రయస్త్రింశత్ = ము	నట్టుగా; జగ్ముః=వెల్లిరి.
ప్పదిముగ్గురైన (ఎనిమిదిమందివసువు	శత్రువులనడంగఁ ద్రొక్కఁజూ
లునుపడు నొకండుమందిరుద్రులును	లినరాముఁడా! అష్టవసువులునేకా
పండ్రెండు గురాదిత్యులును ఇద్దఱు	దశరుద్రులు ద్వాదశాదిత్యులునశ్వ
శ్వినులునుండేరి, ముప్పదిముగ్గురు. ఇ	నులిద్దఱు, వీరుమొదలగు దేవతలంద
దియితరులకు నుపలక్షణము); దే	ఱు, బ్రహ్మ దేవునిమాటవిని, మిక్కిలి
వాః = దేవతలు; పరమసంహృ	సంతసించి, మఱలవచ్చినట్టుగావెల్లి
ష్టాః=మిక్కిలిసంతసించినవారలై;	రి. అని, తాత్పర్యము.

సగరస్య చ పుత్రాణాం ప్రాదురాసీ న్మహాత్మనామ్. ౫
 పృథివ్యాం భిద్యమానాయాం నిఘాతసమనిస్వనః

టీక మహాత్మనాం=పూజ్య	నశ్చ = ధన్వియును; ప్రాదురా
స్వభావముగల; సగరస్య=సగరుని	సీత్=పుట్టెను.
యొక్క; పుత్రాణాం=(తృతీయా	మహాత్ములైనసగర పుత్రులు,
ధామందుషష్ఠి)కొడుకులచేత; పృ	థూమింద్రవృక్షుండఁగా, వారిచే
థివ్యాం = భూమి; భిద్యమానా	టుసూచింపుచు, బిడుగుఁబోనియొ
యాం= పగులఁగొట్టుబడుచుండఁ	కశబ్దంబు, పుట్టినది.
గా; నిఘాతసమనిస్వనశ్చ, నిఘా	అని, తాత్పర్యము.
తసమ=పిడుగుతోసరియైన, నిస్వ	

తతో భిత్వా మహీం సర్వే కృత్వాచాభి ప్రదక్షిణమ్. ౬
 సహితా స్సగరా స్సర్వే పితరం వాక్య మబ్రువత్

టీక || తతః=అంతట; సగరాః=సగరునికొడుకులు; సర్వే=అందఱు

౬౩౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము. సరం

ను; మహీం=భూమిని; భిత్వా=త్ర
వ్యి; అభిప్రదక్షిణంచ=చుట్టుప్రదక్షి
ణమును; కృత్వా=చేసి; సర్వే=అం
దలును; సహితాః= కూడినవార
లై; పితరం=తండ్రిని; గూర్చి; వా
క్యం=మాటను; అబ్రవత్=చెప్పిరి.

అంత, నా సగరపుత్రులు, భూ
మింద్రవ్యి, చుట్టుందిరిగి, గుఱ్ఱముగా
నక, యందఱుం గూడికొని, తండ్రి
యొద్దకుఁబోయి, యిట్లని, చెప్పి
రి. అని, తాత్పర్యము.

పరిక్రాంతా మహీ సర్వా సత్వవంతశ్చ సూదితాః. ౭
దేవదానవరత్నాంసి పిశాచో రగకిన్నరాః
నచపశ్యామహేశ్వం త మశ్వహతాః ౮
కింకరిష్యామ భద్రం తే బుద్ధి రత్ర విచార్యతామ్

టీక॥ అస్మాభిః (అధ్యాహృత
ము)=మాచేతః; మహీ=భూమి; స
ర్వా=అంతయు; పరిక్రాంతా=చు
ట్టుబడినది. సత్వవంతః= బలముగ
ల్గిన; దేవదానవరత్నాంసి=దేవతలు
ను దానవులును రాక్షసులును; పిశా
చో రగకిన్నరాశ్చ=పిశాచములును
సర్పములును గిన్నరులును; సూది
తాః=చంపఁబడిరి. వయం(అధ్యా
హృతము)=మేము; తం=ఆ; అశ్వం
చ=గుఱ్ఱమును; అశ్వహతాః=మే
వచ=గుఱ్ఱమును పహరించినవానిని;
నచపశ్యామహే=చూడలేదు. కిం=

చేసిని; కరిష్యామ(కరిష్యామః);
యగలము? అత్ర=ఈవిషయమం
దు; బుద్ధిః=ఉపాయము; విచార్య
తాం=ఆలోచింపఁబడుఁగాక.
మేము భూమియంతయుఁజూట్టితి
మి; బలశాలులగు దేవతలదానవుల
రాక్షసులచిశాచంబులసర్పంబుల
గిన్నరులఁ బెక్కండంజంపితిమి; ఆ
గుఱ్ఱముగానియాగుఱ్ఱపు దొంగకా
ని మాకగపడలేదు; ఏమిసేయుదు
ము? ఈవిషయమం దుపాయమా
లోచింపుము. అని, తాత్పర్యము.

తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా పుత్రాణాం రాజసత్తమః. ౯

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౩౭

స ౪౦

సమస్య రబ్రవీ ద్వాక్యం సగరో రఘునందన

టీక॥ రఘునందన = రాముఁ గలవాఁడై; వాక్యం=మాటను; అ
డా! రాజసత్తమః=రాజశ్రేష్ఠుఁడ బ్రవీత్=చెప్పెను.
గు; సగరః=సగరుఁడు; తేషాం= రాముఁడా! కొడుకులుచెప్పిన
ఆపుత్రాణాం = కొడుకులయొ మాటనిని, రాజశ్రేష్ఠుఁడగు సగరుఁ
క్క; తత్=ఆ; వచనం=మాటను; డుకోపించి, కొడుకులంజూచి, యిట్లు
శ్రుత్వా=విని; సమస్యః=కోపము ని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

భూయః ఖనత భద్రం నో నిర్భిద్య వసుధాతలమ్. ౧౦
అశ్వహతాః సాద్య కృతాధాశ్చ నివతః ౪

టీక॥ వః=మీకు; భద్రం=మం లునై; నివతః ౪(నివతః ధ్వం)=మ
గళము; అస్తు(అధ్యాహృతము)=అ టలుఁడు.
గుఁగాక; భూయః = మఱల; వసు మీకుమంగళమగుఁగాక; మీరలు
ధాతలం=భూతలమును; నిర్భిద్య= మఱల భూతలముభేదించి తృప్తు
భేదించి; ఖనత=త్రవ్వఁడు. యూ డు; గుఱుమునుగుఱుమునపహరించిన
యం(అధ్యాహృతము)=మీరు; అ వానినింబట్టికొనికృతార్థులరై మఱ
శ్వహతాః=గుఱుమునపహరిం లరండు. అని, సగరుఁడుకొడుకుల
చినవాని; ఆసాద్య=పొంది; కృతా కుఁ జెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.
ధాశ్చ= నెఱవేఱినపనిగలవార

పితు ర్వచన మాసాద్య సగరస్య మహాత్మనః. ౧౧
షష్ఠిః పుత్రసహస్రాణి రసాతల మభిద్రవత్

టీక॥ పితుః=తండ్రియైన; మ సగరస్య= సగరునియొక్క; వచ
హాత్మనః= సూర్యస్వభావముగల; నం=మాటను; ఆసాద్య=పొంది; పు

త్రసహస్రాణి = కొడుకులయొక్క
వేలు; వష్టి = అటువదియును; రసా
తలం = భూతలమును గూర్చి; అభిద్ర
వక్ (అభ్యద్రవక్) = పరుగెత్తిపో
యిరి.

తండ్రియైన మహాత్ముండగు సగ
రుని యాజ్ఞను విని, అటువది వేవురు
కొడుకులును, భూమితలమును గూ
ర్చి పరులిడిరి.

అని, తాత్పర్యము.

ఖస్యమానే తతస్తస్త్రిక్ దద్యశుః పర్వతోపమమ్. ౧౨
దిశాగజం విరూపాక్షం ధారయంతం మహీతలమ్

టీక॥ తతః = అంతట; తే (అ
ధ్యాహృతము) = ఆ సగరపుత్రులు;
తస్త్రిక్ = ఆ భూమి; ఖస్యమానే =
త్రవ్వఁ బడుచుండఁగా; పర్వతోప
మం = కొండతోఁబోలికగలదియు
ను; మహీతలం = భూతలమును; ధా
రయంతం = ధరింపుచున్నదియున
గు; విరూపాక్షం = విరూపాక్షునె

డు; దిశాగజం = దిగ్గజమును; దద్య
శుః = చూచిరి.

అంత, నా సగరపుత్రులు, నా
భూమింద్రవ్వఁచు, బర్వతంబునకు
సాటియై భూమండలమును మోయు
చున్న విరూపాక్షుంబను దిగ్గజముం
జూచిరి. అని, తాత్పర్యము.

సపర్వతవనాం కృత్స్నం పృథివీం రఘునందన. ౧౩
శిరసా ధారయా మాస విరూపాక్షో మహాగజః

టీక॥ రఘునందన = రాముఁ
డా! విరూపాక్షః = విరూపాక్షు
నెడు; మహాగజః = గొప్పగజము;
సపర్వతవనాం = కొండలతోను అడ
వులతోనుం గూడిన; పృథివీం = భూ

మిని; కృత్స్నం = అంతను; శిర
సా = తలచేత; ధారయా మాస = వ
హించెను; వహించుచున్నదనుట.
రాముడా! విరూపాక్షుంబను
మహాగజము, పర్వతములువనము

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౩౯

స ౪౦

లునుంగూడియున్న భూమినంతను | న్నది. అని, తాత్పర్యము.
శిరంబునం చెట్టికొని, మోయుచు

యదా పర్వణి కాకత్థన్ విశ్రమాధః మహాగజః. ౧౮
భేదా చ్ఛలయతే శీషః భూమికంప స్తదా భవేత్

టీక|| కాకత్థన్ = రాముడా! మికంపః = భూకింపము; భవేత్ = క
యదా = ఏ; పర్వణి = కాలమందు; లుగును.
మహాగజః = గొప్పగజమగువిరూ రాముడా! విరూపాక్ష, మెప్పు
పాక్షము; భేదాత్ = శ్రమమువల దు, శ్రమచేత, నలసటదీర్చుకొనుట
న; విశ్రమాధః = అలపుదీర్చుటకొ కై, తలకడలించునో, అప్పుడుభూ
ఱకు; శీషః = తలను; చాలయతే = కంపముకలుగును.
కడలించునో; తదా = అప్పుడు; భూ అని, తాత్పర్యము.

తం తే ప్రదక్షిణం కృత్వా దిశాపాలం మహాగజమ్. ౧౯
మానయంతో హి తే రామ జగ్ముభిత్వా రసాతలమ్

టీక|| రామ = రాముడా! తే = నరుక్తి దోషంబులేదు.) ; రసాత
ఆసగరుని కొడుకులు ; దిశాపా లం = భూతలమును; భిత్వా = భేదిం
లం = దిక్కునుబాలించునట్టి; తం = చి; జగ్ముహిత్ = పోయిరిగాదా!
ఆ; మహాగజం = విరూపాక్షుంబను రాముడా! ఆసగరునికొడుకు
గొప్పగజమునుగూర్చి; ప్రదక్షిణం = లు, దిక్పాలకంబైన యావిరూపా
ప్రదక్షిణమును; కృత్వా = చేసి; మా త్తంబునుబ్రదక్షిణపూర్వకంబుగా
నయంతః = పూజింపుచు; తే = ఆస బూజించుచు, భూమిభేదించికొని
గరపుత్రులు (క్రియాభేదంబునఁబు పోయిరి. అని, తాత్పర్యము.

తతః పూర్వాం దిశం భిత్వా దక్షిణాం విభిదుః పునః. ౧౬

౬౪౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.
స ౪౦

టీక॥ తే (అధ్యాహృతము) = దించిరి.
ఆసగరపుత్రులు; పూర్వాం = తూ ఆసగరునికొడుకులు తూర్పుది
ర్పుదిశం = దిక్కును; భిత్వా = భేదిం క్కునందలిఘామిని భేదించి, యం
చి; పునః = మఱి; దక్షిణం = ద త, దక్షిణపుదిక్కునందలిఘామిం
క్షిణపుదిక్కును; విభిదుః = భే ద్రవ్వించిరి. అని, తాత్పర్యము.

దక్షిణస్యా మపి దిశి దద్యతే మహాగజమ్
మహాపద్మం మహాత్మానం సుమహా త్వర్వతోపమమ్. ౧౭
శిరసా ధారయంతం తే విస్తయం జగ్గు రుత్తమమ్

టీక॥ తే = ఆసగరునికొడుకు శంః = చూచిరి. తే = ఆసగరునికొడు
లు; దక్షిణస్యాం = దక్షిణపు; దిశ్యసి; కులు; ఉత్తమం = అధికమైన; విస్త
దిక్కునందును; మహాత్మానం = పూ యం = అశ్వర్యమును; జగ్గుః = పొం
జ్యమైనస్వభావముగలదియును; సు దిరి.
మహాత్ (సుమహాంతం) = మిక్కిలి ఆసగర పుత్రులు, దక్షిణపుది
పూజ్యమైనదియు; పర్వతోపమం = క్కునందును, పూజ్యంబగుస్వభావ
కొండతోఁబోలికగలదియును; శిర ముగల్గి, పర్వతంబునకుసాటిసేయం
సా = తలచేత; ఘామిం (అధ్యా దగి, శిరంబునఘామిని మోయుచు
హృతము) = ఘామిని; ధారయం న్న, మహాపద్మంబునదిగ్గజముం బూ
తం = వహించుచున్నదియునగు; మ చి, మిక్కిలియునాశ్చర్యంబునొం
హాపద్మం = మహాపద్మమనెడు; మ దిరి. అని, తాత్పర్యము.
హాగజం = గొప్పగజమును; దద్య

తతః ప్రదక్షిణం కృత్వా సగరస్య మహాత్మనః. ౧౮
వష్టిఃపుత్రీ సహస్రాణి పశ్చిమాం విభిదు దిశమ్

టీక॥ తతః = అంతట; మహాత్మనః = పూజ్యమైనస్వభావముగల;

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౪౧

స ౪౦

సగరస్య=సగరునియొక్క; పుత్రస
హస్రాణి=కొడుకులయొక్క వేలు;
షష్ఠి=అటువది; ప్రదక్షిణం=ప్రద
క్షిణమును; కృత్వా= చేసి; పశ్చి
మాం=పడమటి; దిశం=దిక్కును;
విభిదుః=త్రవ్విరి.

అంత, మహాత్ముండగుసగరుని
కొడుకులటువది వేవురు నామహాప
ద్మంబునకుఁబ్రదక్షిణంబుచేసి, పడ
పటిదిక్కునందలిభూమింద్రవ్వినవి.
అని, తాత్పర్యము.

పశ్చిమాయా మపి దిశి మహాంత మచలోపమమ్. ౧౯
దిశాగజం సౌమనసం దదృశు స్తే మహాబలాః

టీక॥ మహాబలాః= అధికమైన
బలముగల; తే=ఆ; సగరునికొడు
కులు; పశ్చిమాయాం=పడమటి; ది
శ్యపి=దిక్కునందును; మహాంతం=
సూర్యమైనదియును ; అచలోప
మం=కొండతోఁ బోలికగలదియు
నగు; సౌమనసం=సౌమనసంబను;

దిశాగజం=దిగ్గజమును; దదృశుః=
చూచిరి.

మహాబలులగు నాసగరపుత్రు
లు, పడమటిదిక్కునందును, సూర్య
మై కొండంతటి యాకారము గల్గి
యుండు, సౌమనసంబను దిగ్గజము
ను, చూచిరి. అని, తాత్పర్యము.

తం తే ప్రదక్షిణం కృత్వా పృష్ఠ్వా చాపి నిరామయమ్. ౨౦
ఖనంత స్సముపక్రాంతా దిశం హైమవతీం తతః

టీక॥ తే=ఆసగరుని కొడుకు
లు; తం=ఆసౌమనసమునుగూర్చి;
ప్రదక్షిణం= ప్రదక్షిణమును; కృ
త్వా=చేసి; నిరామయంచాపి= ఆ
రోగ్యమును; పృష్ఠ్వా=అడిగి; త

తః=అంతట; ఖనంతః=త్రవ్వచు;
హైమవతీం = హిమవత్పర్వతసం
బంధినియగు; దిశం = ఉత్తరపుది
క్కును; సముపక్రాంతాః=(త్రవ్వ
టకు)ఆరంభించిరి.

౬౪౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౪౦

ఆసగర పుత్రులు, ఆసామనం ర్వతంబున్న, యు త్తరపు దిక్కును; బనుదిగ్గజంబునకుఁ బ్రదక్షిణంబు చే ద్రవ్వనారంభించిరి. సి, యారోగ్యంబడిగి, యాపిమ్మ అని, తాత్పర్యము. టఁ, ద్రవ్యఘటనోయి, హీమవత్స

ఉ త్తరస్యాం రఘుశ్రేష్ఠ దదృశు హీమపాండరమ్. ౨౦
భద్రం భద్రేణ వపుషా ధారయంతం మహీ మిమామ్

టీక॥ రఘుశ్రేష్ఠ=రఘువంశము ల్లనిదియునగు; భద్రం=భద్రమను నఁబుట్టినవారిలో మేటివైన రాముఁ దిగ్గజమును; దదృశుః=చూచిరి. డా! తే(అధ్యాహృతము)=ఆసగర రాముడా! ఆసగరపుత్రులు, ఉ త్తరపుదిక్కునందును, మంగళకరం బగు దేహంబునఘామిని వహించు గు; వపుషా = దేహము చేత; ఇ చు, మంచువలెఁ దెల్ల గానుండు, భ మాం=ఈ; మహీం=ఘామిని; ధా ద్రంబునుదిగ్గజంబునుబాచిరి. రయంతం=ధరించుచున్నదియును; అని, తాత్పర్యము. హీమపాండరం = మంచువలెఁ దె

సమాలభ్య తత స్సర్వే కృత్వా చైనం పదక్షిణమ్. ౨౧
షష్ఠిః పుత్రసహస్రాణి బిభిదు వసుధాతలమ్

టీక॥ పుత్రసహస్రాణి=కొడు దుః=త్రవ్వెరి. కులయొక్క వేలు; షష్ఠిః=అఱువది; ఆసగరుని కొడుకులఱువదివేపు సర్వే=అందఱును; ఏనం=ఈభద్ర రందఱును, భద్రంబను దిగ్గజమును, మను దిగ్గజమును; సమాలభ్య = గౌరవార్థము, దాఁకి, ప్రదక్షిణించి, తాఁకి; ప్రదక్షిణంచ=ప్రదక్షిణము యటుపెమ్మట, మఱల, ఘామినిద్రవ్వ ను, కృత్వా=చేసి; తతః=అంతట; రి. అని, తాత్పర్యము. వసుధాతలం=ఘాతలమును; బిభి

తతః పాగ్రాగ్రత్రరాం గత్వా సాగరాః ప్రధితాం దిశమ్. ౨౩
రోషా దభ్యుఖనన్ సర్వే పృథివీం సగరాత్తజాః

టీక॥ తతః=అటుపిమ్మట; సా దటును; రోషాత్=కోపమువలన;
గరాః = సగరునికొడుకులు; ప్రధి పృథివీం=భూమిని; అభ్యుఖనన్ =
తాం = ప్రసిద్ధమైన; ప్రాగ్రాగ్ర త్రాత్రివిరి.
రాం=తూర్పునుత్తరపు; దిశం=ది అంత, సగరపుత్రులు, ప్రసిద్ధమై
కుసు(ఈశానదిశను); గత్వా= నయాశానదిశకుఁబోయి, కోపము
పొంది; సగరాత్తజాః=సగరునికొ న, భూమియంతయుఁద్రవ్విరి.
డుకులు (క్రియాభేదంబునంజేసివున అని, తాత్పర్యము.
రుత్తిదోషంబులేదు.); సర్వే=అం

తే తు సర్వే మహాత్మానో భీమవేగా మహాబలాః. ౨౪
దద్య శుః కష్టిలం తత్ర వాసుదేవం సనాతనమ్
హయంచ తస్య దేవస్య చరంత మవిదూరతః. ౨౫
ప్రహృష్ట మతులం ప్రాప్తా స్సర్వే తే రఘునందన

టీక॥ సహాత్మానః= గొప్పదే స్వ=కపిలమహర్షికి; అవిదూరతః=
హముగలవారును; భీమవేగాః= భ సమీపమునందు; చరంతం= తిరుగు
యంకరమైన వేగముగలవారును; మ చున్న; హయంచ=గుఱ్ఱమును; దద్య
హాబలాః=అధికమైనబలముగలవా శుః=చూచిరి. రఘునందన= రా
రునగు; తే=ఆసగరపుత్రులు; సర్వే ముఁడా! తే=ఆసగరునికొడుకులు;
తు=అందఱును; తత్ర=అచ్చట; కపి సర్వే=అందఱును; అతులం= సరి
లం=కపిలావ తారరూపుఁడగు; స లేః; ప్రహృష్టం=సంతోషమును,
నాతనం=పురాతనుఁడైన; వాసుదే ప్రాప్తాః=పొందిరి.
వం=విష్ణుదేవుని; తస్య=ఆ; దేవ రాముఁడా! గొప్పశరీరంబులు

౬౪౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.
 స ౪౦

నుభయంకరంబగు వేగంబునుంగల్గి, నాతనుండగువిష్టు దేవుని, నతనిసమీ
మహా బలులైయుండు నానగరపు పంబునందిరుగుచున్న గుఱ్ఱంబునుం,
త్రులందఱును, ఈశానదిశయందు, జూచి, సరిలేని సంతోషంబునొంది
కపిల రూపమువహించి యున్నన రి. అని, తాత్పర్యము.

తే తం హయహారం జ్ఞాత్వా క్రోధపర్యాకులేక్షణాః. ౨౬
ఖనిత్రలాంగల ధరా నానావృక్షశిలాధరాః
అభ్యధావంత సంక్రద్ధా స్తి ప్త తిష్ఠేతి చాబ్రువత్. ౨౭

టీక॥ తే = ఆనగరపుత్రులు; త=ఎదుర్కొనిపరుగై త్తిరి. తిష్ఠ, తి
తం=ఆకపిలుని; హయహారం=గుఱ్ఱ ప్త=నిలు, నిలు; ఇతిచ=అనియును;
ము నపహరించిన వానిఁగా; జ్ఞా అబ్రువత్=పత్కిరి.
త్వా=ఎఱింగి; సంక్రద్ధాః=కోప ఆనగరపుత్రులు, ఆకపిలునిగుఱ్ఱ
మునొందినవారలై; క్రోధపర్యాకు లేవుదొంగగాఢులంచి, మిక్కిలియుం
లేక్షణాః, క్రోధపర్యాకుల, కోపము గుపితులై, కోపంబునంగలతపడిన
చేకలతపడిన, ఈక్షణాః=కండ్లుగ కండ్లుగల్గి, గడ్డ పాఱలను నాఁ
లవారలై; ఖనిత్రలాంగలధరాః=గ గలులనునానావిధంబులగు వృక్షం
డ్డ పాఱలునునాఁగలులునుధరించిన బులను తాళ్లనుం జేకొనినిలు ని
వారలై; నానావిధశిలాధరాః=స లు, అని యదల్చుచు, నాకపిలుని
లుదెఱంగులైన వృక్షములనుతాళ్ల పైకిఁ బరుగై త్తిపోయిరి.
ను ధరించినవారలై; అభ్యధావం అని, తాత్పర్యము.

అస్మాకం త్వం హి తురగం యజ్ఞేయం హృతవా నసి
దుర్వేధ స్త్వం హి సంప్రాప్తా విద్ధి న స్సగరాత్పజాన్. ౨౮

టీక॥ త్వం=నీవు; అస్మాకం= గాహ=మైన; తురగం= గుఱ్ఱము
మామొక్క=యజ్ఞేయం = యా ను; హృతవాన్= అపహరించిన

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౪౫

స ౪౦

వాడవు; అసిహి=అగుచున్నావుగ	విధి=ఎఱుంగుము.
దా!దుశేధః=దుర్బుధ్ధీ!త్వం=	నీవు, మాయాగీయమగు గుఱ్ఱ
నీవు("హి" అనునదిపాదపూరణా	మునపహరించితివి; దుర్బుధ్ధీ! మేము
ధఃము.); సగరాత్మజాన్=సగరు	సగరపుత్రులము వచ్చియున్నామ
నికొడుకులమైన; నః=మమ్ములను;	నియెఱుంగుము. అని, కపిలునింజూచి
సంప్రాప్తాన్=వచ్చినవారినిగా;	చెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.

శ్రుత్వా తు వచనం తేషాం కపిలో రఘునందన
రోషేణ మహతావిప్లవో హుంకార మకరోత్తదా. ౨౯

టీక రఘునందన=రాముడా!	కారం="హుం" అనుటను; అకరో
కపిలః=కపిలుడడు; తేషాం=ఆసగ	త్=చేసెను.
రపుత్రులయొక్క; వచనం=మాట	రాముడా! ఆసగరపుత్రులమా
ను; శ్రుత్వా తు = వినినంతనె; త	టనువినినంతనె, కపిలుడుమిక్కిలి
దా=అప్పుడు; మహతా=అధికమై	యొంగోపయొంగొంది, హుంకారము
న; రోషేణ=కోపముచేత; ఆవి	చేసెను. అని, తాత్పర్యము.
ప్లవః=ఆవేశింపఁబడినవాడై; హుం	

తత స్తేనా ప్రమేయేన కపిలేన మహాత్మనా
భన్తరాశీ కృతా స్సర్వే కాకుత్స్థ సగరాత్మజాః. ౩౦

టీక కాకుత్స్థ=రాముడా!	ర్వే = అందఱును; భన్తరాశీకృ
తతః=అటుపిమ్మట; అప్రమేయే	తాః=బూడిదరాసులుగాఁ జేయఁ
న = కొలత పెట్టరాని; మహాత్మ	బడిరి.
నా= పూజ్యమైనస్వభావముగల;	రాముడా! అంతఁ, గొలతలేని
తేన=ఆ; కపిలేన=కపిలునిచేత; సగ	ప్రభావముగలమహాత్ముండగునాక
రాత్మజాః=సగరునికొడుకులు; స	పిలునిచే, సగరుని కొడుకులందఱు,

బూడిదరాసులుగాఁ జేయఁబడిరి. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, చత్వారింశ స్సగః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థఁ చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ చత్వారింశసర్గటీక,
ముగిసినది.

॥

ఏకచత్వారింశసగఃప్రారంభః.

పుత్రాం శ్చిరగతాన్ జ్ఞాత్వా సగరో రఘునందన
నప్తార మబ్రవీ ద్రాజా దీప్యమానం స్వతేజసా. ౧

టీక॥ రఘునందన = రాముఁ అబ్రవీత్ = పలికెను.

డా! రాజా = రాజైన;	సగరః = స	రాముఁడా! సగరచక్రవర్తిఁ, తే
గరచక్రవర్తిఁ; చిరగతాన్ = బహు	నకొడుకులు	బహు కాలమువఱకు
కాలమునుండిపోయిన;	పుత్రాన్ =	రాక పోవుటంబూచి, నిజతేజంబు
కొడుకులను; జ్ఞాత్వా = ఎఱింగి; స్వ	నఁ బ్రకాశించుచున్నతనముమందై	
తేజసా = తనకాంతిచేత; దీప్యమా	నయంశుమంతునితో, నిట్లని, చెప్పె	
నం = ప్రకాశించుచున్న; నప్తారం =	ను. అని, తాత్పర్యము.	
మనుమడైనయంశుమంతునిగూర్చి;		

శూరశ్చ కృతవిద్యశ్చ పూర్వై స్తుభ్యో సి తేజసా

పితౄణాం గతి మన్విచ్ఛ యేనచా శ్లోఽపహరితః. ౨

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౪౭

స ౪౧

టీక॥ త్వం (అధ్యాహృతము) =
నీవు; శూరశ్చ = యుద్ధమునందుభ
యపడనివాడవును; కృతవిద్యశ్చ =
తెలిసికొనఁబడిన యస్త్రవిద్యలుగ
లవాడవును; తేజసా = పరాక్రమ
ముచేత; పూర్వైర్వి = మునుపటివారి
తో; తుల్యః = సమానుడవును; ఆ
సి = అగుచున్నావు; పితౄణాం, తం
ద్రులయొక్కయు; యేన = ఎవనిచే
త; అశ్వః = గుఱ్ఱము; అపహరితః =

అపహరింపఁబడినదో; తస్య (అ
ధ్యాహృతము) చ = అతఁడొక్క
యు; గతిం = మార్గమును; అన్వి
చ్ఛ = వెదకుము.
నీవు, శూరుడవు, అస్త్రవిద్య
లం డెసినవాడవు, పరాక్రమంబు
నఁబూర్వరాజులకు సరివచ్చువాడ
వు; నీవుపోయి, నీమంతులను గుఱ్ఱము
నపహరించినవానిని, వెదకుము.
అని, తాత్పర్యము.

అంతభౌమాని సత్వానీ వీర్యవంతి మహాంతిచ
తేషాం త్వం ప్రతిఘాతార్థం సాస్త్రం గృహ్ణీష్వ కార్తుకమ్. ౩

టీక॥ అంతభౌమాని = భూ
మికిలోపలఁబుట్టినట్టి; సత్వాని = జం
తువులు; వీర్యవంతి = పరాక్రమముగ
లవియు; మహాంతిచ = గొప్పవియు
నుగా; సంతి (అధ్యాహృతము) =
ఉన్నవి. త్వం = నీవు; తేషాం = ఆజం
తువులయొక్క; ప్రతిఘాతార్థం =
చంపుటకొఱకు; సాస్త్రం = ఖడ్గము

తోఁగూడిన; కాముకం = ధనుస్సు
ను; గృహ్ణీష్వ = గ్రహించుము.
భూమికిలోపలనుండు జంతువు
లుచాలఁబరాక్రమముగలవి, గొప్ప
వి; నీవువానింజంపుటకు, ఖడ్గమును
ధనుస్సును దీసికొనుము.
అని, తాత్పర్యము.

అభివాద్యాభి వాద్యాం స్త్వం హత్వా విఘ్నకరానపి
సిద్ధార్థ స్సన్నివర్తస్వ మమ యజ్ఞస్య పారగాః. ౪

టీక॥ త్వం = నీవు; అభివాద్యాం = నమస్కరింపఁదగినవారలను; అభి

౬౪౫ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.
సరగ

వాద్య=నమస్కరించి; విఘ్నకర్తా	జలుము.
నపి=విఘ్నము సేయువారలను (అపి	నీవు, నమస్కరింపఁదగినవారిని
శబ్దముచేత) గుఱ్ఱమునపహరించిన	మస్కరింపుచు, విఘ్నము సేయువా
వానిని; హత్వా= చంపి; సిద్ధార్థః=	రలనుగుఱ్ఱమునపహరించినవానిం
నెఱవేఱినపనిగలవాఁడవై; మమ=	జంపి, కృతార్థుఁడవై, నాయాగ
నాయొక్క; యజ్ఞస్య= యాగము	మునుసమాప్తినొందించువాఁడవై,
యొక్క; పారగః = సమాప్తిసే	మఱిరమ్ము. అనిసగరుండంశుమం
యువాఁడవై; సన్నివర్తస్య= మ	తునకుఁజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్తోం శుమాన్ సమ్యక్ సగరేణ మహాత్మనా
ధను రాదాయ ఖడ్గంచ జగామ లఘువిక్రమః. ౫

టీక అంశుమాన్ = అంశు	ఘువిక్రమః = చులుకనైనకాలి
మంతుఁడు; మహాత్మనా= పూజ్య	కగలవాఁడై; జగామ=పోయెను.
మైనస్వభావముగల; సగరేణ=సగ	ఈప్రకారముమహాత్ముండగుస
రచక్రవర్తిచేత; సమ్యక్= లెస్స	గరచక్రవర్తిలెస్సగా నాజ్ఞాపించి
గా; ఏవం=ఇట్లు; ఉక్తః= చెప్పఁబ	న, నంశుమంతుండు, ధనువునుఖడ్గం
డినవాఁడై; ధనుః= వింటిని; ఖడ్గం	బునుధరించి, చులుకనగా నడుచు
చ=కత్తిని; రాదాయ= తీసికొని; ల	చుఁ, బోయెను. అని, తాత్పర్యము.

స ఖాతం పితృభి మాన్త్ర మంతర్హృమం మహాత్మభిః
ప్రాపద్యత సరశ్శేష్ తేన రాజ్ఞా భిచోదితః. ౬

టీక సరశ్శేష్=పురుషశ్శేష్ఠఁ	రచక్రవర్తిచేత; అభిచోదితః =
డవగురాముఁడా! సః=అయంశు	ప్రేరేపింపఁ బడినవాఁడై; మహాత్మ
మంతుండు; తేన=ఆ; రాజ్ఞా=సగ	భిః= పూజ్యమైన స్వభావముగల;

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౪

స ౪౧

పితృభిః=తండ్రులచేత; ఖాతం=త్రడా! ఆయంశుమంతుండు, ఇట్లు, సగవ్వంబడినదియు; అంతర్స్థమం = రునిచేద్రేకేపింపబడి, మహాత్ములభూమికిలోపలఁ బుట్టినదియునగు; గుతనతండ్రులు, భూమికిలోపలఁ మార్గం=దారిని; ప్రాపద్యత=పొంద్రవ్వినమార్గమునుబట్టిపోయెను.దెను. అని, తాత్పర్యము.

పురుష శ్రేష్ఠుడవైన రాముఁ

దైత్యదానవరక్షోభిః పిశాచపతగోరగైః

పూజ్యమానం మహాతేజా దిశాగజ మపశ్యత. ౭

. టీక॥ మహాతేజాః=అధికమైనను; అపశ్యత(అపశ్యత్)=చూపరాక్రమముగల, యంశుమంతుఁచెను. డు; దైత్యదానవరక్షోభిః=దైత్యులచేతనుదానవులచేతను రాక్షసులచేతను; పిశాచపతగోరగైః=పిశాచములచేతనుబతులచేతనుసర్పములచేతను; పూజ్యమానం=పూజించేతనుంబూజింపబడుచున్న, దిగ్గపంబడుచున్న; దిశాగజం=దిగ్గజముజముం, బూచెను. అని, తాత్పర్యము.

స తం ప్రదక్షిణం కృత్వా పృష్ట్యాచాపి నిరామయమ్

పితౄణాం పరిపప్రచ్ఛ వాజిహర్తార మేవచ. ౮

. టీక॥ సః = ఆయంశుమంతుఁమును; పృష్ట్యా=అడిగి; సః=ఆయండు; తం=ఆదిగ్గజమునుగూర్చి; ప్రదశుమంతుండు (క్రియాభేదంబునఁబ్రదక్షిణం=ప్రదక్షిణమును; కృత్వా=నరుక్తి దోషంబు లేదు.); పిచేసి; నిరామయంచాపి=ఆరోగ్యత్యూక్=తండ్రులను; వాజిహర్తార

౬౫౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

సకం

మేవచ= గుఱ్ఱమునపహరించినవానిని; పరిపప్రచ్చ=అడిగెను.

ఆయంశు మంతుఁడు, ఆదిగ్గజమునకుఁబ్రదక్షిణముజేసి, “యారో

గృహ?” అనియడిగి, “మాతండుతెచ్చట నున్నారా? గుఱ్ఱపుదొంగయెచ్చటనున్నాఁడు?” అని, యడిగెను. అని, తాత్పర్యము.

దిశాగజ స్తుతఃస్మృత్వా ప్రత్యాహం శుమతో వచః
ఆసమంజ కృతార్థ స్త్వం సహశ్వ శీఘ్ర మేవ్యసి- ౯

టీక॥ దిశాగజస్తు=దిగ్గజమును; తత్=ఆమాటను; శ్రుత్వా=విని; అంశుమతః=అంశుమంతునకు; “ఆసమంజ=అసమంజునిపుత్రుఁడవైనయంశుమంతుఁడా! త్వం=నీవు; కృతార్థః= నెఱవేఱినపనిగలవాఁడవై; సహశ్వః=గుఱ్ఱముతోఁగూడినవాఁడవై; శీఘ్రం=త్వరితముగా; ఏవ్యసి=పోఁగలవు.” ఇతి(అధ్యా

హృతము)=అని; వచః=మాటను; ప్రత్యాహం=బదులుచెప్పెను. దిగ్గజమును, ఆయంశుమంతుఁడుచెప్పినమాటవిని, యంశుమంతునింజూచి, “అంశుమంతుఁడా! నీవు, కృతార్థుఁడవై, గుఱ్ఱముం గూడి, శీఘ్రంబుగాఁబోఁగలవు.” అని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సర్వానేవ దిశాగజాన్
యథాక్రమం యథాన్యాయం పృష్టం సముపచక్ర మే. ౧౦

టీక॥ సః(అధ్యాహృతము)=ఆయంశుమంతుఁడు; తస్య=ఆదిగ్గజముయొక్క; తత్=ఆ; వచనం=మాటను; శ్రుత్వా=విని; దిశాగజాన్=దిగ్గజములను; సర్వానేవ=

అన్నింటినే; యథాక్రమం=వరుసదప్పక; యథాన్యాయం=యథావిధిగా; పృష్టం=అడుగుటకు; సముపచక్రమే=ఆరంభించెను; అడిగెననుట.

శ్రీమ ద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౫౧

స ౪౧

ఆదిగ్గజము చెప్పిన మాటవిని, ధావిధిగఁబూజించి, తనతండ్రుల
యంశమంతుండు, అట్లేదిగ్గజంబు ను గుఱ్ఱపుదొంగనుంగూర్చి, యడి
లనన్నింటిని, వరుసగాఁజూచి, యగను. అని, తాత్పర్యము.

తైశ్చ సర్వై దిశాపాలై వాక్యజ్ఞై వాక్యకోవిదైః

పూజిత స్సహయశ్చైవ గంతాసీ త్యభిచోదితః. ౧౧

టీక॥ సః (అధ్యాహృతము) = క్తా వ (అధ్యాహృతము) = చెప్పి; అ
ఆయంశమంతుండు; వాక్యజ్ఞైః = భిచోదితః = తో)లఁబడినవాఁడు,
ఇతరులు చెప్పిన, మాటల నెఱింగినవి పంపఁబడినవాఁడనుట, ఆసీత్ (అ
యః; వాక్యకోవిదైః = మాటలయం ధ్యాతము) = ఆయెను.
దుస్సహధః ములునగు; తైః = ఆ; స ఇతరులు చెప్పమాటల యభి
రైవైః = సమస్తములైన; దిశాపా ప్రాయమెఱింగియు క్తముగామాట
లైశ్చ = దిక్కులను బాలించెడిదిగ్గజ లాడంజాలిన యాదిగ్గజంబు లన్ని
ములచేతను; పూజితః = పూజింపఁ యు, నంశమంతునింబూజించి, “నీ
బడినవాఁడై; “త్వం (అధ్యాహృత వుగుఱ్ఱముంగూడియేపోఁగలవు” అ
ము) = నీవు; సహయశ్చైవ = గుఱ్ఱ ని, యాశీర్వదించి, వీడ్కొనినవి.
మతోఁ గూడినవాఁడవైయే; గం అని, తాత్పర్యము.
తాసి = పోఁగలవు”; ఇతి = అని; ఉ

తేషాం తద్వచనం శుశ్రావా జగామ లఘువిక్రమః

భస్త్రరాశీకృతా యత్ర పితర స్తస్య సాగరాః. ౧౨

టీక॥ సః (అధ్యాహృతము) = నం = మాటను; శుశ్రావా = విని; లఘు
ఆయంశమంతుండు; తేషాం = ఆ విక్రమః = చులుకనైన కాలినడకల
దిగ్గజములయొక్క; తత్ = ఆ; వచ వాఁడై; తస్య = ఆయంశమంతుని

యొక్క; పితరః = తండ్రులైన; సాగరాః = సగరునికొడుకులు; యత్ర = ఎచ్చట; భస్మరాశీకృతాః = బూడిదరాసులుగాఁ జేయఁబడిరో; తం (అధ్యాత్మతము) = అప్రదేశమును; జగము = పొందెను

అదిగ్గజములుచెప్పినమాటవిని, యంశమంతుఁడు, శీఘ్రముగానడిచి, తనతండ్రులైన సగరపుత్రులు, బూడిదరాసులుగాఁ జేయఁబడిపడియున్నప్రదేశమునకుఁబోయెను. అని, తాత్పర్యము.

స దుఃఖవశ మాపన్న స్త్వసమంజసుత స్తదా

చుక్కోశ పరమార్తస్తు వధా తేషాం సుదుఃఖతః. ౧౩

టీక || దుఃఖవశం = దుఃఖమున కులూఁకువయగుటను; ఆపన్నస్తు = పొందియేయున్నట్టి; సః = ఆ; అసమంజసుతః = అసమంజునికొడుకైనయంశమంతుఁడు; తదా = అప్పుడు; తేషాం = ఆసగరపుత్రులయొక్క; వధాత్ = చావువలన; సుదుఃఖతః = మిక్కిలిదుఃఖమునొందినవాఁడై; పరమార్తస్తు = మిక్కిలిపీడింపఁబడినవాఁడునై; చుక్కోశ =

ఏడ్చెను. తండ్రులైన సగరపుత్రులదివఱ కెంతవెదకినప్పటికి నగడఁగఁడుటచేనింతకుమునుపే యతిదుఃఖమునకులూఁబడియున్న యసమంజపుత్రుండగునంశమంతుఁడు, తనతండ్రులైన సగరపుత్రులుచచ్చి పడియుండటం జూచి, యినుమడిగా దుఃఖమునొంది, మిక్కిలియునార్తుఁడై, యేడ్చెను. అని, తాత్పర్యము.

చుజ్జీయంచ హయం తత) చరంత మవిదూరతః

దదర్శ పురుషవ్యాఘ్రే దుఃఖశోకసమన్వితః. ౧౪

టీక || దుఃఖశోకసమన్వితః = దుఃఖముతోనువద్యతోనుంగూడికొనిన; పురుషవ్యాఘ్రః = పురుషేశ్వరుఁడగునంశమంతుఁడు; తతః = అచ్చట; అవిదూరతః = సమీపమందు; చ

దదర్శ = చూడెను. అని, తాత్పర్యము.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౫౩

స ౪౧

యాగార్హమగు; హయంచ=గుఱ్ఱమును; దదశ=చూచెను.

పురుష శ్రేష్ఠుండగు నంశుమంతుం, డిట్లుదుఃఖమునొంది యేడ్చు

చు, నచ్చటనేసమీపమందుండిరుగుచున్నయాగార్హంబగు గుఱ్ఱమునుంబూచెను. అని, తాత్పర్యము.

స తేషాం రాజపుత్రాణాం కర్తుకామో జలక్రియామ్
సలిలార్ధి మహాతేజా నచాపశ్య జ్జలాశయమ్. ౧౫

టీక॥ తేషాం=ఆ; రాజపుత్రాణాం = రాజకొమరులకు; జలక్రియాం=జలతర్పణమును; కర్తుకామః=చేయఁగోరినవాఁడును; సలిలార్ధీ=జలమునుగోరువాఁడును; మహాతేజాః=అధికమైనపరాక్రమముగలవాఁడునగు; సః=ఆయంశు

మంతుండు; జలాశయం=కొలనును; నచాపశ్యత్=చూడనేలేదు. ఆయంశుమంతుండు, సగరపుత్రులకుఁదర్పణముసేయఁగోరి, జలముకావలసి, యెంతవెదకినను, అతనికి, ఒక్కకొలనైన నగపడలేదు. అని, తాత్పర్యము.

విసార్థ నిపుణాం దృష్టిం తతో పశ్య ఘాధిపమ్
పితౄణాం మాతులం రామ సుపర్ణ మనిలోపమమ్. ౧౬

టీక॥ రామ = రాముఁడా! సః (అథ్యాహృతము)= ఆయంశుమంతుండు; నిపుణాం=సమర్థమైన, దూరపువాటిని దెలిసికొనునట్టియనుట; దృష్టిం=చూపును; విసార్థ=ప్రసరింపఁజేసి; తతః = అటుపిమ్మట; ఖగాధిపం = పక్షులకు రాజును; పితౄణాం= తండ్రిలైన సగరపు

త్రులకు; మాతులం, మేనమామయును; అనిలోపవం=వాయువుతోఁ బోలికగలవాఁడనగు; సుపర్ణం=గరుత్మంతుని; అపశ్యత్=చూచెను. రాముఁడా! ఆయంశుమంతుండు, చాలదూరమువఱకు చక్కగాఁబూచి. కొలనుం గానక, యటుపిమ్మట=వేగంబున వాయుదేవునకు సరివచ్చు

౬౫౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౪౧

వాఁడై తనతండ్రిలకు మేనమామ జూచెను.
మైన పక్షిరాజగు గరుత్మంతుని అని, తాత్పర్యము.

స చైవ మబ్రవీ ద్వాక్యం వై నతేయో మహాబలిః

టీక॥ మహాబలిః = అధికమైనబ మహాబలుండును వినతాపుత్రుం
లముగల! సః = ఆ; వై నతేయశ్చ = వి డునగు నాగరుత్మంతుండును, అం
నతకొడుకైనగరుత్మంతుండును; ఏ శుమంతుని బూచి, యిట్లని చె
వం = ఈప్రకారము; అబ్రవీత్ = చెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

మాశుచః పురుషవ్యాఘ్రో వధోయం లోకసమ్మతః. ౧౭

టీక॥ పురుషవ్యాఘ్రో = పురుష పురుషశ్రేష్ఠుండవగు సంశుమర
శ్రేష్ఠుండవైన యంశుమంతుండా! తుండా! వీరల చావు లోకంబులక
త్వం (అధ్యాపృతము) = నీవు; మా న్నింటికిసమ్మతంబైనది, కావున, నీ
శుచః = దుఃఖంపకుము. అయం = వుదుఃఖంపవలదు.
ఈ; వధో = చావు; లోకసమ్మతః = అని, తాత్పర్యము.
లోకంబులకిష్టమైనది.

కపిలే నాప్రమేయేన దగ్ధా హీమే మహాబలాః

సలిలం నాహాసి ప్రాజ్ఞ దాతు మేషాంహి లౌకికమ్. ౧౮

టీక॥ మహాబలాః = అధికమైన పండితుండవైనయంశుమంతుండా!
బలముగల; ఇమే = ఈసగరపుత్రు ఏషాం = వీరలకు; లౌకికం = ఈలో
లు; అప్రమేయేన = కొలతపెట్టరా కమండుగలిగిన; సలిలం = జలము
ని; కపిలేన = కపిలునిచేత; దగ్ధా ను; దాతుం = ఇచ్చుటకు; నాహాసి
హీ = కల్పించిరిగాదా! ప్రాజ్ఞ = హి = తగవుగదా!

శ్రీమద్రామాయణము* బాలకాండము. ౬౫౫

స ౪౦

మహాబలులగు నీసగరపుత్రులు కొలతకు రాని ప్రభావంబుగలకపిలు నిచేదహింపఁబడిరి; నీవు, సర్వధ మ్మంబులందెలిసినవాండవు; “చం డాలాదు దకాత్సర్వాదైవద్యుతా ద్భాగిహ్మణాదపి, దంష్టిభ్యశ్చప శుభ్యశ్చమరణం పాపకమణ్డం, ఉదకంపిండదానంచపతేభ్యోయద్వి ధీయతే, నోపతిష్ఠతి తత్సర్వమంతరి త్మేవి నశ్యతి.” (ఏపాపిస్థులకు, చం డాలుని వలనఁగాని, జలమువలనఁ గాని, సర్పమువలనఁగాని, మెఱపువ లనఁగాని, బాగిహ్మణునివలనఁగాని,

కోఱలుగల్గినకూర మృగంబులవల నఁగాని, పశువులవలనఁగాని, మరణ ముగల్గునో, అట్టివారికిజలతర్పణము గాని, పిండప్రదానముగాని, యె య్యది, సేయఁబడునో, అదియేమి యనువారికిఁజేరదు, అంతరిత్వమం దెనశించును.) అని ధమశాస్త్ర మందుఁజెప్పఁబడుటంజేసి, బ్రాహ్మ ణుండగు కపిలునిచేఁ జంపఁబడిన యీసగరపుత్రులకు, తొకికంబగు జలముచేఁ, దర్పణముసేయవలదు. అని, తాత్పర్యము.

గంగా హిమవతో జ్యేష్ఠా దుహితా పురుషర్షభ

తస్యాం కురు మహాబాహూ పితౄణాంతు జలక్రియామ్. ౧౯

టీక॥ పురుషర్షభ=పురుషశ్రే ష్ఠుండవగునంశుమంతుండా ! గం గా=గంగయనెడు; హిమవతః= హిమవత్పర్వతము యొక్క; జ్యే ష్ఠా, పెద్దదైన; దుహితా=కూతు రు; అస్త్రీ(అధ్యాహృతము)=ఉన్న ది. మహాబాహూ=గొప్పచేతులుగ లయంశుమంతుడా ! తస్యాం=ఆ గంగానదియందు; పితౄణాం= పితృండులకు; జలక్రియాంతు=జలత

ర్పణమునుమాత్రము; కురు=చే యుము. పురుష శ్రేష్ఠుండవు మహాబా హుండవునగు నంశుమంతుడా ! హిమవంతుని పెద్దకూతురుగంగ యనియొకనదియున్నది; నీవు, తం డులకు, జలతర్పణమును, దప్పక, యానదియందే, చేయవలయును. అని, తాత్పర్యము.

౬౫౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౪౧

భస్మరాశీకృతా నేతాన్ స్థావయే ల్లోకపావనీ
తయా క్లిన్నమిదం భస్మ గంగయా లోకకాంతయా. ౨౦
షష్ఠిం పుత్ర సహస్రాణి స్వగణలోకం నయిష్యతి

టీక॥ లోకపావనీ = లోకంబు లంబరిశుద్ధములు గాఁజేయునట్టి గం గానది; భస్మరాశీకృతాన్ = బూ డిదరాసులు గాఁజేయఁబడిన; ఏ తాన్ = ఈసగరపుత్రులను; స్థావ యేత్ (యది) = తడుపునట్టైన; లోకకాంతయా = లోకములకుఁబ్ర యమైన; తయా = ఆ; గంగయా = గంగానదిచేత; క్లిన్నం = తడుపఁబ డిన; ఇదం = ఈ; భస్మ = బూడిద; పు త్రసహస్రాణి = కొడుకులయొక్క	వేలను; షష్ఠిం = అఱువదింటిని; స్వగ ణలోకం = దేవలోకమును; నయిష్యతి (నేష్యతి) = పొందింపఁగలదు. లోకపావనంబగు గంగానది, బూడిదరాసులు గాఁజేయఁబడియు న్నవీరలందఱువునేని, లోకంబులకం తయుఁ బ్రయమైన గంగానదిచే తఁడడుపఁబడినయీబూడిద, సగ రునికొడుకులనఱువదివేపురను, స్వ గణలోకంబునొందించును. అని, తాత్పర్యము.

గచ్ఛ చాశ్వం మహాభాగ తం గృహ్య పురుషషభ. ౨౧
యజ్ఞం పైతామహం వీర సంవర్తయితు మహాసి

టీక॥ మహాభాగ = అధికమైన భాగ్యముగల; పురుషషభ = పురు షశ్రేష్ఠుడవై ననుండుమంతుఁడా! తం = ఆ; అశ్వంచ = గుఱ్ఱమును, గృ హ్య (గృహీత్వా) = తీసికొని; గ చ్ఛ = పొమ్ము. వీర = పరాక్రమశాలి వగునండుమంతుఁడా! పైతామ	హం = తాతయగుసగరునిదైన; య జ్ఞం = యాగమును; సంవత్తయి తుం = పూర్తిచేయుటకు; అహా సి = తగుదువు. పురుషశ్రేష్ఠుడవగు నండుమం తుఁడా! నీవు, మహాభాగ్యశాలివి (గ నుకనే, నీకుగుఱ్ఱమైననుదొరకినది);

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౫

స ౪౦

ఈగుఱ్ఱమునుదీసికొని సగరునియొద్ద
కుంబొమ్ము; నీవు, వీరుండవు, (కావు
న, నశ్వమేధయాగమునునిర్వహిం
పవలయును) సగరుడు సేయుయా

గమునుబూర్తినొందింపుము. అని,
గరుత్మంతుఁ డంశుమంతునకుఁ జె
ప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

సుపణావచనం శ్రుత్వా సోంశుమా నతివీర్యవాక్. ౨౨

త్వరితం హయ మాదాయ వున రాయా నృహయశాః

టీక|| సుపణా వచనం = గరు
త్మంతునిమాటను; శ్రుత్వా = విని; అ
తివీర్యవాక్ = మిక్కిలియుఁబరాక్ర
మశాలియును; మహాయశాః = అధి
కమైనకీర్తిఁగలవాఁడునగు; సః = ఆ;
అంశుమాక్ = అంశుమంతుఁడు;
త్వరితం = శీఘ్రముగా; హయం = గు
ఱ్ఱమును; ఆదాయ = తీసికొని; పు

నః = మఱల; ఆయాత్ = వచ్చెను.
గరుత్మంతుఁడు చెప్పినమాటవి
ని, యతిపరాక్రమశాలియునుమిక్కి
లికీర్తిఁగలవాఁడునగు నాయంశు
మంతుఁడు, శీఘ్రముగాగుఱ్ఱమునుదీ
సికొని, మఱల, సగరునియొద్దకువ
చ్చెను. అని, తాత్పర్యము.

తతో రాజాన మాసాద్య దీక్షితం రఘునందన. ౨౩

న్యవేదయద్వధావృత్తం సుపణావచనం తథా

టీక|| రఘునందన = రాముఁడా!
తతః = అటుపిమ్మట; సః (అధ్యా
ప్యాతము) = ఆయంశుమంతుఁడు; దీ
క్షితం = దీక్షవహించియున్న; రా
జానం = సగరచక్రవర్తిని; ఆసా
ద్య = చేరి; వృత్తం = తండులయొ
క్క, సమాచారమును; సుపణావచ

నం = గరుత్మంతుని మాటయును;
యథా = ఎట్లొ; తథా = అట్లు; న్యవే
దయత్ = తెలిపెను.

రాముఁడా! అంత, నాయంశు
మంతుఁడు, దీక్షవహించియున్న, స
గరునియొద్దకుఁబోయి, తండులవృ
త్తాంతమునుగరుత్మంతుఁడు చెప్పిన

మాటను, జెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

తద్వృత్త్యా ఘోరసంకాశం వాక్య మంశుమతో నృపః. ౨౪
యజ్ఞం నిర్వృతాయామాస యధాకల్పం యధావిధి

టీక॥ నృపః = రాజైనసగరుఁ	ధి = యధాశాస్త్రముగా; నిర్వృత =
దు; అంశుమతో = అంశుమంతుని	యామాస = పూర్తిచేసెను.
యొక్క; ఘోరసంకాశం = భయం	సగరచక్రవర్తి, భయంకరమైన
కరముగానున్నట్టి; తత్ = ఆ; వా	యంశుమంతునిమాటనియాగము
క్యం = మాటను, శ్రుత్వా = వినియ	ను, యధాక్రమముగా యధాశా
జ్ఞం = అశ్వమేధయాగమును; య	స్త్రముగాఁబూర్తిచేసెను.
ధాకల్పం = వరుసదప్పక; యధావి	అని, తాత్పర్యము.

స్వపురం చాగమ శ్రీమా నిష్టయజ్ఞో మహిపతిః. ౨౫
గంగాయా శ్చాగమే రాజా నిశ్చయం నాధ్యగచ్ఛత

టీక॥ శ్రీమాన్ = సంపదగల; మ	దు; నిశ్చయంచ = ఉపాయమునుగూ
హిపతిః = పూమికిఁబ్రభువైన సగ	డ; నాధ్యగచ్ఛత = తెలియలేదు.
రుఁడు; ఇష్టయజ్ఞః, ఇష్ట = యజ్ఞం	శ్రీమంతుండగు సగరచక్రవర్తి =
పఁబడిన, యజ్ఞః = యాగముగలవాఁ	యాగముముగిసినవెనుకఁ, దనపట్ట
డై; స్వపురంచ = తనపట్టణమును; ఆ	ణముఁజేరెను; అతనికి, గంగానదిం
గమత్ = పొందెను. రాజా = రాజై	దెచ్చుట కుపాయంబెంతవిచారించి
నసగరుఁడు; గంగాయాః = గంగా	నను, దెలియనేలేదు.
నదియొక్క; ఆగమే = వచ్చుటయం	అని, తాత్పర్యము.

అకృత్వా నిశ్చయం రాజా కాలేన మహతా మహాన్. ౨౬

త్రింశ ద్వషన్సహస్రాణి రాజ్యం కృత్వా దివం గతః

టీక॥ మహాన్ = పూజ్యుఁడైన; రాజా = రాజగుసగరుఁడు; త్రింశత్ =

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౫౯

స ౪౨

ముప్పది; వషణసహస్రాణి = సం వత్సరముల యొక్క పేలు; రా జ్యం = దొరతనమును; కృత్వా = చే సి; నిశ్చయం = ఉపాయమును; అకృ త్వా = చేయక; మహతా = దీర్ఘ మైన; కాలేన = కాలముచేత; దివం = స్వర్గమును; గతః = పొందెను.	పూజ్యుండగు సగరచక్రవర్తి, గంగానదీందెచ్చటయం దేయుపా యమునుజేయకయె, ముప్పదివేలేం డ్లు, రాజ్యంబుచేసి, దీర్ఘకాలంబున కు, దేవలోకమునొందెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాజ్ఞే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, ఏకచత్వారింశ స్సగఃః.

ఇతి, స్వప్నార్థము.

వి! ఇది, పరమార్థక చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర)
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండైకచత్వారింశస్సర్గటీక,
ముగిసినది.

||

ద్విచత్వారింశస్సగప్రారంభః.

కాలధమకం గతే రామ సగరే ప్రకృతీజనాః
రాజానం రోచయామాసు రంశుమంతం సుధామికమ్. ౧

టీక రామ = రాముడా సగ రః = సగరచక్రవర్తి; కాలధర్మం = కాలముచే బొందఁదగినధమకము ను, (అనఁగా, పుట్టినవారలకందలు	కుఁ గాలముచే నవశ్యముకావలసిన ధమకముననుట.) చావును; గతే = పొందిన వాఁడుకాఁగా; ప్రకృతీజ నాః (ప్రకృతీజనాః) = మంత్రులును

౬౦ ప్రతిపదాం ధ్రుటికాతాత్పర్యసహితము.
స ౪౨

ధామికం = మిక్కిలియుధమక మునాచరించునట్టి; అంశుమంతం = అంశుమంతుని; రాజానం = రాజు నుగా; రోచయామానుః = కోరిరి. రాముడా, సగరచక్రవర్తిమ	రణమునొందఁగానే, మంత్రులు, మి క్కిలియుధామికకుండగునంశుమం తుని, రాజుగాఁగోరిరి. అని, తాత్పర్యము.

స రాజా సుమహా నాసీ దంశుమాన్ రఘునందన
తస్య పుత్రో మహా నాసీ ద్దీలీపఇతి విశ్రుతః. ౨

టీక॥ రఘునందన = రాము డా'నః = ఆ; అంశుమాన్ = అంశు మంతుడు; సుమహాన్ = మిక్కిలి పూజ్యుడైన; రాజా = రాజుగా; ఆసీత్ = ఆయెను. తస్య = ఆయంశు మంతునకు; దీలీపఇతి = దిలీపుడని; విశ్రుతః = ప్రసిద్ధుడైన; మహాన్ =	పూజ్యుడగు; పుత్రః = కొడుకు; ఆ సీత్ = ఉండెను. రాముడా! ఆయంశుమంతు డు, మిగులఁబూజ్యుడైన రాజుగా నుండెను; అతనికి దిలీపుడనునొకకొ నియాడందగినకొడుకుండెను. అని, తాత్పర్యము.

తస్మిన్ రాజ్యం సమావేశ్య దిలీపే రఘునందన
హిమవచ్ఛిఖరే పుణ్యే తప స్తేపే సుదారుణమ్. ౩

టీక॥ రఘునందన = రాము డా'నః (అధ్యాహృతము) = ఆయం శుమంతుడు; తస్మిన్ = ఆ; దిలీపే = దిలీపునియందు; రాజ్యం = దొరతన మును; సమావేశ్య = అప్పగించి; పు ణ్యే = పవిత్రమైన; హిమవచ్ఛిఖరే = హిమవత్పర్వతముయొక్క శిఖరము	నందు; సుదారుణం = మిక్కిలిభ యంకరమగు; తపః = తపస్సును; తేపే = తపించెను. రాముడా! ఆయంశుమంతు డు, తనకొడుకైన దిలీపునకు రాజ్య మునప్పగించి, పవిత్రంబగు హిమవ త్పర్వతము శిఖరముఁజేరి, గంగా

శ్రీమద్రామాయణము* బాలకాండము. ౬౬౧

స ౪౨

నదించెచ్చుటకై, గొప్పతపముచేసెను. అని, తాత్పర్యము.

ద్వాత్రింశచ్చ సహస్రాణి వషాణి సుమహాయశాః
తపోవనం గతో రామ స్వగఁం లేభే తపోధనః. ౪

టీక॥ సుమహాయశాః = మిక్కి-
యధికమైన కీర్తిగల యంశుమం
సండు; తపోధనః = తపస్సేధనము
గాఁగలవాఁడై; ద్వాత్రింశత్ = ము
ప్పదిరెండు; సహస్రాణి = వేలు; వ
షాణి = పండ్లును; తపోవనం = త
స్స సేయువనమును; గతః = పొం
ద్రేవాఁడై, తపస్సు చేసినవాఁడై య
ది:

సుట; స్వగఁం = దేవలోకమును; లే
భే = పొందెను.

మిగులఁ గీర్తిశాలియగు నా
యంశుమంతుండు, రాజ్యభోగంబు
లందానవిడిచి, తపస్సేధనముగా
నెంచి, ముప్పదిరెండువేలపండ్లుతప
ముచేసి, పదపస్వగఁమునొందెను.
అని, తాత్పర్యము.

దిలీపస్తు మహాతేజా శ్రుత్వా పైతామహం వధమ్
దుఃఖోపహతయా బుద్ధ్యా నిశ్చయం నాధ్యగచ్ఛత. ౫

టీక॥ మహాతేజాః = అధికమైన
పరాక్రమముగల; దిలీపస్తు = దిలీపుఁ
డును; పైతామహం = తాతలదైన;
వధం = చావును; శ్రుత్వా = విని;
దుఃఖోపహతయా, దుఃఖ = దుః
ఖముచేత, ఉపహతయా = కొ
ట్టబడిన; బుద్ధ్యా = బుద్ధితో; యు
క్తః (అధ్యాహృతము) = కూడిన
వాఁడై; నిశ్చయం = ఉపాయమును;
నాధ్యగచ్ఛత = తెలియలేదు.

అధికమైన పరాక్రమముగలదిలీ
పుఁడును, తాతలచావునువిని, “మా
తండ్రి, యతిదుష్కరంబగుతపస్సు
చేసినప్పటికిని, గంగానది, లభింపఁడ
య్యె; మఱియే యుపాయంబున
నొందవచ్చును” అని, దుఃఖాతిశయం
బున, బుద్ధి, కొట్టువడియున్నందున,
గంగానదిం దెచ్చుటకుందగును పా
యంబు తెలియఁడయ్యె.
అని, తాత్పర్యము.

౬౬౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

సకల

కథం గంగావతరణం కథం తేషాం జలక్రియా

తారయేయం కథం చైనా నితి చింతాపరో భవత్. ౧

టీక॥ సః (అధ్యాహృతము) = ధం=ఎట్లు; తారయేయం=తరింపఁ
ఆదిలీపుఁడు; “గంగావతరణం, గం జేయుదును? ఇతి=ఇట్లు; చింతాప
గా = గంగానదియొక్క, అవతర రః, చింతా=అలోచనకు, పరః=
ణం= స్వగణమునుండి హూమికిదిగు అధీనుఁడు; అభవత్=అయెను.
ట; కథం = ఎట్లు; స్యాత్ (అధ్యా ఆదిలీపుఁడు “ఎట్లు గంగానదిం
హృతము)=అగును? తేషాం=వా త్తును? ఎట్లు, తాతలకు జలతర్పణము
రలకు; జలక్రియా=జలతర్పణము; క సేయుదును? వీరల నెట్లు తరింపఁ
థం=ఎట్లు; స్యాత్ (అధ్యాహృత యుదును” అని, యెల్లప్పుడుఁజింతి
ము)=అగును; ఏనాఁ = వీరలను; క పుచు నేయుం డెను. అని తాత్పర్యము.

తస్య చింతయతో నిత్యం ధర్మేణ విదితాత్మనః

పుత్రో భగీరథో నామ జన్తే పరమధామికః. ౨

టీక॥ విదితాత్మనః=తెలియఁబ కొడుకు; జన్తే=పుట్టెను.
డిన పరమాత్మ గలవాఁడును, ని పరమాత్మ స్వరూప మెఱింగిన
త్యం=ఎల్లప్పుడును; ధర్మేణ=ధర్మ వాఁడై, యీ ప్రకారమెల్లప్పుడు
ముచేత; చింతయతో=అలోచింపు మఁబుద్ధిచే నాలోచింపుచున్నయా
చున్నవాఁడునగు; తస్య=ఆదిలీపున డిలీపునకు, భగీరథుండును పరమధా
కు; భగీరథో నామ=భగీరథుండునె మికఁకుండున కొడుకు పుట్టెను.
డు; సరమధామికః=మిక్కిలియు అని, తాత్పర్యము.
ధర్మమునాచరించునట్టి; పుత్రః=

దిలీపస్తు మహాతేజా యజ్ఞైర్బహుభి రిష్టవాన్

త్రింశ ద్విషణ్ సహస్రాణి రాజా రాజ్య మకారయత్

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౬౩

స ౪౨

టీక॥ మహాతేజాః = అధికమైన
పరాక్రమముగల; రాజా = రాజై
న; దిలీపస్తు = దిలీపుడును; బహు
భిః = అనేకములైన; యజ్ఞజైః =
యాగములచేత; ఇష్టవాక్ = చేవత
లఁబూజించెను. త్రింశత్ = ముప్ప
ది; వషణసహస్రాణి = సంవత్సరము

లయొక్కవేలు; రాజ్యం = దొరతన
మును; అకారయత్ = చేసెను.
మిక్కిలియుంబరాక్రమముగల
దిలీపమహారాజును, అనేకయాగ
ములుచేసి, చేవతలనారాధించెను;
ముప్పదివేలెండ్లు దొరతనముచేసె
ను. అని, తాత్పర్యము.

అగత్వా నిశ్చయం రాజా తేషా ముద్ధరణం ప్రతి
వ్యాధినా నరశాదుణాల కాలధమః ముపేయివాక్. ౯

టీక॥ నరశాదుణాల = పురుష
శ్రేష్ఠుడవైనరాముడా! రాజా =
దిలీపమహారాజు; తేషాం = ఆతాత
యొక్క; ఉద్ధరణం ప్రతి = నరకంబు
నుండి, లేపుటనుగూర్చి; నిశ్చయం =
ఉపాయమును; అగత్వా = పొందక;
వ్యాధినా = రోగముచేత; కాలధ
మః = పుట్టినవారలకుఁగాలముచే

నవశ్యముకావలసినధమఃమును; ఉ
పేయివాక్ = పొందెను.
పురుష శ్రేష్ఠుడవైన రాముఁ
డా! దిలీపమహారాజు, తన తాతలను
ద్ధరింప నుపాయంబుఁజెలియకయె,
రోగముచేమరణమునొందెను.
అని, తాత్పర్యము.

ఇంద్రలోకం గతో రాజా స్వాస్తి తే నైవ కమణా
రాశ్యే భగీరథం పుత్ర మభిషిచ్య నరషభః. ౧౦

టీక॥ నరషభః = పురుషశ్రే
ష్ఠుడైన; రాజా = దిలీపమహారా
జు; రాశ్యే = దొరతనమునందు; పు
త్రం = కొడుకైన; భగీరథం = భ

గీరధుని; అభిషిచ్య = అభిషేకించి;
స్వాజితేన = తనచేతసంపాదిం
పఁబడిన; కమణైవ = కమఁముచే
తనే; ఇంద్రలోకం = ఇంద్రునిలో

౬౬౪ ప్రతిపదాంత్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౪౨

కమైన స్వగమును; గతః=హిం ధునియమించి, తానుసంపాదించిన
డెను. పుణ్యంబుచే, స్వగమునొందెను.
పురుషశ్రేష్ఠుండగు దిలీపుఁడు, అని, తాత్పర్యము.
రాజ్యమందుఁడనకొడుకగు భగీర

భగీరథస్థు రాజుషి ధామికో రఘునందన
అనపత్యో మహాతేజాః ప్రజాకామ స్స చాప్రజః. ౧౧
మంత్రి ష్వాధాయ తద్రాజ్యం గంగావతరణే రతః

టీక॥ రఘునందన=రాముఁడా! ధాయ=ఉంచి; గంగావతరణే=
ధామికో= ధమమునాచరించు గంగయొక్క భూమికి వచ్చుటయం
వాఁడును; మహాతేజాః=అధికమైన దుఃరతః=ఆసక్తుఁడు; ఆసీత్ (అ
పరాక్రమము గలవాఁడును; రాజ ధ్యాహృతము)=ఆయెను.
షిః=రాజునుఋషియునగు; భగీ రాముఁడా! ధార్మికుండును, మి
రథస్థు=భగీరథుండును; అనపత్యః= క్కిలియుఁబరాక్రమశాలియు, రా
సంతానములేనివాఁడై; (కనుకనే) జషియునగు, భగీరథుండు, స
ప్రజాకామః = సంతానముకోరు తానములేనివాఁడుకావునసంతాన
వాఁడుగా; ఆసీత్ (అధ్యాహృత ముగోరుచుండును; ఆభగీరథుండుత
ము)=ఉండెను. అప్రజః=సంతాన నకు సంతానములేనందున, రా
ములేనట్టి; సచ=ఆభగీరథుండును, భారమునుమంత్రియందుంచి, గ
తతే=ఆ; రాజ్యం=దొరతనమును; గనుభూమికిఁదెచ్చుటయందాసక్తి
మంత్రిషు =మంత్రియందు; ఆ డైయుండెను. అని, తాత్పర్యము

స తపో దీర్ఘ మాతిష్ఠ ద్లోకణే రఘునందన. ౧౨
ఊర్ధ్వచాపలుః పంచతపా మాసాహారో జితేంద్రియః

టీక॥ రఘునందన = రాముఁడా! సః=ఆభగీరథుండు; గోకణే

గోకణకమనుక్షేత్రమందు; ఊర్ధ్వ
బాహుః = మైకెత్తినచేతులుగల
వాడై; పంచతపాః = ఐదింటినడు
మను దపముగలవాడై, (నాల్గుప్ర
క్కలను నాలుగగ్ని హోత్రము
లు, మైననుండుసూర్యుండునొకయ
గ్ని, ఈ యైదగ్నుల నడుమనుండితప
స్సు సేయు వాడై యనుట.); మా
సాహారః = మాసమునకొకమాటు
గానాహారముగలవాడై; జితేంద్రి

యః = జయింపఁబడినయింద్రియ
ములుగలవాడై; దీఘకం = దీఘక
కాలము; తపః = తపస్సును; ఆత్మి
త్ = ఆశ్రయించెను.

రాముడా! ఆభగీరధుండు, గో
కణకక్షేత్రముజేరి, చేతులుమైకె
త్తి, పంచాగ్నులనడుమనుండి, మాస
మునకొక్కమాటు భుజింపుచు, జి
తేంద్రియుండై, దీఘకాలముతప
స్సుచేసెను. అని, తాత్పర్యము.

తస్య వషణ సహస్రాణి ఘోరే తపసి తిష్ఠతః. ౧౩

అతీతాని మహాబాహూ తస్య రాజ్ఞో మహాత్మనః

సుప్రీతో భగవాన్ బ్రహ్మ ప్రజానాం పతి రీశ్వరః. ౧౪

టీక॥ మహాబాహూ = గొ
ప్పచేతులుగలరాముడా! తస్య =
ఆభగీరధుండు; ఘోరే = భయంకర
మైన; తపసి = తపస్సునందు; తిష్ఠ
తః = ఉండఁగా; వషణ సహస్రాణి =
సంవత్సరముల యొక్కవేలు; అతీ
తాని = కడచినవి. మహాత్మనః = పూ
జ్యమైనస్వభావముగల; తస్య = ఆ;
రాజ్ఞః = భగీరథమహారాజునకు; భ
గవాన్ = మాహాత్మ్యముగలవాడు
ను; ప్రజానాం = జనములకు; పతిః =

ప్రభువును; ఈశ్వరః = సమస్తలో
కంబులకును నాయకుండునగు; బ్ర
హ్మ = బ్రహ్మ డేవుండు; సుప్రీతః =
మిక్కిలి సంతసించెను.

మహాబాహుండగురాముడా!
ఆభగీరధుండు, భయంకరమగుతప
స్సు సేయుచుండఁగా, బెక్కువే
లేండ్లుకడచినవి; అంత, మహాత్ముం
డగునాభగీరధుని విషయమై, ప్రజ
లకధిపతియును లోకనాయకుండు
నుభగవంతుండునైన బ్రహ్మ డేవుం

ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౪౨

డు, సంతోషమునొందెను. అని, తాత్పర్యము.

తత స్సురగణై స్సాధక ముపాగమ్య పితామహః
భగీరథం మహాత్మానం తిప్యమాన మధాబ్రవీత్. ౧౫

టీక॥ తతః=అంతట; పితామహః=భగీరథునిగూర్చి; అబ్రవీత్=పలికెను.
సాధకం=దేవతలసమూహముల అంత, బ్రహ్మదేవుండు దేవతల
తోఁగూడ; ఉపాగమ్య=వచ్చి; అతోఁగూడవచ్చి, తపస్సు సేయుచు
ధ=అటుపిమ్మట; తిప్యమానం=తన్న మహాత్ముండగు భగీరథునింబా
పస్సు సేయుచున్న, మహాత్మానం=చియిట్లుని, చెప్పెను.
పూజ్యమైన స్వభావముగల; భగీ అని, తాత్పర్యము.

భగీరథ మహాభాగ ప్రీత స్తేహం జనేశ్వర
తపసా చ సుతప్తేన వరం వరయ సువ్రత. ౧౬

టీక॥ మహాభాగ=పూజ్యమైన రథుండా! వరం=కోరబడినదానిని;
భాగ్యము గలవాడవును; జనేశ్వర వరయ=కోరుము.
ర=జనులకుఁ బ్రభువైన వాడవున మహాభాగుండవగు భగీరథ మ
గు; భగీరథ=భగీరథుండా! అహం=హఃరాజా! నీవు చేసిన గొప్పతపంబు
నేను; తే=నీయొక్క; సుతప్తేన=చ నకు నేను సంతసించితి; నీ కేమికావల
క్క-గాఁడవలసివలడిన; తపసాచ=యుఁకోరుము. అని, బ్రహ్మదేవుండు
తపస్సు చేతను; ప్రీతః=సంతసించిని చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.
ని. సువ్రత=మంచి వ్రతములుగలభగీ

త మువాచ మహాతేజా స్సర్వలోకపితామహమ్
భగీరథో మహాభాగః కృతాంజలి రుపస్థితః. ౧౭

టీక॥ మహాతేజాః=అధికమైన పరాక్రమముగలవాడవును; మహా

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౬

స ౪౨

భాగః=పూజ్యమైన భాగ్యముగల	ఉవాచ=చెప్పెను.
వాఁడునగు; భగీరథః=భగీరథుఁడు;	అధికమైనపరాక్రమముగలవాఁ
కృతాంజలిః=చేయఁబడిన చేమో	డునుమహాభాగ్యశాలియునగు భగీ
ద్వుగలవాఁడై; ఉపస్థితః=ఎదుటని	రధుఁడు, చేతులు మొగిల్చి, యెదుట
లుచున్నవాఁడై; సర్వలోకపితామ	నిలుచుండి, సమస్తలోకంబులకు బి
హం=సమస్తలోకంబులకును తాత	తామహుండైన బ్రహ్మ దేవునితో,
యైన; తం=ఆబ్రహ్మ దేవునింగూర్చి,	నిట్లని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

యది మే భగవత్ ప్రీతో యద్యస్తి తపసః ఫలమ్
సగరస్యాత్మజా సుర్యే మత్తస్సలిల మాపుయః. ౧౮

టీక॥ భగవత్ = మాహాత్మ్య	మత్తః=నావలన; సలిలం=జలము
ముగల బ్రహ్మదేవుఁడా! త్వం(అ	ను; ఆపుయః=పొందుదురు.
ధ్యాహృతము) = నీవు; ప్రీతోయ	భగవంతుఁడవైన బ్రహ్మదేవుఁ
ది=సంతసించినట్లైన; మే=నాయొ	డా! నీవుసంతసించితివేని, నేను జేసి
క్క; తపసః = తపస్సునకు; ఫ	నతపస్సుసఫలంబగునేని; నేనుసగ
లం=ఫలము; అస్తియది=ఉన్నట్లై	రుని కొడుకులకందఱకు జలతర్పణ
న; సగరస్య=సగరునియొక్క; ఆత్మ	ము సేయంజాలుదును.
జాః=కొడుకులు; సుర్యే=అందఱు;	అని, తాత్పర్యము.

గంగాయా ససలిలక్లిన్నే భస్మ న్యేషాం మహాత్మనామ్
స్వగం గచ్ఛేయ రత్యంతం సర్వే మే ప్రపితామహః. ౧౯

టీక॥ మహాత్మనాం=పూజ్యమై	గంగాయాః= గంగానదియొక్క;
నస్వభావముగల; ఏషాం=ఈసగర	సలిలక్లిన్నే= జలముచేఁదడుపఁబ
పుత్రులయొక్క; భస్మని=బూడిద;	డఁ గా; మే=నాయొక్క; ప్రపితామ

ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౪౨

హః=ముత్తాతలు; సర్వే=అందఱు
ను; అత్యంతం=నాశమునతిక్రమించి
న, నాశములేనియనుట; స్వర్గం=దే
వలోకమును; గచ్ఛేయః=పొందు
దురు.

హభస్త్వము గంగానదీజలమునంద
ఁబడెనేని, నాముత్తాతలయిన
సగరపుత్రులందఱు, అక్షయమైనస్వ
గమునొందుదురు.

అని, తాత్పర్యము.

మహాత్ములగునీసగరపుత్రులదే

దేయా చ సంతతి రైవ నావసీదే త్కులం చ నః

ఇత్వాకూడాం కులే దేవ ఏష మేస్తు వరః సరః. ౨౦

టీక॥ దేవ=బ్రహ్మ దేవుడా!
ఇత్వాకూడాం=ఇత్వాకువంశము
నందుఁబుట్టినవారియొక్క; కులే=
వంశమునందు; సంతతిశ్చ=సంతా
నమును; దేయా = ఇవ్వఁదగినది.
సః=నాయొక్క; కులంచ=వంశ
మును; నావసీదేత్ = కృశింపకపో
వుఁగాక. దేవ=బ్రహ్మ దేవుడా! ఏ
షః=ఇది; మే=నాయొక్క; సరః=
మఱియొక్కటైన; వరః = కోరిక; అ
స్తు=అగుఁగాక.

బ్రహ్మదేవుడా! ఇత్వాకువం
శంబునందుసంతానంబు కలుగవలె
ను; దానంజేసి, మావంశముశాశ్వ
తముగానుండును; ఇదినారెండవకో
రిక(మొదటిది, సగరపుత్రులకుఁదర్ప
ణము సేయుటకు గంగాజల మొసం
గుటయవారి దేహభస్త్వమును గం
గాజలముచేఁ దడియనిచ్చుటయిన
నుట). అని, భగీరథుఁడు బ్రహ్మ దేవు
నితోఁజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఉక్తవాక్యం తు రాజానం సర్వలోకపితామహః

ప్రత్యువాచ శుభాం వాణీం మధురాం మధురాక్షరామ్. ౨౧

టీక॥ సర్వలోకపితామహస్తు=
సమస్త లోకములకును తాతయైన

బ్రహ్మదేవుఁడును; ఉక్తవాక్యం=
చెప్పఁబడినమాటగల; రాజానం=

భగీరథ మహారాజును గూర్చి; శుభాం = మంగళకరమును; మధురాం = మనోహరమును (మనోహరమైనయధఃముగలదియనుట); మధురాక్షరాం = మనోహరమైనయక్షరములుగలదియనుట; వాణీం = మాటలు; ప్రత్యువాచ = బదులు చెప్పెను.

సమస్తలోకంబులకును వితామహుండగు బ్రహ్మ డేవుండును, ఇట్లు వరములుగోరిన భగీరథుం జూచి, మంగళకరమై, మనోహరంబైనయధఃంబును మనోహరములైన శబ్దములును గల్గియుండు, నొకమాటను, జెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

మనోరథో మహా నేష భగీరథ మహారథ

ఏవం భవతు భద్రం తే ఇత్వా కుకులవర్ధన. ౨౨

టీక|| మహారథ = తన్ను సారధిని గుఱ్ఱములనుం గాపాడుకొనుచుంబడు నొకండువేల మందివిలుకాండ్రతోఁబోరంగల; భగీరథ = భగీరథుఁడా! ఏషః = ఈ మొదటి; మనోరథః = కోర్కె; మహా = గొప్పది, దుర్లభభవనుట. ఏవం = ఇట్లు; భవతు = అగుగాక. ఇత్వా కుకులవర్ధన = ఇత్వా కువంశమును వృద్ధిబొందించునట్టి భగీరథుఁడా! తే = నీకు; భద్రం = మంగళము; అస్తు (అధ్యాత్మతము) = అగుగాక.

విశేషార్థము. — “ఇత్వా కువం

శమును వృద్ధిబొందించు భగీరథుఁడా!” అని, భగీరథుని సంబోధించుట చేత, “నీకు మంగళమగుగాక” అనఁగా, “నీకు మంచికొడుకును గలుగుగాక,” అను నర్థము సూచిత మగుచున్నది.

మహారథుండవగు భగీరథుఁడా! నీవడిగిన మొదటివరము దుర్లభమైనది; అయినను, నీకోర్కెయీ డేలును; నీవీత్వా కువంశమును వృద్ధిబొందింపఁ గలవాఁడవు; నీకు మంగళమగుగాక. అని, తాత్పర్యము.

ఇయం హేమవతీ గంగా జ్యేష్ఠా హిమవత స్సతా

తాం వై ధారయతుం శక్తో హరస్తత నియుజ్యతామ్. ౨౩

౬౨౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౪౨

టీక॥ ఇయం=ఈ; గంగా=గంగ; దుఃనియుజ్యతాం = ప్రార్థింపఁబ
గానది, హైమవతీ= హిమవంతున డుం గాక.
కుంబుట్టినది. హిమవతః=హిమవం ఈ గంగానది హిమవంతునకుం
తునియొక్క; జ్యేష్ఠా=పెద్దదైన; సు బుట్టినది; ఇదియతని పెద్దకూతురు;
తా= కూతురు. తాంవై=ఆ గం అట్టిదీనిం గూడ ధరించుటకుంజాలిన
గానదిని; ధారయితుం=ధరించుట శివునినాకార్యమునకై ప్రాధింపు
కు; శక్తః=బలిమిగల; హరః=శివుం ము. అని, తాత్పర్యము.
డు; తత్ర=ఆ గంగను ధరించుటయం

గంగాయాః పతనం రాజ్ఞ పృథివీ న సహిష్యతి
తాం వై ధారయితుం వీర నాన్యం పశ్యామి శూలినః. ౨౪

టీక॥ రాజ్ఞ = భగీరథమహా లేడు.
రాజా! పృథివీ = భూమి; గంగా భగీరథుడా! నీవు భూపతివి,
యాః = గంగానదియొక్క; పత (కావున, భూమి మేలును నీవు చూడ
నం=పడుటను; న సహిష్యతి=ఓర్వ వలయును) గంగానదియాకాశము
లేడు. వీర=పరాక్రమశాలియగు భ నుంకిపడినట్టైన నాపాటును భూ
గీరథుడా! తాంవై = ఆ గంగనుం మిసహింపలేదు; నీవు పరాక్రమశా
గూడ; ధారయితుం=ధరించుటకు; లివి, (అయినను) శివునికన్న నితరుడె
శక్తం (అధ్యాత్మతము)=శక్తిగల వ్వండును, ఆ గంగానదిని ధరింపలే
వానిని; శూలినః = శివునికన్న; అ డు. అని, బ్రహ్మ దేవుఁడు భగీరథున
న్యం=ఇతరుని; అహం (అధ్యాత్మ కుడెప్పెను.
తము) = నేను; న పశ్యామి=చూడ అని, తాత్పర్యము.

త మేవ ముక్త్వా రాజానం గంగాం చా భాష్య లోకకృత్
జగామ త్రిదివం దేవ స్సహదేవై మూర్ధజైః. ౨౫

శ్రీమద్రామాయణము* బాలకాండము. ౬౭౧

స ౪౩

టీక॥లోకకృత్ = లోకంబులఁ	గణమును; జగము = పొందెను.
జేయునట్టి; దేవః = బ్రహ్మ దేవుఁడు;	లోక కర్తయైన బ్రహ్మ దేవుఁ
తం = ఆభగీరధునిఁగూర్చి; ఏవం =	డు, భగీరధునితోనిట్లు చెప్పి, గంగం
ఇట్లు; ఉక్త్వా = చెప్పి; గంగాంచ =	జూచి, “నివుభగీరధుండు కోరినప్పు
గంగనుగూచిఁయు; ఆధావ్య = చె	డతనివెంటంబా” మ్మనివచించి, దే
ప్పి; దేవైః = దేవతలతోను; మరుద్గ	వతలను వాయుసమూహంబులనుం
క్షేస్తహ = వాయువులసమూహ	గూడి, స్వగణమునకుఁబోయెను.
ముల తోనుంగూడ; త్రిదివం = స్వ	అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికాండే,
బాలకాండే, ద్విచత్వారింశస్స గణః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమాధికచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంభో
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ ద్విచత్వారింశస్సర్గ టీక,
ముగిసినది.

౨౨

త్రిచత్వారింశస్సగణప్రారంభః.

దేవదేవే గతే తస్మిన్ సోంగుష్ఠాగ్రనిపీడితామ్
కృత్వా వసుమతీం రామ సంవత్సర ముపాసత. ౧

టీక॥రామ = రాముఁడా! దేవ	తాం, అంగుష్ఠాగ్ర = కాలిబొట్టనప్రే
దేవే = దేవతలకును దేవుఁడైన; త	లికొనచే, నిపీడితాం = పీడింపఁబడిన
స్మిన్ = ఆబ్రహ్మ దేవుఁడు; గతే =	దానిఁగాకృత్వా = చేసి; సంవత్స
పోఁగా; సః = ఆభగీరధుండు; వసు	రం = ఒకసంవత్సరము; శివం =
మతీం = ధూమిని; అంగుష్ఠాగ్రనిపీడి	(అధ్యావృత్తము) శివుని; ఉపా

౬౭౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము

స ౪౩

సత=ఉపాసించెను.

దేవదేవుండగునాబ్రహ్మ దేవుం
డుపోగానే, అభగీరధుండు, భూ

మియందుబొటనవేలానించినలిచి,

సంవత్సరకాలముశివునింగూర్చి, త
పస్సుచేసెను. అని, తాత్పర్యము.

అథ సంవత్సరే పూజే సర్వలోకనమస్కృతః

ఉమాపతిః పశుపతీ రాజానమిద మబ్రవీత్. ౨

టీక॥ సంవత్సరే = సంవత్సర
ము; పూజే = నిండగా; అథ = అ
టు పిమ్మట; సర్వలోకనమస్కృ
తః = సమస్తలోకంబులచేతను నమ
స్కరింపబడిన; ఉమాపతిః = పా
ర్వతికిఁ బెనిమిటియైన; పశుపతిః = శి
వుండు; రాజానం = భగీరథునిగూ

చిః; ఇదం = దీనిని; అబ్రవీత్ = చె
ప్పెను.

సంవత్సరమునిండగానే, సమస్త
లోకంబులచే నమస్కృతుండును
బార్వతికిఁ బెనిమిటియైనగు శివుం
డు, భగీరథునిజూచి, యిట్లు, చె
ప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ప్రీతస్తేహం నరశ్రేష్ఠ కరిష్యామి తవ ప్రియమ్

శిరసా ధారయిష్యామి శైలరాజసుతా మహమ్. ౩

టీక॥ నరశ్రేష్ఠ = పురుషశ్రేష్ఠుం
డవగుభగీరధుండా! అహం = నేను;
తే = నీకొఱకు; ప్రీతః = సంతసించిన
వాడను. తవ = నీయొక్క; ప్రియం =
ఇష్టమును; కరిష్యామి = చేసెదను.
అహం = నేను; శైలరాజసుతాం =
పర్వతరాజుకొమార్తెయైన గంగ
ను; శిరసా = తలచేత; ధారయిష్యా

మి = ధరించెదను.

పురుషశ్రేష్ఠుండవగు భగీరధుం
డా! నీకుబ్రీతుండనైతి; నీయభీష్టంబు
నెఱవేర్చెదను; పర్వతరాజైనహిమ
వంతునికొమార్తెయగు గంగనుశి
రస్సునధరించెదను. అని, శివుండుచె
ప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

తతో హైమవతీ జ్యేష్ఠా సర్వలోక నమస్కృతా
తదా సాతి మహాద్రూపం కృత్వావేగంచ దుస్సహమ్. ౪
ఆకాశా దపత ద్రామ శివే శివ శిరస్మృత

టీక॥ రామ = రాముఁడా! త	నుండి; శివే = మంగళకరమైన; శివశిర
తః = అటుపిమ్మట; తదా = అప్పుడు;	సి = శివునితలందు; అపతత్ ఉత =
సర్వలోకనమస్కృతా = సమస్తలో	పడినదిగాదా!
కములచేనమస్కరింపబడిన; సా =	అంత, సర్వలోకనమస్కృతయ
ఆ; జ్యేష్ఠా = పెద్దదైన; హైమవతీ =	గునాహిమవంతుని పెద్దకూతురై
హిమవంతుని కూతురు; అతిమ	నగంగానది, గొప్పయాకారమువ
హత్ = మిక్కిలిగొప్పదైన; రూ	హించి, సహింపఁగూడని వేగంబు
పం = ఆకారమును; దుస్సహం = స	పూని, ఆకాశమునుండి, మంగళకరం
హింపఁగూడని; వేగంచ = వడిని; కృ	బగుశివునిశిరస్సుపైఁబడెను.
త్వా = చేసి; ఆకాశాత్ = ఆకాశము	అని, తాత్పర్యము.

అచింతయచ్చ సా దేవీ గంగా పరమదుర్ధరా. ౫

విశామ్యహం హి పాతాళం ప్రోతసా గృహ్య శంకరమ్

టీక॥ పరమదుర్ధరా = ఎంతమాత్ర	శింతునుగదా!" ఇతి(అధ్యాహృత
ముధరింపఁగూడని; దేవీ = అమ్మవా	ము) = అని; అచింతయత్ = ఆలో
రైన; సా = ఆ; గంగాచ = గంగా	చించెను.
నదియును; "అహం = నేను;	ఎంతమాత్రము ధరింపనలవిగా
ప్రోతసా = ప్రవాహముచేత; శం	నియాగంగా దేవియును "ఈశివు
కరం = శివుని; గృహ్య (గృహీ	నిఁబ్రవాహంబునం దీసికొనిపాతా
త్వా) = తీసికొని; పాతాళం = పా	ళంబుచొచ్చెదను" అనియాలోచిం
తాళలోకమును; విశామిహి = ప్రవే	చెను. అని, తాత్పర్యము.

౬౭౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౪౩

తస్యా వలేపనం జ్ఞాత్వా క్రుద్ధస్తు భగవాన్ హరః. ౬
రోభావయితుం బుద్ధిం చక్రే త్రిణయన స్తదా

టిక త్రిణయనః=మూడుకండ్లు	దానిఁగాఁ జేయుటకు; బుద్ధిం=త
గలవాఁడును; భగవాన్=మాహా	లంపును; చక్రే=చేసెను.
త్వముగలవాఁడునగు; హరస్తు=	త్రినేత్రుండును భగవంతుండు
ఈశ్వరుఁడును; తస్యాః=ఆగంగాన	నగు శివుండు, ఆగంగానదిగర్వంబె
దియొక్క; వలేపనం=గర్వమును;	ఱింగి, కోపించి, యాగంగ, మఱుఁ
జ్ఞాత్వా=ఎఱింగి; క్రుద్ధః=కోపము	గుపడునట్లు సేయందలంచెను.
నొందినవాఁడై; తదా=అప్పుడు; తి	అని, తాత్పర్యము.
రోభావయితుం = మఱుగుపడిన	

సా తస్మిన్ పతితాపుణ్యౌ పుణ్యే రుద్రస్య మూర్ధని. ౭
హిమవత్ప్రతిమే రామ జటామండలగహ్వరే

టిక రామ=రాముఁడా ! పు	యొక్క; మూర్ధని=శిరస్సునందు;
ణ్యౌ=పవిత్రయగు; సా=ఆగంగా	పతితా=పడినది.
నది; పుణ్యే=పవిత్రమును; హిమవ	రాముఁడా! పవిత్రయగు నా
త్ప్రతిమే=హిమవత్పర్వతముతోఁ	గంగానది, జటాసమూహమే గు
బాలిక గలదియును; జటామండల	హఁగాఁగల్గి, హిమవద్దిరియుంబోలి
గహ్వరే, జటామండల=జటలయొ	యున్న పవిత్రంబగు శివుని శిరస్సునం
క్క సమూహమే, గహ్వరే=గుహ	బడెను.
గాఁగలదియునగు; రుద్రస్య=శివుని	అని, తాత్పర్యము.

సా కథంచి న్నహీం గంతుం నాశక్నో ద్యత్తు మాస్థితా. ౮
నైవ నిర్గమనం లేభే జటామండలమోహితా

శ్రీమద్రామాయణము* బాలకాండము. ౬౭౫

స ౪౩

టీక॥ సా=ఆగంగానది; కథం వెడలఁచాటును; వైవలేభే=పొంద
చిత్=ఎట్లయినను; మహీం=భూ నేలేదు.
మిని; గంతుం=పొందుటకు; య ఆగంగానది, ఎన్ని ప్రయత్నము
త్నం=ప్రయత్నమును; ఆస్థితా=అ లుచేసినను, భూమిచేరలేకపోయె
వలంబించినదై; నాశకోత్=శక్తి ను; శివునిజటామండలమందుఁ జీ
గల్గినదికాలేదు; జటామండలమో కుక్కవడియొన్నందున, బయలు వెడ
హీతా = జటలసమూహమందు, లుటయును, కాకపోయెను.
భ్రమమునొందినదై; నిగమనం= అని, తాత్పర్యము.

తత్తై వా బంభ్రమ ద్వేపీ సంవత్సరగణా౯ బహూ౯. ౯
తా మపశ్య౯ పున స్తత్ర తపః పరమ మాస్థితః

టీక॥ ద్వేపీ=గంగానది; తత్తై వృష్ణమయిన; తపః=తపస్సును; ఆస్థి
వ=ఆశివునిజటామండలమందే; బ తః=అవలంబించెను.
హూ౯=అనేకములైన; సంవత్సర గంగానది, యిట్లు శివునిజటా
గణా౯=సంవత్సరసమూహముల మండలమందే, పెక్కు సంవత్సరము
ను; అబంభ్రమత్=తిరుగుచుండెను. లు, తిరుగుడువడుచుండెను; అంత,
భగీరథః(అధ్యాత్మతము)=భగీర భగీరథుండు, గంగానదిం గానక,
ధండు; తాం=ఆగంగానదిని; అప మఱల, నచ్చట, బరమంబగుతపస్సు
శ్య౯=చూడనివాడై; పునః=మఱ సేసెను,
ల; తత్ర=అచ్చట; పరమం=ఉత్కృ అని, తాత్పర్యము.

అనేన తోషితశ్చా ఘా దత్యర్థం రఘునందన. ౧౦
విససర్జ తతో గంగాం హవో బిందుసరః ప్రతి

టీక॥ రఘునందన=రాముఁడా! అ శ్వరుండు; అత్యర్థం=మిక్కిలియు
నేన=ఈభగీరథునిచేత; హరః=ఈ ను; తోషితశ్చ=సంతోషమునొందిం

౧౭౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౪౩

పబడినవాడును; అఘాత = ఆ
యెను. తతః=అంతట; హరః(అ
ధ్యాహృతము)=ఈశ్వరుడు, గం
గాం= గంగానదిని; బిందుసరఃప్ర
తి=బిందుసరస్సునుగూచి; విసస
జః= విడిచెను.

రాముడా! భగీరథుడు, తప
స్సుచే, శివునిమిక్కిలియుసంతోషప
ఱచెను; అంతశివుండు, బిందుసర
స్సును, బ్రహ్మనిమితంబగునొకసర
స్సునందు, గంగనువిడిచెను.
అని, తాత్పర్యము.

తస్యాం విసృజ్యమానాయాం సప్తస్రోతాంసి జజ్ఞిరే. ౧౧

టీక॥తస్యాం=ఆగంగానది; వి
సృజ్యమానాయాం= విడువబడు
చుండగా; సప్త=ఏడు; స్రోతాం
సి=ప్రవాహములు; జజ్ఞిరే=పుట్టి

నవి.
ఆగంగనువిడవఁగానె, ఏడుప్ర
వాహములుగల్గినవి.
అని, తాత్పర్యము.

హ్లాదినీ పావనీ చైవ నశినీచ తథాపరా

తిస్రః ప్రాచీం దిశం జగ్తుః గంగా శ్శివజలా శ్శుభాః. ౧౨

టీక॥హ్లాదినీ=హ్లాదినియనునదియు
ను; పావనీచైవ=పావనియనునది
యును; తథా=అట్లు; అపరా=మ
ఱియొకటైన; నశినీచ=నశినియను
నదియును; శివజలాః=మంగళకర
ములైనజలము గల్గినవియును; శు
భాః=మంగళకరములయినవియున
గు; తిస్రః=మూడైన; గంగాః=గం

గాలు; ప్రాచీం=తూర్పు; దిశం=ది
క్కును; జగ్తుః=పోందినవి.
హ్లాదినియుఁ బావనియు నశిని
యుననునీమూడుగంగాలు, మంగళ
కరంబగుజలము గలిగి మంగళక
రములై, తూర్పు దిక్కునఁ బ్రవ
హించినవి.
అని, తాత్పర్యము.

సుచక్షుశ్చైవ సీతాచ సింధు శ్చైవ మహానదీ

త్రిప్రస్తేవీతా దిశం జగ్తుః ప్రతీచీంతు శుభోదకాః. ౧౩

టీక॥ సుచక్షుశ్చైవ=సుచక్షు	మపుః దిశం=దిక్కును; జగ్త్సః=
వనునదియును; సీతాచ=సీతయను	పొందినవి.
నదియును; మహానదీ=గొప్పనదియ	సుచక్షువు, సీత, మహానదియగు
గు; సింధుశ్చైవ=సింధువననది	సింధువు, మంగళకరములయినయు
యును; శుభోదకాః=మంగళకర	దకముగల యీమూడుగంగలును,
ములైనజలములుగల; ఏతాః=ఈ,	బళ్ళిమదిక్కునఁ బ్రవహించినవి.
తీర్థః=మూడును; ప్రతీచీం=పచ్చి	అని, తాత్పర్యము.

సప్తమీ చాన్వగా త్తాసాం భగీరథ మధో నృపమ్

టీక ॥ అధో=అంతట; తా	బడించెను.
సాం=వానిలోపల; సప్తమీచ=ఏడ	అంత, వానిలోనేడవగంగ; భగీ
వదియును; నృపం=రాజైన; భగీర	రథమహారాజును, వెంబడించెను.
థం=భగీరథుని; అన్వగాత్=వెం	అని, తాత్పర్యము.

భగీరథోప రాజర్షి దివ్యంస్యందన మాస్థితః. ౧౪
ప్రాయాదగ్రే మహాతేజా గంగాతం చాప్యను వ్రజత్

టీక॥ మహాతేజాః= మిక్కిలి	ధుని; అనువ్రజత్ (అన్వవ్రజత్)=
యుఁబరాక్రమముగల; రాజర్షిః=	వెంబడించిపోయెను.
రాజునుఋషియునయిన; భగీరథో	మహాతేజుడును రాజర్షియు
పి=భగీరథుఁడును; దివ్యం=త్రేవ్యమ	నగుభగీరథుండు, దివ్యంబగురథం
యిన; స్యందనం = రథమును; ఆస్థి	బెక్కి-ముందునడిచిపోయెను; గంగ
తః=పొందినవాఁడై; అగ్రే=ముంద	యతని వెనుకం దగిలిపోయెను.
ట; ప్రాయాత్=పోయెను; గంగా	అని, తాత్పర్యము.
చాపి=గంగయును; తం=ఆభగీర	

గగనా చ్ఛంకరశిర స్తో ధరణి మాశ్రితా. ౧౫

౬౭౮ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౪౩

వ్యసర్పత జలం తత్ర తీవ్రశబ్దపురస్కృతమ్

టీక గంగా (అధ్యాహృతము) = గంగానది; గంగానాథ్ = ఆకాశమునుండి; శంకరశిరః = శివునిశిరస్సును; తతః = అందుండి; ధరణి = భూమిని; ఆశ్రితా = సొందినది. కాఙ్క్ష్తి; తత్ర = అసూమియందు; జలం = గంగాజలము; తీవ్రశబ్ద పురస్కృతం, తీవ్రశబ్ద = అధిక మైనధ్వని, పుర	స్కృతం = మండిడబడినదిగాఙ్కలదిగా; వ్యసర్పత = వ్యాపించెను. గంగానది, యాకాశమునుండి, శివుని శిరస్సుపైబడినది - అందుండి, భూమిపైబడెను; అట్లుపైనుండి క్రిందబడుటచే, జలమునధికముగా ధ్వనిగలిగి, ప్రవహించినది. అని, తాత్పర్యము.

మత్స్యకచ్ఛపసంఘైశ్చ శింశుమారగణైస్తదా. ౧౬
పతద్భిః పతితైశ్చాన్యైః వ్యరోచత వసుంధరా

టీక తదా = అప్పుడు; వసుంధరా = భూమి; పతద్భిః = పడుచున్న మత్స్యకచ్ఛపసంఘైశ్చ = చేపలయొక్కయు తాచేళ్లయొక్కయు సమూహములచేతను; శింశుమారగణైః = మొసళ్ల సమూహములచేతను; పతితైః = పడిన; అన్యైశ్చ = ఇతరములగుజలజంతువులచే	తను; వ్యరోచత = ప్రకాశించెను. అప్పుడు, గుంపులుగుంపులుగాఙ్కబడుచున్న మత్స్యములు తాచేళ్లు మొసళ్లువీనిచేతనుమరియు, నట్లుపడినట్టియితర జలజంతువులచేతను, భూమిప్రకాశించినది. అని, తాత్పర్యము.

తతోదేవర్షిగంధర్వా యత్యోస్సిర్ధగణాస్తదా. ౧౭
వ్యలోకయంతతే తత్ర గంగాద్గాం గతాంతథా

టీక || తతః = అంతట; తదా = అప్పుడు; తత్ర = ఆయాకాశమందు;

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౨౯

స ౪౩

తే=ఆ; దేవపిఁగంధర్వాః = దే	ము)గంగను; వ్యలోకయంత=చూ
వతలును ఋషులును గంధర్వులును;	చిరి.
యతాః = యతులును; సిద్ధగ	అంతనప్పుడాకాశమందు, దే
తాః=సిద్ధులసమూహములును; త	వతలును ఋషులును యతులును
ధా=అట్లు; గగనాత్=ఆకాశము	సిద్ధులును, అట్లాకాశమునుండి భూ
నుండి; గాం=భూమిని; గతాం=	మింబడినగంగానదింజూచిరి.
పొందిన; గంగాం=(అధ్యాత్మత	అని, తాత్పర్యము.

విమానై నగరాకారై హయై గజ వరై స్తదా. ౧౨
పారిష్లవగతై శ్చపి దేవతాస్తత్ర విష్టితాః

టీక॥ తదా=అప్పుడు; తత్ర=	లో శ్రేష్ఠములైనవానితోను; విష్టి
అచ్చట; దేవతాః=దేవతలు; పారి	తాః= విశేషముగానుండిరి.
ష్లవగతైః=వేగిరపాటు నొందిన;	అప్పుడచ్చట, దేవతలు, సం
నగరాకారైః = పట్టణములం బో	భ్రాంతములైయున్న పట్టణములుం
నియాకారములుగల; విమానైః=వి	భోలవిశాలములగు విమానములను
మానములతోను; హయైః=గుఱ్ఱము	గుఱ్ఱములను మంచియేనుంగులనునె
లతోను; గజవరైశ్చపి=ఏనుంగుల	క్కి-యుండిరి. అని, తాత్పర్యము.

౧౩ దద్భుతతమం లోకే గంగాపతన ముత్తమమ్. ౧౪
దిదృక్షువో దేవగణా సమీయ రమితౌజసః

టీక॥ అమితౌజసః=కొలతలే	శ్రేష్ఠమునగు; తత్=ఆ; గంగాపత
నితేజస్సుగల; దేవగణాః=దేవతల	నం= గంగానదియొక్క-పడుటను;
సమూహములు; లోకే=ప్రపంచ	దిదృక్షువః= చూడఁగోరినవారలై;
మునందు; అద్భుతతమం=అన్నిటిక	సమీయః=చేరిరి.
న్ననాశ్చర్యకరమును; ఉత్తమం=	అమితంబగుతేజస్సుగల దేవత

౬౮౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.
స ౪౩

లు, లోకంబునందంతయు నాశ్వర్య తరణమును చూడఁగోరి, యెచ్చట,
కరంబును శ్రేష్ఠంబునగునాగం గవ చేరిరి. అని, తాత్పర్యము.

సంపతద్భి స్సురగణై స్తేషాం చాభరణౌజసా. ౨౦
శతాదిత్య మివా భాతి గగనం గతతో యదమ్

టీక॥ సంపతద్భిః = చేరుచున్న కాశించెను.
ట్టి; స్సురగణైః = దేవతలసమూహ మేఘములు లేక నిమలము గా
ములచేతను; తేషాం = ఆదేవతాస నుండునాకాశము, గంగావతరణ
మూహములయొక్క; ఆభరణౌజ సముచూడవచ్చినదేవతల శరీరకాం
సాచ = సొమ్ములకాంతిచేతను; గ తులచేతను, వారియాభరణకాంతు
తతో యదం = యైన మేఘములుగ లచేతను, నూగురుసూర్యులు గలి
ల; గగనం = ఆకాశము; శతాదిత్య గియున్నట్లు, ప్రకాశించినది.
మివ = నూర్గురుసూర్యులుగలదివలె; అని, తాత్పర్యము.
ఆభాతి = (భూతార్థమందులతో) పరి

శింశుమారోరగగణై మీనై రపిచ చంచలైః. ౨౧
విద్యుద్భిరివ విక్షిప్త మాకాశ మభవత్తదా

టీక॥ తదా = అప్పుడు; ఆకా బోలె; విక్షిప్తం = వ్యాపింపఁబడినది;
శం = ఆకాశము; చంచలైః = చలిం అభవత్ = అయినది.
చు చున్నట్టి; శింశుమారోరగ గ అప్పు, డాకాశముచంచలములగు
ణైః = మొసళ్లయొక్కయు, సర్ప మొసళ్లను సర్పములును మత్స్యము
ములయొక్కయు మూహములచే లునుంగల్గి, మెఱపులుగల్గినదివలెబ్ర
తను; మీనై రపిచ = మత్స్యములచేత కాశించినది.
ను; విద్యుద్భిరివ = మెఱపులచేతను అని, తాత్పర్యము.

పాండరై స్సలిలోత్పిడైః కీర్యమాణై స్సహస్రధా. ౨౨
శారదాభై రివాకీర్ణం గగనం హంససంప్లవైః

టీక || గగనం = ఆకాశము; సరివ = మేఘముల చేతవలె; ఆకీర్ణం = హస్రధా = వేయివిధములుగా; కీర్యమాణైః = వెదవల్లబడుచున్న; ఆకాశము, వేగవశమునవేయి పాండరైః = తెల్లని; సలిలోత్పిడైః = నీళ్లునురుగులచేతను; హంస సురుగులును, హంసపక్షులగుంపు సంప్లవైః = హంసపక్షులసమూలునుంగల్గి, శరత్కాలమునందలితె హములచేతను; శారదాభై రివ, ల్లనిమేఘములతోఁ గూడియుండు న శారద = శరద్దృశ్యపునందలి, అభై ర్ట్టాపెను. అని, తాత్పర్యము.

క్వచిద్ద్వితతరం యతి కుటిలం క్వచిదాయితమ్. ౨౩
వినతం క్వచిదుద్ధాతం క్వచిద్యాతి శనైశ్శనైః

టీక || గంగా (అధ్యాహృత చిత్ = ఒకానొకచోట; శనైశ్శ ము) = గంగానది; క్వచిత్ = ఒకానొ నైః = మెల్లమెల్లగా; యాతి = పో కచోట; ద్వితతరం = మిక్కిలియుశీ యెను.
ఘ్రముగను; క్వచిత్ (అధ్యాహృత గంగానది, పల్లిపునేలలోమిక్కిలి ము) = ఒకానొకచోట; కుటిలం = యువడిగను, మిట్టపల్లములలోవం వంకరగాను; క్వచిత్ = ఒకానొక కరగను, చదరపునేలలో దీర్ఘ చోట; ఆయతం = దీర్ఘముగాను; క్వ ముగను, పల్లములోలోనికివంగినట్లు చిత్ (అధ్యాహృతము) = ఒకానొ ను, పెద్దతాయిమొదలగువానితోఁ కుడుగల్గినపుడూర్ధ్వముఖముగను, క్వచిత్ = ఒకానొకచోట; ఉద్ధాతం = ఉన్నతభూములలోమెల్లమెల్లగను, ఉర్ధ్వముఖముగాను; యాతి = (భూ బాటినది.
తార్థమందులట్) పోయెను. క్వ అని, తాత్పర్యము.

౧౮౨ ప్రతిపదాంతర్జాతీయతత్వసహితము.

స ౪౩

సలిలేనైవ సలిలం క్వచి దభ్యాహతం పునః. ౨౪
ముహు యార్ధముఖం గత్వా పపాత వసుధాతలమ్

టీక॥ క్వచిత్ = ఒకానొకచోట;	త = పొందెను.
ముహుః = పలుమారు; సలిలం = జలము ; సలిలేనైవ = జలముచేతనే;	ఒక్కచోట, బలుమాటులు, జలముగాలిచేబై కెగురుతరంగముచే
భ్యాహతం = ఎదురుగాకొట్టబడినదై; యార్ధముఖం = పొడవుమొగముగా;	గొట్టబడి, యార్ధముఖముగావెళ్లి, మఱల, నేలపైబడినది.
గా; గత్వా = వెళ్లి; పునః = మరల; వసుధాతలం = భూతలమును; పపా	అని, తాత్పర్యము.

త చ్చంకరశిరోభ్రష్టం భ్రష్టం భూమితలే పునః. ౨౫
వ్యరోచత తదా తోయం నిమలం గతకల్మషమ్

టీక॥ శంకరశిరోభ్రష్టం, శంకర = శివునియొక్క, శిరః = శిరస్సునందు; భ్రష్టం = పడినదియును; పునః = మఱల; భూమితలే = భూతలమందు ; భ్రష్టం = పడినదియనగు; తత్ = ఆ; తోయం = గంగానదీజలము; తదా = అప్పుడు; నిమలం = మలములేనిదిగాను; గతకల్మషం = పోయినపాపము గలదిగాను, పాప	ముఖంబొగొట్టునదిగాననుట; వ్యరోచత = ప్రకాశించినది. శివుని శిరస్సునంబడి యపై భూమిపైబడిన యాగంగానదిజలము, అప్పుడు, నిమలమై స్నానముసేయువారిపాపములంబొగొట్టునదిగాఁ బ్రకాశించెను. అని, తాత్పర్యము.

తత్ర దేవర్సిగంధర్వా వసుధాతలవాసినః. ౨౬

భవాంగపతితం తోయం పవిత్ర మితి పస్పృశుః

టీక॥ తత్ర = ఆయాకాశమందు, ఉన్న; దేవర్సిగంధర్వాః = దేవత

శ్రీమద్రామాయణము* బాలకాండము. ౬౦౩

స ౪౩

లునుఋషులును గంధర్వులును; వ
సుధాతలవాసినః = భూతల మం
దు నివసించువారును; భవాంగ ప
తితం, భవాంగ = శివునిశరీరము
నుండి, పతితం = పడినఃతోయం =
జలము; పవిత్రం = పరిశుద్ధము;
ఇతి = అని; పస్పృశుః = తాకిరి, లే
క, స్నానముచేసిరి.

ఆకాశమందుండు దేవతలును
ఋషులును గంధర్వులును, భూమి
యందు వాసముసేయుచుండుజను
లును, ఈశ్వరదేహమునుండి పతిత
మైనజలముపావన మని స్నాన
ముచేసిరి; (లేక, స్పృశించిరి)
అని, తాత్పర్యము.

శాపా త్రప్పపతితా యేవ గగనా ద్వసుధాతలమ్. ౨౭

కృత్వా తత్రాభిషేకం తే బభూవు ర్గతకల్మషాః

టీక|| యేచ = ఎవరును; గగనా
త్ = ఆకాశమునుండి; శాపాత్ =
శాపమువలనఃపసుధాతలం = భూ
తలమును; ప్రపతితాః = పొందిరో;
తే = వారలు; తత్ర = ఆగంగాజల
మందు; అభిషేకం = స్నానమును;
కృత్వా = చేసి; గతకల్మషాః = పో
యినపాపము గలవారలు; బభూ

వుః = అయిరి.
ఎవరు, శాపంబునంజేసి, స్వస్థా
నంబగు నాకాశంబునుండి భూమి
మైఁ బడిరో వారా గంగానదిజల
మందు స్నానముచేసి, పాపముచే
విడువంబడి శుద్ధులైరి.
అని, తాత్పర్యము.

ధూతపాపాః పున శ్చేన తోయేనా ధ సుభాస్వతా. ౨౮

పున రాకాశ మావిశ్య స్వాకలోకాన్ ప్రతిషేదిరే

టీక|| తే = వారలు; పునః = మ
రల; సుభాస్వతా = మిక్కిలియు
బ్రకాశించుచున్న; తేన = ఆ; తో

యేన = జలముచేత; ధూతపా
పాః = పోగొట్టబడిన పాపము గ
లవారలై; పునః = మఱి; ఆకా

౬౦౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౪౩

శం = ఆకాశమును ; ఆవిశ్య = వారలు ఆగంగాజలంబుమహి
పొంది; స్వాత్ = తమవైన ; లో = మంజేసి, పాపవిముక్తులై, యాకా
కాత్ = లోకంబులను ; ప్రతిపేది = శమాగంగాజలంబునఁ దమతమ లోకం
రే = పొందిరి. అని, తాత్పర్యము.

ముముదే ముదితో లోక పైన తోయేనభాస్వతా. ౨౯
కృతాభిషేకో గంగాయాం బహువ విగతక్లమః

టీక॥ భాస్వతా = ప్రకాశించు నబడలికగలది; బహువ = అయినది.
చున్నట్టి; తేన = ఆ ; తోయేన = ప్రకాశమానంబగు నాగంగా
గంగాజలముచేత; లోకః = జన జలము చూచి, జనము మాటిమా
ము; ముముదే = సంతసించినది, ము టికి సంతసించినది; మఱియు, నా
దితః = (మఱల) సంతసించినది ; గంగయందు స్నానముచేసి, బడలి
గంగాయాం = గంగానదియందు; కృ కవీడి సుఖమునొందినది.
తాభిషేకః = చేయఁబడిన స్నాన అని, తాత్పర్యము.
ముగలదై; విగతక్లమః = పోయి

భగీరథోపి రాజషిఁ దివ్యం స్యందన మాస్థితః. ౩౦
ప్రాయా దగ్రే మహాతేజా గంగా తం పృథతోన్వగాత్.

టీక॥ మహాతేజాః = అధికమై గా = గంగానది; తం = ఆభగీరధుని;
నపరాక్రమముగల; రాజషిఁ = పృథతః = వెనుకనుండి; అన్వగా
రాజును ఋషియునైన; భగీరథో త్ = వెంబడించెను.
పి = భగీరధుఁడును; దివ్యం = శ్రే మహాపరాక్రమ శాలియుగు రా
ష్టమైన; స్యందనం = రథమును; ఆ జషిఁయైన భగీరధుఁడు దివ్యమైన
స్థితః = పొందినవాఁడై; అగ్రే = ముం రథంబెక్కి ముందటఁ బోవుచుండె
దట; ప్రాయాత్ = వెళ్లెను; గం ను, గంగానదియు దాని వెనుకనుం

డి వెంబడించెను. అనితాత్పర్యము,

దేవా స్సషిఁగణౌ స్సర్వే దైత్యదానవరాక్షసాః. ౩౧
గంధర్వయక్షప్రవరా సుకెన్నరమహూరగాః
సర్వా శ్చాప్సరసో రామ భగీరథరథానుగామ్. ౩౨
గంగా మన్వగమన్ ప్రితా సృర్వే జలచరాశ్చయే

టీక॥ రామ = రాముఁడా! సన్వగమన్ = వెంబడించిరి; యే = ఏవి;
షిఁగణౌ = ఋషులసమూహము జలచరాః = జలమునందుం దిరుగు
లతోఁగూడిన; దేవాః = దేవతలు; జంతువులొ; తే (అధ్యాత్మత
సర్వే = అందఱును; దైత్యదానవ ము) = అవి, సర్వేవ = అన్నియును;
రాక్షసాః = దైత్యులును దానవులు అన్వగమన్ = (అధ్యాత్మతము)
నురాక్షసులును; సుకెన్నరమహూరగాః = కెన్నరులతోను మహాసర్ప రాముఁడా! దేవతలు ఋషులు దై
ములతోనుం గూడిన; గంధర్వయక్ష త్యులు దానవులు రాక్షసులు గంధ
ప్రవరాః = గంధర్వులును యక్ష శ్రే ర్వులు యక్షులు కెన్నరులు సురగము
వులును; అపరసః = అప్సరసలు; స అనప్సరసలు నందఱును సంతోషం
ర్వాశ్చ = అందఱును; ప్రితాః సంతో బునొంది భగీరథుని రథమును వెంబ
షమునొందినవారలై; భగీరథరథా డించుచున్న గంగానదిని వెంబడించి
నుగాం = భగీరథునిరథమును వెంబ రి, అట్లు జలచర జంతువులన్నియు
డించుచున్న; గంగాం = గంగను; అ ను వెంబడించినవి. అనితాత్పర్యము.

యతో భగీరథో రాజా తతో గంగా యశస్వినీ. ౩౩

జగామ సరితాం శ్రేష్ఠా సర్వపాప ప్రణాశినీ

టీక॥ యతః = ఏతట్టు; రాజా = యశస్వినీ = ప్రశస్తమగు కీర్తిఁగల
రాజైన; భగీరథః = భగీరథుఁడు; జదియును; సరితాం = నదులలోపల;
గామ = పోయెనో; తతః = అతట్టు; శ్రేష్ఠా = మేటియైనదియును; సర్వ

౬౮౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము. సరక

పాపప్రణాశినీ = సమస్తపాపముల లంబోఽగోష్ఠి నదియునగు ; గం గా=గంగానది; జగము (అధ్యా వృత్తము)=పోయెను. భగీరథమహారాజేదారినివెల్లెనో	మంచితీర్థిగలిగి నదులలోమేటియై సమస్త పాపములం బోఁగోష్ఠి న దియొయున్న గంగానదియైనాడా రినేవెల్లెను. అని తాత్పర్యము.
తతో హి యజమానస్య జహ్ను రద్భుతకమణః. ౩౪ గంగా సంస్థావయామాస యజ్ఞవాటం మహాత్మనః	అంత, గంగానది, యాశ్చర్యక రములగు కార్యములు సేయు, మహా త్ముండగు జహ్ను మహానునియాగ ము సేయుచుండగా, నతనియాగ శాలయంతయు, నీశ్వతో ముంచె ను. అని, తాత్పర్యము.
టీక తతః=అంతట; గంగా=గం గానది; యజమానస్య = యాగము సేయుచున్న; అద్భుతకమణః=అ శ్చర్యకరములగు కార్యములు గల వాఁడును; మహాత్మనః = పూజ్య మయిన స్వభావము గలవాఁడున గు; జహ్నుః = జహ్ను మహా మునియొక్క; యజ్ఞవాటం=యాగ	శాలను; సంస్థావయామాసహి= ముంచెనుగాదా! అంత, గంగానది, యాశ్చర్యక రములగు కార్యములు సేయు, మహా త్ముండగు జహ్ను మహానునియాగ ము సేయుచుండగా, నతనియాగ శాలయంతయు, నీశ్వతో ముంచె ను. అని, తాత్పర్యము.
తస్యా వలేపనం జ్ఞాత్వా క్రుద్ధో యజ్ఞా తు రాఘవ. ౩౫ అపిబచ్చ జలం సర్వం గంగాయాః పరమాద్భుతమ్	వ=అంతయు ; పరమాద్భుతం = మిక్కిలియు నాశ్చర్యము గల్గునట్లు అపిబత్ =త్రాగెను. రాముఁడా; యాగము సేయుచు న్ను జహ్నువును; అగంగానది గ ర్వంబెరింగి; కోపించి, అత్యాశ్చ ర్యకరంబుగ, గంగానది జలంబంత
టీక రాఘవ=రాముఁడా! య జ్ఞాతు=యాగము సేయువాఁడైన జహ్నువును; తస్యాః= అగంగాన దియొక్క; వలేపనం=గర్వమును; జ్ఞాత్వా=ఎరింగి; క్రుద్ధః= కోపం చినవాఁడై; గంగాయాః=గంగా నదియొక్క; జలం = నీటిని; సర్వం	వ=అంతయు ; పరమాద్భుతం = మిక్కిలియు నాశ్చర్యము గల్గునట్లు అపిబత్ =త్రాగెను. రాముఁడా; యాగము సేయుచు న్ను జహ్నువును; అగంగానది గ ర్వంబెరింగి; కోపించి, అత్యాశ్చ ర్యకరంబుగ, గంగానది జలంబంత

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౮౭

స ౪౩

యృంద్రావెను. అని, తాత్పర్యము.

తతో దేవా స్సగంధర్వా ఋషయశ్చ సువిస్మితాః ౩౬
పూజయంతి మహాత్మానం జహ్నుం పురుషసత్తమమ్
గంగాంచాపి నయంతి స్తదహితృత్వే మహాత్మనః ౩౭

టీక తతః=అంతట; సగంధ ర్వాః=గంధర్వులతోఁగూడిన; దే వాః=దేవతలును; ఋషయశ్చ= ఋషులును; సువిస్మితాః=మిక్కి లియు నాశ్చర్యము నొందిన వార లై; మహాత్మానం=పూజ్యమైన స్వ భావముగలవాఁడును; పురుషసత్త మం = పురుషశ్రేష్ఠుఁడున హ్నుం= జహ్నువును; పూజయం తి=(ఘాతార్థమందులట్) పూ జించిరి, గంగాంచాపి=గంగానది	ని; మహాత్మనః=పూజ్యమైన స్వభా వముగలజహ్నువునకు; దుహితృ త్వే=కొమారతెయ్యగుట యందు; నయంతిన్మ= పొందించిరి, అంత దేవతలును గంధర్వులు ను ఋషులును మిక్కిలి యాశ్చ ర్యము నొంది. మహాత్ముండును ఋషి శ్రేష్ఠుండు నగు జహ్నుని బూజించి, గంగానది నతనికి గొమారెనుగా నియమించిరి. అని తాత్పర్యము.

తత స్తుష్టో మహాతేజా శ్రోత్రాభ్యా మస్పృశత్సనః
తస్మా జ్జహ్నుసుతా గంగా ప్రోచ్యతే జాహ్నవీతి చ. ౩౮

టీక మహాతేజాః=అధికమగు ప్రభావముగలజహ్నువు; తతః = అందువలన; తుష్టః=సంత సించిన వాఁడై; పునః = మరల; శ్రోత్రా భ్యాం= చేవులవలన; అస్పృశత్ = ఘట్టించెను; తస్మాత్ = అందువలన;	గంగా = గంగానది; జహ్నుసు తా=జహ్నుసుత(జహ్నునికొమార తె) యనియును; జాహ్నవీతి చ=జాహ్నవి(జహ్నుని కొమార తె) యనియును; ప్రోచ్యతే=చె ప్పబడుచున్నది.

౬౮౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౪౩

మహాప్రభావుండగు జహ్నువు గంగానది, జహ్నువుత యనియు,
తనకు గంగకొమాతై యగుటకు జాహ్నువి యనియును బిలువంబడు
సంతసించి, గంగనుమరల, చెవుల చున్నది.
నుండి బై టికివిడిచెను, అందువలన అని, తాత్పర్యము.

జగామచ పున గంగా భగీరథరథానుగా
సాగరం చాపి సంప్రాప్తా సాసరిత్ప్రవరా తదా.౩౯
రసాతల ముపాగచ్ఛ త్సిద్ధ్యర్థం తస్య కమణిః.

టీక॥ గంగాచ=గంగానదియు కు; రసాతలం=పాతాళమును; ఉ
ను; పునః=మరల; భగీరథరథాను పాగచ్ఛత్=పొందెను.
గా=భగీరథుని రథమును వెంబడిం గంగానదియునుమఱలభగీరథు
చినదియై; జగామ=వెళ్లెను; త ని రథమునువెంబడించుచు వెళ్లినది;
దా = అప్పుడు సరిత్ప్రవరా = అప్పుడునదులలో మేటియైన యా
నదులలో మేటియైన; సా=ఆగం గంగానది సముద్రమునొంది యట్లు
గానది; సాగరంచాపి=సముద్రము భగీరథునికార్యముసిద్ధించుటకై పా
నుగూడ; సంప్రాప్తా=పొందినదై; తాళమునకుబోయెను.
తస్య=ఆ; కమణిః= కార్యమున అని తాత్పర్యము.
కు, సిద్ధ్యర్థం= సాఫల్యముకొర

భగీరథోపి రాజశివ గంగా మాదాయ యత్నతః.౪౦
పితామహా భస్మకృతా నపశ్య దీనచేతనః

టీక॥ రాజశివః= రాజునుఋ య=తీసికొని; దీనచేతనః= దుఃఖ
షియునగు; భగీథోపి=భగీరథుడు మునొందిన మనస్సుగలవాడై; భ
ను; యత్నతః = ప్రయత్నమువల స్మకృతా=బూడిదెగా చేయబ
న; గంగాం= గంగానదిని; ఆదా డిన; పితామహా= తాతల్;

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౦౯

స ౪౩

అపశ్యత్=చూచెను.

రాజపియగు భగీరథుడును,
సుహృత్తుండున, గంగదీసికొని,

దుఃఖింబున, బూడిచె గాఢజేయబ

డియున్న తాతలంబూచెను.

అని, తాత్పర్యము.

అథ త ద్భస్మనాం రాశిం గంగాసలిల ముత్తమమ్. ౪౧
స్తావయ ధూతపాప్తాన స్వర్గం ప్రాప్తా రఘూత్తమ

టీక|| రఘూత్తమ= రఘువం
శమునందుంబుట్టిన వారిలో శ్రేష్ఠం
డవైన రాముండా! అథ=అటుపి
మ్మట; ఉత్తమం=శ్రేష్ఠమైన; తత్=
ఆ; గంగాసలిలం= గంగానదీజల
ము; భస్మనాం = బూడిదలయొ
క్క; రాశిం=సమూహమును; స్తా
వయత్ (అస్తావయత్) = ముంచె
ను. తే(అధ్యాహృతము) = ఆసగర

పుత్రులు; ధూతపాప్తానః= పో
గొట్టబడిన పాపము గలవారలై;
స్వర్గం=స్వర్గమును; ప్రాప్తాః=
పొందిరి.

రాముండా! అంత, శ్రేష్ఠమయిన
యా గంగానదీజలము బూడిద రాశి
ని, నీళ్లతో ముంచెను; అంత నాసగర
పుత్రులు, నిష్పాపులై, స్వర్గము
నొందిరి. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యావే, శ్రీమద్రామాయణే, అధికావ్యే,

బాలకాండే, త్రిచత్వారింశస్సర్గః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంభో
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ త్రిచత్వారింశస్సర్గ టీక,
ముగిసినది.

౬౯౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౪౪

(92)

చతుశ్చత్వారింశసర్గప్రారంభః.

స గత్వా సాగరం రాజా గంగయానుగత స్తదా
ప్రవివేశ తలం భూమే ర్యత్ర తే భస్మసాత్కృతాః. ౧

టీక॥ తదా = అప్పుడు; సః = ఆ;	ము) ఆ; తలం = పాతాళమును; ప్ర
రాజా = భగీరథుడు; గంగయా =	వివేశ = ప్రవేశించెను.
గంగానదిచేత; అనుగతః = వెంట	అప్పుడా భగీరథుడు, గంగను
డింపబడినవాడై; సాగరం = సము	వెంటఁ బెట్టుకొని, సాగరంబునకు
ద్రమును; గత్వా = పొంది; యత్ర = ఎ	పోయి, యట్లు, భూమినుండి, సగరు
చ్చట; తే = ఆ సగరునికొడుకులు; భ	నికొడుకులు బూడిదగాఁ జేయఁ
స్మసాత్కృతాః = బూడిదరూప	బడియున్న పాతాళముఁ బ్రవేశిం
ముగాఁ జేయఁబడిరో; భూమేః =	చెను.
భూమినుండి; తత్ = (అధ్యాత్మత	అని, తాత్పర్యము.

భస్మ న్యధాఽప్లుతే రామ గంగాయా స్సలిలేన వై
సర్వలోకప్రభు బ్రహ్మ రాజాన మిద మబ్రవీత్. ౨

టీక॥ రామ = రాముడా! ఆ	నం = రాజైన భగీరథునిఁ గూచి; ఇ
థ = అంతట; గంగాయాః = గంగా	దం = దీని; అబ్రవీత్ = చెప్పెను.
నదియొక్క; సలిలేన = జలముచేత;	రాముడా! అంత, గంగాజలం
(“వై” అనునది పాదపూరణార్థఁ	బు సగరునికొడుకుల దేహభస్మము
ము) భస్మని = బూడిద; ఆప్లుతే =	మైఁబ్రవహింపఁగానే, సమస్తలో
ముంపఁబడఁగా; సర్వలోకప్రభుః =	క నాయకుం డగు బ్రహ్మ దేవుడు,
సమస్తలోకంబులకును నాయకుడై	భగీరథునిఁ జూచి యిట్లునిచెప్పెను.
న; బ్రహ్మ = బ్రహ్మ దేవుడు; రాజా	అని, తాత్పర్యము.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౯౦

స ౪౪

తారితా నరశామూల దివం యాతాశ్చ దేవవత్
వష్టిః పుత్రసహస్రాణి సగరస్య మహాత్మనః. ౩

టీక॥ నరశామూల = పురుషశ్రేష్ఠుడవైన భగీరథుడా ! మహాత్మనః = పూజ్యమైన స్వభావముగల; సగరస్య = సగరునియొక్క; పుత్రసహస్రాణి = కొడుకులయొక్క వేలు; వష్టిః = లఱువదియును; తారితాః = తరింపఁజేయఁబడినవి; దేవవత్ = దే	వతలువలె; దివం = స్వర్గమును; యాతాశ్చ = పొందినవియునైనవి. పురుషశ్రేష్ఠుడవైన భగీరథుడా! మహాత్ముడగు సగరునికొడుకులఱువదివేవురును నీచేదరింపఁబడి దేవతలుంబోలెన్వగఁబునొందిరి. అని, తాత్పర్యము.

సాగరస్య జలం లోకే యావత్స్థాస్యతి పార్ధివ
సగరస్యా త్తజా స్తావ త్స్వర్గే స్థాస్యతి దేవవత్. ౪

టీక॥ పార్ధివ = రాజైన భగీరథుడా! యావత్ = ఎంతవఱకు; లోకే = ప్రపంచమందు; సాగరస్య = సముద్రముయొక్క; జలం = నీరు; స్థాస్యతి = ఉండఁగలదో; తావత్ = అంతవఱకు; సగరస్య = సగరునియొక్క; అత్తజాః = కొడుకులు; దేవ	వత్ = దేవతలువలె; స్వగఁ = స్వర్గమునందు; స్థాస్యతి = ఉండఁగలరు. భగీరథుడా! సముద్రజలంబెంతవఱకు లోకంబునందుండునో, అంతవఱకు సగరునికొడుకులందఱు, దేవతలుంబోలె, స్వగఁబుననుండగలరు. అని, తాత్పర్యము.

ఇయం చ దుహితా శ్యేష్ఠా తవ గంగా భవిష్యతి
త్వత్కృతేనచ నామ్నాధ లోకే స్థాస్యతి విశుతా. ౫

టీక॥ ఇయం = ఈ; గంగాచ = ద్వదై న; దుహితా = కొమార్తె; భవిష్యతి = కాఁగలదు. అధః = ఇంకను;	

౬౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.
సకళ

లోకే=ప్రపంచమునందు; త్వత్కృతేన = నీచేతఁజేయఁబడిన; నా మ్న=పేరుచేత; విశ్రుతా = ప్రసిద్ధయై; స్థాస్యతి=ఉండఁగలదు. ఈగంగాయునునీకు పెద్దకూతు	కుగా నుండఁగలదు; నీవుతండ్రిగా నుండుటంగల్గిన పేరనిలోకంబునం బ్రసిద్ధి నొందఁగలదు. అని, తాత్పర్యము.

గంగా త్రిపథగా రాజ్ఞ దివ్యా భాగీరధీతి చ
త్రిపథో భావయంతీతి తత త్త్రిపథగా స్తృతా. ౬

టీక॥ రాజ్ఞ=భాగీరధుఁడా! దివ్యా=స్వర్గమునందుబుట్టిన; గంగా=గంగానది; త్రిపథగా=త్రిపథగ(మూడుమాగాఁములంబోవునది) యని; స్తృతా=స్తరింపఁబడినది. భాగీరధుఁడా! స్వర్గమునందుబుట్టిన యీగంగానది, త్రిపథయనియుభాగీరధియొక్క బ్రసిద్ధి నొందఁగలదు. స్వర్గము, ధూమి, పాతాళము, అను మూడుమాగాఁములంబులఁబ్రవహించినది, కావున, “త్రిపథగ” యని చెప్పఁబడినది. అని, తాత్పర్యము.	ని; తతః=అందువలన; త్రిపథగా=త్రిపథగ(మూడుమాగాఁములంబోవునది) యని; స్తృతా=స్తరింపఁబడినది. భాగీరధుఁడా! స్వర్గమునందుబుట్టిన యీగంగానది, త్రిపథయనియుభాగీరధియొక్క బ్రసిద్ధి నొందఁగలదు. స్వర్గము, ధూమి, పాతాళము, అను మూడుమాగాఁములంబులఁబ్రవహించినది, కావున, “త్రిపథగ” యని చెప్పఁబడినది. అని, తాత్పర్యము.

పితామహానాం సర్వేషాం త్వ వత్ర మనుజాధిప
కురుష్వ సలిలం రాజ్ఞ ప్రతిజ్ఞా మపవర్జయ. ౭

టీక॥ మనుజాధిప=మనుష్యులకుఁబ్రభువైనభాగీరధుఁడా! త్వం=నీవు; అత్ర=ఈగంగాజలమందు; పితామహానాం=తాతలకు; సర్వేషాం=అందఱకును; సలిలం=జలమును (లక్షణచే) జలతర్కణమును; కురుష్వ=చేయుము; రాజ్ఞ=భాగీరధుఁడా! ప్రతిజ్ఞాం=ప్రతిసను; అ	పాం=అందఱకును; సలిలం=జలమును (లక్షణచే) జలతర్కణమును; కురుష్వ=చేయుము; రాజ్ఞ=భాగీరధుఁడా! ప్రతిజ్ఞాం=ప్రతిసను; అ

పవజయ=కడపుకొనము.

భగీరథుఁడా ! నీవీ గంగాజల
మందు, నీతాతలయినసగరపుత్రుల

కందఱకున జలతర్పణము సేయుము

నీప్రతిసగమా ప్రినొందించుకొను
ము. అని, తాత్పర్యము.

పూర్వకేణ హితే రాజం ప్రేనా తియశసా తదా

ధమిణాం ప్రవరేణాపి నైషప్రాప్తో మనోరథః. ౮

టీక || రాజం=భగీరథుఁడా!
తే=నీకు; పూర్వకేణ=పూర్వకుఁడు
ను; అతియశసా=అధికమైనకీర్తిగ
లవాఁడును; ధమిణాం = ధమి
ముగలవారిలోపల; ప్రవరేణ=శ్రే
ష్ఠుఁడునగు; తేనాపి = అనగరునిచే
తనుగూడ; తదా=అప్పుడు; వీషః=

ఈ; మనోరథః = కోరికి; నప్రాప్తో
హి=పొందఁబడలేదుగదా!

భగీరథుఁడా ! మిక్కిలియుఁగి
తిగల్గి ధామికులలో శ్రేష్ఠుడైన
నీపూర్వకుఁడగు సగరుఁడును, ఈ
మనోరథంబువొందలేడయ్యె.

అని, తాత్పర్యము.

తథైవాం శుమతా తాత లోకేఽప్రతిమతేజసా

గంగాం ప్రార్థయతా నేతుం ప్రతిజ్ఞా నాపవర్జితా. ౯

టీక || తాత=నాయనా! తథై
వ=అలాగే; లోకే = ప్రపంచమం
దు; అప్రతిమతేజసా=సరిలేనిపరా
క్రమముగలవాఁడును; గంగాం =
గంగను; అనేతుం=కొనివచ్చుటకు;
ప్రార్థయతా= కోరుచున్నవాఁ
డునగు; అంశుమతా=అంశుమంతు

నిచేత; ప్రతిజ్ఞా=ప్రతిస; నాపవర్జి
తా=సమాప్తినొందింపఁబడలేదు.

నాయనా! లోకమందంతటను
సరిలేని పరాక్రమముగల్గి గంగాన
దొంగొనివచ్చుటకుఁ బ్రార్థించుచు
న్నయంశుమంతుఁడును బ్రతిజ్ఞ నుజె
ల్లింపలేడయ్యె. అని, తాత్పర్యము.

రాజర్షిణా గుణవతా మహర్షిసమతేజసా

౬౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౪౪

మత్తుల్య తపసా చైవ త్మత్రధమన్ స్థితేన చ. ౧౦
 దిలీపేన మహాభాగ తవ పితౄ తితేజసా
 పున నన్తం కితా ౭ నేతుం గంగాం ప్రార్థయతోనఘ. ౧౧

టీక॥ మహాభాగ = గొప్ప భాగ్యముగల; అనఘ = పాపములేని భగీరథుడా! రాజషీణౌ = రాజును ఋషియు నైన వాఁడును; గుణవతా = ప్రశస్తగుణములుగలవాఁడును; మత్తుల్యతపసాచైవ = హతోసమానమైన స్రభావముగలవాఁడును; త్మత్రధమన్ స్థితేనచ = త్మత్రియులధమన్ మందున్నవాఁడును; అతితేజసా = అధికమైన పరాక్రమముగలవాఁడును; గంగాం = గంగానదిని; ఆనేతుం = కొనివచ్చుటకు; ప్రార్థయతా = కోరుచున్నవాఁడునగు; తవ = నీయొక్క; పితౄ = తండ్రియై	న; దిలీపేన = దిలీపునిచేత; నపునః శంకితా = విచారింపఁబడనులేదు. మహాభాగ్యశాలివి పాపరహితుండవునగుభగీరథుడా! రాజషీణయై గుణవంతుండై మహాషీకి సరివచ్చుప్రభావముగలవాఁడై, నావలె నేమహాతపస్వియునై, త్మత్రియధమన్ నిష్ఠుండును, మహాసరాక్రమశాలియునై, గంగానదిం దెచ్చుట కుఁద్రాధించుచుండిన, నీతండ్రిగొగుదిలీపుఁడు, నీప్రతిజ్ఞ గుఱించివిదురమైనఁ జేయఁడయ్యె. ను అని, తాత్పర్యము. చి

సా త్వయా సమత్క్రాంతా ప్రతిజ్ఞా పురుషక్షభ
 ప్రాప్తోసి పరమం లోకే యశః పరమసమ్మతమ్. ౧౨

టీక॥ పురుషక్షభ = పురుషశ్రేష్ఠుండవగుభగీరథుడా! త్వయా = నీచేత; సా = అట్టి; ప్రతిజ్ఞా = ప్రతిసమత్క్రాంతా = చక్కగాచెల్లంపఁబడినది. త్వం (అధ్యాత్మము) =	నీవు; లోకే = ప్రపంచమందు; పరమం = ఉత్కృష్టమును; పరమసమ్మతం = మిక్కిలియుకొనియాడఁబడిన; యశః = కీతిని; ప్రాప్తో = పొందిదినవాడవు; అసి = అగుచున్నావు.

పురుషశ్రేష్ఠుండవగు భగీరథుఁ | నశ్రేష్ఠుఁడైమిక్కిలియుఁ గొనియా
డా! పూర్వీకులెవ్వరును జెల్లింపలేని | డందగుయశంబునొందితివి.
ప్రతిజ్ఞనునీవు చెల్లించితివి; లోకంబు | అని, తాత్పర్యము.

యచ్చ గంగావతరణం త్వయా కృత మరిందమ
అనేన చ భవాప్రాప్తౌ ధమస్య యతనం వహత్. ౧౩

టీక॥ అరిందమ=శత్రువులనడం | ముయొక్క; మహత్=పూజ్యమై
గర్వద్రొక్కు భగీరథుఁడా! త్వయా= | న; ఆయతనం=ప్రశస్తిను; ప్రాప్తౌ=
నీచేత; యత్=ఏ; గంగావతరణం | బొందినాడవు.
చ= గంగానదికిందికివచ్చుట; కృ | శత్రువులనడంగర్వద్రొక్కు-ంజాలినభ
తం=చేయఁబడినదో; తేన(అధ్యా | గీరధుఁడా! నీవిష్ణుడుచేసిన గంగావ
హృతము)=ఆ; అనేనచ=దీనిచేత | తరణంబునను నీకుపూజ్యంబనుధర్మ
ను; భవా=నీవు; ధమ=స్య=ధర్మ | ప్రతిష్ఠగల్గినది. అని, తాత్పర్యము.

స్తావయస్వ త్వమాత్మానం నరోత్తమ సదోచితే
సలిలే పురుషవ్యాఘ్రే శుచిః పుణ్యఫలోభవ ౧౪

టీక॥ నరోత్తమ = పురుషశ్రే | లః= పుణ్యమేఫలముగాగలవాఁడ
ష్ఠుండవగుభగీరథుఁడా! త్వం=నీవు; | వును; భవ=అగుము.
ఆత్మానం=నిన్ను; సదా=ఎల్లప్పు | పురుషశ్రేష్ఠుండవగు భగీరథుఁ
డు; ఉచితే= (స్నానముసేయుట | డా! సముద్రమువలెఁగాక, ఎల్లప్పు
కు)తగిన; సలిలే=గంగాజలమునం | డునుస్నానయోగ్యమైనయీగంగా
దు; స్తావయస్వ=స్నానముచేయిం | జలమందుస్నానముసేయుము; డా
చుకొనుము. పురుషవ్యాఘ్రే=పురు | నంజేసి, నీకుఁబరిశుద్ధియును బుణ్యం
షశ్రేష్ఠుండవగు భగీరథుఁడా! శు | బునుంగల్గును.
చిః = పరిశుద్ధుఁడవును; పుణ్యఫ | అని, తాత్పర్యము.

౬౯౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.
స ౪౪

పితామహానాం సర్వేషాం కురుష్వ సలిలక్రియామ్
స్వస్తి తేస్తు గమిష్యామి స్వం లోకం గమ్యతాం నృప. ౧౫

టీక || స్వప=రాజైనభగీరథుఁ య(అధ్యాహృతము)=నీచేతను.
డా! పితామహానాం=తాతలకు; గమ్యతాం=పోఁబడుఁగాక.
సర్వేషాం=అందఱకును; సలిలక్రి^య భగీరథుఁడా! నీతాతలకందఱ
యాం=జలతర్పణమును; కురుష్వ= కునుజలతర్పణమునుజేయుము; నీకు
చేయుము. తే=నీకు; స్వస్తి=మం గళమగుఁ గాక; నేనునాలోక
గళమ; అస్తు=అగుఁగాక. అహం మునకుఁబోయెదను, నీవునుబొమ్ము.
(అధ్యాహృతము)=నేను; స్వం= అనిబ్రహ్మదేవుఁడు భగీరథునితోఁజె
నాదైన; లోకం = లోకమునుగూ ప్పెను.
చి=; గమిష్యామి=పోయెదను. త్వ అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యేవ ముక్త్యా దేవేశ స్సర్వలోకపితామహః
యథాగతం తథాగచ్ఛ ద్వేవలోకం మహాయశాః. ౧౬

టీక|| ఇతి=అని; ఏవం=ఇట్లు; ఉ క్క-లోకమునుగూర్చి; అగచ్ఛత్=
క్వా=చెప్పి; మహాయశాః=గొప్ప పోయెను.
కీర్తిగలవాఁడును; దేవేశః=దేవత అని యిట్లుభగీరథునకుఁజెప్పి,
లకుఁబ్రభువును; సర్వలోకపితామ గొప్పకీర్తిగల్గి దేవతలకునుబ్రభువై
హః=సమస్తలోకంబులకుఁ దాత సమస్తలోకంబులకును తాతయైన
యునగుబ్రహ్మదేవుఁడు; యథా=ఎ బ్రహ్మదేవుఁడు దేవలోకంబునకుఁ
ట్లు=ఆగతం=రాఁబడెనో; తథా= బోయెను.
అట్లు; దేవలోకం= దేవతలయె అని, తాత్పర్యము.

భగీరథోపి రాజర్షిః కృత్వా సలిల ముత్తమమ్
యథాక్రమం యథాన్యాయం సాగరాణాం మహాయశాః. ౧౭

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౯౭

స ౪౪

కృతోదక శ్శుచీ రాజా స్వపురం ప్రవివేశ హ
సమృద్ధార్థో రఘుశ్రేష్ఠ స్వరాజ్యం ప్రశశాసహ. ౧౮

టీక|| రఘు శ్రేష్ఠం=రఘువంశము రం=తనపట్టణమును; ప్రవివేశ=ప్ర
నందుంబుట్టినవారిలో మేటివగు రా వేశించెను (“హ” అనునది పాదపూ
ముండా! రాజషిఁ=రాజషియు రణార్థము)! సమృద్ధార్థః=వృ
ను; మహాయశాః=అధికమైనకీర్తి ధిబొందినసంపదగలవాడై; స్వ
గలవాడును; రాజా=రాజునగు; రాజ్యం=తనరాజ్యమును; ప్రశశా
భగీరథోపి = భగీరథుండును; శు స=పరిపాలించెను. “హ” అనునది
చిః=పరిశుద్ధుడై; సాగరాణాం= పాదపూరణార్థము.
సగరుని కొడుకులకు; యథా క్ర రాముండా! మహాయశుండును
మం= వరుసదప్పక; యథాన్య రాజషియునగుభగీరథుండు, స
యం=శాస్త్రప్రకారముగ; ఉత్త గరుని కొడుకులకు, వరుసగాయ
మం=శ్రేష్ఠమైన; సలిలం=జలమును ధా శాస్త్రముగా, జలతర్పణము
(లక్షణచే) జల తర్పణమును; కృ చేసి, యంతఃదనపట్టణమునకుఁబో
త్వా=చేసి; కృతోదకః=చేయఁబడి యి, సమృద్ధంబుగా సంపదగల్గిరా
నజలతర్పణముగలవాడై; స్వపు జ్యముపాలించెను. అని, తాత్పర్యము

ప్రముమోద హ లోకస్తం నృప మాసాద్య రాఘవ
నష్టశోక సమృద్ధార్థో బభూవ విగతజ్వరః. ౧౯

టీక|| రాఘవ=రాముండా! లో దుఃఖముగలదియునునగు; సమృద్ధా
కః=జనము; శం=అభగీరథుని; నృ ధః= నిండినసంపదగలదియును;
పం=రాజుగా; ఆసాద్య=పొంది; విగతజ్వరః=పోయిన పీడగలదియు
ప్రముమోద= మిక్కిలియుసంతో ను; బభూవ=అయినది.
షించెను. (“హ” అనునది పాదపూరణార్థము), నష్టశోకః = పోయిన
రాముండా! జనులభగీరథుండు
రాజగుటజేసి, చాలసంతసించి; మరి

౬౯౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౪౪

యు, దుఃఖములేక సంపూర్ణమైన ముగానుండిరి.
సంపదగల్గి, పీడలేమియు లేక, సుఖ అని, తాత్పర్యము.

ఏష తే రామ గంగాయా విస్తరోభిహితో మయా
స్వస్తి ప్రాప్నుహీ భద్రం తే సంధ్యాకాలోతివతే. ౨౦

టీక|| రామ=రాముఁడా ! మ డుటకైయును రెండుమారులు చె
యా=నాచేతఃగంగాయాః=గంగ ప్పఁబడినది). సంధ్యాకాలః=సం
యోక్తః; ఏషః=ఈ; విస్తరః=క ధ్యావందనము చేయవలసిన కాల
ధావివరము; తే=నీకు; అభిహితః= ము; అతివతే = అతిక్రమించు
చెప్పఁబడినది. స్వస్తి=మంగళము చున్నది.
ను; పాప్నుహీ=పొందుదువుగా రాముఁడా ! నీకీగంగానదిక
క. తే=నీకు; భద్రం=మంగళమును; ధావివరముచెప్పినాడను; నీకుమం
అస్తు (అధ్యాహృతము)=అగుగా గళమగుఁగాక; సంధ్యాకాలముకా
క. (ఆదరాతిశయంబునను, మరలనీ వచ్చినది; ఇంకనడుగవలదు.
వృత్తాంతమును రాముండడుగకుం అని, తాత్పర్యము.

ధన్యం యశస్య మాయుష్యం పుత్ర్యం స్వర్గ్య మతీవ
య శ్శావయతి విప్రేషు త్కత్రియే ష్వితరేషు చ. ౨౧
ప్రియం తే పితరస్తస్య ప్రీయం తే దైవతానిచ

టీక|| విప్రేషు=బ్రాహ్మణులం కొడుకులనిచ్చునదియును; అతీవ=
దును; త్కత్రియేషు=త్కత్రియులందు మిక్కిలియును; స్వర్గ్యంచ=స్వర్గఁ
ను; ఇతరేషుచ = ఇతరజాతులందు మునునిచ్చునదియునగు; ఇదం (అ
ను; యః=ఎవ్వఁడు; ధన్యం=ధనము ధ్యాహృతము)= ఈయుపాఖ్యాన
నిచ్చునదియును; యశస్యం=శీర్షి మును; శావయతి=వినిపించునో; త
చ్చునదియును; ఆయుష్యం=దీర్ఘ స్య=అతనియొక్క; పితరః=పితృదే
యుస్సునిచ్చునదియును; పుత్ర్యం= వతలును; ప్రీయం తే=సంతోషపడు

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౬౯౯

స ౪౪

దురు. దైవతానిచ = దేవతలును; పీయం తే = సంతోషపడుదురు.

బ్రాహ్మణుఁడుగాని, క్షత్రియుఁడుగానియితరజాతీయుఁడుగానియెవ్వఁడు, ధనమునుయశస్సును దీర్ఘ

ఇద మాఖ్యాన మవ్యగ్రో గంగావతరణం శుభమ్. ౨౨

య శృణోతి చ కాకుత్స్థ సర్వాః కామా నవాప్నయాత్ సర్వే పాపాః ప్రణశ్యంతి ఆయుః కీర్తిశ్చ వర్ధతే. ౨౩

టీక|| కాకుత్స్థ = రాముఁడా! యః = ఎవఁడు; అవ్యగ్రః = పరాధీనముగాని మనస్సుగలవాఁడై; శుభం = మంగళశక్తరమైన; ఇదం = ఈ; గంగావతరణం = గంగానదియాకాశమునుండి భూమికివచ్చుటయనెడు; ఆఖ్యానం = చరిత్రమును; శృణోతి = వినునో; సః = (అధ్యాత్మాత్ము) వాఁడు; కామాః = కోర్కులను; సర్వాః = అన్నింటిని; అవాప్నయాత్ = పొందును. పాపాః = పాపములు; సర్వే = అన్నియును; ప్రణ

యుస్సువకొడుకులను స్వగమనిచ్చునట్టి యా గంగావతరణోపాఖ్యానమును వినిపించునో, యతఃపి తృదేవతలును దేవతలు నందఱును సంతోషింతురు. అని తాత్పర్యము.

ఇద మాఖ్యాన మవ్యగ్రో గంగావతరణం శుభమ్. ౨౨

య శృణోతి చ కాకుత్స్థ సర్వాః కామా నవాప్నయాత్ సర్వే పాపాః ప్రణశ్యంతి ఆయుః కీర్తిశ్చ వర్ధతే. ౨౩

శృంతి = నశించును; ఆయుః = జీవితకాలమును; కీర్తిశ్చ = యశస్సును; వర్ధతే = వృద్ధిబొందును.

రాముఁడా! ఎవ్వఁడు, మనసుని లిపి, మంగళశక్తరంబగు నీ గంగావతరణచరిత్రంబువినునో, యతండు యన్నికోర్కులంబడయును; అతని పాపంబు లన్నియు నశించుచుండును; అతనికాయుస్సును గీర్తియువృద్ధి నొందును. అని, విశ్వామిత్రుఁడు రామునకుఁజెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే, బాలకాండే, చతుశ్చత్వారింశస్సర్గః.

ఇది, స్పష్టార్థము,

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్రీ వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండచతుశ్చత్వారింశస్సర్గటీక, ముగిసినది.

అ

పంచచత్వారింశసర్గప్రారంభః.

విశ్వామిత్రవచ శ్శ్రుత్వా రాఘవ స్సహ లక్ష్మణః
విస్తయం పరమం గత్వా విశ్వామిత్ర మధాబ్రవీత్. ౧

టీక॥ సహలక్ష్మణః=లక్ష్మణుని	విశ్వామిత్రం= విశ్వామిత్రునింగూ
తోఁగూడుకొనియున్న; రాఘవః=	చిఁ, అబ్రవీత్=పలికెను.
రామండు; విశ్వామిత్రవచః= వి	రామండు లక్ష్మణునితోఁ గూ
శ్వామిత్రుని మాటను; శ్రుత్వా=	డ, విశ్వామిత్రుండు చెప్పినదానివిని;
విని; పరమం=మిక్కిలియు నధికమై	మిక్కిలియునాశ్చర్యపడి, విశ్వామి
న; విస్తయం=ఆశ్చర్యమును; గ	తునితో, నిట్లని చెప్పెను.
త్వా=హంది; అథ=అటుపిమ్మట;	అని, తాత్పర్యము.

అత్యద్భుత మిదం బ్రహ్మక కథితం పరమం త్వయా
గంగావతరణం పుణ్యం సాగరస్యాపి పూరణమ్. ౨

టీక॥ బ్రహ్మక=బ్రాహ్మణుం	యును, కథితం=చెప్పబడినది.
డవగువిశ్వామిత్రుండా! త్వయా=	విశ్వామిత్రుండా! అత్యాశ్చర్య
నిచేత; అత్యద్భుతం=మిక్కిలియూ	కరమును బరమంబును, బావనంబు
శ్చర్యకరమును; పరమం=ఉత్కృష్ట	నగు నీగంగావతరణంబును సము
మును; పుణ్యం=పవిత్రమునగు, ఇ	ద్రంబు వృద్ధిబొందించుటను మా
దం=ఈ; గంగావతరణం=గంగా	కుఁజెప్పితివి. అని, రాముండువిశ్వా
నదియాకాశమునుండిఘామికివచ్చు	మిత్రునితోఁజెప్పెను.
టయును; సాగరస్య=సముద్రము	అని, తాత్పర్యము.
యొక్క; పూరణమపి=నిండించుట	

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము.

స ౪౫

తస్య సా శర్వరీ సర్వా సహసౌమిత్రితా తదా
జగామ చింతయానస్య విశ్వామిత్రకథాం శుభామ్. ౩

టీక॥ తదా=అప్పుడు; సౌమిత్రి	రీ=రాత్రి; సర్వా=అంతయును; జ
తా సహ= సుమిత్రకొడుకైన లక్ష్మ	గామ=కడచినది.
ణునితోఁగూడ; శుభాం=మంగళక	అప్పుడు, లక్ష్మణునితోఁగూడ
రమైన; విశ్వామిత్రకథాం=విశ్వా	రాముండు విశ్వామిత్రుండుసెప్పి
మిత్రునిచేఁజెప్పఁబడినకథన; చిం	నకథనుగుఱించి తలపోయుచుండ
తయానస్య = తలపోయుచున్నట్టి;	గనే, యారాత్రియుఁగడచినది.
తస్య=ఆరామునకు; సా=ఆ; శర్వ	అని, తాత్పర్యము.

తతః ప్రభాతే విమలే విశ్వామిత్రం మహామనిమ్
ఉవాచ రాఘవో వాక్యం కృతాహ్నిక మరిందమః. ౪

టీక॥ తతః=అంతట; విమలే=ని	ర్వి; ఉవాచ=పలికెను.
మౌలమయిన; ప్రభాతే=ప్రాతః	అంత, నిమలముగ సూర్య
కాలమునందు; అరిందమః=శత్రువు	యముకాఁగానే, విశ్వామిత్రుండా
లనడంగఁద్రొక్కునట్టి; రాఘవః=	హ్నికకృత్యంబునిర్వర్తించినపిదప,
రాముండు; కృతాహ్నికం=చేయఁ	నతనింజూచి, శత్రువులనడంగఁద్రొ
బడినయాహ్నికముగల; మహామ	క్కుంజాలిన రాముండిట్లనిచెప్పెను.
నిం = పూజ్యుడైనమునియగు; వి	అని, తాత్పర్యము.
శ్వామిత్రం = విశ్వామిత్రునిఁగూ	

గతా భగవతీ రాత్రి శ్శ్రోతవ్యం పరమం శ్రుతమ్
క్షణభూతేవ నా రాత్రి స్సంవృత్రేయం మహాతపః. ౫
ఇమాం చింతయతోస్సర్వాం నిఖలేన కథాం తవ

టీక॥ మహాతపః=అధికమైనతపస్సుగలవిశ్వామిత్రుఁడా! భగవతీ=

౧౦౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౪౫

మాహాత్మ్యముగల, గంగావతరణ
కథను ధ్యానించుచున్నందునఁ బూ
జ్యమైన; రాత్రి=రాత్రి; గతా=క
డచినది. పరమం=ఉత్కృష్టమయి
న; శ్రోతవ్యం=వినుటదలసినది;
శ్రుతం= వినుటదినది. తవ=నీయొ
క్క; ఇమాం=ఈ; కథాం=కతను;
సర్వాం=అంతను; నిఖిలేన=సాక
ల్యము చే; చింతయతో=తలపోయి
చున్న; నౌ = మాకు; ఇయం=ఈ;

రాత్రి=రాత్రి; తుణధూతేవ=
ఁముగానున్నట్లు; సంవృత్త=
యినది.

అధికమైన తపస్సుగలవిశ్వా
త్తుఁడా! పూజ్యమైనరాత్రిగడచి
ది; ముఖ్యముగావినవలసినదానివి
టిమి; నీవుచెప్పినకథనంతయుధ్యా
నింపుచున్నమాకీరాత్రి తూప్రాయ
యైనది.

అని, తాత్పర్యము.

తరామ సరితాం శ్రేష్ఠాం పుణ్యాం త్రిపథగాం నదీమ్. ౧
నౌరేషా హి సుఖాస్తీతాఁ బుష్పితాం పుణ్యకమఁతామ్
భగవంత మిహ పౌష్టం జ్ఞాత్వా త్వరిత మాగతా. ౨

టీక||పుణ్యకమఁతాం=పావన
ములైన కమఁములు గల, పుష్పి
తాం=పుష్పలయొక్క; సుఖాస్తీ
తాఁ=సుఖముగాఁబఱవఁబడిన; ఏ
షా=ఈ; నౌః=ఓడ(పుష్పలెక్క-
దగినయొడ); ఇహ=ఇచ్చట; ప్రా
ప్తం=వచ్చియున్న; భగవంతం=
మాహాత్మ్యముగల; త్వాం (అధ్యా
హృతము)=నిన్ను; జ్ఞాత్వా=ఎఱిం
గి; త్వరితం=శీఘ్రముగా; ఆగతా
హి = వచ్చినదిగాదా! (ఓడనడపు

వాండు తెచ్చిరనుట). సరితాం=న
దులలో; శ్రేష్ఠాం = మేటియైనది
యును; పుణ్యాం = పవిత్రయైనది
యును; నదీం=నదియునగు; త్రిపథ
గాం=గంగను; తరామ=దాఁట
దము.

సుఖముగల్గనట్లు ఆస్తరణముగ
ల్లి, పవిత్రంబులగుకర్మములు సేయు
పుష్పలెక్క-దగినయొడ, మీరువ
చ్చియుండుట దెలిసి తేఱబడియున్న
ది; మనము, దీనిచే, నదుల కన్నిటికిని

మేటియై పవిత్రయైన గంగానదిని దాటెదము. అని, తాత్పర్యము.

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రాఘవస్య మహాత్మనః
సంతారం కారయామాస సషిఃసంఘ స్సరాఘవః. ౮

టీక॥ మహాత్మనః = పూజ్యమైన	తోఁగూడినవాఁడై; సంతారం =
స్వభావముగల; తస్య = ఆ; రాఘవ	దాటెటను; కారయామాస =
స్య = రామునియొక్క; తత్ = ఆ; వ	(స్వార్థమందుఁజేసెను.
చనం = మాటను; శ్రుత్వా = విని; వి	మహాత్ముండగు రాముండు చె
శ్వామితః (అధ్యాహృతము) = వి	ప్పినమాటను విని, విశ్వామిత్రుఁడు
శ్వామిత్రుఁడు; సషిః సంఘః = ఋ	ఋషులను రామలక్ష్మణులనుం గూ
షుల సమూహముతోఁ గూడినవాఁ	డి, గంగానదిని దాటెను.
డై; సరాఘవః = రామలక్ష్మణుల	అని, తాత్పర్యము.

ఉత్తరం తీర మాసాద్య సంపూజ్య షిఃగణం తదా
గంగాకూలే నివిష్టాస్తే విశాలాం దదృశుః పురీమ్. ౯

టీక॥ ఉత్తరం = ఉత్తరపుదిక్కు	ను; పురీం = పట్టణమును; దదృశుః =
నందలి; తీరం = గట్టును; ఆసాద్య =	చూచిరి.
పొంది; తదా = అప్పుడు; ఋషిగ	ఇట్లు గంగానదియు తర్రపుగట్టు
ణం = ఋషుల సమూహమును; సం	చేరి, దారినంపవచ్చిన ఋషులంబూ
పూజ్య = పూజించి; తే = ఆ విశ్వామి	జించి యా విశ్వామిత్ర రామలక్ష్మ
త్ర రామలక్ష్మణులు; గంగాకూలే =	ణులు గంగాతీరమందుండి విశాలయ
గంగానదిగట్టునందు; నివిష్టాః = ఉ	ను పట్టణమును జూచిరి.
న్నవారలై; విశాలాం = విశాలయ	అని, తాత్పర్యము.

తతో మునివర స్తూణం జగామ సహరాఘవః

౧౦౪ ప్రతిపదాంత్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

సరగ

విశాలాం నగరిం రమ్యం దివ్యం స్వగోపమాం తదా.౧౦

టీక॥ తతః=అంతట; తదా=అప్పుడు; మునివరః=మునులలో శ్రేష్ఠుండు; విశ్వామిత్రుండు; సహరాఘవః=రామలక్ష్మణులతోఁగూడినవాఁడై; తూణం=శీఘ్రముగా; రమ్యం=మనోహరమును; దివ్యం=శ్రేష్ఠమును; స్వర్గోపమాం=స్వర్గముతోఁబోలికగలది	యనగు; విశాలాం=విశాలయను; నగరం=పట్టణమునుగూర్చి; జగమ=పోయెను. అంత, నప్పుడు, మునిశ్రేష్ఠుండగు విశ్వామిత్రుండు, రామలక్ష్మణులంగూడి, మనోహరమై శ్రేష్ఠమై స్వర్గంబునకు సరివచ్చుచున్న విశాలానగరికిఁబోయెను. అని తాత్పర్యము.

అథ రామో మహాప్రాజ్ఞో విశ్వామిత్రం మహామునిమ్
పప్రచ్ఛ ప్రాంజలిర్భూత్వా విశాలా ముత్తమాం పురీమ్.

టీక॥ అథ=అటుపిమ్మట; మహాప్రాజ్ఞః=పూజ్యుడైన పండితుండు; మహామునిః=రాముండు; ప్రాంజలిః=మంచిచేమోడ్పుగలవాఁడు; భూత్వా=అయి; మహామునిం=పూజ్యుడైన మునియగు; విశ్వామిత్రుని, ఉత్తమం=శ్రేష్ఠమయిన; పురీమ్=పట్టణమగు; విశాలాం=విశాలనుగూర్చి; పప్రచ్ఛ=అడిగెను. అంతఁ, బండితులలో శ్రేష్ఠుండగు రాముండు, చేమోడ్పుగీలించి, విశ్వామిత్రమహామునింజూచి, శ్రేష్ఠులగు విశాలానగరిని గుఱించి యడిగెను. అని, తాత్పర్యము.

కథరో రాజవంశోఽయం విశాలాయాం మహామునే
శ్రోతు మిచ్ఛామి భద్రంతే పరం కౌతూహలం హి మే. ౧౨

టీక॥ మహామునే=పూజ్యుడైన మునివగు విశ్వామిత్రుండా! విశాలాయాం=విశాలనగరియందు; (ఉన్న) అయం=ఈ; రాజవంశః=

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౭౦౫

స ౪౫

రాజులవంశముకతరః=ఎద్ది? శో
తుం=వినుటకు; ఇచ్చామి=కోరు
చున్నాను. మే=నాయొక్క;కౌతూ
హలం=కోరిక; పరంహి=అధిక
ముగదా!

విశ్వామిత్రుడా!విశాలానగరి

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా రామస్య మునిపుంగవః

ఆఖ్యాతుం త త్సమారేభే విశాలస్య పురాతనమ్. ౧౩

టీక || మునిపుంగవః=మునిశ్రే
ష్ఠుండగువిశ్వామిత్రుడు; తస్య =
ఆ;రామస్య=రామునియొక్క; త
త్=ఆ; వచనం=మాటను; శ్రు
త్వా=విని;విశాలస్య=విశాలానగ
రమునునిర్మించినవిశాలమహారాజు
యొక్క;పురాతనం=ముందునడిచి
న; తత్=ఆవృత్తాంతమును;ఆఖ్యా

యందున్నరాజులవంశమెట్టిది? నే
నుదానివినఁగోరుచున్నాను; నాకు
కోరిక హెచ్చుగానున్నది.అని,రా
ముఁడు విశ్వామిత్రునడిగెను.

అని, తాత్పర్యము.

తుం=చెప్పటకు; సమారేభే= ఆ
రంభించెను.

ఆరాముఁడు చెప్పినమాటవిని
మునిశ్రేష్ఠుండగు విశ్వామిత్రుఁడ,
విశాలానగరమునుఁజూచినవిశా
లమహారాజు పురాతనచరిత్రమును
జెప్పనారంభించెను.

అని, తాత్పర్యము.

శ్రూయతాం రామ శక్రస్య కథాం కథయత శ్శుభామ్

అస్మిన్ దేశేతు యద్వృత్తం తదపి శృణురాఘవ. ౧౪

టీక|| రాఘవ=రఘువంశమునం
దుఁబుట్టియైనరామ=రాముఁడా! శ
క్రస్య=ఇంద్రునియొక్క;శుభాం=
మంగళకరమగు; కథాం=కథను;క
థయతః = చెప్పుచున్న; మత్=
(అధ్యాత్మతము)నాక్షలన; శ్రూ

యశాం = వినఁబడుఁగాక. అ
స్మిన్=ఈ;దేశేతు=దేశమందును;
యత్=ఏ ;వృత్తం=జరిగెనో; త
దపి=దానిని;శృణు=వినుము.

రాముఁడా!నేనుఇంద్రునికథను
జెప్పెదను;వినుము;ఈదేశమందేమి

౧౦౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

సరగ

నడచినదో, దానిని, వినుము. అని, తాత్పర్యము.

పూర్వం కృతయుగే రామ దితేః పుత్రా మహాబలాః
అదితేశ్చ మహాభాగ వీర్యవంత స్సుధార్మికాః. ౧౫

టీక॥ మహాభాగ=పూజ్యుడైన
భాగ్యముగల; రామ=రాముఁడా!
పూర్వం=మునుపు; కృతయుగే=
కృతయుగమునందు; నితేః=దితియొ
క్కః; పుత్రాః=కొడుకులు; మహా
బలాః= అధికమైనబలముగలవార
లుగా; ఆసత్(అధ్యాపృతము)=
ఉండిరి. అదితేశ్చ=అదితియొక్క
యు; పుత్రాః(అధ్యాపృతము)=
కొడుకులు; వీర్యవంతః=పరాక్రమ
ము గలవారలు గాను; సుధార్మి

కాః=మిక్కిలియుధర్మమునాచరిం
చువారుగాను; ఆసత్(అధ్యాపృ
తము)=ఉండిరి.
మహాభాగ్యుండ వగు రాముఁ
డా! పూర్వముకృతయుగము నం
దు, దితికొడుకులుగొప్పబలము గలి
గిమాత్రముండిరి; అదితికొడుకులు
పరాక్రమముగలిగి ధర్మా చరణ
ముసేయువారును గానుండిరి.
అని, తాత్పర్యము.

తత స్తేషాం నరశ్రేష్ఠ బుద్ధిరా సీ న్నహత్తనామ్
అమరా అజరాశ్చైవ కథంస్యామ నిరామయాః. ౧౬

టీక॥ నరశ్రేష్ఠ=పురుష శ్రేష్ఠుం
డవగురాముఁడా! తతః=అంతట;
మహత్తనాం= పూజ్యమైనస్వభా
వముగల; తేషాం=ఆ దితికొడుకుల
కును అదితికొడుకులకును; వయం=
(అధ్యాపృతము) మేము; అమ
రాః=చావులేనివారలు గాను; అజ

రాః = ముసలితనములేనివారుగా
ను; నిరామయాశ్చైవ=రోగము
లేనివారలుగాను; కథం=బట్టు; స్యా
మ=అగుదుము; ఇతి(అధ్యాపృత
ము)=అని; బుద్ధిః=ఆలోచన; ఆ
సీత్=కల్గినదీ.
అంతవేషాత్తులగు నా దితికొ

దుకులకును అదితి కొడుకులకును | రోగములేకయుందుము” అని యా
“మేమేమిచేసిన జావుముసలితనము | లోచనకల్గినది. అని, తాత్పర్యము.

తేషాం చింతయతాం రామ బుద్ధిరాసీ న్నహాత్మనామ్
క్షీరోద మధనం కృత్వా రసం ప్రాప్స్యా మ తత్రవై. ౧౨

టీక|| రామ=రాముఁడా! చింత | ప్స్యామ (ప్రాప్స్యామః)=పొం
యతాం= ఆలోచించుచున్న; మ | దెదము; ఇతి (అధ్యాహృతము)=
హాత్మనాం= పూజ్యమైనస్వభావ | అని; బుద్ధిః=తలంపు; ఆసీత్=కల్గి
ముగల; తేషాం=వారలకు; క్షీరో | నది.
దమధనం, క్షీరోద=పాలనముద్ర | రాముఁడా! ఇట్లాలోచింపుచు
ముయొక్క, మధనం=చిలుకుటను; | న్నమహాత్ములగువారలకు “పాలన
కృత్వా=చేసి; తత్ర = అచ్చట; | ముద్రమునుజీలికి యమృతంబునొం
 (“వై” అనునదిపాదపూరణార్థః | దెదము” అని, బుద్ధికల్గినది-
ము) రసం=అమృతమును; ప్రా | అని, తాత్పర్యము. =

తతో నిశ్చిత్వ మధనం యోక్త్రం కృత్వాచ వాసుకిమ్
మంధానం మందరంకృత్వా మమంథు రమితౌజసః. ౧౩

టీక|| తతః=అంతట; అమితౌజ | త్వా=చేసి; మమంథుః=చిలికిరి.
సః=కొలందిలేనిబలముగల యాదే | అంతఁ, గొలందిలేనిబలంబుఁ గ
వాసురులు; మధనం = చిలుకుట | లయాదేవాసురులు, చిలుకవలెనని
ను; నిశ్చిత్వ=నిశ్చయించి; వాసు | నిశ్చయించి, వాసుకిని త్రాడుగానే
కిం=వాసుకియనుసర్పమును; యో | పరిచికిని, మందరపర్వతమును
క్త్రం=త్రాడుగా; కృత్వాచ=చే | గవ్వమును గాఁజేసికొని, చిలికిరి.
సియు; మందరం=మందరపర్వతము | అని, తాత్పర్యము.
ను; మంధానం=కవ్వముగా; కృ

208 ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము. స ౪౫

అధవషఁ సహస్రేణ యోక్త్రీసపఁ శిరాంశివ
వమంశ్యతివిషం తత్ర దదంశు దఁశనైశ్శిలాః.

టీక॥ అథ=అటుపిమ్మట; తత్ర=ఆ చిలుకుటయందు, వర్షసహస్రేణ= సంవత్సరములయొక్క వేయిచేత; యోక్త్రీసర్పశిరాంశి = త్రాడైన వాసుకయొక్కతలలు; (“చ” అనున దిపాదపూర్ణార్థము); అతివి షం=అధికమయినవిషము; వమం శి=(ఘాతార్థమందులట్) క్రక్కి నవి. దశనైః=దంతములచేత; శి లాః=తాళ్లను; దదంశుః=కొఱికి నవి.	శ్వరములకు, త్రాడుగానున్నవాను కితలలు, భయంకరంబగువిషంబుక క్కుచు, మందరపర్వతముతాళ్లను దంతములచేఁగొఱికినవి. అని, తాత్పర్యము. (ఈశ్లోకముమొదలు, పండ్లదెండు శ్లోకములు నఱి, గోవిందరాజీయ మందుదహరింపఁబడవయ్యె. అయి నను మహేశ్వరతీర్థీయంబునందు దహరింపఁబడియుండుటంజేసి, యి చ్చటవ్యాఖ్యాతంబులయినవి.)

అంత, చిలుకఁగా వేయిసంవ

ఉత్పపాతాగ్ని సంకాశం హాలాహలమహావిషమ్
తేన దగ్ధం జగత్సర్వం సదేవాసురమానుషమ్.

టీక॥ అగ్ని సంకాశం= నిప్పుతో సరియైన; హాలాహలమహావిషం= హాలాహలమును గొప్ప విషము; ఉ త్పపాత్ర=పైకివచ్చినది. తేన=ఆహ లాహలముచేత, సదేవాసుర మా నుషం=దేవతలతోను అసురులతో ను మనుష్యులతోనుంగూడిన; జగ	త్=ప్రపంచము, సర్వం=అంతయు ను; దగ్ధం=దహింపఁబడినది. నిప్పుననుసరివచ్చు హాలాహలం బను మహావిషంబుపుట్టినది; దేవా సురమనుష్యులతోఁగూడిన ప్రపంచ మంతయుదానిచేదహింపఁబడినది. అని, తాత్పర్యము.

అథ దేవా మహాదేవం శంకరం శరణార్థినః
జగ్ముః పశుపతిం రుద్రం త్రాహి త్రాహీతి తుష్టువుః.

టీక॥ అథ=అటుపిమ్మట; దేవాః=దే
వతలు; శరణార్థినః=రక్షకుని గో
రువారలై; శంకరం=సుఖమునుజే
యునట్టి; మహాదేవం=ఈశ్వరుని; జ
గ్ముః=బొందిరి; పశుపతిం=ప్రాణ
ముగలవానికన్నిటికినిబ్రభువైన; రు
ద్రం=ఈశ్వరుని; త్రాహి త్రాహి=

రక్షించురక్షించుమని; తుష్టువుః=స్తు
తించిరి.
అంతట దేవతలురక్షకునిగోరి,
సుఖప్రదుండగు నీశ్వరుని యొద్దకుఁ
బోయి పశుపతినైన నాయీశ్వరుని
“మమ్ములరక్షించురక్షించుము” అ
ని, ప్రస్తుతించిరి. అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్త స్తతో దేవై దేవదేవేశ్వరః ప్రభుః

టీక॥ తతః=అంతట; దేవైః=
దేవతలచేత; ప్రభుః=లోకనాయ
కుండును; దేవదేవేశ్వరః=దేవతల
కుంబ్రభువైన యింద్రునకును బ్రభువు
నగు నీశ్వరుండు; ఏవం=ఈప్రకార

ము; ఉక్తః=చెప్పబడెను.
అంత, లోకనాయకుండును దే
వేంద్రునకును బ్రభువునైన నాయీశ్వ
రునింబొచి, దేవతలిట్లనిచెప్పిరి.
అని, తాత్పర్యము.

ప్రచురాసీ త్తతో త్రైవి శంఖచక్రధరోహరిః.

టీక॥ తతః = అంతట; అత్రై) విర్భవించెను.
వ=ఇచ్చటనే; శంఖచక్రధరః=శం
ఖమును చక్రమును ధరించియున్న; అంత, నచ్చోట శంఖచక్రధారి
యగు విష్ణువును వచ్చెను.
హరిః=విష్ణువు; ప్రచురాసీత్=అ
అని, తాత్పర్యము.

ఉవాచైనం స్థితం కృత్వా రుద్రం శూలభృతం హరిః

౧౦౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౪౫

టీక॥ హరిః=విష్ణువు; స్థితం=చిలునగవును; కృత్వా=చేసి; శూలభృతం=శూలాయుధమునుధరించునట్టి; ఏనం=ఈ; రుద్రం=శివునిగూర్చి; ఉవాచ=చెప్పెను.

విష్ణుదేవుడును; చిలునగవున విష్ణు, శూలాయుధమునుధరించునట్టి, యీశ్వరునితో, నిట్లని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

దైవతై మఃకృమానేతు యత్పూర్వం సముపస్థితమ్.
త్వదీయం హి సురశ్రేష్ఠ సురాణా మగ్రజోసి యత్
అగ్రపూజా మిమాం మత్వా గృహణేదం విషంప్రభో.

టీక॥ సురశ్రేష్ఠ=దేవతలలో శ్రేష్ఠుడ వయిన యీశ్వరుడా! యత్=ఏకారణమున; త్వం(అధ్యాహృతము)=నీవు; సురాణాం=దేవతలలోపల; అగ్రజః=మొదటివాడవు; అసి=అగుచున్నావో; తత్(అధ్యాహృతము)=ఆకారణమువలన; దైవతైః=దేవతలచేత; మధ్యమానేతు; చిలుకబడుచుండగానే; యత్=ఏది; పూర్వం=మొదట; సముపస్థితం=పుట్టినదో; తత్(అధ్యాహృతము)=అది; త్వదీయం హి=నీదిగాదా! ప్రభో=ఈశ్వరుడా!

డా! ఇమాం=దీని; అగ్రపూజాం=మొదటిపూజనుగా; మత్వా=తలచి; ఇదం=ఈ; విషం=విషమును; గృహణ=స్వీకరించుము. దేవతా శ్రేష్ఠుండవగు నీశ్వరుడా! నీవు దేవతలకందఱకును మొదటివాడవు; కాబట్టి, సముద్రమధనమందు మొదటఁబుట్టినది, నీభాగము; నీవు దీనినగ్రపూజగా నెంచి విషంబుగ్రహింపుము. అని, విష్ణువు మొదలగు దేవతలు, శివునితోఁజెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యుక్తావ సురశ్రేష్ఠ స్తత్రైవాంతరధీయత

టీక॥ ఇతి = ఈప్రకారము; ఉక్తావ=చెప్పియు; సురశ్రేష్ఠః=దే

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౭౧౧

స ౪౫

వతాశ్రేష్ఠుండగువిష్ణువుఃతత్రైవ = ఈప్రకారముగ చెప్పి, విష్ణుదే
అచ్చటనెఃఅంతరధీయత = మఱు వుండపోయెను.
గుపడెను. అని, తాత్పర్యము.

దేవతానాం భయం దృష్ట్వా శ్రుత్వా వాక్యంతు శాశ్విణిః.
హాలాహాలవిషంఘోరం స జగ్రాహ మృతోపమమ్

టీక|| సః=అశివుండు; దేవతా పమం = అమృతముతోఁబోల్చిగ
నాం=దేవతలయొక్క;భయం=వె లుగునట్లు;జగ్రాహ=గ్రహించెను.
అవును;దృష్ట్వా=చూచి;శాశ్విణిః ఈశ్వరుండు, దేవతలకుంగల్గిన
=విష్ణుదేవునియొక్క; వాక్యంతు= భయమును విష్ణుదేవుండు చెప్పినవి
మాటను; శ్రుత్వా=విని;ఘోరం= ధంబునుదలపోసి,భయంకరమగుహా
భయంకరమగు; హాలాహాలవిషం= లాహాలంబునమృతంబునట్లు,ద్రావె
హాలాహాలమునువిషమును; అమృతో ను. అని, తాత్పర్యము.

దేవాక్ విస్మయ్య దేవేశో జగామ భగవాన్ హరః.

టీక||దేవేశః=దేవతలకుఁబ్రభు వును;భగవాన్=సమ స్తశక్తులును
గలవాఁడునగు; హరః=ఈశ్వరుం డు;దేవాక్=దేవతలను;విస్మయ్య= ను.
వీడుకొని; జగామ=పోయెను. అని, తాత్పర్యము.

తతో దేవా స్సురాస్సర్వే మమంధూ రఘునందన

టీక||రఘునందన=రాముఁడా! వతలును అసురులును; సర్వే=అం
తతః=అంతట; దేవాసురాః=దే వఱును; మమంధూ=చిలికిరి.

౧౦౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౪౫

రాముఁడా! అంత, దేవాసురు నారంభించిరి.

లందఱును, పాలసముద్రంబుచిలుక అని, తాత్పర్యము.

ప్రవివేకా ధ పాతాళం మంధానః పర్వతోనఘ.

టీక॥ అనఘ=పాపములేని రా పాపరహితుండవగు రాముఁ
ముఁడా! అధ=అటుపిమ్మట; మం డా! అంతఃగవ్వముగానున్నమందర
ధానః=కవ్వమైన; పర్వతః=మంద పర్వతము, సముద్రములో మునింగి
రపర్వతము; పాతాళం=పాతాళ పాతాళలోకముచేరినది.
లోకమును; ప్రవివేక=ప్రవేశించెను అని, తాత్పర్యము,

తతోదేవా సృగంధర్వాస్తుప్తువు మధుసూదనమ్

టీక॥ తతః=అంతట; సగంధ తుప్తువుః=స్తుతించిరి.
ర్వాః=గంధర్వులతోఁగూడిన; దే అంతదేవతలు గంధర్వులును,
వాః=దేవతలు; మధుసూదనం=మ విష్ణు దేవునిట్లునిబ్రస్తుతించిరి.
ధువను రాక్షసుంజంపిన విష్ణువును; అని, తాత్పర్యము.

త్వం గతి స్సర్వభూతానాం విశేషేణ దివౌకసామ్.

పాలయా స్తా మహాబాహూ గిరి మధర్తు మహాసి

టీక॥ మహాబాహూ=గొప్ప సీ=తగుదువు.
చేతులుగలవిష్ణు దేవుఁడా! సర్వభూ మహాబాహుండవగు విష్ణు దేవుఁ
తానాం= సమస్త ప్రాణులకు; విశే డా! నీవెనమస్తప్రాణులకును అందు
షేణ=ఆధిక్యముచే; దివౌకసాం= విశేషముగా దేవతలకు గతివి. మ
దేవతలకు; త్వం=నీవు; గతిః=ప్రా మ్ములనురక్షింపుము; సముద్రములో
ప్యస్థానము. అస్తా=మమ్ములను; మునింగి యున్నమందరపర్వమును లే
పాలయ=రక్షింపుము. గిరిం=పర్వ వనెత్తుము. అని, స్తుతించిరి.
తమును; ఉద్ధర్తుం=లేపుటకు; అర్హ అని, తాత్పర్యము.

౧౧౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

టీక అథ = అటుపిమ్మట; చర్చ సహ	తిగల; అప్పురాశ్చ (అప్పురసశ్చ) = అ
ప్రణా = సంవత్సరములయొక్క వేయి	ప్పురసలను, ఉత్పేతుః (అధ్యాహ్న
చేత; పూర్వం = మొదట; సడండః =	తము) = మైకిలేచిరి.
దండముతోఁగూడియున్నవాఁడును;	అంత, వేయిసంవత్సరములయి
సకమండలుః = కమండలువుతోఁగూ	నవెనుక, మొదట, దండకమండలువు
డియున్నవాడునగు; ధన్వంతరిర్వా	లతో దన్వంతరియును, మంచివర్చ
మ = ధన్వంతరియని ప్రసిద్ధుడైనవా	స్సుగల, యప్పురసలను, బుట్టిరి.
డు; ఉత్పపాత (అధ్యాహ్నతము) =	అని, తాత్పర్యము.
మైకిలేచెను. సువర్చసః = మంచికాం	

అప్పునిమః ధనాదేవ రస స్తస్మా ద్వరశ్చ్రీయః
ఉత్పేతు మః సజశ్చేత్త తస్మా దప్పురసోఽభవత్. ౨౦

టీక మనుజుశ్చేత్త = మనుష్యశ్చేత్తం	అప్పురసలనువారలు (సిల్లయందు అ
డవగురాముఁడా! అప్పు = సిల్లయి	నఁగా, పాలయందుఁ బుట్టినరసమం
దు (లక్షణచే) పాలయందు, నిర్వ	వఁబుట్టినవారలు); అభవత్ = అ
ధనాదేవ = చిలుకుటవలననే; రసః =	యిరి.
రసము; ఉత్పపాత (అధ్యాహ్నత	రాముఁడా! పాలయందుచిలు
ము) = మైకిలేచెను. తస్మాత్ = ఆ	కుటచే రగముకట్టబుట్టినది; ఆరస
సమువలన; వరశ్చ్రీయః = మంచి	మొండెశ్చ్రీలుపుట్టిన; కాఁబట్టి, వీర
శ్చ్రీయః; ఉత్పేతుః = మైకిలేచి. ఇ	లప్పురసలనఁబడిరి.
త్సాత్ = అందువలన; అప్పురసః =	అని, తాత్పర్యము.

వప్తిః కోట్యో భవం స్తాసా మప్పురాణాం సువర్చసామ్
అసంఖ్యేయా స్త కాకుశ్చ యా స్తాసాం పరిచారకాః. ౨౧

టీక కాకుశ్చ = రాముఁడా!	రసాం) = అప్పురసలయొక్క; వ
సువర్చసాం = మంచికాండెల;	ప్తి = అటువది; కోట్యః = కోటులు;
తాసాం = ఆ; అప్పురాణాం (అప్పు	అభవత్ = కల్గినవి; తాసాం = ఆయ

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౦౫

స ౪౫

పృథ్వీసలయొక్క; పంచాక్షాః = ఒక తైలు; యాః = ఎవరో; తా (అధ్యాహృతము) శుభావరము- శ్రమ; అసంఖ్యేయాః = లెక్కపె- ట్టదగనివారు.	అష్టపంచాక్షాః అతిసల యష్టస లక్షాదిహతులు వ్రేసేవారిలకు ప ఒకతైలులెక్క లేకదన్నించెరి. అని, తాత్పర్యము.

న తా స్తస్మి పరిగృహ్లాంతి సద్వే తే దేవదానవాః
 అగ్రతిగ్రహణాత్తాత్ప సర్వాస్సా ధారణాస్త్వంతాః. ౨౨

టీక తేః = ఆ; దేవదానవాః = దే వతలును రాక్షసులును; స ర్వే = అ దఱును; తాః = ఆయష్టసలను; ప రిగృహ్లాంతిస్త = పెండ్లాడరైరి. అ గ్రతిగ్రహణాత్ = పెండ్లాడకుండు టవలన; తాః = ఆయష్టసలు; స ర్వాత్ప = అందఱును; సాధార	వాః = వేశ్యలుగా; స్త్వంతాః = చె ప్పబడిరి. దేవదానవులలో నెవ్వరునాయ ష్టసలం పెండ్లాడరైరి; అట్లేవ్వరు ను పెండ్లాడకుండుటంజేసి, యాయ ష్టసలందఱును వేశ్యలనిచెప్పబడిరి. అని, తాత్పర్యము.

వరుణస్య తతః కన్యా వారుణీ రఘునందన
 ఉత్పపాత మహాభాగా మాగమాణా పరిగ్రహమ్. ౨౩

టీక రఘునందన = రాముడా! తతః = అటుపేమ్మట; వరుణ్య = ముద్రమునకధి దేవతయగువరుణుని యొక్క; కన్యా = కూతురైన, ఎ హాభాగా = పూజ్యమైనయద్భుత గల; వారుణీ = సురకు (సారయికి) అ ధిదేవతయైనవారుణియనునది; పరి గ్రహం = పెండ్లాడుటను; మార్గ	మాణా = వెదకుచు; ఉత్పపాత = పై కివచ్చెను. రాముడా! అంత, సముద్రాధిదేవత యగువరుణుని కొమార్తెయమహా భాగ్యురాలనగు సురాధిదేవతయై నవారుణియనునది, తన్నుచెండ్లా డువారివెదకుచు, సముద్రమునుం డిబయలువెడలినది. అని తాత్పర్యము

౧౦౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౪౫

దితేః పుత్రాన తాం రామ జగ్యహు ర్వరుణాత్మజామ్
అదితే స్తు సుతా వీర జగ్యహు స్తా మనిందితామ్. ౨౪

టీక॥ వీర= పరాక్రమశాలివై	నిందితాం=నిందింపబడని; తాం=
న; రామ=రాముడా! వరుణాత్మ	ఆవారుణిని; జగ్యహుః=గ్రహించిరి
జాం = వరుణునికొమార్తెయగు;	పరాక్రమశాలివయిన రాము
తాం=ఆవారుణిని; ది తేః=దితియొ	డా! రాక్షసులెవ్వరును ఆవారుణిని
క్క; పుత్రాః=కొడుకులగు రాక్ష	గ్రహింపరైరి; దేవతలుమాత్రము
సులు; నజగ్యహుః=గ్రహింపరైరి.	నిందింపబడని యావారుణింబరిగ్ర
అదితేః= అదితియొక్క; సుతాస్తు=	హించిరి.
కొడుకులైన దేవతలుమాత్రము; అ	అని, తాత్పర్యము.

అసురా స్తేన దైతేయా స్సురాస్తేనా దితే స్సుతాః
హృష్టాః ప్రముచితాశ్చాసక్ వారుణీ గ్రహణాత్సురాః. ౨౫

టీక॥ తేన=అందుచేత, వారు	వలన; హృష్టాః = గగుర్పాటుగల
ణిని గ్రహింపకుండుటచేత; దైతే	వారలును; ప్రముచితాశ్చ=మిక్కిలి
యాః=రాక్షసులు; అసురాః=అసు	యు సంతసించినవారలును ; ఆ
రులు(సుర. అనఁ గావారుణిలేనివార	సక్=అయిరి.
లు); ఆసక్(అధ్యాహృతము)=అ	వారుణిని, గ్రహింపకుండుటం
యిరి. తేన=అందుచేత, వారుణింబ	జేసి, దైత్యులనురులయిరి; వారు
రిగ్రహించుటచేత; అదితేః=అదితి	ణింబరిగ్రహించుటవలన దేవతలును
యొక్క; సుతాః=కొడుకులైన దేవ	రలయిరి; మరియు, దేవతలు, వారు
తలు; సురాః=సురలు(సురగలవార	ణినిగ్రహించుటవలన, గగురుపాటు
లు); ఆసక్(అధ్యాహృతము)=అ	గలిగి మిక్కిలియు సంతసంబునం
యిరి. సురాః=దేవతలు; వారుణీ	బొడలిరి.
గ్రహణాత్= వారుణిగ్రహించుట	అని, తాత్పర్యము.

ఉచ్చైశ్శ్రవా హయశ్రేష్ఠో వణిరత్నం చ కాస్తుభమ్
ఉదత్త్య స్మరశ్రేష్ఠ తథై వామృత ముత్తమమ్. ౨౬

టీక॥ నరశ్రేష్ఠః=మనుష్యశ్రేష్ఠః	మృతమను; ఉదత్త్యత్=లేచెను.
డవగురాముఁడా! హయశ్రేష్ఠః=గు	పురుష శ్రేష్ఠుండవగు రాముఁ
జ్ఞములలో మేటిదైన; ఉచ్చైశ్శ్ర	డా! గుజ్జములలో శ్రేష్ఠుంబగునుచ్చై
వాః= ఉచ్చైశ్శ్రవమనునదియును,	శ్రవమను మణిశ్రేష్ఠుంబగు కాస్తు
వణిరత్నం= మణులలో శ్రేష్ఠమైన;	భంబును, అట్లు త్రమంబగు నమృతము
కాస్తుభంచ= కాస్తుభమనునదియు	ను, సముద్రమునుండిపైకి వెడలినది.
ను; తథైవ = అలాగే; ఉత్తమం=అ	న్ని, తాత్పర్యము.
న్నిటికన్న శ్రేష్ఠమగు; అమృతం=అ	

అథ తస్యకృతే రామ మహా నాసీ తులతయః

అదితేస్తు తతః పుత్రా దితేః పుత్రా నసూదయన్. ౨౭

టీక॥ రామ = రాముఁడా! అ	త్రము; దితేః = దితయొక్క; పు
థ=అటుపిమ్మట; తస్యకృతే = ఆ	త్రాన్ = కొడుకులను; అసూద
యమృతము కొఱకు; మహాన్=గొ	యన్=చంపిరి.
ప్పదైన; కులతయః=వంశములనా	రాముఁడా! అంతనాయమృత
శము; అసీత్=కలిగినది. తతః=అం	మునకై, దేవతలుదైత్యులునుచాల
తట; అదితేః = అదితియొక్క; పు	నశించిరి; దేవతలుదైత్యుల ననేకు
త్రాస్తు=కొడుకులైన దేవతలు మా	లంజంపిరి. అని, తాత్పర్యము.

ఏకతో భ్యాగమన్ సర్వే హ్యసురా రాక్షసై స్సహ

యుద్ధమాసీ న్నహః ఘోరం వీర త్రైలోక్య మోహనమ్. ౨౮

టీక॥ వీర=పరాక్రమశాలివైన	సర్వే = అందఱును; రాక్షసైస్స
రాముఁడా! అసురాః=దైత్యులు;	హ=రాక్షసులతో గూడ; ఏకతః=

శ్రీమద్రామాయణము* బాలకాండము. ౩౦

స ౪౩

పోయిరో ("గతాః అభిముఖం" =
"గతాభిముఖం" అనినైనది. సంధి
యాగ్నము). తే=ఆదైత్యులు; ప్రభ
వ్విష్ణువా=లోకనాయకుండగు; విష్ణు
నా=విష్ణుదేవునిచేత; సంపిష్టాః=
చూణముగాఁజేయఁబడిరి.

ఎవ్వరాయుధమునందు, అక్ష
యందును బురుషశ్రేష్ఠుండగువి
ష్ణుదేవునకెదురునడచిరో, ఆరాక్ష
సులు, లోకనాయకుండగునావిష్ణు
దేవునిచేఁజూర్ణముగాఁజేయఁబడిరి

అని, తాత్పర్యము.

తదా=అప్పుడు; యుద్ధే=యు
ద్ధమునందు; అక్షయం=నాశములేని
వాఁడును; పురుషోత్తమం = పురుష

శ్రేష్ఠుండునగు; విష్ణుం=విష్ణుదేవుని;
అభిముఖం = ఎదురుగా; గతాః=
పోందిరో, శరణుపోందిరోయనట,
తే = ఆదేవతలు; ప్రభవేష్ణువా=
లోకనాయకుండగు; విష్ణువా=విష్ణు
దేవునిచేత; సంపిష్టాః=ఆవేశింపఁ
బడిరి.

ఎవ్వరాయుధమునందు, అక్ష
యందును బురుషోత్తమండునగువి
ష్ణుదేవునకెదురుగాఁ బోయిశరణ
చొచ్చిరో, ఆదేవతలయందులోక
నాయకుండగు నావిష్ణుదేవుండావే
శించియుండెను. అని, తాత్పర్యము.
"సంపిష్టాస్తే" అనుపాఠమునందిట్లు
ధృతాత్పర్యంబులెఱుంగునది.

అదితే రాత్నజా వీరాదితేః పుత్రాన్విజఘ్నిరే

తస్మిన్ ఘోరేమహాయుద్ధే దైతేయాదిత్యయోభృశమ్. ౩౧

టీక॥ దైతేయాదిత్యయోః=అ
సురులయొక్కయు దేవతలయొక్క
యు; భృశ=మిక్కిలియును; ఘో
రం=భయంకరమయిన; తస్మిన్=
ఆ; మహాయుద్ధే = గొప్పయుద్ధము
నందు; వీరాః=పరాక్రమశాలులై
న; అదితేః=అదితయొక్క; ఆత్మ

జాః=కొడుకులు; దితేః=తియ్యె
క్క; పుత్రాః=కొడుకులను; విజ
ఘ్నిరే=చంపిరి.
దైత్యులకునుదేవతలకునుంగలిగిన
భయంకరమైనయాగొప్పయుద్ధము
నందుఁబరాక్రమశాలులగుదేవతలు
దైత్యులుంజంపిరి. అని, తాత్పర్యము.

౧౨౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స. ౪౬

నిహత్య దితిపుత్రాం శ్వరాజ్యం ప్రాప్య పురందరః

శశాస ముదితో లోకాన్ సషికసంఘాన్ సచారణాన్. ౩౨

టీక పురందరః=ఇంద్రుడు;	తోఁగూడినవియునగు; లోకాన్=
దితిపుత్రాన్=దితీకొడుకులను; ని	లోకంబులను; శశాస=శిషించెను,
హత్య=చంపి; రాజ్యంచ=రాజ్య	పాలించెననుట.
మును(చకారముచే) అమృతమును;	ఇంద్రుడు, దైత్యులం జంపి,
ప్రప్ర=పొంది; ముదితః= సంత	రాజ్యంబు నమృతంబునుంబొంది,
సించినవాడై; సషికసంఘాన్=	సంతుష్టుండై, వహషిక చారణా
ముఖులసమూహముతోఁ గూడినవి	దులతోడంగూడిన సమస్తలోకంబు
యును; సచారణాన్=చారణుల	లంబాలించెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, పంచచత్వారింశస్సర్గః.

ఇది, స్వప్తార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర

వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ పంచచత్వారింశస్సర్గటీక,

ముగిసినది.

॥

షట్పత్వారింశస్సర్గప్రారంభః.

హతేషు తేషు పుత్రేషు దితిః పరమదుఃఖితా

మారీచం కాశ్యపం రామ భర్తార మిద మబ్రవీత్. ౧

టీక రామ=రాముడా ! తే	తేషు=చంపంబుడఁగా; దితిః=దితి;
షు=ఆ; పుత్రేషు=కొడుకులు; హ	పరమదుఃఖితా = మిక్కిలియు

శ్రీమద్రామాయణము * చాలకాండము. ౭౨

స ౪౬

దుఃఖముగలదైఃభర్తారం=పెసిమిటి	నే, చితి,మిక్కిలియుదుఃఖమునొం
యైన;సూరీచం=వరీచికొడుకగ;	ది, వరీచికొడుకును దనపెసిమిటి
కాశ్యపం = కాశ్యపమహర్షినిగూ	యునగుకాశ్యపునింజూచి,యిట్లుని,
చ్చి;ఇదం=దీః;అబ్రహీ=చెప్పెను.	చెప్పెను.
తనకొడుకులందఱుం జూపఁగా	అని, తాత్పర్యము.

హతపుత్రా స్తి భగవం స్తవ పుత్రై మహాబలైః
శక్రహంతార మిచ్ఛామి పుత్రం దీఘతపోర్జితమ్. ౨

టీక॥భగవత్=మాహాత్మ్యము	ము)=దాధ్యముగల;పుత్రం=కొ
గలకాశ్యపుఁడా! తవ=నీయొక్క;	డుకును;ఇచ్ఛామి=కోరెదను.
మహాబలైః=అధికమైనబలముగల;	భగవంతుఁడా ! అధికబలము
పుత్రైః=కొడుకులచేత; హతపు	గలనీకొడుకులు నాకొడుకులనంద
త్రా = చంపబడినకొడుకులుగల	అంజంపిరి; దీఘకాలంబు నేయఁ
దానను; అస్తి=అగుచున్నాను.శ	బడినతపంబునంజేసి, దాధ్యంబు
క్రహంతారం=ఇంద్రునిచ-పువాఁ	గలిగి, యింద్రునింజంపెడు,కొడు
డైన;దీఘతపోర్జితం, దీఘ=చా	కును,బడయఁగోరెదను.
లకాలముచేయఁబడిన, తపః=తప	అని, తాత్పర్యము.
స్సుచేత , ఊర్జితం (సంధియార్జ	

సా హం తప శ్చరిష్యామి గర్భం మే దాతు మహాసి
ఈశ్వరం శక్రహంతారం త్వ మనుజ్ఞాతు మహాసి. ౩

టీక॥సా=అట్టి; అహం=నేను;	ను; శక్రహంతారం=ఇంద్రునిచం
తపః=తపస్సును; చరిష్యామి=చే	పువాఁడునగు;గర్భం = కొడుకు
సెదను. త్వం=నీవు; మే=నాకొఱ	ను;దాతుం=ఇచ్చుటకు;అహాసి=
కు; ఈశ్వరం= లోకనాయకుండు	తగుదువు; అనుజ్ఞాతుం=అనుమతిం

౨౨౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౧౬

చుటకు; అహాని=తగుదువు.

అట్లుహతపుతనగునేను తపం
చునలైదను; నాకు, లోక నాయకుం
డునిందునింజంపువాఁడునగుకొడు

కుగల్లునట్లునుగ్రహించుము; నాకను
జ్ఞయిమ్ము. అని, దితి, కాశ్యపునితోఁ
జెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

తస్యా స్త ద్వచనం శ్రుత్వా మారీచః కాశ్యపస్తదా
ప్రత్యువాచ మహాతేజా దితిం పరమదుఃఖితామ్. ౪

టీక॥ తస్యాః = ఆదితియొక్క; తత్=ఆ; వచనం=మాటను; శ్రుత్వా=విని; తదా=అప్పుడు; మహాతేజాః=అధికమైన ప్రభావముగల వాఁడును; మారీచః=మరీచికొడు కునగు; కాశ్యపః=కాశ్యపుఁడు, పరమదుఃఖితాం=మిక్కిలియుదుఃఖ

మునొందియున్న; దితిం=దితినిగూర్చి; ప్రత్యువాచ=బదులుసెప్పెను.

ఆ దితి జెప్పినమాటనవిని, యస్వడు, మహాప్రభావుండను మరీచి పుత్రుండనగుకాశ్యపుఁడు మిక్కిలియు దుఃఖపడుచున్న దితిం బూచి, యిట్లని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము

ఏవం భవతు భద్రం తే శుచిర్భవ తపోధనే

జనయిష్యసి పుత్రం త్వం శక్రహంతార మాహవే. ౫

టీక॥ ఏవం=ఇట్లు; భవతు=అగుగాక. తపోధనే=తపస్సధనముగాఁగలదితీ! తే=నీకు; భద్రం=మంగళము; భవతు(అధ్యాత్మతము)=అగుగాక. శుచిః=పరిశుద్ధురాలవు; భవ=అగుము. త్వం=నీవు; ఆహవే=యుద్ధమునందు; శక్రహంతారం=ఇంద్రునిచంపువాఁడగు; పు

త్రం=కొడుకును, జనయిష్యసి=పుట్టింపఁగలవు.

అట్లైయగుగాక; తపస్సధనముగాఁగలదితీ! నీకుమంగళముగలుగుగాక; కొడుకుగలుగునంతఃరకుఁబరిశుద్ధురాలవుగనుండుము; నీకుయుద్ధమునందిందునింజంపునట్టికొడుకుపుట్టును. అని, తాత్పర్యము.

పూర్ణే వషణసహస్రేతు శుచి ర్యది భవిష్యసి
పుత్రం త్రైలోక్య భతారం మత్త స్త్వం జనయిష్యసి. ౬

టీక॥ శుచిః = పరిశుద్ధిరాఽపు గలవు.

గా; భవిష్యసియది = ఉండువేసి; వ
షణసహస్రే = సంవత్సరములయొ
క్కవేలు; పూర్ణేతు = నిండగా
నే; త్వం = నవు; మత్తః = నావలన;
త్రైలోక్యభతారం = ముల్లోకము
లరక్షించువాడైన; పుత్రం = కొడు
కును; జనయిష్యసి = వత్తింపఁ

నీవు సరిశుద్ధిగలిగి యుండువేసి,
వేయిసంవత్సరములుకాఁగానే, నా
వలననీకు, ముల్లోకంబులఁ బాలిం
పంజాలినపుత్రుండువుట్టును. అని,
కాశ్యపుఁడుదితికిఁజెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్త్యా మహాతేజాః పాణినా సమమార్జ తామ్
సమాలభ్య తత స్వస్తి త్యుక్త్వా స తపసే యయా. ౭

టీక॥ ఏవం = ఈప్రకారము; ఉ సే = తపస్సుకొఱకు; యయా =
క్త్యా = చెప్పి; మహాతేజాః = అధికమై బోయెను.

నప్రభావముగల; సః = ఆకాశ్యపుఁ
డు; తాం = ఆదితిని; పాణినా = చేతి
చే; సమాలభ్య = తాఁకి; మమార్జ =
ఁజెప్పెను. తతః = అటుపిమ్మట; సః =
ఆకాశ్యపుఁడు; స్వస్తి = మంగళము;
భవతు (అధ్యాహృతము) = అగుఁ
గాక. ఇతి = అని; ఉక్త్వా = చెప్పి; తప

ఇట్లు చెప్పి, మహాప్రభావుండగు
కాశ్యపుఁడు, ఆదితిని, తనహస్తముచే
స్పృశించి, దేహమంతయుఁదడవి,
యంత, “సేకుమంగళమగుఁగాక”
యనియాశీర్వాదించి, తపంబుసేయఁ
బోయెను.
అని, తాత్పర్యము.

గతే తస్మి న్మరశేష దితిః పరమహషికా
కుశస్థవన మాసాద్య తప స్తేపే సుదారుణమ్. ౮

౭౨౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౪౬

టీక॥ నరశ్రేష్ఠఃపురుషశ్రేష్ఠం ననుట.

డవగురాముడా! తస్మిన్=ఆకాశ్యపురుషుడు; గతే=పోగా; దితిః=దితి; పరమహాశివతా=మిక్కిలియు సంతోషంబు నొందినదై; కుశప్లవనం=కుశప్లవనమనుప్రదేశమును; ఆసాద్య=చేరి; సుదారుణం=మిక్కిలిభయంకరంబగు; తపః=తపస్సును; తేజః=తపించెను, చేసె

పురుషశ్రేష్ఠుండవగురాముడా! ఆకాశ్యపురుషుడొగానే, తనకుఁగోరినట్లుకొడుకుపుట్టుటకు పాయంబు దెలియుటంజేసి, చాలసంతసంబంది, కుశప్లవనంబుచేరి, భయంకరంబగుతపముచేసెను.

అని, తాత్పర్యము.

తపస్తస్యాం హి కుర్వంత్యాం పరిచర్యాం చకార హ సహస్రాక్షో నరశ్రేష్ఠ పరయా గుణసంపదా. ౯

టీక॥ నరశ్రేష్ఠఃపురుషశ్రేష్ఠం=చేసెను. “హ” అననదిపాద డవగురాముడా! తస్యాం=ఆది పురుషశ్రేష్ఠుండవగురాముడా! అదితితపస్సునేయచారంభింపగానే, సహస్రాక్షిండుగుదేవేంద్రుడు; పరయా=అధికమైన; గుణదుగ్గిండు; తపః=తపస్సును; కుర్వంత్యాం=చేయుచుండగానే; సహస్రాక్షిండుగుదేవేంద్రుడు; పరిచర్యాం=సేవను; చకార=చేసెను, నావిడకు సేవజేసెను.

అని, తాత్పర్యము.

అగ్నిం కుశాన్ కాష్ఠ మపః ఫలం మూలం తథైవచ న్యవేదయ త్సహస్రాక్షో యచ్ఛాన్య దపి కాంక్షితమ్. ౧౦

టీక॥ సహస్రాక్షః=వేయికం; కుశాన్=కుశాలను; కాష్ఠం=ఝగలచేవేంద్రుడు; అగ్నిం=నిప్పు; సమిధను; అపః=నీళ్లను; ఫలం=పం

డును; మూలం=దుంపను; తదైవ
చ=ఆలాగే; అస్పృశ్=ఇతరము;
యత్=ఏది; కాంక్షితం=కోరబ
డెనో, తత్(అధ్యాత్మతము)చా
పి=వానిని; న్యవేదయత్=సమర్పిం
చెను.

సహస్రాక్షుండగు దేవేంద్రుం

డు, దితికి, అగ్నిని, దభకలను, స
మిలను, ఉదకమును, ఫలములను,
గడమూలములను, మదియ నింకను
ఏమికోరునో, వానినన్నింటిని, సమ
పఁచుచుచ, బహుచర్య జేయుచుం
డెను.

అని, తాత్పర్యము.

గాత్రసంవహనై శ్చైవ శ్రమాపనయనై స్తథా

శక్రస్సర్వేషు కాలేషు దితిం పరిచచార హ. ౧౧

టీక|| శక్రః=దేవేంద్రుడు; గా
త్రసంవహనై శ్చైవ=ఒళ్లుపట్టుటల
చేతను; తథా=అట్లు; శ్రమాపనయ
నైః=అలసటబోఁగొట్టుటలచేతను,
సర్వేషు = సమస్తములైన; కాలే
షు=కాలములందుచ; దితిం=దితిని;

పరిచచార=కొలిచెను. “హ” అనున
దిపాదపూరణార్థము.

దేవేంద్రుడు, దితికి, ఒళ్లుపట్టుచు,
విసనకఱ్ఱలచే విసరియలగుదీర్చుచు
సమస్తకాలంబులందును, బహుచర్య
జేయుచుండెను. అని, తాత్పర్యము.

అథ వషః సహస్రే తు దశోనే రఘునందన

దితిః పరమసంప్రీతా సహస్రాక్ష మధాబ్రవీత్. ౧౨

టీక|| రఘునందన=రాముడా!
అథ = అటుపెమ్మట, వషః సహ
స్రే=సంవత్సరములయొక్క-వేయి,
దశోనేతు=పదింటిచేదక్క-వపడి
యుండగానే; అథ=అంతట; ది
తిః=దితి; పరమసంప్రీతా=మిక్కిలి
యుసంతసించినదై; సహస్రాక్షం=
వేయికండ్లుగల దేవేంద్రునిగూర్చి;

అబ్రవీత్=చెప్పెను.

రాముడా! అంత, వేయిసంవ
త్సరములకును బడేండ్లుకొఱఁగెవడి
యుండగానే, దితి, మిక్కిలముగ
సంతోషంబంది, సహస్రాక్షుండగు
దేవేంద్రుంజూచి, యిట్లనిచెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

౧౨౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము. స౪౬

యాచితేన సురశ్రేష్ఠ తవ పితౄ మహాత్మనా
వరో వషాసహస్రాంతే దత్తో మమ సుతం ప్రతి. ౧౩

టీక॥ సురశ్రేష్ఠ = దేవతాశ్రేష్ఠుడవైనయిందుండ! యాచితేన = అడుగబడిన, మహాత్మనా = అధికమైనప్రభావముగలవాడగు; తవ = నీయొక్క; పితౄ = తండ్రియైన కాశ్యపునిచేత; వర్షసహస్రాంతే = సంవత్సరములయొక్క వేయింటిరుదను; మమ = నాకు; సుతం ప్రతి = కొడుకుచుగూర్చి (లక్షణచే) కొడుకు	గల్గుటనుగూర్చి; వరః = వరము; దత్తః = ఇయ్యబడినది. దేవతలలో శ్రేష్ఠుడవగు దేవేందుండ! మహాత్ముండగునీతండ్రివాచే యాచింపబడినవాడై, వేయి సంవత్సరములయినపిదపనాకుఁగొడుకుగల్గునట్లు, వరంబొసంగెను. అని, తాత్పర్యము.

తవ శ్వరంత్యా వషాడి దశ వీర్య వతాం వర
అవశిష్టాని భద్రంతే భ్రాతరం ద్రక్ష్యసే తతః. ౧౪

టీక॥ వీర్యవతాం = పరాక్రమముగలవారిలో, వర = శ్రేష్ఠుడవైనయిందుండ! తపః = తపస్సును; చరంత్యాః = చేయుచున్న; మష (అధ్యాహృతము) = రాకు; దశ = పది; వర్షాణి = సంవత్సరములు, అవశిష్టాని = మిగిలియున్నవి. తే = నీకు; భద్రం = మంగళము; భవతు (అధ్యాహృతము) = అగుఁగాక. తతః = ఆ	పైఁ; భ్రాతరం = తమ్ముని; ద్రక్ష్యసే = చూడఁగలవు. పరాక్రమముగల వారలలో శ్రేష్ఠుడవైనయిందుండ! నేనట్లుతపస్సుసేయఁగానిప్పటికిఁ బదిసంవత్సరములుమిగిలియున్నవి; నీకుమంగళమగుఁగాక; ఆపైని, తమ్మునింబూడఁగలవు. అని, తాత్పర్యము.

త మహం త్వత్కృతే పుత్ర సమాధాన్యే జయోత్సుకమ్

త్రైలోక్య విజయం పుత్ర సహభోక్తృసి విజ్వరః. ౧౫

టీక॥ పుత్ర=కొడుకా' అహం=	న; సహ=కూడ; భోక్తృసి=అను
నేను; జయోత్సుకం = జయించుట	భవంపఁగలవు.
యందుత్సాహముగల; తం=ఆకొ	కుమారుఁడా! జయింపనుద్యమిం
డుకును; త్వత్కృతే=నీకుఁగాను; న	చుచాకొడుకునునీకుఁగానేనుసమా
మాధాన్యే= సమాధానపఱచెద	ధానపఱచెదను; నీవు, దుఃఖములేక
ను. పుత్ర=కొడుకా' విజ్వరః=దుః	యతనింగూడి, ముల్లోకంబులజయిం
ఖములేనివాఁడవై; త్రైలోక్యవిజ	పఁగలవు. అ. ౩, ది. ౩, దేవేంద్రువకుఁ
యం = ముల్లోకంబులజయించుట	జెప్పెను. అ. ౩, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్త్యా దితి శ్మక్రం ప్రాప్తై మధ్యం దివాకరే
నిద్రయా పహృతా దేవీ పాదౌ కృత్వా ధ శీఘ్రతః. ౧౬

టీక॥ దేవీ=రాణియగు; దితి=	యనుట; నిద్రయా=తూఁగుచేత; అ
దితి; శక్రం= దేవేంద్రునిగూర్చి; ఏ	పహృతా=అపహరింపఁబడినది, ప
వం=ఈప్రకారము; ఉక్త్యా=చెప్పి;	రవశగాఁజేయఁబడినదనుట.
అథ=అటుపిమ్మట; దివాకరే=సూ	దితిదేవి, యిట్లు దేవేంద్రునకుఁ
ర్యుఁడు; మధ్యం = ఆకాశముయొ	జెప్పి, పగలు రెండుజాములప్పుడు,
క్క, నడుమును; ప్రాప్తే=పోందఁ	పాన్పునందుఁదలతట్టుగాఁబాదము
గా; శీఘ్రతః=తలతట్టు; పాదౌ=	లుంచికొనినది.
అడుగులను; కృత్వా = చేసి, ఉంచి	అని, తాత్పర్యము.

దృష్ట్వా తా మశుచిం శక్రః పాదతః కృతమూర్ధజామ్
శిరస్థానే కృతౌ పాదౌ జహంస చ ముమోద చ. ౧౭

టీక॥ శక్రః=దేవేంద్రుఁడు; అశుచిం= అపరిశుద్ధురాలును; పాద

౨౨౮ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.
స ౪౬

తః=కాళ్ల తట్టు; కృతమూర్ధజాం, లై, పాదములతట్టుతలవెండుకలు
కృత = చెయఁబడిన, ఉంచఁబడిన, నుతలతట్టుపాదంబులను, ఉంచుకొ
మూర్ధజాం=తలవెండు కలుగల్గి ని, పరుండినిదించుచున్నదితింజూచి,
వయియునుగ; తాం=ఆదితిని; శరీరస్థా, “ఈబిడ, నింతమట్టుకుధవఁబులా
నే=తలతట్టుచందు; కృతౌ=ఉంచఁ డియిప్పుడుమధ్యాహ్నమని తలంప
బడిన; పాదౌ=కాళ్లన; వృష్ట్యా= కవ్వశ్యస్తముగాఁ బరుండినిదించు
చూచి; జహానచ=నవ్వనునవ్వెన, చున్నది” అని, నవ్వి, “నాకురంధ్రం
ముమోదచ=సంతోషింపనుసంతో బుదొరకినది, నాకార్యంబు సఫలం
పించెను. బైనది” అని, సంతోషంబునొంచెను.
చేవేండుండు, అపరిశుద్ధుఁ గ అని, తాత్పర్యము.

తస్యా శ్వరీరవివరం వివేశచ పురందరః

గర్భంచ సప్తధా రామ బిభేద పరమాత్మవాక్. ౧౨

టీక॥ రామ = రాముఁడా! పర భేదచ=భేదించెను.
మాత్మవాక్ = అధికమైనధైర్యము రాముఁడా! పరమధైర్యశాలి
గల; పురందరః=దేవేంద్రుఁడు; త యగుచేవేండుండు, ఆదితియొనిం
స్యాః= ఆదితియొక్క; శరీరవివ బ్రవేశించి, గర్భంబునందున్నశిశువు
రం=దేహరంధ్రమైనయొనిని; వివే ను, ఏడుతుంటలుగాఁబడించెను.
శచ=ప్రవేశించెను. గర్భం=శిశువు అని, తాత్పర్యము.
ను; సప్తధా=ఏడుభాగములుగా; బి

భిద్యమానస్తతో గర్భో వశ్రేణ శతపర్వణా

రురోద సుస్వరం రామ తతోదితి రబుధ్యత. ౧౩

టీక॥ రామ = రాముఁడా! త మలుగల; వశ్రేణ=వశ్రముచేత;
తః=అంతట; శతపర్వణా=నూఱం భిద్యమానః=ఖండింపబడుచున్న;

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౭౯

స ౪౬

గర్భః=శిశువుఁనుస్వరం = మంచి | అంచులుగలవజ్రముచే శిశువునుఖం
కంఠధ్వనిగల్గునట్లు; రురోద=ఏడ్చే డింపఁగా, నాశిశువుమంచికంఠధ్వని
ను. తతః=అంతట; దితిః=దితి; అబు తోనేడ్చెను; అంత, దితిమేలుకొనె
ధ్వజ=మేలుకొనెను. ను. అని, తాత్పర్యము.

రాముఁడా' ఇంద్రుండు, నూ

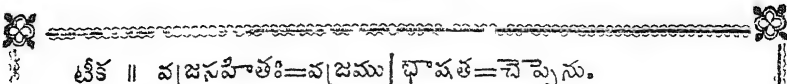
మారుదో మారుద శ్చేతి గర్భం శక్రో భృభాషత
విభేదచ మహాతేజా రుదంత మపి వా సవః. ౨౦

టీక॥ శక్రః = ఇంద్రుఁడు; గ | దైననుశిశువును; విభేదచ = ఖండిం
ర్భం=శిశువునుగూర్చి; “మారుదః= చెను.
ఏడువకుము; మారుదః=ఏడువకు ఇంద్రుండు, శిశువుంజూచి, “ఏడు
ము;” ఇతి=అని; అభృభాషతచ= వకుము, ఏడువకుము” అని, చెప్పె
పతికెను. మహాతేజాః=అధికమైన న; ఆశిశువేడ్చుచున్నను, మహాతే
పరాక్రమముగల; వాసవః = ఇం జుండగునింద్రుండు, దానిఖండించె
ద్రుఁడు; రుదంతమపి=ఏడ్చుచున్న ను. అని, తాత్పర్యము.

సహంతవ్యో సహంతవ్య ఇత్యేవం దితి రబ్రవీత్
నిష్పపాత తత శక్రో మాతు ర్వచనగౌరవాత్. ౨౧

టీక॥ దితిః=దితి; “సహంతవ్యః= వాత్=మాటయందలిగొప్పతనము
చంపఁబడఁగూడదు. సహంతవ్యః= వలన; నిష్పపాత=బయలు వెడలెను.
చంపఁబడఁగూడదు.” ఇతి=అని; అప్పుడు, దితి, “చంపకుచంపకు”మ
వీవం=ఇట్లు; అబ్రవీత్=చెప్పెను. నిచెప్పెను; అంత, నిందుండ, తల్లి
తతః=అంతట; శక్రః=ఇంద్రుఁడు; మాటగౌరవించి, గభామునుండి వె
మాతుః=తల్లియొక్క; వచనగౌర డలివచ్చెను. అని, తాత్పర్యము.

ప్రాంజలి వజ్రసహితో దితిం శక్రో భృభాషత

టీక || వజ్రసహితః=వజ్రము భాషత=చెప్పెను.
 తోఁగూడిన; శక్రః= ఇంద్రుఁడు, వజ్రవరుండగు దేవేంద్రుండు,
 ప్రాంజలిః= మంచిచేమోడ్పుగల చేమోడ్పుగీలించి, దీతింజూచి, యి
 వాఁడై; దీతిం=దీతినిగూచి; అభ్యుత్తనిచెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

అశుచి దేవి సుప్తాసి పాదయోః కృతమూర్ధజా. ౨౨
 తదంతర మహం లభ్యా శక్రహంతార మాహవే
 అభిదం సప్తధా దేవి తస్మైత్వం తుంతు మహాసి. ౨౩

టీక|| దేవి=తల్లీ ! అశుచిః= త్వం=నీవు; మే=నాయొక్క; త
 అపరిశుద్ధురాలవై; పాదయోః= త్=ఆకార్యమును; తుంతుం= తు
 అడుగులందు, పాదములతట్టునంద మించుటకు; అహాసి=తగుదువు.
 నుట; కృతమూర్ధజా=ఉంచబడి తల్లీ ! నీవు, అపరిశుద్ధురాలవై,
 న తలవెండుకలుగలదానవై; సు కాశ్లతట్టుతలవెండ్రుకలుంచికొనిని
 ప్తా=విచ్చించిన దానవు; అసి=అగు ద్రించితివి; కాశన, నాకష్టప
 చున్నావు. తత్ = కాఁబట్టి, అ కాశము గలుగుటంజేసి, యుద్ధము
 హం=నేను; అంతరం= అవకాశ నందునన్ను, జంపనోపునట్టియీశి
 మును; లభ్యా=పొంది; ఆహవే= శువు నేడుతుండంబలుగాఖండించి
 యుద్ధమునందు; శక్రహంతారం= తి; తల్లీ ! నేనుజేసినదానిక్షమింపు
 ఇంద్రునిచంపువాఁడైనపుత్తుని, స ము. అని, యింద్రుండు దీతితోఁ జే
 ప్తధా=ఏడుభాగములుగా; అభి ప్పెను,
 దం=ఖండించితిని; దేవీ = తల్లీ! అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, షట్పత్వారింశస్సర్గః.

ఇతి, స్వప్నార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర
వ్యాఖ్యానంబువందు, బాలకాండ షట్పుత్వారింశసర్గటీక,
ముగిసినది.

|| శ్లో ||

సప్తవత్వారింశసర్గప్రారంభః.

సప్తధాతు కృతే గర్భే దితిః మరమదుఃఖితా

సహస్రాక్షం దురాధషణం వాక్యం సానునయా బ్రవీత్. ౧

టీక|| గర్భే = శిశువు; సప్తధా =

ఏడుభాగములుగా; కృతేతు = చే

యబడగానే; దితిః = దితి; పరమ

దుఃఖితా = మిక్కిలియుదుఃఖము

నొందినదై; సానునయా = ఊట

తోఁగూడినదై; దురాధషణం = ఎది

రింపఁగూడని; సహస్రాక్షం = వేయి

కండ్లుగల యింద్రునిగూర్చి ; వా

క్యం = మాటను; అబ్రవీత్ = చె

ప్పెను.

ఇట్లేడుతుండంబులుగా గర్భం

బుఖండింపబడఁగానే, దితి, పరమ

దుఃఖంబునొంది, యంతకుఁగొంత

యూఱడిల్లి, సహస్రాక్షుండుకావు

నఁ, దన్ను సొబులేకుండ గార్య

ముచేసికొనియుండుటంజేసి యెది

రింపఁగూడని, యింద్రునిజూచి. యి

ట్లనిచెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

మమా పరాధా ద్గర్భోయ సప్తధా విఫలీకృతః

నా పరాధోస్తి దేవేశ తవా త్ర వలసూదన. ౨

టీక|| వలసూదన = వలుడనునను

రునిజంపువాడవయిన; దేవేశ = దే

వతలకుఁబ్రభువగు దేవేంద్రుడా!

అయం = ఈ; గర్భః = శిశువు; మమ =

నామొక్క; అపరాధాత్ = నేర

మువలన; సప్తధా = ఏడుభాగములు

౨౩౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్య సహితము.

స ౪౭

గాఃవిభవీకృతః=వ్యర్థముగాజేయఁ
బడినది, ఏడుభాగములుగా ఖండిం
పఁబడుటచే వ్యర్థమైనదనుట. అ
త్ర=ఈవిషయమందు; తవ=నీయొ
క్క; అపరాధః=నేరము; నాస్తి=
లేదు.

వలాసురునింజంపిన దేవేంద్రుఁ
డా ! నాతప్పువలననే, యీగర్భ
ము, ఏడుతుంటలుగాఁజేయఁబడియి
ట్లువ్యర్థమయినది; ఈవిషయమం
దునీతప్పేమియులేదు.
అని, తాత్పర్యము.

ప్రియం తు కతుః మిచ్ఛామి మమ గర్భవిపర్యయే
మరుతాం సప్త సప్తానాం స్థానపాలా భవంత్యిమే. ౩

టీక॥ గర్భవిపర్యయే= శిశువు
యొక్క చెడిపోవుటవిషయమందు;
మమ=నాకు; ప్రియంతు=ప్రియస్స
సుమాత్రము; కర్తుం = చేయుటకు;
ఇచ్ఛామి = కోరుచున్నాను. సప్త=
ఏడైన; ఇమే= ఈతుంటలు; సప్తా
నాం=ఏడైన; మరుతాం=ఆవహ
ప్రవహసంవహేద్వహవివహపరి
వహపరావహంబుల నెడువాయువు
లకు; స్థానపాలాః=లోకములపా

లించునవిగా, భవంతు=అగుఁగాక.
నాగభవామట్లుచెడిపోయిన వి
షయమై, నీవునాకొక ప్రియముసే
యవలెను; ఈతుండము లేడును,
ఆవహప్రవహ సంవహేద్వహవి
వహపరివహ పరావహంబుల నెడు
సప్తమారుతంబుల లోక పాలకులు
గానయ్యెడుఁగాక.
అని, తాత్పర్యము.

వాతస్కంధా ఇమే సప్త చరంతు దివి పుత్రక
మారుతా ఇతి విఖ్యాతా దివ్యరూపా మమాత్మజాః. ౪

టీక॥ పుత్రక=కుమారుఁడా!
ఇమే=ఈ; మమ=నాయొక్క; ఆ

త్మజాః=కోడుకులు; సప్త=ఏడు
గురును; మారుతా ఇతి = మారుత

మలనిఁవిఖ్యాతాః=ప్రసిద్ధులై; ది
వ్యరూపాః=శ్రేష్ఠమైనరూపముగ
లవారలై; వాతస్కంధాః=వా
యుసమూహములై;(లక్షణచే)వా
యుసమూహములకధిదేవతలై; ది
వి=స్వగళమునందు; చరంతు=తి
రుగుదురుగాక.

కుమారుడా ! నాకొడుకు లీ
యేడ్లురును, మారుతమలని పిలువఁ
బడుచు, దివ్యరూపంబుగలిగి, వా
యుస్కంధంబులకధిదేవతలై, స్వ
గళంబునంజరింతురుగాక.
అని, తాత్పర్యము.

బ్రహ్మలోకం చరత్వేక ఇంద్రలోకం తథా పరః

దివి వాయు రితి ఖ్యాత స్తృతీయోపి మహాయశాః. ౫

టీక॥ ఓకః = ఒకఁడు; బ్రహ్మ
లోకం (సప్తమ్యర్థమందు ద్వితీ
య)=బ్రహ్మదేవునిలోకమునందు;
చరతు = తిరుగుఁగాక. తథా=అ
ట్లు; అపరః=మఱియొకఁడు; ఇంద్ర
లోకం = (సప్తమ్యర్థమందు ద్వితీ
య) ఇంద్రునిలోకమునందు; చరతు
(అధ్యాహృతము)= తిరుగుఁగాక.
మహాయశాః=అధికమైనకీర్తిగల;
శ్రీయోపి=మూడవవాఁడును; వా

యురితి=వాయునని, ఖ్యాతః=ప్రసి
ద్ధివాదినవాఁడై; వి = అంతరిక్ష
మందు; చరతు (అధ్యాహృతము)=
తిరుగుఁగాక.
ఒకఁడుబ్రహ్మలోకమందు సంతరిం
చుఁచుఁగాక, మఱియొకఁడేంద్రలో
కమునందిరుగుచుండుఁగాక, మూ
డవవాఁడును, మహాయశుండై, వా
యువనుపేర, సంతరిక్షమునందిరు
గులాడుఁగాక. అని, తాత్పర్యము.

చత్వారస్తు సురశ్రేష్ఠ దిశోవై తవ శాసనాత్

సంచరిష్యంతు భద్రంతే దేవభూతా మమాత్మజాః. ౬

త్వత్కృతే నైవనామ్నాచ మారుతా ఇతి విశ్రుతాః

టీక॥ సురశ్రేష్ఠ = దేవతాశ్రేష్ఠుండవగునింద్రుడా! మమ = నా

మొక్క, అత్తజాః=కొడుకులు; చ సేకః భద్రం=మంగళము; అస్తు= త్వారస్తు=నవ్వరును; తవ=నీయొ (అధ్యాహృతము)=అగుచుండు. క్కః; శాసరాత్=అష్టవలన; దేవ దేవతాశ్చేష్టండువగు నింద్రుఁ ధూతాః=దేవతలైనవారలై; త్వ డా! వాకొడుకులుమిగిలినవల్లరును, త్కృతేవ=నిచ్చేయఁబడిన; నా నీయాజ్ఞాంజేసి, దేవత్వమునొంది, మ్నాచైవ=పేరుచేతనే; వారుతా నీవు“మారుడః మారుడః”(ఏడ్వకు ఇ=మారుతులని; పితృతాః=ప్ర మేడ్వకును) అనిపలుకుట వలనం సిద్ధులై; విశః=(సప్తర్షుఁలమందు గలిగిన “మారుతులు” అనుపేరం ద్విత్వియ)విక్కులందు; (“వై”అనన బ్రసిద్ధులై, దిక్కులందు సంచరిం ది పాదస్తూరశాఢః=) సంచరి తురు. అని, దిశి, యింద్రునితోఁజె వ్యవహారం=సంచరించుచు. తే= ప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

తస్యా స్తద్వచనం శ్రుత్వా సహస్రాక్షః పురందరః. 2

ఉచాచ ప్రాంజలి ర్వాక్యం దితిం వలసిషూచనః

టీక || తస్యాః=ఆదితియొక్క; క్యం=మాటచు; ఉచాచ=చెప్పెను. తత్=ఆ; వచనం=మాటచు; శ్రు దితిచెప్పినమాటచువిని, వలాసు త్వా=విని; వలసిషూచనః=వలాసు రుంజంపిన సహస్రాక్షుండగు నిం రునిచంపిన; సహస్రాక్షః=వేయి ద్రుండు, చేమోడ్పుగీలించి, దితిం కంధుగల; పురందరః=ఇంద్రుఁడు; బాచి, యిట్లని, చెప్పెను. పాంజలిః=మంచిచేమోడ్పుగల అని, తాత్పర్యము. వాండై; దితిం=దితినిగూచి, వా

సర్వ మేతద్భద్రోక్తం తే భవిష్యతి న సంశయః. ౩

విచరిష్యతి భద్రం తే దేవధూతా స్తవాశ్చజాః

టీక || ఏతత్=ఇది; సర్వం=అంతయును; యథా=ఎట్లు; ఉక్తం=

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౭౩౫

స ౪౭

చెప్పఁబడినదో; తథా (అధ్యాత్మ
తము) = అట్లు; తే = నీకు; భవిష్య
తి = కాఁగలదు. సంశయః = సం దే
హము; న = లేదు. తే = నీకు; భద్రం =
మంగళము; అస్తు = (అధ్యాత్మత
ము) అగుఁగాక. తవ = నీయొక్క;
ఆస్త్వజ్ఞాః = కొడుకులు; దేవధూ
తాః = దేవతలైనవారలై; విచ

ప్యంతి = కిరుఁగఁగలరు.
ఇదంతయునీవు చెప్పినట్లే నీకజ
యఁగలదు; సందియపడకుము; నీకు
మంగళముగలఁగఁగాక; నీకొడుకు
లందఱు దేవత్యముగలిగి స. చరిం
గలరు. అని, యింద్రుండు దీక్షతో న
నెను.
అని, తాత్పర్యము.

ఏవం తౌ నిశ్చయం కృత్వా మాతాపుత్రౌః పోవనే. ౯
జగ్గుతుస్త్రి దివం రామ కృతాధాన్ విధి న శ్శుతమ్

టీక॥ రామ = రాముఁడా!
తౌ = ఆ; మాతాపుత్రౌ = తల్లికొడు
కులు; తపోవనే = తపస్సు సేయువన
మునందు; ఏవం = ఇట్లు; నిశ్చయం =
ఏర్పాటును; కృత్వా = చేసి; కృతా
ధాన్ = నెఱవేఱిన పనిగలవారలై,
త్రిదివం = స్వర్గమును; జగ్గుతుః =

పోవరి. ఇతి = అని; సః = మాకు; శ్రు
తం = విసంబడినది.
రాముఁడా! తల్లియునుగొడుకుని
ట్లు తపోవనమందు నిశ్చయించుకొని
కృతార్థులై, స్వర్గమునకు బో
యిరి; అని, మేము నియున్నాము.
అని, తాత్పర్యము.

ఏషదేశ స్స కాకుత్స్థస్ మహేంద్రాధ్యక్షితః పురా. ౧౦
దితి యత్ర తపస్సిద్ధా వేవం పరిచచార సః

టీక॥ కాకుత్స్థస్ = రాముఁడా! పు
రా = మనువు; సః = ఆయింద్రుండు;
యత్ర = ఎచ్చట; తపస్సిద్ధా = తప
స్సనందు సిద్ధిబొందిన; దితి = దితి

ని; ఏవం = ఇట్లు; పరిచచార = సేవిం
చెనో; సః = అట్టి; మహేంద్రాధ్యక్షి
తః = దేవేంద్రునిచేవాసముచేయఁ
బడిన; దేశః = ప్రదేశము; ఏషః =

ဒုဝိ၊

రాముడా! మనుషింద్రుండెచ్చ
టనుండిదపస్సద్దయగుదితికింబరిచర్య

చేసెనో, అకుశస్థ వనమెయిది; ఇప్పుడు విశాలాపురియను పేరునొందినది.
అని, తాత్పర్యము.

ఇట్వేళకో స్తు నరవ్యాఘ్రే పుత్రః పరమధామిన్. ౧౧
అలంబుసాయా ముశ్యన్తో విశాల ఇతి విశ్రుతః

టీక॥ సరస్వత్యః = పురుషశ్రే
ష్ఠుడవగు రాముడా! ఇత్యైకో
స్తు = ఇత్యైకుమహారాజునకును ;
విశాలఇతి = విశాలుడని; విశ్రుతః =
ప్రసిద్ధుడను; పరమధార్మికః = మి
క్కిలి-లియు ధర్మమునాచరించు వా
డునగు; పుత్రః = కొడుకు; అలంబు

సాయాం=అలంబనయందు; ఉత్పన్నః=పుట్టెను.
పురుష శ్రేష్ఠుండవగు రాముడా! ఇహ్లాకువునకు, విశాలుండనెడు పరమధామి=కుండగు పుత్రుండలంబునయందుజనించెను.
అని, తాత్పర్యము.

తేన చానీదిచు న్దాన విశాలేతి పురికృతా. ౧౨

టీక॥ తేనచ = వానిచేతనే; ఇ
హ = ఈ; స్థానే = ప్రదేశమందు; వి
శాలేతి = విశాలయనదు; పురి = పట్ట
ణము; కృతా = చేయఁబడినది; ఆ

సీత్ = ఆయన.
ఆవిశాలుండె యిచ్చట విశాల
యనునీ పట్టణమును నిమిం చెను.
అని, తాత్పర్యము.

విశాలస్య సుతోరామ హేమచంద్రో మహాబలః
సుచంద్ర ఇతి విఖ్యాతో హేమచంద్రా దనంతరః. ౧౩

టీక॥ రామ=రాముడా! విశ్వా
లస్య = విశ్వాలునియొక్క; సుతః=
కొడుకు; మహాబలిః=అధిక మేనబల

ముగల; హేమచంద్రః = హేమచంద్రుడనువాఁడు; ఆసీత్ (అధ్యాత్మము) = ఆయెను. హేమచంద్రుడు.

దాశీ = హేమచంద్రునికంటె; అ నంతరః = అవ్వలివాడను; సుచంద్ర ఇ తి = సుచంద్రుడని; విఖ్యాతః = ప్రసి ద్ధుడను; ఆసీత్ (అధ్యాహృతము) = అయ్యెను.	రాముడా! విశాలునకుమహాబ లుండగు హేమచంద్రుండువుట్టెను; హేమచంద్రునకు సుచంద్రుండుకలి గెను. అని, తాత్పర్యము.

సుచంద్రతనయో రామ ధూమాశ్వ ఇతి విశ్రుతః
ధూమాశ్వతనయశ్చాపి సృంజయ స్సమపద్యత. ౧౪

టీక॥ రామ = రాముడా! సు చంద్రతనయః = సుచంద్రునికొడు కు; ధూమాశ్వ ఇతి = ధూమాశ్వ డని; విశ్రుతః = ప్రసిద్ధుడను; ఆసీత్ (అధ్యాహృతము) = అయ్యెను. ధూ మాశ్వతనయశ్చాపి = ధూమా శ్వనికొడుకును; సృంజయః = సృం	జయుండనువాడు; సమపద్యత = అయ్యెను. రాముడా! సుచంద్రునకు ధూ మాశ్వుండని ప్రసిద్ధుండైన కొడుకు జనించెను; ధూమాశ్వనకు, సృంజ యుండనువాడువుట్టెను. అని, తాత్పర్యము.

సృంజయస్య సుత శ్రీమాన్ సహదేవః ప్రతాపవాన్
కుశాశ్వ స్సహదేవస్య పుత్రః పరమధామికః. ౧౫

టీక॥ సృంజయస్య = సృంజయు నియొక్క; సుతః = కొడుకు; శ్రీ మాన్ = సంపదగలవాడును; ప్ర తాపవాన్ = పరాక్రమముగలవా డునగు; సహదేవః = సహదేవుడ నువాడు; ఆసీత్ (అధ్యాహృత ము) = అయ్యెను. సహదేవస్య = స	హదేవునియొక్క; పుత్రః = కొడు కు; పరమధామికః = మిక్కిలియు ధర్మమునాచరించునట్టి; కుశాశ్వః = కుశాశ్వుడనువాడు; ఆసీత్ (అ ధ్యాహృతము) = అయ్యెను. సృంజయునకు, సంపదయుంబ రాక్రమమునుంగల సహదేవుడను

23౮ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౪౭

కొడుకుజన్మించెను; సహదేవునకుఁ | వాఁడుకలిగెను.
బరమధార్మికుండగుకుశాశ్వుండను | అని, తాత్పర్యము.

కుశాశ్వస్య మహాతేజా సోమదత్తః ప్రతాపవాన్
సోమదత్తస్య పుత్రస్తు కాకుత్స్థ ఇతి విశ్రుతః. ౧౬

టీక॥ కుశాశ్వస్య=కుశాశ్వున | త్స్థ ఇతి=కాకుత్స్థుఁడని; విశ్రుతః=
కు; మహాతేజాః=అధికమైనకాంతి | ప్రసిద్ధుఁడు; అసీత్ (అధ్యాహృత
గలవాఁడును; ప్రతాపవాన్=పరా | ము)=ఆయెను.
క్రమముగలవాఁడునగు ; సోమద | కుశాశ్వునకు మహాతేజుండును
త్తః = సోమదత్తుఁడనువాఁడు; ఆ | బరాక్రమశాలియునగు సోమదత్తుం
సీత్ (అధ్యాహృతము)= కలిగెను. | డనుపుత్రుండకల్గెను; సోమదత్తున
సోమదత్తస్య = సోమదత్తునియొ | కఁ గాకుత్స్థుండను కుమారుండుజ
క్క; పుత్రస్తు = కొడుకును; కాకు | నించెను. అని, తాత్పర్యము.

తస్య పుత్రో మహాతేజా స్సంప్రత్యేష పురీ మిమామ్
ఆవస త్యమరప్రఖ్య స్సుమతినామ దుర్జయః. ౧౭

టీక॥ తస్య= ఆకాకుత్స్థునియొ | మాం=ఈ; పురీం=పట్టణమును; ఆ
క్క; పుత్రః = కొడుకును; మహాతే | వసతి=అధిష్ఠించియున్నాఁడు.
జాః= అధికమైనపరాక్రమముగల | ఆకాకుత్స్థునికొడుకు, మహాప
వాఁడును; అమరప్రఖ్యః=దేవతల | రాక్రమశాలి, దేవసమానుండు, జ
తోటి పోల్చిగలవాఁడును; దుర్జ | యింపఁగూడనివాఁడునగునీసుమతి,
యః=జయింపఁగూడనివాఁడునగు; | యిప్పుడీశాలాపట్టణమందువనిం
ఏషః=ఈ; సుమతినామ=సుమతి | పుచున్నాఁడు.
యనువాఁడు; సంప్రతి=ఇప్పుడు; ఇ | అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యోకోస్తు ప్రసాదేన సర్వే వైశాలికా నృపాః

దీర్ఘాయుషో మహాత్మానో వీర్యవంత స్సుధామికాః. ౧౮

టీక || వైశాలికాః=విశాలాన న; సుధామికాః=చక్కగాధ
గరమందుండు; నృపాః=రాజులు; మమునాచరించువారుగాను; భ
సర్వేషి=అందఱును; ఇత్వోక్తోః= వంతి (అధ్యాహృతము)=అగుచు
ఇత్వోక్తువుయొక్క; ప్రసాదేన=అ న్నారు.
నుగ్రహముచేత; దీర్ఘాయుషః= విశాలా నగరాధిపతులగు రాజు
అధికమైనయాయుస్సుగలవారుగా లందఱు, ఇత్వోక్తువు ప్రసాదంచు
న; మహాత్మానః = అధికమైనదై నంజేసి, దీర్ఘాయువును ధైర్యంబు
ర్యము గలవారలుగాను; వీర్యవం నువీర్యంబునుంగల్గి, ధామికకులై
తః = పరాక్రమముగలవారలుగా యుందురు. అని, తాత్పర్యము.

ఇహాద్య రజనీం రామ సుఖం వత్స్యమహే వయమ్
శ్వః ప్రభాతే నరశ్రేష్ఠ జనకం ద్రష్ట మహాసి. ౧౯

టీక|| నరశ్రేష్ఠ=పురుషశ్రేష్ఠం దు; జనకం=జనకమహారాజును, ద్ర
డవగు; రామ= రాముడా! వ ట్టం=చూచుటకు; అహాసి=తగు
యం=మనము; అవ్య=ఇప్పుడు; ఇ దువు.
హ=ఇచ్చట; రజనీం=(అత్యంతసం పురుష శ్రేష్ఠుండవగు రాము
యోగమందుద్వితీయ) రాత్రియం డా! మనమిచ్చటనీరాత్రియంతయు
తయ; సుఖం= సుఖముగల్గునట్లు సుఖము గానుండుదము; రేవుప్రా
గా; వత్స్యమహే= (వత్స్య మిహాసే) వాసముసేయదము. శ్వః=చే తఃకాలంబున జనకుం బూడఁబోవ
పు; ప్రభాతే=ప్రాతః కాలమునం చ్చును. అని, విశ్వామిత్రుండు రాము
నకుఁజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

సుమతిస్తు మహాతేజా విశ్వామిత్ర ముపాగతమ్
శ్రుత్వా నరవరశ్రేష్ఠః ప్రత్యుద్గచ్ఛ న్నహయశాః. ౨౦

టీక॥ నరవరశ్రేష్ఠః=రాజశ్రేష్ఠి; నిఃప్రత్యుద్గచ్ఛత్ (ప్రత్యుద్గచ్ఛత్) స్థండును; మహాతేజాః=అధికమైన విద్యుర్కొనెను.
పరాక్రమముగలవాఁడును; మహా రాజశ్రేష్ఠండును మహాపరా
యశాః = అధికమైనకీర్తిఁగలవాఁడును; క్రమశాలియునుగొప్పకీర్తిఁగలవాఁ
డునగు; సుమతిస్తు=సుమతియును, డునగు సుమతి, విశ్వామిత్రమహాము
డిపాగతం = వచ్చినట్టి; విశ్వామి నివచ్చియున్నవాఁడని విని, యెడు
త్రం=విశ్వామిత్రుని; శ్రీత్వా=విర్కొనెను. అని, తాత్పర్యము.

పూజాంచ పరమాం కృత్వా సోపాధ్యాయ స్స బాంధవః
ప్రాంజలిః కుశలం పృష్ట్యా విశ్వామిత్ర మథా బ్రవీత్. ౨౦

టీక॥ సుమతిః (అధ్యాహృత స్త్వా=అడిగి; అధ=అటుపిమ్మట; వి
ము)=సుమతి; సోపాధ్యాయః= శ్వామిత్రం=విశ్వామిత్రునింగూర్చి;
ఋత్విజులతోఁ గూడినవాఁడై; స అబ్రవీత్ =చెప్పెను.
బాంధవః= బంధువులతోఁగూడిన సుమతి, ఋత్విజులను బంధువుల
వాఁడై; పరమాం=అధికమైన; పూ నుంగూడిచక్కఁగాఁబూజించి, ఛే
జాంచ=పూజను; కృత్వా=చేసి, తులుమోడ్చి, తేమంబడిగి, విశ్వా
ప్రాంజలిః= మంచిచేమోడ్పుగల మిత్రుంజూచి, యిట్లునిచెప్పెను.
వాఁడై; కుశలం = తేమమును; పృ అని, తాత్పర్యము.

ధన్యోస్త్యును గృహీతోస్తి యస్యమే విషయం మునిః
సంప్రాప్తో దర్శనంచైవ నాస్తి ధన్యతరో మయా. ౨౧

టీక॥ మునిః=విశ్వామిత్రమహా బడుటను; సంప్రాప్తః=పొందెనో;
ముని; యస్య=ఏ; మే=నాయొక్క; సః (అధ్యాహృతము)=అట్టి నేను;
విషయం=దేశమును; సంప్రాప్తః= ధన్యః= పుణ్యముగలవాఁడను; అ
పొందెనో; దర్శనంచైవ=చూడఁ స్తి = అగుచున్నాను. అనుగృహీ

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౭౪౧

సకల

తః=అనుగ్రహింపబడినవాడను. అస్తి=అగుచున్నాను. మయా=నా తో; సదృశః (అధ్యాత్మతము)=స మానుడైన; ధన్యతరః=మిక్కిలి యుంబుణ్యముగలవాడు; నాస్తి=లేదు.

విశ్వామిత్రమహాముని, నాదేశం

బసకువచ్చి నాకుదర్శనమిచ్చినందు న, నేనజాలఁబుణ్యవంతుండనైతి, నాయుండలియనుగ్రహంబుగ్ధిరమైన ది; నాతోసరియగుపుణ్యవంతుండె వ్వండును లేడు. అని, సుమతి, విశ్వా మిత్రునితోఁజెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికాండే,

బాలకాండే, సప్తచత్వారింశస్సర్గః.

ఇది, స్వప్నార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్రీ వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ సప్తచత్వారింశస్సర్గః టీక, ముగిసినది.

ఓం

అష్టచత్వారింశసర్గప్రారంభః.

పృష్ట్యాతు కుశలం తత్ర పరస్పర సమాగమే

కథాం తే సుమతిర్వాక్యం వ్యాజహర మహామునిమ్. ౧

టీక|| తత్ర=ఆ; పరస్పరసమా గమే, పరస్పర = ఒండొరులయొ క్క; సమాగమే=కలియకయందు; సుమతిః=సుమతి; కుశలం=క్షేమ

మును; పృష్ట్యాతు=అడిగినంతనే; కథాం తే=మాటకడను; మహాము నిం=విశ్వామిత్రమహామునినిగూర్చి; వాక్యం=మాటను; వ్యాజహర=చె

౭౪౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

సరళ

పైను.

అట్లు, ఒండొరులు కలసినపిదప,

క్షేమంబడిగియామాటముగిసినంత

నె, సుమతి, విశ్వామిత్రమహాముని

తో, నిట్లుని, చెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

ఇమా కుమారౌ భద్రం తే దేవతుల్యపరాక్రమా

గజసింహగతీ వీరౌ శాదూలవృషభోపమా. ౨

పద్మపత్ర విశాలాక్షౌ ఖడ్గతూణీ ధనుర్ధరా

అశ్వినావివ రూపేణ సముపస్థితయావనా. ౩

యదృచ్ఛయైవ గాంప్రాప్తౌ దేవలోకా దివామరౌ

కథం పద్భ్యా మిహ ప్రాప్తౌ కిమధం కస్యవా మునే. ౪

టీక॥ మునే=విశ్వామిత్రమహా

మునీ! తే=నీకు; భద్రం=మంగళము,

అస్తు (అధ్యాహృతము)=అగుగా

క. దేవతుల్యపరాక్రమా=విష్ణుదే

వునితోసమానమైన పరాక్రమముగ

లవారలును; గజసింహగతీ=ఏనుఁ

గువంటియు సింహమువంటియునడ

కగలవారలును; వీరౌ=పరాక్రమ

ముగలవారలును; శాదూలవృషభో

పమా=పెద్దపులితోను ఆంబోతుతో

నుబోలికగలవారలును; పద్మపత్రవి

శాలాక్షౌ=తామరపూవురేకులవ

లె విశాలములైన కంఠుగలవారలు

ను; ఖడ్గతూణీధనుర్ధరౌ = కత్తియు

ను అమ్మలపొదియు ధనుస్సునుధరిం

చినవారును; రూపేణ=సౌందర్య

ముచేత; అశ్వినావివ(స్థితౌ)=అశ్వ

నీ దేవతలనునట్లున్నవారును; సముప

స్థితయావనా=సమీపించినయావన

ముగలవారును; యదృచ్ఛయైవ=ఇ

చ్ఛచూస్తున్నే; దేవలోకాత్=స్వర్గ

మునుండి; గాం = భూమిని; పా

ప్తౌ = పొందిన; అమరావివ(స్థి

తౌ)=దేవతలనునట్లున్నవారునగు;

ఇమా=ఈ; కుమారౌ=బాలురు; క

థం=ఎట్లు; పద్భ్యాం=కాళ్ల చేత

ఇహ=ఇచ్చటికి; ప్రాప్తౌ=వచ్చిరి; కి

మధం=ఎందుకొఱకు; వా=లేక;

కస్య(చతుర్థ్యర్థమందుషష్ఠి)=ఎవని

కొఱకు; ప్రాప్తౌ=(అధ్యాహృత

ము)వచ్చిరి.

విశ్వామిత్రమహామునీ! నీకుమం
గళమగుఁగాక; ఈకుమారులద్దఱు,
విష్ణు దేవునిబోనిపరాక్రమంబుగలి
గి, గజసింహశాదూఁలవృషభంబు
లరీతినడుచుచు, ఖడ్గమ్మునమ్ములపొ
దియునుధనువునుధరియించి, తామ
రరేకులుంబోలె విశాలంబులగుకం

శ్వీనులో” యనియెన్నందగి, కొం
చెము కొంచెముగా సమీపించుచు
న్న యావసంబుగలిగి, తమయిచ్చ
చొప్పునదేవలోకంబుననుండి ఘా
లోకంబునకేతెంచి న ‘యమరులో’
యన, నొప్పుచున్నవారు, వీరలు
కాలినడకచే నిచటకెట్లునడిచివచ్చి
రి? ఎందుకొఱ కెవ్వనిమి త్తమువ
చ్చిరి? అని, తాత్పర్యము.

ఘాషయంతా విమం దేశం చంద్రసూర్యా వివాంబరమ్
పరస్పరస్య సదృశౌ ప్రమాణేంగితచేష్టితైః. ౫

టీక || ప్రమాణేంగితచేష్టితైః,
ప్రమాణ= శరీరపుకొలతచేతను,
ఇంగిత= అభిప్రాయములచేతను,
చేష్టితైః=బొమముడిలోనగు వికా
రములచేతను; సరస్పరస్య=ఒండొ
రులకు; సదృశౌ=సమానులగువీర
లు; అంబరం=ఆకాశమును; చంద్ర
సూర్యావివ= చంద్రుడును సూ
ర్యుడునువలె; ఇమం=ఈ; దేశం=

ప్రదేశమును; ఘాషయంతా= అ
లంకరించుచు; స్తః=(అధ్యాత్మత
ము)ఉన్నారు.
వీరలు, దేహప్రమాణమునను
ఇంగితాకారములను, ఒకరికొకరు
సరివచ్చుచు, ఆకాశమునుచంద్రసూ
ర్యులుంబోలె, నీదేశమునలంకరించు
చున్నారు.
అని, తాత్పర్యము.

కేమధఁంచ మునిశ్రేష్ఠ సంప్రాప్తా దుగఁమేపధి
వరాయుధధరా వీరౌ శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్వతః. ౬

టీక || మునిశ్రేష్ఠ=మునులలోమేటివగువిశ్వామిత్రుఁడా! వరాయుధ

౧౪౪ ప్రతిపదాం ధ్రుటికాతాత్పర్యసహితము.

స ౪౮

ధరా=శ్రేష్ఠములైన యాయుధము	కు; ఇచ్ఛామి=కోరుచున్నాను.
లధరించినవారును, వీరా=పరా	మంచి యాయుధముల ధరించి
క్రమశాలులునగువీరలు; కిమర్థం=	పరాక్రమశాలులగువీరలు, ఎవ్వరి
ఎందుకొఱకు; దుగఁమే=ప్రవేశిం	కినిజొరరానిమాగఁముననేలవచ్చి
పఁగూడని; పథి=మార్గమునందు;	రి; దీనినంతయు, ఉన్నచున్నట్లు వి
సంప్రాప్తి=వచ్చిరి. తత్త్వతః=	నఁగోరెదను.
యధాధఁముగా, శోతుం=వినుట	అని, తాత్పర్యము.

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా యధావృత్తం న్యవేదయత్
సిద్ధాశ్రమ నివాసంచ రాక్షసానాం వధం తథా. ౭

టిక తస్య=ఆసుమతియొక్క;	ట్లు; న్యవేదయత్=చెప్పెను.
తత్=ఆ; వచనం = మాటను; శ్రు	శుమతిచెప్పినమాటవిని, విశ్వా
త్వా = విని; విశ్వామిత్రః(అధ్యా	మిత్రుండు, తాను సిద్ధాశ్రమమం
హృతము)=విశ్వామిత్రుండు; సిద్ధా	దుండుటయు, విఘ్నముసేయవచ్చి
శ్రీమనివాసం= సిద్ధాశ్రమమందునికి	నరాక్షసులు రామలక్ష్మణులచేఁజ
ని; తథా = అట్లు; రాక్షసానాం=	చ్చుటయు, మిథిలకుఁజనకు యాగ
రాక్షసులయొక్క; వధంచ=చంపు	ముఁ జూడఁబోవుటయునిదిమొదలు
టను(చకారముచే) మిథిలకుఁబోవు	గా, నడచినవృత్తాంతములంజెపె
చుండుటను, యధావృత్తం=జరిగిన	ను. అని, తాత్పర్యము.

విశ్వామిత్రవచ శ్రుత్వా రాజా పరమహర్షిః
అతిథీ పరమాప్రాప్తా వుత్త్రో దశరథస్యతా.
పూజయామాస విధివ త్వత్కారార్హా మహాబలౌ

టిక విశ్వామిత్రవచః=విశ్వా	రాజా=సుమతిమహారాజు; పరమ
మిత్రునిమాటను; శ్రుత్వా = విని;	హర్షితః = మిక్కిలియుసంతో

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౭౪౫

స ౪౮

షంబునొందినవాడై; సత్కారా
హాకా=పూజకుందగినవారును; మ
హాబలౌ=అధికమైనబలముగలవా
రును; ప్రాప్తౌ=వచ్చినవారును; పర
మా=ఉత్కృష్టులైన; అతిధీ=అతి
ధులనగు; తౌ=ఆదశరథస్య=దశ
రథునియొక్క; పుత్రౌ=కొడుకులై
నరామలక్ష్మణులను; విధివత్=య
ధాశాస్త్రముగ ; పూజయామా

స=పూజించెను.

విశ్వామిత్రునిమాటవిని, సుమతి,
మిగులసంతసంబంది, పూజార్హులు
ను మహాబలులును శ్రేష్ఠులైనయశోధు
లునగు నాదశరథ కుమారులయిన
రామ లక్ష్మణులను యధాశాస్త్ర
ముగఁబూజించెను.

అని, తాత్పర్యము.

తతః పరమసత్కారం సుమతేః ప్రాప్య రాఘవౌ. ౯
ఉష్య తత్ర నిశా మేకాం జగ్గతు మిథిలాం తతః

టీక॥ తతః = అంతట; రాఘ
వౌ=రామలక్ష్మణులు; సుమతేః=
సుమతివలన; పరమసత్కారం=
గొప్పపూజను; ప్రాప్య=పొంది; త
త్ర = అవిశాలాపురియందు; ఏ
హం=ఒకటైన; నిశాం=(అత్యంత
లయోగమందు ద్వితీయ) రాత్రి
స్మృతయు; ఉష్య (ఉపిత్వా)=ఉం

డి; తతః=అంతట; మిథిలాం=మిథిల
నుగూర్చి; జగ్గతుః=పోయిరి.

అంత, రామలక్ష్మణులు, సుమతి
జేసినపరమంబగు పూజను స్వీకరిం
చి, యచ్చటనొక రాత్రియుండి, వేకు
వనులేచి, మిథిలనుగూర్చి, పోయిరి.

అని, తాత్పర్యము.

౯౫౦

తా ౯ దృష్ట్వా మునయస్సర్వే జనకస్య పురిం శుభామ్. ౧౦
సాధుసాధ్వీతి శంసంతో మిథిలాం సమపూజయన్

టీక॥ మునయః=ముఘలు; స
ర్వే=అందఱును; తా=ఆరామల

క్ష్మణవిశ్వామిత్రులను; దృష్ట్వా=
చూచి; సాధుసాధ్వీతి=లెస్సలెస్స

౧౪౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౪౮

యని; శంసంతః=స్తుతించుచున్నవా రలై; శుభాం=మంగళకరమును; జ నకస్య=జనకునియొక్క; పురీం=ప ట్టణమునగు; మిథిలాం=మిథిలానగ రిని; సమపూజయక్=చక్కగా బూజించిరి.	విశ్వామిత్రులంజూచి, “ఇట్టివారు పోవుటవలన, మిథిలానగరియెంతో పుణ్యముచేసియుండవలయును” అ ని, మంగళకరంబగుజనకునిపట్టణమై నమిథిలనుకొనియాడిరి. అని, తాత్పర్యము.
మునులందఱును. ఆరామలక్ష్మణ	

మిథిలోపవనే శూన్య మాశ్రమం దృశ్యరాఘవః. ౧౦
పురాణం నిజానం రమ్యం ప్రపచ్చ మునిపుంగవమ్

టీక॥ రాఘవః=రాముడు; మి థిలోపవనే= మిథిలసమీపమందుం డువనమునందు; పురాణం=పాఠ దియును; నిజానం = జనులులేనిది యును; శూన్యం=పర్ణశాలమొదల గునవేమియులేనిదియు; రమ్యం=మ నోహరమునగు; ఆశ్రమం=ఆశ్రమ మును; దృశ్య(దృష్ట్యా)=చూచి, ము నిపుంగవం=మునిశ్రేష్ఠుండగువిశ్వా	మిత్రుని; ప్రపచ్చ=అడిగెను. రాముండు, మిథిలకుం జెంగట నుండువనంబునందు, బురాతనం బును జనంబులకు బణాశాలలును లేనిదియును మనోహరమునగు, నొ కయాశ్రమంబుసూచి, మునిశ్రేష్ఠుం డగువిశ్వామిత్రు, నిట్లని, యడిగెను. అని, తాత్పర్యము.

శ్రీమదాశ్రమసంకాశం కిష్కిందం మునివజీతమ్. ౧౨
శ్రోతు మిచ్ఛామి భగవక్ కస్యాయం పూర్వ ఆశ్రమః

టీక॥ భగవక్=మాహాత్మ్యము గలవిశ్వామిత్రుండా! శ్రీమత్=కాం తిగలదియు; ఆశ్రమసంకాశం=ఆ	శ్రీమమువలెనుండునదియు; మునివ జీతం= మునులచేవిడువఁబడినది యునగు; ఇదం=ఇది; కిన్దు=ఏది? అ

యం=ఈ, పూర్వః=మునుపటి; ఆశ్రమః=ఆశ్రమము; కస్య=ఎవ్వనిది? శ్రోతుం=వినుటకు; ఇచ్ఛామి=కోరెదను.

భగవంతుడవైనవిశ్వామిత్రుడా! ఇదియాశ్రమమువలెనగపడుచు

న్నది; ఇందుమునులెవ్వరునుగానఁబడరు; ఇదియెద్ది? ఇదిప్రాచీనముగా నున్నది, ఇదియెవ్వనియాశ్రమము? నేనువినఁగోరెదను. అని, రాముండడిగెను.

అని, తాత్పర్యము.

తచ్ఛ్రుత్వా రాఘవేణోక్తం వాక్యం వాక్యవిశారదః. ౧౩
ప్రత్యువాచ మహాతేజా విశ్వామిత్రో మహామునిః

టీక|| రాఘవేణ=రామునిచేత; ఉక్తం=చెప్పఁబడిన; తత్=ఆ; వాక్యం=మాటను; శ్రుత్వా=విని; వాక్యవిశారదః=మాటలయందుఁబండితుండును; మహాతేజాః=అధికమైనప్రభావముగలవాఁడును; మహామునిః=పూజ్యుడైనమునియనగు;

విశ్వామిత్రః=విశ్వామిత్రుఁడు; ప్రత్యువాచ=బదులుచెప్పెను.

రాముండు చెప్పినమాటనువిని, మాటలుచెప్పటయందునమద్ధుండు, మహాప్రభావుండునగు విశ్వామిత్రో మహాముని, యిట్లని, బదులుచెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

హంతతే కథయిష్యామి శ్రుణు తత్త్వేన రాఘవ. ౧౪
యస్మేద మాశ్రమపదం శస్తం కోపాన్తహత్తనా

టీక|| రాఘవ = రాముఁడా! హంత=సంతోషము! ఇదం=ఈ; ఆశ్రమపదం = ఆశ్రమస్థానము; యస్య=ఎవ్వనిది; యేన(అధ్యాహృతము)=ఏ; మహత్తనా=పూజ్యుడైనస్వభావముగలవానిచేత; కో

పాత్=కోపమువలన; శస్తం=శపింపఁబడెనో; తం (అధ్యాహృతము)=అతని; తే=నీకు; తత్త్వేన=యాధార్థ్యముచేత; కథయిష్యామి=చెప్పెదను. శ్రుణు=వినుము. రాముడా! (అహల్యనుదరింప

౭౪౫ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్య సహితము.
స ౪౪

జేయుకాలము సమీపించెను గావున | బడెనో, ఆమహాపురుషుని సరి గాఁజె
సంతోషము! ఈయాశ్రమమెవ్వని | ప్పెదను; వినుము.
దో; ఎవ్వని చేసిదికో పంబున శపింపఁ | అని, తాత్పర్యము.

గౌతమస్య నరశ్రేష్ఠ పూర్వ మాసీ న్మహాత్మనః. ౧౫
ఆశ్రమో దివ్యసంకాశ స్సరైరపి సుపూజితః

టీక॥ నరశ్రేష్ఠ=పురుషశ్రేష్ఠుం | బడినదై; ఆసీత్=ఉండినది.
డవగు రాముఁడా! పూర్వం=మును | పురుషశ్రేష్ఠుండవయిన రాముఁ
పు; మహాత్మనః=పూజ్యమైన స్వభా | డా! మునుపిచ్చి, మహాత్ముండగు
వముగల, గౌతమస్య = గౌతముని | గౌతమునియాశ్రమమై, నాశ్రమము
యొక్క; ఆశ్రమః=ఆశ్రమమై; దివ్య | లలో శ్రేష్ఠమై, దేవతలచేతనుంబూ
సంకాశః= శ్రేష్ఠమైనదిగాఁబ్రకా | జింపఁబడుచుండినది.
శించుచు; సురైరపి=దేవతలచేతను; | అని, తాత్పర్యము.
సుపూజితః=చక్క-గాఁబూజింపఁ

స చేహ తప ఆతిష్ఠ దహల్యాసహితః పురా. ౧౬
వషణ్మూగా ననేకాంశ్చ రాజపుత్ర మహాయశః

టీక॥ మహాయశః=అధికమైన | సంవత్సరములయొక్క సమ
కీర్తిగలవాఁడవగు; రాజపుత్ర= | బులను; ఇహ=ఇచ్చట; తప
రాచకోమరుండవయిన రాముఁడా! | స్సను; ఆతిష్ఠత్=అవలంబించే
పురా=మున్ను; సద=ఆ గౌతముం | గొప్పకీర్తిగల రాజపుత్రు
డును; అహల్యాసహితః=అహల్య | వగు రాముఁడా మున్నా గౌతమ
తోఁగూడినవాఁడై; అనేకాన్=పె | డించట, నహల్యుం గూడి, పెక్కుస
క్కు లైన; వషణ్మూగాంశ్చ = | వత్సరంబులు, తపంబు చేసెను.
(అత్యంతసంయోగమందుఁజ్విత్తియ) | అని, తాత్పర్యము.

తస్యాం తరం విదిత్వా తు సహస్రాక్ష శ్శచీపతిః. ౧౭
మునివేషధరో హల్యా మిదం వచన మబ్రవీత్

టీక॥ సహస్రాక్షః = వేయికండ్లుగ ల; శచీపతిః = శచీదేవికిఁ బెసెమిట యైనయింద్రుఁడు; తస్య = ఆగౌత మునియొక్క; అంతరం = వ్యవధా నమును, లేకుండుటననుట; విదిత్వా తు = తెలిసినంత నే; మునివేషధరః = ఋషియగు గౌతమునివేషముధరించి నవాఁడై; అహల్యాం = అహల్యను	గూచిక; ఇదం = ఈ; వచనం = మా టను; అబ్రవీత్ = చెప్పెను. సహస్రాక్షుడగు దేవేంద్రు డు, ఆగౌతముండు లేకుండుటనెఱిం గి, గౌతమునియట్లు, వేషంబుధరిం చి, యహల్యజూచి, యిట్లని, చె ప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఋతుకాలం ప్రతీక్షంతే నాథీన స్సుసమాహితే. ౧౮
సంగమం త్వహ మిచ్ఛామి త్వయాసహ సుమధ్యమే

టీక॥ సుసమాహితే = చక్కగా నిమింపఁ బడినదానా? మిక్కిలి యనుందరివగుదానా! యనుట; అథినః = ధోగమును, కోరువార లు; ఋతుకాలం = ఋతుసమయ మును; సప్రతీక్షంతే = ఎదురుచూడ రు. సుమధ్యమే = మంచినడుముగల దానా! అహం = నేను; త్వయాస హ = నీతోడ; సంగమం = సంయోగ మునుమాత్రము; ఇచ్ఛామి = కోరు చున్నాను.	మింపఁబడిన యతిసుందరి యగు దానా! కాముకులు, ఇచ్చచూప్పు నంగ్రీడింతురుగాని, ఋతుకాలము నెదురుచూడరు; మంచి నడుముగల యహల్యా! నేను నీతోటిసంగమ ముమాత్రమేకోరుచున్నాను. (నా కునియందుఁ బుత్రోత్పత్తియొక్క అ లేదు, కావున, ఋతుకాలమునెదు రుచూడవలసినదిలేదు). అని, యిం ద్రుండుహల్యతోఁజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

బ్రహ్మ దేవునిచేతఁజక్కగా ని

౧౫౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

సరళ

మునివేషం సహస్రాక్షం విజ్ఞాయ రఘునందన. ౧౯

మతి చకార దుమేధా దేవరాజకుతూహలాత్

టీక॥ రఘునందన=రాముడా! చకార=చేసెను.

దుమేధా=దుర్బుద్ధియుగునహ రాముడా! దుర్బుద్ధియుగునాయ
ల్య; మనివేషం = గౌతమునియొ హల్య, "ఇంద్రుండుగౌతమశేషము
క్కవేషమువంటివేషముగల; సహ బూనివచ్చియున్నాడని యెఱింగి
స్రాక్షం=ఇంద్రుని; విజ్ఞాయ=ఎ యు" దేవతాప్రభుండగునింద్రుని
ఱింగి; దేవరాజకుతూహలాత్=దే యందలిబహుమానంబునంజేసి, స
వతలకుఁ బ్రభువైనయింద్రునియం మ్మతించెను.
దలికొరిగవలన; మతి=సమ్మతిని; అని, తాత్పర్యము.

అథా బ్రవీన్నరశ్రేష్ఠ కృతార్థే నాంతరాత్మనా. ౨౦

టీక॥ సరశ్రేష్ఠ=పురుషశ్రేష్ఠం పురుషశ్రేష్ఠుండవగు రాము
డవగురాముడా! అథ=కీడించినపి డా! అట్లుకీడించినవెనుక, నాయహ
మ్మట; సా(అధ్యాహృతము) = ఆ ల్య, కృతకృత్యురాలై, యింద్రుని
యహల్య; కృతార్థేన=నెఱవేఱి జూచి, యిట్లని, చెప్పెను.
నపనిగల; అంతరాత్మనా=అంతఃక అని, తాత్పర్యము.
రణముతో; అబ్రవీత్=చెప్పెను.

కృతార్థాన్తి సురశ్రేష్ఠ గచ్ఛ శీఘ్రమితః ప్రభో

ఆత్మానం మాంచ దేవేక సర్వధా రక్ష మానద. ౨౧

టీక॥ ప్రభో=లోకనాయకుండ వేఱినపనిగలదానను; అన్తి=అగ
వగు; సురశ్రేష్ఠ=దేవతాశ్రేష్ఠుండవ చున్నాను. ఇతః=ఇచ్చటనుండి;
యినయింద్రుడా! కృతార్థాన్తి=నెఱ ఘ్రిం=త్వరగా; గచ్ఛ = పొమ్ము;

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౭౫౦

స ౪౮

మానద=మానమునిచ్చునట్టి; దేవే
శ=దేవతలకుఁబ్రభువైనయిందుఁ
డా! ఆత్మానం=నిన్నును; మాంచ=
నన్నును; సర్వదా = ఎల్లప్పుడు; ర
క్ష=రక్షించుకొనుము.
అోకనాయకుండవు దేవతాశ్రే
ష్ఠుండవగుదేవేంద్రుఁడా! నేనుగృ

తార్థరాలనైతిని; నీవిచ్చటనుండిశీ
ఘ్రిముగఁబొమ్ము; నీవుదేవేశ్వరుం
డవు, మానమునిచ్చువాఁడవు, నిన్ను
నునన్నును, ఎల్లప్పుడు, రక్షించుకొ
నుము. అని, యహల్యయిందునితోఁ
జెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇంద్రుడు ప్రహసన్ వాక్య మహల్య మిద వబ్రవీత్
సుశ్రోణి పరితుష్టోస్త్వి గమిష్యామి యధాగతమ్. ౨౨

టీక॥ ఇంద్రుడు=ఇంద్రుఁడును;
ప్రహసన్=నవ్వుచు; అహల్యం=
అహల్యనుగూర్చి; “సుశ్రోణి=మంచి
పిఱుందులుగలదానా! పరితుష్టః=
సంతసించినవాఁడను; అస్మి=అగు
చున్నాను. యధాగతం = వచ్చిన
మిష్యామి = పోయెదను.” ఇ
ల; ౭
మును ఈ; వాక్యం=మాటను; అబ్ర

వీత్=చెప్పెను.
ఇంద్రుండును, నవ్వుచు, అహ
ల్యంజూచి, మంచిపిఱుందులుగలనుం
దరివగు నహల్య! నేనుసంతుష్ఠుం
డనైతిని; వచ్చినచారినిబోయెదను.
అని, ఇంద్రుం డహల్యతోఁజెప్పె
ను. అని, తాత్పర్యము.

సీవం సంగమ్య తు తయా నిశ్చక్రామోటజాత్తతః
స సంభ్రమాత్త్వరన్ రామ శంకితో గౌతమం ప్రతి. ౨౩

ప్ర

టీక॥ రామ=రాముఁడా! సః=
ఆయింద్రుండు; సీవం = ఇట్లు; త
యా = ఆయహల్యతో; సంగమ్య

తు=క్రీడించినంతనే; తతః=అంత
ట; సంభ్రమాత్=భయమువలన;
గౌతమంప్రతి= గౌతమునింగూర్చి;

౧౫౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

సకల

శంకితః = సంజేహముగలవాఁడై;
త్వరణ = వేగిరపడుచు; ఉటజాత్ =
పణకశాలనుండినిచ్చక్రామ = బయ
లు వెడలెను.

ఇంద్రుండిట్లహల్గుతోఁగ్రిడించి,

యంత, భయంబున, గౌతమండువ
చ్చునేమోయని శంకించుచు, వేగిర
ముగాఁ, బణకశాలనుండిబయలు వె
డలెను. అని, తాత్పర్యము.

గౌతమం సందదర్శా ధ ప్రవిశంతం మహామునిమ్
దేవ దానవదుర్ధక్షణం తపోబలసమన్వితమ్. ౨౪
తీర్థోదకపరిక్లిన్నం దీప్యమాన మివా నలమ్
గృహీతసమిధం తత్ర సకుశం మునిపుంగవం. ౨౫

టీక॥ అధ = అటుపిమ్మట; త
త్ర = ఆయాశ్రమమందు; సః (అధ్యా
ప్యాతము) = ఆయింద్రుఁడు; మహా
మునిం = పూజ్యుఁడైనమునియును;
దేవదానవదుర్ధక్షణం = దేవతల
చేతను దానవులచేతను ఎదిరింపఁ
గూడనివాఁడును; తపోబల సమన్వి
తం = తపస్సుచేఁగలిగినబలముతోఁ
గూడినవాఁడును; తీర్థోదక పరిక్లి
న్నం, తీర్థోదక = నదీజలముచే, ప
రిక్లిన్నం = తడిసినవాఁడును, స్నాన
ము చేసినవాఁడుననుట; దీప్యమా
నం = మండుచున్న; అనలమివ (స్థి
తం) = నిప్పువలెనుండువాఁడును; గృ
హీతసమిధం = గ్రహింపబడినసమి

ధలుగలవాఁడును; సకుశం = దర్శ
లతోఁగూడినవాఁడును; మునిపుంగ
వం = మునిశ్రేష్ఠుండునగు; ప్రవిశం
తం = ప్రవేశించుచున్న; గౌతమం =
గౌతముని; సందదర్శ = చూచెను.

అంతనాయాశ్రమమందు, దేవ
తలకును దానవులకును ధక్షిణంపఁ
గూడనివాఁడును, తపోబలం
గూడినవాఁడునగు, గౌతమము
ని, నదీతీర్థమందు స్నానము
మండుచున్ననిప్పువోలేనిప్పు
మిధలునుదభాలును గ్రహించి,
ప్వడు ప్రవేశింపఁగా, నతనిదేవే
దుగ్రిండుచూచెను.

అని, తాత్పర్యము

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౭౫౩
స ౪౮

దృష్ట్వా సురపతి శ్రుస్తో వివణవదనో భవత్

టీక॥ సురపతిః = చేవేంద్రుఁడు; ఆయెను.	
దృష్ట్వా = చూచి; శ్రుస్తః = భయపడి	గౌతముంజూడఁగానే, చేవేం
నవాండై; వివర్ణవదనః = వెల్లబాటి	దూని, మొగంబు, భయంబున, వెల్లఁ
నముఖముగలవాఁడు; అభవత్ =	బాటెను. అని, తాత్పర్యము.

అథ దృష్ట్వా సహస్రాక్షం మునివేషధరం మునిః. ౨౬
దుర్వృత్తం వృత్తసంపన్నో రోషా ద్వచన మబ్రవీత్

టీక॥ అథ = అటుపిమ్మట; వృత్తః	ని; రోషాత్ = కోపమువలన; వచ
సంపన్నః = మంచియాచారముతోఁ	నం = మాటను; అబ్రవీత్ = చెప్పెను.
గూడిన; మునిః = గౌతమమహాముని;	అంత, సదాచారసంపన్నుండ
మునివేషధరం = మునియొక్క-వేష	గుగౌతముండు, మునివేషముధరించి
మును ధరించినవాఁడును; దుర్వృ	దురాచారముగావించిన యింద్రు
త్తం = దుష్టమైనయాచారముగల	నింబూచి, రుప్తుండై, యిట్లని, చెప్పె
వాఁడునగు; సహస్రాక్షం = ఇంద్రు	ను. అని, తాత్పర్యము.

మమ రూపం సమాస్థాయ కృతవా నసి దుమతే. ౨౭
సం = అకతవ్య మిదం తస్మా ద్విఫలస్త్యం భవిష్యసి

దుర్మతే = దుర్బుద్ధివగుచే	స్తాత్ = దానివలన; త్వం = నీవు; విఫ
వాఁడ! మమ = చాయొక్క; రూ	లః = పోయినవృషణములుగలవాఁడ
ఆకారమును; సమాస్థాయ =	వు; భవిష్యసి = కాఁగలవు.
రేది; అకర్తవ్యం = చేయఁబడరా	దుర్బుద్ధి! నారూపమునువహిం
క; ఇదం = ఈపనిని; కృతవాన్ = చేసి	చి, చేయరానియీపనిని జేసితివి;
నవాఁడవు; అసి = అగుచున్నావు. త	కాబట్టి, నీవృషణములుదునిసిపడు

౭౫౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౪౮

గాక, అని, గౌతముండిందునితోననెను. అని, తాత్పర్యము.

గౌతమేనైవ ముక్తస్య సరోషేణ మహాత్మనా. ౨౮

పేతతు వృక్షణౌ ధూమా సహస్రాక్షస్య తత్త ణాత్

టీక॥ సరోషేణ=కోపముతోఁ	ఆక్షణమువలననే; ధూమా=నేల
గూడినవాఁడును; మహాత్మనా=అధి	యందు; పేతతుః=పడినవి.
కమైన ప్రభావముగలవాఁడునగు;	ఇట్లు, మహాత్ముండగు గౌతముం
గౌతమేన=గౌతమునిచేత; ఏవం=	డుకోపంబునంజెప్పఁగానే, దేవేం
ఇట్లు; ఉక్తస్య=చెప్పఁబడిన; సహ	దునివృక్షణంబులాక్షణమే నేలంబడి
స్రాక్షస్య=దేవేంద్రునియొక్క; వృ	నవి. అని, తాత్పర్యము.
క్షణౌ=వృక్షణములు; తత్త ణాత్=	

తథా శప్తా స వై శక్ర మహాల్యామపి శప్తవాక్. ౨౯

టీక॥ స=ఆ గౌతముండు (“వై	పించెను.
అనునది పాదపూరణార్థము); త	ఆ గౌతముండట్లు దేవేంద్రుని
థా = అట్లే; శక్రం=ఇంద్రుని; శ	పించి, యహల్యానుంగూడిట్లునిశ్చ
ప్తా = శపించి; అహల్యామపి=	చెను. అని, తాత్పర్యము.
అహల్యానుంగూడ; శప్తవాక్=శ	

ఇహ వక్షసహస్రాణి బహూని త్వం నివత్స్యసి

టీక॥ త్వం = నీవు; ఇహ=ఈ	వాసము సేయఁగలవు.
యాశ్రమమందు; బహూని=అనేక	నీవీయాశ్రమమందుఁ చెక్క
ములైన; వక్షసహస్రాణి (అత్యం	లేండ్లు, వాసము సేయుదువు.
తసంయోగమందుద్వితీయ)=సంప	అని, తాత్పర్యము.
త్సరములయొక్క=వేలు; నివత్స్యసి=	

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౭౫౫

స ౪౮

వాయుభటౌ నిరాహారా తప్యంతీ భన్తశాయిసీ. ౩౦

అదృశ్యా సర్వభూతానా మాత్రమే స్తి నివత్సయిసీ

టీక అస్తి=ఈ; ఆత్రమే=ఆ	నివత్సయిసీ=వాసము సేయఁగలవు.
శ్రమమందు; వాయుభటౌ=గాలి	నీవీయాశ్రమమందు, వాయుభ
నిభటించుదానవై; నిరాహారా=	క్షణము సేయుచు, ఆహారమువిడిచి,
ఆహారములేనిదానవై; తప్యంతీ=	తపంబు గావింపుచు, భన్తంబునంబ
తపస్సు చేయుచు; భన్తశాయిసీ=	రుండి, సమస్త ప్రాణులకును గాన్నిం
భూమియందుంబరుండుదానవై; స	పని దానవై యుండఁగలవు.
ర్వభూతానాం=సమస్త ప్రాణుల	అని, తాత్పర్యము.
కును; అదృశ్యా=కనుపడనిదానవై;	

యదా చై తద్వనం ఘోరం రామో దశరథాత్మజః. ౩౧

ఆగమిష్యతి దుర్ధర్షాస్తదా పూతా భవిష్యతి

మ

టీక యదాచ=ఎప్పుడును; దు	సి=కాఁగలవు.
ర్ధా=మృతః=ఎదిరింపఁగూడని; దశర	ఎప్పుడు, దుర్ధర్షుండునుదశ
ాత్మజః=దశరథునికొడుకైన;	రథునిపుత్రుండునగు రాముండుము
సి=రాముండు; ఘోరం=భ	నులెవ్వరునులేనందున భయంకరం
దం=మయిన; ఏతత్=ఈ; వ	బగునీయాశ్రమంబునకువచ్చునో; అ
శమమునుగూర్చి; ఆగమిష్య	ప్పుడునిపుపరిశుద్ధవయ్యెదవు.
౮=గలఁడో; తదా=అప్పుడు;	అని, తాత్పర్యము.
తా=పరిశుద్ధురాలవు; భవిష్య	

తస్యా తిథ్యేన దుర్వృత్తై లోభమోహవివర్జితా. ౩౨

మత్సకాశే ముదా యుక్తా స్వం వపు ధారయిష్యసి

౨౫౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౪౮

టీక॥దుర్వృత్తే=దురాచారము గలదానా! తస్య=ఆరామునియొక్క; ఆతిధ్యేన=అతిధిసత్కారముచేత; లోభమోహవివజితా=లోభముచేతను మోహముచేతనువిడువఁబడినదానవై; మత్స్యకాశే=నాసమీపమందు; ముదా=సంతోషముతో; యక్తా=కూడినదానవై; స్వం=నీదైన; వపుః=శరీరము	ను; ధారయిష్యసి=ధరింపఁగలవు. దురాచారముగలయహల్యా! ఆరామున కతిధి సత్కారముచేసి దానిచే, లోభమోహంబులువీడి, నాయెదుట, సంతోషంబునమరల నీదగురూపంబుదాల్చఁగలవు. అని, శాతముండహల్యను శపియించెను. అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్త్యా మహాతేజా గౌతమో దుష్టచారిణీమ్. ౩౩

ఇమ మాశ్రమ ముత్సృజ్య సిద్ధచారణ సేవితే

హిమవ చ్ఛిఖరే పుణ్యే తప స్తేపే మహాతపాః. ౩౪

టీక ॥ మహాతపాః=అధికమైన తపస్సు గలవాఁడును; మహాతే జాః= అధికమయినప్రభావముగ లవాఁడునగు; గౌతమః=శాతముం డు; దుష్టచారిణీం=దుష్టముగాన డుచునట్టి యహల్యునిగూచి; ఏ వం=ఇట్లు; ఉక్త్యా=చెప్పి; ఇమం=ఈ; ఆశ్రమం=ఆశ్రమమును; ఉత్సృజ్య=విడిచి; సిద్ధచారణసేవితే=సిద్ధులచేతను జారణలచేతను సేవింపఁబడినదియును; పుణ్యే=పరిశుద్ధ	మునగు; హిమవచ్ఛిఖరే=హిమవ త్పర్వతశిఖరమందు; తపః=తపస్సు ను; తేపే=తపించెను, చేసెననుట. అధికమయినతపస్సును బ్రభా వంబునంగల శాతముండు, దురా చారముగావించిన యహల్యునిట్లుశ పించి, యాయాశ్రమంబువిడిచి సిద్ధు లుచారణలు మొదలగువాడిచే సే వింపఁబడినదియై పుణ్యంబైన, హి మవత్పర్వతముశిఖరమందు, డిపం బుగావించెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, అష్టచత్వారింశస్సగః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయకాండ్రీ
వ్యాఖ్యానంబనందు, బాలకాండ అష్టచత్వారింశస్సగః టీక,
ముగిసినది.

ॐ

ఏ కో న పంచాశ సర్గ ప్రచారం భః.

అథలస్తు తతశ్చక్రో దేవా నగ్నిపురోగమాన్

అబ్రవీత్త్రస్తవదన స్సషి సఙ్ఘాన్ సచారణాన్. ౧

టీక॥ తతః=అంతట; అథలః=	దేవాన్=దేవతలంగూర్చి; అబ్ర
వృషణములులేని; శక్రస్తు=ఇందు	వీతే=చెప్పెను.
దును; త్రస్తవదనః=భయముపడెన	అంత, దేవేంద్రుండు, తనవృష
ముఖముగలవాడై; అగ్నిపురోగ	ణములుపోగొట్టుకొని, భయంబున
మాన్=అగ్నిదేవుడుమంచునడచు	దైన్యంబునొందినముఖంతో, ఋ
వాడు గాంగలవారును; సర్వి సం	ఘలనుజారణలను, అగ్నిమున్నగు
ఘాన్=ఋఘలసమూహముతో	దేవతలనుంబాచి, యిట్లని, చెప్పె
గూడినవారును; సచారణాన్ =	ను. అని, తాత్పర్యము.
చారణులతో గూడినవారునగు ;	

కుర్వతా తపసో విఘ్నం గౌతమస్య మహాత్మనః

క్రోధ ముత్పాద్య హి మయా సురకార్య మిదం కృతమ్. ౨

టీక॥ మహాత్మనః=అధికప్రభావముగల; గౌతమస్య = గౌతమని

౧౫౮ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

సర్వ

యోగః; తపః = తపస్సునకు; విఘ్నం=అడ్డిని, క్రోధం=కోపమును;	ర్యము; కృతంహి=చేయబడినది. నేను, మహాత్ముడగు గౌతమున
ఉత్పాద్య=పుట్టించి; కుర్వతా=చేయుచున్న, మయా = నాచేత; ఇ	కుఁ, గోపముపుట్టించి, తపోవిఘ్నము
దం=ఈ; సురకార్యం=దేవతాకా	చేసి, దేవతాకార్యమును జేసి నవాఁడనైతిని. అని, తాత్పర్యము.

అథలో స్తి కృత స్తేన క్రోధా త్సాచ నిరాకృతా
శాపమోక్షేణ మహతా తపో స్యాపహృతం మయా. ౩

టీక॥ తేన=ఆగౌతమునిచేత; క్రోధాత్=కోపమువలన; అహం (అధ్యాత్మాతము)=నేను; అథలః=వృషణములు లేనివాఁడనుగా;	క్రః; తపః = తపస్సును; అపహృతం=అపహరింపబడినది. ఆగౌతముండు, కోపంబుననన్ను
క్షణములు లేనివాఁడనుగా; కృతః=చేయబడినవాఁడను; అస్తి=అగుచున్నాను. సాచ=ఆయహల్యయును; నిరాకృతా=విడువబడినది. మహతా=అధికమైన; శాపమోక్షేణ=శాపమునిచ్చుటచేత; మయా=నాచేత, అస్య = ఈగౌతమునియొ	తపః=అపహరింపబడినది. వృషణములు లేనివానిఁగాఁ జేసి, యహల్యనుఁబరిత్యజించెను; ఇట్లు గొప్పశాపంబొసంగుటంజేసి, యతని తపంబుతఱుగుట వలన, నేనతని, తపస్సునపహరించిన వాఁడనైతిని. అని, తాత్పర్యము.

తస్మా త్సురవరా స్సర్వే సషికసంఘా స్సచారణాః
సురసాహ్యకరం సర్వే సఫలం కర్తు మహాఽథ. ౪

టీక॥ తస్మాత్=అందువలన; సర్వే=సమస్తులయిన; సురవరాః=దేవతాశేష్ఠులారా! యాయం=అధ్యాత్మాతము)మీరలు; సర్వే=అందఱును; సషికసంఘాః=ఋషులన	దఱును; సషికసంఘాః=ఋషులన
మూహముతోఁగూడినవారలై; సచారణాః = చారణులతోఁగూడినవారలై; సురసాహ్యకరం=దేవత	చారణాః = చారణులతోఁగూడినవారలై; సురసాహ్యకరం=దేవత

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౭౫౯

స ౪౯

లకుసాహాయ్యముచేసినట్టిమాం= (అధ్యాత్మతము)నన్ను; సఫలం= వృషణములతోఁ గూడినవాఁడగా; కతుకం=చేయుటకు; అహాధ= తగుదురు.

అందువలన, దేవతలారా! మీ

గందఱు, ఋషులను జారణులనుం గూడి, మీకుసాహాయ్యముచేసిననా కువృషణంబులుగల్గునట్లు, చేయవలయును. అని, ఇంద్రుండు, దేవతలతోఁజెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

శతక్రతో ర్వచ శ్శ్రుత్వా దేవా స్సాగ్నిపురోగమాః
పితృదేవా నుపేత్యాహు స్సహ సర్వై మ్మరృద్యజైః. ౫

టీక॥ శతక్రతోఁ=నూఱుయాగములుంగల యిందునియొక్క; వచః=మాటను; శ్రుత్వా=విని; సాగ్నిపురోగమాః = ముందునడచు వాఁడగునగ్నిదేవునితోఁగూడిన; దేవాః=దేవతలు; సర్వైః=సమస్తులయిన; మరృద్యజైః=సహాయువుల సమూహములతోఁగూడ ; పితృదే

వాఁ=పితృదేవతలను; ఉపేత్య=పొంది; ఆహుః (ఘాతార్థమందులట్) =చెప్పిరి.

ఇంద్రుండుచెప్పినమాటవిని, అగ్నిమున్నగు దేవతలు, సమస్తవాయువులంగూడి, పితృదేవతలయొద్దకుఁబోయి, యిట్లుచెప్పిరి.

అని, తాత్పర్యము.

అయం మేష స్సవృషణ శ్శక్రో హ్యవృషణః కృతః

మేషస్య వృషణౌ గృహ్య శక్రాయాశు ప్రయచ్ఛధః. ౬

టీక॥ అయం=ఈ; మేషః=మేక; సవృషణః=వృషణములతోఁగూడినదేశక్రః = ఇంద్రుండు; అవృషణః = వృషణములు లేనివాఁడుగా; కృతోహి=చేయఁబడినాఁడుగాదా! మేషస్య=మేకయొక్క; వృషణౌ=

వృషణములను ; గృహ్య (గృహీత్వా)=తీసి; శక్రాయ=ఇంద్రునికొఱకు; ఆశు=శీఘ్రముగా; ప్రయచ్ఛధ=ఇచ్చివేయుఁడు.

మీకుయాగమందు భాగార్థము గాఁగల్పితంబగునీ మేషంబు, వృషణ

౧౦౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్య సహితము.

సర్గ

ములుగలది, ఇంద్రునివృషణములు | వణములందీసి, త్వరగా, నింద్రునికి
పోయినవి, కాఁబట్టి, ఈ మేషమువృ | చ్చివేయుఁడు. అని, తాత్పర్యము.

అభలస్తు కృతో మేషః పరాం తుష్టిం ప్రదాస్యతి
భవతాం హాషణౌధాయ యేచ దాస్యంతి మానవాః. 2

టీక॥ అభలః=వృషణములులేని | తే(అధ్యాహృతము)చ=వారును;
దిగా, కృతః = చేయఁబడిన; మేష (సరాం = అధికమైన; తుష్టిం = సం
స్తు = మేకయును; భవతాం(అధ్యా తోషమును, ప్రదాస్యంతి=ఇత్తురు.)
హృతము)=మీకు; పరాం=అధిక ఈమేషము, వృషణములులేనిది
మైన; తుష్టిం = సంతోషమును; ప్ర గాఁజేయఁబడినను, మీకధికమైనసం
దాస్యతి=ఇచ్చును. భవతాం=మీ తోషముసేయును; మిమ్ములసంతో
యొక్క; హాషణౌధాయ=సం షపెట్టుటకై, దీనినిచ్చువారును, మీక
తోషంపఁజేయుటయనెడుప్రయోజ ధికమైనసంతోషము చేసినవారలగు
ననుకొఱకు; యే=ఏ; మానవాః= దురు. అని, దేవతలు, చెప్పిరి.
మనుష్యులు; దాస్యంతి=ఇచ్చెదరో; అని, తాత్పర్యము.

అగ్నేస్తు వచనం శ్రుత్వా పితృదేవా స్సమాగతాః
ఉత్పాట్య మేషవృషణౌ సహస్రాక్షే న్యవేశయన్. ౩

టీక॥ అగ్నేః=అగ్నిదేవునియొక్క; శయన్=ఉంచిరి.
వచనం = మాటలు, శ్రుత్వా=వి అగ్నిమున్నగుదేవతల సహాటవి
నినంతనె; సమాగతాః= వచ్చియు ని, సహిర్భాగమునుగ్రహించుకొన్నకై,
న్న; పితృదేవాః=పితృదేవతలు; మే యాగభూమికి వచ్చియున్నపితృదే
షవృషణౌ=మేషములయొక్కవృష వతలు, మేషమువృషణంబులంబెట్టి
ణములను; ఉత్పాట్య=పెకలించి; స కి, ఇంద్రునికిచ్చిరి.
హస్రాక్షే=ఇంద్రునియందు; న్యవే అని, తాత్పర్యము.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౭౬౦
స ౪౯

తదాప్రభృతి కాకుత్స్థః పితౄ దేవా స్సమాగతాః
అఫలాక్ ఘంజతే మేషాక్ ఫలై స్తైషా మయోజయక్. ౯

టీక కాకుత్స్థః = రాముఁడా! తదాప్రభృతి = అదిమొదలు; పితౄ దే వాః = పితౄ దేవతలు; సమాగ తాః = వచ్చినవారలై; అఫలాక్ = వృషణములు లేని; మేషాక్ = మేకల ను; ఘంజతే = తినుచున్నారు. తే షాం = వృషణములుగలవానియొ క్క; ఫలైః = ఫలములతో; అయోజ యక్ = (వర్తమానార్థమందులజ్జే) చేర్చుచున్నారు. రాముఁడా! అదిమొదలు, పితౄ దేవతలు, హవిర్భాగార్థమువచ్చి, వృషణములు లేని మేషములభుజించె దరుఁ డిందుననవియొసంగువారికివృ షణములుగల మేషముల నొసంగినఫ లమునిచ్చెదరు. అని, తాత్పర్యము.	టీక కాకుత్స్థః = రాముఁడా! తదాప్రభృతి = అదిమొదలు; పితౄ దే వాః = పితౄ దేవతలు; సమాగ తాః = వచ్చినవారలై; అఫలాక్ = వృషణములు లేని; మేషాక్ = మేకల ను; ఘంజతే = తినుచున్నారు. తే షాం = వృషణములుగలవానియొ క్క; ఫలైః = ఫలములతో; అయోజ యక్ = (వర్తమానార్థమందులజ్జే) చేర్చుచున్నారు. రాముఁడా! అదిమొదలు, పితౄ దేవతలు, హవిర్భాగార్థమువచ్చి, వృషణములు లేని మేషములభుజించె దరుఁ డిందుననవియొసంగువారికివృ షణములుగల మేషముల నొసంగినఫ లమునిచ్చెదరు. అని, తాత్పర్యము.

ఇంద్రస్తు మేషవృషణ స్తదా ప్రభృతి రాఘవ
గౌతమస్య ప్రభావేన తపస శ్చ మహాత్మనః. ౧౦

టీక రాఘవ = రాముఁడా! త దాప్రభృతి = అదిమొదలు; మహాత్మ నః = పూజ్యమైన స్వభావముగల; గౌ తమస్య = గౌతమునియొక్క; తప సః = తపస్సుయొక్క; ప్రభావేన చ = మహిమచేతను; ఇంద్రస్తు = ఇం ద్రుండుమాత్రము; మేషవృషణః =	మేకయొక్క వృషణములుగలవాఁ డు; అభూత్ (అధ్యాత్మతము) = ఆయెను. రాముఁడా! అదిమొదలు మహాత్ముం డగు గౌతముని తపోమహిమచేత, దే వేంద్రుండు మాత్రము, మేషవృష ణుండయ్యెను. అని, తాత్పర్యము.

త దాగచ్ఛ మహాతేజ ఆశ్రమం పుణ్యకమణిః *
తారదైనాం మహాభాగా మహాల్యాం దేవరూపిణీమ్. ౧౧

టీక మహాతేజః = అధికమైన ప్రభావముగల రాముఁడా! తత్ =	అందువలన; పుణ్యకమణిః = పరిశు ద్ధములైన కార్యములుగల గౌతముని

త్రయాణా మపి లోకానాం యావ ద్రామస్య దర్శనమ్

టీక॥ సా=ఆయహల్య; గౌతమ ములకును; దుర్నిరీత్యై=చూడనలవి
వాక్యేన = గౌతమునిమాటచేత; గానిది; బభూవహి = ఆయెనుగ
యావత్=ఎంతలోపల; రామస్య= చా! “హ” అనునది పాదపూరణ
రామునియొక్క; దశనం=చూచు ధృము.
ట; అభవత్ (అధ్యాహృతము)= ఆయహల్య, గౌతమవాక్యంబు
ఆయెనో; తావత్ (అధ్యాహృత న, రామదర్శనమగునంతవఱకును,
ము)=అంతవఱకు; త్రయాణాం= ముల్లోకంబులనుండువానికి, నదృశ్య
మూడైన; లోకానామపి=లోక యైయుండెను. అని, తాత్పర్యము.

శాపస్యాంత ముపాగమ్య తేషాం దర్శన మాగతా. ౧౬

టీక॥ సా(అధ్యాహృతము)= డుటకును, ముల్లోకంబులచేఁచూడఁ
ఆయహల్య; శాపస్య = శాపము బడుటననుట; ఆగతా=పోందినది.
యొక్క; అంతం=నాశమును; ఉ ఇప్పుడు, శాపముతీవినది, కాఁ
పాగమ్య=పోంది; తేషాం= ఆము బట్టి, అహల్యయందఱకును గన్నడు
ల్లోకంబులకును; దర్శనం=చూడఁబ చున్నది. అని, తాత్పర్యము.

రాఘవౌతు తత స్తస్యాః పాదౌ జగృహతు స్తదా

టీక॥ తతః=అంతట; తదా= తుః=గ్రహించిరి.
అప్పుడు; రాఘవౌతు=రామలక్ష్మ అంతనప్పుడు, రామలక్ష్మణు,
ణులును; తస్యాః=ఆయహల్యయొ లాయహల్య పాదములకు నమస్క
క్క; పాదౌ=అడుగులను; జగృహ రించిరి. అని, తాత్పర్యము.

స్తరంతి గౌతమవచః ప్రతిజగ్రాహ సాచ తా. ౨

టీక॥ సాచ=ఆయహల్యయును; గౌతమవచః= గౌతమునిమాటను;

స్వరంతి=తలచుచున్నదై; తా=ఆ
రామలక్ష్మణులను; ప్రతిజగ్రహ=
స్వీకరించెను.

అహల్యయును, గౌతముఁడు
“రాముఁడీయాశ్రమమునకు రాఁగా
నేనీవు శాపము క్తవగుదువు, మరి

యు, నతనికాశిధ్యమిచ్చుటంజేసిపరి
శుద్ధవగుదువు” అని, తనతోఁజెప్పిన
మాటనుదలంచి, రామలక్ష్మణులం,
బూజించుటకై, ప్రతిగ్రహించె
ను.

అని, తాత్పర్యము.

పాద్య మర్ఘ్యం తథా తిధ్యం చకార సుసమాహితా
ప్రతిజగ్రహ కాకుత్స్థో విధిదృష్టేన కమణా. ౧౮

టీక॥ సా (అధ్యాహృతము)=ఆ
యహల్య; సుసమాహితా=మిక్కి-
లియెచ్చరికగలదై; పాద్యం=పా-
దోదకమును; అర్ఘ్యం=పూజోద-
కమును; తథా=అట్లు; ఆతిధ్యం=ఆ-
తిథిపూజను; చకార=చేసెను. కా-
కుత్స్థః=రాముఁడు; విధిదృష్టేన=
శాస్త్రమందుఁజూడఁబడిన; కమణ-

ణా=విధిచేత; ప్రతిజగ్రహ=స్వీ-
కరించెను.

అహల్య, మిక్కిలియు నెచ్చరిక
తోఁ, బాద్యమునర్ఘ్యము నాతిధ్య
మునురామునకొసంగెను; రాముఁ-
డును, వానిని, యధావిధిగఁబ్రతి-
గ్రహించెను.

అని, తాత్పర్యము.

పుష్పవృష్టి మహాత్యా నీ దేవదుందుభినిస్సవ్వనైః
గంధర్వాప్సరసాం చైవ మహా నాసీ త్వమాగమః. ౧౯

టీక॥ దేవదుందుభినిస్సవ్వనైః=దే-
వతలయొక్క భేరిధ్వనులతో; సహి-
తా(అధ్యాహృతము)=కూడిన; మ-
హాత్=గొప్పదైన; పుష్పవృష్టిః=
పూలవాన; ఆనీత్=కలిగినది. గం-

ధర్వాప్సరసాంచైవ= గంధర్వుల
యొక్కయు, అప్సరల యొక్క-
యు; మహాత్=గొప్పదైన; సమాగ-
మః=కలియక(లక్షణచే)ఆటపాట;
ఆనీత్=కలిగినది.

౭౬౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

సర్గ

అప్పుడు, దేవతలు భేరులు వా | ధర్వులు నప్పరలును, ఆటపాటలు
యించిరి; పూలవానగురిసినది; గం | గావించిరి. అని, తాత్పర్యము.

సాధుసాద్వితి దేవా స్తా మహాల్యాం సమపూజయత్
తపోబలవిశుద్ధాంగీం గౌతమస్య వశానుగామ్. ౨౦

టీక దేవాః=దేవతలు; తపోబ	లెస్సలెస్స; ఇతి=అని; సమపూజ
లవిశుద్ధాంగీం= తపోబలముచేబ	యత్=చక్కగాఁబూజించిరి.
రిశుద్ధమయినదేహముగలదియును;	దేవతలు, తపోబలంబునఁబరిశు
గౌతమస్య=గౌతమునియొక్క; వ	ద్ధయై గౌతమునిశాసనంబునకులోఁ
శానుగాం=అధీనత ననుసరించిపో	బడియున్న యాయహల్యంజూచి,
వునదియునగు; తాం=ఆ; అహ	“లెస్సలెస్స” అని, కొనియాడి.
ల్యాం=అహల్యను; సాధుసాధు=	అని, తాత్పర్యము.

గౌతమోపి మహాతేజా అహల్యాసహిత స్సుఖీ
రామం సంపూజ్య విధివ త్తవ స్తేపే మహాతపాః. ౨౧

టీక మహాతపాః= అధికమైన	జించి; తపః=తపస్సును; తేజః=త
తపస్సుగలవాఁడును, మహాతేజాః=	పించెను, చేసెననుట.
అధికమైన ప్రభావముగలవాఁడున	మహాతపస్వియుమహాప్రభావుం
గు, గౌతమోపి=గౌతముండును; అ	డునగు గౌతమమహామునియును, రా
హల్యాసహితః= అహల్యతోఁగూ	మాగమనము విని యెచ్చటికివచ్చి,
డినవాఁడై; సుఖీ=సుఖముగలవాఁ	యహల్యం గూడి, సుఖియై యధావి
డై; విధివత్=యధాశాస్త్రముగ;	ధినిరామునింబూజించి, తపంబుగా
రామం=రాముని; సంపూజ్య=పూ	జించుచుండెను. అని, తాత్పర్యము.

రామోపి పరమాం పూజాం గౌతమస్య మహామునేః

సకాశా ద్విధివ త్రాప్య జగామ మిధిలాం తతః. ౨౨

టీక॥ రామోఽపి=రాముఁడును;	మిధిలాం = మిథిలనుగూర్చి;జగా
మహామునేః=పూజ్యుఁడైనమునియ	మ=పోయెను.
గు;గౌతమస్య=గౌతమనియుక్క;	రాముండును, గౌతమమహాము
సకాశాత్ = సమీపమునుండి;పర	నిచేసినగొప్పపూజను, యధావిధి
మాం=శ్రేష్ఠమైన; పూజాం=పూ	గఁబ్రతిగ్రహించి, యామిథిలకుఁ
జను;విధివత్ = యధాశాస్త్రము	బోయెను.
గ;ప్రాప్య=పొంది;తతః=అంతట;	అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యావే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, ఏకోనపంచాశస్సగణః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్రీ
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండైకోన చత్వారింశసగణటీక,
ముగిసినది.

ॐ

పంచాశసర్గప్రారంభః.

తతః ప్రాగుత్తరాం గత్వా రామ స్సౌమిత్రణౌ సహ

విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య యజ్ఞవాట ముపాగమత్. ౧

టీక॥ రామః=రాముఁడు;సౌమి	త్తరాం = ఈశానదిశనుగూర్చి;గ
త్రిణౌ = లక్ష్మణునితోఁగూడ;త	త్వా=పొంది;విశ్వామిత్రం=విశ్వా
తః=ఆయాశ్రమమునుండి; ప్రాగు	మిత్రుని;పురస్కృత్య = ముందిడి

౭౬౦ ప్రతిపదాంతర్గతీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౫౦

కొని; యజ్ఞవాటం=యాగప్రదేశ శానదిశనుగూర్చి, వెల్లి, విశ్వామిత్రు
మును; ఉపాగమత్=పొందెను. ముందిడుకొని, జనకునియాగశాలం
రాముండు, లక్ష్మణుంగూడి, యి బవేశించెను. అని, తాత్పర్యము.

రామస్తు మనిశానూకల మువాచ సహలక్ష్మణః

టీక॥ రామస్తు=రాముండును; ఉపాచ=చెప్పెను.
సహలక్ష్మణః=లక్ష్మణునితోఁగూడి రాముండును, లక్ష్మణుండునుము
నవాఁడై; మనిశానూకలం=వనిని నిశ్చేపండుగు విశ్వామిత్రుంజూచి,
ప్రశేపండుగు విశ్వామిత్రుం గూర్చి; యిట్లని, చెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము

సార్ధ్య యజ్ఞసమృద్ధి హి జనకస్య మహాత్మనః. ౩

టీక॥ మహాత్మనః=పూజ్యమైన హి=లెస్సలెస్సయైనదిగదా!
స్వభావముగల; జనకస్య=జనకుని మహాత్ముండగు జనకుని యాగ
యొక్క; యజ్ఞసమృద్ధి=యాగము సంభారసామగ్రి, చాలజక్కగా
నందలిసంభారసామగ్రి ; సార్ధ్య నున్నది. అని, తాత్పర్యము.

బహునీహ సహస్రాణి నానాదేశనివాసినామ్

బ్రాహ్మణానాం మహాభాగ వేదాధ్యయనశాలినామ్. ౩

ఋషివాటాశ్చ దృశ్యంతే శకటీశతసంకులాః

టీక॥ మహాభాగ=పూజ్యమైన కాశించువారునగు ; బ్రాహ్మణా
స్వభావముగలవిశ్వామిత్రుండా! ఇ నాం = బ్రాహ్మణులయొక్క; బ
హు=ఈయాగశాలయందు; నానా హుని = అనేకములయిన; సహ
దేశనివాసినాం= పలుదేశంబులం స్రాణి = వేలును; శకటీశతసంకు
దువసించువారును; వేదాధ్యయన లాః, శకటీశత=బండ్లయొక్క; హ
శాలినాం= వేదముచదువుటచేఁబ ణులచే, సంకులాః = ఇటుకుగలి

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౭౬

స ౫౦

గియున్నట్టి; ఋషివాటాశ్చ=ఋషులుండు స్థానములును; దృశ్యం తే=చూడఁబడుచున్నవి.

మహా భాగ్యుడవగు విశ్వామిత్రుఁడా! ఈయాగశాలయందు, నానాదేశవాసులును, వేదములన

ధ్యయించినవారునగు బ్రాహ్మణోత్తములు, పెక్కు-వేలమంది, యున్నారు; లెక్కలేనిబండ్లునిలిపియుండుటంజేసి యిటుకుగల్గియుండుఋషిస్థానములునుగనుపడుచున్నవి. అని, తాత్పర్యము.

దేశో విధీయతాం బ్రహ్మక యత్ర వత్స్యమహే వయమ్. ౪

టీక|| బ్రహ్మక=బ్రాహ్మణుండవగువిశ్వామిత్రుఁడా!యత్ర=ఎచ్చట;వయం=మనము;వత్స్యమహే(వత్స్యమః)=వసింపఁగలమో;సః(అధ్యాహృతము)=ఆ;దేశః=స్థానము;విధీయతాం=విర్పఱుపఁబ

డుఁగాక. బ్రాహ్మణుండవైనవిశ్వామిత్రుఁడా!మనమెచ్చటనివసింపవచ్చునో; అట్టిప్రదేశమునేర్పఱుచుము. అని, రామలక్ష్మణులు విశ్వామిత్రునకుఁజెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.

రామస్య వచనం శ్రుత్వా విశ్వామిత్రో మహామuniః
నిశేశ మకరో ఛ్దేశే వివిక్తే సలిలాయుతే. ౫

టీక|| రామస్య=రామునియొక్క;వచనం=మాటను;శ్రుత్వా=విని;మహామuniః=సూర్యుఁడైనమనియగు;విశ్వామిత్రః=విశ్వామిత్రుఁడు;వివిక్తే=జనులులేనిదియును, లేక, పరిశుద్ధమగు; సలిలాయుతే=జలముతోఁగూడినదియునగు;చ్దేశే=స్థానమందు;నివేశం=ఉనికిని;

అకరోత్=చేసెను. రాముండు చెప్పినదివిని, విశ్వామిత్రమహామuni, జనసమృద్ధములేనందునఁ బరిశుద్ధమునుసమీపమందు జలముగల్గినదియునగుస్థానమందు, విడిచిచేసెను అని, తాత్పర్యము.

౧౧౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౧౦

విశ్వామిత్ర మనుప్రాప్తం శ్రుత్వా స నృపతి స్తదా
శతానందం పురస్కృత్య పురోహిత మనిందితమ్. ౧
ప్రత్యుజ్జగామ సహసా వినయేన సమన్వితః

టీక॥ సః=ఆ; నృపతిః = మను	కూడినవాఁడై; సహసా=శీఘ్రము
మృలకుఁ బ్రభువైనజనకుఁడు; త	గా; ప్రత్యుజ్జగామ=ఎదుర్దొనెను.
దా=అప్పుడు; అనుప్రాప్తం=వచ్చి	ఆ జనకమహారా, జప్పుడు, వి
న; విశ్వామిత్రం=విశ్వామిత్రుని;	శ్వామిత్రుండు వచ్చియున్నవాఁడ
శ్రుత్వా=విని; అనిందితం=దూఱు	నివిని, ఆనిందితుండును బురోహి
బడిని; పురోహితం=పురోహితుం	తుండునగు శతానందుముందిడికొ
డయిన; శతానందం=శతానందుని;	ని, వినయంబున, శీఘ్రముగా, విశ్వా
పురస్కృత్య = ముందిడుకొని; విన	మిత్రునెదుర్కొనెను.
యేన = అణఁకువతో; సమన్వితః=	అని, తాత్పర్యము.

ఋత్విజోపి మహాత్మాన స్త్వర్య మాదాయ సత్వరమ్. ౨

విశ్వామిత్రాయ ధమేణ దదు మంత్ర పురస్కృతమ్

టీక॥ మహాత్మానః=పూజ్యమ	విశ్వామిత్రునికొఱకు; దదుః = ఇ
గుస్వభావముగల; ఋత్విజోపితు=	చ్చిరి.
ఋత్విజులును; అఘ్నం=పూజా	జనకునిఋత్విజులు మహాత్ముల
ద్రవ్యమును; సత్వరం = వేగము	గువారు, వేగముగాఁ బూజాద్రవ్య
గా; ఆదాయం=గ్రహించి; ధమే	ముగొనివచ్చి, ధర్మపద్ధతినిసమం
ణ=ధర్మముచేత; మంత్ర పురస్కృ	త్రకంబుగా, విశ్వామిత్రునికొసం
తం=మంత్రముముందిడఁబడినదిగా	గిరి.
గలదియగునట్లు; విశ్వామిత్రాయ=	అని, తాత్పర్యము.

ప్రతిగృహ్యచ తాం పూజాం జనకస్య మహాత్మానః. ౩

పప్రచ్చ కుశలం రాజ్ఞో యజ్ఞస్యచ నిరామయమ్

టీక॥ సః(అధ్యాహృతము)=ఆ	విఘ్నము లేకుండుటను; పప్రచ్చ=
విశ్వామిత్రుడు; మహాత్మనః=పూ	అడిగెను.
జ్యమగుస్వభావముగల; జనకస్య=	విశ్వామిత్రుడు, మహాత్ముండ
జనకునియొక్క; పూజాం=పూజ	గుజనకుండుచేసినపూజం బ్రతిగ
ను; ప్రతిగృహ్యచ=స్త్రీకరించియు;	హించి, జనకుంజూచి, “నీవుక్షేమ
రాజ్ఞః=జనకమహారాజుయొక్క;	మానీసియాగము నిర్విఘ్నముగ జరు
కుశలం=క్షేమమును; యజ్ఞస్య=	గుచున్నదా? ” అని, అడిగెను.
యాగముయొక్క; నిరామయంచ=	అని, తాత్పర్యము.

సతాం శ్చాపి మనీక్ పృష్ట్యా సోపాధ్యాయపురోధనః. ౯
యథాన్యాయం తత స్సర్వై స్సమాగచ్ఛత్ప్రహృష్టవత్

టీక॥ సః=ఆవిశ్వామిత్రుడు;	దతితోను; ప్రహృష్టవత్=సంతో
సోపాధ్యాయపురోధనః=ఋత్వి	షముగల్గునట్లు; సమాగచ్ఛత్=చే
జులతోను పురోహితునితోనుంగూ	రెను.
డిన; తాక్=ఆ; మనీంశ్చాపి=మును	విశ్వామిత్రుడు, ఋత్విజులు
లనుంగూడ; యథాన్యాయం=వ	పురోహితుండును మొదలగునాము
రుసదప్రక; కుశలం (అధ్యాహృత	నులనుంగ్రమంచునక గుశలంబడిగి,
ము)=క్షేమమును; పృష్ట్యా=అడి	యంతనందతితోగూడ, సంతోషం
గి; తతః=అంతట; సర్వైః=అం	బుననుండెను. అని, తాత్పర్యము.

అథ రాజా మునిశ్రేష్ఠం కృతాంజలి రభావత. ౧౦

ఆసనే భగవా నాస్తాం సహై భి మునిపుంగవైః

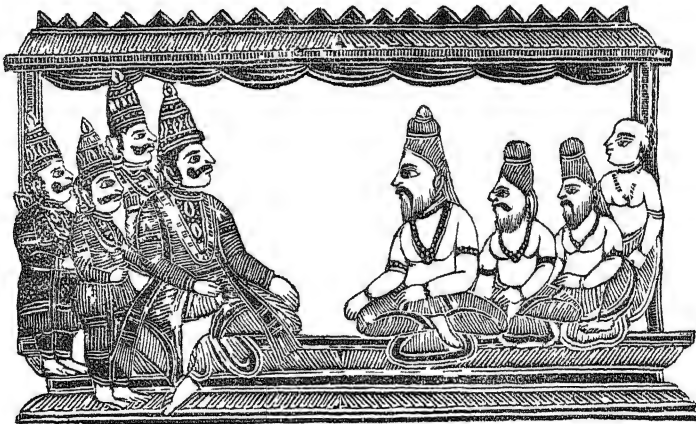
టీక॥ అథ=అటుపిమ్మట; రాజా=జనకమహారాజు; కృతాంజలిః=

౧౧౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్య సహితము.

స ౫౦

చేయబడిన చేమోడ్పుగలవాడై, మునిశ్రేష్ఠం = ముసులలో మేటియగు విశ్వామిత్రుంగూచిః; “భగవాన్ = మాహాత్మ్యముగలభవాన్ (అధ్యాత్మ్యము) = పూజ్యుండవగునీవు; ఏభిః = ఈ; మునిపుంగవైస్సహ = మునిశ్రేష్ఠులతోఁగూడ; అననే = పీటయందు; ఆస్తాం = ఉండుఁగాక, కూడుండుఁగాకయ

నుట. ఇతి (అధ్యాత్మ్యము) = అని; అభాషత = చెప్పెను. అంత, జనకమహారాజు, చేతులు మొగిడ్చి, మునిశ్రేష్ఠుండగు విశ్వామిత్రుం జూచి, “భగవంతుండవగునీవీమునివర్ములతోఁగూడ, నా సనంబునంగూడుండుము” అని, జెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

జనకస్య వచ స్మృత్వా నిషసాద మహామునిః. ౧౧

టీక || జనకస్య = జనకునియొక్క; వచః = మాటను; స్మృత్వా = విని; మహామునిః = పూజ్యుడైన మునియగు విశ్వామిత్రుఁడు; నిషసాద;

కూడుండును. జనకుండు చెప్పినది విని, విశ్వామిత్ర మహాముని కూర్చుండును. అని, తాత్పర్యము.

పురోధా ఋత్విజ శ్చైవ రాజాచ సహమంబ్రీభిః

టీక॥ పురోధాః=పురోహితుండ	చుకండిరి.
గుశతానందుండును; ఋత్విజ శ్చైవ	అంతఃపురోహితుండగు శతా
వ = ఋత్విజులగుఋషులును; మం	నందుండును ఋత్విజులగు మునులు
త్రిభిస్సహ = మంత్రులతోఁగూడ;	ను, గూఁచుకండిరి; మంత్రులతోజన
రాజాచ = జనకమహారాజును; ని	కుండును గూఁచుకొండెను.
షేదుః(అధ్యాత్మతము) = కూ	అని, తాత్పర్యము.

ఆసనేషు యథాన్యాయ ముపవిష్టాన్ సమంతతః. ౧౨
దృష్ట్వా సన్మపతి స్తత్ర విశ్వామిత్ర మథా బ్రవీత్

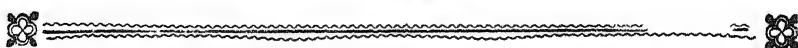
టీక॥ అధ=అటుపెమ్మట; సః=	మిత్రం=విశ్వామిత్రునిగూఁచి; అ
ఋన్మపతిః=చనుష్యులకుఁ బ్రభువై	బ్రవీత్=చెప్పెను.
సజుకుండు; సమంతతః=అంతట	అంత, నాజనకుండు, ఆసనంబు
ను; ఆసనేషు=పీఠలయందు; య	లఁగఁగమంబుగాఁ గూఁచుకండిన ము
థాన్యాయం=క్రమముదప్పక; ఉప	నుల నందఱంగని, యందు, విశ్వా
విష్టాన్=కూఁచుకండినవారిని; దృ	మిత్రుఁబూచి, యిట్లుని, చెప్పెను.
ష్ట్వా=చూచి; తత్ర=అందు; విశ్వా	అని, తాత్పర్యము.

అద్య యజ్ఞ సమృద్ధి మే సఖలా దైవతైః కృతా. ౧౩
అద్య యజ్ఞ ఫలం ప్రాప్తుం భగవద్దర్శనా న్మయా

టీక॥ మే=నాయొక్క; యజ్ఞ స	ముతోఁగూడినదిగా; కృతా = చే
మృద్ధి=యాగములయొక్క సమగ్ర	యఁబడినది. అద్య = ఇప్పుడు; మ
ముగానుండుట; అద్య=ఇప్పుడు; దై	యా=నాచేత; భగవద్దర్శనాత్=
వతైః=దేవతలచేత; సఖలా=ఫల	మాహాత్మ్యముగలసీయొక్క చూచు

౨౨౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౫౦

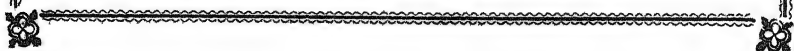
టవలన; యజ్ఞఫలం = యాగఫలము;	కొనంగిరి; ఇప్పుడు, నేనుభాగవంతు
ప్రాప్తం = పొందబడినది.	డగునిన్నుబాచుటవలన యాగఫలం
నేనుసమగ్రముగాఁ జేసినయా	బు, నొందితి.
గములఫలం, చిప్పుడు, దేవతలునా	అని, తాత్పర్యము.

ధన్యోన్మయ్య నుగృహీతోస్తి యస్య మే మునిపుంగవ. ౧౪
యజ్ఞోపసదనం బ్రహ్మక ప్రాప్తోసి మునిభిస్సహ

టీక॥ మునిపుంగవ = మునిశ్రే	స్తి = అగుచున్నాను. అనుగ్రహీ
ష్ఠండవయిన; బ్రహ్మక = బ్రాహ్మ	తః = అనుగ్రహింపబడినవాడ
ఁడవగు విశ్వామిత్రుడా! య	ను; అస్తి = అగుచున్నాను.
స్యః ఏ; మే = నాయొక్క; యజ్ఞోపస	ముని శ్రేష్ఠండవగు విశ్వామి
దనం = యాగశాలనుగూర్చి; మునిభి	త్రుడా! నీవు, మునులతోఁగూడ,
స్సహ = మునులతోఁగూడ; ప్రా	నాయాగశాలకువచ్చుటంజేసి, నేను
ప్తః = వచ్చినవాడవు; అసి = అగు	బుణ్యవంతుండనైతిని; నాయందలి
చున్నావో; సః (అధ్యాహృతము) =	యనుగ్రహంబుదెల్లంబయినది.
అట్టి; అహం (అధ్యాహృతము) = నే	అని, తాత్పర్యము.
ను; ధన్యః = పుణ్యవంతుండను; అ	

ద్వాదశాహంతు బ్రహ్మషేక శేషమాహు మకనీషిణః. ౧౫
తతో భాగాధినో దేవాక్ ద్రష్టు మహాకసి కాశిక

టీక॥ బ్రహ్మషేక = బ్రాహ్మ	దానిఁగా; ఆహుః = చెప్పుచున్నా
ఁడవుఋషివైన; కాశిక = విశ్వా	రు తతః = అపైని; భాగాధినః =
మిత్రుడా! మనీషిణః = పండితులు;	హవిర్భాగమునుగోరిన; దేవాక్ =
ద్వాదశాహంతు = పండ్రెండుదిన	దేవతలను; ద్రష్టుం = చూచుటకు;
ములుమాత్రము; శేషం = మిగిలిన	అహాకసి = తగుదువు.

బ్రహ్మపీఠవగు విశ్వామిత్రుఁడై నిహవిర్భాగమునుగోరివచ్చినదే డా! ఇంకంబుండై యిడుదినములెయ్య వతలంజూడవలయును. అని, విశ్వా గపూర్తికి మిగిలినవనిపండితులుచె మిత్రునికుఁజెప్పెను. ప్పచున్నారు; నీవంతవఱకుండియా అని, తాత్పర్యము.	మైనిహవిర్భాగమునుగోరివచ్చినదే డా! ఇంకంబుండై యిడుదినములెయ్య వతలంజూడవలయును. అని, విశ్వా గపూర్తికి మిగిలినవనిపండితులుచె మిత్రునికుఁజెప్పెను. ప్పచున్నారు; నీవంతవఱకుండియా అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యుక్త్వా మునిశాదూలం ప్రహృష్టవదనస్తదా. ౧౬
పునస్తం పరిపత్రచ్చ ప్రాంజలిః ప్రణతోన్మహః

టీక॥ నృపః = మనుష్యులంబాలిం చునట్టిజనకుండు; మునిశాదూలం = మునిశ్రేష్ఠుండగు విశ్వామిత్రునిగూ ర్చి; ఇతి = ఇట్లు; ఉక్త్వా = చెప్పి; త దా = అప్పుడు; ప్రహృష్టవదనః = సంతసించిన ముఖము గలవాఁడై; ప్రాంజలిః = మంచిచేమోడ్పుగల వాఁడై; ప్రణతః = నమస్కరించిన	వాఁడై; పునః = మరల; తం = అవిశ్వా మిత్రుని; పరిపత్రచ్చ = అడిగెను. జనకుండట్లు, మునిశ్రేష్ఠుండగువి శ్వామిత్రుతోఁజెప్పి, సంతోషంబు నొంది, చేతులుమొగిచ్చి, నమస్క రించి, మరలనావిశ్వామిత్రునిజూ చి, యిట్లని, యడిగెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇమా కమారౌ భద్రంతే దేవతుల్యపరాక్రమా. ౧౭
గజసింహగతి వీరౌ శాదూలవృషభోపమా
పద్మపత్రవిశాలాత్మౌ ఖడ్గతూణీధనుర్ధరౌ. ౧౮
అశ్వినా వివ రూపేణ సముపస్థితయావనౌ
యదృచ్ఛ యైవ గాం ప్రాప్తౌ దేవలోకా దివామరౌ. ౧౯
కథంపద్భ్యా మిహప్రాప్తౌ కిమర్థం కస్యవా మునే

టీక॥ మునే = విశ్వామిత్రమహా మునీ! తే = నీకు; భద్రం = మంగళ ము; అస్తు (అధ్యాహృతము) = అ	గుఁగాక. దేవతుల్యపరాక్రమా = విష్ణుదేవునితోసమానమయిన పరా క్రమముగలవారలును; గజసింహగ

౧౧౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౫౦

త్రి=ఏమిగువంటియుసెంహమువంటియునడకగలవారలును; వీరౌ=పరాక్రమముగలవారలును; శాస్త్రాలవృషభోపమా=పెద్దపులితోను ఆంబోతుతోను బోలికగలవారలును; పద్మపత్రవిశాలాక్షౌ=తామరపూరేకులువలెవిశాలములైనకండ్లుగలవారలును; ఖడ్గరూణేధనుర్ధకౌ=కత్తియును అమ్ములపొదియు ధనుస్సునుధరించినవారలును; రూపేణ=సౌందర్యముచే; అశ్వినావివ(స్థితౌ)= అశ్వినీదేవతలవలెనున్నవారలును; సముద్ధితయావనౌ=సమీపించిన యౌవనముగలవారలును; యదృచ్ఛమైవ=ఇచ్ఛచూపుననే; దేవలోకాత్=స్వర్గమునుండి; గాం=ఘామిని; ప్రాప్తౌ=పొందిన; అమరావివ(స్థితౌ)=దేవతలను నట్లున్నవారునగు; ఇహ=ఈ; కుమారౌ=బాలురు; కథం=ఎట్లు; పద్భ్యం=కాళ్ల చేత; ఇహ=ఇచ్చటికి; ప్రాప్తౌ=వచ్చిరి? కిమధం=	ఎందుకొఱకు; వా=లేక; కస్య = (చతుర్థ్యధికమందువచ్చి) ఎవని కొఱకు; ప్రాప్తౌ (అధ్యాత్మతము)=వచ్చిరి? విశ్వమిత్రమహామునీ! నికుమంగళముగలుగుగాక; ఈకుమారులిద్దఱు, విష్ణుదేవునింబోసపరాక్రమంబుగలిగి, గజసింహశామూలవృషభంబులరీతినడుచుచు, ఖడ్గమ్మునమ్ములపొదియుధనువునుధరించి, తామరరేకులుంబొలెవిశాలంబులగుకండ్లుగలవారలై, సౌందర్యంబున "సశ్వినులో" యని యెన్నుండగి, కొంచెము కొంచెముగా సమీపించుచున్న యౌవనంబునుగలిగి, తమయిచ్ఛచూపున దేవలోకంబునుండి భూలోకంబున కేతెంచిన "యమరులో" యన నొప్పుచున్నవారు; వీరులుకాలినడక చేనివటికెట్లునడచివచ్చిరి? ఎందుకొఱకెవ్వనిమిత్రమువచ్చిరి? అని, తాత్పర్యము.

వరాయుధధరో వీరౌ కస్య పుత్రౌ మహామునే. ౨౦

టీక॥ మహామునే=పూజ్యుడై యుధధరో = శ్రేష్ఠములయిన యాసమునివగు విశ్వమిత్రుడ! వరాయుధములధరించినవారును; వీరౌ=

పరాక్రమముగలవారునగు; ఇహ
(అధ్యాహృతము) = ఈబాలురు; క
స్య = ఎవ్వనియొక్క; త్రో = కొ
డుకులు?

విశ్వామిత్ర మ మునీ! వీరలు

శ్రేష్ఠములగు నాయుధములధరించి
పరాక్రమశాలులై యున్నవారు;
వీరలెవ్వనికొడుకులు?
అని, తాత్పర్యము.

భూషయంతా విమం దేశం చంద్రసూర్యా వివాంబరమ్
పరస్పరస్య సదృశౌ ప్రమాణేగితచేష్టితైః. ౨౦
కాకపక్షధరౌ వీరౌ శ్రోతు మిచ్ఛామి తత్త్వతః

టీక || ప్రమాణేగితచేష్టితైః, (అధ్యాహృతము) = ఉన్నారు. త
మాణ = దేహపుకొలితచేతను, త్వతః = యధార్థముగా; శ్రో
భంగిత = అభిప్రాయములచేతను; తుం = వినుటకు; ఇచ్ఛామి = కోరు
చేష్టితైః = బొమ్ముడిలోనగువికా చున్నాను.
రములచేతను; పరస్పరస్య = ఒండొ
రులకు; సదృశౌ = సమానులయిన
వారును; కాకపక్షధరౌ = పిల్ల జుట్టు
ధరించినవారలును; వీరౌ = పరాక్ర
మశాలులునగు; ఇహ (అధ్యాహృ
తము) = వీరలు; అంబరం = ఆకాశ
మును; చంద్రసూర్యావివ = చంద్రుడును సూర్యుడునువలె; ఇ
మం = ఈ; దేశం = స్థానమును; భూ
షయంతౌ = అలంకరించుచు; స్తః

(అధ్యాహృతము) = ఉన్నారు. త
త్వతః = యధార్థముగా; శ్రో
తుం = వినుటకు; ఇచ్ఛామి = కోరు
చున్నాను.
వీరలు, దేహప్రమాణమునను,
ఇంగితాకారములను ఒకరికొకరున
రివచ్చుచు, పిల్ల జుట్టుగలిగి, పరాక్ర
మశాలులై, యాకాశంబును జంద్ర
సూర్యులుంబోలె, నీయగళాలన
లంకరించుచున్నారు; కావునవీరివృ
త్తాంతమును, ఉన్నదున్నట్టు, వినఁ
గోఁడను. అని, జనకుండువిశ్వామి
త్రునిడిగెను.
అని, తాత్పర్యము.

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా జనకస్య మహాత్మనః. ౨౧

౨౭౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౫౦

స్యవేదయ స్వహత్తానౌ పుతౌ దశరథస్య తౌ

టీక॥ మహాత్మనః=పూజ్యమైన స్వభావముగల; తస్య = ఆ; జనక స్య=జనకునియొక్క; తత్=ఆ; పచ నం=మాటను; శ్రీత్వా=విని; సః (అధ్యాపృతము) = అవిశ్వామి త్తుండ; తౌ=ఆ రామలక్ష్మణులను; సుహత్తానౌ= అధికమైన ప్రభావ ముగలవారలను గాను; దశరథస్య=	దశరథునియొక్క; పుతౌ=కొడుకు లను గాను; స్యవేదయత్=తెలిపెను. విశ్వామిత్రుండు, మహాత్ముండ గుజనకమహారాజుమాటనిని; “ఏర లు, మహాత్ములు, దశరథమహారాజు కొడుకులు” అని రామలక్ష్మణుల, న తనికి, దెల్పెను. అని, తాత్పర్యము.

సిద్ధాశ్రమనివాసంచరాక్షసానాం వధం తథా. ౨౩
తచ్ఛాగమన మవ్యగ్రం విశాలాయాశ్చ దర్శనమ్
అహల్యాదర్శనం చైవ గౌతమేన సమాగమమ్. ౨౪
మహాధనుషి జిజ్ఞాసాం కతుః మాగమనం తథా
ఏతత్సర్వం మహాతేజా జనకాయ మహత్త్వనే. ౨౫
నివేద్య విరరామా ధ విశ్వామితౌ మహామునిః

టీక॥ మహాతేజాః=అధికమైన ప్రభావముగలవాఁడును; మహాము నిః=పూజ్యుఁడైనమునియనగు; వి శ్వామిత్రః= విశ్వామిత్రుండు; సి ద్ధాశ్రమనివాసంచ = సిద్ధాశ్రమ మందుండటను; తథా=అట్లు; రా క్షసానాం=రక్కసులయొక్క; వ ధం=చంపుటను; అవ్యగ్రం=నిర్భ	యముగ; తత్=ఆ; ఆగమనంచ=వ చ్చటను; విశాలాయాః=విశాలాన గరియొక్క; దర్శనంచ=చూచుట ను; అహల్యాదర్శనంచైవ=అహల్య నుచూచుటను; గౌతమేన=గౌతముని తో; సమాగమం = చేరుటను; త థా=అట్లు; మహాధనుషి=గొప్పవి ల్లునందు; జిజ్ఞాసాం=తెలియఁగోరు

టను, పరీక్షననుట; కఠుఁ = చేయు
టకు; ఆగమనం = వచ్చుటను; ఏ
తత్ = దీని; సర్వం = అంతను; మహా
త్వనే = పూజ్యమైన స్వభావముగల;
జనకాయ = జనకునికొఱకు; నివే
ద్య = తెలిపి; అథ = ఆపైని; విరరా
మ = ఊరకుం డెను.

మహాప్రభావుండగు విశ్వమి
త్రమహావని, రామలక్ష్మణులు, తన
తో, సిద్ధాశ్రమమునకువచ్చుటయు,
నచ్చటరాక్షసులంజంపుటయు, రా

క్షసులు వ్యాపించియుండు సరణ్య
మాగఁబుననిర్భయంబుగ వచ్చు
టయు, విశాలానగరింజూచుటయు,
అహల్యనుజూచుటయు, గౌతమునిఁ
గనుంగొనుటయు, జనకునింటనుం
డుశివధనుస్సేంతటిదో, పరీక్షింప,
మిథిలకే తెంచుటయు, నీవృత్తాంత
మంతయు, సవిస్తరంబుగా, మహా
త్తుండగుజనకునకుండెల్పి, యంత,
నూరకుండెను.
అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాషేఁ, శ్రీమద్రామాయణే, అదికావ్యే,
బాలకాండే, పంచాశస్సగఃః

ఇది, స్పష్టార్థః ము.

ఇది, పరమార్థః చంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్రీ
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండపంచాశసగః టీక,
ముగిసినది.

॥

ఏ క పంచాశసర్గ ప్రారంభః.

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా విశ్వమిత్రస్య ధీమతః
హృష్టరోమా మహాతేజా శ్చతానందో మహాతపాః. ౧
గౌతమస్య సుతో జ్యేష్ఠ స్తపసా ద్యోతితప్రభః

౧౦౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౫౧

రామ సందర్శనా దేవ పరం విస్తయ మాగతః. ౨

టీక॥ ధీమతః=బుద్ధిమంతుండగు; త
స్య=ఆ; విశ్వామిత్రస్య=విశ్వామి
త్రుఃయొక్క; తత్=ఆ; పచనం=
మాటను; శ్రుత్వా=విని; గౌతమ
స్య=గౌతమనియొక్క; జ్యేష్ఠః=పె
ద్దవాడైన; సుతః=కొడుకును; ఆప
సా = తపస్సుచేత; ద్యోతితప్ర
భః= ప్రకాశింపజేయబడినకాం
తిగలవాడును, అధికముగాజేయ
బడినకాంతిగలవాడునుననుట; మ
హాతేజాః=అధికమైనప్రభావముగ
లవాడును; మహాతపాః=అధికమై
నతపస్సుగలవాడునగు; శతానం
దః = శతానందుడు; హృష్టరో

మా = గగురుపాటునొందినవెం
డుకలుగలవాడై; రామసందర్శ
నాదేవ=రామునిచూచుటవలన;
పరం=అధికమైన; విస్తయం=ఆశ్చ
ర్యమును; ఆగతః=పోదెను.

బుద్ధిమంతుండగువిశ్వామిత్రుడు
చెప్పినదివిని, గౌతమనిజ్యేష్ఠకుమా
రుండునుతపంబునరెట్టించిన దేహ
కాంతిగలవాడునుమహాప్రభావుం
డునుఅధికమైన తపంబును గలవా
డునగు శతానందుండు, గగుర్పాటు
నొంది యతిమానుషుండగు రాము
నింజూచినమాత్రనేమిక్కిలియునా
శ్చర్యంబునొందెనుఅనితాత్పర్యము

స తా నిషణ్ణౌ సంప్రేక్ష్య సుఖాసీనౌ నృపాత్తజౌ

శతానందో మునిశ్రేష్ఠం విశ్వామిత్ర మధా బ్రవీత్. ౩

టీక ॥ సః=ఆ; శతానందః=
శతానందుడు; నిషణ్ణౌ = కూ
చుకొండినవారును; సుఖాసీనౌ =
సుఖముగనుట్లు కూచుండిన వారు
ను; తౌ = ఆ; నృపాత్తజౌ =
రాచకొమరులయినరామలక్ష్మణ
ులను; సంప్రేక్ష్య=చూచి; అథ=ఆ
పైని, మునిశ్రేష్ఠం=మునులలో మేటి

యగువిశ్వామిత్రుఁగూచి; అబ్ర
వీత్=చెప్పెను.

ఆశతానందుండు, సుఖంబు గా
గూచుండియున్న రాచకొమరుల
గురామలక్ష్మణులంజూచి, మునిశ్రే
ష్ఠుండగువిశ్వామిత్రుతో, నిట్లుని, చె
ప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౭౮౧

స౪౧

అపితే మునిశానూకల మమ మాతా యశస్వినీ
దర్శితా రాజపుత్రాయ తపో దీర్ఘ ముపాగతా. ౪

టీక॥ మునిశానూకల=మునిశ్రేష్ఠుండగువిశ్వామిత్రుడా! దీర్ఘం=అధికమైన; తపః=తపస్సును; ఉపాగతా=ప్రాందినదియు; యశస్వినీ=ప్రశస్తమగుకీర్తిగలదియునగు; మమ=నాయొక్క; మాతా=తల్లి; తే= (తృతీయార్థమందుషష్ఠి) నీచేత; రాజపుత్రాయ=రాచకొమ	రుండగురామునికొఱకు; దశికతా అపి=చూపింపబడెనా? మునిశ్రేష్ఠుండవగు విశ్వామిత్రుడా! నీవు, దీర్ఘతపస్సుచేసినదియు, యశస్వినీయునగు నాతల్లియైనయహల్యను, రామ నకుఁ జూపితివా? అని, తాత్పర్యము.

అపి రామే మహాతేజా మమ మాతా యశస్వినీ
వన్యై రుపాహర త్పూజాం పూజార్హే సర్వదేహీనామ్. ౫

టీక॥ మహాతేజాః=అధికమైన ప్రభావము గలదియును; యశస్వినీ=కీర్తిగలదియునగు; మమ=నాయొక్క; మాతా = తల్లి; సర్వదేహీనాం = సమస్తప్రాణులకును; పూజార్హే= పూజింపయోగ్యుడైన; రామే=రామునివిషయమందు; వన్యైః=వనమునందుఁబుట్టినపదా	ర్థములచేత, పూజాం=పూజను; ఉపాహరదపి=చేసెనా? మహాప్రభావయును యశస్వినీయునగు, నాతల్లి యైనయహల్య, సమస్తప్రాణులకునుబూజనీయుండైన రామునకు, వనంబునంగల ద్వివ్యంబులచేఁ, బూజచేసెనా? అని, తాత్పర్యము.

అపి రామాయ కథితం యథా వృత్తం పురాతనమ్
మమ మాతృ మహాతేజో దైవేన దురశ్శుచితమ్. ౬

౧౮౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౧౧

టీక॥ మహాతేజః=అధికమైనప్రభావముగల విశ్వామిత్రుడా! మ	ధితమపి=చెప్పబడినదా?
మ=నాయొక్క; మాతా=తల్లికి;	అధికమైనప్రభావముగలవిశ్వా
దైవేన=నిధిచేత; దురనుష్ఠితం=చే	మిత్రుడా! మాతల్లికినిధిబలంబున
క్షగాఁజేయబడినపురాతనం=ము	సంభవించినమునుపటికీడు, జరిగినది
నుపటిది; యథావృత్తం=జరిగినట్టు	జరిగినట్టు గారామునకుఁ జెప్పితివా?
గా; రామాయ=రామునికొఱకు;	అని, తాత్పర్యము.

అపి కాశిక భద్రం తే గురుణా మమ సంగతా
మమ మాతా మునిశ్రేష్ఠ రామసందర్శనాదితః. ౭

టీక॥ మునిశ్రేష్ఠ= మునులలో	తో; సంగతా అపి=చేరినదా?
మేటివగు; కాశిక = విశ్వామిత్రు	మునిశ్రేష్ఠుండవగువిశ్వామిత్రు
డా! తే=నీకు; భద్రం=మంగళము;	డా! నీకుమంగళము గలుగుఁగాక;
అస్తు(అధ్యాపృతము)=అగుఁగా	రామునిం జూచుట అతనికాభిధ్యం
క. మమ=నాయొక్క; మాతా=త	బాసంగుటవీనిచేత, మాతల్లియగు
ల్లి; రామసందర్శనాదితః=రాముని	నహల్య, నాతండ్రియైన గౌతము
చూచుట మొదలగుదానివలన; మ	నింగూడినదా?
మ=నాయొక్క; గురుణా=తండ్రి	అని, తాత్పర్యము.

అపి మే గురుణా రామః పూజితః కుశికాత్మజ
ఇహః గతో మహాతేజాః పూజాం ప్రాప్తో మహాత్మనః. ౮

టీక॥ కుశికాత్మజ = విశ్వామి	డు; పూజితః అపి=పూజింపబడినా
త్రుడా! మే = నాయొక్క; గురు	డా? ఇహ=ఇచ్చటికి; ఆగతః=వచ్చి
ణా=తండ్రిచేత; రామః=రాము	న; మహాతేజాః=అధికమైనప్రభా

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౭౮౩

-౪౫౧

వముగలనాతండ్రి; మహాత్మనం= పూజ్యమైన స్వభావముగలరాముని వలనఃపూజాం=పూజను; పాఁత్తః (అపి)=పొందినాఁడా?

విశ్వామిత్రుఁడా? నాతండ్రియై

నగౌతముండు రామునింబూజించె నా? మహాత్ముండగు నీరాముండ, హిమవత్పర్వతమునుండి, యిచ్చటికి వచ్చినగౌతమునిం, బూజించినాఁ డా? అని, తాత్పర్యము.

అపి శాంతేన మనసా గురు షేక కుశికాత్మజ

ఇహా గతేన రామేణ ప్రయతేనా భివాదితః. ౯

టీక॥కుశికాత్మజ = విశ్వామిత్రుఁడా! ఇహ=ఇచ్చటికి; ఆగతేన=వచ్చిన; ప్రయతేన=పరిశుద్ధుఁడగు; రామేణ=రామునిచేత; శాంతేన = కామకోధములులేని; మనసా=మనస్సుతో; షే=నాయొక్క; గురుః=తండ్రి; అభివాదితః=అపి= నమస్కరింపఁబడినాఁడా?

విశ్వామిత్రుఁడా! మాయాశ్రమమునకువచ్చిన పరిశుద్ధుండగు నీ రాముండు, శాంతంబగుమనంబున, మాతండ్రియగు గౌతమునకు నమస్కారముచేసినాఁడా? అని, శతానందుండువిశ్వామిత్రునితోఁ జెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

త ద్రుప్యత్వా వచనం తస్య విశ్వామితోః ప్రహమునిః

ప్రత్యువాచ శతానందం వాక్యజ్ఞో వాక్యకోవిదమ్. ౧౦

టీక॥తస్య=ఆతానందునియొక్క; తత్=ఆ; వచనం=మాటను; శుత్రా=విని; వాక్యజ్ఞః=మాటల నెఱింగినవాఁడును; మహామునిః= పూజ్యుఁడైన మునియునగు; విశ్వామిత్రః=విశ్వామిత్రుఁడు; వాక్యకో

విదం=మాటలందుఁబండితుండగు; శతానందం=శతానందునిఁగూర్చి; ప్రత్యువాచ=బదులుచెప్పెను. శతానందుండుచెప్పినయామాటవిని, చక్కగామాటలాడుటయందు నేర్పరియగు విశ్వామిత్రమహా

౧౦౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

సంక

మని, మాటలయందుఁ బండితుం | ప్పెను.
డగు శతానందున కిట్లని బదులుచె | అని, తాత్పర్యము.

నాతికాగ్రీతం మునిశ్రేష్ఠ యత్క-ర్తవ్యం కృతం మయా
సంకతా మునినా పత్నీ భార్యవేదే వరేణకా. ౧౧

టీక॥ మునిశ్రేష్ఠ=మునులలోమే | హఃమనితో; పత్నీ=భార్యయైన
టివైనశతానందుడా! నాతికాగ్రీ | యహల్య; సంకతా=చేరినది.
తం=విడువబడలేదు. యత్=ఏది, | మునిశ్రేష్ఠుండవగు శతానందుఁ
కర్తవ్యం=చేయఁబడవలసినదో; | డా! నేనేమియువిడువలేదు; ఏదిసే
తత్(అధ్యాహృతము)=అది; మ | యవలయునో దానినేఁజేసితిని; రే
యా=నాచేత; కృతం=చేయఁబడి | ణకజమదగ్నింగూడినట్లు, అహల్య
నది. భాగవేదా = భృగువంశము | గౌతమునింగూడినది.
నందుఁబుట్టినజమదగ్నితో; రేణుకే | అని, తాత్పర్యము.
వ=రేణుకవలె; మునినా=గౌతమమ

తచ్చుత్వా వచనం తస్య విశ్వామిత్రస్య భాషితమ్
శతానందో మహాతేజా రామం వచన మబ్రవీత్. ౧౨

టీక॥ తస్య=ఆ; విశ్వామిత్రస్య=వి | నం = మాటను; అబ్రవీత్=చె
శ్వామిత్రునియొక్క; భాషితం= | ప్పెను.
స్పష్టముగాఁజెప్పఁబడిన; తత్=ఆ; | విశ్వామిత్రుండు చెప్పిన స్పష్ట
వచనం=మాటను; శుత్రా=విని; | మైనమాటనువిని, మహాతేజుండగుశ
మహాతేజాః = అధికమైనవ్రభావ | తానందుండు, రామునింబూచి, యి
ముగల; శతానందః=శతానందుఁ | ట్లని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.
డు; రామం = రామునిగూర్చి; వచ

స్వాగతం తే సరశ్రేష్ఠ దిప్యో ప్రాప్తోసి రాఘవ

శ్రీమద్రామాయణము : బాలకాండము. ౭౪౫

స ౫౧

విశ్వామిత్రం పురస్కృత్య మహాషిః మపరాజితమ్. ౧౩

టీక సర శ్రేష్ఠ=పురుష శ్రేష్ఠుం డవగు; రాఘవ=రాముడా! తే=నీ కు; స్వాగతం=సుఖముతోడిరాక; అస్తు(అధ్యాహృతము)=అగుగా క. అపరాజితం=ఓటులేనట్టి; మహా షిః=పూజ్యుడైనబుషియగు; వి శ్వామిత్రం= విశ్వామిత్రుని; పుర స్కృత్య=ముందిడికొని; దిష్ట్యా=దై	వయోగముచేత; పాప్తః=వచ్చిన వాడవు; అసి=అగుచున్నావు. పురుష శ్రేష్ఠుండవగు రాము డా! నీకు స్వాగతమగుగాక; ఎచ్చట ను ప్రతిహతముకాని మహిమగలవి శ్వామిత్రుంబురస్కరించికొని, దై వయోగంబుననిచ్చటికివచ్చితివి. అని, తాత్పర్యము.

అచింత్యకర్మా తపసా బ్రహ్మషిః రతులప్రభః
విశ్వామిత్రో మహాతేజా వేత్స్యేనం పరమాంగతిమ్. ౧౪

టీక విశ్వామిత్రః= విశ్వామి త్రుడు; అచింత్యకర్మా=ఎన్న రానికార్యముగలవాడు. తపసా= తపస్సుచేత; బ్రహ్మర్షిః= బ్రహ్మ షిఃయైనవాడు. అతులప్రభః=స రిలేని కాంతిగలవాడు ; మహాతే జాః=అధికమైనప్రభావముగలవా డు; ఏనం = ఈవిశ్వామిత్రుని; పర మాం=శ్రేష్ఠమైన; గతిం = ప్రాప్య	స్థానమునుగా; వేత్సి = ఎఱుంగు దువు. ఈవిశ్వామిత్రుండు, అచింత్య ములగు కార్యంబులంజేసినవాడు; తపంబుసల్పిబ్రహ్మషిఃయయ్యె; ఇ తని కాంతికెచ్చటను సరియైనదిలే దు; మహాప్రభావుండు; ఇతండుపర మగతియనిన వెఱుంగుదువు. అని, తాత్పర్యము.

నాస్తి ధన్యతరో రామ త్వత్తోన్యో భువి కశ్చన
గోష్ఠా కుశికపుత్ర సై యేన తత్తం మహ త్తపః. ౧౫

౨౫౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౫౧

టీక॥ రామ=రాముడా! భువి= భూమియందు; త్వత్తః=నీకన్న; అ న్యః=ఇతరుండైనవాడు; కశ్యప= ఒకానొకడును; ధన్యతరః=మిక్కి లియుంబుణ్యవంతుడు; నాస్తి=లే డు; యేన=ఎవ్వనిచేత; మహత్=అ ధికమైన; తపః=తపస్సు; తత్త్వం=త పింపఁబడెనో, చేయఁబడెనోయను	ట; సః(అధ్యాత్మతము)=అట్టి; కు శికపుత్రః=విశ్వామిత్రుడు; తే=నీ కు; గోప్తా=రక్షకుడు. రాముడా! గొప్పతపంబుగా వించినవిశ్వామిత్రుండు, నీకురక్షకు డుగానున్నాడుకావున, లోకంబు ననీకన్నమఱియెవ్వండును బుణ్యవం తుండులేడు. అని, తాత్పర్యము.

శూరయతాం చాభిధాన్యామి కాశికస్య మహాత్మనః
యథా బలం యథా వృత్తం తన్నే నిగదతః శ్రుణు. ౧౬

టీక॥ శూరయతాం=వినఁబడు గాక; మహాత్మనః=పూజ్యమైనస్వ భావముగల; కాశికస్య = విశ్వామి తునియొక్క; బలం = బలము; య థా=ఎట్టిదో; వృత్తం=చరిత్రము; యథా=ఎట్టిదో; తథాచ=అట్లు; అభిధాన్యామి=చెప్పెదను. తత్=	దాని; నిగదతః = చెప్పుచున్నట్టి; మే= (పంచమ్యధికమందుషస్తి)నా వలన; శ్రుణు=వినుము. వినుము; మహాత్ముడగు విశ్వా మిత్రునిబలమును జరిత్రమును ఎట్టి దో, చెప్పెదను; దానినంతయును; వినుము. అని, తాత్పర్యము.

రాజా భూదేవ ధర్మాత్మా దీర్ఘకాల మరిందమః
ధర్మజ్ఞః కృతవిద్యశ్చ ప్రజానాంచ హితే రతః. ౧౭

టీక॥ ఏషః=ఈవిశ్వామిత్రు డు; ధర్మాత్మా=ధర్మస్వభా వుండును; అరిందమః=శత్రువుల న	డంగఁ ద్రొక్కువాఁడును; ధర్మ జ్ఞః= ధర్మముల నెఱింగినవాఁడు ను; కృతవిద్యశ్చ=నేర్పఁబడినవిద్య

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౭౮౭

సూర

లుగలవాఁడును; ప్రజానాం=జను
లయొక్క; హితే=మేలునందు; ర
తశ్చ=ఆసక్తుఁడునగు; రాజా=రా
జుగా; దీఘు=కాలం = బహుకాల
ము; ఆఘాత్=ఉండెను.

ఈవిశ్వామిత్రుఁడు, ధమకస్వ

భావుండై, శత్రువుల నడంగదొ
క్కుచు, ధమకంబుల నెఱింగి, యెల్ల
విద్యల నేర్చి, ప్రజల మేలుగోరుచు,
రాజుగా, బహుకాలము, భూమి
బాలింపుచుండెను.

అని, తాత్పర్యము.

ప్రజాపతిసుత శ్వాసీ త్కుశో నామ మహీపతిః

కుశస్య పుత్రో బలవాక్ కుశనాభ స్సధామిణిః. ౧౮

టీక॥ ప్రజాపతిసుతః=బ్రహ్మ
దేవుని కుమారుఁడైన; (“చ” అనున
ది పాదపూరణార్థము); కుశోనా
మ=కుశుఁడనెడు; మహీపతిః=రా
జు; ఆసీత్=ఉండెను. కుశస్య=కు
శునియొక్క; పుత్రః=కొడుకు; బ
లవాక్=బలముగలవాఁడును; సు
ధామిణిః = చక్కగాధమము
నాచరించు వాఁడు నగు; కుశనా

భిః = కుశనాభుఁడగువాఁడు; ఆ
సీత్ (అధ్యాత్మతము) = ఉండెను.
బ్రహ్మదేవుని కుమారుండు కు
శుండనెడు రాజుండెను; ఆకుశునికి
బలవంతుండును బరమ ధామిణి
కుండునగు కుశనాభుండను కొడు
కుగల్గెను.

అని, తాత్పర్యము.

కుశనాభసుత స్త్వాసీ ద్గాధి రిత్యేవ విశ్రుతః

గాఢేః పుత్రో మహాలేజా విశ్వామిత్రో మహామునిః. ౧౯

టీక॥ కుశనాభసుతస్త=కుశనా
భుని కొడుకును; గాధిరిత్యేవ=గా
ధియనియే; విశ్రుతః=ప్రసిద్ధుఁడు;
ఆసీత్=అయ్యెను; గాఢేః = గాధి

యొక్క; పుత్రః=కొడుకు; మహా
లేజాః=అధికమైన ప్రభావముగల
వాఁడును; మహామునిః=పూజ్యుఁ
డైనమునియునగు; విశ్వామిత్రః=

2౮౮ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

సృగ

విశ్వామిత్రుఁడు; ఆసీత్ = (అధ్యాప్తసిద్ధినిందియుండెను; ఆగాధికి, హృతము) ఆయెను. మహాతేజుండగు విశ్వామిత్ర మహా కుశ నాఘనికొడుకు గాధియని మునికలైన. అని, తాత్పర్యము.

విశ్వామితో మహాతేజాః పాలయామాస మేదినీమ్
బహువక్షసహస్రాణి రాజా రాజ్య మకారయత్. ౨౦

టీక|| మహాతేజాః = అధికమైన (య); రాజ్యం = దొరతనమును; ఆ పరాక్రమముగల; విశ్వామిత్రః = కారయత్ = (స్వార్థమందుణిచ్) విశ్వామిత్రుఁడు; మేదినీం = భూమి చేసెను. ని; పాలయామాస = పరిపాలించె అధికంబగు పరాక్రమంబుగల ను; రాజా = విశ్వామిత్రమహారా విశ్వామిత్రుండు భూమి బాలింపు జు; బహువక్షసహస్రాణి = అనే చుండెను; ఇతండు, పెక్కు వేలేండ్లు కములైన సంవత్సరముల యొక్క వే దొరతనము చేసెను. లు (అత్యంత సంయోగమందుద్వితీ అని, తాత్పర్యము.

కదాచిత్తు మహాతేజా యోజయిత్వా వరూధినీమ్
అత్రోహిణీపరివృతః పరిచక్రాను మేదినీమ్. ౨౧

టీక|| కదాచిత్తు = ఒకానొక తీయ) భూమియంతయు; పరిచక్రా ప్పడుమాత్రము; మహాతేజాః = అ మ = తిగెను. ధికమైన పరాక్రమముగల విశ్వామి ఒకానొక ప్పడు, మహాతేజుండ గు విశ్వామిత్రుండు, చతురంగబ న్యమును; యోజయిత్వా = కూర్చి; లంబుగూర్చి యుత్తోహిణీనైన్యము అయ్యోహిణీపరివృతః = అయ్యోహిణీ తోఁగూడి, భూమియంతయుదిరిగె యుత నైన్యము చేఁబట్టఁబడినవాఁ ను. అని, తాత్పర్యము. డై; మేదినీం = (సప్తమ్యర్థమందుద్వి

శ్రీమద్రామాయణము * చాలకాండము. ౭౯

స ౫౦

నగరాణి సరాష్ట్రాణి సరితశ్చ తథా గిరీక్
 ఆశ్రమాక్ క్రమశో రామ విచరన్న జగావహా. ౨౨
 వసిష్ఠస్యా శ్రీమపదం నానావృత్తసమాకులమ్
 నానామృగగణాకీర్ణం సిద్ధచారణసేవితమ్. ౨౩
 దేవదానవగంధరైః కిన్నరై రుపశోభితమ్
 ప్రశాంతహరిణాకీర్ణం ద్విజసంఘనిషేవితమ్. ౨౪
 బ్రహ్మషిః గణసంకీర్ణం దేవషిః గణసేవితమ్
 తపశ్చరణ సంస్థితై రగ్నికలైః మహాహస్తభిః. ౨౫
 అబ్భత్సై ర్వాయుభత్సైశ్చ శీర్ణపదాః శనై స్తథా
 ఫలమూలాశనై దాకంతై జిహతరోషై జితేంద్రియైః. ౨౬
 ఋషిభిర్వాలఖిలైశ్చ జపహేమామపరాయణైః
 అనైర్వై రైవశాననై శ్చైవ సమంతా దుపశోభితమ్. ౨౭

టీక రామ=రాముఁడా! అ యం(అధ్యాకృతము)=ఈవిశ్వా మిత్రుండు; సరాష్ట్రాణి=దేశము లతోఁగూడిన; నగరాణి=నగరము లను; సరితశ్చ=నదులను; తథా=అ ట్లు, గిరీక్ = పర్వతములను; ఆశ్ర మాక్=ఆశ్రమములను; క్రమశః=	వితం=సిద్ధులచేతను జారణులచేత ను సేవింపఁబడినదియును; దేవదా నవగంధరైః=దేవతలచేతనుదా నవులచేతనుగంధర్వులచేతను; కిన్న రైః = కిన్నరులచేతను; ఉపశోభి తం = ప్రకాశింపఁజేయఁబడినది యును; ప్రశాంతహరిణాకీర్ణం= మిక్కిలియుశాంతములైన, యనఁ గా, మనుష్యులలోమెదిగినజింకలచే వ్యాపింపఁబడినదియును; ద్విజసం ఘనిషేవితం = పశులయొక్కస మూహముచేత సేవింపఁ బడినది యును; బ్రహ్మషిఃగణసంకీర్ణం=

౧౦౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

సగం

బ్రహ్మఘ=లయొక్క సమూహము
 లచేతవ్యాపింపఁబడినదియును; దేవ
 షి=గణసేవితం= దేవతాఋషుల
 సమూహం లచే సేవింపఁ బడినది
 యును; తపశ్చరణసంసిద్ధైః=తప
 స్సుచేయుటచే సిద్ధిఁబొందినవారు
 ను; అగ్నికల్పైః=నిప్పుతో సరియ
 గువారును; మహాత్తః= అధికమై
 న ప్రభావముగలవారును; అబ్ధి
 త్తైః= జలముసేభిషించువారును;
 వాయుభత్తైశ్చ= గాలినిభిషించు
 వారును; శీఘ్రపఞ్చాశనైః=రా
 లినయాకులే యాహారము గాఁగల
 వారును; తథా=అట్లు; ఫలమూలా
 శనైః=పండ్లుకందమాలములాహా
 రముగాఁగలవారును; దాంతైః=
 మనస్సును నిగ్రహించినవారునగు;
 జితరోషైః= జయింపఁబడినకోప
 ముగలవారును; జితేంద్రియైః=జ
 యింపఁబడిన యింద్రియములుగల
 వారునగు; ఋషిభిః=ఋషులచేత
 ను; జపఃపఞ్చామపరాయణైః=జ
 పమునుపఞ్చామసేనుఖ్యమైన గ
 తిగాఁగల; వాలఖిలైశ్చ=బ్రహ్మ
 దేవునివాలమునంబుట్టిన వాలఖిల్య
 లనుఋషులచేతను; అన్తైః=ఇత

రులయిన; వైఖానసైశ్చైవ=బ్ర
 హ్మదేవునిసఖములందుఁబుట్టినవైఖా
 నసులనుఋషులచేతను; సమంతా
 త్=అంతటను; ఉపశోభితం = ప్ర
 కాశింపఁజేయఁబడినదియునగు; వసి
 వ్యస్య=వసిష్ఠునియొక్క; ఆశ్రమప
 దం= ఆశ్రమస్థానమును; అజగా
 మ=హిందెను; “హ” అనునది పా
 దపూరణార్థము.
 రాముఁడా ! ఈవిశ్వామిత్రుం
 డు, దేశములుబట్టణములునదులు బ
 ర్వతములు నాశ్రమములు మొదల
 గువానియందుఁగ్రమముగాఁచిరుగు
 చు, నానావిధంబులగుమాక్రములును
 బలుదెఱంగులగు మృగంబులునుంగ
 లిగి, సిద్ధులచేతనుజారణులచేతనుదే
 వదానవ గంధర్వులచేతనుగిన్నరుల
 చేతను సేవింపఁ బడి, మనుష్యుల
 లోమెదిగినజింకలును, బక్షిసమూ
 హంబులునుంగల్గి, బ్రహ్మర్షులచేత
 నుదేవఘృలచేతను, మరియు, తప
 సిద్ధిఁబొందినవారును నిష్పవంతివా
 రునుమహాత్ములును, జలమెయాహా
 రముగాఁగలవారును వాయువుదిను
 వారును నేలరానిన యాకులంభిషిం
 చువారునుఫలంబులమూలంబులమె

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౭౯౧

స ౫౧

సవువారును ఇంద్రియ నిగ్రహముగ ల్యులచేతను, ఇంకనితరులగువైఖా
లవారును, కోపములేనివారునగుము నసులు మొదలగువారిచేతను శోభి
షులచేతను, ఎల్లప్పుడు జపహోమం తంబై, యుండు, వసిష్ఠాశ్రమంబున
బులవిడువక జేయుచుండు వాలఖి కుంబోయెను. అని, తాత్పర్యము.

వసిష్ఠస్యాశ్రమపదం బ్రహ్మలోక మివాపరమ్
దదర్శ జయతాంశ్రేష్ఠో విశ్వమితో మహాబలిః. ౨౮

టీక|| జయతాం=జయించువా వ్రమహర్షి యొక్క; ఆశ్రమపదం=ఆ
రిలోపల; శ్రేష్ఠ= మేటియైనవాఁడు శ్రమమును; దదర్శ=చూచెను.
ను; మహాబలిః=అధికమైనబలముగ శూరులలో, శ్రేష్ఠుండునుమహా
లవాఁడునగు; విశ్వమిత్రః=విశ్వా బలుండునగు, విశ్వమిత్రుండు, రెం
మిత్రుఁడు; అపరం=మఱియొకఁడై డవబ్రహ్మలోకమనందగి, యుండు,
న; బ్రహ్మలోకమివ(స్థితం)=బ్రహ్మ వసిష్ఠాశ్రమపదంబును, జూచెను.
లోకమనునట్లున్న; వసిష్ఠస్య=వసి అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, ఏకపంచాశస్సగ్ః.

ఇది, స్వప్తార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్రీ
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండైకపంచాశస్సగ్ఃటీక,
ముగిసినది.

౧౯౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౫౨

(అ) ౨

ద్వి పంచాశసర్గ ప్రారంభః.

స దృష్ట్వా పరవప్రీతో విశ్వామితో మహాబలః
ప్రణతో వినయా ద్వీరో వసిష్ఠం జసతాంవరమ్. ౧

టీక॥ మహాబలః=అధికమయిన	నమస్కరించి నాడు.
బలముగలవాఁడును; వీరః=పరాక్ర	మహాబలుండును బరాక్రమశాలి
మశాలియునగు; సః=ఆ; విశ్వా	యునగునా విశ్వామిత్రుఁడు, మును
మిత్రః = విశ్వామిత్రుఁడు; జప	లలోపల శ్రేష్ఠుండగు వసిష్ఠమహర్షి
తాం=జపించువారిలోపల; వరం=	జూచి, వినయంబుగలవాఁడుకావు
శ్రేష్ఠుఁడైన; వసిష్ఠం = వసిష్ఠమ	న, నమస్కరించెను.
హషిణి; దృష్ట్వా=చూచి; విన	అని, తాత్పర్యము.
యాత్=అణచువలన; ప్రణతః=	

స్వాగతం తవ చేత్యుక్తో వసిష్ఠేన మహాత్మనా

టీక॥ సః(అధ్యాహృతము)=ఆ	ధ్యాహృతము)=అగుఁగాక." ఇ
విశ్వామిత్రుఁడు; మహాత్మనా=అధి	తి=అని; ఉక్తః=చెప్పబడినాడు.
కమైన ప్రభావముగల; వసిష్ఠేన=వ	మహాత్ముండగు వసిష్ఠుండు వి
సిష్ఠునిచేత; "తవ = నీకును(చకార	శ్వామిత్రునింజూచి "నీకును నీపరివా
మున) నీపరివారమునకును; స్వాగ	రమునకును స్వాగతంబగుఁగాక" అ
తం = సుఖముతోడి రాక; అస్తు(అ	ని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

అసనం చాస్య భగవాన్ వసిష్ఠో వ్యాదిశేష హ. ౨

టీక॥ భగవాన్=మాహాత్మ్యముగల; వసిష్ఠః=వసిష్ఠుండు; అస్య=

ఈవిశ్వామిత్రునకుఁ అసనంచ=పీఠ
టనుఁగూడఁ వ్యాధి దేశ=అజ్ఞాపించె
ను, ఇప్పించెననుట. “హ” అనునది
పాదపూరణార్థము.

భగవంతుండగు వసిష్ఠుం, డీవి
శ్వామిత్రునకాసనంబును, ఇప్పించె
ను. అని, తాత్పర్యము.

ఉపవిష్టాయ చ తదా విశ్వామిత్రాయ ధీమతే
యధాన్యాయం మునివరః ఫలమూల ముపాహరత్. ౩

టీక॥ తదా=అప్పుడు; మునివరః=మునిశ్రేష్ఠుండగు వసిష్ఠుండు; ఉప
విష్టాయ=కూర్చుండిన, ధీమతే=బు
ద్ధిమంతుండగు; విశ్వామిత్రాయ=విశ్వామిత్రునికొఱకు; యధాన్యాయం=యధాశాస్త్రముగాఁఫల
మూలం=పండ్లనుమూలములను; ఉ

పాహరత్=సమర్పించెను.
అప్పుడు, మునిశ్రేష్ఠుండగు వసి
ష్ఠుండు, అసనంబునంగూర్చుండినబు
ద్ధిమంతుండగువిశ్వామిత్రునకు, య
ధాశాస్త్రంబుగా, ఫలమూలంబు
లసమర్పించెను.
అని, తాత్పర్యము.

ప్రతిగృహ్య తు తాం పూజాం వసిష్ఠా ద్రాజసత్తమః
తపోగ్నిహోత్రశిష్యేషు కుశలం సర్వపుచ్చత. ౪
విశ్వామిత్రో మహాతేజా వనస్పతిగణే తథా

టీక॥ రాజసత్తమః=రాజశ్రేష్ఠుండును; మహాతేజాః=అధికమైన పరాక్రమముగలవాఁడునగు వి
శ్వామిత్రః=విశ్వామిత్రుండు; వసి
ష్ఠాత్=వసిష్ఠునివలన; తాం=ఆ;
పూజాం=పూజను; ప్రతిగృహ్య

తు = స్వీకరించినంతనె; తపోగ్ని
హోత్రశిష్యేషు = తపస్సునందు
ను, అగ్నిహోత్రమునందును శిష్యు
లందును; తథా= అట్లు; వనస్పతిగ
ణే= వృక్షములయొక్క సమూహ
మందును; కుశలం=క్షేమమును; ప

౧౯౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౧౨

ర్యపుచ్చత=అడిగెను.

రాజశ్రేష్ఠుండునుమహావీరుండు
నగువిశ్వామిత్రుండు, వసిష్ఠుండుచే
సినపూజంబ్రతిగ్రహించి, తపస్సు
నిర్విఘ్నముగాజరుగుచున్నదా? అ

ట్లగ్నిహోమాత్రములును క్రిమముగ
జరుగుచున్నవా? శిష్యులు యేమముగ
నున్నారా? వృత్తములుచక్కగాఁబె
రుచుచున్నవా? అని, యడిగెను.
— అని, తాత్పర్యము.

సర్వత్ర కుశలం చాహ వసిష్ఠో రాజసత్తమమ్. ౫

టీక॥ వసిష్ఠః=వసిష్ఠమహర్షిః;
రాజసత్తమం= రాజశ్రేష్ఠుండగువి
శ్వామిత్రునిగూర్చి; సర్వత్రచ=అం
తటసు; కుశలం=యేమమును, అహ
(ఘాతార్థమందులట్)=చేపెను.

వసిష్ఠుండు “మీరడిగినవన్నియు
యేమముననే, యున్నవి” అని, విశ్వా
మిత్రునకుఁజెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

సుఖోపవిష్టం రాజానం విశ్వామిత్రం మహతపాః
ప్రప్రచ్చోజపతాం శ్రేష్ఠో వసిష్ఠో బ్రహ్మణస్సుతః. ౬

టీక॥ మహతపాః=అధికమైనత
పస్సుగలవాఁడును; జపతాం=జప
ముచేయువారిలోపల; శ్రేష్ఠః=మే
టియైనవాఁడును; బ్రహ్మణః=బ్ర
హ్మదేవునియొక్క; సుతః=కొడుకు
నగు; వసిష్ఠః=వసిష్ఠుండు; సుఖోపవి
ష్టం=సుఖముగాఁగూర్చుండిన, రా
జానం=రాజైన; విశ్వామిత్రం=వి

శ్వామిత్రుని; ప్రప్రచ్చ=అడిగెను.
మహతపశ్శాలియును మునిశ్రే
ష్ఠుండును బ్రహ్మకుమారుండునగు
వసిష్ఠుండు, విశ్వామిత్రమహారాజా,
సుఖముగాఁగూర్చుండినపిదప, నత
ని, నిట్లని, యడిగెను.
అని, తాత్పర్యము.

కచ్చి తే కుశలం రాజక కచ్చి ధ్ధమేణ రంజయత్

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౭౯౫

స ౫౨

ప్రజాః పాలయసే వీర రాజవృత్తేన ధామిక. ౭

టీక॥ రాజ్=రాజవై నవిశ్వా
మిత్రుఁడా ! తే=నీకు; కుశలంక
చ్చిత్=క్షేమమేనా? వీర=పరాక్ర
మశాలివి; ధామిక=ధర్మమునా
చరించు వాఁడవైన విశ్వామిత్రుఁ
డా! ప్రజాః=జనులను; ధర్మేణ=

ధర్మముచే; రంజయ్=సంతోష
పఱచుచు; రాజవృత్తేన=రాచకా
ర్యముతో; సహితః=(అధ్యాహృత
ము) కూడినవాఁడవై; పాలయసే
కచ్చిత్=పాలించుచున్నావా?

పరాక్రమశాలివి ధామికకుం
డవునగు విశ్వామిత్రమహారాజా !

నీకుక్షేమమా? నీవు, ప్రజలనుధర్మ
పద్ధతిని సంతోషింపఁ జేయుచు,
“న్యాయేనాజనమధఃస్య వధక
నంపాలనంతథా; సత్పాత్రేప్రతిప
త్తిశ్చ రాజవృత్తం చతుర్విధం”
(న్యాయంబున ధనముసంపాదించు
టయుదాని వృద్ధిబొందించుటయు
రక్షించుటయు సత్పాత్రంబున కొ
సంగుటయుననిరాజవృత్తంబు నా
లుగువిధంబులగును, అనిచెప్పఁబడిన
నాలువిధంబులగురాజవృత్తంబులు
గల్గి, పాలించెదవా?
అని, తాత్పర్యము.

కచ్చితై సంభృతా భృత్యాః కచ్చిత్తిష్ఠంతి శాసనే
కచ్చితై విజితా స్సర్వే రిషవో రిపుసూదన. ౮

టీక॥ రిపుసూదన=శత్రువులం
జంపునట్టివిశ్వామిత్రుఁడా! తే=నీ
యొక్క; భృత్యాః=పనివాండ్లు;
సంభృతాః=చక్క-గాఁబోషింపఁ
బడినవారలై; తిష్ఠంతి(అధ్యాహృత
ము)కచ్చిత్=ఉన్నారా? శాసనే=
ఆజ్ఞయందు; తిష్ఠంతికచ్చిత్=ఉ
న్నారా? తే=నీయొక్క; రిషవః=శ

త్రువులు, సర్వే=అందఱును; విజి
తాఃకచ్చిత్=జయింపఁబడినారా?
శత్రువులంజంపునట్టి విశ్వామి
త్రుఁడా! నీవు, నీభృత్యులనుజక్క-
గాఁ బోషించుచున్నావా? వారునీ
కుఁజెప్పినట్లువినుచున్నారా? నీవుశ
త్రువులనందఱునుజయించినావా?
అని, తాత్పర్యము.

౨౯౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స౪౨

కచ్చి ద్భలేషు కోశేషు మిత్రేషుచ పరంతప
కుశలం తే నరవ్యాఘ్రే పుత్రపౌత్రే తవానఘః ౯

టీక || పరంతప=శత్రువులఁద దును; కుశలం=కచ్చిత్ = యేమమా
పింపఁజేయునట్టివాఁడవు; అనఘ=యేమి?
పాపము లేనివాఁడవును; నరవ్యా శత్రువులఁదపింపఁ జేయువాఁ
ఘ్రే=పురుషశ్రేష్ఠుండవునగు, విశ్వా డవుపాపరహితుండవు పురుషశ్రే
మిత్రుఁడా! తే=నీయొక్క; బలే థుండవునగు, విశ్వామిత్రుఁడా! నీచ
షు=చతురంగబలములయందును, తురంగబలంబులకును బొక్కసము
కోశేషు = బొక్కసములయందు లకును స్నేహితులకును గొడుకులకు
ను; మిత్రేషు=స్నేహితులయందు నుమనుమలకును యేమమా! అని, వసి
ను; తవ=నీయొక్క; పుత్రపౌత్రే= థుండువిశ్వామిత్రునడిగెను.
కొడుకులయందును మనుమలయు అని, తాత్పర్యము.

సర్వత్ర కుశలం రాజా వసిష్ఠం ప్రత్యుదాహరత్
విశ్వామిత్రో మహాతేజా వసిష్ఠం వినయాన్వితః. ౧౦

టీక || మహాతేజాః=అధికమయి యేమమును; ప్రత్యుదాహరత్=బ
నపరాక్రమముగల; రాజా=రాజు దుబుచెప్పెను.
న; విశ్వామిత్రః=విశ్వామిత్రుఁడు, మహాతేజుండగు విశ్వామిత్రును
వినయాన్వితః=అణఁకువతోఁగూడి హా రాజు, శ్రేష్ఠుండగు వసిష్ఠునకు,
నవాఁడై; వసిష్ఠం= వసిష్ఠునిగూ “అన్నియును యేమముగనే యున్న
చిఁ; సర్వత్ర=అంతటను; కుశలం= వి” అని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

కృత్వో భౌ సుచిరం కాలం ధమిష్ఠా తాః కథా శ్శుభాః
ముదా పరమయా యుక్తా ప్రీయేతాం తౌ పరస్పరమ్. ౧౧

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౭౯౭

సృ.౨

టీక॥ ధమిష్టా=మిక్కిలిధమిష్టా; సీ; పరస్పరం=ఒకరినొకరు, ప్రీయే
ముగల; అవసిష్టవిశ్వామిత్రులు; ఉ తాం=సంతోషముపరచుకొనిరి
భౌ=ఇర్వురును; పరిమయా=అధిక ధామిఁకులగు నావసిష్టవిశ్వా
మైన; ముదా=సంతోషముతో; య మిత్రులిర్వురును మిక్కిలియ సంతో
క్తా=కూడినవారలై; సుచిరం=మి తోషంబున, బహుకాలమువఱకు, ప
క్కిలియధికమైన; కాలం=(అత్యంత రస్పర కుశలప్రశ్నలఁ గుఱించిన
సంయోగమందుద్వితీయ) కాలము; మాటలుచెప్పకొని, పరస్పరముసం
తాః=ఆ; శుభాః=మంగళశకరముల తోషపఱచుకొనిరి.
యిన; కథాః=కథలను; కృత్వా=చే అని, తాత్పర్యము.

తతో వసిష్టో భగవాన్ కథాంతే రఘునందన
విశ్వామిత్రో మిదం వాక్య మువాచ ప్రహసన్నివ. ౧౨

టీక॥ రఘునందన=రాముఁడా! దం=ఈ; వాక్యం=మాటను, ఉవా
తతః=అటుపిమ్మట; కథాంతే=కథ చ=చెప్పెను.
యొక్కకడను; భగవాన్=మాహా రాముఁడా! అంత, కుశలంబడిగి
త్యముగల; వసిష్టః=వసిష్ఠుఁడు; ప్ర నవెనుక, భగవంతుండగు వసిష్ఠం
హసన్ = నవ్వుచు (“ఇవ” అనునది యు, ప్రసన్నముఖుఁడై, విశ్వామిత్రు
వాక్యాలంకారార్థము); విశ్వామి నింజూచి, యిట్లుచెప్పెను.
త్రం = విశ్వామిత్రునిగూర్చి; ఇ అని, తాత్పర్యము.

ఆతిథ్యం కర్తు మిచ్ఛామి బలస్యాస్య వహాబల
తవ చైవా ప్రమేయస్య యథాహాం సంప్రీతిచ్చమే. ౧౩

టీక॥ మహాబల=అధికమైనబలము యస్య = కొలతపెట్టరాని; తవచై
గలవిశ్వామిత్రుఁడా! అస్య=ఈ; వ=నీకును; యథార్హం = యథా
బలస్య=నైన్యమునకును; అప్రమే యోగ్యముగా; అతిధ్యం=అతిధిపూ

౧౯౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్య సహితము.

స ౫౨

జనుఃకర్తుం=చేయుటకు; ఇచ్ఛామి= కోరుచున్నాను. మే=నాయొక్క; ప్రార్థనాం(అధ్యాహృతము)=వేడుకోలును; సంప్రతిచ్ఛ = అంగీకరింపుము.

మహాబలుండవగువిశ్వామిత్రుఁ

డా! ఈనైవ్యంబునకును అప్రమేయుండవగునీకును, యథాయోగ్యముగనతిధిపూజచేయఁగోరెదను; నాప్రార్థననంగీకరింపుము. అని, తాత్పర్యము.

సత్క్రియాం తు భవా నేతాం ప్రతీచ్ఛతు మయో ద్యతామ్ రాజా త్వ మతిథిశ్రేష్ఠః పూజనీయః ప్రయత్నతః. ౧౪

టీక॥ భవా=పూజ్యుడవగునీ; వుఃమయా=నాచేతః; ఉద్యతాం=యత్నింపఁబడిన; నీతాం = ఈ; సత్క్రియాంతు = పూజనుమాత్రము; ప్రతీచ్ఛతు=అంగీకరింతువుగాక; త్వం=నీవు; రాజా=ప్రభుండవు; అతిథిశ్రేష్ఠః= అతిథులలో మేటివి; ప్రయత్నతః = మిక్కిలియత్నంబు

నఃపూజనీయః = పూజింపఁదగినవాడవు. నీవు, నేఁజేయఁదలచినయాతిథ్యమునంగీకరింపుము; నీవు, అధివుండవు, అతిధిశ్రేష్ఠుండవు; కావునఁబ్రయత్నంబున నినుంబూజింప వలయును. అని, వసిష్ఠుండు, విశ్వామిత్రుని తోఁజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఏవ మక్తో వసిష్ఠేన విశ్వామతోఽప్రిమహామతిః

కృత మిత్య బ్రవీ ద్రాజా ప్రియవాక్యేన మే త్వయా. ౧౫

టీక॥ మహామతిః=గొప్పబుద్ధిగల; రాజా=రాజైన; విశ్వామిత్రః=విశ్వామిత్రుఁడు; వసిష్ఠేన=వసిష్ఠునిచేత; ఏవం = ఈప్రకార

ము; ఉక్తః=చెప్పఁబడినవాడై; “మే=నాకు; త్వయా=నీచేతః; ప్రియవాక్యేన = ప్రేమతోఁగూడిన మాటచేత; అతిథ్యం=(అధ్యాహ్న

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౭౯

స ౫౨

తము) అతిధిపూజ; కృతం=చేయఁ
బడినది; ఇతి=అని; అబ్రవీత్=చె
ప్పెను.

బుద్ధిమంతుండగు విశ్వామిత్రుడు
హారాజు; వసిష్ఠుండుచెప్పినదివిని,

నిపు“ఆతిధ్యముచేసెద”నని చెప్పిన
ప్రియవచనముచేతనే, నాకాతిధ్య
ముచేయఁబడినది” అని, చెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

ఫలమూలేన భగవత్ విద్యతే యత్త వాశ్రమే
పాద్యేనాచమనీయేన భగవద్దర్శనేనచ. ౧౬
సర్వధాచ మహాప్రాజ్ఞ పూజాహేణ సుపూజితః
గమిష్యామి నమస్తై స్తు మైత్రేణేత్యస్వ చక్షుషా. ౧౭

టీక॥ భగవత్=మాహాత్మ్యము
గలవాఁడవును; మహా ప్రాజ్ఞ=గొ
ప్ప పండితుండవునగు వసిష్ఠుఁడా!
యత్=ఏది; తవ=నీయొక్క; ఆశ్ర
మే=ఆశ్రమమందు; విద్యతే=ఉన్న
దో; తేన(అధ్యాహృతము)=అట్టి;
ఫలమూలేన= పండ్లచేతనుమూల
ములచేతను; పాద్యేన=పాదోదక
ముచేతను; ఆచమనీయేన=ఆచమ
నాకృతమైనజలముచేతను; భగవద్ద
ర్శనేనచ= భగవంతుండవగునీయొ
క్కచూచుటచేతను; సర్వధాచ=
అన్నివిధములను; పూజాహేణ=
పూజింపఁ దగిననీచేత ; సుపూజి
తః= చక్క-గాఁబూజింపఁబడినాఁ

డను; గమిష్యామి=పోయెదను; తే=
నీకు; నమః=నమస్కారము; అస్తు=
అగుఁగాక; మైత్రేణ= స్నేహము
తోఁగూడిన; చక్షుషా=కంటిచేత;
ఈత్యస్వ=చూడుము.

భగవంతుండవు మహాపండితుం
డవునగువసిష్ఠుఁడా! నీయాశ్రమమం
దుదొరకునట్టి ఫల చూరింబులను,
బాద్యంబునాచమనీయంబు, భగవం
తుండవగునీదర్శనంబు, నివన్నియం,
నాకొసంగి, నాచేఁబూజింపందగి
ననీవు, నాక, న్నివిధంబులఁబూజవ
క్క-గాఁజేసితివి; నేనుబోయెదను; నీ
కునమస్కారము; నన్ను స్నేహము
తోఁజూడుము. అని, విశ్వామిత్రుఁడు

౯౦౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౫౨

వసిష్ఠనకుఁజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఏవం బ్రవంతం రాజానం వసిష్ఠః పునరేవహి

న్యమంత్రయత ధర్మాత్మా పునః పున రుదారధీః. ౧౮

టీక॥ ధర్మాత్మా = ధర్మస్వభాధి = చెనుగదా!

పుండును; ఉదారధీః = అధికమైనబు ఇట్లువిశ్వామిత్రుఁడు, బదులుచె
ద్ధిగలవాఁడునగు; వసిష్ఠః = వసిష్ఠుఁ పుచ్చుచున్నప్పటికిని, ధర్మాత్ముండు
డు; ఏవం = ఇట్లు; బ్రవంతం = చెప్పు నుబుద్ధిమంతుండునగు వసిష్ఠుండతని
చున్న; రాజానం = విశ్వామిత్రమహా మాటిమాటికి, “భోజనమునకునిలు
రాజును; పునరేవ = మఱిలనే; పునః వవలె”ననిచెప్పి, నిర్బంధించెను.
పునః = మాటిమాటికిని; న్యమంత్ర అని, తాత్పర్యము.
యతహి = భోజనముకొఱకుఁబ్రా

బాధ మిత్యేవ గాఢేయో వసిష్ఠం ప్రత్యువాచహ

యథా ప్రియం భగవత స్తథాస్తు మునిపుంగవ. ౧౯

టీక॥ గాఢేయః = గాఢికొడుకైనదులుచెప్పెను. “హ” అనునదిపాద
విశ్వామిత్రుండు; వసిష్ఠం = వసిష్ఠుని పూరణార్థము.
గూర్చి; “మునిపుంగవ = మునిశ్రేష్ఠం గాఢికొడుకైన విశ్వామిత్రుం
డవగువసిష్ఠుండా బాధం = మంచిది. డు, “మునిశ్రేష్ఠుండవగువసిష్ఠుండా!
భగవతః = మాహాత్మ్యముగలనీకు; మంచిది; భగవంతుండవగునీకెట్టిప్త
యథా = ఎట్లు; ప్రేయం = ఇష్టమో. మో, అట్లుకానిమ్ము” అని, వసిష్ఠుని
తథా = అట్లు; అస్తు = అగుఁగాక.” తోఁజెప్పెను.
ఇత్యేవ = అనియే; ప్రత్యువాచ = బ అని, తాత్పర్యము.

ఏవముక్తో మహాతేజా వసిష్ఠో జపతాం వరః

ఆజుహవ తతఃప్రీతః కల్తాషీం ధూతకల్తవః. ౨౦

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౦౧

స ౫౨

టీక || మహా తేజాః=అధికమైన ప్రభావము గలవాడగును; జపనా= జపము సేయువారిలో; వరాః=శ్రేష్ఠులగును; ధూతకల్పషః= ధూతకల్పములఁ బోగొట్టఁబడిన పాపములుగలవాఁడునగు; వసిష్ఠః=వసిష్ఠుఁడు; ఏవం= ఇట్లు; ఉక్తః=చెప్పఁబడినవాడై; తతః=అంతట; ప్రీతః=సంతసించినవాడై; కల్తాషీం=చిత్రవణ్ణయైన కామధేనువును; ఆజహావ= పిలిచెను.

మహా తేజండును మునిశ్రేష్ఠుండును బాపములఁ బోగొట్టువాఁడునగువసిష్ఠుండు, విశ్వామిత్రునిమాటవిని, సంతసించి, చిత్రవణ్ణంబగు దేహంబుగల కామధేనువుం బిలిచెను.

అని, తాత్పర్యము.

ఏ హ్యేహి శబలే తీవ్రం శ్రుణుచాపి వచో మమ
సబలస్యాస్య రాజషేః కర్తుం వ్యవసితోస్త్యహమ్. ౨౧
భోజనేన మహాహేణ సత్కారం సంవిధత్స్వమే

టీక || శబలే=చిత్రవణ్ణయగును; అస్తి=అగుచున్నాను. మే=నా కామధేనువా ! తీవ్రం=శీఘ్రము కొఱకు; సంవిధత్స్వ=సంపాదించుము.

మమ= నాయొక్క; వచశ్చాపి = మాటను; శ్రుణు = వినుము. అహం= నేను; సబలస్య=సైన్యము రమ్మ; నామాటవినుము; నేను రాజతోగూడిన; అస్య=ఈ; రాజర్షేః= షియగునీ విశ్వామిత్రునినకును, ఇతరాజును ఋషియునగు విశ్వామిత్రుని సైన్యమునకును, శ్రేష్ఠంబగు భోజనకు; మహాహేణ = శ్రేష్ఠమైన; సంవిడి, సత్కారము సేయఁగోరి భోజనేన=ఆహారము చేత; సత్కారం=పూజను; కర్తుం=చేయుట నాను; నీవు నాకుఁ గావలయు ద్రవ్యంబుల సంపాదించుము.

కు; వ్యవసితః=యత్నించినవాడ అని, తాత్పర్యము.

౯౦౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్య సహితము.
స ౫౨

యస్య యస్య యథాకామం వడ్డసేష్వభిపూజితమ్. ౨౨
తత్సర్వం కామధుక్ష్మిప్ర మభివషణ్ కృతే మమ

టీక॥ కామధుక్ = కోరినవానిం	కుఁగాను;క్షిప్రం = శీఘ్రముగా; అ
బితుకుకామధేనువా ! యత్ =	భివషణ్ = కురియుము.
(అధ్యాహృతము) ఏది; యస్యయ	కోరినవానినెల్లంబితుకు కామ
స్య = ఎవనికెవనికి; వడ్డసేషు = ఆలు	ధేనువా ! ఆఱురసములయందును;
రసములయందును; అభిపూజితం =	ఎవ్వని కేది యిష్టమో; దానినంత
ఇష్టమో; తత్ = దానికి; సర్వం =	యు వానికి, నాకుఁగా, సృజించి,
అంతను; తస్యతస్య (అధ్యాహృత	యొసంగుము.
ము) = వానికివానికి; మమకృతే = నా	అని, తాత్పర్యము.

రసేనా ప్సేన పాసేన లేహ్యచోష్యేణ సంయుతమ్. ౨౩
అన్నానాం నిచయం సర్వం సృజస్వ శబలే త్వర

టీక॥ శబలే = కామధేనువా ! ర	చుము.
సేన = రసాయనముతోను; అన్నే	కామధేనువా ! రసాయనములు
న = భక్ష్యముతోను; పాసేన = త్రాఁ	ను, భక్ష్యంబులును, బాసీయంబులు
గఁదగినదానితోను; లేహ్యచోష్యే	ను, లేహ్యంబులగు తేనెమొదలగున
ణ, లేహ్య = నాకుఁదగినదానితోను,	వియును, బిల్బందగు పెఱుఁగుమొద
చోష్యేణ = పీల్చఁదగినదానితోను;	లయినవియునుంగూడిన, యన్నంబు
సంయుతం = కూడిన; అన్నానాం =	లరాశిని, సృజింపుము; శీఘ్రముగా
వరి మొదలయిన యన్నముల యొ	సృజింపుము. అని, వసిష్ఠుఁడు, కా
క్క; నిచయం = సమూహము	మధేనువునకాజ్ఞాపించెను.
ను; సర్వం = అంతను; సృజ	అని, తాత్పర్యము.
స్వ = సృజింపుము. త్వర = వేగిరిం	

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౮౦౩

సృ ౩

ఇత్యావే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, ద్విపంచాశస్సర్గః.
ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది , పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు , శ్రీమద్రామాయణాంధ్రీ
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ ద్విపంచాశస్సర్గటీక,
ముగిసినది.

అ

త్రి పంచాశస్సర్గ ప్రారంభః.

ఏవముక్తా వసిష్ఠేన శబళా శత్రుసూదన
విదధే కామధు క్కామా న్యస్యయస్య యధేషితమ్. ౧

టీక శత్రుసూదన=శత్రువు	తథా(అధ్యాహృతము)= అట్లు;
లంజంపునట్టి రాముడా ! కామ	కామాన్=కోరబడినవానిని; విద
ధుక్=కామధేనువు; వసిష్ఠేన=వ	ధే=నిమిత్తంచెను.
సిఘ్నిచేత; ఏవం=ఈప్రకారము;	శత్రువులం జంపునట్టి రాము
ఉక్తా=చెప్పబడినదై; యస్యయ	డా! వసిఘ్నిచేట్లు ప్రార్థింపఁగా
స్య=ఎవ్వనికెవ్వనికి; యథా=ఎ	నే, కామధేనువు, ఎవ్వఁడెట్లుకోరె
ట్లు; ఈప్సితం=కోరికో; తస్యతస్య	నో, వానికట్లే, యన్నింటినినమకూ
(అధ్యాహృతము)= వానికివానికి;	ర్చెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇతూ నృధూం స్తథా లాజా నై, రేయాంశ్చ వరాసనాన్
పానానిచ మహాద్వాణి భక్ష్యాం శోచ్యావచాం స్తథా. ౨

టీక|| కామధుక్ (అధ్యాహృతము)=కామధేనువు; ఇతూన్=చె

౧౦౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

సృ३

అకుగడలను; మధూన్ (మధూని) = డివంటలను; విదధే (అధ్యాహృత
తనెలను; తథా = అట్లు; లాజాన్ = ము) = నిమిం చెను.
పేలాలను; వరాసనాన్ = మంచి అప్పుడు, కామధేనువు, చేతికుల
పాత్రలుగల; మైరేయాంశ్చ = మై ను, తేనెలను, పేలాలను, మంచి పా
రేయములను మద్యములను; మహా త్రంబులనుంచబడిన మైరేయంబుల
ర్వాణి = మిగుల శ్రేష్ఠములయిన; పా నుమద్యంబులను, శ్రేష్ఠములయిన పా
నాని = పానకము మొదలగువానిని; న కాదిపేయద్రవ్యంబులను, మరియు
తథా = అట్లు; ఉచ్చావచాన్ = నా నానావిధంబులగుపిండివంటలను, ని
నావిధములయిన; భక్ష్యాంశ్చ = పిం ర్తిం చెను. అని, తాత్పర్యము.

ఉష్ణాఢ్యస్యో దనస్యాత్ర రాశయః పర్వతోపమాః
మృష్టాన్నానిచ సూపాశ్చ దధికుల్యా స్తథైవచ. ౩
నానాస్వాదురసానాంచ పాడచానాం తథైవచ
భాజనాని సుపూర్ణాని గౌడానిచ సహస్రశః. ౪

టీక॥ అత్ర = ఈవసిష్ఠాశ్రమమం ములుగల; పాడచానాం (తృతీయా
దు; ఉష్ణాఢ్యస్య = వేడిగల; దన ద్రవమందువప్తి) = పుడసములభిక్ష్య
స్య = అన్నముయొక్క; పర్వతోప ములచేత; సుపూర్ణాని = చక్క
మాః = కొండలతోఁబోల్చిగల; రా గానిండిన, భాజనానిచ = పాత్రము
శయః = రాసులును; మృష్టాన్నా లను; గౌడానిచ = బెల్లముతోఁజేసి
నిచ = శ్రేష్ఠములయిన యన్నములు నభిక్ష్యములును; సహస్రశః = వేన
ను; సూపాశ్చ = వండినపప్పులును, వేలుగా; అధూవన్ (అధ్యాహృ
తథైవచ = అలాగే; దధికుల్యాః = పె తము) = ఉండినవి.
లుంగుకాలువలును; తథైవచ = అలా ఇట్లు, వసిష్ఠాశ్రమమందు, కొం
గే; నానాస్వాదురసానాం = పలు డలంబోలు వేడి యన్నపురాసులు
దెలుంగులయిన రుచ్యములగు రస ను, పాయసంబు మొదలగు మృష్టా

న్నంబులును, సూపంబులును, పెఱుఁ
గుటేఱులును, పలు దెఱంగులు గారు బులనించిన పాత్రములను, మరియు
చ్యంబులగునట్లు షడ్రసంబులం జే వేనవేలు గాఁ గాన్పించినవి.
యఁబడిన పాడబంబులను భక్త్యం అని, తాత్పర్యము.

సర్వ మాసీ త్సుసంతృప్తం హృష్టపుష్ట జనాయుతమ్
విశ్వామిత్రబలం రామ వసిష్ఠేనా భిత్వితమ్. ౫

టీక॥ రామ = రాముఁడా! విశ్వా లియుసంతసంచినది, ఆసీతే = అ
మిత్రబలం = విశ్వామిత్రునియొక్క యైనది.
సేన; సర్వం = అంతయును; వసిష్ఠే రామఁడా! ఇట్లు వసిష్ఠుండుశృ
న = వసిష్ఠుని చేత; అభిత్వితం = తృ ప్తినొందునట్లు సేయఁగా' విశ్వామి
ప్తినొందఁజేయఁబడినదై; హృష్టపు త్రుని సేనయందలి జనులందఱును, మి
ష్టజనాయుతం = సంతసించినవారు క్కిలియుసంతసంబును దేహపుష్టి
ను దేహవృద్ధి గలవారునగు జనుల యు, నొందిరి.
తోఁగూడినదై; సుసంతృప్తం = మిక్కి అని, తాత్పర్యము.

విశ్వామిత్రోపి రాజర్షి హృష్టః పుష్టస్తదా భవత్

టీక॥ తదా = అప్పుడు; రాజ ర్షి = రాజునుఋషియునగు; విశ్వా శ్వామిత్రుండను, వసిష్ఠుండు సేసి
మిత్రః = విశ్వామిత్రుఁడు; హృష్టః = నయాదరమునకు సంతసించి, యా
సంతసించినవాఁడును; పుష్టః = దే భోజనంబుచేదృప్తినొందెను.
హపుష్టి నొందిన వాఁడును; అభ అని, తాత్పర్యము.
వత్ = ఆయెను.

సాంతఃపురవరో రాజా సబ్రాహ్మణపురోహితః. ౬
సామాత్యో మంత్రసహిత స్సభ్యశ్యః పూజితస్తదా

౧౦౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

సృ ౩

టీక॥ తదా = అప్పుడు; సాంతః	వాఁడునగు; రాజా = రాజునివి
పురవరః = అంతిపురములోని శ్రేష్ఠ	శ్వామిత్రుఁడు; పూజితః = పూజిం
స్త్రీలతోఁగూడినవాఁడును; సబ్రా	పఁబడెను.
హ్లాసపురోహితః = బ్రాహ్మణుల	అప్పుడు, విశ్వామిత్రమహారా
తోను బురోహితులతోను గూడిన	జును, అతనియంతః పురస్త్రీలును,
వాఁడును; సామాత్యః = ఆమాత్యు	బ్రాహ్మణులును బురోహితులును
లతోఁగూడినవాఁడును; మంత్రసహ	ఆమాత్యులును మంత్రులును నొక
తః = మంత్రులతోఁ గూడిన వాఁడు	రులునందఱును, బూజింపఁబడిరి.
ను; సభ్యత్యః = నొకరులతోఁగూడిన	అని, తాత్పర్యము.

యుక్తః పరమహామేధా వసిష్ఠ మిదమబ్రవీత్ . ౭

టీక॥ విశ్వామిత్రః (అధ్యాపృ	వీత్ = పలికెను.
తము) = విశ్వామిత్రుఁడు; పరమ	విశ్వామిత్రుఁడు, మిక్కిలియు
హామేధా = మిక్కిలియు నధికమైన	సంతోషంబు నొంది, వసిష్ఠమహా
సంతోషముతో; యుక్తః = కూడిన	షిఁబూచి, యిట్లని, చెప్పెను.
వాఁడై; వసిష్ఠం = వసిష్ఠమహామేధాని	అని, తాత్పర్యము.
గూచిఁ; ఇదం = ఈమాటను; అబ్ర	

పూజితో హం త్వయా బ్రహ్మక్ పూజాహేదా సుసత్కృతః
శ్రూయతా మభిధాన్యామి వాక్యం వాక్యవిశారద. ౮

టీక॥ బ్రహ్మక్ = బ్రాహ్మణుఁడవ	క్క-గా సమ్మానింపఁబడినాఁడను;
యినవసిష్ఠుఁడా' పూజాహేదా =	వాక్యవిశారద = మాటలయందుఁ
పూజకుఁడగిన; త్వయా = నీచేత; అ	బండితుఁడవయినవసిష్ఠుఁడా' వా
హం = నేను; పూజితః = పూజింపఁ	క్యం = మాటను; అభిధాన్యామి = చె
బడినవాఁడను. సుసత్కృతః = చ	ప్పెదను. శ్రూయతాం = వినఁబడఁ

శ్రీమద్రామాయణము * చాలికాండము. ౮౦౭

స ౫౩

గాక.

బ్రాహ్మణుడవయిన వసిష్ఠుఁ
డా! నీవుమాచేఁ బూజింపఁదగిన
వాఁడవు, అట్టి నీవునన్నుచక్క-గాన

మ్మానించిపూజించితివి. నీవుమాట
లాడుటయందుసమధుఁకాండవు; నే
నొకమాటచెప్పెదను; వినుము.
అని, తాత్పర్యము.

గవాం శతసహస్రేణ దీయతాం శబళౌ మమ

టీక॥ శబళౌ = మైలవన్నెగలకా
మధేనువు; మమ = నాకు; గవాం = ఆ
వులయొక్క; శతసహస్రేణ = లక్ష
చేత; దీయతాం = ఇయ్యఁబడు

గాక.
లక్షౌవులు దీసికొని యీకామ
ధేనువునాకిమ్ము.
అని, తాత్పర్యము.

రత్నం హి భగవన్నేత ద్రత్నహరీచ పార్థివః. ౯

తస్మాత్తే శబళాం దేహి మమైషా ధర్మతోద్విజ

టీక॥ భగవాన్ = మాహాత్మ్యము
గలవసిష్ఠుఁడా! ఏతత్ = ఇది; రత్నం
హి = రత్నమువంటిదిగా; దా! రత్నహ
రీచ = రత్నములఁదీసికొనువాఁడును;
పార్థివః = రాజు. తస్మాత్ = అందువ
లన; మే = నాకు; శబళాం = కామధే
నువును; దేహి = ఇమ్ము. ద్విజ = బ్రా
హ్మణుడవైనవసిష్ఠుఁడా! ఏషా =
ఈకామధేనువు; ధర్మతః = ధర్మ

మువలన; మమ = నాది.
భగవంతుండవగు వసిష్ఠుఁడా!
ఈకామధేనువురత్నము; రత్నముల
న్నియురాజుసొమ్ము; కాఁబట్టి, దీని
నాకిమ్ము; ధర్మంబుజూడఁగా, నిది
రాజయిననాదియేకాని, బ్రాహ్మ
ణుండవగునీదికాదు.
అని, తాత్పర్యము.

ఏవము క్తస్తు భగవా న్నసిష్ఠో మునిస త్తమః. ౧౦

విశ్వామిత్రేణ ధర్మాత్తా ప్రత్యువాచ మహీపతిః

టీక॥ భగవాన్ = మాహాత్మ్యముగలవాఁడును; మునిస త్తమః = ము

౧౦౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము

స ౫౩

నులలో శ్రేష్ఠుఁడును; ధర్మాత్మా = స్వీ; ప్రత్యువాచ = బదులుచెప్పెను.
 ధర్మబుద్ధిగలవాఁడునగువనిత్యః = భగవంతుండునుమునిశ్రేష్ఠుండు
 వసిష్ఠమహాముని; విశ్వామిత్రేణ = వి సుధామికుండునగువనిత్యండు, వి
 శ్వామిత్రునిచేత; ఏవం = ఇట్లు; ఉ శ్వామిత్రుండుచెప్పినమాటవిని, య
 క్తః = చెప్పబడినవాడై; మహీప తనితో, నిట్లని, చెప్పెను.
 తిం = రాజునివిశ్వామిత్రునిగూ అని, తాత్పర్యము.

నాహం శతసహస్రేణ నాపి కోటిశతై గణవామ్. ౧౧

రాజు దాస్యామి శబళాం రాశిభి రజతస్యచ

టీక॥ రాజు = రాజా! అహం = స్వామి (అధ్యాత్మతము) = ఇ
 నేను; శబళాం = కామధేనువును; గ వ్వను.
 వాం = అవులయొక్క; శతసహస్రే విశ్వామిత్రమహారాజా! లక్ష
 ణ = లక్షచేత; నదాస్యామి = ఇవ్వ గోవులిచ్చినను, పెక్కునూఱుకో
 ను; కోటిశతైరపి = కోటులయొక్క ట్లుగోవులిచ్చినను, వెండిరాసులిచ్చి
 నూఱులచేతను; న(దాస్యామి) = నను, నేనుకామధేనువునివ్వను.
 ఇవ్వను; రజతస్య = వెండియొక్క; అని, తాత్పర్యము.
 రాశిభిః = రాసులచేతనుగాని; నదా

న పరిత్యాగ మహేయం మత్సకాశా దరిందమ. ౧౨

టీక॥ అరిందమ = శత్రువులనడం తగినదికాదు.
 గఁ ద్రొక్క-నట్టివిశ్వామిత్రుఁడా! శత్రువులనడంగఁ ద్రొక్క-ంజూ
 ఇయం = ఈకామధేనువు; మత్సకా లినవిశ్వామిత్రుఁడా! ఈకామధేను
 శాత్ = నాసమీపమునుండి; పరిత్యా వునాసమీపముననే యుండవలసిన
 గం = విడుపును; ప్రాప్తం = (అధ్యా దిగాని, విడువఁదగినదికాదు.
 హృతము) పొందుటకు; నాహం = అని, తాత్పర్యము.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౦

స ౫౩

శాశ్వతీ శబళా మహ్యం కీర్తిరాత్నవతో యథా

టీక॥ యథా = ఎట్లుఁజెప్పవలెను =	తీ = ఎప్పటికినుండునది.
ధైర్యశాలికిఁగీర్తిః = కీర్తియోఁత	ధైర్యము గలవానికి గీర్తియుం
ధా(అధ్యాహృతము) = అట్లు; మ	బోలె, నాకీకామధేను, వెప్పటికి, స్థిర
హ్యం = (వ్యవర్థమందుఁజతుర్ధి) నా	ముగానుండునది.
కుఁశబళా = కామధేనువు; శాశ్వ	అని, తాత్పర్యము.

అస్యాం హవ్యంచ కవ్యంచ ప్రాణయాత్రా తతైవచ. ౧౩

అయత్త మగ్నిహోత్రంచ బలిహోత్రము స్తతైవచ

టీక॥ అస్యాం = ఈకామధేనువు	తము) = అన్నియును; అయత్తం = అ
నందు; హవ్యంచ = దేవతలకియ్యఁద	ధీనము.
గినదియును; కవ్యంచ = పితృ దేవతల	దేవతలకుఁ గాని పితరులకుఁ గా
కియ్యఁదగినదియును; తతైవచ = అ	నినమర్పించఁదగినదియును, నాయా
లాగే; ప్రాణయాత్రా = జీవకయు	హారమును, అగ్నిహోత్రమును,
ను, అహారముననుట, అగ్నిహోత్రం	ఘాతబలియును దర్శపూర్ణమాసా
చ = అగ్నిహోత్రమును; బలిః =	దిహోమములును, ఈకామధేనువు
ఘాతబలియును; తతైవచ = అలా	వలననేయగుచున్నవి.
గే; హోమః = దర్శపూర్ణమాసా	అని, తాత్పర్యము.
దిహోమమును; సర్వం(అధ్యాహృ	

స్వాహాకార వషటాకారో విద్యాశ్చ వివిధా స్తథా. ౧౪

అయత్త మత్ర రాజుడే సర్వ మేతన్న సంశయః

టీక॥ రాజషే = రాజునుబుప్పి	షట్" అనమత్రములును; తథా =
యునగువిశ్వామిత్రుఁడా' స్వాహా	అట్లు; వివిధాః = నానావిధములయి
కారవషటాకారో = "స్వాహా, వ	న; విద్యాశ్చ = విద్యలును; ఏతత్ = ఇ

౫౧౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౫౩

ది; సర్వం=అంతయును; అత్ర=ఈ
కామధేనువునందు; ఆయత్తం=అ
ధీనము. సంశయః=సందియము;
న=లేదు.

రాజర్షి వగు విశ్వామిత్రుడా

స్వాహా, వషట్, అనుమంత్రములును
నానావిధములయినవిద్యలును, ఇవ
న్నియు, ఈకామధేనువువలననేయ
గుచున్నవి; ఇందుకుసంజేహములే
దు. అని, తాత్పర్యము.

సర్వస్వ మేత తృత్యేన మమ తుష్టికరీ సదా. ౧౫

టీక॥ సత్యేన=సత్యముచేత; వ
దామి(అధ్యాహృతము)=చెప్పెద
ను. ఏతత్=ఇది; సర్వస్వం=సమ
స్తథనమును. మమ=నాకు; సదా=
ఎల్లప్పుడు; తుష్టికరీ=సంతోషముసే

యునది.
సత్యముగాఁజెప్పెదను, ఇదియే
సర్వస్వమును; నాకెల్లప్పుడునుసం
తోషముసేయునది.
అని, తాత్పర్యము.

కారణైర్బహుభీ రాజన్నదాస్యే శబళాం తవ

టీక॥ రాజక=రాజా ! బహు
భిః=పెక్కులయిన; కారణైః=కా
రణములచేత; తవ=నీకు; శబళాం=
కామధేనువును; నదాస్యే=ఇవ్వను.
విశ్వామిత్రుడా! పెక్కుకార

ణములున్నవి; గాన, నేను, నీకుఁగా
మధేనువునివ్వను. అని, వసిష్ఠమహా
ముని, విశ్వామిత్రునికుఁజెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

వసిష్ఠేనైవ ముక్తస్తు విశ్వామిత్రోఽబ్రవీత్తతః. ౧౬

సంరభతర మత్యర్థం వాక్యం వాక్యవిశారదః

టీక॥ వాక్యవిశారదః=మాట
లయందుఁబండితుండగు; విశ్వామి

త్రస్తు=విశ్వామిత్రుడను; వసిష్ఠే
న=వసిష్ఠునిచేత; ఏవం=ఈప్రకా

రము; ఉక్తః=చెప్పబడినవాడై; తతః=అటుపిమ్మట; సంరబ్ధతరం= నిక్కిలియఁబూసికగలదియు; అత్యధికం= అధికమైనయధికముగ లదియునగు; వాక్యం=మాటను; అబ్రవీత్=పలికెను.

ఇట్లు వసిష్ఠుండుచెప్పినమాటవిని, మాటలయందుఁబండితుండగు విశ్వామిత్రుండు, మిక్కుటంబగుపూనికతో నధికవంతంబయిన యొకమాట, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

హైరణ్యకత్యైగ్రైవేయాన్ సువర్ణాంకుశధూషితాన్. ౧౭
దదామి కుంజరాంస్తేషాం సహస్రాణి చతుర్దశ

టీక || హైరణ్యకత్యైగ్రైవేయాన్ = హైరణ్య=బంగారువికారమయిన, కత్యై=నడుమునఁగట్టెడుమోకులును, గ్రైవేయాన్=మెడనుగట్టెడు మోకులును గలవియును; సువర్ణాంకుశధూషితాన్=బంగారఁకుశములచే నలంకరింపఁబడినవియునగు; కుంజరాన్=ఏనుఁగులను; దదామి= ఇచ్చెదను. తేషాం=అట్టియేనుఁగులయొక్క; చ

తుర్దశ=పదునాలుగు; సహస్రాణి=వేలను, దదామి (అధ్యాపృతము)=ఇచ్చెదను. బంగారుతోఁజేయఁబడిన; నడుమునఁగట్టెడుమోకులును, గంగరంబునఁగట్టెడుమోకులును, గలిగి, పసిండి యంకుశంబుల నలంకృతంబులై యుండు నేనుండులు పదునాలుగువేల, నిచ్చెదను. అని, తాత్పర్యము.

హైరణ్యానాం రథానాంచ శ్వేతాశ్వానాంచతుర్యజాం. ౧౮
దదామి తే శతాన్యష్టా కింకిణీకవిధూషితాన్

టీక || హైరణ్యానాం= బంగారువికారము లయినవియును; శ్వేతాశ్వానాం=తెల్లగుఱ్ఱములుగలవి

యును; చతుర్యజాం= ఋషిములతోఁగూడిన విధూషితాన్ (కి

సగేసిగు కింకిణీక గామితా

౧౧౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౫౩

నాం=(ప్రవృత్తమందుద్వితీయ)చిటు	సువర్ణమయమలయి, నాలుగేసి
గంటలచే నలంకరింపబడినవియున	తెల్ల గుఱ్ఱములుకట్టి, చిటుగంటల
గు; రథానాం=రథములయొక్క;	నలంకృతంబులయియుండు, రథంబు
అష్టా=ఎనిమిది; శతానిచ=నూలు	తెనిమిదివందలిచ్చెదను.
ను; తే=నీకు; దదామి=ఇచ్చెదను.	అని, తాత్పర్యము.

హయానాం దేశజాతానాం కులజానాం మహాకాజసామ్. ౧౯
సహస్ర మేకం దశచ దదామి తవ సువ్రత

టీక॥ సువ్రత=మంచివ్రతములు	శ=పది; సహస్రాణి(అధ్యాత్మ
గలవసిష్ఠుడా! దేశజాతానాం=	ము)=వేలను; తవ=నీకు; దదామి=
మంచిదేశములంబుట్టినవియును; కు	ఇచ్చెదను.
లజానాం=మంచికులములందుంబు	మంచివ్రతంబులుగలవసిష్ఠుడా
ట్టినవియును; మహాకాజసాం=అధిక	మంచిదేశముల మంచికులంబులంబు
మయినబలము గలవియునగు; హ	ట్టి, గొప్పబలంబుగల గుఱ్ఱంబులుప
యానాం = గుఱ్ఱములయొక్క; ఏ	దునొకండువేలు, నీకేచ్చెదను.
కం=ఒకటైన; సహస్రం=వేయి; ద	అని, తాత్పర్యము.

నానావర్ణ విభక్తానాం వయస్థానాం శ్మశ్రేవచ. ౨౦
దదామ్యేకాం గవాం కోటిం శబళా దీయ తాం మమ

టీక॥ త్మశ్రేవచ=ఆలాగే; నానా	క్క, ఏకాం=ఒకటైన, కోటిం=కో
వర్ణవిభక్తానాం, నానావర్ణ=పలు	టిని; దదామి=ఇచ్చెదను. శబళా=
తెఱంగులయినరంగులచేత, విభక్తా	కామధేనువు, మమ = నాకు; దీయ
నాం= వేలుపలుకబడినవియును,	తాం=ఇయ్యబడుం గాక.
వయస్థానాం=యావనములోనుం	నానావిధంబులగువణకంబులు
వునవియునగు; గవాం=ఆవులయొ	గలిగి; లేతవయస్సులోనుండునట్టి

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౮౦౩

స ౫౩

గోవులొకకోటియిచ్చెదను; నాకుఁ గామధేనువునిమ్ము. అని తాత్పర్యము.

యావదిచ్చసి రత్నంవా పిరణ్యంవా ద్విజోత్తమ. ౨౧
తావద్దదామి తత్సర్వం శబళా దీయతాం మమ

టీక॥ ద్విజోత్తమ=బ్రాహ్మణశ్రేణి	తాం=ఇయ్యఁబడుఁగాక.
స్తుండవగువసిస్తుండారత్నంవా=	బ్రాహ్మణశ్రేణిస్తుండవగువసిస్తుం
రత్నమునైనా; పిరణ్యంవా=బం	డా ! నీవురత్నములయిననుబంగా
గారమునైనా; యావత్=ఎంత; ఇ	రమునైనను, ఎంతగోరెదవో, అవ
చ్చసి=కోరెదవో; తావత్=అం	న్నియునీకిచ్చెదను; ఈకామధేనువు
త; తత్=దానిని; సర్వం=అంతయు	నునాకిమ్ము. అని, విశ్వామిత్రుఁడువ
ను; దదామి=ఇచ్చెదను; శబళా=	సిస్థునితోఁజెప్పెను.
కామధేనువు; మమ=నాకు; దీయ	అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్తస్తు భగవాన్ విశ్వామిత్రేణ ధీమతా. ౨౨
న దాస్యామీతి శబళాం ప్రాహ రాజన్ కథంచన

టీక॥ భగవాన్=మాహాత్మ్య	కామధేనువును; నదాస్యామి=ఇవ్వ
ముగలవసిస్తుండను; ధీమతా=బుద్ధి	ను; ఇతి=అని; ప్రాహ=చెప్పెను.
మంతుండగు, విశ్వామిత్రేణ=వి	భగవంతుండగువసిస్తుండు, బు
శ్వామితునిచేత; ఏవం=ఇట్లు; ఉ	ద్ధిమంతుండయిన విశ్వామిత్రుఁడు
క్తః = చెప్పఁబడినవాఁడై; “రా	చెప్పినమాటవిని, “రాజా! ఏలాగై
జన్=విశ్వామిత్రమహారాజా ! క	నను, కామధేనువునవ్వను” అని, చె
థంచన=ఎట్లయినను; శబళాం =	ప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఏతదేవ హి మే రత్న మేతదేవ హిమేధనమ్. ౨౩

ఏతదేవ హి సర్వస్వ మేతదేవహి జీవితమ్

౧౧౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

సృ ౩

టీక॥ మే = నాకు; రత్నం = మణి, జీవితం = ప్రాణమును, ఏత దేవ
ఏత దేవహి = ఇదేకదా ! మే = నా హి = ఇదేకదా !
కు; ధనం = రొక్కము; ఏత దేవ నాకు, రత్నమును, ధనమును,
హి = ఇదేకదా ! సర్వస్వం = సమస్త సర్వస్వమును, ప్రాణమును, ఈకా
ధనమును; ఏత దేవహి = ఇదేకదా ! మధేనువేను. అని, తాత్పర్యము.

దర్శశ్చ పూణమాసశ్చ యజ్ఞాశ్చైవాస్త దక్షిణాః. ౨౪
ఏత దేవ హి మే రాజక వివిధా శ్చక్రియాస్తథా

టీక॥ రాజక = విశ్వామిత్రమహా యాశ్చ = కర్మములును; ఏత దేవ
రాజా ! మే = నాకు; దర్శశ్చ = అమా హి = ఇదియేకదా !
వాస్యనాఁడు చేయఁదగినయిష్టియు విశ్వామిత్రుఁడా ! నాకు, దర్శ
ను; పూర్ణమాసశ్చ = పున్నమనాటి మునుబూర్ణమాసమును, యాగద
యాగమును; అస్తదక్షిణాః = సరి ఖీణులును, మరియునానావిధక్రియ
యయినదక్షిణలుగల; యజ్ఞాశ్చై లును, ఈకామధేనువే.
వ = యాగములును; తథా = అట్లు; వి అని, తాత్పర్యము.
విధాః = నానావిధములయిన; క్రి

అదోమూలాః క్రియా స్సర్వా మమరాజన్న సంశయః. ౨౫

టీక॥ రాజక = విశ్వామిత్రమ యః = సందేహము; న = లేదు.
హారాజా ! మమ = నాయొక్క; క్రి విశ్వామిత్రుఁడా ! నేను జేయున
యాః = కర్మములు; సర్వాః = అన్ని త్కర్మములకంతటికిని, ఈకామ
యు; అదోమూలాః = ఈకామధే థేనువేమూలము; ఇందు, సందియం
నువే మూలముగాఁగలవి. సంశ బులేదు. అని, తాత్పర్యము.

బహునా కిం ప్రలాపేన నదాస్యే కామదోహిన్మిమ్

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౮౧౫

స ౫౪

టీక॥ బహునా = అధికమయి
నఃప్రలాపేన = ఉపయోగములేని
మాటలచేతఃకిం = ఏమిప్రయోజన
ము? కామదోహినిం = కోర్కులను
బితుకునట్టి కామధేనువును; నదా
స్యే = ఇచ్చను.

ఉపయోగములేనిమాటల నధిక
ముగానాడనేల? కోరినవానినన్నిం
టినిబితుకునట్టి యాకామధేనువుని
వ్వను. అని, వసిష్ఠుండువిశ్వామిత్రుని
తోఁజెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, త్రిపంచాశస్సర్గః.
ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది , పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు , శ్రీమద్రామాయణాంధ్రీ
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ త్రిపంచాశస్సర్గటీక,
ముగిసినది.

(ఇది)

చతుః పంచాశస్సర్గప్రారంభః.

కామధేనుం వసిష్ఠోపి యదా నత్యజతే మునిః
తదాస్య శబళాం రామ విశ్వామిత్రోఽన్వకషణతః ॥

టీక॥ రామ = రాముఁడా ! య (అట్) = విడువలేదో; తదా = అప్పు
దా = ఎప్పుడు; మునిః = బ్రహ్మనుసం డు; విశ్వామిత్రః = విశ్వామిత్రుఁడు;
ధానముసేయునట్టి; వసిష్ఠోపి = వసి అస్య = ఈవసిష్ఠునియొక్క; శబ
ఘండును; కామధేనుం = కామధేను లాం = కామధేనువును; అన్వకషణ
వును; నత్యజతే (భూతార్థమునందు త = ఈ డ్చను.

౧౦౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము

స ౫౪

ఇట్లు, వసిష్ఠమహాముని, కామధేనువును బలాత్కారముగా, నీడైనను, నువును విడువకుండుటంజూచి, వి అని, తాత్పర్యము.
శ్వామిత్రుఁడు, వసిష్ఠుని కామధేను

నీయమానాతు శబళా రామ రాజ్ఞా మహాత్మనా
దు ఖతా చింతయామాస రుదంతీ శోకకర్షితా. ౨

టీక॥ రామ=రాముఁడా! శబళా=పురుషుఁడు; చింతయామాస=ఆలోచించుచు; రాతు=కామధేనువును, మహాత్మచెను.
నా=అధికమయిన నైర్దేయముగల; రా రాముఁడా! కామధేనువు, మ
జ్ఞా=విశ్వామిత్రమహారాజుచేత; హాత్ముండగు విశ్వామిత్రునిచే, నీడైన
నీయమానాతు=తీసికొనిపోఁబడు బడి, వగవునంగుందుచు, రోదనంబు
చున్నదై, దుఃఖితా=వగవునొందిన సేయుచు, నిట్లని, చింతించెను.
దై; శోకకర్షితా=దుఃఖముచేసన్న అని, తాత్పర్యము.
ముగాఁజేయఁబడినదై; రుదంతీ=ప

పరిత్యక్తా వసిష్ఠేన కిమహం సుమహాత్మనా
యాహం రాజభటై దీక్షానా ప్రాయేయం భృశదుఃఖితా. ౩

టీక॥ భృశదుఃఖితా=మిక్కిలియు దుఃఖమునొందిన దానను; దీక్షానా=స్సగల; వసిష్ఠేన=వసిష్ఠునిచేత; పరి
భయము పడిన దాననగు; యా=త్యక్తాకిం=విడువఁబడితినాయేమి?
ఏ; అహం=నేను; రాజభటై=వి మిక్కిలియుదుఃఖముజెందిభయము
శ్వామిత్రమహారాజుయొక్క బంటు పడియున్ననన్న విశ్వామిత్రునిభటు
లచేత; ప్రాయేయం=అపహరింపఁ లు, బలాత్కారముగా గొనిపోవుచు
బడుదునో; సా (అధ్యాత్మత న్నారు; మహాత్ముండగు వసిష్ఠుండున
ము)=ఆ; అహం=నేను; సుమహాత్మ న్నువిడిచెనాయేమని, తాత్పర్యము.

కిం మయాఽప్రకృతం తస్య మహావై ర్భావితాత్మనః
యన్తామనాగసం భక్తా మిష్టాం త్యజతి ధామికః. ౮

టీక॥ భావితాత్మనః=ధ్యానిం అనురాగముగలదానను; ఇష్టాం=పంబడినపరమాత్మగల; తస్య=ఆ; కోరంబడినదాననునగు; మాం=నమహామేః = పూజ్యుడైనఋషి న్ను; త్యజతి=విడుచునో.
యగువసిష్ఠునకు; మయా=నాచేత; ధామికం=కుండగువసిష్ఠుండు, సరకిం=వీమి; అపకృతం=అపకారము పరాధినియునుభర్తృరాలునుఁబ్రయిచేయఁబడినది. యత్=ఏకారణము యునగునన్నువిడుచునంతటి యపవలన; ధామికః=ధర్మమునాచ కారము, ఆత్మ వేత్తయగువసిష్ఠునకేరించునట్టివసిష్ఠుఁడు; అనాగసం=మిచేసితిని. అని, చింతించెను.
అపరాధములేనిదానను, భక్తాం= అని, తాత్పర్యము.

ఇతి సా చింతయిత్వా తు వినిశ్శ్వస్య పునఃపునః
నిర్ధూయ తాం స్తదా భృత్యాక్ శతశ శ్చత్రుసూదన
జగామా నిలవేగేన పాదమూలం మహాత్మనః. ౫

టీక॥ శత్రుసూదనం=పగతురం జ్యస్థభావముగలవసిష్ఠునియొక్క; జంపురాముఁడా! సా=ఆకామధే పాదమూలం=అడుగులదరిని; అనువు; ఇతి=ఇట్లు; చింతయిత్వా నిలవేగేన=వాయువేగముచేత; జతు=ఆలోచించినంతనే; పునఃపు గామ=పొందెను.
నః=మాటిమాటికి; వినిశ్శ్వస్య= శత్రువులం జంపునట్టి రాముఁనిట్టూపు=విడిచి; తదా=అప్పుడు; డా! ఆకామధేనువిట్లుచింతించి, మాతా=ఆ; భృత్యాక్=భటులను; టిమాటికినిట్టూర్చునిగుడించుచు, ఒశతశః=నూలునూలు గా; నిర్ధూక్ కొొకమాటు నూలునూలుమందినియ=విడిలించి; మహాత్మనః=పూ గానాభటులనందఱువిడిలించి, వా

౮౧౮ ప్రతిపదాం ధ్రువీకాతాత్పర్యసహితము.

సగర

యమవేగంబున, మహాత్ముండగువనీ
ప్రసిద్ధిపాదమూలంబుఁజేరెను.

అని, తాత్పర్యము.

శబళా సా రుదంతీ చ క్రోశంతీ చే ద మబ్రవీత్
వసిష్ఠస్యా గ్రత స్థిత్యా మేఘదుందుభిరావిణీ. ౬

టీక॥ సా=అ; శబళా=కామధే చుచు; ఇదం=దీనిని; అబ్రవీత్=పలి
నువు; వసిష్ఠస్య=వసిష్ఠునియొక్క; కెను.
అగ్రతః=ముందట; స్థిత్యా=ఉండి, అకామధేనువు, వసిష్ఠునిముంద
రుదంతీచ= ఏడ్చుచును; క్రోశంతీ ట, నిలిచి, యేడ్చుచు, మేఘదుందు
చ=అటచుచును; మేఘదుందుభిరా భులుంబోలెనటచుచు, ఇట్లు, చె
విణీ=మబ్బువలెను భరివలెనుభవిం ప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

భగవత్ కిం పరిత్యక్తా త్వయాహం బ్రహ్మణస్సుత
యస్తా ద్రాజభృతా మాం హి నయంతే త్వత్సకాశతః. ౭

టీక॥ బ్రహ్మణః=బ్రహ్మ దేవుని నుండి; మాం=నన్ను; నయంతే
యొక్క; సుత=కుమారుండవగు; సా=కొనిపోవుచున్నారో
భగవత్=మహాత్మ్యముగల వసిష్ఠుఁడ బ్రహ్మపుత్రుండవుభగవంతుండ
డా? త్వయా=నీచేత; అహం=నే నునగువసిష్ఠుఁడా' నీవునన్నువిడిచి
ను; పరిత్యక్తాకిం= విడువఁబడితి నా నానాయేమి? నన్నేలయీరాజభ
యేమి? యస్తాత్=ఏకారణమువల టులునీసమీపమునుండి యిచ్చికొని
న; రాజభృతాః=రాజుయొక్కనా పోయెదరు. అని, కామధేనువు వసి
కరులు; త్వత్సకాశతః=నీసమీపము ఘ్నితోఁజే ప్పెను. అని తాత్పర్యము.

ఏవము క్తస్తు బ్రహ్మర్షి రిదం వచన మబ్రవీత్

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౨౧

స ౫౪

టీక॥ బ్రహ్మషిః = బ్రాహ్మణుఁ టను; అబ్రవీత్ = చెప్పెను.

దును ఋషియు నగు వసిష్ఠుండు; బ్రహ్మషిఃయగు వసిష్ఠుండు,
ఏవం = ఇట్లు; ఉక్తః = చెప్పఁబడిన కామధేనువుచెప్పినమాటవిని, యిట్లు
వాఁడై; ఇదం = ఈ; వచనం = మా నిబదులుచెప్పెను. అని, తాత్పర్యము

శోకసంతప్తహృదయాం స్వసార మివ దుఃఖితామ్. ౮
నత్వాం త్యజామి శబలే నాపిమేఽపకృతంత్యయా
ఏష త్వాం నయతే రాజా బలా న్నతో మహాబలిః. ౯
నహీతుల్యం బలం మహ్యం రాజాత్వద్య విశేషతః
బలీ రాజా త్మత్రియశ్చ పృథివ్యాః పతిరేవచ. ౧౦

టీక॥ శబలే = కామధేనువా; శోక సంతప్తహృదయాం, శోక = న్నాఁడు; మహ్యం, మమ = నాకు (వ
దుఃఖముచేత, సంతప్త = తపింపఁబ య్యర్థమందుఁజతుర్థి); తుల్యం = వి
డుచున్న, హృదయాం = మనఁబుగ శ్వామిత్రమహారాజుతో సరియైన; బ
ల; స్వసారమివ = చెల్లెలివలె; దుః లం = సేనాబలము; నహి = లేదుగ
ఖితాం = ఏడ్చుచున్న; త్వాం = ని కు) రాజాతు = రాజుగానున్నవిశ్వా
న్ను; నత్యజామి = విడిచిపెట్టను; త్వ మిత్రుఁడు; అద్యవిశేషతః = ఇవ్వబడి
యా = నీచేతను; మే = నాకొఱకు; నయాతిధ్యముగఁబరిచినమందె; అ
నాపకృతం = అపకారముజేయఁ వధ్యః (అధ్యాహృతము) = వంశఁద
బడలేదు; మహాబలిః, మహాత్ = గినవాఁడుకాదు; బలీ = బలవంతుఁ
అధికమైన; బలిః = పరాక్రమముగల; డైన; రాజా = రాజు; (మరియు) పృ
ఏషః = ఈ; రాజా = విశ్వామిత్రమ థివ్యాః = భూమికి; పతిరేవచ = పరి
హారాజు; మత్తః = నాగమీపమునుం పాలించు ప్రభువునుగానున్నాడు
డి; త్వాం = నిన్ను; బలాత్ = బలము (కావునఁజంపఁగూడదనుట).
వల్ల; నయతే = తీసుకొనిపోవుచు ఓ కామధేనువా, దుఃఖముచేద

౯౨౦ ప్రతిపదాంత్రటికాతాత్పర్యసహితము.

సూర

పింపబడుచున్న మనస్సుగల్గితోబుట్టు
వువలె నేడ్చుచున్న నిన్నునే విడు
వంజాలను మహాబలవంతుండగు నీ
విశ్వామిత్రమహారాజునాసమీపము
నుండినిన్ను బలాత్కారముగాఁ దీసి
కొనిపోవుచున్నాఁడు, నాకారాజు
తోసరియైన నేనాబలములేదు, త
పోబలముచే నిగ్రహించుటకుఁ బరి

పాలించునట్టి రాజుగానున్నాఁడు,
మఱియు, నిష్పడేయాతిధ్యమిచ్చితి
గావునజంపగూడదు. ఇంతియెగా
క, పృథ్వీపతింజంపినమహాపాతక
ము. అని, కామధేనువుతో, వసిష్ఠ
మహర్షిఁచెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

ఇయ మత్తోహిణీ పూర్ణా సవాజిరథ సంకులా
హస్తి ధ్వజసమాకీర్ణా తేనాసౌ బలవత్తరః. ౧౧

టీక॥ హస్తిధ్వజసమాకీర్ణా,
హస్తి= ఏనుంగులయందు గట్టబ
డిన, ధ్వజ=తెక్కెములచేత, స
మాకీర్ణా=వ్యాప్తమై; సవాజిర
థసంకులా, సవాజి=గుట్టములతోఁ
గూడియున్న, రథ= అరదములచే
త; సంకులా= కిక్కిరిసికొనియున్న
ట్టి, ఇయం=ఈ; అత్తోహిణీ=
సేన; పూర్ణా = నిండుగనున్న
ది; తేన = దానిచేత; అసౌ =
ఈ విశ్వామిత్ర మహారాజు; బలవ
త్తరః= అతిశయించిన బలముగల

వాఁడు.
ఓకామధేనువా యేనుంగుల
యందుగట్టబడినధ్వజములచేసంకీ
ర్ణమై గుట్టములు గట్టబడిన రథ
ములచే వ్యాప్తమైయున్న యీవి
శ్వామిత్రమహారాజుయొక్క సేన
సంపూర్ణముగా నున్నది కావున
నావిశ్వామిత్రుండుసమిక్కిలిబలము
గలవాఁడై యున్నాఁడని, వసిష్ఠమ
హర్షినికామధేనువుతోఁ జెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

ఏవముక్తా వసిష్ఠేన ప్రత్యువాచ విసీతవత్
వచనం వచనన్తా సౌ బ్రహ్మషిక మమితప్రభమ్. ౧౨

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౮౨౧

స ౫౪

టీక॥ ఏవం = ఈ ప్రకారము; హృణండును ఋషియును నైన వసిష్ఠు
వసిష్ఠేన = వసిష్ఠు వహాముని చేత; ఉ
క్తా = చెప్పబడినదియు; విసితవత్, వాచ = బదులు చెప్పెను.
విసితా = విసితయైనదియు; వచన వచనస్వారస్యము దెలిసినయా కా
జ్ఞా, వచన = మాటను, జ్ఞా = ఎఱింగి మధేనువు వసిష్ఠు వహాముని చే నిట్లు జె
నదియునైన; సా = ఆ కావధేయపు; ప్పంబడి విసితయై యమిత జేజన్ముగల
ఆమితప్రభం, అమిత = మితిలేని, ప్ర యావసిష్ఠ మహాషిః నింగూర్చి యు
భం = కాంతిగల; బ్రహ్మషిః = బ్రా హ్మరవుంజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

నబలం త్కత్రియస్యాహు ర్బ్రాహ్మణో బలవత్తరః

బ్రహ్మక్ బ్రహ్మబలం దివ్యం త్కతా త్తు బలవత్తరమ్. ౧౩

టీ॥ బ్రహ్మక్ = బ్రాహ్మణుడా! త్కత్రి యస్య = త్కత్రియునియొక్క; బలం = హృతము) = అని; ఆహుః = చెప్పదు
రు.
బలము; నబలం = అల్పబలము; బ్రా బ్రాహ్మణుడవగు నో వసిష్ఠు
హామనీ, త్కత్రియునియొక్క బలము
హ్మణః = బ్రాహ్మణుడు; బలవత్త హ్మబలము బ్రాహ్మణుడు మిగులబల
రః = ఎక్కుడుబలముగలవాడు; బ ముగలవాడు; బ్రాహ్మణునిబలము త్క
హ్మబలం = బ్రాహ్మణబలము; త్క త్రియనిబలమునకన్నను శ్రేష్ఠంబున
త్రాత్ తు = త్కత్రియబలమునకంటె; ధికబలిష్ఠంబునని పెద్దలు చెప్పుదురు.
దివ్యం = శ్రేష్ఠమైనది; బలవత్తరం = అని, తాత్పర్యము.

అప్రమేయబలం తుభ్యం న త్వయా బలవత్తరః

విశ్వామిత్రో మహావీర్య సైజస్తవ దురాసదమ్. ౧౪

టీక॥ బ్రహ్మక్ (అధ్యాహృతము) = ర్థమందుచతుర్ధి) = నియొక్క; బ
బ్రాహ్మణుడా! తుభ్యం (తవ) (షష్ఠ్య లం = (అధ్యాహృతము) = తపోబల

౧౨౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము స ౫౪

ము; అప్రమేయబలం = కొలతపెట్టు	ప్రభావము; దురాసదం = స
టకలవిగానిబలము; మహావీర్యః = అ	హింపశక్యమైనదికాదు.
ధికమైనపరాక్రమముగల; విశ్వామి	వసిష్ఠమహామునీ నీయొక్క బల
త్రః = విశ్వామిత్రమహారాజు; త్వ	మింతనిచెప్పట కలవిగాదు మిగు
యా(త్వత్తః) (పంచమ్యర్థమందుత్ప	లపరాక్రమము గలవాడైనను వి
తీయా) = నీకంటె; బలవత్తరః =	శ్వామిత్రమహారాజు నీకంటెనతిశ
అధికమైన బలముగలవాడు; న =	యుండుకాడునీప్రభావమె మిక్కిలి
కాడు; తవ = నీయొక్క; తేజః =	యునధికమైనది. అని, తాత్పర్యము.

నియోజ్యత్వమాం మహాభాగ త్వద్వత్సబలసంభృతామ్
తస్య దపకబలం యత్త న్నాశయామి దురాత్మనః. ౧౫

టీక॥ మహాభాగ = పూజ్యుడవై	మనెతనైనః బలం = బలము; యత్ =
నవసిష్ఠమహామునీ; త్వద్వత్సబలసం	ఏదికలదో; తత్ = దానిని; నాశయా
భృతాం, త్వత్ = నీయొక్క; బహుబ	మి = పోగొట్టుచున్నాను.
ల = మంత్రబలముచేత; సంభృ	పూజ్యుడవైనవసిష్ఠమహా
తాం = వృద్ధిబొందినప్రభావముగల;	నీమంత్రప్రభావమువలన వృద్ధి
మాం = నన్ను; నియోజ్యత్వ = నియో	దినమహిమగల నన్ను నియోగింపు
గింపుము; దురాత్మనః = దుష్టస్వభా	ముదురాత్ముండగు నావిశ్వామిత్రు
వముగల; తస్య = ఆవిశ్వామిత్రుని	నియొక్కగర్వబలమంతయు నాశ
యొక్క; దపకబలం, దపక = గర్వ	ముఁజేసెదను. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యుక్తస్తు తయారామ వసిష్ఠస్సు మహాయశాః
సృజన్వేతి తదోవాచ బలం పరబలారుజమ్. ౧౬

టీక॥ రామ = రాముఁడా' సును	సిష్ఠమహాముని; (త్రులనునది పాద
హాయశాః, సుమహత్ = అధికమై	పూరణార్థము) తయా = ఆకామ
న, యశాః = కీర్తిగల; వసిష్ఠః = వ	ధేనువుచేత, ఇతి = ఇట్లు; ఉక్తః = చె

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౮౨౩

స ౫౪

ప్పంబడినవాఁడై; తదా=అప్పుడు; పరబలారుజం, పరబల=శత్రుబలమును, ఆరుజం=చంపునట్టి; బలం=పైస్యమును; సృజస్వ=సృజియింపుము; ఇతి=అని; ఉవాచ=పలికెను.

రామండా ! మహా యశుండ

గునావసీపమహాషిః, కామధేనువు చేసిట్లుఁ జెప్పఁబడిన వాఁడైయప్పుడు శత్రుబలంబుల నడగదొక్కఁగలబలమును సృజియింపుమనియా కామధేనువుతోఁ జెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా సురభి స్సా సృజత్తదా

టీక॥ సా=ఆ; సురభిః = కామధేనువు; తస్య=ఆవసీపమహామనియొక్క; తత్=ఆ; వచనం=మాటను; శ్రుత్వా=విని; తదా=అప్పు

డు; అసృజత్=సృజించెను. ఆకామధేనువావసీపమహాషిః=మాటవినియప్పుడు సృజించెను. అని, తాత్పర్యము.

తస్యా హుంభా రవోత్సృష్టాః పల్లవా శ్చతశో నృప. ౧౭
నాశయంతి బలం సర్వం విశ్వామిత్రస్య పశ్యతః

టీక ॥ నృప = రాజా ! తస్యాః = ఆకామధేనువుయొక్క; హుంభారవోత్సృష్టాః, హుంభా= (పశువులుజేయు) హుంభాఅను, రవ=ధ్వనిచేత, ఉత్సృష్టాః = నిమింపఁబడిన; శతశః=వేనవేలైన; పల్లవాః = పల్లవులనుష్లేచ్ఛజాతీయులు; విశ్వామిత్రస్య=విశ్వామిత్రమహారాజు; పశ్యతః=చూచుచుండగానే; (అనాదరమందుషష్టి)

సర్వం=సమస్తమైన; బలం=విశ్వామిత్రుని పైస్యమును; నాశయంతి=తీ=(భూతార్థమందులట్) నశింపఁజేసిరి.

రామండా ! ఆకామధేనువుయొక్క పశువులు సేయు హుంభాయనుశబ్దముచేనిమింపఁబడిన పల్లవులను స్లేచ్ఛుల విశ్వామిత్రమహారాజు చూచుచుండగా నతని పైస్యమంతయుంజంపిరి. అని తాత్పర్యము

౧౨౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.
స ౫౪

బలం భగ్నం తతో దృష్ట్వా రథేనాక్రమ్య కాశికః. ౧౮
సరాజా పరమ కుద్ధో రోషవిష్పారితే క్షణం
పల్లవా న్నాశయామాస శస్త్రై రుచ్చావచైరపి. ౧౯

టీక॥ తతః=పిమ్మట; కాశికః=కుశికపుత్రుండును; రాజా=ప్రభువునగు; సః=ఆవిశ్వామిత్రుడు; భగ్నం = భంగపఱచఁ బడిన; బలం==తననైస్యమును; దృష్ట్వా=చూచి; పరమక్రుద్ధః=మిక్కిలికోపముగలవాఁడై; రోషవిష్పారితేక్షణం, రోష=రోషముచేత, విష్పారిత=చక్కగాఁ దెరవఁబడిన, ఈక్షణం=నేత్రములుగలవాఁడగుచు; రథేన=రథముచేత; అక్రమ్య=అరిక్కి; ఉచ్చావచైః=మీదనుగ్రిందను	వ్యాపించునట్టి; శస్త్రైః=ఆయుధములచేత; పల్లవా=పల్లవసంజ్ఞగల క్షేచ్ఛులను; నాశయామాస=చంపెను. ఆపిమ్మట కుశికపుత్రుండగు విశ్వామిత్రమహారాజు నాశమనొందిన తన నైస్యమును జూచి రోషముచేగన్నులుముచు నత్యంతకొపముతో క్షేచ్ఛులను రథముచే నాక్రమించి యద్భుతంబులగు శస్త్రములచేతంజంపెను. అని, తాత్పర్యము.

విశ్వామిత్రా ర్దితాః దృష్ట్వా పల్లవాం చృతశస్త్రదా
భూయఏవా సృజతోపా చృకాఽయవన మిశ్రితాః. ౨౦

టీక॥ సా=(అధ్యాహృతము) ఆకామధేనువు; తదా=అప్పుడు; శతశః=నూలునూలుగా; విశ్వామిత్రాదికతాః, విశ్వామిత్ర=విశ్వామిత్రమహారాజుచేత, అదికతాః=హింసింపఁబడిన; పల్లవా=పల్లవు	లను క్షేచ్ఛులను; దృష్ట్వా=చూచి; కోపాత్=కోపమువలన; యవనమిశ్రితాః=యవనులతోఁగూడికొనియున్న; శకాః=శకసంజ్ఞగల క్షేచ్ఛులను; భూయఏవ=తిరిగియును; అసృజత్=పుట్టించెను.

అప్పుడాకామధేనువు, వేలకొ
లందిగావిశ్వామిత్రునిచేతం జంపబ
డినపల్లవ సంజ్ఞికులగు మ్లేచ్ఛులం
బూచికోపముతోయవనులతోఁ గూ
డియున్నశకసంజ్ఞిలగు మ్లేచ్ఛులనుమ
రలస్మజించెను. అని, తాత్పర్యము.

తై రాసీ త్వంవృతాభూమి శ్చక్రై ర్యవసమిశ్రితైః

టీక॥ తైః=ఆ; యవసమిశ్రితైః= ఆయవనులతోఁ గూడియున్న
యవనులతోడం గూడియున్న; శ
క్రైః = శకసంజ్ఞిక మ్లేచ్ఛులచేత;
భూమిః=భూమి; సంవృతా=ఆవ
రింపబడినది; ఆసీత్=ఆయెను. అని, తాత్పర్యము.

ప్రభావద్భి మహావీరై హేమకింజల్కసన్నిభైః. ౨౧
దీర్ఘాసి పట్టసధరై హేమవర్ణాంబరావృతైః
నిర్దగ్ధం త ద్బలం సర్వం ప్రదీప్తై రివ పావకైః. ౨౨

టీక॥ ప్రభావద్భిః=ప్రకాశము
గలవారును; మహావీరైః=మిక్కి
టంబగు పరాక్రమముగలవారును;
హేమకింజల్కసన్నిభైః, హేమ=
సంపంగిపువ్వుయొక్క, కింజల్క=
కేసరములతో, సన్నిభైః=సమాన
కాంతిగలవారును; దీర్ఘాసిపట్ట
సధరైః, దీర్ఘా=పొడవైన, అసి=
కత్తులను, పట్టస=పట్టసములను, ధ
రైః=ధరించినవారును; హేమవ
ర్ణాంబరావృతైః, హేమవర్ణా=

బంగారమువన్నెగల, అంబర = వ
స్త్రములచేత, ఆవృతైః=కట్టబడి
యున్నవారునగు; శక్రైః=(ఆధ్యా
త్మము)శకసంజ్ఞిక మ్లేచ్ఛులచేత;
ప్రదీప్తైః = మిక్కిలియుమండుచు
న్న; పావకై రివ= నిష్పలచేతవలె;
తద్బలం, తత్=ఆవిశ్వామిత్రునియొ
క్క, బలం=సైన్యము; సర్వం=అం
తయును; నిదగ్ధం=కాల్పబడెను.
మిగులఁ బ్రకాశించుచున్నట్టి
యు మిక్కిటంబగు పరాక్రమము

౪౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స౧౪

గల్గి, సంపంగితోకులకు సరియైన కాంతులుగల్గిపొడవైనకత్తులు పట్ట సములునుధరించికొని బంగారువ న్నెబట్టలుగలయాష్ట్రేచ్ఛలచేతనా	విశ్వామిత్ర మహారాజు బలమంత యును, మండుచున్న నిష్ఫలచేతంబ లె నిశ్శేషముగఁగాల్పంబడెను. అని, తాత్పర్యము.

తతో స్త్రాణి మహాతేజా విశ్వామిత్రో ముమోష హ
త్రైస్త్వై ర్యవనకాంభోజాః పల్లవాశ్చ కులీకృతాః. ౨౩

టీక తతః=అటుపిమ్మట; మహా తేజాః=అధికమైన పరాక్రమముగ ల; విశ్వామిత్రః=విశ్వామిత్రమహారాజు; అస్త్రాణి= అస్త్రములను; ముమోష = ప్రియోగించెను ; (“హ” అనునది పాదపూరణార్థము) త్రైస్త్వైః=ఆయాయస్త్రములచేత; యవనకాంభోజాః=యవనులు కాంభోజులును; పల్లవాశ్చ=పల్లవులును; కులీకృతాః=కలతనొందిన	వారు గాఁజేయఁబడిరి. అంతమిగులఁబరాక్రమవంతుం డగు, విశ్వామిత్ర మహారాజమో ఘంబులగునస్త్రములం బ్రయోగించెనంతనాయస్త్రములచేతయవను లు, కాంభోజులు, పల్లవులు, అనుపే రంబరగిన ష్టేచ్ఛులఁదఱును, వ్యాకులమఁగలవారు గాఁజేయఁబడిరి. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాషేః, శ్రీమద్రామాయణే, బాలకాండె,

చతుఃపంచాశస్సగళః

ఇతి, స్పష్టార్థము.

ఇతి, పరమాధికచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర

వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండచతుఃపంచాశస్సగళ టీక,

ముగిసినది.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౮౨

స ౫౫

అ

పంచపంచాశసర్గప్రారంభః.

తతస్తానాకులాన్ దృష్ట్వా విశ్వామిత్రాశ్రమోహితాన్
షసిష్ఠశ్చీదయామాస కామధు కృజయోగతః. ౧

టిక॥తతః=పిమ్మట;వసిష్ఠః=వ	ధ్యాహృతము) ఆయవనాదులను;
సిష్ఠమహర్షిః;విశ్వామిత్రాశ్రమో	సృజ=పుట్టించుము;ఇతి=(అధ్యా
హితాన్,విశ్వామిత్ర=విశ్వామి	హృతము)అని; చీదయామాస=
త్రునియొక్క,అశ్రమ=అశ్రమంబుల	ప్రేరేపించెను.
చేత,మోహితాన్ = మోహము	పిమ్మటవసిష్ఠమహర్షిః విశ్వామి
నొందింపబడినట్టియు; ఆకులాన్=	త్రీమహారాజుయొక్కయశ్రమవేటు
కలతవడిపరువిడుచున్న; తాన్=ఆ	లకోర్వజాలకపరువిడుచున్నతననై
యవనాదులను; దృష్ట్వా=చూచి;	నికులం జూచి యోకామధేనువానీ
కామధుక్=ఒకామధేనువా;త్వం=	పుయోగమహిమవలన మరలనాయ
(అధ్యాహృతము)నీవు;యోగతః=	వనాదులను సృజించుమని ప్రేరేపిం
యోగమహిమవలన;తాన్ = (అ	చెను. అని, తాత్పర్యము.

తస్యా హుంభారవా జ్ఞాతాః కాంభోజరవిసన్నిభాః
ఊధన స్త్వధ సంజాతాః పల్లవా శ్శత్రుపాణయః. ౨
యోనిదేశా చ్చ యవనా శ్శకృద్దేశా చ్చకాస్తధా
రోమకూపెసు చ మ్లేచ్ఛా హరీతా స్సకిరాతకాః. ౩

టిక తస్యాః=ఆకామధేనువు	వలన;రవిసన్నిభాః,రవి=సూర్యుని
యొక్క; హుంభారవాత్, హుం	తో,సన్నిభాః = సమానులయిన;
భ=హుంభయను;ఆరవాత్=ధ్వని	కాంభోజాః= కాంభోజులనువార

౫౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము

స ౫౫

లు, జాతాః=పుట్టిరి; అధ=పిమ్మట; ఊధసః=స్తనంబులనుండి; శస్త్ర=పాణయః, శస్త్ర=ఆయుధములు; పాణయః=చేతులందుగల; పష్ట=పష్టపులనువారలును; యోని=యోని ప్రదేశమునుండి; యవనాశ్చ=యవనులనువారలును; తథా=అలాగుననే; శక్య=శక్యత=పురివప్రదేశముననుండి; శకాః=శకులనువారును; రోషకూషేషు, రోష=వెంటుకలయొక్క, కూషేషు=కుదుళ్లయందు; (ఇచటపంచమ్యధకామందునప్రతి) స్థైర్యాశ్చ=తురకలును; సకిరాతకాః=బోయలతోకూడిన; హరితాః=హరితులనువారును; సంజాతాః=పుట్టిరి. ఆకామధేనువుయొక్క హుంధయనుధ్వనివలన సూర్యునితోసమా

నులయిన కాంధోజులును స్తనప్రదేశంబువలననస్త్రములను ధరించి న పష్టపులనువారలును యోనిప్రదేశంబునుండియవనులనువారలును శక్యత ప్రదేశమునుండి శకులనువారలును, రోషకూషములనుండి తురకలును, బోయలతోకూడిన హరితులనువారలునుబుట్టిరి.

అని, తాత్పర్యము.

(ఇచట, ౪ శ్లోకములు, — “తస్యా ఇత్యాదితత్వారః” అని, గోవిందరాజులు వారు వ్యాఖ్యానముందుప్రతీక చేసియున్నారు, సర్వదేశపుస్తకములందును ౩, శ్లోకములే కనుపడుచున్నవి, కాబట్టి, నాలవశ్లోకముపండితులు వెదుకందగినదిగానున్నది.

తైస్తై ర్నిచూదితం సర్వం విశ్వామిత్రస్య తత్త్వణాత్
సపదాతిగజం సాశ్వం సరథం రఘునందన. ౫

టీక, రఘునందన=రాముడా! సపదాతిగజం=కాలుబలములతోను గజములతోనుంగూడినదియు; సాశ్వం=గొట్టములతోంగూడినదియు;

సరథం=రథములతోంగూడినదియు నగు; విశ్వామిత్రస్య=విశ్వామిత్రమహారాజుయొక్క; సర్వం=సమస్తమైన; తత్=ఆనైన్యము; తైస్తైః=ఆ

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౮౨

స ౫౫

యాకాంభోజ సప్తవ యవనాదుల
చేత; త్షణాత్=క్షణమాత్రములో
నేఃసిఘాదితం=చంపఁబడినది.

రామఁడా! కాలబలముతోను
గజములతోను గజ్జములతోను రథ

ములతోనుంగూడిన విశ్వామిత్రు
హారాజుయొక్క సర్వసైన్యమును
నిమిషకాలములో నాకాంభోజసప్త
వయవనాదిమైచ్చులచేతఁ జంపఁబ
డినది. అని, తాత్పర్యము.

దృష్ట్వా సిఘాదితం సైన్యం వసిష్ఠేన మహాత్మనా
విశ్వామిత్ర సుతానాంచ శతం నానావిధా యుధమ్. ౬
అభ్యధావ త్సుసంక్రద్ధం వసిష్ఠం జపతాంఽరమ్

టీక॥ నానావిధాయుధం, నా
నావిధ=పలుఁదెలుంగులైన, ఆయు
ధం=ఆయుధములుగల; విశ్వామిత్ర
సుతానాం, విశ్వామిత్ర=విశ్వామి
త్తునియొక్క, సుతానాం=కొడు
కులయొక్క; శతంచ=సూరును; మ
హాత్మనా=పూజ్యుడైన; వసిష్ఠేన=
వసిష్ఠమహామునిచేత; సిఘాదితం=
చంపఁబడిన; సైన్యం=బలమును; దృ
ష్ట్వా=చూచి; సుసంక్రద్ధం=విశేష
కోపముతోఁ గూడి యున్న; జప
తాం=తపస్సు చేయువారలలో; వ

రం=శ్రేష్ఠుఁడైన; వసిష్ఠం=వసిష్ఠ
మహర్షినిగూచి; అభ్యధావత్=పరు
వెత్తెను.

విశ్వామిత్రునియొక్క కొడుకు
లనూగూరునుమహాత్ముఁడైన వ
సిష్ఠమహామునిచేతఁజంపఁబడినతమ
సైన్యమునుజూచి మిగుల కోపము
తోఁగూడుకొనియున్నట్టియు తప
ముఁజేయు వారలలో శ్రేష్ఠుఁడైన
ట్టివసిష్ఠమహర్షినిగూచిపరువెత్తి
రి. అని, తాత్పర్యము.

హుంకారేణైవ తా సర్వా దదాహ భగవాన్మపిః. ౭

టీక॥ భగవాన్=మాహాత్మ్య
ముగల; ముపిః=వసిష్ఠమహర్షి; తా=వారలను; సర్వా=అం
దఱును; హుంకారేణైవ=హుంకార

తా=వారలను; సర్వా=అం
దఱును; హుంకారేణైవ=హుంకార

ముచేతనే; దదాహ=దహించెను. పివా రలనందరసు హుంకారము
మాహాత్మ్యముగల వసిష్ఠమహాచేతనేదహించెను. అని తాత్పర్యము

తే సాశ్వరధపాదాతా వసిష్ఠేన మహాత్మనా
భస్మీకృతా ముహూర్తేన విశ్వామిత్రసుతాస్తదా. ౮

టీక॥ తదా=అప్పుడు; సాశ్వర=స్థేన=వసిష్ఠమహాపివాచేత; భస్మీ
ధపాదాతాః=అశ్వములతోనురధ కృతాః=బూడిదగాఁజేయఁబడిరి.
ములతోనుపదాతులతోనుంగూడిన; అప్పుడు చతురంగబలముతోఁ
తే=ఆ; విశ్వామిత్రసుతాః=విశ్వా గూడిన నావిశ్వామిత్రునికొమారు
మిత్రునికొడుకులు; ముహూర్తే= లుమహాప్రభావముగల వసిష్ఠునిచే
న=ముహూర్తకాలములో; మహా తముహూర్తకాలములో బూడి
త్తనా=మహాప్రభావముగల; వసి దగాఁజేయఁబడిరి. అని తాత్పర్యము

దృష్ట్వా విరాళితాక్ ఫుత్రాక్ బలంచ సుమహాయశాః
సప్రీడ భీంతయావిప్రో విశ్వామిత్రో భవత్తదా. ౯

టీక॥ తదా=అప్పుడు; సుమహా యశాః=మిగులనతిశయించినకీర్తి యు; అభవత్=ఆయెను.
గల; విశ్వామిత్రః = విశ్వామిత్రమ అప్పుడుమహాకీర్తిసంపన్నుండ
హారాజు; విరాళితాక్ = నాశము గువిశ్వామిత్రమహారాజుచనిపోయి
నొందింపఁబడిన; ఫుత్రాక్=కొడు వతనకొడులనుఁ జతురంగబలమును
కులను; బలంచ = బలమును; దృ బాచిలజ్జతోనుచితతోనుంగూడిన
ష్ట్వా=చూచి; సప్రీడః=లజ్జతోఁగూ వాఁడాయెను.
డినవాఁడగుచు; చింతయా=చింత అని, తాత్పర్యము.

సముద్రభవ నిర్వేగో భగ్నదంష్ట్రో భవోరగః

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౮౩౧

స ౫౫

ఉపరక్త ఇవాదిత్య స్సద్యోని ప్రభతాం గతః. ౧౦

టీక|| సః (అధ్యాహృతము) = ఆ సూర్యుడువలె; సద్యః = అప్పుడు; ని విశ్వామిత్రుడు; సముద్రభవ = సప్రభతాం = తెజోహీనమగుట ముద్రుడువలె; నిర్వేగః = యుద్ధ ప్ర సు; గతః = పొందెను. వృత్తిలేనివాడై; భగ్నదంష్ట్రః, అప్పుడావిశ్వామిత్రుడు, వేగములే భగ్న = విరవబడిన, దంష్ట్రః = నిసముద్రమువలె యుద్ధప్రవృత్తిలేని వాడై తీయబడిన కోరలుగలసర్ప మువలె శక్తిలేనివాడగుచు రాహు శక్తిలేనివాడై; ఉపరక్తః = రా వు గ్రస్తుండైన; అదిత్యభవ = అని, తాత్పర్యము.

హతపుత్రబలో దీనో లూనపక్ష ఇవద్విజః

హతదహో హతోత్సాహో నిర్వేదం సమపద్యత. ౧౧

టీక|| హతపుత్రబలః, హతః = చం త్సాహః = ఉత్సాహశక్తిగలవాఁ పబడిన, పుత్ర = కొడుకులును; బ డునునై; నిర్వేదం = చతురంగబల లః = చతురంగబలమునుగల; సః = మందునిష్ఫలత్వబుద్ధిని; సమపద్యత = (అధ్యాహృతము) అవిశ్వామిత్రుఁ పొందెను. డు; లూనపక్షః, లూన = భేదింపబడి చంపబడినకొడుకులును నైన్యము న; పక్షః = తొక్కలుగల; ద్విజభవ = నుంగల యావిశ్వామిత్రుడుభేదిం పక్షివలె; దీనః = దీనుడై; హతద పబడిన యీకెలుగలపక్షివలె దీ నుండై గర్వమును త్సాహాహమును ర్పః, హతః = కొట్టబడిన, దహః = లేనివాడై చతురంగబలము మొద అంతస్సారముగలవాఁడును; హతో లగువానియందు నిష్ఫలత్వ బుద్ధిని త్సాహః, హత = కొట్టబడిన, ఉ బొందెను. అని, తాత్పర్యము.

స పుత్ర మేకం రాజ్యాయ పాలయేతి నియుజ్యచ

౪౩౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౫౫

పృథివీం త్మత్రధర్మైః వనమేవా న్వపద్యత. ౧౨

టీక॥సం=అవిశ్వామిత్రుఁడు; ఏ	ద్యత=పొందెను; చి కారము పాద
కం=ఒక్కఁడైమిగిలియున్న; పు	పూరణార్థము.
త్రం=కొడుకును; త్మత్రధర్మణ=	అవిశ్వామిత్రుఁడుతనవ్రత్రులలోఁ
త్మత్రధర్మముచేత; పృథ్వీం=భూ	జావక మిగిలియున్న యొకకుమా
మిని; పాలయం=పరి పాలింపుము; ఇ	రునిత్మత్రధర్మముతో భూమింబరి
తి=అని; రాజ్యాయ=రాజ్యముచే	పాలింపుచుండుమని రాజ్యముసేయ
యటకొఱకు; నిరుజ్య=నియోగి	నియమించి తానరణ్యమనకుంబో
చి; వనమేవ=అరణ్యమునె; అన్వప	యెను. అని, తాత్పర్యము.

స గత్వా హిమవత్పార్శ్వం కిన్నరౌ రగసేవితమ్

మహాదేవప్రసాదార్థం మహాదేవః, ౧౩

టీక॥మహాతపాః=అధికమైనతప	కొండయొక్క, పార్శ్వం=దరిని; గ
స్సుగల, సం=అవిశ్వామిత్రుఁడు; మ	త్వా=పొంది; తపః=తపమును; తే
హాదేవప్రసాదార్థం, మహాదేవ=	పే = తపించెను; చేసెననుట.
ఈశ్వరునియొక్క, ప్రసాదార్థం=	అతిశయంబగుతపముగలయావి
అనుగ్రహముగలుగుటకొఱకు; కిన్న	శ్వామిత్రుఁడీశ్వరానుగ్రహముగల్గు
రౌరగసేవితం, కిన్నర=కిన్నరులచే	టకైకిన్నరులు సహజములునువాస
తను, ఉరగ=సహజములచేతను, సే	ము సేయుచుండు నట్టి హిమాల
వితం=సేవింపబడుచున్న; హిమ	యపార్శ్వంతప్రదేశమునాశ్రియించి
వత్పార్శ్వం, హిమవత్=మంచు	తపంబొనర్చెను. అని. తాత్పర్యము.

కేన చిత్త్వథ కాలేన దేవేశో వృషభధ్వజః

దశకయామాన వరదో విశ్వామిత్రం మహాబలమ్. ౧౪

టీక॥ అధః=పిమ్మట; కేనచిత్ కాలే
నతు=కొంతకాలమునకు; దేవేశః,
దేవ=దేవతలకు, ఈశః= ప్రభువై
న; వరదః=కోర్కులనిచ్చునట్టి; వృ
షభధ్వజః = వృషభముచెక్కము
గాగలయీశ్వరుడు; మహాబలం=
అధికమైన బలముగల ; విశ్వామి
త్రం=విశ్వామిత్రునిగూర్చి; ఆత్మా

నం=(అధ్యాహృతము) తనస్వరూ
పమును; దశకాయామాస = చూ
పించెను.

పిమ్మట మఱికొంతకాలమునకు
దేవతలకుఁ బ్రభువును వరంబులనొ
సంగునట్టి పరమేశ్వరుఁడు మహాబ
లుండగువిశ్వామిత్రునకుఁదనస్వరూ
పంబుగనుపరచెనని, తాత్పర్యము.

కిమర్థం తప్యసే రాజక బ్రూహి య తై వివక్షితమ్
వరదో స్థి వరో య స్తై కాంక్షిత స్సోఽభిధీయతామ్. ౧౫

టీక॥ రాజక=రాజైనవిశ్వామి
త్రుఁడా; కిమర్థం=దేనికొఱకు; త
ప్యసే = తపముజేయుచున్నావు;
తే=నీయొక్క; వివక్షితం=ఇష్టార్థ
ము; యత్=ఏదో; బ్రూహి=చెప్పు
ము. అహం=(అధ్యాహృతము)నే
ను; వరదః=వరమునిచ్చువాఁడను; ఆ
స్థి=అగుచున్నాను; తే=నీయొక్క;
కాంక్షితః=కోరఁబడిన; వరో=వర

ము; యః=ఏదో; సః=ఆవరము; ఆ
భిధీయతాం=చెప్పఁబడుగాక.

ఓరాజా! ఎందునిమిత్తముతప
ముసేయుచున్నావు, నీవివక్షితార్థ
మేదిచెప్పుము. నేను వరములనిచ్చు
వాఁడనునీచేఁ గోరఁబడువరమేదో
దానింజెప్పుము.

అని, తాత్పర్యము.

ఏవము క్తస్తు దేవేన విశ్వామిత్రో మహతపాః
ప్రణిపత్య మహాదేవ ఘదం వచన మబ్రవీత్. ౧౬

టీక॥ మహతపాః=అధికమైనతపస్సుగల; విశ్వామిత్రస్తు=విశ్వామి

౪౩౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

సగ్గ

త్రుఁడును; దేవేన = ఈశ్వరునిచేత;
 వీవం = ఇట్లు; ఉక్తిః = పలుకఁబడిన
 వాఁడై; మహాదేవం = పరమేశ్వరు
 ని; ప్రణిపత్య = నమస్కరించి; ఇ
 దం = ఈ; వచనం = మాటను; అబ్ర
 వీత్ = పలికెను.

అధికమైన తపముగల విశ్వామి
 త్రమహారాజు యీశ్వరునిచే నిట్లుఁజే
 ప్పఁబడినవాఁడగుచు నాపరమేశ్వరు
 నమస్కరించి యీమాట చెప్పెను.
 అని, తాత్పర్యము.

యది తుష్టో మహాదేవ ధనుర్వేదో మమానఘ
 సాంగోపాంగోపనిషద స్సరహస్యః ప్రదీయతామ్. ౧౨

టీక॥ అనఘ = పాపరహితుఁడ
 వైన; మహాదేవ = ఈశ్వరుఁడా!
 తుష్టాయది = సంతృప్తుఁడవైతివేని;
 సాంగోపాంగోపనిషదః, సాంగ =
 అంగములతోను; ఉపాంగ = ఉపాం
 గములతోను; ఉపనిషదః = ఉపనిష
 త్తులతోను గూడినయ్య; (అకా
 రాంతమాక్షము) సరహస్యః = ఉ
 పదేశగవ్యంబులగు రహస్యమంత్ర

ములతోను గూడినదియనగ; ధను
 ర్వేదః = ధనుర్వేదము; మమ = నాకు;
 ప్రదీయతాం = ఇవ్వఁబడుగాక.
 పాపరహితుఁడవగునో మహా
 దేవుఁడా! నీవు సంతృప్తుఁడవైతివేని
 యంగములు పాంగములు పనిషత్తు
 లుమఱియు నుపదేశగవ్యంబులగు
 రహస్యమంత్రములు వీనితోఁగూడి
 యుండు ధనుర్వేదమునాకుఁ దయ
 చేయుము. అని, తాత్పర్యము.

యాని దేవేషు చాస్త్రాణి దానవేషు మహర్షిషు
 గంధర్వయక్షరక్షస్సు ప్రతిభాంతు మమానఘ. ౧౩

టీక॥ అనఘ = పాపరహితుఁడ
 వైనయోస్వామీ; దేవేషు = దేవత
 లందును; దానవేషు = దానవులయం
 దును; మహర్షిషు = మహర్షులందు

ను; గంధర్వయక్షరక్షస్సుచ = గంధ
 ర్వులందును యక్షులందును రాక్షసు
 లయందును; యాని = వీ; అస్త్రాణి =
 అస్త్రములు; సంతి = (అధ్యాత్మత

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౩౫

స ౫౫

ము)కలవో; తాని=(అధ్యాహృతము)=అవన్నియు; మమ=నాయం దు(సప్తమ్యర్థమందుషష్ఠి)ప్రతిభాంతు=ప్రకాశించుగాక.

పాపరహితుడవైన యోస్వామీ

దేవదానవమహాషిఁగంధర్వయక్ష రక్షస్సులయందే యేయస్త్రములు గలవోయవియన్నియు నాయందుఁ బ్రకాశించుగాక.

అని, తాత్పర్యము.

తవప్రసాదా ద్భవతు దేవదేవ మమేష్పితమ్

టీక॥ దేవదేవ= దేవతలకుదే అగుగాక.

వుండవైనయోస్వామీ; మమ= నాయొక్క; అన్యదపి=(అధ్యాహృతము)వేరైన; ఈష్పితం= మనోరథమును; తవ=నీయొక్క; ప్రసాదాత్=అనుగ్రహమువలన; భవతు=

దేవతలకు దేవుండవైన యోస్వామీ? మఱియొక నామనోరథమునుమీప్రసాదమువల్లనగుగాక.

అని, తాత్పర్యము.

ఏవ మస్తీతి దేవేకో వాక్య ముక్త్వా గత స్తదా. ౧౯

టీక॥ తదా=అప్పుడు; దేవేకో= డాయెను.

దేవతలకుఁ బ్రభువైన యీశ్వరుఁడు; ఏవం=ఇట్లు; అస్తు=అగుగాక; ఇతి=అని; వాక్యం=వచనమును; ఉక్త్వా=పలికి; గతః=అంతహితుఁ

అప్పుడు దేవదేవుండగునీశ్వరుఁ డిట్లుగాకయని వరమిచ్చి యంత హితుఁడాయెను.

అని, తాత్పర్యము.

ప్రాప్య చాస్త్రాణి రాజషిఁ ర్విశ్వామిత్రో మహాబలిః
దర్పేణ మహతాయుక్తో దర్పపూర్ణో భవత్తదా. ౨౦

టీక॥ మహాబలిః=అధికమైనబలముగల; రాజషిః = రాజునుముషి

౧౩౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౫౫

యునగు;విశ్వామిత్రః = విశ్వామిత్రుడు;అస్త్రాణి=అస్త్రములను;	భవత్=అయ్యెను.
ప్రాప్యఃపొంది; మహతా=అధిక	అప్పుడుమహాబలుండును రాజ
మైనదర్శేణ = గర్వముతో;యు	షియనగు విశ్వామిత్రుడు త్నాత్రి
క్తః=కూడుకొనిన వాడయ్యెను;	యత్వాదిప్రయుక్తగర్వముగలవాఁ
దర్పపూర్ణఃశ్చ,దపః=గర్వముచే	డయ్యెను నస్త్రబలమబ్బుటచేమరం
తఃపూర్ణఃశ్చ=నిండినవాడను; అ	తగర్వము గలవాఁడాయెను.
	అని, తాత్పర్యము.

వివర్ధమానో వీర్యేణ సముద్ర ఇవ పర్వణి

హతమేవ తదామేనై వసిష్ఠ మృషిసత్తమమ్. ౨౦

టీక॥ తదా=అప్పుడు;సః=(అ	పఁబడినవానిగానే; మేనై = తలఁ
ధ్యాహృతము) ఆవిశ్వామిత్రుడు;	చెను.
పర్వణి=పర్వమునందు; సముద్రఇ	అప్పుడా విశ్వామిత్రుడు ప
వ=సముద్రమువలె; వీర్యేణ=పరా	ర్వమందు సముద్రమువలె పరాక్ర
క్రమముచేత;వివర్ధమానః=వృద్ధి	మముచేవృద్ధిబొందుచు ఋషిశ్రే
బొందినవాడగుచు ; ఋషిసత్త	ష్ఠుఁడగు వసిష్ఠమహాషిఁనిజంపఁబ
మం=ఋషిశ్రేష్ఠుఁడగు; వసిష్ఠం=	డినవానిగానేతలంచెను.
వసిష్ఠమహాషిఁని; హతమేవ=చం	అని, తాత్పర్యము.

తతో గత్వా శమపదం ముమోచాస్త్రాణి పార్థివః

యైస్తత్త పోవనం సర్వం నిర్దగ్ధం చాస్త్రతేజసా. ౨౧

టీక॥ తతః=పిమ్మట; పార్థి	త్వా=పొంది; తాని= (అధ్యాహృ
వః=విశ్వామిత్రమహారాజు; ఆశ్ర	తము)ఆ;అస్త్రాణి=అస్త్రములను;
మపదం, ఆశ్రమ=వసిష్ఠాశ్రమము	ముమోచ=విడిచిపెట్టెను.యైః=ఏ
యొక్క, పదం=ప్రదేశమున, గ	యస్త్రముచేతను; అస్త్రతేజసా

చ=స్వతేజస్సుచేతను; తత్తపోవ
నం, తత్=ఆవసిష్ఠమహాషియై
క్క, తపోవనం=తపోవనము;న
ర్వం=అంతయును; సిదఁగ్ధం=కా
ల్పబడెనో;

ఆపిమ్మట విశ్వామిత్రమహారాజు

వసిష్ఠాశ్రమపుడేశమంజేరయేయ
స్త్రీములచేతనుస్వతేజస్సుచేతను
నావసిష్ఠమహాషియైక్కతపోవ
నమంతయుఁ గాల్పబడినదో యా
యస్త్రీములనువిడిచిపెట్టెను.
అని,తాత్పర్యము.

ఉదీర్యమాణ మస్త్రీం త ద్విశ్వామిత్రస్య ధీమతః

దృష్ట్వా విప్రద్రుతాస్సర్వే మునయ శ్చతశో దిశః. ౨౩

టీక॥తత్=(అధ్యాత్మతము) ఆయాశ్రమమందున్న; మునయః=మునులు; ధీమతః=ధైర్యవంతుడైన; విశ్వామిత్రస్య=విశ్వామిత్రమహారాజుయొక్క; ఉదీర్యమాణం=ప్రయోగింపబడుచున్న; తత్=ఆ; అస్త్రీం=అస్త్రీజాతమును; దృష్ట్వా=చూచి; శతశః=సూర్వురు

సూర్వురుగా; దిశః=దిక్కులనుఁ గూర్చి; విప్రద్రుతాః=పరువెత్తిరి. ఆవసిష్ఠాశ్రమమందుండు మునులందరునుఁ బ్రయోగింపబడుచున్న ధైర్యవంతుండగువిశ్వామిత్రునియొక్కయాయస్త్రీములంజూచిగుంపులుగుంపులుగానలుదెసలంబారిరి. అని, తాత్పర్యము.

వసిష్ఠస్యచయే శిష్యా స్తథైవ మృగపక్షిణః

విద్రవంతి భయాద్భీతా నానాదిగ్భ్య స్సహస్రశః. ౨౪

టీక॥ వసిష్ఠస్య=వసిష్ఠమహామునియొక్క; శిష్యాః=శిష్యులు; యే=ఎవరో; తే=(అధ్యాత్మతము)వారు; యథా=(అధ్యాత్మతము)ఎట్లు; విద్రవంతి=పరుగెత్తిరి; తథైవ=అలాగుననే; మృగప

క్షిణశ్చ=మృగములును, పిట్టలును; భయాత్=భయమునుగలుగఁజేయుచున్న యస్త్రీము వలన; భీతాః=భయముఁడినవై; నానాదిగ్భ్యః=తమతమ స్థానములనుండి; సహస్రశః=వేనవేలుగా; విద్రవంతి

౮౩౮ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.
స౫౫

(ఘాతాధఃపాదలట్) = పరులును భయము గలుగఁ జేయుచు
గత్తినవి.

అష్టాదశబలున్న వసిష్ఠమహా ట్టబడినవై వేనవేలుగాఁ దమతమ
మునియొక్కశిష్యులందఱు ట్టానములనుండిపరువై త్తినవి.
వెత్తిరో యట్ల మృగములునుబయు అని, తాత్పర్యము.

వసిష్ఠస్యాశ్రమపదం శూన్యమాసీ న్నహత్తనః

టీక॥ మహత్తనః=పూజ్యుడై పూజ్యుడైన వసిష్ఠమహర్షియొ
నః వసిష్ఠస్య=వసిష్ఠమహర్షియొ క్కఠిపోవనము, చెట్లుపొదలుము
క్కః; ఆశ్రమపదం=తపోవనము; దలగునవిలేనిదియై యుండెను.
శూన్యం=చెట్లుపొదలు లేనివిగాఁ; అని, తాత్పర్యము.
సీత్=ఉండెను.

ముహూర్తమివ నిశ్శబ్ద మాసీ దిరిణ సన్నిభమ్. ౨౫

టీక॥ కించ=(అధ్యాకృతము) ఉండెను.
మఱియును; ముహూర్తం = ము మఱియు నాతపోవనము ము
హూర్తకాలము; నిశ్శబ్దమివ=శబ్ద హూర్తకాలముశబ్ద రహితముగా
ములేనిదానివలెను; ఇరిణసన్నిభం, ను సూషరక్షేత్రమునకుసరియైనది
ఇరిణ = ఊషరక్షేత్రముతో, సన్ని గానుండెను.
భం= సరియైనదిగాను, అసీత్= అని, తాత్పర్యము.

వదతోవై వసిష్ఠస్య మాభైరితి ముహుర్ముహుః

నాశయా మృద్య గాఢేయం నీహార మివభాస్కరః. ౨౬

టీక॥ భాస్కరః=సూర్యుడు; యం=విశ్వామిత్రుని; అద్య=ఇప్పు
నీహారమివ=మంచునువలె; గాఢే డు; నాశయామి=చంద్రుడున్నాను;

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౮౩౩

స ౫౫

మాభైః=భయముపడకుడు; ఇతి= అని; ముహుర్ముహుః=మాటిమాటికిని; వసిష్ఠస్య=వసిష్ఠమహాముని; వదతః = చెప్పుచుండఁగా (అనాదరమందఁగట్టి) విద్రవంతి, ఇతి (అధ్యాహృతము)=పరుగెత్తిరనిపూర్వము తోనన్వయము.

రక్షకుఁడైన నేనుండగామీకేమి

భయము, సూర్యుఁడుమంచునువలె నేనిప్పు డావిశ్వామిత్రునిజంపుచున్నాను భయము పడవలదనివసిష్ఠమహామనిమాటిమాటికిం జెప్పుచుండగానాయనమాటను లక్ష్యపెట్టక భయముపడియందున్నవారందరునువలాయితులైరి.

అని, తాత్పర్యము.

ఏవముక్త్వా మహాతేజా వసిష్ఠో జపతాం వరః

విశ్వామిత్రం తదా వాక్యం సరోష మిద మబ్రవీత్. ౨౭

టీక॥ మహాతేజాః=అతిశయించినతేజస్సుగల; జపతాంవరః=తపముచేయువారలలో శ్రేష్ఠుఁడైన; వసిష్ఠః=వసిష్ఠమహామని; ఏవం = ఇట్లు; సాక్ష= (అధ్యాహృతము) తమజనములగూర్చి; ఉక్త్వా=చెప్పి; తదా=అప్పుడు; విశ్వామిత్రం = విశ్వామిత్రునిఁగూర్చి; సరోషం = రోషముతోఁగూడిన; ఇదం = ఈ;

వాక్యం=మాటను; అబ్రవీత్ = పలికెను.

అధికతేజోవంతుఁడును తపముచేయువారలలో శ్రేష్ఠుఁడైనయీ వసిష్ఠమహామని యిట్లు స్వజనముతోఁజెప్పి యంతనావిశ్వామిత్రునిఁగూర్చిరోషముతోఁగూడినయీమాటఁజెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

ఆశ్రమం చిరసంవృద్ధం యద్వినాశిత వానసి

దురాచారోసి తస్మాథ తస్మాత్త్వం న భవిష్యతి. ౨౮

టీక॥ మూఢం=తెలివితేనివిశ్వామిత్రుఁడా! త్వం=నీవు; చిరసంవృద్ధం=

దృఢం, చిర=బహుకాలమునుండి, సంవృద్ధం = వృద్ధిజేయఁబడిన; ఆశ్ర

౧౪౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము

స ౫౫

మం=ఆశ్రమమును; యత్=ఏకారణమువలన; విచారితవాక్=నాశముఁజేసినవాఁడవు; అసి=అయితిహో; తత్=ఆకారణమువలన; దురాచారః=దుష్టమగునాచారముగలవాడవు; అసి=అయితిహి; తస్మాత్=అందువలన; సభవిష్యసి=ఉండవు.

మాధుఁడవయినవిశ్వామిత్రుఁడా! చిరకాలమునుండి వృద్ధిబొందింపఁబడిననాయాశ్రమము నెందువల్లనాశముఁజేసినవాఁడవయితివో అందు వలన నింద్యమైన యాచారము గలవాఁడవయితివి నీవందువలన నెమిగులవు. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యుక్త్వా పరమక్రుద్ధో దండ మద్యమ్య సత్పరః

విధూమ మివ కాలాగ్నిం యమదండ మివాపరమ్. ౨౯

టీక॥ పరమక్రుద్ధః=మిక్కిలికోపముతోఁగూడియున్న వసిష్ఠమహాముని; ఇతి=ఇట్లు; ఉక్త్వా=పలికి; సత్పరః=త్వరతోకూడినవాఁడగుచు; విధూమం=పొగలేని; కాలాగ్నిమివ=ప్రలయాగ్నినివలెను; అపరం=రెండవదైన; యమదండమివ=కాలదండమువలె; స్థితం=(అధ్యాహృతము) ఉన్నట్టి; దండం=బ్రహ్మదండ

మును; ఉద్యమ్య=ఎత్తుకొని; తస్మాత్=(అధ్యాహృతము) ఉండెను. మిక్కిలికోపముతోఁగూడియున్నవసిష్ఠమహామునియిట్లు చెప్పిత్వరతోఁగూడినవాఁడై పొగలేనికాలాగ్నివలెను రెండవదగుకాలదండమునుబలెనున్న బ్రహ్మదండముంబడినది. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యుక్తే, శ్రీమద్రామాయణే, చాలకాండే,

పంచపంచాశస్సగః

ఇతి, స్పష్టార్థము.

ఇతి, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్రీ

వ్యాఖ్యానంబునందు, చాలకాండపంచపంచాశస్సగః టీక,

ముగిసినది.

అని

పట్నం చాశసర్గప్రారంభః.

ఏవ ముక్తో వసిష్ఠేన విశ్వమిత్రో మహాబలః

అగ్నేయ మస్త్ర ముత్తిష్ఠ్య తిష్ఠ తిష్ఠేతి చా బ్రవీత్. ౧

టీక॥ మహాబలః = అధికబలవంతుడగు, విశ్వమిత్రః = విశ్వమిత్రుడు; వసిష్ఠేన = వసిష్ఠునిచేత; ఏవం = ఈ ప్రకారము; ఉక్తః = పలుకబడినవాడగుచు; అగ్నేయం = అగ్నిదేవతాకమైన; అస్త్రం = అస్త్రమును; ఉత్తిష్ఠ్య = ఎత్తి; తిష్ఠత	వ్యం = నిలునిలు; ఇతిచ = అనియును; అబ్రవీత్ = పలికెను. అధికబలముగల విశ్వమిత్రుడు, వసిష్ఠుని చేసిట్లుబలుకబడినవాడగుచు నాగ్నేయాస్త్రము జేతంబట్టినిలునిలువనిపలికెను. అని, తాత్పర్యము.

బ్రహ్మదండం సముత్తిష్ఠ్య కాలదండ మివాఽపరమ్

వసిష్ఠో భగవాన్ క్రోధా దిదం వచన మబ్రవీత్. ౨

టీక॥ భగవాన్ = మాహాత్మ్యముగల; వసిష్ఠః = వసిష్ఠుడు; అపరం = రెండవదైన; కాలదండమివ = యువదండమువలెనున్నట్టి; బ్రహ్మదండం = బ్రహ్మదండమును; ఉత్తిష్ఠ్య = ఎత్తి; క్రోధాత్ = కోపమువలన; ఇదం = ఈ; వచనం = మాటను; అబ్రవీత్ = పలికెను. మాహాత్మ్యముగల వసిష్ఠమహర్షి రెండవకాలదండముంబలె నున్న బ్రహ్మదండమెత్తి క్రోధమువలన నీ మాటజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

క్షత్రబంధో స్థితోస్థేష యద్బలం తద్విదర్శయ

నాశయా మృత్యు తే దర్పం శస్త్రస్య తవ గాధిజ. ౩

౧౪౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము

స ౫౬

టీక॥ త్నత్రబంధో=త్నత్రియాధ శస్త్రముయొక్క; దర్పం=గర్వము
ముండవగు విశ్వామిత్రుడా! ఏ ను; నాశయామి=నాశముజేయు
వః=ఇదుగో; స్థితః=ఉన్నవాడను; చున్నాను.
అస్మి=అగుచున్నాను; తవ=నీయొక్క; త్నత్రియాధముండ వగు విశ్వా
క్క; బలం=బలము; యత్=ఏదో; మిత్రుడా! ఇదుగోయున్నాడను,
తత్=దాన్ని; విదశ=య=విస్తరిం నీబలమెట్టిదో దానింజక్క-గాఁజూ
చిచూపుము; గాధిజ=గాధిపుత్రుఁ వుము, నీయొక్క-యనీశస్త్రముయొ
డవగువిశ్వామిత్రుడా' అద్య=ఇ క్కయు, గర్వమును నాశముజే
ప్పుడు; తే=నీయొక్క; శస్త్రస్య= యుచున్నాడను. అని తాత్పర్యము.

క్వచ తే త్నత్రియబలం క్వచ బ్రహ్మబలం మహత్
పశ్య బ్రహ్మబలం దివ్యం మమ త్నత్రియపాంసన. ౪

టీక॥ త్నత్రియపాంసన= త్నత్రియబలమును; పశ్య=చూడుము.
యాధముడా; తే=నీయొక్క; త్నత్రి త్నత్రియాధముడా! నీయొక్క
యబలం=త్నత్రబలము; క్వచ= ఏ త్నత్రియబలమెక్కడ, గొప్పదగు బ్ర
క్కడ; మహత్=గొప్పదైన; బ్రహ్మ హ్మబలమెక్కడ! శ్రేష్ఠంబగునాబ్ర
బలం=బ్రాహ్మణబలము; క్వచ=ఎ హ్మబలమునుఁజూడుమని, వసిష్ఠం
క్కడ; మమ=మాయొక్క, దివ్యం= మ విశ్వామిత్రునితోఁజెప్పెను.
అమోఘమైన; బ్రహ్మబలం=బ్రాహ్మ అని, తాత్పర్యము.

తస్యా శ్రుం గాధిపుత్రస్య ఘోర మాగ్నేయ ముద్యతమ్
బ్రహ్మదండేన తచ్చాంత మగ్నైర్వైగ ఇవాంభసా. ౫

టీక॥ గాధిపుత్రస్య=గాధికొడుక్క; ఘోరం=భయంకరమగు; ఉ
గు; తస్య = అవిశ్వామిత్రునియొక్క; ద్యతం=పరమగింపబడిన; అగ్నై

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౮౪౩

స ౫౬

యం = అగ్నిదేవతాకమైన; అ
 త్రం = అత్రుము; యత్ = (అధ్యా
 వ్యతము) వీదో; తత్ = అయత్రు
 ము; బ్రహ్మదండేన = బ్రహ్మదండము
 చేత; అంభసా = నీటిచేత; అగ్నేః =
 నిప్పుయొక్క; వేగభవ = వేడిమివలె;
 శాంతం = చల్లార్పబడెను.

గాధికొమారుండగు నావిశ్వా
 మిత్రునిచేఁబ్రయోగింపఁబడిఁగూరం
 బుగ మండుచున్న నాయాగ్నేయా
 త్రుము, నీటిచేనార్పబడిననిప్పులవే
 డిమివలె నాబ్రహ్మదండముచేతం జ
 ల్లారెను.
 అని, తాత్పర్యము.

వారుణం చైవ రౌద్రం చ విద్రం పాశుపతం తథా
 ఐషికం చాపి చిత్తైః కపితో గాధినందనః. ౬

టీక॥ గాధినందనః = గాధికొమా
 రుండగువిశ్వామిత్రుడు; కపితః =
 కోపముగలవాండగుచు; వారుణం
 చైవ = వరుణదేవతాకమైనయస్త్రి
 మును; రౌద్రం చ = రుద్రదేవతాకమ
 గునస్త్రిమును; విద్రం = ఇంద్రదేవ
 తాకమగునస్త్రిమును; తథా = అ
 లాగుననె; పాశుపతం = పశుపతిదే
 వతాకమగునస్త్రిమును; ఐషికంచా

పి = ఐషికాస్త్రిమును; చిత్తేః =
 పడవైచెను.
 అంతగాధిపుత్రుండగువిశ్వామి
 త్రుండుమిగులఁ గోపముగలవాండ
 గుచువారుణాస్త్రిమురౌద్రాస్త్రి
 మునైంద్రాస్త్రిము పాశుపతా
 స్త్రిమునైషికాస్త్రిము, అను న
 స్త్రింబుల నొక్కపెట్టునంబడవై
 చెను. అని, తాత్పర్యము.

మానవం మోహనం చైవ గాంధర్వం స్వాపనంతథా
 జృంభణం మాదనం చైవ సంతాపన విలాపన. ౭
 శోషణం దారణం చైవ వజ్రమస్త్రం సురుజాయమ్
 బ్రహ్మపాశం కాలపాశం వారుణం పాశమేవచ. ౮
 మైనాకాస్త్రం చ దయితం శుష్కార్ద్రైః ఆశనీ ఉభౌ

౪౪౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

సృష్ట

దండాస్త్ర మధ పైశాచం క్రాంచ మస్త్రం తద్దైవచ. ౯
 ధమకచక్రం కాలచక్రం విష్ణుచక్రం తద్దైవచ
 వాయవ్యం మథనంచైవ అస్త్రం హయశిరస్తథా. ౧౦
 శక్తిద్వయంచ చిత్తేప కంకాళం ముసలం తథా
 వైద్యాధరం మహాస్త్రంచ కాలాస్త్ర మథ దారుణమ్. ౧౧
 త్రిశూల మస్త్రం ఘోరంచ కాపాల మథ కంకణమ్
 ఏతాన్యస్త్రాణి చిత్తేప సర్వాణి రఘునందన. ౧౨

టీక||రఘునందన=రాముడా! పైనాకాస్త్రం = పైనాకమనున
 మానవం = మనుజుడేవతాకమగున స్త్రీమును; దయితం=దయితమను
 స్త్రీమును; మోహనం = మోహ దానిని; శుష్కార్ద్రై=శుష్కము,
 నాస్త్రీమును; గాంధర్వం = గంధ ఆర్ద్రములను; ఉభే=రెండైన; అ
 ర్వదేవతాకాస్త్రీమును, తథా= శనీ=విడుగులను; దండాస్త్రం=దం
 అట్లే; స్వాపనం = నిద్రఁబుట్టించున డాస్త్రమును; అథ=ఆపిమ్మట;
 స్త్రీమును; జ్యంభణం=ఆవలంతబు పైశాచం = పైశాచాస్త్రీమును
 ట్టించున స్త్రీమును; మాదనం=చుత్తు దానిని; తద్దైవ=ఆలాగుననే; క్రాం
 గలుగజేయున స్త్రీమును; సంతాపన చమస్త్రం = క్రాంచమనుదానిని;
 విలాపనే = సంతాపవిలాపములంగ ధమకచక్రం = ధమకచక్రమనుదా
 ల్లజేయున స్త్రీములను; శోషణం = నిని; కాలచక్రం = కాలచక్రమనుదా
 శోషణమనుదానిని; దారణంచైవ = నిని; తద్దైవచ = ఆలాగుననే; వి
 దారణమనుదానిని; సుదుర్జయం = జ ఘ్టచక్రం = విష్ణుచక్రమును; వాయ
 యింపనలవిగాని; వజ్రం = వజ్రమ వ్యం = వాయుదేవతాకాస్త్రీము
 నున స్త్రీమును; బ్రహ్మపాశం = బ్రహ్మ ను; మథనంచైవ = మథనమనుదా
 పాశమును; కాలపాశం = కాలపా నిని; తథా = అట్లు; హయశిరః = హ
 రుణం = వరుణదేవతా యగ్రీవమను; అస్త్రం = అస్త్రీము
 చ = పాశమును; శక్తిద్వయంచ = రెండుశక్తులను;

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౮౪౫

స ౫౬

చిత్తేప=పడవైచెను; తథా = అట్లు; కంకాళం=కంకాళమనుదానిని; ముగలం=ముగలమనుదానిని; మహాస్త్రించ=గొప్పయి స్త్రీమగు; వైద్యాధరం=విద్యాధరా స్త్రీమును; కాలాస్త్రిం=కాలాస్త్రిమును; అథ=పిమ్మట; దారుణం=దారుణమనుదానిని; త్రిశూలం=త్రిశూలమునుదానిని; ఘోరమస్త్రిం = ఘోరాస్త్రిమును; కాపాలం=కాపాలమనుదానిని; అథ=పిదప; కంకణం=

కంకణమునుదానిని; సర్వాణి=సమస్తములైన; ఏతాని=ఈ; అస్త్రాణి=అస్త్రములన; చిత్తేప=విడిచిపెట్టెను. అంతట నావిశ్వామిత్రుడమిక్కటంబగు కోపముతో మానవమననది మొదలు కంకణమును వరకునీనామంబులచేచ బేర్కొనంబడియున్నయి స్త్రీములనన్నింటిని గ్రహముగఁబ్రయోగించెను. అని, తాత్పర్యము.

వసిష్ఠే జపతాం శ్రేష్ఠే తదద్భుత మివాభవత్

టీక|| జపతాం=తపమొనరించువారలలో; శ్రేష్ఠే=ఉత్తముడైన; వసిష్ఠే= వసిష్ఠమహామనియందు; తత్=ఆయి స్త్రీక్షేపణము; అద్భుతమివ = అశ్చర్యముంబలె; అభవత్=అయెను.

తపోవంతులలో మేటియగునా వసిష్ఠమహామని విషయమియ్యాయ స్త్రీప్రయోగము గార్యతేకమైనం జెయంజాలకపోవుటకల్ల మిగులనాశ్చర్యముగనుండెను. అని, తాత్పర్యము.

తాని సర్వాణి దండెన గ్రసతే బ్రహ్మణస్సుతః. ౧౩

టీక|| బ్రహ్మణస్సుతః=బ్రహ్మపుత్రుడైనవసిష్ఠమహాముని; దండెన=బ్రహ్మదండముచేత; తాని = ఆ; సర్వాణి=సమస్తములైన యస్త్రము

లన; గ్రసతే= అగ్రసత (ధూతా ధశమంతులట్) మ్రింగెను. బ్రహ్మపుత్రుడైన వసిష్ఠమహామనియాయస్త్రములనన్నింటినియ

౪౪౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము. స ౫౬

ద్భుతమగునట్లు, తనబ్రహ్మదండముచేగ్రసించెను. అని, తాత్పర్యము.

తేషు శాంతేషు బ్రహ్మాస్త్రం ఓ ప్రవాక్ గాధినందనః

టీక || గాధినందనః=విశ్వామిత్రుడు; తేషు=ఆయస్త్రములన్నియు; శాంతేషు=చల్లఁబడినవగుచుండగా; బ్రహ్మాస్త్రం=బ్రహ్మదేవతాకమగుగొప్పయస్త్రమున; ఓ ప్రవాక్=ప్రయోగించినవాడు; ను. అని, తాత్పర్యము.

తదస్త్ర ముద్యతం దృష్ట్వా దేవాస్సాగ్ని పురోగమాః. ౧౪
దేవషణ్మయశ్చ సంభ్రాంతా గంధర్వా స్సమహారగాః

టీక || సాగ్నిపురోగమాః=ముగ్ధులగునఁబడినయగ్నిదేవులు; దేవాః=దేవతలు; దేవషణ్మయశ్చ=దేవతలముఖములు; సమహారగాః=గోష్పసర్పములతోఁగూడిన; గంధర్వాశ్చ=గంధర్వులు; ఉద్యతం=ప్రయోగింపఁబడిన; తత్=ఆ; అస్త్రం=బ్రహ్మస్త్రము; దృష్ట్వా=చూచి; సంభ్రాంతాః=తొట్టుపాటుగలవారలు; అభవత్(అధ్యాహృతము)=అయిరి. అప్పుడు, అగ్నిదేవుడు ముందుగాగల దేవతలును దేవఘంటును గంధర్వులును మహారగులును విశ్వామిత్రునిచేఁబ్రయోగింపఁబడిన, బ్రహ్మస్త్రముం బూచి భ్రాంతచిత్తులైరి. అని, తాత్పర్యము.

త్రైలోక్య మాసీత్సంతప్తం బ్రహ్మోస్త్రే సముదీరితే. ౧౫

టీక || బ్రహ్మోస్త్రే=బ్రహ్మస్త్రము; సముదీరితే=ప్రయోగింపఁబడుచుండఁ

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౮౪౩

స ౫౬

గానే; త్రైలోక్యం = ముల్లోకము లును; సంత్రస్తం = మిక్కిలిభయము పడినది; అసీత్ = ఆయెను.	బ్రహ్మస్త్రీమును బ్రయోగింప గానే ముల్లోకములుందల్లడిల్లెను. అని, తాత్పర్యము.

తదప్యస్త్రీం మహాఘోరం బ్రాహ్మం బ్రాహ్మణ తేజసా
వసిష్ఠో గ్రసతే సర్వం బ్రహ్మచందన రాఘవ. ౧౬

టీక॥ రాఘవ = రాముడా! వసి ష్ఠః = వసిష్ఠమహాషిః; బ్రాహ్మం = బ్ర హ్మదేవతాకమైన; మహాఘోరం = అతికూరమైన; తత్ = అ; అస్త్రీ మః = అస్త్రీమును; సర్వం = అంత యును; బ్రాహ్మణః = బ్రహ్మవిద్యా భ్యాసమువలన గలిగిన; తేజసా = తే జస్సు చేవృద్ధిబొందింపబడిన; బ్రహ్మ చందన = బ్రహ్మచండముచేత; గ్రస	తే (అగ్రసత) మ్రింగెను. ఇచట (త్రై లోగ్ధదశభీభారం వహతి) అన్నట్లు గ్రాసక్రియయందు దండమనకన్య యములేదు. అందువలననే వక్ష్య మాదార్థమునకు విరోధము లేదు రాముడా! వసిష్ఠమహర్షి బ్రహ్మదే వతాకమై మహాఘోరంబుగ నున్న నాయుస్త్రీమంతయును దన బ్రహ్మచం డముచేత మ్రింగెను. అని తాత్పర్యము

బ్రహ్మస్త్రీం గ్రసమానస్య వసిష్ఠస్య మహాత్మనః

త్రైలోక్యమోహనం రౌద్రం రూప మాసీత్సుదారుణమ్. ౧౭

టీక॥ బ్రహ్మస్త్రీం = బ్రహ్మస్త్రీ మును; గ్రసమానస్య = మ్రింగుచున్న ట్టి; మహాత్మనః = మహానుభావుండ గు; వసిష్ఠస్య = వసిష్ఠునియొక్క; రూ పం = స్వరూపము; త్రైలోక్యమో హనం, త్రైలోక్య = ముల్లోకముల	వారికి, మోహనం = మూర్ఛనాం దించునదియు; రౌద్రం = భయంక రమైనదియు; సుదారుణం = చూడ శక్యముగానిదియునుగా; అసీత్ = ఆయెను. అప్పుడు బ్రహ్మస్త్రీమును మ్రింగ

గానే వసిష్ఠమహామునికిఁ ద్రోహోక్త్య దారుణంబును నగురూపముఁ గలి
మోహనంబును భయంకరంబునును గను. అని, తాత్పర్యము.

రోమకూపేషు సర్వేషు వసిష్ఠస్య మహాత్మనః
మరీచ్య ఇవ నిష్పేతు రగ్నే ధూమాకూటాద్భిషః. ౧౮

టీక॥ మహాత్మనః = మహాప్రభావుం డైన; వసిష్ఠస్య = వసిష్ఠమహాషిః యొక్క; సర్వేషు = సమస్తమైన; రోమకూపేషు, రోమ = వెంట్రుక; అయొక్క; కూపేషు = కుదుళ్లనుం డి; (పంచమ్యర్థమందున వైవిధ్యము), ధూ మాకూటాద్భిషః, ధూమ = పొగచేత, అకులః = సంకులమైన; అచిషః =	మంటలుగల; అగ్నేరివ = అగ్నివల్ల వలె; మరీచ్యః = విస్ఫులింగములు; నిష్పేతుః = రాలినవి. మహాత్ముండగువసిష్ఠమహాషిః యొక్క సమస్తములయిన రోమకూ పములనుండి పొగతోఁగూడినమంట లుగలనిష్పునుండివచ్చుస్ఫులింగముల చాట్పునజ్వాలులుబయలుపడినవి. అని, తాత్పర్యము.

ప్రాజ్వల ద్రవ్యదండశ్చ వసిష్ఠస్య కరోద్యతః
విధూమ ఇవకాలాగ్ని ర్యనుదండ ఇవాపరః. ౧౯

టీక॥ వసిష్ఠస్య = వసిష్ఠమహాము నియొక్క; కరోద్యతః, కర = మాస్త ముచేత, ఉద్యతః = ఎత్తబడియు న్న; బ్రహ్మదండశ్చ = బ్రహ్మదండము ను; అపరః = రెండవదియగు; యమ దండఇవ = కాలదండమువలె, వి ధూమః = పొగలేని; కాలాగ్నిరివ = ప్రళయాగ్నివలెను; అస్త్రీగ్రాసే న (అధ్యాత్మత్రము) = అస్త్రీయను	మింగుటచేత; ప్రాజ్వలత్ = అధిక ముగమండెను. వసిష్ఠమహామునియొక్క మాస్త మందుధరింపఁబడియున్న బ్రహ్మదం డమును రెండవదియగు యమదండ ముమాట్కియుధూమము లేక జ్వ లింపుచున్న కాలాగ్నియనుంబోలె మిగులమండఁబడెను. అని, తాత్పర్యము.

తతోఽస్తువక్ మునిగణౌ వసిష్ఠం జపతాం వరమ్
అమోఘం తే బలం బ్రహ్మక్ తేజో ధారయ తేజసా. ౨౦
నిగృహీత స్త్వయా బ్రహ్మక్ విశ్వామిత్రో మహాతపాః
ప్రసీద జపతాంశ్రేష్ఠ లోక్సా స్సంతు గతవ్యధాః. ౨౧

టీక తతః=విష్ణుట; మునిగణౌ=మునిమునులయొక్క; గణౌ=సమూహములు; బ్రహ్మక్=బ్రాహ్మణుడా! తే=నీయొక్క; బలం=బలము; అమోఘం=శ్రేష్ఠమైనది; తేజసా = మహిమచేత; తేజః=బ్రహ్మస్త్రీతేజస్సును; ధారయ=ఉపశమింపుము; బ్రహ్మక్=బ్రాహ్మణుడా; మహాతపాః = అధికమయినతపముగల; విశ్వామిత్రః= విశ్వామిత్రుడు; త్వయా=నీచేత; నిగృహీతః = ఓటువడినాడు; జపతాంశ్రేష్ఠ=జపించువారలలోశ్రేష్ఠుడవైనవసిష్ఠుడా; ప్రసీద=ప్రసన్నుడవగుము; లోకాః=జనులు; గతవ్యధాః, గత=పోయిన,	వ్యధాః=దుఃఖముగలవారలు; సంతు=అగుదురు గాక; ఇతి=(అధ్యాత్మతము)అని; జపతాంవరం = జపించువారలలో శ్రేష్ఠుడైన; వసిష్ఠం=వసిష్ఠమహామునిని; అస్తువక్=స్తోత్రముజేసిరి. ఓబ్రాహ్మణుడవగు వసిష్ఠుడా నీబలమెక్కువైనది నీమహిమచేనా బ్రహ్మస్త్రీతేజముపశమింపుము. అధికమైనతపముగల విశ్వామిత్రుడు నీచేనోటువడెనుజపముచేయువారలలోనుత్తముడవైనవసిష్ఠుడా జనులందఱు దుఃఖములేని వారలగుదురు గాక యనిపూజ్యుడైనవసిష్ఠమహాషినిస్తోత్రముజేసిరి. అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్తో మహాతేజా శ్శమం చక్రే మహాతపాః

టీక||మహాతపాః=అధికమైనతపముగలవాడును; 'మహాతేజాః=అధికమైన తేజస్సుగలవాడునగువసిష్ఠుడు; ఏవం = ఇట్లు; ఉక్తః=చె

౮౫౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము

స ౫౬

ప్రబడినవాడగుచు; శనుం=కోప నిష్ఠుడు. మునుల చేసిట్లుచాగ్ధిం
శాంతిని; చక్రే=చేసెను. పంబడికోపశమనముచేసెను.

అధికతపమును తేజస్సునుగలవ అని, తాత్పర్యము.

విశ్వామిత్రోపి నికృతో వినిశ్వస్యేద మబ్రవీత్. ౨౨

టీక॥ విశ్వామిత్రోపి=విశ్వామి
తుండ్రును; నికృతః=తిరస్కరింపఁ
బడినవాడగుచు; వినిశ్వస్య=నిట్టూ
ర్నువిడిచి; ఇదం=దీన్ని; అబ్రవీత్=
పలికెను.

పరాభవ మొందిన విశ్వామి
తుండ్రును, నిట్టూర్పునిగూడించియీ
మాటఁజెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

ధిగ్బలం త్మత్రియబలం బ్రహ్మతేజోబలం బలమ్
ఏకేన బ్రహ్మదండేన సర్వాస్త్రాణి హతాని మే. ౨౩

టీక॥ త్మత్రియబలం, త్మత్రియ=త్మ
త్రసంబంధియగు; బలం= బలము;
ధిక్=నిందింపఁదగినబలము; బ్రహ్మ
తేజోబలం, బ్రహ్మ= బ్రాహ్మణ్యరూ
పమైన; తేజః=తేజస్సుయొక్క; బ
లం=బలమే; బలం=ప్రశస్తమయిన
బలము; ఏకేన=ఒకటైన; బ్రహ్మదం
డేన=బ్రహ్మదండముచేత; మే=నా
యొక్క; సర్వాస్త్రాణి=బ్రహ్మస్త్రో
ముదక్కఁదక్కిన యస్త్రములన్ని

యు; హతాని=కొట్టువడినవి.
త్మత్రియబలమునిందింపదగిన బ
లము బ్రాహ్మణ్యరూపమగు తేజోబ
లమే, మిక్కిలియు శ్రేష్ఠమయినబల
ము, ఇష్టాదౌక్ బ్రహ్మదండముచే నా
యొక్క బ్రహ్మస్త్ర వ్యతిరిక్తంబుల
గునన్నియస్త్రములును గొట్టువ
డినవని, విశ్వామిత్రుండు సెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

తదే తత్సమవేత్త్యాహం ప్రసన్నైంద్రియమానసః

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౫౦

స ౫౬

తపామహ త్వమాస్థాస్యై యద్యై బ్రహ్మత్వకారణమ్. ౨౪

టీక॥ తదేతత్ = అయీ రెంటిని; అవలంబించెదను.

సమవేత్య = చూచి; ప్రసన్నుండియ	ఈ రెండుబలములకుంగల యె
మానసః, ప్రసన్న = శాంతమైన, ఇం	చ్చుతిగ్గులంబూచి విడువంబడినక్షత్ర
ద్రియమానసః = ఇంద్రియములుమ	రోషముగల నేను ముందు బ్రాహ్మ
నస్సునుగల; అహం = నేను; యత్ =	న్యూపాదకమైన, తపమెద్దియో య
ఏది; బ్రహ్మత్వకారణం = బ్రాహ్మ	ట్టిగొప్పతపంబునవలంబించెదనని,
న్యూపాదకమైనదో; తత్ (అధ్యా	విశ్వామిత్రుండుచెప్పెను.
హృతము) = ఆ; మహత్ = గొప్పదై	అని, తాత్పర్యము.
న; తపః = తపస్సును; సమాస్థాస్యై =	

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, బాలకాండే,

షట్పంచాశస్సగళః

ఇతి, స్పష్టార్థము.

ఇతి, పరమాథకచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర

వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండషట్పంచాశస్సగళ టీక,

ముగిసినది.

౫౫౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

సూరి

(అవి)

సప్తపంచాశసర్గప్రారంభః.

తతస్సంతప్తహృదయత్స్వరన్నిగ్రహమాత్మనః
 వినిశ్చ్యస్య వినిశ్చ్యస్య కృతచైరోమహాత్మనా. ౧
 సదక్షిణాం దిశం గత్వా మహిష్యా సహ రాఘవ
 తతాప పరమం ఘోరం విశ్వామిత్రో మహాత్తపః. ౨

టీక॥ రాఘవ=రఘువంశమునం	మైన; దిశం=దిక్కును; గత్వా=
దుఃఖుఁడైన రాముఁడా! తతః=పిమ్మ	పొంది; ఘోరం=కఠినమైన; మహా
ట; సంతప్తహృదయః, సంతప్త=	త్తపః= అధికంబగుతపమును; పర
అధికముగఁ దపింపఁ బడుచున్న	మం= ఉత్కృష్టమగునట్లు; తతా
హృదయః= మనంబుగలవాఁడును,	ప=తపించెను, (చేసెననుట.)
ఆత్మనః= మనస్సుయొక్క; నిగ్ర	రాముఁడా! అటువెనుక సంతాపమొందిన మనంబుతో మనోని
హం=నిరోధమును; స్వర=స్వ	గ్రహము సేయవలయునను తలంపు
రించుచున్నవాఁడును; మహాత్మనా=	గలిగిమహానుభావుండగువనిష్ఠునితో
మహాప్రభావముగలవనిష్ఠునితో; కృ	ద్వేషించియున్నయావిశ్వామిత్రుఁ
తచైరః=చేయఁబడినవిరోధముగల	డు, మాటిమాటికినిట్టూర్పులు విడు
వాఁడనగు; పః=ఆ; విశ్వామిత్రః=	మచుభార్యతోఁగూడఁగ రావత్సినదిద
విశ్వామిత్రుఁడు; వినిశ్చ్యస్య వినిశ్చ్య	క్షణపుదిక్కు నాశ్రయించికఠినంబ
స్వ= నిట్టూర్పువిడిచినట్టూర్పువిడి	గు, గొప్పతపస్సును, సర్వోత్కృష్ట
చి; మహిష్యాసహ=భార్యతోఁగూ	మగునట్లునర్చెను. అని తాత్పర్యము.
డ; దక్షిణాం=శరావతీనదికి దక్షిణ	

ఫలమూలాశనోదాంతశ్చకారసుమహాత్తపః

టీక॥ సః=(అధ్యాహృతము) ఆవిశ్వామిత్రుఁడు; ఫలమూలాశనః,

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౮౫౩

స ౫౭

ఫలం=ఫలములు, మూలం=గడ్డలు, అశ
నః=అహారముగాఁగలవాఁడగుచు; మఱియు నావిశ్వామిత్రుఁడఫ
దాంతః= ఇంద్రునినిగ్రహముగల నియమముతోను త్రమంబగుతపంబు
వాఁడై; మహత్తపః=త్రేపమగుత సల్పెను.
పమును;చకారం=చేసెను. అని, తాత్పర్యము.

(ఈయధఃశ్లోకము గోవిందరాజులు లెక్కింపకుండినను)
(మహేశతిధులు వ్యాఖ్యానించినందునటికించబడెను.)

అధాస్య జజ్ఞిరే పుత్రా స్సత్య ధర్మపరాయణాః
హవిష్యందో మధుష్యందో దృఢనేత్రో మహారథః. ౩

టీక॥అధ=పిమ్మట;అస్య=ఈ (ఈనామంబులుగల); పుత్రాః=
విశ్వామిత్రునకు;సత్యధర్మ పరా కొడుకులు;జజ్ఞిరే=కలిగిరి.
యణాః,సత్య=సత్యమందును; ధ షిమ్మట,సీవిశ్వామిత్రునకుసత్య
మః= ధర్మమందును; పరాయ వంతులును,ధామికులునగు,హవి
ణాః=అసక్తులగు; హవిష్యందః= వ్యందుఁడు,మధుష్యందుఁడు, దృఢ
హవిష్యందుఁడు; మధుష్యందః=మ నేతుఁడు,మహారథుఁడు, అనుపే
ధుష్యందుఁడు; దృఢనేత్రః=దృఢనే లుఁగలకొడుకులు జనించిరి.
త్రుఁడు; మహారథః=మహారథుఁడు అని, తాత్పర్యము.

పూర్ణై వషణసహస్రేతు బ్రహ్మ లోక పితామహః
అబ్రవీ న్మధురం వాక్యం విశ్వామిత్రం తపోధనమ్. ౪

టీక॥వషణసహస్రే=వేయిసం (అధ్యాహృతము)వచ్చి ; తపోధ
వత్సరములు; పూర్ణై=నిండగానే; నం=తపస్సుధనముగాగల; విశ్వా
లోకపితామహః,లోక=లోకముల మిత్రం= విశ్వామిత్రునిఁగూచి; ;
కన్నిటికి, పితామహః=తాతయైన; మధురం=చెవులకింపైన;వాక్యం=
బ్రహ్మ = బ్రహ్మదేవుఁడు;అగత్య= మాటను;అబ్రవీత్=చెప్పెను.

౧౫౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.
స ౫౭

అట్లుండపంబు సేయుచుండ వె | యావిశ్వామిత్రునిం గూర్చి మధురం
య్యసంవత్సరములు నిండగానేన | బగుమాటఁజెప్పెను.
కలలాకపితామహుండగుబ్రహ్మదే | అని, తాత్పర్యము.
వుండు వచ్చితపమే ధనముగాఁగల

జితా రాజర్షిలోకాస్తే తపసా కుశికాత్మజ
అనేన తపసా త్వాంతు రాజర్షి రితి విద్మహే. ౫

టీక || కుశికాత్మజ = కుశికపు (అన్న నే పదమాషకము) ఎఱింగి
త్రుండవగువిశ్వామిత్రుడా! తే = తిమి.
నీయొక్క; తపసా = తపస్సుచేత; విశ్వామిత్రుడా! నీతపస్సుచే
రాజర్షిలోకాః = రాజులు ఋ రాజర్షిలోకంబులు జయింపఁబడి
మలునగుజనులు; జితా = జయిం నవి నీవొనరించినయీతపముచేత,
పఁబడిరి, అనేన = ఈనీచేఁజేయఁబ నిన్నిపుడు, రాజర్షివనితలంచెదమ
డిన; తపసాతు = తపస్సుచేతనే; ని బ్రహ్మదేవుండు, విశ్వామిత్రుని
త్వాం = నిన్ను; రాజర్షిః = రాజ తోఁజెప్పెను.
ఋషివి; ఇతి = అని; విద్మహే = అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్త్యా మహాతేజా జగామ సహ దైవతైః
త్రివిష్టపం బ్రహ్మలోకం లోకానాం పరమేశ్వరః. ౬

టీక || లోకానాం = లోకముల గూడ; త్రివిష్టపం = స్వర్గమును; గ
కు; పరమేశ్వరః = ముఖ్యప్రభువగు; త్వా(అధ్యాహృతము) = పొంది;
మహాతేజాః = అధిక తేజస్సుగలబ్ర తదను(అధ్యాహృతము) = ఆపివ్వు
హ్మదేవుండు; ఏవం = ఇట్లు; ఉక్త్యా = ట; బ్రహ్మలోకం = స్వలోకమునొ
పలికి; దైవతైస్సహ = దేవతలతోఁ గూచిక; జగామ = పోయెను.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౮౫౫

స ౫౭

సకలలోకములకుఁ బ్రభువును, మునకువెల్లి, యాపిమ్మటఁదనదగుట
మహాతేజుండునగుబ్రహ్మదేవుఁడిట్లు స్వలోకముంగూర్చివెల్లెను.
వలికి, దేవతలతోడంగూడి స్వగఁ అని, తాత్పర్యము.

విశ్వామిత్రోపి తచ్చుత్వా స్రీయా కించి దవాఙ్ముఖః
దుఃఖేన మహతాఽవిష్ట స్సమన్య రిద మబ్రవీత్. ౭

టీక॥ విశ్వామిత్రోపి=విశ్వామిత్రుఁడును; తత్=అమాటను; శ్రీత్వా=విని; హ్రీయా=సిగ్గుచేత; కించిత్=కొంచెము; అవాఙ్ముఖః=వంచబడినముఖముగలవాఁడై; మహతా=అధికమయిన; దుఃఖేన=వ్యసనముచే; ఆవిష్టః=ఆక్రమింపఁబడినవాఁడై; సమన్యః=దైన్యముతోఁగూడినవాఁడగుచు; ఇదం = దీన్ని; అబ్రవీత్=చెప్పెను.
విశ్వామిత్రుఁడునామాటవినిలజ్జచేఁ గొంచముదలవంచికొని మహాదుఃఖముతోఁగూడిదైన్యమువొందినవాఁడగుచునీమాటఁజెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

తపశ్చ సుమహత్తప్తం రాజషిక రితి మాంవిదుః
దేవా స్పషికగణా స్సర్వే నాన్తి మన్యే తపఃఫలమ్. ౮

టీక॥ సుమహత్=మిక్కిలియధికమునకుసరియైనఫలము; నాన్తి=లేకమైన; తపశ్చ=తపమును; తత్తప్తం=దుఃఖతి=(అధ్యాహృతము)అని; మతపింపఁబడెను; (చేయఁబడెననుట) న్మన్యే=తలఁచెదను, అనిముందఱకన్వయము.
గొప్పతపస్సుజేసితిని ఋషిగణములతోఁగూడిన; దేవాః=దేవతలు; సమీక్షా=అందరు; మాం=నన్ను; రాజషికాః=రాజు ఋషియు; ఇతి=అని; విదుః=ఎఱింగిరి; తపఃఫలం = తపనఫలముకాదని తలఁచెదననివిశ్వా

౪౫౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స౫౭

మిత్రుఁడుచెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇనిశ్చిత్త్య మనసా ఘాయవ మహతపాః

తపశ్చకార కాకుత్స్థ పరమం పరమాత్మవాక్. ౯

టీక॥ కాకుత్స్థ=రాముఁడా'మ ను;చకార=చేసెను.

హతపాః=పూజ్యమైనతపస్సుగల;

రాముఁడా' మహతపుండునును

పరమాత్మవాక్ = అశ్రయమగు

హయత్నముగలవాఁడునగు విశ్వా

యత్నముగల విశ్వామిత్రుఁడు; ఇ

మిత్రుఁడిట్లు మనంబున నిశ్చయించి

తి=ఇట్లు;మనసా=మనస్సుచేత; ని

మున్నుతాఁజేసియున్నతపమునకం

శ్చిత్త్య=స్థిరపఱచికొని; ఘాయవ

పై నెక్కుఁడగుతపమునర్చెను.

వ=తిరిగియు; పరమం=మునుపటి

అని, తాత్పర్యము.

కన్న నెక్కువయగు;తపః=తపస్సు

ఏతస్మిన్నేవకాలేతు సత్యవాదీ జితేంద్రియః

త్రిశంకురితి విఖ్యాత ఇత్వోకు కులవర్ధనః. ౧౦

టీక॥ ఏతస్మిన్=ఈ;కాలవ=సమ

పు;ఇతి=అని; విఖ్యాతః=ప్రసిద్ధుఁ

యమందే; (తులనునదిపాదపూర

డు; యః(అధ్యాహృతము)=ఎవఁ

శార్థము)సత్యవాదీ=సత్యముబలు

డు; అథాత్=(అధ్యాహృతము)

కువాఁడును; జితేంద్రియః=ఇంద్రి

ఉండెనో.

యనిగ్రహముగలవాఁడును; ఇత్వో

ఈసమయమందేసత్యవంతుఁడు

కుకులవర్ధనః,ఇత్వోకు= ఇత్వోకు

నుజితేంద్రియుండునునిత్వోకువంశ

మహారాజుయొక్క,కులవర్ధనః=కు

వర్ధనఁడునగుతిశంకువనుప్రసిద్ధుఁ

లదీపకుఁడును; త్రిశంకుః=త్రిశంకు

డెవఁడుండెనో.అని, తాత్పర్యము.

తస్య బుద్ధి స్సముత్పన్నా యజేయ మితి రాఘవ

గచ్ఛేయం సశరీరేణ దేవానాం పరమాం గతిమ్. ౧౧

టీక॥ రాఘవ-రాముడా! దేవానాం=దేవతలకు; పరమాం=ఉత్కృష్టమైన; గతిం=స్థానమయిన స్వర్గమును; సశరీరేణ=శరీరముతోఁ గూడిన; ఆత్మనా=(అఛ్ఛాహృతము)నాచేతను; గచ్ఛేయం=పొందవలయును; యశేయం=యజ్ఞము చేయవలయును; ఇతి = అని; త	స్య=ఆత్రిశంకువునకు; బుద్ధిః=జ్ఞానము; సముత్పన్నా=పుట్టెను. ఓరాముడా ! దేవతాయోగ్యమయిన స్వగమ, నీనాశరీరముతోఁబొందవలెను, అందుకనువైనయాగముచేయవలెను, అని యాత్రిశంకువునకుఁడలంపుగలిగెను. అని, తాత్పర్యము.

సవసిష్ఠం సమాహూయ కథయామాస చింతితమ్

అశక్యమితి చాప్యక్తో వసిష్ఠేన మహాత్మనా. ౧౨

టీక॥ సః=ఆత్రిశంకుమహారాజు; వసిష్ఠం=వసిష్ఠమహాషిఁని; సమాహూయ = పిలుపించి; చింతితం=శరీరముతోస్వగమం జేరుటకనువయిన యజ్ఞముచేయుటను; కథయామాస=చెప్పెను; మహాత్మనా=మహాప్రభావుండగు; వసిష్ఠేన=వసిష్ఠమహాషిఁచేత; అశక్యం=అట్టి యజ్ఞము జేయుట కలవిగా	దు; ఇః=అని; ఉక్తోపిచ=చెప్పఁబడినవాఁడునయ్యెను. ఆత్రిశంకుమహారాజు వసిష్ఠమహాషిఁనిరావించి శరీరముతోస్వర్గముం జేరుటకనువైన యజ్ఞముచేయుటనుఁజెప్పిమహానుభావుండగు నావసిష్ఠునిచే నట్టి యజ్ఞముజేయుటనీకశక్యమనియుం జెప్పఁబడినవాఁడాయెను. అని, తాత్పర్యము.

ప్రత్యాఖ్యాతో వసిష్ఠేన స యయా దక్షిణాం దిశమ్

తత స్తత్రమణిధ్యర్థం పుత్రాంస్తస్య గతోన్మపః. ౧౩

టీక॥ వసిష్ఠేన=వసిష్ఠమహామునిచేత; ప్రత్యాఖ్యాతః=నిరాకరింపఁ

౧౫౮ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము. స౫౭

బడినఃసః = ఆత్రిశంకువు; దక్షిణాం = దక్షిణపు దైనః దిశం = దిక్కునుగూర్చి; యయా = వెళ్లెను; తతః = పిమ్మట; నృపః = త్రిశంకువు; తత్కర్మసిద్ధ్యర్థం, తత్ = ఆ, కర్మ = స శరీరస్వర్గసాధనకర్మముయొక్క, సిద్ధ్యర్థం = సిద్ధించుటకొఱకు; తస్య = ఆవసిష్టమహామునియొక్క; పు	త్రాణ = కొడుకులను; గతః = పొందెను. వసిష్టమహాశిష్యచేత నిరాకరింపబడిన నాత్రిశంకువుదక్షిణదిక్కునకు వెళ్లి పిమ్మట నాయుజ్జకర్మ సిద్ధి కొఱకు వసిష్టమహాముని కొడుకులంబొందెను. అని, తాత్పర్యము.

వాసిష్ఠా దీఘతపస స్తపో యత్రహి తేపిరే
త్రిశంకు స్సమహితేజా శ్శతం పరమ భాస్వరమ్. ౧౪
వసిష్ఠ పుత్రా౯ దద్య శే తప్యమానా౯ యశస్వినః

టీక॥ దీఘతపసః = ఎక్కుడుతపముగల; వాసిష్ఠాః = వసిష్ఠునికొమారులు; యత్ర = ఎచ్చోటను; తపః = తపస్సును; తేపిరే = తపించుచున్నారో; ("హి" అనునది పాదపూరణార్థము) తత్రగత్వా = (అధ్యాపృతము) అచ్చోటునుబొంది; సుమహితేజాః = అధికమయిన పరాక్రమముగల; త్రిశంకుః = త్రిశంకుమహాగాజు; పరమభాస్వరం = మిగులఁబ్రకాశించుచున్న; శతం = సూర్యురైన; (బహ్వర్థమందు శతమనిపా	తమగుట వలన సామానాధికరణ్యముగలదు) యశస్వినః = కీర్తివంతులగు; తప్యమానా౯ = తపముఁజేయుచున్న; వసిష్ఠపుత్రా౯ = వసిష్ఠునికొమారులను; దద్య శే = చూచెను. అధికమైన పరాక్రమముగల త్రిశంకుమహాగాజు దీఘతపస్సుగల వసిష్ఠపుత్రులెచ్చోటఁదపముజేయుచుండీరో యచ్చోటికి వెళ్లి మిక్కిలిఁ బ్రకాశించుచుఁగీర్తిమంతులై తపంబొనర్చుచున్న వసిష్ఠపుత్రల సూర్యురంజూచెను. అని, తాత్పర్యము.

సోభిగమ్య మహాత్మాన స్సర్వానేవ గురో స్సుతా౯. ౧౫

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౮౫౯

స ౫౭

అభివాద్యాను పూర్వ్యేణ హియా కించి దవాఙ్ముఖః
అబ్రవీ త్సుమహాభాగాః సర్వానేవ కృతాంజలిః. ౧౬

టీక॥ సః=అత్రిశంకుమహారాజు;
మహాత్మానః (మహాత్మనః)= పూ
జ్యులైన; గురోః=గురువగువసిష్ఠమ
హామునియొక్క; సుతాః=కొడు
కులను; సర్వాన్ ఏవ=అందఱను; అ
భిగమ్య=పొంది; హియా=సిగ్గుచే
త; కించిత్ = కొంచము; అవాఙ్ము
ఖః= వంపఁబడినముఖముగలవాఁడ
గుచు; ఆనుపూర్వ్యేణ=వరుసగా;
అభివాద్య = ప్రణమిల్లి; కృతాంజ
లిః = చేయఁబడినచేమోడ్పులుగల
వాఁడగుచు; సుమహాభాగాః=మి

గులశైఘలగు; సర్వానేవ= అంద
రంగూర్చి; అబ్రవీత్ = పలికెను.

అత్రిశంకుమహారాజు పూజ్యుల
గుగురువుత్రులనందరంగనుంగొనివ
సిష్ఠమహామునియొక్క-నిరాకరణము
వల్లఁగలిగినసిగ్గుచేఁగొంచముఁగఁద
లవంచికొనిశ్శృష్టానుక్రమముందప్ప
కనమస్కరించిచేమోడ్పుగలవాఁడ
గుచుమహానుభావులగు వసిష్ఠపుత్రు
లనందరంగూర్చిపలికెను.

అని, తాత్పర్యము.

శరణం వః ప్రపద్యే హం శరణ్యాః శరణాగతః
ప్రత్యాఖ్యాతో స్త్రి భద్రం వో వసిష్ఠేన మహాత్మనా. ౧౭

టీక॥ శరణాగతః; శరణం=రక్షి
త్రపేక్షచేత, ఆగతః=వచ్చిన; అ
హం=నేను; శరణ్యాః=రక్షించు
టయందుసమర్థులగు; వః= మి
మ్ము; శరణం= రక్షించువారలు
గా; ప్రపద్యే=పొందుచున్నాఁడను;
వః=మీకు; భద్రం=మంగళము; మ

హాత్మనా=మహాప్రభావుండగు; వ
సిష్ఠేన=వసిష్ఠమహామునిచేత; ప్ర
త్యాఖ్యాతః = నిరాకరింపఁబడిన
వాఁడను; అస్త్రి=అగుచున్నాఁడను.
రక్షకులనపేక్షించివచ్చిన నేను
రక్షణసమర్థులగుమిమ్మురక్షకులు
గాఁబొందుచున్నాఁడనుమీకుమంగ

౮౬౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౫౭

శమగుఁగాకమహాచుభావుండగు వ | నని, త్రిశంకువుదెప్పెను.
సిగ్ధ మహాసింహాచారిరాకరింపబడితి | అని, తాత్పర్యము.

యష్టకామో మహాయజ్ఞం తదనుజ్ఞాతు మహాధ
గురుపుత్రా నహంసర్వా న్మమస్కృత్య ప్రసాదయె. ౧౮

టీక॥మహాయజ్ఞం=గొప్పకృతు	త్య=నమస్కారముచేసి; ప్రసాద
వును; యష్టకామః = చేయవల	యె = ప్రసన్నులుగఁజేసికొనుచు
యునని యిచ్చగలవాఁడను; తే =	న్నాఁడను.
ఆ యజ్ఞానుష్ఠాన మును; అనుజ్ఞా	గొప్పయజ్ఞముచేయఁగోర్కొగ
తుం = అనుగ్రహించుటకు; యూ	లవాఁడ నట్టియజ్ఞానుష్ఠానమును గ్ర
యం=(అధ్యాపృతము)మీరు; అ	హించుటకుమీరుండగియున్నారనే
హాధ=తగుదురు; అహం=నేను;	గురుపుత్రులనందఱునమస్కరించిప్ర
సర్వాః = సమస్తులైన;గురుపు	సన్నులుకావలయునని ప్రాధికంచు
త్రాః=గురుపుత్రులను; నమస్కృ	చున్నాఁడను. అని, తాత్పర్యము.

శిరసా ప్రణతో యాచె బ్రాహ్మణా తపసిస్థితాః
తే మాం భవంత సిద్ధ్యర్థం యాజయంతు సమాహితాః. ౧౯
సశరీరో యథాహం హి దేవలోక మవాప్నుయామ్

టీక॥తపసి = తపమందు; స్థి	డవగుచు; దేవలోకం=స్వర్గము
తాః=ఉన్నట్టి; బ్రాహ్మణాః=బ్ర	ను; ఆప్నుయాంహి=పొందగలనో;
హ్మనేత్రులైన; వః=మిమ్ము; శిరసా=	తథా(అధ్యాపృతము)= అట్లు;
తలచేత, ప్రణతః=నమస్కరించిన	తే=ప్రసిద్ధులగు; భవంతః=మీరు;
వాడనగుచు; యాచే=యాచించెద	సమాహితాః= అవహితులై; సి
ను; అహం=నేను; యథా=ఎట్లు;	ద్ధ్యభకం=ఇష్టముసిద్ధిండుట కొఱ
సశరీరః= శరీరముతోఁగూడినవా	కు; మాం=నన్ను; యాజయంతు=

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౫౬౧

సగతి

యజింపఁజేయదురు గాక.

తపోనిపులును బహువేత్తలు
నగు మిమ్ము శిరంబుచే నమస్క
రించియాచించెదను, నేనెట్లు శరీర
ముతోఁ గూడ స్వగఁ లోకముం

బొందఁగలనో, యిట్లుఁబ్రసిద్ధులగు
మీరలుసావధానచిత్తులరైనాయిష్ట
ముసిద్ధించునట్లు నన్ను యజింపఁజే
యుఁడనియాప్రిశంకుమహారాజుఁడె
ప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ప్రత్యాఖ్యాతో వసిష్ఠేన గతి మన్యాం తపోధనాః. ౨౦
గురుపుత్రా నృతే సర్వా న్నాహం పశ్యామి కాం చన

టీక॥ తపోధనాః = తపమేధనము
గాఁగలగురుపుత్రులారా ; వసిష్ఠే
న = వసిష్ఠమహామునిచేత; ప్రత్యా
ఖ్యాతః = నిరాకృతుడనైన; అ
హం = నేను; సర్వా = సమస్తుల
గు; గురుపుత్రాః = గురుపుయొక్క
కుమారులను; యుతే = వినాయించి;
అన్యాం = చేరైన; కాం చన గతిం = వీ
యొక్క యజనోపాయమును; సప

శ్యామి = చూడలేను.
తపోవంతులగు గురుపుత్రులారా!
వసిష్ఠమహాషిఁ చేనిరాకృతుఁ
డనైన నేను, గురుపుత్రులయినమి
మ్మందఁక్క యజ్ఞసాధనోపాయ
మగుమఱియొక గతియున్నట్లు చూడ
లేననిప్రిశంకువునెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

ఇత్వాకూడాం హి సర్వేషాం పురోధాః పరమా గతిః. ౨౧
పురోధన స్తు విద్వాంస ప్రాయంతి సదా నృపాక

టీక॥ ఇత్వాకూడాం = ఇత్వాకు
వంశజులగు; సర్వేషాం = రాజుల
కందఱకును; పురోధాః = పురోహి
తుడగువసిష్ఠుఁడు; పరమా = ము

ఖ్యమైన; గతిహి = తారకము గ
దా? విద్వాంసః = పండితులగు;
పురోధనస్తు = పురోహితులును;
సదా = ఎల్లప్పుడు; నృపాక = రా

౮౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

సృజ

జలను; తారయంతి = తరింపజేయుచున్నారు.

వేత్తలగు పురోహితులు సర్వ కాలములయందు రాజులను దరింపజేయుచున్నారు ఇట్లే కువంశపు

రాజులకందలుకును బురోహితుండగు వసిష్ఠమహర్షియే ముఖ్యతారకముగదా ! యనిత్రిశంకువుచెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

తస్మా దనంతరం సర్వైభవంతో దైవతం మమ. ౨౨

టీక|| తస్మాత్ = అవసిష్ఠునికంటె; అనంతరం = పిమ్మట; భవంతః = మీరు; సర్వై = అందఱును; మమ = నాకు; దైవతం = దైవములు.

సర్వరక్షకుడగు వసిష్ఠునికి వె

నుకనాకుగురువుత్రిలగు మీరందరు దరింప జేయ వలసినదైవములుగదా ! యనిత్రిశంకువుచెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యావే, శ్రీషద్రామాయణే, బాలకాండే,

సప్తపంచాశసగళః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర

వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ సప్తపంచాశసగళ టీక, ముగిసినది.

అ

అష్టపంచాశసర్గప్రారంభః.

తత్ప్రేక్షంకోర్వచనం శ్రుత్వాక్రోధ సమన్వితమ్
ఋషిపుత్రశతం రామ రాజాన మిద మబ్రవీత్. ౧

టీక॥ రామ=రాముడా! త్రిశం జైనత్రిశంకువుంగూచిః; భదం=ఈ
కోః=త్రిశంకుమహారాజుయొక్క; మాటను; అబ్రవీత్=చెప్పెను.
వచనం=మాటను; శ్రుత్వా=విని; రాముడా! త్రిశంకుండుచె
తతః=పిమ్మట; క్రోధసమన్వితం= ప్పినమాటవిని, పిమ్మట, కోపము
కోపముతోఁ గూడుకొని యున్న; నొందిన యావస్థమహామునియొ
ఋషిపుత్రశతం, ఋషిపుత్ర=ఋ క్కొడుకులందఱునారాజునఁ
షియగు వసిష్ఠముని కొడుకులయొ గూచియిమాటఁజెప్పిరి.
క్క; శతం=సూరు; రాజానం=రా అని, తాత్పర్యము.

ప్రత్యాఖ్యాతో హి దుర్బుధౌ గురుణా సత్యవాదినా
తం కథంసమతిక్రమ్య శాఖాంతర ముపేయివాక్. ౨౨

టీక॥ దుర్బుధౌ=చెడ్డతలంపుగ పేయివాక్=అవలంబించిన వాఁడ
లత్రిశంకుడా! సత్యవాదినా=త వు; అని (అధ్యాహృతము)=వితివి.
భ్యముపలుకుచున్నట్టి; గురుణా=గు దుమాగుఁడవగు త్రిశంకుఁ
రువగువసిష్ఠమహర్షిచేత; ప్రత్యా డా! కల్పాంతర వృత్తాంత పరి
ఖ్యాతః హి=నిరాకరింపఁబడితివిగ జ్ఞాతగావునయధాధముఁ జెప్పిన
దాః తం=అయనను; సమతిక్రమ్య= గురువువలననిరాకరింపఁబడితివి స
విడిచిపెట్టి; శాఖాంతరం= అశ రిగదా? పిమ్మటనాయననువిడిచి
యాంతరమును; కథం=ఎట్లు; ఉ యాశ్రయాంతరమునెందు కవలం

ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము

స ౫౮

వించితివి. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్వోకూకాం హి సర్వేషాం పురోధాః పరమో గురుః
నచాతిక్రిమితుంశక్యం వచనం సత్యవాదినః. ౩

టీక ఇత్వోకూకాం=ఇత్వోకు	క్రమితుంచ = చాటుటకును; శ
వంశజులయిన ; సర్వేషాం =	క్యం=సాధ్యమైనది;న=కాదు.
అందఱకును;పురోధాః=పురోహి	ఇత్వోకువంశము రాజులకందఱ
తుండగు వసిష్ఠ మహాముని ; పర	కునుబురోహింతుండగు వసిష్ఠుండు
మః=ఎక్కువైన;గురుః=అచార్యు	పరమాచార్యుండు, సత్యవంతుండ
డు;సత్యవాదినః,సత్య = యధార్థ	గునాయనచెప్పినమాటయతిక్రమిం
మును, వాదినః=పలుకుచున్నయావ	ప నలవి గానిదియనిచెప్పెను.
పిఘ్నియొక్క;వచనం=మాట;అతి	అని, తాత్పర్యము.

అశక్య మిహోవాచ వసిష్ఠో భగవాన్మహిః

తంవయం వై సమాహతుం క్రతుంశక్తాః కథంతవ. ౪

టీక భగవాన్=మాహాత్మ్యము	సమాహతుం=చేయించుటకు;క
గలవాఁడును; ఋషిః=ఋషియైన	థం=ఎట్లు;శక్తాః=సమర్థులము.
గు; వసిష్ఠః=వసిష్ఠుండు; యం =	మాహాత్మ్యముగల ఋషియగు
(అధ్యాపృతము)ఏజన్మమును; అ	వసిష్ఠుండే యజ్ఞమునుజేయుటకశ
శక్యం=చేయనలవి గానిది; ఇతిచ=	క్యంబనిచెప్పెనో నీయొక్కయాక్ర
అనియును; ఉవాచ=పలికెనో; త	తువునుం జేయించుటకు మేమెట్లు
వ=నీయొక్క;తం= అటువంటి;క్ర	సమర్థులమగుదుమనిచెప్పిరి.
తుం=జన్మమును; వయం=మేము;	అని, తాత్పర్యము.
(‘వై’ అనునది పాదపూరణార్థము)	

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౮౬౫

స ౫౮

బాలిశ స్త్వం నరశ్రేష్ఠ గమ్యతాం స్వపురం పునః
యాజనై భగవాం చ్చక్త సైలోక్యస్యాపి పార్థివ. ౫

టీక॥ నరశ్రేష్ఠ = మనుష్యులలోను త్రముండవగు రాజా; త్వం = నీవు; బాలిశః == మూఁఖుడవు; పు నః = మఱి; స్వపురం = నీయొక్క పట్టణము; గమ్యతాం = పొదఁబడు గాక; పార్థివ = రాజా; సైలో క్యస్యాపి, (తిష్ఠస్యిలోకేషు) = ము ల్లోకముల యందును; యాజనై = యజ్ఞములు జేయించుటయందు; భ గవాన్ = మాహాత్మ్యముగలవని	వృండు; శక్తః = సమర్థుడై యున్న వాఁడు. రాజా మూఁఖుడవు గనున్నా వుమఱి నీవు నీపట్టణమునకు వెళ్లుము మాహాత్మ్యముగలవనిష్ఠమహాముని మూడులోకములయందును యాగ ములు జేయించుటకు సామర్థ్యము గలవాఁడని చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

అవమానంచ తత్కతుం తస్య శత్ర్యౌమహే కథమ్

టీక॥ తత్ = అసాధ్యమైనయా యజ్ఞమున; తస్య = అవసిష్ఠమహాము నికి; అవమానంచ = తిరస్కారము ను; కతుం = చేయుటకు; వయం = (అ ధ్యాత్వా తము) మేము; కథం = ఎట్లు;	శత్ర్యౌమహే = సమర్థులమగుదుము సాధింపశక్యముగాని యజ్ఞము ను నావసిష్ఠమహామునికవమానము నుంజేయుటకు మేమెట్లు సమర్థులమ గుదుము. అని, తాత్పర్యము.

తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా క్రోధపర్యా కులాక్షరమ్. ౬

స రాజా పునరేవై తా నిదం వచన మబ్రవీత్

టీక॥ సః = ఆ; రాజా = త్రిశంకుమహారాజా; క్రోధపర్యాకులాక్షరం,

క్రోధఃకోపముచేత, పర్యాకులః = నఃవచనం = మాటను; అబ్రవీత్ = కలుషమగు, అక్షరం = వణములు చెప్పెను.
 గల; తేషాం = ఆవనిష్ఠపుత్రులయొక్క; తత్ = ఆవచనం = మాటను, త్రిశంకుమహారాజు, కోపముతో
 ప్రత్యా = విని; పునరేవ = తిరిగియు మేళనమైయుండు నక్షరములు గల
 ను; ఏతాః = ఈవనిష్ఠపుత్రులంగూ యావనిష్ఠపుత్రులయొక్క యామా
 ర్హి; ఇదం = చెప్పబోవుప్రకారమై టవినివీరలంగూర్చి యిట నిమాట
 జెప్పెను అని తాత్పర్యము.

ప్రత్యాఖ్యాతోస్తి గురుణా గురుపుత్రై స్తథైవచ. ౭

అన్యం గతిం గమిష్యామి స్వస్తి వోస్తు తపోధనాః

టీక॥ తపోధనాః = తపమేధన సేను; అన్యం = మఱియొక; గతిం = ముం గాగలవనిష్ఠపుత్రులారా! గు యాజకుని; గమిష్యామి = పొందగల
 రుణా = గురువగువనిష్ఠునిచేత; ప్ర త్యాఖ్యాతః = నిరాకరింపబడిన ను. (అని చెప్పెనని పూర్వక్రియతోన
 వాడను; అస్తి = వితిని; తథైవ = అ న్వయము).
 లాగుననే; గురుపుత్రైః = గురుపు తపోధనులగు వనిష్ఠపుత్రులారా! నాగురువుచేతనట్లే గురుపుత్రు
 తులరగమీచేతను; ప్రత్యాఖ్యా తలరగమీచేతంబ్రత్యాఖ్యాతుండనై
 తః అస్తి (అధ్యాహృతము) = నిరా తినిమీకు మంగళమగు గాక నేను మ
 కరింపబడినవాడనైతిని; వః = మీ జియొక యాజకునింబొందెదను అ
 కు, స్వస్తి = మంగళము; అస్తు = అగు ని, త్రిశంకువు చెప్పెను.
 గాక. అహం = (అధ్యాహృతము) అని, తాత్పర్యము.

ఋషిపుత్రాస్తు తద్భ్రత్వా వాక్యం ఘోరాభి సంహితమ్. ౮

శేపుః పరమసంక్రద్ధా శ్చండాతత్వం గమిష్యసి

టీక॥ ఋషిపుత్రాః = తు = వనిష్ఠమహామునికొడుకులును; ఘోరాభి

సంహితం, ఘోరః=ఘోరమగు, అ
భిసంహితం= అభిప్రాయముతోఁ
గూడియున్న; తల్=ఆ; వాక్యం=ప
లుకును; శ్రుత్వా=విని; పరమక్ర
ద్ధాః=అతిశయమగు కోపముగల
వారగుచు; చండాలత్వం=చండాల
భావమును; గమిష్యసి=పొందఁగ
లవు; ఇతి=(అధ్యాహృతము) అని;
శేఫుః=శపించిరి.

అప్పుడావసనిష్ఠమహామని కొడు
కులుసాక్షాత్కులగరుండును బ్ర
హ్మపుత్రుండునగువసిష్ఠ నతిక్రమిం
చి పురోహితాంతరాశ్రయణము
చేసెదనననట్టి ఘోరాభిప్రాయ
యుక్తంబగు నాశ్రిశంకునిమాటవి
నిపరమకోపములగుచు జండాలుండ
వుగమ్మని, నాశ్రిశంకువునకు, శాపం
బిచ్చిరి. అని, తాత్పర్యము.

వీవ ముక్త్యా మహాత్మానో వివిశు సై స్వ మాశ్రమమ్.

టీక॥ మహాత్మానః= మహాప్ర
భావముగల; తె=ఆవసనిష్ఠునికొడు
కులు; ఏవం=ఇట్లు; ఉక్త్యా=పలికి;
స్వం=తమదైన; ఆశ్రమం=తపోవన

మును; వివిశుః=ప్రవేశించిరి.
మహామహిమంబుగల నావసిష్ఠ
పుత్రులిట్లుశపించి తమ యాశ్రమ
ముంజేరిరి. అని, తాత్పర్యము.

అధరాత్ర్యాం వృతీతాయాం రాజా చండాలతాం గతః

నీలవస్త్ర ధరో నీలః పరుషో ధ్వస్తమూర్ధజః. ౧౦

చిత్త్యమాల్యానులేపశ్చ ఆయసా భరణోభవత్

టీక॥ అధ=పిమ్మట; రాత్ర్యాం=
ఆ రాత్రుఁవృతీతాయాం=కడచిహ్ం
గానె; రాజా = త్రిశంకుమహారా
జు; చండాలతాం= చండాలభావ
మును; గతః=బొందినవాడగుచు; నీ
లవస్త్రధరః, నీల = నల్లనైన, వ

స్త్ర=బట్టలను; ధరః=ధరించినవాఁ
డును; నీలః=నల్లనైనవాఁడును; పరు
షః = బిరునైనదేహముగలవాఁడు
ను; ధ్వస్తమూర్ధజః, ధ్వస్త=కలు
చలైన, మూర్ధజః=తల వెంట్రుక
లుగలవాఁడును; చిత్త్యమాల్యానులే

౧౨౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము

స ౫౮

పశ్యచిత్వ = శ్చశానమందుగల,
మాల్య=పూలదండలును, అనులేప
శ్చ = బూడిదమైపూతయునుగల
వాఁడును; ఆయసాభరణః, ఆయ
స=ఇనుముతోఁ జేయఁబడిన ; ఆ
భరణః= సోమ్ములుగలవాఁడును;
అభవత్=అయెను.

పిష్టటం దెల్లవారగానేయాత్రి
శంకుమహారాజు, చండాలదేహము
నొందినల్లని బట్టలుగట్టుకొని నల్లని

వాఁడై బిరుసైనశరీరముగల్గి కుటు
చలగు తలవెంట్రుకలతో శ్చశాన
మందుండుపూలదండలుం గల్గియుం
దలి బూడిదెను దేహమంతయుం
బూసికొని యినుముతోఁ జేయఁబ
డినసోమ్ములుగలవాఁడుగా నుండె
ను. (అనఁగా దొత్తరాజుధరించిన
వస్తువులన్నియు నీరూపములుగలవి
గానాయెననుట.)

అని, తాత్పర్యము.

తం దృష్ట్వా మంత్రిణస్సర్వే త్యజ్య చండాలరూపిణమ్. ౧౧
ప్రాద్రవక్ సహితా రామ పారాయె స్యానుగామినః

టీక|| రామ=రాముఁడా! అన్య(ఇ
మం)= ఈ రాజును; అనుగామినః=
వెంబడించిపోయిన; పారాః=పుర
జనులు; యె=ఎవరో; తే=(అధ్యా
హృతము)వారును; సర్వే=సమస్త
లైన; మంత్రిణః=మంత్రులును; చం
డాలరూపిణం= చండాలరూపము
నొందిన; తం=ఆత్రిశంకువును, దృ
ష్ట్వా=చూచి; త్యజ్య=విడిచివెట్టి;

సహితాః = గుంపుఁగూడుకొని;
ప్రాద్రవక్=పరుగై తిరి.

రాముఁడా! ఈ రాజును వెంబ
డించివచ్చిన పురజనులనుమంత్రు
లును, అందఱు చండాలరూపము
నొందినయాత్రిశంకువునుబాచి త్య
జించిగుంపుగూడిపలుగై తిరి.

అని, తాత్పర్యము.

ఏకోహి రాజా కాకుత్స్థ జగము పరమాశ్చవాక్. ౧౨
దహ్యామానో దివారాత్రం విశ్వామిత్రం తపోధనమ్

శ్రీమద్రామాయణము * చాలకాండము. ౮౬౯

స ౫౮

టీక॥ కాకుత్స్థ=రాముఁడా!
రాజా=త్రిశంకుమహారాజు; పర
మాత్మవాక్=మిక్కిలి ధైర్యముగల
వాఁడై; దుఃఖేన=(అధ్యాత్మత
ము)వ్యసనముచేత; దివారాత్రం=
రేయింబవలు; దహ్యామానః=ద
హింపబడుచున్నవాఁడగుచు; ఏకో
హి=ఒక్కఁడుగానే; తపోధనం=
తపము ధనముఁగాగల; మిశ్వామి

త్రం=వసిష్ఠవైద్యుని విశ్వామిత్ర)
నిఁగూచి; జగామ=వెల్లెను.
రాముఁడా! త్రిశంకుమహారా
జుమిక్కిలి ధైర్యముగలవాఁడై వ్య
సనముచేత, రేయింబవలుదహించు
చున్నవాఁడగుచు, ఒక్కఁడుగానే
వసిష్ఠుని ధియైన, తపోవంతుండ
గు, విశ్వామిత్రునిఁగూచి వెల్లెను.
అని, తాత్పర్యము.

విశ్వామిత్ర స్తుతందృష్ట్వా రాజానం విభలీకృతమ్. ౧౩
చండాశరూపిణం రామ మనిఁ కారుణ్య మాగతః

టీక॥ రామ = రాముఁడా!ము
నిఁ=మననశీలుఁడైన; విశ్వామిత్ర
స్తు=విశ్వామిత్రుఁడును; విభలీకృ
తం=వసిష్ఠవాసిష్ఠులచే వ్యర్థము
గఁజేయఁబడినమనోరథముగలవాఁ
డును; చండాశరూపిణం=చండాల
రూపమునొందినవాఁడునగు; తం=
ఆ; రాజానం=త్రిశంకుమహారాజు

ను;దృష్ట్వా=చూచి; కారుణ్యం=ద
యను; ఆగతః=పొందెను
రాముఁడా! మననశీలుఁడగు విశ్వా
మిత్రమహామునివసిష్ఠునిచేతనతనిపు
త్రులచేతను వ్యర్థమనోరథుఁడుగాఁ
జేయఁబడిచండాశరూపమునొందిన
నా త్రిశంకుమహారాజునుజూచి ద
యగలవాఁడాయెనని, తాత్పర్యము

కారుణ్యోత్సవసూతేజా వాక్యం పరమధామికః. ౧౪
ఇదం గాదభద్రం తే రాజానం ఘోరరూపిణమ్

టీక॥ రాజా=(అధ్యాత్మతము)
త్రిశంకుఁడా! తే=నీకు; భద్రం=మం
గళము; అస్తిత్వక్వా=(అధ్యా

త్మతము)అగుఁగాకయనిచెప్పి; పర
మధామికః=మిగులధర్మాత్ముఁ
డను; సుమహాతేజాః=అధికమగు

౪౭౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స౧౮

తేజస్సుగలవాఁడునునగు; సః=ఆ
విశ్వామిత్రుఁడు; కారుఁడ్యాత్=ద
యవలన; ఘోరరూపిణం=కఠోర
రూపముగల; రాజానం=త్రిశంకు
మహా రాజునుఁగూచి; ఇదం=ఈ
మాటను; జ గాడ=పలికెను.

త్రిశంకుఁడా! నీకుమంగళముగు

గాకయనిచెప్పి పరమధార్మికుండు
నుమహా తెజోవంతుండునగు, నావి
శ్వామిత్రుఁడుఘోరరూపమునొం
దియున్న, త్రిశంకుమహారాజునుం
గూచి దయతోనీమాటఁజెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

కి మాగవనకార్యం తే రాజపుత్ర మహాబల. ౧౫

అయోధ్యాధిపతే వీర శాపా చ్చండాలతాం గతః

టీక || మహాబలం=అధికమైనబ
లముగలవాఁడవు; రాజపుత్ర=రా
జకొమరుండవు; వీర=శూరుండవు
నగు; అయోధ్యాధిపతే= అయో
ధ్యకురాజునైనత్రిశంకుఁడా! తే=
నీయొక్క; ఆగవనకార్యం=వచ్చిన
పని; కిం=ఏమి; కేనహీతునా =
(అధ్యాహృతము) ఏకారణముచే
త; శాపాత్=శాపమువలన; చం

డాలతాం=చండాలత్వమును; గ
తః=పొందినవాఁడవయితివి.
మహాబలుండవురాజ పుత్రుండవు
శూరుండవు నయోధ్యాపటవియు
నగు త్రిశంకుమహారాజా! నీవు,
వచ్చినపనియేమి యేకారణముచే
త శాపమువలనఁ జండాల భావ
మునొందితివని, విశ్వామిత్రుండడిగె
ను. అని, తాత్పర్యము.

అథ తద్వాక్య మాజ్ఞాయ రాజా చండాలతాం గతః. ౧౬

అబ్రవీ త్ప్రేమిణి ర్వాక్యం వాక్యజ్ఞో వాక్యకోవిదమ్

టీక|| అథ=పిమ్మట; చండాల
తాం=చండాలభావమును; గతః=

పొందియున్న; రాజా=త్రిశంకుమ
హారాజు; తద్వాక్యం, తత్ = అవి

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౮౭౧

స ౫౮

శ్వామిత్రునియొక్క; వాక్యం = పలుకును, ఆజ్ఞాయ = విని; వాక్యజ్ఞః = వాక్యమెఱింగిన త్రిశంకుఁడహారాజు; ప్రాంజలిః = శ్రేష్ఠమైనచేమోడ్పుగలవాఁడగుచు; వాక్యకోవిదం, వాక్య = మాటలాడుటయందు; కోవిదం = సమభుకంఁడైన విశ్వామిత్రుని గూర్చి వాక్యం = మాటను; అబ్రవీత్ = చెప్పెను.

పిమ్మటఁ జుండాశత్రువు నొందినత్రిశంకు ఁహారాజు విశ్వామిత్రునిచేఁజెప్పఁబడిన మాటఁనిమాటలాడుటయందుచతురుండగు నాత్రిశంకుఁడుమంచిచేమోడ్పుగలవాడగుచుమాటయందు సమభుకంఁడగు విశ్వామిత్రునింగూర్చి వాక్యముచెప్పెను, అని, తాత్పర్యము.

ప్రత్యాఖ్యాతోస్తి గురుణా గురువులై స్తథైవచ. ౧౭
అనవాప్యైవ తం కామం మయా పాప్తో విపర్యయః

టీక॥ గురుణా = గురువగువసిష్ఠునిచేత; ప్రత్యాఖ్యాతః = నిరాకరింపఁబడినవాఁడను; అస్తి = అయితిని; తథైవ = అలాగుననే; గురువులై యీచ, గురు = గురువగువసిష్ఠునియొక్క; వులై శ్చ = కొడుకులచేతను; ప్రత్యాఖ్యాతః అస్తి = (అధ్యాపృతము) నిరాకరింపఁబడినవాఁడనైతిని; యం (అధ్యాపృతము) = ఏకోరికనుద్దేశించి; (గుర్వాద్యుపాసనము చేయఁబడెనో) తం = ఆ; కామం = కోరికను; అనవా

ప్యైవ = పొందకయే; మయా = నాచేత; విపర్యయః = జాతిభ్రంశము; ప్రాప్తో = పొందఁబడెను. విశ్వామిత్రుడా! నేను నాయొక్క గురువుచేతను గురువుత్రిలచేతను నిరాకరింపఁబడినవాఁడనైతిని యేకోరికనుద్దేశించి గురువుగురువుత్రిలును బ్రార్థింపఁబడినో యానామనోరథమునుబొందకయే విపరీతప్రయోజనమగుజాతి భ్రంశమునాచే నొందఁబడినదియని త్రిశంకువుఁడెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

సశరీరో దివం యాయా మితి మే సౌమ్య దశకనమ్. ౧౮

౮౭౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

సం.౮

మయాచేష్టం క్రతుశతం తచ్చనాఽవాప్యతే ఫలమ్

టీక॥ సౌమ్య = సౌమ్యుడవగు ము; మయా = నాచేత; నావాప్య
విశ్వామిత్రుఁడా ! సశరీరః = శరీరే = పొందఁబడలేదు.
రమతోఁగూడినవాఁడనై; దివం = సౌమ్యుడవగు విశ్వామిత్రుఁ
స్వగఁమును; యాయాం = పొందవ ఁ ! యీశరీరముతోడనేస్వగఁ
లెను; ఇతి = అని; మే = నాయొక్క; మునకుఁ బోవలయునని, నాసంక
దశ = సం = సంకల్పము; మయాచ = ల్పము నేను నూరుయజ్ఞములు చే
నాచేతను; క్రతుశతం = జన్మముల నీతిని దానిఫలమేమియునాచేఁబాం
యొక్కనూరు; ఇష్టం = యిజింపఁ దఁబడలేదు అని, త్రిశంకుఁడు, చె
బడినది; తతే ఫలం = ఆక్రతుశతఫల మైనది. అని, తాత్పర్యము.

అన్యతం నోక్తపూర్వం మే నచ వత్సేక దాచన.౧౯

కృచ్ఛేష్టపి గత స్సౌమ్య త్కత్రధమేకణ తే శపె

టీక॥ సౌమ్య = సుముఖుడవైన తః = (అధ్యాహృతము) ఎదుటను; శ
విశ్వామిత్రుఁడా; మే (మయా) = నా పె = శపథముచేసెదను.
చేత; అన్యతం = అసత్యము; ఉక్త సుముఖుడవైన విశ్వామిత్రుఁ
పూర్వం = ముందుచెప్పఁబడినది; ఁ ! నాచేనసత్యమింతకుమున్ను జె
స = కాదు; కృచ్ఛేష్ట = ఆపత్తులను; ప్పఁబడలే దిక 'మందు నెటువంటి
(ద్వితీయార్థమందునత్తమి) గతో యాపత్తులువచ్చినప్పటి కన్యతమా
పి = పొందినవాఁడనయ్యెను; క దాచ ఁజాలను, అని, యిప్పుడు నీయెదుట
స = ఎప్పుడును; నచ వత్సేక = చెప్పట నాత్మత్రధమముసాక్షి గాఁబ్రమా
యేలేదు; త్కత్రధమేకణ = త్కత్రధమమునముఁజేసెదను.
త్వసాక్షి గా; తే = నీయొక్క; పుర అని, తాత్పర్యము.

యజ్ఞైర్భహువిదైరిష్టం ప్రజాధర్మేణ పాలితాః. ౨౦

గురవశ్చ మహాత్మాన శ్శీలవృత్తేన తోషితాః

టీక || మయా (అధ్యాపృత) ణముతోఁ గూడిన యాచారముచే; ము) = నాచేత; బహువిధైః = పలుతె తోషితాః = సంతసింపఁ జేయఁ అంగులయిన; యజ్ఞైః = యాగముల బడిరి.
చేత; ఇష్టం = యజింపఁబడినది అనేక నేను, నానావిధంబులగు యా విధంబులగు యాగంబులుచేయఁబడి గంబులంజేసితిని; ధమఁబునంబ్రజ నవసుట. ప్రజాః = జనులు; ధర్మేణ = లఁబాలించితిని; మహాత్ములగుగురు ధర్మముచేత; పాలితాః = రక్షింపఁ జనంబుల వినయాదిగుణంబులచేత బడిరి. మహాత్మానః = పూజ్యమయిన నుబూజాదులచేతను సంతోషపఱి స్వభావముగల; గురవశ్చ = ఆచా చితిని. అని, తాత్పర్యము.
ర్యులును; శీలవృత్తేన = మంచిగు

ధర్మే ప్రయతమానస్య యజ్ఞం చా హర్తు మిచ్ఛతః, ౨౦
పరితోషం నగచ్ఛంతి గురవో మునిపుంగవ

టీక || మునిపుంగవ = మునిశ్రేష్ఠుఁ తోషం = సంతోషమును; నగచ్ఛం డవయినవిశ్వామిత్రుఁడా! మమ = తి = పొందరు.
నేను; ధర్మే = ధర్మమందు, ప్రయ తమానస్య = ప్రయత్నించుచుండ మునిశ్రేష్ఠుండ వగు విశ్వామి తమానస్య = ప్రయత్నించుచుండ త్రిఁడా! నేనిట్లుధర్మముసంపా గాఁయజ్ఞించ = యాగమును; ఆహ దించుటకై ప్రయత్నించుచు, యాగ ర్తుం = చేయుటకు; ఇచ్ఛతః = ముసేయనిచ్చగింపఁగా, నాగురువు ఇచ్ఛయించుచుండఁగా; గురవః = లు, సంతోషమునొందరు.
ఆచార్యులయిన వసిష్ఠాదులు; పరి అని, తాత్పర్యము.

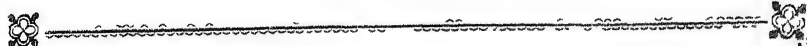
దైవ మేవ పరం మన్యే పారుషంతు నిరర్థకమ్. ౨౧

దైవేనా క్రమ్యతే సర్వం దైవం హి పరమా గతిః

టీక || దైవమేవ = ప్రార్థయగునదృష్టమునే; పరం = అధికమైనదిగా;

౧౨౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

సగ

మన్యే = తలచెదను. పౌరుషం	సృష్టానముగదా!
తు=పురుషకారముమాత్రము; ని	కావున, ప్రారబ్ధమగు నదృష్టమే
రధాకం=ప్రయోజనములేనిది. దై	యధికంబనితలంతు; పురుషకారం
వేన=ప్రారబ్ధమగునదృష్టముచేత;	బునంబ్రయోజనంబేమియులేదు; ఆ
సర్వం=అంతయును; ఆక్రమ్యతే=	యదృష్టంబంతయు రూపుమాపితా
తిరస్కరింపబడుచున్నది. దైవం=	నేస్తీరంబుగానిలుచు; కావున, నది
పార్వరబ్ధమగునదృష్టము; పరమా=	యేపరమగతి.
ఉత్కృష్టమయిన; గతిఃహి=పార్	అని, తాత్పర్యము.

తస్య మే పరమార్తస్య ప్రసాద మభికాంతతః. ౨౩

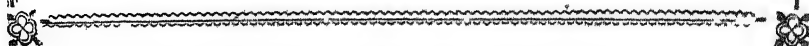
కర్తు మహాసి భద్రం తే దైవోపహతకమణః

టీక॥ పరమాతాస్య=మిక్కిలి	తే=నీకు; భద్రం=మంగళము; అస్తు
యుదుఃఖితుండను; దైవోపహతక	(అధ్యాహృతము)=అగుఁగాక.
మణః=దైవముచే గొట్టబడిన	ఇట్లు, పరమదుఃఖితుండ; నా
పురుషకారముగలవాడను; ప్రసా	పురుషకారంబు దైవంబునంగొట్టె
దం=అనుగ్రహమును; అభికాంత	బడియె; నీయనుగ్రహంబుఁగోరెద
తః=కోరువాడనగు; తస్య=అట్టి,	ను; అట్టి, నాయందనుగ్రహంబునే
మే=నాకు; ప్రసాదం(అధ్యాహృ	యవలయు; నీకుమంగళమగుఁగాక.
తము)=అనుగ్రహమును, కర్తుం=	అని, తాత్పర్యము.
చేయుటకు; అహాసి=తగుదువు.	

నాన్యం గతిం గమిష్యామి నాన్య శ్చరణ మస్తిమే. ౨౪

దైవం పురుషకారేణ నివర్తయితు మహాసి

టీక॥ అన్యం=ఇతరమయిన; గ	పొందను. మే=నాకు; అన్యః=ఇత
తిం=స్థానమును; నగమిష్యామి =	రుఁడు; శరణం=రక్షకుఁడుగా; నా

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౮౭౫

స ౫౯

స్త్రీ=లేడు. పురుషకారేణ=పౌరుషముచేత; దైవం=దైవమును; నివర్తయితుం=త్రిప్పటకు; అహా=సి=తగుదువు.

నేను, మఱియొక్కనియొద్దకుఁ బోను; నీవుదక్కనాకురక్షకుండుమ

ఱియెవ్వండునులేడు. నీవు, పౌరుషంబున, దైవంబుత్రిప్పి, నాకనుకూలంబుగాఁజేయవలయును. అని, త్రిశంకువు, విశ్వామిత్రునితోఁ జెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే అదికావ్యే,
బాలకాండే , అష్టపంచాశస్సర్గః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్రీ
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండాష్టపంచాశస్సర్గః, టీక,
ముగిసినది.

॥

ఏకో న ష స్త్రి త మ స గ్గ ప్తా ర ం భః.

ఉక్తవాక్యంతు రాజానం కృపయా కుశికాత్మజః

అబ్రవీ న్నధురం వాక్యం సాక్షౌ చ్చండాలరూపిణమ్. ౧

టీక॥ కుశికాత్మజస్തു=కుశవంశమందుఁబుట్టినవాని కొడుకయినవిశ్వామిత్రుండును; ఉక్తవాక్యం=చెప్పఁబడిన మాటగలవాండును; సాక్షౌ=ప్రత్యక్షముగా; చండాలరూపిణం=చండాలునియొక్కయొకారము గలవాండునగు ; రాజా

నం=త్రిశంకుమహారాజునుగూర్చి; కృపయా=దయతో; మధురం=ఇంపైన; వాక్యం = మాటను; అబ్రవీత్=చెప్పెను.

విశ్వామిత్రుండును, ఇట్లు మాటలాడి, చండాలరూపంబుతో నెదుట నున్న త్రిశంకువుంబూచి, దయగల్గి,

ఇట్లు, మధురంబగునొకమాట చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఐత్వోక స్వాగతం వత్స జానామి త్వాం సుధామికమ్
శరణం తే భవిష్యామి మాభైషీన్మృశపుంగవ. ౨

టీక॥ ఐత్వోక=ఇత్వోకువంశం బునంబుట్టిన; వత్స=బాలుఁడా'తే (అధ్యాహృతము) = నీకు; స్వాగ గతం=సుఖముతోడిరాక; అస్తు(అ ధ్యాహృతము) = అగుఁగాక. త్వాం=నిన్ను; సుధార్మికం=దక్క గాధర్మమునాచరించువానిఁగా; జా నామి=ఎఱుంగుదును. తే=నీకు; శర ణం=రక్షకుఁడను; భవిష్యామి=అ	య్యెదను. నృపపుంగవ = రాజశ్రీ మండవయినత్రైశంకూ; మాభైషీ= భయపడకుము. ఇత్వోకువంశంబునంబుట్టిన త్రి శంకుమహారాజా' నీకుస్వాగతంబ గుఁగాక; నీవుమిక్కిలియుధామిక కుండవనియెఱుంగుదు; నిన్నురక్షిం చెదను, నీవురాజులకందఱకునుమేటి విధయపడవలదు. అని తాత్పర్యము.

అహ మామంత్రయే సర్వాన్మహాషీన్మృణ్యకముణిః

యజ్ఞసాహ్యకరాన్ రాజాన్ తతోయత్యుసి నిర్వృతః. ౩

టీక॥ అహం=నేను; మృణ్యకము ణిః=పరిశుద్ధంబులగు కమణంబులు గలవారును; యజ్ఞసాహ్యకరాన్ = యాగమునకుఁ దోడుపాటుసేయు వారునగు; మహాషీన్=పూజ్యుల యినముఘలను; సర్వాన్=అందఱ ను; అమంత్రయే = పిలిచెదను. రా జాన్=త్రిశంకుమహారాజా' తతః=	అంతట; నిర్వృతః=సుఖముగలవాఁ డవై; యత్యుసి= యాగముసేయుఁ గలవు. నేను బుణ్యకములును యాగ మునకుఁ దోడ్పాటుసేయుగలవా రునగు మహర్షుల నందఱం బిలిచెద ను, అంత, నీవు, సుఖంబున, యాగ ముసేయఁగలవు. అని, తాత్పర్యము.

శ్రీమద్రామాయణము * చాలకాండము. ౮౭౭

స ౫౯

గురుశాపకృతంరూపం యదిదం త్వయివతఃతే

అనేన సహరూపేణ సశరీరో గమిష్యసి. ౪

టీక॥త్వయి=నీయందు;యత్= వీ;ఇదం=ఈ; గురుశాపకృతం=గు రువులశాపంబుచేఁజేయఁబడిన;రూ పం=చండాశరూపము;వతఃతే= ఉన్నదో; తేన(అధ్యాహృతము)= ఆ;అనేన=ఈ; రూపేణసహ=చం డాశరూపముతోఁగూడ;సశరీరః= దేహముతోఁగూడినవాఁడవై; స్వ	గఁ(అధ్యాహృతము)=స్వర్గము ను;గమిష్యసి=పొందఁగలవు. నీయందిప్పుడు , గురుశాపంబు నంగల్గిన యేచండాశరూపం బున్న దో, దానితోఁగూడనే, సశరీరుడ వై, స్వర్గమునొందెదవు. అని, తాత్పర్యము.

హస్తపాప్త మహం మన్యే స్వగఁ తవ నరాధిప

య స్త్వం కౌశిక మాగమ్య శరణ్యం శరణాగతః. ౫

టీక॥ నరాధిప=మనుష్యులకుఁ బ్రీధువైనత్రిశంకూ ; యః = వీ; త్వం=నీవు; శరణ్యం=శరణుచొర దగినవాఁడగు;కౌశికం = విశ్వామి త్రుని;ఆగమ్య = పొంది; శరణాగ తః = శరణుచొచ్చితివో;తస్య(అ ధ్యాహృతము)=అట్టి; తవ=నీకు; స్వగఁ=స్వర్గము; హస్తపా ప్తం= అఱచేతనున్నదానిఁగా; అ	హం=నేను;మన్యే=తలఁచెదను. త్రిశంకుమహారాజా!నీవు, శర ణు చొరదగినవాఁడయిన, విశ్వా మిత్రుని శరణుచొచ్చినావు, కావు న,నీకు, స్వర్గము, అఱచేతనున్న విధంబున,ననాయాసంబుగా ఘటి ల్లఁగలదని, తలఁచెదను. అని, వి శ్వామిత్రుఁడు, త్రిశంకువుతోఁ జె ప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్త్వా మహాతేజాః పుత్రాన్ పరమధామికాన్

వ్యాదిదేశ మహాపాక్షాన్ యజ్ఞసంభారకారణాత్. ౬

౧౭౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము

స ౫౯

టీక॥ ఏవం=ఇట్లు; ఉక్త్వా=చెప్పించెను.

ప్రి; మహా తేజాః=అధికమైనప్రభా	ఇట్లుచెప్పి, మహాతేజుండగు వి
వముగలవిశ్వామిత్రుడు; పరమధా	శ్వామిత్రుడు, మిక్కిలియు ధా
ర్మికాక్=మిక్కిలియుధర్మమునా	ర్మికులును, గొప్ప పండితులు నగు
చరించువారును; మహాపాజ్ఞాక్=	తన కొడుకులం బూచి, “మీరలు
గొప్పపండితులునగు ; పుత్రాక్=	యాగంబునకుఁ గావలసినవానిసం
కొడుకులను ; యజ్ఞసంభారకార	పాదించుచు” అని, యాజ్ఞాపించె
ణాత్=యాగమునకుఁ గావలసినవ	ను. అని, తాత్పర్యము.
స్తువులకై; వ్యాధిదేశ = ఆజ్ఞా	

సర్వా శిష్యా శిష్యా సమాహూయ వాక్యమేత దువాచ హ

టీక॥ విశ్వామిత్రః (అధ్యాత్మత	మైన. “హ” అనునదిపాదపూర
ము)=విశ్వామిత్రుడు; శిష్యాక్=	తాదేశకము.
శిష్యులను; సర్వాక్=అందఱను; స	విశ్వామిత్రుడుదనశిష్యులంద
మాహూయ=పిలిచి; ఏతత్=ఈ;	అంబిలిచి, వారలతో, నిట్లని, చెప్పె
వాక్యం=మాటను; ఉవాచ=చె	ను. అని, తాత్పర్యము.

సర్వా సృషిగణాన్వత్సా ఆనయధ్వం మమాజ్ఞయా ఓ

సశిష్యసుహృదశ్చైవ సర్విజస్య బహుశ్రుతాక్

టీక॥ వత్సాః=బాలురా ! మ	లతోఁ గూడినవియును; సబహుశ్రు
మ=నాయొక్క; ఆజ్ఞయా=ఆజ్ఞ	తాక్ = చాలవిద్యగల వారితోఁ
చేత; సశిష్యసుహృదశ్చైవ=శి	గూడినవియునగు; ఋషిగణాక్=
ష్యులతోను స్నేహితులతోనుంగు	ఋషుల సమూహ ములను; స
డినవియును; సత్విజః=ఋత్విజు	ర్వాక్=అన్నింటిని; ఆనయధ్వం=

శ్రీమద్రామాయణము : బాలకాండము. ౮2

సర్గ

తోడ్కొనిరండు.

బాలురా! నాయాజ్ఞ చేబోయి
శిష్యులతోను స్నేహితులతోను ఋ

త్విజులతోను బంధితులతోనుంగూడి
నఋషుల నందఱుం దోడ్కొనిరం
డు. అని, తాత్పర్యము.

యదన్యో వచనం బ్రూయా న్న ద్వాక్యబలచోదితః. ౮
తత్సర్వ మఖలేనోక్తం మమా శ్లేయ మనాదృతమ్

టీక || అన్యః = ఇతరుండు; మద్వాక్యబలచోదితః = నామాటబల్కిచే
బ్రేరేపించబడినవాడై; యత్ = ఏ
మాటను; బ్రూయాత్ = చెప్పనో;
తత్ = ఆ; అనాదృతం = మన్నన
లేకుండునట్లు; అఖలేన = అంద
ఱిచేతను; ఉక్తం = చెప్పబడినది; స
ర్వం = అంతయు; మమ = నాకు; ఆ

భ్యేయం = చెప్పదగినది.
మీరు గాక, మఱియెవ్వడైనను
నామాటవినినంతనే, యేదైనను జె
ప్పేనేని, యట్లనాదరణచే జెప్పిన
మాటలనన్నియు నాకు జెప్పవల
యును. అని, విశ్వామిత్రుడు, శిష్యు
లకుంజెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా దిశో జగ్తు స్తదాజ్ఞయా. ౯

టీక || తే (అధ్యాహృతము) = ఆ
శిష్యులు; తస్య = ఆవిశ్వామిత్రునియొ
క్క; తత్ = ఆ; వచనం = మాటను;
శ్రుత్వా = విని; తదాజ్ఞయా = ఆవి
శ్వామిత్రునియాజ్ఞ చేత; దిశః = ది

క్కులంగూర్చి; జగ్తుః = పోయిరి.
విశ్వామిత్రుండుచెప్పిన మాట
నువిని, యతనియాజ్ఞను, శిష్యులంద
ఱు, దిక్కులంగూర్చిపోయిరి.
అని, తాత్పర్యము.

ఆజగ్తు రథ పశేభ్య స్సర్వేభ్యో బ్రహ్మవాదినః

టీక || అథ = అటుపిమ్మట; సర్వేభ్యః = సమస్తములయిన ; చేషే

౧౫౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౫౯

టీక॥ విశ్వామిత్రేణ=విశ్వామిత్రునిచేత; పాలితాః=పాలింపఁబడిన, మహాత్మానః=పూజ్యమయిన స్వభావముగల; బ్రాహ్మణావా=బ్రాహ్మణులుగాని; చండాశభోజనం=చండాలునియన్నమును; ఘక్వా=తి	ని; కథం=ఎట్లు; స్వర్గం=స్వర్గమును; గమిష్యంతి=పొందఁగలరు? విశ్వామిత్రునిమాటవిని చండాశాన్నము భక్షించు మహాత్ములగు బ్రాహ్మణులు నెట్లు, స్వర్గంబునొందఁగలరు? అని, తాత్పర్యము.

ఏత ద్వచన నైష్ఠుర్య మూచు స్సంర క్తలోచనాః. ౧౫
వాసిష్ఠా మునిశాదూకల సర్వే తే స మహేందయాః

టీక॥ మునిశాదూకల=మునిశ్రేష్ఠుండవయిన విశ్వామిత్రుడా! సమహేందయాః=మహేందయునితోఁగూడిన; తే=ఆ; వాసిష్ఠాః=వాసిష్ఠునికొడుకులు; సర్వే=అందఱును; సంర క్తలోచనాః=మిక్కిలియు నెఱ్ఱనికండ్లుగలవారలై; ఏతత్=ఈమాటను; వచననైష్ఠుర్యం=మాటయందుఁ గారిన్యముగల్గునట్లు; డా	చుః=చెప్పిరి. మునిశ్రేష్ఠుండవగు విశ్వామిత్రుడా! మహేందయుండనువ సిద్ధపుత్రులునందఱును, గోపంబున నెఱ్ఱనైకండ్లుగల్గి, యతిసరుషంబుగానిప్పుడుచెప్పినట్లు, చెప్పిరి. అని, శిష్యులు విశ్వామిత్రునితోఁ జెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.

తేషాం త ద్వచనం శ్రుత్వా సర్వేషాం మునిపుంగవః. ౧౬
క్రోధ సంర క్తనయన స్సరోష మిద మబ్రవీత్

తేక॥ తేషాం=ఆశిష్యులయొక్క; సర్వేషాం=అందఱియొక్కయు; తత్=ఆ; వచనం=మాటను; శ్రుత్వా=విని; మునిపుంగవః=మునిశ్రేష్ఠుండయిన విశ్వామిత్రుడు;	క్రోధసంర క్తనయనః=కోపముచే మిక్కిలియు నెఱ్ఱవయిన కండ్లుగలవాడై; సరోషం=రోషముతోఁ గూడునట్లు; ఇదం=ఈమాటను; అబ్రవీత్=చెప్పెను.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౮౩

స ౫౯

అశిష్యులందఱును జెప్పినమాటలు విని, ముని శ్రేష్ఠుండగు విశ్వామిత్రుండు, కోపంబున నెఱవైనకంఠులను, తాత్పర్యము.

యే దూషయంత్యదుష్టం మాం తప ఉగ్రం సమాస్థితమ్. ౧౭
భస్మీభూతా దురాత్మానో భవిష్యంతి నసంశయః

టీక || యే=ఎవరు; ఉగ్రం=భయంకరమయిన; తపః=తపస్సును; సమాస్థితం=అవలంబించియున్న; (కావుననే) అదుష్టం = దోషములేని; మాం=నన్ను; దూషయంతి=దూషించు చున్నారో; దురాత్మానః = దుష్టస్వభావముగల; తే=అధ్యాత్మతము) వారు; భస్మీభూతాః=బూడిదగానయినవారలు; భవిష్యంతి = కాగలరు; సంశయః=సందేహము; న=లేదు. భయంకరంబగు తపస్సు సేయుచుండుటంబట్టి యదుష్టుండనగు నన్నెవ్వరు దూషించెదరో; దురాత్ములగు నా వసిష్ఠపుత్రులు మహాదయుండును, భస్మీభూతులు కాగలరు; ఇందు, సందియంబులేదు. అని, తాత్పర్యము.

అద్య తే కాలపాశేన నీతా వైవస్వతక్షయమ్. ౧౮
సప్తజాతి శతాన్యేవ మృతపా స్సంతు సర్వశః

టీక || తే=ఆవసిష్ఠపుత్రులు; అద్య=ఇప్పుడు; కాలపాశేన=యముని త్రాడుచేత; వైవస్వతక్షయం = యమునిగృహమును; నీతాః=కొనిపోబడినవారలై; సప్తజాతిశతాన్యేవ = ఏడునూలుజన్మములవఱకు; సర్వశః = అన్నివిధములుగాను, మృతపాః=శవములకాగలవారుగా, శవములభక్షించు వారుగాననుట; సంతు=అగుదురుగాక. ఆవసిష్ఠునికొడుకులు, ఇప్పుడు, కాలపాశంబున యమునియొద్దకునయింపఁబడివిమ్మట, నేడునూలుజన్మముల వఱకును పీనుఁగుమాంసంబులందిన చుందురుగాక. అని, తాత్పర్యము.

౪౪౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

సర్గ

శ్వమాంసనియతాహారా మష్టికా నామ నిర్ఘృతాః. ౧౯
వికృతాశ్చ విరూపాశ్చ లోకా ననుచరంతిమాన్

టీక॥ తే(అధ్యాహృతము)=ఆ
వసిష్ఠపుత్రులు; ముష్టికానామ=ము
ష్టికులను హీనజాతులయి; శ్వమాం
సనియతాహారాః=కుక్క-మాంస
మే నిత్యమైన యాహారము గాఁగ
లవారలయి; వికృతాశ్చ=వికారము
గలవారలయి, వికారముగలయా
చారాదులు గలవారలయియునుట;
విరూపాశ్చ = వికృతమయినయా
కారముగలవారలయి; ఇమాన్=

ఈలోకాన్=లోకంబులను; అను
చరంతు= అనుసరించితిరుగుదురు
గాక
ఆవసిష్ఠపుత్రులు, ముష్టికులను
హీనజాతియందుఁ బుట్టి, కుక్క-
మాంసమునె నియతముగాఁదినుచు
నిదఁయులై, వికృతమయినయాచా
రంబును, ఆకారంబునుంగల్గి, యీ
లోకంబులంజరింతురుగాక,
అని, తాత్పర్యము.

మహేంద్రాదయస్తదుర్బుద్ధిమాన్మదూష్యంహ్యదూషయత్. ౨౦
దూషిత స్సర్వలోకేషు నిషాదత్వం గమిష్యతి

టీక॥ దుర్బుద్ధిః=దుష్టబుద్ధిగల;
మహేంద్రాదయస్త= మహేంద్రాదయుం
డును; అనూష్యం=దూషింపఁదగ
ని; మాం = నన్ను; అనూషయత్
హి=దూషించెనుగాదా! సః(అధ్యా
హృతము)=ఆమహేంద్రాదయుఁడు;
సర్వలోకేషు= సమస్తలోకంబులం
దును ; దూషితః=దూషింపఁబడిన

వాఁడై; నిషాదత్వం=బోయవాఁడ
గుటను; గమిష్యతి=పొందఁగలడు.
దుర్బుద్ధియగుమహేంద్రాదయుం
డు, దూషింపఁగూడనినన్నుదూషిం
చెనుగాదా! అతండుసమస్తలోకం
బులందునుదూషితుండైననిషాదజాతి
యందుఁబుట్టును. అని, తాత్పర్యము.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౮౫౫

సర్గ

ప్రాణాతిపాతనిరతో నిరనుక్రోశతాం గతః. ౨౦

దీఘకాలం మమ క్రోధా ద్దుర్గతిం వతఃప్యత్యతి

టీక॥సః(అధ్యాత్మతము)అమ దుష్టజీవికను; వతఃప్యత్యతి=పొం
హూదయుండు; ప్రాణాతిపాతని దంగలడు.

రతః=ప్రాణములయొక్కనాశము అమ హూదయుండు, ప్రాణ
సేయుటయందాసక్తుడై; నిరను నాశమందెయాసక్తుడై, నిర్దయుం
క్రోశతాం=దయలేకుండుటను;గ డై, నాడుకోపంబునంజేసి, చిరకా
తః=పొందినవాడై;మమ=నాయొ లంబు,నిందనీయంబగు జీవికనవలం
క్క;క్రోధాత్=కోపమువలన; దీ బించియుండంగలడు.అని,విశ్వామి
ర్మకాలం=చిరకాలము; దుర్గతిం= తు్రిండు,చెప్పెను.అనితాత్పర్యము.

ఏతావ దుక్త్వా వచనం విశ్వామిత్రో మహాతపాః. ౨౧

విరరామ మహాతేజా ఋషిమధ్యే మహామునిః

టీక॥మహామునిః=పూజ్యుడైన నం=మాటను;ఉక్త్వా = చెప్పి;విర
మునియును;మహాతపాః=అధికమ రామ=ఊరకుం డెను.

యినతపస్సుగలవాండును; మహాతే అధికమైనతపంబును బ్రభావం
జాః= అధికమయినప్రభావముగల బునుంగల విశ్వామిత్ర మహాముని,
వాండునగు; విశ్వామిత్రః=విశ్వా ఋషులనడుమ,నింతమట్టుకుండెప్పి,
మిత్రుండు; ఋషిమధ్యే=ఋషులన యంతనూరకుం డెను.

డుమను;ఏతావత్ = ఇంత;వచ అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యావే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, ఏకోనషష్టితమస్సర్గః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు , శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర

వ్యాఖ్యానంబునందు,బాలకాండైకోనషష్టితమస్సర్గటీక,

ముగిసినది.

౧౫౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము

స ౬౦

(౨)

షష్ఠితమసగఁ ప్రారంభః.

తపోబలహతాఁ కృత్వా వాసిష్ఠాఁ సమహూదయాఁ
ఋషిమధ్యే మహాతేజా విశ్వామిత్రో భ్యభాషత. ౧

టీక॥ మహాతేజాః = అధికమైన ప్రభావముగల; విశ్వామిత్రః = విశ్వామిత్రుడు; సమహూదయాఁ = మహాప్రభావుండగు మహూదయునితోఁ గూడిన; వాసిష్ఠాఁ = వసిష్ఠునికొడుకులను; తపోబలహతాఁ = తపముయొక్క బల్లిచేఁజంపఁబడినవారినిగా; కృత్వా = చేసి; ఋషిమధ్యే = ఋషులన	డుమను; అభ్యభాషత = పలికెను. మహాప్రభావుండగు విశ్వామిత్రుండు తనతపోబలంబున, మహూదయునితోఁగూడ, వసిష్ఠపుత్రుల, నందఱహతులఁ గావించి, మరల, ఋషులనడుమ, నిట్లని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

అయ మిత్యైకు దాయాద త్రిశంకురితి విశ్రుతః
ధమిఁష్ఠశ్చ వదాన్యశ్చ మాంచైవ శరణంగతః. ౨
తేనానేన శరీరేణ దేవలోకజిగీషయా

టీక॥ అయం = వీడు; ఇత్యైకు దాయాదః = ఇత్యైకువుయొక్క వంశమునందుఁబుట్టినవాఁడు. త్రిశంకురితి = త్రిశంకువని; విశ్రుతః = ప్రసిద్ధుఁడు. ధమిఁష్ఠశ్చ = మిక్కిలియు ధామిఁకుండును. వదాన్యశ్చ = చాలనివిగలవాఁడును. తేనానేన = అట్టిదియును, పూర్వముఁకై త్రియూరూపముగా నున్నదియుననుట; అనేన = ఇట్టిది	యునగు, ఇప్పుడుచండాశరూపముగా నున్నదియునగుననుట; శరీరేణ = దేహముచేత; దేవలోక జిగీషయా = స్వగఁమునుజయింపనిచ్చచేత; మాంచైవ = నన్నె; శరణం = రక్షకునిఁగా; గతః = పొందినాఁడు. వీడు, ఇత్యైకువంశంబునఁబుట్టినవాఁడు; త్రిశంకువని వీనిపేరు; ఇతండు, మిగుల ధామిఁకుఁడు, దా

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౮౨

స ౬౦

తయ్య, ఇతడు, పూర్వముక్షత్రియ | రముతోనే, స్వగృహమునొందఁగోరి,
రూపముగానుండి, యిప్పుడుశాపం | నన్నుశరణుచొచ్చినాఁడు.
బునఁ, జండాశత్వమునొందినతనశరీ | అని, తాత్పర్యము.

యథాయం స్వశరీరేణ స్వగృహలోకం గమిష్యతి. ౩

తథా ప్రవత్యతాం యజ్ఞో భవద్భిశ్చ మయాసహ

టీక|| యథా=ఎట్లు; అయం= | గడుపఁబడుఁగాక.

ఈత్రీశంకువు; స్వశరీరేణ = తనదే | ఈత్రీశంకువెట్లు, తనదేహంబు
హముతో; స్వగృహలోకం=స్వగృ | తో, స్వగృహమునొందునో; అట్లుమీ
లోకమును; గమిష్యతి=పొందునా; | రు, నన్నుఁగూడి, యాగముజరిగిం
తథా=అట్లు; భవద్భిశ్చ=మీచేత | వుఁడు. అని, విశ్వామిత్రుండుచెప్పె
ను; మయాసహ=నాతోఁగూడ; య | ను. అని, తాత్పర్యము.
జ్ఞః=యాగము; ప్రవత్యతాం=

విశ్వామిత్రవచ శ్రుత్వా సర్వవీవ మహాషయః. ౪

ఊచు స్సమేత్య సహితా ధమక్షా ధమసంహితమ్

టీక|| విశ్వామిత్రవచః=విశ్వా | హితం= ధమముతోఁగూడియుం
మిత్రునిమాటను; శ్రుత్వా=విని; ధ | డునట్లు; ఊచుః=చెప్పకొనిరి.
మక్షాః= ధమంబులనెఱింగిన; | విశ్వామిత్రునిమాటవిని, ధమ
మహాషయః= పూజ్యులయినబు | జ్జులగునామహాఘటంబును, ఒక
మలు; సర్వవీవ = అందఱునే; సమే | టిగాఁజేరి, పరస్పరమిట్లుని, ధమ
త్య=వచ్చి; సహితాః= ఒకటిగాఁ | యుక్తంబుగామాటలాడుకొనిరి.
గూడుకొనినవారలయి; ధమసం | అని, తాత్పర్యము.

అయం కుశికదాయాదో మునిః పరమకోపనః. ౫

యదాహ వచనం సమ్యగేతత్కార్యం నసంశయః

౧౦౮ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౬౦

టీక॥ కుశిక దాయాదః=కుశికుని	చేయఁదగినది. సంశయః=సందేహము; న=లేదు.
వంశమునందుఁబుట్టిన; పరమకోప	కుశికవంశంబునం బుట్టినయీవి
నః=మిక్కిలి-లియుఁగోపించునట్టి; అ	శ్వామిత్రుండు, మిగులఁగోపంబుగ
యం=ఈ; మునిః=విశ్వామిత్రమ	లవాఁడు; ఇతండు, చెప్పినది, చక్క-
హాముని, యత్=ఏ; వచనం=మాట	గాఁజేయఁదగినదే; సంశయములే
ను; ఆహా=చెప్పుచున్నాఁడో; తత్	దు. అని, తాత్పర్యము.
(అధ్యాహృతము)=అ; ఏతత్=ఇ	
ది, సమ్యక్=చక్క-గా; కార్యం =	

అగ్నికల్పో హి భగవాన్ శాపంచాస్యతి రోషితః. ౧

టీక॥ భగవాన్=మాహాత్మ్య	స్వతి=ఇచ్చును.
ముగలవిశ్వామిత్రుండు; అగ్నికల్పో	భగవంతుండగు విశ్వామిత్రుం
హి = నిష్పతోసరివచ్చువాఁడుగ	డు, నిష్పవంటివాఁడు; ఇతనికిఁగో
దా! రోషితః=కోపింపఁజేయఁబడి	పంబుగలుగఁజేసితిమేని, మనలశపిం
నవాఁడై; శాపం=శాపమును; దా	చును. అని, తాత్పర్యము.

తస్మా ప్రవత్యతాం యజ్ఞ సృశరీరో యథా దివమ్
గచ్ఛే దిత్వాకుదాయాదో విశ్వామిత్రస్య తేజసా. ౨
తథా ప్రవత్యతాం యజ్ఞ సృశ్వే సమధిత్వత

టీక॥ తస్మాత్=అందువలన; య	హముతోఁగూడినవాఁడై; దివం=
జ్ఞః=యాగము; ప్రవత్యతాం=జ	స్వగమును; గచ్ఛేత్=పొందునో;
రగింపఁబడుఁ గాక. యథా=విట్లు;	తథా=అట్లు; యజ్ఞః=యాగము;
ఇత్వాకుదాయాదః= ఇత్వాకువం	ప్రవత్యతాం=జరిగింపఁబడుఁగా
శంబునంబుట్టినత్రిశంకువు; విశ్వామి	క. సర్వే=అందఱును; సమధిత్వత=
త్రస్య=విశ్వామిత్రునియొక్క; తేజ	ఆరంభింపుఁడు.
సా=ప్రభావముచేత; సశరీరః=దే	కావున, యాగము జరిగింపుఁడు,

ఈత్రశంకువు, విశ్వామిత్రునితేజం | యింపుడు; అందఱు నారంభింపు
బున, నెట్లు, సశరీరంబుగాస్వగఁ | డు, అని, ఋషులు, పరస్పరముమాట
మునొందునో, అట్లు, యాగముసే | లాడుకొనిరి. అని, తాత్పర్యము.

వీవముక్త్యా మహాషణయ శ్చక్ర స్తాస్తాః క్రియాస్తదా. ౮
యాజకశ్చ మహాతేజా విశ్వామిత్రో భవతక్రతౌ

టీక॥ మహర్షయః = పూజ్యుల | త్రః=విశ్వామిత్రుడు; అభవత్ =
యినఋషులు; ఏవం = ఇట్లు; ఉ | అయ్యెను.
క్త్యా=చెప్పితదా=అప్పుడు; తా | మహర్షులిట్లు, పరస్పరముమాట
స్తాః=ఆయా; క్రియాః=కార్యముల | లాడినిఁగఁచికొని, అప్పుడు,
నుఃచక్రః=చేసిరి. క్రతౌ = యాగ | యాగమునందయ్యెకార్యంబులంజే
మునందు; యాజకశ్చ=యాగముసే | సిరి; మహాతేజంజగవిశ్వామిత్రుం
యించువాఁడను; మహాతేజాః=అ | డను, అధ్వర్యుండయ్యె.
ధికమయినప్రభావముగల; విశ్వామి | అని, తాత్పర్యము.

ఋత్విజ శ్చానుపూర్వ్యేణ మంత్రవత్సంత్రకోవిదాః. ౯
చక్రః కమాణి సర్వాణి యధాకల్పం యధావిధి

టీక॥ మంత్రకోవిదాః=మంత్రం | గాను; యధావిధి=యధాశాస్త్ర
బులందుఁబండితులయిన; ఋత్విజ | ముగాను; చక్రః=చేసిరి.
శ్చ=ఋత్విజులును; ఆనుపూర్వ్యే | మంత్రజ్ఞులగు, ఋత్విజులును, వ
ణ=వరుసచేత; కర్తాణి=కార్యంబు | రునగా, సమస్తకర్మంబుల, మం
లను; సర్వాణి=అన్నింటిని; మంత్ర | తయుక్తంబుగఁ, గల్పసూత్రంబు
వత్=మంత్రముగల్గునట్లుగాను; య | నఁజెప్పఁబడినట్లు యధాశాస్త్రం
ధాకల్పం= కల్పసూత్రప్రకారము | బుగఁజేసిరి. అని, తాత్పర్యము.

తతః కాలేన మహతా విశ్వామిత్రో మహాతపాః. ౧౦
చకారా వాహనం తత్ర భాగాథం సర్వదేవతాః

౪౯౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

సృం

టీక॥ తతః=అంతట; తత్ర=ఆ	స్తదేవతలంగూర్చి; ఆవాహనం=వి
యాగమునందు; మహతపాః=అధి	లువును; వకార=చేసెను.
కమయిన తపస్సుగల ; విశ్వామి	అంత, నాయాగంబునందు, మహా
త్రః=విశ్వామిత్రుఁడు; మహతా=	తపస్వియగు విశ్వామిత్రుఁడు, హ
అధికమయిన; కాలేన=కాలమునే	విర్భాగములనిచ్చుటకై, సమస్తదే
త; భాగార్థం= హవిర్భాగములని	వతలఁ, జీరకాలము, మంత్రంబుల
చ్చుటకొఱకు; సర్వదేవతాః=సమ	దేచిలచెను. అని, తాత్పర్యము.

నాభ్యాగమంస్తదాహూతా భాగార్థం సర్వదేవతాః. ౧౧

టీక॥ సర్వదేవతాః=సమస్తదే	వై; నాభ్యాగమం=రాతైరి.
వతలు; భాగార్థం = హవిర్భా	అవిశ్వామిత్రుఁడు హవిర్భాగ
గముకొఱకు; తదాహూతాః=ఆ	మొసంగుటకంతపించినను, దేవత
విశ్వామిత్రునిచేఁ బిలువఁబడినవార	లెవ్వరును రాతైరి. అని తాత్పర్యము.

తతః క్రోధసమావిప్తో విశ్వామిత్రో మహామునిః
 స్రువమద్యమ్య సక్రోధ స్త్రిశంకు మిద మబ్రవీత్. ౧౨

టీక॥ తతః=అటుపిమ్మట; మహా	కోపముతోఁగూడినవాఁడై; త్రిశం
మునిః=పూజ్యుఁడైనమునియగు; వి	కుం=త్రిశంకువునుగూర్చి; ఇదం=
శ్వామిత్రః=విశ్వామిత్రుఁడు; కో	ఈమాటను; అబ్రవీత్=చెప్పెను.
ధసమావిప్తః= కోపముచేనావేశిం	అంత, విశ్వామిత్రమహాముని,
పఁబడినవాఁడై; స్రువం=స్రువమ	కోపంబునొంది, స్రువంచెత్తి, రో
నెడు హేమముచేయు నుపకరణ	షంబున, ద్రిశంకునింజూచి, యిట్లుని,
మును; ఉద్యమ్య=ఎత్తి; సక్రోధః=	చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

పశ్య మే తపసోవీర్యం స్యాజీతస్య నరేశ్వర
 ఏష త్వాం సశరీరేణ నయామి స్వగ్గమోజసా. ౧౩

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము.

స ౬౦

టీక॥ నరేశ్వర=మనుష్యులకుఁ	స్వగళం=స్వర్గమును; నయామి=
(బ్రభువైన)త్రిశంకూ! మే=నాయు	పొందించెదను.
క్క; స్వాజితస్య=చక్కగాసం	త్రిశంకుమహారాజా! నాదు
పాదింపబడిన; తపనః=తపస్సు	స్వాజితంబగు తపంబు ప్రభావ
యొక్క;వీర్యం=ప్రభావమును; ప	ముఁజూడు; ఇదిగో! తపఃప్రభావం
శ్య = చూడుము. ఏషః=ఈ; అ	బున,నిన్నిష్ఠుడు, సశరీరంబుగా స్వ
హం(అధ్యాత్మతము)=నేను; ఓజ	గళమునకుఁబోవునట్లు, చేసెదను.
సా=ప్రభావముచేత; త్వాం = ని	అని, తాత్పర్యము.
న్ను; సశరీరేణ=దేహముతోఁగూడ;	

దుష్ప్రాపం సశరీరేణ దివం గచ్ఛ నరాధిప

టీక॥ నరాధిప=మనుష్యులకుఁ	త్రిశంకుమహారాజా! ఇతరులెవ
(బ్రభువైన, త్రిశంకూ! దుష్ప్రాపం=	రికినిబొందఁగూడని స్వగళమును, నీ
పొందఁగూడని; దివం=స్వగళము	వు, సశరీరంబుగాఁబొందుము.
ను; సశరీరేణ=దేహముతోఁగూడ;	అని, తాత్పర్యము.
గచ్ఛ=పొందుము.	

స్వాజితం కించి దప్యస్తే మయా హి తపనః ఫలమ్. ౧౪
రాజన్ స్వతేజసా తస్య సశరీరో దివం వ్రజ

టీక॥ రాజన్=త్రిశంకుమహా	ఫలముయొక్క; స్వతేజసా=తనప్ర
రాజా! మయా=నాచేత; స్వాజి	భావముచేత; సశరీరః = దేహము
తం=చక్కగా సంపాదింపబడిన;	తోఁగూడినవాఁడవై; దివం=స్వగళ
తపనః=తపసుయొక్క; ఫలం=ఫల	మును; వ్రజ=పొందుము.
ము; కించిదపి=కొంచెమైనను; అస్తే	త్రిశంకుమహారాజా! నేనుసంపా
హి=ఉన్నదిగదా! తస్య=ఆతపః	దించిన తపఃఫలంబు కొంచెంచైన

౧౯౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౦

నున్నదిగదా! దానిప్రభావంబునంబునకరుగుము. అని, విశ్వామిత్రుఁ
జేసి, నీవు దేహంబుతోఁగూడస్వర్గండు సెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఉక్తవాక్యే మనో తస్మిన్ సశరీరో నరేశ్వరః. ౧౫
దివం జగామ కాకుత్స్థ మునీనాం పశ్యతాం తదా

టీక॥ కాకుత్స్థ=రాముఁడా! త	నవాఁడై; దివం=స్వర్గమును; జ
స్మిన్=అ; మనో=విశ్వామిత్రమ	గామ=పొందెను.
హామని; ఉక్తవాక్యే=చెప్పఁబడిన	రాముఁడా! ఇట్లు, విశ్వామిత్ర
మాటగలవాఁడుకాఁగా; తదా=అ	మహామని చెప్పఁగానే, యప్పు
ప్పుడు; మునీనాం=మునులు; పశ్య	డు మునులందఱుఁ బూచుచుండ ద్రి
తాం=చూచుచుండఁగా; నరేశ్వ	శంకువు, దేహంబుతోఁగూడ, స్వ
రః=మనుష్యులకుఁ బ్రభువైనత్రిశం	గఁబునొందెను.
కువు; సశరీరః=దేహముతోఁగూడి	అని, తాత్పర్యము.

దేవలోకగతం దృష్ట్వా త్రిశంకుం పాకశాసనః. ౧౬
సహసర్వై స్సురగజై రిదం వచన మబ్రవీత్

టీక॥ పాకశాసనః= పాకుండ	ఇదం=ఈ, వచనం=మాటను; అబ్ర
నురాక్షసునిశిక్షించినయింద్రుండు;	వీతో=చెప్పెను.
దేవలోకగతం=స్వర్గమునుబొం	దేవేంద్రుండు, ఇట్లు సశరీరంబు
దిన; త్రిశంకుం=త్రిశంకువును; దృ	గాస్వర్గఁబునొందిన త్రిశంకువుం
ష్ట్వా=చూచి; సర్వైః=సమస్తము	బోచి, దేవతలనందఱుఁగూడి, యిట్లు
లయిన; సురగజైస్సహ = దేవతల	ని, చెప్పెను.
యొక్క సమూహములతోఁగూడ;	అని, తాత్పర్యము.

త్రిశంకో గచ్ఛ ధూయ స్త్వం నాసి స్వర్గ కృతాలయః. ౧౭
గురుశాపహతో మూఢ పత ధూమి మవాశ్చిరాః

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౮౯౩

స౮౦

టీక॥ త్రిశంకూ = త్రిశంకూ! త్వం = నీవు; ధూయః = మఱియు; చృ = పొమ్ము; స్వగంకృతాలయః = స్వగంకృతాలయం నందుఁ జేయుఁబడినయుని కిగలవాఁడవు; స్వగంకృతాలయం నందుండఁ దగినవాఁడవనుట; నాసి = కావు. మూఢ = తెలివిలేనిత్రిశంకూ! గురు శాపహతః = గురువులశాపంబుచేఁ గొట్టఁబడినవాఁడవు. అవాక్చిరాః =

క్రింది మొగమయిన తలగలవాఁడవై; ధూమిం = ధూమినిగూచి; పత = పడుము, లేక, పొమ్ము. త్రిశంకూ! నీవు మఱియు; నీవు స్వర్గంబునందుండఁదగవు; తెలివి లేనివాఁడా! నీవు గురు శాపంబునఁ గొట్టువడితివి; తెలివైదుగా నేలంబు మును. అని, యిందుండఁ త్రిశంకూ తోఁజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్తో మహేంద్రేణ త్రిశంకు రపత త్పునః. ౧౮
విక్రోశమాన స్త్రాహీతి విశ్వామిత్రం తపోధనమ్

టీక॥ త్రిశంకుః = త్రిశంకువు; మహేంద్రేణ = దేవేంద్రునిచేత; ఏవం = ఇట్లు; ఉక్తః = చెప్పఁబడినవాఁడై; తపోధనం = తపస్సధనముగాఁ గల; విశ్వామిత్రం = విశ్వామిత్రునిం గూర్చి; “త్రాహీ = రక్షింపుము”; ఇతి = అని; విక్రోశమానః = అఱచుచు;

పునః = మఱియు; అపతత్ = పడెను. ఇట్లు, దేవేంద్రుండు చెప్పఁగా నే, త్రిశంకువు, తపోధనండు గువిశ్వామిత్రుం గూర్చి “రక్షింపుము.” అనియఱచుచు మఱియు, అని, తాత్పర్యము.

త ద్మృత్వా వచనం తస్య క్రోశమానస్య కాశికః. ౧౯
రోష మాహరయ త్త్రివం తివృతిష్ఠేతిచా బ్రవీత్

టీక॥ క్రోశమానస్య = అఱచుచున్న; తస్య = అత్రిశంకువుయొక్క; తత్ = ఆ; వచనం = మాటను; శ్రుత్వా = విని; కాశికః = విశ్వామిత్రుం

డు; త్త్రివం = త్రివంతులైన; రోషం = కోపమును; ఆహరయత్ = చేసెను. “తివృతిష్ఠ = నిలునిలు;” ఇతి = అని; అబ్రవీచ్ఛ = చెప్పెను.

౧౫౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితముః

స౬౦

ఇట్లఱచుచున్నయాత్రిశంకుమా కుంబాచి, "నిలునిలు" మనిచెప్పెను.
టవిని, విశ్వామిత్రుండు, తీవ్రంబగు అని, తాత్పర్యము.
కోపంబునొంది, పడుచున్నత్రిశం

ఋషిమధ్యే స తేజస్వీ ప్రజాపతి రివా పరః. ౨౦
సృజన్ దక్షిణమాగ్ధాన్తా సప్తషీ నపరాన్తా వునః

టీక॥ తేజస్వీ = ప్రభావముగ డైన; ప్రజాపతిరివా = బ్రహ్మదేవుడ
ల; సః = అవిశ్వామిత్రుండు; ఋషి నునట్లు; అభూత్ (అధ్యాపృత
మధ్యే = ఋషులనడుమను; వునః = ము) = ఉండెను.
మఱి; అపరాన్తా = ఇతరులయిన; ద మహాప్రభావుండగు నావిశ్వా
క్షిణమాగ్ధాన్తా = దక్షిణపుది మిత్రుండు, ఋషులనడుమనుండి, ద
కు-నందలి మాగ్ధాన్తా = మునందుండ; క్షిణపుదికు-నందు, వేయిగా, సప్త
సప్తషీన్ = ఏడుగురుఋషులను; సృ ర్దులసృజించి, రెండవబ్రహ్మదేవుండు
జన్ = సృజించుచు; అపరః = ఇతరుల నందగి, యుండెను. అని తాత్పర్యము.

నక్షత్రమాలా మపరా మసృజ త్రోధమూర్చితః. ౨౧
దక్షిణాం దిశమాస్థాయ మునిమధ్యే మహాయశాః

టీక॥ మహాయశాః = అధికమయి ట్త్రమాలాం = నక్షత్రములపక్షి-
నకీర్తిగలవిశ్వామిత్రుండు; క్రోధ ని; అసృజత్ = సృజించెను.
మూర్చితః = కోపముచేవ్యాపింప అధికంబగు కీర్తిగల విశ్వామి
బడినవాడై; మునిమధ్యే = మునులన త్రుండు, చాలఁగోపించి, మునులన
డుమను; దక్షిణాం = దక్షిణపుది డుమనుండి, దక్షిణపుదికు-నందు,
శం = దిక్కును; ఆస్థాయ = అవలం క్రొత్తగానక్షత్రంబుల సృజించెను.
దించి; అపరాన్తా = ఇతరమయిన; స అని, తాత్పర్యము.

సృష్ట్యా నక్షత్రవంశంచ క్రోధేన కలషీ కృతః. ౨౨
అన్యమింద్రం కరిష్యామి లోకోవాస్యాద నింద్రకః

టీక॥ నక్షత్రవంశం=నక్షత్రము చులోకము; అనింద్రకః=ఇంద్రుడు
లయొక్క- సమూహమును ; సృ లేనిది; స్యాత్=అగును." (ఇతి=అ
ష్టావ=సృజించియు; సః(అధ్యా ని; సవకల్పయత్ = సకల్పిం
హృతము) = ఆవిశ్వామిత్రుడు; చేను).
క్రోధేన = కోపముచేత; కలుషీకృ ఇట్లు, నక్షత్రములసృజించి, వి
తః=కలకకబాటునట్లు చేయఁబడిన శ్వామిత్రుండు, కోపంబున "మఱి
వాండై; "అన్యం=ఇతరుండైన; ఇం యొకయింద్రునైనంజేసెదను, లేని
ద్రం=ఇంద్రుని; కరిష్యామి=చేసె యెడప్రపంచమునందింద్రుండై లేక
దను; వా=లేనియెడల; లోకః=ప్ర పోవుఁగాక." (అర్థాంతరమందు.)
పంచమైనను; అనింద్రకః=ఇంద్రుం లేనియెడ, నేనుసృజించులోకంబిం
డులేనిదిగా; స్యాత్=అగును." లేక; ద్రిండులేనిచేయఁగఁగాక" యని
"లోకోవా=లేనియెడ నేనుసృజిం సంకల్పించెను. అని, తాత్పర్యము.

దైవతాన్యపి సకోధా త్రస్త్వం సముపచక్రమే. ౨౩

టీక॥ సః=ఆవిశ్వామిత్రుడు; రంభించెను,
క్రోధాత్=కోపమువలన; దైవతా ఆవిశ్వామిత్రుండు, కోపంబున,
న్యపి=దేవతలనుంగూడ; త్రస్త్వం= దేవతలనుంగూడసృజించయత్నించె
సృజించుటకు; సముపచక్రమే=పా ను. అని, తాత్పర్యము.

తతః పరమసంభ్రాంతా స్పషిసంఘా స్సురాసురాః

విశ్వామిత్రం మహాత్మాన మూచు స్సానునయం వచః. ౨౪

టీక॥ తతః=అటుపిమ్మట; సపి ధ్రాంతాః=మిక్కిలియు వెఱుగువ
సంఘా=ఋషులయొక్క సమూ డినవారై; మహాత్మానం=అధికమ
హముతోఁగూడిన; సురాసురాః= యిన ప్రభావముగల ; విశ్వామి
దేవతలును అసురులును; పరమసం త్రం=విశ్వామిత్రునిఁగూర్చి; సానున

౮౯౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము

స ౬౦

యం = ఊటడింపుతోఁగూడిన; చ
చాఁ=మాటను; ఊచుఁ=చెప్పిరి.
అంత, ఋషులును దేవతలును
రులును, మిక్కిలియు వెఱఁగువడి, మ

హాత్ముండగువిశ్వామిత్రునియొద్దకు
వచ్చి, యతనినూటించుచు, నిట్లని,
చెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.

అయం రాజా మహాభాగ గురుశాసపరిక్షతః

సశరీరో దివంయాతుం నాహా త్యేవ తపోధన. ౨౫

టీక॥ మహాభాగ=పూజ్యమయి
న, భాగ్యము గలవాఁడవు; తపోధ
న=తపస్సేధనముఁగాగలవాఁడవు
నగువిశ్వామిత్రుఁడా! గురుశాసపరి
క్షతః=గురువులశాసముచేతఁగొ
ట్టుబడిన; అయం=ఈ; రాజా=త్రి
శంకుమహారాజు; సశరీరః=దేహ
ముతోఁగూడినవాఁడై; దివం=స్వర్గ
మును; యాతుం=పోందుటకు; నా

హా త్యేవ=తగనేతగఁడు.

మహాభాగుండవు తపోధనుండ
వగువిశ్వామిత్రుఁడా! ఈశ్రిశంకుమ
హారాజు, గురుశాసంబునంగొట్టువ
డినవాఁడుకావున, దేహంబుతోఁ
గూడస్వర్గంబునొందుటకుఁ దగ
డనుటసత్యము. అని, దేవతలువిశ్వా
మిత్రునితోఁజెప్పిరి.

అని, తాత్పర్యము.

తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా దేవానాం మునిపుంగవః

అబ్రవీ త్సుమహద్వాక్యం కాశిక స్సర్వదేవతాః. ౨౬

టీక॥ తేషాం=ఆ; దేవానాం=
దేవతలయొక్క; తత్ = ఆ; వచ
నం=మాటను; శ్రుత్వా=విని; ముని
పుంగవః = మునిశ్రేష్ఠుండగుకౌశి
కః = విశ్వామిత్రుఁడు; సర్వదేవ
తాః=సమస్తదేవతలనుంగూర్చి; సు
మహత్ = మిక్కిలియుఁబూజ్యమ

యిన; వాక్యం = మాటను; అబ్ర
వీత్=చెప్పెను.

ఆదేవతలుచెప్పిన మాటనువిని,
మునిశ్రేష్ఠుండగు విశ్వామిత్రుండు,
దేవతల నెల్లరంజించి, మిక్కిలి
యుఁబూజ్యుండుగు మాటచెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

సశరీరస్య భద్రం వ స్త్రిశంకో రస్య ధూపతేః
ఆరోహణం ప్రతిజ్ఞాయ నాన్యతం కతుః మత్సహే. ౨౭

టీక॥ వః=మీకు; భద్రం=మంగళము; అస్తు(అధ్యాహృతము)= అగృహక. సశరీరస్య=దేహముతోఁ గూడిన; అస్య = ఈ; ధూపతేః= ధూమికిఁబ్రభువైన; త్రిశంకోః=త్రిశంకువునకు; ఆరోహణం=స్వగమము నెక్కుటను; ప్రతిజ్ఞాయ=ప్రతిజ్ఞ చేసి; అని, తాత్పర్యము.

స్వగోఽస్తు సశరీరస్య త్రిశంకో రస్య శాశ్వతః

టీక॥ సశరీరస్య=దేహముతోఁ గూడిన; అస్య=ఈ; త్రిశంకోః=త్రిశంకువునకు; శాశ్వతః=స్థిరమయిన; స్వగమః=స్వగమము; అస్తు= అగృహక. ఈత్రిశంకువు, సశరీరముగా నే, శాశ్వతంబగు స్వగమంబునొందుకాక. అని, తాత్పర్యము.

నత్ర త్రాణివ సర్వాణి మామకాని ధ్రువాగ్ధ. ౨౮
యావ ల్లోకా ధరిష్యంతి తిష్ఠం శ్యేతాని సర్వశః
మత్కృతాని సురా స్రుర్వే తదను జ్ఞాతు మహాభ. ౨౯

టీక॥ అభ=ఇంక ను; మత్కృతాని= నాచేఁజేయఁబడినవి, (గనుక నే) మామకాని=నావైన; ఏతాని=ఈ; నత్ర త్రాణి=నత్ర త్రములు; సర్వాణి= అన్నియు; యావత్= ఎంతవఱకు; లోకాః=లోకంబులు; ధరిష్యంతి= ఉండునో; తావత్ (అధ్యాహృతము)= అంతవఱకు; సర్వశః= అన్నివిధంబులను; ధ్రువాణి= స్థిరములుగా; తిష్ఠంతు = ఉండుకాక. సురాః= దేవతలారా! స్రుర్వే = అందఱును; తత్= దాని; అనుజ్ఞాతుం=

ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము

స ౬౦

అంగీకరించుటకు; అహాధ=తగు
దురు.

నేనుస్వజించిన యీనక్షత్రంబుల
న్నియు, లోకంబులుండుదనుక, స్థి
రంబులయియుండుగాక; దేవత

లా రా! మీరలందఱును, దానినొప్పు
కొనవలయును. అని, విశ్వామిత్రుం
డు దేవతలతోఁజెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

ఏవముక్తా స్సురా స్సర్వే ప్రత్యూఘ ముఖనిపుంగవమ్

టీక|| సురా=దేవతలు; సర్వే=
అందఱును; ఏవం=ఇట్లు; ఉక్తా=చె
ప్పబడినవారలై; మునిపుంగవం=

ర్చి; ప్రత్యూఘ=బదులుచెప్పిరి.
విశ్వామిత్రుండు, చెప్పినమాట
నువ్విని దేవతలందఱును. అతని, కిట్లని,
బదులుచెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.

ఏవం భవతు భద్రం తే తిష్ఠం త్వేతాని సర్వశః. ౩౦

గగనేతాన్య నేకాని వైశ్వానర పథాద్భూపిః

నక్షత్రాణి మునిశ్రేష్ఠ తేషు జ్యోతిష్షు జాజ్వలన్. ౩౧

అవాక్చిరా మ్రిశంకుశ్చ తిక్షత్వ మరసన్నిభః

టీక|| ముని శ్రేష్ఠ=మునులలో మే
టివైనవిశ్వామిత్రుండా! తే=నీకు;
భద్రం=మంగళము; అస్తు (అధ్యా
హృతము)=అగుగాక. ఏవం=ఇ
ట్లు; భవతు=అగుగాక. తాని=అ;
ఏతాని=ఈ; అనేకాని=పెక్కుల
యిన; నక్షత్రాణి=నక్షత్రంబులు; స
ర్వశః=అన్నివిధంబులను; గగనే=

క్రముయొక్క-మాగ్గ-మనకంటె; బ
హిః=వెలుపల; తిష్ఠంతు=ఉండు
గాక! త్రిశంకుశ్చ=త్రిశంకువును; అ
వాక్చిరా=క్రిందుమొగమయినతల
గలవాడై; తేషు=ఆ; జ్యోతిష్షు=న
క్షత్రంబులందు, నక్షత్రంబులనడుమ
ననుట; జాజ్వలన్=మిక్కిలియుల్ల
కాళించుచు; అమరసన్నిభః=దేవత
తోసమానుడై; తిష్ఠతు = ఉండు
గాక.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౩౧

స౬౦

మునిశ్రేష్ఠుండవగువిశ్వామిత్రుఁ
డా! నీకుమంగళంబగుఁగాక; నీవుచె
ప్పినట్లుయగుఁగాక; నీవుసృజించినన
క్షత్రంబులన్నియు, నాకాశమంద
నాదిజ్యోతిశ్చక్ర మాగఁబునకువె
లుపల, నన్నివిధంబుల, శాశ్వతంబు
లుగా నేయుండుఁగాక; ఈత్రీశంకు
వును, వానినడుమందలక్రిందుగాఁబ్ర
కాశించుచు, దేవతాసమానుండై
యుండుఁగాక. అని, తాత్పర్యము.

అనుయాస్యంతి చైతాని జ్యోతీంషి నృపసత్తమమ్. ౩౨
కృతార్థం కీర్తిమంతం చ స్వర్గాలోకగతయథా

టీక॥ ఏతాని = ఈ; జ్యోతీంషి = అనుసరించును.
చ=నక్షత్రంబులును; కృతార్థం = ఈనక్షత్రంబులును, కృతార్థం
నెఱవేఱినపనిగలవాఁడును; కీర్తి = డునుగీర్తిశాలియునగు శ్రేణంకుమ
నంతంచ= మంచికీర్తిగలవాఁడున హారాజును, స్వర్గమునొందినవా
గు; నృపసత్తమం = రాజశ్రేష్ఠుండ నినెట్లో, అట్లనుసరింపుచుండును.
యినత్రీశంకువును; స్వర్గాలోకగ అని, దేవతలు విశ్వామిత్రునికుండె
తయథా = స్వర్గాలోకమునొం ప్పిరి.
దినవానింబోలె; అనుయాస్యంతి = అని, తాత్పర్యము.

విశ్వామిత్రస్తు ధర్మాత్మా సర్వదేవై రభిష్టుతః. ౩౩
ఋషిభిశ్చ మహాలేజా బాధ మిత్యాహ దేవతాః

టీక॥ మహాలేజాః = అధికమయి అభిష్టుతః = పొగడబడినవాఁడై; దే
నప్రభావముగలవాఁడును; ధర్మాత్మా = వతాః = దేవతలనుగూచి; “బా
త్మా = ధర్మబుద్ధిగలవాఁడునగు; ధం = మంచిది”; ఇతి = అని; అహ =
విశ్వామిత్రస్తు = విశ్వామిత్రుఁడు (ధూతార్థమందులట్) చెప్పెను.
ను; సర్వదేవైః = సమస్తదేవతలచే మహాప్రభావుండును ధర్మాత్
తను; ఋషిభిశ్చ = ఋషులచేతను; త్తుండునగువిశ్వామిత్రుండట్లు దేవ

౧౦౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౦

తలచేతను ఋషులచేతనుం బొగ | అని, చెప్పెను.
డంబడి, దేవతలంజూచి, “మంచిది” | అని, తాత్పర్యము.

తతో దేవా మహాత్మానో మునయశ్చ తపోధనాః. ౩౪
జగ్తు ర్యధాగతం సర్వే యజ్ఞస్యాంతే నరోత్తమ

టీక || నరోత్తమ=పురుషశ్రే | అందఱును; యధాగతం=వచ్చిన
ఘండవగు రామండా!తతః=అటు | ట్లు; జగ్తుః=పోయిరి.
పిమ్మట; యజ్ఞస్య = యాగముయొ | పురుషశ్రేష్ఠుండవగు రామం
క్క; అంతే = సమాప్తియందు; డా! అంతయాగంబు ముగిసినపిదప,
మహాత్మానః= పూజ్యమయినస్వ | మహాత్ములగు దేవతలును, తపోధను
భావముగల; దేవాః=దేవతలును; | లగుమునులునందఱును, వచ్చినట్లు,
తపోధనాః= తపస్సేధనముగాగ | పోయిరి.
ల; మునయశ్చ=మునులును; సర్వే= | అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాక్షే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, షష్ఠితమస్సగః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు , శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ షష్ఠితమస్సగటిక,
ముగిసినది.

(౧౨)

ఏ క ష ష్టి త మ స గ క ప్రా ర ం భః.

విశ్వామిత్రో మహాత్మా థ ప్రస్థితాః ప్రేత్య తా నృషీః
అబ్రవీ న్నరకూడూల స్సర్వాం స్తా న్వనవాసిनః. ౧

టీక॥ అథ=అటుపిమ్మట; మహా=మహిమ; సర్వాః=అందఱనుగూ
త్మా=పూజ్యమయిన స్వభావముగ
లవాడును; నరకూడూలః=పురు
షశ్రేష్ఠుండునగు; విశ్వామిత్రః=వి
శ్వామిత్రుడు; ప్రస్థితాః=పయన
మయిన; తాః=ఆ; ఋషీః=ఋ
షులను; ప్రేత్య=చూచి; వనవాసి
న్=వనములోనున్న; తాః=ఆఋ
షులను; సర్వాః=అందఱనుగూ
త్మి; అబ్రవీత్=చెప్పెను.
అంత, మహాత్ముండునుబురుష
శ్రేష్ఠుండునగు విశ్వామిత్రుండు,
యాగమున కైవచ్చిన ఋషులందఱు
నుబోవుటంజూచి, తనతపోవనంబు
ననుండుమునులంజూచి, యిట్లని, చె
ప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

మహాన్విఘ్నః ప్రవృత్తీయం దక్షిణా మాస్థితో దిశమ్
దిశ మన్యాం ప్రపత్స్యిమ స్తత తప్స్యిమహే తపః. ౨

టీక॥ అయం=ఈ; మహాః=గొ
ప్పదియగు; విఘ్నః=విఘ్నము; దక్షి
ణాం=దక్షిణపు; దిశం=దిక్కును;
అస్థితః=అవలంబించినదై; ప్రవృ
త్తః=సంభవించినది. అన్యాం=వే
తైన; దిశం=దిక్కును; ప్రపత్స్యి
మః=పొందెదము. తత్ర=అచ్చట;
తపః=తపస్సును; తప్స్యిమ
హే=తపించెదము, చేసెదమునుట.
ఈదక్షిణపుదిక్కునందు గొప్ప
విఘ్నము సంభవించినది; కావునను
టియొక్కదిక్కుకుఁబోవుదము; అ
చ్చట నెతపంబు సేయుదము.
అని, తాత్పర్యము.

పశ్చిమాయాం విశాలాయాం పుష్కరేషు మహాత్మనః
సుఖం తప శ్చరిష్యామః పరం తద్ధి తపోవనమ్. ౩

౧౦౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౦

టీక॥ మహాత్మనః (మహాత్మా మయిన; తపోవనంహి=తపస్సున
నః)=పూజ్య మయినస్వభావముగ కుయోగ్యమయినవనముగదా!
లమునులారా! విశాలాయాం=వెడ విశాలమయిన పశ్చిమపుదిక్కు
ల్పుగల; పశ్చిమాయాం=పడమటిది నఁబుష్కరతీర్థకంబుల తీరంబులం
క్కునందు; పుష్కరేషు=పుష్కరు, సుఖముగాఁదపంబు గావించ
రతీరములందు; సుఖం=సుఖముగా; ము; అదిమంచితపోవనంబుగదా !
తపః=తపస్సును; చరిష్యామః=చే అని, విశ్వామిత్రుఁడుయుఘలతోఁ
నెడము తతే=అది; పరం=శ్రేష్ఠ జెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్త్వా మహాతేజాః పుష్కరేషు మహామనిః
తప ఉగ్రం దురాధషణం తేషే మూలఫలాశనః. ౪

టీక॥ ఏవం=ఇట్లు; ఉక్త్వా=చే పే=తపించెను, చేసెననుట.
ప్రీ; మహాతేజాః=అధికమయినప్ర ఇట్లాములకుఁజెప్పి, మహాప్ర
భావముగల; మహామనిః=పూజ్యుఁ భావుండగు విశ్వామిత్రమహామని,
డైనయావిశ్వామిత్రుఁడు; పుష్కరేషు = పుష్కరతీర్థకంబుల తీరంబులందు,
మూలఫలాశనః= గడ్డలునుబండ్లు ఫలమూలంబులే యాహారంబుగాఁ
నేయాహారముగాఁగలవాఁడై; ఉ గొని, భయంకరంబును దురాధ
గ్రం= భయంకరమయినదియును; షణంబునగుతపంబుగావించెను.
దురాధషణం=తిరస్కరింపఁగూడ అని, తాత్పర్యము.
నిదియునగు; తపః=తపస్సును; తే

ఏతస్మి స్నేవ కాలేతు అయోధ్యాధిపతి స్వపః
అంబరీష ఇతిఖ్యాతో యష్టం సముపవక్రీమే. ౫

టీక॥ ఏతస్మిన్=ఈ; కాలేత్సేవ=కాలమునందే; అయోధ్యాధిప

తిః=అయోధ్యకుఁబ్రభువయిన; అం
బరీషః=అంబరీషుఁడు; ఇతి=అని;
భ్యాతః=ప్రసిద్ధుఁడగు; నృపః=రా
జు; యష్టం=యాగము సేయుటకు;
సముపచక్రమే=ఆరంభించెను.

ఈకాలమునందే, అయోధ్యకుఁ
బ్రభువయిన యంబరీషుఁడును రా
జౌకండు యాగము సేయ నారంభిం
చెను.
అని, తాత్పర్యము.

తస్య చై యజమానస్య పశు మింద్రో జహ రహ
ప్రణష్టేతు పశౌ విప్రో రాజాన మిద మబ్రవీత్. ౬

టీక॥ యజమానస్య=యాగము
సేయుచున్న; తస్య= ఆయంబరీషు
నియొక్క; పశుం = యాగపశు
వును; ఇంద్రః=ఇంద్రుఁడు; జహ
ర=హరించెను. (“హ” అనునది పా
దపూర్వకౌఠకము) పశౌ=యాగప
శువు; ప్రణష్టేతు=అగపడకపో
గానే; విప్రో = పురోహితుఁడగు
బ్రాహ్మణుండు; రాజానం=రాజును

గూర్చి; ఇదం = ఈమాటను; అబ్ర
వీత్=చెప్పెను.
యాగము సేయుచున్న యా
యంబరీషునిపశువును దేవేంద్రుండు
పహరించెను; ఇట్లు, పశువుకనుపడ
కుండుటంజూచి, పురోహితుండు,
రాజుతో, నిట్లు, చెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

పశు రద్య హృతో రాజక్ ప్రణష్ట స్తవ దుర్మయాత్
అరక్షి తారం రాజానం ఘ్నంతి దోషా నరేశ్వర. ౭

టీక॥ రాజక్=అంబరీషమహా
రాజా! పశుః=యాగపశువు; త
వ=నీయొక్క; దున్యాయాత్=దు
ర్గతివలన, ప్రమాదమువలనననుట;
హృతః=అపహరింపబడినదై; అ

ద్య=ఇప్పుడు; ప్రణష్టః=అగపడ
దయ్యె. నరేశ్వర= మనుష్యులకుఁ
బ్రభువయిన యంబరీషుఁడా ! దో
షాః=దోషములు; అరక్షి తారం=
కాపాడనట్టి; రాజానం=రాజును;

౯౦౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

సృం

ఘ్నంతి=చంపుచున్నవి.

అంబరీషుఁడా! నీ వేమఱియుం
డటంజేసి, యాగపశువునెవ్వరో
యసహరించిరి; అదియిప్పుడు కా

నంబడదయ్యె; ఇట్లు, ఏమఱియునా
రాజును, దోషంబులుచంపును.
అని, తాత్పర్యము.

ప్రాయశ్చిత్తం మహాధ్యేత న్నరం వా పురుషషణ్ణభ
ఆనయస్వ పశుం శీఘ్రం యావత్క-మక ప్రవతకతే. ౮

టీక॥ పురుషషణ్ణభ=పురుషశ్రే
ష్ఠండవగునంబరీషుఁడా! ఏతత్=
ఈ, ప్రాయశ్చిత్తం=, ప్రాయశ్చి
త్తము; మహాధి=గొప్పదికదా!
యావత్=ఎంతలోపల; కమక=
యాగకార్యము; ప్రవతకతే=(భవి
ష్యదథకమందులట్) జరుగఁగల
దో; తావత్(అధ్యాహ్నతము)=
అంతలోపల; నరంవా=మనుష్య
రూపమునైనను; పశుం=పశువును;
ఆనయస్వ=కొనిరమ్ము.

మనుష్య శ్రేష్ఠండవగు నంబరీ
షుఁడా! ఇప్పుడు, గల్గిన యపచార
మునకుఁ జేయవలసిన ప్రాయశ్చి
త్తంబుచాలగొప్పది; కనుపడకపో
యినపశువును వెదకి కొనితెచ్చుట
యుత్తమము, లేనియెడల, మనుష్య
పశువునైనను యాగకార్యారంభ
ముసేయుటకు మున్నె, శీఘ్రంబు
గాఁదేవలయును. అని, పురోహి
తుఁడుచెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

ఉపాధ్యాయ వచ శ్రుత్వా సరాజా పురుషషణ్ణభ
అన్వియేష మహాబుద్ధిః పశుం గోభి స్సహస్రశః. ౯

టీక॥ పురుషషణ్ణభ=పురుషశ్రే
ష్ఠండవగురాముఁడా! ఉపాధ్యాయ
యవచః= పురోహితునిమాటను;
శ్రుత్వా=విని; మహాబుద్ధిః=అధిక

మైనబుద్ధిగల; సః=ఆ; సరాజా=అం
బరీషమహారాజు; సహస్రశః=వేన
వేలసంఖ్యగల; గోభిః=ఆవులతో;
పశుం= పశువును; అన్వియేష=

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౯౦౫

స ౬౦

వెదకెను.

పురుష శ్రేష్ఠుండవగు రాముఁ
డా; పురోహితునిమాటవిని, మహా

బుద్ధితాళియగు నాయంబరీషుండు,
వేనవేలుగాగోవులంగొని, నరపశు
వునువెదకెను. అని, తాత్పర్యము.

దేశాన్ జనపదాంతాంతాన్మగరాణి వనానిచ
ఆశ్రమాణిచ పుణ్యాని మాగ్మాణో మహీపతిః. ౧౦
స పుత్రీ సహితంతాత సభార్యం రఘునందన
భృగుతుంగే సహాసీన మృచీకం సందదర్శ హ. ౧౧

టీక॥ తాత=నాయనవయిన; రఘు
నందన=రాముఁడా! మహీపతిః=
భూమికేంబ్రభువయిన; సః=ఆయం
బరీషుండు; తాంతాన్= ఆయా; దేశ
ాన్=దేశములను; జనపదాన్=
గ్రామములను; నగరాణి=పట్టణము
లను; వనానిచ=అడవులను; పుణ్యా
ని=పవిత్రంబులగు; ఆశ్రమాణిచ=
ఆశ్రమములను; మాగ్మాణిః=
వెదకుచు; పుత్రీసహితం=కొడుకు
లతోఁగూడినవాఁడును; సభార్యం=
పెండ్లాముతోఁగూడినవాఁడును ;
భృగుతుంగే= భృగుతుంగమనుప
ర్వతమందు; సహా=కూడ, కొడు

కులుభార్యవీరితోఁగూడననుట; అసీ
నం=కూచుకొండి యున్నవాఁడున
గు; ఋచీకం=ఋచీకమహాషిఁని;
సందదర్శ=చూచెను. ("హ" అనన
దిపాదపూరణార్థకము.)

రాముఁడా! ఆయంబరీషుండు,
అద్వైతదేశంబులగ్రామంబులబట్టి
ణంబులనడవులబవిత్రంబులగు నా
శ్రంబులవెదకుచునెందును నరపశు
వుంబడయఁజాలక, భృగుతుంగం
బనుపర్వతంబునకరిగి, యచ్చోగొ
డుకులతోభార్యతోనుంగూడఁ గూ
చుకొండియున్న ఋచీకమహాషిఁం
జూచెను. అని, తాత్పర్యము.

తమువాచ మహాతేజాః ప్రణమ్యాభి ప్రసాద్యచ
బ్రహ్మషిఁ తపసాదీప్తం రాజర్షి రమితప్రభః. ౧౨
పృష్ట్యా సర్వత్రీకుశల మృచీకం త మిదం వచః

౯౦౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స౬౧

టీక॥ మహాతేజాః=అధికమయిన ప్రభావముగలవాఁడును; అమితప్రభః=కొలతలేనికాంతిగలవాఁడును; రాజషిః=రాజునుఋషియునగునంబరీఘండు; తం=ప్రసిద్ధుండును; బ్రహ్మర్షిం=బ్రాహ్మణుండునుఋషియును; తపసా=తపస్సుచేత; దీప్తం=ప్రకాశించువాఁడునగు; ఋచీకం=ఋచీకుని; ప్రణమ్య=నమస్కరించి; అభిప్రసాద్యచ=సంతోషపఱచియు; సర్వత్ర=అన్నిటను; కుశలం=క్షేమము

ను, పృష్టా=అడిగి; తం=అఋచీకునిగూర్చి; ఇదం=ఈ; వచః=మాటను; ఉవాచ=చెప్పెను.

అతిపరాక్రమశాలియు రాజషిఃయుఁ గొలందిలేని కాంతిగలవాఁడునగునంబరీఘండు, బ్రహ్మషిఃయుఁ దపస్సుచేఁ బ్రకాశించువాఁడునగుఋచీకుని నమస్కరించి సంతోషపఱచి, యన్నిటనుగుశలంబడిగి, యతనితోనిట్లని, చెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

గవాం శతసహస్రేణ విక్రీణీషే సుతం యది. ౧౩

పశోరథేః మహాభాగ కృతకృత్యోస్తి భాగవ

టీక॥ మహాభాగ=పూర్వజ్గుఁబగు భాగ్యముగల; భాగవ=భృగువంశమునందుఁబుట్టినఋచీకుఁడా! గవాం=గోవులయొక్క; శతసహస్రేణ=నూలువేలచేత; పశోః=యాగపశువుయొక్క; అథేః=ప్రయోజనముకొఱకు; సుతం=కొడుకును; విక్రీణీషేయది=అమ్ముదువే

ని; కృతకృత్యః=నెఱవేఱినపనిగలవాఁడును; అస్తి=అగుదును.

మహాభాగుండవగు ఋచీకుఁడా! నూలువేలయావులంబుచ్చుకొని, యొక్కకొడుకును, నాకుయాగపశువగుటకై, విక్రయింతువేని నేనుగృతాధుఁడనగుదును.

అని, తాత్పర్యము.

సర్వే పరి స్మతా దేశా యాజ్ఞీయం నలభే పశుమ్. ౧౪

దాతు మహాసి మూల్యేన సుత మేక మితో మమ

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౯౦౩

స ౬౦

టీక॥ దేశాః=దేశంబులు; స సే=తగుదువు.

రేవే=అన్నియును; పరిస్యతాః=సం నేనన్ని దేశంబులందిరిగితిని; ఎం
చరింపఁబడినవి. యాజ్ఞీయం=యా దును నాయాగమునకుఁగావలసినప
గమునకుఁగావలసిన; పశుం=పశు శువుంబడయలేనైతి; నీవీకొడుకుల
వును; నలభే=పొందనైతి. ఇతః=వీ లో, నొక్కని, వెలదీసికొని, నాకీవ
రిలో; ఏకం=ఒక; సుతం=కొడుకు లయ్యును. అని, యంబరీమఁడు ఋ
ను; మూల్యేన=వెలచేత; మమ=నా వీకునితోఁజెప్పెను.
కు; దాతుం=ఇచ్చుటకు; అహం అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్తో మహాతేజా ఋచీక స్త్వబ్రవీద్వచః. ౧౫

టీక॥ మహాతేజాః=అధికవయి అబ్రవీత్=చెప్పెను.
నప్రభాముగల; ఋచీకస్త=ఋచీ మహాతేజుండగు ఋచీకుండు
కుండను, ఏవం=ఇట్లు; ఉక్తః=చె ను, అంబరీషునిమాటవిని, యిట్లు,
ప్పఁబడినవాడై; వచః=మాటను; చెప్పెను. అని. తాత్పర్యము.

నాహం శ్రేష్ఠ స్మరశ్రేష్ఠ విక్రీణీయాం కథంచన

టీక॥ సరశ్రేష్ఠ=పురుష శ్రేష్ఠం పురుషశ్రేష్ఠుండవగునంబరీషుం
డవగునంబరీషుండా! కథంచన=ఎట్లు డా! నేనేమైనను బెద్దకొడుకు నమ్మ
యినను; అహం=నేను; శ్రేష్ఠం=పె టలేదు. అని, ఋచీకుండంబరీషుని
ద్దవానిని; నవిక్రీణీయాం=అమ్మను. తోఁజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఋచీకస్య వచ శ్రుత్వా తేషాం మాతా మహాత్మనామ్. ౧౬
ఉవాచ సరశాదూల మంబరీషం తపస్సీవీ

టీక॥ ఋచీకస్య=ఋచీకునియొక్క; వచః=మాటను; శ్రుత్వా=

౧౦౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము

స ౬౧

విని; తపస్విన్=అధికమయినతప
స్సుగల; మహాత్మనాం=పూజ్యమ
యినస్వభావముగల; తేషాం=ఆ
కొడుకులయొక్క; మాతా=తల్లి;
నరశాదూలం=పురుష శ్రేష్ఠుండ
గు; అంబరీషం = అంబరీషునిఁగూ

చి; ఉవాచ=పలికెను.

ఋచీకునిమాటవిని, మహాత్ముల
గునాకొడుకులతల్లిచాలడపస్సుగ
లది, పురుష శ్రేష్ఠుండగు నంబరీషుం
జూచి, యిట్లని, చెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

అవిక్రేయం సుతం శ్రేష్ఠం భగవా నాహ భాగవః. ౧౭
మమాపి దయితం విద్ధి కనిష్ఠం శునకస్త్వప
తస్తా తక్ర-నీయసం పుత్రం నదాస్యే తవ పాధివః. ౧౮

టీక॥ నృప=అంబరీషమహారా
జా! భగవాన్=మహాత్మ్యముగ
ల; భాగవః=భృగువంశంబునం
బుట్టినఋచీకుండు; శ్రేష్ఠం=పెద్ద
వాఁడైన; సుతం=కొడుకును; అవి
క్రేయం=అమ్మదగనివానిఁగా; ఆ
హ=చెప్పచున్నాఁడు. మమాపి=
నాకును; కనిష్ఠం=అందఱికన్నచిన్న
వాఁడైన; శునకం=శునకుండనువా
ని; దయితం=ఇష్టునిఁగా; విద్ధి=ఎ
ఱుంగుము. పాధివః=అంబరీషమ

హారాజా! తస్తాత్=అందువలన; త
వ=నీకు; కనీయసం=అందఱికన్నఁ
జిన్నవాఁడైన; పుత్రం=కొడుకును;
నదాస్యే=ఇవ్వను.
అంబరీషుఁడా! భగవంతుండు
సుభాగవంతుడనగు ఋచీకుండు,
పెద్దకుమారునివిక్రయింపననిచెప్పె
ను; నాకుఁగనిష్ఠుండగు శునకుండను
వాఁడుచాలఁబ్రయుండనియెఱుంగు
ము, కావున, నీకుఁగనిష్ఠునివ్వనొల్ల
ను. అని, తాత్పర్యము.

ప్రాయేణహి నరశ్రేష్ఠ శ్రేష్ఠాః పితృషు వల్లభాః
మాతృశాంతం కనీయాంస సస్తా ద్రక్షే కనీయసమ్. ౧౯

టీక ॥ నరశ్రేష్ఠ=మనుష్యశ్రేష్ఠుండవగునంబరీషుఁడా! ప్రాయేణ=

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౯౦౯

స ౬౧

బాహుశ్యముచేతిః శ్యేష్ఠాః=పెద్ద
కొడుకులు; పితృషు=తండ్రిలవిష
యమయింపల్లభాః=పియులుగ
దా! మాతృశాంతు=తల్లులకును
కనీయాంసం=కడపటికొడుకులంప
ల్లభాః(అధ్యాహృతము)=ప్రియు
లుగదా! తస్మాత్=అందువలన, కనీ
యాంసం(కనీయాంసం)=కడపటికొ
డుకును; రషే=కాపాడెదను.
అంబరీషుఁడా! ప్రాయముగా,
లోకంబున, తండ్రిలకుఁ బెద్దకొడు
కులునుదల్లులకు, గడపటికొడుకులు
నుఁబ్రియులుగదా! కావున, నేనుఁ
గడపటివానిరక్షించెదను. అని, త
ల్లి, యంబరీషునితోఁజెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

ఉక్తవాక్యే మునా తస్మిన్ మునిపత్న్యాం తథైవచ
శునశ్శేష స్వయం రామ మధ్యమో వాక్య మబ్రవీత్. ౨౦

టీక || రామ=రాముఁడా! త
స్మిన్=ఆ; మునా = ఋచీకమహా
ముని; ఉక్తవాక్యే=చెప్పఁబడినమా
టగలవాఁడుకా; తథైవచ=ఆ
లాగే; మునిపత్న్యాంచ=ఋచీక
ముని భార్యయు; ఉక్తవాక్యా
యాం(అధ్యాహృతము)=చెప్పఁబ
డినమాటగలదికా; మధ్యమః=
నడిమివాఁడైన; శునశ్శేషః=శునశ్శే
పుండునువాఁడు; స్వయం=తానె;
వాక్యం=మాటను; అబ్రవీత్=చె
ప్పెను.
రాముఁడా! ఋచీకుండునుఅత
నిభార్యయుఁజెప్పినమాటవిని, నడి
మికొడుకైన శునశ్శేపుండునువాఁ
డు, తానే, యంబరీషుంబూచి, యి
ట్లని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

పితా శ్యేష్ఠ మవిక్రేయం మాతా కనీయసమ్
విక్రీతం మధ్యమం మన్యే రాజౌపుత్రం నయస్వ మామ్. ౨౧

టీక|| పితా=తండ్రి; శ్యేష్ఠం=పె
ద్దవాని; అవిక్రేయం=అమ్మఁదగని
వానికా; ఆహ=చెప్పుదున్నాఁడు;
మాతాచ=తల్లియును; కనీయాంసం

౯౦౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౦

(కనీయాంసం)=చిన్నవాని; అవిక్రే నిపొమ్ము.
 యుఆహ(అధ్యాహృతము)= అ ఆంబరీషుడా! తండ్రిజ్యేష్ఠుని
 మృదగనివానిఁగాఁ జెప్పచున్నది. క్రియింపనిచెప్పచున్నాడు; తల్లి
 రాజక=అంబరీషమహారాజా! మ యుగనిష్ఠునివిక్రయింపనిచెప్పచు
 ధ్యమం=నడిమివాడుగు; పుత్రం= న్నది? కావున, నడిమివానివిక్రయిం
 కొడుకును; విక్రీతం= అమ్మఁబడిన చిన్నట్లుతలంచెదను; నడిమివాఁడనగు
 వానిఁగా; మన్యే = తలంచెదను. నన్నుఁగొనిపొమ్ము. అని, శునశ్చే
 మాం = నన్ను ; నయస్వ=కొ పుండుచెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

గవాం శతసహస్రేణ శ్శుచశ్శేఖం నరేశ్వరః
 గృహీత్వా పరమప్రీతో జగామ రఘునందన. ౨౨

టిక||రఘునందన=రాముడా! తః= మిక్కిలియుసంతసించినవాఁ
 నరేశ్వరః= మనుష్యులకుఁబ్రభువై డై; జగామ=పోయెను.
 నయంబరీషుండు; గవాం = ఆవుల అంబరీషమహారాజు, లక్షగోవు
 యొక్క; శతసహస్రేణ=నూఱుచే లాసంగి, శునశ్చేపునింబుచ్చికొని,
 లచేత; శునశ్శేఖం = శునశ్చేపుని; పరమసంతోషంబునంబోయెను.
 గృహీత్వా=పుచ్చుకొని; పరమప్రీ అని, తాత్పర్యము.

అంబరీషస్తు రాజషీక రథ మారోప్య సత్వరః
 శునశ్శేఖం మహాతేజా జగామాశు మహాయశాః. ౨౩

టిక||మహాతేజాః=అధికమయి డును; సత్వరః=చేగిర పాటుగలవాఁ
 నపరాక్రమముగలవాఁడును; మహా డై, శునశ్శేఖం = శునశ్చేపుని; ర
 యశాః=అధికమయినకీర్తిగలవాఁ ధం=రథమును; ఆరోప్య=ఎక్కించి
 డును; రాజషీకః = రాజునుబుడి కొని; ఆశు=శీఘ్రముగా; జగామ=
 యునగు; అంబరీషస్తు=అంబరీషుఁ పోయెను.

మహాపరాక్రమశాలియును మ | శ్వేపురధంబెక్కించికొని, శీఘ్రం
హాకీర్తిగలవాఁడును రాజర్షియు | బుగాఁబోయెను. అని, తాత్పర్యము.
నగునంబరీషుండు, వేగముగా, శున

ఇత్యావేక, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, ఏకషష్ఠితమస్సగః.

ఇది, స్వప్టాధకము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర

వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండైకషష్ఠితమస్సగః టీక,

ముగిసినది.

॥

ద్విషష్ఠితమస్సగః ప్రారంభః.

శునశ్వేఘం నరశ్రేష్ఠ గృహీత్వా తు మహాయశాః

వ్యశ్రామ్య తుష్కరే రాజా మధ్యాహ్నో రఘునందన. ౧

టీక॥ నరశ్రేష్ఠ = పురుషశ్రేష్ఠుండ | శ్రమించెను.

వగు; రఘునందన = రాముఁడా! మ

హాయశాః = అధికమయినకీర్తిగల; డా! మహాయశుండగునంబరీషుం

రాజా = అంబరీషమహారాజు; శున

శ్వేఘం = శునశ్వేఘుని; గృహీత్వా

తు = పుచ్చికొనియె; మధ్యాహ్నో =

పట్టపగటయందు; తుష్కరే = పు

ష్కరతీర్థమందు; వ్యశ్రామ్యత్ = వి

పురుషశ్రేష్ఠుండవగు రాముఁ

డా! మహాయశుండగునంబరీషుం

డు, ఇట్లు, శునశ్వేఘునిందొడ్కొని,

పోవుచు, మధ్యాహ్నముకాగానే,

పుష్కరతీర్థమందు కొంతవిశ్రమిం

చెను. అని, తాత్పర్యము.

౧౧౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౨

తస్య విశ్రమమాణస్య శుచిశ్చేషో మహాయశాః
పుష్కరక్షేత్ర మాగవ్య విశ్వామిత్రం దదర్శ హ. ౨
తప్యంత మృషిభి స్సార్థం మాతులం పరమాతురః

టీక॥ తస్య=అయంబరీషుండు; యగు; విశ్వామిత్రం=విశ్వామిత్రు
విశ్రమమాణస్య=విశ్రమించుచుండఁ గా; విదదర్శ=చూచెను. “హ” అనునది
గా; మహాయశాః=అధికమయినకీ పాదపూరణార్థము.
తీర్థగలవాఁడును; పరమాతురః= అంబరీషుండు విశ్రమించుచుం
మిక్కిలియుదుఃఖితుఁడునగు; శుచి శ్చేషః=శుచిశ్చేషుండు; పుష్కరక్షే
త్రం=పుష్కరస్థలమును; ఆగవ్య= పుష్కరక్షేత్రంబునొంది, ఋషులతోఁ
పొంది; ఋషిభిస్సార్థం = ఋషుల గూడఁదపస్సుసేయుచున్న, తనమేన
తోఁగూడఁతప్యంతం = తపస్సుచే మామయగు విశ్వామిత్రునింబొచె
యుచున్న; మాతులం= మేనమామ ను. అని, తాత్పర్యము.

వివర్ణవదనో దీన స్తృష్ణయాచ శ్రీమేణ చ. ౩

పపాతాంకే మునే రాశు వాక్యం చేద మవాచ హ

టీక॥ సః(అధ్యాత్మతము)=ఆ మాటను; ఉవాచ=చెప్పెను. “హ”
శుచిశ్చేషుండు; తృష్ణయాచ=దప్పిచే అనునది పాదపూరణార్థము.
తను; శ్రీమేణచ=అలసటచేతను; వి ఆశుచిశ్చేషుండు, దప్పిచేతనుఅ
వర్ణ=వదనః = రంగుతప్పిన మొ లసటచేతనురంగుదప్పిన ముఖముగ
గముగలవాఁడై; ఆశు = శీఘ్రము ల్లి, శీఘ్రంబుగా, విశ్వామిత్రునియు
గా; మునేః=విశ్వామిత్రమహాముని త్వంగముపై, బడి, యిట్లని, చెప్పెను.
యొక్క; అంకే=బడియందు; పపా అని, తాత్పర్యము.
త=పడెను. ఇదం=ఈ; వాక్యంచ=

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౯౧౩

స ౬౨

న మే స్తి మాతా న పితా జ్ఞాతయో బాంధవాః కుతః. ౪
తాత్రా వహాసి మాం సౌమ్య ధమేణ మునిపుంగవ

టీక॥ మే=నాకు; మాతా=తల్లి; నా	రక్షించుటకు; అహాసి=తగుదువు.
స్తి=లేదు. పితా=తండ్రి; న=లేదు.	నాకుఁడల్లి గాని తండ్రిగానిబం
జ్ఞాతయః=దాయాదులును; బాంధ	ధువులుగానిజ్ఞాతులుగాని యెవ్వరు
వాః=బంధువులును; కుతః=ఎక్క	నులేరు; (తలిదండ్రులున్న సుసన్నుర
డివారు? సౌమ్య= శాంతుఁడవును;	క్షింపకవిక్రియించుటంబట్టివారును
మునిపుంగవ=మునిశ్రేష్ఠుండవునగు	లేనివారె); నీవుసౌమ్యుండవుముని
విశ్వామిత్రుఁడా! మాం=నన్ను; ధ	శ్రేష్ఠుండవు, ధమణుననన్నుర
ర్శేణ=ధమణముచేత; త్రాతుం=	క్షింపుము. అని, తాత్పర్యము.

త్రాతా త్వం హి మునిశ్రేష్ఠ సర్వేషాం త్వం హి భావనః. ౫

టీక ॥ ముని శ్రేష్ఠ=మునులలో	గఁజేయువాఁడవుగదా!
మేటివగువిశ్వామిత్రుఁడా! త్వం=	మునిశ్రేష్ఠుండవగు విశ్వామి
నీవు; సర్వేషాం=అందఱకును; త్రా	త్తుఁడా! నీవెయందఱకునురక్షకుం
తాహి = రక్షించువాఁడవుగదా!	డవు, మేలుకలుగఁజేయువాఁడవు.
త్వం=నీవు; భావనః=హితముగలు	అని, తాత్పర్యము.

రాజా చ కృతకార్య సస్యో దహం దీఘాయు రవ్యయః
స్వగఁలోక ముపాశ్చీయాం తప స్రప్త్యాహ్య సు త్రమమ్. ౬

టీక॥ రాజాచ=అంబరిషమహా	దీఘమయిన యాయుస్సుగలవాఁ
రాజును; కృతకార్యః=చేయఁబడిన	డనై; అవ్యయః=నాశములేనివాఁడ
పనిగలవాఁడు; స్యాత్=అగుఁగా	నై; అను త్రమం=తనకన్న శ్రేష్ఠమ
క; అహం=నేను; దీఘాయుః=	యినదిలేని; తపః=తపస్సును; త

౧౦౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౨

ప్రా=తపించి, చేసియగుట; స్వగఁ
లోకం=స్వగఁలోకమున; ఉపా
శ్చీయాంహి=పొందుదునుగాక.

అంబరీషునికార్యమును నెఱవేఱు
వలయును; నేనును దీక్షాయు

ఘటించినై, యేమాత్రమునునాశ
మునొందక, శ్రేష్ఠంబగు తపంబును
ల్పి, స్వగఁముఁ బొందవలయును.
అని, తాత్పర్యము.

త్వం మే నాథోహ్య నాధస్య భవ భవ్యేన చేతసా
పితేవ పుత్రం ధర్మాత్వం స్త్రాతు మహాసి కిల్బిషాత్. ౭

టీక॥ ధర్మాత్వం=ధర్మము
ద్దిగలవిశ్వామిత్రుడా! త్వంహి=
నీవే; భవ్యేన=మంగళకరమయిన;
చేతసా=మనసుతో; అనాథస్య=
నాథుఁడులేనట్టి, రక్షకుండులేనట్టి
యగుట; మే=నాకు; నాథః=నా
ధుండవు, రక్షకుండవునుట; భవ=అ
గుము. పుత్రం=కొడుకును; పితేవ=
తండ్రివలె; కిల్బిషాత్=పాపము
నుండి, ఆపదనుండియగుట; మాం=
(అధ్యాత్మతము) నన్ను ; త్రా

తుం=రక్షించుటకు, అహాసి=త
గుదువు.

ధర్మ బుద్ధిగల విశ్వామిత్రుఁ
డా ! నీవుమంగళకరంబగువృద్ధ
యంబుతో, ననాధుండనగునాకు
నాధుండవుకమ్ము; తండ్రికొడుకున
ట్లు, ఈయాపదనుదొలగించినన్న
రక్షింపుము. అని, శునశ్చేపుఁడు వి
శ్వామిత్రునితోఁజెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

తస్య త ద్వచనం శ్రుత్వా విశ్వామిత్రో మహతపాః
సాంత్యయిత్వా బహువిధం పుత్రా నిద మువాచ హ. ౮

టీక॥ తస్య=అశునశ్చేపునియొ
క్క; తత్=ఆ; ద్వచనం=మాటను;
శ్రుత్వా=విని; మహతపాః=అధిక

మయినతపస్సుగల; విశ్వామిత్రః=
విశ్వామిత్రుఁడు; బహువిధం=పలు
తెఱంగులుగల్గునట్లుగా ; సాంత్య

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౯౧౫

స ౬౨

యిత్యా=ఊహించి; పుత్రా=తనకొడుకులంగూర్చి; ఇదం=ఈమాటను; ఉవాచ=చెప్పెను “హ” అనునది పాదపూరతాఢము.

ఆశున శ్వేపుండు చెప్పినమాట

నునిని, మహాతపశాశ్వినియగువిశ్వామిత్రుండు, పలుచెఱంగులననునయించి, తనకొడుకులంజూచి, యిట్లని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

యత్యుతే పితరః పుత్రాః జనయంతి శుభార్థినః
పరలోకహితార్థాయ తస్య కాలో యమాగతః. ౯

టీక|| శుభార్థినః = మంగళము గోరునట్టి; పితరః = తండ్రులు; యత్యుతే=దేనికొఱకు; పుత్రాః=కొడుకులను; జనయంతి=పుట్టించుదున్నారో; పరలోకహితార్థాయ=పరలోకమునందలిమేలనెడుప్రయోజనముకొఱకు; తస్య=దానికి; అయం=ఈ; కాలః=సమయము;

ఆగతః=వచ్చినది. మంగళముగోరునట్టి తండ్రులు, ఏప్రయోజనమపేక్షించి, కొడుకులంబుట్టించుదు, మీకునుమాకునుబరలోకంబునందు మేలుగల్గుటకై, యా ప్రయోజనంబునకిప్పుడు సమయంబుగల్గినది. అని, తాత్పర్యము.

అయంబాలో మునిసుతో మత్త శ్శరణ మిచ్ఛతి
అస్య జీవితమాత్రేణ ప్రియం కరుత పుత్రీకాః. ౧౦

టీక|| పుత్రకాః=కొడుకులారా! మునిసుతః = మునికొడుకయిన; అయం=ఈ; బాలః=పిల్లవాడు; మత్తః=నావలన; శరణం=రక్షించుటను; ఇచ్ఛతి = కోరుచున్నాడు. అస్య=వీనికి; జీవితమాత్రేణ=కేవలప్రాణముచేత, ప్రాణమునుమాత్ర

మునిచ్చుటచేతననుట; ప్రియం=సంతోషమును; కరుత=చేయుండు. కొడుకులారా! మునిపుత్రుండగునీచిన్నవాడు, నన్నుశరణునొచ్చియున్నాడు; వీనికిఁబ్రాణంబుమాత్రంబొసంగి, సంతోషంబుగా వింపుండు. అని, తాత్పర్యము.

౯౧౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౨

సర్వే సుకృతకర్తాణ స్సర్వే ధర్మకపరాయణాః
పశుభూతా నరేంద్రస్య తృప్తి మగ్నేః ప్రయచ్ఛత. ౧౧

టీక॥ యూయం(అధ్యాహృతము)=మీరలు; సర్వే=అందఱును; సుకృతకర్మాణః= పుణ్యరూపములయిన కార్యములుగలవారలు ; సర్వే = అందఱును; ధర్మకపరాయణాః= ధర్మముముఖ్యమయిన గతిగాఁగలవారలు; నరేంద్రస్య=మనుష్యులకుఁబ్రభువైన యంబరీషునకు; పశుభూతాః = పశువయినవార

లై; అగ్నేః=అగ్నిహోత్రునకు; తృప్తిం=సంతోషమును; ప్రయచ్ఛత=ఒసంగుడు.

మీరలందఱుం బుణ్యకర్తులరు, అందఱు, ధర్మమునందెయాసక్తులరు; అంబరీషునియాగమునకుఁబశువై, యగ్నికిందృప్తి సేయుఁడు. అని, తాత్పర్యము.

నాధవాంశ్చ శునశ్శేఫో యజ్ఞశ్చా విఘ్నితో భవేత్
దేవతా స్తర్పితాశ్చ స్యు మ్మమ చాపి కృతంచః. ౧౨

టీక॥ శునశ్శేఫశ్చ=శునశ్శేఫుఁడును; నాధవా = నాధుఁడుగలవాఁడు, రక్షకుఁడుగలవాఁడనుట; భవేత్(అధ్యాహృతము)= అగును. యజ్ఞశ్చ = యాగమును; అవిఘ్నతః=విఘ్నములేనిది; భవేత్=అగును. దేవతాశ్చ = దేవతలును; తర్పితాః= తృప్తినిొందఁజేయఁబడినవారు; స్యుః=అగుదురు; మమ=నాయొక్క; పంచశ్చాపి=మూటయును; కృ

తం = చేయఁబడినది; భవేత్(అధ్యాహృతము)=అగును. ఇట్లుచేసినచో, శునశ్శేఫుండు సురక్షింపఁబడినవాఁడగును; అంబరీషునియాగమునుబూర్ణముగను; దేవతలనుదృప్తినిొందినవారగుదురు; పితృవాక్యమును జేసినట్లుగుచున్నది. అని, విశ్వామిత్రుఁడు, తనకొడుకులతోఁజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

మునే స్తు పచనం శ్రుత్వా మధువ్యం దాదయ స్సుతాః

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౯౦౭

స ౬౨

సాభిమానం నరశ్రేష్ఠ సలీల మిద మబ్రవత్. ౧౩

టీక॥నరశ్రేష్ఠ=పురుషశ్రేష్ఠుండ	అబ్రవత్=పలికిరి.
వగురాముడా! మునేః=విశ్వామి	పురుషశ్రేష్ఠుండవగు రాము
త్రమహామునియొక్క ; వచనం=	డా! విశ్వామిత్రుండుచెప్పినమాట
మాటను; శ్రుత్వాతు=వినినంతనె;	నునిని, మధుష్యందుండుమొదలగున
మధుష్యందాదయః=మధుష్యందు	తనికొడుకులు, అహంకారంబునం
డుమొదలగు; సుతాః=కొడుకులు;	జేసి, పరిహాసంబుగాఁజెప్పిరి.
సాభిమానం= అహంకారముతో	అని, తాత్పర్యము.
గుడునట్లుగా; ఇదం=ఈమాటను;	

కథ మాత్మసుతాన్ హిత్యా త్రాయసే న్యసుతం విభో
అకార్యమివ పశ్యామి శ్వమాంస ఇవ భోజనే ౧౪

టీక॥ విభో=ఒడయడవయిన	(అనునదివాక్యాలంకారార్థము)
తండ్రీ! కథం=ఎట్లు; అత్మసుతాన్=	పశ్యామః=చూచుచున్నాము.
నీకొడుకులను; హిత్యా=విడిచిపెట్టి	నీవుమాకొడయడవు, అయి
కొని; అన్యసుతం=మఱియొకనికొ	నను, నీకొడుకులనురక్షించుటనువిడి
డుకును; త్రాయసే=రక్షించెదవు.	చిపెట్టుకొని, మఱియొక్కనికొడు
ఏతత్ (అధ్యాహృతము)=దీనిని;	కునెట్లురక్షించెదవు; మంచియన్న
భోజనే(తివృత్తి)=అన్నముండగా;	మునువిడిచి కుక్క మాంసమునుది
శ్వమాంసమివ = కుక్క-మాంస	నుటవలెనకార్యమని యెంచెదము.
మువలె(లక్షణచే)కుక్క-మాంసము	అని, కొడుకులు విశ్వామిత్రునితో
ను భక్షించుట వలెననుట; అకా	జెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.
ర్యం=చేయఁదగనిదానిగా; “ఇవ”	

తేషాం తద్వచనం శ్రుత్వా పుత్రాణాం మునిపుంగవః

౧౦౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స౦౬౨

క్రోధసంరక్త నయనో వ్యాహర్తు ముపచక్రమే. ౧౫

టీక తేషాం=ఆ; పు	హతుఁ = చెప్పటకు; ఉపచక్ర
దాం=కొడుకులయొక్క; తత్=	మే=ఆరంభించెను.
ఆవచనం=మాటను; శుభ్రత్వా=	ఆకొడుకులు చెప్పినమాటవిని,
విని; మునిపుంగవః=మునిశ్రేష్ఠుండ	మునిశ్రేష్ఠుండగు విశ్వామిత్రుడు,
గు విశ్వామిత్రుండు; క్రోధసంర	మిక్కిలియుఁ గోపించి, యిట్లుని, చె
క్తనయనః=కోపముచేమిక్కిలియు	ప్పెను.
నెఱుంగునకండ్లుగలవాఁడై; వ్యా	అని, తాత్పర్యము.

నిస్సాధ్వస మిదం ప్రోక్తం ధర్మాదపి విగహితమ్
అతిక్రమ్యతు మద్వాక్యం దారుణం రోమహర్షణమ్. ౧౬

టీక మద్వాక్యం=నామాటను;	నగు; ఇదం=ఈమాట; ప్రోక్తం=
అతిక్రమ్యతు= మీఱియుఁగూడ; ని	చెప్పబడినది.
స్సాధ్వసం=భయములేనట్లుగా; ధ	నామాటనతిక్రమించియు, నెం
ర్మాదపి = ధర్మము వలనను,	తమాత్రమున భయంబులేక, మీరు
విగహితం = నిందింపఁ బడినది	ధర్మంబువలననునిందితంబయినగ
యును; దారుణం=భయంకరము	గు రౌఢుగల్గించుచు భయంకరము
ను; (కావుననే)రోమహర్షణం=	గానుండు, నీమాటంజెప్పితిరి.
గగు రౌఢుగలుగఁ జేయునదియు	అని, తాత్పర్యము.

శ్వమాంసభోజిన స్సర్వే వాసిష్ఠా ఇవ జాతిషు
పూణం వహనహస్రంతు పృథివ్యా మనువత్స్యథ. ౧౭

టీక యాయం (అధ్యాహృత	వలె; శ్వమాంసభోజినః= కుక్క
ము)=మీరలు; సర్వే=అందఱును;	మాంసమును దినువారలై; జాతి
వాసిష్ఠాఇవ= వసిష్ఠునికొడుకులు	షు=ముష్టికులనుజాతులందు; పూ

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౯౧

స౬౨

ణకం = నిండిన; వక్షసహస్రిం కులట్లు, ముష్టికులయి, కుక్క మాం
సంవత్సరములయొక్క వే సమునుదినచు, వేయేండ్లు, భూమి
ట్లు; పృథివ్యాం=భూమియం యందువసియింపఁగలరు. అని, వి
ద్యుత్ అనువత్సరం=ఉండఁగలరు. శ్వామిత్రుఁడు కొడుకులతోఁజెప్పె
మీరల, అందఱు, వసిష్ఠునికొడు ను. అని, తాత్పర్యము.

కృత్వా శాప సమాయుక్తాః పుత్రాః మనివరస్తథా
శునశ్శేఫ మునాచార్తం కృత్వా రక్షాం నిరామయమ్. ౧౮

టీక॥ మునివరః=మునిశ్రేష్ఠుండ ను; కృత్వా = చేసి; ఉవాచ=చె
గువిశ్వామిత్రుఁడు; తథా=అట్లు; మునిశ్రేష్ఠుండగు విశ్వామిత్రుం
పుత్రాః = కొడుకులను; శాపస మునిశ్రేష్ఠుండగు విశ్వామిత్రుం
మాయుక్తాః = శాపముతోఁగూడి ఁడు, అట్లుతనకొడుకులశపియించి,
సమారలఁగా; కృత్వా = చేసి; ఆ ఆతుండుగ శునశ్శేఫుంజూచి, ఏమి
ర్తం = దుఃఖమునొందినట్టి; శునశ్శే యుబాధలేనట్లు, మంత్రితవిధూతి
ఫం = శునశ్శేఫునిఁగూర్చి; నిరామ యుదలగురక్షచేసి, యిట్లుని, చెప్పె
యం = బాధలేనట్లుగా; రక్షాం= ను. అని, తాత్పర్యము.
మంత్రించినవిధూతిముదలగు, రక్ష

పవిత్రపాత్రై రాసక్తోరక్తమాల్యానులేపనః

వైష్ణవం యూప మాసాద్య వాగ్ధిరగ్ని ముదాహర. ౧౯

టీక॥ త్వం(అధ్యాహృతము)= సూతయునుగలవాఁడవై ; వైష్ణ
నీవు; పవిత్రపాత్రై= దర్శలచేఁజే వం=విష్ణుదేవతాకమయిన; యూ
యఁబడినత్రాల్ల చేత; ఆసక్తః=క పం=యాగమునందుఁ బశువునుగ
ట్టఁబడినవాఁడవై; రక్తమాల్యాను లేపనః=ఎఱ్ఱనివుష్పమాలికలునుమై ట్టెడుస్తంభమును; ఆసాద్య=పొం
ది, వాగ్ధిః=చెప్పఁబోవు, వచనము

౯౨౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౨

లచేతి; అగ్నిం = అగ్ని దేవునింగూర్చి; నుమైపూజయ్యునుధరించి, విష్ణుదేవ
 ఉదాహరణ = చెప్పము, స్తుతింపు తాకంబగుయాపస్తంభమునుబొం
 మనుట. దునప్పడు, నేనుజెప్పఁబోవువచన
 నీవు, దర్శలత్రాల్లదేఁగట్టఁబడి, ములచే, నగ్నిదేవునింగూర్చి, స్తుతిం
 రక్తవణికంబులగు పుష్పమాలికలు పుము. అని, తాత్పర్యము.

ఇమే తు గాధే ద్వే దివ్యే గాయే ధా మునిపుత్రక
 అంబరీషస్య యజ్ఞస్తిం స్తుత స్సద్ధి మవాప్స్యసి. ౨౦

టీక॥ మునిపుత్రక = మునికుమారుండవగు శునశ్చే
 రుండవగు శునశ్చే పుండ్రా! అంబరీష పుండ్రా; అంబరీషుండను సేయునీయా
 స్య = అంబరీషునియొక్క; అస్తి = గమనందు, దివ్యంబులగు నీ గాథల
 ఈ; యజ్ఞే = యాగమునందు; ది రెంటినిమాత్రము గానము సేయు
 వ్యే = శ్రేష్ఠములయిన; ఇమే = ఈ; మ; దాననీవాయుస్సునుబొందు
 గాధే = గాథలను; ద్వేతు = రెంటిని పు. అని, విశ్వామిత్రుండగు శునశ్చే పుని
 మాత్రము; గాయే ధా = గానము తోఁజెప్పెను అని, తాత్పర్యము.
 సేయుము.

శునశ్చేభో గృహీత్వా తే ద్వే గాధే నుసమాహితః
 త్వరయా రాజసింహం త మంబరీష మువాచ హ. ౨౧

టీక॥ శునశ్చేభః = శునశే పుండ్రా; గు; తం = ఆ; అంబరీషం = అంబరీష
 తే = ఆ; గాధే = గాథలను; ద్వే = రె నింగూర్చి; ఉవాచ = చెప్పెను. “హ”
 టిని; గృహీత్వా = పుచ్చుకొని; ను అనునది పాదపూరణార్థము.
 సమాహితః = మిక్కిలియు నెమ్మది శునశ్చే పుండ్రా రెండు గాథల గ్ర
 నొందినవాడై; త్వరయా = వేగము హించి, నెమ్మది నొందినవాడై, వే
 తో; రాజసింహం = రాజశ్రేష్ఠుండ గమునంబోయి, రాజశ్రేష్ఠుండగు

తం=ఆ; అంబరీషం=అంబరీషుని హించి, నెమ్మది నొందినవాడై, వే
గూచిఁ; ఉవాచ=చెప్పెను. (“హా” గమునంబోయి, రాజశ్రేష్ఠుండగు
అనునది పాదపూరణార్థము.) నంబరీషుని జూచి, యిట్లుని, చెప్పి
శున శ్రేష్ఠుడారెండు గాధలగ్గి ను. అని, తాత్పర్యము.

రాజసింహ మహాసత్త్వ శీఘ్రం గచ్ఛావహే సదః
నిర్వతకయస్వ రాజేంద్ర దీక్షించ సముపావిశ. ౨౨

టీక॥ మహాసత్త్వ=అధికమయి ర్పము. సముపావిశ=ప్రవేశించు
నబలము గలవాడవును; రాజసిం ము, ఆరంభించుమనుట.
హ=రాజశ్రేష్ఠుండవగు నంబరీషు మహాబలుండవు రాజశ్రేష్ఠుండ
డా! శీఘ్రం=వడిగా; సదః=యాగ వునగునంబరీషుడా! శీఘ్రముగా
శబ్దము; గచ్ఛావహే=పొందెద యాగశాలకుఁబోవుదము; యాగ
ము. రాజేంద్ర=రాజశ్రేష్ఠుండవ దీక్షనారంభించి, నెఱవేర్చుము. అ
గునంబరీషుడా! దీక్షించ=యా ని, శున శ్రేష్ఠుడంబరీషునితోఁజెప్పె
గదీక్షను; నిర్వతకయస్వ=నెఱవే ను. అని, తాత్పర్యము.

తద్వాక్య మృషిపుత్రస్య శుక్రిత్వా హాషణమముత్సుకః
జగామ నృపతి శీఘ్రం యజ్ఞవాట మతంద్రితః. ౨౩

టీక॥ ఋషిపుత్రస్య=ఋషికో మునొందనివాడై; శీఘ్రం=వడి
డుకైనశున శ్రేష్ఠునియొక్క; తత్= గా; యజ్ఞవాటం=యాగశాలను;
ఆవాక్యం=మాటను; శుక్రిత్వా=వి జగామ=పొందెను.
ని; నృపతి=మనుష్యులకుఁబ్రభువ ఆశున శ్రేష్ఠుడు చెప్పినమాట
యినయంబరీషుడు; హాషణమము విని, యంబరీషుండు, సంతోషంబున
త్సుకః=సంతోషముచేతను తాహ నధికంబగు నుత్సాహంబు నొంది,
ముగలవాడై; అతంద్రితః=ఆలస్య జాగు సేయక, శీఘ్రంబుగా, యాగ

౯౨౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౨

శాలకుఁబోయెను. అని, తాత్పర్యము.

సదస్యా నుమతే రాజా పవిత్రకృతలక్షణమ్

పశుం రక్తాంబరం కృత్వా యూపే తం సమబంధయత్. ౨౪

టీక || రాజా = అంబరీషమహా పే = యూప స్తంభమునందు; సమ
రాజు; సదస్యా నుమతే = సభికులయ బంధయత్ = కట్టెను.
నుమతియందు; స్థితః (అధ్యాహృత అంబరీషుండు, సదస్యులచే నను
ము) = ఉన్నవాఁడై; తం = ఆశునశ్చే మతుండై, యాశునశ్చేఘ్ని, దభా
ఘ్ని; పవిత్రకృతలక్షణం = దభా లచేఁగట్టఁబడిన యెఱ్ఱనివస్త్రము
చేఁజేయఁబడినగుఱుతుఁగల; రక్తాం బట్టిన పశువునుగాఁజేసి, యూప
బరం = ఎఱ్ఱనివస్త్రముగల; పశుం = స్తంభమునందు, బంధించెను.
పశువునుగా; కృత్వా = చేసి; యూ అని, తాత్పర్యము.

సబద్ధో వాగ్భి రగ్ర్యాభి రభితుష్టావ వై సురౌ

ఇంద్ర మింద్రాసుజం చైవ యధావ స్తునిపుత్రకః. ౨౫

టీక || మునిపుత్రకః = మునికుమారాష్టావ = స్తుతించెను. “వై” అనునది
రుండగు; సః = ఆశునశ్చేఘ్నుండు; బ పాదపూరణార్థము.
ద్ధః = కట్టఁబడినవాఁడై; అగ్ర్యాభిః = ఆశునశ్చేఘ్నుండు, యూపమునం
త్రేష్ఠములయిన; వాగ్భిః = వాక్కుల దుఁగట్టఁబడిన , త్రేష్ఠంబులగు నా
చేత; ఇంద్రం = ఇంద్రుని; ఇంద్రాసు గాథలచే, నింవోపేంద్రులయధా
జంచైవ = ఇంద్రునితమ్ముండగును విధింబ్రస్తుతించెను.
పేంద్రుని; సురౌ = ఈ దేవతలను; అని, తాత్పర్యము.
యధావత్ = యధావిధిగా; అభితు

తతః ప్రిత స్సహస్రాక్షో రహస్య స్తుతితర్పితః

చీఘ్న మాయుస్తదా ప్రాదా చ్చునశ్చేఘ్నాయ రాఘవ. ౨౬

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౯౨౩

స ౬౨

టీక॥ రాఘవ = రాముఁడా! త
తః = అంతట; సహస్రాక్షః = దేవేం
దుః; రహస్యస్తుతితర్పితః = ఎవ
రు నెఱుంగకుండఁ జేసిన స్తోత్రము
చేఁ దృప్తివొందఁ జేయఁబడినవాఁ
డై; ప్రీతః = సంతసించినవాఁడై; త
దా = అప్పుడు; శునశ్శేఘాయ = శు
నశ్శేఘునికొఱకు; దీఘకం = అధికమ

యిన; ఆయుః = జీవితమును; ప్రా
చాత్ = ఇచ్చెను.

రాముఁడా! అంత, దేవేంద్రుం
డు, శునశ్శేఘుండు రహస్యముగాఁ
జేసినస్తుతిచేదృప్తివొంది, సంతసిం
చినవాఁడై, శునశ్శేఘునకు దీఘాయు
వునిచ్చెను. అని, తాత్పర్యము.

సచ రాజా నరశ్రేష్ఠ యజ్ఞస్యచ సమాప్తవాక్

ఫలం బహుగుణం రామ సహస్రాక్షప్రసాదజమ్. ౨౨

టీక॥ నరశ్రేష్ఠ = పురుషశ్రేష్ఠుం
డవగు; రామ = రాముఁడా! సః = ఆ;
రాజాచ = అంబరీషమహారాజును;
యజ్ఞస్య = యాగముయొక్క; సహ
స్రాక్షప్రసాదజం = దేవేంద్రునియ
నుగ్రహంబువలనంగలిగిన; బహుగు
ణం = యాగఫలంబునకుఁ బలుమడు

గులుపొందెను; ఫలంచ = ఫలమును;
సమాప్తవాక్ = పొందెను.

పురుష శ్రేష్ఠుండవగు రాముఁ
డా! ఆయంబరీషుండును, దేవేంద్రు
నియనుగ్రహంబున యాగఫలంబుబ
హుగుణంబుగాఁగొందెను.

అని, తాత్పర్యము.

విశ్వామిత్రోపి ధర్మాత్మా ధూయస్తేపే మహతపాః

పుష్కరేషు నరశ్రేష్ఠ దశ వషణతాని చ. ౨౩

టీక॥ నరశ్రేష్ఠ = పురుషశ్రేష్ఠుండ
వగు రాముఁడా! ధర్మాత్మా = ధ
ర్మబుద్ధి గలవాఁడును ; మహత
పాః = అధికమయిన తపస్సుగలవాఁ

డునగు; విశ్వామిత్రోపి = విశ్వామి
త్రుఁడును; ధూయః = మఱల; పు
ష్కరేషు = పుష్కరక్షేత్రములం
దు; వషణతాని = సంవత్సరముల

౧౫౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స౬౩

యొక్క నూలులు; దశచ=పదియు | అలవేయిసంవత్సరములు పుష్కర
ను; తేపే=తపస్సు చేసెను. | తేత్రంబులందుఁ దపంబుగావించె
ధమాత్తుండును మహాతప సు. అని, తాత్పర్యము.
స్వీయనగు విశ్వామిత్రుండునుమ

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, ద్విషష్టితమసంగః.

ఇది, స్వప్తార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యాన-బగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండద్విషష్టితమసర్గటిక,
ముగిసినది.

(ఇవి

త్రిషష్టితమసంగః ప్రారంభః.

పూర్ణే వషణసహస్రే తు వ్రతస్నాతం మహామనిమ్
అభ్యాగచ్ఛన్ సురా స్సర్వే తపఃఫలచిక్షవః. ౧

టీక|| వషణసహస్రే=సంవత్సర యగువిశ్వామిత్రునిగూర్చి; అభ్యాగ
ములయొక్క వేయియును; పూర్ణే చ్ఛన్=వచ్చిరి.
తు=నిండగానే; సురాః=దేవత వేయేండ్లునునిండగానే, దేవత
లు; సర్వే=అందఱును; తపఃఫలచిక్షి లందఱును, ఆతపంబునకుఫలంబొ
ర్నవః=తపస్సుయొక్క ఫలమునుచే సంగఁగోరి, వ్రతాంతమందున్నా
యనిచ్చించినవారై; వ్రతస్నాతం= తుండగు విశ్వామిత్ర మహామని
వ్రతసమాప్తియందున్నానముచేసి యొద్దకువచ్చిరి.
న; మహామనిం=పూజ్యుడైనమని అని, తాత్పర్యము.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౯౨౫

స ౬౩

అబ్రవీ త్సుమహాతేజా బ్రహ్మ సురుచిరం వచః
ఋషి స్త్వ మసి భద్రం తే స్వార్జితైః కమభి శ్శుభైః. ౨

టీక॥ సుమహాతేజాః=మిక్కిలి యనధికమయినప్రభావముగల; బ్ర హ్మ=బ్రహ్మదేవుడు; 'తే=నీకు; భ ద్రం=మంగళము; అస్తు(అధ్యాహృ తము) = అగుగాక. త్వం=నీవు; స్వార్జితైః=చక్కగా సంపాదించు బడిన; శుభైః=మంగళకరంబులగు; కమభిః = కార్యములచేత; ఋ షిః=ఋషియనువాండవు; అసి=అ గుహన్నావు." ఇతి (అధ్యాహృత	ము)=అసి; సురుచిరం=మనోహర మయిన; వచః = మాటను; అబ్ర వీత్=చెప్పెను. మహాతేజుండగు బ్రహ్మదేవుం డు, విశ్వామిత్రునిజూచి, "నీకుమం గళమగుగాక; నీవుచేసినమంగళక రంబులగుతపస్సులచే, నీవు, ఋషి యనిచెప్పబడెదవు" అని, మనోహ రంబుగాచెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

త మేవ ముక్త్యా దేవేత స్త్రిదివం పున రభ్యగాత్

టీక॥ దేవేతః=దేవతలకుఁబ్రభువై నబ్రహ్మదేవుడు; తం=ఆవిశ్వామి తునిఁగూచి; ఏవం=ఇట్లు; ఉ క్త్యా=చెప్పి; త్రిదివం=స్వర్గము ను; పునః=మఱి; అభ్యగాత్ =	పొందెను. దేవతలకునుబ్రభువయినబ్రహ్మ దేవుండు, ఆవిశ్వామితునకిట్లుచె ప్పి, మఱి, స్వర్గంబునొందెను. అని, తాత్పర్యము.

విశ్వామిత్రో మహాతేజా భూయ స్తేపే మహత్తపః. ౩

టీక॥ మహాతేజాః=అధికమయి నప్రభావముగల; విశ్వామిత్రః=వి శ్వామితుఁడు; భూయః=మఱి; న్నట.	మహత్=గొప్పదైన; తపః=తప స్సును; తేపే=తపించెను, చేసెన నుట.

ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౩

మహా ప్రభావుండగు విశ్వామి
తుండు, మఱి, గొప్పతపంబుగా
వించెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇచ్చట, “విశ్వామిత్రః” అనుస్థల
మునందు, “వి” అని గాయత్రిమూఁడ
వయత్తురముగ్రహింపఁబడినది.

తతః కాలేన మహతా మేనకా పరమాస్సరాః
పుష్కరేషు నరశ్రేష్ఠ స్నాతుం సముపచక్రమే. ౪

టీక॥ నరశ్రేష్ఠః = పురుషశ్రేష్ఠుండ
వగురాముఁడా! తతః = అంతట; మ
హతా = దీర్ఘమయిన; కాలేన =
కాలముచేత, కాలముకడచినవెను
కననుట; మేనకా = మేనకయనెడు;
పరమాస్సరాః = శ్రేష్ఠయైనయ
స్సరస; పుష్కరేషు = పుష్కరతీ
ర్థములందు; స్నాతుం = జలకమా

డుటకు; సముపచక్రమే = అరంభిం
చెను.
పురుషశ్రేష్ఠుండ వగు రాముఁ
డా! అంత, దీర్ఘకాలమునకువె
నుక, మేనకయనెడునస్సరసపుష్క
రతీర్థములందు స్నానముసేయు
చుండెను. అని, తాత్పర్యము.

తాం చదర్శ మహాతేజా మేనకాం కుశికాత్తజః
రూపేణా ప్రతిమాం తత్ర విద్యుతం జలదే యథా. ౫

టీక॥ మహాతేజాః = అధికమయి
నప్రభావముగల; కుశికాత్తజః = కు
శికవంశమునందుఁ బుట్టినగాధికొ
డుకయినవిశ్వామిత్రుఁడు; రూపే
ణ = సౌందర్యముచేత; అపృతి
మాం = సరిలేనిదియైన; తాం =
ఆ; మేనకాం = మేనకను; తత్ర = ఆ
పుష్కరమునందు; జలదే = మేఘ

మునందు; విద్యుతం యథా = మెఱ
పునువలె; చదశః = చూచెను.
మహాతేజుండగు విశ్వామిత్రుం
డు, సౌందర్యంబునసరిలేక, యాపు
ష్కరంబునందు, మేఘమునందుమె
ఱపుంబోలెఁ బ్రకాశించుచున్నయా
మేనకంబాచెను.

అని, తాత్పర్యము

దృష్ట్వా కందర్పవశగో ముని స్తా మిద మబ్రవీత్

టీక॥ మునిః=విశ్వామిత్రుఁడు; ప్పెను.

తాం= ఆమేనకన; దృష్ట్వా=చూచి; కందర్పవశగః= మన్మథునకు లోకవయగుటఁబొందినవాఁడై; ఇదం=ఈమాటను; అబ్రవీత్=చె

విశ్వామిత్రుఁడు, మేనకంజూచి పరవశుండై, దానితో, నీట్లని చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

అప్సర స్స్వాగతం తేఽస్తు వస చేహ మమాశ్రమే. ౬

అనుగృహ్ణీష్వా భద్రం తే మదనేన సుమోహితమ్

టీక॥ అప్సరః=అప్సరసా! తే=న; మాం (అధ్యాహృతము)= న నీకు; స్వాగతం= సుఖముతోడిరా న్ను; అనుగృహ్ణీష్వా=ఏలుకొనుము. ౪, అస్తు=అగుఁగాక; ఇహ=ఇచ్చ అప్సరసవయినమేనకా! నీకు ట; మమ=నాయొక్క; ఆశ్రమే= స్వాగతమగుఁగాక; నీవిచ్చట నా ఆశ్రమమందు; వసచ=ఉండుము. యాశ్రమమందుండి, నాతోఁగ్రీడిం (చకారంబుచే)నాతోఁగ్రీడింపుచుం పుచుండుము; నీకుమంగళమగుఁగా డుము. తే=నీకు; భద్రం=మంగళ క; మన్మథునిచేమోహము నొందిం ము; అస్తు (అధ్యాహృతము)= అ పఁబడిపరవశుండైనైయున్న సన్న గుఁగాక. మదనేన= మన్మథునిచే సుగ్రహింపుము. అని, విశ్వామిత్రుఁ త; సుమోహితం= మిక్కిలియు డు, మేనకతోఁజెప్పెను. మోహము నొందునట్లు చేయఁబడి అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యుక్తా సా వరారోహః తత్ర వాస మధా కరోత్. ౭

టీక॥ సా=ఆ; వరారోహః=ఉక్తా=చెప్పఁబడినదై; అధ=అటు త్రవఁ(స్త్రి)యైనమేనక; ఇతి=ఇట్లు; పిమ్మట; తత్ర=అవిశ్వామిత్రునియా

౯౨౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౬౩

శ్రమమందు; వాసం=ఉనికిని; అక	క, విశ్వామిత్రునిమాటలాలకించి,
రోత్=చేసెను.	యచ్చట, వాసముచేసెను.
ఉత్తమ స్త్రీయయిన యామేన	అని, తాత్పర్యము.

తస్యాం వసంత్యాం వర్షాణి పంచ పంచచ రాఘవ
విశ్వామిత్రాశ్రమే రామ సుఖేన వ్యతిచక్రముః. ౮

టీక॥ రాఘవ=రఘువంశమునం	భేన=సుఖముచేత; వ్యతిచక్రముః=
దుఃఖులైన; రామ=రాముడా! వి	కడచినవి.
శ్వామిత్రాశ్రమే = విశ్వామిత్రుని	రఘువంశమునందుఁ బుట్టినరా
యాశ్రమమందు; తస్యాం=ఆమేన	ముడా! ఇట్లామేనకవిశ్వామిత్రుని
క; వసంత్యాం = వాసముసేయు	యాశ్రమమందు, వాసముసేయు
చుండగా; పంచ = అయిదును;	చుండగానే, సుఖంబుగాఁబదిసంవ
పంచచ = అయిదును, పదియను	త్సరంబులు, కడచినవి.
ట; వర్షాణి= సంవత్సరములు; సు	అని, తాత్పర్యము.

అథ కాలే గతే తస్మి న్విశ్వామిత్రో మహామునిః
సవీర ఇవ సంవృత్త శ్చింతాశోకపరాయణః. ౯

టీక॥ తస్మిన్=ఆ; కాలే=కాల	పరాయణః= వగువునదుఃఖమునే
ము; గతే=కడవఁగానే; అథ=అటు	మఖ్యమయినస్థితి గాఁగలవాఁడును
పిమ్మట; మహామునిః=పూజ్యుడైన	గా; సంవృత్తః=ఆయెను.
మునియగు ; విశ్వామిత్రః=విశ్వా	ఆపదిసంవత్సరంబులు కడవఁ
మిత్రుఁడు; సవీరః= సిగ్గుతోఁగూడి	గానే, విశ్వామిత్రమహాముని, సిగ్గుప
నవాఁడుగాను; ("ఇవ" అనునదివా	డి, చింతయునుదుఃఖమునుంబొందె
క్యాలంకారార్థకము.) చింతాశోక	ను. అని, తాత్పర్యము.

బుద్ధి ముక్తనే స్వముత్పన్నా సామర్థ్యా రఘునందన

టీక॥ రఘునందన = రాముఁడా! శ్లేను.

మనః = విశ్వామిత్రునికి; సావ రాముఁడా! ఆవిశ్వామిత్రుండు,
మా = కోపముతోఁగూడిన; బు కోపంబునొంది, యిట్లని, యీలో
ధిః = ఆలోచన; సముత్పన్నా = పు చించెను. అని, తాత్పర్యము.

సర్వం సురాణాం కర్తృత త్తపోపహరణం మహత్. ౧౦

టీక॥ మహత్ = గొప్పదైన; త మ = కార్యము.

పోపహరణం = తపస్సున పహరించె నాతపంబు తఱుఁగునట్లు సేయు
డి; ఏతత్ = ఇది; సర్వం = అంతయు టకై, ఈకార్యంబంతయు దేవతలు
ను; సురాణాం = దేవతలయొక్క; క చేసిరి. అని, తాత్పర్యము.

అహోరాత్రోపదేశేన గతా స్సంవత్సరా దశ

కామమోహాభిఘాతస్య విఘ్నాయంప్రత్యుపస్థితః. ౧౧

టీక॥ అహోరాత్రోపదేశే నాకు; అయం = ఈ; విఘ్నః = విఘ్న

న = అహోరాత్రంబనెడుక పటము ము; ప్రత్యుపస్థితః = కలిగినది.
చేత, ఒక్కయహోరాత్రమువలె ఒక్కయహోరాత్రంబట్లు ప
ననుట; దశ = పది; సంవత్సరాః = దిసంవత్సరంబులును గడచినవి; మ
ఏండ్లు; గతాః = గడచినవి. కామ న్నధమోహంబునకులోబడుటవల
మోహాభిఘాతస్య = మన్మథునిచే ననాకీవిఘ్నంబు సంభవించినది. అ
గలుగు మోహముచేఁ దిరస్కరిం ని, విశ్వామిత్రుండుచింతించెను.
పఁబడిన; మమ (అధ్యాత్మతమ) = అని, తాత్పర్యము.

వినిశ్చయన స్తునివరః పశ్చాత్తాపేనదుఃఖతః

భీతా మప్సరసం దృష్ట్వా వేపంతీం ప్రాంజలిం స్థితామ్. ౧౨

మేనకాం మధురై ర్వాక్యై ర్విస్మయ్య కుశికాత్మజః

ఉత్తరం పర్వతం రామ విశ్వామిత్రో జగామహ. ౧౩

టీక॥ రామ=రాముడా! ముని
వరః=ముని శ్రేష్ఠుండును; కుశికా
త్వజః=కుశవంశమునందుఁ బుట్టిన
గాధికొడుకునైన, విశ్వామిత్రః=వి
శ్వామిత్రుండు; వినిశ్చ్యసః=అ
ధికముగా నిట్టూర్పుచుచుచు; ప
శ్చత్తాపేన=అనుతాపముచేత;
దుఃఖతః=దుఃఖమునొందినవాఁ
డై; భీతాం=భయపడినదియును;
వేపంతీం=వడంకుచున్నదియును;
ప్రాంజలిం=మంచి చేమోడ్పుగల
దియై; స్థితాం=ఉన్నదియునగు; అ
స్పరసం=అచ్చరయ్యున; మేన
కాం=మేనకను; దృష్ట్వా=చూచి;
మధురైః=మనోహరంబులగు; వా

క్రైః=మాటలచేత, విస్మయః=వి
డిచి; ఉత్తరం=ఉత్తరపుదిక్కునం
దుండు, పర్వతం=హిమవత్పర్వత
మును, జగామ=పొందెను. ("హ"
అనునది పాదసూరణార్థము.

రాముడా! ముని శ్రేష్ఠుండును
కుశవంశమునందుఁ బుట్టినవాఁడైన
గువిశ్వామిత్రుండు, నిట్టూర్పులువి
డుచుచు, బశ్చత్తాపంబు నొం
ది, దుఃఖించుచు, తనయెదుట, భ
యంబున వడంకుచు, జేతులుఁజే
గిచ్చి, నిలుచున్నమేనకంజూచి, తిన్న
నిమాటలనాబిడనంపి, హిమవత్ప
ర్వతంబునకుఁబోయెను.

అని, తాత్పర్యము.

స కృత్వా నైష్ఠికీం బుద్ధిం జేతుకామో మహాయశాః
కాశీతీర మాసాద్య తపస్తేపే సుదారుణమ్. ౧౪

టీక॥ మహాయశాః=అధికమైన
కీర్తిగల; సః=ఆవిశ్వామిత్రుండు;
కాశీతీరం=కాశీనదిగట్టును; ఆ
సాద్య=చేరి; నైష్ఠికీం=దృఢమయి
న; బుద్ధిం=ఆలోచనను; కృత్వా=
చేసి; ఇంద్రియాణి (అధ్యాత్మత

ము)=ఇంద్రియంబులను; జేతుకా
మః=గెలువనిచ్చించినవాఁడై;
సుదారుణం=మిక్కిలిభయంకరం
బగు; తపః=తపస్సును; తేపే=త
పించెను, చేసెననుట.

అధికమయిన కీర్తిగల యా

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౯౩౧

స ౬౩

విశ్వామిత్రుండు, శాశివీరిని గట్టుచే ని, యతిభయంకరంబగు తపంబు
రి, దృఢమయిన సంకల్పముచేసి, గావించెను.
యింద్రియంబుల జయింపనిచ్చగొ అని, తాత్పర్యము.

తస్య వషణసహస్రంతు ఘోరం తప ఉపాసతః
ఉత్తరే పర్వతే రామ దేవతానా మభూ ద్భయమ్. ౧౫

టీక॥ రామ=రాముడా! ఉత్తరే=నాం=వేల్పులకు; భయం=వెఱపు;
రే=ఉత్తరపుదిక్కునందుండు; పర్వ అభూత్=కల్గినది.
తే=హిమవత్పర్వతమునందు; వర్ష రాముడా! ఇట్లు, హిమ
సహస్రంతు = సంవత్సరములయొ వత్పర్వతమునందు, వేయేండ్లు, భ
క్కువేయిమాత్రము; తస్య = అవి యంకరంబుగా, నావిశ్వామిత్రుం
శ్వామిత్రుండు; ఘోరం=భయంక డు, తపంబుసేయఁగా, దేవతలుభ
రంబయిన; తపః=తపస్సును; ఉపా యంబునొందిరి. అని, తాత్పర్యము.
సతః=సేవింపుచుండఁగా; దేవతా

ఆమంత్రయన్ సమాగమ్య సర్వే సర్వి గదా స్సరాః
మహాషిశబ్దం లభతాం సాధ్వయం కుశికాత్పజః. ౧౬

టీక॥ సషిగదాః= ఋషులస తి, ఉక్త్వా(అధ్యాహృతము)=అని,
మాహముతోఁగూడిన; సురాః= చెప్పి; బ్రహ్మాణం=(అధ్యాహృత
దేవతలు; సర్వే=అందఱును; సమా ము) బహ్మదేవుని; ఆమంత్రయన్=
గమ్య=వచ్చి; “అయం=ఈ; కుశికా పిలిచిరి.
త్పజః=విశ్వామిత్రుండు; మహాషి దేవతలు ఋషులునందఱును బ్ర
శబ్దం=మహాషి(పూజ్యుడగుఋ హ్మదేవుఁడకేతెంచి, “ఈవిశ్వా
షి)యనుశబ్దమును; సాధు = లెస్స మిత్రుండు “మహాషి”యనిపిలువఁ
గా; లభతాం=పొందునుగాక.” ఇ బడుఁగాక” అని, చెప్పి, బహ్మదేవు

౧౩౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౩

నివిశ్వామిత్రునియొద్దకువచ్చుటకుఁబిలిచిరి. అని, తాత్పర్యము.

దేవతానాం వచ శ్రుత్వా సర్వలోకపితామహః

అబ్రవీ న్నధురం వాక్యం విశ్వామిత్రం తపోధనమ్. ౧౭

టీక సర్వలోకపితామహః=	నోహరంబయిన; వాక్యం=మాట
సమస్తలోకంబులకును తాతయయి	ను; అబ్రవీత్ = చెప్పెను.
నబ్రహ్మ దేవుఁడు; దేవతానాం=వే	సమస్తలోకంబులకుం బితామ
ల్పలయొక్క; వచః=మాటను; శ్రు	హుండగుబ్రహ్మ దేవుఁడు, దేవత
త్వా=విని; తపోధనం=తపస్సేధ	లమాటనువిని, తపోధనుండగువిశ్వా
నంబుగాఁగల; విశ్వామిత్రం = వి	మిత్రుంబూచి, మనోహరంబుగా,
శ్వామిత్రుంఁగూచి; మధురం=మ	నిట్లని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

మహాషే=స్వాగతం వత్స తపసోగ్రేణ తోషితః

మహత్త్వ మృషిముఖ్యత్వం దదామి తవ కౌశిక. ౧౮

టీక మహాషే=పూజ్యుఁడ	(అనఁగా) ఋషిముఖ్యత్వం=ఋ
వయినఋషివగు; వత్స=బిడ్డఁడవ	శులలో శ్రేష్ఠుఁడవగుటను; దదా
గువిశ్వామిత్రుఁడా! స్వాగతం=సు	మి=ఇచ్చెదను.
ఖముతోడిరాక; తే, అస్తు (అధ్యా	మహర్షివగుఁబిడ్డఁడా! నీకుస్వా
హృతము)=నీకుఁగఁక; కౌశిక=	గతంబగుఁగఁక; నీవుచేసినభయంక
విశ్వామిత్రుఁడా! తవ=నీయొక్క;	రంబగుతపంబునకు సంతసించితిని;
ఉగ్రేణ = భయంకరంబగు; తప	నీకుమహర్షిత్వం బిచ్చెదను. అని,
సా=తపస్సుచేత; తోషితః=సంత	బ్రహ్మ, విశ్వామిత్రునితోఁజేప్పెను.
సింపఁజేయఁబడినవాఁడనై; మహ	అని, తాత్పర్యము.
త్వం = పూజ్యుఁడ వగుటను;	

బ్రహ్మణ స్స వచ శ్రుత్వా సర్వలోకేశ్వరస్య హ

నవిషణ్ణో నసంతుష్టో విశ్వామిత్రస్తపోధనః. ౧౯

టీక॥ సర్వలోకేశ్వరస్య=సమ లేదు. నసంతుష్టః=సంతోషించిన
స్త్ర లోకంబులకును బ్రభువయిన; వాడును గాలేదు.
("హ" అనునది పాదపూరణార్థం సమస్తలోకనాడుకుండగు బ్ర
ము)బ్రహ్మణః = నలువయొక్క;వ ప్తాదేవునిమాటవినితపోధనుండయి
చః=మాటను;శ్రుత్వా=విని; తపో నయావిశ్వామిత్రుండు,దుఃఖింపను
ధనః=తపస్సేధనముగాఁగల; సః= లేదు;సంతోషింపనులేదు.
ఆ; విశ్వామిత్రః=విశ్వామిత్రుండ; అని, తాత్పర్యము.
నవిషణ్ణః= దుఃఖించినవాడునుగా

ప్రాంజలిః ప్రణతో భూత్వా సర్వలోకపితామహమ్

ప్రత్యువాచ తతో వాచం విశ్వామిత్రో మహామునిః. ౨౦

టీక॥మహామునిః=పూజ్యుడైన చం=మాటను;ప్రత్యువాచ= బదు
మునియగు; విశ్వామిత్రః= విశ్వా లుచెప్పెను.
మిత్రుండ;ప్రాంజలిః = మంచిచే విశ్వామిత్రమహాముని, చేతులు
మోడ్చులుగలవాడై; ప్రణతః=న మొగిడ్చి,నమస్కరించి,యంత, నె
మస్కరించినవాడు;భూత్వా=అ ల్లలోకంబులకును చితామహుండ
యి;తతః=అంతట;సర్వలోకపితా యినబ్రహ్మదేవునితో,నిట్లని, చెప్పె
మహం=సమస్తలోకంబులకునుతా ను. అని, తాత్పర్యము.
తయయిన బ్రహ్మదేవునిగూర్చి; వా

మహర్షి శబ్ద మతులం స్వార్జితైః కమభి శ్శుభైః

యది మే భగవా నాహ తతోహం విజితేంద్రియః. ౨౧

టీక॥ భగవాన్=మాహాత్మ్యము)=నీవు; స్వార్జితైః=చక్కగా
ముగల ; భవాన్ (అధ్యాత్మత సంపాదింపబడిన;శుభైః=మంగళ

౧౩౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౩

కరంబులగు; కమఁభిఁ=తపస్సులచే
త; మే=నాకు; అతులం=దీటులేని;
మహాషిశబ్దం=“మహాషిఁ” (పూ
జ్యుడైనఋషి)యనుపేరును; ఆహ
యది=చెప్పుదువేని; తతఁ=అందువ
లన; అహం=నేను; విజితేంద్రియః=
చక్కగా జయింపబడిన యింద్రి
యంబులుగలవాఁడను.

భగవంతుండవగునీవు, నేనుజేసి
నమంగళకరంబులగు తపంబులకై,
నాకు“మహాషిఁ” యనుపేరాసం
గుడువేని, యప్పటికి, నేనజితేంద్రి
యిండనయినట్లుగుచున్నది. అని, వి
శ్వామిత్రుఁడు బ్రహ్మతోఁజెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

త మువాచ తతో బ్రహ్మ నతావ త్త్వం జితేంద్రియః

యతస్య మునిశాదూఁల ఇత్యుక్త్వా త్రిదివం గతః. ౨౨

టీక॥తతః = అటుపిమ్మట; బ్ర
హ్మ=బ్రహ్మదేవుఁడు! తం=ఆవిశ్వా
మిత్రుం గూర్చి; “మునిశాదూఁల=
ముని శ్రేష్ఠుండవగు విశ్వామిత్రు
డా! త్వం = నీవు; జితేంద్రియస్తా
వత్ = జయింపబడినయింద్రియం
బులుగలవాఁడవుమాత్రము; న=కా
వు. యతస్య = యత్నింపుము.” ఇతి
(అధ్యాహృతము)=అని; ఉవాచ=

చెప్పెను. ఇతి=ఇట్లు; ఉక్త్వా=చెప్పి;
త్రిదివం = స్వర్గమును; గతః=
పోయెను.

అంతబ్రహ్మదేవుండు, విశ్వామి
త్రుంబూచి, “మునిశ్రేష్ఠుండవగువి
శ్వామిత్రుఁడా! నీవుజితేంద్రియం
డవుమాత్రముకావు; ఇంకంబ్రయ
త్నింపుము” అని, చెప్పి, స్వర్గంబున
కుంబోయెను. అని, తాత్పర్యము.

విప్రస్థితేషు దేవేషు విశ్వామిత్రో మహామనః

ఊర్ధ్వబాహు నిఁరాలంబో వాయుభక్షస్తపశ్చరత్. ౨౩

టీక॥దేవేషు=దేవతలు; విప్రస్థితే
షు=బ్రాహ్మణులదేవతగానే; మహామను

నిః=పూజ్యుడైనమునియగు; విశ్వా
మిత్రః=విశ్వామిత్రుండు; ఊర్ధ్వబా

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౩౫

స౬౩

హుః=పొడవుగానె తలబడినచేతులుగలవాఁడై; నిరోఁబఁ=ఊతలేనివాఁడై; వాయుభతుః=గాలిసేతనువాఁడై; తపః=తపస్సును; చరణ్=చేయుచు; అభవత్(అధ్యాహృతము)=ఁగింఁడెను.

దేవతలుపయనంబయి పోఁగానే, మహామునియగు విశ్వమిత్రుండు, చేతులుపైకెత్తియెంతమాత్రంబునూతలేక నిరాలంబుఁడై, వాయువుండినుచు, దపంబుగావించెను. అని, తాత్పర్యము.

ఘోషేఁ పంచతపా భూత్వా వషాఁస్వాకాశ సంశ్రయః
శిశిరే సలిలస్థాయీ రాత్ర్యహని తపోధనః. ౨౮
ఏవం వషాఁసహస్రం హి తపో ఘోర ముపాగమత్

టీక॥ తపోధనః=తపస్సేధనంబుగాఁగలవిశ్వమిత్రుఁడు; ఘోషే=వేసంగి కాలమునందు; పంచతపాః=అయిదింటినడుమనుతపస్సుసేయువాఁడై(నాల్గుప్రక్కలనాలుగన్ని హేమాత్రంబుల నుంచికొనియిదవయ్యిసూర్యుఁడుగా నెండలోదపస్సుసేయువాఁడై); వషాఁసు=వానకాలమునందు; ఆకాశసంశ్రయః=బయలెవాసస్థానముగాఁగలవాఁడై; శిశిరే=శిశిరముతువునందు; రాత్ర్యహని=రేయుంబవలును; సలిలస్థాయీ=నీటియందుండు

వాఁడై; ఏవం=ఈప్రకారముగా; వషాఁసహస్రం=సంవత్సరములయొక్క-వేయి; ఘోరం=భయంకరంబుగా; తపః=తపస్సును; ఉపాగమత్ హి=పొందెనుగాదా!

తపోధనుండగు విశ్వమిత్రుండు, వేసంగికాలంబునం బంచాగ్నిమధ్యంబుననుండుచు, వానకాలంబునబయలనిలుచుచు, శిశిరముతువునందు, రేయుంబవలును, నీటమునింగినటించుచు, నిట్లు, వేయిసంవత్సరంబులు, భయంకరంబుగాఁ దపంబుగావించెను. అని, తాత్పర్యము.

తస్మిన్ సంతప్యమానేతు విశ్వమిత్రే మహామనా. ౨౯

౧౩౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౬౩

సంభ్రమి స్సుమహా నాసీ త్సురాణాం వాసవస్యచ

టీక॥ మహామనా=పూజ్యుడ కమయిన; సంభ్రమిః=భయంబు;
యినమనియగు, తస్మిన్=ఆ; విశ్వా ఆసీత్=కల్గినది.
మిత్రే=విశ్వామిత్రుడు; సంతప్య ఆవిశ్వామిత్ర మహామనియిట్లు
మానేతు = చక్క-గాఁదపన్ను సే గ్రంబు గాఁదపము సేయుచుండగా
యుచుండగానే; సురాణాం=దే దేవతలు నిందుగిండును, మిగులభ
వతలకును; వాసవస్యచ=ఇంద్రున యంబునొందిరి.
కును; సుమహాన్=మిక్కిలియనధి అని, తాత్పర్యము.

రంభా మప్సరసం శక్ర స్సహ సర్వై మకరుద్వజైః. ౨౬
ఉవాచాత్మహితం వాక్య మహితం కాశికస్యచ

టీక॥ శక్రః=ఇంద్రుడు; స హితంచ=కీడు సేయునదియనైన,
ర్వః=సమస్తములయిన; మరుద్గ వాక్యం = మాటను; ఉవాచ=చె
జైస్సహ=దేవతల సమూహముల ప్పెను.
తోఁగూడ; రంభాం=రంభయనె ఇంద్రుండు దేవతల నెల్లరంగూ
డు; అప్సరసం=అప్సరసఘగూర్చి; డి, రంభంజూచి, తనకుమేలును, వి
ఆత్మహితం= తనకుమేలు సేయున శ్వామిత్రునకుఁ గీడునుంగలుగుట
ది; కాశికస్య=విశ్వామిత్రునకు; అ కై, యిట్లని, చెప్పెనని తాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, త్రిషష్టితమస్సగణః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్రీ
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండప్రిషష్టితమస్సగణిక,
ముగిసినది.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౯౩౭

స ౬౪

(త్రై)

చ తుష్టా తమ సగః ప్రారంభః.

సురకార్య మిదం రంభే కథావ్యం సుమహత్త్వయా
లోభనం కౌశికస్యే హ కామమోహసమన్వితమ్. ౧

టీక॥ రంభే = రంభా! ఇహ = ఇ
ష్టండు; కౌశికస్య = విశ్వామిత్రుని
యొక్క, విశ్వామిత్రుని; కామమో
హసమన్వితం = వన్మధునిచేతగ
లిగిన మోహముతోఁ గూడునట్లు
గా; లోభనం = ఆసగొనఁజేయుట;
ఇదం = ఈ; సుమహత్ = మిక్కిలి
యునధికమయిన; సురకార్యం = దే
వతలపని; త్వయా = నీచేత; కథ =

వ్యం = చేయఁబడవలసినది.
రంభా! నీవువిశ్వామిత్రునకు
వన్మధమోహంబుకల్పించి, యత
ని, నీయందాసగొనునట్లు సేయవల
యును; ఇదిగొప్పది, దేవతాకార్య
ము, కావున, దీని, నీవు తప్పక సేయ
వలయును. అని, యింద్రుండు, రం
భతోననెను.
అని, తాత్పర్యము.

తథోక్తా సాఽప్సరా రామ సహస్రాక్షేణ ధీమతా
వీళితా ప్రాంజలి ర్వాక్యం ప్రత్యువాచ సురేశ్వరమ్. ౨

టీక॥ రామ = రాముఁడా! సా =
ఆ; అప్సరాః = అచ్చరయైనరంభ;
ధీమతా = బుద్ధిమంతుండగు; సహ
స్రాక్షేణ = ఇంద్రునిచేత; తథా =
అట్లు; ఉక్తా = చెప్పఁబడినదై; వీళి
తా = సిగ్గుపడినదై; ప్రాంజలిః =
మంచి చేమోడ్పుఁగలదై; సురేశ్వ
రం = దేవేంద్రునిఁగూచి; వా

క్యం = మాటను; ప్రత్యువాచ = బదు
లుచెప్పెను.
రాముఁడా! ఆరంభ, బుద్ధిమం
తుండగు నింద్రుండుచెప్పినమాటవి
ని, సిగ్గుపడి, చేతులుమొగిడ్చి, దేవేం
ద్రుంజూచి, యిట్లనిచెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

౧౩౫ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౪

అయం సురపతే ఘోరో విశ్వామిత్రో మహామునిః
ఘోర ముత్సృజతే క్రోధం మయి దేవ నసంశయః. ౩

టీక॥ సురపతే = దేవేంద్రుడా! అటో = విడుచును. సంశయః = సం
మహామునిః = పూజ్యుడైన మునియ
గు; అయం = ఈ; విశ్వామిత్రః = వి దేవేంద్రుడా! ఈవిశ్వామిత్ర
శ్వామిత్రుడు; ఘోరః = భయంక మహాముని, చాలంగోష్ఠుడు; నేను
రుడు; దేవ = ఒడయడా! మ బోదునేనినన్ను భయంకరంబుగా
యి = నాయను; ఘోరం = భ గోపంబుపూనిశపించును, సందియ
యంకరమయిన; క్రోధం = కోపము ములేదు.
ను; ఉత్సృజతే (భవిష్యదథః మదు అని, తాత్పర్యము.

తతో హి మే భయం దేవ ప్రసాదం కతుః మహాసి

టీక॥ దేవ = ఒడయడా! మే = దేవేంద్రుడా! అందువలన నేక
నాకు; భయం = వెఱపు; తతో హి = దా! నాకు వెఱపుగలుగుచున్నది;
అందువలన గదా! ప్రసాదం = అను కావున, నన్ను గ్రహింపవలయును
గ్రహమును; కతుః = చేయుటకు; అని, రంభ దేవేంద్రునితో జెప్పెను.
అహాసి = తగుదువు. అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్త స్తయా రామ రంభయా భీతయా తదా. ౪
తా మువాచ సహస్రాక్షో వేపమానాం కృతాంజలిమ్

టీక॥ రామ = రాముడా! సహ యా = రంభ చేత; ఏవం = ఇట్లు; ఉ
స్రాక్షః = వెయికండ్లుగలయిం క్తః = చెప్పబడినవాడై; వేపమా
దుండు; తదా = అప్పుడు; భీత నాం = వడంకుచున్నదియును; కృ
యా = వెఱచిన; తయా = అ; రంభ తాంజలిం = చేయబడిన చేమోడ్పు

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౯౩౯

స ౬౪

గలదియునగు; తాం= ఆరంభను
గూచి; ఉవాచ=చెప్పెను.
రాముఁడా ! అప్పుడిట్లు, వెఱ
వుఁడెందినరంభసెప్పినమాటలవిని,
సహస్రాక్షుండగు దేవేంద్రుండు,

భయంబున వడంకుచుచేతులు మొ
గిడ్చికొని నిలుచున్న రంభంజూచి,
యిట్లని, చెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

మాభైషి రంభే భద్రంతే కరుష్వ మమ శాసనమ్. ౫

టీక॥రంభే=రంభా! మాభైషి
(మాభైషిః)=వెఱవకుము. తే=నీ
కు, భద్రం=మంగళము; అస్తు=
(అధ్యాత్మతము)అగుఁగాక. మ
ష్ట=నాయొక్క; శాసనం=ఆజ్ఞను;

కరుష్వ=చేయుము.
రంభా ! నీవువెఱవకుము; నీకు
మంగళమగుఁగాక, నేనాజ్ఞాపించిన
ట్లుసేయుము.
అని, తాత్పర్యము.

కోకిలో హృదయగ్రాహీ మాధవే రుచిరద్రుమే
అహం కందర్పసహిత స్థాస్యామి తవ పార్శ్వతః. ౬

టీక॥ అహం=నేను; కందర్ప
సహితః = మన్మథునితోఁగూడిన
వాఁడనై; మాధవే=వసంతఋతు
వునందు; రుచిరద్రుమే=మనోహర
మయిన వృక్షమునందు; హృదయ
గ్రాహీ=మనోహరమయిన; కోకి
లః=కోయిలయయి; తవ= నీయొ

క్క; పార్శ్వతః=ప్రక్కను; స్థా
స్యామి=ఉండెదను.
నేను, మన్మథునిఁగూడి, వసం
తఋతువునందు, మనోహరంబగు
వృక్షమునందు, మనోహరంబయి
న కోయిలరూపంబునొంది, నీప్ర
క్కనుండెదను. అని, తాత్పర్యము.

త్వం హి రూపం బహుగుణం కృత్వా పరమభాస్వరమ్
త మృషిం కాశికం రంభే భేదయస్వ తపస్సివనమ్. ౭

టీక॥రంభే=రంభా! త్వంహి=నీవును; బహుగుణం=అనేకములైన

౯౪౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౪

శృంగార చేష్టాది గుణములుగలది
యును; పరమభాస్వరం=మిక్కిలి
యృబ్రకాశించునదియునగు; రూ
పం=ఆకారమును; కృత్వా=చేసి;
తపస్విన్వనం=అధిక మైనతపస్సుగల
వాఁడును; ఋషిం=ఋషియునగు;
తం=ఆ; కౌశికం=విశ్వామిత్రుని;
భేదయస్వ=తపస్సునుండిభేదిల్లఁజే
యుము.

రంభా! నీవును, శృంగారాదిగు
ణంబులుగల్గి పరమభాస్వరంబుగా
నుండురూపంబుధరించి, యృగం
బుగాఁదపంబుగావింపుచుండు, వి
శ్వామిత్రునిమనస్సును, తపంబునుం
డిమఱులునట్లు సేయుము. అని, యిం
దుండురంభతోఁజెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

సా శ్రుత్వా వచనం తస్య శ్రుత్వా రూప మను త్తమమ్
లోభయామాస లలితా విశ్వామిత్రం శుచిన్స్తా. ౮

టీక|| శుచిన్స్తా=తెల్లనిచిటున
వ్వుగలదియును; లలితా = సుందరి
యయినదియునగు; సా=ఆరంభ; త
స్య=ఆయింద్రునియొక్క; వచనం=
మాటను; శ్రుత్వా = విని; అను త్త
మం = తనకన్నశ్రేష్ఠములేని; రూ
పం=ఆకారమును; కృత్వా=చేసి;

విశ్వామిత్రం=విశ్వామిత్రుని; లోభ
యామాస=ఆసగొనునట్లు చేసెను.
తెల్లనిచిటునవ్వుగల్గి సుందరియ
యయిండురంభ, యింద్రునిమాట
విని, ఉత్తమంబగురూపంబుధరించి,
విశ్వామిత్రుంబ్రలోభించెను.
అని, తాత్పర్యము.

కోకిలస్యచ శుశ్రావ వల్ల వ్యాహరత స్వనమ్
సంప్రహృష్టేన మనసా తత ఏనా ముదైక్షత. ౯

టీక|| సః(అధ్యాహృతము)=ఆ
విశ్వామిత్రుండు; వల్ల = మనోహ
రంబుగా; వ్యాహరతః=కూయుచు

న్న; స్వనంచ=ధ్వనిని; శుశ్రావ=వి
నెను; తతః=అంతట; సంప్రహృష్టే
న=మిక్కిలియుసంతసించిన; మన

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౯౪౧
స ౬౪

సా=హృదయముతో; ఏనాం=ఈ రంభను; ఉదైత్తుత=చూచెను. అవిశ్వామిత్రుండు; మనోహరం బుగాఁ గూయుచున్నకోయిలకూఁ	తనువిని, యంతట, సఁతుష్టంబగుమ నంబుతో, నెదుటనిలుచున్నరంభం, బూచెను. అని, తాత్పర్యము.

అథ తస్య చ శబ్దేన గీతేనా ప్రతిషేన చ
దర్శనేన చ రంభాయా ముని స్సందేహ మాగతః. ౧౦

టీక॥ అథ = అటుపిమ్మట; ము నిః=విశ్వామిత్రమహాముని; తస్య= ఆకోయిలయొక్క; శబ్దేనచ=ధ్వని చేతను; రంభాయాః = రంభయొ క్క; దర్శనేనచ = కనుపడుటచేత ను; అప్రతిషేన=సరిలేని; గీతేనచ= గానముచేతను; సందేహం=సంది	యమును; అగతః=పొందెను. అంత, విశ్వామిత్రమహాముని, యాకోయిలధ్వనివినియు, రంభం బూచియు, రంభపాడినగానమునా లకించియు, సందేహంబునొందెను. అని, తాత్పర్యము.

సహస్రాక్షస్య తత్కమః విజ్ఞాయ మునిపుంగవః
రంభాం క్రోధసమావిప్త్త శ్శశాప కుశికాత్మజః. ౧౧

టీక॥ మునిపుంగవః = మునిశ్రే ష్ఠుండగు; కుశికాత్మజః = విశ్వామి త్రుండు; తత్=దాని; సహస్రాక్ష స్య=ఇంద్రునియొక్క; కమః=కా ర్యమునుగా; విజ్ఞాయ=ఎఱింగి; కో ధసమావిప్త్తః= కోపముచేనావేశిం	పఁబడినవాఁడై; రంభాం=రంభను; శశాప=శపించెను. మునిశ్రేష్ఠుండగు విశ్వామిత్రుం డు, దానిదేవేంద్రుండుచేసినపనిగా నెఱింగి, కోపమునొంది, రంభ, నిట్ల ని, శపించెను. అని, తాత్పర్యము.

యన్తాం లోభయసే రంభే కామకోధజయైషిణమ్
దశ వషణసహస్రాణి వైలీ స్థాస్యసి దుర్భగే. ౧౨

౯౪౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స౬౪

టీక||దుఃఖే=చెడ్డప్రయత్నం
బుగల;రంభే=రంభా'కామక్రోధజ
యైషిణం= కామముయొక్క-యొ
గోపముయొక్క-యు జయించుట
చ్చించుచున్నట్టి; మాం=నన్ను;లో
భయసేఇతియత్= ఆసగొనునట్లు
జేయుచున్నావను నదియేది గల
దో; తస్మాత్(అధ్యాహృతము)=
అందువలన;వష=సహస్రాణి=సం

వత్సరములయొక్క-వేల; దశ=ప
ది;తైలీ=తాయి గా;స్థాస్యసి=ఉం
డఁగలవు.

దుష్ట ప్రయత్నముసేయు రం
భా!సీవుకామ కోధంబులజయింపం
బూనిననున్నఁ బ్రలోభించుచున్నా
వుకావున, నీవు,పదివేలేండ్లు, తా
యిగానుండఁగలవు.

అని, తాత్పర్యము.

బ్రాహ్మణ స్సమహాతేజా స్తపోబలమన్వితః
ఉద్ధరిష్యతి రంభే త్వాం మత్రోధకలషీకృతామ్. ౧

టీక||రంభే=రంభా'సుమహా తే
జాః= మిక్కిలి-లియైనధికమయినప్ర
భావముగలవాఁడును;తపోబలసమ
న్వితః= తపస్సుబలిమితోఁగూడిన
వాఁడునగు;బ్రాహ్మణః=పాఱుఁడు
(బ్రహ్మపుత్రుండుగువసిస్తుండనికొం
దఱుందురు); మత్రోధకలషీకృ
తాం=నాకోపముచేతఁగలఁకఁచా
టునట్లు చేయఁబడిన;త్వాం=నిన్ను;

ఉద్ధరిష్యతి =మీఁదికెత్తును,శాపము
నుండితొలఁగించుననుట.
రంభా' మహాప్రభావుండునుద
పోబలంబు గలవాఁడునగు బ్రాహ్మ
ణుండయినవసిస్తుండు,నాకోపంబు
నఁగలంకఁచాఱియున్ననిన్నుశాపం
బునుండితొలఁగించును. అని,విశ్వా
మిత్రుఁడురంభనుశపియిచెను.

అని, తాత్పర్యము,

ఏవ ముక్త్వా మహాతేజా విశ్వమిత్రో మహామనః
అశక్నువత్ ధారయితుం క్రోధం సంతాప మాగతః. ౧౪

టీక||మహాతేజాః=అధికమయినప్రభావముగల; మహామనః=పూ

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౯౪౩

౯౬౪

జ్యోతిషుని మునియగు ; విశ్వామి త్రో=విశ్వామిత్రుడు; క్రోధం=కో పమును; ధారయితుం=అణచుకొ నుటను; అశక్తువక= చాలనివా డై; ఏవం=ఇట్లు; ఉక్త్యా=చెప్పి; సం తాపం=పశ్చాత్తాపమును ; అగ తః=హిందెను.	మహాప్రభావు డగువిశ్వామిత్ర మహామునికోపంబుపట్టలేక, యిట్లు రంభను శపయించి, యటుపిమ్మట కోపమునిగ్రహింపజాల నయితిన ని, పశ్చాత్తాపంబునొందెను. అని, తాత్పర్యము.

తస్య శాపేన మహతా రంభా శైలీ తదా౭ భవత్

టీక తదా = అప్పుడు; మహా తా=గొప్పదైన; తస్య=ఆవిశ్వామి త్సయొక్క; శాపేన=శాపముచే త; రంభా=రంభ; శైలీ = తాయి	గా; అభవత్=అయెను. అప్పుడావిశ్వామిత్రుని మహాశా పంబునరంభ , శిలా యాపంబు నొందెను. అని, తాత్పర్యము.

వచ శ్రుత్వాతు కందర్పో మహాషేః స్వచ నిర్గతః

టీక కందర్పః=మన్మథుడును; నచ=అయింద్రుడును; మహాషేః= పూజ్యుడైన ఋషియగు విశ్వామి త్తునియొక్క; వచః=మాటను; శ్రు త్వాతు = వినినంతనె; నిర్గతః=	పోయెను. మన్మథుడునుచేవేంద్రుండును, విశ్వామిత్రమహాషి రంభను శపి యించుటవినినంతనె, యచ్చోనుండ కపోయెరి. అని, తాత్పర్యము.

కోపేన స మహాలేజా స్తపోపహరణే కృతే

ఇంద్రియై రజితై రామ నలేభే శాంతి మాత్మనః. ౧౬

టీక రామ=రాముడా! మహా లేజాః=అధికమయినప్రభావముగ ల; సః = ఆవిశ్వామిత్రుడు; కోపే	న=కినుకచేత; తపోపహరణే=తప స్సుయొక్క మోసపుచ్చి తీసికొనిపో వుట; కృతే = చేయబడగా; అజి

౧౪౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.
స ౬౪

త్రైవిదియములచేత; ఆత్మనః=మనస్సుకు; శాంతిః=దుఃఖములేకుండుటను; నలేభే=పొందలేదు.

రాముఁడా! ఇట్లు, కోపమూలం

బుగఁ దపస్సుతఱుంగుటంజూచి, మహాప్రభావుండగు విశ్వామిత్రుండు, జితేంద్రియుండుకానందునమనశ్శాంతింబొందడయ్యె.

అని, తాత్పర్యము.

బధూవాస్య మనశ్చింతా తపోపహరణే కృతే

టీక॥ తపోపహరణే = తపస్సు యొక్క మోసపుచ్చి తీసికొనిపోవుట; కృతే=చేయఁబడఁగా; అస్య=ఈవిశ్వామిత్రునికు; మనశ్చింతా=

సంకల్పము; బధూవ=కలిగెను.

ఇట్లు, తపస్సుతఱుంగఁగానే,

విశ్వామిత్రుం డిట్లని, సంకల్పించెను. అని, తాత్పర్యము.

నైవ కోద్రం గమిష్యామి నచ వత్సే కథంచన. ౧౩

అథవానోచ్ఛ్వాసిష్యామి సంవత్సర శతాన్యపి

టీక॥ కోద్రం=కోపమును; నైవ గమిష్యామి=పొందనేపొందను; కథంచన=ఎట్లయినను; నచవత్సే=మాటలాడుటయును లేదు; అథవా=అటుకానిపక్షమున; సంవత్సరశతాన్యపి= ఏండ్లయొక్కనూలులైనను; నోచ్ఛ్వాసిష్యామి=నిట్టూ

ర్పువిడువను.

నేనింకఁగోపంబునొందుటయే

లేదు; మాటలాడుటయును లేదు;

లేక, పెక్కునూతేండ్లయినను ని

ట్టూర్పువిడువకయేయుండెదను.

అని, తాత్పర్యము.

అహం విశోషయిష్యామి హ్యత్తానం విజితేంద్రియః. ౧౪

టీక॥ అహం=నేను; విజితేంద్రియః=చక్కఁగా జయింపఁబడిన

యింద్రియంబులు గలవాఁడనై; ఆ

త్తానం = దేహమును; విశోష

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౯౪౫

స ౬౪

యిష్యామి=ఎందునట్లు చేసెదనుగ వతలను, శోషింపఁజేసెదను.
దా! అని, తాత్పర్యము.

నేనింద్రియంబులంజయించి, చే

తావద్యావద్ధిమే ప్రాప్తం బ్రాహ్మణ్యం తపసా ర్జితమ్
అనుచ్ఛ్విస న్మఘంజాన స్తిష్ఠేయం శాశ్వతీ స్సమాః. ౧౯

టీక॥ యావత్=ఎంతలోపల; త పనివాడనై; అఘంజానః=ఘటిం
పసా=తపస్సు చేత; ఆజిఃతం=సం పనివాడనై; తిష్ఠేయం= ఉండెద
పాదింపఁబడిన; బ్రాహ్మణ్యం=బ్రా ను.
హ్మణత్వము; మే=నాకు; ప్రాప్తం= నాకెంతలోపల, తపంబునసం
పొందఁబడినది; భవిష్యతి=(అధ్యా పాదింపఁబడు, బ్రాహ్మణత్వంబుక
హృతము) కాఁగలదో; తావద్ధి= లుగునో, అంతవఱకును, బెక్కు-సం
జ్ఞంతవఱకును; శాశ్వతీ= అనేక వత్సరంబులయినను, నిట్టూర్పువిడు
ములయిన; సమాః=సంవత్సరము వకఁబడింపకయుండెదను.
లను; అనుచ్ఛ్విసన్=నిట్టూర్పువిడు అని, తాత్పర్యము.

న హి మే తప్యమానస్య త్షయం యాస్యంతి మూర్తయః

టీక॥ తప్యమానస్య=తపంబు నేనుదపంబు సేయుచుండెదను
సేయుచున్న; మే=నాయొక్క; గావునఁ దపఃప్రభావంబునంజేసి,
మూర్తయః=అవయవములు; త్ష నాయవయవంబులుక్షయింపకుండె
యం = నాశమును; నయాస్యంతి డు, అని, విశ్వామిత్రుఁడుసంకల్పించె
హి=పొందవుగదా! ను. అని, తాత్పర్యము.

ఏవం వషణసహస్రస్య దీక్షౌం స మునిపుంగవః. ౨౦

చకారా ప్రతిమాం లోకే ప్రతిజ్ఞాం రఘునందన

టీక॥ రఘునందన=రాముఁడా! మునిపుంగవః=మునిశ్రేష్ఠుండగు; సః=

౧౪౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్య సహితము. స ౬౫

ఆవిశ్వామిత్రుఁడు; ఏవం=ఇట్లు; వ వశసహస్రస్య = సంవత్సరముల యొక్క చేయికి; దీక్షాం = దీక్షను; లోకే=ప్రపంచమునందు; అప్రతి మాం=సరిలేని; ప్రతిజ్ఞాం = ప్రతిస ను; చకార=చేసెను.	రాముఁడా! మునిశ్రేష్ఠుండగునా విశ్వామిత్రుఁడు, వేయి సంవత్సరం బులకు దీక్షను “నిట్టూర్పు విడువకఁగు జింపక తపంబు గావించెదను” అని, ప్రతిజ్ఞ నుంజేసెను. అని తాత్పర్యము.

ఇత్యావే, శ్రీమద్రామాయణే, అదికావ్యే,
 బాలకాండే, చతుష్షష్ఠితమస్సర్గః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమాథకచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర
 వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండచతుష్షష్ఠితమస్సర్గటిక,
 ముగిసినది.

ॐ

పంచషష్ఠితమస్సర్గప్రారంభః.

అథ హైమవతీం రామ దిశం త్యక్త్వా మహామనిః
 పూర్వాం దిశ మనుప్రాప్య తపస్తేషే సుదారుణమ్. ౧

టీక॥ రామ=రాముఁడా! అథ= అటుపిమ్మట; మహామనిః=పూజ్యుఁ డైన మునియగు విశ్వామిత్రుఁడు; హైమవతీం = హిమవత్పర్వతసం బంధియగు; దిశం = దిక్కును; త్యక్ త్వా=విడిచి; పూర్వాం=తూర్పు; ది	శం=దిక్కును; అనుప్రాప్య = పొం ది; సుదారుణం=మిక్కిలియుభయం కరంబగు; తపః=తపస్సును; తేషే= తపించెను, చేసెననుట. రాముఁడా! అంత, విశ్వామిత్ర మహామని యుత్తరపుదిక్కును విడి

చి, యూర్పుడిక్కునకుఁబోయి, యచేను. అని, తాత్పర్యము.
తిథయంకరంబుగాఁ దపంబుగావిం

మానం వషణసహస్రస్య కృత్వా వ్రత మనుత్తమమ్
చకారా ప్రతిమం రామ తపః పరమదుష్కరమ్. ౨

టీక॥ రామ=రాముఁడా ! సః గు; తపః=తపస్సును; చకార=చే
(అధ్యాహృతము) = ఆవిశ్వామి సేను.
త్రిండు; వషణసహస్రస్య=సంవ రాముఁడా ! ఆవిశ్వామిత్రిం
త్సరములయొక్కవేయికి; అనుత్త డు, వేయిసంవత్సరములుమాటలా
మం= తనకన్నశ్రేష్ఠములేని; మా డకుండునట్లు, సంకల్పించి, లోకంబు
నం= మాటలాడకుండుటయనెడు; ననేచ్ఛటనుసరిలేనిదియు, నితరుల
వ్రతం = నియమమును; కృత్వా= కెంతమాత్రంబును జేయనశక్యమైన
చేసి; అప్రతిమం=సరిలేనిదియును; దియునగుతపంబుగావించెను.
పరమదుష్కరం= ఎంతమాత్రము
నుజేయుట కశక్యమయినదియున

అని, తాత్పర్యము.

పూజే వషణసహస్రేతు కాష్ఠధూతం మహామనిమ్
విష్ణైర్బహుభి రాధూతం క్రోధోనాం తర ఆవిశత్. ౩

టీక॥ వషణసహస్రే = సంవ క్రోధః=కోపము; అంతరం=అవ
త్సరములయొక్కవేయి; పూజే కాశమును; నావిశత్=పొందలేదు.
తు=సింహుఁగానే; బహుభిః= పె వేయిసంవత్సరంబులును ముగి
క్కులయిన; విష్ణైర్=విష్ణుము యఁగానే, ఎన్నివిఘ్నంబులువచ్చి
లచేత; ఆధూతం=కోట్టబడినవాఁ నను, కోయ్యవలెనిశ్చలంజైనవిశ్వా
డైనను; కాష్ఠధూతం=కోయ్యగా మిత్రిండుకోపంబునొందడయ్యె.
నున్నట్టి; మహామనిం=పూజ్యుడైన అని, తాత్పర్యము.
మనియగువిశ్వామిత్రినిఁ గూచి;

౧౪౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౫

స కృత్వా నిశ్చయం రామ తప ఆతిష్ఠ దవ్యయమ్

టీక॥ రామ=రాముఁడా! సః= బించియుండెను.

ఆవిశ్వామిత్రుఁడు; నిశ్చయం= ఏ	రాముఁడా! ఇట్లావిశ్వామిత్రుఁ
ర్పాటును; కృత్వా=చేసికొని; అ	డు; ఏర్పాటుచేసికొని, విఘ్నమురా
వ్యయం=నాశములేకుండునట్లు; త	కుండునట్లు, నియమముఁ గాఁ, దపం
పః=తపస్సును; ఆతిష్ఠత్=అవలం	బుగావించెను అని, తాత్పర్యము.

తస్య వషణసహస్రస్య వ్రతే పూజే మహావ్రతః. ౪
భోక్తు మారబ్ధవా నన్నం తస్మిక్ కాలే రఘూత్తమ
ఇంద్రో ద్విజాతి ర్భూత్వా తం సిద్ధ మన్న మయాచత. ౫

టీక॥ రఘూత్తమ=రఘువంశం	తం=ఆవిశ్వామిత్రుని; సిద్ధం=వం
బునంబుట్టినవారలలో శ్రేష్ఠుండవ	డఁబడిన; అన్నం=అన్నమును; అ
మరాముఁడా! తస్య=ఆ; వషణస	యాచత=అడిగెను.
హస్రస్య= సంవత్సరంబులవేయి	ఆ వేయిసంవత్సరంబుల నియ
యొక్క; వ్రతే=నియమము; పూ	మంబుముగియఁగానే, మహావ్రతం
జే=ముగియఁగా; మహావ్రతః=	బుబూనియండు విశ్వామిత్రుండు,
గొప్పనియమముగల విశ్వామిత్రుఁ	అన్నముదిన యత్నించెను; అప్పుడిం
డు; అన్నం=అన్నమును, భోక్తుం=	ద్రుండు బ్రాహ్మణవేషంబుధరించి,
తినుటకు; ఆరబ్ధవా=యత్నించె	యావిశ్వామిత్రునికడకేతెంచి, సి
ను. తస్మిక్=ఆ; కాలే=కాలమును	ద్ధంబగునన్నంబుఁబెట్టుమనియాచిం
దు; ఇంద్రః=ఇంద్రుఁడు, ద్విజాతిః=	చెను.
బ్రాహ్మణుండు, భూత్వా=అయి;	అని, తాత్పర్యము.

తస్మై దత్వా తదా సిద్ధం సర్వం విప్రాయ నిశ్చితః
నిశ్చేషితే న్నే భగవా నఘక్త్యైవ మహాతపాః. ౬

నకించి దవద ద్విప్రం మానవ్రత ముపస్థితః

టీక॥ భగవాన్ = మాహాత్మ్యముగలవాఁడును; మహాత పాః = అధికమైనతపస్సుగలవాఁడును; మానవ్రతం = మాటలాడకుండుటయును; ఉపస్థితః = పొందినవాఁడగువిశ్వామిత్రుఁడు; నిశ్చితః = సంశయములేనివాఁడై; తదా = అప్పుడు; సిద్ధం = వండఁబడిన; సర్వం = అన్నమునంతను; తస్మై = ఆ; విప్రాయ = బ్రాహ్మణునికొఱకు; దత్వా = ఇచ్చి; అన్నే = సిద్ధాన్నము; నిశ్చేషితే = మిగులకుండునట్లుచేయఁబడఁగా; అ

భుక్తైవ = భుజింపకయే; నిప్రం = బ్రాహ్మణునిఁగూచి; కించిత్ = ఏమియును; నావదత్ = చెప్పఁడయ్యె.

ఇట్లు, మానవ్రతంబవలంబించి సహాతపంబుసేయు విశ్వామిత్రుఁడు, సంశేహింపక అప్పుడు, సిద్ధంబగునన్నంబునంతయు, నాబ్రాహ్మణునకొసంగి, యాబ్రాహ్మణుం డన్నమంతయుఁదినివేయఁగా, నతనితో నేమియుంబలుకకయూరకుండెను. అని, తాత్పర్యము.

అథ వషాసహస్రం వై నోచ్ఛ్వసన్తునిపుంగవః. ౩

టీక॥ అథ = అటుపిమ్మట; మునిపుంగవః = మునిశ్రేష్ఠుండగువిశ్వామిత్రుఁడు, వషాసహస్రం వై = సంవత్సరముల యొక్క వేయియంతయు; నోచ్ఛ్వసత్ = నిట్టూర్పువిడుచును.

వడయ్యె. అంత, మునిశ్రేష్ఠుండగువిశ్వామిత్రుఁడు, వేయిసంవత్సరములు, నిట్టూర్పువిడువక, తపంబుగావించెను. అని, తాత్పర్యము.

తస్యా సుచ్ఛ్వసమానస్య మూర్ధ్ని ధూమో వ్యజాయత
త్రైలోక్యం యేన సంభ్రాంత మాదీపిత మివా భవత్. ౪

టీక॥ అనుచ్ఛ్వసమానస్య = ఊపిరివిడువకయుండునట్టి; తస్య = ఆ విశ్వామిత్రునియొక్క; మూర్ధ్ని =

తలయందు; ధూమః = పొగ; వ్యజాయత = పుట్టినది. త్రైలోక్యం = మూఁడులోకములు; యేన = ఏపా

౯౫౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

సృ.౫

గచ్ఛేత; సంభ్రాంతం=కలతపెట్టఁ
బడినదై; ఆదీపితమివ=కాల్పఁబడిన
దివలె; అభవత్=ఆయెనో.

ఆవిశ్వామిత్రుగ్రిండఘ్నః ప్టుర్యు

విడువకుండఁగా, నతనిశిరస్సునఁబొ
గలేచినది; ఆహాగచ్ఛేత; ముట్లోకం
బులును, గలతనొంది, కాల్పఁబడిన
ట్లయినవి. అని, తాత్పర్యము.

తతో దేవా స్సగంధర్వాః పన్నగాసురరాక్షసాః

మోహితాస్తేజసా తస్య తపసా మందరత్నయః ౯

కత్కలోపహతా స్సర్వే పితామహ మధా బ్రువన్

టీక || తతః=అటుపిమ్మట; సగం
ధర్వాః = గంధర్వులతోఁగూడిన;
దేవాః=దేవతలును; పన్నగాసుర
రాక్షసాః=సపక్షములును అసురు
లును రాక్షసులును; సర్వే=అందఱు
ను; తస్య = ఆవిశ్వామిత్రునియొ
క్క; తపసా = తపస్సనెడి; తేజ
సా= అగ్నిచేత; మోహితాః =
మూర్ఛనొందినవారలై; మందరత్న
యః=తయించిన తేజస్సుగలవార
లై; కత్కలోపహతాః= దుఃఖము

చేసఁగొట్టఁబడినవారలై; అథ=అ
టుపిమ్మట; పితామహం=బ్రహ్మదేవు
నిఁగూచి; అబ్రువన్=పలికిరి.

అంతదేవతలును గంధర్వులును
బన్నగులును అసురులును రాక్షసులు
ను అందఱును, ఆవిశ్వామిత్రుని తప
స్సనెడు నగ్నిచే మూర్ఛితులయి
కాంతివీడి, దుఃఖమునొంది, బ్రహ్మ
దేవునితో, నిట్లని, చెప్పిరి.

అని, తాత్పర్యము.

బహుభిః కారణై దేవ విశ్వామిత్రో మహామనిః. ౧౦

లోభితః క్రోధితశ్చైవ తపసాచాభి వర్ధతే

టీక || దేవ=బ్రహ్మదేవుఁడా! మహా
మనిః= పూజ్యుడైన మునియగు; వి
శ్వామిత్రః=విశ్వామిత్రుఁడు; బహు
భిః=అనేకములయిన; కారణైః=

హేతువులచేత; లోభితః=ఆనగా
నఁజేయఁబడినవాఁడయ్యును; క్రోధి
తశ్చైవ = కోపింపఁజేయఁబడిన
వాఁడయ్యును; తపసాచ= తపస్సు

చేతను; అభివర్ధతే=వృద్ధిబొందుచు
న్నాడు.

బ్రహ్మదేవుడా! విశ్వామిత్రుడు
హాముని, పెక్కుకారణంబుల, మన

న హ్యస్య వృజినం కించి ద్దృశ్యతే సూక్ష్మమప్య ధ. ౧౧

టీక॥ అథ=ఇంక; అస్య=ఈవి

శ్వామిత్రునకు; సూక్ష్మమపి=కొం

చెమయినను; కించిత్=ఏదైన; వృజి

నం=పాపము; నదృశ్యతేహి=అగ

చే, లోభంబునొందునట్లునుగోపం

బునొందునట్లునుజేయఁబడినను, ద

పంబునం జాల వృద్ధి బొందుచు

న్నాడు. అని, తాత్పర్యము.

పడదుగదా!

ఇష్టడివిశ్వామిత్రునియందు, ఏ

దైననుగొంచెమయిననుచాపంబులే

దు. అని, తాత్పర్యము.

నదీయతే యదిత్వస్య మనసా యదభీష్టితమ్

వినాశయతి తై గ్రీలోక్యం తపసా సచరాచరమ్. ౧౨

టీక॥ అస్య= ఈవిశ్వామిత్రున

కు; మనసా=మనస్సుచేత; యత్=

ఏది; అభీష్టితం = కోరఁబడినదో;

తత్(అధ్యాహృతము)తు = అది

మాత్రము; నదీయతేయది=ఇవ్వఁబ

డదేని; అయం(అధ్యాహృతము)=

ఈవిశ్వామిత్రుడు; తపసా=తప

స్సుచేత; సచరాచరం=జంగమస్థా

వరములతోఁ గూడిన; తై గ్రీలో

క్యం=ముల్లోకంబులను; వినాశయ

తి=నశింపఁజేయును.

ఈవిశ్వామిత్రుడుకోరిన, దాని

నితని కివ్వకుండుదుమేని, యితండు

తపంబున, జంగమస్థావరంబులతోఁ

గూడినముల్లోకంబులనశింపఁజేయు

ను. అని, తాత్పర్యము.

వ్యాకులాశ్చ దిశ స్సర్వా సచ కించి త్రృకాశతే

సాగరాః త్సభితా స్సర్వే విశీర్యంతే చ పర్వతాః. ౧౩

టీక॥ దిశః=దిక్కులు; సర్వాశ్చ=

అన్నియును; వ్యాకులాః = కలఁత

నొందినవి. కించిచ్చ=ఏదియు; నప్ర

కాశతే = ప్రకాశింపదు. సాగ

రాః=సముద్రములు; సర్వే=అన్ని

యును; త్సభితాః=కలఁతపెట్టఁబడి

నవి. పర్వతాశ్చ= పర్వతంబులును;

విశీర్యంతే=పడుచున్నవి.

ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౫

దిక్కులన్నియుఁ గలంతనొంది పడియున్నవి; పర్వతంబులును సడలి
యున్నవి, ఏదియుఁ బ్రకాశింపద పడుచున్నవి. అని, తాత్పర్యము.
య్యె, సముద్రంబులన్నియుఁ గలంత

ప్రకంపతే చ పృథివీ వాయు ర్వాతి భృశాకులః
బ్రహ్మ న్నప్రతిజానీమో నా స్తికో జాయతే జనః. ౧౪

టీక బ్రహ్మ = బ్రహ్మ దేవుఁడా! ఏఱుంగము.
పృథివీ = భూమియును; ప్రకం బ్రహ్మ దేవుఁడా! భూమివడంకు
పతే = వడంకుచున్నది. వాయుః = చున్నది; గాలిమిక్కిలియుఁ గలంతప
గాలి; భృశాకులః = మిక్కిలియును డివీచుచున్నది; జనులు నా స్తికులట్లు,
గలంతఁ జెందినదై; వాతి = వీచుచు కమఁముల విడిచియున్నారు; దీనికిఁ
న్నది; జనః = జనము; నా స్తికః = పర బ్రతీకారమేమి సేయవలయునోమే
లోకము లేదనువాడట్లు ; జాయ తేఱుంగము. అని, తాత్పర్యము.
తే = అగుచున్నది. నప్రతిజానీమః =

సమ్మూఢ మివ త్రైలోక్యం సంప్రతుభితమానసమ్
భాస్కరో నిష్ప్రభ శ్చైవ మహాషేఠ స్తస్య తేజసా. ౧౫

టీక॥ తస్య = అ; మహాషేఠః = స్ప్రభః = కాంతిలేనివాఁడుగా; భ
పూజ్యుడైన ఋషియగు విశ్వామి వతి = అగుచున్నాఁడు.
త్రునియొక్క; తేజసా = కాంతిచే మహాషేఠయగు నావిశ్వామిత్రు
త; త్రైలోక్యం = మూడులోకం నికాంతింజేసి, ముల్లోకంబులనుండు
బులనుండుజనము ; సంప్రతుభిత వారును కలంతనొంది మోహము
మానసం = మిక్కిలియుఁ గలంతపె నొందినట్లున్నవారు ; సూర్యుండు
ట్టఁ బడిన బుద్ధిగలదై ; సమ్మూఢ కాంతివీడిమందుండుగాఁ గానంబడి
మివ = మోహముఁ జెందినట్లున్నది. యెడి. అని, తాత్పర్యము.
భాస్కరశ్చైవ = సూర్యుండును; ని

బుద్ధిం న కరుతే యావన్నాశే దేవ మహామునిః
తావత్ప్రసాద్యో భగవా నగ్నిరూపో మహాద్యుతిః. ౧౬

టీక॥ దేవ=బ్రహ్మదేవుఁడా! మహామునిః= పూజ్యుఁడైనమునియగు విశ్వామిత్రుఁడు; యావత్ = ఎంత లోపల; నాశే= నశింపజేయుట యందు; బుద్ధిం=తలంపును; నకురుతే=చేయఁడో; తావత్=అంతలో పల; భగవాన్=మాహాత్మ్యముగలవాఁడును; అగ్నిరూపః=నిప్పువంటిరూపముగలవాఁడును; మహాద్యుతిః= అని, తాత్పర్యము.

తిః= గొప్పకాంతిగలవాఁడునగు విశ్వామిత్రుఁడు; ప్రసాద్యః = సంతసింపజేయఁదగినవాఁడు. బ్రహ్మదేవుఁడా! భగవంతుఁడును నిప్పువంటివాఁడునునగు విశ్వామిత్ర మహాముని, లోకములనన్నింటిని నశింప జేయఁ దలంపుగానుటకుమున్నె, యతనిసంతోషపఱచుటమేలు.

కాలాగ్నినా యథా పూర్వం త్రైలోక్యం దహ్యతే. ఖలమ్ దేవరాజ్యం చిక్రీషేత దీయతా మస్య యన్తతమ్. ౧౭

టీక॥ పూర్వం=మునుపు; కాలాగ్ని నా=ప్రళయకాలము నందలియగ్ని హోత్రునిచేత; యథా=ఎట్లో; తథా(అధ్యాహృతము)=అట్లు; అనేన(అధ్యాహృతము)= ఈవిశ్వామిత్రునిచేత; త్రైలోక్యం=ముల్లోకంబులు; అఖిలం=సమస్తమును; దహ్యతే = దహింపఁబడును. అయం(అధ్యాహృతము)= ఈవిశ్వామిత్రుఁడు; దేవరాజ్యం=దేవతలదొరతనమును; చిక్రీషేత=చేయఁగోరును. అస్య=వీనికి; యత్=ఏది; మతం=ఇష్టమో; తత్ (అధ్యాహృతము)=అది; దీయతాం=ఇవ్వఁబడుఁగాక. పూర్వముప్రళయాగ్నిదహించినట్లు, ఈవిశ్వామిత్రుఁడు, ముల్లోకంబులనన్నింటినిదహింపఁగలఁడు; ఇతండు, ఇంక దేవరాజ్యంబునుజేయఁగోరిననుగోరును; కావున, ఇతండుకోరుదానిన్ని. అని, దేవతలుబ్రహ్మదేవునితోఁజెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.

తత స్సురగణా స్సర్వే పితామహపురోగమాః

౯౫౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౫

విశ్వామిత్రం మహాతా నం మధురం వాక్య మబ్రవత్. ౧౮

టీక॥తతః=అంతట; పితామహపు	మనోహరంబగు; వాక్యం=మాట
రోగమాః=బ్రహ్మచేవుడు ముందు	ను; అబ్బి=చెప్పిరి.
నడచువాఁడు గాఁగల; సురగణాః=	అంత, దేవతలందఱును, బ్రహ్మ
దేవతలసమూహంబులు; సర్వే=అ	దేవుమున్నిడికొని, మహాత్ముండగువి
న్నియును; మహాత్మానం=పూజ్యమ	శ్వామిత్రునియొద్దకుఁబోయి, యత
గుస్వభావముగల; విశ్వామిత్రం=	నితో, మధురంబుగా, నిట్లని, చెప్పిరి.
విశ్వామిత్రుని గూర్చి; మధురం=	అని, తాత్పర్యము.

బ్రహ్మషేక స్వాగతం తేస్తు తపసా స్త సుతోషితాః

టీక॥బ్రహ్మషేక=బ్రాహ్మణుం	ము; స్త(స్త్రీః)=అగుచున్నాము.
డవు ఋషివగు విశ్వామిత్రుఁడా!	బ్రహ్మషేకవగు విశ్వామిత్రు
తే=నీకు; స్వాగతం=సుఖముతోడి	డా! నీకుస్వాగతంబగుఁగాక; నీవు
రాక; అస్తు=అగుఁగాక. తపసా=	చేసినతపంబునకుఁ జాలసంతోషిం
తపస్సుచేత; సుతోషితాః=చక్క	చితిమి. అని, దేవతలుచెప్పిరి.
గాసంతోషపఱుపఁ బడిన వారల	అని, తాత్పర్యము.

బ్రాహ్మణ్యం తపసో గ్రేణ ప్రాప్తవా నసి కౌశిక. ౧౯

టీక॥కౌశిక=విశ్వామిత్రుఁడా!	గుచున్నావు.
ఉగ్రేణ = భయంకరంబగు; తప	విశ్వామిత్రుఁడా! నీవుభయంక
సా=తపంబుచేత; బ్రాహ్మణ్యం=	రంబగుతపంబుచేసినందున బ్రాహ్మ
బ్రాహ్మణుండ వగుటను; ప్రాప్త	ణత్వంబునొందితివి.
వా=పొందినవాఁడవు; అసి=అ	అని, తాత్పర్యము.

దీర్ఘ మాయుశ్చతే బ్రహ్మ దదామి సమరుద్ధణః
స్వస్తి ప్రాశ్నుహి భద్రంతే గచ్ఛ సౌమ్య యథాసుఖమ్. ౨౦

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౯౫౫

స౬౫

టీక॥ బ్రహ్మక=బ్రాహ్మణుండ
వయినవిశ్వామిత్రుడా! అహం=
(అధ్యాహృతము)నేను; సమరుద్ధ
ణః=దేవతాసమూహంబుతోఁ
గూడినవాండవనై; తే=నీకు; దీ
ఘం=అధికమయిన; ఆయుశ్చ=
ఆయుస్సున; దదామి=ఇచ్చెదను;
స్వస్తి=మంగళమును; ప్రాప్ను
హి=పొందుము. తే=నీకు; భద్రం=
మంగళము; అస్తు=(అధ్యాహృత
ము)అగుఁగాక; సౌమ్య=శాంతుఁ

డవగువిశ్వామిత్రుడా! యథాసు
ఖం=సుఖమునతిక్రమింపక; గచ్ఛ=
పోమ్ము.

బ్రాహ్మణుండవుశాంతుండవున
గువిశ్వామిత్రుడా! నీకునేనునుదేవ
తలునుజేరి, దీఘంబగు నాయు
స్సునిచ్చెదము; నీవుమంగళమును
బొందుము; నీకుమంగళమగుఁగాక;
సుఖముగాఁబొమ్ము, అని, బ్రహ్మదే
వుండువిశ్వామిత్రునితోఁజెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

పితామహవచ శ్రుత్వా సర్వేషాం చ దివౌకసామ్

కృత్వా ప్రణామం ముదితో వ్యాజహర మహామునిః. ౨౦

టీక॥ మహామునిః=పూజ్యుండై
నమునియగువిశ్వామిత్రుండు; పితా
మహవచః=బ్రహ్మదేవునిమాటను;
దివౌకసాం=దేవతలయొక్క; స
ర్వేషాంచ=అందఱియొక్కయు;
వచః(అధ్యాహృతము)=మాటను;
శ్రుత్వా=విని; ముదితః=సంతసిం
చినవాండవనై; ప్రణామం=నమస్కా

రమును; కృత్వా=చేసి; వ్యాజహ
ర=చెప్పెను.

విశ్వామిత్రమహాముని, బ్రహ్మదే
వుండునుదేవతలును జెప్పినమాటవి
ని, సంతసించి, వారికినమస్కారము
చేసి, యిట్లని, చెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

బ్రాహ్మణ్యం యది మే ప్రాప్తం దీఘం మాయు స్తథైవచ

ఓంకారశ్చ వషట్కారో వేదాశ్చ పరయంతు మామ్. ౨౧

టీక॥ మే=నాకు; బ్రాహ్మణ్యం=బ్రాహ్మణత్వమును; తథైవచ=అలా

౧౫౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స౬౫

గేః దీఘః = అధికమయిన; ఆ
యః = ఆయుస్సును; పాప్తంయ
ది = పొందఁబడెనేని; ఓంకారశ్చ =
ఓం, అనునదియును; వషటార్కః =
వషట్, అను నదియును; వేదా
శ్చ = వేదంబులును; మాం = నన్ను; వ
రయంతు = వరింపుఁగాక.

నాకుబ్రాహ్మణత్వము దీఘః
యువును గల్గునేని, ఓంకారమును
వషటార్కమును వేదంబులును నేను
మఱియొకరికిఁజెప్పటకును యాగ
మునందు యాజనంబున వినియోగిం
చుటకును, దగువాఁడనగుదుఁగాక.
అని, తాత్పర్యము.

క్షత్రవేదవిదాం శ్రేష్ఠో బ్రహ్మవేదవిదామపి
బ్రహ్మపుత్రో వసిష్ఠో మా మేవం వదతు దేవతాః. ౨౩

టీక॥ దేవతాః = దేవతలారా!
క్షత్రవేదవిదాం = క్షత్రియులకు
యోగ్యములయిన వేదముల నెఱిం
గినవారిలోను; బ్రహ్మవేదవిదామ
పి = బ్రాహ్మణులకుయోగ్యములయి
నవేదముల నెఱింగినవారిలోను; శ్రే
ష్ఠః = మేటియయినవాఁడును; బ్రహ్మ
పుత్రః = బ్రహ్మదేవునికొడుకునగు;
వసిష్ఠః = వసిష్ఠుఁడు; మాం = నన్ను
గూచి; ఏవం = ఇట్లు; వదతు = చె

ప్పఁగాక.
దేవతలారా ! క్షత్రియులకు
యోగ్యంబులగు వేదంబుల నెఱింగిన
వారిలోను బ్రాహ్మణులకుయోగ్య
బులగు వేదంబుల నెఱింగిన వారిలో
ను శ్రేష్ఠుండును బ్రహ్మదేవునికుమా
రుండునైయుండువసిష్ఠుండు, మీరు
చెప్పినట్లు, నన్నుఁగూర్చి, “బ్రాహ్మ
ణుండు” అని, చెప్పవలయును.
అని, తాత్పర్యము.

యద్య యం పరమః కామః కృతో యాంతు సురషః భాః

టీక॥ అయం = ఈ; పరమః = ము
ఖ్యమయిన; కామః = కోర్కె; కృతో
యది = చేయఁబడెనేని; సురషః
భాః = దేవతాశ్రేష్ఠులు; యాం

తు = పోవుదురు గాక.
నాకుముఖ్యముగానుండు యీ
కోర్కె నెఱివేర్చితెలిసినదేవతలందఱు
నెల్లవచ్చును. అని, తాత్పర్యము.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౯౫౭

స ౬౫

తతః ప్రసాదితో దేవై ర్వసిష్ఠో జపతాం వరః. ౨౪
సఖ్యం చకార బ్రహ్మషిః దేవ మన్వీతిచా బ్రవీత్

టీక॥ తతః=అంత; జపతాం=స్తు=అగుఁగాక; ఇతిచ=అనియు
జపముసేయువారిలో; వరః=శ్రే
ష్ఠుఁడును; బ్రహ్మషిః=బ్రాహ్మ అంత, జపముసేయు వారిలో
ణుఁడునుబుషియునగు; వసిష్ఠః=శ్రేష్ఠుఁడునుబ్రహ్మర్షి యునగు వసి
వసిష్ఠుఁడు; దేవైః=వేల్పులచేత; ప్ర థుఁడు, దేవతలచేసంతోషపఱుపం
సాదితః = సంతోషపఱుపఁబడిన బడి, విశ్వామిత్రునితో సఖ్యంబుగా
వాఁడై; సఖ్యం=స్నేహమును; చ విచి, “దేవతలుచెప్పినట్లేయఁగఁ
కార=చేసెను. “ఎవం=ఇట్లు; అ గాకని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

బ్రహ్మషిస్త్యం న సందేహ స్సర్వం సంపత్యతే తవ. ౨౫
ఇత్యుక్త్వా దేవతాశ్చాపి సర్వా జగ్తు ర్యథాగతమ్

టీక॥ త్వం=నీవు; బ్రహ్మషిః=ట్లు; జగ్తుః=పోయిరి.
బ్రహ్మషిఃవి; సందేహః=సందియ నీవుబ్రహ్మషిఃవి, ఇందుకుసంది
ము; న=లేదు; సర్వం=అన్నియును; యంబులేదు, బ్రహ్మషిఃకింగల సధి
తవ=నీకు; సంపత్యతే=కలుగు కారములన్నియు నీకునుం గలుగు;
ను; ఇతి=అని; ఉక్త్వా=చెప్పి; దేవ అని, చెప్పి, దేవతలందఱును, వచ్చి
తాశ్చాపి=దేవతలును; సర్వాః=నట్లు, పోయిరి.
అందఱును; యథాగతం=వచ్చిన అని, తాత్పర్యము.

విశ్వామిత్రోపి ధర్మాత్మా లభ్యా బ్రాహ్మణ్య ముత్తమమ్
పూజయామాస బ్రహ్మషిం వసిష్ఠం జపతాం వరమ్

టీక॥ ధర్మాత్మా=ధర్మబుద్ధి డును; ఉత్తమం=శ్రేష్ఠమయిన; బా
గల; విశ్వామిత్రోపి=విశ్వామిత్రుఁ ట్లాగ్యం = బ్రాహ్మణత్వమును; ల

౧౫౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౫

భ్రా = పొంది; జపతా = జపమునే
మువారలలో; వరం = శ్రేష్ఠుడును;
బ్రహ్మర్షి = బ్రాహ్మణుండును ఋషి
యునగు; వసిష్ఠం = వసిష్ఠుని; పూజ
యామాన = పూజించెను.

ధర్మాత్ముండగు విశ్వామిత్రుం
డును, ఉత్తమంబగు బ్రాహ్మణ్యంబు
నొంది, ముని శ్రేష్ఠుండును బ్రహ్మషి
యునగు వసిష్ఠునింబూజించెను.
అని, తాత్పర్యము.

కృతకామో మహీం సర్వాం చచార తపసి స్థితః

టీక || అయం (అధ్యాపృత
ము) = ఈ విశ్వామిత్రుండు; కృతకా
మః = చేయబడినకోర్కెగలవాఁ
డై; తపసి = తపస్సునందు; స్థితః = ఉ
న్నవాఁడై; మహీం = భూమిని; స
ర్వాం = అంతను; చచార = తిరిగెను.
ఈ విశ్వామిత్రుండిట్లు తనకో

ర్కింగొంది, తపస్సు సేయుచు, భూ
మియంతయుందిరిగెను.
అని, తాత్పర్యము.
ఈయొకటియునట్లొకమువ్వా
ఖ్యాతలచే నుదాహరింపఁబడకుండి
నను, మూలంబునఁగా నుపట్టుటంజే
సి, లెక్కింపక, వ్యాఖ్యాతంబయ్యె.

ఏవం త్వనేన బ్రాహ్మణ్యం ప్రాప్తం రామ మహాత్మనా. ౨౬

టీక || రామ = రాముఁడా! మహా
త్మనా = పూజ్యమైన స్వభావముగ
ల; అనేన = ఈ విశ్వామిత్రునిచేత; ఏ
వంతు = ఇట్లే; బ్రాహ్మణ్యం = బ్రా
హ్మణత్వము; ప్రాప్తం = పొందఁబ

డినది.
రాముఁడా! మహాత్ముండగు నీవి
శ్వామిత్రుండు, ఈ ప్రకారముగనే,
బ్రాహ్మణ్యంబునొందెను.
అని, తాత్పర్యము.

ఏష రామ మునిశ్రేష్ఠ ఏష విగ్రహవాం స్తపః

ఏష ధర్మపరో నిత్యం వీర్యనైష పరాయణమ్. ౨౭

టీక || రామ = రాముఁడా! ఏషః = ఈ విశ్వామిత్రుండు; మునిశ్రే

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౫౧

స ౬౫

ష్ఠః = మునులలో మేటియైనవాఁడు; ఏషః = ఈవిశ్వామిత్రుఁడు; విగ్రహవాక్ = ఆకారముగల; తపః = తపస్సు; ఏషః = ఈవిశ్వామిత్రుఁడు; నిత్యం = ఎల్లప్పుడును; ధర్మపరః = ధర్మమునందాసక్తుఁడు; ఏషః = ఈవిశ్వామిత్రుఁడు; వీర్యస్య = పరాక్రమమునకు; పరాయణం = ముఖ్యస్థానము.

రామండా! ఈవిశ్వామిత్రుఁడు మునులలో శ్రేష్ఠుఁడు; ఇతండు, ఆకారంబు నొందినతపస్సనందగ్గ, ఇతండు, ఎప్పుడును ధర్మమునేసేయువాఁడు; ఇతండు, మహాపరాక్రమశాలి; అని, శతానందుఁడు, రామనకుంజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్త్వా మహాతేజా విరరామ ద్విజోత్తమః

టీక || మహాతేజాః = అధికమయిన పరిధావముగల ; ద్విజోత్తమః = బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుండగు శతానందుఁడు; ఏవం = ఇట్లు; ఉక్త్వా = చెప్పి; విరరామ = ఊరకుండెను.

మహాతేజుండును బ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠుండునగు శతానందుండు రామన కట్లుచెప్పి, యంతనూరకుండెను. అని, తాత్పర్యము.

శతానందవచ శ్రుత్వా రామలక్ష్మణసన్నిధౌ. ౨౮
జనకః ప్రాంజలి ర్వాక్య మువాచ కుశికాత్మజమ్

టీక || రామలక్ష్మణసన్నిధౌ = రామనియొక్కయు లక్ష్మణనియొక్కయు సమీపమునందు; శతానందవచః = శతానందునిమాటను; శ్రుత్వా = విని; జనకః = జనకుఁడు; ప్రాంజలిః = మంచిచేమోడ్పులుగలవాఁడై; కుశికాత్మజం = విశ్వామిత్రునినింగూర్చి; వాక్యం = మాటను; ఉవాచ = చెప్పెను.

రామలక్ష్మణులసమీపంబున, శతానందుండుచెప్పినమాటవిని, జనకుండు, చేతులుముగిడ్చి, విశ్వామిత్రునింజూచి, యట్లని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ధన్యోస్త్యసు గృహీతోస్తి యస్యమే మునిపుంగవ. ౨౯

యజ్ఞం కాకుత్స్థసహితః ప్రాప్తవా నసి ధామిక్

టీక || ధామిక్ = ధర్మమునా | జ్యవంతుండను; అస్తి = అగుచున్నా
చరించునట్టి; మునిపుంగవమునిశ్రే | ను. అనుగృహీతః = అనుగ్రహింపఁ
బుండవగువిశ్వామిత్రుడా ! త్వం | బడినవాఁడను; అస్తి = అగుచున్నా
(అధ్యాహృతము) = నీవు; కాకుత్స్థ | ను.
సహితః = కకుత్స్థవంశంబునంబుట్టి | ధామిక్ కుండవు మునిశ్రేష్ఠం
నరామలత్నః ణలతోఁ గూడినవాఁడ | డవునగు విశ్వామిత్రుడా, నీవు,
వైః యస్య = ఏ, మే = నాయొక్క; | కాకుత్స్థవంశంబునంబుట్టిన రామ
యజ్ఞం = యాగము నుఁగూర్చి; ప్రా | లత్నః ణలం గూడి, నాయాగంబున
ప్రవాక్ = వచ్చినవాఁడవు; అసి = అ | కువచ్చినావు, కావున, నేనుధన్యం
గుచున్నానో; సః అహం (అధ్యా | డను అనుగ్రహింపఁబడినవాఁడను
హృతము) = అట్టి నేను; ధన్యః = పు | అగుచున్నాను. అని, తాత్పర్యము.

పాలితో హం త్వయా బ్రహ్మ దర్శనేన మహామునే. ౩౦

టీక || మహామునే = పూజ్యుడ | షీంపఁబడినవాఁడను.
యినమునివగు; బ్రహ్మ = బ్రాహ్మ | బ్రాహ్మణుండవగు విశ్వామిత్ర
ణుండవయినవిశ్వామిత్రుడా ! అ | మహామునీ ! నీవుదశశనం బాసఁ
హం = నేను; త్వయా = నీచేత; దర్శ | గిననుఁచాలించితివి.
నేన = చూచుటచేత; పాలితః = ర | అని, తాత్పర్యము.

విశ్వామిత్ర మహాభాగ బ్రహ్మషీణాం వరోత్తమ

గుణౌ బహువిధాః ప్రాప్తా స్తవ సందర్శనా త్మయా. ౩౦౪

టీక || బ్రహ్మషీణాం = బ్రహ్మర్షు | మయినభాగ్యముగల; విశ్వామిత్ర =
లలో; వరోత్తమ = శ్రేష్ఠులలో శ్రే | విశ్వామిత్రుడా ! తవ = నీయొక్క;
ష్టుండవయిన; మహాభాగ = పూజ్య | సందర్శనాత్ = చూచుటవలన;

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౯౬౧

స ౬౫

మయా=నాచేత, బహువిధాః =
పలుతెఱుంగులయిన; గుణాః=గుణ
ములు; పాప్రాః=పొందఁబడినవి.
బ్రహ్మఘోరలో నుత్తమోత్త
ముఁడవు, మహాభాగుండవగు విశ్వా
మిత్రుఁడా ! నిన్నుఁజూచుటవలన,

నాకుబహుగుణంబులు పాప్రించి
నవి. అని, తాత్పర్యము.
ఇచ్చట, టూర్వాధికము, వ్యా
ఖ్యానంబులందుదహరింపకున్నందు
న, లెక్కెంపఁబడదయ్యె.

విస్తరేణ చ తే బ్రహ్మ కీర్త్యమానం మహత్తపః. ౩౧
శ్రుతం మయా మహాదేవో రామేణ చ మహాత్మనా

టీక|| మహా తేజః=అధికమయి
నప్రభావముగల; బ్రహ్మ=బ్రా
హ్మణుండవయిన విశ్వామిత్రుఁడా!
విస్తరేణ= అతిశయమచేతను;
కీర్త్యమానం=పొగడఁబడుచున్న;
మహత్=గొప్పదగు; తే= నీయొ
క్క; తపః=తపస్సు; మయా=నా
చేతను; మహాత్మనా=పూజ్యస్వభా

వముగల; రామేణచ=రామునిచే
తను; శ్రుతం=వినఁబడినది.
మహా తేజుండవు బ్రాహ్మణుండ
వునగువిశ్వామిత్రుఁడా ! మిక్కిలి
యొగొనియాడఁబడుచున్న నీమ
హాతపస్సున, నేనునుమహాత్ముండ
గురాముఁడునువింటిమి.
అని, తాత్పర్యము.

సదన్యైః ప్రాప్య చ సదః శ్రుతాస్తే బహవో గుణాః. ౩౨

టీక|| సదః=సభను; ప్రాప్య=
పొంది; స్థితైః(అధ్యాహృతము)=
ఉన్నట్టి; సదన్యైశ్చ=సభికులచేత
ను; తే = నీయొక్క; బహవః=పె
క్కులయిన; గుణాః=గుణములు;

శ్రుతాః=వినఁబడినవి.
సభకువచ్చియున్నసభికులునునీ
పెక్కు గుణంబులనాలకించిరి.
అని, తాత్పర్యము.

అప్రమేయం తపస్తభ్య మప్రమేయం చ తే బలమ్
అప్రమేయా గుణాశ్చైవ నిత్యం తే కుశికాత్తజ. ౩౩

౯౬౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స౬౫

పితామహస్య చ యథా యథాచైవ హ్యుమాపతేః

టీక॥ కుశికాన్తః=విశ్వామిత్రుః	యాః=లెక్కింపఁగూడనివి.
డా! పితామహస్యచయథా=బ్రహ్మ	విశ్వామిత్రుఁడా! బ్రహ్మదేవుని
దేవునియొక్కవలెను ; ఉమాపతే	యుశివునియు తపోబల గుణంబుల
ర్యథాచైవసా= శివునియొక్కవలె	ట్లు, నీతపస్సును, బలంబును, గుణం
ను; తుభ్యం= (వ్యర్థమందుఁజతు	బులును, ఎల్లప్పుడును, “ఇంత” అని
ర్థి) నీయొక్క; తపః=తపస్సు; అప్ర	క్తింపనలవిగావు.
మేయం=లెక్కింపరానిది. తే=నీ	అని, తాత్పర్యము.
యొక్క; బలంచ=లావును; అప) మే	ఇచ్చట, “పితామహస్య” అను
యం=లెక్కింపరానిది. తే=నీయొ	నచి మొదలుగాఁ గలయర్థశ్లోకము,
క్క; త్యం= ఎల్లప్పుడును; గుణా	వ్యాఖ్యానంబుల నుదాహరింపకుం
త్వైవ=గుణములును ; అప్రమే	టంజేసి, లెక్కింపఁబడదయ్యె.

తృప్తి రాశ్చర్యధూతానాం కథానాం నాస్తి మే విభో

టీక॥ విభో= ఒడయుండవైనవి	గదయ్యె.
శ్వామిత్రుఁడా ! ఆశ్చర్యధూతా	ఒడయుండవైనవిశ్వామిత్రుఁడా!
నాం=అచ్చెరువయిన, కథానాం=	ఆశ్చర్యములుగానుండునీకథలెంతవి
కతలయొక్క; శ్రవణే(అధ్యాహ్వా	ననం “జాలు” ననియే తోచద
తము)=వినుటయందు; తృప్తిః=చా	య్యె. అని, తాత్పర్యము.
లుననట; మే=నాకు; నాస్తి=కలు	

కమఁకాలో మునిశ్రేష్ఠ లంబతే రవిమండలమ్. ౩౪

టీక॥ మునిశ్రేష్ఠ=మునులలో మే	రవిమండలం= సూర్యమండలము;
టివగువిశ్వామిత్రుఁడా! ఏషః (అ	లంబతే=వంగుచున్నది.
ధ్యాహ్వాతము) = ఇది; కమఁకా	మునిశ్రేష్ఠుండవగువిశ్వామిత్రుఁ
లః=కర్తముచేయవలసినకాలము.	డా! సూర్యాస్తమయముకాఁబోవు

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౬౩

స ౬౫

చున్నదికాన, నేను, సాయంకాలము | శేషుడబోయెదను.
నందుఁజేయవలయు కమణంబులు | అని, తాత్పర్యము.

శ్వః ప్రభాతే మహాతేజో దృష్టు మహాసి మాం పునః

టీక || మహాతేజః = అధికమయిన | సి = తగుదువు.
ప్రభావముగల విశ్వామిత్రుఁడా! | మహాప్రభావుండవగువిశ్వామి
శ్వః = రేవు; ప్రభాతే = ప్రాతఃకా | త్నుఁడా! రేవు ప్రాతఃకాలంబునన
లమునందు; మాం = నన్ను; పునః = | న్నుమఱలంజూడుము.
మఱల; ద్రష్టుం = చూచుటకు; అహా | అని, తాత్పర్యము.

స్వాగతం తపతాం శ్రేష్ఠ మా మనుజ్ఞాతు మహాసి. ౩౫

టీక || తపతాం = తపస్సు చేయు | సి = తగుదువు.
వారలలో; శ్రేష్ఠ = మేటివగువిశ్వా | తపస్సు సేయువారలలో శ్రే
మిత్రుఁడా! స్వాగతం = సుఖము | ఘండవగువిశ్వామిత్రుఁడా! నీకు
తోడిరాక; అస్తు = (అధ్యాత్మత | స్వాగతమగుఁగాక; నాకనుజ్ఞయి
ము) అగుఁగాక. మాం = నన్ను; అను | మ్ము. అని, జనకుండు, విశ్వామిత్రు
జ్ఞాతుం = అనుమతించుటకు; అహా | నితోఁజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము

ఏవ ముక్తో మునివరః శ్రశస్య పురుషషభమ్

విససజ్ఞా శు జనకం ప్రీతం ప్రీతమనా న్తదా. ౩౬

టీక || తదా = అప్పుడు; మునివ | భం = పురుష శ్రేష్ఠుఁడును; ప్రీతం =
రః = ముని శ్రేష్ఠుండగువిశ్వామిత్రుఁ | సంతసించినవాఁడునగు; జనకం =
డు; ఏవం = ఇట్లు; ఉక్తః = చెప్పఁబ | జనకుని; శ్రశస్య = కొనియాడి; అ
డినవాఁడై; ప్రీతమనాం = సంతసిం | శు = శీఘ్రముగా; విససజ్ఞా = విడి
చినవనస్సుగలవాఁడై; పురుషషభ | చెను.

౬౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౬౫

అప్పుడు, ఇట్లు, జనకుండుచే సించియున్నపురుష శ్రేష్ఠుండగుజన
ప్రసాదమునకేత్యుండగు విశ్వామి కునింగొనియాడి, శీఘ్రముగాబం
తుండ, సంతసించి, యట్లు, సంత సెను. అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్త్యా మునిశ్రేష్ఠం వైదేహా మిధిలాధిపః
ప్రదక్షిణం చకా రాశు సోపాధ్యాయ స్సచాంధవః. ౩౭

టీక॥ వైదేహః=విదేహదేశం సచాంధవః=బంధువులతోఁగూడిన
బునకు రాజయిన; మిధిలాధిపః=మి వాఁడై; ప్రదక్షిణం=ప్రదక్షిణము
ధిలాసగరంబునకుఁ బ్రభువునగుజన ను; చకార=చేసెను.
కుండు, ముని శ్రేష్ఠం=మునులలో మే ఇట్లు, విదేహదేశమునకు రాజ
టియయినవిశ్వామిత్రునింగూఁచి; యనజనకుండు, విశ్వామిత్రునితోఁ
ఏవం=ఇట్లు; ఉక్త్యా=చెప్పి; ఆశు= జెప్పి, శీఘ్రముగా, సుపాధ్యాయ
శీఘ్రముగా; సోపాధ్యాయః=ఉ నిబంధువులనుంగూడి, యతనికిఁ బ్ర
పాధ్యాయునితోఁ గూడినవాఁడై, దక్షిణంబుచేసెను. అని తాత్పర్యము

విశ్వామిత్రోపి ధర్మాత్మా సహరామ స్సలక్షణః
స్వవాట మభిచక్రామ పూజ్యమానో మహర్షిభిః. ౩౮

టీక॥ ధర్మాత్మా=ధర్మబుద్ధి స్సవాఁడై; స్వవాటం=తనస్థానము
గల; విశ్వామిత్రోపి=విశ్వామిత్రుఁ నుగూర్చి; అభిచక్రామ=పోయెను,
డును; సహరామః=రామునితోఁ ధర్మాత్ముండగువిశ్వామిత్రుం
గూడినవాఁడై. సలక్షణః=లక్ష డును, రామలక్షణులంగూడి, మ
ణునితోఁగూడినవాఁడై; మహర్షి హఠులచేఁబూజింపఁబడుచు, త
భిః= పూజ్యులయిన ఋషులచేత; నవిడిదికిఁబోయెను. అని, తాత్ప
పూజ్యమానః= పూజింపఁబడుచు ర్యము.

ఇత్యాశ్చ, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, పంచవష్టితమస్సగఃః

ఇది, స్వప్తార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్రీ
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండపంచవష్టితమస్సగఃః టీక,
ముగిసినది.

ॐ

షట్ ప ప్టి త మ స ర్గ శ్రా ర ం భః.

తతః ప్రభాతే విమలే కృతకర్మానరాధిపః

విశ్వామిత్రం మహాత్మాన మాజుహవ సరాఘవమ్. ౧

టీక॥ తతః = అంతట; నరాధి	విశ్వామిత్రం = విశ్వామిత్రుని; ఆజు
హవః = మనుష్యులకుఁ బ్రభువయిన జన	హవః = పిలిపించెను.
హండు; విమలే = స్వచ్ఛమయిన; ప్ర	అంత, స్వచ్ఛమయిన ప్రాతఃకా
భాతే = ప్రాతఃకాలముకాఁగా; కృ	లముకాఁగా, జనకుండు, ప్రాతఃకా
తకర్మా = చేయఁబడిన కర్మము	లమునందు చేయవలసిన కర్మంబు
లుగలవాడై; మహాత్మానః = పూ	లంజేసి, మహాత్ముడగు విశ్వామి
జ్యమయిన స్వభావముగల; సరాఘ	త్రుని రామలక్ష్మణులను రప్పించెను.
వం = రామలక్ష్మణులతోఁగూడిన;	అని, తాత్పర్యము.

త మర్చయిత్వా ధర్మాత్మా శాస్త్రదృష్టేన కర్మణా
రాఘవౌచ మహాత్మానౌ తదా వాక్యమువాచ హ. ౨

టీక॥ ధర్మాత్మా = ధర్మబుద్ధి	ని; మహాత్మానౌ = పూజ్యస్వభావ
గల జనకుండు; శాస్త్రదృష్టేన = శా	ముగల; రాఘవౌచ = రామలక్ష్మణ
స్త్రమునందుఁబాడఁబడిన; కర్మ	లను; అర్చయిత్వా = పూజించి; త
దా = విధిచేత; తం = ఆ విశ్వామిత్రు	దా = అప్పుడు; వాక్యం = మాటను;

ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౬

ఉవాచ = చెప్పెను. "హ" అనునది త్తులగు రామలక్ష్మణులనుం బూ
పాదపూరణార్థము. జించి, యిట్లని, చెప్పెను.
ధర్మాత్ముండగు జనకుండు, యి అని, తాత్పర్యము.
ధావిధిగ, నావిశ్వామిత్రుని మహా

భగవత్ స్వాగతం తేఽస్తు కిం కరోమి తవా నఘ

భవా నాజ్ఞాపయతు మా మాజ్ఞాప్యో భవతా హ్యహమ్. ౩

టీక॥ భగవత్ = మాహాత్మ్యము అజ్ఞాప్యోహి = అజ్ఞాపింపదగిన
గల; అనఘ = పాపము లేనివిశ్వామి వాడనుగదా!
త్రుండా! తే = నీకు; స్వాగతం = నుభు భగవంతుండవు పాపములేని
ముతోడి రాక; అస్తు = అగుఁగాక. వాడవునగు విశ్వామిత్రుండా! నీకు
తవ = నీకు; కిం = దేనిని; కరోమి = చే స్వాగతంబగుఁగాక; నీకేమిసేయు
యుదును? భవాత్ = (పూజ్యుండ దును? నీవురాకాజ్ఞాపింపుము; నేను
వగు) నీవు; మాం = నన్ను; అజ్ఞాప నీచే నాజ్ఞాపింపదగిన వాడనేక
యతు = ఆనతిమ్ము. అహం = నేను; దా! అని, జనకుండు విశ్వామిత్రుని
భవతా = (పూజ్యుండవగు) నీచేత; తోఁజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్త స్స ధర్మాత్మా జనకేన షహత్సనా

ప్రత్యువాచ ముని ర్వీరం వాక్యం వాక్యవిశారిదః. ౪

టీక॥ ధర్మాత్మా = ధర్మబుద్ధి నవాండ్రైవీరం = పరాక్రమశాలియ
గలవాడను; వాక్యవిశారిదః = గుజనకునిగూర్చి; వాక్యం = మాట
మాటలయందుఁ బండితుండనగు, ను; ప్రత్యువాచ = బదులుచెప్పెను.
సః = ఆ; మునిః = విశ్వామిత్రమహా ధర్మాత్ముండను మాటలాడు
ముని; మహాత్మనా = పూజ్యమయిన టయందుఁ బండితుండు నగు నావి
స్వభావముగల; జనకేన = జనకునిచే శ్వామిత్రమహాముని, మహాత్ముండ
త; ఏవం = ఇట్లు; ఉక్తః = చెప్పబడి గుజనకునిమాటవిని, వీరుండగునత

నింజూచి, యట్లని, ఒదులు చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

పుత్రౌ దశరథస్యే మా త్మత్రీయా లోకవిశ్రుతౌ
ద్రష్టుకా మా ధనుశ్శ్రేష్ఠం యదేతత్త్వయి తిష్ఠతి. ౫

టీక॥ త్మత్రీయా = త్మత్రీయులును;	మా = చూడనిచ్చగించువారలు; భ
లోకవిశ్రుతౌ = ప్రపంచమునందు	వశః (అధ్యాహృతము) = అగమ
బ్రహ్మియులును; ఇమా = ఈ; దశరథ	న్నారు.
స్య = దశరథునియొక్క; పుత్రౌ = కొ	ఈదశరథునికొడుకు లిరువురును
దుకులైన రామలక్ష్మణులు; యత్ =	త్మత్రీయవంశోత్పన్నులు, లోకప్రసి
వీది; త్వయి = నీయందు; తిష్ఠతి = ఉ	ద్ధులు; వీరలనియొద్దనుండు శివధను
న్నదో; తత్ (అధ్యాహృతము) =	స్సనబూడఁగోరెదరు.
ఆ; ఎతత్ = ఈ; ధనుశ్శ్రేష్ఠం = విం	అని, తాత్పర్యము.
ద్గలోమేటియైనదానిని; ద్రష్టుకా	

ఏతద్దర్శయ భద్రంతే కృతకామా నృపాత్మజౌ
దర్శనా దస్య ధనుషో యథేష్టం ప్రతియాస్యతః. ౬

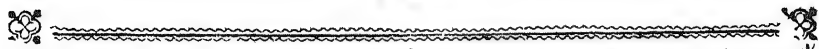
టీక॥ తే = నీకు; భద్రం = మంగళ	లై; యథేష్టం = యథేష్టంబుగా;
ము; అస్తు (అధ్యాహృతము) = అ	ప్రతియాస్యతః = మఱిలపోయెదరు.
గుఁగాక. ఏతత్ = ఈధనుస్సును; ద	నీకుమంగళమగుఁగాక; ఈధను
ర్శయ = చూపుము. నృపాత్మజౌ =	స్సనుంజూపుము. ఈరాచకొమా
రాచకొమరులైన రామలక్ష్మణులు;	రులు, దానింబూచి, తపకోర్కిం
అగ్ర్యః = ఈ; ధనుషః = వింటియొక్క;	బొంది, యథేష్టంబుగా, మఱిలపో
దర్శనాత్ = చూచుటవలన; కృతకా	యెదరు. అని విశ్వామిత్రుఁడజనకు
మా = చేయఁబడిన కోర్కెగలవార	నితోఁజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్తస్తు జనకః ప్రత్యువాచ మహామునిమ్

టీక॥ జనకస్తు = జనకుఁడును; ఎవం = ఇట్లు; ఉక్తః = చెప్పఁబడిన

౯౬౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౬౬

వాఁడైఁమహామునిం=పూజ్యుఁడైన మునియగు విశ్వామిత్రునిగూచిక; సత్యువాచః=బదులుచెప్పెను.	చెప్పనమాటసెని, విశ్వామిత్రమహా మునింజూచి, యిట్లుని, బదులుచె ప్పెను.
జనకుండను, విశ్వామిత్రుఁడు	అని, తాత్పర్యము.

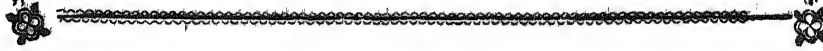
శ్రూయతా మన్య ధనుషో యదధృ మిహ తివృతి. ౪

టీక! ఎతత్ (అధ్యాహృతము)= ఈధనుస్సును; ఇహ=ఇచ్చట; యద ర్థం= ఏప్రయోజనముకొఱకు; తివ తి=ఉన్నదో; అన్య=ఈ; ధనుషః= వింటియొక్క; తత్ (అధ్యాహృత	ము)=ఆప్రయోజనము; శ్రూయ తాం=వినబడఁగాక. ఈ ధనువిచ్చట నెందుకున్న దో, ఆప్రయోజనమునుజెప్పెద, వి నండు. అని, తాత్పర్యము.

దేవరాత ఇతి ఖ్యాతో నిమే ష్టస్థా మహీపతిః
న్యాసోయం తస్య భగవత్ హస్తే దత్తో మహాత్మనా. ౮

టీక! భగవత్=మాహాత్మ్యము గలవిశ్వామిత్రుఁడా! నిమేః=నిమి చక్రవర్తికి; ష్టః=ఆఱవవాఁడై న; దేవరాత ఇతి=దేవ రాతుండని; ఖ్యాతః=ప్రసిద్ధుఁడగు; మహీప తిః=రాజు; అసీత్= (అధ్యాహృ తము)ఉండెను; తస్య=ఆదేవరాతు నియొక్క; హస్తే=చేతియందు; మ హాత్మనా = అధికమయినప్రభావ	ముగల యీశ్వరునిచేత; అయం= ఈధనుస్సు; న్యాసః=నిక్షేపముగా; దత్తః = ఇవ్వబడినది. భగవంతుండవగువిశ్వామిత్రుఁ డా! నిమిచక్రవర్తికాఱవవరుఁడు డుదేవరాతుండనురాజొకండుండె ను; శివుండీధనుస్సును, అతనిచేతికి, ని క్షేపమునుండుకొనటకై, యిచ్చె ను. అని, తాత్పర్యము.

దక్షయజ్ఞవధే పూర్వం ధను రాయమ్య వీర్యవాన్
రుద్రస్తు త్రిదశా రోషా త్సలీల మిద మబ్రవీత్. ౯

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౬౫

స ౬౬

టీక॥ పూర్వం = మున్నుదత్తయ	ఈమాటను; అబ్రవీత్ = చెప్పెను.
జ్ఞవధే = దత్తుని యాగము ధ్వంసము	మున్నుదత్తుని యాగమును ధ్వంసము
సేయుట యందు; వీర్యవాక్ = పరా	సముగేయుకాలమునందు, పరాక్ర
క్రమముగల; రుద్రస్తు = శివుడు;	మశాలియగు శివుండు, ధనుస్సునాక
రోషాత్ = కోపమువలన; ధనుః = వి	షింఁచి, కోపంబున, దేవతలంబూ
ల్లున; ఆయమ్య = ఆకషింఁచి; త్రిద	చి, యిట్లుని, చెప్పెను.
శాక్ = దేవతలం గూర్చి; సలీలం = వి	అని, తాత్పర్యము.
లాసముతో గూడునట్లుగ; ఇదం =	

యస్తా ద్భాగార్థినో భాగా న్నాకల్పయతమేసురాః
వరాంగాణి మహార్హాణి ధనుషా శాతయామి వః. ౧౦

టీక॥ సురాః = దేవతలారా! య	వింటిచేత; శాతయామి = నఱ
స్తాత్ = ఏకారణమువలన; భాగార్థి	కెదను.
నః = హవిర్భాగమునుగోరునట్టి;	దేవతలారా! యాగమునందు,
మే = నాకు; భాగాక్ = హవిర్భాగ	నేను హవిభాగమునుగోరఁగా,
ములను; నాకల్పయత = కలిగింపరై	నాకుభాగమునుగలిగింపరైతిరి, కా
తిరో; తస్తాత్ (అధ్యాహృతము) =	శున, శ్రేష్ఠంబులగుమీశిరంబుల, ధ
అకారణమువలన; వః = మీయొక్క;	నువుచే, ఛేదించెదను. అని, శివుండు
మహార్హాణి = శ్రేష్ఠములయిన; వ	దేవతలతోఁజెప్పెను.
రాంగాణి = శిరంబులను; ధనుషా =	అని, తాత్పర్యము.

తతో విమనస స్సర్వే దేవా వై మునిపుంగవ
ప్రసాదయంతి దేవేశం తేషాం ప్రీతో భవ ద్భవః. ౧౧

టీక॥ మునిపుంగవ = మునిశ్రేష్ఠం	వై = అందఱునె; విమనసః = దుఃఖ
దవగువిశ్వామిత్రుండా! తతః = అటు	మునొందినవారలై; దేవేశం = దేవ
పిమ్మట; దేవాః = దేవతలు; సర్వే	తలకుఁబ్రధువయినశివుని; ప్రసాద

యంతి = (భూతార్థమందులట్టి) సంతోషపఱచిరి. భవః = శివుఁడు; తేషాం = ఆ దేవతలకు; ప్రీతః = సంతసించినవాఁడు; అభవత్ = అయ్యెను.

మునిశ్రేష్ఠుండవగువిశ్వామిత్రుఁడా! అంత, దేవతలందఱునుదుఃఖంబునొంది, శివునిసంతోషపఱచిరి; శివుండునువారలవిషయమయి, ప్రీతినొందెను. అని, తాత్పర్యము.

ప్రీతియుక్త స్స సర్వేషాం దదౌతేషాం మహాత్మనామ్

టీక||సః = ఆశివుఁడు; ప్రీతియుక్తః = సంతోషముతోఁగూడినవాఁడై; మహాత్మనాం = పూజ్యమయిన స్వభావముగల; తేషాం = ఆ దేవతలకు; సర్వేషాం = అందఱకును; తత్ =

(అధ్యాహృతము) = ఆధనుస్సును; దదౌ = ఇచ్చెను. శివుండు సంతోషము నొంది, యాధనుస్సును, దేవతలకందఱకును, ఇచ్చెను. అని, తాత్పర్యము.

త దేత దేవదేవస్య ధనురత్నం మహాత్మనః. ౧౨

న్యాసభూతం తదా న్యస్త మస్తాకం పూర్వకే విభో

టీక||విభో = ఒడయఁడవయినవిశ్వామిత్రుఁడా! మహాత్మనః = అధికమయినప్రభావముగల; దేవదేవస్య = దేవతలకును దేవుఁడయినయీశ్వరునియొక్క; తత్ = ఆ; ఏతత్ = ఈ; ధనురత్నం = ధనుశ్రేష్ఠము; న్యాసభూతం = నిక్షేపరూపముగా; అస్తాకం = మాయొక్క; పూర్వకే = పూర్వపురుషుఁడయినదేవరా

తునియందు; తదా = అప్పుడు; దేవైః (అధ్యాహృతము) = దేవతలచేత; న్యస్తం = ఉంచబడినది. ఒడయఁడవయినవిశ్వామిత్రుఁడా! మహాత్ముండును దేవదేవుండునగు శివునిదయినయిట్టియాధనుస్సును, మునుపు, మాపూర్వపురుషుఁడయినదేవరాతునకు, దేవతలూసంగిరి. అని, తాత్పర్యము.

అథ మే కృషతః క్షేత్రం బాంగలా దుక్లితా మయా. ౧౩

క్షేత్రం శోధయతా లభ్యా నామ్నా సీతేతి విశ్రుతా

టీక॥ అధ=అటుపిమ్మట; మే=నేను; క్షేత్రం=యాగభూమిని; కృషతః = దున్నుచుండఁగా; లాంగలాత్ = నాఁగలివలన; కన్య(అధ్యాహృతము)=పడుచు; ఉత్థితా=లేచినది. క్షేత్రం=యాగభూమిని; శోధయతా= పరిశుద్ధము సేయుచున్న; మయా=నాచేత; లభ్యా=పొందఁబడిన, గనుకనే; సా(అధ్యాహృతము)=ఆపడుచు; నామ్నా=నేను	చేత; సీతేతి=సీతయని(నాఁగటిచాలునంబుట్టినది); విశ్రుతా=ప్రసిద్ధి నొందినది. అంత, నేను, యాగము సేయుటకై, భూమిదున్నుచుండఁగా, నాఁగలివలన నొక కన్య పుట్టినది; అది, నేను యాగభూమిని శోధింపుచుండఁగా, నాఁగటిచాలునంబుట్టినది, కావున, “సీత” యని ప్రసిద్ధి నొందినది. అని, తాత్పర్యము.

భూతలా దుత్థితా సాతు వ్యావర్ధత మమాత్మజా. ౧౪

టీక॥ భూతలాత్ = నేలనుండి; ఉత్థితా=పుట్టిన; సాతు= ఆసీతయును; మమ=నాయొక్క; అత్తజా= కొమరితెగా; వ్యావర్ధ=	త=వృద్ధిబొందినది. ఇట్లు, భూమివలనంబుట్టిన యాసీతను, నాకొమరితెగా నుంచికొని, పెంచితిని. అని, తాత్పర్యము.

వీర్యశుల్కే తి మే కన్యా స్థాపితే య మయోనిజా

టీక॥ మే=నాయొక్క; ఇయం=ఈ; అయోనిజా=యోనివలనంబుట్టినట్టి; కన్యా=కొమరితె; వీర్యశుల్కా=పరాక్రమమే వెలగాఁగలది; ఇతి=అని; స్థాపితా=ఉంచఁబడినది	ఈకూతురు, అయోనిజకావున, వీర్యవలతునకే యివ్వఁదగినదని యెంచి, యెవ్వరికినివ్వకయే, యుంచితిని. అని, తాత్పర్యము.

భూతలా దుత్థితాం తాంతు వర్ధమానాం మమాత్మజామ్. ౧౫

౧౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౬

వరయామాను రాగమ్య రాజానో మునిపుంగవ

టీక || మునిపుంగవ=మునిశ్రేష్ఠుఁడు; జులు; ఆగమ్య=వచ్చి; వరయామా
 హండువగువిశ్వామిత్రుఁడా! భూత సుః=వరించిరి.
 లాత్=నేలనుండి; ఉత్థితాం=పుట్టి మునిశ్రేష్ఠుండవగు విశ్వామి
 నదియును; వర్ధమానాం=వృద్ధి త్రుఁడా! రాజులనేకులువచ్చి, నే
 బొందుచున్నదియును; మను=నా లంబుట్టి, వర్ధిల్లుచున్ననాకొమా
 యొక్క; ఆత్మ జాం=కూతురునగు; తేయగునీత "స్మృతి" యడిగిరి.
 తాంతు=ఆసీతను; రాజానః=రా అని, తాత్పర్యము.

తేషాం వరయతాం కన్యాం సర్వేషాం పృథివీషీతామ్. ౧౬
 వీర్యశుక్లే తి భగవన్ న దదామి సుతామహమ్

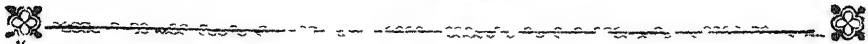
టీక|| భగవన్=మాహాత్మ్యము నదదామి = (భూతార్థమంధు
 గలవిశ్వామిత్రుఁడా! అహం=నే లట్) ఇవ్వనైతిని.
 ను; కన్యాం=పడుచును; వరయ భగవంతుండవగువిశ్వామిత్రుఁ
 తాం=వరించునట్టి; తేషాం=ఆ; పు డా! ఇట్లుకన్యనువరింపవచ్చినరాజు
 ధివీషీతాం = రాజులకు; సర్వే లకదఱకును, "ఈకన్యక పరాక్ర
 షాం = అందఱకును; "విర్యశు మముగలవాని కేయివ్వదగినది" అ
 ల్కా" = పరాక్రమమే వెలగాఁగల ని, చెప్పి, కొమాతేనివ్వనైతిని.
 ది; ఇతి=అని; ఉక్త్వా=(అధ్యాహ్వా అని, తాత్పర్యము.
 తము) చెప్పి; సుతం=కూతురును;

తత స్సర్వే నృపతయ స్సమేత్య మునిపుంగవ. ౧౭
 మిథిలా నుభ్యపాగమ్య వీర్యజిహ్వా సవ ప్రదా

టీక|| మునిపుంగవ=మునిశ్రేష్ఠుఁడు | టుపిమ్మట; నృపతయః=రాజులు;
 డవగువిశ్వామిత్రుఁడా! శతః = అ సర్వే=అందఱును; సమేత్య=చేరి;

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౭౩

స ౬౬

మిథిలాం = మిథిలన, అభ్యుపాగ	అంతరాజులందఱునుండెరి, మి
వ్యం=పొంది; తదా=అప్పుడు; వీర్య	ధిలకువచ్చి, కన్యబొందుటకెట్టిప
జిజ్ఞాసవః= పరాక్రమమునుదెలిసి	రాక్రమంబుగావలయునో, దానిం
కొనఁగోరువారలు; అభవత్ (అ	దెలియఁగోరిరి.
ధ్యాహృతము)= ఆయిరి.	అని, తాత్పర్యము.

తేషాం జిజ్ఞాసమానానాం వీర్యం ధను రుపాహృతమ్. ౧౮

టీక॥ వీర్యం=పరాక్రమమును;	ఇట్లు, కన్నియకువిలువయైన
జిజ్ఞాసమానానాం=తెలియఁగోరు	పరాక్రమంబు తెలియఁగోరిన యా
చున్న; తేషాం(క్రితే)=వారలకు	రాజులకు, శివధనువుం దెచ్చిచూపితి
గాను; ధనుః=విల్లు; ఉపాహృతం=	ని. అని, తాత్పర్యము.
తేబడినది.	

నశేకు గ్రహణే తస్య ధనుష స్తోలనే పివా

టీక॥ తే(అధ్యాహృతము)=ఆ	ఆరాజులు, ఆధనుస్సును, ఎత్తు
రాజులు; తస్య=ఆ; ధనుషః=వింటి	టకుఁగాని, ఇట్టుటకుఁగలించుటకుఁ
యొక్క; గ్రహణే=ఎత్తుటయందు	గాని, శక్తులుకానైరి.
ను; తోలనేపివా=కదలించుటయం	అని, తాత్పర్యము.
దైనను; నశేకుః=చాలనైరి.	

తేషాం వీర్యవశాం వీర్య మల్పం జ్ఞాత్వా మహామునే. ౧౯

ప్రత్యాఖ్యాతా నృపతయ స్తన్నిబోధ తపోధన

టీక॥ తపోధన=తపస్సధనంబుగా	ఆరాజులయొక్క; వీర్యం=పరాక్ర
గల; మహామునే= పూజ్యుడవయి	మమును; అల్పం=కొంచెముగా; జ్ఞా
నమనివగువిశ్వామిత్రుఁడా! వీర్యవ	త్వా=తెలిసికొని; మయా(అధ్యా
తాం=పరాక్రమముగల, తేషాం=	హృతము)=నాచేత; నృపతయః=

౧౭౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స౧౬౬

రాజులు; ప్రత్యాఖ్యాతాః—నిరాకరింపఁబడిరి. తత్=అటు వెనుక; నిబంధ=తెలిసికొనుము.

తపోధనుండవగు విశ్వామిత్రమహామునీ ! పరాక్రమశాలులగునా

రాజులపరాక్రమంబుల్పంబుగాఁ దెలిసికొని, యారాజుల సేనునిరాకరించితిని, అటు వెనుక టివృత్తాంతంబునుము. అని, తాత్పర్యము.

తతః పరమకోపేన రాజానాం మునిపుంగవ. ౨౦

న్యరుంధ స్త్రిధిలాం సర్వే వీర్యసంజేహ మాగతాః

టీక॥ మునిపుంగవ=మునిశ్రేష్ఠుండవగు విశ్వామిత్రుఁడా! తతః=అంత; రాజానాం=రాజులు; సర్వే=అందఱును; వీర్యసంజేహ=పరాక్రమమతిశయమయిన సుశయమును; ఆగతాః=పొందినవారలై, పరమకోపేన=అధికమయిన కోపముచేత; మిధిలాం=మిథిలను; న్యరుం

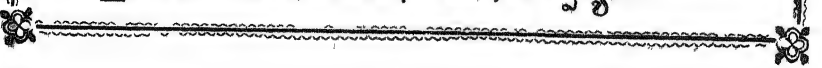
ధ౯=అడ్డుగించిరి. మునిశ్రేష్ఠుండవగు విశ్వామిత్రుఁడా! అంత రాజులందఱును, పరాక్రమములేనివార నెడఁసంశయంబుగలుగుటంజేసి, మిక్కిలి-లియఁగోపించి, మిథిలచుట్టును, ముట్టడించి, అని, తాత్పర్యము.

ఆత్మాన మవధూతం తే విజ్ఞాయ నృపపుంగవాః. ౨౧

రోషేణ మహతా విష్టాః పీడయన్ మిధిలాం పురీమ్

టీక॥ తే=ఆ; నృపపుంగవాః=రాజశ్రేష్ఠులు; ఆత్మానం=తన్ను; అవధూతం=తిరస్కరింపఁబడినవారింక; విజ్ఞాయ=తెలిసికొని; మహతా=అధికమయిన; రోషేణ=కోపముచేత; ఆవిష్టాః=ఆ వేళిపఁబడినవారలై; మిథిలాం=మిథిలను;

పురీం=పట్టణమును; పీడయన్=(అపీడయన్) బాధించిరి. ఆరాజులు, నాచేదాముతిరస్కరింపఁబడినట్లైచికొని, చాలఁగోపంబునొంది, మిథిలా పట్టణంబును ముట్టడించి, పీడగలుగునట్లుజేసిరి. అని, తాత్పర్యము.

తత స్సంవత్సరే ఘోరేణ త్తయం యాతాని సర్వశః. ౧౨
సాధనాని మునిశ్రేష్ఠ తతో హం భృశదుఃఖితః

టీక|| మునిశ్రేష్ఠ=మునులలో మేటి దుఃఖము నొందినవాడగు; అభవం
వయినవిశ్వామిత్రుఁడా! తతః=అం (అధ్యాహృతము)=అయితిని.
తఃసంవత్సరే = వీఁడాది; పూర్ణే= అంత నొకసంవత్సరంబుండఁ
నిండఁగా, సాధనాని=ఉపకరణము గానే, నాదునైస్యసామగ్రియంత
లు; సర్వశః = అంతయును; త్త యుండఁజిగినది; దానంజేసి, నేను
యం=నాశమును; యాతాని=పాం జాలదుఃఖంబు నొందితిని.
దినవి.తతః=అందువలన; అహం= అని, తాత్పర్యము.
నేను; భృశదుఃఖితః=మిక్కిలియు

తతో దేవగణాన్ సర్వాన్ తపసా హం ప్రసాదయమ్. ౧౩
దదుశ్చ పరమప్రీతా శ్చతురంగబలం సురాః

టీక|| తతః=అంతట; అహం= నుంగులుగఁజ్ఞుంబులుకాలిబలమునను
నేను; తపసా=తపస్సుచేత; దేవగ నాలుగంగములుగల సేనను ; ద
ణాన్=దేవతాసమూహంబులను; దుః=ఇచ్చిరి.
సర్వాన్=అన్నింటిని; ప్రసాదయం అంతట, నేనుదండంబుగావించి,
(ప్రసాదయం)= సంతోషపఱచి దేవతలనందఱు సంతోషపఱచితిని;
తిని. సురాశ్చ=దేవతలును; పరమప్రీ దేవతలును, జాలసంతోషపడి, నా
తాః= మిక్కిలియు సంతసించినవా కుఁడతురంగ సేన, నొసంగిరి.
రఁజై; చతురంగబలం = రథంబులే అని, తాత్పర్యము.

తతో భగ్నా నృపతయో హన్యమానా దిశోయయః. ౧౪
అవీర్యా వీర్యసందిగ్ధా స్సామాత్యాః పాపకర్మణః

టీక|| పాపకర్మణః (పాపకర్మాణం) = పాపముగలిగించుకార్య

ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౬

ములగలవారును; అవీర్యాః = పరా	చన్నవారలై; - శః = దిక్కులనుగూ
క్రమములేనివారలను; వీర్యసంధి	ప్రయయః = పోయిరి.
గ్ధా = సంఘేహింపబడినపరాక్	పాపిష్ఠులున బరాక్రమహీనులు
మముగలవారలను; సామాత్యాః =	నుసంశయించఁదగిన పరాక్రమము
మంత్రులతోఁగూడినవారునగు; నృ	గలవారలనగునారాజులు, మంత్రు
పతయః = రాజులు; తతః = అనేనవ	లతో, సాసేనవలన, నవమానపడి,
లన; భగ్నాః = భంగమునొందినవా	కొట్టబడి, దిక్కులకుంచాచిరి.
రలయి; హన్యమానాః = కొట్టబడు	అని, తాత్పర్యము.

తదేతస్సునిశానూలధనుః పరమభాస్వరమ్. ౨౫.

రామలక్ష్మణయోశ్చాపి దర్శయిష్యామి సువ్రత

టీక॥ సువ్రత = మంచివ్రతంబు	దర్శయిష్యామి = చూపెదను.
గల; మునిశానూల = మునిశ్రే	సువ్రతుండవుమునిశ్రేష్ఠుండవగు
స్తుండవగువిశ్వామిత్రుఁడా! తత్ =	విశ్వామిత్రుఁడా! పరమభాస్వరంబ
అ; వ్రతత్ = ఈ; పరమభాస్వరం =	గు, నీధనుస్సునురామలక్ష్మణులకు
మిక్కిలియునుబ్రకాశించుచున్నట్టి;	నుంబూపెదను.
ధనుః = వింటిని; రామలక్ష్మణయో	అని, తాత్పర్యము.
శ్చాపి = రామలక్ష్మణులకునుగూడ;	

యద్యస్య ధనుషో రామః కుర్యాదా రోపణం మనః. ౨౬

సుతా మయోనిజాం సీతాం దద్యాం దాశరథేరహమ్

టీక॥ మునే = విశ్వామిత్రమహా	యోనిజాం = యోనియందుం బుట్టిన
ముని! రామః = రాముండను; అస్య =	ట్టి; సుతాం = కూతురయిన; సీ
ఈ; ధనుషః = వింటియొక్క; ఆరో	తాం = సీతను; దాశరథేః = దాశరథు
పణం = ఎక్కుపెట్టుటను; కుర్యాద్య	నికొడుకైనరామునకు; దద్యాం =
ది = చేయునేని; అహం = నేను; అ	ఇత్తును.

తత స్సంవత్సరే ఘోషేక త్తయం యాతాని సర్వశః. ౨౨
సాధనాని మునిశ్రేష్ఠ తతో హం భృశదుఃఖితః

టీక|| మునిశ్రేష్ఠ=మునులలో మేటి దుఃఖము నొందినవాడన; అభవం
వయినవిశ్వామిత్రుడ! తతః=అం (అధ్యాహృతము)=అయితిని.
తఃసంవత్సరే = వీరిచాదిఃపూర్ణే= అంత నొకసంవత్సరంబునండం
నిండంగా, సాధనాని=ఉపకరణము గానే, నాదునైస్యసామగ్రియంత
లు; సర్వశః = అంతయును; త్త యుండఱిగినది ; దానంజేసి, నేను
యం=నాశమును; యాతాని=పాం జాలదుఃఖంబు నొందితిని.
దినవి.తతః=అందువలన; అహం= అని, తాత్పర్యము.
నేను; భృశదుఃఖితః=మిక్కిలియు

తతో ఋషగణాన్ సర్వాన్ తపసా హం ప్రసాదయమ్. ౨౩
దదుశ్చ పరమప్రీతా శ్చతురంగబలం సురాః

టీక|| తతః=అంతట; అహం= నుంగులుగఱ్ఱంబులుకాలిబలమునను
నేను; తపసా=తపస్సుచేత; ఋషగ నాలుగంగములుగల ఋషులు ; ద
ణాన్=ఋషతాసమూహంబులను; దుః=ఇచ్చిరి.
సర్వాన్=అన్నింటిని; ప్రసాదయం అంతట, నేనుదండంబుగావించి,
(ప్రసాదయం)= సంతోషపఱచి ఋషతలనందఱు సంతోషపఱచితిని;
తిని. సురాశ్చ=ఋషతలును; పరమప్రీతా ఋషతలును, జాలసంతోషపడి, నా
తాః= మిక్కిలియు సంతోసించినవా కుంజతురంగ ఋషులు, నొసంగిరి.
రతైః; చతురంగబలం = రథంబులే అని, తాత్పర్యము.

తతో భగ్నా నృపతయో హన్యమానా దిశోయాయః. ౨౪
అవీర్యా వీర్యసదిధా స్సామాత్యాః పాపకర్మణః

టీక|| పాపకర్మణః (పాపకర్మణః) = పాపముగలిగించుకార్య

ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౬౭

జనకుడు; సామంతాఁ = మంత్రుఁ అని; వ్యాధిదేశ = ఆజ్ఞాపించెను.
 లను; దివ్యం = స్వగంఘనండుబుట్టి “హ అనునదిపాదపూరణార్థము.
 నదియును; గంధమాల్య విధూషి అంత, జనకమహారాజు, మం
 తం = గంధముచేతను బుష్పమాలిక త్రులంబిలిచి, “గంధమాల్యంబులచే
 లచేతను అలంకరింపబడినదియున నలంకరింపబడినదివ్యంబగుశివధను
 గుఁధనుఁ = విల్లు; ఆనీయతాం = తేఁ వుంగొనితెండు” అనియాజ్ఞాపించె
 బడుగాక. ఇతి (అధ్యాహృతము) = ను. అని, తాత్పర్యము.

జనకేన సమాదిష్టా స్సచివాః ప్రావిశన్ పురీమ్
 త ధనుః పురతః కృత్వా నిజఁ గ్తుః పార్థివాజ్ఞయా. ౩

టీక॥ సచివాః = మంత్రులు; జన కొని, ఉంచికొనియునుట; నిర్జగ్తుః =
 కేన = జనకునిచేత; సమాదిష్టాః = బయలు వెడలిరి.
 ఆజ్ఞాపింపబడినవారలై; పురీం = ప మంత్రు లిట్లుజనకునిచే నాజ్ఞా
 ట్టణమును; ప్రావిశన్ = చొచ్చిరి. పింపబడి, పట్టణంబుప్రవేశించి,
 పార్థివాజ్ఞయా = రాజుపంపుచే యొడయుని పంపునంజేసి, శివధను
 త; తత్ = ఆ; ధనుః = శివధనుస్సును; వుంగైకొని, మఱివచ్చిరి.
 పురతః = ముందట; కృత్వా = చేసి అని, తాత్పర్యము.

నృణాం శతాని పంచాశ ద్వ్యాయతానాం మహాత్మనామ్
 మంబూషా మష్టచక్రాం తాం సమూహు స్తే కథంచన. ౪

టీక॥ వ్యాయతానాం = పొడవుగా తాం = ఆ; మంజూషాం = పెట్టెయు
 నుండువారలును; మహాత్మనాం = అ ను; సమూహుః = ఈడ్చిరి. తే = ఆ
 ధికమయినబలము గలవారలనగు; యయిదువేలమందియును; కథంచ
 నృణాం = పురుషులయొక్క; పంచా న = అతిప్రయాసముచేత; సమూ
 శత్ = ఏబది; శతాని = నూఱులు; అ హుః = (అధ్యాహృతము) ఈడ్చిరి.
 ష్టచక్రాం = ఎనిమిదిచక్రంబులుగల; పొడువుగల దేహము గలవార

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౭౯

స ౬౭

లును మహాబలులునగు నయిదువేల రి; ఆయిదువేలమందియు, నతిప్ర
మందిపురుషులు, ఎనిమిదివక్రములు యాసంబుననే లాగుచుండిరి.
గల్గిబండివలెనుండునాపెట్టికనులాగి అని, తాత్పర్యము.

తా మాదాయ తు మంజూషా మాయసీం యత్ర త ధనుః
సురోపమం తే జనక మూచు నృకపతిమంత్రిణః. ౫

టీక॥ తే=ఆ; నృపతిమంత్రిణః= కం=జనకునింగూచిక; ఊచుః= చె
రాజుయొక్క-మంత్రులు; యత్ర=చేప్పిరి.
నియందు; తత్=ఆ; ధనుః=విల్లు; అ ఆమంతులు ఆశివధనువుంబెట్టి
స్త్రీ(అధ్యాహృతము)= ఉన్నదో; యున్న యినపపెట్టియందీసికొని,
ఆయసీం = ఇనుపదైన; తాం=ఆ; దేవతుల్యుండగు జనకమహారాజుం
మంజూషాం=పేటికను; ఆదాయ బాచి, యిట్లుని, చెప్పిరి.
తు = తీసికొనివచ్చియె; సురోప అని, తాత్పర్యము.
మం=దేవతలతోఁబోల్కిగల; జన

ఇదం ధనుర్వరం రాజక పూజితం సర్వరాజభిః
మిధిలాధిప రాజేంద్ర దర్శనీయం యదిచ్ఛసి. ౬

టీక॥ మిధిలాధిప=మిథిలకుఁబ్ర రం = విండ్లలో శ్రేష్ఠమయినది; ఇ
భువయిన; రాజేంద్ర=రాజశ్రేష్ఠం దం=ఇదిగో.
డవగు; రాజక=జనకమహారాజా! మిథిలకుఁబ్రభుండవు రాజశ్రే
యత్=దేనిని; దర్శనీయం=చూపద ఘండవగు జనకమహారాజా ! నీవు
గినదానిఁగా; ఇచ్ఛసి=కోరుచున్నా రామునకుదేనింజూపఁగోరితివో, న
వో! సర్వరాజభిః= ఎల్లరాజులచేత మస్తరాజులచేతనుంబూజింపఁబడి
ను; పూజితం = పూజింపఁబడిన; నయాధనుశ్చేష్ఠంబులెచ్చితిమి; ఇది
తత్(అధ్యాహృతము)=ఆ; ధనుర్వ గోచూడుము. అని, తాత్పర్యము.

తేషా న్నుపో వచ శ్రుత్వా కృతాంజలి రభాషత
విశ్వామిత్రం మహాత్మానం తౌచౌభే రామలక్ష్మణౌ. ౭

౯౦౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

సృజి

టీక॥ నృపః=జనకమహారాజు;	త్వణులను; ఉధౌవ=ఇద్దఱనుంగూ
తేషాం=ఆమంత్రులయొక్క;	చిః; అభావత=పలికెను.
చనం=మాటను; శ్రుత్వా=విని; కృ	జనకుండామంత్రులమాటవిని,
తాంజలిః=చేయఁబడినచేమోడ్పు	చేతులు మొగిల్చి, మహాత్ముండగు వి
గలవాఁడై; మహాత్మానం=పూజ్య	శ్వామితుని రామలక్ష్మణులనిద్దఱ
మయినస్వభావముగల; విశ్వామి	నుంజూచియుట్లని, చెప్పెను.
త్రం = విశ్వామిత్రునింగూచిఁ;	అని, తాత్పర్యము.
తౌ=ఆ; రామలక్ష్మణౌ=రామల	

ఇదం ధనుర్వరం బ్రహ్మజనకై రభిపూజితమ్

రాజభిశ్చ మహావీర్యై రశక్తైః పూరితుం పురా. ౯

టీక॥ బ్రహ్మ=బ్రాహ్మణుండ	ను; అభిపూజితం=పూజింపఁబడి
వగువిశ్వామిత్రుడా! ఇదం=ఈ;	నది.
ధనుర్వరం = ధనుశ్శ్రేష్ఠము; జన	బ్రాహ్మణుండ వగు విశ్వామి
కైః = జనకవంశమనందుఁ బుట్టిన	త్రుడా' ఈ ధనుస్సు, పూర్వముమా
రాజులచేతను; మహావీర్యైః=అధి	వంశస్థులగుజనకులచేతనుదీనింబూ
కమయినపరాక్రమముగలవారును;	రింపఁజాలని మహావీర్యులగు నితర
పురా=మున్ను; పూరితుం=ఎక్కు	రాజులచేతనుంబూజింపఁబడుచుం
పెట్టుటకు; అశక్తైః = శక్తిలేన	దినది.
ట్టి; రాజభిశ్చ = రాజులచేత	అని, తాత్పర్యము.

నైత త్సురగణా స్సర్వే నాసురా నచ రాక్షసాః

గంధర్వయక్షప్రవరా స్సకన్నరమహార గాః. ౯

టీక॥ ఏతత=దీని; సురగణాః=	హృతము) ఎక్కు పెట్టుటకు; శక్తాః=
దేవతాసమూహములు; సర్వే=అ	(అధ్యాహృతము) సమర్థములు;
న్నియును; సూరయితుం=(అధ్యా	న=కావు. అసురాః=అసురులును;

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౯౮౧

స౬౭

(పూరయితుంశక్తాః=ఎక్కుపెట్టుటకుసమర్థులు;)న=కారు. రాక్షసాశ్చ=రాక్షసులును; న=కారు. సకిన్నరెమహారగాః=కిన్నరులతోడనమహాసర్పంబులతోడనుం గూడిన, గంధర్వయక్షప్రవరాః=గంధర్వలలోను యక్షులలోను శ్రేష్టులగువారలు; న=(అధ్యాత్మతము)కారు. దేవతలుగాని యసురులుగాని రాక్షసులుగాని, గంధర్వులుగాని, యక్షులుగాని, కిన్నరులుగాని యురగులుగాని, యీధనువుంబూరింపఁజాలరు. అని, తాత్పర్యము.

క్వగతి మానుషాణాం చ ధనురోస్య ప్రపూరణే
ఆరోపణే సమాయోగే వేపనే తోలనేపి వా. ౧౦

టీక॥ అస్య=ఈ; ధనుషః=వింటి యొక్క; ప్రపూరణే=వంచుటయందుగాని; ఆరోపణే=అల్లెతాడు నెక్కించుటయందుగాని; సమాయోగే=బాణముగూర్చుటయందుగాని; వేపనే=అల్లెతాడునీడ్చుటయందుగాని; తోలనేపివా=కదలింపుటయందుగాని; మానుషాణాం చ=మనుష్యులలోపలను; క్వ=ఎవ్వరినినిధంబె. నియందు; గతిః=శక్తి, స్వాత్ (అధ్యాత్మతము)=ఉండును. దేవాదులకె యిట్లుండగా, నీధనుస్సునువంచుటకుఁ గాని, అల్లెతాడుమోపెట్టుకుఁ గాని, బాణంబుగూర్చుటకుఁ గాని, అల్లెతాడునీడ్చుటకుఁ గాని, యిట్టిటుకదలింపుటకుఁ గాని, మనుష్యులలో నెవ్వరునుంజాలరనినిధంబె. యని, తాత్పర్యము.

తదేత ధనుషాం శ్రేష్ఠ మానీతం మునిపుంగవ

దర్శయై త వ్రహ్మహాభాగ అసయో రాజపుత్రయోః, ౧౧

టీక॥ మునిపుంగవ=మునిశ్రేష్ఠుం డవగువిశ్వామిత్రుండా! ధనుషాం=పూజ్యుంబగు భాగ్యముగలవిశ్వామి విండ్లలో; శ్రేష్ఠం = మేటిదయిన; త్రిండా! ఏతత్=దీని; అసయోః=తత్=అట్టి; ఏతత్=ఈశివధనువు; ఈ; రాజపుత్రయోః=రాచకొమ

౯౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౭

రులగురామలక్ష్మణులకు;దర్శయ= చూపుము.

మునిశ్రేష్ఠుండవగువిశ్వామిత్రుడా!విండ్లలో శ్రేష్ఠంబును,ఇదివరకెవ్వరిచేతనుమోపిడంగూడనిదియునగునీశివధనువుతేబడియున్నది; మ

హాభాగుండవగువిశ్వామిత్రుడా!

రాచకొమరులగునీరామలక్ష్మణులకుదీనింజూపుము.అని,జనకుండు, విశ్వామిత్రునితోఁజెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

విశ్వామిత్రస్തു ధర్మాత్మా శ్రుత్వా జనకభాషితమ్

వత్స రామ ధనుః పశ్య ఇతి రాఘవ మబ్రవీత్. ౧౨

టీక॥ ధర్మాత్మా=ధర్మబుద్ధి

బ్రవీత్=చెప్పెను.

గల; విశ్వామిత్రస్തു=విశ్వామిత్రుఁ

ధర్మాత్ముండగువిశ్వామిత్రుం

డును;జనకభాషితం=జనకునిమాట

డు, జనకుండుచెప్పినమాటనువిని,

ను;శ్రుత్వా=విని; రాఘవం=రా

రామునింజూచి,“రాముడా! విల్లు

మునిఁగూర్చి; “వత్స=బిడ్డండవగు;

చూడుము.”అని,చెప్పెను.

రామ=రాముడా! ధనుః=వింటి

అని, తాత్పర్యము.

ని;పశ్య=చూడుము.” ఇతి=అని;అ

బ్రహ్మషేక ర్వచనా ద్రామో యత్ర తిష్ఠతి త ద్ధనుః

మంజూషాం తా మపావృత్య దృష్ట్వా ధను రధా బ్రవీత్. ౧౩

టీక॥ రామః=రాముండు;బ్రహ్మ

చి;అధ=అటుపిమ్మట; అబ్రవీత్=

షేకః = బ్రాహ్మణుండునుఋషి

చెప్పెను.

యునగువిశ్వామిత్రునియొక్క;వచ

రాముండు, బ్రహ్మషేకయగువి

నాత్= మాటవలన;యత్ర=దేని

శ్వామిత్రునిపంపుగైకొని,ఆధనువు

యందు;తత్=ఆ;ధనుః=విల్లు;తిష్ఠ

నుంచియుండు పేటికంచెఱచి, ధ

తి=ఉన్నదో;తాం = ఆ;మంజూ

నువుంజూచి, యంత,విశ్వామిత్రుని

షాం=పేటికను; అపావృత్య=తె

తో,నిట్లనిచెప్పెను.

ఱచి;ధనుః=వింటిని;దృష్ట్వా=చూ

అని, తాత్పర్యము.

ఇదం ధనుర్వరం బ్రహ్మ సంస్సృశా మీహ పాణినా
యత్నవాంశ్చ భవిష్యామి తోలనే పూరణేపివా. ౧౪

టీక॥ బ్రహ్మ = బ్రాహ్మణుడవగు	యత్నవాంశ్చ = ప్రయత్నముగల
విశ్వామిత్రుడా! ఇహ = ఇప్పుడు;	వాడను; భవిష్యామి = అయ్యెదను.
ఇదం = ఈ; ధనుర్వరం = ధనుశ్చే	బ్రాహ్మణుడవగు విశ్వామిత్రు
ప్రమున; పాణినా = హస్తముచేత;	డా! ఇప్పుడీ ధనుశ్చేష్టంబును జేతము
సంస్సృశామి = తాఁకుచున్నాను.	టైదను, మఱియు, దానింగదలించు
తోలనే = కదలించుటయందును; పూ	టకును మోపెట్టుటకునుం బ్రయ
రణేపివా = మోపెట్టుటయందును;	త్నించెదను. అని, తాత్పర్యము.

బాధ మిత్యేవ తం రాజా మునిశ్చ సమభాషత

టీక॥ రాజా = జనకమహారాజు	జనకమహారాజును విశ్వామిత్ర
ను; మునిశ్చ = విశ్వామిత్రమహాముని	మహామునియను, రామునింజూచి,
యును; తం = ఆ రామునింగూర్చి;	‘మంచిది’ అని, చెప్పి.
“బాధం = మంచిది;” ఇత్యేవ = అని	అని, తాత్పర్యము.
యే; సమభాషత = పలికెను.	

లీలయా స ధను మధ్యే జగ్రహ వచనా స్తు నేః. ౧౫

టీక॥ సః = ఆ రాముడు; మునేః =	రాముండు, విశ్వామిత్రునియను
విశ్వామిత్రమహామునియొక్క; వచ	జ్ఞనొంది, ఎంతమాత్రంబును బ్రయా
నాత్ = మాటవలన; లీలయా = విలా	సములేక, లీలతో, నాధనుమధ్యం
సముచేత; ధనుః = వింటిని; మధ్యే =	బుంబట్టుకొనెను.
నడుమను; జగ్రహ = పట్టుకొనెను.	అని, తాత్పర్యము.

పశ్యతాం నృసహస్రాణాం బహునాం రఘునందనః

ఆరోపయ త్స ధర్మాత్మా సలీల మివ త ధనుః

టీక॥ బహునాం = పెక్కులయిన; నృసహస్రాణాం = మనుష్యు

౯౪౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౭

లయొక్కచేల; పశ్యతాం=చూచుచుండగా, ధర్మాత్ముండగు నారామండు, శివధనువును, ఎంతమాత్రంబును శ్రమంబులేకయె, మోపెట్టెను. అని, తాత్పర్యము. ఇచ్చట, నుత్తరాధంబు, వ్యాఖ్యాతలచే లెక్కింపబడనందున, లెక్కింపబడదవ్వె.

ఆరోపయిత్వా ధర్మాత్మా పూరయామాస తద్ధనుః. ౧౬

టీక॥ ధర్మాత్మా=ధర్మబుద్ధి ముతోఁగూర్చెను. గలరాముండు; తత్=ఆ; ధనుః=నిధి ధర్మాత్ముండగు రాముండు, ఇట్లు టిని; ఆరోపయిత్వా (ఆరోప్య)= మోపెట్టి యాశివధనువును బాణము తోఁబూరించెను. అని తాత్పర్యము.

తద్బభంజ ధను మేధ్యే నరశ్రేష్ఠో మహాయశాః

టీక॥ మహాయశాః=గొప్పకీర్తి; లో మేటియైనవాఁడునగు రాగలవాఁడును; నరశ్రేష్ఠః=పురుషుల ముందు; తత్=ఆ; ధనుః=నింటి;

మధ్యే=నడుమను; బభంజ= విఠి
చెను.

మహాయశుండును బురుషశ్రే

ష్ఠుండునగు రాముండు, ఆశివధను
వును, నడుమను, విఠించివేసెను.

అని, తాత్పర్యము.

తస్య శబ్దో మహా నా సీ నిఘ్నా తసమనిస్వనః. ౧౭

భూమికంపశ్చ సుమహా పర్వతశ్చై వ దీర్ఘతః

టీక॥ తస్య=ఆధనువు విలుచుట
యొక్క; శబ్దః=ధ్వని; మహా=గొ
ప్పదియు; నిఘ్నా తసమనిస్వనం=ఁడు
గుధ్వనితో సమానమయిన ధ్వనియు
నుగా; ఆసీత్=అయినది. పర్వత
స్య=కొండ, దీర్ఘత ఇవ=పగలుచుం
డునప్పుడువలె; సుమహా=మిక్కి
లియు నధికమయిన; భూమికంప

శ్చ = భూకంపమును; ఆసీత్=
(అధ్యాత్మతము) కలిగినది.
ఆధనువు విలుచుటంగలిగినధ్వని,
ఁడుగుపడుధ్వనింబోలి గొప్పదిగా
నుండినది, పర్వతంబు పగులనప్పు
డుంబోలె నప్పుడు భూమిమిక్కిలి
యువడంకినది.

అని, తాత్పర్యము.

నిపేతు శ్చ నరా స్సర్వే తేన శబ్దేన మోహితాః. ౧౮

వజ్రయిత్వా మునివరం రాజానం తౌ చ రాఘవౌ

టీక॥ మునివరం=మునిశ్రేష్ఠుండ
గువిశ్వామిత్రుని; రాజానంచ=జన
కమహారాజును; తౌ=ఆ; రాఘవౌ
చ=రామలక్ష్మణులను; వజ్రయి
త్వా=విడిచి; నరాః=మనుష్యులు;
సర్వే=అందఱును; తేన=ఆ; శబ్దే
న=ధ్వనిచేత; మోహితాః=మూ

గ్ధిల్లఁ జేయఁ బడినవారలై; నిపే
తుః=పడిరి.
మునిశ్రేష్ఠుండగు విశ్వామిత్రుఁ
డనుజనకమహారాజును రామలక్ష్మ
ణులునుండక్కడక్కినమనుష్యులం
దఱును, ఆధ్వనికి, మూర్ఛిల్లి, నేలం
బడిరి. అని, తాత్పర్యము.

ప్రత్యాశ్వస్తే జనే తస్మి న్నాజా విగతసాధ్వనః. ౧౯

ఉవాచ ప్రాంజలి ర్వాక్యం వాక్యజ్ఞో మునిపుంగవమ్

ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౬౭

టీక॥ తస్మిన్ = అ; జనే = జనము; మాటను, ఉవాచ = చెప్పెను.
 ప్రత్యాశ్వస్తే = ఊరికిఁగా; వా ఇట్లు మూర్ఖులైన జనులందఱు
 కృష్ణః = మాటల నెఱింగిన; రా మూర్ఖుడేఁగానే, మాటలయం
 జా = జనకమహారాజు; విగతసాధ్య దుఃఖంబునఁడును, జనకుండునిభా
 సః = పోయినభయముగలవాడై; యుండై చేతులు మొగిచి, మునిశ్రే
 ప్రాంజలిః = మంచిచే మోక్షుగల వ్తుండగు విశ్వామిత్రుఁబూచి, యిట్లు
 వాడై; మునిపుంగవం = మునిశ్రేష్ఠుం ని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.
 డగు విశ్వామిత్రునిగూర్చి; వాక్యం =

భగవత్ దృష్టవీర్యో మే రామో దశరథాత్మజః. ౨౦

టీక॥ భగవత్ = మాహాత్మ్యము గలవాఁడు.
 గలవిశ్వామిత్రుఁడా! దశరథాత్మ భగవంతుండవగు విశ్వామిత్రుఁ
 జః = దశరథునికొడుకయిన; రా డా! దశరథునిపుత్రుండగు రామునిప
 మః = రాముఁడు; మే = నాకు; దృష్ట రాక్రమంబున నేనుబూచితిని.
 వీర్యః = చూడఁబడిన పరాక్రమము అని, తాత్పర్యము.

అత్యద్భుత మచింత్యం చ న తర్కిత మిదం మయా

టీక॥ ఇదం = ఇది; మయా = నాచే విజయమున నేనిదివఱకుఁ హింసలేదు;
 త; నతర్కితం = ఊహింపఁబడనిది. దేవతలకు నశక్యమయినందున మన
 అచింత్యం చ = తలంపరానిది. అత్య స్పష్టమైనదలంచుట కవకాశంబు
 ద్భుతం = మిక్కిలియునాశ్చర్యము గల్గదయ్యె; ఇంతచాలుండంతటికా
 గల్గించునది. ర్యంబు సేయుటచాల నాశ్చర్యము

ఎవ్వఁడైన నీశివధనుస్సునువంచి గానున్నది. అని, తాత్పర్యము.

జనకానాం కులే కీర్తి మాహరిష్యతి మే సుతా. ౨౧

సీతా భర్తార మాసాద్య రామం దశరథాత్మజమ్

టీక॥ మే = నాయొక్క; సుతా = దశరథాత్మజం = దశరథునికొడుకై
 కొమాతెఁయైన; సీతా = సీత; న; రామం = రాముని; భర్తారం =

శ్రీమద్రామాయణము * బాలికాండము. ౯౦

స ౬౭

పెనిమిటినిగా; ఆసాద్య=పొంది; జన
కానాం= జనకవంశస్థులయొక్క; కులే=వంశమునందు; కీర్తి=కీర్తి
ని; ఆహరిష్యతి=చేయఁగలదు.

నాకూతురగుసీత, దశరథకుమా
రుండగురామునిం పెనిమిటిగాఁబడ
సి, జనకవంశంబునకుఁ గీర్తి కలుగఁ
జేయును. అని, తాత్పర్యము.

మమ సత్యా ప్రతిజ్ఞా చ వీర్యశులే తి కాశిక. ౨౨

టీక॥కాశిక=విశ్వామిత్రుఁడా! సీతా(అధ్యాహృతము)=సీత; వీర్య
శుల్కా= పరాక్రమంబెవెలగాఁగ
లది ఇతి=అనెడు, ప్రతిజ్ఞా=ప్రతి
న; సత్యా=అన్యతముకానిది; ఆసీత్

(అధ్యాహృతము)=అయినది.
“సీతపరాక్రమంబు గలవానికే
యిచ్చెదను” అని, నేనుజేసినప్రతిస
యమునత్యంబయినది.
అని, తాత్పర్యము.

సీతా ప్రాణైర్బహుమతా చేయా రామాయ మే సుతా

టీక॥ప్రాణైః(పంచమ్యధకమం
దుదృతీయ)=ప్రాణములకన్నను; బహుమతా= అధికముగాఁ గౌర
వింపఁబడినదియు; మే = నాయొ
క్క; సుతా=కొమార్తెయనగు; సీతా=సీత; రామాయ=రాముని

కొఱకు; చేయా=ఇవ్వఁదగినది.
నాప్రాణంబులకన్న నెచ్చుగా
నెన్నఁబడుచుండు నదియు నాకొ
మార్తెయు నగు సీతసురామునకొ
సంగెదను.
అని, తాత్పర్యము.

భవతో నుమతే బ్రహ్మ శీఘ్రం గచ్ఛంతు మంత్రణః. ౨౩
మమ కాశిక భద్రం తే అయోధ్యాం త్వరితా రథైః

టీక॥బ్రహ్మ=బ్రాహ్మణుండవ
గు; కాశిక=విశ్వామిత్రుఁడా! తే=
నీకు; భద్రం=మంగళము; అస్తు=
(అధ్యాహృతము)అగుఁగాక. భవ
తః=నీయొక్క; అనుమతే=అనుజ్ఞ

యందు; మమ=నాయొక్క; మంత్ర
ణః=మంత్రులు; త్వరితాః=వేగిరప
డినవారలై; రథైః=రథములచేత;
అయోధ్యాం = అయోధ్యానగర
మునుఁగూర్చి; శీఘ్రం=శీఘ్రముగా;

౧౮౮ ప్రతిపదాంధ్రటికాతాత్పర్యసహితము.
స ౬౭

గచ్ఛంతు=పోదురు గాక.

ద్రాక్షాణుండవగువిశ్వామిత్రుఁ
డా! నీకుమంగళమగుగాక; నీయను
జ్ఞునొంది, నాడుమంత్రులు వేగిరపడి

రథంబుల నెక్కి శీఘ్రులుగా నయో
ధ్యకుఁబోవుదురు గాక.
అని, తాత్పర్యము.

రాజానం ప్రశ్నతై ర్వాక్యై రానయంతు పురం మమ. ౨౪
ప్రదానం వీర్యశుల్కాయాః కథయంతు చ సర్వశః

టీక॥ మంత్రాణి=(అధ్యాహృత
ము)మంత్రులు; ప్రశ్నతైః=అణకు
వగల; వాక్యైః=మాటలచేత; రా
జానం=దశరథమహారాజును; మ
మ=నాయొక్క, పురం=పట్టణము
నుగూచి; అనయంతు=తోడి తెత్తు
రు గాక. వీర్యశుల్కాయాః=పరా
క్రమము వెలగాగల సీతయొక్క;
ప్రదానంచ=ఇచ్చుటను; సర్వశః=
అంతను; కథయంతు=చెప్పదురు

గాక.
మంత్రులుపోయి, వినయంబున
నిచ్చటివృత్తాంతములంజెప్పి, దశర
థుఁటకుందోడి తెత్తురు గాక; పరా
క్రమంబుగలవానికెయివ్వదగిన సీ
తనురామునకిచ్చుటకును నిశ్చయిం
చుటమొదలగు వృత్తాంతము నంత
యు, సతనికింజెప్పదురు గాక.
అని, తాత్పర్యము.

మునిగుప్తాచ కాకుత్స్థౌ కథయంతు నృపాయ వై. ౨౫

టీక॥ కాకుత్స్థౌ=రామలక్ష్మణు
లను; మునిగుప్తాచ= విశ్వామిత్రమ
హామునిచేరక్షింపబడిన వారలను
గాను; నృపాయ=దశరథమహారా
జుకొఱకు, కథయంతు=చెప్పదురు

గాక.
మంత్రులు “రామలక్ష్మణులు,
విశ్వామిత్రమహామునిచేరక్షింపబ
డియున్నవారు” అని, దశరథునకుం
జెప్పదురు గాక. అని, తాత్పర్యము.

ప్రియమాణం తు రాజాన మానయంతు సుశీఘ్రీగాః

టీక॥ మంత్రాణి=(అధ్యాహృతము)=మంత్రులు; సుశీఘ్రీగాః=మిక్కి

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౯౯

స ౬౭

లియు శీఘ్రముగాఁబోవు వారలైః | యీమాటలుచెప్పఁగా సంతోషం
ప్రియమాణం= సంతోషించుచున్న | బనొంది యుండు నాదశరధుఁట
ట్టిః రాజానంతు=దశరథమహారా | కుందోడితెత్తురుగాక. అని, జనకుం
జను, ఆనయంతు=తోడి తెత్తురు. | డు, విశ్వామిత్రునితోఁజెప్పెను.
మంత్రులు, శీఘ్రముగాఁబోయి | అని, తాత్పర్యము.

కౌశికశ్చ తథేత్యాహ రాజాచా భాష్యమంత్రీణః. ౨౬
అయోధ్యాం ప్రేషయామాస ధర్మాత్మా కృతశాసనాన్
యథావృత్తం సమాఖ్యాతు మానెతుంచ నృపం తదా. ౨౭

టీక॥ కౌశికశ్చ=విశ్వామిత్రుఁ | ధమహారాజును, ఆనెతుంచ=తోడి
డును; తథేతి=అలాగున, ఆహ= | తెచ్చుటకును; అయోధ్యాం= అ
(భూతాధిపతులట) చెప్పెను. | యోధ్యనుగూచిఁ; ప్రేషయామా
తదా=అప్పుడు; ధర్మాత్మా=ధ | స=పంపెను.
ర్మబుద్ధిగల; రాజాచ=జనకమహా | విశ్వామిత్రుండు “నాలాగే” యు
రాజును; కృతశాసనాన్=చేయఁబ | నెను, ధర్మాత్ముండగు జనకుండును
డిన(ఇవ్వఁబడినయనుట) వివాహ | మంత్రుల బిలిచి, వివాహాహ్వాన ప
హ్వానపత్రికలుగల; మంత్రీణః=మం | త్రికల నిచ్చి, “జరిగినవృత్తాంతము
తులను; ఆభాష్య=పిలిచిఁముధా | నంతయుఁజెప్పి దశరధునితోడితెం
వృత్తం= జరిగినట్లు; సమాఖ్యా | డు” అని, యజ్ఞాపించి, యయోధ్య
తుం=చెప్పటకును; నృపం=దశర | కుంబంపెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యావే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, సప్తపష్టిశమస్సగః

ఇది, సప్తపాదము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ సప్తపష్టిశమసర్గ, టీక,
ముగిసినది.

(ఇవి)

అష్టషష్టితమసగ్గపారంభః.

జనకేన సమాదిష్టా దూతాస్తై క్లాంతవాహనాః

త్రిరాత్ర మపితా మార్గే తేయోధ్యాం ప్రావిశత్ పురీమ్.

టీక॥ జనకేన=జనకునిచేత; స యోధ్యయనెడు; పురీం= పట్టణము
 మాదిష్టాః=ఆజ్ఞాపంపబడిన; తే= ను, ప్రావిశత్=ప్రవేశించి.
 ఆ; దూతాః= వాతానుదీసికొని జనకునిచేనాజ్ఞాపింపబడినయా
 పోవువారలు; క్లాంతవాహనాః=అ వాతాహారులు, తమగుఱ్ఱము లల
 లసినగుఱ్ఱములుగలవారలై; త్రిరా యునట్లు వేగిరముగా, మూడురా
 త్రం=మూడురాత్రులు; మార్గే= త్రములు పయనముసేసి, యయో
 దారియందు; ఉపితాః=ఉండువా ధ్యాపట్టణముప్రవేశించిరి.
 రలై; తే=వారు; అయోధ్యాం=అ అని, తాత్పర్యము.

రాజ్ఞో భవన మాసాద్య ద్వారస్థా సిద మబ్రువత్

టీక॥ తే(అధ్యాహృతము)= మాటను; అబ్రువత్=పలికిరి.
 ఆదూతలు; రాజ్ఞః=రాజయినదశర యూతలుదశరథునియిట్లు చేరి
 రథునియొక్క; భవనం=ఇంటిని; ఆ వాకిటనుండు కావలివాండ్రంజూచి
 సాద్య=చేరి; ద్వారస్థాః=వాకిట యిట్లుచెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.
 నుండువారలనుగూర్చి; ఇదం= ఈ

శీఘ్రం నివేద్య తాం రాజ్ఞే దూతా నో జనకస్య చ

టీక॥ రాజ్ఞే=రాజయినదశర తాం=తెలియజేయబడు గాక.
 థునికొఱకు; జనకస్య=జనకునియొ “జనకునిదూతలమగు మేము వ
 క్క- (“చ”) అనునది పాదపూరణా చ్చియున్నాము” అని, దశరథునకుం
 క్తము. దూతాః=వాతాహారుల దెల్పిండు, అని, దూతలు, ద్వారపా
 మయిన; నః=మమ్ములను; నివేద్య లకులతోఁజెప్పిరి, అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యుక్తా ద్వారపాలా స్త్రీ రాఘవాయ న్యవేదయన్

టీక॥ తే = ఆ; ద్వార పాలాః = బారులు వచ్చియున్నారు" అని, దశ
వాణిలికా వలివాండు); ఇతి = కట్టు; రధునకుం చెల్లిరి. అని, తాత్పర్యము.
ఉక్తాః = చెప్పబడినవారలై; రాఘు ఈయొకటియునట స్తోత్రంబువ్యా
వాయ = దశరథునికొఱకు; న్యవే ఖ్యాతలచే నుదాహృతంబుకాకుం
దయఁ = చెల్లిరి. డుటంజేసి యిచ్చోలెక్కింపఁ బడ

ఆచార్య పాలకులు , దూతల దయ్యె.
మాటవిని, “జనకునికడనుండిరాయ

తే రాజవచనా ధూతా రాజవేష్ట ప్రవేశితాః

దదృశు ర్దేవసంకాశం వృద్ధం దశరథం నృపమ్. ౨

టీక॥ తే=ఆ; దూతాః=రాయ బారులు; రాజవచనాత్=దశరథునిమాటవలన; రాజవేశ్య=దశరథునిగృహమును; ప్రవేశితాః=ప్రవేశింపఁజేయుచుండినవారలై; దేవసంకాశం=దేవతతోసమానుఁడును; వృద్ధం=ముదుసలివాఁడనగు; సృపం=రాజయిన; దశరథం=దశరథుని; దదృశుః=చూచిరి. ఆరాయబారులు, దశరథునిపంపున, రాజగృహంబు లోనికిఁబోవఁగావలివాండ్లదేవిడువఁ బడిదేవతలుండునువృద్ధుండునగు దశరథముహూరాఙ్ముచిరి. అనితాత్పర్యము.

బద్ధాంజలివ్రతా స్మర్యే నూతా విగతసాధ్వసాః

రాజాను ప్రయతా వాక్య మబ్రవ న్నధురాక్షరమ్. ౩

టీక॥ దూతాః = రాయచారులై; ప్రియతాః = పరిశుద్ధులయి; రా
లు; సర్వే = అందఱును; బద్ధాంజలివు
టాః = కట్టబడినచేమోడ్పులనెడు
దొప్పలుగలవారలై; విగతసాధ్వ
సాః = పోయినభయంబుగలవార

౯౯౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స. ౬౮

అరాయబారులందఱును, చేతలయి, దశరథునింజూచి, మధురంబులు మొగిచ్చి, భయంబు వీడి, సరిశుద్ధుగా, నిట్లుని, చెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.

మైథిలో జనకో రాజా సాగ్నిహేమాత్ర పురస్కృతిమ్ కుశలంచా వ్యయం చైవ సోపాధ్యాయపురోహితమ్. ౪

ముహుముహు మధురయా స్నేహసంయుక్తయా గిరా జనక స్త్యాం మహారాజ పృచ్ఛతే సపురస్సరమ్. ౫

టీక॥ మహారాజ=దశరథమహాను; ముహుముహుః=మాటిమా రాజా! మైథిలః = మిథిలాధిపతియి టికిని; మధురయా = మనోహరము గు; జనకః = జనకుండగు; రాజా = ను, స్నేహసంయుక్తయా = చెలిమి రాజు ; సాగ్నిహేమాత్ర పురస్కృ తం = ముం డబడినయిగ్నిహేమాత్ర తోఁగూడినదియునగు; గిరా = మా ములతోఁగూడిన ఁడును, సోపా టుచేత; పృచ్ఛతే = అడుగుచున్నాఁ డు.

ధ్యాయపురోహితం = ఋత్విజుల దశరథమహారాజా! మిథిలాధి తోను బురోహితునితోనుం గూడిన పతియగుజనకమహారాజు, “నీకును వాఁడవును, సపురస్సరం = ముందున నీయిగ్నిహేమాత్రంబులకును సీఋత్వి డచువారితోఁగూడిన వాఁడవు నగు; జాలకును బురోహితునకును సరివా త్వాం = నిన్ను; జనకః = జనకుఁడు రజనులకును తేమంబె ? యారో (మొదటిది జనకశబ్దము సూరస్థంబ గ్యంబె?” యనిమాటిమాటికిని, స్నే గుటవలన రెండవమాటును జెప్పఁబ హంబున మధురంబగువాక్యంబున న డినది); కుశలంచ = తేమమును; అ డుగుచున్నాఁడు. వ్యయంచైవ = నాశములేకుండుట అని, తాత్పర్యము.

పృష్ట్యా కుశల మవ్యగం వై దేహేనా మిథిలాధిపః

కాశికానుమతే వాక్యం భవంత మిద మబ్రవీత్. ౬

టీక॥ మిథిలాధిపః = మిథిలకుఁ అవ్యగ్రం = కొఱంతలేని; కుశలం = బ్రభువయిన; వై దేహః = జనకుఁడు; తేమమును; పృష్ట్యా = అడిగి; కాశి

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౯౯౩

స ౬౮

కానుమతే=విశ్వామిత్రునియనుజ్ఞ
యందు; భవంతం = (పూజ్యుడవ
గు)నిన్నుఁగూర్చి; ఇదం = ఈ; వా
క్యం=మాటను; అబ్రవీత్ = చె
ప్పెను.

మిథిలకుఁ బ్రభువయినజనకమ
హారాజు, ఇట్లుకొఱంతలేనిజేమం
బడిగి, విశ్వామిత్రునియనుమతిని, నీ
తోనీమాటఁజెప్పమనెను.
అని, తాత్పర్యము.

పూర్వం ప్రశిష్టా విదితా వీర్యశుల్కా మమాత్మజా
రాజానశ్చ కృతామషాః నిర్వీర్యా విముఖీకృతాః. ౭

టీక॥ అత్మజా=కొమార్తె; వీర్యశు
ల్కా=పరాక్రమం బెవెలగాఁగలది;
ఇతి(అధ్యాహృతము)=అనెడు; మ
మ=నాయొక్క; పూర్వం=మునుప
టిప్రతిజ్ఞా=ప్రతిస; విదితా=ఎఱుం
గఁబడినది; కృతామషాః=చేయఁ
బడినకోపముగల; రాజానశ్చ=రా
జులును; నిర్వీర్యాః=పోయినపరాక్ర
మముగలవారలై; విముఖీకృతాః=
పెడమొగముగలవారలుగాఁజేయఁ

బడినారు; ఇతి(అధ్యాహృతము)=
అనునదియును; విదితం(అధ్యాహృ
తము)=ఎఱుంగఁబడినది.
“నాకొమఁతెనుబరాక్రమంబు
గలవానికెయిత్తును” అని, మున్నునేఁ
జేసినప్రతిస మీకందఱకునుంజెలిసి
యేయున్నది; రాజులునుగోపించి
యుద్ధమునకువచ్చి, నిర్వీర్యులయిప
రాజయంబునొందిరి” అనునదియు
నుజెలిసినదియె. అని, తాత్పర్యము.

సేయం మమ సుతా రాజక విశ్వామిత్రపురస్సరైః
యదృచ్ఛయా గతై ర్వీరై నికజితా తవ పుత్రకైః. ౮

టీక॥ రాజక=విశ్వామిత్రమహా
రాజా! సా=అట్టి; అయం=ఈ; మ
మ=నాయొక్క; సుతా=కూతు
రు; యదృచ్ఛయా=భాగ్యముచేత;
అగతైః=వచ్చినవారును; విశ్వామి

త్రపురస్సరైః= విశ్వామిత్రుండు
ముందుగా నడచువాఁడుగాఁగలవా
రును; వీరైః=పరాక్రమశాలులున
గు; తవ=నీయొక్క; పుత్రకైః=చి
న్నికొడుకులచేత (పూజాధామం

౧౧౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము:

సృ.౮

దుబహువచనము) రాముని చేతనను
ట, నిజీ-తా=జయింపఁబడినది.

విశ్వామిత్రమహారాజా! అట్లు
సమానరాజులకును గోర్కి-గలిగి
యెవ్వరికినిబొందరాని నాకూఁతు

రయినసీతను, నాభాగ్యంబునవిశ్వా
మిత్రునివెంటవచ్చిన పరాక్రమశా
లియుగునీచిన్నికొడుకయిన, రాముం
డుసాధించెను. అని, తాత్పర్యము.

తచ్చ రాజు ధను దివ్యం మధ్యే భగ్నం మహాత్మనా
రామేణహి మహారాజ మహత్యాం జననంసది. ౯

టీక॥మహారాజ=పూజ్యుడవై
నరాజవగు; రాజు=దశరథమహా
రాజా; తత్=ఆ; దివ్యం= శ్రేష్ఠమ
యిన; ధనుశ్చ=శివధనువును; మహా
త్మనా=అధికమయినపరాక్రమము
గల; రామేణహి=రామునిచేత; మ
హత్యాం = గొప్పదైన; జననంస
ది=జనులసభయందు; మధ్యే=నడు

మను; భగ్నంహి= విలువఁబడినది
గదా!
దశరథమహారాజా! ఇదివఱకె
వ్వరిచేసెను గదలించునుగూడని
దివ్యంబగుశివధనువును, మహాపరా
క్రమశాలియుగు, రాముండు, పె
క్కుండ్రుజనులుచూడఁగా, నడుమం
బట్టిపిటిచెను. అని, తాత్పర్యము.

అస్తై దేయా మయా సీతా వీర్యశుల్కా మహాత్మనే
ప్రతిజ్ఞాం కతు మిచ్ఛామి త దనుజ్ఞాతు మహాసి. ౧౦

టీక॥మయా=నాచేత; వీర్యశు
ల్కా= పరాక్రమంబేవెలగాఁగల;
సీతా=సీత; మహాత్మనే=అధికమ
యినపరాక్రమంబుగల; అస్తై=ఈ
రామునిఁజూకు; దేయా=ఇవ్వఁదగి
నది; ప్రతిజ్ఞాం=ప్రతిసను; కర్తుం=
చేయుటకు; ఇచ్ఛామి = కోరుచు
న్నాను. తత్=దానిని; అనుజ్ఞా

తుం=అంగీకరించుటకు; అహాసి=
తగుదువు.
నేను, బరాక్రమంబుగలవానికే
యివ్వఁదగినసీతను, మహాపరాక్రమ
శాలియుగురామునకిచ్చెదను; నాప్ర
తిసనునెఱవేర్చఁగోరెదను; నీవుదా
నికనుజ్ఞ యివ్వవలయును,
అని, తాత్పర్యము.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౧

స ౬౮

సోపాధ్యాయో మహారాజ పురోహితపురస్సరః

శీఘ్ర మాగచ్ఛ భద్రం తే ద్రష్టు మహాసి రాఘవౌ. ౧౧

టీక॥ మహారాజ=దశరథమహారాజా! త్వం(అధ్యాపృతము)=నీవు; సోపాధ్యాయః=ఋత్విజులతోఁగూడినవాడవై; పురోహితపురస్సరః=పురోహితుఁడముందు నడచువాఁడు గాఁగలవాడవై; శీఘ్రం=వేగిరముగా; ఆగచ్ఛ=రమ్ము; తే=నీకు; భద్రం=మంగళము; అస్తు(అధ్యాపృతము)=అగుఁగా

క. రాఘవౌ=రామలక్ష్మణులను; ద్రష్టుం=చూచుటకు; అహాసి=తగుదువు. దశరథమహారాజా! నీవుఋత్విజులను బురోహితునిఁగూడి, శీఘ్రంబుగా రావలయును; నీకుమంగళమగుఁగాక; నీవురామలక్ష్మణులంబూడవలయును, అని, తాత్పర్యము.

ప్రీతిం చ మమ రాజేంద్ర నిర్వృతఁయితు మహాసి

పుత్రయో రుభయో రేవ ప్రీతిం త్వ మపి లప్స్యసే. ౧౨

టీక॥ రాజేంద్ర=రాజశ్రేష్ఠుఁడవగుదశరథుఁడా! మమ=నాకు; ప్రీతిం=సంతోషమును; నిర్వృతఁయితుం=నేఱుకేఱుచుటకు; అహాసి=తగుదువు; త్వమపి=నీవును; ఉభయోః=ఇద్దఱయిన; పుత్రయోః=కొడుకులయందును; ప్రీతిం=సంతోషమును; లప్స్యసవేవ=పొందనే, పొందుదువు.

రాజశ్రేష్ఠుండవగుదశరథుఁడా! నాప్రాథకననంగీకరించి నాకుసంతోషంబుసేయవలయును, నేనుగూతురులనిద్దఱసంతోషంబునంబూచునట్లునీవును నీయిద్దఱ కొడుకులసంతోషంబునంబూడఁగలవు. అని, జనకుఁడనీతోఁజెప్పమనెను. అని, తాత్పర్యము.

ఏవం విదేహాధిపతి మకథురం వాక్య మబ్రవీత్

విశ్వామిత్రాభ్యనుజ్ఞాత శ్చతానంద మతే స్థితః. ౧౩

టీక॥ విదేహాధిపతిః=విదేహదేశంబునకుఁ బ్రభువయిన జనకుండు;

ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౮

విశ్వామిత్రాభ్యనుజ్ఞాతః=విశ్వామిత్రుని చేసిననుమతింపఁబడినవాఁడై; శతానందమతే= శతానందుని సమ్మతియందు; స్థితః=ఉన్నవాఁడై; ఏవం=ఇట్లు; మధురం=మనోహరమగు; వాక్యం=మాటను; అబ్రవీత్=

చెప్పెను. విచేహఃపతియగుజనకుండు, విశ్వామిత్రునియనుమతిని శతానందుని సమ్మతియనొంది, యీ ప్రకారముగా, మధురంబగుమాటఁజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యుక్త్వా విరతా దూతా రాజగౌరవశంకితాః

టీక || దూతాః=రాయబారులు; ఇతి=ఈప్రకారముగా; ఉక్త్వా=చెప్పి; రాజగౌరవశంకితాః=రాజునందలి గౌరవంబుచేఱయంపడినవారలై; విరతాః=ఊరకుండిరి.

దశరథునితోఁజెప్పి, రాజు మందట నెచ్చుగా మాటలాడఁగూడ నందున నంతనూరకుండిరి. అని తాత్పర్యము. ఈయధఃశ్లోకంబు, వ్యాఖ్యాతలచే నుదాహృతంబు కాకుండటం జేసి, యిచ్చోలెక్కింపఁబడదయ్యెను.

రాయబారులు, ఈప్రకారము

నూతనవాక్యం తు తచ్చుత్వా రాజా పరమహర్షితః

వసిష్ఠం వామదేవంచ మంత్రణోన్యన్యం శ్చ సోబ్రవీత్. ౧౪

టీక|| తత్=ఆ; నూతనవాక్యం=రాయబారుల మాటను; శ్చుత్వా=వినినంతనే; సః=ఆ; రాజా=దశరథమహారాజు; పరమహర్షితః=మిక్కిలియు సంతసించినవాఁడై; వసిష్ఠం=వసిష్ఠుని గూఁచియు; వామదేవంచ=వామదేవుని గూఁచియు; అన్యన్యం=ఇతరులయిన; మంత్రణ=

శ్చ=మంత్రులంగూర్చి; అబ్రవీత్=చెప్పెను. ఆ రాయబారుల మాట వినినంతటనే, దశరథుండు, సంతోషంబున నుపొంగి, వసిష్ఠుని వామదేవుని మఱియు నితరులగు మంత్రులనుంజూచి, యిట్లుని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

గుప్తః కుశికపుత్రేణ కౌసల్యానందవర్ధనః

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౯౯౭

స ౬౮

లక్ష్మణేనసహ భ్రాతృ విదేహేషు వసత్య సా. ౧౫

టీక॥ అసౌ=ఈ; కాసల్యసం	హేషు=విదేహదేశమునందు; వస
దవర్ధనః=కాసల్యకుసంతోషమును	తి=ఉన్నాడు.
వృద్ధి బొందించునట్టి రాముడు,	కాసల్యకు సంతోషమునువృద్ధి
భ్రాతృ=తోఁబుట్టువగు; లక్ష్మణే	బొందించునట్టిమనరాముండు, లక్ష్మ
నసహ=లక్ష్మణునితోఁగూడ; కుశిక	ణునిఁగూడి, విశ్వామిత్రునిచేరక్షిం
శ్రుతేణ=విశ్వామిత్రునిచేత; గు	పఁబడుచు, నిష్పడు, విదేహదేశమం
ప్తః=రక్షింపఁబడినవాడై; విదే	దున్నాడు. అని, తాత్పర్యము.

దృష్టవీర్య స్తు కాకుత్స్థో జనకేన మహాత్మనా
సంప్రదానం సుతాయాస్తే రాఘవే కతుః మిచ్ఛతి. ౧౬

టీక॥ కాకుత్స్థస్తు=రాముండు	కక; సంప్రదానం=ఇచ్చటను; క
ను; మహాత్మనా = అధికమయినప	తుః=చేయుటకు; ఇచ్ఛతి=కోరు
రాకృమంబుగల; జనకేన=జనకమ	చున్నాడు.
హారాజుచేత; దృష్టవీర్యః=చూడఁ	మహాపరాక్రమశాలియగు జన
బడినపరాక్రమంబుగలవాడు. అ	కుండు, రామునిపరాక్రమంబుగ
భవతీ(అధ్యాహృతము)=అయ్యె	నుఁగొనెను; జనకుండు, తనకూతు
ను. జనకః(అధ్యాహృతము)=జన	ను, రామునకియ్యఁ గోరుచున్నా
కుండు; రాఘవేతు=రామునియం	డు. అని, తాత్పర్యము.
ద; సుతాయాః=కొమార్తెయొ	

యది నో రోచతే వృత్తం జనకస్య మహాత్మనః

శ్రీం గచ్ఛామహే శీఘ్రం మాభూతాః-లస్య పర్యయః. ౧౭

టీక॥ మహాత్మనః = పూజ్యమైన	వః=మీకు; రోచతేయది=ఇష్టమగు
స్వభావముగల; జనకస్య=జనకుని	నేనె; శీఘ్రం=వేగిరముగా; శ్రీం=
యొక్క; వృత్తం=సమాచారము;	మిథిలానగరమునుఁగూచి; గచ్ఛా

మహే=పోదము. కాలస్య=కాల నవృత్తాంతముమీకు సమ్మతమగునే
ముయొక్క; పర్యయః= మీటుట; ని, శీఘ్రంబుగా, మిథిలాపురికరుగుద
మాఘాత్=కాకుండుఁగాక! ము; జాగుకారాదు. అని, వసిష్ఠా
వహత్తుఁడగు జనకుఁడు పంపి దులతోన నెను. అని, తాత్పర్యము.

మంత్రణో బాధ మిత్యాహు స్సహసరై వ మహాషిభిః

టీక॥ మంత్రణః=మంత్రులు; మ చైప్పిరి.
హాషిభిః = పూజ్యులగు ఋషుల మంత్రులును, మహాఘాలునంద
తో; సరై వ సహ=ఎల్లరతోనుం గూ ణును, “మంచిది” అని, చైప్పిరి.
డి; “బాధం=మంచిది;” ఇతి=అని; అని, తాత్పర్యము.
అహుః = (ఘాతార్థమందులట్)

సుప్రీత శ్చ బ్రవీ ద్రాజా శ్వో యాత్రేతి స మంత్రణః. ౧౮

టీక॥ సః=ఆ; రాజాచ=దశరథ బ్రవీత్ =చెప్పెను.
మహారాజును; సుప్రీతః = మిక్కిలి ఆదశరథమహారాజు, పరమసం
యుసంతసించినవాఁడై; మంత్ర తుష్టుండై, మంత్రులంబూచి, “రేవు
ణః=మంత్రులఁగూర్చి; శ్వః=రేవు; బయనంబయ్యెదము” అని, చెప్పెను.
యాత్రా=పయనము. ఇతి=అని; అ అని, తాత్పర్యము.

మంత్రణ స్తా న్నరేంద్రస్య రాత్రిం పరమసత్కృతాః

ఊష స్తే ముదితా స్సర్వే గుణై స్సర్వై స్సమన్వితాః. ౧౯

టీక॥ సర్వైః=సమస్తములయి త్కృతాః= మిక్కిలియుఁబూజిం
న; గుణైః=గుణములతో; సమన్వి పఁబడినవారలై; ముదితాః= సం
తాః=కూడినవారలైన; లే=ఆ; న తసించినవారలై; తాం=ఆ; రా
రేంద్రస్య=మనుష్యులకుఁబ్రభువైన త్రిం=రేయియంతయు; ఊషః =
జనకునియొక్క; మంత్రణః= మం ఉండిరి.
త్రులు; సర్వైః=అందఱును; పరమస మంత్రగుణంబులన్నియుగలిగినట్టి

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౧౧

సృష్ట

యాజనకుని ముత్రులండిలును , నారాత్రియంతయునుండిరి.
దశరథునివలన మిక్కిలియును స అని, తాత్పర్యము.
తూరమనొంది, సంతోషంబున,

ఇత్యామే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, అష్టపష్టితమస్సగళః

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర

వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండాష్టపష్టితమస్సగళీక,

ముగిసినది.

అ

ఏకోనసప్తతితమసర్గప్రారంభః.

తతోరాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం సోపాధ్యాయస్సబాంధవః

రాజా దశరథో హృష్టః సుమంత్రమిదమబ్రవీత్. ౧

టీక||తతః=అంతట; రాత్ర్యాం= ఇదం=ఈమాటను; అబ్రవీత్=చె
రేయి; అతీతాయాం=కడవఁగా; ప్పెను.

సోపాధ్యాయః= ఋత్విజులతోఁ అంతనారాత్రికడవఁగానే, దశ

గూడినవాఁడును; సబాంధవః=బంధమహారాజు ఋత్విజులనబంధు

ధువులతోఁగూడినవాఁడునగు; దశ వులనుంగూడి, సంతసించి, సుమం

రథః = దశరథుఁడనెడు; రాజా= తుంబూచి, యిట్లనె, చెప్పెను.

రాజు; హృష్టః= సంతసించినవాఁ అని, తాత్పర్యము.

దైః సుమంత్రం=సుమంత్రునిగూర్చి;

అద్య సర్వే ధనాధ్యక్షా ధన మాదాయ ప్రహులమ్

ప్రబంత్వ గ్రే సువిహితా నానారత్నసమన్వితాః. ౨

టీక||అద్య=ఇప్పుడు; ధనాధ్యక్షాః= బొక్కసమునధికారులు; స

౧౦౦౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౬౯

గ్వే=అందఱును; పుష్కలం=శ్రేష్ఠ

గాక.

మయిన; ధనం = ధనమును; ఆదా

ఇష్టము, కోశాధికారులందఱు

య=తీసికొని; నానారత్నసమన్వి

ను, శ్రేష్ఠంబగు ధనంబుచేసికొని, నా

తః = పలుతేజంగలయిన మణుల

నావిధంబులగు రత్నంబులతోఁ గూ

తోఁగూడినవారలై; సువిహితాః=

డి, సిద్ధులయి, ముందటంబోవుదురు

మిక్కిలియు సిద్ధులయి; అగ్రే=

గాక.

ముందట; వ్రజంతు = పోవుదురు

అని, తాత్పర్యము.

చతురంగబలం చాపి శీఘ్రం నిర్వాతు సర్వశః

మమా జ్ఞానమకాలంచ యానయ్యగ్య మనుత్తమమ్. ౩

టీక॥ మమ=నాయొక్క; ఆజ్ఞా

స్థియును; శీఘ్రం=వేగముగా; ని

సమకాలంచ=ఆజ్ఞాకు సమానమయి

ర్వాతు=బయలుదేలుఁ గాక.

నకాలమునందె; చతురంగబలంచా

నేను, ఆజ్ఞ చేసినక్షణమందె, చ

పి = నాలుగంగములుగల సేనయు

తురంగంబగు సేనయును, శ్రేష్ఠంబు

న; అనుత్తమం=తనకన్న శ్రేష్ఠము

లగు మేనాలు రథంబులు మొదలగున

లేనది; యానయ్యగ్యం = మేనాలు

వియును, అస్థియును, బయలు వెడ

మొదలగు యానంబులు సురథంబులు

లుఁగాక. అని, తాత్పర్యము.

మొదలగునవియును; సర్వశః = అ

వసిస్తో వామదేవశ్చ జాబాలి రథ కాశ్యపః

మార్కండేయస్సు దీర్ఘాయః ఋషిః కాత్యాయన శ్రుధా. ౪

ఏతే ద్విజాః ప్రయాంత్యగ్రే స్యందనం యోజయన్త్య మే

యథా కాలాత్యయో నస్యా ద్దూతాహీ త్వరయంతిమామ్. ౫

టీక॥ యథా=ఎట్లు; కాలాత్య

దేవశ్చ=వామదేవుఁడును; జాబా

యః=కాలముగడచుట; నస్యాత్=

లిః=జాబాలియును; అథ=ఇంకను;

కాదో; తథా(అధ్యాహృతము)=

కాశ్యపః=కాశ్యపుఁడును; దీఘా

అట్లు; వసిష్ఠః=వసిష్ఠుఁడును; వామ

యః= అధికమైన యాయుస్సుగల;

మార్కండేయశ్చ = మార్కండే గదా!

యుండను; కాత్యాయనః = కా	జాగుకానట్లుగా, వసిష్ఠుండును
త్యాయనుండనెడ; ఋషిస్తథా =	వామదేవుండును జాబాలియునుగా
ఋషియును; ఏతే=ఈ, ద్విజాః =	శ్యవుండును దీక్షాఁయువగు మా
బ్రాహ్మణులు; అగ్రే = ముందట; ప	ర్కండేయుండును గాత్యాయనుం
యాంత = పోదురుగాక. మే = నా	డును, ఈబ్రాహ్మణులుముందటం
కు; స్యందనం = రథమును; యోజయ	బోదురుగాక; నన్నుకూతలుతొంద
స్వ = కూర్చుము. మాతాః = రాయ	రపఱచుచున్నారుగదా! అని, దశర
బారులు; మాం = నన్ను; త్వరయం	ధుండునుమంతునితోఁజెప్పెను.
తిహి = తొందరపఱచుచున్నారు	అని, తాత్పర్యము.

వచనాత్తు నరేంద్రస్య సాసేనా చతురంగిణీ

రాజాన మృషిభి స్సార్థం ప్రజంతం పృథతో న్వ గాత్. ౬

టిక నరేంద్రస్య = మనుష్యుల	దశరథమహారాజును; పృథతః =
కుఁబ్రభువయిన దశరథమహారాజు	వెంటను; అన్వగాత్ = వెంటబడిం
యొక్క; వచనాత్తు = మాటవలన	చెను.
నే; చతురంగిణీ = నాలుగంగములు	దశరథమహారాజునాజ్ఞను, అచతు
గల; సా = ఆ; సేనా = దండు; ఋషి	రంగసేన, ఋషులతోఁగూడఁబోవు
భిస్సార్థం = ఋషులతోఁగూడ;	చున్న దశరథమహారాజు వెంటవెం
ప్రజంతం = పోవుచున్న; రాజానం =	బడించివెల్లెను. అని, తాత్పర్యము.

గత్వా చతురహం మాగం విదేహం నభ్యుపేయివాక్

రాజా తు జనక శ్రీమాక్ శ్రుత్వా పూజా మకల్పయత్. ౭

టిక సః (అధ్యాహృతము) = ఆ	దేశమును; అభ్యుపేయివాక్ = పొం
దశరథుండు; చతురహం = చాలుగు	డెను. శ్రీమాక్ = సంపదగలిగినట్టి;
దినములు; మాగం = దారిని; గ	రాజా = రాజుని; జనకస్తు = జన
త్వా = పొంది; విదేహం = విదేహ	కుండను; శ్రుత్వా = విని; పూ

౧౦౦౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

సర్వ

జాం=పూజను; అకల్పయత్=చేసెను.

ఆదశరధుండు నాలుగుదినములు పయనంబు చేసి విదేహ దేశంబు ప్రవేశించెను; శ్రీమంతుండగు జన

కుండును, దశరథుండు తన దేశముఁ బ్రవేశించుటను విని, యచ్చట నచ్చటఁ నతనికిఁ బూజఁగా విందెను. అని, తాత్పర్యము.

తతో రాజాన మాసాద్య వృద్ధం దశరథ స్మృపమ్
జనకో ముదితో రాజా హషణంచ పరమం యయా. ౮

టీక॥ తతః=అటుపిమ్మట; రాజా=రాజు; జనకో=జనకుండు; వృద్ధం=ముదుసలివాఁడును; పం=మనుష్యులకుఁ బ్రభువునయిన; దశరథం=దశరథుండనెడు; రాజానం=రాజును; ఆసాద్య=పొంది; ముదితః=సంతసించినవాడై; పర

మం=అధికమయిన; హషణంచ=గగుర్పాటును, యయా=పొందెను. అంత, జనకమహారాజు, వృద్ధం డగు దశరథమహారాజుంబాచి, సం తసంబున, మిక్కిలియుగగుర్పాటు నొందెను. అని, తాత్పర్యము.

ఉవాచ చ నరశ్రేష్ఠా నరశ్రేష్ఠం ముదా న్వితః

టీక॥ నరశ్రేష్ఠః=పురుషశ్రేష్ఠుండుగుజనకుండు; ముదా=సంతోషముతో; అన్వితః=కూడికొనినవాడై; నరశ్రేష్ఠం=పురుషశ్రేష్ఠుండగు దశరథునిగూర్చి; ఉవాచచ=మా

టనుంజెప్పెను. పురుషశ్రేష్ఠుండగు, జనకమహారాజు, సంతోషంబునొంది, పురుషశ్రేష్ఠుండగు దశరథునింబాచి, యిట్లు ని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

స్వాగతం తే మహారాజ దిప్త్యా ప్రాప్తో సి రాఘవ. ౯

పుత్రయో రుభయోః ప్రీతిం లప్స్యసే వీర్యనిజతామ్

టీక॥ రాఘవ=రఘువంశమునందుఁబుట్టిన; మహారాజ=దశరథను

హారాజా! తే=నీకు; స్వాగతం=నుఖముతోడిరాక; అస్తు(అధ్యాహృత

ము)=అగుఁగాక. దిష్ట్యా=భాగ్యముచేత; ప్రాప్తః=వచ్చినవాఁడవు; అసి=అగుచున్నావు ఉభయోః=ఇద్దఱున, పుత్రయోః=కొడుకులయొక్క; వీర్యనిజితాం=పరాక్రమముచేజయింపబడిన, సంపాదించబడినయనుట; ప్రీతిం=సంతోషమును;లస్స్యసే=పొందఁగలవు. రఘువంశంబునంబుట్టిన దశరథమహారాజా ! నీకుస్వాగతంబగుఁగాక, మాభాగ్యంబుననీవిచ్చటికివచ్చితివి; నీయిద్దఱుకొడుకులపరాక్రమంబునంగలిగినసంతోషంబుననుభవించఁగలవు. అని, తాత్పర్యము.

దిష్ట్యా ప్రాప్తో మహాతేజా వసిష్ఠో భగవాన్మహిః. ౧౦
సహసర్వైర్ద్విజశ్రేష్ఠైః దేవైః రివశతక్రతుః

టీక॥ మహాతేజాః=అధికంబగుకాంతిగలవాఁడను ; భగవాన్=మాహాత్మ్యంబుగలవాఁడను; వసిష్ఠః=వసిష్ఠుండను; ఋషిః=ఋషి; ద్విజశ్రేష్ఠైః = బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠులతో; సర్వైస్సహ=అందరితోఁగూడ; దేవైః(సహ)=దేవతలతోఁగూడ; శతక్రతురివ=నూఱుయాగంబులుగల దేవేంద్రుండుం బోలె; ది

ష్ట్యా=భాగ్యముచేత; ప్రాప్తః=వచ్చినవాఁడు. మహాతేజుండునుభగవంతుండునగు వసిష్ఠమహర్షి, బ్రాహ్మణవర్గులనెల్లరంగూడి, దేవతలంగూడినూఱు యాగంబులుచేసిన దేవేంద్రుండుంబోలె, మాభాగ్యంబున, నీచ్చటికేతెంచె. అని తాత్పర్యము.

దిష్ట్యా మే నిర్జితా విఘ్నా దిష్ట్యా మే పూజితం కులమ్. ౧౧
రాఘవైస్సహ సంబంధా ద్వీర్యశ్రేష్ఠైః మహాత్మభిః

దిష్ట్యా మే పూజితం కులమ్. ౧౧
రాఘవైస్సహ సంబంధా ద్వీర్యశ్రేష్ఠైః మహాత్మభిః

టీక॥ మహాత్మభిః=పూజ్యమగుస్వభావముగలవారును ; వీర్యశ్రేష్ఠైః=పరాక్రమంబున మేటియైనవారునగు; రాఘవైస్సహ=రఘువంశంబునం బుట్టినవారితోఁగూడ;

సంబంధాత్ = విఘ్నమువలన; దిష్ట్యా=భాగ్యముచేత; మే=నాయొక్క; విఘ్నాః=విఘ్నములును; నిజితాః = జయింపబడినవి. దిష్ట్యా=భాగ్యముచేత; మే=నాయొ

క్క; కులం=వంశము; పూజితం=పూజింపఁబడినది.

పరాక్రంబున శ్రేష్ఠులును మహాత్ములును గురఘువంశంబునంబుట్టిన

వారితో విద్యుంబు దొరికొనుటంజేసి, నాభాగ్యంబున, నావిఘ్నంబులు నశించినవి, నాభాగ్యంబున నాకులంబు ప్రశస్తంబైనది. అని తాత్పర్యము.

శ్వః ప్రభాతే నరేంద్రేంద్ర నిర్వతయితు మహాసి. ౧౨
యజ్ఞస్యాం తే నరశ్రేష్ఠ వివాహ మృషిసమ్మతమ్

టీక॥ నరశ్రేష్ఠ=పురుషశ్రేష్ఠుండవును; నరేంద్రేంద్ర=మనుష్యులకుఁబ్రభువులగువారిలో శ్రేష్ఠుండవు నగుదశరథుఁడా! శ్వః=రేవు; ప్రభాతే=ఉదయమున; యజ్ఞస్య=యాగముయొక్క; అంతే=కొనను; ఋషిసమ్మతం=ఋషులకిష్టంబగు, వివాహం=పెండ్లి, నిర్వతయితుం=నెఱవేర్చుటకు; అహాసి=త

గుదువు. పురుషశ్రేష్ఠుండవు రాజశ్రేష్ఠుండవు నగుదశరథుఁడా! రేపటిప్రాతఃకాలమునందు, యాగాంతంబున ఋషులకు సమ్మతంబగునటుల, వివాహంబు నెఱవేఱుపవలయును. అని, దశరథుడదశరథునితో జెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

తస్య తద్వచనం శ్రుత్వా ఋషిమధ్యే నరాధిపః. ౧౩
వాక్యం వాక్యవిదాం శ్రేష్ఠః ప్రత్యువాచ మహీపతిమ్

టీక॥ తస్య=ఆజనకమహారాజుయొక్క, తతః=అ; వచనం=మాటను; శ్రుత్వా=విని; వాక్యవిదాం=మాటలనెరింగినవారిలో; శ్రేష్ఠః=మేటియైన; నరాధిపః=పురుషులకుఁబ్రభువగుదశరథుఁడు; ఋషిమధ్యే=ఋషులనడుమను; మహీప

తిం=భూమికిఁ బ్రభువయినజనకునింగూచి; వాక్యం=మాటను; ప్రత్యువాచ=బదులుచెప్పెను. ఆజనకుండు చెప్పినమాటవిని, మాటలయందుం బండితులలో శ్రేష్ఠుండగు దశరథమహారాజు, ఋషులనడుమనుజనకమహారాజుంజూచి

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౦౦౫

స ౬౯

యిట్లని, బదులు చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ప్రతిగ్రహా దాతృవశ శ్శ్రుత మేత న్నయా పురా. ౧౮
యథా వత్స్యసి ధమకజ్ఞ త త్కామ్యామహే వయమ్

టీక॥ ధర్మజ్ఞ = ధమకంబు నెఱింగి గినజనకుడా! ప్రతిగ్రహం = పుచ్చు కొనుట, దాతృవశః = ఇచ్చువానియ ధీనము, మయా = నాచేతః ఏకత్వం = ఇ ది; పురా = మున్ను; శ్రుతం = వినఁబ డినది. యథా = ఎట్లు; వత్స్యసి = చె ప్పదువో; తత్ = అట్లు; వయం = మేము; కరిష్యామహే = చేయు దుము.	ఇచ్చువాఁడు, ఎప్పుడిచ్చునో, అప్పుడు, పుచ్చుకొనువాఁడు, పుచ్చుకొనునేగా ని, వేటులేదు కావున, ప్రతిగ్రహము దాతయధీనము; నీవిట్లుకన్యాప్రదా నముచేయుటను నేను విసియున్నాఁ డను; నీవెట్లు చెప్పుదువో మేమట్లే, చే యుదుము. అని, దశరథుఁడుచెప్పె ను. అని, తాత్పర్యము.

ధమిక్ష్ణం చ యశస్యం చ వచనం సత్యవాదినః. ౧౫

శ్రుత్వా విదేహధిపతిః పరం విన్దయ మాగతః

టీక॥ విదేహధిపతిః = విదేహదే శంబునకుఁ బ్రభువయినజనకుండు; సత్యవాదినః = సత్యము నెఱుఁటలా డునట్టిదశరథునియొక్క; ధమిక్ష్ణం చ = మిక్కిలియుధమకముగలది యును; యశస్యం చ = కీర్తిగలి గించునదియునగు; వచనం = మాట ను; శ్రుత్వా = విని; పరం = అధికమ	యిన; విన్దయఁ = ఆశ్చర్యమును; ఆ గతః = పొందినవాఁడాయెను. విదేహదేశంబునకధిపతియగుజన కుండు, మిక్కిలియుధమకంబుతోఁ గూడినదియునుగీర్తికరంబునగు నా దశరథునిమాటనువిని, మిగులనాశ్చ ర్యంబునొందెను. అని, తాత్పర్యము.

తత స్సర్వే మునిగణాః పరస్పరసమాగమే. ౧౬

హర్షేణ మహతా యుక్తా స్తాం నిశా మవసక్ సుఖమ్

టీక॥ తతః = అంతట; మునిగణాః = మునులయొక్క సమూహ

౧౦౦౬ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౬౯

ములు; సర్వే = అన్నియును; పరస్పర
సమాగమే = ఒండొరులచేరికకా
గా; మహతా = అధికమయిన; హై
ణ = సంతోషముతో; యుక్తః = కూ
డినవారలై; సుఖం = సుఖముగా;
తాం = ఆ; శిశాం = రాత్రియంత

యు; అవసక = ఉండిరి.
అంత, మునులందఱును, ఒండొ
రులకును సమాగమంబుగలుగుటంజే
సి, మిగులసంతసంబంది, యారాత్రి
యంతయు, సుఖంబుండిరి.
అని, తాత్పర్యము.

రాజాచ రాఘవౌ పుత్రౌ నిశామ్య పరిహషితః. ౧౭
ఉవాస పరమప్రీతో జనకేన సుపూజితః

టీక॥ రాజాచ = దశరథమహా
రాజును; పుత్రౌ = కొడుకులయిన;
రాఘవౌ = రామలక్ష్మణులను; నిశా
మ్య = చూచి; పరిహర్షితః = గగ
ర్పాటునొందినవాడై; జనకేన = జ
నకునిచేత; సుపూజితః = చక్కగా
బూజింపబడినవాడై; పరమప్రీ

తః = మిక్కిలి-లియుసంతసించినవా
డై; ఉవాస = ఉండెను.
దశరథమహారాజును, దనకొడు
కులగురామలక్ష్మణులంజూచి, స
తోషంబునగగర్పాటునొంది, జన
కునిచేఁబూజింపబడి, మిగులసంత
సింపుచుండెను. అని, తాత్పర్యము.

జనకోపి మహాతేజాః క్రియాం ధర్మేణ తత్త్వవిత్. ౧౮
యజ్ఞస్యచ సుతాభ్యాంచ కృత్వా రాత్రి మువాసహ

టీక॥ మహాతేజాః = అధికమయి
సపరాక్రమముగలవాఁడును, తత్త్వ
విత్ = సిద్ధాంతమునెఱింగినవాఁడు
నగు; జనకోపి = జనకుండును; యజ్ఞ
స్య = యాగముయొక్క; క్రియాం =
కార్యమును; సుతాభ్యాం = కొమా
తెలకొఱకు; క్రియాం (అధ్యాప్య)

తము) = అంకురార్పణము మొదలగు
కార్యమును; కృత్వా = చేసి; రా
త్రిం = రేయియందు, ఉవాస = ఉండె
ను (హలనునది పాదపూరణార్థము)
మహాతేజుండును ధర్మతత్త్వం
బునెఱింగినవాఁడునగు జనకుండు
ను, యాగమునకుమిగతపడినకార్య

మునిర్వృత్తిఁచి, కొమాతెలకును ములునెఱవేర్చి, యారాత్రియంత
వివాహమునకుముందుచేయువలసిన యుగడపెను. అని, తాత్పర్యము.
యంకురార్పణముమొదలగు కార్య

ఇత్యాపే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, ఏకోనన ప్రతితమస్సగః

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్రీ
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ ఏకోనన ప్రతితమస్సగ్, టీక,
ముగిసినది.

(౨)

స ప్రతితమస్సగః ప్రారంభః.

తతః ప్రభాతే జనకః కృతకమామహర్నిభః

ఉవాచ వాక్యం వాక్యజ్ఞ శ్చతానందం పురోహితమ్. ౧

టీక||తతః=అంతట;ప్రభాతే=దునిగూచి;వాక్యం=మాటను;ఉ
ప్రారంభఃకాలమునందు; వాక్యజ్ఞః= వాచ=చెప్పెను.
మాటలనెఱింగినట్టి; జనకః=జన అంత ప్రాతఃకాలముకాగా
కుండు;కృతకమా=చేయబడిన నే, చక్కగా మాటలాడనెఱింగి
యగకార్యముగలవాడై; మహా నజనకుండును, యాగీయకార్యము
పిఁభిః=పూజ్యులగుబుద్ధులతో; లనిర్వృత్తిఁచి, మహాఘటంబగుడి,
సహితః(అధ్యాహృతము)=కూడి పురోహితుండుగు శతానందుని
నవాడై; పురోహితం=పురోహి జూచి, యిట్లని, చెప్పెను.
తుండగు;శతానందం = శతానం అని, తాత్పర్యము.

భ్రాతా మమ మహాతేజా యవీయా నతిధామికః

కుశధ్వజ ఇతిఖ్యాతః పురీ మధ్యవస చ్చుభామ్. ౨

వార్యాఫలకపర్యంతాం పిబన్నిత్యుమతీం నదీమ్

౧౦౦౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౭౦

(“వార్యామలకపర్యంతాం” అని పాఠాంతరము.)

సాంకాశ్యం పుణ్యసంకాశాం విమాన మివ వృష్పకమ్. ౩

టీక॥ మహా తేజాః = అధికమయి
నపరాక్రమముగలవాఁడును; అతి
ధామికః = మిక్కిలియు ధమః
మనాచరించువాఁడును; కుశధ్వజ
ఇతి = కుశధ్వజుఁడని, భ్యాతః = ప్రసి
ద్ధుఁడునగు; చుమ = నాయొక్క; యపీ
యా = పిన్నవాఁడైన, భ్రాతా =
తోడంబుట్టువు; శుభాం = మంగళ
కరమును; వార్యామలకపర్యంతాం,
వారి = నీటియందు; ఆ = వెదజల్లుట
డిన, ఫలక = శూలములుగల; పర్యం
తాం = చుట్టునుండు ప్రదేశములుగల
దియును; వార్యామలకపర్యంతాం,
(పాఠాంతరము) = నీటియనిరిక
చెట్లుగలచుట్టునుండు ప్రదేశములు
గలదియును; పుణ్యసంకాశాం = ప
రిశుద్ధముగానుండునదియును; వృష్ప
కం = వృష్పకమనెడు; విమానమివ
(స్థితం) = విమానమనునట్లున్నది

యనగు; సాంకాశ్యం = సాంకా
శ్యయనెడు; పురీం = పట్టణమును; ఇ
క్షుమతీం = ఇక్షుమతీయనెడు; చదీం =
ఏటిని; పిబక్ = త్రాగుచు; అధ్యవ
సత్ = (వతమానాధమందు
లక్ష) అధిష్ఠించియున్నాఁడు.

మహాపరాక్రమశాలియుం బర
మధామికండునగునాతమ్ముఁడు
కుశధ్వజుండునువాఁడు, శత్రువురా
కుండుటకై, చుట్టున అగడైలయం
దుఁబాఁతి పెట్టుటడిన శూలములుగ
లిగి (చుట్టున నీటియనిరిక చెట్లుగలి
గి) మంగళకరంబై, పుణ్యంబై, వృ
ష్పకవిమానంబుంబోలెఁ గనుపట్టు
చున్న, సాంకాశ్యయనెడు పట్టణం
బునందు, ఇక్షుమతీనది నీళ్లుత్రావు
చు, నివసించుచున్నాఁడు.

అని, తాత్పర్యము.

త మహం ద్రష్టు మిచ్ఛామి యజ్ఞగోష్ఠా స మే మతః
ప్రీతిరి సోపి మహాతేజా ఇమాం భోక్తా మయా సహ. ౪

టీక॥ అహం = నేను; తం = ఆకుశ
ధ్వజుని; ద్రష్టుం = చూచుటకు; ఇచ్ఛా

మి = కోరెదను. సః = ఆకుశధ్వ
జుఁడు; మే = నాయొక్క; యజ్ఞ

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౦౦౯

స ౨౦

గోస్తా = యాగమురక్షించువాఁడు | దను; అతండు, నాయాగంబురక్షిం
గా; మతః = ఎన్నఁబడినవాఁడు. మ | చువాఁడు; మహా పరాక్రమ శాలి
హాతేజాః = అధికమైన పరాక్రమం | యగునతండును, ఈశివధనుభాం
బుగల; సోపి = ఆకుశధ్వజుండును; గంబుననుసీతావివాహంబుననుగ
మయాసహ = నాతోఁగూడ; ఇ | ల్లుసంతోషంబు ననుభవింపనర్హుం
మాం = ఈ; ప్రీతిం = సంతోషమును; డు. అని, జనకుండుశతానందునితోఁ
భోక్తా = అనుభవింపఁగలఁడు. జెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

నేనాకుశధ్వజునిం జూడఁగోరె

ఏవ ముక్తేతు వచనే శతానందస్య సన్నిధౌ

ఆగతాః కేచి దవ్యగ్రా జనక స్తాన్ సమాదిశత్

టీక || శతానందస్య = శతానం | చెను.

దునియొక్క; సన్నిధౌ = సమీపము | జనకుండీట్లు, శతానందునిముం
శందు; ఏవం = ఇట్లు; వచనే = మా | దటఁజెప్పఁగానే, కొందఱుసోమరు
ట; ఉక్తేతు = చెప్పఁబడఁగానే; అ | లుకానివారువచ్చిరి; జనకుండువార
వ్యగ్రాః = సోమరులుకాని; కే | లకాజ్ఞాపించెను. అని, తాత్పర్యము.
చిత్ = కొందఱు; ఆగతాః = వచ్చి | ఈశ్లోకంబు, వ్యాఖ్యాతలచేఁబరి
నారు. జనకః = జనకుండు; తాన్ = గణితంబుకానందున, నిచ్చటనులె
వారలను; సమాదిశత్ = ఆజ్ఞాపిం | క్రింపఁబడదయ్యె.

శాసనాత్తు నరేంద్రస్య ప్రయయు శ్శిఘ్రీవాజిభిః

సమానేతుం నరవ్యాఘ్రం విష్ణు మింద్రాజ్ఞయా యథా. ౫

టీక || తే (అధ్యాహృతము) = | జుని; ఇంద్రాజ్ఞయా = ఇంద్రునిపను
వారు; నరేంద్రస్య = మనుష్యులకుం | పుచేత; విష్ణుయథా = విష్ణుచేపునిం
బ్రభువయిన జనకునియొక్క; శాస | బోలె; సమానేతుం = తెచ్చుటకు; శీ
నాత్తు = ఆజ్ఞావలననే; నరవ్యా | ఘ్రీవాజిభిః = వేగిరముగా నడచుగు
ఘ్రం = పురుష శ్రేష్ఠుండగు కుశధ్వ | జ్ఞంబులచేత; ప్రయయుః = పోయిరి.

సంఖ్య ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స 20

వారలు, జనకుండాజ్ఞాపించినం
తటసే, పురుష శ్రేష్ఠుండగు కుశధ్వజు
ని, దేవేంద్రునాజ్ఞ సువిష్టు దేవునట్లు,

తోడ్కొనివచ్చుటకై, వేగంబుగా
బోవుగుట్టుంబుల నెక్కి, పోయిరి.
అని, తాత్పర్యము.

సాంకశ్యాం తే సమాగత్య దదృశుశ్చ కుశధ్వజమ్
న్యవేదయ న్యధా వృత్తం జనకస్య చ చింతితమ్

టిక॥ తే=అదూతలు; సాంక
శ్యాం=సాంకశ్యాపురిని; సమాగ
త్య= పొంది. కుశధ్వజం=కుశధ్వ
జుని; దదృశుః=చూచిరి; యధావృ
త్తం=జరిగినట్లును; జనకస్య=జన
కమహారాజుయొక్క; చింతితంచ=
అభిప్రాయమును; న్యవేదయన్ చ=
తెల్పును దెప్పిరి.

శధ్వజుజూచి, రామండు శివధను
వునువిలుచుటమొదలగు జరిగినవృ
త్తాంతమును, జనకునియభిప్రాయం
బునుందెప్పిరి. అని, తాత్పర్యము.
ఈశ్లోకంబును, రాబోవునధికా
శ్లోకంబును, వ్యాఖ్యానంబుల నుదా
హరింపఁబడకుండుటంజేసి, యిచ్చు
ట, లెక్కింపఁబడదయ్యె.

అదూతలు, సాంకశ్యంజేరి, కు

త ద్వృత్తం నృపతి శ్శుత్వా దూతశ్చేష్టై మహాబలైః
ఆజ్ఞయా ధ నరేంద్రస్య ఆజగామ కుశధ్వజః. ౫౪

టిక॥ నృపతి=మనుష్యులకుఁబ్ర
భువయిన; కుశధ్వజః= కుశధ్వజుం
డు; మహాబలైః=అధికంబగుబలము
గల; దూతశ్చేష్టైః=(పంచమ్యర్థ
మందుఁద్వితీయ) రాయబారులలో
మేటియగువారలవలన; తతః=ఆ;
వృత్తం=వృత్తాంతమును; శు
త్వా=విని; అధ=అటుపిమ్మట; న
న దదర్శ మహాత్మానం జనకం ధమవత్సలమ్. ౫

రేంద్రస్య = మనుష్యులకుఁబ్రభువ
యినజనకునియొక్క; ఆజ్ఞయా=
పనుపుచేత; ఆజగామ=వచ్చెను.
మనుష్యులకుఁబ్రభువయిన కుశ
ధ్వజుండు, బలవంతులగుదూత శ్రే
ష్ఠులవలన, నావృత్తాంతమంతయు
విని, జనకమహారాజుపనుపునంజే
సిమిథిలకువచ్చెను. అని తాత్పర్యము

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౦౧౧

స ౧౦

టీక॥ సః=ఆకుశధ్వజుఁడు; మహాత్మానం = పూజ్యమయిన స్వభావముగలవాఁడును; ధర్మవత్సలం=ధర్మంబునందు మిక్కిలియు నాసక్తిగలవాఁడునగు; జనకం=జ

నకుని;దదశః=చూచెను. ఆకుశధ్వజుండు, మహాత్ముండు సుధర్మమునందు మిగులనాసక్తుండునగు జనకమహారాజుంబాచెను. అని, తాత్పర్యము.

సోభివాద్య శతానందం రాజానంచాపి ధామికమ్
రాజార్హం పరమం దివ్య మాసనంచా ధ్యరోహత. ౧

టీక॥ సః=ఆకుశధ్వజుఁడు; శతానందం=శతానందుని; ధామికం=ధర్మంబునాచరించునట్టి; రాజానంచాపి= జనకమహారాజును; అభివాద్య=నమస్కరించి; రాజాహం=రాజునకుఁదిగిన దియును; పరమం = ఉన్నతమైనదియును; దివ్యం=శ్రేష్ఠమైనదియునగు; ఆసనం

చ=సింహాసనమును; అధ్యరోహత=ఎక్కి-ను. ఆకుశధ్వజుండు, శతానందున కుసుధామికంఁడగుజనకమహారాజునకునమస్కారముచేసి, రాజయోగ్యుంబును, మిగులనున్నతంబును శ్రేష్ఠుంబునగు, సింహాసనంబునే ఎక్కి-ను. అని, తాత్పర్యము.

ఉపవిష్టా వృథా తా తు భ్రాతరా వతితేజసా
ప్రేషయామాసతు ర్వీరౌ మంత్రిశ్రేష్ఠం సుదామనమ్. ౨

టీక ॥ వీరౌ=పరాక్రమశాలులును; అతితేజసా = మిక్కిలి యుఁగాంతిగలవారునగు; తౌ=ఆ; భ్రాతరా= తోడంబుట్టువులు; ఉపా=ఇద్దఱును; ఉపవిష్టాతు=కూచుంఁడినంతనే; మంత్రిశ్రేష్ఠం = మంత్రిలలో మేటియైన; సుదామనం=సుదామనుండనువానిని; ప్రే

షయామాసతుః=పంపిరి. పరాక్రమశాలులును దేజస్సులునగుతోడంబుట్టువులయిన యాజనకకుశధ్వజులిరువురును, ఆసనంబునం గూచుంఁడి, మంత్రిశ్రేష్ఠుని సుదామనుండను వాని, దశరథుని కడ కుఁబంపిరి. అని, తాత్పర్యము.

౧౦౧౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౭౦

గచ్చ మంత్రపతే శీఘ్ర మైత్వోక్తు మమితప్రభమ్
ఆత్మజైస్సహ దుర్ధక్షా మానయస్వ సమంత్రణమ్. ౯

టీక || మంత్రపతే=మంత్రశ్రేణి హా=కొడుకులతోఁగూడ; ఆనయ
ప్రసంధవగుసుదామనుఁడా! శీఘ్రం= స్వ=తోడ్కొనిరమ్ము.
వేగిరముగా; గచ్చ=పోమ్ము. అమిత మంత్రశ్రేణిప్రసంధవగు సుదామ
ప్రభం=కొలత పెట్టరానికాంతిగ నుఁడా! నీవుశీఘ్రంబుగాఁబోయి,
లవాఁడును; దుర్ధక్షా=ఎదిరిం కొలంతపెట్టరానికాంతిగల్గిదుర్ధక్ష
పఁగూడనివాఁడును; సమంత్రణం= ఘంఁడై, మంత్రులంగూడియున్న
మంత్రులతోఁ గూడినవాఁడునగు; దశరథమహారాజును, ఆతనికొడుకు
బిడ్డకుం= ఇట్లొకవంశమునం లనుందోడితెమ్ము. అని, చెప్పి, పంపి
దుఃఖబుట్టిన దశరథుని; ఆత్మజైస్స రి. అని, తాత్పర్యము.

ఔపకార్యం సగత్వాతు రఘూదాం కులవర్ధనమ్
దదర్శ శిరసా చైన మభివాద్యే దమబ్రవీత్. ౧౦

టీక || సతు=ఆసు దామనుండు స్కరించి; ఇవం=ఈమాటను; అబ్ర
ను; ఔపకార్యం=విడిదినఁగత్వా= వీత్=పలికెను.
పోంది; రఘూదాం=రఘువంశము ఆసుదామనుండు, దశరథుండుం
నందుఁబుట్టినవారలయొక్క; కుల డువిడిదికింబోయి, యచ్చట, రఘు
వర్ధనం= వంశమునువృద్ధిబొం వంశవర్ధనండుగు దశరథునింబూ
దించునట్టిదశరథుని; దదశ్శ=చూ చి, యతనికిసాష్టాంగంబుగ నమ
చేసు. ఏనం=ఈదశరథుఁ; శిరసా స్కరించియిట్లునిచెప్పెను.
చ=తలచేతను; అభివాద్య= నను అని, తాత్పర్యము.

అయోధ్యాధిపతే వీర వై దేహా మిథిలాధిపః

స త్వాం ద్రష్టుం వ్యవసిత స్సోపాధ్యాయపురోహితం. ౧౧

టీక||వీర=పరాక్రమశాలివగు; అయోధ్యాధిపతే= అయోధ్యకుఁ

శ్రీమద్రామాయణము * బాలికాండము. ౧౦౧౩

స ౭౦

బ్రభువయినదశరథుఁడా! మిథిలా
ధిపః=మిథిలకుఁబ్రభువయినఃసః=
ఆ; వైదేహః=జనకుఁడు; సోపా
ధ్యాయ పురోహితం=ఋత్విజుల
తోనుపురోహితులతోనుంగూడిన;
త్వాం=నిన్ను; ద్రష్టుం=చూచుట
కు; వ్యవసీతః=యత్నముగలవాఁ
డు; భవతి(అధ్యాహృతము)=అగు

చున్నాఁడు.
పరాక్రమశాలివి, అయోధ్యా
ధిపు, డవగుదశరథుఁడా ! మిథిలా
నాభుండగునాజనకుండు, ఋత్వి
జులతోను బురోహితునితోనుంగూ
డినిన్ను జూడఁగోరుచున్నాఁడు.
అని, సుదామనుండుచెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

మంత్రిశ్రేష్ఠవచ శ్రుత్వా రాజా సర్షిగణస్తవా
సబంధు రగమత్తత్ర జనకో యత్ర వతకతే. ౧౨

టీక || మంత్రిశ్రేష్ఠవచః=మం
త్రిలలో మేటియయినసుదామనుని
మాటను, శ్రుత్వా=విని; తదా=అ
ప్పుడు; రాజా=దశరథమహారా
జు; సర్షిగణః=ఋషులసమూహ
ముతోఁగూడినవాఁడై; సబంధుః=
బంధువులతోఁగూడినవాఁడై; య
త్ర=ఎచ్చట; జనకః=జనకుఁడు; వ

తకతే=ఉన్నాఁడో; తత్ర=అచ్చటి
కి; అగమత్=పోయెను.
మంత్రిశ్రేష్ఠుండగు, సుదామ
నుండుచెప్పినమాటనువిని, యప్పు
డు, దశరథుండు, ఋషులసబంధు
వులనుంగూడి, జనకుండున్నచోటి
కింబోయెను.
అని, తాత్పర్యము.

స రాజా మంత్రిసహిత స్సోపాధ్యాయ స్స బాంధవః
వాక్యం వాక్యవిదాం శ్రేష్ఠో వైదేహ మిద మబ్రవీత్. ౧౩

టీక || వాక్యవిదాం=మాటలనె
ఱింగినవారిలో, శ్రేష్ఠః = మేటియ
యినఃసః=ఆ; రాజా = దశరథమ
హారాజు; మంత్రిసహితః=మంత్రి
లతోఁగూడినవాఁడై; సోపాధ్యా

యః = ఋత్విజులతోఁగూడినవాఁ
డై, సబాంధవః=బంధువులతోఁగూ
డినవాఁడై; వైదేహం=విదేహదే
శంబునకధిపతియయిన, జనకునిగూ
ర్చి; ఇదం=ఈ; వాక్యం=మాటను;

౧౦౧౪ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౭౦

అబ్బిపీత=చెప్పెను.

మాటలయందుఁ బండితుండగు
నాదశరధమహారాజు, మంత్రులను
ముత్విజులనుబంధువులనుంగూడి, జ

సకమహారాజుంజూచి, యిట్లని, చె

ప్పెను అని, చెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

విదితంతే మహారాజ ఇత్వాకుకులదైవతమ్

వక్తా సర్వేషు కృత్యేషు వసిష్టో భగవాన్మషిః ౧౪

టీక॥ మహారాజ = జనకమహారాజా! భగవాన్ = మాహాత్మ్యముగలవాఁడును; ఋషిః = ఋషియునగు; వసిష్ఠః = వసిష్ఠుఁడు; ఇత్వాకుకులదైవతం = ఇత్వాకుకులదైవమునఁ బుట్టినవారలకిలువేల్పు; సర్వేషు = సమస్తములయిన; కృత్యేషు = కార్యములందు; వక్తా = మాటలాడువాఁడు;

ఇతి(అధ్యాహృతము)=అని; తే=నీకు; విదితం=తెలిసినది.

జనకమహారాజా! భగవంతుం

డగువసిష్ఠమహాషిః, ఇత్వాకుకులదైవతంబునఁబుట్టినవారికిలువేల్పునియు, వారికార్యములనన్నింటను, మాటలాడువాడనియు, నీకుఁ దెలిసియేయున్నది. అని, తాత్పర్యము.

విశ్వామిత్రాభ్యనుజ్ఞాత స్సహస్రరైవ మహాషిఃభిః

ఏష వత్సృతి ధర్మాత్మా వసిష్ఠో మే యధాకృమమ్. ౧౫

టీక॥ ఏషః = ఈ; ధర్మాత్మా = ధర్మః స్వభావుండగు; వసిష్ఠః = వసిష్ఠుఁడు; విశ్వామిత్రాభ్యనుజ్ఞాతః = విశ్వామిత్రునిచే నుగీకరింపఁబడినవాఁడై; మహాషిఃభిః = పూజ్యులయినఋషులతో; సర్వస్సహ = అందఱితోఁగూడ; మే = నాయొక్క; కులం(అధ్యాహృతము) = వంశమును;

యధాక్రమం = వరుసఁదప్పక; వత్సృతి = చెప్పఁగలఁడు.

ధర్మాత్ముండగునీవసిష్ఠుండు, విశ్వామిత్రునియనుజ్ఞ నొంది, మహర్షులనందఱుంగూడి, నావంశంబుకృమంబుగాఁజెప్పెను. అని, దశరథుండుజనకునితోఁజెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్త్యా నరశ్రేష్ఠ రాజ్ఞాం మధ్యే మహాత్మనాం
తూష్టింభూతే దశరథే వసిష్ఠా భగవాన్మపిః
ఉవాచ వాక్యం వాక్యజ్ఞో వైశేషాం సప్తరోధసం. ౧౬

టీక॥ నరశ్రేష్ఠ = పురుషశ్రేష్ఠం రోహితనితోఁగూడియున్నవైచే
డగు; దశరథే = దశరథుఁడు; మహా హం = జనకనిఁగూర్చి; వాక్యం =
త్మనాం = అధికమయినపరాక్రమం మాటను; ఉవాచ = చెప్పెను.
బుగల; రాజ్ఞాం = రాజులయొక్క; పురుషశ్రేష్ఠం డగు దశరథుం
మధ్యే = నడుమను; ఏవం = ఇట్లు; ఉ డు, మహాత్ములగు రాజులనడుమ, ని
క్త్యా = చెప్పి; తూష్టింభూతే = ఊర ట్లుచెప్పి, యూరకుండఁగానే, మా
కున్నవాఁడుకాఁగా; వాక్యజ్ఞః = టలయందుఁ బండితుండును భగవం
మాటల నెఱింగినవాఁడును; భగ తుండునగువసిష్ఠమహాషిః, పురో
వాక్ = మాహాత్మ్యంబుగలవాఁడు యిట్లని, చెప్పెను అని, తాత్పర్యము
ను; ఋషిః = ఋషియునగు; వసి యిట్లని, చెప్పెను అని, తాత్పర్యము
ష్ఠః = వసిష్ఠుఁడు; సప్తరోధసం = పు

అవ్యక్తప్రభవో బ్రహ్మ శాశ్వతో నిత్య అవ్యయః
తస్మా న్మరీచి స్సంజ్ఞే మరీచేః కాశ్యపస్సుతః. ౧౭

టీక॥ అవ్యక్తప్రభవః = తెలియ నికారణముగలవాఁడును; శాశ్వ పుట్టెను; మరీచేః = మరీచికి; కాశ్య
నికారణముగలవాఁడును; శాశ్వ పః = కాశ్యపుఁడు; సుతః = కొడుకు.
తః = బహుకాలముండువాఁడును; ని ఎవ్వరికిం తెలియరాని కారణం
త్యః = కాలత్రయమందునుండువాఁ బుగల్లి, శాశ్వతుండై, నిత్యుండై, నా
డును; అవ్యయః = నాశములేనివాఁ శరహితుండై, యుండుబ్రహ్మకలఁ
డును; బ్రహ్మ = నలువ; అస్తి (అథ్యా డు; అతనికిమరీచిపుట్టెను; ఆమరీచికి
హృతము) = కలఁడు. తస్మాత్ = ఆబ్ర కాశ్యపుండుపుట్టెను.
హ్మవలన; మరీచిః = మరీచి; సంజ్ఞే = అని, తాత్పర్యము.

వివస్వాక్ కాశ్యపాజ్ఞేమను రైవస్వతస్సుతః

౧౦౧౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

సరి

మనుః ప్రజాపతిః పూర్వ మిత్వోక్తుస్తు మనోస్సుతః. ౧౮

టీక॥ కాశ్యపాత్ = కాశ్యపునివ	మనోః = మనువుయొక్క; సుతస్తు =
లన; వివస్వాత్ = సూర్యుడు; జజ్ఞే =	కొడుకును; ఇత్వోక్తుః = ఇత్వోక్తువ
పుట్టెను. వైవస్వతః = సూర్యునికొ	నువాడు.
డుకు; మనుః = మనువు, అని; స్పృ	కాశ్యపునకు సూర్యుడు పుట్టె
తః = చెప్పబడినాడు. పూర్వం =	ను; సూర్యుని కొడుకుమనువనువా
మునుపు; మనుః = మనువు; ప్రజాప	డు; ఆమనువె, మున్నరాజయ్యెను;
తిః = మనుష్యులకుఁ బ్రభువు గా; ఆ	ఆమనువునకు, ఇత్వోక్తుఁడనువాడు
సీత్ (అభ్యాహృతము) = ఉండెను.	పుట్టెను. అని, తాత్పర్యము.

త మిత్వోక్తు మయోధ్యాయం రాజానం విద్ధిపూర్వకమ్

టీక॥ తం = ఆ; ఇత్వోక్తుఁ = ఇ	నం = రాజునుగా; విద్ధి = ఎఱుంగుము.
త్వోక్తువును, పూర్వం = మునుపటి;	ఆ ఇత్వోక్తువె యయోధ్యాయం
అయోధ్యాయం = అయోధ్యాయం	దుమొదటిరాజునియెఱుంగుము.
దు, మొదటివాఁడైనయనుట; రాజా	అని, తాత్పర్యము.

ఇత్వోక్తోస్తు సుతశ్శ్రీమాన్ కుక్షీరి త్యేవ విశ్రుతః. ౧౯

టీక॥ ఇత్వోక్తోస్తు = ఇత్వోక్తువు	సిద్ధుఁడయ్యెను.
యొక్కయు; సుతః = కొడుకు; శ్రీ	ఇత్వోక్తువు, కొడుకు, శ్రీమం
మాన్ = సంపదగలిగినట్టి; కుక్షీరి	తుండగుకుక్షీయయ్యెను.
త్యేవ = కుక్షీయనియె; విశ్రుతః = ప్ర	అని, తాత్పర్యము.

కుక్షే రథా త్తజ శ్రీమాన్ వికుక్షీ రుదపద్యత

వికుక్షేస్తు మహా లేజా బాణః పుత్రః ప్రతాపవాన్. ౨౦

టీక॥ అథ = అంతట; కుక్షేః = కుక్షీ	వికుక్షీః = వికుక్షీయను; అత్తజః =
కి; శ్రీమాన్ = సంపదగలవాఁడగు;	కొడుకు; ఉదపద్యత = పుట్టెను.

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౦౧౭

స ౭౦

వికుక్షేస్తు = వికుక్షికిని; మహాతే
జాః = అధికమయినకాంతిగలవాఁ
డును; ప్రతాపవాక్ = పరాక్రమ
శాలియునగు; బాణః = బాణుండ
ను; పుత్రః = కొడుకు; ఉదపద్యత (అ
ధ్యాహృతము) = పుట్టెను.

కుక్షికి, శ్రీమంతుండగువికుక్షి
యనుకొడుకుపుట్టెను; వికుక్షికి, మ
హాతేజుండును బరాక్రమశాలియున
గు, బాణుండనుపుత్రుండుపుట్టెను.
అని, తాత్పర్యము.

బాణస్యతు మహాతేజా అనరణ్యః ప్రతాపవాక్

అనరణ్య తృధు జజ్ఞే త్రిశంకు స్తు పృథోస్సు తః. ౨౧

టీక॥ బాణస్యతు = బాణునకును; మహాతేజాః = అధికమయినకాంతి
గలవాఁడును; ప్రతాపవాక్ = పరా
క్రమశాలియునగు; అనరణ్యః = అన
రణ్యుండనువాఁడు; జజ్ఞే (అధ్యాహృ
తము) = పుట్టెను. అనరణ్యతే = అ
నరణ్యునివలన; పృథుః = పృథువను
వాఁడు; జజ్ఞే = పుట్టెను. పృథో

స్తు = పృథువునకును; త్రిశంకుః = త్రి
శంకువను; సుతః = కొడుకు; జజ్ఞే =
(అధ్యాహృతము) పుట్టెను.

బాణునకు, మహాతేజుండును బ
రాక్రమశాలియునగు ననరణ్యుండు
పుట్టెను; అనరణ్యునకుఁబృథువను
వాఁడుపుట్టెను; పృథుపుత్రుండు, త్రి
శంకువు. అని, తాత్పర్యము.

త్రిశంకో రభవ త్పుత్రో దుందుమారో మహాయశాః

యవనాశ్వసుతస్త్రా సీ న్మాంధాతా పృథివీపతిః. ౨౨

టీక॥ త్రిశంకోః = త్రిశంకువున
కు; మహాయశాః = అధికమయినశీ
తిగల; దుందుమారః = దుందుమా
రుండనుపుత్రః = కొడుకు; అభ
వత్ = కలిగెను. యవనాశ్వసుత
స్తు = యవనాశ్వుండనునామాంత
రముగల, దుందుమారునికొడుకు

ను; పృథివీపతిః = భూమికిఁబ్రభువ
యిన; మాంధాతా = మాంధాత
యనువాఁడు; ఆసీత్ = ఆయెను.

త్రిశంకువునకు మహాయశుండ
గుదుందుమారుండనుకొడుకుపుట్టె
ను; అతనికియవనాశ్వుండను నా
మాంతరముగలదు; అతనికిమాంధా

తయనువాడువుచుండయ్యె. అని, తాత్పర్యము.

మాంధాతుస్తు సుత శ్రీమాన్ సుసంధి రుదపద్యత
సుసంధేపి పుత్రౌ ద్వా ధ్రువసంధిః ప్రసేనజిత్. ౨౩

టీక॥ మాంధాతుస్తు = మాంధా ద్వా = ఇద్దఱు; పుత్రౌ = కొడుకులు;
సుత = శ్రీమాన్ = సంపదగల; సు ఉదపద్యేతాం (అధ్యాహృతము) =
సంధిః = సుసంధియనెడు; సు పుట్టిరి.
తః = కొడుకు; ఉదపద్యత = పుట్టెను. మాంధాతకు, శ్రీమంతుండగు సుసం
సుసంధేపి = సుసంధికిని; ధ్రువసం ధియనువాడు పుట్టెను; సుసంధికి ని
ధిః = ధ్రువసంధియనువాడును; పృ ధ్రువసంధియని ప్రసేనజిత్తని, నిర్వ
సేనజిత్ = ప్రసేనజిత్తనువాడును; రుకొడుకులుగల్గిరి. అని తాత్పర్యము

యశస్వీ ధ్రువసంధే స్తు భరతోనామ నామతః

భరతాత్తు మహాతేజా అసితోనామ జాతవాన్. ౨౪

టీక॥ ధ్రువసంధేస్తు = ధ్రువసం అసితుండనువాడు; జాతవాన్ =
ధికిని; యశస్వీ = ప్రశస్తంబగతీతి పుట్టెను.
గల; నామతః = పేరువలన; భరతో ధ్రువసంధికిగతీతి శాలియగుభ
నామ = భరతుండని ప్రసిద్ధుండైన రతుండనువాడువుట్టెను; భరతున
వాడు; జాతవాన్ = (అధ్యాహృత ము) పుట్టెను. భరతాత్తు = భరతుని
వలనను; మహాతేజాః = అధికమయి చెను.
నపరాక్రమంబుగల; అసితోనామ = అని, తాత్పర్యము.

యస్యై తే ప్రతిరాజాన ఉదపద్యంత శత్రుః

హైహయాస్తాలజంఘాశ్చ శూరాశ్చ శశిబిందవః. ౨౫

టీక॥ యస్య = ఏయసితునకు; రును; తాలజంఘాశ్చ = తాలజంఘు
హైహయాః = హైహయలనువా లనువారును; శూరాః = యుద్ధము

నందుభయపడనట్టి; శశిబిందవశ్య= శశిబిందువులనువారును; ఏతే=ఈ; ప్రతిరాజానః=ప్రతిపక్షరాజులు; శత్రవః=హింసించువారుగా; ఉదపద్యంత=వుట్టిరో.

ఆయసితునకు, హైహయలును దాలజంఘులును శూరులగుశశిబిందువులును ఈ రాజులు, శత్రువులయి హింససేయుచుండిరి.

అని, తాత్పర్యము.

తాంస్తు స ప్రతియుద్ధ్యక్ వై యుద్ధే రాజా ప్రవాసితః

టీక॥ రాజా=రాజైన; సతు= ఆయసితుండును; తా=తాత్రువులనుగూచి; ప్రతియుద్ధ్యక్=బదులుయుద్ధముసేయుచు ("వై" అనునదిపాదపూరణార్థము); యుద్ధే=జగడమునందు; ప్రవాసితః=

ఉరువెడలఁగొట్టఁబడెను.

ఆయసితుండును, వారులుయుద్ధమునకు రాఁగావారలతో బోరుచుండఁగా, నాయుద్ధమునందే, సరాజితుండై, యూరువెడలఁగొట్టఁబడెను. అని, తాత్పర్యము.

హిమంవంత ముపాగమ్య భృగుప్రసవణేఽవసత్. ౨౧

అసి తోల్పబలో రాజా మంత్రిభి స్సహిత స్తదా

టీక॥ తదా=అప్పుడు; రాజా=ప్రభువయిన; అసితః=అసితుడు; అల్పబలః=కొంచెవున్నైన్యముగలవాడై; మంత్రిభిః=మంత్రిలతో; సహితః=కూడినవాడై; హిమవంతం=హిమవత్పర్వతమును; ఉపాగమ్య=పోంది; భృగుప్రసవణే=భృగుప్రసవణము

నందుఁ అవసత్=ఉండెను.

అప్పుడు, అసితుండు, అల్పంబగుసేనంగూడి, మంత్రిలతో, హిమవత్పర్వతంబునకుఁబోయి, యచ్చట భృగుప్రసవణంబును శిఖరంబున, వాసముసేయుచుండెను.

అని, తాత్పర్యము.

ద్వేచా స్య భార్యే గర్భిణ్యౌ బభూవతు రితి శ్రితమ్. ౨౨

టీక॥ అస్య=ఈయసితునియొక్క; భార్యే=పెండ్లాములు; ద్వే

౧౦౨౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

సరి

చ=ఇర్వురును; గభాకౌ=చాలు | ఆప్సడా యసితునిభార్య లిర్వు
గలవారలుగా; బహువతుః=అయి | రును, గభాకములుధరించిరి; అని, విని
రి; ఇతి=అని; శ్రుతం=వినిబడినది. | యున్నాను. అని, తాత్పర్యము.

ఏకా గర్భవినాశాయ సపత్యై సగరం దదా

టీక|| ఏకా=ఒక తె; సపత్యై= | ఆభార్యలలోనొక్కతె, తనచ
చవతికొఱకు; గభాకవినాశాయ= | వతికి, దానిగభాకమునశించుటకై, వి
గభాకముయొక్కనశించుటకొఱకు; | షముపెట్టినభక్త్యంబునిచ్చినది.
సగరం=విషముతోఁగూడినదాని; ద | అని, తాత్పర్యము.
దా=ఇచ్చెను.

తత త్యైలవరం రమ్యం బహువా భిరతో మునిః. ౨౮

భార్గవ శ్చ్యవనో నామ హిమవంత ముపాశ్రితః

టీక|| తతః=అటుపిమ్మట; భా | మును; ఉపాశ్రితః=సొందినవాఁడు;
గవః=భృగువంశమునందుఁబుట్టి | బహువ=ఆయెను.
నః; చ్యవనో నామ=చ్యవనుండనెడు; | అంత, భృగువంశంబునంబుట్టిన
మునిః=ముని; అభిరతః=సంతసించి | చ్యవనుండనుమహాషిఁ, యసితున
నవాడై, రమ్యం=మనోహరమును; | నుగ్రహింపఁగోరి, రమణీయంబును
త్యైలవరం=పర్వతంబులకుఁబ్రభువు | బర్హతరాజంబునగు హిమవత్పర్వ
నగు; హిమవంతం=హిమవత్పర్వత | తంబునకువచ్చెను. అని తాత్పర్యము

తత్యై కాతు మహాభాగా భార్గవం దేవవర్చనమ్. ౨౯

వవందే పద్మచత్రాక్షీ కాంక్షంతీ సుత మాత్మనః

టీక|| తత్ర=అయిరువురిభార్యల | గలదియునగు; ఏకాతు=ఒక్కతె
లో, మహాభాగా=పూజ్యమయిన | మాత్రము; ఆత్మనః=తనయొక్క;
భాగ్యము గలదియు; పద్మచత్రా | సుతం=కొడుకును; కాంక్షంతీ=కో
క్షీ= తామరపూరేకులవంటికండ్లు | రుచు; దేవవర్చనం = వేల్పుయ్యె

శ్రీమద్రామాయణము * చాలకాండము. ౧౦౨౧

స ౭౦

కక్ర-కాంతివంటికాంతిగల; భాగఁ
వం—భృగువంశమునంబుట్టిన చ్యవ
నుఁ;వవందే=నమస్కరించెను.

ఆయిర్వరిలో,మిక్కిలియుభా
గ్య శాలియుఁ దామర పూరేకుల
వంటికండ్లుగలదియునగునది విషం

బుభక్షించినభార్య,తనకొడుకుక్షే
మంబుగాఁబుట్టనలెననికోరి, వేల్పు
నకుంబోలెఁ గాంతిగల భాగఁవుం
డగు,చ్యవనుఁనమస్కరించెను.
అని,తాత్పర్యము.

త మృషిం సా భ్యుపాగమ్య కాళిందీచా భ్యవాదయత్. ౩౦

టీక || సా=ఆచవతికివిషంబిడి
నఁ కాళిందీచ= కాళిందియునునది
యునుఁతం=ఆఁ ఋషిం=ఆచ్యవన
మహాషిఁని;అభ్యుపాగమ్య=చేరి;
అభ్యవాదయత్=నమస్కరించెను

అట్లు,చవతికివిషంబిడిన కాళిం
దియునుమఱియొకభార్యయును, ఆ
చ్యవనడగ్గఱి, యతనికి నమస్కా
రంబు గావించెను.
అని,తాత్పర్యము.

స తా మభ్యవద ద్విపః పుత్రేపుం పుత్రజన్తని

టీక||సః=ఆఁ; విప్రః=బ్రాహ్మ
ణుండగుచ్యవనుండు; పుత్రేపుం=
కొడుకును గోరుచున్న; తాం=ఆ
మొదట నమస్కరించిన దానింగూ
చి,పుత్రజన్తని=కొడుకు పుట్టుట
విషయమై; అభ్యవదత్=చెప్పెను.

బ్రాహ్మణుండగునాచ్యవనుండు
కొడుకుంగోరి తనకుమొదట,నమ
స్కరించినవిషంబు దిన్నదానింజూ
చి,కొడుకుజనించువిషయమై,యిట్లు
ని,చెప్పెను.
అని,తాత్పర్యము.

తవ కుక్షౌ మహాభాగే నుపుత్రీ స్సమహాబలిః. ౩

మహావీర్యో మహాతేజా అచిరా త్సంజనిష్యతి

గరేణ సహిత శ్రీమాన్ మాశుచః కమలేక్షణే. ౩౨

టీక॥ మహాభాగే = పూజ్యమయిన స్వభావముగల; కమలేక్షణే = తామరపూలవంటి కండ్లుగలవాఁడు దానాతవ = నీయొక్క; కుఱ్ఱే = కడుపునందు; సుమహాబలి = మిక్కిలి యునధికమయిన బలముగలవాఁడు ను; మహావీర్య = అధికమయిన పరాక్రమముగలవాఁడును ; మహాతేజా = అధికమయిన కాంతిగలవాఁడును; శ్రీనాథ = సంపదగలవాఁడునగు; సుపుత్ర = మంచికొడుకు;

గరేణ = విషముతో; సహితః = కూడినవాఁడై; అచిరాత్ = శీఘ్రముగా; సంజనివ్యతి = పుట్టగలఁడు. మాశుచః = దుఃఖింపకుము.

మహాభాగ్యశాలివగు చిన్నదానా! నీకడుపునందు, మహాబలుండు సుమహాపరాక్రమశాలియును మహాతేజుండును శ్రీమంతుండునగుమంచి పుత్రుండు, విషముతోఁగూడినవాఁడై, శీఘ్రముగాఁబుట్టును. అని, వ్యవసంతుచెప్పెను. అని తాత్పర్యము.

చ్యవనంతు సమస్కృత్య రాజపుత్రీ పతివ్రతా పతిశోకాతురా తస్మాత్పుత్రం దేవీ వ్యజాయత. ౩౩

టీక॥ పతివ్రతా = పతిభక్తిగలదియును; దేవీ = పట్టపురాణియునగు; రాజపుత్రీ = రాచకొమార్తె; చ్యవనంతు = చ్యవనునిమాత్రము; సమస్కృత్య = ముక్కిరి; పతిశోకాతురా = పెనిమిటివలసిదుఃఖముచే బీడింపఁబడినదై; తస్మాత్ = ఆచ్యవనునియనుగ్రహంబువలన; పుత్రం =

కొడుకును; వ్యజాయత = కనెను. పతివ్రతయును బట్టపురాణియునగు నారాచకొమార్తె చ్యవనునకు ముక్కిరి, యంతఁబెనిమిటిచనిపోవఁగా మిక్కిలియుదుఃఖింబునొంది, చ్యవనుననుగ్రహంబునంజేసి, పుత్రుంకనెను. అని, తాత్పర్యము.

సపత్న్యాతు గర స్తస్యై దత్తో గర్భజిఘాంసయా సహ తేన గరేణైవ జాత స్స సగరో భవత్. ౩౪

టీక॥ సపత్న్యాతు = చవతిచేతను; గర్భజిఘాంసయా = గర్భము

నుజంపనిచ్చచేత; తస్యై = అవిడకొఱకు; గరః = విషము; దత్తః = ఇవ్వఁ

బడినది. తేన=అ; గ రేణస హ్నేవ=వి
షముతోఁగూడనే; జాతః=పుట్టిన,
(కావుననే); సః=అపుత్రుఁడు; సగ
రః = సగరుండనువాఁడు (విషము
తోఁగూడినవాఁడు); అభవత్=అ
యెను.

అవిడకుఁ, జవతి, గర్భమునుబోఁ
గొట్టఁదలంచి, విషముఁ బెట్టెను; అవి
షముతోఁగూడనే పుట్టినందున, నాపు
త్రుండు సగరుండనంబుడెను.
అని, తాత్పర్యము.

సగరస్యా సమంజ స్తు అసమంజా త్తథాం శుమాన్
దిలీపోం శుమతః పుత్రో దిలీపస్య భగీరథః ౩౫

టీక॥ సగరస్యతు=సగరునియొక్క-యొక్క; పుత్రః (అధ్యాహృతము)=కొడుకు; అసమంజః = అసమంజుండనువాఁడు; తథా=అట్లు; అసమంజాత్=అసమంజు నివలన; అంశుమాన్= అంశుమంతుండనువాఁడు; జాతః (అధ్యాహృతము)=పుట్టెను. అంశుమతః=అంశుమంతునియొక్క; పుత్రః=కొడుకు; దిలీ

పః=దిలీపుండు. దిలీపస్య = దిలీపునియొక్క; పుత్రః (అధ్యాహృతము) కొడుకు; భగీరథః = భగీరథుండనువాఁడు.

సగరునక సమంజుండువుట్టెను; అసమంజు న కంశుమంతుండుజనించెను; అంశుమంతునకు దిలీపుండనువాడుకలెను. దిలీపునకు భగీరథుండుపుట్టెను. అని, తాత్పర్యము.

భగీరథా త్క-కుత్స్థస్త్వ కకుత్స్థస్య రఘుస్సుతః

టీక॥ భగీరథాచ్చ=భగీరథునివలనను; కకుత్స్థస్త్వ=కకుత్స్థుండనువాఁడు; జాతః=(అధ్యాహృతము) పుట్టెను; కకుత్స్థస్య = కకుత్స్థునియొక్క; సుతః = కొడుకు; ర

ఘుః=రఘువనువాఁడు. భగీరథునకుఁ గకుత్స్థుండువుట్టెను, కకుత్స్థునకు రఘువనువాఁడుకలిగెను. అని, తాత్పర్యము.

రఘోస్తు పుత్ర స్తేజస్వీ ప్రవృద్ధః పురుషోదకః ౩౬

కల్పాషపాదో హ్యభవ త్తస్మా జ్జాత స్తు శంఖిణః

౧౦౨౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౨౦

టీక॥ రఘోస్తు = రఘువుయొక్క
యూ; పుత్రః = కొడుకు; తేజస్వీ =
కాంతిగల; ప్రవృద్ధః = ప్రవృద్ధుండ
నుపేరుగల. వాడును; పురుషాద
కః = (సునుఘృలందినువాడును) పు
రుషాదకుండకువాడును; కల్తాష
పాదః = (కల్తాషము పాదమునం
దుగలవాడును) కల్తాష పాదుండ
నువాడును గా; అభవత్ హీ = ఆ
యెనుగదా! తస్మాత్తు = అతనివలన
ను; శంఖణిః = శంఖణుండనువాడు;
జాతః = పుట్టెను.

రఘువునకు, బూర్వము ప్రవృ
ద్ధుండను పేరొంది, యవ్వలవసిష్ఠుని
శాపంబున రాక్షసుండై పురుషా
దుండను నామంబునొంది యంతదా
నువసిష్ఠుని శపింపజలము గ్రహించి
తనభార్యయుఁ జింపఁగా దానివి
డిచిననది తనకాళ్ల మీదంబడుటవల
నఁ గల్తాష పాదుండను పేరం బ్రసి
ద్ధుండైన, పుతుండుగల్గెను; అతనికి
శంఖణుండనువాడు పుట్టెను.
అని, తాత్పర్యము.

మొదలైన శంఖణస్య అగ్నివణా సుదర్శనాత్. ౩౨

టీక॥ శంఖణస్య = శంఖణునకు;
సుదర్శనః = సుదర్శనుండనువాడు;
జాతః (అధ్యాహృతము) = పుట్టెను.
సుదర్శనాత్ = సుదర్శనునివలన; అ
గ్నివణః = అగ్నివద్దుండనువాడు;

జాతః (అధ్యాహృతము) = పు
ట్టెను.
శంఖణునకు సుదర్శనుండు పుట్టె
ను; సుదర్శనునకగ్నివణుండు, జ
నించెను. అని, తాత్పర్యము.

శీఘ్రగ స్తవ్వివణస్య శీఘ్రగస్య మరు స్సతః
మరోః ప్రశుశ్రుక స్తావనీ దంబరీషః ప్రశుశ్రుకాత్. ౩౩

టీక॥ అగ్నివణస్యతు = అగ్నివ
ణునకును; శీఘ్రగః = శీఘ్రగుండ
నువాడు; అసీత్ (అధ్యాహృత
ము) = కలిగెను. మరోస్తు = మరువున
కును; ప్రశుశ్రుకః = ప్రశుశ్రుకుం

గునకు; మరుః = మరుండను; సుతః =
కొడుకు; అసీత్ (అధ్యాహృత
ము) = కలిగెను. మరోస్తు = మరువున
కును; ప్రశుశ్రుకః = ప్రశుశ్రుకుం

డనువాఁడు, ఆసీత్ = కలిగెను. ప్రశు ను, శీఘ్రగునకు మరుపు జనించెను; మ
శ్రుకాత్ = ప్రశుశ్రుకునివలన; అం రువునకుఁ బ్రశుశ్రుకుండుకలిగెను;
బరీషః = అంబరీషుండనువాఁడు; ఆ ప్రశుశ్రుకునకంబరీషుండు పుట్టెను.
సీత్ (అధ్యాహృతము) = కలిగెను. అని, తాత్పర్యము.
అగ్నివర్ణునకు శీఘ్రగుండుపుట్టె

అంబరీషస్య పుత్రో ధూన్మహుషః పృథివీపతిః
నహుషస్య యయాతిస్తు నాభాగస్తు యయాతిజః. ౩౯

టీక॥ అంబరీషస్య = అంబరీషున ధూత్ (అధ్యాహృతము) = అయ్యె
కు; పృథివీపతిః = ధూమికిఁబ్రభువ ను.
యిన; నహుషః = నహుషుండనువాఁ అంబరీషునకు ధూపతియయినన
డు; పుత్రః = కొడుకు; అధూత్ = క హుషుండనువాఁడుపుత్రుండయ్యె;
లిగెను. నహుషస్యతు = నహుషున నహుషునకు యయాతిపుట్టె; య
కును; యయాతిస్తు = యయాతియ యయాతికి నాభాగుండనువాఁడుజనిం
నువాఁడు; అధూత్ (అధ్యాహృత చె. అని, తాత్పర్యము.
ము) = కలిగెను. యయాతిజస్తు = య ఈనహుషుండునుయయాతియ
యాతివలనంబుట్టినవాఁడును; నా నువేటు; చంద్రవంశంబునఁబుట్టిన న
భాగః = నాభాగుండనువాఁడు; అ హుషయయాతులువేటు.

నాభాగస్య బధూవా జః అజా ద్దశరథో భవత్
అస్తా ద్దశరథా జ్ఞాతౌ భ్రాతౌ రామలక్ష్మణౌ. ౪౦

టీక॥ నాభాగస్య = నాభాగున భాత్ = దశరథునివలన; భ్రాత
కు; అజః = అజుండనువాఁడు; బధూ రౌ = తోడంబుట్టువులయిన; రామ
వ = కలిగెను. అజాత్ = అజునివలన; లక్ష్మణౌ = రామలక్ష్మణులు; జా
దశరథః = దశరథుండు; అభవత్ = తౌ = పుట్టిరి.
కలిగెను. అస్తాత్ = ఈ; దశర నాభాగున కజుండనువాఁడు

౧౦౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౭౦

పుట్టెను; అజ్ఞనకుదశరథుండు జన్మిం గునీరామలక్ష్మణులు పుట్టిరి.
చెను; ఈదశరథునకు సహోదరుల అని, తాత్పర్యము.

అదివంశవిశుద్ధానాం రాజ్ఞాం పరమధర్మిణామ్
ఇత్వోకుకులజాతానాం వీరాణాం సత్యవాదినామ్. ౪౧
రామలక్ష్మణయోరథే త్వత్సతే వరయే నృప
సదృశాభ్యా న్నరశ్రేష్ఠ సదృశే దాతు మహాసి. ౪౨

టీక॥ నృప=జనకమహారాజా! భ్యాం=సమానులయిన రామలక్ష్మ
అదివంశవిశుద్ధానాం=మొదటనుం ణులకొఱకు; సదృశే=సమానులగు
డివంశముచేరిరి శుద్ధులును; పరమ కూతులను; దాతుం=ఇచ్చుటకు;
ధర్మిణాం = మిక్కిలియుధర్మ అహాసి=తగుదువు.
ముగలవారలును; వీరాణాం = ప జనకుడా! మొదటనుండిపరిశు
రాకీమంబుగలవారలును; సత్యవా ధ్ధబగువంశంబుగల్గిపరమధర్మి
దినాం=సత్యమునేమాటలాడువా కులై, పరాక్రమశాలులై, సత్యవా
రలు నగు; ఇత్వోకు కులజాతా దులయిన, యిత్వోకు వంశ్యులగు
నాం=ఇత్వోకువంశంబునందుంబు రాజులకులమునందుంబుట్టిన రామల
ట్టిన; రాజ్ఞాం=రాజులసంబంధుల క్ష్మణులకునీకొమాతేలనిమ్మనీకో
గ; రామలక్ష్మణయోరథే=రా రెదను; వీరును నీకొమాతేలును
మలక్ష్మణులకగాను; త్వత్సతే= రూపసౌందర్యంబుల నీడుగానున్న
నీకొమాతేలనిద్దఱను; వరయే= వారు; వీరికి నీకొమాతేలనిచ్చుట
వరింపుచున్నాను. నరశ్రేష్ఠ=పురు యుక్తంబగు. అని, వసిష్ఠుండు, జన
మశ్రేష్ఠుండవగ జనకుడా! సదృశా కునీతోజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యామే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, సప్తతిమస్సగః:

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౦౨

స ౭౧

వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండన ప్రతితమసగఁటిక,
ముగిసినది.

అ

ఏ క స ప్ర తి త మ స గ ఁ ప్రా రం భః.

ఏవం బ్రవాణం జనకః ప్రత్యువాచ కృతాంజలిః

టీక || జనకః=జనకుఁడు; కృ ప్రత్యువాచ=బదులుచెప్పెను.
తాంజలిః=చేయఁబడినచేమోడ్పు వసిష్ఠుండట్లుచెప్పఁగానే, జన
గలవాఁడై; ఏవం=ఇట్లు; బ్రవా కుండు చేతులుమొగిడ్చి వసిష్ఠునకు
ణం=చెప్పుచున్న వసిష్ఠునింగూర్చి; బదులుచెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

శ్రోతు మహాసి భద్రం తే కలం నః పరికీర్తితమ్. ౧

టీక || తే=నీకు; భద్రం=మంగళ సి=తగుదువు.
ము; అస్తు(అధ్యాహృతము)=అ నీకుమంగళమగుఁగాక; పొగడ్డ
గుఁగాక. నః=మా యొక్క; పరికీ కెక్కినమావంశమును నీవువినవల
తి=తం=పొగడఁబడిన; కలం=వం యును.
శమును; శ్రోతుం=వినుటకు; అర్హా అని, తాత్పర్యము.

ప్రదానే హి మునిశ్రేష్ఠ కలం నిరవశేషతః

వక్తవ్యం కలజాతేన తన్నిబోధ మహామునే. ౨

టీక || మునిశ్రేష్ఠ=మునులలో వశేషతః= సాకల్యముగా; వక్త
మేటివయినవసిష్ఠుఁడా! కలజాతే వ్యం= చెప్పఁబడవలసినది; మహా
న= మంచికలంబునందుఁబుట్టినవా మునే= పూజ్యుండగుమునివగు వ
నిచేత; ప్రదానే=కన్యనిచ్చుటవిష సిష్ఠుఁడా! తత్=ఆవంశమును; ని
యమునందు; కలం=వంశము; నిర బోధ=తెలిసికొనుము.

౧౦౨౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౭౧

ముని శ్రేష్ఠుండవగు వసిష్ఠుడా! తనవంశమునంతయు, నిశ్చేషంబు
మంచికులంబునందుఁ బుట్టినవాఁడు గాఁ జెప్పవలయును; నావంశము
తానుగన్యాదానంబు సేయనపుడు చెప్పెదమినుము అని, తాత్పర్యము.

రాజా ధూ త్రిషు లోకేషు విశ్రుత స్సేవన కమణౌ
నిమిః పరమ ధర్మాత్మా సర్వసత్త్వవతాం పరః. ౩

టీక॥ సేవన=తనదైన; కమణౌ యను; రాజా=రాజు; అఘాత్=
ణౌ=కార్యముచేత; శ్రీషు=మూఁ డుండెను.

దైన; లోకేషు=లోకంబులయందు, తనకమణంబులచేత ముల్లోకం
విశ్రుతః=ప్రసిద్ధుండును; పరమధ బులందును బ్రసీద్ధికెక్కి, పరమధా
ర్మాత్మా=మిక్కిలియును ధర్మ మింకండు బలవంతుల నెల్లరిలోను
బుద్ధి గలవాఁడును; సర్వసత్త్వవ శ్రేష్ఠుండై నిమియు నొక రాజుం
తా=అల్లులముగలవారిలోను; వ డెను. అని, తాత్పర్యము.
రః=శ్రేష్ఠుండునగు; నిమిః=నిమి

తస్య పుత్రో మిథి నామ మిథిలా యేన నిమితా

ప్రధ మో జనకో నామ జనకా దప్యుదావసుః. ౪

టీక॥ తస్య=అనిమియొక్క; పు కుండనిప్రసిద్ధుండయినవాఁడు. జన
త్రః=కొడుకు; యేన=ఎవ్వనిచేత; కాదపి=జనకునివలనను; ఉదావ
మిథిలా=మిథిలాపట్టణము; నిమిః సుః=ఉదావసువు; బహువ(అధ్యా
తా= నిమిఁపంబడినదో, సః= హృతము)=కలిగెను.

(అధ్యాహృతము) అట్టి; మిథినా= అనిమికుమారుండు మిథియను
మ=మిథియనువాఁడు; అథవత్= వాఁడు; అతనిచేతనే యామిథిలని
(అధ్యాహృతము) అయ్యెను. సః= మిఁపంబడినది; అతండే మొదటి
(అధ్యాహృతము) వాఁడు; ప్రధ జనకుండు; అతనికుదావసువు కలిగె
మః=మొదటి, జనకోనామ= జన ను. అని, తాత్పర్యము.

ఉదావసోస్తు ధర్మాత్మా జాతోవై నందివధనః

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౦౨

సరి

నందివధాన పుత్రస్తు సుకేతు ర్నామతః. ౫

టీక॥ ఉదావసౌస్తు=ఉదావసు లనః సుకేతుర్నామ= సుకేతువని
పునకును, ధర్మాత్మా=ధర్మబుద్ధి ప్రసిద్ధుఁడు.
గల; నందివధానః=నందివధానుఁ డుదావసువునకు, ధర్మాత్ముం
డనువాఁడు; జాతః=కలిగెను ("వై" డగ నందివధానుండు పుట్టెను; నం
అను నది పాదపూరణార్థము). దివధానునకు సుకేతువని ప్రసిద్ధుం
నందివధానపుత్రస్తు= నందివధా డయినకొడుకుగ లైను.
నునికొడుకును; నామతః=పేరువ అని, తాత్పర్యము.

సుకేతోరపి ధర్మాత్మా దేవరాతో మహాబలః

దేవరాతస్య రాజషేఁ బృహద్రథశ్చిత్తి స్త్వతః. ౬

టీక॥ సుకేతోరపి=సుకేతువున తః=చెప్పబడినవాఁడు; బహువ=
కును; ధర్మాత్మా=ధర్మబుద్ధిగల (అధ్యాహృతము) కల్గెను.
వాఁడును; మహాబలః=అధికమయి సుకేతువునకు ధర్మాత్ముండు
నబలము గలవాఁడునగు; దేవరా సు అధికమయినబలముగలవాఁడున
తః= దేవరాతుండు; బహువ = గుదేవరాతుండుజనించెను; రాజ
(అధ్యాహృతము) కలిగెను. రాజ షియగు దేవరాతునకు బృహద్ర
షేఁ=రాజునుబుషియునగు; దే భుండునువాఁడు కలిగెను.
వరాతస్య=దేవరాతునకు; బృహ అని, తాత్పర్యము.
ద్రథశ్చిత్తి=బృహద్రథుండఁగి స్త్వ

బృహద్రథస్య శూరో భూ స్త్వహవీరః ప్రతాపవాన్

మహావీరస్య ధృతిమాన్ సుధృతి స్సత్త్వవిక్రమః. ౭

టీక॥ బృహద్రథస్య=బృహద్ర థరాక్రమంబు గలవాఁడునగు; మ
హునకు; శూరః=యౌధ్ధమునందు భ హావీరః=మహావీరుండనువాఁడు; అ
యపడనివాఁడును, ప్రతాపవాన్ = భూత్ = కలిగెను. మహావీరస్య=మ

హావీరునకు, ధృతిమాన్ = ఎచ్చు
గాఢైశ్యముగలవాఁడును; సత్యవిక్ర
మః = ఎచ్చటనువ్యభాముకానిపరా
క్రమంబుగలవాఁడునగు; సుధృతిః =
సుధృతియనువాఁడు; అథూత్ =
(అధ్యాహృతము) కలిగెను.

బృహద్రథునకు చూరుండును
బరాక్రమశాలియునగు మహావీరుం
డుకలిగెను; మహావీరునకు ధైర్యశా
లియు సత్యపరాక్రమండునగు సు
ధృతిజన్మించెను.
అని, తాత్పర్యము.

సుధృతేరపి ధర్మాత్మా దృష్టకేతు స్సుధామికః

దృష్టకేతోస్తు రాజషేహార్యశ్వఇతి విశ్రుతః. ౮

టీక॥ సుధృతేరపి = సుధృతికిని;
ధర్మాత్మా = ధర్మబుద్ధిగలవాఁ
డును; సుధామికః = చక్కగాధ
ర్మమునూపరించువాఁడునగు; దృ
ష్టకేతుః = దృష్టకేతువువాఁడు;
అథూత్ (అధ్యాహృతము) = కల్గె
ను. రాజషేహ = రాజున బుషియు
నగు; దృష్టకేతోస్తు = దృష్టకేతువున
కును; హార్యశ్వఇతి = హార్యశ్వండు

ని; విశ్రుతః = ప్రసిద్ధుఁడయినవాఁ
డు; అథూత్ (అధ్యాహృతము) =
కల్గెను.

సుధృతికి, ధర్మబుద్ధిగలిగి ధ
ర్మంబునూపరించుచుండెను దృష్టకే
తువు జన్మించెను; రాజషేహు
దృష్టకేతువునకును హార్యశ్వండును
వాఁడుకల్గెను. అని, తాత్పర్యము.

హార్యశ్వస్య మరుః పుత్రో మరోః పుత్రః ప్రతింధకః

ప్రతింధకస్య ధర్మాత్మా రాజా కీర్తిరథ స్సుతః. ౯

టీక॥ హార్యశ్వస్య = హార్యశ్వని
యొక్క; పుత్రః = కొడుకు; మరుః =
మరువనవాఁడు. మరోః = మరువు
యొక్క; పుత్రః = కొడుకు; ప్రతింధ
కః = ప్రతింధకుఁడు. ప్రతింధకస్య =

ప్రతింధకునియొక్క; సుతః = కొడు
కు; ధర్మాత్మా = ధర్మబుద్ధిగల;
కీర్తిరథః = కీర్తిరథుఁడును; రా
జా = రాజు.

హార్యశ్వనికొడుకుమరువనంబు

డియె; మరువునకుఁబ్రతింధకుఁడు; భుండునుపుత్రుండగులై.

ప్రతింధకునకుఁధమఁబుద్ధిగలకీర్తిఁగల అని, తాత్పర్యము.

పుత్రః కీర్తిరధస్యాపి దేవమీధఇతి స్మృతః

దేవమీధస్య విబుధో విబుధస్య మహీధ్రీకః. ౧౦

టీక॥ కీర్తిరధస్యాపి=కీర్తిరధుఁ కుఁడు; అభవత్ (అధ్యాహృత నియోక్త-య; పుత్రః=కొడుకు; దేవు)=కలిగెను.

దేవమీధఇతి = దేవమీధుఁడని; స్మృతః కీర్తిరధునిపుత్రుండుదేవమీధుం

తః = చెప్పఁబడినాఁడు. దేవమీధుఁడనఁబడెను; దేవమీధునకువిబుధుం

స్య=దేవమీధునకు; విబుధః = విబుధునకువాఁడుకలెను; విబుధునకుమ

ధుండనువాఁడు; అభవత్ (అధ్యాహృతము)=కలిగెను. విబుధస్య=వి

బుధునకు; మహీధ్రీకః = మహీధ్రీ

అని, తాత్పర్యము.

మహీధ్రీకసుతో రాజా కీర్తిరాతో మహాబలః

కీర్తిరాతస్య రాజషేఁ మహారోమా వ్యజాయత. ౧౧

టీక॥ మహీధ్రీకసుతః = మహీధ్రీకుఁడు; వ్యజాయత=పుట్టెను.

ధ్రీకునికొడుకు; మహాబలః=అధికమహీధ్రీకునకుమహాబలుండగు

మైనబలముగల; రాజా=రాజు కీర్తిరాతుండనువాఁడుకలెను; రాజ

నఃకీర్తిరాతః = కీర్తిరాతుండను షేయగుకీర్తిరాతునకు మహారో

వాఁడు. రాజషేఁ=రాజునుఋషి ముండఁజన్మించెను.

యునగు; కీర్తిరాతస్య=కీర్తిరాతు అని, తాత్పర్యము.

నకు; మహారోమా=మహారోముం

మహారోష్ణస్తు ధర్మాత్మా స్వణారోమా వ్యజాయత

స్వణారోష్ణస్తు రాజర్షే హాస్వరోమా వ్యజాయత. ౧౨

టీక॥ మహారోష్ణస్తు=మహారోమునకును; ధర్మాత్మా=ధర్మబు

౧౦౩౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

సరిగ

ద్విగళ, స్వణరోమా=స్వణరో	గెను.
ముండనువాడు; వ్యజాయత=కలి	మహారోమునకు ధామికుండ
గెను. రాజషేః = రాజునుముషి	గుస్వణరోముండుకల్లెను; రాజర్షి
యువగు; స్వణరోమ్మస్త=స్వణ	యగునాస్వణరోమునకు హ్రస్వ
రోమువకును; హ్రస్వరోమా=హ్ర	రోముండుజన్మించెను.
స్వరోముండు; వ్యజాయత = కలి	అని, తాత్పర్యము.

శస్య పుత్రద్వయం జజ్ఞే ధమజ్ఞస్య మహాత్మనః
శ్శ్యేషోఽహ మనుజో భ్రాతా మమ వీరః కుశధ్వజః. ౧౩

టీక॥ ధమజ్ఞస్య=ధమమునె	తోడఁబుట్టువు, వీరః=పరాక్రమము
ఱింగినవాఁడును, మహాత్మనః=పూ	గల; కుశధ్వజః=కుశధ్వజుండు.
జ్యంబగుస్వభావముగలవాఁడున గ,	ధమః=ముల నెఱింగినవాఁడును
త-స్య=అహ్రస్వణమునకు; పుత్ర	మహాత్ముండునగునాహ్రస్వరోము
ద్వయం= కొడుకులయొక్క జంట;	నకు మమ్మారముకొడుకులముపుట్టి
జజ్ఞే=పుట్టినది. అహం=నేను; శ్శ్యే	తిమి; నేను బెద్దవాఁడను; నాతమ్ముం
వః=పెద్దవాఁడను; మమ=నాకు; ఆ	డు, పరాక్రమశాలియగుకుశధ్వజుం
నుజః = చిన్నవాఁడైన; భ్రాతా=	డు. అని, తాత్పర్యము.

మాం తు శ్శ్యేష్ఠం పితౄ రాశ్శ్యే సోభిషిచ్య నరాధిపః
కుశధ్వజు సమావేశ్య భారం మయి వనం గతః. ౧౪

టీక॥ పితౄ = తండ్రియైన;	మయి=చాయందు; కుశధ్వజం=కు
నః=ఆ; నరాధిపః=మనుష్యులకు	శధ్వజుని; భారం= పోషించఁదగిన
బిఁగువయినహ్రస్వరోముండు; శ్శ్యే	వానిఁగా; సమావేశ్య = ఉంచి; వ
ష్ఠం=పెద్దవాఁడనగు; మాంతు=న	నం=అడవిని; గతః=పోంచెను.
న్నమాత్రము; రాశ్శ్యే = దొరతన	మాతండ్రియగు నాహ్రస్వరో
మునందు; అభిషిచ్య=అభిషేకించి;	ముండు, శ్శ్యేష్ఠపుత్రిండనగునన్ను

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౦౩౩

స ౭౧

రాజ్యాభిషిక్తునింజేసి, కుశధ్వజునిర | పోవనంబునకుంబోయెను.
క్షీంచుభారమునాయుండుంచి, త | అని, తాత్పర్యము.

వృద్ధే పితరి స్వర్వాతే ధర్మేణ ధుర మావహమ్
భ్రాతరం దేవసంకాశం స్నేహా తృశ్యక్ కుశధ్వజమ్. ౧౫

టీక || వృద్ధే=ముదుసలియగు; పితరం=తండ్రి; స్వర్వాతే=స్వగృహమునుండి; ధుర=ముదుసలియగు తండ్రిచనిపోవఁగా నొండఁగానే; అహం(అధ్యాత్మతము)=నేను; దేవసంకాశం=దేవతతోసమానుడయిన; భ్రాతరం=తమ్ముండగు; కుశధ్వజం=కుశధ్వజుని; స్నేహాత్=చేలిమివలన; పశ్యక్=చూచుచు; ధర్మేణ=ధర్మముచే

తఃధురం=భారమును; అవహం=వహించితిని.
ముదుసలియగు తండ్రిచనిపోవఁగా నే నేను దేవసమానుండు దమ్ముండునగుకుశధ్వజుని స్నేహంబునంజూచుచు, ధర్మంబున, రాజ్యభారంబు వహించితిని. అని, తాత్పర్యము.

కస్యచి త్వధ కాలస్య సాంకాశ్యా దగమ త్పురాత్
సుధన్వా వీర్యవా న్రాజా మిధీలా మవరోధకః. ౧౬

టీక || అధ=అటుపిమ్మట; కస్యచిత్=కొంత; కాలస్య=కాలము; గతే(అధ్యాత్మతము)తు=పోఁగా నే; సాంకాశ్యాత్=సాంకాశ్యమగుదు; పురాత్=పట్టణమునుండి; వీర్యహ్=పరాక్రమముగల; సుధన్వా=సుధన్వుండనెడు; రాజా=రాజు; అవరోధకః=ముట్టడించు

వాఁడై; మిధీలాం = మిథిలను; అగమత్=పొందెను.
అంతఁ గొంతకాలమయినపిమ్మట, సాంకాశ్యపురంబునుండి, పరాక్రమశాలియగుసుధన్వుండనెడురాజు, ముట్టడివేయుటకై, మిథిలకువచ్చెను. అని, తాత్పర్యము.

సచ మే ప్రేషయామాన శైవం ధను రను త్తమమ్
సీతా కన్యాచ పద్మాక్షీ మహ్యం వై దీయతా మితి. ౧౭

టిక॥ సచ = ఆసుధస్వండును;	(అధ్యాపృతము) రాయబారుల
“అనుత్తమం = తనకన్న శ్రేష్ఠములే	ను; మే = నాకు; ప్రేషయామాస =
ని; శైవం = శివునిదైన; ధనుః = విల్లు	పంపెను.
ను; పద్మాక్షీ = తామరపూలవంటి	ఆసుధస్వండును, “శ్రేష్ఠంబగు,
కండ్లుగలసీతా = సీతయనెడు; క	శివధనువును దామరపూలవంటికం
న్యాచ = పడుచును; మహ్యం = నా	డ్లుగలసీతను నాకీవలయును” అని,
కొఱకు (“వై అనునది పాదపూర	దూతల నాయొద్దికిఁబంపెను.
ణాధకము); దీయతాం = ఇయ్యఁబ	అని, తాత్పర్యము.
డుఁగాక; ఇహి = అని; దూతా =	

తస్యా ప్రదానా ద్రుప్తాషేక యద్ధ మాసీ న్మయా సహ

టిక॥ బ్రహ్మషేక = బ్రాహ్మణుం	ఆసీత్ = కల్గినది.
క్షత్రియుఁడగు వసిష్ఠుఁడా! అప్రదా	బ్రహ్మషేకవగు వసిష్ఠుఁడా! నే
నాత్ = ఇయ్యకుండుటకులన; త	నాసుధస్వనకు శివధనువునీతను ఇ
స్య = ఆసుధస్వనకు; మయాసహ =	య్యఁకొఁఱుజేసి, నాకును అతనికి
నాతోఁగూడ; యుద్ధం = జగడము;	నియుద్ధమైనది. అని, తాత ర్థము

స హతో భిముఖో రాజా సుధన్వాతు మయా రణే. ౧౮

టిక॥ రాజా = రాజైన; సః = ఆసు	చంపంబడినాఁడు.
ధన్వాతు = సుధస్వండును; రణే =	ఆసుధస్వండును యుద్ధమునం
యుద్ధమునందు; అభిముఖః = ఎదురు	దునా కెదురునడిచినాచేఁ జంపంబ
ముగమై; మయా = నాచే; హతః =	డెను. అని, తాత్పర్యము.

నిహత్య తం మునిశ్రేష్ఠ సుధన్వానం నరాధిపమ్

సాంకాశ్యే భౌతరం వీర మభ్యపించం కుశధ్వజమ్. ౧౯

టిక॥ మునిశ్రేష్ఠ = మునులలోమే	ష్యులకుఁబ్రభువైన; తం = ఆ; సుధ
టివగు వసిష్ఠుఁడా! నరాధిపం = మను	న్వానం = సుధస్వని; నిహత్య = చంపి;

సాంకాశ్యే = సాంకాశ్యపట్టణము
నందు; వీరం = పరాక్రమశాలియ
గు; భ్రాతరం = తమ్ముడయిన; ఈ
శధ్వజం = కుశధ్వజుని; అభ్యషిం
చం = అభిషేకించితిని.

మునిశ్రేష్ఠుండవగువసిష్ఠుడా!

వసువ్యులకుఁబ్రభువయిన యాసు
ధన్వనిం జంపి సాంకాశ్యపట్టణము
నందు పరాక్రమశాలియగు నాత
మ్ముడయినకుశధ్వజునిఁ బట్టాభిషే
క్తునిఁ గావించితిని.

అని, తాత్పర్యము.

కనీయా నేష మే భ్రాతా అహం జ్యేష్ఠో మహామునే
దదామి పరమప్రీతో వధ్వా తే మునిపుంగవ. ౨౦

టీక॥ మహామునే = పూజ్యుడగు
మునివయినవసిష్ఠుడా! ఏషం = వీఁ
డు; మే = నాయొక్క; కనీయా =
చిన్నవాఁడైన; భ్రాతా = తోఁబుట్టు
వు. అహం = నేను; జ్యేష్ఠః = పెద్ద
వాడను. అహం = (అధ్యాత్మత
ము) నేను. మునిపుంగవ = మునిశ్రే
ష్ఠుండవగువసిష్ఠుడా! పరమప్రీ
తః = మిక్కిలియు సంతసించినవాఁ

డనై; తే = ఆ; వధ్వా = స్త్రీలనిర్దట
న; దదామి = ఇచ్చెదను.

మునిశ్రేష్ఠుండవగు వసిష్ఠమహా
మునీ! వీఁడు, నాతమ్ముండగు కుశ
ధ్వజుండ; నేను జ్యేష్ఠుండను; నీవడి
గినట్లు, సరమసఁ తోపంబున, నాయి
ర్దటఁగొమాతెఁలనిచ్చెదను.

అని, తాత్పర్యము.

సీతాం రామాయ భద్రం తే ఊమిశౌం లక్ష్మణాయ చ

టీక॥ తే = నీకు; భద్రం = మంగళ
ము; అస్తు (అధ్యాత్మతము) = అ
గుఁగాక. రామాయ = రామునికొ
ఱకు; సీతాం = సీతను; లక్ష్మణౌ
య = లక్ష్మణునికొఱకు; ఊమిశౌ

శౌంచ = ఊమిశను; దదామి =
(అధ్యాత్మతము) ఇచ్చెదను.

నీకుమంగళముగుఁగాక; రాము
నకుసీతనులక్ష్మణునకూమిశను ఇ
చ్చెదను. అని, తాత్పర్యము.

వీర్యశుల్కాం మమ సుతాం సీతాం సురసుతోపమామ్. ౨౧

ద్వితీయా మూర్తిశాంతైవ త్రి దశదామి న సంశయః

టీక॥ వీర్యశుల్కాం=పరాక్ర మంచేవేలగాఁగలదియును; మమ= నాయొక్క; సుతాం= కూతురు ను; సురసుతోపమాం=దేవతయొ క్క కూతురుతోఁ బోల్చిగలది యునగు; సీతాం= సీతను; ద్వితీ యాం=రెండవకూతురయిన; ఊ ర్తిశాంతైవ=ఊర్తి శను; త్రి= మూడయిన మనోవాక్కాయము లచేతను; దదామి=ఇచ్చెదను. సం	శయః=సందేహము; న=లేదు. పరాక్రమంబు గలవానికె యి చ్చునట్లునిచ్చయింపబడినదియు దే వపుత్రవంటిదియునగునాకూతుర యినసీతను రెండవకూతురయిన యూర్తిశను, మనోవాక్కాయంబు లచేతను, ఇచ్చెదను; సందియంబులే దు. అని, వసిష్ఠునితోఁజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

దదామి పరమప్రీతో వధ్వా తే రఘునందన

టీక॥రఘునందన=దశరథుఁడా! అహం (అధ్యాత్మతము)=నేను; పరమప్రీతః= మిక్కిలియు సంతసిం చినవాఁడనై; తే=ఆ; వధ్వా=(స్త్రీ) లను; దదామి=ఇచ్చెదను. దశరథుఁడా! నేను, బరమసం	తోషంబున, సీతను ఊర్తిశను, ఇచ్చె దను. అని, తాత్పర్యము. ఈయర్థశ్లోకంబు, వ్యాఖ్యానం బలంబరిగణితంబు కాకుండుటంజే సి, లెక్కింపఁబడదయ్యె.

రామలక్ష్మణయో రాజ౯ గోదానం కారయస్వ హ. ౨౨

పితృకార్యంచ భద్రం తే తతో వైవాహికం కరు

టీక॥రాజ౯=దశరథమహారా జా! రామలక్ష్మణయో=రామున కుసులక్ష్మణునకును; గోదానం=స మావర్తనమును; కారయస్వ=జే	యించుము. (“హ” అనునది పాద పూరణార్థము) తే=నీకు; భద్రం= మంగళము; అస్తు=(అధ్యాత్మత ము) అగుఁగాక. తతః=అటుపెమ్మ

ట; వైవాహికం = వివాహమునం దుండవలసిన; పితృకార్యంచ = నాందీ శ్రాద్ధమును; కురు = చేయుము, చేయించుమనట.

దశరథుడా! రామలక్ష్మణులకు

సమావర్తనముచేయించుము; నీకు మంగళమగుగాక; అటుపిమ్మట, నాందీశ్రాద్ధమును జేయించుము. అని, తాత్పర్యము.

మహాహ్య! ద్యమహాబాహు తృతీయే దివసే ప్రభో. ౨౩
ఫల్గున్యాముత్తరే రాజం స్రస్త్రిక్ వైవాహికం కురు

టీక|| మహాబాహు = గొప్పచేతులుగల; ప్రభో = ఒడలుండవగు దశరథుడా! అద్య = ఈదినమునందు; మహాహి = మహానక్షత్రముగదా! ఫల్గున్యాం = ఫల్గునియనెడు; తస్త్రిక్ = ఆ; ఉత్తరే = ఉత్తరనక్షత్రమునందు; వైవాహికం = వివాహకార్యమును; కురు = చేయుము.

మహాబాహుండవగు దశరథమహారాజా! ఈదినమునందు మహానక్షత్రముగదా! ఇంక నేటికిమూడవదినమునందు శుభప్రదంబగునక్షత్ర ఫల్గునీ నక్షత్రమునందు వివాహకార్యమును జేయించుము. అని, తాత్పర్యము.

రామలక్ష్మణయో రాజక్ దానం కార్యం సుఖోదయమ్. ౨౪

టీక|| రాజక్ = దశరథమహారాజా! రామలక్ష్మణయోః = రామలక్ష్మణులకు; సుఖోదయం = సుఖమేరాగల ఫలముగాగల; దానం = గోదానముమొదలగు దానమును; కార్యం = చేయదగినది.

దశరథమహారాజా! సుఖముగలిగించునట్టిగోదానాది దానంబులను, రామలక్ష్మణులచే జేయింపవలయును. అని, జనకుండు, దశరథునితో జెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, అదికావ్యే,

బాలకాండే, ఏకసప్తతితమస్సకః.

ఇది, స్పష్టార్థము.

౧౧౩౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౭౨

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర)
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండైకసప్తతితమసర్గటిక,
ముగిసినది.

ॐ

ద్వీ సప్తతితమ సగ = సారం భః.

త నుక్తవంతం వైదేహం విశ్వామిత్రో మహామనిః
ఉవాచ వచనం వీరం వసిష్ఠ ససీతో నృపమ్. ౧

టీక॥మహామనిః = పూజ్యుడ	ఆ;వైదేహం = జనకునిగూర్చి;వచ
యినమునియగు;విశ్వామిత్రః = వి	నం=మాటను;ఉవాచ=చెప్పెను.
శ్వామిత్రుండు;వసిష్ఠసహితః=వసి	విశ్వామిత్రమహామని, వసిష్ఠ
ష్ఠునితోఁగూడినవాడై ఉక్తవం	నింగూడి, ఇట్లుచెప్పి యూరకున్నవ
తం=మాటలాడినవాఁడును;వీరం=	రాక్రమశాలియగు జనకమహారా
పరాక్రమశాలియును;నృపం=మను	జుం బూచి,యిట్లని, చెప్పెను.
స్థులంబాలించువాఁడునగు; తం=	అని, తాత్పర్యము.

అచింత్యాస్య ప్రమేయాని కులాని నరపుంగవ

ఇత్వోకూఠాం విదేహానాం వైషాం తల్లో న్నికశ్చన. ౨

టీక॥నరపుంగవ=పురుషశ్రేష్ఠుండవ	లకును విదేహ దేశపురాజులకును;
గుజనకుండా!ఇత్వోకూఠాం = ఇ	తుల్కః= సరియయినవాఁడు; కశ్చ
త్వోకువంశపురాజులయొక్కయు;	న=ఎవ్వఁడును;నాస్తి=లేదు.
విదేహానాం= విదేహదేశపురాజు	పురుషశ్రేష్ఠుండవగుజనకుండా!
లయొక్కయు;కులాని=వంశములు;	ఇత్వోకువంశపురాజుల వంశమును
అచింత్యాని= తలంపరానివి. అ	విదేహదేశపురాజులవంశమును, త
ప్రమేయాని= కొలతపెట్టరానివి	లంపను గొలత పెట్టనుంగూడనట్టిమ
ఏషాం=ఈయిత్వోకువంశపురాజు	హినుగలవి; వీరలకుసరియెవ్వండు

నులేడు. అని, తాత్పర్యము.

సదృశో ధర్మసంబంధ స్సదృశో రూపసంపదా

రామలక్ష్మణయో రాజ౯ సీతాచో మిశయాసహ. ౩

టీక॥ రాజ౯ = జనకమహారాజుఁడైనసహ, సీతోర్మిశయోః, సదృశాఁ అయిం(అధ్యాహృతము) = ఈ, శః = రాముండు, లక్ష్మణునితోఁగూఁ
 ధర్మసంబంధః = వివాహరూపమైన డ, సీతోర్మిశలకు, సరియైనవాండు)
 ధర్మసంబంధము; సదృశః = తగినది. ఈవివాహసంబంధము, సమా
 రూపసంపదా = సాందర్యముయొ నంబులగు కులంబులకు. గల్గుటంజే
 క్క-అతిశయముచేతను; సదృశః = స సి, తగియున్నది; వధూవరులకుం
 రియున్నది. సీతాచ = సీతయును; గలసాందర్యముచేతను, జాలనొప్పి
 డొర్మిశయాసహ = డొర్మిశతోఁగూ యున్నది; సీతయును డొర్మిశయును,
 డ; రామలక్ష్మణయోః = రామలక్ష్మ రామలక్ష్మణులకుం దగియున్నవా
 ణులకును; సదృశాఁ = (అధ్యాహృత రు; రామలక్ష్మణులును, సీతకును
 ము) సరియైనది ("సీతాచ" అనుస్థల డొర్మిశకును దగియున్నవారు.
 ముననుండుచకారముచే; రామః, అ అని, తాత్పర్యము.

వక్తవ్యం చ నరశ్రేష్ఠ శ్రూయతాం వచనం మమ

టీక॥ నరశ్రేష్ఠ = పురుషులలో మే తాం = వినఁబడుఁగాక.
 టివగుజనకుండా; వక్తవ్యం చ = చె పురుషశ్రేష్ఠుండవగుజనకుండా!
 ప్పఁబడవలసినదియును; అస్తి (అ ఇంకంజెప్పవలసినది కొంచెమున్న
 ధ్యాహృతము) = కలదు మమ = నా ది; నాచెప్పనదిమినుము.
 యొక్క; వచనం = మాట; శ్రూయ అని, తాత్పర్యము.

భౌతా యవీయా౯ ధర్మజ్ఞ ఏష రాజా కశధ్వజః. ౪

టీక॥ రాజా = రాజుని; ఏ యవీయా౯ = చిన్నవాండైన; భౌ
 షః = ఈ; కశధ్వజః = కుశధ్వజుండు; తా = తోడఁబట్టువు; ధర్మజ్ఞః =

౧౦౪౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

సరి. ౨

ధర్మము నెఱింగినవాఁడు.

ఈకుశధ్వజమహారాజు, నీకుఁడ

మ్ముండు, చాలధర్మములు నెఱింగి

నవాఁడు. అని, తాత్పర్యము.

అస్య ధర్మాత్మనో రాజక్ రూపేణాప్రతిమం భువి

సుతాద్వయం నరశ్రేష్ఠ పత్న్యధః వరయామహే. ౫

టీక॥ నరశ్రేష్ఠః పురుషులలో ముగ్ధా; వరయామహే = వరించుచు
మేటివయిన; రాజక్ = జనకమహా

రాజా! ధర్మాత్మనః = ధర్మబుద్ధిగల;

అస్య = ఈకుశధ్వజునియొక్క; భు

వి = భూమియందు; రూపేణ = సౌం

దర్యముచేత; అప్రతిమం = సరిలేని;

సుతాద్వయం = కూతులయొక్క

జంటను; పత్న్యధః = భార్యార్థ

నాము.

పురుషశ్రేష్ఠుండవగు జనకుఁడా!

ధర్మాత్ముండగు నీకుశధ్వజుని కూ

తులనిద్దఱను రూపంబున భూమి

యందెచ్చటను సరిలేనివారలను,

భార్యార్థముగావరించెదము.

అని, తాత్పర్యము.

భరతస్య కుమారస్య శత్రుఘ్నుస్యచ ధీమతః

వరయామ స్మతే రాజక్ తయో రథే మహాత్మనోః. ౬

టీక॥ రాజక్ = జనకమహారా

జా! కుమారస్య = పిన్నవాఁడైన; భ

రతస్య = భరతునియొక్కయు; ధీమ

తః = బుద్ధిమంతుండగు; శత్రుఘ్న

స్యచ = శత్రుఘ్నునియొక్కయు; మ

హాత్మనోః = అధికమయినపదాక్ర

మముగల; తయోః = వారలయొక్క;

అథే = ప్రయోజనముకొఱకు; సు

తే = కూతులనిద్దఱను; వరయా

మః = వరించుచున్నాము.

జనకమహారాజా! భరతునికొ

ఱకును ధీమంతుండగు శత్రుఘ్నునికొ

ఱకును మహాపరాక్రమశాలులగు నీ

యిద్దఱికోఱకు, కుశధ్వజుకూతుల

నిద్దఱనువరించుచున్నాము.

అని, తాత్పర్యము.

పుత్రా దశరథస్యే మే రూపయావనశాలినః

లోకపాలోపమా స్సర్వే దేవతల్వ పరాక్రమాః. ౭

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము ౧౦౪౧

స ౭౨

టీక॥ దశరథస్య = దశరథునియొక్క; పరాక్రమము గలవారలు.
 ఇమే = ఈ; పుత్రాః = కొడుకులు; ఈదశరథునికొడుకులందఱును,
 సర్వే = అందఱును; రూపయావన సౌందర్యమునను యావనంబునను
 శాలినః = సౌందర్యముచేతనయావ పృచున్నవారు; దిక్పాలురతోసాటి
 నముచేతినుంబకాశించువారు. లో గేయుడగుదురు; దేవతలకుంబో
 కపాలోపమాః = దిక్పాలురతోఁ లెఱరాక్రమంబుగలవారలు.
 బోల్చిగలవారు. దేవతల్యపరాక్ర అని, తాత్పర్యము.
 మాః = దేవతలతోసమానమయిన

ఉభయోరపి రాశేంద్ర సంబంధేనా నుబద్ధతామ్
 ఇత్వోక్తోః కుల మవ్యగ్రం భవతః పుణ్యకర్మణః ౮

టీక॥ రాశేంద్ర = రాజు శేషుండ తాం = చుట్టటికముగలదిగాఁజేయఁ
 వగుజనకుఁడా! ఇత్వోక్తోః = ఇత్వో బడుఁగాక.
 కుపుయొక్కయు; పుణ్యకర్మణః = జనకుఁడా! నిదోపంబగుని
 పరిశుద్ధమయినకార్యములుగల; భ త్వోకువంశమును బుణ్యకర్మండు
 వతః = నీయొక్కయు; ఉభయోర వగునీవంశమునుఈరెండును,వియ్య
 పి = ఇద్దఱియొక్కయు; అవ్యగ్రం = ముచేసి, చుట్టటికము గలవగుఁగా
 కలంకములేసి; కులం = వంశము, సం క. అని, విశ్వామిత్రుఁడు జనకునితోఁ
 బంధన = వియ్యముచేత; అనుబద్ధ శాస్త్రిను. అని, తాత్పర్యము.

విశ్వామిత్రవచ శ్రుత్వా వసిష్ఠస్య మతే తదా
 జనకః ప్రాంజలి ర్వాక్య మువాచ మనిపుం వా. ౯

టీక॥ తదా = అప్పుడు; జనకః = ఇష్టమునందు; స్థితః = (అధ్యాసృత
 జనకుఁడు; విశ్వామిత్రవచః = విశ్వా ము) ఉన్నవాఁడై; పాంజలిః = మం
 మిత్రునిమాటను; శ్రుత్వా = విని; వ చిచేమోడ్చుగలవాఁడై; మనిపుంగ
 వసిష్ఠస్య = వసిష్ఠునియొక్క; మతే = వా = ముని శ్రేష్ఠులగు విశ్వామిత్రవ

౧౦౪౨ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

సరి ౨

సిఘ్నలనుగూచిఁ; వాక్యం=మాట
నుఁడవాచ=చెప్పెను.

అప్పుడు, జనకమహారాజు, వి
శ్వామిత్రుఁడు చెప్పినమాటవిని, వ

సిఘ్ననియగుజ్ఞునొంది, చేతులుమొ
గిడ్చికొని, యావిశ్వామిత్రవసిఘ్నలం
జూచి, యిట్లని, చెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

కులం ధన్యమిదం మన్యే యేషాం నో మునిపుంగవా

సదృశం కులసంబంధం యదా జ్ఞాపయథ స్వయమ్. ౧౦

టీక॥ మునిపుంగవా=మునిశ్రే
ష్ఠులగు విశ్వామిత్రవసిఘ్నలారా
యవాం (అధ్యాహృతము)=మీర
లు; యత్=ఏకారణమువలన; యే
షాం=ఏ; నః=మాకు; సదృశం=స

రియయిన; కులసంబంధం=వంశము
తోటివియ్యమును; స్వయం=మీరల
య్యె; ఆజ్ఞాపయథః=ఆనతిచ్చుచు
న్నారో; తత్=(అధ్యాహృతము)
ఆకారణము వలన; తేషాంనః=

(అధ్యాహృతము) అట్టిమాయొ
క్క; ఇదం=ఈ; కులం=వంశము
ను; ధన్యం=పుణ్యముగలదాఁగఁ;
మన్యే=తలచుచున్నాను.

మునిశ్రేష్ఠులగు విశ్వామిత్రవ
సిఘ్నలారా! మీరుమాకు సరియయిన
వంశముతో వియ్యముచేయుమని మీ
రలయ్యెయాజ్ఞాపించుచున్నారు కా
వున, మావంశము ధన్యంబనితలంచు
చున్నాను. అని, తాత్పర్యము.

ఏవం భవతు భద్రం వః కుశధ్వజ సుతే ఇమే

పత్న్యో భజేతాం సహితౌ శత్రుఘ్నభరతౌ వృభౌ. ౧౧

టీక॥ ఏవం=ఇట్లు; భవతు=అ
గుఁగాక. వః=మీకు; భద్రం=మంగ
ళము; అస్తు(అధ్యాహృతము)=అ
గుఁగాక. శత్రుఘ్నభరతౌ=శత్రు

ఘ్నుండునుభరతుండును; ఉభౌ=
ఇద్దఱును; సహితౌ=కూడెనవారల
యి; ఇమే=ఈ; కుశధ్వజసుతే=

కుశధ్వజుని కూతుల నిద్దఱును; ప
త్న్యో=పెండ్లాములనుగా; భజే
తాం=పొందుదురుగాక.

మీరు చెప్పినట్లగుఁగాక; మీకు
మంగళమగుఁగాక; శత్రుఘ్నుండు
నుభరతుండును వీరిద్దఱునుగూడి,
యీకుశధ్వజునికూతుల నిద్దఱును

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౦౪౩

స ౩౨

బెండ్లాడుదురు గాక. అని, తాత్పర్యము.

ఏకాహ్ని రాజపుత్రీణాం చతస్మాణాం మహామునే
పాణీక్ గృహ్లాంతు చత్వారో రాజపుత్రా మహాబలాః. ౧౨

టీక॥ మహామునే=పూజ్యుడవ యినమునివగువిశ్వామిత్రుడా! ఏ కాహ్ని(ఏకాహేన)= (సప్తమ్య భామందుదృతీయ) ఒక్కపగటి యందు; మహాబలాః=అధికమయి నబలముగల; రాజపుత్రాః=రాచ కొమరులు; చత్వారః=నల్వరు; చ తస్మాణాం=నల్వరయిన, రాజపు	త్రీణాం= రాచకొమారతెలయొ క్క; పాణీక్=హస్తములను; గృ హ్లాంతు=పట్టుకొనుదురు గాక. విశ్వామిత్రమహామునీ! మహాబ లగురాజపుత్రులునల్వరును, ఒ క్కపగటనే, నల్వరరాజపుత్రుల ను బెండ్లాడుదురు గాక. అని, తాత్పర్యము.

ఉత్తరే దివసే బ్రహ్మక్ ఫల్లనీభ్యాం మనీషిణః
వైవాహికం ప్రశంసంతి భగో యత్ర ప్రజాపతిః. ౧౩

టీక॥ బ్రహ్మక్=బ్రాహ్మణుడవ యినవిశ్వామిత్రుడా! యత్ర=ఏన క్షత్రమునందు; ప్రజాపతిః=సంతా నమునకధిపతియైన, సంతానము నిచ్చువాడయినయనుట; భగః=భ గుడు; దేవతా=(అధ్యాత్మాత ము)దేవతయో; తస్మిక్=(అధ్యా త్మాతము)అట్టి; ఫల్లనీభ్యాం (సప్త మ్యభామందు ద్వితీయ)= ఫల్లని యనెడు; ఉత్తరే=ఉత్తరనక్షత్రము	నందు; దివసే=పగటియందు; మనీ షిణః=పండితులు; వైవాహికం= వివాహకార్యమును; ప్రశంసంతి= కొనియాడుచున్నారు. విశ్వామిత్రుడా! ప్రజాపతియ గుభగుండు దేవతగాఁగలయుత్తర ఫల్లనీనక్షత్రమందుఁ బగలువివాహ ముసేయుటప్రశస్తమని పండితులు చెప్పుచున్నారు. అని, జనకుండుచె ప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఏవ ముక్త్వా వచ సౌమ్యం ప్రత్యుక్తాయ కృతాంజలిః

౧౦౪౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౭౨

ఉభౌ మునివరౌ రాజౌ జనకో వాక్య మబ్రవీత్. ౧౪

టీక॥ రాజౌ=రాజయిన; జన	త్థాయ= ఎదుర్కొని; వాక్యం=
కః=జనకుండు; ఏవం=ఇట్లు; సౌ	మాటను; అబ్రవీత్=చెప్పెను.
మ్యం=తిన్నని; వచం=మాటను; ఉ	జనకమహారాజిట్లు తిన్నదనము
క్తౌ=చెప్పి; కృతాంజలిః=చేయఁ	గాఁజెప్పి, చేతులు ముగిచ్చి, మునిశ్రే
బడినచేమోడ్చుగలవాఁడై; మునివ	ష్ఠులగు విశ్వామిత్రవసిష్ఠుల నెదు
రౌ=మునిశ్రేష్ఠులగు విశ్వామిత్రవ	ర్కొనియిట్లని, చెప్పెను.
సిష్ఠులను; ఉభౌ=ఇద్దఱను; ప్రత్యు	అని, తాత్పర్యము.

పరో ధమః కృతో మహ్యం శిష్యోస్తి భవతో న్నదా

టీక॥ మహ్యం=నాకొఱకు; ప	న్నాను.
రః=అధికమయిన; ధమః=ధమః	మీరలు నాకు, గన్యాదానఫలంబౌ
మఃకృతః = చేయఁబడినది. భవ	నగూర్చి చాలధమంబుగలుగఁజేసి
తోః=మీకు; నదా = ఎల్లప్పుడు; శి	నారలు; మీకు నేనెల్లప్పుడును శిష్యుఁ
ష్యః = శిష్యుఁడను, అస్తి=అగుచు	డనైతి. అని, తాత్పర్యము.

ఇమాన్యా సనముఖ్యాని అసాతాం మునిపుంగవౌ. ౧౫

టీక॥ మునిపుంగవౌ=మునిశ్రేష్ఠ	గాక.
లగువిశ్వామిత్రవసిష్ఠులు, మీరలను	మునిశ్రేష్ఠులగుమీరలు, ఈ
ట; ఇమాని=ఈ; ఆసనముఖ్యాని=	మూఁడుసింహాసనములనెక్కి, నా
ఆసనములలో శ్రేష్ఠములయినసింహా	రాజ్యమును గుశచ్ఛజినిరాజ్యమును
సనములను (సింహాసనము లనుట	దశరథుని రాజ్యమునుం బాలింపుఁ
చే, రాజ్యములు సూచింపఁబడుచు	డు. అని, తాత్పర్యము.
న్నవి); అసాతాం = అధిష్ఠింతురు	

యథా దశరథస్యే యం తథా యోధ్యా పురీ మమ

ప్రభుత్వేనాస్తి సంజేహూ యథాహం కర్తుమహంభ. ౧౬

టీక॥ దశరథస్య=దశరథునకు; ఇయం=ఈమిధిల; యథా=ఎట్లా; మమ=నాకు; అయోధ్యా=అయోధ్యయను; పురీ=పట్టణము; తథా=అట్లు; యవయోః (అధ్యాహృతము)=మీకు; ప్రభుత్వే = ప్రభువుల గుటయందు; సందేహాః=సందేహము; రాస్తీ=లేదు; యథాహం=యథాయోగ్యముగా; కర్తుం = చేయుటకు; అహంధ=తగదురు.

ఈమిధిల యెట్లు దశరథునకు సొంతమో; అట్లు, అయోధ్యయను రాక సొంతము; కావున, నేనుదశరథరాజ్యంబును మీకీవచ్చును; కాబట్టి, మీకు మూడురాజ్యంబులందును బ్రభుత్వంబు గల్గుటయందు సందియంబులేదు; యథాయోగ్యముగా జేయుండు. అని, జనకుండు, విశ్వామిత్రసిద్ధులతోఁజెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

తథా బ్రవతి వై దేహీ జనకే రఘునందనః

రాజా దశరథో హృష్టః ప్రత్యువాచ మహీపతిమ్. ౧౭

టీక॥ వై దేహీ=విదేహదేశపు రాజయిన, జనకే = జనకుండు; తథా=అట్లు; బ్రవతి=చెప్పుచుండగా; రఘునందనః=రఘువునుసంతసింపజేయునట్టి; రాజా=రాజయిన; దశరథః=దశరథుండు; హృష్టః=సంతసించినవాడై; మహీపతిం=

ఘామికేంద్రపువైనజనకునింగూర్చి; ప్రత్యువాచ=బదులుచెప్పెను. విదేహధిపుండగు జనకుండట్లు చెప్పగా, రఘువంశంబునంబుట్టిన దశరథమహారాజు, సంతోషించి, జనకమహారాజుఁజూచి, యిట్లుని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

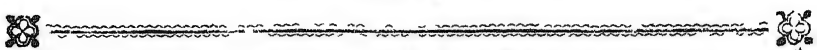
యువా మసంఖ్యేయగుణౌ భ్రాతృౌ మిధిలేశ్వరౌ

ఋషయో రాజసంఘాశ్చ భవద్భ్యా వభిఘాజితౌః. ౧౮

టీక॥ మిధిలేశ్వరౌ=మిధిలకుఁ బ్రభువులను; భ్రాతృౌ=తోడఁబట్టువులునగు; యువాం=మీరలు; అ

సంఖ్యేయగుణౌ=లెక్కఁపరానిగుణంబులుగలవారలు. భవద్భ్యాం=మీచేత; ఋషయః=ఋషులును;

రాజసఘోశ్చ=రాజులసమూహములును; అభిపూజితాః=పూజింపఁబడిరి.

మిథిలకునాథులరు సహాదరు

లరునగుమీగుణంబులలెక్కింపనలవిగాదు;మీరుఋషులను చెక్కఁజేరిరాజులనుం జక్కఁగఁజూజించితిరి. అని, తాత్పర్యము.

స్వస్తి ప్రాప్తుహి భద్రం తే గమిష్యామి స్వ మాలయమ్ శ్రాద్ధకమాణి సర్వాణి విధాన్యామీ తిచా బ్రవీత్. ౧౯

టీక॥ స్వస్తి=మంగళమును; ప్రాప్తుహి=పొందుదువుగాక. తే=నీకు; భద్రం=మంగళము; అస్తు=(అధ్యాహృతము) అగుఁగాక (ఆదరాతిశయంబున రెండుమాటులు చెప్పఁబడినది); స్వం=నాడైన; ఆలయం=ఇంటిని; గమిష్యామి=పొందెదను. శ్రాద్ధకమాణి= నాందీశ్రాద్ధము మొదలగుకమములను; సర్వాణి=

అన్నింటిని; విధాన్యామి= చేసెదను. ఇతిచ=అనియును; అబ్రవీత్=చెప్పెను. నీవుమంగళమును బొందుదువుగాక; నీకుమంగళమగుఁగాక; నాయింటికింబోయెదను; నాందీశ్రాద్ధము మొదలగుకమములనన్నింటిని నెఱవేర్చెదను. అని, దశరథుఁడుజనకునితోఁజెప్పెను అని, తాత్పర్యము

త మాపుష్ట్యా నరపతిం రాజా దశరథ స్తదా

మునింద్రా తౌ పురస్కృత్య జగామా శు మహాయశాః. ౨౦

టీక॥ తదా=అప్పుడు; మహాయశాః = అధికమయినకీర్తిగల; రాజా=రాజుని; దశరథః=దశరథుండు; తం=ఆ; నరపతిం=నును పురులకుఁబ్రభువయినజనకుని; ఆప్యష్టా(ఆపుష్ట్య)=వీడ్కొని; మునింద్రా=మునిశ్రేష్ఠులగు; తౌ=ఆ వసిష్ఠవిశ్వామిత్రులను; పురస్కృత్య

త్య=మున్నిడికొని; ఆశు=శీఘ్రముగా; జగామ=పోయెను. అప్పుడు, మహాయశుండగునా దశరథమహారాజు, జనకమహారాజునువీడ్కొని, మునిశ్రేష్ఠులగు వసిష్ఠ విశ్వామిత్రులమున్నిడికొని, శీఘ్రంబుగాఁబోయెను. అని, తాత్పర్యము

స గత్వా సలయం రాజా శ్రాద్ధం కృత్వా విధానతః
ప్రభాతే కాల్య ముత్థాయ చక్రే గోదాన ముత్తమం. ౨౧

టీక॥ సః=ఆ; రాజా=దశరథ	సం=సమావేశనమును; చక్రే=
మహారాజు; సలయం=ఇంటిని; గ	చేసెను.
త్వా=పొంది; విధానతః= శాస్త్ర	ఆదశరథుండు తనవిడిదికిం బా
పద్ధతిని; శ్రాద్ధం= నాందీశ్రాద్ధము	యి, యధావిధిగా నాందీశ్రాద్ధము
ను; కృత్వా=చేసి, ప్రభాతే=ప్రా	చేయించి, ప్రాతఃకాలమునందు లే
తఃకాలమునందు; ఉత్థాయ=లేచి,	చి, యప్పుడు చేయవలసిన యుత్త
కాల్యం=కాలమునందు జేయవల	మంబగు సమావేశనంబు చేయిం
సిన; ఉత్తమం=శ్రేష్ఠమగు; గోదా	చెను. అని, తాత్పర్యము.

గవాం శతసహస్రాణి బ్రాహ్మణేభ్యో నరాధిపః
ఏకైకశో దదౌ రాజా పుత్రా సుద్దిశ్య ధర్మతః. ౨౨

టీక॥ నరాధిపః= మనుష్యులకుం	కొఱకు; దదౌ=ఇచ్చెను.
బ్రహ్మవయిన; రాజా=దశరథమహ	మనుష్యులకధిపుండగు, నాదశ
రాజు; పుత్రాన్=కొడుకులను; ఏ	రథమహారాజు, కొడుకులకొక్కొక్క
కైకశః= ఒక్కొక్కనిగా; ఉద్ది	కనికరిగాను, లక్షగోవులచొప్పున,
శ్య=ఉద్దేశించి; గవాం=అవులయొ	బ్రాహ్మణులకొసంగెను.
క్క; శతసహస్రాణి=నూలువేల	అని, తాత్పర్యము.
ను; బ్రాహ్మణేభ్యః=బ్రాహ్మణుల	

సువర్ణశృంగా స్సంపన్నా స్సవత్సాః కాంస్యదోహనాః
గవాం శతసహస్రాణి చత్వారి పురుషర్షభః. ౨౩
విత్త మన్యచ్చ సుబహు ద్విజేభ్యో రఘునందనః
దదౌ గోదాన ముద్దిశ్య పుత్రతాతాం పుత్రవత్సలః. ౨౪

టీక॥ పురుషర్షభః= పురుషశ్రేష్ఠుడును; పుత్రవత్సలః=కొడుకుల

౧౦౪౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౭౨

యందుఁ బ్రేమగలవాఁడనగు, రఘు నాల్గింటిని, అన్యత్ = ఇతరమయిన; నందవః = దశరథుఁడు; పుత్రా సుబహు = మిక్కిలి లయనధికమయిన; కాం = కొడుకులయొక్క, గోద వః విత్తంచ = ధనమును; ద్విజేభ్యః = నం = సమావర్తనమును; ఉద్దిశ్య = ఉద్దాహరణలకు; దదౌ = ఇచ్చెను. ద్వేషించి, గవాః = ఆవులయొక్క; సుపురుషశ్రేష్ఠుండగు నాదశరథమవణశృంగాః = బంగారువికారహారాజు, పుత్రులయందువాత్సల్యములయిన కొమ్ములు గలవియును ముగలవాఁడు కావున, కొడుకులస (పుంలింగత్వసూషమ, ఇట్లైయుం మావతః = నోత్పవమును ద్వేషించి, నాదునుం జూచుకొనునది); సంపలుగు లతులగోవులను బంగారుకొన్నాఁ = పాలచేత, సమృద్ధములయి మ్ములునుక్షీరసమృద్ధియును లేకూడనవియును; సవత్సాః = లేతనూడలును గంచుతోఁ జేసిన దోహనపాలతోఁ గూడినవియును; కాన్యదో త్రంబులునుం గల్గినవానిని, మఱియు హనాః = కంచువియైన పితుకుపానధికముగా, నితరమయిన ధనమును త్రములు గలవియునగు; శతసహ బ్రాహ్మణులకొసంగెను. స్రాజి = నూలు వేలను; చత్వారి = అని, తాత్పర్యము.

ససుతైః కృతగోదానై ర్వృతస్తునృపతిస్తదా

లోకపాలై రివాభాతి వృతస్సామ్యః ప్రజాపతిః. ౨౫

టీక॥ తదా = అప్పుడు, కృతగోదాన్యైః = చేయఁబడిన సమావర్తనముగల్గ; సుతైః = కొడుకులచేత; వృతః = చుట్టఁబడిన, సః = ఆ; నృపతిస్తు = మనుష్యులకుఁ బ్రభువయిన దశరథుఁడు మాత్రము; లోకపాలైః = విక్పాలురచేత; వృతః = చుట్టఁబడిన; సామ్యః = ప్రసన్నుండగు; ప్రజాపతిరివ = బ్రాహ్మణులవలె; అభాతి = (ధూతాభావమందులట్) ప్రకాశించెను. అప్పుడా దశరథమహారాజు, సమావతః నముచేసికొనిన కొడుకులచేఁబరివేష్టించఁబడి, దిక్పాలురచేఁబరివేష్టించఁబడి ప్రసన్నుండై యుండు బ్రాహ్మణులవలెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాషే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, ద్విసప్తతితమస్సగః:

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్రీ
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ ద్విసప్తతితమస్సగః టీక,
ముగిసినది.

అ

త్రి సప్త తి త మ స గ ః ప్రారంభః.

యస్మిం స్తు దివసే రాజా చక్రే గోదాన ముత్తమమ్
తస్మిం స్తు దివసే శూరో యుధాజి త్సముపేయివాక్. ౧

టీక॥ యస్మిన్=ఏ; దివసేతు=దినమునందే; రాజా=దశరథమహారాజు; ఉత్తమం=శ్రేష్ఠమయిన; గోదానం=సమావతనమును; చక్రే=చేసెనో; తస్మిన్=ఆ; దివసేతు=దినమునందే; శూరో=యుద్ధమునందు భయపడిని; యుధాజితే=యుధా	జిత్తనువాడు; సముపేయివాక్=వచ్చెను. ఏదినమునందు, దశరథమహారాజు, కొడుకులకు ఉత్తమంబగు సమావతనంబుచేసెనో; ఆదినమునందే, శూరుండగు యుధాజిత్తుదశరథుని కడకువచ్చెను. అని, తాత్పర్యము.

పుత్రః కేకయరాజస్య సాతౌద్భరతమాతులః

దృష్ట్వా పృష్ట్వాచ కుశలం రాజాన మిద మబ్రవీత్. ౨

టీక॥ సాతౌద్భరతమాతులః=భరతుని యెడములేని మేనమామయును; కేకయరాజస్య=కేకయరాజునకు; పుత్రః=కొడుకునగు, యుధాజిత్తు; రాజానం=దశరథమహారాజును; దృష్ట్వా=చూచి; కుశలం=క్షేమమును, పృష్ట్వాచ=అడిగియు; ఇదం=ఈమాటను; అబ్రవీత్=చెప్పెను. భరతునకు, తల్లితోడఁబుట్టినమే

౧౦౫౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౭౩

నమామయసుగేకయరాజునకుఁగఁ | ధుంజుచి, కుశలంబడిగి, యిట్లని, చె
మారుడునగుయధాజిత్తు, దశర | ప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

కేకయాధిపతీ రాజా స్నేహం తుశల మబ్రవీత్

యేషాం కుశలకామో సి తేషాం సంప్రశ్య నామయమ్. ౩

టీక॥ రాజా = రాజయిన, కేక | సంప్రతి=ఇప్పుడ; అనామయం=
యాధిపతిః = కేకయరాజు; స్నే | ఆరోగ్యము; అస్తి (అధ్యాహృత
హత్ = చెలిమివలన; కుశలం=క్షే | ము)=కలదు.

మమును; అబ్రవీత్ = చెప్పెను. త్వం | కేకయరాజు, స్నేహంబున నీకు
(అధ్యాహృతము) = నీవు; యే | కలంబడుగుమనెను; నీవెవ్వరి క్షేమం
షాం=ఎవరియొక్క; కుశలకామః= | బుకోరుదువో, అట్టి మేమండలము
క్షేమమునుగోరువాడవు; అసి=అ | క్షేమంబుగ నున్నవారము.
గుచున్నావో; తేషాం=వారలకు; | అని, తాత్పర్యము.

స్వస్రీయం మమ రాజేంద్ర దృష్టుకామో మహీపతిః

తదర్థ ముపయాతోహ మయోధ్యాం రఘునందన. ౪

టీక॥ రాజేంద్ర=రాజశ్రేష్ఠం | ధ్యాం=అయోధ్యను, ఉపయాతః=
దవగుదశరథుండా మహీపతిః= | పొందినవాడను.

ఘామికిఁ బ్రభువయిన కేకయరా | రాజశ్రేష్ఠుడవగుదశరథుండా!
జు; మమ=నాయొక్క; స్వస్రీయం= | నాతండ్రియయిన కేకయరాజు, నా
మేనల్లుడయిన భరతుని, ద్రష్టుకా | మేనల్లుండగు భరతుంబాడఁగోరు
మః=చూడఁగోరువాడు. రఘునం | చున్నాడు; నేను, అందునిమిత్తము
దన=దశరథుండా! అహం=నేను; | భరతుంగొనిపోవుటకై, యయోధ్య
తదర్థం = దానికొఱకు; అయో | కుంబోతిని. అని, తాత్పర్యము.

శ్రుత్వా త్వహ మయోధ్యాయాం వివాహార్థం తవా శ్వజాన్
మధీనా ముపయాతాంస్తు త్వయాసహ మహీపతే. ౫

త్వరయా భ్యవయాతోహం ద్రష్టుకామ స్వసుస్సుతమ్

టీక॥ మహీపతే=భూమికిఁబ్ర
భుండవయినదశరథుఁడా! అహం=
నేను; అయోధ్యాయం=అయోధ్య
యందు; వివాహార్థం=పెండ్లికొ
ఱకు; త్వయాసహ=నీతోఁగూడ; మి
ధిలాం=మిథిలను; ఉపయాతా=
పొందిన, తప=నీయొక్క; ఆత్మజాం
స్తు=కొడుకులను; శ్రీత్వాతు=విని
నంతనే; అహం=నేను; స్వసుః=
తోఁబుట్టినదానియొక్క; సుతం=
కొడుకును; ద్రష్టుకామః=చూడఁ

గోరువాఁడనై; త్వరయా=వేగము
చేత; అభ్యుపయాతః=వచ్చినాఁడ
ను.

దశరథమహారాజా! నేనయో
ధ్యాపట్టణమునందు, “నివునునీకొ
డుకులనువివాహార్థముమిథిలకువ
చ్చియుండుటనువిని, నామేనల్లనిఁ
జూడంగోరి, శీఘ్రముగావచ్చినాఁ
డను. అని, యుధాజిత్తు, దశరథుని
తోఁజెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

అథ రాజా దశరథః ప్రియాతేధి ముపస్థితమ్. ౬

దృష్ట్వా పరమసత్కారైః పూజార్హం సమపూజయత్

టీక॥ అథ=అటుపిమ్మట; రా
జా=రాజుని; దశరథః=దశర
థుఁడు; ఉపస్థితం=వచ్చిన; పూ
జాహం=పూజకుఁడని; ప్రియా
తేధిం=ప్రియుఁడును అతేధియునగు,
యుధాజిత్తును; దృష్ట్వా=చూచి, ప
రమసత్కారైః=శ్రేష్ఠములయిన

పూజలచేత; సమపూజయత్=చ
క్క-గాఁబూజించెను.

అంత, దశరథమహారాజు, ప్రి
యాతేధియునియుధాజిత్తువచ్చు
టంజూచి, పూజాహంఁడగునతని
నిమిత్తి-లయుఁబూజించెను.

అని, తాత్పర్యము.

తత స్తా ముషితో రాత్రిం సహవ్రతైః మహాత్మభిః. ౭

టీక. తతః=అంతట, సః(అథ్యా
హృతము)=అదశరథుఁడు; మహా
త్మభిః=అధికమయిన పరాక్రమము

గల; వ్రతైః=స్వహః=కొడుకులతోఁ
గూడ; తాం=ఆ; రాత్రిం=రాతరి
యంతయు; ఉషితః=ఉండెను.

అంత, నాదశరధుండు, మహాప | యారాత్రియంతయుఁగడపెను.
రాక్రమశాలులగు పుత్రులంగూడి, | అని, తాత్పర్యము.

ప్రభాతే పున రుక్థాయ కృత్వా కర్మాణి కర్మవిత్
ఋషీం స్తదా పురస్కృత్య యజ్ఞవాట ముపాగమత్. ౮

టీక॥ కర్మవిత్ = కార్యంబుల పాగవత్ = పోయెను.
నెఱింగినదశరధుండు; పునః = మఱి | ఏకాలమునం దేకర్మముచేయవ
ల; ప్రభాతే = ప్రాతఃకాలమునం | లయునోవానినన్నింటి నెఱింగిన దశ
దు, ఉత్థాయ = మేల్కొని; కర్మా | రధుండు, ప్రాతఃకాలమునందు మే
ణి = కర్మములను; కృత్వా = చేసి; త | ల్కొని, యప్పటికర్మంబులందీర్చి,
దా = అప్పుడు; ఋషీం = ఋషుల | యంత, ఋషులంబురస్కరించికొ
న్తుః పురస్కృత్య = మున్నిడికొని; య | ని, జనకునియొగ శాలకుఁబోయెను.
జ్ఞవాటం = యొగ శాలనుగూర్చి; ఉ | అని, తాత్పర్యము.

యుక్తే ముహూర్తే విజయే సర్వాభరణఘాషితైః
భాృతృభి స్ససీతో రామః కృతకౌతుకమంగళః. ౯
వసిష్ఠం పురతః కృత్వా మహాషీక నపరా నపి

టీక॥ యుక్తే = వివాహమున | డై; వసిష్ఠం = వసిష్ఠుని; అపరా =
కుండగిన; విజయే = విజయంబ | ఇతరులయిన; మహర్షీ నపి = పూజ్యు
నెడు; ముహూర్తే = ముహూర్త = | లైనఋషులను; పురతః = ముందట;
మనందు; రామః = రామఁడు; స | కృత్వా = చేసికొని, ఉంచికొనియ
ర్వాభరణఘాషితైః = ఎల్లఘాష | నట; ఉపాగమత్ (అధ్యాహృత
ణంబుల చేతను అలంకరింపబడిన; | ము) = పోయెను.
భాృతృభిః = తమ్ములతో; సహితః = | రాముండు, సమస్తఘాషణం
కూడినవాడై; కృతకౌతుకమంగ | బులచేతను అలంకరింపబడియున్న
ళః = చేయఁబడినతోరముగట్టుకొను | తమ్ములంగూడి, తోరముగట్టుకొని, వి
టయ నెదుమంగళాచారముగలవాఁ | వాహుంబునకుండగినవిజయంబునెడు

మహాతాపంబునందు, వసిష్ఠుని మన్నిడికొని, తండ్రివెంటుబోయెను.
రియుఁ బెక్కఁడ్రమహాశుభలనుము అని, తాత్పర్యము.

పితృస్సమీప మాశ్రిత్య తస్మా భ్రాతృభి రావృతః

టీక॥ రామః (అధ్యాపృతము) = ఇట్లు, రాముండు, తమ్ములంగూ
రాముండు; భ్రాతృభిః = తమ్ములచేడి, తండ్రిసమీపంబునందుండెను.
తః ఆవృతః = చుట్టఁబడినవాడై; పి అని, తాత్పర్యము.
తుః = తండ్రియొక్క; సమీపం = చే ఈయధఃశ్లోకంబు, వ్యాఖ్యానం
రువను; ఆశ్రిత్య = పొంది; తస్మా = డంబుల నుదాహరింపఁబడకుండుటంజే
డెను. సి, యిచ్చోలెక్కింపఁ బడదయ్యె.

వసిష్ఠో భగవా నేత్య వై కేహ మిద మబ్రవీత్. ౧౦

టీక॥ భగవాన్ = మహాత్మ్యము ప్పెను.
గల; వసిష్ఠః = వసిష్ఠుండు; వై దే భగవంతుండగు వసిష్ఠుండు, ముం
హం = జనకుని; ఏత్య = పొంది; ఇ దుగా జనకునికడకుఁబోయి, యిట్లు
దం = ఈమాటను; అబ్రవీత్ = చె చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

రాజా దశరథో రాజన్ కృతకౌతుకమంగళైః

౧౦౫౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౭౩

పుత్రై నవరవరశ్రేష్ఠ దాతార మభికాంక్షతే. ౧౧

టీక॥ నరవరశ్రేష్ఠ = మనుష్యుల కలబ్రహ్మపులయినవారిలో మేటివ యిన; రాజ = జనకమహారాజా రాజా = రాజైన; దశరథః = దశర థుడు; కృతకాతుకమంగై = చే యబడినతోరము గట్టుకొనుటయ నెడుమంగళాచారముగల; పుత్రై (సహ) = కొడుకులతోఁగూడ; దా	తారం = కన్యనిచ్చునట్టినున్న; అభి కాంక్షతే = ఎదురుచూచుచున్నా డు. రాజశ్రేష్ఠుడవగు జనకమహా రాజా దశరథమహారాజు, తోరము గట్టుకొనియున్న కొడుకులతోఁగూ డ, దాతవగునైదురుచూచుచు న్నాడు. అని, తాత్పర్యము.

దాతప్రతిగ్రహీతృభ్యాం సర్వాధాః ప్రభవంతి హి
 స్వధమణం ప్రతిపద్యస్వ కృత్వా వైవాహ్యము త్రమమ్. ౧౨

టీక॥ దాతప్రతిగ్రహీతృభ్యాం = ఇచ్చువానికొఱకును బుచ్చుకొనువా నికొఱకును; సర్వాధాః = ఎల్లపురు షార్థంబులను; ప్రభవంతి హి = కలు గుచున్నవిగాదా! ఉత్తమం = శ్రేష్ఠమ యిన; వైవాహ్యం = వివాహమును; కృత్వా = చేసి; స్వధమణం = నీదైన ప్రతిజ్ఞయనెడుధమణమును; ప్రతిప	ద్యస్వ = పొందుము. దాతకును బ్రతిగ్రహీతకునువీర లకిద్దఱకును, సమస్తపురుషార్థము లును, సమకూరును. కావున, నీవు, క ర్యాదానముచేసి, నీప్రతిజ్ఞనుదీర్చి కొనుము. అనివసిష్ఠుండుజనకునితోఁ జెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యుక్తః పరమోదారో వసిష్ఠేన మహాత్మనా
 ప్రత్యువాచ మహాతేజా వాక్యం పరమధమణవిత. ౧౩

టీక॥ పరమోదారః = మిక్కిలి యు దాతయును ; పరమధమణ విత = మిక్కిలియుధమణములనె	ఱింగినవాఁడును; మహాతేజాః = అ ధికమయిన పరాక్రమంబు గలవాఁ డునగుజనకుండు; మహాత్మనా = అభి

కమయినబుద్ధిగల;వసిష్ఠేన=వసిష్ఠునిచేత;ఇతి=ఇట్లు;ఉక్తః=చెప్పబడినవాడై;వాక్యం=మాటను; ప్రత్యువాచ=బదులుచెప్పెను.

పరమోదారుండును సమస్తధ

క స్థితః ప్రతిహారో మే కస్యాజ్ఞా సంప్రతీత్యతే

స్వగృహే కో విచారో స్తి యథా రాజ్యమివం తవ. ౧౪

టీక॥మే=నాయొక్క; ప్రతిహారః=ద్వారపాలుండః;కః=ఎవ్వడు;స్థితః=ఉన్నాడ;కస్య=ఎవ్వనియొక్క;అజ్ఞా=పసఱు;సంప్రతీత్యతే=ఎదురుచూడబడుచున్నది. స్వగృహే=తనయింటియందు; విచారః=అలోచన; కః=ఏమి;అస్తి=ఉన్నది;రాజ్యం = సీదారతనమునకు లోబడిన కేశమ; యథా=ఎట్లో; ఇదం=ఈరాజ్యమ; తవ=నీకు;త

మఁబులనెఱింగినవాఁడునుమహాపరాక్రమశాలియునగు జనకఁడు, మహాబుద్ధిశాలియుగు వసిష్ఠుని మాటచువిని,యట్లు,బదులుచెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

ధా(అధ్యాపృతము)=అట్లు. నాద్వారపాలకుడెవ్వఁడ కావలియున్నాడ? ఏలలోపలికిరాఁ గూడదు? ఎవరియాజ్ఞకుఁ గనిపెట్టియున్నావు? స్వగృహమునంజేమి విచారమున్నది? సీరాజ్యము నీకెట్లో, నాయీరాజ్యమును నీకట్లే సొంతము. (ఇదిదశరథునుద్దేశించి చెప్పబడినది).అని,తాత్పర్యము.

కృతకౌతుకసర్వస్వా వేదిమూల ముపాగతాః

మమ కన్యా మనిశ్రేష్ఠ దీప్తా వహ్నేరివార్చిషః. ౧౫

టీక॥మునిశ్రేష్ఠ=మనులలోమేటివగువసిష్ఠుఁడా!మమ = నాయొక్క;కన్యాః=కొమార్తెలు; కృతకౌతుకసర్వస్వాః = చేయబడిన మంగళాశాసారము లంతయును గలవారలై; వేదిమూలం=వేదిసమీపమును; ఉపాగతాః=పొందినవార

లై;వహ్నేః = నిష్పయొక్క;దీప్తాః = మండిన; అర్చిషఇష(స్థితాః) = మంటలనునట్లున్నవారు. మునిశ్రేష్ఠుండవగు వసిష్ఠుఁడా! నాకొమార్తెలు,వివాహమునకుఁ గావలసినమంగళములనన్నింటిని జేసికొని, వేదిమూలమునందు, మండు

చున్నయగ్నిజ్వాలలుఁబోలే, వెలుంగుచున్నవారు. అని, తాత్పర్యము.

సజ్జో హం త్వత్ప్రీతితో స్త్రీ వేద్యా మస్యాం ప్రతిష్ఠితః
అనిష్ఠుం కురుతాం రాజా కిమర్థ మవలంబతే. ౧౬

టీ॥ అహం = నేను, సజ్జః = సి	దీక్షాఁబకు; అవలంబతే = జాగుసే
ధృఢుడనై; అస్యాం = ఈ; వేద్యాం =	యుచున్నాడ?
వేదియందు; ప్రతిష్ఠితః = ఉన్నవాడ	నేను సిద్ధుండనై యీ వేదియం
నై; త్వత్ప్రీతిక్షుః = నిన్నెదురుచూచు	దుండి మిమ్ముల నెదురుచూచుచు
వాడను; అస్మి = అగుచున్నాను రా	న్నాడను; దశరథుండు, నిర్విఘ్నం
జా = దశరథమహారాజు; అవి	బుగఁజేయుఁగాక; జాగుసేయనే
ఘ్నం = విఘ్నములేనట్లు; కురు	ల? అని, జనకుండు, వసిష్ఠునితోఁజె
తాం = చేయుఁగాక కిమర్థం = ఎం	ప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

తద్వాక్యం జనకేనోక్తం శ్రుత్వా దశరథస్తదా

ప్రవేశయామాన సుతాన్ సర్వా నృషిగణానపి. ౧౭

టీక॥ తదా = అప్పుడు; దశర	థు; ప్రవేశయామాన = ప్రవేశింపఁ
ధః = దశరథుండు; జనకేన = జనకుని	జేసెను.
చేత; ఉక్తం = చెప్పఁబడిన; తత్ =	జనకుండుచెప్పిన యామాటను
ఆ; వాక్యం = మాటను; శ్రుత్వా = వి	నిన, దశరథుండు తనకొడుకులను ఋ
ని; సుతాన్ = కొడుకులను; స	ఘలనందఱను, గూడఁదీసికొని, యా
ర్వాన్ = సమస్తములయిన; ఋషి	గళాలఁబ్రవేశించెను.
గణానపి = ఋషులసమూహముల	అని, తాత్పర్యము.

తతో రాజా విదేహనాం వసిష్ఠ మిదమబ్రవీత్

టీక॥ తతః = అటుపిమ్మట; విదే	టను; అబ్రవీత్ = చెప్పెను.
హనాం = విదేహ దేశమునకు; రా	అంత, విదేహ దేశంబునకు రా
జా = ప్రభువయిన జనకుండు; వసి	జయిన జనకుండు, వసిష్ఠుంబాచి,
ష్ఠం = వసిష్ఠునిగూర్చి; ఇదం = ఈమా	యిట్లని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము

కారయస్య ఋషేనర్వ మ్పిభి స్సహధామిక. ౮
రామస్య లోకరామస్య క్రియాం వైవాహికీం విభో

టీక॥ ధామిక=ధర్మమనా కార్యమును; సర్వం=అంతను; కా
చరించునట్టి; విభో=ఒడయఁడవైన; రయస్య=చేయించుము.
ఋషే=వసిష్ఠవహషీ! త్వం(అ వసిష్ఠవహషీ! నీవుధామిక
ధ్యాహృతము)=నీవు; ఋషిభిస్స కుండవు; నీవమాకుఁ బ్రభుండవు;
హ=ఋషులతోఁగూడ, లోకరామ లోకుల నందఱునరమియిం
స్య=జనులుక్రిడించుస్థానమైన; రా యంగలరామునకు విచే, వధూవరు
మస్య=రామునకు; వైవాహికీం = బునంతయు, నీవుబిటు, హేమము
వివాహముతోఁజేరిన; క్రియాం = యింపుము. అని, తాత్పర్యము.

తథే త్యుక్త్వాతు జనకం వసిష్ఠో భగవా న్మపిః. ౯
విశ్వామిత్రం పురంగ్యత్య శతానందంచ ధామికమ్
ప్రపామధ్యేతు విధివ ద్వేచిర కృత్వా మహాతపాః. ౧౦
అలలల తాం వేదిం గంధపుష్పే సమంతతః
సువణపాలికాభిశ్చ భద్రకుంభైశ్చ సాంకరైః. ౧౧
అంకురాక్ష్యే శ్వరావైశ్చ ధూపపాత్రై స్సధూపకైః
శంఖపాత్రై స్సువైస్సుగ్భిః పాత్రై రఘ్నాభిపూరితైః. ౧౨
లాజపూరై శ్చపాత్రీభి రక్షత్రై రభినంస్కృతైః

టీక॥ మహాతపాః=అధికమయి శతానందంచ=శతానందుని; పుర
నతపస్సుగలవాఁడును; భగవాన్= సూర్య = మున్నిడికొని; ప్రపామ
మాహాత్మ్యముగలవాఁడునగు; వసి ధ్యేతు=పండినడుమనే; విధివత్=
వ్రతః=వసిష్ఠుండనెడు; ఋషిః=ఋ యధాశాస్త్రముగా; వేదిం=అగ్ని
షి; జనకంతు = జనకునింగూర్చి; త స్థానమును; కృత్వా = చేసి ;
ధామిక=అలాగేయని; ఉక్త్వా=చె తాం=ఆ; వేదిం= అగ్నిస్థానమును;
పిః విశ్వామిత్రం=విశ్వామిత్రుని; సమంతతః = అంతటను; గంధ
ధార్మికం=ధర్మముచరించునట్టి; పుష్పైః= గంధములచేతను బూ

చున్నయగ్నిజ్వాలలుఁబోలె, వెలుంగుచున్నవారు. అని, తాత్పర్యము.

సజ్జో హం త్వత్ప్రీతితో స్త్రీ వేద్యా మస్యాం ప్రతిష్ఠితః
అనిష్టుం కురుతాం రాజా కిమర్థ మవలంబతే. ౧౬

టీక॥ అహం = నేను; సజ్జః = సి	దకొఱకు; అవలంబతే = జాగుసే
ధృఢడనై; అస్యాం = ఈ; వేద్యాం =	యుచున్నాడ?
వేదియందు; ప్రతిష్ఠితః = ఉన్నవాఁడ	నేను సిద్ధుండనై యీవేదియం
నై; త్వత్ప్రీతిః = నిన్నెదురుచూచు	దుండి మిమ్ముల నెదురుచూచుచు
వాఁడను; అస్మి = అగుచున్నాను రా	న్నాడను; దశరథుండు, నిర్విఘ్నం
జా = దశరథమహారాజు; అవి	బుగఁజేయుఁగాక; జాగుసేయనే
ఘ్నం = విఘ్నములేనట్లు; కురు	ల? అని, జనకుండు, వసిష్ఠునితోఁజె
తాం = చేయుఁగాక కిమర్థం = ఎం	ప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

తద్వాక్యం జనకేనోక్తం శ్రుత్వా దశరథస్తదా

ప్రవేశయామాన సుతాన్ సర్వాన్ నృషిగణానపి. ౧౭

టీక॥ తదా = అప్పుడు; దశర	థు; ప్రవేశయామాన = ప్రవేశింపఁ
ధః = దశరథుండు; జనకేన = జనకుని	జేసెను.
చేత; ఉక్తం = చెప్పఁబడిన; తత్ =	జనకుండుచెప్పిన యామాటను
ఆ; వాక్యం = మాటను; శ్రుత్వా = వి	నిన, దశరథుండు తనకొడుకులను ఋ
ని; సుతాన్ = కొడుకులను; స	ఘలనందఱను, గూడఁదీసికొని, యా
ర్వాన్ = సమస్తములయిన; ఋషి	గళాలఁబ్రవేశించెను.
గణానపి = ఋషులసమూహముల	అని, తాత్పర్యము.

తతో రాజా విదేశానాం వసిష్ఠ మిదమబ్రవీత్

టీక॥ తతః = అటుపిమ్మట; విదే	టను; అబ్రవీత్ = చెప్పెను.
హానాం = విదేశాదేశమునకు; రా	అంత, విదేశాదేశంబునకు రా
జా = ప్రభువయిన జనకుండు; వసి	జయిన జనకుండు, వసిష్ఠుంబాచి,
ష్ఠం = వసిష్ఠునిగూర్చి; ఇదం = ఈమా	యిట్లని, చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము

కారయస్య ఋషే సర్వ మృషిభి స్సహధామిక. ౮౮
రామస్య లోకరామస్య క్రియాం వైవాహికీం విభో
టీక॥ ధామిక=ధర్మ మనా కార్యమును; సర్వం=అంతను; కా
చరించునట్టి; విభో=ఒడయఁడవైన; రయస్య=చేయించుము.
ఋషే=వసిష్ఠమహర్షి! త్వం(అ విసిష్ఠమహర్షి! నీవుధామిక
ధ్యాహృతము)=నీవు; ఋషిభిస్స కుండవు; నీవమాకుఁ బ్రభుండవు;
హ=ఋషులతోఁగూడ, లోకరామ లోకుల నందఱునరమియింపఁజే
స్య=జనులుక్రీడించుస్థానమైన; ర యంగలరామునకు వి
మస్య=రామనకు; వైవాహికీం = బునంతయు, నీవుబ
వివాహముతోఁజేరిన; క్రియాం = యింపుము. అని, తాత

తథే త్యుక్త్వాతు జనకం వసిష్ఠో భగవా నృషిః. ౧౧౯
విశ్వామిత్రం పురంగ్యుత్య శతానందంచ ధామికమ్
ప్రపామధ్యేతు విధివ ద్వేతిక్వ త్వా మహతపాః. ౧౨౦
అలంబకారతాం వేదిం గంధపుష్పే సృమంతతః
సువణపాలికాభిశ్చ భద్రకుంభైశ్చ సాంకరైః. ౧౨౧
అంకురాశ్చై శ్చరావైశ్చ భూపపాత్రై స్సధూపకైః
శంఖపాత్రై స్సువైస్సుగ్భిః పాత్రై రధ్యాభిపూరితైః. ౧౨౨
లాజపూరై శ్చపాత్రీభి రక్షత్రై రభిసంస్కృతైః

టీక॥ మహతపాః=అధికమయి శతానందంచ=శతానందుని; పుర
నతపస్సుగలవాఁడును; భగవాన్= సుగ్రత్య = మున్నిడికొని; ప్రపామ
మాహత్యముగలవాఁడునగు; వసి ధ్యేతు=పండినడుమనే; విధివత్=
వ్తః=వసిష్ఠుండనెడు; ఋషిః=ఋ యధాశాస్త్రముగా; వేదిం=అగ్ని
షి; జనకంతు = జనకునిఁగూర్చి; త స్థానమును; కృత్వా = చేసి ;
ధామి=అలాగేయని; ఉక్త్వా=చె తాం=ఆ; వేదిం= అగ్నిస్థానమును;
ప్రీః విశ్వామిత్రం=విశ్వామిత్రుని; సమంతతః = అంతటను; గంధ
ధార్మికం=ధర్మముచరించునట్టి; పుష్పేః= గంధములచేతను బూ

లచేతను; సాంకురాభి: (అధ్యాపకము)=మొలకలతో (జాజాలతో) గూడిన; సువణపాలికాభిశ్చ=బంగారుపాలికలచేతను, సాంకురైః=మొలకలతో గూడిన; భిదకుంఠైశ్చ=అడుగులేనిపాత్రలచేతను; సాంకురాశ్చైః=మొలకలుగల, మూఁకుళ్లచేతను; సాంకురైః=మొలకలతో గూడిన, గ్రీః ధూపమువేయుతను; శంఖపాత్రైః=శంఖమువంటి పాత్రములచేతను; స్రువైః=హోమమునెయునుపకరణములయిన స్రువంబులనెడుపాత్రలచేతను; స్రుగ్ధిః=హోమమునెయునుపకరణములయిన స్రుక్కులనెడుపాత్రములచేతను; అర్ఘ్యాభిపూరితైః=పూజార్థమగుజలముచేసింపబడిన; పాత్రైః=పాత్రలచేతను; లాజపూర్ణైః=పేలాల	చేసింపబడిన; పాత్రీభిశ్చ(పాత్రైః)=పాత్రములచేతను, అభిసంస్కృతైః=సంస్కరింపబడిన; అక్షతైః=అక్షతలచేతను; అలంబకార=అలంకరించెను. అధికంబగుతపస్సుగలవాఁడునుభవంతుండునుగువసిష్ఠమహర్షి, జనకునకు“అలాగే”యనిచెప్పి, విశ్వामిత్రునిధార్మికకుండగుశతానందునిబురస్కరించికొని, పెండ్లిపండిలినక్షమనువేదిగవ్వించి, యావేదికింబట్టును, గంధపుష్పంబులును, జాత్రులతోనింపియుండుబంగారుపాలికలును, జాజాలతోగూడినఅడుగులేనిపాత్రలును మూఁకుళ్లును, ధూపముతోగూడినధూపపాత్రలును శంఖమువంటిపాత్రంబులును, స్రుక్కువంబులును, అర్ఘ్యపాత్రంబులును బేలాలతోనిండినపాత్రంబులును, ఉంచియలంకరించెను. అని, తాత్పర్యము.

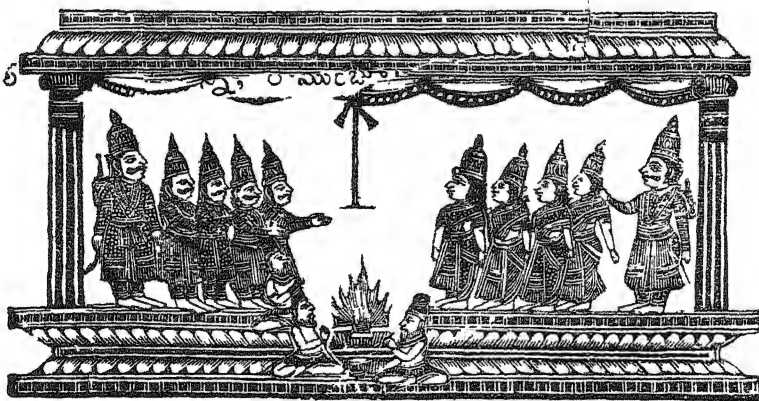
దర్శైః స్వమై స్వమాస్తీర్య విధివత్సంత్రపుర్యకమ్. ౨౩
అగ్ని మాదాయ వేద్యాం తు విధిమంత్రపురస్కృతమ్
జుహో వాగ్మా మహాతేజా వసిష్ఠో భగవాన్మపిః. ౨౪

టీక॥ మహాతేజాః=అధికమయి వాక్= మాహాత్మ్యముగలవాఁడు
నబ్రహ్మవర్చస్సుగలవాఁడును; భగవన్= మహాత్మ్యముగలవాఁడును; వసి

వ్యః=వసిష్ఠుడు; వేద్యాః=వేదియం
దు; అగ్నిః=నిష్ఠను; ఆదాయతుః=
గ్రహించినంత నె; విధివల్=యథా
శాస్త్రముగా; మంత్రపూర్వకం=
మంత్రముముందుగల్గునట్లుగా; స
మైః = ఒకదానికొకటిసమానము
గానుండు; దర్భైః= దర్భలచేత;
సమాస్తీర్య=పఱచి; అగ్నౌ=అగ్ని
హోత్రమునందు; విధిమంత్రపుర
స్కృతం= వేదమునందలిమంత్రము

లుమున్నిడఁ బడినవిగాఁ గల్గునట్లు
గా; జుహవః=హోమముచేసెను.
మహాలేజుండునభగవంతుండు
నగువసిష్ఠమహర్షి, వేదియంద
గ్నింబఱిగించి, శాస్త్రపద్ధతిని, స
మంత్రకముగా, నొకదానికొకటి
యెచ్చుతక్కువలులేని, దర్భలగా
చి, వైదికమంత్రంబులచే, వధూవరు
లకభ్యుదయాధాంబు, హోమము
చేసెను. అని, తాత్పర్యము.

శ్రీసీతారామవివాహఘట్టః.

తత స్సీతాం సమానీయ సర్వాభరణభూషితామ్
సమక్ష మగ్నే స్సంస్థాప్య రాఘవాభిముఖే తదా. ౨౫
అబ్రవీ జ్వవకో రాజా కౌసల్యానందవధానమ్

టీక|| తతః = అటుపిమ్మట; త | జనకః = జనకుడు; సర్వాభరణభూ
దా = అష్టదు; రాజా = రాజును; సీతాం = ఎల్ల సొమ్ములచేతను అలల

౧౦౬౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౨౩

కరింపఁబడిన; సీతాం=సీతను; సమా
నీయ=తోడ్కొనివచ్చి; అగ్నేః=అ
గ్నిహోత్రమునకు; సమక్షం=ఎదు
టను, రాఘవాభిముఖే = రాముని
యొక్క ఎదుటను; సంస్థాప్య=నిలిపి;
కౌసల్యానందవర్ధనం= కౌసల్యసం
తోషమును వృద్ధిబొందించునట్టిరా
జుబవీత=చెప్పెను.

అంతి, నష్టుడు, జనకమహారా
జు, సామ్యులన్నియుఁ బెట్టియలంక
రింపఁబడియున్న సీతందోడ్కొనివ
చ్చి, యగ్నికిని రామునకును ఎదుటను
నిల్పి, కౌసల్యకుసంతోషవృద్ధిసేయు
రాముఁజూచి, యిట్లు, చెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

మ సుతా సహధర్మచరీ తవ. ౨౬

౨ భద్రం లే పాణిం గృహ్నిష్ఠాప్య పాణినా

టక||మమ = నాయొక్క; సు
తా = కొమార్తెయైన; ఇ
యం=ఈ, సీతా=సీత; లవ=శిశువు
సహధర్మచరీ= కూడధర్మము
నాచరించునది, ధర్మ=పత్ని యగు
ట; భవవ్యతి(అధ్యాత్మతము)=
కాఁగలదు. ఏనాం=ఈసీతను; ప్ర
తీచ్ఛ=ప్రతిగ్రహించుము ('చకార
ముపాదపూరణార్థకము) లే=
నీకు; భద్రం=మంగళము; అస్తు=
(అధ్యాత్మతము) అగుఁగాక. పా
ణినా=హస్తముచేత; పాణిం=హ
స్తమును; గృహ్నిష్ఠాప్య=పట్టుకొనుము.
నాకొమార్తె= సీత యిదిగో!
ఈవిడ నీకు ధర్మపత్ని కాఁగలదు;

ఈవిడనుబ్రతిగ్రహించుము; నీకుమం
గళముగుఁగాక; సీతాస్తమన సీవిడ
హస్తముగ్రహించుము.
అని, తాత్పర్యము.
విశేషార్థములు — ఇయం=
“ఇదిగో” నివుపరాక్రమంబున శివధ
నువును విడిచియుంచినద “ఇదిగో”
దీనిరూపంబుచుసౌందర్యంబును లా
వణ్యంబునుంజూడము; సీతా=నాఁ
గటిచాలు, అందుఁబట్టుటవలననా
పేరుగలది ఇది, సరిలేనిసౌందర్యా
దులుగల్గినదిమాత్రంబెకాదు నాఁగ
టిచాలునఁబట్టుటంజేసి, అయెని
జకావున, దీనియందు సమస్తగుణం
బులును ఒప్పయొండను. ఇయం సీ

తా="ఇదిగో! సీత; నీవు సిద్ధాశ్రమం
బున జనకునియొద్ద శివధనువున్నది,
దాని వంచిన వాండవని కూతురి
యిన సీతలయెల్లాడంగలండు" అని,
విన్నప్పటినుండి, నీకుంగల్గిన కఠూ
హలంబునకు విషయంబుగానుండిన
సీత ఇదిగో! చూడుము; లేక; సీత మె
ఱుపువంటిది కావున, సీతంజూడఁగా
నే, మెఱుపుఁబూచినట్లు, కిండ్లకేమి
యొంగును పడదగుటంజేసి, మొదట
నాపాతంబుగ సీతా శరీరకాంతిం
జూచి నంతనె, సీతాశరీరంబునుం
గూడఁబూడనేరక, సంభ్రాంతంబు
లయినకండ్లతోనన్న, రాముఁబూ
చి, జనకుండు "ఇయంసీతా (ఇదిగో!
సీత)" అని, చెప్పుచున్నాడు; లేక;
సిద్ధాశ్రమంబుననుండి, సీతయందుఁ
గుతూహలంబురామనిమనంబుననె
లకొనియుండుటంజేసి, "పాపా
దేసాపధిపథి సామ్యస్థితస్సాపురి
స్సా" (మేడపయిని పరిమాగము
నందును వెనకనుముందటను అదియే
కన్నట్లుచున్నది) అని, చెప్పఁబడి
యుండురీతి, విరహజనులకు, పా
వనా విశేషంబునఁ, బియ్యజనంబె
ల్లడలను గాన్పించుచుండుఁగావున,

నట్లు ప్రవచించుచుండు సీతామ
యంబుగఁబూచుచున్న రామునకు
జనకండయ్యుబోవు సీతని విశేషంబు
గాఁడెలియుటకైజనకుఁడు "ఇయం
సీతా" (ఇదిగో! సీత) యనిచెప్పుచు
న్నాడు. మమసుతా=నాకూతు
రు, నాచేఁబెంపఁబడినది; సౌంద
ర్యంబు గల్గియున్నను, మొయోజ
యయినను, దుష్టకలనహవాసం
బనదూషిత యని తెలంపవలదు ;
కమఁరుని వినుతి కెప్పినమాచే
బోషి పఁ బడినది; కావున, జెన్న
శుద్ధిమాత్రలబెగ్గాక, కులశుద్ధియు
నఁ గల్గియున్నది; లేక; మమసు
తా=నాకూతురు, నీవెట్లుదశరథు
నకుఁబియ్యకమారుండనా, అట్లే,
యిది నాకుఁబియ్యపుత్రి; కావున, పిల్ల
దీనియందుస్థిరంబుగఁ బ్రేమయించ
వలయు; తనసహధర్మచరీ=నీకు
ధర్మపన్నికాంగలదు, నీవుభోగంబు
చకుమాత్రంబెయివనితయి తెలం
పకుము, దీనితోడనేచివుధర్మములనా
చరింపుచు, దీనినేధర్మపత్నిగాఁ జే
కొనుము; అయోజితత్వరూపంబగు
జన్మశుద్ధి యిట్లులాండుస్థలంబునం
బూడలేము, అట్లే, కులశుద్ధియును

జేరి, రెండునుంగలదిదొరకొనదనుటచేప్పనక్కఱలేదు; కావున, దీనిం దక్కమఱియొక్కదానిధర్మపత్తి గాజేకొనటయు క్తంబుగాదనుట; లేక; తవనహాధర్మచరీ=నీకు సరియైన ధర్మమునాచరించునది, నీవెట్లేధర్మమునాచరింతువో, ఇదియును అట్లే ఆధర్మమునె యాచరించునది, లోకంబున, నొక్కనివలె మఱియొక్కరుండరు; ఇదియట్లుగాదు; లోకవిలక్షణంబుగా, నీయట్లే యుండుటంజేసి, నీకీసితయెతగినది, దీనిందక్కమఱియేవనితయునీకంబు త్పియగుటకానేరదు. ఏనాంప్రతీ చ్చవ = ఈసీతను, ప్రతిగ్రహిణు ము, (చకారంబున) ధర్మపత్తినిగా జేకొనుము. ఇట్టిలక్షణంబులు గలది గావున, పరాక్రమంబునజయించు బడిచదనిపాధారణ బుద్ధియుంచక, నేనుజెప్పినట్లు, దీనినేధర్మపత్తిగా వరింపుము. తేభద్రం=నీకుమంగళ మగుగాక, ఇట్టికుభలక్షణంబులుగ లదానింబెండ్లాడుటవలన నీకుసమస్తమంగళంబులునుఘటిల్లున; లేక; దృష్టిదోషంబుగాకుండుగాక. పాణిపాణింగృస్తీష్ట=నీహస్తము చేదీనిహస్తమునుబట్టుకొనుము; ప్ర

ణయకోపంబుగల్గినకాలంబుననీహస్తంబునచాదంబుపట్టుకొనటయు ఘట్టిల్లుగాక, ఇప్పుడుమాత్రముహస్తమునేపట్టుకొనుము, లేక, సిద్ధాశ్రయంబునుండి, సీతావిషయకంబగు ననురాగంబు రామునకుం గల్గియున్నదగుటంజేసి, భావనాబలంబున, సీతకుం బ్రణయకోపంబు గల్గినట్లు దోచి, యందుమీదచాదంబునెపట్టుకొనట సుభవింతున; యెంచి, “పాణింగృస్తీష్ట (హస్తమునుబట్టుకొనుము)” అని, చెప్పుచున్నాడు.

ఎవ్వరికినిగదలించునుంగాడనిశి

వధినువును రాముండులీల మేలిని టుచుటవలనను, రామునియస్రమే యెంబగురూపంబునను, ఆకాలము చందఃగల్గినసంవిధానవైచిత్రీవల నను, జవకుండు, బ్రహ్మస్థుండుకావున, రాముండువిష్ణుజేవుండనియు సీతశ్రీజీవియనియునునంబున నెఱింగి, జేవరహస్యంబు వెల్లడియగుట ఇష్టముకాకుండుటంజేసి, స్పష్టముగాకన్నచు, ధ్వనివృత్తిచే, సీతారామలయవాదినంబంధంబునుసూచింపుచున్నాడు. — ఇయం=ఇదిగో! జగత్సృష్ట్యాది కారణభూతుండవు

సాక్షాద్విష్ణుదేవుండవగు నీవురావ
రూపంబుననవతరించినట్లై, లక్ష్మి
యునసీతారూపంబున నవతరించి
యొన్నది, చూడము ; మీకుదాంప
త్యంబునిత్యంబయినను , మనుష్య
త్వంబుననుసరించి, వేగసీతంబెండ్లు
గుము ; సీతా = నాఁగటిచాలునఁబ
ట్టినదగుటంజేసి, యయోనిజు; నీవు,
దేవకార్యాధంబుగాఁ, గౌసల్యా
గర్భంబునఁ, బుట్టినవాడవు, అట్లు
వుట్టుకయేలేనిదై నిన్ననుసరించుట
కై మనుష్యత్వంబున మాత్రబలం
బించి, నిన్నైవరించుచు, నీకునుండన
కును సత్యదాంపత్యం బున్నట్లు ;
సూచించుచున్నది. మమసుతా = నా
కూఁతురు; నాయుంటుం బెరింగినందు
ననేను కూఁతురుగా భావించి నీకు
దానము సేయుచున్నాను. తపసహ
ధర్మచరీ = నీకుధర్మపత్ని, నీయట్లు
ధర్మంబులనాచరించునట్టిది, నీవలె
నుండునది, నీకవినాభూతయై జగ
త్సృష్ట్యాదులందునీకుఁదోడ్పాటును
వహించియుండునది ఏనాంప్రతీచ్ఛ
చ = దీనినంగీకారమునుం జేయు
ము, సత్యపత్నిగానున్నదైనను, ఇష్ట
దు, మనుష్యత్వంబునభివయించుట

కై, యఁగి కరించుము; తేభద్రం = నీ
కుమఁగళమఁగఁగాక; నేనసీతం
మనుష్యుండవైయున్నను జగదీశ్వ
రుండఁగ నీకు సత్యసిద్ధయగుదాని
చ్చేదనఁజెప్పటకు సాహసించుటకు
మంజుషలెను. పాణినాపాణింగృ
స్తీప్వ = హస్తమచేహ సహ
కొనుము, నీవెప్పుడవత్సరంబునధ
ంజీనవాడవు, ఇప్పుడవనుష్యుల
ననుసరించుటకై, హస్తంబును బ
ట్టుకొనుము, లేక , నీవిదివఱకెన్ని
మాఱులోఁద్రణయికోపకలంబునం
దుహస్తమచే దీనిపాదంబులంబట్టి
యుండువు; ఇప్పుడు, చిరవియోగం
బుగల్గుటంజేసి, విరహజనసాధార
ణంబైనయత్కఁతాబలంబునఁ, బ్రి
యనననయించుటకై, పాదంబులం
బట్టఁజూతువుకాఁబోలు; అట్లుచేయ
కము ; వివాహమునందువేముచే
యునట్లు, ఇప్పుడుమాత్రము, చేతిం
బట్టుకొనుము.

ఇయం = ఈ, ఇదివీర్యశుక్ర,
“పరాక్రమంబుఁజూపి, క్రయంబున
కుంబోలెఁగొనంబడినది, శివధనువు
నువిజించినందున నాచే జయింపఁబ
డినది” అనియలంతిగాఁదలంపవల

దు; మెఱుఘుంబూలె మెఱయుచున్నది, గ్రహత్విగానుంచుకొనవలయును; ఏ
 “ఇదిగో” చూడము; నీకునుగౌరవాం=ప్రతిచ్ఛచ, దీనింబ్రతిగ్రహిం
 మిషంబగినది, నీవెంతగౌరవించిన పుము; తేభద్రం=ఆట్లుమేముచెప్పిన
 నుచూకిందగినది; నీతా=నాంగట ట్లుచేసిననీకుమంగళంబుదవు.
 చాలునంబుట్టిచది, నీవుమొదలగున ఇయం=ఈ, నీవెవ్వరికినింగద
 మన్తజంతుజాలంబులభరించుచున్న లింపనుగూడని శివధనువునురెండు
 పాత్రాద్భూతేవికింగుంతురు, కావు గావెటిచియనపుశంబగు పరాక్ర
 న, నీవిప్పుడువశ్యంబునీబిడయం మంబుజూపి, జయించినది, ఇదియె,
 దుబళుమానం బుంచవలయును; నీ పరాక్రమంబునకు సరియయినది
 భార్యగానుండునప్పుడు విశేషంబు కాకున్ననుగరుణింపవలయుననుట;
 గాబహుమానింపవలయుననిచెప్ప నీతా=రాంగటచాలునంబుట్టినది, త
 నేల; మరియొకసీత=ఇదియయోనిజ, ల్లిలేనిది, లోకంబునందల్లిలేనివిడ్డ
 నీవుకొనల్యకుంబుట్టినవాడవు కావు యందుఁబ్రేమయెచ్చుగాఁ జేయుదు
 ననీకును దీనికిని జాలనంతరంబు ఈ, నీవునట్లుతప్పక దీనియందుదయ
 న్నది, ఇందువలనను నీవుదీనియందుఁ యుంచవలయు; మమనుతా=నా
 జాలగౌరవబుద్ధి యుంచవలసియు కూంతురు, నేనుబెంచినవాడను,
 న్నది. మమనుతా=నాకొమారె, నేను బ్రహ్మానిష్ఠుండను గావున నా
 రాజరాజుండనుగానాచేఁబెంపబడి వలనఁబెంపుడు సౌఖ్యంబును దీని
 నది, కావున, నాయందుండుగౌరవం కింగల్లి యుండదు; అట్లు నేను
 బును నీవు దీనియందుం జూపవల బ్రహ్మానిష్ఠుండవై యుంటఁ జేసి, నీవు
 యును; మమనుతా=నాకుమారై, దీని నుపేక్షించిననువిచారించు వా
 నేనుబ్రహ్మానిష్ఠుండను, జాలందపస్వి రులేరగటవలన, నట్లుచేయక, దీని
 ని, దీనియందుగౌరవంబుంచకున్న యందు దృఢంబగు ప్రేమయంచ
 చో, నాకుంగోపంబుగల్గు, దానంజే వలయునని, యిప్పుడెచేప్పెదను;
 సీనీకుండువాటిల్లు; తవసహధర్మ తవసహధర్మకచరీ = నీకుధర్మక
 చరీ=నీకుధర్మకపత్ని నీవుదీనిని పత్ని, నీవుధర్మకపత్నిగాగ్రహించి

నంబాలు, మేముకవక తలముకావు
ననదియెమాకుఁచార్థసీయంబు ; ఏ
నాంప్రతీచ్ఛ = దీనినంగీకరింపుము;
చాలగౌరవముగల్గిన, తలదండ్రులి
వ్వఁగాఁబుచ్చుకొనుటకుందామెత్వ
రపడుదురు; ఇట్టిదానిఁబుచ్చుకొను
టకుఁగొంతప్రార్థించినంగనికా
దనట. లేభద్రఁ = నీకుమంగళవగు
గాక; ఇట్టివారియందుఁజేషయుం
చుటవలనను, బ్రహ్మసిద్ధులమగుమా
మాట వినుటవలనను, నీకుమంగళం
బుగల్గును.

తనిక్లోకి. — ఇయం = ఇదిగో!
రూపసౌందర్యంబుల నేనయధికుండ
నని గర్వంబునొంది యూరకుండకు
ము, నీవలెరూపసౌందర్యంబులుగ
ల్గియుండునీతంజూడుము; నీతా =
నాఁగటిచాలునంబుట్టినది, బంగారు
తీఁగెయును భూమియందేవుట్టును,
అట్లు, బంగారుతీఁగెవంటిదికావున,
భూమియందుఁబుట్టినది; అట్లయోని
జకావున, నాభిజాత్యవిచారంబెయ
క్కఱలేదు; మమసుతా = నాకొ
మతె, ఇట్టిదినాచేఁ బెంపఁబ
డుటంజేసి, నేనుధన్యుండనైతిని; తవ
సహధర్మచరీ = నీకు, కూడధర్మ

మనాచరించునది, ధర్మమనాచ
రించుటకుసహాయురాలు, నీవుచే
యుధర్మంబులకుఁ బ్రవర్తకురా
లు; ఏనాంప్రతీచ్ఛ = సిన్నవరించి
యున్నదీని, విడిచిపెట్టక, యాదరిం
చిగ్రహించుము. భద్రంతే = నీకుమం
గళంబగుగాక; ముందుప్రార్థి
వఁబోవుకార్యంబులనుకూలుం
డవుగమ్ము; పాణినాపాణిం, గృహీ
వ్య = హస్తముచేహస్తమును బట్టు
కొనుము, నీవు, ఎవ్వరికినింగదలింప
నుంగూడనివధనువునుటమెయివి
ఁబవఁదగినంతటి హస్తంబుగలవాఁ
డవు, నీతహస్తంబుతిమ్మదూరింబు,
కావునఁ, దిన్నగాఁ, బట్టుకొనుము,
మఱి కొండలువచ్చింపుచున్నారు —
ఇయం = ఈ, సిన్నవిధువనప్పుడు
మాత్రంబెయుండునది; సాధారణ
పతివ్రతయె, భర్తనువిడిచియుండనే
రదని, “అర్తారేముదితేహృష్టాప్రో
సి తేమలి నాకృతా! మృతేమియేత
యానారీసాస్త్రీజ్ఞేయాపతివ్రతా”
(భర్త, దుఃఖితుండయినదుఃఖిత,
సంతసించినసంతసించునది, దూర
చేశంబునకుఁ బోయినపుడు మలిన
యైకృతాంగియగునది, మృతుండ

నంబాలు, మేముకడకు తలముకావు
ననదియెమాకుఁబ్రార్థనీయంబు; ఏ
నాంప్రతీచ్ఛ = దీనినంగీకరింపుము;
చాలగౌరవముగల్గిన, తలిదండ్రులి
వ్వఁగాఁబుచ్చుకొనుటకుందామెత్వ
రపడుదురు; ఇట్టిదానిఁబుచ్చుకొను
టకుఁగొంతప్రాధికంచి నంగనికా
దనుట, తేభద్రం = నీకమంగళవగు
గాక; ఇట్టివారియందుఁజేవయుం
చుటవలనను, బ్రహ్మసింధులమగుమా
మాట వినుటవలనను, నీకమంగళం
బుగల్గును.

తనిష్టోక్తి. — ఇయం = ఇదిగో!
రూపస్యైందర్యంబుల నేనయధికుండ
నని గర్వంబునొంది యారక్షుండకు
రాలు; స ౨

ట్టినది; అట్లు, భూమియందుఁ బు
ట్టినది, “మాతరమంగనాః (స్త్రీ)లు
గుణంబులందల్లిఁబోలుదురు” అని,
యుండుటవలన, భూదేవి కొమా
తెయగుటంజేసి, కుమారిసద్గుణం
బులున్నవని చెప్పఁబనిలేదు. మమసు
తా = నాకొమార్తై, భూమికొమా

మనాచరించునది, ధవళమునాచ
రించుటకుసహాయురాలు, నీవుచే
యుధమృంబులకుఁ బ్రవర్తకురా
లు; ఏనాంప్రతీచ్ఛ = నిన్నువరించి
యున్నదీని, విడిచిపెట్టక, యాదరిం
చిగ్రహింపుము. భద్రం తే = నీకమం
గళంబగుఁగాక; ముందుప్రాధికం
పఁబోవుకార్యంబునకు నాలుం
డవుగముఖాజినాపాణిం, గృహీ
తవ = హస్తముచేహస్తమును బట్టి
కొనుము, నీవు, ఎవ్వరికినింగదలింప
నుంగూడనిశివధనువును బ్రహ్మ

ఋవందగినంతటి హస్త
డవు, నీతహస్తంబుతిష్ఠ

మును, ౧౦౬౫
నచెయిచాఁచి నీచెయిఁబట్టుకొనం
జాలదు, కావుననీవేపట్టుకొనుము.
(ఈతనిష్టోక్తియందు, ముందు
వ్రాయఁబడినవానికభిన్నంబులగున
థకంబులు, విస్తరభయంబున, విడు
వఁబడినవి).

పతివ్రతా మహాభాగా ఛాయేవానుగతా సదా. ౨౭

టీక॥ ఇయం (అధ్యాహృతము) = ఈ
నీత; పతివ్రతా = పతియందువిడువని
భక్తిగలదై; మహాభాగా = పూజ్య

మైనభాగ్యముగలదై; సదా = ఎల్ల
ప్పుడు; ఛాయేవ = నీడవలె; త్వాం
(అధ్యాహృతము) = నిన్ను; అనుగ

తా = వెంబడించినదై; భవిష్యతి సరింపుచుండంగలదు. అని, జనకుం
(అధ్యాహృతము) = ఉండగలదు. యురామునితోఁజెప్పెను.
ఈసీత, పతివ్రతయ్యి, మహా అని, తాత్పర్యము.
భాగ్యంబునొంది, నిన్ను నీడవలెనను

ఇత్యుక్త్వా పాక్షిపదాజ్ఞా మంత్రీపూతం జలంతదా

టీక॥ రాజా = జనకమహారాజు; రామునిచేతియందు; పాక్షిపతీ
తదా = అప్పుడు; ఇతి = ఇట్లు; ఉ విడిచెను.
క్త్వా = చెప్పి; మంత్రీపూతం = మంత్ర అప్పుడు జనకమహారాజుట్లుచె
ముచేఁబరిశుద్ధమయిన; జలం = నీటి ప్పి, రామునిహస్తంబున సమంత్రం
ని; రామహస్తే (అధ్యాహృతము) = బుగానీళ్లువిడిచెను. అని తాత్పర్యము

సాధు సాధ్వీతిదేవానా మృషీణాం వదతాం తదా. ౨౮
దేవదుంధుభి నిఘోషః పః ప్రష్పజనోః మహానభూత్

టీక॥ తదా = అప్పుడు; దేవా రులధ్వనియును; ప్రష్పజనోః = పూ
నాం = దేవతలను; మృషీణాం = లవానయును; అభూత్ = కల్గినది.
ముషులును; సాధు సాధు = బలేబ అప్పుడు, దేవతలనుముషులు
లే! ఇతి = అట్లే శ్రద్ధాం = చెప్పుచుం ను, “బలేబలే” అని, చెప్పిరి; దేవత
డంగా; మహాస్థి శ్రీకమయిన; దే లుభేరులవాయించిరి, పూలవానగు
వదుంధుభి శ్రీ సః = దేవతలభే రిపించిరి. అని, తాత్పర్యము.

ఏవం దత్త్వా తదా సీతాం మంత్రోదకపురస్కృతామ్. ౨౯
అబ్రవీ జ్వహో రాజా హవేనా భిపరిప్లుతః

టీక॥ తదా = అప్పుడు; రాజా = దకపురస్కృతాం = మంత్రీములును
రాజయిన; జనకః = జనకుండు; ఏ నీళ్లునుముండిఁజంబడినది గాఁగలదా
వం = ఇట్లు; సీతాం = సీతను; మంత్రో సంగా; దత్త్వా = ఇచ్చి; హవేనా =

౧౦౬౪ ప్రతిపదాంర్ణ టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౭౩

సంతోషముచేత; అభివర్ణితః=తట్లు, మంత్రజలంబులతోఁగూడసీత
 డుపబడినవాఁడై; అబ్రవీత్=చె
 ను రామునకొసంగి, సంతోషంబునం
 దడిసి, ఇట్లుని, చెప్పెను.

అప్పుడు, జనకమహారాజు, ఇ అని, తాత్పర్యము.

లక్ష్మణా గచ్ఛ భద్రం తే ఊమి=ళా ముద్యతాం వయా. ౩౦
 ప్రతీచ్ఛ పాణిం గృహ్నిష్య మాధూ తా-లస్య పర్యయః

టీక॥ లక్ష్మణ=లక్ష్మణుడా త యః=అతిక్రమించుట; మాధూ
 గచ్ఛ=రమ్ము; తే=నీకు; భద్రం= త్=కాకపోవుఁగాక.
 మంగళము; అస్తు=(అధ్యాహృత లక్ష్మణుడా! రమ్ము; నీకుమంగ
 మ)అగుఁగాక. వయా=రాచేత; శమగుఁగాక; నేను నీకుర్చి శనిచ్చెద
 ఉద్యతం= ఇవ్వనిశ్చయింపఁబడిన; నంగీకరింపుము; పాణిగ్రహణముం
 ఊమి=ళాం ఊమి=ళన; ప్రతీ జేయుము; జాగుసేయకుము. అని,
 చ్ఛ=తంగకరింపుము; పాణిం=హ జనకుండు లక్ష్మణునితోఁజెప్పెను.
 స్తమును; గృహ్నిష్య=గ్రహింపుము. అని, తాత్పర్యము.
 కాలస్య= కాలముయొక్క; పర్య

త మేవ ముక్త్యా జనకో భరతుచా భ్యభాషత. ౩౧

టీక॥ జనకః=జనకుండు; ఏవం= జనకుండు, ఇట్లు, లక్ష్మణునితోఁ
 ఇట్లు; తం=ఆలక్ష్మణుం గూర్చి; ఉ జెప్పి, భరతునితోను, ఇట్లుని, చెప్పె
 క్త్యా=చెప్పి; భరతుంచ= భరతునిం ను. అని, తాత్పర్యము.
 గూర్చియు; అభ్యభాషత=చెప్పెను.

గృహ్ణి పాణిం మాండవ్యాః 'పాణినా రఘునందన

టీక॥ రఘునందనః=భరతుడా! పాణిం=హస్తమును; పాణినా=
 మాండవ్యాః= మాండవియొక్క; హస్తముచేత, గృహ్ణి=గ్రహిం

పుము.

భరతుడా! మాండవిహస్తము
నుహస్తంబునం బట్టుకొనుము. అని,

జనకుండభరతునితోఁజెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

శత్రుఘ్నంచాపి ధర్మాత్మా అబ్రవి జనకేశ్వరః. ౩౨

టీక॥ ధర్మాత్మా=ధర్మబుద్ధి
గల; జనకేశ్వరః = జనకమహారా
జు; శత్రుఘ్నంచాపి=శత్రుఘ్నునిం
గూర్చియు; అబ్రవీత్=చెప్పెను.

ధర్మాత్ముండగు జనకమహా
రాజు; శత్రుఘ్నునింజూచి, యిట్లని
చెప్పెను. అని, తాత్పర్యము.

శ్రుతకీర్త్యా మహాబాహు పాణిం గృహ్నిష్వ పాణినా

టీక॥ మహాబాహు=గొప్పచే
తులుగలశత్రుఘ్నుడా ! శ్రుతకీ
ర్త్యా=శ్రుతకీర్తియొక్క; పాణిం=
హస్తమును; పాణినా=హస్తము
చేత; గృహ్నిష్వ=గ్రహించుము.

మహాబాహుండవగుశత్రుఘ్ను
డా ! శ్రుతకీర్తి హస్తంబుననీహ
స్తంబునంబట్టుకొనుము. అని, జన
కుండశత్రుఘ్నునితోఁజెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

సర్వే భవంత స్సౌమ్యాశ్చ సర్వే సుచరితవ్రతాః. ౩౩

పత్నీభి స్సంతు కాకుఞ్ఞా మాధూ తాకలస్య పర్యయః

టీక॥ కాకుఞ్ఞా=రామలక్ష్మణ
భరతశత్రుఘ్నులారా! భవంతః=
మీరు; సర్వే = అందఱును ; సౌ
మ్యాః= శాంతులరు. సర్వే=అంద
ఱును; సుచరితవ్రతాః = చక్కగా
నాచరింపబడిన వ్రతంబులుగలవా
రలు. పత్నీభిః = భార్యలతో; స
హితాః(అధ్యాహృతము)= కూడి

నవారలుగా; సంతు = అగుదురు
గాక. కాలస్య=కాలముయొక్క; ప
ర్యయః = అతిక్రమించుట; మా
ధూత్=కాకపోవుచుగాక.

రామలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్ను
లారా! మీరందఱును సౌమ్యులరు; మీ
రందఱును, చక్కగా వ్రతంబులనా
చరించినవారలు; భార్యలంబొందు

౧౦౭౦ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౭౩

దుఃఖాగుసేయవలదు. అని, యంద
ఊతొని జనకుండుచెప్పెను.

అని, తాత్పర్యము.

జనకస్య వచ శ్రుత్వా పాణిః పాణిభి రస్పృశత్. ౩౪
చత్వారస్తే చతస్పదాం వసిష్ఠస్య మతేన్ధితాః

టీక॥ తే=ఆరామలక్ష్మణభరత
శత్రుఘ్నులు; చత్వారః=నల్వరు
ను; జనకస్య = జనకునియొక్క; వ
చః=మాటను; శ్రుత్వా=విని; వసిష్ఠ
స్య=వసిష్ఠునియొక్క; మతే=ఇష్ట
మునందు; స్థితాః=ఉన్నవారిలై; చ
తస్పదాం = నల్వరియొక్కయు;
చాణిః=హస్తములను; పాణిభిః=

హస్తములచేతను ; అస్పృశత్=
తాకిరి.

ఆరామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్ను
లునల్వరును, జనకునిమాటనువిని,
వసిష్ఠుననుజ్ఞనొంది, రాజపుత్రీకలన
ల్వరిహస్తంబులనుదమహస్తంబుల
చేదాకిరి. అని తాత్పర్యము.

అగ్నిం ప్రదక్షిణీకృత్య వేదిం రాజానమేవచ. ౩౫

ఋషీం శ్రేష్ఠ మహాత్మాన స్సభార్యారఘునత్రమాః

యథోక్తేన తదాచకుర్వివాహం విధి పూర్వకమ్. ౩౬

టీక॥ తదా=అప్పుడు; మహాత్మా
నః=అధిక మైనవరాక్రమము ౧౫ల, ర
ఘునత్రమాః=రఘువంశమునందు
బుట్టినవారిలోపల శ్రేష్ఠులగు రామ
లక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులు ; సభా
ర్యాః = భార్యలతోఁగూడినవార
లై; అగ్నిం=అగ్ని హోత్రమును; వే
దిం=వేదిని; రాజానమేవచ=జనక
మహారాజును; ఋషీం శ్రేష్ఠ=ఋషి

ములను; ప్రదక్షిణీకృత్య=ప్రదక్షిణిం
చి; యథోక్తేన=శాస్త్రమునందు
శెప్పబడినరీతిచేత; వివాహం=పెం
డ్డిని; విధిపూర్వకం=సూత్రముముం
దుగాఁగల్గినట్లు; చక్రం=చేసిరి.

అప్పుడు, మహాత్ములగు రామల
క్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులు తమతమ
భార్యలఁగూడి, అగ్ని హోత్రమున
కును వేదికిని జనకమహారాజునకును

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౦౭౧

స ౭౩

ఋషులకును బ్రహ్మీణంబుచేసి, శారము వివాహంబుచేసికొనిరి.

ప్రప్రథమిని గల్పసూత్రంబు ప్రకాశింపఁజేసి తాత్పర్యము.

కాకుత్స్థేన్యశ్చ గృహీతేషు లలితేషుచ పాణిషు

పుష్పవృష్టి మకహత్యానీ దంతతౌ త్సభాస్వరా. ౩౬౪

టీక || కాకుత్స్థేన్యశ్చ = రామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులచేత ("చ" అనునది పాదపూరణార్థము); లలితేషు = సుందరంబులును; ("చ" అనునది పాదపూరణార్థము) పాణిషు = హస్తంబులు; గృహీతేషు = గృహింపఁ బడినవి కాఁగా; అంతరితౌత్ = ఆకాశంబునుండి; మహత్ = గొప్పదియును; సుభాస్వరా = మిక్కిలియుం బ్రకాశించునదియునగు; పుష్పవృష్టి = పూలవా

నఃఆనీత్ = అయినది.

రామలక్ష్మణభరత శత్రుఘ్నులు సుందరంబులగు తమ ధర్మలహస్తంబులుపట్టుకొనఁగా నేఆకాశంబునుండి పరమభాస్వరంబగు గొప్పపూలవానకలిగినది.

అని, తాత్పర్యము.

ఇందు మొదటి యర్థశ్లోకము వ్యాఖ్యాత లుదాహరింపకున్నందుననిచో లెక్కింపఁబడదయ్యెను.

దివ్యదుందుభినిఘోషే గీతవాదిత్ర నిస్వనైః. ౩౭

సన్వతుశ్చాప్సరస్సంఘా గంధర్వాశ్చ జగుః కళమ్

టీక || దివ్యదుందుభినిఘోషే = స్వగంబునఁబుట్టిన భేరుల ధ్వనులతోను; గీతవాదిత్రనిస్వనైః = పాటలయొక్కయు వాద్యములయొక్కయు ధ్వనులతోను; అప్సరస్సంఘాశ్చ = అప్సరసల సమూహంబులును; సన్వతుః = అడినవి. గంధర్వా

శ్చ = గంధర్వులును; కళం = మధురముగా; జగుః = పాడిరి.

స్వగంబున భేరులు మ్రోగినవి; పాటలు వాద్యములు మించినవి; అప్సరసలాడిరి; గంధర్వులు మధురంబుగాఁబాడిరి.

అని, తాత్పర్యము.

వివాహే రఘుముఖ్యానాం త దద్భుత మదృశ్యత. ౩౮

టీక || రఘుముఖ్యానాం = రఘువంశంబునఁ బుట్టిన వారిలోపల శ్రే

౧౦౬౨ ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము.

స ౭౩

ప్రళయిన రామలక్ష్మణ భరతశత్రు
ఘ్నయొక్క; వివాహే=పెండ్లి
యందు; తత=ఆ; అద్భుతం=అశ్చ
ర్యము; అద్భుత=చూడబడినది.
రామలక్ష్మణ భరతశత్రుఘ్నలవివా

హమునందు శ్రవ్యవృష్టిగరియుట,
యస్పరసలాడుట, గంధర్వులుపా
డుట, మొదలగ నాశ్చర్యములు, చూ
డబడినవి. అని, తాత్పర్యము.

ఈదృశే వతకమానేతు తూర్గోద్భుజ్జనినాదితే

త్రి రగ్నిం తే పరిక్రవ్య ఊహు ర్భార్యాం వహశాజసః ౩౯

టీక॥ ఈదృశే=ఇట్టి; తూర్గోద్భు
జ్జనినాదితే = నృత్తగీతవాద్యముల
యొక్క, నృనిచేగలిగినదృశి; వతక
మానేతు=కలుగుచుండగానే; మ
హశాజసః= అధికమయినకాంతిగ
ల; తే= ఆ రామలక్ష్మణభరతశత్రు
ఘ్నైత్యాశ్రి=మూడుమాటులు; అ
గ్నిం = అగ్ని హోత్రమును; పరిక్ర
వ్య=చుట్టి, భార్యాం=భార్యను; ఊ

హుః=పెండ్లాడిరి.
ఇట్లు, నృత్తగీతవాద్యములధ్వని
చేఁబ్రపంచబంతయుఁబ్రతిధ్వనిగ
ల్పితమయమానంబగుచుండగానే,
మిక్కిలియును గాంతిగలఆరామల
క్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులు, మూడు
మాటులగ్నికిఁ బ్రదక్షిణంబు చేసి,
భార్యలం పెండ్లాడిరి.
అని, తాత్పర్యము

అథో పకార్యాం జగ్తుస్తే సభార్యా రఘునందనాః

రాజాప్య నయయా పశ్యం తస్మిన్సంఘ స్సబాంధవః ౪౦

టీక॥ అథ=అటుపిమ్మట; తే=ఆ;
రఘునందనాః=రామలక్ష్మణభరత
శత్రుఘ్నులు; సభార్యాం=పెండ్లా
ములతోఁ గూడినవారలై; ఊహకా
ర్యాం=విడిచినిగూర్చి; జగ్తుః = పో
యిరి. రాజాపి=దశరథమహారాజు
ను; సస్మిన్సంఘః= ఋషులసమూ
హముతోఁగూడినవాఁడై; సబాంధ

వః= బంధువులతోఁగూడినవాఁడై;
పశ్యత్=చూచుచు; అనయయా=
వెంటించెను.
అంత, నారామలక్ష్మణ భరత
శత్రుఘ్నులు, విడిచిఁబోయిరి; దశ
రథమహారాజును, ఋషులనబంధు
వులనుగూడి, భార్యలతోఁగూడిన
కొడుకులం జూచుచు, వెంటించి

వెల్లెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇత్యాపే, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,
బాలకాండే, త్రిసప్తతితమసగః

ఇది, స్పష్టార్థము.

ఇది, పరమార్థచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర
వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండ త్రిసప్తతితమసగః టీక,
ముగిసినది.

(శ్లో)

చ తు స్స ప్త తి త మ స గ ః ప్రా రం భః.

అధరాత్ర్యాం వ్యతీతాయాం విశ్వామిత్రో మహామనిః
అపృష్ట్యా తౌ చ రాజానా జగామో త్తరపర్వతమ్. ౧
ఆశీర్భిః పూరయిత్వా చ కుమారాంశ్చ సరాఘవాః

టీక అధ = అటుపిమ్మట; రా త్ర్యాం = రాతిరి; వ్యతీతాయాం = క డవఁగా; మహామనిః = పూజ్యుడ యిన మునియగు; విశ్వామిత్రః = వి శ్వామిత్రుఁడు; తౌ = ఆ; రాజానా చ = జనకమహారాజును, దశరథమ హారాజును; అపృష్ట్యా = వీడ్కొని; స రాఘవాః = రామునితోఁగూడి న; కుమారాంశ్చ = పిల్లవాండ్రయిన లక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులను, (చకా రంబుచే) నీతను, ఊర్విశను మాం డవిని శ్రుతకీర్తిని; ఆశీర్భిః = దీవనల	చే; పూరయిత్వా చ = నింపియు; ఉ త్తరపర్వతం = ఉత్తరపుదిక్కునం దుండుకొండయైన హిమవత్ప ర్వతమును; జగామ = పొందెను. అంతనారాత్రికడవఁగానే, వి శ్వామిత్రమహామని, జనకమహారా జునదశరథమహారాజును వీడ్కొని, రామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులను సీ తోమిళా మాండవీశ్రుతకీర్తులను ఆశీర్వదించి, హిమవత్పర్వతంబున కుంబోయెను. అని, తాత్పర్యము. ఇందుఁగడపటియధఃశ్లోకంబు,

౧౦౭౪ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

౪౭౪

వ్యాఖ్యాతలు దాహరింపకుండుటంజేసి , యిచ్చోగణింపబడదయ్యె.

విశ్వామిత్రే గతే రాజా వై దేహం మిధిలాధిపమ్

అపృష్ట్యా థ జగమా శు రాజా దశరథః పురీమ్. ౨

టీక || విశ్వామిత్రే=విశ్వామిత్రః; జగమా=పోయెను.

తుండు; గతే=పోయె; రాజా=ద

విశ్వామిత్రుండు పోయినపిమ్మ

శరధమహారాజా; మిధిలాధిపం=మి

ట, దశరథమహారాజు, మిధిలకుఁబ్ర

ధిలకుఁబ్రభువై; వై దేహం=జ

భువయిన జనకమహారాజును వీ

నకుని; అపృష్ట్యా=పీడనము; అథ=

తొగిని, శీఘ్రముగా, దనపట్టణమ

అంత; అశు=శీఘ్రముగా; రాజా=

యినయయోధ్యకుఁబోయెను.

రాజయిన; దశరథః=దశ

అని, తాత్పర్యము.

పురీం= అయోధ్యాపట్టణముగా

గచ్ఛంతం తంతు రాజాన మన్వగచ్ఛ స్మరాధిపః

టీక|| నరాధిపః=మనుష్యులకుఁ

దశరథుండుపోవుమండఁగా, జ

బ్రభువయినజనకుండు; గచ్ఛంతం=

నక మహారాజు, కొంతదూరము.

పోవుచున్న; తం=త; రాజానం

దారివిడుచుటకై, వెంబడించెను.

తు=దశరథమహారాజును; అన్వగ

అని, తాత్పర్యము.

చ్ఛత్=వెంబడించిపోయెను.

అథ రాజా విదేహానాం దదౌ కన్యాధనం బహు. ౩

టీక|| అథ=అటుపిమ్మట; విదేహా

అరణమును; దదౌ=ఇచ్చెను.

నాం = విదేహదేశంబునకు; రా

అంత, విదేహదేశప్రభుండగుజ

జా = ప్రభువయినజనకుండు; బ

నకుండధికముగా సరణంబొసంగ

హు=అధికమయిన; కన్యాధనం=

ను. అని, తాత్పర్యము.

గవాం శతసహస్రాణి బహూని మిధితేశ్వరః

కంబళానాం చ ముఖ్యానాం ఔమకోట్యం బరాణిచ. ౪

హస్త్యశ్వ రథపాదాతం దివ్యరూపం స్వలం కృతమ్
దదౌ కన్యా పితా తాసాం దాసీదాస మను త్తమమ్. ౫

టీక॥ మిథిలేశ్వరః=మిథిలకుంబ్రభు
వును; కన్యాపితా=కన్యలకుండండ్రి
యనయినజనకుండు; గవాం=ఆవు
లయొక్క; బహూని=పెక్కులయి
న; శతసహస్రాణి=నూలువేలను;
ముఖ్యానాం=శ్రేష్ఠములయిన; కం
బళానాం=కంబళ్లయొక్క; బహూ
ని; శతసహస్రాణి (అధ్యాహృత
ము)=పెక్కులయిననూలువేలను;
తౌషకోట్కంబరాణిచ=పట్టులై
నశ్రేష్ఠవస్త్రంబులును; దివ్యరూ
పం=శ్రేష్ఠమయినయాకారముగల
దియును; స్వలంకృతం=చక్కగాన
లంకరింపఁబడినవియునగు; హస్త్య
శ్వరథపాదాతం=వీనుఁగులనుగుఱ్ఱ

ములనురథములను
ను; అను త్తమం=శ్రమకన్న శ్రేష్ఠము
లేని; దాసీదా=తల్లిలను బని
వాఁ యేసేక్కుంసాం=ఆపడుచుల
కు; దదౌ=ఇచ్చెను.

మిథిలకుంబ్రభువయిన జనకమ
హారాజు, పెక్కులక్ష లావులు
ను, బెక్కులక్షలు శ్రేష్ఠంబులగు కం
బళవస్త్రములును, శ్రేష్ఠములయిన
పట్టువస్త్రంబులును, చక్కని రూ
పంబుగలిగియులంకరింపఁబడిన; యే
నుఁగులునుగుఱ్ఱములునుంబదాతులు
ను, చక్కని దాసదాసీజనంబులను,
దనకొమారెఱలిగొనంగెను.

అని, తాత్పర్యము.

హిరణ్యస్య సువర్ణస్య ముక్తానాం విద్రుమస్యచ
దదౌ షరమసంహృష్టః కన్యాధన మను త్తమమ్. ౬

టీక॥ సః(అధ్యాహృతము)=
ఆజనకుండు; షరమసంహృష్టః=మి
క్కిలియుసంతసించినవాఁడై; హిర
ణ్యస్య=వెండియొక్కయు; సువ
ర్ణస్య=బంగారుయొక్కయు; ము
క్తానాం=ముత్యములయొక్కయు; ని

ద్రుమస్యచ=పడమయొక్కయు;
బహూని, శతసహస్రాణి=పెక్కు
లయిన, నూలువేలను; అను త్తమం=
తనకన్న శ్రేష్ఠములేని; కన్యాధనం=
అరణమును గా; దదౌ=ఇచ్చెను.

జనకుండు, మిగులసంతోషంబు

విషదాంధ్ర టీకా తాత్పర్య సహితము.

స ౭౪

౪ వెండినాణెములును క్షులక్షములును, కొమాతేకలకరణం
గారు నాణెములు బుగానిచ్చెను.
౫ పవడములుపె అని, తాత్పర్యము.

గుధనం రాజా సమనుజ్ఞాప్య పాధికవమ్

నిలయం మిథిలాం మిథిలేశ్వరః. ౭

టీక || మిథిలేశ్వరః- లకుం ను; ప్రవివేశ=ప్రవేశించెను.
బ్రహ్మవయిన; రాజా=జనకమహా మిథిలానాథుండగు జనకుండు,
రాజు; బహుధనం=అధికమయినద ఇట్లుకొమాతేకలకబహుధనంబొ
నమును; దత్వా=ఇచ్చి; పార్థివం= సంగి, దశరథునివీడ్కొని, తనపట్ట
దశరథ మహారాజును; సమనుజ్ఞా ణంబైనమిథిలంబ్రవేశించెను.
ప్య=వీడుకొని; స్వనిలయం= తన అని, తాత్పర్యము.
యనికపట్టయిన; మిథిలాం=మిథిల

రాజాప్య యోధ్యాధిపతి స్సహపుత్రై మహాత్మభిః
ఋషీక్ సర్వాక్ పురస్కృత్య జగామ సబలానుగః. ౮

టీక || అయోధ్యాధిపతిః = అ అను; పురస్కృత్య=మున్నిడికొని; జ
యోధ్యకుంబ్రహ్మవయిన; రాజాపి= గామ=పోయెను.
దశరథమహారాజును ; సబలాను అయోధ్యకుంబ్రహ్మవయినదశర
గః=సైన్యముతోనుగింకరులతోనుం ధుండును సైనికులను గింకరులనుం
గూడినవాడైన; మహాత్మభిః=అధి గూడి, మహాపరాక్రమశాలులగుకొ
కమయినపరాక్రమముగల; పుత్రై) డుకులతో, ఋషులనందఱంబురస్క
స్సహ = కొడుకులతోగూడ; ఋ రించికొని, పోయెను.
షీక్=ఋషులను; సర్వాక్=అంద అని, తాత్పర్యము.

గచ్ఛంతం తం నరవ్యాఘ్రిం సషికసంఘం సరాఘవమ్

ఘోరాస్స పక్షిణో వాచో వ్యాహరంతి తతస్తతః. ౯

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము

సరి

టీక॥ సర్పి సఁఘు = ఋషులను	చ్చట; వాచః = పలుక
మూహములతోఁ గూడినవాఁడును;	రంతిస్త = కూసినవి.
స రాఘవం = రామునితోఁగూడిన	పురుష శ్రేష్ఠం,
వాఁడునగు; గచ్ఛంతం = పోవుచు	దుఋషులను రాఁ
న్న; తం = ఆ; నరవ్యాఘ్రం = పురుష	చుండఁగా, నతని
శ్రేష్ఠుండగుదశరథునిఁగూర్చి; ఘో	టచ్చట, భా
రాః = భయంకరములయిన; పక్షి	కూసినవి, ఇట్లు కాశంబున దుశ్శకు
ణి = పక్షులు; తతస్తతః = అచ్చట	నంబుకాన్పించినదని, తాత్పర్యము.

భౌమా శైచివ మృగా స్సర్వే గచ్ఛంతిస్త ప్రదక్షిణమ్

టీక॥ భౌమాః = భూమియంగుఁ	భూమియందలి మృగంబులన్ని
బుట్టిన; మృగా శైచివ = మృగములు	యునతనికిఁ బ్రదక్షిణంబుగానడచిన
ను; సర్వే = అన్నియును ; ప్రదక్షి	వి; ఇట్లు, భూమియందు శుభశకునం
ణం = ప్రదక్షిణముగా; గచ్ఛంతి	బుఁగల్గినవి.
స్త = పోయినవి.	అని, తాత్పర్యము.

తా దృష్ట్వా రాజశామూలో వసిష్ఠం పర్యపుచ్చత. ౧౦

టీక॥ రాజశామూలః = రాజ	అట్లు, ఆకాశంబునందు, భయంక
శ్రేష్ఠుండగుదశరథుండు; తా =	రంబుగాఁ బక్షులుకూయుటయు,
ఆ పక్షులను మృగంబులను; దృ	భూమియందు మృగంబులు ప్రదక్షి
ష్ట్వా = చూచి; వసిష్ఠం = వసిష్ఠుని; ప	ణంబుగానడచుటయుంజూచి, వసి
ర్యపుచ్చత = అడిగెను.	ష్ఠునితో, నిట్లు చెప్పెను.

రాజశ్రేష్ఠుండగు దశరథుండు, అని, తాత్పర్యము.

అసౌమ్యాః పక్షిణో ఘోరా మృగాశ్చాపి ప్రదక్షిణాః

కి మిదం హృదయోత్తంపి మనో మమ విషదతి. ౧౧

టీక॥ అసౌమ్యాః = కూరంబులగు; పక్షిణః = పక్షులు; ఘోరం = భ

౩ త్రివదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౭౪

గా; భవంతి(అధ్య) రంబుగా గూయుచున్నవి; దానంజే
 ౧గుచున్నవి.మృగా సి, యశుభనిమి త్తంబుదోచెడు;
 ౨బులును; ప్రదక్షి మృగంబులు ప్రదక్షిణంబుగానడచు
 ౩బుగానడుచునవి చున్నవి; దీన, శుభనిమి త్తంబుగా
 శ్చహృతము) ఉన్మించుచున్నది; ఇదియేమి? నాగుండె
 ౪ హృద యిదరుచున్నది; మనంబునకుదుఃఖం
 చు బగుచున్నది; దేవుము. అని, దశర
 ౫ థుండువసిస్తునితోచెప్పెను.
 అని, తాత్పర్యము.

౧౪ వాక్యం మహా నృషిః

౪౩ తా మస్య య త్ఫలమ్. ౧౩

టీక॥ మహా = పూజ్యుడయి | యత్ = ఏదో; తత్ = (అధ్యాహృత
 న; బుషిః = వసిష్ఠమహర్షిః; రా ము) అది, శ్రావ్య తాం = విన్నబడు
 జ్ఞః = రాజయిన; దశరథస్య = దశ గాక.
 రథునియొక్క; ఏతత్ = ఈ; వా పూజ్యుండగు వసిష్ఠమహర్షిః,
 క్యం = మాట; శ్రుత్వా = విని, మ దశరథమహారాజుచెప్పిన మాటను
 ధురాం = మనోహరమయిన; వా వినియతనికి, మధురంబుగనిట్లు చె
 ణీం = మాటను; ఉవాచ = చెప్పెను. ప్పెను. దీనివలనంగల్గు ఫలంబు చె
 అస్య = దీనికి; ఫలం = ఫలము; ప్పెదను, వినుము. అని, తాత్పర్యము.

ఉపస్థితం భయం ఘోరం దివ్యంపక్షిముఖా చ్చ్యుతమ్

మృగాః ప్రశమయంత్యే తే సంతాపస్త్యజ్యతా మయమ్. ౧౩

టీక॥ ఘోరం = భయంకరము | గు; భయం = భయము; దివ్యపక్షిము
 ను; ఉపస్థితం = సమీపించినదియున | ఖాత్ = ఆకాశమునందలిపక్షులము

శ్రీమద్రామాయణము * చాలకాండ

స ౭౪

ఖంబువలనః; చ్యుతం=జాజీనది, సూ
చింపబడినదనుట; ఏతే=ఈ; మృ
గాః=మృగములు; ప్రశవయంతి=
పోగొట్టుచున్నవి. అయం=ఈ; సం
తాపః=దుఃఖము; త్యజ్యతాం=విడ
వలబడుగాక.

ఇష్టాడు, మనకు గలుగంబోవు
భయంకరంబు నుంబు నాకా

శంబునందు పక్షులక
చించుచున్నవి; ఈ
మృగంబులు చేయు
దానినుపశమింపఁ
న, భయంబువదలు
డు, దశరథునకుఁజెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

తేషాం సంవదతాం తత్ర వాయే ద్రీద బాహువహ

కంపయన్ పృథీవీసర్వాం పాతద్రోశ్చ దుమాంశ్చ భాక్. ౧౪

టీక|| తత్ర=అచ్చట; తేషాం=
వారు; సంవదతాం=మాటలాడు
చుండగా; వాయుః=గాలి; పృథి
వీ=భూమిని; సర్వాం=అంతను;
కంపయన్=కదలించుచు; శు
భాక్=మంగళశకరంబులగు; దు
మాన్=వృక్షంబులను; పాతద్రోశ్చ
శ్చ=పడఁద్రోయుచును; పాదుబా

హువ = పుట్టినది, వీచినదనుట
“హ” అనునది పాదపూరణార్థంబు
అచ్చో వారలిట్లు మాటలాడు
చుండగా, వాయువు, భూమియం
దంతయుం గదలించుచు శుభంబుల
గువృక్షంబులంబడఁద్రోయుచువీచె
ను. అని, తాత్పర్యము.

తమ సమస్త సూర్య స్వర్వాన ప్రబళు ద్విశః

భస్తనాచావృతంసర్వం సమూఢమివ తద్భయమ్. ౧౫

టీక|| సూర్యః=సూర్యుడు; త
నుసా=చీకటిచేత; సమృతః=క
ప్పబడినాడు. దిశః=దిక్కులు; స
ర్వాః=అన్నియు; నప్రబళుః=ప్ర

కాశింపలేదు. తత్=ఆ; బలంచ=నై
న్యమును; భస్తనా=బూడిదచేత,
దుమ్ముచేతననుట; ఆవృతం=కప్పఁ
బడినదై; సమూఢమివ=మూర్ఛ

ప్రతిపదాంతర్జాతీయతత్వసహితము.

స ౨౪

న; ఆసీత్ (అధ్యాపృ) యంతయు దుమ్మునమునింగి మూ	
చది.	ర్చబొందినట్లయినది.
అర్చునింగ్రమ్మెను, ది	అని, తాత్పర్యము.
పవయ్య, ఆసేన	

శ్చక్షయశ్చ నే రాజాచససుతస్తదా
ససంజ్ఞా ఇతత్తానక్ సర్వమన్యద్విచేతనమ్. ౧౬

టీక తదా=అప్పుడు; తతః=అ తయును; విచేతనం=తెలివిలేనిది; అ	
చ్చట; వసిష్ఠశ్చ = వసిష్ఠుడును, అ	భవత్ (అధ్యాపృతము)= అయి
న్యే=ఇతరులయిన; ఋషయశ్చ=	నది.
ఋషులును; ససుతః= కొడుకుల	అప్పుడచ్చట, వసిష్ఠుండు, ఇతరు
తోఁగూడిన; రాజాచ=దశరథమ	లయిన ఋషులును, దశరథుండును,
హారాజును; ససంజ్ఞాః=తెలివిగల	అతనికొడుకులును, మాత్రము, సం
వారువలె; ఆనక్ = ఉండెరి. అ	జ్ఞగలిగినట్లుండిరి; తక్కినవారంద
న్యత్=ఇతరమయినది; సర్వం=అం	ఁబుమూర్ఖులైరి. అని, తాత్పర్యము.

తస్మిన్ ప్రమసి ఘోరేతు భస్మచ్ఛన్నేవసాచమూః

టీక ఘోరే=భయంకరమయి	నీత్ (అధ్యాపృతము)=ఉండినది.
న; తస్మిన్=అ; తమసితు=చీకటి	అట్లుభయంకరంబుగాఁజేకటి
యందుమాత్రము; -సా= అ; చ	క్రమ్మఁగా, నప్పుడాసేన, బూడిదచే
మూః=సేన; భస్మచ్ఛన్నేవ=బూ	గప్పబడినట్లుండినది.
డిదచే గప్పబడిన దనునట్లు; ఆ	అని, తాత్పర్యము.

దదర్శ భీమసంకాశం జటామండల ధారిణమ్. ౧౭

భాగవం జామదగ్న్యంతం రాజరాజ విమదిన్మ

కైలాస మివదుర్ధవః కాలాగ్ని మివదుస్సహమ్. ౧౮

జ్వలంత మివతేజోభి దుర్నిరీత్యం పృథగ్జనైః

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము.

స ౭౪

సగంధేచానజ్య పరశుం ధనుర్విద్యుద్గణోపమమ్ .

ప్రగృహ్య శరముఖ్యంచ త్రిపురఘ్నం యథా శివమ్

టీక॥సా(అధ్యాహృతము)=ఆ
సేనఃభీమసంకాశః= ధయంకరుఁ
డుగానుండువాఁడును; జటామండ
లధారిణం= జడలసమూహమును
ధరించినవాఁడును; రాజరాజవిమర్ది
నం=రాజశ్రేష్ఠులనునలంగఁగొట్టిన
వాఁడును; కైలాసమివ=కైలాసప
ర్వతముంబోలె; దుర్ధఃఖఁ=ఎది
రింపఁగూడనివాఁడును; కాలాగ్నిమి
వ = ప్రళయకాలమునందలియగ్ని
హోత్రునింబోలె; దుస్సహం=ఓ
ర్వఁగూడనివాఁడును ; తేజోభిః=
కాంతులచేత ; జ్వలంతమివ (స్థి
తం)= మండుచున్నట్లుండువాఁడు
ను, పృథగ్జ్వలైః=పామరులచేత; దు
ర్నిరీత్యం = చూడఁగూడనివాఁడు
ను; సగంధే=మూఁపునందు; పర
శుం=గొడ్డలిని; ఆనజ్యవ=ఉంచికొ
నియు; ధనుః=వింటిని; విద్యుద్గణోప
మం = మెఱపులసమూహముతోఁ
బోల్కి-గల; శరముఖ్యంచ= బాణ
శ్రేష్ఠమును; ప్రగృహ్య=పట్టుకొని;

స్థితం(అధ్యాహృతము
డును; త్రిపురఘ్నం=
లఁజంపునట్టి ; శిః
తం)= శివుఁ
గు; భాగవం= భృగువఁశమునం
బుట్టిన, తం=ఆ; జామదగ్న్యం=
జమదగ్నికొడుకైనపరశురాముని;
దదశఁ= చూచెను.

ఆసేన, భయంకరుండై కనుప
ట్టుచు, జడలధరించి , కైలాసముఁ
బోలెదుర్ధఃఖండుండై ప్రళయకాల
మునందలియగ్నిహోత్రుఁడుం బో
లెనసాంపఁగూడనివాఁడై, కాంతు
లంబ్రజ్వలిల్లునట్లుదేజరిల్లుచు, పామ
రులకుం జూడనశక్యండుండై, మూఁపు
నంబరశువునిడికొనిధనువునుమెఱపు
లంగుంపుంబోలు బాణంబునుంబట్టు
కొని, త్రిపురాసురులఁజంపఁబాచు
శివుండోయనం బ్రకాశించుచున్న, రా
జులంజంపినవాఁడును భార్గవుం
డునగుపరశురామం, బాచెను.

అనితాత్పర్యము.

తం. దృష్ట్వా భీమసంకాశం జ్వలంత మివపావకమ్. ౨౦

ప్రతిపదాంధ్రటీకాతాత్పర్యసహితము

స ౨౪

శిష్టప్రముఖా విప్రా జపహోమపరాయణాః

గతా మనయస్సర్వే సజజల్ప రథో మిథః. ౨౧

సో = అటుపిమ్మట; భీ | ప్రాః = బ్రాహ్మణులు; సర్వే = అంద
భయంకరుండుగా | టును; సంగతాః = చేరినవారలై; మి
జ్వలంతం = మండు | థః = పరస్పరమును; సజజల్పః =
శం) = నిష్పవ | మాటలాడుకొనిరి.

లెనుండువాఁడునగు; తం = ఆపరశు | భయంకరుండై మండుచున్న
రాముని; దృష్ట్యా = చూచి; మున | ప్పంబోలెనున్న యాపరశు రాముం
యః = అత్త మననముచేయువారు | జూచి, ఎల్లప్పుడును జపమును హో
ను; జపహోమపరాయణాః = జప | మమును విధువక చేయుచుండు వని
మును హోమము నెఱుఁగింబగుగతి | వుండు మొదలగు బ్రహ్మమణిలందఱు
గాఁగలవారలునగు; వనిష్టప్రము | నొకటిగాఁజేరి, పరస్పరము, మాట
ఖాః = వసిష్ఠుండుమొదలుగాఁగల; ని | లాడికొనిరి. అని, తాత్పర్యము.

కచ్చి త్ప్రవధామషీక్షత్రం నోత్సాదయిష్యతి

టీక || పిత్తవధామషీక్ష = తండ్రివ | యేమి?
ధముచేఁగోపముగల; అయం (అ | త్పత్రియులు తండ్రింజంపుటచే
ధ్యాహృతము) = ఈపరశురాముం | గోపించియుండునీపరశురాముం, డి
క్ష; త్పత్రం = త్పత్రియజాతిని; నోత్సా | ప్పుడు, వలల, త్పత్రియులంజంపు
దయిష్యతికచ్చితే = వెల్లగింపఁడా | నాఁచంపఁడా? అని, తాత్పర్యము.

పూర్వం త్పత్రవధం కృత్వా గతవన్య గతజ్వరః. ౨౨

త్పత్రస్యోత్సాదనం భూయో నఖల్వస్య చిక్షీప్తమ్

టీక || అయం (అధ్యాహృత | యులయొక్క-చంపుటను; కృత్వా =
ము) ఈపరశురాముండు; సూ | చేసి; గతమన్యః = పోయినకోపము
ర్వం = మునుపు; త్పత్రవధం = త్పత్రి | గలవాఁడును; గతజ్వరః = పోయిన,

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము.

సరి

జ్ఞ

కోపమునం గల్గుతాపము, గలవాఁ	ఈపరశురాముండు,
దును. అభవత్ (అధ్యాహ్నతను) =	త్రియులనందఱుంజంపి,
ఆయెను. ధూయః = మఱల; త్మత్ర	దాపంబును వీడియున
స్య = త్ను. మజాతియొక్క; ఉత్సా	తండు, మఱల, త్మత్రి
దనం = పెల్ల గించుట; అస్య = ఇత	లంపుగొనండు. అన్
నియొక్క; చికిరీతం = చేయనిచ్చి	రముచెప్పకొనిరి
పఁబడినది; నఖిలం = కాదుగదా!	

ఏవ ముక్త్యా ర్ఘ్య మాదాయ భాగవం భీమదర్శనమ్. ౨౩
 ఋషయో రామరామేతి వచో మధుర మబ్రువన్

టీక ఋషయః = ఋషులు; ఏ	మధురం = ఇంపయిన; వచః = మా
వం = ఇట్లు; ఉక్త్యా = చెప్పకొని; ఆ	టను; అబ్రువన్ = చెప్పిరి.
ఘ్యం = పూజాద్రవ్యమును; ఆదా	ఋషులిట్లు పరస్పరముమాటలా
య = తీసుకొని; భీమదర్శనం = భ	దుకొని, అఘ్యం = బుగొని, భీమద
యంకరం బగు చూపుగల; భార్గ	ర్శనుండు, పరశురామునింబూచిమ
వం = భృగువంశమునందుఁబుట్టినప	ధురంబుగా, “రాముండా! రాము
రశురామునిగూర్చి; రామరామ =	డా!” యనిపిలిచియతనిం బూజిం
రాముండా! రాముండా! ఇతి = అ;	చిరి. అనితాత్పర్యము.

ప్రతిగ యా తు తాం పూజా మృషిదత్తాం ప్రతాపవాన్. ౨౪
 రామం దాశాధిం రామో జామదగ్న్యో భ్యభాషత

టీక ప్రతాపవాన్ = పరాక్రమము	కొని; దశరథం = దశరథునికొడుకై
గల; జామదగ్న్యః = జమదగ్నికొ	న; రామం = రామునిగూర్చి; అభ్య
డుకైన; రామః = పరశురాముండు	భాషత = పలికెను.
ఋషిదత్తాం = ఋషులచే నివ్వఁబడి	జమదగ్నికొడుకు పరాక్రమశాలి
న; తాం = ఆ; పూజాంతం = పూజ	యగు పరశురాముండు ఋషులొనం
నుమాత్రము; ప్రతిగృహ్య = పుచ్చు	గిన పూజనుమాత్రము ప్రతిగ్రహిం

జ్ఞ

జ్ఞ

ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౭౫

ధవుత్రుండగు, రామనం | అనితాత్పర్యము.

ట్లనిచెప్పెను.

ఇత్యావేక, శ్రీమద్రామాయణే, ఆదికావ్యే,

బాలకాండే, చతుస్సప్తతితమస్య గృహం.

ఇది, స్పష్టార్థము.

ధ్వచంద్రికాఖ్యానంబగు, శ్రీమద్రామాయణాంధ్ర

వ్యాఖ్యానంబునందు, బాలకాండచతుస్సప్తతితమస్య గృహం టీక,

ముగిసినది.

అని

పంచసప్తతితమస్య గృహం సారంభం.

రామ దాశరథే రామ వీర్యం తే శ్రూయతే ద్భుతమ్

ధనుషో భేదనంచైవ నిఖిలేన మయా శ్రుతమ్. ౧

టీక॥ దాశరథే = దశరథునిపుత్రుండవైన; రామ=రాముడా! నది.

రామ=రాముడా; (కోపంబున తోడుమాటులు సుబోధించుట) దశరథపుత్రుండవగు రాముడా! రాముడా! ఆశ్చర్యకరంబగునీ

తే=నీయొక్క; అద్భుతం=ఆశ్చర్య పరాక్రమంబు లొకంబులనన్నిటను వినుబడుచున్నదె, శేవునివిల్లులుచు

కరమయిన, వీర్యం=పరాక్రమము, వినుబడుచున్నది, మట, తాటకంజంపుటవిశ్వామిత్రయా

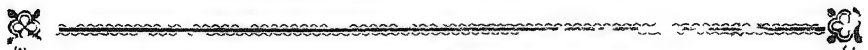
శ్రూయతే=వినుబడుచున్నది, మట, తాటకంజంపుటవిశ్వామిత్రయా గముగాచుట మొదలగునీకార్యంబు

యా=నాచేత; ధనుషః=శివధనువు లనంతయు, నేను వింటిని. అనితాత్పర్యము.

యొక్క; భేదనంచైవ=విలుచుట లనునదియును; నిఖిలేన=

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౦౮

స ౭౫

త దద్భుత మచింత్యం చ భేదనం ధనుష స్త్వయా
 త చ్చత్వా హ వనప్రాప్తో ధనుర్దృశ్యో పరంశుభమ్. ౨

టీక॥ త్వయా = నీచేత; ధను = మతియొక్క; ధనుః = వింటిని;
 వః = శివుని వింటియొక్క; తత్ = ఆ; గృహ్య (గృహీత్వా) = తీసికొని; ఆ
 భేదనం = విటుచట; అద్భుతం = ఆ సుప్రాప్తః = వచ్చి పండను.
 శ్చర్యకిరమును; అచింత్యం = తలంప నీవు, శివుః విల్లవిః - ౩
 నుంగూడనిదియును; భవః (అధ్యా చాలనాశ్చర్యకరము; మరంబునను
 హృతము) = అగుచున్నది అహం = ద్రులంపగూడనిది; దానిని, నేను, శు
 నేను; తత్ = దాని; శ్రుత్వా = విని; భంబగమటియొక్క ధనువుం గైకొ
 శుభం = మంగళకరమయిన; అప ని, వచ్చి నాడను. అని తాత్పర్యము.

త దిదం ఘోరసంకాశం క్షిప్త్యం మహద్ధనుః
 పూరయన్వ శరేణైవ స్వబలం దృఢయన్వచ. ౩

టీక॥ ఘోరసంకాశం = భయం నీబలమును; దర్శయన్వ = చూపుము.
 కరంబుగా నుండునదియును; జామ భయంకరంబును మాతండ్రియ
 దగ్గర = జవదగ్గివలనవచ్చినది గజమదగ్గి నాకొసంగినదియును
 యును; మహత్ = గొప్పదియునగు; గొప్పదియునగు నీధనువును బాణం
 తత్ = ఆ; ఇదం = ఈ; ధనుః = వింటి బునఁబూరించి నీబలంబునుంబాపు
 ని; శరేణైవ = బాణము చేతనే; పూర ము. అని, తాత్పర్యము.
 యన్వ = పూరింపుము. స్వబలంబు =

త దహం తే బలం దృష్ట్వా ధనుషో న్య ప్రపూరణే
 ద్వంద్వయుద్ధం ప్రదాస్యామి వీర్యశ్లాఘ్యుశ్య రాఘవ. ౪

టీక॥ రాఘవ = రాముఁడా! తత్ = బలం = బలమును; దృష్ట్వా = చూచి;
 అప్పుడు; అహం = నేను; అన్య = ఈ; వీరశ్లాఘ్యుశ్య = పరాక్రమముచేమె
 ధనుషః = వింటియొక్క; పూరణే = చ్చుకొనఁదగిన; తవ (అధ్యాహృత
 పూరించుటయందు; లే = నీయొక్క; ము) = నీకు ; ద్వంద్వయుద్ధం = ఇద్ద

౧౦౮౬ ప్రతిపదాంధ్ర టీకా తాత్పర్యసహితము.

స ౭౫

టాకరితోనొకరుచేయు యుద్ధము రాక్రమంబున మెచ్చఁదగిననీతోద్వం
ను; ప) దాస్యామి=ఇచ్చెదను. ద్వ యుద్ధంబు చేసెదను. అని పరశు
రాముఁడా; అప్పుడు, నీవీధనువు రాముండు రామునితోఁజెప్పెను.
నుబూరింపఁగా నీబలంబెఱింగి, ప అని తాత్పర్యము.

తస్మాత్ ద్వచనం శ్రుత్వా రాజా దశరథ స్తదా
ఋణో దీనః ప్రాఁజలి ర్వాక్య మబ్రవీత్. ౫

టీక|| తదా=అప్పుడు; రాజా= మోక్షుగలవాఁడై; వాక్యం=మా
రాజయిన; దశరథః= దశరథుఁడు; టను; అబ్రవీత్=చెప్పెను.
తస్య= అపరశురామునియొక్క; అప్పుడు, దశరథమహారాజా, ఆ
తత్=ఆ; వచనం=మాటను; శు) పరశురామునిమాటవిని, దుఃఖంబు
త్వా=విని; విషణ్ణవదనః=దుఃఖించి న, వెల్వెలంబాఱిన మొగంబుగలిగి,
సముఖంబుగలవాఁడై; దీనః= భయ భృ రుంబునంజేమొగుడ్చి, యిట్లుని చె
షడివ్రాడై; ప్రాఁజలిః= మంచిచే ప్పెను. అని తాత్పర్యము.

క్షత్రరోషా శ్రుశాంత స్త్వం బ్రాహ్మణశ్చ మహాయశాః

బాలానాం మమ పుత్రాణాం మభయం దాతుషహాన్. ౬

టీక|| త్వం=నీవు; క్షత్రరోషా ము లేకుండుటను; దాతుం= ఇచ్చు
త్=క్షత్రియులయందలి కోపంబు టకు; అహాన్=తగుదువు.
నుండి; శ్రుశాంతః= మిక్కిలియు నీవు, క్షత్రియులయందలి కోపం
శాంతిబొందినవాఁడవు; బ్రాహ్మణ బు వదలి శాంతుండవై తివి; మఱి
=బ్రాహ్మణుండవును; మహాయ యు, బ్రాహ్మణుండవు; మహాయశం
శాః= అధికమయినకీర్తిగలవాఁడ వు; నాకొడుకులుబాలురు; వీరల
పు; బాలానాం=కిల్ల వాండైన; మ కభయంబొసంగుము.
మ=నాయొక్క; పుత్రాణాం = అని, తాత్పర్యము.
కొడుకులకు; అభయం = భయ

భాగవాదాం కులేజాత స్వాధ్యాయ వ్రతశాలినామ్

సహస్రాక్షే ప్రతిజ్ఞాయ శత్రుం నిక్షిప్తవాససి. ౭

టీక॥ త్వం (అధ్యాహృతము) ప్రజనయెనచిఁ; శత్రుం=ఆయు
నీవు; స్వాధ్యాయవ్రతశాలినాం= ధమును; నిక్షిప్తవాన్=వీడిచినవాం
వేదాధ్యయనముమొదలగు వ్రతము డవు; అసి=అగుచున్నావు.
లచేఁ బ్రకాశించుచుండు; భాగఁ ఎప్పుడును వేదాధ్యాయముద
వాణాం=భృగువంశమునందుఁ బు లగు వ్రతంబులంజే
ట్టినవారియొక్క; కులే=వంశము గఁవుల వంశమునం బుట్టెఁవి; ఇం
నందు; జాతః=పుట్టినాఁడవు; సహ ద్రునియొద్దఁ బ్రతిజ్ఞ చేసి, శత్రుం
స్రాక్షే=ఇంద్రునియందు, ఇంద్రుని బువిడిచినాఁడవు. అని, తాత్పర్యము
సమీపము నందనుట; ప్రతిజ్ఞాయ=

స త్వం ధర్మపరో భూత్వా కాశ్యపాయ వసుంధరామ్
దత్వా వన ముపాగమ్య మహేంద్రీ కృతకేతనః

టీక॥ సః=ఆట్టి; త్వం=నీవు; ధ గలవాఁడవు; అసి (అధ్యాహృత
మఁపరః=ధర్మమునందా సత్తుం ము)=అగుచున్నావు.
డవు; భూత్వా=అయి; కాశ్యప అట్లు, నీవుధర్మపరుండవై,
యఁ=కాశ్యపునికొఱకు; వసుంధ ధూమియంతయుఁ గాశ్యపున కొ
రాం=ధూమిని; దత్వా=ఇచ్చి; వ సంగి, యడవిఁజేరి, మహేంద్ర
నం=అడవిని; ఉపాగమ్య=పొండి, పర్వతమునందు వాసముసేయుచు
మహేంద్రకృతకేతనః=మహేంద్ర న్నావు. అని, తాత్పర్యము.
పర్వతమునందుఁ జేయఁబడినయునికి

మమ సర్వవినాశాయ సంప్రాప్తస్తస్త్వం మహామనే

నచైకస్మిన్ హతేరామే సర్వే జీవా మహేవయమ్. ౯

టీక॥ మహామనే=పూజ్యుడవ సర్వవినాశాయ = సమస్తముయొ
యినమునియగుపరశురాముడా; క్కయ నశించుటకొఱకు; సంప్రా
త్వం=నీవు; మమ=నాయొక్క; ప్తః=వచ్చినాఁడవు; ఏకస్మిన్ = ఒ

౧౦౨౮ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

సరిక

❧

❧

కఁడైన; రామే=రాముఁడు , హ
లే=చంపఁబడఁగా; వయఁ=మే
ము; సర్వేచ=అందఱమును; నజీ
వామహే=బ్రతుకము.

మహా వివగు పరశురామఁ
కయనశించుటకై,

నీవిచ్చటి కేతెంచితివి రాముఁడా
కఁడు చంపఁబడఁగానే, మేమందఱ
మును బ్రాణంబువిడుతుము; అని; ద
శరధుండు పరశురామునితోఁ జెప్పె
ను. అని; తాత్పర్యము.

బ్రువశ్యేఽం దశరథే జామదగ్న్యః ప్రతాపవాక్
అనాదృత్యైవ తద్వాక్యం రామమేవా భ్యభాషత. ౧౦

టీక॥ దశరథే=దశరథుఁడు; ప
వం=ఇట్లు; బ్రువతి=చెప్పుచుండఁ
గా; ప్రతాపవాక్=పరాక్రమము
గల; జామదగ్న్యః=జమదగ్నికొ
డుకయిన పరశురామఁడు; తద్వా
క్యం = ఆదశరథునిమాటను; అ
నాదృత్యైవ=ఆదరింపకయే; రామ

మేవ=రాముని గూర్చియె; అభ్యభా
షత=చెప్పెను.

దశరథుండట్లు చెప్పుచుండఁగా,
పరాక్రమశాలియగు పరశురామం
డు, దశరథునిమాటను సరకు సేయ
క, రామునితోనే, యిట్లుని, చెప్పెను.
అని, తాత్పర్యము.

ఇమేద్యే ధనుషీ శ్రేష్ఠే దివ్యే లోకాభివ్రుతే
దృఢే బలవతీ ముఖ్యే సుకృతే విశ్వకర్మణా. ౧౧

టీక॥ ఇమే=ఈ; ధనుషీ=విండ్లు;
ద్యే=రెండును; శ్రేష్ఠే=విండ్లలో
మేటియయినవి; దివ్యే=స్వర్గము
నందుం బుట్టినవి; లోకాభివ్రుతే=
లోకంబులందుం బ్రసిద్ధంబులయిన
వి; దృఢే=గట్టివి; బలవతీ=సారము
గలవి; ముఖ్యే=ప్రధానమయినవి;

విశ్వకర్మణా = విశ్వకర్మచే
త; సుకృతే = చక్క-గాఁజేయఁ
బడినవి.

నీవువిడిచినది నాయొద్దనుండినది
యీరెండుధనువులును, శ్రేష్ఠంబు
లు; స్వర్గంబునంబుట్టినవి; లోకం
బులం బ్రసిద్ధములైనవి; దృఢంబులు;

❧

❧

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౦౮

స ౭౫

సారంబుగల్గినవిప్రధానములు; వీని క్కంఠాశేసెను.

ని, విశ్వకర్మ బ్రహ్మంబునంజ అని, తాత్పర్యము.

అతిస్పృష్టం సురై రేకం త్ర్యంబకాయ యయత్సవే

త్రిపురఘ్నం నరశేష్ట భగ్నం కాకుత్స్థస్య

టీక||నరశేష్ట=పురుషశ్రేష్ఠుండవగు;

తిస్పృష్టం=ఇయ్య

కాకుత్స్థస్య=రాముడా! త్వయా=నీ

పురుషశ్రేష్ఠుండవగు రామ

చేత;యత్=ఏది;భగ్నం=విలువబ

డా!అశెంబేలోనొకటినిత్రీపురాసు

డినదో;తత్ = ఆ;త్రిపురఘ్నం=

రులతోయుద్ధముసేయఁగోరినశివున

త్రిపురాసురులంజంపిన; ఏకం=ఒక

కుదేవతలొసంగిరి ; అదియప్పుడు

ధనువు;సురైః=దేవతలచేత; య

త్రిపురులంజంపినది; అదియెనీచేత

యయత్సవే=యుద్ధముసేయనిచ్చించి

విలువంబడినది.

న;త్ర్యంబకాయ=శివునికొఱకు; అ

అని, తాత్పర్యము.

ఇదం ద్విత్వీయం దుర్ధవశం విష్ణోర్దత్తం సురోత్తమైః

టీక||దుర్ధవశం = ఎదిరింప

స్సనుదేవతలువిష్ణుదేవునకిచ్చిరి.

గుడని;ద్విత్వీయం=రెండవదీయగు;

అని, తాత్పర్యము.

ఇదం=ఈధనువు;సురోత్తమైః=దే

ఈయధ్వశ్లోకంబు , వ్యాఖ్యా

వతాశ్రేష్ఠులచేత;విష్ణుః=విష్ణుదేవు

నంబులంబరిగణితంబుగానందున,ని

నకు;దత్తం=ఇయ్యఁబడినది.

చొచ్చితెక్కింపబడదయ్యె.

దుర్ధవశంబగు నీరెండవధను

త దిదం వైష్ణవం రామ ధనుః పరమభాస్వరమ్

సమానసారం కాకుత్స్థస్య రాదేణ ధనుషా త్విదమ్. ౧౩

టీక||రామ=రాముడా! పరమ

చునట్టి;తత్=ఆ;ఇదం = ఈ; ధ

భాస్వరం= మిక్కిలియొంబ్రకాశిం

నుః=విల్లు;వైష్ణవం=విష్ణుదేవునిది;

౧౦౯౦ ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

22 2x

కాకుత్స్థః = రాముఁడా! ఇదంతయు = ఇదియును; రాజేణః = శివునిచేసిన; ధనుషాః = వింటితో, సమానసారం = సరియైన పాఠముగలది.

రాముఁడా పరమభాస్వరంబు
గునీధనువు, విష్ణు దేవునిది; ఇదియును,
శివునివింటికున్నంతటి సారంబుగల
ది. అని, తాత్పర్యము.

దేవతా స్మర్యాః పృచ్ఛంతిస్త్ర విత్తామహమ్

ప్రచిష్టత బలాబలనిరీక్షయా. ౧౪

టీక॥తదాతు = అప్పుడే, చేప

అక్షరములు = అక్షరములు.

తాః=దేశతలు; సర్వాః=అందఱు
 ను; శిశికంఠస్య=శిశునియొక్కయు;
 విష్ణోశ్చ=విష్ణుదేవునియొక్కయు;
 బలాబలనిరీక్షయా=పాఠబల్యము
 మదార్శల్యమునుజూడనిచ్చుచేత; పి
 తామహం=బ్రహ్మదేవుని; పృచ్ఛం

అప్పుడు, దేవతలందఱును, శివకేశవ
 వ్రలయొచ్చుతక్కు-వలనెఱుంగఁ గో
 రి, 'బహ్మదేవుని "శివుండుబలవంతుఁ
 డా? లేక, విష్ణుండుబలవంతుఁడా?
 అనియడిగిరి.

అని, తాత్పర్యము.

అభిప్రాయం తు విజ్ఞాయ దేవతానాం పితామహః

విరోధం జనయామాన తయో స్మత్యవతాం వరః. ౧౫

టీక॥ సత్యసతాం=సత్యముగ
లవారిలో; వరః=శ్రేష్ఠుడయిన; పితామహః=బ్రహ్మ-దేవుడు; దేవతానాం=దేవతలయొక్క; అభిప్రాయం=తాత్పర్యమును; విజ్ఞాయతు=ఎఱిగినంతనే, తమోః=అశివవిష్ణువులక; నిరోధం=పగను;

జనయః మానః కలిగిం చెను.

సత్యవంతులలో శ్రేష్ఠుండగు
బ్రహ్మదేవుండు, దేవతలయభిప్రాయంబు సెజింగి, శివునికిని, విష్ణునకు
నంబగవుట్టిందెను.
అని, తాత్పర్యము.

విరోధేచ మహా ద్యుద్ధ మభవ ద్రోమహషణమ్

శితికంఠస్య విప్రోక్ష పరస్పరజిగీషణోః. ౧౬

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము. ౧౯౧

స ౭౫

టీక: విరోధేచ=పగగలుగఁగా	యునగు; యుద్ధం=జగడము; అభ
నే; పరస్పరజిగీషిణోః=ఒండొరు	వత్=అయినది.
లజయింప నిచ్చించునట్టి; శితికంఠ	ఇట్లుపగగలుగఁ
గ్య=శివునకును; విష్ణుశ్చ=విష్ణుచే	నువిష్ణుండును, ఒం
వునకును; మహత్=గొప్పదియ	నిచ్చుగాని, రోమః
న; రోమహఃషణం=వెండుకల	ప్రయుద్ధముచే
ను గగురపాడుచునట్లు చేయునట్టిది	అని, తాత్పర్యము.

తదాతు జృంభితం వైవం ధను ర్భీమపరాక్రమమ్
హుంకారేణ మహాదేవ స్తంభితో ధ త్రిలోచనః. ౧౭

టీక: తదాతు=అప్పుడు; హుం	యఁబడినాడు.
కారేణ="హుం" అనుటచేత; భీమ	అప్పుడు, విష్ణుండు హుంకారము
పరాక్రమం=భయంకరంబగు శక్తి	నేనుకాభయంకరంబగు శక్తిగల
గల; వైవం=శివునిదైన; ధనుః=వి	దైనను శివునిధనువు జడమయినది;
ల్లు; జృంభితం=ఆవులించినచి. త్రిలో	మూడుకండ్లుగల మహాదేవుండగు
చనః=మూడుకండ్లుగల; మహాదే	శివుండును స్తంభితఁడయ్యె.
వః=పూజ్యుడైన దేవుండగుశివుం	అని, తాత్పర్యము.
డు; స్తంభితః=మ్రానుపడునట్లుచే	

దేవైస్తదా సమాగమ్య సషి సంఘై స్సచారజైః
యాచితౌ ప్రశమం తత్ర జగ్గుతు స్తౌ సురోత్తమా. ౧౮

టీక తత్ర=అచ్చట; సురోత్త	జైః = చారణులతోఁ గూడినవా
మా = దేవతలలో శ్రేష్ఠులయిన;	రునగు ; దేవైః = దేవతలచే
తౌ=ఆశివవిష్ణువులు; తదా=అప్పు	త; సమాగమ్య=వచ్చి; యాచితౌ=
డు; సషి సంఘై=ఋషులసమూ	అడుగఁబడినవారలై ; ప్రశమం=
హముతోఁగూడినవారును; సచార	శాంతి; జగ్గుతుః=పొందిరి.

అచ్చట, దేవతాశ్రేష్ఠులగు నా శివవిష్ణువులు, అప్పుడు దేవతలను రణులునువచ్చి పా	ధీకంపఁగా, శాంతిఁబొందిరి. అని, తాత్పర్యము.

౦ తథను ర్షష్ట్యైవైవం విష్ణు పరాక్రమైః
పేనిరే విష్ణుం దేవా స్పషికగదా స్తదా. ౧౯

అప్పుడు; సపికగ ణాః = ఋషులసమూహముతోఁ గూడిన; దేవాః = దేవతలు; విష్ణు పరాక్రమైః = విష్ణునిపరాక్రమంబుల చేత; జృంభితం = ఆవులించిన; శై వం = శివునిదైన; తత్ = ఆ; ధనుః = వంటిని; దృష్ట్యైవైవం = చూచి; విష్ణుం = ని	ష్ట్యదేవుని; అధికం = ఉత్కృష్టుని గా; పేనిరే = తలంచిరి. అప్పుడు, దేవతలనుఋషులు ను, విష్ణుదేవునిపరాక్రమంబున శివు నిధనువుజడంబగుటంజూచి, శివుని కన్నవిష్ణుండధికుండని, తలంచిరి. అని, తాత్పర్యము.

ధనూ రుద్రస్తు సంక్రుద్ధో విదేహేషు మహాయశాః
దేవరాతస్య రాజషేః దదౌ హస్తే ససాయకమ్. ౨౦

టీక॥ మహాయశాః = అధికమ యినకీర్తిగల; రుద్రస్తు = శివుండు ను; సంక్రుద్ధః = కోపించినవాడై; ససాయకం = బాణముతోఁగూడిన; ధనుః = వింటిని; విదేహేషు = విదే హదేశంబునందు; రాజషేః = రా జునుఋషియునగు; దేవరాతస్య =	దేవరాతునియొక్క; హస్తే = చేతి యందు; దదౌ = ఇచ్చెను. మహాయశుండగుశివుండునుగో పించి, యాధనువునుబాణంబుతోఁ గూడ, విదేహదేశంబున దేవరా తుండనురాజుషికచేతికిచ్చెను. అని, తాత్పర్యము.

ఇదం చ వైష్ణవం రామ ధనుః పరపురం జయమ్
ఋచీకే భాగవే ప్రాదా ద్విష్ణు స్సన్న్యాస ముత్తమమ్. ౨౧

టీక॥ రామ = రాముడా! పరపురంజయం = శత్రువులపట్టణంబు

శ్రీమద్రామాయణము * బాలకాండము

స ౭౫

లజయించునట్టి; వైష్ణవం=విష్ణుడే చెప్పెను.
 పునిదైన; ఇదం=ఈ; ధనుశ్చ=విం రామఁడా! శత్రు
 టిని;విష్ణుః=విష్ణుడేవుండ; భాగఁ బులజయించునట్టిదియ
 వే = భృగువంశమునందుఁబుట్టిన; దియునగునాచేతనుఁ
 ఋచీకే=ఋచీపనియందు; ఉత్త విష్ణుండుభాగఁపుం
 మం=శ్రేష్ఠమయిన;సన్న్యాసం= కు“సయొద్దనుంచుకీ
 మంచినితేపమునుగా; దదౌ= ఇ నియిచ్చెను. అ

ఋచీకస్తు మహాతేజాఃపుత్రస్యా ప్రతికే
 పితౄ మఁమ దదౌ దివ్యం జమదగ్నే మఁ

టీక॥మహాతేజాః=అధికమయి మహాపీఠికి; దివ్యం=
 నప్రభావముగల; ఋచీకస్తు=ఋ బుట్టినధనువును;దదౌ=
 చీకుండును; అప్రతికమఁణి=బదు మహాప్రభావుండగు
 లులేనికార్యములుగలవాఁడైనపు డునుప్రతీకారములేని కార్యములు
 త్రస్య=కొడుకును; మమ=నాయొ చేయువాఁడును అతనికిఁగొడుకును
 క్క;పితౄః=తండ్రియును; మహాత్మ నాకుఁడందరియునగు మహాత్ముండ
 నః= పూజ్యమయినస్వభావముగల యినజమదగ్నికి, దివ్యంబగునాధను
 వాఁడునగు; జమదగ్నేః=జమదగ్ని వునిచ్చెను. అని, తాత్పర్యము.

స్యస్తతస్త్రీ పితరి మే తపాబల సమన్వితే
 అఙ్గానో విదధే మృత్యుం ప్రాకృతాం బుద్ధిమాః స్థితః.౨౩

టీక॥మే=నాయొక్క; పితరి= జుఁనః= కార్తవీర్యఙ్గానుఁడు;
 తండ్రి; స్యస్తతస్త్రీ= ఉంచఁబడిన ప్రాకృతాం= పామరమయినబు
 యాయుధముగలవాఁడై; తపాబల ధ్ధిం=జ్ఞానమును; ఆస్థితః=అవలం
 సమన్వితే= తపస్సుయొక్కయతిశ బించినవాఁడై;మృత్యుం=చావును;
 యముతోఁ గూడియుండఁగా; అ విదధే=చేసెను.

ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము.

సరిగ్గా

కంఠి, యాయుధంబువిడి | దినొంది, మాత్రుడైంజంపెను.

సేయుచుండగా, కా | అని, తాత్పర్యము.

కనుగుడు, పామరబు

ప్రతిరూపంతు పితు శ్శుత్వా సుదారుణమ్

సుత్సాదయ నోషా జ్ఞాతం జాత మనేకశః. ౨౪

వాఖిలాం ప్రాప్య కాశ్యపాయ మహాత్మనే

తే తదా రామ దక్షిణం పుణ్యకమణే. ౨౪

దక్షిణం స్తపోబలసమన్వితః

డా! అహం (అ

) = నేను; పితుః = తం

, అశ్రుతరూపం = సరిలే

; సుదారుణం = మిక్కిలి

యుభయంకరమయినదియునగు ;

వధం = చంపుటను; శ్శుత్వాతు = వి

నినంతనే ; రోషాత్ = కోపంబువ

లన; అనేకశః = పెక్కుమాటులు;

జాతంజాతం = పుట్టిపుట్టియున్న;

క్షత్రం = క్షత్రియజాతిని ; ఉత్సాద

యక్ = పెల్లగించుచు; పృథీవీం = భూ

మిని; అఖిలాంచ = అంతను; ప్రా

ప్య = పొంది; తదా = అప్పుడు; యజ్ఞ

స్య = యాగముయొక్క ; అంతే =

కడను; పుణ్యకమణే = పరిశుద్ధమ

గుకమముగలవాడను; మహాత్మ

నే = పూజ్యుడుగు స్వభావము గల

వాడునగు; కాశ్యపాయ = కాశ్య

పునికొఱకు; దక్షిణం = దక్షిణను

గా; దత్వా = ఇచ్చి; మహేంద్రనిల

యః = మహేంద్రపర్వతంబునందుని

కిగలవాడనై; తపోబలసమన్వితః =

తపస్సుయొక్క యశేయముతో

గూడినవాడనై; అస్తి (అధ్యాత్మ

తము) = అగుచున్నాను-

రాముడా! నేను, అట్లులోకం

బునకవిరుద్ధంబుగా భయంకరంబు

గా గాత్రవీర్యాభానండు నా

తండ్రింజంపుటవిని, క్షత్రియులయం

దుగోపంబుపూని, పెక్కుమాటు

లు అప్పుడప్పుడు పుట్టుచున్న క్షత్రి

యులంజంపి, భూమియంతయుం

బొంది, అప్పుడు, యాగాంతంబునం

చు, ఆభూమినంతయు, మహాత్ముం

అగానానం, మహాండ్రం

స్థితో స్థి తస్మిం నైవైవ సుసుఖం

టీక అహం (అధ్యాత్మత	నేను, దేవత
ము) = నేను; సుర సేవితే = దేవతల	హేంద్రం
దేసేవింపబడినది; తస్మిన్ = అమ	నేయు
హేంద్రం పర్వతమునందు; తస్మిన్ = వా	
తపస్సు సేయుచు; ("వై" అనునది	ఈ
పాదపూరణార్థము) సుసుఖం =	బులంబరిగణ
మిక్కిలియు సుఖముగా; స్థితః = ఉ	సి, యిచ్చోలెక్కిం
న్నవాడను; అస్తి = అగుచున్నాను.	

అద్యతూ త్తమవీర్యేణ త్వయా రామ బహుబల

శ్చుతవాన్ ధనసో భేదం తతో హం ద్రుత మాగతః. ౨౬

టీక మహాబల = అధికమగుబ	మహాబలుండవగురాముడా' ఇ
లంబుగల; రామ = రాముడా ! అ	ప్పుడు, ఉత్తమంబగు పరాక్రమంబు
ద్యతు = ఇప్పుడు మాత్రము; ఉత్తమ	గలనీవు శివుని విల్లు విటుచుటను వింటి
వీర్యేణ = శ్రేష్ఠమగు పరాక్ర	మందువలన, నేనిచ్చటికి శీఘ్రము
గల; త్వ = నీచేతః	చను. అని, తాతము
నివింటి	ప్ర

సు; శ

ద

ః

